Наукове Товариство ім. Шевченка

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Словникова частина – доповнення

11

Головний редактор

проф. д-р Володимир Кубійович

Видавництво „Молоде Життя“

Shevchenko Scientific Society, Inc.

ENCYCLOPEDIA OF UKRAINE

in 2 Volumes

Responsible Editor Prof. Volodymyr K u b i j o v y č, **Ph. D.**

Volume II/11

Paris - New York
1995

Проект зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції

Printet by "LOGOS" G.m.b.H. Munich

Передмова до одинадцятого тому

У "Післяслові" до десятитомника словникової частини Енциклопедії Українознавства, датованому 22 січня 1989 року, повідомлено про додатковий том, що мав би охоплювати нові статті, подати виправлення-errata до десяти томів, доповнити біографічні дані до поданих гасел. У ході роботи над заповідженою програмою, з уваги на зменшення числа співробітників і на фінансові труднощі, довелося обмежити зміст додаткового тому найконечнішим : вмістити тільки ті статті-гасла, які протягом 37-річної праці над десятитомником були заповіджені, а через різні причини не були написані. Іншими словами, поміщено статті, при назвах яких було подано позначку див. *Доповнення,* або коли в складі інших статтей було посилання на гасло, яке згодом не було поміщене.

Праця над одинадцятим томом була утруднена різними причинами. Насамперед до цього тому увійшли трудні гасла, для яких свого часу не було авторів фахівців, а тепер довелося їх таки написати. Про зменшення співробітників вже була мова, але й ті, що залишилися, включно з членами редакції чи редакторами відділів, були затруднені іншими працями і, попри кількаразові звернення і нагадування, почавши з березня 1989, виправдували себе браком часу. Щоб вийти з трудного становища, було потрібно звернутися до фахівців різних ділянок з України. У спілкуванні з авторами з України нам багато допомагав Комітет науки і культури (КНК) при Академії Наук України для зв'язків з укра-

їнцями за кордоном, особливо його секретар Микола Железняк, якому за його безкорисну допомогу складаємо щиру подяку.

З постанням української держави було потрібно узглядни-ти цей факт в ЕУ2 і змінити та доповнити дані про сучасний стан в Україні. Ми намагалися впровадити нові назви : Україна замість УРСР; АНУ - АН УРСР; Луганське - Ворошиловград, Маріюпіль - Жданов. Однак перетворення УССР в Україну на різних відтинках ще не завершені, про них у діяспорі маємо мало даних, до того ж часто не перевірених. За останні три роки періодичні видання появлялися нереґулярно, трудно було дістати також книжкові видання; цьому могли частково запобігти нові співробітники з України.

Остаточно одинадцятий том ЕУ2 складається з трьох частин.

Нових гасел поміщено 178, з чого 40 є тільки посилання. Серед нових статтей важлива є **Історія України**, яка в стислій формі подає події на українських землях від найдавніших часів по сьогодні; вона поділена на десять розділів-періодів, характерних для буття українського народу. У третьому томі було посилання на ЕУ1 (стор. 406-591) і додано синхроністично-хронологічну таблицю до 1954, яку доповнено у дев'ятому томі хронологією історичних подій за 1917-80 роки. Однак багато передплатників ЕУ2 не мають ЕУ1, а саму історію там доведено до 1940-их років, не охоплено останнє півстоліття. У нашому енциклопедичному нарисі історії спеціяльну увагу приділено 20 століттю, особливо останнім п'ятдесятьом рокам.

До інших більших історичних статтей належать : **Гетьманський рух**, **Погроми**, **Світові війни**, **Чернігово-Сіверська земля**; з ділянки країв-осель: **Донецьке**, **Єрусалим**, **Надволжя**, **Північна Слобожанщина**, **Москва**, **Німеччина**; з соціології: **Нація**, **Родина**, **Селянство**, **Службовці**, **Соціялізм**; з економіки: **Електроенерґія**, **Оренда**, **Фінанси**, **Хліборобство**; наскрізні гасла: **Українці**, **Украї-**

нознавство, **Українсько-російські культурні взаємини** і багато інших.

Більшість з тих гасел була запрограмована проф. Володимиром Кубійовичем, тому він і в цьому томі зазначений як головний редактор. З огляду на велике скорочення авторів і редакторів цей том виготовлявся екіпою співробітників у Сарселі, комп'ютерний набір робила Ірина Попович.

Друга частина одинадцятого тому це *Виправлення* (errata) і *Доповнення.* І тут було потрібно робити певні обмеження, залишаючи новому виданню ЕУ2 основні зміни. У цій частині подано помилки, які зайшли в опрацюванні десятьох томів, а також доповнено там, де їх не було, дату і місце народження і смерти при біографіях осіб, виправлено і доповнено біографічні дані осіб засланих чи знищених большевицьким режимом, про долю яких не було відомо до 1990, а тепер поступово знаходяться перевірені відомості.

В опрацюванні цієї частини взяли участь С. Янів, Н. Ясинчук, В. Коптілов за пляном І. Кошелівця. У цій праці допомогли нові, уточнені дані з "Encyclopedia of Ukraine" (Vol. I-V, 1984-93), Редакція скористалася з нових довідників, що появилися в сучасній Україні: "Українська літературна енциклопедія" (Т. 1-2, 1988-90), "Географічна енциклопедія України" (Т. 1-2, 1989-90), "З порога смерті. Письменники України - жертви сталінських репресій" (1991) і інші.

До одинадцятого тому, як і до шостого і десятого томів, додано список фундаторів Енциклопедії Українознавства за абеткою, що його опрацював Іван Керестіль, а Атанас Фіґоль написав передмову до цього додатку. У підсумку всі фундації за 1954-91 роки складають 2 876 656 американських долярів, подарованих українцями в діяспорі на словникову частину ЕУ. Це найкраще свідоцтво оцінки цього твору з боку української громади. Організатором цих фондів на так звану "Акцію С" (Сар-

сель) був довголітній фінансовий референт і член Управи НТШ у Европі покійний Атанас Фіґоль.

Паралельно з підготовою одинадцятого тому ЕУ2 Европейське НТШ робило заходи до перевидання ЕУ1 (три томи) і ЕУ2 (десять томів) масовим тиражем в Україні. Після різних спроб остаточно перевидання словникової частини ЕУ2 взяло на себе Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові, а предметової ЕУ1 - Інститут Української Археографії Академії Наук України в Києві. Коли появилися перші томи перевидання словникової ЕУ, читачі-передплатники вимагали осучаснення цього довідника. Ішлося про те, що перші томи ЕУ2 вийшли понад сорок років тому, коли багато з сучасних діячів науки, культури, літератури, мистецтва, політики, економіки ще не проявили себе достатньо, щоб їх нотувати в енциклопедії, а сьогодні багато з них знаходяться на передовому пляні своєї ділянки. Сьогодні люди шукають даних про Івана Драча, Івана Дзюбу, Євгена Гуцала та інших. На окрему увагу заслуговують діячі відродженої української держави 1990-их років, сучасні політичні діячі, дані про яких шукатиме кожний, хто цікавиться сучасною Україною. Те саме осучаснення передбачається також до ЕУ1.

Тому з ініціятиви Львівського НТШ і за спільною згодою НТШ-Львів і НТШ-Сарсель розпочалася праця над додатковими двома-трьома томами осучасненої ЕУ2, яка буде спільним твором українїстів як України, так і української діяспори. Праця над цими томами повинна бути закінчена в 1996 році. Таким чином, український читач в Україні й діяспорі посідатиме три томи предметової, одинадцять томів словникової і два-три томи осучасненої ЕУ - об’єктивні довідники про Україну, написані без втручання чужого режиму чи будь-якого ідеологічного тиску.

Включення до роботи наукових установ і поодиноких учених з України допоможе завершити тривалу працю над ЕУ на належному рівні й у визначеному терміні.

ЕУ в її повному обсязі стане надійним об'єктивним джерелом знання правди про Україну, що відповідає національним потребам українського народу на Батьківщині та в розсіянні.

Таким чином буде здійснено великий задум, що його зформулював півстоліття тому Володимир Кубійович.

Сарсель, лютий 1994.

А. Жуковський

А

Академія Будівництва і Архітектури УРСР, створена 1956 у Києві на основі Академії Архітектури УРСР (1945) та ряду ін. наук. ін-тів. З 1956 до 1964 академія координувала всі досліди на Україні з ділянки будівництва й архітектури і готувала наук. кадри. Багато вислідів цих дослідів застосовано в повоєнних відбудовних проєктах УССР. През. академії були А. Комар (1956-59) і П. Бакума (1960-64); незмінним секретарем - І. Літвінов, який також редаґував ж. "Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР". 1964 академію перетворено на низку архітектурних наук. ін-тів.

Антонович Марко (*1916), син Дмитра А., студентський (Центр. Союз Укр. Студентства, гол. "*Зарева*"), гром. і політ. діяч (ОУН А. Мельника), історик і публіцист родом з Києва; студіював у Празі і Мюнхені; з 1950 в Монтреалі. Розвідки про культ. відродження 19-20 в.: "О. Кониський і Шевченко" (1972), "Коли постали Громади?" (1977), "Нарис історії Центр. Союзу Укр. Студентства, 1921-45" (1976), "О. Кониський і М. Грушевський" (1984); ред. зб. праць В. Міяковського "Недруковане і забуте" (1984). Ред. ж. "*Розбудова Держави*" (1949-54), співред. "*Укр. Історика*" (з 1964); чл. Укр. Іст. Т-ва, НТШ і УВАН (з 1992 її през.).

"Арсенал", осередок збройного больш. повстання в Києві проти Укр. Центр. Ради. Під впливом больш. пропаґанди чужонац. (росіяни і жиди) робітники київ. зав. "А." під проводом А. Іванова, захопивши стратегічні пункти м. (Арсенал, Печерське, Поділ, Вантажну станцію, Старе м.) і намагаючись оточити Центр. Раду, почали 29.1.1918 повстання. Проти больш. частин виступили загони Вільного Козацтва (командир М. Ковенко), новозформований гал.-бук. курінь Січ. Стрільців під командою Є. Коновальця та стягнуті з фронту частини Гайдамацького Коша Слоб. України (під проводом С. Петлюри і М. Шинкаря). Після жорстоких боїв 4.2.1918 больш. повстання було придушене, а частину "арсенальців" взято у полон. Щойно з наступом червоноґвардійців М. Муравйова 8.2. укр. війська і Центр. Рада покинули Київ і подалися на Житомир.

Зав. "А." заснований 1764 проти Києво-Печерської Лаври; його будівлі споруджено 1784-1801. У 1941-45 зав. евакуйовано на Схід.

В 1974 на базі зав. "А." було створено виробниче об'єднання "Зав. А.", до складу якого входять декілька зав. і центр. конструкторське бюро. Виробниче об'єднання спеціялізується на випуску найскладніших приладів для космічної техніки та медицини, фотоапаратів і фотоприладдя, діяпроєкторів, спорт. товарів, товарів для дітей та шир. асортименту товарів нар. споживання. Особливе місце серед продукції об'єднання посідає випуск фотоапаратів. Перший фотоапарат марки "Київ" був випущений 1946, а 1975 - мільйонний. Окрім цього, виробниче об'єднання випускає мед. аналітичний фотометр, моделі гоніометрів, кутовимірювальну систему, зброю для підводної стрільби, тощо.

До складу об'єднання входять 2 радгоспи, музей зав., будинок культури, нар. театр, оркестра нар. інструментів, нар. цирк. Виробниче об'єднання має 9 дошкільних комбінатів, поліклініку, 4 санаторії, 3 пансіонати, 2 будинки відпочинку, туристські бази.

Література: Арсенал. К. 1988; Производственное объединение "Завод Арсенал". М. 1990.

Л. Васильків

Б

Бабий Яр, глибокий яр на кол. півн. околиці Києва, де 29-30. 9.1941 нім. нацисти здійснили масовий розстріл жидів. За офіц. нім. даними, протягом двох днів було розстріляно 33 771 жида. Згідно зі спогадами свідків жертв було набагато більше, бл. 100 тис. Розстріли продовжувалися ще протягом двох років, окупанти вбивали у Б. Я. жидів, циган, укр. націоналістів, партизанів та військовополонених різних національностей. Серед розстріляних у Б. Я. слід назвати гурт укр. патріотів на чолі з О. *Телігою*. Заг. кількість загиблих у Б. Я. сягає 150-200 тис.

Злочин у Б. Я. був частиною виконання гітлерівського пляну т. зв. "остаточного розв'язання жид. питання". Через кілька днів після захоплення Києва (19.9.1941) нім. командування видало наказ, за яким усі жиди м. та його околиць були зобов'язані зібратися б. цвинтаря поблизу Б. Я. з документами, грошима, цінними речами та теплим одягом. За невиконання наказу - розстріл. Коли десятки тис. людей зібралися у призначеному місці, думаючи, що їх буде кудись вивезено на примусові роботи або в ґетто, у них забрали документи та речі, а їх самих розстріляли.

Нацисти намагалися приховати свій злочин від світової громадськости. Одразу після масового розстрілу жидів весь р-н Б. Я. був обведений дротами з високою електричною напругою, а написи попереджали, що варта стрілятиме в кожного, хто ввійде до забороненої зони. А за три тижні перед відступом з Києва восени 1943 спеціяльні команди почали викопувати й спалювати трупи забитих, щоб усунути сліди звірячих розправ над мирним населенням.

Після вигнання з Києва нім. окупантів було вирішено поставити у Б. Я. пам'ятник жертвам нацистського ґеноциду (проєкт архітекта О. Власова за ескізами Б. Овчинникова). Але пам'ятник не був поставлений, бо 1948 в СССР почалася антижид. кампанія ніби проти т. зв. "безрідних космополітів". Про трагедію Б. Я. було заборонено навіть згадувати. Б. Я. закидано землею, і на його місці вирішили влаштувати парк зі стадіоном; але підземні води у березні 1961 вирвалися разом із землею назовні й знищили чимало будинків разом із їхніми меш. у нижній частині м. Після цього влада облишила проєкт створення парку.

Тим часом укр. громадськість, використовуючи послаблення ідеологічного тиску в посталінський період, почала нагадувати про ґеноцид, вчинений на київ. землі. 1966, у день 25-ої річниці розстрілу, укр. критик та публіцист І. Дзюба у виступі на мітинґу в Б. Я. підкреслив, що Б. Я. - "трагедія всього людства, але сталася вона на укр. землі. І тому українець не має права забувати про неї так само, як і еврей".

Лише 1976 у Б. Я. було поставлено досить невиразну багатофігурну бронзову композицію. Ні у написі, ні в самій композиції не було відображено знищення жидів.

Становище докорінно змінилося після проголошення незалежности України. 29.9.-5.10.1991 у Києві було відзначено 50-річчя трагічних подій. Верховна Рада і Уряд України проголосили меморіяльний тиждень пам'яті жертв Б. Я. Було організовано ряд міжнар. наук. конференцій, присвячених проблемам укр.-жид. взаємин і трагедії Б. Я. Б. Я. розглядається нині в шир. контексті захисту прав кожного народу та заперечення нелюдської суті тоталітаризму.

Література: Кузнецов А. Бабий Яр. Роман. 1966 (рос. і англ. мовами); Дзюба І. У 25 роковини розстрілів у Б. Я. "Укр. Слово", ч. 1348, 1967; Добрянський М. Бабин Яр. "Укр. Самостійник", ч. 136, 1968; Бабий Яр. Краткая Еврейская Энциклопедия, т. I. Єрусалим 1976; Трагедія Бабиного Яру. К. 1991.

В. Коптілов

Баранецький Володимир (*1920), економіст, банківець, гром. діяч родом з с. Воля Якубова, б. Дрогобича в Галичині. З 1937 студіював екон. науки в Академії Закордонної Торгівлі (згодом Ін-т Радянської Торгівлі) у Львові; студії доповнив у

Мюнхені (1945-47) та нострифікував у Tuck School of Business Administration, Darthmouth College (Гановер, Нью Гемпшір), здобувши подвійний диплом маґістра комерційних наук (1950) і маґістра з керівництва підприємством (1951). У 1937-44 активний студентський (Укр. Студентська Громада) і спорт. діяч у Львові, і в 1945-47 гол. Укр. Студентської Громади у Мюнхені. З 1947 у Нью-Йорку.

У 1951-85 працював у одному з найбільших банків світу Morgan Guaranty Trust Company у Нью-Йорку, спершу як екзекутивний офіцер, а з 1962 як віце-през., завідуючи зв'язками з банками Півд. і Сер. Америки, а з 1970 Зах. і Сх. Европи. Активний гром діяч у ЗДА: співзасновник (1953), згодом гол. Укр. Нар. Дому у Нью-Йорку, заступник гол. Укр. Ін-ту Америки (Нью-Йорк, з 1981), чл. НТШ з 1983, з 1984 гол. Фундації Енциклопедії Українознавства (з 1985 Фундація Приятелів Енциклопедії України в ЗДА), през. кооперативи "Самопоміч" у Нюарку (1985-92), гол. Координаційного Комітету Допомоги Україні (у ЗДА), чл. Укр. Всесвітньої Координаційної Ради у Києві (з 1992).

Барсук-Мойсеєв (Мойза) Хома (1768-1811), учений медик, родом з Чернігівщини; закінчив Києво-Могилянську Академію і мед. фак. Моск. Ун-ту (1788-94; перший д-р медицини того ж ун-ту). Згодом там таки проф. фізіології, патології та терапії, викладач семіотики та дієтетики. Друковані праці: "Физіология или наука о естествѣ человѣческомъ" (1796), "О вліяніи воздуха временъ года и метеоровъ на здравіе человѣческомъ" (1801), про акушерство тощо.

Бердянське (до 1841 - Берди, в 1939-58 - Осипенко, VII-17), м. Запор. обл., р. ц. і пристань на півн. побережжі Озівського м.; 136.5 тис. меш. (1992). Засноване 1827 на місці ногайсько-тат. с. Кутур-Огла на р. Берда. Порт з 1836, з 1841 пов. м. Таврійської губ. Завдяки розвиткові торгівлі м. стало важливим портом вивозу пшениці, що сприяло зростанню населення: 10 тис. меш. 1860, 26,5 тис. 1897. Після занепаду за революції (26,4 тис. меш., у тому ч. 63% росіян і 22% українців на 1926) у висліді індустріялізації в 1930-их рр. розпочався період швидкого зростання: 52 тис. меш. 1939, 65 тис. 1959, 100 тис. 1970. Б. має Пед. Ін-т (заснований 1932; 1 400 студентів на 1975-76), технікуми: машинобудування, виноградарства, виноробства, мед.; краєзнавчий музей (з 1930), музей мистецтва. У Б. народилися письм. Т. Зіньківський, маляр О. Сластіон. У м. є зав.: каблів ("Азовкабель"), с.-г. машин, шляхових машин, гідравлічних машин, нафтових продуктів, петрохем., харч. пром-сти (спеціялізований у виробництві і переробці харчів морського походження), а також фабрики: взуттєва і трикотажна. В околицях Б. є важливий курорт, діють 4 санаторії (грязеві купілі, морська вода, виноградолікування).

Білі хорвати, слов. плем'я, яке входило в племінний союз хорватів і по відході ін. хорватів на Зах. і Балканський півострів в 7 в. залишилося на Закарпатті. Про Б. х. згадує "Повість временних літ" двічі у недатованому етногр. огляді, потім як учасників походу Олега на Візантію 907, а також про похід на них Володимира В. 993. Проблема Б. х. викликала значну дискусію дослідників. З укр. істориків питання Б. х. досліджували Я. Головацький, О. Партицький, М. Грушевський, Я. Пастернак, М. Смішко.

Борис Євген Фердинанд (*1904, Перемишль), син Івана Б., видатного купця, організатора міщанства і купецтва в Галичині. У 1923-39 рр. керував низкою торг. підприємств. 1944 еміґрував до Вельсу (гор. Австрія), де 1945-48 очолював Укр. Комітет при амер. осередку "ДП". 1952-75 гол. управи великої пекарні "Демпстер Бред" у Торонто. Почесний чл. Пласту і Клюбу Укр. Професіоналістів і Підприємців. 1966-88 гол. *Патронату НТШ-Сарсель (Франція) у Торонто* для фінансування ЕУ. Як виконавець заповіту В. Кубійовича з його спадку заснував "Вічну фундацію Володимира і Дарії Кубійовичів" при Кан. Ін-ті Укр. Студій (КІУС) в Едмонтоні для продовження наук. праць, започаткованих В. Кубійовичем, публікації їх і нових досліджень. З 1988 дир. придбання фондів для КІУС. В часі співпраці Б. фонди КІУС осягнули суми понад 7 млн долярів, від яких відсотки - приблизно півмільйона долярів кожного р. призначені для студій українознавства.

Боцюрків Богдан (*1925), політолог, історик церк. справ, особливо рел. справ в УССР і СССР родом з Бучачу (Галичина), з 1947 у Канаді. Студії закінчив у Чікаґському Ун-ті (1961). Проф. політ. наук у Альбертському Ун-ті у Едмонтоні (1956-69), згодом у Карлтонському Ун-ті в От-

таві; тут же він провадив Ін-том Сов. і Сх.-Евр. Студій (1969-72). Праці про політ., культ. і рел. стан в УССР і в ін. ком. країнах, особливо про рух дисидентів у СССР. Видавець і співавтор "Religion and Atheism in the USSR and Eastern Europe" (1974). Д. чл. НТШ, заступник дир. Кан. Ін-ту Укр. Студій (1979-82). Б. теж був консультатом крайових та міжнар. установ, які займаються актуальними сх.-евр. проблемами.

Брежнєв Леонід (1906-82), один з керівників КПСС. Кар'єру розпочинав в Україні, де 1939 став секретарем Дніпропетровського обкому КП(б)У. У 1941-45 рр. - на політ. роботі у діючій армії, 1946-56 очолював Запор. і Дніпропетровський партійні обкоми, ЦК КП Молдавії та Казахстану. Після XX з'їзду КПСС - на роботі в Москві. У 1960-64 рр. - гол. Президії Верховної Ради СССР і одночасно (з червня 1963) секретар ЦК КПСС. Виявив себе як майстер залаштункових політ. інтриґ і як противник десталінізації, розпочатої М. *Хрущовим.* Б. був одним з ініціяторів усунення останнього у жовтні 1964. З того часу - перший, а з 1966 - ген. секретар ЦК КПСС. З діяльністю Б. пов'язані жорстка неосталіністська лінія, посилення колоніяльного гноблення народів імперського СССР, зовнішньополіт. аґресивність, придушення інтелектуальної свободи і прав людини, спроби зформувати "культ особи" самого ген. секретаря.

В Україні часи керівництва Б. позначені жорстокими переслідуваннями національно мислячої інтеліґенції, численними арештами, злочинним знущанням над В. Стусом, В. Марченком, О. Тихим та ін., погромами літератури, науки та мистецтва, а також посиленою русифікацією.

Ю. Шаповал

В

Величковський Василь (1903-73), гр.-кат. церк. діяч, єп. родом з Станиславова. Прийнявши чернечий чин, 1925 висвячений на свящ. редемпториста; 1925-35 на місійній службі на Волині, згодом ігумен манастиря в Станиславові, з 1941 у Тернополі. Після ліквідації Гр.-Кат. Церкви совєтами 1946, відмовившися перейти до Рос. Правос. Церкви, В. був заарештований і засланий на 10 рр. важкої праці до ҐУЛАҐ. Звільнений 1955 він жив під наглядом КҐБ. 1959 був таємно висвячений митр. Й. Сліпим у Москві на єп. Луцького. 1968 знову заарештований і засуджений на 3 рр. суворого режиму ув'язнення, яке відбував на Донеччині. Звільнений 1971, йому дозволено еміґрувати до родини в Юґославії, звідки він подався до Риму, згодом до Канади. Докладну біографію В. написав С. Бахталовський (1975).

Виставка передового досвіду в народному господарстві УРСР, відкрита 6.7. 1958, постійно діяла у Києві до 1990. Вона розташована поблизу Голосіївського лісу і займає площу понад 300 га. Виставка являє собою комплекс павільйонів, споруд, майданчиків, будинків культ.-побутового призначення, місць відпочинку, зразкових полів. Основним завданням виставки була пропаґанда досягнень соціялістичного виробництва, популяризація передового досвіду з метою якнайшвидшого впровадження його у широких маштабах. Досягнення соціялістичних виробництв, т. зв. ударників ком. праці були штучно організовані, для них створювалися надзвичайно сприятливі умови праці, виділялися значні кошти. Виставка була відірвана від реального життя. Це була своєрідна "казкова країна" з удаваною безпроблемністю, суцільними успіхами та завершеннями.

1990 виставка була перетворена у Респ. центр виставок та ярмарків, багато павільйонів було закрито. Дирекція центру віддавала приміщення в оренду численним новоствореним фірмам та спільним підприємствам. Різко зменшилася кількість імпрезних виставок, хоч будівлі та споруди продовжуються використовуватися для проведення виставок, що знайомлять киян та меш. ін. реґіонів України з досягненнями закордонних виробників комп'ютерної техніки, пром. та продовольчих товарів тощо.

З 1993 Респ. центр виставок та ярмарків отримав статус Нац. виставочного центру при Кабінеті Мін. України.

Територія виставки була і залишається одним з улюблених місць відпочинку киян.

М. Железняк

Вишивкарство, див. *Вишивки.*

Володимир, світське ім'я Романюк Василь (*9.12.1925, с. Хімчин, пов. Косів на Станиславівщині), церк. і культ. діяч, політ. в'язень, правос. єп. За участь в нац. русі В. був заарештований і засланий до таборів праці на Уралі і Колимі (1944-53). 1958 йому дозволено повернутись в Україну, де займався церк. справами. Богословські студії кореспонденційно в Моск. Духовній Семінарії закінчив 1964, коли був висвячений на свящ. у Космачі, Івано-Франківської обл. У січні 1972 В. був знову заарештований і засуджений за активну оборону людських і рел. прав на 7 рр. таборів спеціяльного режиму у Мордовії і 5 рр. заслання в Якутії. 1975 він провів у таборах голодівку, а в лютому 1979 вступив до Укр. Гельсінської Групи. Після звільнення в 1981 йому було до 1984 заборонено у священичій діяльності. Згодом був свящ. у Пістині, Косівського р-ну. У квітні 1990 висвячений архиєп. УАПЦ, обслуговуючи сх. реґіони України. З 1991 у складі Укр. Правос. Церкви Київ. Патріярхату. Після смерти патріярха Мстислава, 14.6.1993 синод УПЦ Київ. Патріярхату обрав В. місцеблюстителем патріярха, а 21.10. 1993 собор обрав його патріярхом Київ. і всієї Руси-України.

Зб. листів, закликів, розвідок В. опублікована в "Vasyl Romanyuk. A Voice in the Wilderness. Letters, Appeals, Essays" (1980).

Всеросійські Установчі Збори (Всероссийское Учредительное Собрание), найвища виборча установа кол. Рос. Імперії, яка після лютневої (березневої) революції 1917 мала визначити новий держ. устрій і затвердити конституцію "федеративної Росії", заповіджені *Тимчасовим Урядом* (Т. У.) на поч. лютневої революції; у березні 1917 створено особливу нараду для підготови закону про вибори до В. У. З., а юридична нарада готувала до вересня положення про вибори на основі заг., безпосереднього, рівного і таємного голосування. Т. У. призначив у кін. вересня вибори до В. У. З. на 25.11.1917.

Спершу большевики домагалися скликання В. У. З., але коли перебрали в жовтні владу, поставилися критично до виборів, бо вони мали відбуватися не під їхнім контролем, а за партійними списками, складеними ще у вересні-жовтні. Все ж большевики у виборах брали участь.

Укр. політ. кола очікували від В. У. З. леґального ствердження дем.-респ. ладу та закріплення здобутків революції. Вже у першій своїй відозві (22.3.1917) до укр. народу Укр. Центр. Рада заявила, що Т. У. незабаром скличе Установчі Збори, на яких буде здійснена воля України, але й доти укр. народ повинен бути хазяїном своєї землі. *Всеукр. Нац. Конґрес* (17-21. 4.1917) визнавав за В. У. З. право "санкції держ. устрою Рос. Республіки" (кол. Рос. Імперії), однак до їх скликання українці повинні творити основи автономного життя України. І Універсал (23.6.1917) повторював, що В. У. З. повинні видати закони для всієї Рос. держави, включно з Україною, яка мала б мати внутр. автономію з власними законами. II Універсал (16.7.1917) уточнював, що Центр. Рада готуватиме проєкт законів про автономний лад України на затвердження його В. У. З., відкидаючи самовільне здійснення автономії України до скликання В. У. З. Також у III Універсалі (20.11.1917) згадувалося, що В. У. З. устійнять нові держ. форми Республіки Росії. Почавши від другої пол. 1917, поряд з В. У. З. укр. політ. партії й Укр. Центр. Рада, прагнучи до ствердження суверенности укр. народу, висунули справу *Укр. Установчих Зборів.*

З усіх 79 виборчих округ кол. Рос. Імперії висліди одержано тільки з 54. На Україні вибори відбулися 10-12.12.1917 у 8 виборчих округах; бракувало даних з Поділля. Висліди виборів були цінним показником політ. настроїв населення під час революції. Загалом по всій території кол. Рос. Імперії на 36 257 960 голосів здобули: рос. соц.-рев. - 45,5%, большевики - 24,9%, укр. соц.-рев. - 9,5%, партія Нар. Свободи (кадети) - 5,1%, рос. соц.-дем. (меншовики) - 1,8%, укр. соціялісти (на фронтах так себе називали укр. соц.-рев. і соц.-дем.) - 1,4%, укр. соц.-дем. - 0,26%. На Україні з 7 581 297 голосів нац. групи (нерос. партії) здобули 61,5% (у тому ч. укр. соц.-рев. - 45,3%), рос. соц.-рев. - 24,8%, большевики - 10%, кадети - 3,7%. З ч. всіх 120 обраних депутатів на Україні здобули: укр. соц.-рев. - 71, укр. соц.-дем. - 2; нац. меншості: поляки - 1, жиди - 2, мусулмани - 1, рос. соц.-рев. - 30, большевики - 11, кадети - 1, Союз Зем. Власників - 1. У 6 виборчих округах бльок укр. соц. партій (соц.-рев., Сел. Спілка і соц.-дем.)

виступав самостійно і здобув перев. кількість голосів, зокрема: укр. соц.-рев. на Київщині - 77%, Волині - 71%, Чернігівщині - 60%, Полтавщині - 60%, Катеринославщині - 52%, Таврії - 33%; на Харківщині і Херсонщині укр. соц.-рев. йшли спільно з рос. соц.-рев. і одержали тільки 12% (Харківщина) і 25% (Херсонщина).

Крім 8 виборчих округ на Україні, виборчий бльок "укр. соціялістів" (соц.-рев. і соц.-дем.) здобув на фронтах: 11 депутатів: 4 на рум., 4 на півд.-зах., 2 на зах. і 1 на півн.

Частина обраних укр. делеґатів (50) з'їхалася 24.12.1917 на нараду до Києва, на якій вирішила не брати участи у В. У. З. до часу відкриття Укр. Установчих Зборів.

Єдина сесія В. У. З. відбулася 18-19.1. 1918 у Петрограді в атмосфері больш. терору. ВЦВК виступив з ультиматумом, вимагаючи визнання його домагань (схвалення декретів II Всерос. З'їзду Рад про перехід усієї влади до Рад). Коли В. У. З. відкинули ці домагання, большевики розігнали Збори і проголосили В. У. З. розпущеними.

Література: Святицкий Х. Итоги выборов во Всероссийское Учредительное Собрание (Год русской революции 1917-18). М. 1918; Попов М. Нариси історії КП(б)У. Х. 1928; Мальчевский И. (ред.) Всероссийское Учредительное Собрание (1917 год в документах и материалах). М.-Л. 1930; Radkey O. H. The Election to the Russian Constituent Assembly of 1917. Кембрідж (Масс.) 1950; Хорунжая Т. (ред.) Всероссийское Учредительное Собрание. Одесса 1918. Репринт. К. 1991.

А. Жуковський

Г

Гадюка звичайна (Vipera berus), рід отруйних змій з родини гадюкових (Viperidae). На Україні поширена на Поліссі й в Лісостепу. В неї на спині зиґзаґоподібна смуга. Довжина до 80 см. Тіло товсте, голова плеската відмежована від тулуба. Отруйні зуби трубчасті. Вона живиться дрібними хребетними і комахами. Народжує живих малят. Укус Г. спричинює хворобливий стан, який може бути небезпечний для людини. Отруту Г. використовують у медицині.

Гайманова могила, великий скитський курган 4 в. до Хр. поблизу с. Балки, Василівського р-ну, Запор. обл. Розкопи вів 1969-70 В. Бідзілі. Залишки повозів і поховального бенкету, 4 поховання, у яких знайдено 7 людських скелетів, понад 250 золотих прикрас, численні залізні, бронзові, дерев'яні, кістяні й глиняні вироби та зброю. Найпомітніша знахідка - срібна золочена чаша з фризом, що зображує скитських воїнів.

Harvard Ukrainian Studies, наук. тримісячник Гарвардського Укр. Наук. Ін-ту, який виходить з березня 1977 у Кембріджі (Массачузетс) за ред. О. Пріцака й І. Шевченка. Ж. присвячений головно історії, лінґвістиці й літературі, також публікує іст. документи.

Географічне Товариство, гром.-наук. орг-ція акад. типу, чл. якої здійснюють дослідницьку, інформаційну, осв., популяризаторську та ін. види діяльности у сфері географії. Чл. Г. Т. - фіз. і юридичні (колективні) особи. Основні види діяльности Г. Т.: н.-д. (орг-ція експедицій, з'їздів, нарад і конференцій), наук.-інформаційна (вид. спеціяльних журн., енциклопедій, словників, зб. праць, монографій, карт), осв. (підвищення проф. рівня фахівців-географів, допомога їм у викладанні географії у сер. та вищій школі), краєнавча (дослідження рідного краю і сприяння його пізнанню), наук.-популяризаторська та організаційна. Г. Т-ва організовуються здебільшого в загальнонац. (часом у реґіональних) маштабах. Вони утворюють Міжнар. Геогр. Союз (Спілку), який кожних 5 рр. скликає Міжнар. Геогр. Конґрес.

Перші чужинецькі Г. Т-ва виникли у 19 ст.: Паризьке - 1821, Берлінське - 1828, Рос. - 1845, Нью-Йоркське - 1852.

Офіц. дата появи Укр. Г. Т. 1947 (Київ). Фактично його поч. відноситься до 1873, коли було організовано Півд.-Зах. Відділ

Рос. Г. Т. на чолі з Г. Ґалаґаном і В. Антоновичем, з участю відомого етнографа, фолкльориста і географа П. Чубинського. Відділ був закритий царським урядом після Емського указу (1876).

Функції Г. Т., починаючи з 1909, здійснювала Фізіографічна Комісія при Матем.-Природописно-Лікарській Секції НТШ у Львові. В ній до першої світової війни активно працював С. Рудницький. З 1925 по 1938 опубліковано 7 тт. наук. праць - "Зб. Фізіографічної Комісії НТШ". У 1933 тут організовано Геогр. Комісію на чолі з гол., В. Кубійовичем (заступник Ю. Полянський, секретар І. Федів). Чл. комісій досліджували природу, населення, госп-во України, здійснювали картографування її земель. Активними серед них були географи : С. Рудницький, В. Кубійович, О. Степанів, Ю. Полянський, М. Кордуба, В. Ґеринович, М. Кулицький, М. Дольницький, В. Огоновський, а також вчені зі Сх. України, Росії і Австрії : В. Вернадський, Г. Величко, П. Тутковський, А. Пенк та ін. Фундаментальні твори з основ географії та географії України С. Рудницького були написані й опубліковані в періоді його праці як дійсного чл. НТШ. Під керівництвом і за участю В. Кубійовича побачили світ "Атляс України й сумежних країв" (1937) та "Географія укр. і сумежних земель" (1938). З встановленням сов. влади діяльність НТШ і його секцій та комісій було припинено (14.1.1940).

Спроба організувати Г. Т. у сов. Україні була здійснена акад. С. Рудницьким у 1928-33. При Природничій Секції Харківського (тоді столичного) Наук. Т-ва 27.3. 1928 було створено геогр. підсекцію (гол. С. Рудницький, заступник - К. Дубняк, секретар - В. Буцура). 5.4.1928 на першому засіданні підсекції С. Рудницький у доповіді "Геогр. наука в рамцях діяльности Геогр. т-в" обґрунтував програму, цілі і завдання укр. географії і її гром. орг-ції. Після арешту і заслання С. Рудницького (1933) робота підсекції припинилася.

Організоване в 1947 Г. Т. УССР (Київ) було спочатку філіялом Г. Т. СССР. З 1958 воно існує при АН УРСР, з 1991 його називають Г. Т. України, а з вересня 1992 - Укр. Г. Т. (назва прийнята на конференції Г. Т. у Рівному). Укр. Г. Т. має 33 відділи, в яких працює понад 7 000 дійсних, 5 почесних, і 14 колективних чл. Найбільшими відділами є Київ., Львівський, Харківський, Одеський, Кам'янець-Подільський. Наук. та ін. види діяльности Укр. Г. Т. і його відділів здійснюють секції і комісії : фіз. географії, палеогеографії, геоморфології, метеорології і кліматології, гідрології, космічного землезнавства, краєзнавства, екон. і соц. географії, мед. географії, картографії, шкільної географії та ін.

Найвищим органом Укр. Г. Т. є його з'їзд. Відбулося 6 з'їздів: 1964 у Києві, 1970 у Львові, 1975 у Харкові, 1980 у Луганському, 1985 у Симферополі, 1990 в Одесі. На кожному з них розглядалися актуальні теоретичні і прикладні питання розвитку геогр. науки в Україні. Між з'їздами Укр. Г. Т. керує його Президія на чолі з гол. Президії. З 1964 по 1990 гол. був О. Маринич. Активними чл. Укр. Г. Т. були і є: у фіз. географії - О. Маринич, К. Геренчук, у геоморфології - В. Бондарчук, П. Цись, П. Заморій, П. Ковальов, у палеогеографії - М. Веклич, у ґрунтознавстві - Н. Вернандер, І. Гоголєв, у охороні природи - С. Стойко, М. Голубець, С. Генсірук, в екон. і соц. географії - А. Ващенко, О. Діброва, Ф. Заставний, М. Паламарчук, М. Пістун, Ю. Пітюренко, В. Поповкін, О. Топчієв, І. Горленко,, Н. Блажко, О. Шаблій, М. Ігнатенко, Я. Жупанський та ін.; в картографії - А. Золовський, Л. Руденко.

Чл. Укр. Г. Т. взяли активну участь у підготові багатотомного вид. "Природа Укр. РСР", "Геогр. енциклопедії України", зб. праць "Екон. і соц. географія" (ред. М. Пістун), атлясів обл. та ін. Видається загальноресп. "Укр. геогр. журнал" (з 1993; ред. Л. Руденко, секретар Є. Стеценко).

О. Шаблій

Гетьманський рух, явище у новітній історії України, що знайшло віддзеркалення в ідеологічно-політ. течії укр. *консерватизму* та в ряді орг-цій і структур в Україні до 1919, а згодом на еміґрації. Короткотривалий період Укр. Держави 1918, керованої *Гетьманським урядом* під монархічною владою гетьмана П. *Скоропадського* став завершенням Г. р., а разом з тим інспірацією до його відновлення та дальшого розвитку.

Традиції Гетьманщини 17-18 вв. зберігалися серед частини незрусифікованого укр. панства (дворянства) та заможних селян-козаків впродовж 19 в. Після революції 1917 речники цих традицій створили

Укр. Дем.-Хліборобську Партію, програму для якої написав історик В. *Липинський.* Хоч партія не відограла помітної ролі у першому періоді державности за Укр. Центр. Ради (УЦР), проте вона виразно заявила антисоціялістичні, а пізніше і антиресп. позиції. 29.4.1918 разом із Союзом Зем. Власників взяла участь у перевороті проти УЦР та підтримала гетьмана П. Скоропадського. Його коньюнктурний (підтримка німців), авторитарний і прагматичний режим не створив ще ідейного Г. р. в Україні. Такий рух постав на еміґрації у Відні серед свідомих діячів Гетьманської держави в 1920 під назвою Укр. Союз Хліборобів Державників (УСХД), спочатку формально непов'язаний з особою кол. гетьмана, але з 1922 керівники Союзу довели до такого тісного пов'язання. УСХД була елітарною орденського типу орг-цією. Одночасно В. Липинський розробив теоретичні основи укр. монархізму, основними засадами якого стали: "трудова монархія", клясократичний лад та дідичний гетьманат (з роду Скоропадських). Програмові писання Г. р. майже виключно належали Липинському, який їх виклав у "Листах до братів-хліборобів" (1920), що раніше друкувалися в журн. *"Хліборобська Україна".* Автор "Листів" зформулював ідеологію Г. р. майже монопольно і цей рух після Липинського теоретично не еволюціонував.

Липинський так само спочатку домінував Г. р. й організаційно. Він був гол. його керівництва ("Рада присяжних") УСХД та ред. "Хліборобської України".

В кількох осередках укр. еміґрації постали групи прихильників Г. р., подекуди під різними назвами, але всіх об'єднувала ідея гетьманства та особа П. Скоропадського. Речники Г. р. навіть робили спроби поширити свій рух на сов. Україну. Серед видатних діячів Г. р. в міжвоєнний період на еміґрації були: кн. М. Кочубей, граф А. Монтрезор, С. *Шемет,* О. *Скоропис-Йолтуховський,* Й. Мельник, М. Тимофіїв, Л. Сідлецький, А. *Кмета,* Б. *Гомзин* та ін.

В кін. 1920-их рр. між прихильниками Липинського і берлінським центром та оточенням (штабом) П. Скоропадського виринули розходження тактичного, персонального, а навіть суто політ. характеру. Липинський розв'язав попередню т. зв. Центр. управу об'єднаних хліборобських орг-цій та покликав до життя Гетьманську управу об'єднаних хліборобів та ін. клясових орг-цій.

З ініціятиви Скоропадського створено 1926 *Укр. Наук. Ін-т в Берліні* (дир. Д. Дорошенко, І. Мірчук), де гуртувалися інтелектуальні сили гетьманської орієнтації. Дружина гетьмана, Олександра займалася харитативною діяльністю серед біженців і воєннополонених. Діячі і прихильники Г. р. мали впливи і в суспільній орг-ції *Укр. Громада* з осідком у Берліні. З нім. боку сприяли гетьманському екзильному центрові деякі консервативні та військ. чинники.

Більш масового характеру набрав Г. р. за океаном у зв'язку з витвореною політ. дійсністю серед еміґрантів після 1920. На еміґрацію з зах. земель мав більший вплив екзильний уряд ЗУНР, який виступав проти уряду УНР і С. Петлюри, зокрема з приводу Варшавського договору. Так само втратили на популярності серед півн.-амер. еміґрації ліво-соціялістичні течії, яких звинувачено у невдачі визвольних змагань. В тій ситуації значна частина руханково-гром. т-ва "Січ" переключилася на гетьманські позиції. Гол. організатором й ідеологічним інспіратором Г. р. в Півн. Америці став О. *Назарук,* який з 1923 був ред. газ. *"Січові Вісті",* згодом *"Січ".* Січ. відділи під впливом Назарука й однодумців прийняли ідеологію Липинського та створили 1924 Укр. Січ. Орг-цію Америки (або Гетьманську Січ). Її першим отаманом став С. *Гриневецький* з осідком у Чікаґо; згодом гол. отаманами були О. Тарнавський та М. Гуль. Гетьманські січ. орг-ції скоро перетворилися на парамілітарну структуру з підрозділами піхоти, авіяції, молоді, Червоного Хреста (жінки); в ЗДА вони мали три вишкільні літаки. Подекуди цим парамілітарним відділам сприяли стейтові нац. ґвардії (National Guard). Номенклятура керівних осіб - коз.-військ., а принцип їх творення наказний.

Паралельно постали січ. орг-ції в Канаді (організатор й отаман В. *Босий,* згодом М. Гетьман). У вересні 1924 обидві крайові орг-ції об'єдналися і С. Гриневецький склав заяву льояльности та підпорядкування П. Скоропадському. Численні відділи гетьманської "Січі" існували, крім Чікаґо, в Детройті, Філядельфії, Нью-Йорку, Торонті, Монтреалі та інде. Усіх відділів у 1930-их рр. було понад 60. Відбувалися масові з'їзди, військ. вправи, маніфеста-

ції (найбільша в 1937 з приводу відвідин ЗДА й Канади сином гетьмана Д. Скоропадським). В липні 1936 січ. орг-ції змінили назву на Укр. Гетьманські Орг-ції, а їх спільним органом став "Наш Стяг", видаваний О. *Шаповалом.* Г. р. в Америці й Канаді спирався на гр.-кат. духовенство та мав повну підтримку у найвищих ієрархів цієї Церкви.

Політ.-гром. відповідником Січей в Канаді був *Союз Гетьманців Державників* (назву прийнято в 1934) з його пресовим органом "*Укр. Робітник*"; діяльність Союзу послабла по другій світовій війні. В 1951 Союз в Канаді зазнав ще розколу. Замість "Укр. Робітника" появлялися "*Наша Держава*", а згодом "Батьківщина" (з 1980-их рр. місячник). Орг-ція не має ані в Канаді, ані в ЗДА молодого доповнення.

Деяку ідейну підтримку Г. р. надав невеликий гурт консервативно наставлених молодих кат. інтелектуалістів в 1930-их рр. (історик Т. Коструба, М. Добрянський-Демкович, П. Ісаїв та ін.). В час другої світової війни далі діяв Г. р. і центр в Німеччині (гетьманич Д. Скоропадський перебував в Англії), а Укр. Громада та її орган "Укр. Дійсність" діяли леґально. Сам П. Скоропадський займав невтральну політ. позицію щодо гітлерівського режиму. Трагічним ударом для Г. р. була смерть екзильного гетьмана під кін. квітня 1945.

По війні верховний провід Г. р. перейняла дружина П. Скоропадського, Олександра (уважалася "реґентом" Г. р.), що поселилася з родиною в м. Обераммерґав (Баварія) і в 1948 передала керівництво Г. р. гетьманичеві Д. *Скоропадському* (†1957); після нього очолювали Г. р. дочки П. Скоропадського - графиня Марія Монтрезор (†1959), Єлисавета *Скоропадська*-Кужим (†1975) та Олена Отт, яка живе у Швайцарії і відбула в 1990-их рр. три поїздки в Україну.

Ще до війни, в 1937 УСХД розв'язався, а його наступником став Союз Гетьманців Державників (СГД). Ця назва неофіційно практикувалася для визначення Г. р. й раніше, а в 1934 її офіційно прийняла крайова орг-ція в Канаді. По війні ця назва поширилася на цілий Г. р. на Зах. В ЗДА гетьманська орг-ція під час війни припинила свою діяльність у зв'язку з нагінкою на неї, як також на націоналістів, федеральних органів (закид у співпраці з нім-цями). Спадкоємцем СГД в ЗДА по війні стала відновлена Укр. Гетьманська Орг-ція Америки. Серед її лідерів були: О. Біловус, М. Сіменович, П. Запорожець, М. Бояр, В. Бачинський, П. Небоженко. Активних чл. в 1950-их рр. було 200-250 осіб.

Поважним інтелектуальним підсиленням Г. р. після війни була участь у ньому деякої кількости учених нових еміґрантів з Сх. України. Серед них були О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, В. Гришко, Д. Левчук, Ю. Лінгарт, І. Сапіга, І. Марченко, М. Гадзінський та ін. Г. р. та СГД керувала Гетьманська рада (спочатку мала при гетьманові дорадчі функції), очолена вужчою президією. Важливими ідейно-унапрямлюючими форумами Г. р. були з'їзд СГД Німеччини й Австрії в грудні 1950 та 7 сесія Г. р. в липні 1977. На останній прийнято гол. гасло руху - "Бог, Гетьман, Україна" та конституційні основи Укр. Держави, яку визначено як "трудову монархію". В Европі центр. органом Г. р. була в 1948-54 газ. "Ранок" (в Гайденав, Німеччина, згодом в Англії); також вийшло кілька чч. журн. "Державницька Думка". СГД як орг-ція існував у всіх країнах укр. діяспори; у більших з них мав триступневу структуру - верховне керівництво, крайове і місц. Г. р. має мінімальне доповнення з молодшої ґенерації, проте останнім часом зголошуються окремі одиниці з України як послідовники ідей укр. монархізму та Г. р. До сучасних лідерів належать М. Королишин, В. Коваль, В. Базілевський, Я. Савка, О. Бей та ін.

У внутр. укр. політиці Г. р. становить право-консервативне крило. З ідеологічних, а навіть чисто практичних положень (обопільна підтримка в гром. секторі та опозиційне становище до УНРади) гетьманці тісно співпрацюють з Закордонними Частинами ОУН. Такий альянс розпочато ще за керівництва Д. Скоропадського. В 1946 СГД увійшов до Координаційного Укр. Комітету, але пізніше не включився у систему УНРади та держ. центру УНР в екзилі в 1948.

З ініціятиви Г. р. створено в 1963 у Філядельфії *Сх.-Евр. Дослідний Ін-т ім. В. Липинського* (засновник і перший дир. Є. Зиблікевич, пізніше Я. Пеленський), який провадить дослідно-вид. діяльність насамперед доби гетьманату та Г. р. В Нью-Йорку в 1950-60-их рр. діяло в-во "Булава".

Література: Пам'ятка з 5 з'їзду Січового у Філядельфії. Чікаґо 1925; Л и п и н с ь к и й В. Листи до братів-хліборобів. Відень 1926; Позиції, перспективи і завдання Гетьманського руху. Авґсбурґ 1951; Конституційні основи Укр. Держави у світлі програмових засад Гетьманського руху. Нью-Йорк 1971.

В. Маркусь

Гігієна, галузь медицини, яка вивчає впливи навколишнього середовища на здоров'я людини, тривалість життя та працездатність, розробляє практичні заходи оздоровлення умов життя та праці. Г. розробляє методи запобігання і боротьби з хворобами, зокрема запобігання епідеміям й інфекційним хворобам, оздоровлення умов праці та побуту, охорони й оздоровлення навколишнього середовища, гігієнічної експертизи повітря, якости води, продуктів харчування та ін. Основним завданням Г. на сучасному етапі є профілактика захворювань та ліквідація масових захворювань населення, оздоровлення умов праці та побуту, наук. обґрунтування гігієнічних стандартів та реґляментів. Г. тісно пов'язана з ін. галузями науки, такими як фізіологія, біохемія, біофізика, патологія, мікробіологія та вірусологія, епідеміологія інфекційних та неінфекційних хвороб, клінічна медицина, а також екологія, демографія. Практичне застосування знань, почерпнутих з Г., складає зміст санітарії. Гігієнічні дослідження є основою профілактичної медицини, мають важливий вплив на політику охорони здоров'я та втілюються в санітарному законодавстві. Г. поділяється на Г. навколишнього середовища (населених місць, житлових і гром. будівель та ін.), праці, харчування, військ., шкільну, дітей і підлітків, радіяційну (профілактика впливу радіоактивних речовин і іонізуючих випромінювань на організм людини), соц., особисту.

Г. - одна з найстарших наук. В добі Київ. Руси літописи та ін. письмові пам'ятки (напр., Ізборники Святослава з 1073 і 1076) містять чимало порад, що базувалися на віруваннях нар. медицини. Як на свій час, рівень санітарної культури був тоді досить високий. Різні "Лічебники", "Зільники", "Травники", давали досить детальні поради відносно питної води, особистої чистоти, готування їжі, догляду за одягом і постіллю, тощо. Писання Євпраксії-Зої (12 в.) містять поради про лікування різних захворювань, провітрювання кімнат, дитячої Г. (купання, харчування) і ін. питань, статевої Г. В 16 і 17 в. розповсюджувалась низка лікарських довідників, які давали гігієнічні поради. З 16 в. практикувалася ізоляція хворих на інфекційні хвороби. Перші карантинні заходи були встановлені в Києві 1740 р.

В 18 в. укр. лікарі, такі як Д. Самойлович, Н. Амбодик-Максимович, Є. Мухін і Х. Барсук-Мойсеєв, а також рос. (С. Зибелін, М. Мудров) зробили важливий внесок в Г. і в боротьбу з епідеміями на Україні. Вони також популяризували дезинфекції і щеплення.

Розвиток Г. як науки супроводжувався законодавчими мірами відносно санітарної практики. На Україні, що знаходилась тоді під рос. владою, сюди відносились укази про брукування міськ. вулиць, призначення міськ. контролерів з санітарії, реґляментація санітарної практики в торгівлі харч. продуктами. В 19 в. часті сполохи епідемій холери та ін. епідемічних захворювань мали великий вплив на розвиток Г. Вони прискорили реорганізацію великих м. і дали новий поштовх наук. дослідженням. Наприкін. 19 в. на перший плян вийшли питання суспільної Г. Дослідження й навчання Г. велося на мед. фак. Харківського і Київ. Ун-тів з часу їх заснування в 1805 і 1834. Окремі катедри Г., одні з перших в Европі, були засновані 1871 в Києві і 1873 в Харкові. Вагомий внесок в експериментальну Г. був зроблений В. *Субботіним,* першим проф. Г. в Київ. Ун-ті. Він був автором популярного підручника Г. для студентів та лікарів, засновником гігієнічної ляборторії (1875). Першим проф. Г. в Харківському Ун-ті був А. Якобі (Якобий), його наступником І. Скворцов.

На поч. 1860-их рр. багато земських лікарів працювали в галузях профілактичної медицини (див. *Земська медицина*). В 19 і на поч. 20 в. Г. і санітарія не були чітко розмежовані. Поодинокі лікарі й т-ва часто поєднували наук. дослідження Г. з розробкою і втіленням в життя санітарних норм та суспільно-гром. працею для популяризації профілактичних заходів. Тому навіть більшість ранніх катедр Г. при ун-тах мали офіц. назву катедр Г. та мед. охорони або суспільного (нар.) здоров'я. Цей факт полегшував втілення практичних вказівок й розпоряджень відносно нар. здоров'я в таких галузях, як комунальна Г., Г. праці, Г. харчування та ін.

Гігієністи тісно співпрацювали з епідеміологами, бактеріологами і патологами, такими як І. Мечников, О. Безредка, М. Гамалія, Д. Заболотний, Г. Мінх, В. Високович і В. Підвисоцький. В 1903-34 О. Корчак-Чепурківський, спочатку як земський лікар, згодом як викладач Г. в Київ. Ун-ті, зробив важливий внесок в розвиток Г. У 1920-30-их рр. він завідував катедрою Г. і санітарії в Київ. Ун-ті, а з 1921 займав також провідне становище у ВУАН.

Революція 1917 і наступний час Визвольних Змагань були періодом різкого падіння рівня санітарного і гігієнічного стану на укр. землях. Після закріплення сов. влади на Україні Г., як і всі ін. ділянки медицини, стала залежною від держ. адміністрації. У 1920-их рр. значного розвитку досягла Г. праці. В травні 1923 в Харкові було засновано перший в кол. СССР Ін-т Г. праці та профзахворювань. Згодом (1925, 1928) було відкрито такі інти в Донецькому та Києві. У 1931 був заснований Ін-т Г. харчування. Реорганізація існуючих та заснування нових ін-тів в різних м. в 1930-их рр. значно прискорили розвиток Г. В 1934-36 засновано окремі фак. Г. і санітарії в ряді мед. ін-тів з катедрами, що вивчали і досліджували різні галузі Г. Окрему увагу було приділено проблемам Г. праці і Г. харчування. В той період важливий внесок до Г. зробив О. Марзєєв, начальник санітарно-гігієнічного управління Комісаріяту Охорони Здоров'я УРСР (1922-35), який був одночасно проф. Харківського, а згодом Київ. мед. ін-тів. В 1931 він заснував та очолив Укр. Ін-т Комунальної Г.

На Зах. Україні до 1939 н.-д. праця й викладання Г. були обмеженими. Гром. установи, такі як "Просвіта" та т-во "Відродження", а також проґресивні лікарі поширювали гігієнічні знання серед населення. В 1936 у Львові було засновано філію Поль. Держ. Ін-ту Г., що займався питаннями мікробіології та епідеміології, а також комунальної Г. Після приєднання зах. земель до України цю філію було перетворено в ін-т мікробіології, епідеміології та Г. Питання Г. також почали розроблятися на катедрах Г. Львівського, Тернопільського, Чернівецького мед. ін-тів та катедрі Г. мед. фак. Ужгородського Ун-ту.

Дальший розвиток Г. в Україні почався в 1960-их рр., коли було започатковано нові її розділи: Г. застосування пестицидів та радіяційна Г. У 1964 Л. Медвідь заснував Всесоюзний н.-д. ін-т Г. і токсикології пестицидів (зараз Укр. ін-т екогігієни та токсикології хем. речовин) та впровадив мережу лябораторій для контролю пестицидів в харч. продуктах, об'єктах оточуючого середовища. В зв'язку з ґльобальним забрудненням оточуючого середовища в результаті випробувань ядерної зброї в Україні була створена мережа радіологічних лябораторій у складі міськ. та обл. санітарно-епідеміологічних станцій. Продовжувала розвиватися Г. праці. В 1956 було засновано Криворізький ін-т Г. праці та профзахворювань, основним напрямком якого стала Г. праці в металюрґійній та гірничодобувній пром-сті.

У 1970-их рр. набули значного розвитку міжнар. зв'язки з проблем Г. В Києві була проведена перша конференція Всесвітньої Орг-ції Охорони Здоров'я (ВООЗ) "Сучасні тенденції профілактики отруєнь пестицидами" (1971). Київ. ін-т Г. праці та профзахворювань став центром, що співпрацює з ВООЗ (1973). Було започатковане міжінститутське співробітництво в галузі Г. з наук. центрами ін. країн, міжнар. орг-ціями.

Укр. гігієністи взяли активну участь в ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (1986). У складі Укр. наук. центру радіяційної медицини було створено ін-т епідеміології та профілактики радіяційних уражень.

В 1991 окремі гігієнічні ін-ти увійшли до складу Відділення проблем медицини АН України.

Обрядове значення нар. ритуалів нерідко сполучалося з гігієнічно-профілактичними вимогами. Зокрема, при проведенні родильних обрядів - велике значення, як з оберегових так і гігієнічних міркувань, надавалося першій купелі. Адже вода за нар. уявленнями символізувала силу і чистоту. Скупану дитину обсушували біля палаючої печі, що також диктувалося вимогами Г. і давніх звичаїв прилучення до домашнього вогнища та роду.

При будівництві житла і виготовленні одягу велика увага приділялася властивостям матеріялу. Загальновідомо, що з точки зору здоров'я і Г., найбільш сприятливим вважалося дерев'яне житло. При будівництві нової хати брали до уваги багато чинників, які впливали на гігієнічні умови життя: віддаленість житла від вули-

ці, рельєф місцевости, розташування будинку щодо сторон світу.

Величезний комплекс санітарно-гігієнічних норм охоплює нар. медицина і ветеринарія відносно запобігання захворюванням і методів лікування. Нерідко і тут іраціональні засоби поєднувалися з раціональними. Закривали на ніч посуд з їжею ("щоб туди не потрапив чорт"), забороняли їсти кільком однією ложкою ("щоб не посварились"), не можна було, не вмившись виходити з хати ("щоб не зустріти відьми"). І хоч пояснення таких звичаїв у народі були наївними, санітарно-гігієнічна їх доцільність очевидна.

Література : Очерк истории медицинской науки и здравоохранения на Украине. К. 1954; Сорок лет советского здравоохранения. М. 1957; Хорош І. Розвиток охорони здоров'я в селі в Укр. РСР (1918-29 рр.). К. 1968; Плющ В. Нариси з історії укр. мед. науки та освіти. I-II. Мюнхен 1970, 1983; Грандо А. Развитие гигиены в Украинской ССР. К. 1975; Габович Р. Гигиена. М. 1977; 60 лет советского здравоохранения. М. 1977; Кундиев Ю., Добровольский Л., Быстрова Л. Деятельность санитарно-эпидемиологической службы в области гигиены труда. В кн. Здравоохранение и медицинская наука в Украинской ССР. К. 1987; Болтарович З. Нар. медицина українців. К. 1990; Наулко В., Артюх Л., Горленко В. Культура і побут населення України. К. 1991.

В. Кундієв, Г. Шульц

Горська Алла (1929-70), маляр монументаліст, активістка укр. нац. руху родом з Криму, дружина В. *Зарецького*. Закінчила Київ. Художній Ін-т. Г. була співзасновником й активним чл. Клюбу Творчої Молоді у Києві (з 1962), який відограв важливу ролю в культ. русі 1960-их рр. Вона проєктувала сценічне оформлення для п'єси М. Куліша "Отак загинув Гуска", прем'єра якої у Львівському Драматичному Театрі була заборонена. 1964 разом з Г. Севрюком і Л. Семикіною працювала над вітражем запроєктованим П. Заливахою для Київ. Ун-ту. Через свій нетрадиційний, нестандартний стиль і патріотичний зміст (зображення гнівного Т. Шевченка), вітраж був знищений владою, а Г. виключена зі Спілки Художників УРСР. Для прожитку Г. мусіла покинути Київ, але її протести проти репресивних заходів влади тривали. Г. була замордована 1970 у Василькові на Київщині. Хоч офіційно злочин залишився без розв'язки, одначе обставини його свідчать про участь КҐБ. Основними творами Г. є монументальні малюнки екстер'єрів та інтер'єрів та мозаїкові декорації шкіл, музеїв та ресторанів у співпраці з ін. мистцями.

Григоренко Петро (1907-87), ген.-майор сов. армії, військ. інж., дисидент родом з с. Борисівка, Ногайського пов., Таврійської губ. Г. вчився в Харківському Політехн. Ін-ті (1929-31), Моск. Військово-Інженерній Академії (1931-34), та в Академії Ген. Штабу в Москві (1937-39). З 1939 служив на Дал. Сході, 1941 зазнав репресій за критику чистки Сталіна в Червоній армії; дивізійний командир на нім. фронті (1943-45), згодом викладав у Військ. Академії ім. Фрунзе в Москві (1945-61), завідуючий катедрою військ. кібернетики, 1956 підвищений до ранґи ген.

На місц. нараді КП в Москві (7.9.1961) Г. обороняв потребу демократизації в КПСС, критикував корупцію службовців, привілеї чільних комуністів і репресії, вчинені проти комуністів-реформаторів. За таке поступування його перенесено на Дал. Схід і усунено з активної служби. 1963 Г. заснував Спілку боротьби за відновлення ленінізму і публічно висловився в обороні прав депортованих крим. татар, домагаючись повернення їх на їхню батьківщину. Заарештований в лютому 1964, він був інтернований в психіятричних лікарнях-в'язницях 1964-65 і 1969-74. Г. був співзасновником Укр. Гельсінської Групи (1976) і її представником у Моск. Гельсінській Групі. 1977 йому дозволено виїхати на лікування до ЗДА і під час побуту за кордоном його позбавлено сов. громадянства. Перебуваючи поза СССР Г. брав участь у діяльності укр. дисидентів. Г. є автором понад 80 праць з галузі військ. наук та дисидентських ст. Його мемуари появилися рос. мовою (1973, 1976), укр. (1984) і були перекладені на ін. мови. Г. помер у Нью-Йорку.

Гринчишин Михаїл (*1929, Буканан, Саскачеван, Канада), церк. діяч, єп. Укр. Кат. Церкви (УКЦ). З 1945 у новіціяті редемптористів, висвячений на свящ. 1952, у 1955 здобув докторат у Понтифікальному Ін-ті для Східних Студій у Римі. Згодом він був ректором, проф. теології, префектом у семінаріях редемптористів в Медовейлі (Онтаріо) і Йорктоні (Саскачеван), як також парохом у Саскатуні, Вінніпеґу і Ньюарку (Нью Джерзі). Г. був гол. Кан. секції Укр. Богословського Наук. Т-ва

(УБНТ), ред. ж. "Логос" (1960-65), та верховним укр. отців редемптористів Йорктонської провінції (1972-81). З 1983 єп. УКЦ і апостольський екзарх для українців-католиків у Франції, Бенелюксі і Швайцарії. Як постулятор беатифікації і канонізації митр. Андрея Шептицького Г. зібрав 21 тт. праць митр. З 1978 він був ген. секретарем центр. ювілейного комітету Тисячоліття УКЦ. Д. чл. НТШ і опікун наук. осередку в Сарселі.

Д

Державне Політичне Управління, див. *ДПУ.*

Деркач (Деркачов) Ілля (1834-1916), педагог і дитячий письм. родом з Херсонщини. Учився у Харківському (1855) і Моск. (1859-63) ун-тах. У 1860-70-их рр. учителював у гімназіях і школах Севастополя, Симферополя, Херсону, Одеси, Єлисаветграду. У педагогіці послідовник К. *Ушинського,* запроваджував нові методи навчання, організував з'їзди нар. учителів. Автор понад 50 підручників і книг для дітей. 1861 склав укр. граматику.

Дилювій, див. *Геологія України* (ЕУ 1).

Домініяльні суди, див. *Домініяльна влада.*

Донецька область (до 1961 - Сталінська), обл. у складі України, охоплює півд.-сх. реґіон у межах Донецької височини і прилеглих р-нах Приозів'я. Площа 26,5 тис. км^2. Населення 5 352,7 тис. мешк. (1992), у тому ч. 90,0% у м.; українці за переписом 1989 становили 50,7% населення, росіяни 43,6%, ін. 5,7%. Пересічна густота 201,8 мешк. на 1 км^2, найвища в Україні. У Д. о. 18 р-нів, 50 м., 134 с. м. т. і 226 сільрад (на 1.1.1991).

Донецьке, Донецьк (VI-18, Дб IV-3), м. Донецької обл., положене в степ. зоні на р. Кальміюсі, до 1924 Юзівка, 1924-61 Сталіне; обл. м. у Донбасі, найбільший центр метал. та вугільної пром-сти України; 1 121 400 мешк. (1992), четверте за ч. мешк. м. України (1992). Великий вузол зал. та авіяційних шляхів. Разом з Макіївкою, Ясинуватою, Харцизьким й Авдіївкою Д. становить важливий населений пункт, який з двомільйоновим населенням є друге найбільше м. України після Києва.

Історія. Д. засноване 1869 як селище для робітників Новорос. Т-ва кам'яновугільного, залізного й рейкового виробництва (сьогодні - Донецький метал. зав.) англ. підприємця Дж. Юза, звідси первісна назва м. Швидкому пром. розвиткові сприяли наявність великих вугільних родовищ (гол. коксу) і води та зал. лінії Костянтинівки (1872) і Донбас-Кривий Ріг (1883). 1876 Донецький метал. зав. був найбільший в Рос. Імперії. 1889 засновано франц.-нім. машинобудів. зав., відомий тепер як Комсомольський зав. Він виробляв устаткування для шахт (9 на 1899) англ., франц., рос. і укр. підприємців.

З розвитком пром-сти населення сильно збільшилося, гол. через наплив рос. робітників. 1884 Д. нараховувало 5 500 мешк., 1897 - 32 000, 1913 - 70 000; у тому ч. 43 000 робітників з родинами. Більшість робітників жила в бідних одноповерхових житлах, розкинених вздовж берегів Кальміюсу. Безмірний визиск і тяжкі побутові умови довели до масових роб. страйків 1875, 1887, 1892, 1898, 1905 і 1913. Тому що населення Д. перев. було рос., укр. нац. рух не мав тут помітного впливу. В 1900-их рр., поруч з рос. рев. пресою, доходили до Д. й деякі укр. вид.; були діяльні роб. групи т-ва "Просвіти". 1917-18 меншовики були провідною політ. партією в Д.

У квітні 1918 нім.-австр. війська захопили Д., а в листопаді - армія ген. А. Денікіна. Згодом м. кілька разів переходило в різні руки, поки Червона армія його захопила в січні 1920. За першої світової війни, революції і визвольних змагань м. зазнало занепаду, і його населення значно зменшилося (32 000 мешк. на 1923). Його поступово відбудовано. 1925 Д. стало округовим, а 1932 - обл. центром. За сталінських п'ятирічок м. зазнало свого найбільшого розвитку. Наприкін. 1930-их рр. у Д. було 223 великих підприємств, м. продукувало 7% вугілля, 5% сталі, і 11% коксу України, були засновані нові зав.: машиноремонтний, механічний ("Доненер-

ґо") і зав. для обробки незалізистих металів. Відкрито 10 нових шахт, між ін. НН29, 17-17біс і "Червона Зірка". Д. стало культ. центром з 2 театрами, 4 вузами, 113 загальноосв. і 9 техн. школами. Тут діяло т-во письм. "Забой"; створено в-во. 1941 відкрито театр опери і балету. З розвитком пром-сти збільшувалося населення. 1926 Д. мало 105 900 меш. (26,1% українців, 56,2% росіян і 10,7% жидів), 1933 - 287 000, 1939 - 472 400.

У 1941-43 Д. було під нім. окупацією. Знищення, яких зазнало м. оцінюють на 4 більйони карб. Населення зменшилося до 175 000 меш.

Відбудова пром-сти тривала до 1950. Разом з відбудовою і відновленням існуючих підприємств і шахт прийшов значний розвиток машинобудів., хем., легкої і харч. пром-стей. 1959 населення Д. зросло до 708 000 меш. (31% українців, 51% росіян і 3% жидів). За останніх 20 рр. процес зростання населення у висліді зміни в екон. політиці (обмеження вживання вугілля і нафти) уповільнився. 1971 у Д. було 891 000 меш., а 1979 - 1 021 000.

Нар. госп-во. Д. - один з найбільших центрів метал., вугільної, машинобудів. і хем. пром-сти. У м. є бл. 200 пром. підприємств. Серед ключових метал. зав. - Донецький метал. і сталепрокатний зав. (1956).

З ч. вугільних шахт можна згадати "Східню", "Ігнатівську", Новоцентр.", "Соціялістичнодонбаську" та ім. Абакумова. Машинобудів. пром-сть представляють зав.: Донецький машинобудівний (1889), устаткування для харч. пром-сти, металоконструкцій, "Доненерґо", штампів та пресформ, авторемонтний, холодників і незалізистометалооброблений. Хем. зав. включають коксохем. зав. "Донецьк", "Рутченківський" і об'єднання "Хемік". Дуже розвинута будів. пром-сть представлена такими об'єднаннями, як "Донбасенерґобуд", "Донецькшахтобуд", "Донецькшахтпроходка" і "Донбасканалбуд". Легка пром-сть виробляє трикотаж, одяг і взуття. Основні галузі харч. пром-сти: пивоварна, спиртна, молочна, рибна і м'ясна. Місц. підприємства експортують свої вироби до 56 країн.

Д. є великий вузол залізниць з 11 станціями в центрі найгустішої зал. сітки України.

Культура. Д. - один з найбільших осв. центрів України, має бл. 30 н.-д. і проєктних установ. Серед них н.-д. ін-ти АН України: Прикладної математики і механіки; Фізико-техн.; Економіки пром-сти; Фіз., органічної та вугільної хемії; статистичний центр. Ін. н.-д. ін-ти: Залізистої металюрґії, Гірничої механіки, Техн. кібернетики, Гірничорятувальної справи, Гігієни праці. Діють 5 вузів: Донецький Ун-т (з 1965), Донецький політехн. ін-т (з 1960), Мед. ін-т (4 фак.; з 1930), Донецький ін-т радянської торгівлі (створений у Києві 1920, пізніше в Харкові, звідки 1959 перенесений до Д.), Муз.-пед. ін-т (з 1968) і філіял Харківського ін-ту інж. зал. транспорту (з 1967). Разом бл. 55 000 студентів. У Д. є 21 сер. спеціялізований навчальний заклад і 151 загальноосв. школа. У м. діють 3 театри: Донецький театр опери і балету, Донецький укр. муз.-драматичний театр ім. Артема і театр ляльок (заснований у Харкові 1925 і перенесений до Д. 1933), філармонія і цирк; 2 держ. музеї: обл. краєзнавчий (1924) та Донецький художній музей, а також 15 ін. музеїв та обл. архів (1924). Книжкове в-во "Донбас". Виходили 3 обл. газ.: "Радянська Донеччина", "Социалистическій Донбасс" (укр. і рос. мовами) і "Комсомолец Донбасса" (рос. мовою). Обл. телебачення і радіомовлення. Діє відділ Спілки Письм. України, який видає двомовний журн. "Донбас-Донбасс" (з 1968, до 1957 рос. двомісячник "Литературный Донбасс" і 1958-68 - укр. альманах "Донбас"). Діють також відділи спілок журналістів і художників, Укр. театрального т-ва і хорової капелі України.

Міське плянування. Д. простягається на 55 км зі сх. на зах. і на 28 км з півн. на півд. Територія м. охоплює бл. 400 км^2 і поділяється на 8 міськ. р-нів. Гол. вулиця - Артема має 8 км (з метал. зав. до зал. станції). Гол. адміністративні і культ. будівлі: Будинок Рад, Драматичний театр, Мін-во вугільної пром-сти України, Обл. філармонія містяться на цій вулиці в центрі м. Прокладено нові вулиці: бульвар Шевченка, проспект Пушкіна, проспект Маяковського і Університетську. В півн. і сх. р-нах створено нові багатоповерхові житлові масиви. Д. є одним з найбільш озеленених м. України: 1976 12 000 га міськ. площі складалися з парків і садів, а передміська зелена зона становила 72 000 га. Найкращі парки Д.: Щербаківський (найстарший), Комсомольський, парки "Середні стави", "Міський ліс",

"Верхній ліс", і Ботанічний сад АН України.

Основні засоби зв'язку в Д.: трамвай (з 1927), тролейбус (з 1939) і автобус. Передмістя сполучені зал.

Література: Світличний К., Миронов М. Донецьк. К. 1966; Шульгин Н. Донецк за 50 лет. "Строительство и архитектура", 1, 1967; Донецк. Историко-экономический очерк. Донецьке 1969; Кобець Г., Максимов О., Чистяков В. Донецьку 100 років. "Укр. Іст. Журн.", 9, 1969; Історія міст і сіл Укр. РСР. Донецька обл. К. 1970; Северин С. Ландшафтная архитектура Донецка. "Строительство и архитектура", 4, 1979; Килессо С., Кишкань В., Петренко В. Донецк. Архитектурно-исторический очерк. К. 1982:

В. Кубійович

Дружба (І-14), м. Ямпільського р-ну Сумської обл. над р. Журавці; 7 900 меш. (1988). Утворене 1962 з 3 поселень: Журавки, Юрасівки і Хутора-Михайлівського. Зал. вузол, цукрово-рафінадний зав., верстати зал. ремонту.

Е

Електроенерґія, виступає одним з найбільш універсальних видів енерґії, яка виробляється шляхом використання енерґетичних ресурсів на електростанціях різних типів, що об'єднані в відповідні енерґетичні системи, і за допомогою ліній електропередач передається до місць її споживання.

На Україні першу електростанцію заг. користування було збудовано в Києві в 1890. Заг. потужність електростанцій України в 1913 становила 304,3 тис. квт, а річне виробництво Е. - 513,4 млн квт-год., в 1991 відповідно - 52 319,7 тис. квт і 278,7 млрд квт-год.

Тепер основна частина Е. виробляється великими електростанціями: тепловими (ТЕС), атомовими (АЕС), гідравлічними (ГЕС, ГАЕС). На ТЕС припадає бл. 65% всієї Е., що виробляється в Україні, АЕС - 27%, ГЕС і ГАЕС - 4%.

Провідне місце в Е. на Україні належить ТЕС. За останніх 30 рр. потужність ТЕС зросла в 5 разів, а виробіток Е. більш як у 4 рази. Великі ТЕС збудовано в Донбасі: Луганська, Слов'янська, Старобешівська, Курахівська, Вуглегірська (потужність бл. 4 млн квт); у Придніпров'ї: Придніпровська, Криворізька, Запорізька; на зах.: Добротвірська, Бурштинська; Трипільська б. Києва, Ґотвальдська б. Харкова, Ладижинська б. Вінниці. Для забезпечення м. України гарячою водою і опаленням діють теплоелектроцентралі (ТЕЦ). Найбільші ТЕЦ знаходяться у Києві (ТЕЦ-5 - 700 тис. квт, і ТЕЦ-6), Харкові (ТЕЦ-5), Одесі, Калуші, Краматорському, Дарниці й ін.

Особливе місце займає атомова енерґетика, розвиток якої почався з 1977 з уведенням в дію першого бльоку Чорнобильської АЕС. У 1993 в експлуатації знаходяться 5 АЕС - Запорізька (ВВЕР-1000, 3 бльоки), Рівенська (ВВЕР-1000, 1 бльок; ВВЕР-440, 2 бльоки), Півд.-Укр. (ВВЕР-1000, 3 бльоки), Хмельницька (ВВЕР-1000, 1 бльок), Чорнобильська (РБМК-1000, 3 бльоки). Всього 15 бльоків заг. потужністю 13,88 млн квт. Під тиском громадськости припинено будівництво Кримської та Чигиринської АЕС. За рішенням Верховної Ради України у 1993 повинна була перестати діяти Чорнобильська АЕС, але згодом це рішення було відкликане.

Поч. розвитку гідроенерґетики в Україні заклав її первісток - Дніпрогес. Гідроенерґетичні ресурси України оцінюються приблизно у 45 млрд квт-год./рік, з них технічно можливі до використання - 20 млрд квт-год., а економічно доцільні - 17 млрд квт-год. Гідроресурси великих рік України практично освоєні приблизно на 70%. Фактично закінчено спорудження каскаду гідроелектростанцій на Дніпрі.

Всі електростанції, об'єднані між собою лініями електропередач, утворюють електричні системи. На території України діє мережа систем: Вінницяенерґо, Донбасенерґо, Дніпроенерґо, Київенерґо,

Крименерґо, Львівенерґо, Одесаенерґо, Харківенерґо.

В Україні створена маґістральна мережа Схід-Захід напругою 750 кВ, яка з лініями електропередач - 330 кВ забезпечує паралельну роботу всіх енерґосистем України. Протяжність ліній електропередач усіх клясів напруги тільки Міненерґо України складає 1 млн км.

В Україні основні наук. дослідження в галузі Е. проводяться в Держ. укр. проєктно-пошуковому і н.-д. ін-ті для проєктування енерґетичних систем і електричних мереж (Укренерґомережпроєкт, Харків), Ін-ті електродинаміки АН України (Київ), Ін-ті проблем машинобудування АН України (Харків), Укр. н.-д. проєктно-пошуковому і конструкторсько-технологічному ін-ті (Укрсільенерґопроєкт, Київ), Ін-ті проблем енерґозбереження АН України (Київ), екон.-екологічні обґрунтування з проблем безпеки функціонування систем Е. - в Раді для вивчення продуктивних сил України АН України.

Суттєвий внесок у розвиток електроенерґетики зробили укр. вчені: В. Бар'яхтар, Ф. Гриневич, Г. Денисенко, А. Долинський, О. Кремнєв, А. Мілях, Г. Пухов, А. Подгорний, Б. Стогній, Г. Счастливий, В. Толубінський, В. Тонкаль, В. Хрущов, І. Чиженко, І. Швець, А. Шидловський, Л. Шубенко-Шубін та багато ін.

Електротехн. пром-сть і енерґетичне машинобудування України виробляють практично всі основні види електротехн. і енерґетичного обладнання.

Існуюча в Україні наук.-виробнича база дозволяє на високому рівні вирішувати питання проєктування, будівництва та експлуатації електроенерґетичних систем.

Література : Ж и м е р и н Д. История электрификации СССР. М. 1962; Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України на 1991-95 рр. К. 1991; П а л а м а р ч у к М. Географія України. К. 1992.

С. Дорогунцов, Б. Піріашвілі

Еліста (1944-57 - м. Степний, VII-25), столиця Калмицької Автономної Республіки, розташована на височині Єргені. Зал. станція, вузол автошляхів, аеропорт. 67 тис. меш. (1977). Зав.: авторемонтний, приладоремонтний, залізобетонних виробів. Ун-т, н.-д. ін-т м'ясного скотарства, н.-д. ін-т мови, літератури й історії. За переписом 1989 в Е. було 1 800 українців, а у Калмицькій Автономній Республіці - 4 100.

Є

"Єжовщина", кампанія тотальних репресій 1936-38 рр. з великими чистками і політ. процесами. Назва походить від прізвища М. *Єжова*, призначеного нар. комісаром внутр. справ СССР замість Г. Яґоди у вересні 1936. У цей час сталінське керівництво зробило особливий акцент на викритті "прихованих" троцькістів. Розпочинається підготова до моск. суд. процесу "паралельного антирадянського троцькістського центру" (за яким були засуджені до страти Г. П'ятаков та ін. кол. больш. вожді). Активно формується "троцькістська периферія", зокрема, в Україні фабрикуються справи "троцькістсько-терористичної орг-ції", "контррев. троцькістської орг-ції", "об'єднаного троцькістсько-націоналістичного бльоку", за якими знищуються ті, хто в минулому належав до троцькістської опозиції, симпатизував їй (Ю. Коцюбинський). Лінія на винищення кол. суперників реалізується також у фабрикації справи "буржуазно-націоналістичної антирадянської орг-ції кол. боротьбістів" (П. Любченко, А. Хвиля, Т. Таран та ін.).

Під час "Є." було здійснено чистку НКВД (винищено 14 тис. чекістів, з них в Україні 1 199 тільки керівних працівників, серед них довголітнього шефа ҐПУ - НКВД УССР В. Баліцького, а також Червоної армії (до чл. "контррев. військ.-фашистської орг-ції" були віднесені ті, хто свого часу утверджував больш. владу - М. Тухачевський, Й. Якір, В. Примаков, І. Уборевич, А. Корк та ін.).

Типовими ознаками "Є." були офіц. дозвіл ЦК ВКП(б) органам НКВД здійснювати "методи фіз. впливу" (застосувати тортури), подальше вдосконалення системи таборів і колоній, винищення людей за пляновими списками ("лімітами"). Кількість осіб, обвинувачених у "контррев." злочинах зросла у 1937 порівняно до 1930 у 10 разів.

Використавши М. Єжова як знаряддя терору, Сталін усунув його від керівництва НКВД у грудні 1938. Він був заарештований у квітні 1939 за обвинуваченням у керівництві "заколотницькою орг-цією у військах й органах НКВД", а також "у здійсненні шпигунства на користь іноземних розвідок". Розстріляний у лютому 1940. Традиції "Є." пережили її творця і були довший час притаманні ком. держ.-політ. системі.

Ю. Шаповал

Єрусалим, старе м. (420 000 мешк., 1986), яке Ізраїль оголосив своєю столицею, а жиди, християни та мусулмани вважають його св. м. Найстарші згадки про Є. датуються сер. II тисячоліття до Хр. й визначають його як столицю юдейських царів. Воно було двічі зруйноване: вавилонянами 587 до Хр. і римлянами 70 по Хр.

Як місце життя, смерти і воскресіння Христа Є. і Палестина протягом багатьох віків притягали паломників з України. Багато з них залишили спогади й описи своїх подорожей, які були об'єктом ґрунтовних досліджень. Один з перших паломників з України, який відвідав Є., був *Данило,* ігумен чернігівського манастиря, що написав широко відомий опис свого паломництва 1106-08. У 15 в. описав своє паломництво до Св. Землі Арсеній Салоніцький. 1590-93 Данило Корсунський, архимандрит манастиря на Городенщині, жив у Є. і, наслідуючи твір ігумена Данила, залишив опис п. н. "Перегринация или путь до Ерусалиму ..." (вид. 1906). Більше укр. паломників відвідували Св. Землю на поч. 18 в. Два ченці Новгородсіверського Спасо-Преображенського манастиря, Макарій і Сильвестр, залишили записки про подорож 1704. Ієромонах Борисоглібського манастиря Чернігівської епархії описав своє паломництво з 1707-09 у кн. "Путешествие иеромонаха Ипполита Вишенского в Ерусалим, на Синай и Афон" (вид. 1914). Приблизно тоді ж (1712-14) Варлаам Лініцький, ієромонах Києво-Печерського манастиря, відвідав Є. і залишив записи про своє перебування в ньому.

Відомий мандрівник 18 в. В. *Григорович-Барський* відвідав багато країн Европи та Близького Сх. і залишив 4 ілюстровані томи споминів п. н. "Странствования Василия Григоровича Барского по святым местам Востока с 1723 по 1747 г." (вид. 1885-87). Він перебував і в самому Є., досліджуючи і змальовуючи різні місця, пов'язані з життям Христа. Серапіон, чернець Мотронинського Троїцького манастиря б. Батурина, описав подорож до Є. 1749 у "Путнике или путешествии во святую землю ..." (вид. 1873).

Паломництво до Є. і Св. Землі продовжувалося й у 19 в. (подорож М. Гоголя та ін.), і певну кількість описів його залишили паломники з Зах. України. В. Терлецький описав свою дворічну подорож по Близькому Сх. у 2-томних "Записках второго поклонического путешествия з Рима в Ерусалим ..." (1861). Галичанин Л. Турянський написав нарис про свою подорож до Св. Землі п. н. "Опис з уст паломника" (1886). Спомини о. А. Полянського про паломництво були також видані 1886. У Коломиї опубліковано "Подорож до Єрусалиму" (1899) о. Т. Дуткевича. 1900 о. Б. Кирчів організував паломництво до Св. Землі.

Митр. А. Шептицький відвідав Є. і Св. Землю 1904 і 1906, разом з 505 паломниками. Ця група збудувала каплицю в австр. шпиталі і подарувала для неї богослужбові книги, дорогоцінні ризи і золоту чашу. Митр. і його групу прийняв єрусалимський патріярх. О. Ю. Дзерович описав свою подорож п. н. "Пропам'ятна книга Першого Русько-народного паломництва в Св. Землю від 5 до 28 вересня 1906" (1907). Між двома світовими війнами різні політ. і бюрократичні ускладнення знеохочували організовані паломництва, і жодна група вже не відвідувала Св. Землю. 1933 Й. Сліпий, тоді ректор Гр.-Кат. Духовної Семінарії, їздив до Св. Землі і пізніше написав "Паломництво до Св. Землі" (1935). Після другої світової війни подорожі до Є. відбували українці з Зах.; описи своїх подорожей видали: о. Ю. Федорів "На Святих Місцях" (1962), І. Скакальський "Паломництво по Святих Місцях Сходу" (1966), М. Жижка "Свята Земля" (1977) та ін.

Б. 1707 гетьман І. Мазепа подарував срібну плащаницю (106 на 83 см) з ґраву-

рою похорону Христа для церкви Господнього Воскресіння, яка становить частину архітектурного ансамблю церкви Гробу Господнього. Цей дар там зберігся й сьогодні та вживається як прикраса престолу. Кошовий П. Калнишевський теж вислав дорогоцінні дари для церкви Гробу Господнього.

А. Олесницький, проф. Київ. Богословської Академії і знавець біблійної археології, видав чимало праць з цієї ділянки, серед ін.: "Святая Земля" (2 тт., 1875-76). За другої світової війни укр. паломники подарували поминальну плиту зі записом "Отче нашу" укр. та ц.-слов. мовами для церкви Нашого Отця на Оливковій Горі.

1979 в Є. засновано гром. Комітет для Жид.-Укр. Співпраці, який видавав ж. "Контакт". 1981 окрема група комітету створила Т-во Укр.-Жид. Контактів, яке видає квартальний бюлетень "Діялоги" за ред. Я. Сусленського. На ядвашемському списку праведних, які ризикували своїм життям, рятуючи жидів за нім. окупації, фігурує 60 українців. 13.5.1985 інавгуровано пам'ятник жид. і укр. жертвам нацизму та рос. большевизму, фундований Ю. Дибою, б. гробу царя Давида на Сіонській Горі. Пару місяців пізніше антиукр. екстремісти його знищили.

А. Жуковський

Ж

Жовтенята, у кол. СССР об'єднання школярів перших трьох років навчання (віком від 7 до 9 рр.) у групи при т. зв. "піонерській дружині". Формально добровільне, це об'єднання по суті було обов'язкове для всіх учнів молодших кляс. У групах Ж. дітей готували до вступу до орг-ції піонерів (див. *Піонерська орг-ція*). Керівником (вожатим) групи ж призначувано піонера або комсомольця, який мав дбати про виховання дітей у дусі ком. ідеології.

І

Івано-Франківська область (до 1962 - Станиславівська), обл. у складі України, розташована у передгірній і гірській частинах Укр. Карпат. Площа 13,9 тис. км^2. Населення 1 451,5 тис. меш. (1992). Українці за переписом 1989 становили 95,0%, росіяни 4,0%, поляки 1,0%. Пересічна густота населення 103,8 меш. на 1 км^2. Міське населення 43,0%. У І.-Ф. о. 14 р-нів, 14 м., 25 с. м. т., 383 сіль. рад (на 1.1.1991).

Іванусів Олег (*1935), гром. діяч, інж.-електронік родом з с. Вацевичі (сьогодні Залужани) пов. Дрогобич. З 1948 в Канаді, студіював в Альбертійському Ун-ті; 1957 диплом інж. електрика-електроніка. Активний в Пласті в Едмонтоні і Торонто. 1957-78 працював у досліднім департаменті Онтаріо Гайдро в Торонто, виконуючи електричні і електронічні виміри. Керівник фірми "Olman Instruments" - інструменти для вимірів на електричних мережах (1979-86); згодом техн. дир. фірми "AVO Multi-Amp".

У 1982-86 на зах. укр. землях в Польщі збирав матеріяли, на основі яких видав працю-фотоальбом "Церква в руїні - Church in Ruins" (1987). З 1988 гол. Фундації Енциклопедії України в Канаді (Торонто).

Ідель-Урал, іст. країна тюрксько-тат. (надволзькі татари, башкіри, чуваші) і угро-фінських (удмурти, мордва, марійці) народів на пограниччі Европи і Зах. Азії, що охоплювала територію між сер. Волгою, р. Уралом і півд. частиною Уральських гір. Сьогодні на цій території з при-

близно 320 тис. км^2 і бл. 15 млн населення знаходяться 6 автономних республік у складі Рос. Федерації.

Ідею І.-У. (Ідель - тюрксько-тат. назва Волги) видвигнули надволзькі (казанські) татари в 1905 для захисту проти рос. окупації і для пізнішого створення паніслямської держави. У листопаді 1917 казанські татари разом з ін. народами проголосили конфедерацію І.-У. як автономну державу на території Казанської, Уфімської і частини Оренбурзької губ. З 1918 в І.-У. почався больш. заколот (інтервенція) і згодом сталося захоплення влади совєтами.

Між двома світовими війнами на еміґрації представники І.-У. співпрацювали з екзильним урядом УНР, вони брали участь разом з ін. поневоленими народами СССР у *Прометейському русі* (їх представляв Аяз Ісхакі).

Інститут Біології Південних Морів АН УРСР, н.-д. установа АН України в ділянці гідробіології з осідком у Севастополі, з основним завданням вивчення біол. продуктивности Чорного м. Заснований 1963 на базі Севастопільської біол. станції (створеної 1871 з ініціятиви М. *Миклухо-Маклая*). Ін-т охоплює 14 наук. відділів, 2 філії - станції: Одеська і *Карадаґська* (Карадазька) і 2 заповідники - Дунайські Плавні і Карадазький заповідник. Ін-т вивчає способи використання біол. ресурсів м., функціонування морських екосистем, культивування цінних морських організмів, методи боротьби з забрудненням. Ін-т проводить експедиційні дослідження в Атлантичному й Індійському океанах та їхніх м. (маючи 3 дослідчі судна), бере участь у міжнар. програмах вивчення Середземного і Карибського м. Він видає з 1980 зб. "Экология моря".

Інститут Держави і Права АН УРСР (з 1992 - **АН України**), гол. наук. центр республіки, у якому досліджується широке коло держ.-правових та міжнар. проблем, що мають важливе значення для розвитку юридичної науки. Ін-т утворено 1969 на базі Сектору держави і права АН УРСР, який існував з 1949. Першим дир. ін-ту був його засновник В. Корецький. В 1974-89 ін-т очолював Б. Бабій, нині дир. є Ю. Шемшученко. Ін-т має в своєму складі 9 відділів, лябораторію держ.-правових соціологічних досліджень та наук. бібліотеку.

Гол. напрямами наук. досліджень ін-ту є теоретичні і прикладні проблеми формування правової держави та державотворення і зміцнення держ. суверенітету України, правового забезпечення політ. і екон. реформи, захисту прав і інтересів особи. Важливе місце посідають дослідження правової системи, історії розвитку політ.-правових інститутів на Україні, розробка окремих проблем політології. Ведуться дослідження з широкого кола проблем конституційного права, місц. самоврядування; нац.-держ. відносин в Україні; орг-ції держ. управління і правового реґулювання госп. відносин; правові аспекти інформатики та застосування обчислювальної техніки; розробляються теоретичні і прикладні проблеми питання цивільного, трудового, с.-г. і природоохоронного права, досліджуються проблеми кримінального права і кримінології, міжнар. права і зовн.-політ. діяльности України. Вчені ін-ту беруть участь у підготові проєктів законодавчих актів, вивчають ефективність застосування діючого законодавства, розробляють пропозиції і рекомендації з цих питань.

Науковці ін-ту готують і видають монографічні праці, брошури, зб. нормативних актів, юридичні довідники, друкують наук. ст. в журн. і газ., матеріяли наук. конференцій тощо, пропаґують правові знання, надають наук.-консультаційну юридичну допомогу. Ряд робіт ін-ту відзначені держ. та акад. преміями.

В ін-ті працює понад 90 наук. співр., в тому ч. 1 акад., 2 чл.-кор. АН України, 23 д-ри і 43 кандидати юридичних наук (дані на 1.3.1993). В докторантурі і аспірантурі, що діють при ін-ті, готуються кадри вчених-правознавців. Вихованці ін-ту працюють в юридичних н.-д. установах, вищих навчальних закладах, держ. органах.

Ін-т видає щорічний зб. наук. праць співр., а також спільно з Мін-вом Юстиції, Верховним Судом і Прокуратурою республіки ж. "Право України".

Ін-т підтримує тісні зв'язки з наук. юридичними установами країни, проводить з ними спільні дослідження з актуальних проблем правової науки. Ін-т має творчі зв'язки з наук. центрами ін. країн. Науковці ін-ту беруть участь у міжнар. конґресах, конференціях, симпозіюмах.

В. Стретович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

I. ПРАІСТОРІЯ І РАННЯ ІСТОРІЯ (200 000 р. до Хр. — IX ст. по Хр.)

II. КНЯЖА ДОБА (IX ст. — 1340)
ПОЛІТ. ТА СОЦ. УСТРІЙ КИЇВ. ДЕРЖАВИ
ПОДІЛ КИЇВ. ДЕРЖАВИ
ГАЛ.-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА (1199-1340)

III. УКРАЇНА ЗА ЛИТ.-ПОЛЬ. І ПОЛЬ.-КОЗ. ДОБИ (поч. XIV ст. — 1648)
ПОЧАТКИ КОЗАЦТВА

IV. ДОБА КОЗ.-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1648 — кін. XVIII ст.)
ХМЕЛЬНИЧЧИНА
ГЕТЬМАНЩИНА
РУЇНА
ДОБА МАЗЕПИ
ЗАНЕПАД АВТОНОМІЇ УКРАЇНИ
Лівобережна Україна
Кінець Гетьманщини
Правобережна Україна
СОЦ. ЗМІНИ

V. УКРАЇНА В СКЛАДІ РОС. І АВСТРО-УГОР. ІМПЕРІЙ. НАЦ. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ (кін. XVIII ст. — 1917)
ВІДРОДЖЕННЯ НАЦ. СВІДОМОСТИ
ПЕРІОД РЕФОРМ В АВСТРО-УГОР. І РОС. ІМПЕРІЯХ
СОЦ.-ЕКОН. ЗМІНИ
ЗАРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛІЗМУ ТА СОЦІЯЛІЗМУ
РОЗВИТОК У ЗАХ. УКРАЇНІ
УКРАЇНА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

VI. ДЕРЖ. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ (Укр. держава 1917-20)
УКР. ЦЕНТР. РАДА
ДОБА ГЕТЬМАНАТУ
ДОБА ДИРЕКТОРІЇ УНР
ЗАХ.-УКР. НАР. РЕСП. (1918-23)

VII. УКРАЇНА МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ (1918-39)
УКР. ЗЕМЛІ ПІД БОЛЬШЕВИКАМИ
УКР. ЗЕМЛІ ПІД ПОЛЬЩЕЮ
Період повоєнної стабілізації
Період реорганізації політ. формацій (1923-30)
1930-і рр.: боротьба між політикою „нормалізації" і рев. дією
УКР. ЗЕМЛІ ПІД РУМУНІЄЮ
УКР. ЗЕМЛІ ПІД ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНОЮ (Закарпаття)
УКР. ЕМІҐРАЦІЯ

VIII. УКРАЇНА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-45)

IX. УКРАЇНА ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1945-91)
ПОВОЄННИЙ СТАЛІНСЬКИЙ РЕЖИМ (1945-53)
СПРОБИ РЕВІЗІЇ АНТИУКР. БОЛЬШ. ПОЛІТИКИ (ПІСЛЯСТАЛІНСЬКИЙ ПЕРІОД 1953-59). ПОСТУПОВА ДЕСТАЛІНІЗАЦІЯ
ВИСТУП НОВОЇ ҐЕНЕРАЦІЇ. ПОСТАННЯ ДИСИДЕНТСТВА. ОРГ-ЦІЯ РУХУ ОПОРУ (1960-і рр.)
РАДИКАЛІЗАЦІЯ НАЦ. ПИТАННЯ В УКРАЇНІ (1970-і рр.)
ПОСИЛЕНИЙ НАСТУП ПРОТИ НАЦ. РУХУ В УКРАЇНІ (1980-і рр.)
У ПОШУКАХ ВИХОДУ
РОЗВАЛ СОВЄТСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

X. УКРАЇНА — СУВЕРЕННА І САМОСТІЙНА ДЕРЖАВА

Історія України, іст. укр. народу на основних землях його поселення, а також іст. його предків, від найдавніших часів до сьогодення. Це іст. укр. земель, іст. території, на якій перебував чи перебуває укр. народ, інколи разом з ін. племенами чи народами, іст. держ. влади чи інституцій, що правили визначеною територією.

Іст. охоплює різні аспекти: політ., соц.-екон., культ., рел.-церк.; вона розглядає соц. верстви, стани, кляси, спеціяльну увагу присвячує провідній верстві та нар. і державницьким процесам.

Періодизацію І. У. визначено за нац. принципом: доби й іст. періоди відповідають питоменному буттю і розвитковим політ.-соц. формам, витвореним укр. народом. Крім праіст. і ранньої іст. з слов. добою, тут розглядаються княжа, лит.-руська, коз., коз.-гетьманська доби, культ.-нац. відродження, держ. відродження України 1917-21 рр., часи міжвоєнної почвірної окупації укр. земель, період другої світової війни, сов. період. Велика трудність у викладі І. У. полягає в тому, що протягом віків змінювалася територія укр. поселень, на ній у той самий час існували різні політ.-держ. структури, часто співіснували різні укр. держ. формації (напр., Гетьманщина, Правобережна Україна, Запоріжжя). Ці труднощі стосуються більшою мірою іст. зах. укр. земель, які тривалий час були відокремлені від Центр. України, на яких утворилися іст.-політ. краї Галичина, Буковина, Закарпаття, Волинь, що мали власну історію. Єдине, що єднало всі ці землі — краї, формації — це заселення одним автохтонним укр. народом, з його мовою, нац.-культ. і рел. особливостями, майже тотожною соц. структурою. Особливі трудності при вивченні І. У. створює й та обставина, що довгий час не було укр. держави чи самостійної укр. формації, й Україна чи її частини належали до Польщі, Туреччини чи Росії. Донедавна Україна на переважній частині своєї етнічної території становила держ. одиницю - Укр. Радянську Соц. Респ., одну з 15-ох респ. СССР, але права її були обмежені політикою рос. імперіялізму, вона зазнавала необмеженої нац. дискримінації, рафінованої русифікації й екон. експлуатації. 1991 Укр. Верховна Рада проголосила незалежність України та створення самостійної укр. держави — України.

І. ПРАІСТОРІЯ І РАННЯ ІСТОРІЯ (200 000 р. до Хр. — IX ст. по Хр.)

Найдавніші сліди перебування людини на Україні датуються давнім періодом кам'яної доби, раннім *палеолітом* (приблизно 200 000 р. до Хр.). Їх відкрито, зокрема, у Півд. Криму (стоянки Кіїк-Коба), у Приазов'ї (Амвросіївка), у Дніпровському Надпоріжжі (Круглик), на Волині, Житомирщині та ін. місцях. За сер. палеоліту (100 000-40 000 р. тому) число людей істотно збільшилося. З цього часу відомі стоянки (Кіїк-Коба, Чокурча, Старосілля), над Дніпром (Кодак), над Дінцем (Деркул), над Дністром (Молодове І). За пізнього палеоліту (40 000-15 000 р.) майже вся територія України була заселена. З цієї доби відомі стоянки на Дністрі (Молодове V), у басейні р. Горині (Городок) і Тетерева (Радомишль), на території Києва (Кирилівка), на Десні (Мізин, Новгород-Сіверський, Пушкарі, Чулатів), на Полтавщині (Гінці) та ін. За палеоліту люди займалися полюванням і збиральництвом, відкрили спосіб штучного добування вогню. Основою суспільного устрою був *матріярхат.*

За перехідної доби *мезоліту* (10 000-7000 р. до Хр.) почало розвиватися рибальство, приручено собаку, людина почала користуватися луком. Пам'ятки цієї доби є в Криму (Таш-Аїр, Мурзак-Коба, Заміль-Коба), на нижньому Дністрі (Гребеники) та ін. За мезоліту започатковано формування первісної племінної орг-ції (сов. історіографія називає її первіснообщинним ладом).

За *неоліту* (7000-3000 р. до Хр.) населення території України переходить до хліборобства: культури проса, ячменю, пшениці, вівса, конопель тощо; одомашнено биків, овець, кіз, свиней, коней. Люди виготовляли глиняний посуд, почали виробляти тканини. Неолітичні пам'ятки відкрито на всій території України; особливе значення мають Маріюпільський могильник та наскельні малюнки Кам'яної могили б. Мелітополя.

Хліборобство і скотарство були дуже розвинені серед племен *трипільської культури* (4000-2000 р. до Хр., назва походить від с. Трипілля б. Києва, де 1896 були вперше відкриті пам'ятки цієї культури), які заселяли Подніпров'я, особливо Правобережну Україну, а також Подністров'я. Ця культура належала найбільш розвиненій групі племен того часу. Ці племена були обізнані з обробітком міді, вміли виготовляти знаряддя праці, зброю, оздоби, будувати прямокутні

житла з дерев'яним каркасом, ліпити досконалий ганчарний посуд, прикрашений поліхромною або промальованою орнаментацією у формі спіралей, стрічок та ін. композицій. Знахідки трипільської культури досліджено в с. Луці-Врублівецькій і Ленківцях над сер. Дністром, в урочищі Коломийщини на Київщині, в с. Володимирівці у Степ. Україні, Шипинцях на Буковині, у могильнику на Червоному хуторі б. Києва.

Паралельно з трипільською культурою або трохи пізніше на території Лівобережної, а після 2000 р. і на Правобережній Україні розвивалася культура скотарських племен, які виробляли предмети з міді й бронзи (кін. IV — поч. I тисячоліття). За цього періоду, завдяки зміні у госп. діяльності людини і поширенню скотарства, гол. ролю у виробничому житті почав відогравати чоловік, що привело до виникнення патріярхального ладу.

У 3000-2000 до Хр. степ. та частина лісостеп. р-нів Лівобережжя були заселені скотарсько-хліборобськими племенами ямної культури (Михайлівське поселення), пізніше племенами катакомбної і зрубної культур, які розводили рогату худобу і коней та вели обмін із сусідніми племенами Кавказу і Середземномор'я. У правобережних р-нах Полісся і частково в лісостеп. смузі, як також на територіях Білорусі і Польщі, пізнішій прабатьківщині слов'ян, у II тисячолітті до Хр. існувала група хліборобсько-скотарського населення, з якої утворилися племена культури *шнурової кераміки.* У сер. II тисячоліття до Хр. на Правобережжі виникло кілька племінних об'єднань. Серед них була й група племен *комарівської культури,* яка заселяла ліс. і лісостеп. територію від верхнього Дністра до Дніпра і почасти — Лівобережжя.

Наприкін. II — на поч. I тисячоліття до Хр. у Півд. Україні, у сточищах Богу і Дніпра з'являється хліборобсько-скотарське плем'я *кіммерійців* — перше плем'я на території України, назва якого збереглася у тогочасних грец. (Гомер в „Одіссеї") і асирійських джерелах. Кіммерійці почали вживати залізо. За *залізної доби* (VIII ст. до Хр. - перші століття до Хр.) завдяки знаряддям з заліза розвинулися хліборобство і ремесла.

У VIII ст. до Хр. з Азії в степ. Півд. Україну переселилися кочові племена *скитів* (іранського походження), які витіснили звідти кіммерійців. Частина скитів швидко змішалася з місц. населенням, яке античні джерела (Геродот, Гіппократ, Есхіл, Полібій) називають також скитами, і створила з ним єдину культуру. Войовничі скити вели успішну війну з перським (іранським) царем Дарієм, який 514-513 р. до Хр. намагався їх завоювати. У сер. I тисячоліття до Хр. сталися істотні зміни: скитські племена об'єдналися і створили під проводом царя Атея примітивну держ. формацію *Скитію* (IV ст. до Хр.). Споч. центр Скитії був на лівому березі Дніпра, приблизно там, де стоїть Кам'янське городище. З кін. III ст. столицю скитської держави перенесено до Неаполя Скитського в Криму, недалеко сучасн. Симферополя. Скитськими пам'ятниками вважають поховальні кургани з численними високомист. золотими виробами. На Україні до найбагатших скитських курганів належать Чортомлик і Солоха на нижньому Дніпрі, Куль-Оба в Криму, Гайманова могила, Товста могила та ін.

На півн. від Скитії лісостеп. смугу України у VII-III ст. до Хр. заселяли хліборобсько-скотарські племена, яких деякі вчені вважають прямими предками *слов'ян.* Вони залишили городища і великі кургани з багатими похованнями: Немирівське (Вінничина), Більське (Полтавщина), Старшу могилу (Сумщина), Глевахівський курган б. Києва.

Починаючи з VII ст. до Хр., на півн. узбережжі Чорного м. селяться *греки,* які походили перев. з м. Мілету. Вони заснували м. Тіра на Дністрі, Ольвію на Бузі, Херсонес б. Севастополя, Пантикапей на місці сучасн. Керчі, перетворивши їх на центри торгівлі та ремесел. З V ст. до Хр. з об'єднаних грец. м. на Таманському і Керчинському піво. створено *Боспорське царство* з центром у Пантикапеї. Зв'язки грец. м. з населенням Півд. України скитами, сарматами, тубільними слов. племенами — мали великий вплив на культ., мист. і рел. розвиток цих народів. Грец. м., ці своєрідні держ. формації, з I ст. до Хр. підпадають під владу Рим. імперії й перебувають під цією владою аж до навали кочовиків, насамперед *готів,* які поруйнували їх і завоювали Боспорське царство. Згодом відбудовано тільки Херсонес, що за часів княжої держави відогравав ролю посередника між Візантією і Києвом.

З III ст. до Хр. у Півд. Україну приходять з-иад Волги й Уралу іранські племена *сарматів,* які підкорили і поглинули однорідних скитів, опанувавши таким чином укр. степ.

Прабатьківщина і первісне розселення слов'ян

Такий стан утримувався аж до появи ґотів, які прийшли на поч. III. ст. по Хр. з-над Балтики, підкоривши собі як тубільців, так і сарматське та рештки скитського населення. Ґоти засвоїли скитсько-сарматську і грец. культури, прийняли християнство, розвинули своє письменство (переклад Біблії). Вони мали вплив на слов'ян, особливо в ділянці військ. орг-ції. Під ударом гунів Ґотська держава в Півд. Україні 375 розпалася. Тоді більшість ґотів перейшла в наддунайські землі, тільки мала частина залишилася в Криму.

З IV ст. починається велика міґрація народів зі Сходу. Україною, особливо її степ. смугою проходять гуни (IV ст.), болгари (V ст.), авари (VI ст.), хозари (VII ст.), угри (IX ст.), печеніги (X-XI ст.), половці (XI-XII ст.) і татари (з XIII ст.). Печеніги, половці й татари навіть частково тут осідають.

З II ст. до Хр. в укр. лісостепу, на Поліссі та частково в степу жили хліборобсько-скотарські слов. племена, які належали до *зарубинецької*, а з II-V ст. по Хр. — до *черняхівської культури* (назви за відомими пам'ятками Зарубинецького і Черняхівського могильників у Сер. Подніпров'ї). Більшість дослідників уважає прабатьківщиною слов'ян територію між сер. Дніпром, Прип'яттю, Карпатами і Вислою. Таким чином, укр. народ і його предки були від найдавніших часів автохтонами на території сучасної України. На переломі двох ер завершився поділ слов'ян на східніх і західніх. Сх. слов'яни, що жили на території сучасної України, починаючи з IV ст. по Хр. об'єдналися в держ. формацію *антів*. Держава антів простягалася від Дністра до Дону на півн. від Чорного м. й об'єднувала слов. племена, а також ті, що заселяли простори України: рештки ґотів, греків, іранців. У цій державі панував дем. лад грец. типу. „Слов'янами й антами не править один муж, але здавна вони живуть гром. правлінням, і так усі справи, добрі чи погані, вирішують спільно" (Прокопій). Однак дійсну владу мали племінні князі, ватажки, авторитет яких визнавав весь народ. Відомі були кн. Бож (380-і рр.), який вів війну проти остґотів, Пірагаст (Пірогост), Ардагаст (Ардагост), Мезамир, або Мезимир (550-і рр.), що відзначився у боротьбі з аварами. На поч. VI ст. анти мали контакти з Візантією, однак ходили також проти неї походами. Держава антів проіснувала три століття, від кін. IV до поч. VII ст., коли загинула у боротьбі з аварами. Основна маса населення кол. антської держави відступила на півн. від Чорного м. на Полісся, Київщину, Чернігівщину, де почала нове життя. В основі його був поділ на племена. Літопис „Повість временних літ" дає такий огляд племен, що у VIII-IX ст. проживали на території сучасної України: *поляни* жили на правому березі Дніпра, коло Києва; *сіверяни* — над Десною, Сеймом і Сулою; *деревляни* — між Тетеревом і Прип'яттю; *дуліби*, або бужани, — вздовж Бугу (їх називали також волинянами); *білі хорвати* — на Підкарпатті; *уличі* — над Бугом; *тиверці* — над Дністром. З цих племен постав укр. народ. Вони межували на півн. з аналогічними східньослов. племенами, що заселяли територію пізнішої Білорусі й Росії; на півд. — з Болг. царством і Візант. імперією; на сх. — з Хозарським каганатом і надволзькою Болгарією; на зах. — з поль. племенами, Великоморавською імперією, а з кін. IX ст. — з Угорщиною.

Племена на території сучасн. України займалися рільництвом, скотарством, полюванням, рибальством; у них були розвинені ремесла — ганчарство, ткацтво, оброблялося залізо. Вони вели жваву торгівлю зі своїми сусідами і дальшими країнами, користуючись торг. шляхами міжнар. значення. Серед таких шляхів — велика водна путь „з варяг у греки" (з Балтицького м. Дніпром до Чорного м.), що зв'язувала Скандінавію з Візантією. Другий шлях проходив Україною зі сх. на зах.: з Каспійського м. — через Київ — Володимир-Волинський — Краків — Прагу — Реґенсбурґ, пов'язуючи араб. світ з Центр. і Зах. Европою. Третій шлях пролягав на сх. від України: від Каспійського до Балтицького м., єднаючи араб. світ з Прибалтикою і Скандінавією. Цим шляхом користувалися і купці з укр. території. Судноплавство по Дніпру зв'язувало сх. слов'ян з Візантією та країнами її сфери впливу. Укр. племена, стоячи на перехресті важливих торг. шляхів, почали відогравати важливу екон. і політ. ролю на сх. Европи.

Праукр. племена мали спільну мову, однакові вірування (поганство). Центрами племен були численні городи́, біля них поставали села. Гол. городами були: у полян — Київ, у сіверян — Чернігів, у деревлян — Іскоростень (Коростень), у дулібів — Волинь (Городок над Бугом), в уличів — Пересічень, відома ціла система городів, пов'язана з життям білих хорватів, та ін.

Найбільш розвинеными серед племен були поляни. У сер. I тисячоліття їхній кн. *Кий*, за переказом *„Повісти временних літ"*,

заснував Київ. Сприятливе положення на перехресті торг. шляхів швидко перетворило його на могутній екон., культ. і політ. центр.

Політ. орг-ція племен мала такий вигляд: провід належав „луччим" людям, представникам визначних родів, які збиралися на *„віча"*— ради, що вирішували важливі справи. Згодом фактична влада перейшла до рук племінних кн. Вони не мали достатньої сили, щоб створити держ. об'єднання і забезпечити свою незалежність. Десь на поч. VIII ст. поляни і сіверяни були змушені визнати зверхність Хозарського каганату (див. *Хозари*) і платити йому данину. У сер. IX ст. на землях східньослов. племен з'являються войовничі *варяги*(нормани) зі Скандінавії, які, намагаючись підкорити собі ці племена, вплинули на формування *„Русі"* (або „Київ. Русі") з центром у Києві.

II. КНЯЖА ДОБА (IX ст. — 1340)

Соц.-екон. розвиток сх. слов'ян у сер. IX ст. у висліді зростання продуктивности хліборобства і скотарства, а також ремесел і торгівлі привів в умовах активної інтервенції варягів-норманів зі Скандінавії до кардинальних змін на Сх. Европи, де постала нова політ. формація — Русь, Київ. держава. Провідну ролю у ній відогравали кн., звідки і назва цього періоду — „княжа доба". Тривала вона майже п'ять століть. Укр. історіографія розглядає цю добу як складову частину І. У.

Як сказано вище, з сер. IX ст. варяги починають опановувати півн. слов. і фінські племена. Кн. *Рюрик* заснував державу в Новгороді (бл. 862). З півн. варяги перейшли на землі сер. Дніпра. Літопис оповідає, що варязькі ватажки *Аскольд* і *Дир* зі своїми дружинами прибули до Києва, звільнили його і полянську землю від хозарської влади і почали князювати у Києві. Захоплення Києва варягами збігається з походом Русі на Царгород 860. Є відомості, що Аскольд прийняв християнство. У Києві дотепер відоме місце Аскольдової могили.

За літописним переказом авторства Сильвестра (1107), збереженим у Лаврентіївському списку, сх. слов'яни покликали варягів до себе для запровадження порядку і ладу за відомою версією „да поидете княжить и володеть нами". Цю версію згодом іст. оформлено в так звану *„норманську теорію"*, за якою варяги не завоювали слов'ян, а були запрошені ними, що руська держава була організована норманами, та й сама назва „Русь" - варязького походження. Укр. історіографія в цілому дотримується антинорманської теорії. Це аж ніяк не заперечує важливість ролі, що її відіграли перші кн. та їхні дружинники варязького походження у формуванні держ. ладу в Київ. державі.

Визначним правителем Київ. Русі був кн. *Олег Віщий* (бл. 879-910/912), який 882 прибув з Новгорода і заволодів Києвом, перетворивши його на центр руської держави - „матір городів руських". Він приєднав до Києва сусідні слов. племена сіверян, деревлян, уличів та тиверців, а також півн. слов. племена, створивши могутню Київ. державу навколо великого водного *„шляху з варяг у греки"*. Зміцнивши свою владу, кн. Олег 907 пішов походом на неприхильну до експансії Києва *Візантію*, щоб змусити її до торгівлі з Руссю. Два договори 907 і 911 свідчать про перемогу Києва: Олег домігся для своє значних торг. прав, а греки мусіли платити Русі данину.

Наступником Олега був кн. *Ігор* (912-945), який започаткував на київ. престолі династію *Рюриковичів*. Він намагався закріпити здобутки свого попередника. Ігор двічі ходив походом до Каспійського м. і Закавказзя (913 і 943-944), справив велике враження на Сх., але ці походи не принесли користи Києву. Намагання оволодіти узбережжям Чорного м. призвело до війни з Візантією. Під час походу на Константинопіль 941 Ігор зазнав поразки, його фльоту знищили греки. 944 Ігор уклав новий мирний договір з Візантією, на основі якого права Русі значно обмежено. Ігор зрікся володінь на березі Чорного м., його населення мусіло відступити з-над м. на півн. Ігор зобов'язався не нападати на Крим, були зменшені торг. права київ. купців. Договір 944 цікавий тим, що в ньому згадуються християни, які воювали у війську Ігоря. Союзниками візантійців були печеніги, з якими Ігореві також доводилося воювати. На внутр. відтинку Ігор пробував зміцнити центр. ролю Києва, приборкував непокірні племена. Найзавзятіше захищали свій племінний лад і окремішність деревляни. Під час збирання данини *(„полюддя")* вони вбили кн. Ігоря.

По смерті Ігоря від імени свого малолітнього сина Святослава Руссю правила вдова кн. *Ольга* (945-964). Факт допущення жінки до влади у могутній державі свідчить про високу культуру Русі. Існує припущення, що Ольга була слов'янкою. Кн. жорсто-

ко розправилася з деревлянами, встановила згодом нові норми данини („устави" [див. *устав*] і „уроки") і визначила терени для полювання. При дворі Ольги слов'яни мали значний вплив. Її повірницею була *Малуша*, а серед дружини траплялися слов'яни: Володислав, Предислав. 957 у політ. і торг. справах Ольга відбула подорож до Константинополя, де прийняла християнство (візант. імператор *Константин VII Багрянородний* описав її перебування в Царгороді). Ольга нав'язувала також контакт із Зах.: 959 вислала посольство до нім. цісаря Оттона І Великого, а 962 до Києва прибуло посольство Оттона на чолі з єп. *Адальбертом*.

Син Ігоря і Ольги — *Святослав Хоробрий* (964-972) уславився своєю войовничістю, якою послуговувався для зміцнення могутности Русі. Він підкорив в'ятичів і фінські племена між Волгою і Окою (964-966), воював з надволзькими болгарами, ходив проти хозар, завдавши тяжких ударів Хозарському каганатові, зруйнував гол. хозарські м. Саркель *(Біла Вежа)*, *Ітиль* і Самендер. Однак ослаблення Хозарського каганату мало неґативні наслідки, воно відкрило шлях на Україну кочовим народам Азії. Святослав підкорив собі *ясів* (осетинів) і косогів *(черкесів)*, розширивши кордони Русі до Кавказьких гір.

Основну увагу Святослав приділяв справам наддунайської *Болгарії* й Візантії, походи проти яких набули великого розголосу. Запрошений візант. цісарем Никифором Фокою на допомогу проти болгар, Святослав, здолавши їх 969 захотів залишитися над Дунаєм. Але тоді на Київ напали *печеніги*, і він мусів вернутися. Відбивши печенігів, Святослав знову вибрався 969 на Дунай, вважаючи, що „там середина його землі, де сходяться всякі блага". Візант. уряд побоювався сусідства могутньої Київ. держави і почав проти Святослава війну. Після початкових успіхів у Македонії Святослав повинен був відступити з Болгарії. Коли він повертався до Києва, намовлені греками печеніги напали на нього б. дніпровських порогів. Дружина Святослава була розбита, а сам він загинув у бою (на весні 972).

Вирушаючи у похід на Болгарію (969), Святослав поділив владу між синами: Ярополк дістав Київщину, Олег — Деревлянську землю, Володимир — Новгород. *Ярополк І Святославич* (972-980) підтримував зв'язки із Зах. Европою. Прагнучи об'єднати всі землі, він почав війну з Олегом, згодом — з Володимиром. Найнявши варягів, Володимир переміг Ярополка і став єдиним правителем.

На цьому, першому етапі Київ. держави завершується об'єднання східньослов. племен у велику держ. формацію, названу Руссю. Вся влада у цій державі перебувала в руках кн., який спирався на дружину. За Олега дружинників рекрутували серед варягів, але з часом до дружини прибували і місц. люди, що засвідчують також слов. імена окремих дружинників. Навіть імена кн. — Святослав, Ярополк, Володимир — доводять перемогу слов. течії в княжій родині. З часом дружинники асимілювалися з місц. „луччими людьми", і новостворена влада щораз більше запозичає досвід держ. племінного ладу, що існував до норманського приходу.

Володимир І Великий (980-1015), об'єднавши землі, здобуті його попередниками, намагався поширити свою владу також на деякі сусідні території: Полоцьк (де вбив кн. Рогвольда і взяв його доньку *Рогніду* за жінку), Перемишль, Червень (*„червенські городи"* відвоював від поляків 981). Тут, на зах., він заснував м. Володимир над Бугом, а на півн. приборкав в'ятичів і приєднав радимичів. 983 Володимир вів війну з лит. племенем *ятвягів*, 985 воював з надволзькими болгарами. Однак найважчою була боротьба з печенігами степу, які постійно нападали на укр. м. і с. Для оборони від них Володимир побудував укріплені городи на р. Ірпені, Стугні, Трубежі, Сулі. Так, примножуючи поступово свої здобутки, Володимир створив найбільшу в Европі державу, яка простягалася від Балтики до Чорного і Озівського м., від Волги до Карпат. Для управління цими великими просторами Володимир призначив своїми намісниками синів: Із'яслава — у Полоцьку, Святополка — у Турові, Ярослава — у Новгороді, Судислава — у Пскові, Станислава — у Смоленську, Святослава у Деревлянській землі, Мстислава — в Тмуторокані, Бориса — у Ростові, Гліба — в Муромі. Реорганізована Київ. держава вимагала об'єднуючої сили, тому В. кн. вирішив запровадити держ. релігію. Споч. Володимир пробував встановити культ поганських богів, але незабаром виявилося, що поганство не може відповідати тогочасному завданню великої держави, тим більше, що воно стояло на перешкоді контактам з ін. народами: в той час більшість країн Центр. та Півд. Европи вже прийняли християнство (Болгарія — 864, Великоморавська держава — 863, Чехія — 928-935, Польща — 966).

Хрищення Руси (див. *Християнізація Руси-України*) — найважливіше досягнення Володимира — набуло великого політ. значення. Християнство стало єдиною держ. релігією. Цьому передувала військ. допомога Володимира візант. імператорам Василеві та Константинові у боротьбі проти їхнього конкурента Варди Фоки. 987 Володимир уклав з імператорами договір, в якому була мова й про споріднення і про одруження Володимира з їхньою сестрою Анною Багрянородною. Візант. імператори поставили умову, щоб Володимир став християнином і охристив свій народ (реляція сучасника Ягія Ібн Саїд з Антіохії). Реалізуючи цей договір Володимир, його родина і близькі співр. прийняли хрищення при кін. 987, правдоподібно, у Києві (М. Грушевський, Є. Ґолубінський), за ін. версіями у Василеві-Васильківі (С. Томашівський), Херсонесі-Корсуні (М. Чубатий, Т. Коструба); на весні 988 відбулося одруження Володимира з царівною Анною. Після цього Володимир наказав знищити поганських ідолів. Масове хрищення киян за літописною традицією відбулося 1 серпня 988 у Дніпрі, або в його притоці Почайні. Згодом духівництво христило населення ін. м. й осель України не зустрічаючи опору, тоді як на півн. землях — у Новгороді, Ростові хрищення треба було провадити силою („Путята христив вогнем, а Добриня мечем").

Прийняте Київ. Руссю християнство було сх. обряду, ієрархічно руська церква була пов'язана з царгородською патріярхією. Однак це не перешкодило зв'язкам Києва з Римом, звідки приїздили посли (989-1001). За Володимира було п'ять епархій: у Києві, Чернігові, Білгороді, Володимирі-Волинському і Новгороді.

За новими дослідами Херсонеська (Корсунська) експедиція Володимира в літописній версії не відповідає дійсності. Вона відбулася 989, тобто після хрищення Русі. Цю експедицію організував Володимир, щоб здобути Херсонес, який перебував у руках противників імператора Василя II, саме Варди Фоки. Здобувши місто-фортецю, Володимир передав його своєму шуринові.

Хрищення мало великий вплив на життя Київ. Руси. Воно сприяло об'єднанню держави і піднесенню авторитету кн. Церква говорила про божественне походження княжої влади, кн. став патроном Церкви. Володимир побудував у Києві храм Різдва Богородиці, на утримання якого виділив десяту частину своїх прибутків (звідси назва *Десятинна церква*). При церкві було засновано школу для синів бояр і вищих дружинників. Нова віра сприяла культ. розвиткові країни. Християнство мало вплив на звичаї населення. Воно припинило полігамію, піднесло значення жінки в родині, поліпшило ставлення до бідних, особливо до рабів. Хрищення мало значний вплив і на міжнар. становище Київ. держави. Вона увійшла як рівна в коло евр. країн. Київ підтримував дружні зв'язки з візант. імператорським домом, з нім. цісарем Оттоном II і, завдяки одруженню дочок Володимира, з поль. королем *Болеславом Хоробрим* та зі швед. і угор. королями. Володимир почав карбувати монети, на яких вміщено було *тризуб,* що набув значення держ. герба.

На схилі життя Володимира його сини Святополк Турівський і Ярослав Новгородський повставали проти влади батька. Після смерти Володимира (1015) почалася боротьба між кн.

Провід держави захопив найстарший син *Святополк* I (1015-19), який робив спроби об'єднати під своєю владою всю державу, вживаючи при цьому радикальних засобів. Підступно були вбиті його брати: Святослав — кн. деревлянський, *Борис* — ростовський і *Гліб* — муромський. Коли Ярослав Новгородський прогнав з Києва брата Святополка, той з допомогою свого тестя Болеслава Хороброго знову оволодів Києвом (1018), але за допомогу зобов'язався віддати поль. королеві червенські городи та велику здобич. Це обурило народ, і коли Ярослав, прийшовши з варягами, розбив Святополка на р. Альті, останній був змушений втікати на Зах.

Ярослав I Мудрий (1019-54), сівши на престол, продовжував політику свого батька, допроваджуючи Київ. державу до вершин могутности. Насамперед він прагнув об'єднати всі землі, що було неважко зробити, бо залишилися тільки два брати: Судислав у Пскові та *Мстислав Володимирович* у Тмуторокані. Останній вів війну з косогами і ясами, після якої поширив свою владу до Кавказьких гір. Мстислав, бажаючи збільшити свої володіння, вступив у бій з Ярославом під Лиственом коло Чернігова. У битві здобув перемогу Ярослав, однак запропонував мир. Ярослав правив землями на захід від Дніпра, Мстислав — на схід, зі столицею у Чернігові, у якому збудував собор Спаса (див. *Спасо-Преображенський [Спаський] собор у Чернігові).* 1034 помер Мстислав, і Ярослав став єдиним володарем усієї Київ. держави. Він намагався забезпечити кордо-

ни на зах.: 1030-31 зайняв червенські городи, а на здобутих землях побудував м. Ярослав над Сяном і Белз. На півн. Ярослав завоював 1030 м. Юріїв (Дорпат), а син Ярослава Володимир приєднав до Русі фінські племена ямь і чудь. Найтяжчою була боротьба з кочовиками степу — печенігами. Проти них Ярослав будував дві лінії фортець: вздовж Росі й Трубежу Богуславль, Корсунь, Канів, Переяслав і вздовж Сули — Лубні, Лукомль, Воїнь. 1036 коли печеніги знову напали на Київ, Ярослав остаточно розгромив їх, після чого рештки печенігів перейшли на Дунай. На місці перемоги над печенігами Ярослав побудував 1037 собор святої Софії (див. *Софійський собор)* митрополичий храм з оригінальною архітектурою і чудовими мозаїками та фресками. Після печенігів степ зайняли менш войовничі *торки*, також тюркського походження, тому Півд. Україна і побережжя Чорного м. були втрачені для Київ. держави. 1043 під проводом сина Ярослава Володимира організовано похід на Візантію, який закінчився невдачею і великими втратами.

Велику увагу приділив Ярослав внутр. орг-ції своєї держави. Він розбудував Київ, оточив його муром, побудував низку церков, палаців, так що Київ став, за словами єп. А. Бременського, „суперником Константинополя". За Ярослава розбудовано й Чернігів, Переяслав, Володимир. Ярослав дбав про піднесення освіти, засновував школи. При соборі святої Софії закладено бібліотеку, при якій гуртувалися письм., серед них найвизначнішим був митр.-українець *Іларіон*, автор твору „Слово о законі і благодаті" (див. *„Слово про закон і благодать"*, 1051). За Ярослава засновано славнозвісний *Києво-Печерський манастир*, важливий осередок чернечого життя і літописання.

Ярослав надав Русі нову правну основу, наказав зібрати закони у зб. *„Руська Правда"*, що кодифікував соц. і екон. відносини в умовах зростання приватної власности, устійнював права власника та обов'язки підданих.

Чи не найважливішою зміною у Київ. державі за Ярослава було перетворення її на слов. державу. Держ. діячами були переважно місц. люди: Константин, син Добрині, Вишата, Іван Творимирич. Функція варягів зводилася до військ. служби.

За Ярослава Київ. держава активно виходить на міжнар. контакти. Він нав'язував родинні зв'язки з правлячими домами чи не всієї тодішньої Европи. Його син Ізяслав був одружений з поль. княжною, Всеволод з дочкою візант. імператора, Святослав — з онукою цісаря Генріха II; дочки — з королями: Анна (див. *Анна Ярославна*) — з франц. Анрі I, Анастасія — з угор. Андрієм, Єлисавета з норв. Гаральдом. При дворі Ярослава перебували монархи-вигнанці — англ. Едмунд Залізний Бік, норв. Оляф Святий. Ярослав був у союзі з германськими цісарями Генріхом II, Конрадом II і Генріхом III, співвирішував долю Польщі, поставивши на престол Казіміра Відновителя, свого шваґра.

На схилі віку Ярослав поділив Київ. державу між п'ятьма синами: Ізяслав одержав Київ, Деревлянську землю з Туровом та Новгород із Псковом; Святослав — Чернігів, Муром і Тмуторокань; Ігор — Володимир-Волинський; Всеволод — Переяслав, Суздаль і Ростов; Вячеслав — Смоленськ. У справі спадкоємства Ярослав устійнив принцип сеньйорату, влади найстаршого в роді, за яким молодші сини не мали права на землю батька. Усі сини повинні були поважати старшого брата — В. кн. київ. і разом з ним правити усією Київ. державою. По смерті київ. кн. його місце посідав найстарший віком брат, і всі кн. пересувалися на вище князівство; сини кн., які не досягли князівства, називалися „ізгоями" (див. *ізгої*), їх позбавляли прав на землі. Система сеньйорату не витримала випробування життям і була однією з причин усобиць, ослаблення і, згодом, розпаду Київ. держави.

Після смерти Ярослава кн. *Ізяслав І Ярославич* (1054-78) намагався поширити свою владу і на деякі землі братів. Він захопив після смерти Ігоря (1060) Володимир-Волинський, а також Полоцьк (1067). Усі землі на правому березі Дніпра, отже, були під його владою. Спершу три брати — Ізяслав, Святополк і Всеволод спільно і дружно правили державою, боролися проти *половців*, що захоплювали укр. степ. Однак поразка, завдана половцями 1068, викликала повстання киян проти Ізяслава. Вони вибрали собі за кн. Всеволода, що перед тим був ув'язнений. Ізяслав мусів втікати до Польщі, просити допомоги у короля Болеслава Сміливого. Ізяслав повернув таки собі Київ, але грабіжництво союзників і помста кн. над киянами викликали нові заворушення. Крім того, Ізяслав посварився з братами і 1073 мусів удруге тікати до Польщі. Кн. пробував шукати підтримки у нім. цісаря Генріха IV, згодом потрапив під опіку папи Григорія VII, проте реальної допомоги не одержав.

Під час мандрування Із'яслава по Зах. Европі у Києві володарював кол. чернігівський кн. *Святослав II* (1073-76). Він плекав освіту, залишив по собі розкішно ілюстрований мініятюрами „Ізборник" (1073), в якому є портрет кн. і його родини. Після смерти Святослава Із'яслав помирився з братом Всеволодом і втретє став князювати у Києві (1076-77), але незабаром загинув у боротьбі зі Святославичами. Під час князювання Із'яслава побудовано у Києві собор св. Дмитра (згодом названий *Михайлівським Золотоверхим*) з унікальними мозаїками, частина яких сьогодні зберігається у соборі святої Софії.

Останній Ярославич на київ. престолі — кн. *Всеволод I Ярославич* (1078-93), з'єднав гол. землі Київ. Русі: Київ, Чернігів, Переяслав, Смоленськ та землі Верхнього Поволжя. Він вів боротьбу з кн.-ізгоями, що намагалися здобути землі з допомогою половців. У держ. праці йому допомагав син Всеволода — *Володимир Мономах,* що відзначився у боротьбі проти половців. Освічений Всеволод знав п'ять мов, був одружений з дочкою візант. імператора, підтримував зв'язки з Зах. Його дочка *Євпраксія* була дружиною цісаря Генріха IV і зазнала багато випробувань на чужині.

Наступником Всеволода був кн. *Святополк II* (1093-1113), син Із'яслава. Йому довелось весь час вести боротьбу з половцями, які під проводом хана *Боняка* завдавали великих спустошень укр. землям. У цій боротьбі Святополкові допомагав Володимир Мономах, переяславський кн., під проводом якого здобуто перемоги над половцями 1105 і 1111.

З огляду на небезпеку з боку половців, а також для полагодження суперечок між кн., з ініціятиви Володимира Мономаха скликано 1097 з'їзд усіх кн. у Любечі під Києвом (див. *Любецький з'їзд*). На з'їзді змінено принцип спадкоємства, вирішено, що сини мають право на землю батьків, ін. словами, скасовано принцип сеньйорату Ярослава Мудрого. Любецький з'їзд дав згоду на поділ Київ. держави на окремі князівства, хоча було ухвалено, що всі кн. повинні слухати В. кн. київ. Там же кн. поділили між собою землі: Святополк II одержав Київщину і Турово-Пинщину, Володимир Мономах — Переяславщину, Смоленськ, Ростов і Новгород, Давид Ігоревич — частину Волині, кн.-ізгої *Володар, Рюрик* і *Василько* Ростиславичі — Галичину і частину Волині, Давид і Олег Святославичі - Чернігівщину. Але згода тривала недовго. Між кн. на зах. землях Волині і Галичини знову почалася боротьба, в яку вступив і В. кн. Для прийняття важливих рішень скликувано княжі з'їзди, які відбулися 1097, 1100, 1101 і 1107 недалеко від Києва. Наприкін. князювання Святополка у Києві почалися заворушення на екон. ґрунті, а 1113, коли кн. помер, вибухнуло повстання: „чернь" пограбувала двори бояр і багатіїв, а також жидів.

Щоб заспокоїти „чернь", великокняжий престол віддали кн. Володимирові II Мономахові (1113-25) — найенергійнішому і найпопулярнішому кн. Він був останній з київ. кн., який намагався утримати єдність і могутність Русі. Подібно до попередників Мономах основну увагу приділяв боротьбі з половцями, яких відкинув на Волгу і під Кавказ. Укр. степи стали вільні, і на них поширилася нова колонізація. Володимир II володів більшою частиною Київ. держави. Він мав велику пошану серед усіх кн. і домагався від них послуху.

Мономах підтримував зв'язки із Зах. Европою, був одружений з дочкою англ. короля *Гідою.* Багато англійців служило у княжому війську, а шотляндські ченці приїжджали просити фінансової допомоги, за яку збудували церкву св. Якова в Реґенсбурзі. Син Мономаха Мстислав був одружений із швед. королівною, а дочки Мономаха знайшли собі чоловіків у Норвегії і Данії. Добрі стосунки мав Мономах і з Візантією, імператор якої прислав йому володарські відзнаки.

Мономах додав нові закони до „Руської Правди", намагаючися стати на оборону бідних і покривджених, дуже уважно ставився до потреб селянства. Він же був автором широко відомого *„Поучення дітям"* (бл. 1117), в якому виклав поради, як правити державою.

Після смерти Мономаха його найстарший син кн. *Мстислав I В. Володимирович* (1125-32) дістав Київ, Смоленськ і Новгород, ін. землі перейшли до братів. Він прогнав половців з укр. степів і тим здобув собі авторитет серед братів. Як і його батько, підтримував зв'язки із Зах. Европою, був одружений зі швед. королівною, а дочок видав за королів Угорщини, Данії, Норвегії.

Після смерти Мстислава Київ. держава розпалася на кілька окремих князівств, у яких у цей час зникали давні племінні і формувалися нові екон. тенденції. Розпад Київ. Русі відбувався поступово. У 1130-их pp. відійшов від Києва Новгород, де створилася купецька респ. з обмеженою владою кн. За

того ж часу відокремилося *Полоцьке князівство.* У сер. XII ст. утворилося окреме *Турово-Пинське князівство.* Відокремилися Волинь, через яку відбувалася торгівля з Зах., Галичина, а далі Чернігівщина, Переяславщина. Кожна з цих земель жила окремим політ. життям, сама керувала своїм госп-вом. Культура втрачала широту, набирала провінційного забарвлення.

ПОЛІТ. ТА СОЦ. УСТРІЙ КИЇВ. ДЕРЖАВИ

З X по XIII ст. орг-ція Київ. держави, її влада і соц. структура зазнали значних змін. Споч. Київ. держава (Русь) складалася з різних територіяльних одиниць, племена в яких не відігравали значної ролі. За Володимира і Ярослава відбувається централізація зникають зем. особливості, владу і адміністрацію призначувано з Києва. На третьому етапі з ослабленням влади В. кн. київ. зростають центробіжні тенденції, утворюється сильніша місц. влада, у висліді чого поодинокі землі-князівства у більшій чи меншій мірі унезалежнюються від Києва.

Якщо мова про владу в державі, то спершу вона повністю була зосереджена в руках В. кн. — як командувача війська, політ. правителя і судді. Таку владу мала родина *Рюриковичів.* Кн. спиралися на військ. силу – дружини. Ідеологічно княжу владу підтримувала Церква. Кн. правив (виконавча влада) і судив (судова влада) за допомогою призначених ним намісників, серед яких здебільшого були сини кн., посадників, воєвод. Крім центр. князівської влади, існувала місц. адміністрація, що складалася з *„тисяцьких", „соцьких"* і *„десяцьких".* Згодом княже і місц. правління змінилося.

Дружинники кн. мали подвійну функцію: як військо та його найближчі дорадники і співр. Дружинники перебували при кн., жили при його дворі. Споч. дружина була варязькою, згодом вона перетворилася на слов., зв'язану з місц. життям і населенням. Вищих дружинників рекрутували з „луччих" місц. людей або з людей, що відзначилися під час війни; їх почали називати боярами (див. *бояри*).

Кн. радився з *боярською радою,* що складалася із старших дружинників, а також вищих представників місц. населення і духовенства. Функції і компетенції цієї ради залежали від волі кн., однак вона не розвинулася на сталу держ. установу.

За племінної орг-ції важливим органом влади було *віче,* на якому [illegible]увалися найважливіші справи. За [illegible]них кн. Рюриковичів віча занепали [illegible]родилися вони, коли послабла княз[illegible] влада. Звичайно віче скликав кн. або митр[illegible], інколи воно збиралося саме. У Києві віча відбувалися на Подолі, але також у княжому дворі, на Горі. Інколи віча мали рев. характер, напр., 1068 віче по[illegible]о влади кн. Із'яслава і на його місце [illegible]вило кн. Всеволода. Київ. віче набуло [illegible]ння у XII ст. під час боротьби кн. за Ки[illegible]віче, хоч і відіграло певну ролю в Укр[illegible] не стало постійним органом влади, як [illegible]ю в Новгороді. В той же час у Суздалі, Ростові, Владимирі, Рязані воно не мало жодного значення.

За княжої доби існувала своєрідна соц. структура суспільства. Вища верства – боярська, „луччі люди" не перетворилися на замкнену касту. Бояри походили з князівських дружинників, що осіли на землі, або з місц. землевласників. Обидві ці групи одержували від кн. землю і тим самим були залежні від нього. До боярства могли переходити сини свящ. і навіть смерди. Бояри мали певні привілеї, закон охороняв їхнє життя і честь.

Населення м. складалося із заможніших і бідніших людей, що займалися торгівлею і ремеслом, а також з міськ. бідноти. Заможніші торгівці майже не відрізнялися від бояр, зем. аристократії. Пізніше вживано назви „гості" (див. *гість*) найзаможніші місц. або й чужинські купці; „купці" сер. торгівці; „чернь" дрібні крамарі, ремісники. Крім місц. купців, у Києві та ін. великих м. було багато чужинців, які подекуди мали свої квартали. Про перебування чужинців у Києві свідчать назви: „лядська" брама, „жидівська" („жидове"), „козари". У столиці Київ. держави було багато вірмен, греків, а також німців, італійців, чехів, англійців тощо.

Серед вільних людей, що належали до нижчої верстви, були *„смерди"* найчисельніша верства сіль. населення. Вони жили на власній землі або на землі кн., платили податки, виконували різні повинності: будували укріплення, мости, дороги, брали участь у нар. ополченні.

Напіввільні селяни – *„закупи",* люди, що взяли позичку („купу") і мусіли її відробити, тимчасово були позбавлені волі, не втрачаючи гром. прав.

Найнижчу категорію становили раби: *че-*

лядь, або *холопи*. Здебільшого це були військовополонені й народжені від рабів. Вони не мали жодних прав, становили власність господаря. Церква впливала на поліпшення становища рабів; устав Володимира Мономаха охороняв життя холопа.

Для соц. ладу Київ. держави характерним було те, що верстви не вважалися герметично замкненими, перехід з однієї верстви в ін. був можливий.

Після розпаду Київ. держави поодинокі землі утворили окремі держ. одиниці, тому їхню історію слід розглядати окремо.

ПОДІЛ КИЇВ. ДЕРЖАВИ

З XII ст. Київ. держава розпалася на кілька окремих самостійних князівств: Київщину, Чернігівщину, Переяславщину, Тмутороканську землю, Турово-Пинську землю, Волинь, Галичину. Починаючи з кін. XII ст., поряд з назвою „Русь", для визначення півд. пограничних земель Київ. держави вживається назва *„Україна"*. Вперше її вжито в Київ. літописі 1187 для визначення Переяславщини, а двома роками пізніше — для означення пониззя над Дністром. Згодом ця назва набрала значення етноніма для окреслення всіх земель, заселених укр. народом.

На Київщині з 1139 точилася боротьба за київ. престол між суперниками Ольговичами і Мономаховичами. Часто мінялися кн.: за сто років (1146-1246) на київ. престолі побувало 47 кн., а титул В. кн. був суто номінальним. Дещо довше при владі затримався *Із'яслав II Мстиславич* (1146-54). Він, зокрема, домігся обрання київ. митр. *Клима Смолятича* — видатного укр. вченого.

Через усобиці кн. половці знову починають нападати на укр. землі. Та все ж Київ зберігає за собою центр. місце в торгівлі, мистецтві, житті Церкви.

З кін. XI ст. від Києва відокремилася *Чернігівщина*, яка охоплювала землі в сточищі Десни, межуючи на півд. з Переяславським, на зах. з Київ. князівствами.

З оформленням на півн. політ. формації Володимиро-Суздальського князівства завершилася, крім попередньої етнічної та культ., політ. диференціяція двох народів укр. і рос. Ці дві формації йтимуть різними шляхами, між ними, крім сусідських конфронтацій, доходитиме до гострої боротьби.

1169 сталася перша велика конфронтація між Києвом і Північчю. У відповідь на намагання київ. кн. Мстислава Із'яславича посадити свого сина на престолі в Новгороді кн. *Андрій Боголюбський* (1166-75), син *Юрія Долгорукого* (1154-57), із суздальським військом напав на Київ. Як засвідчує хроніка, суздальці безпощадно вирізали його населення, пограбували та спалили храми, жінок забрали в неволю. Це спричинило довголітній занепад Києва. Напад суздальців, проте, уможливив союз трьох півд. гілок Рюриковичів: Ростиславичів у Галичині, Ольговичів у Чернігові та Мстиславичів у Києві. Спільними зусиллями вони звільнили Київ та посадили тут кн. *Святослава III* (1176-94).

Чернігівщина терпіла від нападів половців, тому чернігівські кн. вели проти них постійну боротьбу. Велика битва з половцями, що відбулася 1185 під проводом кн. *Ігоря Святославича* з Новгород-Сіверського, стала сюжетом відомого епосу *„Слово о полку Ігоревім"*. Наприкін. XII ст. Чернігівщину поділено на менші князівства — Чернігівське, Новгород-Сіверське, Путивльське тощо, між ними почалася боротьба, в яку втягувалися раз-у-раз і половці.

Часто Чернігівщина зазіхала на землі Київщини і Переяславщини, півн. землі, а Чернігів з погляду культ. суперничав з Києвом. Залишилися славнозвісні мист.-архітектурні пам'ятки Чернігова: Спаський (див. *Спасо-Преображенський собор у Чернігові)* собор (1036), Успенський собор *Єлецького манастиря* (сер. XII ст.), *Борисоглібський собор* (1120-23) та ін.

З кін. XI — поч. XII ст. від Києва відокремилися й ін. укр. князівства: Переяславщина (див. *Переяславське князівство)*, якій постійно загрожували степовики-печеніги, згодом половці; *Тмутороканське князівство*, у якому часто правили кн.-ізгої, воно вже у XII ст. не входило до складу укр. князівств; *Турово-Пинське князівство* тільки на короткий час усамостійнилося в сер. XII ст., а згодом було пов'язане з Києвом чи з Гал.-Волинським князівством.

Більшого значення набула під проводом Мономаховичів у XII ст. *Волинь*. Після півстолітнього поділу на Володимирське і Луцьке князівства кн. *Роман Мстиславич* у другій пол. XII ст. об'єднав їх, приєднав Підляшшя, а 1199 — з'єднав Галичину з Волинню, створивши *Гал.-Волинську державу*. Роман вів боротьбу з литовцями, приєднавши частину землі ятвягів.

Провідну ролю серед укр. князівств віді-

гравала *Галичина,* яка з кін. XI ст. відокремилася від Києва. Кн. Ростиславичі правили тут у трьох князівствах: у Перемиському — *Рюрик* († 1092), Звенигородському — *Володар* († 1124) і Теребовельському *Василько* (бл. 1067-1124). Влада їх сягала до *Пониззя* між Карпатами і Дністром. Кн. *Володимирко* (1124-53), син Володаря, об'єднав 1141 всі три князівства в одне Гал. з центром у Звенигороді, яке він боронив від аґресії Польщі, Угорщини і навіть Києва. Володимирко переніс 1141 свою столицю до м. Галича, яке лежало на перехресті торг. шляхів Київ — Краків — Прага — Реґенсбурґ та Чорне м. — Дністер — Балтицьке м. Від столиці Галича країна дістала назву Галичина.

Син Володимирка *Ярослав Осмомисл (1153-87)* зміцнив Гал. князівство, розширивши його до гирла Дунаю („підпер гори Угорські своїми залізними полками ... зачинив ворота Дунаєві" — так написано про нього у „Слові о полку Ігоревім"). Ярослав успішно воював з половцями, був у добрих взаєминах з Юрієм Долгоруким, Угорщиною, Візантією, цісарем Фрідріхом I Барбароссою. Однак він мав напружені відносини з гал. боярами, які, розбагатівши, перетворилися на родову аристократію. Бояри втручалися в держ. та родинні справи кн. Ще гіршими були стосунки між сином Ярослава — Володимиром (1187-99) і боярами, суперництво яких викликало втручання Угорщини у справи Галичини і короткотривалу її окупацію. Проти „чужоплемінної" окупації укр. землі виступила вся Русь, особливо Церква. Зі смертю Володимира (1199) закінчилося панування династії Ростиславичів, основоположників політ.-держ. життя в Галичині.

ГАЛ.-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА (1199-1340)

1199 волинський кн. *Роман Мстиславич* (бл. 1160-1205), син Мстислава Із'яславича, об'єднав Галичину з Волинню й одночасно оволодів Києвом, створивши могутню державу з центром у Володимирі, яка охоплювала більшість укр. земель і простягалася від Карпат до Дніпра. Літопис називає Романа „самодержцем всієї Русі". У внутр. політиці він спирався на сер. верстви населення, поборюючи боярську анархію. У зовн. політиці Роман відновив добрі взаємини з Угорщиною, Візантією і Німеччиною (династією Гогенштавфенів). Після смерти Романа (1205), користаючи з малолітства його синів Данила й Василька, підвела голову боярська олігархія. Боярин *Володислав Кормильчич* навіть короткотривало оголосив себе кн. (1213-14). З цього скористалися Польща і Угорщина, щоб під приводом захисту прав кн. Романовичів втрутитися в справи Галичини. Вони поставили угор. королевича *Коломана* „королем Галичини і Володимирії" (1214-19). Боротьбу проти угор.-поль. агресії вели спільно (1219, 1221, 1227) новопокликаний гал. боярами кн. *Мстислав Мстиславич Удатний* (1219-28) зі смоленських Мономаховичів і молодий кн. Данило. З 1229 Данило оволодів Волинню, 1238 — Галичиною, а 1239 — Києвом, де посадив воєводою *Дмитра.*

Але Україні почали загрожувати нові кочовики з Азії — *татари.* Це були монголо-тюркські орди, які вийшли з Монголії на поч. XIII ст. Підкоривши сусідні народи, 1222 татари вдерлися у надчорноморські степи. Проти них організовано коаліцію укр. кн., у якій був і кн. Данило. Під проводом Мстислава Удатного ці об'єднані сили разом з половцями зустріли татар 1223 на березі р. *Калки.* У затяжному бою княже військо після втечі половців було розгромлене, а багато кн. повбивано. Після перемоги татари повернулися до Азії. Друга хвиля їхнього наступу на Україну і Сх. Европу почалася під проводом хана *Батия* (Бату) 1238. Вони спустошили Переяславщину та Чернігівщину і 6. 12. 1240 після запеклого бою зайняли Київ, який охороняв воєвода Дмитро, намісник кн. Данила Романовича. Згодом татари подалися на Волинь і Галичину, зруйнувавши більшість м., зокрема Володимир та Галич. Наступаючи далі на зах. і півд. зах., 9. 4. 1241 б. м. Ліґніц татари були розбиті поль. і нім. лицарями. Вони повернулися на берег Волги, де заснували політ. формацію — *Золоту Орду* з центром у Сараї. Після цієї навали татари встановили своє панування над укр. землями, т. зв. „іго", яке полягало в тому, що населення платило данину, а кн. були змушені їздити до Золотої Орди по *„ярлик"* (грамота на князівство).

У боротьбі проти татар відзначився кн. *Данило Романович* (1238-64), який, повертаючи собі землі свого батька Романа, став визначним правителем *Гал.-Волинської держави.* Спершу він розгромив нім. лицарів під Дорогичином (1238), вів боротьбу проти Польщі й Угорщини та частини гал. бояр, яких Данило розбив під Ярославом 1245. Однак, щоб врятувати владу, був змушений поїхати в Сарай і визнати залежність

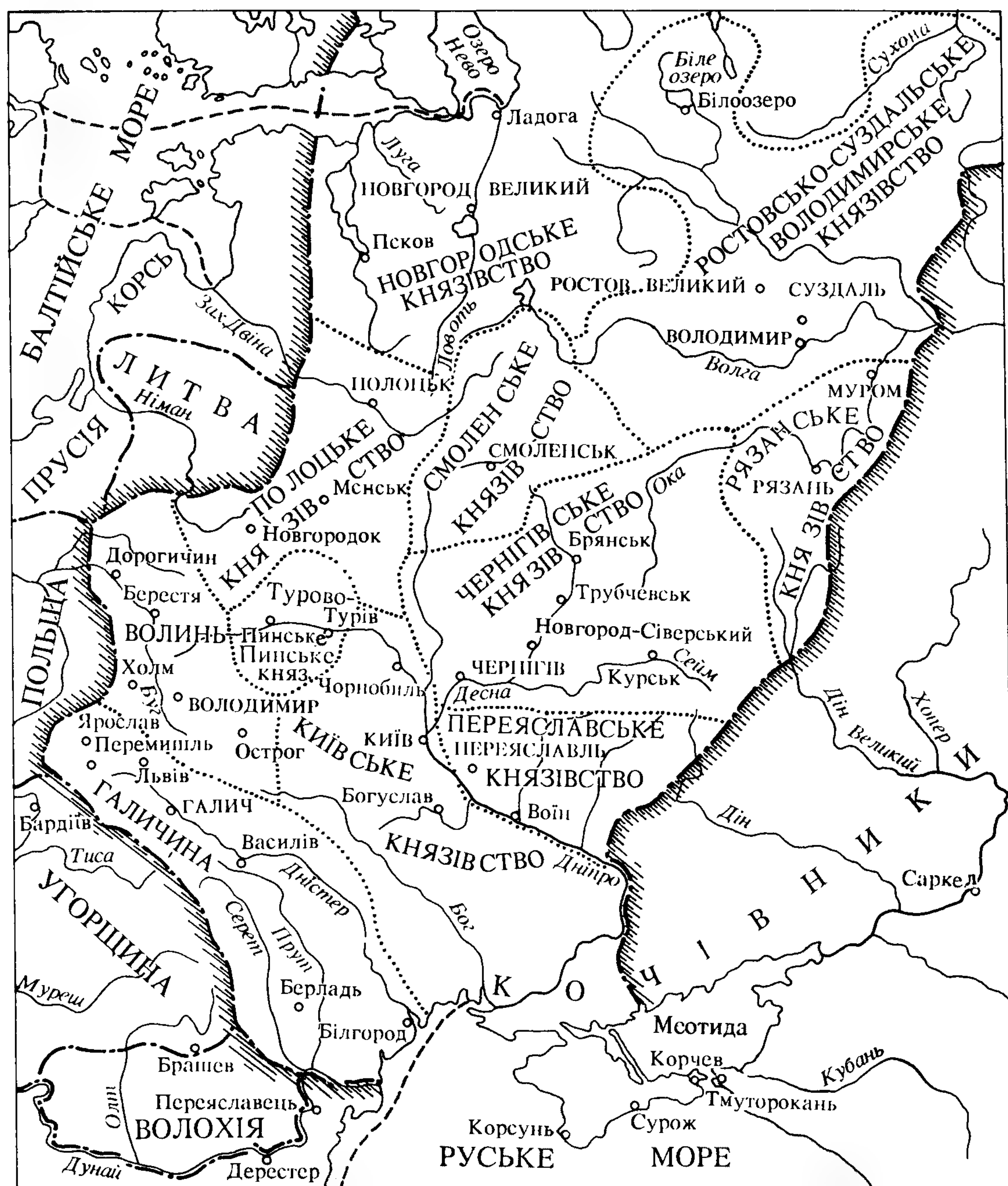

Київська держава XI-XII ст. (княжа доба)

від Золотої Орди. Насправді Данило готувався до боротьби з татарами, будував укріплення на Поділлі, Волині і Київщині, карав *„тат. людей"* — тих, що співпрацювали з татарами.

Данило готував антитат. коаліцію, до якої пробував втягнути папу рим. Інокентія IV, угор. короля, поль. і лит. кн. Для цього Данило погодився на унію і 1253 у Дорогичині прийняв від посланців папи королівську корону. Але ідея „хрестового походу" не знайшла підтримки і не мала реальних наслідків. Данило сам відбивав наскоки татар на Пониззі та Волині 1254, однак після нового нападу *Бурундая* 1259 був змушений підкоритися Орді, знищити укріплення і відмовитися від антитат. плянів. На півн. 1250 Данило вів боротьбу з ятвягами і литовцями, зайняв Новгородок, Вовковийськ, Слонім і примусив 1254 лит. кн. *Мендовга* до союзу.

У внутр. політиці Данило вів боротьбу проти бояр-бунтівників, спираючись на міщан і частину тих бояр, що хотіли скріпити єдність і могутність Гал.-Волинської держави. Він сприяв екон. і культ. піднесенню країни, будував нові м.: Львів, названий ім'ям його сина Лева, Холм та ін. Данило переніс столицю держави з Галича до Холма.

Тонкий дипломат і полководець, здібний держ. муж, Данило належить до визначних правителів України. На короткий час Данило відновив традицію київ. кн. Під час усього періоду правління (1238-64) він керував державою спільно зі своїм братом *Васильком,* кн. Волині.

По смерті Данила князював його син *Лев I Данилович* (1264-1301), який намагався знайти компроміс з татарами, разом з якими брав участь у походах проти Польщі (1286-87). Він поширив кордони Гал.-Волинської держави: відібрав частину Закарпаття від Угорщини, разом з чес. королем Вацлавом II воював проти Польщі і бл. 1292 здобув Люблінщину. Менш успішними були спроби Лева зайняти Литву. Це призвело до розходження між ним і Волинським князівством, яке відокремилося після смерти кн. Василька. У 1270-их рр. Лев переніс столицю держави до Львова, де вона залишилася до 1340. Щойно син Лева — кн. *Юрій I Львович* (1301-15) знову об'єднав Галичину з Волинню. Однак сильний тиск сусідів змусив його відступити Люблінщину Польщі, а Закарпаття — Угорщині. Завдяки мирній політиці, держава Юрія I мала міжнар. престиж. Юрій титулювався „королем Руси" – Georgi Regis Rusiae, а царгородський патріярх Атанасій дав дозвіл (1303) на утворення *Гал. митрополії,* до складу якої входили такі церк. осередки, як Перемишль, Володимир, Луцьке, Холм і Турів. Зі смертю Юрія закінчується період розквіту і добробуту Гал.-Волинської держави. Його наступники, сини *Лев II Юрієвич* і *Андрій I Юрієвич* (1315-23), правили спільно в Галичині та на Волині. Вони сприяли зовн. торгівлі й надавали привілеї купцям із Кракова і Торуні. У зовн. політиці укр. кн. разом із Польщею і Нім. орденом чинили опір лит. експансії. Обидва кн. загинули, бороничи країну від татар. З цими кн. закінчується пряма династія по чоловічій лінії Мономаховичів: рада бояр обрала гал. кн. Болеслава сина сестри кол. володарів Волині та Галичини Лева й Андрія та кн. Тройдена Мазовецького. Болеслав, хоч і мав поль. виховання, дуже перейнявся укр. інтересами, навіть прийняв православ'я, взявши собі ім'я Юрій. *Юрій II Болеслав* (1323-40), одружений з дочкою лит. В. кн. *Ґедиміна,* був у союзі з Литвою і Нім. орденом, що викликало ворожість Польщі та Угорщини. Він протеґував нім. колоністам, надав *маґдебурзьке право* деяким м. (Сянок). За його князювання збільшилося число чужинців, що викликало обурення боярства, яке й отруїло Юрія. З його смертю закінчується укр. держ. влада княжої доби.

По смерті останнього кн. Юрія II (1340) почалася боротьба між сусідами за Галичину і Волинь. Лит. кн. *Любарт-*Дмитро зайняв Волинь, а поль. король *Казімір III В.* пішов у Галичину (1340), захопив Львів і забрав усі скарби та реґалії гал. кн. У справи Галичини втрутилися й угорці. Тим часом гал. бояри під проводом перемиського воєводи Дмитра Детька (Дядька) встановили боярську олігархію, яку визнали Польща та Угорщина. Боярська влада проіснувала до 1349, коли король Казімір III у союзі з татарами вдруге захопив Львів і Галичину. Він уклав договір з Литвою і Угорщиною, згідно з яким Галичина, Зах. Волинь і Холмщина залишалися до кін. життя Казіміра III за Польщею. У 1370-87 рр. Галичина опинилася під владою угор. короля Людовіка, який став також поль. королем. Він призначав своїх намісників Галичини: спершу небожа, поляка з Сілезії *Володислава Опільського* (1372-78), який сприяв колонізації гал. м. поляками і німцями, згодом угор. воєвод. З 1387 поль.

королева *Ядвига* приєднала Галичину до Польщі, намагаючись перетворити її і Холмщину на поль. провінції. Посилено колонізацію поль. і нім. елементами, які користувалися по м. маґдебурзьким правом, підтримувано кат. місії у Галичині. Із зміцненням поль. влади в Галичину прибувала поль. *шляхта.* Вона набула великих маєтностей, що раніше належали укр. боярству. Під Польщею Галичина залишилася до першого поділу Польщі 1772.

Окрема іст. доля дісталася *Закарпаттю* — Закарп. Україні, яка з кін. X ст. входила до складу Київ. держави. Проте після смерти Володимира Великого угор. король Стефан I, використовуючи міжусобиці, приєднав Закарпаття до Угорщини (1015), у складі якої Закарпаття залишилося, за винятком окремих років князювання Лева I і Юрія I, аж до 1918.

Ін. півд.-зах. укр. погранична земля — *Буковина* так само увійшла до складу Київ. Русі з X ст., а в XII ст. була у складі Гал. князівства. Після розпаду Гал.-Волинського князівства Буковину приєднано до новоствореного *Молд. воєводства,* у складі якого вона перебувала до 1774, до приєднання до австр. монархії.

Княжа доба, яка тривала майже п'ять століть, з київ. (860-1240) і гал.-волинським (до 1349) етапами, — важливий період в історії України. Згідно з укр. історіографією княжа доба належить укр. народові. Цю тезу зформулював і теоретично обґрунтував М. Грушевський у своїй „Звичайній схемі 'русскої' історії й справі раціонального укладу історії Східнього Слов'янства", де стверджував: „Київ. держава, право, культура були утвором одної народности, укр.-руської; володимиро-моск. - другої, великоруської... Київ. період перейшов не у володимиро-моск., а в гал.-волинський — XIII ст., потім лит.-поль. – XIV-XVI ст. Володимиро-Моск. держава не була ані спадкоємницею, ані наступницею Київ., вона виросла на своїм корені..." (Статьи по славяноведению. Вып. 1. Под ред. В. И. Ламанского. П. 1904, стор. 299). Сов. історіографія дотримується теорії „триєдиної Руси" — тези про спільний корінь трьох східньослов. народів: „Рос., укр. і білор. народи походять від єдиного кореня — древньоруської народности, яка створила древньоруську державу Київ. Русь" (Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією [1654-1954]. К. 1954, стор. 16). Цю тезу уточнює М. Брайчевський: „Сучасна наука вважає Київ. Русь спільним коренем державности трьох східньослов. народів. Але не слід забувати, що основною територією її формування послужила Сер. Наддніпрянщина; білор. та великоруські землі були втягнуті в той процес пізніше. Оформлення білор. реґіону (Полоцьке князівство) припадає на першу пол. XI ст., Великорос. (Суздальське князівство) — на сер. XII ст. ... 'Старший брат' виявився наймолодшим за віком..." (Літ. Україна, ч. 41, 12.10.1989, стор. 6).

За укр. історіографією до тат. навали центром Київ. Руси був Київ, а після 1240 її центр переноситься на зах., де формується Гал.-Волинська держава, спадкоємниця Русі з центром у Києві.

Відповідаючи духові часу, влада за княжої доби була монархічного типу, однак на укр. землях ця влада була позбавлена автократизму, вона мала зародки народовладдя — боярську раду і віче. Після початкового етапу йде завершення формування держави (за Володимира Великого і Ярослава Мудрого), а далі — період поділу єдиної держави на удільні князівства. Деякий час Київ. Русь була наймогутнішою державою тогочасної Европи. До занепаду Русі призвело кілька факторів. Великою державою нелегко було правити з київ. центру, тому стався поділ її на *удільні князівства* згідно з принципом сеньйорату до 1097, а згодом — спадковости від батька до сина. Відцентрові місц. тенденції і пізніший поділ держави призвели до занепаду авторитету В. кн. київ. і самої столиці Києва. Великої шкоди Київ. державі завдавали кочові народи: печеніги, половці, які постійно нападали на укр. землі, послаблювали їх, руйнували екон. життя, перетинали торг. шляхи. Цей поступовий занепад остаточно завершила тат. навала. Після знищення Києва 1240 як політ., екон., культ. і церк. центру Гал.-Волинська держава продовжила на одне століття існування старої укр. держави. На розташованих далі від кочовиків, з кращими природними умовами зах. укр. землях збільшилася густота населення, країна багатіла завдяки своєму положенню на перехресті торг. шляхів. Тут були свої політ.-соц. особливості, зокрема існувало сильне боярство, що наближало суспільний лад до зах. февдалізму, сприяло розвиткові міськ. елементу, запровадженню по м. України маґдебурзького права. На зах. землях відчувався значний культ. вплив Зах. Европи.

III. УКРАЇНА ЗА ЛИТ.-ПОЛЬ. І ПОЛЬ.-КОЗ. ДОБИ (поч. XIV ст. — 1648)

Паралельно з ослабленням укр. держ. формацій після навали кочовиків у XIII-XIV ст. на півн., над Балтикою, оформилася нова держ. орг-ція — *Литва*, яка не тільки об'єднала лит. племена, але й почала наступати на білор., а згодом і укр. землі.

У сер. XIII ст. після утворення лит. держави лит. кн. *Мендовг* (1230-і рр.) зайняв Чорну Русь (Новгородок) і Полоцьке князівство, що призвело до зіткнення з кн. Данилом Романовичем. Але 1254 укладено мир, і Данило та Мендовг навіть поріднилися: останній видав свою дочку за сина Данила, Шварна, який недовго (1266-69) володів частиною лит. і білор. земель. Міжусобна боротьба довела лит. державу до розпаду. Вдруге об'єднав її 1316 В. кн. Ґедимін (1316-41), здобувши білор. та укр. землі. Він зайняв Мєнщину (Мєнськ), Берестейщину, Волинь, Турово-Пинщину і півн. Київщину. Обравши собі 1323 столицею *Вільну,* Ґедимін почав себе називати „королем лит. і руським". Для зміцнення своєї держави Ґедимін через одруження своїх дітей нав'язав родинні зв'язки з укр. і білор. кн., сприяв поширенню укр. культури в Литві. Син Ґедиміна — кн. *Любарт* очолив укр. сили у боротьбі проти Польщі (короля Казіміра III) і проти Угорщини (короля Людовіка). Ця боротьба закінчилася втратою Галичини і Холмщини на користь Польщі.

За *Ольґерда* (1345-77) Литва поширила свої володіння на півн. й центр. укр. землі, які інкорпоровано майже без опору, бо місц. кн. були ослаблені внутр. роздробленістю і постійною боротьбою з татарами. Ольґерд приєднав спершу Чернігівсько-Сіверську землю (Чернігів, Стародуб, Брянськ), а 1362 Київ і Київщину та Переяславщину. На цих останніх землях дійшло до конфлікту з татарами, яких Ольґерд 1363 розбив над Синіми Водами (річка Синюха). Після цієї битви Литва зайняла Поділля. У всіх зайнятих землях Ольґерд поставив кн. своїх синів і родичів: сина Володимира — у Києві, небожів Коріятовичів — на Поділлі. За Ольґерда територія В. Князівства Лит. складалася на 90% з укр. і білор. земель. До 1385 споріднення руських і лит. княжих родів зміцнювало укр.-білор. елемент у лит. державі. Руські кн. входили до складу великокняжої ради, посідали високі пости у війську й адміністрації і разом з лит. панами становили провідну верству держави. Руська мова стала держ. мовою, укр. освіта, культура, право вільно розвивалися і панували в лит. державі. Правос. церква була правлячою, 10 (з 12) синів Ольґерда були правос.

Після Ольґерда у висліді міжусобної боротьби до влади прийшов його молодший син *Яґелло* (Яґайло) (1377-92), який пробував зміцнити політ. владу Литви, однак зовн. чинники (Нім. орден і скріплення Моск. князівства) загрожували В. Князівству Лит. Для його зміцнення Яґайло зблизився з Польщею: одружився з поль. королевою Ядвигою й уклав 1385 у Крево (див. *Кревська унія*) унійний союз з Польщею. За умовами унії Яґайло ставав поль. королем, одночасно залишаючись В. кн. лит. Литва зберігала незалежність, але поль. шляхта посилила у ній свій вплив. 1385 Ягайло перейшов у католицтво. Його прополь. політика викликала сильну лит.-руську опозицію. Очолював її *Витовт* (1392-1430), якому Ягайло віддав Литву. Витовт змінив адміністрацію країни, призначивши удільних кн. (Володимира Ольґердовича — на Київщині, Федора Любартовича — на Волині, Корибутовичів — на Чернігівщині, Коріятовичів на Поділлі) своїми намісниками. Витовт поширив межі князівства між Дністром і Дніпром аж до Чорного м., досягнувши для своєї держави найбільшої могутности. Він побудував укріплення у Барі, Брацлаві, Звенигороді, Жванці та Черкасах. Однак, зазнавши поразки у битві з татарами над Ворсклою 1399, він припинив рух на сх. і був змушений шукати згоди з Ягайлом: 1413 у *Городлі* укладено нову лит.-поль. унію, яка обмежувала участь правос. у держ. управлінні, тільки католики могли брати участь у великокняжій раді. На укр. землях засновано кат. єпископські катедри у Кам'янці-Подільському і Луцьку. Ці зміни викликали опозицію, яку очолив брат Ягайла — *Свидригайло* (1430-35), прихильний до лит.-руської співпраці. Він спирався на укр.-білор. партію, проти політики якої виступили прихильники прополь. орієнтації, керовані Жигмонтом, братом Витовта. Після поразки Свидригайла у битві при р. Святій кн. Литви став *Жигмонт Кейстутович* (1435-40). Його прополь. політика спричинила серед частини руських кн. моск. орієнтацію, а згодом призвела до змови руських кн. і страти Жигмонта. Його спадкоємцем став *Казімір IV Яґеллончик* (1440-92), який після короткого (до 1444) сприяння укр.-білор. інтересам (посадив Свидригайла кн. на Волині, а Олександра-Олелька Володими-

ровича, внука Ольгерда — у Києві) відновив прополь. політику. Він скасував 1452 Волинське, а 1470 Київ. князівство, поставивши там намісниками литовців. Ця політика призвела до змови укр. удільних кн. під проводом *Михайла Олельковича*. Однак змову було викрито 1481, а її учасників страчено.

Наприкін. XV ст. на півд. України постає нова політ. формація Крим. орда, *Крим. ханство*, яке відокремилося від Золотої Орди і 1475 стало васалем Туреччини. За намовою моск. В. кн. Івана III, крим. хан Менґлі-Ґірей (див. *Ґірей*) 1482 напав на Київ і заподіяв великі руйнування. Відтоді татари майже щороку нападають і нищать укр. землі: Поділля, Київщину, Волинь. Литва, неспроможна обороняти ці землі, шукала допомоги у Польщі. Бувало, що лит. кн. ставав також поль. королем, як це було за *Жигмонта I* (1506-48) і *Жигмонта II* Авґуста (1548-72). З другого боку, суперництво і боротьба між Литвою і Москвою наприкін. XV — на поч. XVI ст. призвели до втрати на користь Москви ряду лит. володінь, у тому ч. Чернігово-Сіверської землі. Сподіваючись на допомогу Московщини, укр. і білор. кн. під проводом М. *Глинського* повстали 1508 проти Литви і її союзника Польщі. Однак повстання придушили, і брати Глинські були змушені втікати до Москви. Це була остання спроба укр. кн. відірвати укр. землі від Лит.-Поль. держави.

Боротьба проти Москви і тат. небезпека вимагали тіснішої співпраці й пізніше вплинули на укладення нової унії між Литвою і Польщею. До цього долучилися і внутр. причини: укр. і білор. шляхта бажала мати привілеї поль. шляхти, тоді як укр. князата були проти унії. У січні 1569 на сеймі у Любліні обговорено справу реальної унії між Польщею і Литвою. Не зважаючи на опір лит. маґнатів, 1. 7. 1569 підписано *Люблінську унію*, за якою Польща і Литва утворили об'єднану державу, т. зв. Річ Посполиту, що охоплювала бл. 850 000 км^2, з одним монархом, королем поль. і В. кн. лит., спільною зовн. політикою, монетою, однаковим маєтковим правом. В. Князівство Лит. зберігало автономію з окремим урядом і адміністрацією, судом, фінансами, військом, законами. При цьому було проведено також територіяльні зміни: до Польщі приєднано більшість укр. земель: крім дотеперішніх Галичини і Холмщини, Підляшшя, Волинь, Поділля, Брацлавщину, Київщину. У складі Литви з укр. земель залишилася тільки частина Берестейщини і Пинщини.

З ухвалою Люблінської унії 1569 закінчується лит.-руська доба в історії України. Більш як двістілітній період лит. панування на центр. укр. землях був перехідним між княжою добою і коз. Устрій Лит. держави нагадував устрій Київ. Русі. Влада перебувала в руках В. кн. з роду Ґедиміна, який керував державою за допомогою центр. уряду. Місц. крайову адміністрацію очолювали споч. удільні кн., а з XV ст. „держ. намісники", заступники В. кн. При В. кн. діяла „пани-рада" (госп. рада), в яку входили удільні кн., намісники, вищі урядовці, кат. єп. З XV ст. діяв сейм, в якому брала участь шляхта; його завданням було визначення суми податків для утримання війська. Інколи сейм обирав В. кн. (напр., Казіміра).

Суспільно-політ. лад у Лит.-Руській державі це єдиний період в історії України (від сер. XIV ст. до 1569), коли панував справжній *феодалізм*. В державі існувала, крім В. кн., ієрархія кн. і княжат (більшість з роду Ґедиміновичів), вельмож і маґнатів некняжого роду, земських бояр, пізніше названих шляхтою. Кн. та маґнати обіймали високі держ. посади, були майже незалежні в управлінні своїми володіннями, під час походів мали власні військ. одиниці. Зобов'язана до військ. служби, шляхта, проте, була звільнена від податків, брала участь в органах земського управління. По м. зароджується міщанський стан, який мав самоуправу за маґдебурзьким правом. Ремісники за фахами організуються у *цехи*, які охороняли своїх чл. від конкуренції сторонніх осіб. Селяни підпадали під владу зем. власників, більшість з них була на власній землі та платила держ. податки. Згодом селянство було поступово закріпачене.

Правною базою в державі був *„Лит. статут"*, що спирався на „Руську Правду". Він мав три ред.: 1529, 1566, 1588. Цей статут був також гол. зб. права на Україні, в тому числі основним джерелом укр. права на Гетьманщині; на Правобережжі він діяв аж до 1840.

Після Люблінської унії 1569 укр. землі в складі Поль. корони мали такі адміністративні одиниці: воєводства Руське, Белзьке, Подільське, Волинське, Брацлавське, Київ., з 1630-их рр. — також Чернігівське. Воєводство очолював воєвода — адміністратор з необмеженими правами. У згаданих воєводствах діяв „Лит. статут" і панувала „руська мова", яку, однак, активно витісняли поль. і латинська.

У соц. структурі панів-маґнатів зрівняно у правах зі шляхтою. Але володіючи велики-

ми маєтками, вони зберігали попереднє упривілейоване становище. Особливо на Волині збереглося велике число знатних укр. родів: Острозьких, Вишневецьких, Четвертинських, Збаразьких, Заславських та ін. Укр. шляхту зрівняли у правах з поль. Після 1569 поль. шляхта, якій королі давали грамоти на т. зв. „пусті" землі, почала наступ на центр. укр. землі. Так постали великі лятифундії — Потоцьких, Замойських, Сенявських на Брацлавщині; Калиновських, Тишкевичів, Збаразьких на Київщині; Конєцпольських на Чернігівщині, а з кін. XVI ст. — Вишневецьких на Лівобережжі. Поль. шляхта використовує набуті землі для виробництва с.-г. продуктів, особливо пшениці, яку вивозять до Зах. Европи.

З приходом поль. шляхти відбуваються значні нац. та рел. зміни. Частина укр. вищих верств денаціоналізується й у висліді політики кат. духовенства, зокрема єзуїтів та їхніх шкіл, переходить у католицтво. Спольщилися славнозвісні роди Ходкевичів, Тишкевичів, Сапіг, Радзивіллів і навіть родина кн. Костянтина *Острозького* — свого часу оборонця правос. віри.

За новими поль. порядками поліпшилося становище міськ. населення, однак маґдебурзьким правом користувалися майже виключно поляки і німці, тоді як самоврядування укр. міщан було значно обмежене.

Від Люблінської унії найбільше потерпіло селянство. Воно втратило право на землю, було збільшено панщину (у XVI ст. на Волині панщина подекуди сягала трьох днів на тиждень). Обмежувано право вільного переходу від одного власника до ін.

Відносно кращим було становище селян у незаселених півд. р-нах, де для заохочення селян оголошувано „слободи" (див. *слобода*), звільнення від панщини і повинностей. Незабаром ці тимчасові пільги були скасовані, повернено панщину.

Наступ поль. уряду і поль. шляхти на укр. землі для окатоличення і польонізації, з одного боку, та екон. визиску і соц. гноблення — з другого, викликав опір укр. народу. Одночасно з цією поль. політ. і соц.-екон. аґресією організаційно оформилося і почало контрнаступ укр. *козацтво*. Тільки мала частина укр. маґнатів захищала свою віру, національність і культуру. Серед них відзначився кн. Василь-Костянтин Острозький (1527-1608), який створив в Острозі осередок укр. культури зі школою і друкарнею (бл. 1577), розвивав вид. діяльність. В цьому осередку 1581 надруковано „*Острозьку Біблію*". Як реакція на наступ католицизму, на Україні поширювалися прот. течії, зокрема соцініян, що мали деякий успіх серед шляхетських родин — Немиричів, Сенют, Гойських та ін. Вони засновували прот. осередки зі школами у Гощі, Киселині та ін. м.

Однак, провідну ролю оборони правос. віри і укр. нації перебрали на сєбе міщани. Вони гуртувалися у *братства*, які поступово з числа церк. об'єднань перетворювалися на могутні культ. й освітні осередки, зі школами і друкарнями. *Братські школи* почали конкурувати з кат. і прот., зберігаючи при українстві частину укр. молоді. Зразком для ін. стала Львівська братська школа (1586). У багатьох м. Зах. України постають аналогічні братства, але найбільшу ролю відіграло Київ. *Богоявленське братство*, засноване 1615. Братства почали контролювати духовенство, особливо ієрархію, яке не дуже переймалася справами Церкви. Цю ініціятиву братств підтримала Константинопільська патріярхія, яка надала їм право „*ставропігії*" (автономна церк. одиниця, яка підлягала безпосередньо патріярхові). Це робило братства незалежними від влади місц. єп.

Рим. церква, а також поль. королівська влада намагалися перетягнути правос. у кат. табір. Крім рел. мотивів, йшлося про тісніше з'єднання України з Польщею та протидію впливам Московщини. Ідея *унії* знаходила прихильників також серед правос. духовенства, позбавленого прав, які мали католики. Тому певна частина духовенства під проводом єп. Іпатія Потія та Кирила Терлецького на *Берестейському соборі* 1596 проголосили з'єднання правос. церкви з рим. при збереженні своїх обрядових і канонічних особливостей.

Однак унію не прийняла значна частина укр. народу. Боротьбу проти неї очолив кн. Василь-Костянтин Острозький. Одночасно найбільшими оборонцями православ'я стали братства. Між прихильниками і противниками унії зав'язалася гостра полеміка, яка стимулювала літ. творчість і створила жанр т. зв. *полемічної літератури*.

Змагання на церк.-рел. ґрунті — тільки один аспект укр. проблеми кін. XVI — поч. XVII ст. Власне у цей час боротьбу за нац.-політ. прагнення укр. народу і відродження його державности перебрали на себе люди, що йшли в незаселені степи, пограниччя поль. і тат. володінь, де організувалися у військ. частини. Їх називали козаками.

ПОЧАТКИ КОЗАЦТВА

З XV ст. в укр. степах чимраз частіше з'являються „здобичники", які згодом поповнювалися втікачами від поль. панування з його нац.-рел. переслідуванням і соц. експлуатацією. На новій території їм довелося захищатися від нападів татар, і вони формуються в окремі озброєні групи, які не тільки відбивали наскоки татар, але й нападали на тат. загони чи їхні посілості. Цих відважних людей почали називати козаками. „Козак" — тюркське слово, що означало степ. добичника, а також людину, яка бореться за свободу. Вперше цієї назви було вжито щодо українців у листі від 19. 12. 1492 Олександра, лит. кн., до Менґлі-Ґірея. Він інформував тат. хана про свій наказ „потрусити козаків", вихідців з Київщини і Черкащини, що розбили тур. корабель під Тягиною. Боротьба проти татар і життя, повне пригод, приваблювали до козаків відважних людей всіх станів (селян, міщан, шляхту), а серед організаторів козацтва були старости прикордонних м. (О. *Дашкович*, П. *Лянцкоронський*, Б. *Претвич*) та сини маґнатів (Заславських, Корецьких, Збаразьких, Санґушків та ін.). До козаків приходили і чужинці.

Запор. козаки жили на нижній течії Дніпра, за порогами, звідки і походить їхня назва (див. *Запоріжжя*). Їхнім провідником став Д. *Вишневецький* (1552-63). 1552-54 він об'єднав поодинокі групи козаків, створивши на о. Мала Хортиця коз. центр, військ. формацію *Запор. Січ.* 1562 Вишневецького, що втрутився у молд. справи, схопили турки і стратили у Константинополі.

Запор. Січ була військ. орг-цією: козаки жили в куренях, їх очолював *отаман* або *гетьман*, який керував Січчю за допомогою *коз. старшини.* Важливі справи вирішували на коз. раді своєрідному народовладному коз. парляменті, який демократично обирав гетьмана і старшину.

Завдяки своїм успішним походам на Крим і тур. посілості козаки стали відомими в Европі. 1577 вони пішли походом на Молдавію і поставили там господарем свого ватажка І. *Підкову.* 1594 цісар Рудольф II вислав до запорожців свого дипломата Е. *Ляссоту* з пропозицією спільної війни проти Туреччини. З аналогічними пропозиціями до козаків приїздили посли від папи Климентія VIII. Запор. козаки провадили свою політику незалежно від поль. уряду. Вже в першій пол. XVI ст. лит. кн. і поль. королі робили спроби використати коз. силу для своїх цілей, намагаючись взяти їх під своє керівництво і контроль. Для цього вони запровадили 1572 „реєстр" - список козаків, що були в окремому загоні *„реєстрових козаків"* і користалися певними привілеями (одержували платню, мали свою самоуправу під проводом коронного гетьмана, були звільнені від податків і повинностей). Їхнім центром було м. *Трахтемирів*, де містився арсенал і шпиталь. За короля Стефана *Баторія* реєстр збільшено до 600 козаків, з 1590 — до 1000, а згодом і більше. На противагу рев. тенденціям запорожців, тісно пов'язаних з селянством, реєстрові козаки репрезентували консервативні кола. Серед козацтва почалася соц.-станова диференціяція. Однак реєстрові козаки часто приєднувалися до запор. і спільно вели боротьбу проти поль. панування.

Наприкін. XVI ст. на Україні почалися коз.-сел. повстання проти соц., екон. і нац. утисків поль. влади. Перше повстання, очолене гетьманом запор. козаків К. *Косинським*, відбулося 1591-93 на Київщині та Волині, але закінчилося поразкою повстанців під П'ятkою б. Житомира на весні 1593.

Друге повстання, під проводом С. *Наливайка*, набрало ще більшого розмаху і охопило майже всі укр. землі. Повернувшися з походу проти турків у Молдавії (1594-95), Наливайко виступив у 1595-96 рр. проти поль. влади на Україні. До його коз. загонів долучилися селяни і міщани, а також реєстрові козаки з гетьманом Г. *Лободою* і полк. М. *Шаулою*. Повстання почалося на Поділлі, повстанці зайняли Брацлав, Гусятин, Бар, Канів, Черкаси, перейшли на Волинь і в Галичину, де захопили Луцьке, а згодом — у Білорусі Слуцьке, Могилів на Дніпрі. Поль. уряд доручив придушити повстання коронному гетьманові С. Жолкєвському, війська якого зазнали, однак, великих втрат б. Білої Церкви і в урочищі Гострий Камінь. Повстанці відійшли на Лівобережжя, де, потрапивши в оточення недалеко від м. Лубень, були жорстоко винищені, а виданий Наливайко після тортур був страчений 1597 у Варшаві. Смерть Наливайка стала леґендою коз. геройства. Наливайкові приписують проєкт створення окремої коз. держави між Дністром і Богом.

Перші коз. повстання, які відбувалися напередодні рел. боротьби у зв'язку з Берестейською унією, посилили заг. невдоволення укр. населення, і тоді козацтво почало виступати у ролі оборонця правос. віри. На

поч. XVII ст. ситуація для укр. козацтва була сприятлива. Польща потребувала коз. допомоги у боротьбі зі своїми сусідами: з Молдавією, у війні проти Швеції, а насамперед — у плянах щодо Московщини. У цей час серед проводу козаків був здібний політ., військ. і культ. діяч П. Конашевич-*Сагайдачний.* Разом з запорожцями він уславився успішними морськими походами проти турків і татар, здобуттям їхніх м. у Криму (Каффи-Теодосії, Перекопу) та в Малій Азії, походами на Константинопіль (1607-17). Успіхи Сагайдачного у поборенні оттоманської аґресії дозволили йому зайняти почесне місце в антитур. „Лізі Міліції Християнства" з центром у Зах. Европі. Як гетьман (1614-22), Сагайдачний запровадив реформу козацтва, перетворивши його з партизанських формувань на реґулярне військо. Серед козаків запроваджено порядок, ієрархію і дисципліну, їхнє число збільшено до 40 тис. З суто військ. формації Сагайдачний трансформував козацтво у політ. чинник з державницькими цілями. Задля цього він співпрацював з міщанством і культ. діячами України. Сагайдачний переніс осередок козацтва до традиційної укр. столиці — Києва. Разом „з усім військом Запор." він вписався 1620 до Київ. Богоявленського братства, майбутнього освітнього осередку *Київ. Колегії* — Академії. 1620 під протекцією Сагайдачного патріярх *Теофан* відновив правос. ієрархію, висвятивши на митр. Й. *Борецького* і 5 єп. — М. *Смотрицького,* І. *Копинського,* І. *Борисковича,* Є. Й. *Курцевича,* П. *Іполитовича* — для Київ. митрополії. Стосовно Польщі Сагайдачний провадив поміркованy політику. Вимагаючи компенсації на церк.-рел. відтинку, він допомагав королевичеві Володиславові 1618 у його облозі Москви, а 1621 разом з поль. військом зупинив під *Хотином* наступ тур. султана на Центр. Европу. Польща скористалася з коз. допомоги, але не виконала своїх зобов'язань. Крім того, після Хотинської битви більшість козаків виписано з реєстру, вони мусіли йти працювати до поль. панів.

Після Сагайдачного серед козацтва змагалися дві тенденції. Політику компромісу з поль. урядом підтримали заможні козаки, укр. шляхта і частина міщанства. Проти цього виступали широкі маси козацтва, кол. учасники Хотинської битви, демобілізовані без зайнять і забезпечення. Гетьман М. *Дорошенко* (1623-28) пробував вести переговори з поль. урядом, а тим часом використовував демобілізованих козаків у боротьбі проти Туреччини, організовуючи морські походи. Він також намагався підтримати антитур. фракцію серед татар у Криму. Польща намагалася заборонити антитур. дію козаків, і тому 1625 дійшло до зіткнення вільного Запоріжжя з поль. військом над *Куруковим оз.* б. Кременчука. Після цієї битви укладено договір з обмеженням реєстру до 6000 козаків, амнестією повсталих козаків та забороною морських походів проти Туреччини. Але спокій не тривав довго: 1630 вибухнуло нове коз. повстання під проводом Т. *Федоровича*-Трясила. Гол. бої відбулися під Переяславом. Після них поль. гетьман С. *Конєцпольський* провів переговори і збільшив реєстр до 8000. „Угодовська" політика гетьмана реєстрових козаків І. *Петражицького* дозволила йому навіть вимагати, щоб козаків як окремий лицарський стан було допущено до виборів короля. На елекційному сеймі 1632 у Варшаві було визнано правос. церкву, устійнено „Пункти заспокоєння народу руського грец. релігії", дозволено правос. мати свою ієрархію. Київ. митр., якого визнала поль. держава, обрано Петра *Могилу.* Новий митр. виявив ряд ініціятив і реформ, які дали можливість розквіту правос. церкви, а разом з нею освіти і культури. Він став засновником Могилянської Колеґії (1632), перетвореної 1700 на *Києво-Могилянську Академію* важливий осв. і наук. осередок України і всієї Сх. Европи. Ці реформи своїм розмахом створили період, який названо в історії України „Могилянською добою". Новий поль. король *Володислав IV* ставився до українців дещо прихильніше, ніж Жигмонт. Він знову потребував укр. козаків у своїх плянах сісти на моск. трон, але після невдачі в реалізації цих плянів не виконав узятих зобов'язань. Козаки далі тікали на Запоріжжя. Щоб їх спинити, поль. уряд збудував 1635 замок у *Кодаку,* однак козаки під проводом гетьмана І. *Сулими* зруйнували його. Серед заг. невдоволення 1637 вибухнуло нове повстання - під проводом П. *Павлюка.* У битві під Кумейками козаки були розбиті й примушені прийняти принизливі умови. Але на весні 1638 повстання відновилося на Лівобережжі. На чолі козаків стояли Д. *Гуня* і Я. *Острянин-Остряниця.* Після запеклих боїв повстання, однак, закінчилося капітуляцією під Старцем. Після цієї чергової коз. поразки поль. уряд видав „ординацію", на підставі якої число реєстрових козаків обмежено до 6000, старшину відтепер призначав поль. уряд, а вище командування складалося з поль. шляхти. Козаки

мали право перебувати тільки в Чигиринському, Корсунському і Черкаському староствах; запорожців оголошено поза законом, а для контролю над козаками відбудовано фортецю Кодак та збільшено число поль. війська на Україні.

Кількаразові спроби укр. козацтва стати на оборону покривдженого селянства та обмежити наступ панів на укр. землі закінчилися невдачею. З 1638, після усунення коз. чинника, настав період безмежного визиску безборонного селянства та поль. панування період, який поль. історики назвали „золотим спокоєм". Він тривав 10 рр., аж поки відновилася дія укр. козацтва, цього разу в більших маштабах.

IV. ДОБА КОЗ.-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1648 — кін. XVIII ст.)

ХМЕЛЬНИЧЧИНА

Часи Хмельниччини — ці майже 10 рр. перманентної коз.-поль. війни — чи не найдраматичніший період укр. історії. За своїм розмахом та значенням для дальшої долі України він був одним із найважливіших етапів боротьби народу за незалежність.

Особливе значення для успіху укр. сил мали військ. та організаторські здібності, політ. майстерність їхнього вождя Б. *Хмельницького* (1648-57).

Б. Хмельницький вийшов на іст. арену як маловідомий, проте високоосвічений та загартований в боях з турками й татарами сотн. реєстрових козаків. Безпосередньою причиною до виступу Хмельницького була особиста кривда, якої йому завдав чигиринський підстароста Д. *Чаплинський*. Він захопив родинний хутір Хмельницького в Суботові, до смерти побив його наймолодшого сина. Не отримавши сатисфакції в поль. суді та у самого короля, Хмельницький подався на Січ, де підняв на боротьбу козаків, які й обрали його гетьманом.

Ґрунт для великого повстання 1648 був підготований нечуваним поміщицьким, госп. і рел. утиском укр. народу та коз. верстви. Коз.-поль. війна, що почалася з нар. повстання, дуже швидко поширилася на всю Наддніпрянщину. Урядовці, поль. шляхтичі та ченці-єзуїти, які не встигли втекти з територій, охоплених повстанням, нещадно винищувалися. Великими були жертви і серед жидів, яких вважали прислужниками поль. шляхти та ворогами правос. віри.

Поль. війська, кинуті на придушення повстання, були розбиті 16. 5. 1648 у битві під *Жовтими Водами*, 26. 5. 1648 — під Корсунем (див. *Корсунь Шевченківський*), а 23. 9. 1648 — під *Пилявцями* на Волині, де до козаків приєдналися повсталі селяни. Шлях на Варшаву був відкритий, але Хмельницький, зайнявши Зах. Україну і обложивши у жовтні Львів та в листопаді 1648 Замостя, з наближенням зими вирішив повернутися на Наддніпрянщину. Під час свого тріюмфального в'їзду до Києва (1648) гетьман урочисто проголосив, що, почавши боротьбу з особистих причин, віднині продовжуватиме її в ім'я всієї України. Київ. достойники вітали його як „Мойсея, спасителя, визволителя з лядської неволі (...) пресвітлого володаря й кн. Русі".

У квітні 1649 коли стали зрозумілими пляни Хмельницького відродити укр. державу, незалежну від Польщі, поль. війська, очолені новим королем *Яном II Казіміром*, перейшли у контрнаступ, але були розбиті 15. 8. 1649 під Зборовом. Ян Казімір був змушений підписати *Зборівський* мирний *договір* (18. 8. 1649), за яким козаки здобували численні права. Однак поляки розірвали договір 1651 й у битві під *Берестечком* (28. 6. 1651) за допомогою татар розбили коз. війська. У Білій Церкві був підписаний новий договір (див. *Білоцерківська угода*) (28. 9. 1651), за яким значна частина України поверталася Польщі.

Розуміючи, що перемогти поляків можна лише військ. силою і намагаючись зміцнити своє політ. підґрунтя, Хмельницький вдався до дипломатичних заходів. У вересні 1650 він відправив велике коз. військо до Молдавії, сподіваючись зробити молд. господарем свого старшого сина Тимоша (див. *Хмельницький* Тиміш). Гетьман намагався створити велику коаліцію, підтримувану Туреччиною, татарами та придунайськими князівствами (Молдавія і Валахія), до якої мали увійти Україна, Семигород (Трансільванія), Бранденбурґ та ін. держави. Його метою було перебудувати Річ Посполиту на конфедерацію рівноправних держав — Польщі, Литви та України на чолі з новим королем Семигороду *Ракоці Юрієм II*. Але цим плянам не судилося здійснитись. Насамперед, збунтувалися молд. бояри, а 1653 смертельно був ранений під Сучавою син Хмельницького Тиміш. Прикрою несподіванкою під час облоги Жванцю стала чергова зрада татар, що уклали з поляками сепаратний мир у вирішальний момент воєнних дій. Хмельницький відмовився від протур. орієнтації та союзу з татарами і звернув погляд на Москву.

Цар *Олексій Михайлович* погодився допомогти Хмельницькому „в ім'я спасіння віри правос.", сподіваючись повернути втрачені Москвою території, що входили до складу Речі Посполитої, використати Україну як буфер між Росією і Туреччиною та загалом поширити зону свого впливу. 16. 1. 1654 у Переяславі підписано угоду про укр.-моск. альянс, на підставі якого Україна приймала протекторат моск. царя, залишаючись і надалі окремим держ. організмом, зберігаючи свій політ.-соц. устрій, власні адміністрацію, військо, фінанси. Польща реаґувала на новий союз об'єднанням своїх сил з татарами. Військ. дії увійшли в дальшу фазу. Того ж 1654, коли укр.-моск. війська успішно наступали у Білорусі, поляки, а особливо татари, спустошили Правобережну Україну. Роком пізніше Польща вже сама зазнала спустошливого нападу шведів, що скористалися з її ослаблення у війні з Україною. Передбачаючи неминучий крах Речі Посполитої, семигородський король Ракоці у союзі з коз. полками Хмельницького вторгся у Польщу, щоб закінчити її розділ.

Зовн. політика Хмельницького, особливо його зближення з Швецією, яка перебувала у стані війни з Москвою, викликала велике незадоволення моск. царя. Хмельницький, у свою чергу, мав претенсії до Росії, яка ввела свої закони у Білорусі, хоча народ там прагнув коз. форми правління. Мирні переговори Москви з Польщею у Вільні (серпень-жовтень 1656) за спиною Хмельницького ще більше ускладнили укр.-рос. відносини. Взаємні докори та непорозуміння настільки поглибилися, що гетьман був на шляху до розриву альянсу з Москвою. Водночас поразкою закінчився укр.-семигородський наступ у Польщі. Підкошений невдачами, важко хворий Хмельницький помер 6. 8. 1657 у Чигирині.

ГЕТЬМАНЩИНА

По смерті Хмельницького козаки контролювали Київщину, Брацлавщину та Чернігівщину — територію з півторамільйонним населенням. Майже пол. земель, що до того належали поль. короні, стали власністю Запор. Війська. 33% земель належали козакам та укр. шляхті, 17% — Церкві. Територія була поділена на 16 округ, відповідно до кількости розміщених на ній коз. полків (див. *Полковий устрій*). Коз. старшина, що була споч. виборною, перетворила згодом свої посади на спадкові. На чолі військ.-політ. коз. формації стояв *гетьман,* що спирався на *ген. старшину,* своєрідну раду мін. Нова політ. формація (держава) називалася Запор. Військом. Росіяни називали її Малоросією (див. *Мала Русь*), поляки продовжували називати Україною.

Прагнучи заснувати власну династію, Б. Хмельницький заповів, щоб його спадкоємцем став шістнадцятьрічний син Юрій (див. *Хмельницький* Юрій). Однак дуже швидко виявилося, що юнак не здатний керувати державою, і на Корсунській раді 25. 10. 1657 гетьманом був обраний ген. писар І. *Виговський.* Виговський намагався відстояти незалежність України, але його прополь. орієнтація та дещо елітарна внутр. політика викликали бунт коз. мас. Цей бунт, таємно підтримуваний Москвою, очолили М. *Пушкар* та Я. *Барабаш.* Виговський придушив бунтарів, але Гетьманщина виявилася ослабленою як військово, так і політично. Розуміючи, що зіткнення з Москвою неминуче, гетьман розпочав переговори з поль. королем про повернення України до складу Речі Посполитої. У вересні 1658 у Гадячі між Гетьманщиною і Польщею підписано договір (див. *Гадяцький договір*), згідно з яким Україна як В. Князівство Руське входила до складу Речі Посполитої і творила, поряд з Польщею й Литвою, окреме держ. тіло. Розцінивши підписання Гадяцького договору як поч. війни, Москва послала в Україну велику армію, яка, однак, була розбита під Конотопом об'єднаними укр.-поль.-тат. військами. Проте політика Виговського викликала незадоволення, повставало багато коз. полк. (І. *Богун,* І. *Сірко,* І. *Безпалий*). Відчуваючи втрату підтримки, гетьман Виговський у вересні 1659 укрився у Польщі.

Старшина, сподіваючись, що авторитет роду Хмельницьких допоможе припинити внутр. конфлікти, обрала гетьманом Ю. Хмельницького (1659-63). Москва, що направила в Україну нове військо, примусила молодого гетьмана переглянути статті Переяславської угоди. Нові домовленості були значним кроком у намаганнях росіян посилити свої позиції на укр. землях: збільшувалося кількість урядовців та рос. ґарнізонів, гетьманові заборонялося вступати у зовнішньополіт. контакти без дозволу царя, обране коз. керівництво затверджувалося Москвою. Розчарований Ю. Хмельницький у жовтні 1660 виступив по боці Польщі, допоміг розбити моск. війська під Чудновом і підписав з Річчю Посполитою новий договір. Але лівобережні полки під коман-

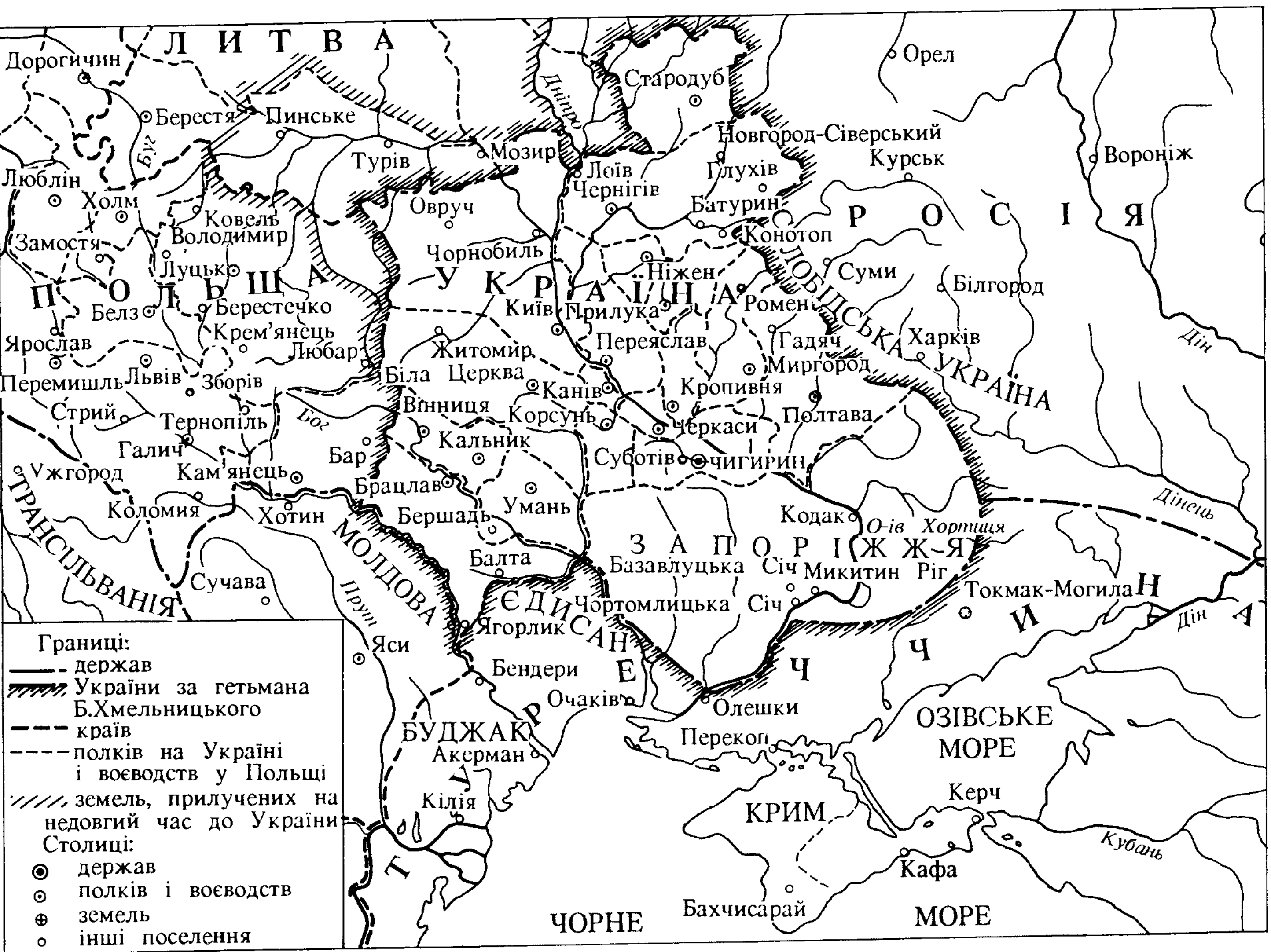

Україна в середині XVII ст. (козацько-гетьманська доба)

дуванням Я. *Сомка* залишилися вірними Москві й виступили проти Ю. Хмельницького. Неспроможний опанувати ситуацію і покласти край внутр. конфліктам, він на поч. 1663 зрікся влади і постригся у ченці. Почався період спустошливої війни.

РУЇНА

У цей час, що дістав назву „Руїна", Україну було поділено вздовж Дніпра на дві сфери впливу: поль. — на *Правобережній Україні*, та моск. — на *Лівобережній Україні*, включно з Києвом. Тур. присутність відчувалася на півд. Всі коз. гетьмани у цей період залежали від підтримки тих чи ін. зовн. сил. Гетьманська влада послаблювалася безперервними внутр. сутичками, соц. напруженням між коз. низами і старшиною, що прагнула монополізувати політ. владу та нав'язати їм трудові повинності. Але й серед коз. старшини, якою успішно маніпулювали могутні сусіди України, точилася внутр. прихована боротьба, інтриги, мотивовані вузькими особистими цілями. Особливими майстрами соц.-політ. інтриги виявились надалі моск. царі та їхні емісари. Щоб ліквідувати суверенність України, вони підбурювали нар. маси проти коз. старшини, одночасно щедро роздаючи їй маєтності та привілеї в обмін за зраду інтересів укр. державности.

За того часу гетьманом Лівобережної України був І. *Брюховецький* (1663-68), Правобережної — П. *Тетеря* (1663-65). Обидва зажили недоброї слави чужинецьких поплічників. Тетеря, що тримався чіткої прополь. орієнтації, 1664 спільно з поляками вторгся на Лівобережну Україну і спробував підняти козаків у похід на Москву. Але наступ зазнав поразки, і Тетеря повернувся на Правобережну Україну. Згодом репресії проти численних антиполь. повстань на Правобережжі викликали настільки сильне незадоволення, що 1665 Тетеря зрікся гетьманства і втік до Польщі.

На Лівобережній Україні І. Брюховецький проводив цілковито моск. політику. Він став першим укр. гетьманом, що їздив до Москви і віддав Україну під безпосередню владу царя, отримавши за це боярство, численні помістя та дочку кн. Долгорукого за дружину. Брюховецький підписав 1665 Моск. угоди, які значно посилили рос. контроль на Україні у політ., військ. та податковій галузях. 13. 1. 1667 Москва потай, без порозуміння з українцями підписала з Польщею *Андрусівський договір*, який закріплював розділ Лівобережної та Правобережної України між цими державами, а Київ передано Польщі. Ця угода, яка назавжди перекреслила переяславські домовленості Хмельницького, глибоко обурила укр. громадянство. У відповідь на промоск. політику гетьмана, його тиранію та сваволю рос. урядовців і збирачів податку вибухнуло повстання проти Брюховецького та рос. ґарнізонів. Намагання Брюховецького очолити протимоск. виступи не мали успіху, і у червні 1668 він був убитий розгніваним натовпом.

П. *Дорошенко*, спершу черкаський полк., згодом гетьман Правобережної України (1666-76) намагався вберегти Україну від хаосу та відновити її незалежність. Після підписання поляками Андрусівського миру Дорошенко виступив проти них і вирішив об'єднати всю Україну під верховною гетьманською владою. Щоб забезпечити підтримку коз. мас, він погодився реґулярно скликати Військ. Раду, а щоб зменшити залежність від всесильних полк., підпорядкував безпосередньо собі наймані сердюцькі полки. Восени 1667 під тиском об'єднаних коз.-тур. військ король Ян Казімір визнав суверенітет гетьманату на Правобережній Україні. Дорошенко вторгся також на Лівобережжя і після вбивства Брюховецького 1668 був проголошений гетьманом всієї України. Але під час його відсутности на Правобережжі запорожці проголосили гетьманом П. *Суховія*, а невдовзі поляки — М. *Хаиенка*. Вирушаючи на приборкання самозваних конкурентів, Дорошенко залишив на Лівобережній Україні тимчасовим гетьманом Д. *Многогрішного* (1668-72). Проте Лівобережжя зайняло рос. військо, і Многогрішний змушений був присягнути 1669 моск. цареві.

Україну знову було поділено. Ослаблений, Дорошенко чимраз частіше вдавався до допомоги турків (ще перед тим, 1668, він визнав тур. протекторат). 1672 його війська приєдналися до величезної тур.-тат. армії, яка відтяла від Польщі Поділля. Війська Дорошенка виступили по тур. боці й у боротьбі з моск. царем та новим гетьманом Лівобережної України І. Самойловичем. Скомпромітований участю в мусулманських нападах та роздмухуванні громадянської війни, Дорошенко втратив підтримку коз. мас і 1676 підкорився Самойловичеві.

Щоб замістити Дорошенка у перманентній боротьбі між Москвою і Портою за Правобережну Україну, турки підтримали

Ю. Хмельницького як нового правителя України. *Бахчесарайський мир* 1681 визначав велику частину півд. Правобережної України як невтральну буферну зону між двома імперіями. Не потребуючи більше Хмельницького, турки стратили його (1685). Паша став правителем Півд. України аж до Кам'янця-Подільського.

Від 1669 Лівобережна Україна увійшла до моск. імперії, що забезпечувало їй захист від вторгнень турків, татар та поляків, які спустошували колись квітучу Правобережну Україну. Многогрішний, хоч і був затверджений у гетьманстві Москвою, не погоджувався бути маріонеткою царя. Про це яскраво свідчать його постійні домагання обмежити військ. присутність Москви у Києві, Ніжені, Переяславі та Чернігові. З допомогою сердюцьких полків Многогрішному вдалося стабілізувати ситуацію в Україні, але гострі конфлікти зі старшиною призвели до його падіння.

Прихильне ставлення до Москви та добрі стосунки зі старшиною були основою політики гетьмана І. *Самойловича* (1672-87), наступника Многогрішного. Це дозволило йому гетьманувати 15 років — небувалий для укр. гетьманів строк. Щоб забезпечити прихильність старшини, Самойлович щедро роздавав своїм прихильникам землі й тим посилив зростання родової аристократії на Лівобережній Україні. Як і всі його попередники, Самойлович намагався поширити свою владу на всю Україну. Він посилив свій контроль над запорожцями і від 1674 боровся по боці Москви з Дорошенком та турками. Після невдачі спільного з росіянами наступу на Правобережну Україну Самойлович підтримав масовий перехід українців звідти на Лівобережну та *Слобідську Україну.* Моск.-поль. договір 1686 підтвердив належність Правобережжя до Польщі і підпорядкував Запоріжжя безпосередньо цареві, а не гетьманові. Розчарований, Самойлович не взяв активної участи у моск. поході на Крим 1687, за що був усунений і висланий до Сибіру.

Щораз більший вплив Росії на Україні позначився поступовим підпорядкуванням Москві укр. правос. церкви. 1685-86 Київ. правос. митрополію підпорядковано Моск. патріярхії. Укр. правос. церква втратила свою самостійність і протягом віків зазнавала русифікації.

Після відвоювання Польщею в Туреччини Правобережної України та утвердження запорожцями своєї автономії, під владою гетьмана залишилася лише третина кол. держави Б. Хмельницького. Гетьманщина кін. XVII ст. мала 10 полків. Тоді як її автономна коз. військ.-політ. структура майже не зазнала істотних змін, на Лівобережній Україні відбувалися значні соц.-екон. зрушення.

Наприкін. XVII ст. старшина фактично усунула коз. маси від прийняття важливих рішень. До послаблення ролі козаків призвели також екон. труднощі. Козаки брали участь у безперервних війнах кін. XVII — поч. XVIII ст., але як вільні військ. формування, а не як укр. військо. Це послаблювало війська Гетьманщини, які на 1700 налічували лише 20 тис. козаків. Крім того, озброєння, тактика та військ. вміння козаків були застарілими. Ослаблена внутр. конфліктами, розчарована ставленням до українців Польщі та Туреччини, більшість коз. проводу вже не заперечувала проти союзу з Москвою, проте намагалася ще зберегти залишки прав, ґарантованих Переяславською угодою 1654.

ДОБА МАЗЕПИ

У вирішальну фазу моск.-укр. стосунки вступили під час гетьманства наступника Самойловича І. *Мазепи* (1687-1709) — одного з найвидатніших політ. провідників коз. України. Це був володар з широкою освітою, який деякий час проживав у різних країнах Зах. Европи, знав кілька мов. Уславився Мазепа як знавець літератури, мистецтва та військ. справи. Своїм політ. та дипломатичним хистом і культурою він підніс авторитет гетьманської влади. У соц. політиці Мазепа робив ставку на старшинську еліту, роздавши їй понад 1000 зем. володінь; разом з тим він обмежив визиск нижчих верств населення. Царські щедроти зробили з Мазепи одного з найбільших багатіїв Европи. Велику частину своїх багатств він віддав на розбудову церков, культ. та осв. інституцій; взяв під опіку Київ. Академію, прикрасив Київ новими величними храмами. Його простаршинська політика викликала незадоволення простолюддя та запорожців і призвела навіть до повстання під проводом П. *Іваненка* (Петрика), підтриманого татарами (1692-96). Повстання це, однак, не мало успіху.

Однією з гол. засад першого етапу політики гетьмана Мазепи була підтримка добрих відносин з Москвою. Він активно допомагав *Петрові І* в Озівській війні проти тур-

ків та татар 1695-96 рр., був радником царя у поль. питаннях. Завдяки таким контактам Москва підтримала зайняття Правобережної України 1704 – під час антиполь. виступів козаків під проводом полк. С. *Палія.* Україна знову була об'єднана під владою одного гетьмана. Але у ході Півн. війни 1700-21, де гол. суперниками виступали Петро І і швед. король *Карл XII,* незадоволення українців моск. владою зростало на Гетьманщині дедалі більше. Коз. полки мали великі втрати в боях у Прибалтиці, Польщі, Саксонії. Цивільне укр. населення повинно було утримувати моск. війська та працювати на спорудженні військ. укріплень. Реформи Петра І загрожували укр. автономії та незалежності коз. війська від царської армії. Мазепа зрозумів згубність альянсу України з Москвою, хоча в силу обставин вів льояльну щодо неї політику. Під тиском незадоволеної старшини гетьман Мазепа почав сумніватися у доцільності дальшого зверхництва Москви. 1705 поль. король Станислав І *Лещинський,* союзник Карла XII, запропонував Мазепі включити Україну у Поль.-Лит. федерацію. У жовтні 1708, після того, як цар повідомив Мазепу, що не зможе підтримати його, якщо шведи і поляки вторгнуться в Україну, гетьман вирішив приєднатися до швед. армії Карла XII, що наступала на Україну. У переговорах з Карлом XII Мазепа поставив питання про створення Укр. держави. Влітку 1709 об'єднані війська швед. короля і Мазепи зіткнулися з армією Петра І в бою під Полтавою (див. *Полтавська битва*). Готуючись до цього вирішального бою, гетьман Мазепа намагався підняти народ на повстання, та через те, що йому доводилося тривалий час приховувати свої задуми, підтримка не була значною. На допомогу Мазепі, однак, прийшли запорожці під проводом кошового К. *Гордієнка.* Щоб відомстити Мазепі за перехід на бік Карла XII, Петро І наказав зруйнувати гетьманську столицю *Батурин.* Зробив це з винятковою жорстокістю (були замордовані усі мешканці) у листопаді 1708 рос. кн. О. *Меншиков.*

6. 7. 1709 війська Карла XII і Мазепи розбито у Полтавській битві, вони змушені були втікати до Молдавії під владу Туреччини, де у всьому розчарований старий гетьман помер (3. 10. 1709). Бл. 50 коз. керівників — старшина, 500 козаків Гетьманщини і більш як 4000 запорожців супроводжували Мазепу до Бендер. Ці „мазепинці" були першими укр. еміґрантами.

Петро І, здобувши перемогу, піддав Україну жорстоким репресіям. Багато повстанців заслано в Сибір. За царським наказом зруйновано Січ, як вогнище незалежного укр. нац. духу.

На весні 1710, після смерти Мазепи, рештки коз. війська у вигнанні обрали своїм гетьманом ген. писаря П. *Орлика.* За нього була укладена конституція Укр. держави — т. зв. *Бендерська конституція.* Орлик, підтриманий Карлом XII, вступив в антимоск. альянс з татарами та Портою й у січні 1711 вторгся разом з татарами і запорожцями, що приєдналися, в Україну. Після початкових успіхів наступ цей зазнав невдачі. Орлик мусів повернутися в еміґрацію і проживав споч. в Швеції, Німеччині, а згодом у Туреччині; помер у Ясах 1742. До кін. життя він підтримував зв'язки з Україною, широко інформував евр. кола про укр. проблему.

ЗАНЕПАД АВТОНОМІЇ УКРАЇНИ

Лівобережна Україна

Після поразки Мазепи з новою силою почав здійснюватися плян дальшого підпорядкування Гетьманщини моск. цареві. Це був тривалий і всеохопний процес, який то прискорювався деякими рос. адміністраторами, то сповільнявся, як під час війни з Туреччиною, коли було небезпечно викликати ворожість українців. Щоб ослабити опір українців, імперський уряд застосовував низку прийомів для поділу укр. сил та панування над ними: всіляко роздмухувалися конфлікти між старшиною та гетьманом, між старшиною і селянством. Скарги селянства на гетьманський уряд використовувано як привід для втручання рос. адміністрації.

1708 за згодою царя гетьманом обрано І. *Скоропадського.* За його гетьманства (1708-22) контроль Москви над Україною значно посилився. Всупереч встановленому порядку не було устійнено нового договору, і цар визнавав права українців тільки у заг. (*Решетилівські статті* 17. 7. 1709). Натомість Петро І призначив в Україні свого представника при гетьмані з правом контролю за діями гетьманського уряду. Для допомоги представникові царя вислано на Україну два військ. полки. Гетьманський осідок був перенесений з Батурина до *Глухова,* ближче до рос. кордону. Петро І почав з власної руки призначати полк. без затвердження їх гетьманом. Рос. представник мав право призна-

чати старшин нижчого рангу. Багато з призначених царем полк. з-поміж росіян або ін. іноземців стали власниками укр. маєтків, перев. відібраних у „мазепинців". Були також накладені обмеження на вид. книг. 1721 указом Петра І Києво-Печерській і Чернігівській друкарням заборонено друкувати всі ін. кн., крім церк., та й ті треба було пристосовувати до рос. норм. З 1719 українцям було заборонено безпосередньо експортувати пшеницю та ін. товари на Зах. Все повинно було відправлятися через Ригу та Архангельськ під рос. контролем. Ціни на експортовану укр. продукцію встановлював рос. уряд. Рос. купці отримали великі пільги у торгівлі з Гетьманщиною. В рамках репресивних заходів проти укр. сепаратизму десятки тис. козаків були відправлені на півн. — на спорудження Ладозького каналу та будівництво нової столиці Санкт-Петербургу. Багато з них знайшло там смерть.

Останнім ударом по автономії Гетьманщини було заснування Петром І 29. 4. 1722 *Малорос. Колеґії.* Створена начебто для нагляду за фінансовими справами та розгляду скарг на порушення старшиною законів, Колеґія підривала позиції гетьмана. Скоропадський рішуче протестував, але даремно. Незабаром, у липні 1722, він помер.

1722 владу перебрав як наказний гетьман чернігівський полк. П. *Полуботок* (1722-24). Між ним і ген. С. *Вельяміновим,* гол. Малорос. Колеґії, почалася боротьба. Полуботок відмовлявся підкоритися Колеґії і створював нові форми гетьманської адміністрації, в тому числі на юридичному відтинку, щоб не дати росіянам приводу до втручання. Аби зменшити незадоволення селян, гетьман намагався стримувати визиск їх старшиною. Але домагання Полуботка і старшини відновити права Гетьманщини і розпустити Малорос. Колеґію розгнівали царя, він збільшив повноваження Колеґії. Незабаром Полуботок і автори петицій до царя були викликані до Петербургу та ув'язнені. Полуботок помер у в'язниці. Ін. були помилувані після смерти Петра І (1725).

З ув'язненням Полуботка у Колеґії були розв'язані руки. 1722 вона обклала прямим податком укр. населення. Вельямінов, який вимагав, щоб росіяни в Україні, а між ними — всевладний О. Меншиков, також сплачували податок, втратив підтримку Петербургу. Проте можливість нової війни з Туреччиною вимагала заспокоєння українців. З цієї причини *Петро II* під впливом Меншикова скасував 1727 Малорос. Колеґію і дозволив вибори нового гетьмана. Ним став миргородський полк. Д. *Апостол* (1727-34).

Дипломатичні, військ. та політ. права нового гетьмана були дуже обмежені. Знаючи, що намагання відродити кол. силу Гетьманщини з самого поч. приречені на невдачу, Апостол скерував свої зусилля на використання та розбудову наявних скромних можливостей. Він відновив право призначати ген. старшину та полк., значно зменшив кількість росіян та ін. чужинців у адміністрації, підпорядкував собі Київ, який довгий час був під владою рос. представників, обмежив число рос. полків в Україні до 6. Таким чином Апостол затримав процес інтеґрації Гетьманщини у структуру Рос. імперії.

Після смерти Апостола нова імператриця *Анна Іванівна* (1730-40) заборонила вибір нового гетьмана і утворила т. зв. *Правління Гетьманського Уряду* (1734-50). Перший гол. нової інституції кн. О. *Шаховський* отримав таємні інструкції поширювати думку про неефективність гетьманського правління та переконати українців, що вони виграють від ліквідації Гетьманщини. У політ. життя українців цього часу впроваджено рос. звички, напр., інтриґи та доноси, що стали обов'язковими („слово и дело"). За рос.-тур. війни 1735-39 рр., коли Росія використала Україну як воєнний плацдарм, козаки та селяни зазнали великих людських та матеріяльних втрат. 1743 була закінчена підготовка кодексу законів *„Права, по которым судится малороссийский народ",* започаткованого Апостолом. Проте цей кодекс так і не набув чинности.

Під час царювання *Єлисавети І* (1741-62) її приятель та чоловік (з 1742) О. *Розумовський,* звич. козак, який став графом, переконав імператрицю розпустити Правління Гетьманського Уряду і відновити гетьманат з його молодшим братом Кирилом *Розумовським* на чолі. Новий гетьман (1750-64) перебував більшу частину часу в Петербурзі, де став през. Академії Наук та відігравав велику ролю при дворі та в уряді. За його відсутности Україною управляла старшина, яка від кін. XVII ст. перетворилася, як і в Польщі, у спадкову великозем. шляхту. Старшина змусила К. Розумовського видати 1760 указ, що обмежував вільний перехід селян.

Розумовському вдалося розширити авто-

номію України; завідування її справами і зносини з нею були передані з Сенату до Колеґії Закордонних Справ. Київ і Запоріжжя знову підпорядковано гетьманові. Натомість надалі існував царський контроль над фінансами Гетьманщини. 1754 було скасовано мито на довіз і вивіз товарів, гол. джерело прибутків гетьманату.

Допомігши *Катерині II* (1762-96) прийти до влади, Розумовський повернувся на Україну. У жовтні 1763 він зібрав старшину на раду в Глухові. Було ухвалено петицію до імператриці з проханням відновити втрачені права Гетьманщини, дозволити скликання укр. шляхетського сейму на поль. зразок. Розумовський просив також встановити спадковість гетьманства для свого роду. Однак, керуючись своєю політикою уніфікації та централізації, Катерина II за порадою Г. *Теплова,* доглядача в укр. справах, відхилила усі спроби забезпечити Україні більшу автономію. 1764 вона змусила К. Розумовського відмовитися від гетьманства.

Кінець Гетьманщини

Катерина II продовжила започатковану Петром I політику централізації та русифікації України та ін. частин імперії. 1763 з частини земель *Слоб. України* та *Нової Сербії* була зформована *Новорос. губ.* з адміністративним центром у Кременчуці.

1764 відновлено *Малорос. Колеґію,* яка складалася на той час з 4 росіян та 4 українців. Завданням нового гол. Колеґії графа П. *Рум'янцева* була поступова але неухильна ліквідація укр. автономії. Він невтралізував укр. шляхту, запрошуючи її на рос. службу і роздаючи військ. чини та титули. Рум'янцев провів статистичний опис України, що став основою для нової системи оподаткування. Непередбачені ускладнення, щоправда, виникли, коли на захист укр. автономії рішуче виступили 1767 деякі українці, чл. Законодавчої комісії. Після закінчення рос.-тур. війни 1768-74 нищення укр. автономії вступило у новий етап. Рос. військами була зруйнована 1775 Запор. Січ. Розсіяні запорожці подалися за Дунай, у півн. Добруджу, де створили нову, *Задунайську Січ.* Величезні простори на півд. України були включені до імперії як *Новорос.* та *Озівська губ.* Катерина II заохочувала заселення вільних територій нім., серб., болг. та ін. колоністами; наприкін. XVIII ст. для розвитку зовн. торгівлі засновано також кілька нових м. на півд. України і Чорноморському узбережжі (Одеса, Миколаїв, Херсон, Севастопіль, Маріюпіль).

1781 знищено полковий (10 полків) адміністративний устрій України і Гетьманщину реорганізовано на 3 намісництва (губ.): Київ., Чернігівське та Новгород-Сіверське; частина укр. земель відійшла до Новорос. губ. 1780 більша частина Слобідської України увійшла до *Харківського намісництва,* яке з 1796 перетворено на губ. В усіх губ. замість укр. заведено рос. адміністративні суд. та податкові установи.

1783 коз. війська реорганізовано на 10 кавалерійських полків рос. армії. Того ж 1783 в Україні введено *кріпацтво,* селян прикріплено до землі. Укр. шляхта підтримала зміни, бо вони гарантували їй привілеї та права рос. *дворянства.* Ці права були зафіксовані в „Жалованій грамоті" 1785. Укр. Церква зазнала удару: її землі та селяни були секуляризовані, а 1786 закрито багато манастирів. Одночасно завдано рішучого удару тим культ. установам, якими опікувалася Церква.

Гетьманщина та коз. політ. і соц. устрій перестали існувати.

Правобережна Україна

1714 Польща відновила своє панування над спустошеною і обезлюдненою Правобережною Україною. Колонізували вільні землі поль. маґнати, які володіли більшою частиною цих територій.

Селян із півн.-зах. України, особливо з Волині, приваблювали звільнення (від 15 до 20 років) від панщини та ін. повинностей. З селянами йшли правос. та гр.-кат. свящ. Міста у значній мірі заселяли жиди (ремісники, корчмарі, купці). Дрібна поль. шляхта найчастіше жила при резиденціях великих маґнатів, а маєтками керували управителі або орендарі. Вищий соц. щабель посідали кілька найбільших маґнатів, які володіли величезними лятифундіями. Впродовж майже всього XVIII ст. Правобережна Україна не мала центр. влади, повновладними господарями тут були маґнати і шляхта, що нещадно визискували селянство.

Козацтво було розв'язане сеймовою постановою ще 1699, і його відродження не було дозволене. Без козаків селяни не могли давати відсіч шляхті. Щоправда, час від часу піднімалися льокальні повстання, очолювані селянами-втікачами. Повстанці укрива-

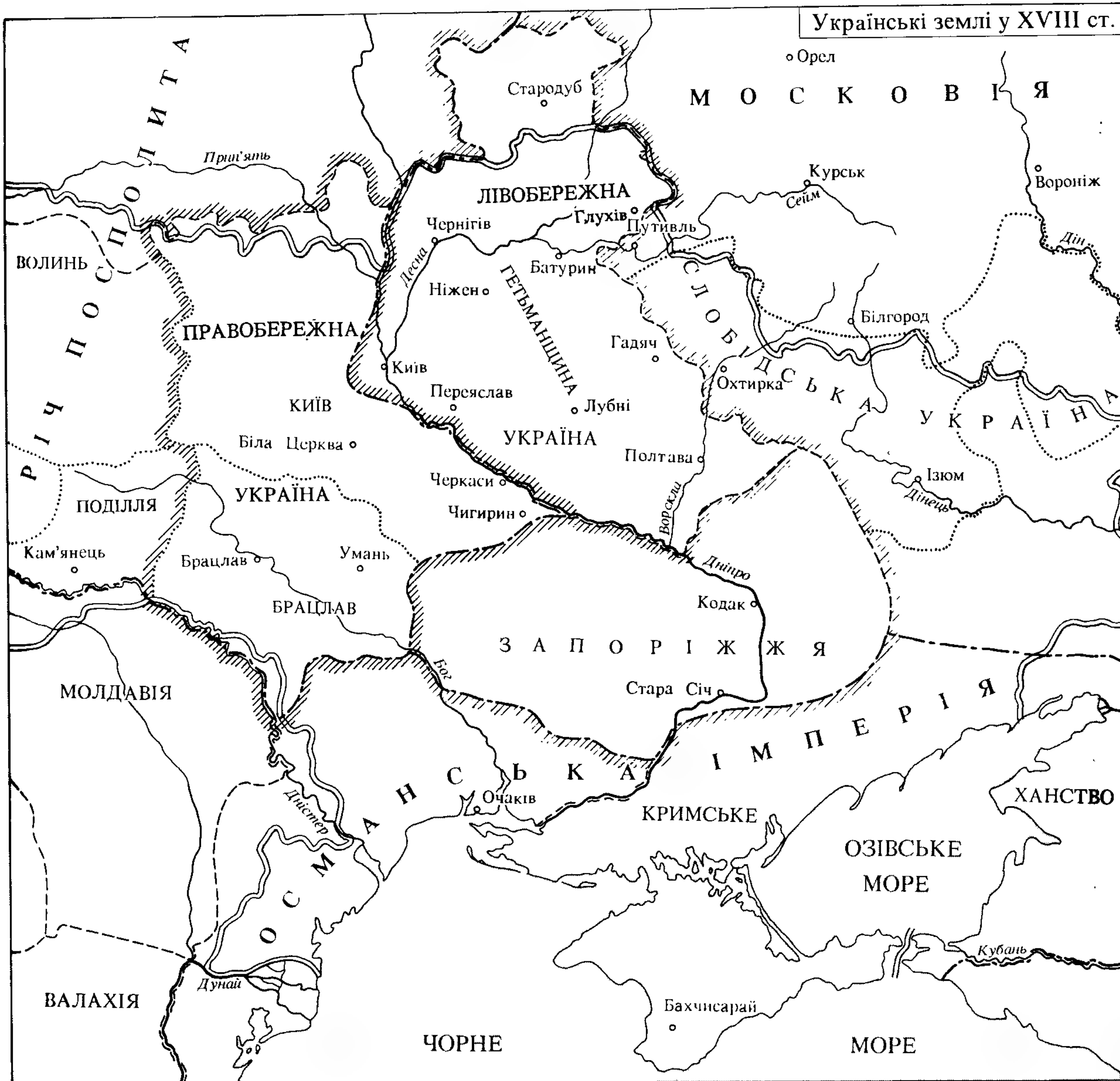

Українські землі у XVIII ст.
Орел
МОСКОВІЯ
Стародуб
Прип'ять
РІЧ ПОСПОЛИТА
ЛІВОБЕРЕЖНА
Глухів
Курськ
Сейм
Воронїж
Чернігів
Путивль
Дін
ВОЛИНЬ
Десна
Батурин
Ніжен
ГЕТЬМАНЩИНА
СЛОБІДСЬКА
Білгород
ПРАВОБЕРЕЖНА
Гадяч
Київ
Охтирка
Переяслав
КИЇВ
Лубні
УКРАЇНА
Біла Церква
Полтава
Ізюм
Черкаси
Донець
ПОДІЛЛЯ
УКРАЇНА
Чигирин
Ворскла
Кам'янець
Брацлав
Умань
Дніпро
Кодак
БРАЦЛАВ
ЗАПОРІЖЖЯ
МОЛДАВІЯ
Бог
Стара Січ
ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ
Очаків
КРИМСЬКЕ
ХАНСТВО
Дністер
ОЗІВСЬКЕ
МОРЕ
Кубань
ВАЛАХІЯ
Дунай
Бахчисарай
ЧОРНЕ
МОРЕ

лися у лісах і звідти нападали на поодинокі маєтки. Повстанців, яких з поч. XVIII ст. названо *гайдамаками*, підтримували селяни. З часом це стало серйозною загрозою для поль. шляхти, особливо із закінченням терміну звільнення від панщини, введенням кріпацтва та посиленням рел. гніту.

Перше велике повстання гайдамаків вибухнуло 1734, на той час, коли Польща була втягнута у конфлікт з Росією. Друге повстання було 1750. Найбільш численне та криваве – т. зв. *„коліївщина"* — 1768. Її провідниками були запорожець М. *Залізняк* і сотн. І. *Ґонта.* Тис. шляхтичів, жидів та кат. свящ. були знищені. Боячися, що „коліївщина" перекинеться на територію імперії, Росія послала на її придушення війська. Це було останнє повстання укр. селян проти поль. панування.

Рос. експансія в Україні – домінуючий фактор цього періоду. Наприкін. XVIII ст. Катерина II продовжила політику експансії на півд. до Чорного м., до міжнар. торг. шляхів. Це супроводжувалося колонізацією Півд. України. Зростали м., що швидко розвивалися. Крім ліквідації автономії Гетьманщини і її включення до загальноімперської структури, Росія 1774 завоювала, а 1783 остаточно приєднала *Крим. Ханство,* забезпечивши повний контроль над півн. чорноморським узбережжям. Під приводом захисту правос. населення Росія активно втручалася й у поль. справи, впливаючи на політику поль. уряду. 1772, 1793 і 1795 було проведено послідовно три поділи Речі Посполитої між Росією, Австрією та Пруссією. У висліді останнього поділу 1795 вся Правобережна Україна увійшла до складу Рос. імперії, яка контролювала відтепер 80% укр. земель.

Решта належала монархії Габсбургів. Закарпаття увійшло до Австр. імперії разом з Угорщиною 1526, Галичина - після першого поділу Польщі 1772; Буковина, яка була здобута від Туреччини, — 1774, 1786 вона увійшла до складу Галичини.

СОЦ. ЗМІНИ

У XVII-XVIII ст. на Україні відбулися важливі соц. зміни. На Лівобережжі з кол. виборної старшини постала родова шляхта. На кін. XVIII ст. вона налічувала 2000 родин. Становлячи 1% населення, шляхта володіла 50% землі. Водночас занепав статус рядового козацтва. Позбавлене старшиною політ. життя і пов'язаних з цим прав, воно зазнало великих екон. труднощів. Багато козаків у XVIII ст., не маючи можливости продовжувати тривалу і дуже коштовну військ. службу, ставали *держ. селянами.* Про це свідчить зменшення чисельности коз. військ. частин: 1650 — 50 тис. козаків, 1669 — 30 тис., 1730 – 20 тис. Старшина і козаки не підлягали оподаткуванню. Вони часто досить успішно конкурували у торгівлі і мануфактурному виробництві з міськ. буржуазією, тим самим стримуючи зростання міськ. населення, що становило лише 4%.

Погіршувалися умови життя селянства. Після 1648 селяни стали вільними і жили окремими самоуправними громадами, не обтяжені якимись значними зобов'язаннями щодо Запор. Війська. Проте з часом старшина, розширюючи свої зем. володіння, збільшувала й обов'язки селянства, зокрема панщину (див. *Панщина* і *Кріпацтво*). За Мазепи селяни повинні були працювати на панщині два дні на тиждень. Вже через одне покоління панщина зросла до трьох і навіть більше днів. Остаточно селяни були закріпачені 1783 Катериною II, яка своїм указом заборонила їм покидати пана з будь-якої причини. Запровадження кріпацтва звело нанівець соц. завоювання часів Хмельниччини. Укр. суспільство перестало відрізнятися від соц. систем з пануванням шляхти в сусідніх країнах.

V. УКРАЇНА В СКЛАДІ РОС. і АВСТРО-УГОР. ІМПЕРІЙ. НАЦ. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ (кін. XVIII ст. — 1917)

Від кін. XVIII ст. до 1917 українці залишалися під владою чужих імперій. Під час цього тривалого періоду царський режим знищив усі прояви укр. окремішности, нац. особливості.

За часів царювання *Олександра I*(1801-25) рос. присутність на Україні забезпечували військо та адміністрація. У 1830-их рр., за *Миколи I* (1825-55), рос. централізована адміністративна система охопила всю Україну. Скасування Маґдебурзького права 1831 та „Лит. статуту" 1840 поклало край нерос. судочинству, виборам урядовців та місц. автономії в Україні. Навіть самої назви Україна практично перестали вживати: Лівобережну Україну називали Малоросією, Правобережну — Юго-Западним Краєм (див. *Південно-Західній Край*), а Півд. Україну — *Новоросією.* Серед укр.

еліти, нащадків коз. старшини, все більше поширювалася „малорос. мечтальність": Україна вважалася дещо відмінною, але органічною частиною імперії.

Хоча відлуння франц. революції та вторгнення Наполеона I (див. *Наполеоніда*) 1812 у Росію на Україні було слабким, з'являлися все ж таки таємні т-ва, осередки *декабристів,* що спробували здійснити першу в Росії революцію. 1830 на Правобережній Україні вибухнуло антирос. повстання, очолене поль. шляхтою. Після придушення повстання (1831) царат посилив русифікацію Правобережжя. Жорстока русифікаційна політика, що її проводив ген. Д. *Бібіков,* вдарила і по поляках, і по українцях. Щоб зменшити вплив поль. шляхти на суспільство загалом та у місц. самоврядуванні зокрема, майно 3000 шляхетських родин було конфісковано, а 340 тис. осіб позбавлено дворянства та депортовано на сх. Закрито *Крем'янецький ліцей,* а натомість 1834 відкрито рос. ун-т у Києві. 1839 багато греко-католиків на Правобережній Україні були змушені перейти на православ'я. Щоб заручитися підтримкою селянства та відокремити його від шляхти, 1847 Бібіков увів „інвентарні правила", що обмежували обов'язки селян щодо їхніх власників.

Більшість із 2,4 мільйона зах. українців Габсбурзької монархії на поч. XIX ст. жили у Сх. Галичині, ін. — на Буковині та Закарпатті. Соц. структура укр. населення була досить проста: 95% його становили незаможні селяни. Налічувалося бл. 2000 родин свящ. Вищі верстви складалися перев. з поляків або польонізованих українців. Більшістю нечисленного міськ. населення були жиди.

Зах. Україна, порівняно із Сх., що входила до Рос. імперії, дуже відставала у соц.-екон. розвитку. Це був один із найбідніших реґіонів Европи. Галичина увійшла до складу Габсбурзької імперії за часів *Йосифа II,* який розглядав її як лябораторію для своїх соц.-екон. та осв. реформ. Найбільш значними із нововведень імператора були перетворення духівництва на цивільних службовців, зменшення панцизняних повинностей та скасування особистої залежности селянина від дідича-поміщика. Однак, після смерти Йосифа II (1790) більшість його реформ, зокрема тих, що торкалися селянства, скасували консервативні наступники імператора.

ВІДРОДЖЕННЯ НАЦ. СВІДОМОСТИ

Відродження нац. свідомости в Україні, як і в усій Сх. Европі, почалося під впливом зах. філос. систем, зокрема ідей Й. *Гердера,* франц. революції та романтизму, а також у висліді становлення укр. нац. *інтеліґенції.* Вищі навчальні заклади, відкриті для постачання режимові освічених службовців, сприяли її вихованню. Найбільш активним укр. інтелектуальне життя було у *Харківському Ун-ті.* У 1830-их рр. ролю інтелектуального центру перебрав на себе *Київ. Ун-т.* Укр. інтеліґенція у Рос. імперії споч. була майже виключно шляхетською. Лише невелику її частину становили діти свящ., міськ. буржуазії та козаків. Освічених людей було дуже мало. До 1861 Харківський та Київ. ун-ти випустили лише 4300 дипломованих спеціялістів. Згодом зросла заг. чисельність інтеліґенції та відсоток у ній вихідців із простолюддя, зокрема з селян.

Зацікавлення укр. інтеліґенції наприкін. XVIII — на поч. XIX ст. нац. історією, історіографією, етнографією та фолкльором характеризувало важливу фазу кристалізації нації.

Розуміючи принципове значення рідної мови для формування нац. свідомости, укр. інтеліґенція намагалася поліпшити її стан. Важливим здобутком з цього погляду була публікація 1798 „Енеїди" І. *Котляревського.* Велике значення для пробудження нац. свідомости мали наук. праці М. *Максимовича* та І. *Срезневського,* проф. Київ. і Харківського ун-тів. Не зважаючи на свої досягнення у нац. літературі та науці, укр. інтеліґенція поч. XIX ст. далі розглядала Україну та укр. народ з реґіонального погляду, бувши переконана, що укр. сюжетами збагачує загальнорос. культуру. Однак відомі й винятки, напр., написана у 10-их рр. XIX ст. *„Історія Русів",* що була пройнята глибоким патріотизмом і прагненням до держ. самостійности укр. народу. У 1840-их рр. постала нова генерація укр. інтелектуалів. Їхнім центром став Київ. Серед провідних культ. діячів того часу були: історик М. *Костомаров,* письм. П. *Куліш,* М. *Гулак,* В. *Білозерський,* а передусім Т. *Шевченко.*

Т. Шевченко (1814-61) — найвидатніша постать у новій історії України. Він відомий як один з неперевершених майстрів гравюри, який за досягнення в галузі графічної техніки отримав звання акад. Але Шевченко насамперед великий укр. поет, творчість якого мала вирішальний вплив на всі види

укр. життя, в тому ч. й політ. Його твори, насамперед *„Кобзар"*, стимулювали соц. і політ. вимоги поневоленого й закріпаченого народу. Він став уособленням і промотором укр. нац. відродження XIX ст. Перебуваючи в Україні, Шевченко приєднався до групи однодумців, які під проводом М. Костомарова заснували 1846 у Києві *Кирило-Методіївське Братство.* Воно започаткувало політ. життя українців. Свої ідеологічні засади „братчики" висловили в *„Книгах битія укр. народу"*. Братство було швидко викрите, суд. процес і заслання його чл. стали поч. боротьби укр. культ. кіл, що виступали на захист нац. прав та соц. справедливости й поборювали імперську рос. владу. З усіх „братчиків" найжорстокіше покарано Шевченка, який відбув 10 років каторги із забороною писати й малювати. Тільки 1857 вдалося друзям повернути його із заслання до Петербурґу. Знеможений засланням та хворий, він незабаром помер.

На Зах. Україні, що перебувала під австр. пануванням, нац. інтеліґенцію репрезентувало перев. гр.-кат. духовенство – єдина соц. група, що мала право на вищу освіту. Із 43 укр. книжок, виданих між 1837 та 1850, 40 написали свящ. Вперше рідною мовою зацікавилися у Перемишлі, де 1816 отець І. *Могильницький* заснував рел. т-во, яке займалося осв. діяльністю та видавало укр. мовою рел. літературу. Багато для розвитку укр. шкільництва зробив гал. митр. М. *Левицький.* У 1830-их рр. центр нац. життя перемістився до Львова, де молоде покоління під впливом Зах. перейняло ідеї романтизму, демократизму і лібералізму. Серед визначних пробудників були вихованці Львівської семінарії М. *Шашкевич,* І. *Вагилевич,* Я. *Головацький* — т. зв. *„Руська Трійця"*, — що 1837 уклали *„Русалку Дністрову"* першу літ. зб., видану в Галичині нар. укр. мовою.

ПЕРІОД РЕФОРМ В АВСТРО-УГОР. і РОС. ІМПЕРІЯХ

Прагнення до незалежної держави стає політ. пріоритетом у Зах. Україні під час революції 1848-49, яка охопила Габсбурзьку монархію та велику частину Европи. Зіткнувшись з повстаннями в Угорщині, *Габсбурґи,* налякані рев. піднесенням у Галичині, намагалися заручитися підтримкою нар. мас — скасували кріпацтво та скликали парляментське представництво. Ці події підштовхнули українців до політ. самоорганізації. Протестуючи проти спроб поляків репрезентувати все населення Галичини, укр. кола заснували *Гол. Руську Раду* як представницький орган. Укр. делеґати у червні 1848 взяли участь у *Слов. Конґресі в Празі,* де обстоювали окремішність укр. народу. Почався період перманентних поль.-укр. політ. конфліктів у Галичині. Домагаючись автономії у всіх сферах життя, українці почали видавати від 15. 5. 1848 перший україномовний часопис *„Зоря Гал."*, відкрили осв.-літ. т-во *Гал.-Руська Матиця.* Під укр. тиском на владу відкрито при *Львівському Ун-ті* катедру укр. філології. Українці створили міліційні відділи *„Нар. Ґвардія"*, *„Нар. Самооборона"*, „Батальйон руських гірських стрільців". Галичина нав'язала контакти зі співвітчизниками на Буковині та Закарпатті. Під час рев. подій *„Весни народів"* пробудилася до нац. життя й укр. Буковина, де нар. провідник Л. *Кобилиця,* посол до австр. парляменту, виступав за політ. автономію краю.

Таким чином, рев. ситуація 1848 допомогла українцям на зах. землях вперше від XVIII ст. виступити як окрема нація.

Поразка Росії у *Крим. війні* 1853-56 засвідчила значне відставання імперії і змусила *Олександра II* розпочати соц.-екон. реформи. Найважливішим було скасування 1861 кріпацтва. Це мало велике значення для українців, 42% яких були кріпаками (проти 35% у Рос. імперії). Ін. реформи Олександра II 1860-их — поч. 1870-их рр. змінили адміністративну (введено земства) та суд. системи, зробили приступнішою для народу вищу освіту; запроваджено заг. військ. повинність, а час військ. служби обмежено до 4-5 років.

СОЦ.-ЕКОН. ЗМІНИ

До кін. XIX ст. екон. стан укр. с. постійно погіршувався. Високий викуп за землю, яку оцінено дорожче за дійсну вартість, податки, брак землі зруйнували селянство. Швидке зростання чисельности населення вимагало нових земель, і багато укр. селян змушено еміґрувати до азіятських р-нів Рос. імперії (Зелений Клин, Туркестан, Сибір). За станом на 1914 бл. 2 мільйонів українців залишилися там назавжди. Парадоксально, але така ситуація не перешкоджала Україні бути „житницею Европи". Найбільші поміщики спромоглися перетворити свої маєтки на модернізовані госп-ва, що забезпечували продукцією всерос. та закордон-

ний ринки. 90% експортованої Росією пшениці вивозилося з України. Правобережна Україна, де цукрові буряки були головною культурою, продукувала 80% цукру в Рос. імперії.

Скасування кріпацтва відкрило шлях індустріялізації та модернізації економіки. Першу зал. прокладено 1866-71 між Одесою та Балтою для вивозу зерна. З розвитком мережі зал. величезну кількість сировини почали вивозити до Росії в обмін на готову продукцію. Економіка України, яка досі була відносно незалежною від рос. і самодостатньою, все більше інтеґрувалася у загальноімперську. Розвиток зал. транспорту вимагав вугілля та заліза. Між 1870 і 1900 Донецький вугільний та Криворізький залізорудний басейни стали найбільш розвиненими індустріяльними реґіонами Рос. імперії. Інвестовані іноземним капіталом та держ. субсидіями видобувні центри 1900 давали 70% вугілля і більшу частину залізної руди імперії. 1914 тут налічувалося 320 тис. робітників.

У XIX ст. швидко зростають укр. м. Між 1860 і 1897 населення Одеси, найбільшого м. України, збільшилося з 113 до 404 тис. меш., Києва з 55 тис. до 248 тис., Харкова з 50 тис. до 174 тис. 1897 13% населення України проживало у 113 центрах, що мали статус м.

Характерним аспектом індустріялізації та урбанізації було те, що вони мало торкнулися українців, які становили 1897 73% заг. кількости населення і тільки 30% міськ. Лише трохи більше 5% українців проживало в м., тоді як відповідний показник для росіян, що жили на Україні, становив 38%, для жидів - 45%. Мало українців було і серед інтеліґенції: 16% юристів, 25% — учителів, менше 10% письм. та мистців. Росіяни 1897 становили 12% населення, перев. це були гірники, металюрґи та адміністративні службовці. Швидко зростала жид. меншість, що досягла майже 8% заг. кількости населення (у Рос. імперії загалом — 4%) і домінувала у торгівлі та банківській справі. Поляки, що, як і жиди, мешкали перев. на Правобережній Україні, становили бл. 6,5% населення.

ЗАРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛІЗМУ ТА СОЦІЯЛІЗМУ

Після смерти Миколи I (1855) посилився укр. нац. рух. Його активізація була результатом лібералізації політ. режиму за років правління Олександра II. Наприкін. 1850-их рр. закінчилися терміни покарання чл. Кирило-Методіївського Братства. У Петербурзі та Києві нова ґенерація укр. активістів, здебільшого студенти, організували культ. т-ва, т. зв. *„громади"*. Петербурзька громада на чолі з П. Кулішем і В. Білозерським 1861-62 видавала ж. *„Основа"*. Особливістю Київ. громади було те, що до неї пристала невелика група поль. чи спольонізованої шляхти, яка, відчуваючи „клясову вину" за тяжке становище селянства, вирішила наблизитися до народу. Очолював їх В. *Антонович*. Часто їх називали *„хлопоманами"*. Наприкін. 1860-их рр. громади виникають у Полтаві, Чернігові, Харкові, Одесі. За народницьку позицію та орієнтацію на нац. традиції чл. громад називали „українофілами" (див. *Українофільство*).

Культ. та наук. діяльність українофілів викликала гнів консервативних кіл Росії та уряду, які закидали громадам тенденції до укр. сепаратизму. У відповідь на зростання укр. нац. руху мін. внутр. справ П. *Валуєв* т. зв. „Валуєвським циркуляром" (липень 1863) заборонив вид. укр. мовою наук., рел. і осв. праць, а також діяльність *недільних шкіл*. Зразу після цього громади було розпущено, а багатьох їх чл. заслано. Через 10 рр. укр. рух, знову очолюваний В. Антоновичем, відновив свою діяльність нелеґально. У Києві було засновано Стару Громаду, названу так, щоб відрізнити її від нових, що створювалися студентами. Стара Громада розвинула свою культ. діяльність і 1873 взяла під опіку *Півд.-Зах. Відділ Імператорського Рос. Геогр. Т-ва*, який опублікував низку важливих українознавчих матеріялів.

З огляду на великі труднощі в орг-ції нац. культ.-наук. життя в рамках Рос. імперії, наддніпрянські діячі звернули свої погляди на Галичину, де конституційний режим Австро-Угорщини створював значно ширші можливості для нац. руху. Тому протягом наступних 50 років, аж до рос. революції 1905, Галичина буде центром політ.-гром. активности, П'ємонтом укр. нац. відродження. Як подію загальноукр. значення слід розглядати заснування у Львові в 1873 Т-ва ім. Шевченка, яке 1893 перетворено на *Наук. Т-во ім. Шевченка* (НТШ). Його фундаторами-засновниками стали О. *Кониський*, Д. *Пильчиків*, поміщиця Є. *Милорадович-Скоропадська* та М. *Жученко*. З галичан серед засновників Т-ва були отці С. *Качала*, К. *Сушкевич* та ін.

1876 Олександер II, стурбований зростанням укр. нац. руху, т. зв. *Емським указом* заборонив не тільки вид., але й ввіз україномовної літератури.

Багато діячів, зокрема один із найактивніших чл. Старої Громади М. *Драгоманов*, були змушені емігрувати за кордон. З Женеви Драгоманов та ін. еміґранти обороняли укр. культ. й соц.-екон. інтереси та відстоювали соціялістичні ідеї в ж. *„Громада"* (1878-82), який нелеґально перевозили в Україну.

З посиленням радикальних ідей у колах інтеліґенції питання відносин між українофілами і революціонерами, як і „укр. питання" загалом, виходять на перший плян. Багато революціонерів в Україні, зокрема А. *Желябов*, Д. *Лизогуб*, В. *Осинський*, М. *Кибальчич*, вважали, що в майбутньому у всесвітньому соціялістичному суспільстві повинні зникнути нац. відмінності. Між соціялістами й українофілами через розходження у поглядах стався розкол.

Першими марксистами в Україні були економіст М. *Зібер* та С. *Подолинський*, співр. Драгоманова. Однак лише 1891-92 рр. у Києві з'являється перша марксистська формація — Рос. Соц.-Дем. Група.

Політ. пожвавлення, що охопило від поч. 1890-их рр. усю Рос. імперію, спричинило появу нелегальних укр. політ. орг-цій: Братство Тарасівців (див. *Тарасівці*) (1891-98), *Заг. Укр. Безпартійну Дем. Орг-цію* (1897-1904) під проводом В. Антоновича. Особливе значення мала Рев. Укр. Партія — *РУП* (1900-05), яка виступала з активними закликами до революції і на поч. своєї діяльности висунула ідею самостійности України (програмово оформлено в брошурі М. *Міхновського* „Самостійна Україна"). Серед ін. укр. політ. формацій були *Укр. Соціялістична Партія* (1900-03), *Укр. Нар. Партія* (1902-07), *Укр. Дем. Партія* (1904-05) й *Укр. Радикальна Партія* (1904-05) (останні дві 1905 утворили *Укр. Дем.-Радикальну Партію*), *Укр. Соц.-Дем. Спілка* (1904-13). 1905 чл. РУП створили *Укр. Соц.-Дем. Роб. Партію*, яка разом з *Укр. Партією Соціялістів-Революціонерів* відограла важливу ролю у створенні укр. держави 1917. Координаційним політ.-культ. осередком стало *Т-во Укр. Поступовців (ТУП*, 1908-17) на чолі з М. *Грушевським*.

Розвиткові укр. нац. руху великий поштовх дала революція 1905. Було дозволено видавати україномовну літературу, організувати укр. культ. т-ва та установи. З ініціятиви укр. наук. діячів Петербурзька Академія Наук покликала 1905 комісію під головуванням О. *Шахматова*, яка склала декларацію „Про скасування обмежень малоруського друкованого слова". Деклярація жадала волі друку для українців своєю мовою. У висліді цього 1906 кількість укр. періодичних вид. зросла з 2 до 18. З'явилися численні укр. в-ва, культ. т-ва *„Просвіта"*, муз. й театральні групи, кооперативи. Ці нові заходи були конче потрібні для піднесення осв. та культ. рівня укр. населення, адже на 1897 лише 13% населення вміло читати й писати.

Після революції 1905 вперше почав працювати парлямент Рос. імперії — *Держ. Дума*, в якій організувалася укр. фракція депутатів: 1906 начисляла 40 чл. під проводом І. *Шрага* і 47 чл. — 1907. Укр. представники домагалися нац. автономії України. Однак 1908 знову почалися репресії проти укр. нац. руху.

Не зважаючи на важкі обставини 1876-1905 рр., розвивалися укр. історіографія, мовознавство, література, фолкльор, наука, мистецтво, церк. життя, економіка. Засновано багато наук. установ. 1890 укр. театр нараховував 5 проф. труп, кожна з них мала від 20 до 30 вистав, що з успіхом йшли на сценах м. усієї імперії.

РОЗВИТОК У ЗАХ. УКРАЇНІ

Галичина як адміністративна одиниця Австро-Угор. імперії (т. зв. Королівство Галичини і Льодомерії) була штучним витвором, оскільки включала етнічно укр. землі Сх. Галичини з центром у Львові та Зах. (поль.) з центром у Кракові. Панівна поль. верхівка чинила рішучий і успішний опір намаганням українців адміністративно розділити Галичину й об'єднати Сх. Галичину з Півн. Буковиною в окрему адміністративну одиницю з переважаючим укр. населенням, бо такий розділ загрожував поль. гегемонії в краю.

1900 у Сх. Галичині проживало 4,7 мільйона населення, з яких бл. 63% становили українці, 23% — поляки, 13% — жиди. Більш ніж 90% українців у Галичині були селянами. Нещадно визискувані поль. землевласниками, самі селяни були дуже бідні, здебільшого мали менше 5 га, жили у постійних боргах та позиках, що їх давали перев. жид. лихварі (річна процентна ставка звич. — 41%-104%, іноді доходила до 500%). Селянство було вимушене продавати свою

Українські землі на початку XX ст. — (державно-адміністративний поділ)

землю на публічному торзі. Брак пром-сти (за винятком Дрогобицько-Бориславського реґіону) не давав альтернативи у виборі праці. Все це спричинило велику еміґрацію з Галичини. Між 1890 і 1914 понад 500 тис. українців еміґрували до Канади, США, Півд. Америки (див. *Еміґрація*).

Після призначення 1849 губернатором Галичини графа А. *Ґолуховського* політ. становище українців значно погіршилося. Після австро-угор. порозуміння 1867 поль. шляхта повністю контролювала Гал. сейм, що був відновлений 1861. Відень не втручався у гал. справи, якими фактично керували поляки. Розчарована ставленням Габсбурґів, посиленням поль. впливів, зневірена у власних силах, велика частина укр. духовенства та вищих верств, які контролювали більшість укр. інституцій, від 1860-их рр. переорієнтовується на Росію (див. *Москвофільство*), сподіваючись на її підтримку. Однак русофільські тенденції, спроби зв'язати українців Галичини з рос. царем, рос. культурою та рос. етнічною спільнотою викликали сильний протест студентства, молодого духовенства та нової ґенерації інтелектуалів. Маючи Шевченка та українофілів Сх. України, а також „Руську Трійцю" за ідеал, гал. *народовці* виступають за рідну мову та культуру, шукають тісніших контактів з селянством, обстоюють окремішність укр. народу.

У 1880-их рр. невелика група молодих інтелектуалів на чолі з І. *Франком* та М. *Павликом*, вважаючи, що ні народовці, ні русофіли не цікавляться у достатній мірі соц.-екон. проблемами селянства, приймає під впливом М. Драгоманова програму, що поєднувала соціялізм з укр. нац. проблемами. Згадана група заснувала 1890 *Укр. Радикальну Партію*. У лоні цієї партії вперше в історії укр. політ. думки був зформульований постулят політ. самостійности України (В. *Будзиновський* та Ю. *Бачинський*, 1890-95).

Не зважаючи на політ. обмеження у висліді сильних поль. позицій, українці Галичини належали до конституційної монархії, яка забезпечувала право спілкування і висловлювань набагато ширше, ніж Рос. імперія. Наприкін. XIX — на поч. XX ст. пожвавлюється нац. рух на зах. землях. Засноване народовцями 1868 для освіти селян т-во „Просвіта" на поч. XX ст. значно розширило свою діяльність. На 1914 „Просвіта" опікувалася 3000 читалень і налічувала бл. 37 тис. чл. 1894 засновано спорт. т-во *„Сокіл"*, 1900 — т-во *„Січ"*. 1914 ці т-ва налічували понад 50 тис. чл. Від 1880-их рр. активно розвивається укр. *кооперація*, вид. справа. 1913 виходило 80 укр. періодичних вид. (66 — у Галичині, 8 — на Буковині, 4 — на Закарпатті, 4 — у Відні та Будапешті). Все це сприяло відродженню нац. свідомости українців, розвиткові зв'язків інтеліґенції з селянством.

1894 приїзд з Києва М. Грушевського, що очолив катедру історії Сх. Европи Львівського Ун-ту, знаменував поч. нового періоду укр. науки. Під головуванням М. Грушевського (з 1897) Наук. Т-во ім. Шевченка стало найважливішим осередком нац. науки, справжньою укр. академією наук. Величезні заслуги в орг-ції і піднесенні нац. життя належали А. *Шептицькому*, митр. (з 1901) Гр.-Кат. Церкви.

З розвитком різних ідеологічних течій та зростанням потреби в належному представництві у парляменті виникають у Зах. Україні нові політ. партії: *Укр. Радикальна Партія* (1890), *Нац.-Дем. Партія* (1899), *Укр. Соц.-Дем. Партія* (1899), Кат. Русько-Нар. Союз, заснований 1896 і перетворений 1911 на *Христ.-Суспільну Партію*. Русофіли 1900 утворюють *Русскую Народную Партію*.

Завдяки успіхам на осв., рел., культ., екон. відтинках Галичина стала центром укр. нац. руху. Намагання поль. кіл перешкодити посиленню укр. позицій призвели до ворожости між двома спільнотами. Найгострішими проявами цієї ворожнечі були зіткнення між укр. і поль. студентами Львівського Ун-ту, під час яких було вбито українця Адама *Коцка* (1910), та вбивство укр. студентом М. *Січинським* намісника Галичини А. *Потоцького* (1908). Як і в Галичині, українці на Буковині досягли помітних успіхів в освіті, забезпечили значне представництво у Віденському парляменті. Натомість українці Закарпаття під угор. пануванням наражалися у своїх нац. прагненнях на великі труднощі через урядову політику мадяризації та русофільські тенденції нечисленної інтелігенції.

УКРАЇНА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Поділена між двома гол. противниками, Україна вже від поч. першої світової війни зазнала великих руйнувань. Бл. 3 мільйонів українців воювали у складі рос. армії, 250 тис. — у складі австр. Декілька найбільших битв на Сх. фронті відбулося в Галичині.

Більша частина Зах. України постраждала від безперервних наступів та окупацій.

Усвідомлюючи непримиренну ворожість рос. царату до ідей суверенности України, а також відносну толерантність Австро-Угорщини до ідеї укр. автономії, ще напередодні війни зах. українці запевнили австр. уряд у своїй льояльності. Коли вибухнула війна, у Львові з представників політ. формацій зформовано *Укр. Гол. Раду* під проводом К. *Левицького,* що змагалася за укр. державу над Дніпром, поборюючи царську Росію. Гал. молодь гаряче відреагувала на заклик творити нац. збройні сили. Вперше в новітній історії було зформовано укр. військ. частини — добровольчий леґіон *Укр. Січ. Стрільців.* Налякана величезним напливом добровольців, австр.-поль. верхівка Галичини домоглася, щоб набір леґіону обмежити 2500 вояками. Укр. Січ. Стрільці пройшли бойове хрищення у битвах в Галичині та Карпатах під час рос. наступу 1914-15. Після окупації Галичини рос. військами у Відні 1915 засновано *Заг. Укр. Раду* — координаційний орган, до якого увійшли 21 представник від Галичини, 7 — від Буковини, а також 3 чл. *Союзу Визволення України* (еміґрантської орг-ції сх. українців, що намагалася з допомогою Німеччини та Австро-Угорщини здобути незалежну укр. державу). Маючи широку сферу впливів, це представництво всіх українців у Австрії продовжило здійснення програми Укр. Гол. Ради: створення самостійної держави на Наддніпрянщині та автономії для українців у межах Австро-Угорщини.

Перед окупацією Галичини та Буковини рос. військами у вересні 1914 австрійці та угорці, що відступали, за підозрою у про-рос. симпатіях заарештували і стратили без суду сотні українців. 30 тис. галичан і буковинців інтерновано у концтаборах, зокрема у *Талергофі* (Австрія).

Вірна своїй імперській політиці рос. окупаційна влада жорстоко нищила укр. організоване життя Галичини та Буковини. В рамках політики русифікації окупаційна адміністрація, зокрема, закрила укр. установи, в тому числі „Просвіту" та НТШ, розгромила їхні бібліотеки та музеї, ред. укр. часописів, заборонила вживання укр. мови. Тис. українців депортовано на сх. Почалася кампанія проти Укр. Гр.-Кат. Церкви, насильно насаджувалось в Галичині православ'я. Митр. А. Шептицького арештовано й вислано до Росії. 1915 Зах. Україна була знову відвойована Австро-Угорщиною. На решті укр. земель, що перебували під Росією, будь-яка політ. та культ. діяльність була заборонена до поч. революції 1917.

VI. ДЕРЖ. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ
(Укр. держава 1917-20)

Становлення третьої укр. держави після двох попередніх — княжої та коз. — відбувалося в умовах великих катаклізмів в окупаційних Рос. і Австро-Угор. імперіях. Цю третю, модерну укр. державу підготовлено попередніми етапами нац. відродження XIX ст. та зародженням новітньої політ. думки і дії на поч. XX ст. Події першої світової війни, ослаблення окупаційної влади і, нарешті, розклад Рос. імперії через внутр. потрясіння соц. порядку та завдяки політ. і нац. ферментові поневолених народів полегшували становлення укр. держави.

На третьому р. війни багатонац. імперії Рос., Австро-Угор., Тур. — виказали внутр. слабість і відцентрові тенденції. Поразки рос. армії на фронтах та харч. труднощі послужили безпосереднім приводом до заворушень у Петрограді, що почались 8. 3. 1917 (всі дати подані за новим стилем). Проте причиною невдоволення народу було, насамперед, заг. важке становище робітництва і малозем. селянства. Заворушення переросли в революцію — 15. 3. 1917 цар Микола II зрікся престолу. Ситуацію використали опозиційні політ. партії: конституційно-дем., соц.-дем. (меншовики) і соціялісти-революціонери, які 15. 3. 1917 створили *Тимчасовий Уряд* (Временное Правительство); в опозиції до цього уряду залишилися большевики, які виступали від імени Ради Роб. і Солдатських Депутатів. Загалом рев. події в Росії мали анархістський характер, і Тимчасовий Уряд був неспроможний опанувати ситуацію та втримати порядок.

УКР. ЦЕНТР. РАДА

З рев. ситуації скористалася також Україна, яка, крім соц. домагань, на перший плян поставила нац.-політ. постуляти. 17. 3. 1917 у Києві зібралися представники різних політ. партій, гром., культ., проф. установ та т-в і створили *Укр. Центр. Раду* — спершу як всеукр. загальногром. репрезентацію і координаційний центр. Укр. Центр. Рада обрала гол. М. *Грушевського,* який 27. 3. повернувся із заслання до Києва і перебрав провід у ній. Вже 22. 3. 1917 Центр.

Рада видала відозву „До укр. народу", в якій закликала зберігати спокій, поборювати анархію та гуртуватися в політ., культ. та екон. т-ва, спілки. 1. 4. 1917 у Києві організовано велику маніфестацію з участю бл. 100 тис. людей, на якій М. Грушевський домагався автономії України. Впродовж квітня реорганізувалися і почали активні дії укр. політ. формації: Т-во Укр. Поступовців, що перетворилося на Союз Автономістів-Федералістів (з вересня 1917 — *Укр. Партія Соціялістів-Федералістів* — УПСФ, яку очолив С. *Єфремов*), *Укр. Соц.-Дем. Роб. Партія* (УСДРП) під проводом В. *Винниченка, Укр. Партія Соціялістів-Революціонерів* (УПСР), яка тісно співпрацювала з *Сел. Спілкою,* становою (синдикальною) формацією. Очолив УПСР М. *Ковалевський.* Дещо пізніше, наприкін. 1917 оформилася *Укр. Партія Соціялістів-Самостійників* (УПСС), в якій активними були військ. елементи, що на поч. революції заходилися коло заснування укр. військ. формацій (29. 3. 1917 створено *Укр. Військ. Клюб ім. гетьмана П. Полуботка* під проводом М. *Міхновського*) і домагалися проголошення самостійної України. Консервативні елементи оформилися в травні 1917 в *Укр. Дем.-Хліборобській Партії* (УДХП), їхнім ідеологом був В. *Липинський.* За Укр. Центр. Ради важливу ролю відігравали УСПРП і УПСР, меншу — УПСС і УДХП; УПСФ диспонувала фаховими кадрами.

Важливою подією в першій фазі рев. подій на Україні було скликання Укр. Центр. Радою *Всеукр. Нац. Конґресу,* що відбувся у Києві 17-21. 4. 1917 з участю 900 делеґатів від політ., культ. і проф. орг-цій усієї України. Конґрес визнав право санкції нового устрою за Всерос. Установчими Зборами (конституанта), вимагаючи федеративного, дем. ладу в Росії, автономії України, визначення її території, участи представників України в майбутньому міжнар. конґресі миру. Конґрес переобрав Центр. Раду у складі 150 чл.: представників губ., м., політ., гром. і культ. орг-цій. Провід Центр. Ради обрано у складі: М. Грушевський — гол., В. Винниченко і С. Єфремов — заступники гол. За своїм обсягом конґрес був своєрідними укр. установчими зборами, які перетворили Центр. Раду на рев. парлямент. Після Конґресу Центр. Рада обрала зі свого складу виконавчий орган — Комітет, який згодом названо *Малою Радою.*

Паралельно з орг-цією політ. життя оформлювалися станові формації — об'єднання військовиків, селянства, робітництва. На своїх з'їздах вони заявляли про повну підтримку Укр. Центр. Ради, делеґували до неї своїх представників. Найактивнішими були військовики, які на першому Всеукр. Військ. З'їзді (див. *Всеукр. Військ. З'їзди*) у Києві 18-25. 5. 1917 з участю 700 делеґатів обрали Укр. Ген. Військ. Комітет на чолі з С. *Петлюрою.* На Другому з'їзді (18-23. 6. 1917) з участю 2500 делеґатів розпочато орг-цію *Вільного Козацтва,* а також обрано *Всеукр. Раду Військ. Депутатів* у ч. 130 осіб, що увійшли до складу Центр. Ради. Упродовж 1917 військ. справами з ініціятиви пізніше створеного уряду — *Ген. Секретаріяту* керував С. Петлюра. Перший Всеукр. Сел. З'їзд (див. *Всеукр. Сел. З'їзди*) у Києві 10-16. 6. 1917 з участю 1500 делеґатів від 1000 волостей обрав Центр. Комітет Сел. Спілки як виконавчий орган *Всеукр. Ради Сел. Депутатів.* Його 133 чл. увійшли також до складу Центр. Ради як представники укр. селянства. Останнім відбувся Всеукр. Роб. З'їзд (24-26. 7. 1917) (див. *Всеукр. Роб. З'їзди*), який обрав *Всеукр. Раду Роб. Депутатів* у кількості 100 чл., які теж увійшли до Центр. Ради. Якщо серед делеґатів селянства переважали соц.-революціонери, то серед робітників — соц.-демократи.

З поч. березневої революції перестали діяти всі заборони щодо укр. мови й культури, що уможливило всебічну культ. й осв. працю. Широко розвинулася укр. преса. У самому Києві з'явилося кілька щоденників: *„Нова Рада", „Роб. Газета", „Нар. Воля", „Боротьба", „Гром. Слово", „Промінь"* та ін. Були відкриті в-ва, які не встигали видавати книжки, зокрема, великий попит був на шкільні підручники. Спішно організовано курси для вчителів, у Києві утворено першу укр. гімназію (31. 3. 1917). Одночасно з орг-цією укр. політ. життя, активізувалися і меншості на Україні: росіяни, жиди, поляки, які мали по м. великі впливи і добре підготовлені кадри. Тимчасовий Уряд призначив на Україну замість губернаторів — комісарів, обраних місц. земськими зборами і рев. комітетами, здебільшого з-поміж росіян. Таким чином на Україні встановлювалося двовладдя — Укр. Центр Ради і Тимчасового Уряду. По зрусифікованих м. виступали і ради (совєти) роб. і солдатських депутатів, неґативно наставлені до укр. руху, але вони були в меншості. Більшість чужинецьких політ. і загальногром. орг-цій ставилися неґативно до укр. домагань автономії, визначаючи укр. прагнення до державности як „удар в спину революції". Між Центр. Радою і Тимчасовим Урядом точилися су-

перництво і боротьба за владу. Щоб устійнити співвідношення цих чинників, наприкін. травня 1917 Центр. Рада вислала до Петрограду делеґацію на чолі з В. Винниченком, М. *Ковалевським* і С. Єфремовим — лідерами найвпливовіших укр. партій. Крім українізації війська, адміністрації, шкільництва, делеґація домагалася, щоб Тимчасовий Уряд висловив своє принципове ставлення до автономії України, а також щоб представники укр. народу були допущені на майбутні міжнар. конференції, вимагала взаємного представництва: спеціяльний комісар у справах України мав бути при Тимчасовому Уряді та особливий крайовий комісар — на Україні. На ці домагання Тимчасовий Уряд дав неґативну відповідь. Цілком ворожу позицію зайняла до них контрольована большевиками Рада Роб. і Солдатських Депутатів. Про ставлення до Тимчасового Уряду Центр. Рада заявила своїм І Універсалом (див. *Універсали Укр. Центр. Ради*), що його підготував В. Винниченко. І Універсал був ухвалений 23. 6. 1917 та проголошений на Другому Військ. З'їзді у Києві. Цим урочистим актом Центр. Рада з'ясовувала автономію України: „однині самі будемо творити наше життя". Заявлялося також, що тільки *Укр. Установчі Збори* (сейм) мають право схвалювати закони на Україні. Слідом за цим 28. 6. 1917, на пропозицію УПСР, створено *Ген. Секретаріят Укр. Центр. Ради* — виконавчий орган, своєрідний рев. уряд у складі 8 ген. секретарів і ген. писаря, який очолив В. Винниченко (УСДРП). У цьому першому укр. уряді переважали соц.-демократи — 4 посади, соц.-революціонери мали 2, соц.-федералісти — 1 і позапартійні — 2 посади.

Після цих важливих рішень, сприйнятих українцями з ентузіязмом, а більшістю чужинців спершу як „узурпація влади", Ген. Секретаріят приступив до виконання своїх завдань керування країною і підготовкою Укр. Установчих Зборів. Нова ситуація на Україні, яку почали визнавати і місц. рос. та жид. елементи, примусила Тимчасовий Уряд змінити своє ставлення. Для узгодження рос.-укр. відносин до Києва 11. 7. 1917 приїхала делеґація Тимчасового Уряду, очолена О. *Керенським*, яка вела переговори з укр. делеґацією: М. Грушевським, В. Винниченком і С. Петлюрою. Переговори закінчилися взаємним визнанням між Центр. Радою і Тимчасовим Урядом; Центр. Рада і Ген. Секретаріят ставали крайовими органами влади, визнавали Всерос. Установчі Збори і до їх скликання обіцяли не вживати ніяких таємних заходів для здійснення автономії України. Центр. Рада погодилася поповнити свій склад представниками нац. меншостей. Таким чином, вона ставала не тільки органом укр., але й парляментом України. До Центр. Ради введено 30% представників нац. меншостей, до Малої Ради — 18 чл. (на 40 українців), а до Ген. Секретаріяту — 2 росіян, 2 жидів і 1 поляка. Ці всі рішення проголошено II Універсалом 16. 7. 1917. Нову правну базу порозуміння Центр. Ради з Тимчасовим Урядом оформлено в Статуті Вищого Управління України, ухваленого Малою Радою 29. 7. 1917. Однак Тимчасовий Уряд, який тепер очолював О. Керенський, не затвердив цей статут і від себе видав 17. 7. 1917 „Тимчасову Інструкцію для Ген. Секретаріяту", яка значно обмежила права України: Ген. Секретаріят мав стати органом Тимчасового Уряду, Центр. Раду позбавлялося законодавчих прав, Ген. Секретаріят обмежувалося з 14 до 7 секретарів, а укр. територію звужувалося до 5 губ.: Київ., Волинської, Полтавської, Подільської і Чернігівської. Попри всі ці обмеження, Центр. Рада, зважаючи на обставини часу, прийняла „Інструкцію", вважаючи, що вона може послужити як основа для боротьби за дальші права. Після прийняття „Інструкції" Ген. Секретаріят склав повноваження, а В. Винниченко створив новий уряд, в якому збільшено число чл. УПСФ, зменшено число чл. УСДРП і доповнено склад рос., жид. і поль. представниками.

21-28. 9. 1917 у Києві з ініціятиви Центр. Ради скликано *З'їзд Народів Росії*, в якому взяли участь представники 10 народів. З'їзд вимагав перебудови Рос. імперії на федерацію вільних народів. Було обрано Раду Народів, яка мала б існувати при Тимчасовому Уряді.

Восени 1917 дійшло до дальших ускладнень між Центр. Радою і Тимчасовим Урядом. Останній перешкоджав Ген. Секретаріятові організувати владу і заборонив скликати Укр. Установчі Збори, вважаючи їх кроком до сепаратизму. Сам Ген. Секретаріят переборював різні труднощі орг-ції адміністративного апарату (призначений Тимчасовим Урядом перестав існувати). В обставинах цілковитої анархії, 7. 11. 1917 большевики на чолі з В. *Леніном* повалили Тимчасовий Уряд і захопили владу. Укр. Центр. Рада не визнала больш. перевороту й засудила його. В Росії большевики не-

вдовзі здобули всю повноту влади, але на Україні, Кубані й Дону зазнали поразки. У Києві 11-13. 11. 1917 дійшло до зіткнення між Штабом Київ. Військ. Округи, що далі підтримував Тимчасовий Уряд, больш. військ. частинами і укр. полком, зформованим з делеґатів III Всеукр. Військ. З'їзду, що підтримував Центр. Раду. Боротьба закінчилася поразкою Штабу, який виїхав на Дін, і придушенням больш. повстання.

У важких обставинах Центр. Рада почала орг-цію влади на території України, до якої 13. 11. 1917 було вирішено включити всі укр. етнічні землі. У відозві до населення закликалося до спокою, порядку і підпорядкування укр. адміністрації. Тоді ж доповнено склад Ген. Секретаріяту новими секретарями з УСДРП і УПСР, при цьому вибули чл. УПСФ, що зумовило полівіння цього органу.

Своїм III Універсалом Центр. Рада 20. 11. 1917 проголосила *Укр. Нар. Респ.* (УНР), до якої входили: Київщина, Чернігівщина, Волинь, Поділля, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина та Таврія без Криму; „воля народів" мала визначити майбутнє ін. земель. Цей Універсал проголошував укр. державу, хоча в ньому зазначалося: „...не пориваючи федеративних зв'язків із Росією" (щоб не шокувати рос. населення великих м.). Залишалося неясним, про яку Росію йдеться в цьому документі, оскільки Україна не визнавала больш. влади, а дем. Росія вже перестала існувати.

III Універсалом проголошувалося дем. принципи: свобода слова, друку, віровизнання, зборів, страйків, недоторканість особи, скасування кари смерти, амнестія, скасування права приватної власности на землю, яка ставала власністю всього народу і надавалася без викупу. Було встановлено 8-годинний робочий день, уряд і робітники отримали право контролю над пром-стю; нац. меншості одержували нац. автономію. III Універсал оголосив заг. принципи передбачених змін, які згодом закріплено окремими законами УНР, що заміняли закони Рос. імперії щодо верховної держ. влади, адміністрації, суду.

З поваленням Тимчасового Уряду і його представництва (комісари) та невизнанням больш. влади єдиним господарем на Україні залишилися Центр. Рада і її Ген. Секретаріят, якому довелося перебрати повноту влади, призначити адміністрацію, провести потрібні реформи. До цього заохочувало і довір'я, яке мала Центр. Рада. Результати виборів до Всерос. Установчих Зборів, які відбулися на Україні 10-12. 12. 1917, довели велику перемогу УПСР, УСДРП. Большевики здобули ледве 10% голосів. Спроба большевиків за посередництвом *Всеукр. З'їзду Рад Роб., Солдатських і Сел. Депутатів,* що відбувся 17-19. 12. 1917, правно перебрати владу також зазнала невдачі. Делеґати цього з'їзду висловили довір'я Центр. Раді: з 2500 учасників за большевиків голосувало ледве 150.

Своєю дем. політикою і утриманням порядку на Україні Центр. Рада привернула увагу ін. держав, які з літа 1917 надіслали до Києва своїх представників-обсерваторів. Особливо Франція і Великобрітанія намагалися встановити офіц. стосунки з Ген. Секретаріятом, роблячи все можливе, щоб Україна не брала участи у переговорах з Центр. державами. Після довгих перетрактацій і парляментарно-дипломатичних рішень Франція і Великобрітанія визнали 3-4. 1. 1918 уряд УНР і призначили своїх представників: ген. Ж. *Табуї* і консула П. *Баґґе.* Прихильно поставилися до України й ін. держави Антанти.

Найгіршими були відносини з Росією. Після роззброєння больш. частин у Києві, які 12. 12. 1917 готували повстання для захоплення влади, укр. уряд вислав їх за кордони України. Рада Нар. Комісарів 17. 12. 1917 надіслала укр. урядові підписаний В. Леніном і Л. *Троцьким* ультиматум, який з одночасним „визнанням" УНР втручався у внутр. справи України, бо вимагав допустити на Україні больш. збройні частини та заборонити донським козакам повертатися через Україну з фронту на Дін. Укр. уряд, за згодою Малої Ради, 18. 12. 1917 відкинув ультиматум. З цього і почалася *укр.-совєтська війна,* яка з перервами тривала до кін. листопада 1921. Цю війну большевики вели від імени створеної 25. 12. 1917 у Харкові „Респ. Рад" (спершу названої також Укр. Нар. Респ.) і призначеного 30. 12. 1917 „роб.-сел. уряду" *Нар. Секретаріяту.* Рос. больш. армія під проводом В. *Антонова-Овсієнка* з Гомеля і Брянська почала наступ. Україна не була підготована до війни, бо Центр. Рада мала нечисленні частини і формацію Вільного Козацтва. Впродовж січня 1918 больш. армія В. Антонова-Овсієнка зайняла Лівобережжя, загрожуючи безпосередньо столиці України. Цій навалі в бою під *Крутами* протистояв відділ національно свідомої студентської молоді. В нерівній борні 29. 1. 1918 300 юнаків загинуло. Одночасно у Києві вибухнуло повстання больш. чужонац. робітників з центром на

заводі *„Арсенал"*, яке було придушене 4. 2. 1918 укр. добровольчими відділами. Однак наступ червоних частин з Лівобережжя почав загрожувати Києву. Уряд УНР і держ. установи на чолі з М. Грушевським були евакуйовані. Больш. частини, очолені М. *Муравйовим,* вступили в Київ, де застосували тактику терору супроти укр. населення. Больш. війська зайняли Правобережжя.

Єдиним порятунком від больш. наступу був мир із Центр. державами (Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина і Болгарія), їх допомога у війні. Однак для повноправних переговорів на міжнар. форумі потрібно було оголосити незалежність України. Цей акт УНР здійснила своїм IV Універсалом, який 22. 1. 1918 проголосив самостійність і незалежність України і став леґальною основою для суверенної укр. держави. Цей Універсал перейменував Ген. Секретаріят на *Раду Нар. Мін. УНР,* замінив армію на міліцію і призначив на 2. 2. 1918 скликання *Укр. Установчих Зборів.* За тиждень після проголошення IV Універсалу склав повноваження кабінет В. Винниченка, і 30. 1. 1918 гол. Ради Мін. обрано В. *Голубовича.* Був зформований новий уряд, в якому, крім 2 соц.-демократів, усі мін. належали до УПСР. Наприкін. січня 1918 у Києві Центр. Рада ухвалила аґрарний закон про націоналізацію землі та про 8-годинний робочий день. Пізніше у Житомирі Мала Рада ухвалила ряд законів, зокрема закон про грошову систему, про держ. герб, про громадянство, про новий адміністративний поділ України на „землі" та про новий стиль на Україні.

Розвиваючи зовнішньополіт. діяльність, Укр. Центр. Рада рішенням від 22. 12. 1917 вислала свою делеґацію на чолі з В. Голубовичем (з кін. січня 1918 — О. *Севрюком*) на мирні переговори з Центр. державами у Бересті, де 9. 2. 1918 підписано *Берестейський мир* між УНР і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Болгарією. Цим миром почвірний союз визнав УНР як самостійну державу, визначив зах. кордон України, встановив з нею дипломатичні стосунки, реґулював обмін військовополоненими, справу сплати коштів війни, а також госп. зносини і взаємний обмін товарами. Між УНР і Австро-Угорщиною був укладений окремий таємний договір у справі Галичини і Буковини, що мали творити окремий коронний край, проте згодом Австрія анулювала цей договір.

Після підписання Берестейського договору уряд УНР звернувся 12. 2. 1918 до нім. уряду з проханням про військ. допомогу, і з 19.2.1918 нім.-австр. війська почали звільняти окуповані большевиками землі. До квітня всі укр. землі були звільнені. Уряд В. Голубовича ще в березні повернувся до Києва. Однак, з самого поч. дійшло до конфлікту з нім. військ. частинами. Вони втручалися в укр. внутр. справи. Німці прагнули здобути хліб, а безладдя і політика соц. уряду викликали у них сумнів щодо спроможности України виконати екон. зобов'язання. Селяни відмовлялися засівати поля. Тоді головнокомандуючий нім. військами фельдмаршал Г. *Айхгорн* видав 25. 4. 1918 наказ про запровадження нім. польових судів. Слідом за цим 26-27. 4. роззброєно укр. дивізію *синьожупанників,* а 28 4. на засіданні Центр. Ради німці у брутальній формі спробували заарештувати 2 укр. мін. Усі ці заходи німців були зроблені після того, як їхній представник ген. В. *Ґренер* провів таємні переговори з ген. П. *Скоропадським,* представником укр. консервативних і поміщицьких кіл. 29. 4. 1918 відбулася сесія Центр. Ради. Ухвалено конституцію і обрано М. Грушевського през. УНР. Тоді ж стався гетьманський переворот: ген. П. Скоропадського проголошено гетьманом України. Після 13-місячної дії перша форма укр. державности у вигляді Укр. Центр. Ради перестала існувати. У цьому пробному періоді укр. політ. колам, насамперед формаціям УСДРП і УПСР, вдалося допровадити Україну від автономії до самостійности та відстоювати права України за кордоном — як перед державами Антанти, так і перед Центр. державами. Однак Центр. Рада виявилася неспроможною чинити ефективний опір ідеологічній пропаґанді й військ. діям большевиків.

ДОБА ГЕТЬМАНАТУ

Конфлікт між урядом УНР і нім. командуванням на Україні спонукав німців до переговорів з консервативними діячами, які стояли в опозиції до політики респ. уряду та Укр. Центр. Ради. Німці почали таємні переговори з ген. П. Скоропадським, який прийняв важкі умови ген. Ґренера, фактичного керівника нім. політики на Україні. Нова влада на Україні мала визнавати Берестейський мир, погодитися на розпуск Центр. Ради. Вибори до законодавчих установ повинні були відбутися з урахуван-

ням побажань нім. командування. Уряд мусів погодитися на заборону протинім. виступів, ліквідацію зем. комітетів, віднову власности на землю, усунення від влади „непевних" елементів. Україна зобов'язувалася оплачувати військ. допомогу німців. Ці умови й визначили майбутню політику нової влади.

Переворот був здійснений 29. 4. 1918 на з'їзді *Союзу Зем. Власників* України у Києві, який проголосив ген. П. Скоропадського гетьманом України. Укр. Центр. Рада не протистояла, з огляду на присутність нім. військ і попередній досвід з ними. Гетьман П. Скоропадський відразу видав „Грамоту до всього укр. народу". Того ж 29. 4. 1918 оголошено „Закони про тимчасовий держ. устрій України", які віддавали гетьманові виконавчу і законодавчу владу, він був також „верховним воєводою" армії та фльоти; тільки контроль над судами покладався на Ген. Суд. Всі закони, видані Укр. Центр. Радою, скасовувалися, назву Укр. Нар. Респ. замінено новою — *Укр. Держава.* Новий устрій держави, мін-в і адміністрації наслідував систему, що існувала за царату: знову повернулися до губ., пов. та волостей; самоврядування міське і земське скасовано і повернено до міських дум і земських управ. Більшість пізніше прийнятих законів, м. ін. — у справі аграрної реформи про вільні продаж і купівлю землі, нагадували дорев. порядки.

Закони 29. 4. 1918 були скріплені „отаманом Ради Мін." М. *Сахном-Устимовичем,* якому, однак, не вдалося зформувати Раду Мін. через відмову чл. УПСФ увійти до неї. Щойно 10. 5. 1918 Ф. *Лизогубові,* земському діячеві Полтавщини, вдалося створити гетьманський уряд, до якого увійшли відомі укр. діячі Д. *Дорошенко* як мін. закордонних справ та М. *Василенко* (освіта), решта належала до рос. партій, перев. до *Конституційно-Дем.* (кадетської) *Партії* чи навіть до монархістів. Частина кадрів мін-в з часів Центр. Ради залишилася при виконанні службових обов'язків.

Труднощі гетьманської влади полягали насамперед у тому, що на Україні, крім внутр. опозиції, існували дві влади: укр. і нім. Нім. війська, хоч були запрошені Центр. Радою і вважалися союзними, поводились як господарі країни, їхні частини були розташовані по всій Україні. Разом з австро-угор. частинами на півд. контингент інтервенційних військ досягав 800 тис. Німці втручалися у внутр. і зовн. політику України, а головнокомандуючий фельдмаршал Г. Айхгорн і його шеф штабу ген. В. Ґренер мали величезну фактичну владу.

На внутр. відтинку політика гетьмана і його співр., здебільшого росіян, викликала опозицію більшости укр. політ. партій і загалу укр. суспільства. Проти нової політики висловилися II Всеукр. Сел. З'їзд, що відбувся нелегально 8-10. 5. 1918 в Голосіївському лісі під Києвом, II Всеукр. Роб. З'їзд, проведений майже одночасно з сел. (13-14. 5.), теж нелегально, у Києві. В сер. травня відбулися нелеґальні партійні з'їзди в околицях Києва: V З'їзд УСДРП і IV З'їзд УПСР (13-16. 5. 1918), які ще гостріше виступили проти встановлення гетьманської влади, метою якої, мовляв, було „знищення укр. державности і всіх здобутків революції". На IV З'їзді УПСР стався розкол партії на ліве крило — *„боротьбістів",* які виступали за співпрацю з большевиками, і праве крило — т. зв. „центр. течію", яка продовжувала попередню нац. політику. Розкол найбільшої укр. політ. формації мав важкі наслідки для цілости укр. політики.

Не згідні з політикою гетьманського уряду в нац. і соц. питаннях були й поміркoвані та праві формації: Укр. Партія Соціялістів-Самостійників, Укр. Дем.-Хліборобська Партія, *Укр. Трудова Партія,* Укр. Партія Соціялістів-Федералістів, до яких приєдналися Об'єднання Ради Зал. України та Рада Всеукр. Поштово-Телеграфічної Спілки. 15. 5. 1918 вони створили опозиційний центр *Укр. Нац.-Держ. Союз* з метою „рятувати загрожену укр. державність". Натомість політику нового режиму підтримували рос. кадети, які вільно відбували свої з'їзди, проф.-політ. орг-ція *Союз Пром-сти, Торгівлі, Фінансів і Сіль. Госп-ва* (Протофіс) — представники великого капіталу, і деякі ін. орг-ції, які домагалися запровадження рос. мови як урядової поряд з укр.

Нові порядки, запроваджені урядом і місц. адміністрацією, керованою здебільшого дідичами і кол. рос. службовцями, каральні експедиції, організовані за допомогою нім. війська, викликали опір сел. і роб. мас. Почалися страйки, саботажі, замахи (вбивство Г. Айхгорна у Києві 30. 7. 1918).

Не зважаючи на ці та ін. неґативні прояви, гетьманський режим мав також чималі досягнення, особливо в ділянці зовн. політики (в цьому велика заслуга Д. Дорошенка), як також на культ. відтинку. Укр. Держава мала нормальні дипломатичні зносини,

обмінюючись амбасадорами з державами почвірного союзу і деякими невтральними державами. З Німеччиною відносини були утруднені через її втручання у внутр. укр. справи. Ці відносини дещо поліпшилися після подорожі гетьмана до Берліну у вересні 1918. Австро-Угорщина, маючи труднощі з поляками, займала вичікувальну позицію й не ратифікувала Берестейського миру. Значним досягненням укр. зовн. політики було підписання 12. 6. 1918 у Києві больш. делеґацією Раднаркому РСФСР з Х. *Раковським* і Д. *Мануїльським* на чолі прелімінарного миру з Укр. Державою. Цей акт визнавав Укр. Державу, обидві сторони нав'язували консулярні взаємини. З підписанням остаточного миру сов. делегація зволікала, передбачаючи скору поразку Німечини.

Справу приєднання до України окраїн утруднювала Німеччина, тому з ними були налагоджені тільки політ. й екон. відносини. За згодою Німеччини Румунія окупувала *Басарабію* (13. 1. 1918). Уряд гетьмана не погодився на усамостійнення Криму й екон. санкціями примушував його до співпраці з Україною. З *Кубанню* був укладений корисний для України договір, тоді як з Доном (див. *Донщина*) був підписаний оборонний і торг. союз. На Підляшші урядував губ. комісар — староста О. *Скоропис-Йолтуховський,* тоді як на *Холмщині* австр. уряд не допускав укр. адміністрації.

Деякі успіхи досягнено на культ. відтинку: заходами мін. освіти М. *Василенка* Укр. Нар. Ун-т у Києві перетворено на держ., відкрито ун-т у Кам'янці-Подільському (1. 7. 1918); у всіх ун-тах на Україні створено катедри укр. мови, літератури та історії. Засновано Укр. Держ. Театр, Держ. Драматичну Школу в Києві, Нац. Музей, Нац. Ґалерію, Нац. Капелю, Укр. Держ. Архів. На базі Укр. Наук. Т-ва в Києві 14. 11. 1918 урочисто відкрито *Укр. Академію Наук,* першим през. якої став визначний вчений В. *Вернадський.* Підготовні праці до цього робилися ще за часів Укр . Центр. Ради. У другій пол. 1918 відкрито чи українізовано понад 50 гімназій, видано велике ч. шкільних підручників, укр. кн. і періодичних вид.

На церк. відтинку гетьманський уряд пробував осягнути автокефалію, але під тиском зрусифікованої ієрархії й у висліді русифікаційних тенденцій на Церк. Соборі в Києві 20. 6. — 11. 7. 1918 погодився лише на автономію правос. церкви в Україні.

Найреакційнішою була гетьманська політика щодо селянства, яке зазнавало утисків не тільки від губ. і пов. старост, кол. царських адміністраторів, але й від нім. військ, які хотіли здобути якнайбільше збіжжя і жорстоко карали селян, які повставали (гол. на Київщині та Запоріжжі) проти нових порядків.

За Гетьманату більшість укр. військ. одиниць була розформована, з попереднього періоду залишилася тільки Запор. дивізія (див. *Запор. корпус*), що охороняла півн.-сх. кордони України. У липні 1918 зформовано *Сердюцьку дивізію* під командуванням полк. Клименка, а з вересня дозволено формування Загону *Січ. Стрільців* у Білій Церкві, яким командував полк. Є. Коновалець. Вище військ. командування складалося здебільшого з росіян і вороже ставилося до укр. формацій, було санкціоновано також вербування до рос. білоґвардійської Добровольчої Армії.

Проти антиукр. аспектів дії гетьманського уряду і адміністрації посилився опозиційний укр. рух. На поч. серпня 1918 утворився *Укр. Нац. Союз* (УНС), координаційний осередок укр. політ. партій: УПСФ, УСДРП, УПСР, УПСС; культ.-гром. і проф. орг-цій: Сел. Спілки, Учительської Спілки, Правничого Т-ва, Союзу Залізничників, Лікарської Спілки, центру „Просвіти", Всеукр. Земського Союзу та ін., які ставили собі за мету закріплення самостійности Укр. Держави та оборону дем.-парляментарного ладу. УНС мав філії по більших м. України, його очолював спершу А. *Ніковський,* а з 18. 9. 1918 — В. Винниченко.

Під тиском зовн. подій усвідомлюючи неминучість поразки Центр. держав, частина гетьманських мін. у сер. жовтня подала гол. Ради Мін. „Записку дев'ятьох" про переорієнтацію на Антанту і про відновлення союзу з Росією. Враховуючи цей документ, гетьман пробував домовитися з УНС про реорганізацію уряду. 24. 10. 1918 Ф. Лизогуб прийняв до свого уряду 4 чл. УПСФ, а гетьман видав грамоту, якою виявляв готовість діяти в інтересах зміцнення самостійности України й обіцяв здійснити зем. реформу та скликати сейм. Ситуація почала налагоджуватися, однак довір'я між гетьманом і УНС відновити не вдавалось. Поразка Німеччини і відтягнення її військ з України та небезпека больш. окупації довели потребу порозуміння з Антантою. Остання вимагала об'єднання всіх протибольш. сил; одночасно вона неприхильно ставилася до самостійної України. В такій ситуації П. Скоропадський оповістив гра-

мотою 14. 11. 1918 федерацію з майбутньою небольш. Росією. Він призначив також новий уряд на чолі з С. *Гербелем*, зформований з рос. монархістів. Проголошення федерації з Росією викликало велике обурення в укр. колах і прискорило повстання, до якого готувалися опозиційні до Гетьманату сили. 13. 11. 1918 УНС створив *Директорію Укр. Нар. Респ.* для керування протигетьманським повстанням. До складу Директорії увійшли: В. Винниченко — гол., чл.: С. Петлюра (гол. отаман, УСДРП), Ф. *Швець* (Сел. Спілка), О. *Андрієвський* (УПСС), А. *Макаренко* (позапартійний). Основною військ. силою повстання були Січ. Стрільці на чолі з полк. Є. Коновальцем, які стояли в Білій Церкві. Звідси 16. 11. почався наступ на Київ. До Січ. Стрільців приєдналися повстанські загони, а також тис. селян. Вирішальний бій між повстанцями і гетьманськими військами відбувся 18. 11. 1918 під *Мотовилівкою*, де останні були розбиті й відступили до Києва. До повстанців перейшли укр. частини гетьманських військ, а по другому боці залишилися тільки рос. добровольчі та деякі нім. частини. Коли Директорія ґарантувала німцям вільний поворот додому, вони оголосили невтралітет. У таких умовах 14. 12. 1918 гетьман зрікся влади, передавши її своєму урядові, а той, у свою чергу, передав її Директорії. Війська Директорії зайняли Київ, хоча деякий опір гетьманських частин, підтриманий німцями, тривав ще на Чернігівщині та Волині. 19. 12. 1918 Директорія урочисто переїхала з Вінниці до Києва, де була відновлена Укр. Нар. Респ.

ДОБА ДИРЕКТОРІЇ УНР

Третя фаза укр. державности — доби Директорії УНР — починається після усунення П. Скоропадського, хоча підготовка до неї почалася значно раніше, з орг-цією протигетьманського руху. Ця доба була продовженням першої — доби Укр. Центр. Ради УНР, тому своєю декляраціею 26. 12. 1918 Директорія відновила закони УНР, зокрема ухвалила закон про передачу поміщицької землі селянам без викупу. Директорія призначила свій перший уряд 26. 12. 1918 під головуванням В. *Чехівського* (УСДРП). Політ. складом цей уряд нагадував склад Укр. Нац. Союзу з участю мін. від УСДРП, УПСР, УПСФ, УПСС. У цьому уряді від нац. меншостей був тільки мін. жид. справ; щодо представників росіян і поляків, то їх не було аж до з'ясування відносин між Україною і больш. Росією та Польщею. Перед новим урядом стояли важкі питання орг-ції влади, військ. сил. На зовн. відтинку стояла проблема *Антанти*, війська якої почали інтервенцію з півд. Додаткові труднощі створювали постання в Галичині й на Буковині *Зах.-Укр. Нар. Респ.* (ЗУНР) і справа об'єднання двох укр. держав. Але пріоритетною справою було ставлення до больш. Росії, яка не тільки кваліфікувала Директорію як таку, що „запродавалася капіталістам", але й організувала на території України свої ради. Одночасно з півн. наступали червоноармійські війська.

Щоб протидіяти цій пропаґанді, Директорія разом з представниками політ. партій вирішила на поч. грудня 1918 взяти за основу розбудови влади т. зв. трудовий принцип, за якого влада по губ. і пов. мала належати трудовим радам робітників, селян і трудової інтеліґенції, без участи поміщиків і капіталістів. Центр. владу обирав *Трудовий Конґрес* — свого роду парлямент, зформований з депутатів від селян, робітників, трудової інтеліґенції, а також залізничників і поштовиків. У свою чергу, ця своєрідна система дала змогу рос. і поль. пропаганді кваліфікувати перед альянтами укр. владу, встановлену Директорією, як „больш.".

Сесія Трудового Конгресу відбулася 23-28. 1. 1919 у Києві. У ній взяли участь бл. 300 депутатів (на 528 призначених), у тому ч. делеґації від Нац. Ради ЗУНР. Конґресом керувала през. на чолі з С. *Вітиком* (соц.-демократ з Галичини). Конґрес затвердив акт з'єднання УНР і ЗУНР, проголошений у Києві 22. 1. 1919, передав тимчасово Директорії, доповненій представником ЗУНР, законодавчу і верховну владу, ухвалив принцип заг. виборчого права для творення майбутнього укр. парляменту. Через больш. наступ 28. 1. 1919 Конґрес перервав свою сесію, доручивши дальшу роботу комісіям.

Відразу після повалення гетьманського режиму Директорія опинилася у важкому міжнар. становищі. Україна була оточена ворожими військ. силами. З півн. та сх. наступали больш. війська, на півн.-зах. відтинку створився поль. фронт, на Донщині оформилася білоґвардійська Добровольча Армія ген. А. *Денікіна*, за Дністром були румуни, а з півд. на відтинку Одеса — Миколаїв загрожував франц.-грец. десант, який від кін. грудня 1918 по січень 1919 захопив півд.-зах. Україну. Держави Антанти поставили собі за мету повалити больш. владу і

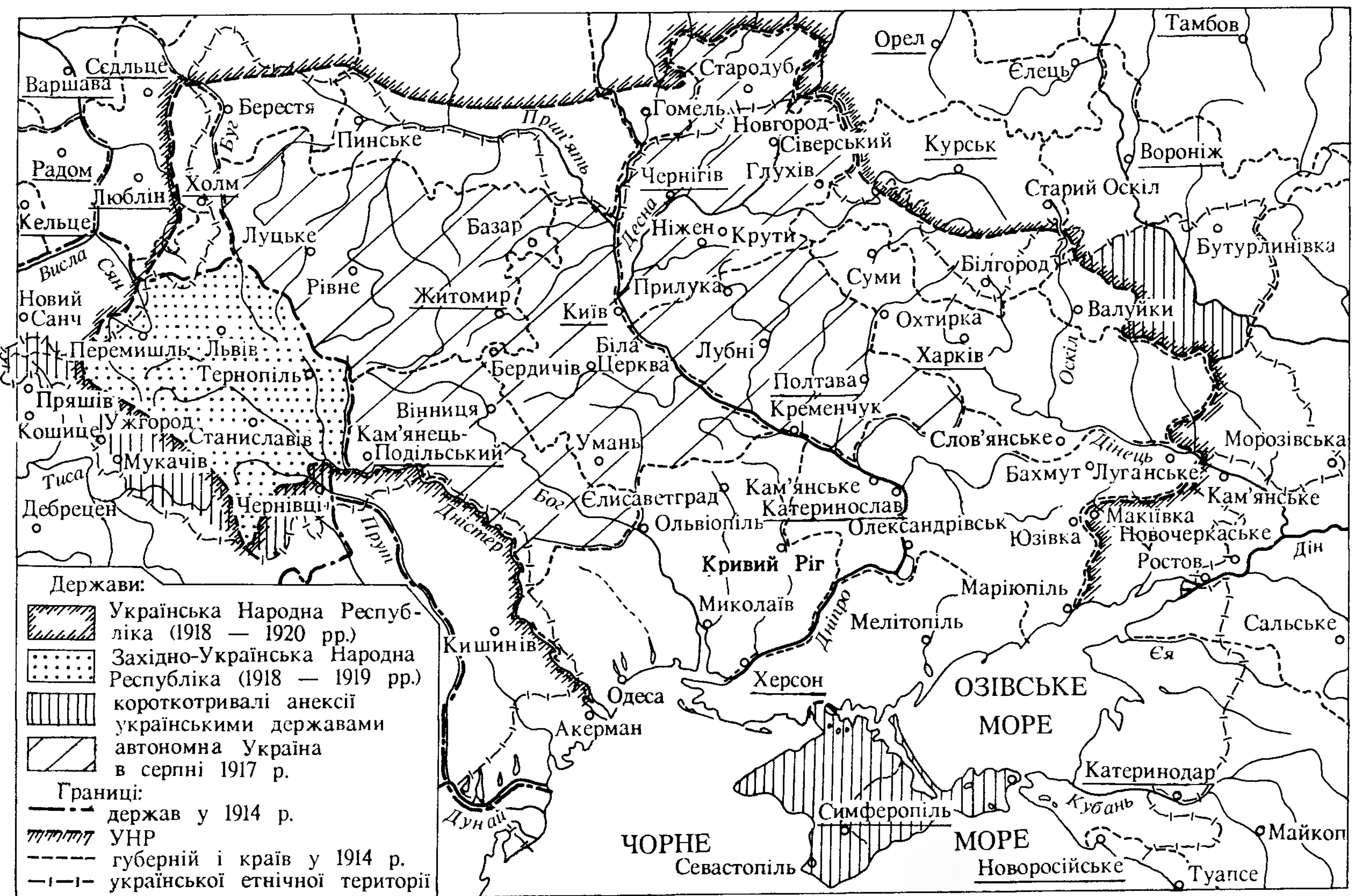

Українська держава в 1918 — 1920 рр.

відновити велику Росію. На поч. грудня 1918 червоні війська під проводом В. Антонова, Й. *Сталіна* і В. *Затонського* під гаслом „допомоги радянському урядові України" повели з Курську воєнні операції проти УНР. Незначні військ. сили України на цей час включали Корпус Січ. Стрільців, Запор. корпус і нездисципліновані повстанські загони, що часто переходили до ворога. Большевики зайняли Лівобережжя і підступили до Києва. Тоді 5. 2. 1919 укр. уряд залишив Київ і переїхав до Вінниці. Щойно у березні 1919 війська УНР спинили на півд. фронті наступ большевиків, завданням якого було прорватися через Румунію до Угорщини для допомоги ком. владі Бели Куна.

Ще з грудня 1918 до Одеси прибув франц. десант. Спершу під проводом ген. Боріюса, а з січня 1919 — ген. д'Ансельма десант зайняв півд. частину території між Дністром і Богом по лінії Тираспіль — Бірзула — Вознесенське. УНР опинилася між двох вогнів, больш. і антантського. Треба було дійти до порозуміння або з Москвою, або з Антантою. Спроба В. Чехівського, підтримана В. Винниченком, порозумітися з Москвою не вдалася. Більшість чл. уряду і представників партій зайняли пропоновану С. Петлюрою протибольш. позицію, шукаючи порозуміння з Антантою, від якої УНР сподівалася дістати техн.-військ. допомогу. 11. 2. 1919 В. Винниченко зрікся головування в Директорії, його обов'язки перебрав С. Петлюра, що вийшов з УСДРП. Щоб полегшити переговори з Антантою, УСДРП і УПСР відкликали всіх своїх чл. з уряду, і 13. 2. 1919 у Вінниці був створений новий уряд під проводом С. *Остапенка* (позапартійний) і мін., більшість яких належала до УПСФ.

Новий уряд пробував домовитися з франц. командуванням про співпрацю та боротьбу проти большевизму, однак франц. громадськість перебувала під впливом рос. білогвардійців, які, певна річ, не визнавали укр. держави, втручалися у її внутр. справи, вимагали, щоб укр. армія стала частиною рос. фронту. Серед населення поширилося опозиційне ставлення до уряду, який, під впливом больш. пропаґанди і навіть частини соціялістів, почали називати „буржуазним". Розбитий на різні осередки уряд не контролював ситуацію. Укр. військ. частини деморалізувалися, чимраз більше до командування приходили *отамани.* З цього користалися большевики і їхні війська, розбиваючи укр. фронт. Для стабілізації ситуації УСДРП і УПСР 22. 3. створили у Кам'янці-Подільському Комітет Охорони Респ. під проводом В. Чехівського, при співпраці І. *Мазепи,* А. *Степаненка* та ін. Цей комітет вимагав припинити переговори з Антантою і розпочати їх з сов. урядом України. Тим часом загони отамана М. *Григорієва* відтіснили війська Антанти з Херсону і Миколаєва, а 6. 4. ці війська залишають Одесу.

Після поразки і відступу з України військ Антанти уряд С. Остапенка втратив рацію свого існування, і 9. 4. 1919 Директорія створила у Рівному новий уряд, очолений Б. *Мартосом* (УСДРП) і зформований з чл. УСДРП і УПСР. Соц. уряд своєю декляраціею 12. 4. закликав до боротьби проти аґресії рос. большевиків-комуністів, запевняючи, що уряд не буде кликати собі на допомогу чужу військ. силу. Ситуація на Україні дещо поліпшилася, населення в окупованих обл. не вірило більше больш. пропаґанді; обурені їхньою поведінкою селяни чинили опір. Протягом квітня-червня 1919 на Україні відбулося до 328 повстань (заява гол. уряду УССР Х. Раковського). Проти большевиків виступили і ліві формації УСДРП „незалежники", частина УПСР, створивши Всеукр. Рев. Комітет під проводом А. *Річицького* та Ю. *Мазуренка,* хоча вони стояли на „сов. плятформі". Проти большевиків вели боротьбу у квітні-травні повстанські отамани М. Григоріїв і Д. *Зелений.* Початкові успіхи уряду УНР у боротьбі з большевиками зазнали удару з боку УПСС і Укр. Нар.-Респ. Партії. Вони разом з отаманом В. *Оскілком* 24. 4. 1919 організували в Рівному переворот, який, однак, був безкровно ліквідований. У травні 1919 Армії УНР довелося вести боротьбу на Волині та Поділлі як проти наступу поль. військ ген. Ю. *Галлера,* так і проти нового больш. наступу. Укладене перемир'я з поляками (24. 5) дало змогу укр. армії провести реорганізацію в 4 армійські групи: Січ. Стрільців, Запор., Волинську і Півд.-Сх. з 15 тис. вояків і повести на поч. червня наступ проти большевиків та витіснити їх з півд.-зах. Поділля. Таким чином була підготована територія для *Укр. Гал. Армії* (УГА), яка під тиском поляків 16-18. 7. 1919 перейшла Збруч.

У червні 1919 уряд УНР переїхав до Кам'янця-Подільського, який на деякий час став столицею УНР. У цей час зроблено чергову спробу держ. перевороту: з ініціятиви чл. УПСС полк. П. *Болбочан* самовільно прого-

лосив себе командиром Запор. корпусу в Проскурові. З цього скористалися большевики, щоб зайняти територію між Проскуровом і Кам'янцем. Однак у липні Армія УНР дістала підсилення з прибуттям до Кам'янця Всеукр. Рев. Комітету, а також згодом — УГА. З півд. пробивалися частини отамана Ю. *Тютюнника* з 3500 повстанцями з кол. загону М. Григорієва. Кам'янець-Подільський став центром укр. політ. і військ. життя. Тут перебували з липня два уряди УНР і ЗУНР. До складу Директорії входили: С. Петлюра, Ф. Швець, А. Макаренко і Є. *Петрушевич*. Правда, останній, отримавши від Нац. Ради поширені права з титулом диктатора, завідував тільки справами Галичини.

Між УСДРП і УПСР досягнено домовленість щодо форми влади. Ця домовленість передбачала, що в основу держ. будівництва УНР ставитимуться принципи широкого демократизму і парляментаризму. Вибори плянувалося провести на основі п'ятичленної виборчої формули. Після цього 27. 8. 1919 проведено переорганізацію уряду. Його очолив І. *Мазепа* (УСДРП) за участю ч. УСДРП, УПСР і 2 позапартійних.

На поч. серпня 1919 після реорганізації УГА почався її спільний з Армією УНР похід проти большевиків одночасно на Київ і Одесу. Незалежно від укр. стратегічного пляну ген. А. Денікін, без погодження з українцями, почав офензиву проти большевиків на Лівобережній Україні, прямуючи також до Києва. Для координації укр. військ. операцій було створено спільний Штаб Гол. Отамана на чолі з ген. М. *Юнаковим* і В. *Курмановичем* як ген.-квартирмайстром. Цей штаб командував реґулярною армією з 85 тис. вояків і бл. 15 тис. укр. повстанців, що перебували в больш. запіллі. Об'єднані армії з 2. 8. через Шепетівку, Жмеринку, Вінницю (12. 8.), Бердичів, Житомир (21. 8.) вели завзяті бої з відступаючими больш. військами. 31. 8. 1919 укр. частини сер. відтинку ввійшли до Києва, куди в той самий час прибули лівим берегом частини Добровольчої Армії. Щоб не допустити до збройного конфлікту між двома противниками большевиків, укр. командування відтягнуло свої війська з Києва на півд. зах. від м.

У цей час між укр. союзниками дійшло до розходження в поглядах щодо стратегії дальшої боротьби. Директорія й уряд УНР вважали за основного противника білу і червону Росію і тому для здобуття допомоги від Антанти були готові укласти союз з Польщею. Гал. українці на чолі з Є. Петрушевичем, навпаки, найбільшим противником вважали Польщу і для звільнення Галичини були готові порозумітися з Денікіном та за його посередництвом отримати підтримку Антанти. Тим часом держави Антанти неприхильно ставилися до укр. держ. незалежности й тримали в бльокаді території УНР, не допускаючи довозу озброєння, ліків, обмундирування для війська, а також одягу, взуття для цивільного населення. Одночасно Добровольча Армія повела на окупованих нею землях нищівну політику проти всього укр., відновлюючи поміщицьке землеволодіння. Це спричинило вибух масових повстань (Н. *Махна*, отамана Д. Зеленого та ін.). С. Петлюра, якому Директорія передала 15. 9. 1919 всі свої повноваження, і уряд УНР вирішили прийти на допомогу повстанському рухові й 24. 9. оголосили війну Денікінові. Білоґвардійські війська на цей час зайняли значну частину півд. Київщини і Поділля. Контрнаступ укр. армії, що почався наприкін. вересня, проходив у вкрай важких умовах: несподівано вдарили холоди, спалахнула епідемія тифу. Позбавлені через бльокаду Антанти ліків і санітарних матеріялів, військо і населення масово гинули. У висліді епідемії укр. військо зазнало до 70% людських втрат, останніми своїми силами воно чинило опір денікінським частинам, які в жовтні зайняли велику частину Правобережжя. У цих катастрофічних умовах Начальна Команда УГА під проводом ген. М. *Тарнавського* підписала 6. 11. 1919 у Затківцях перемир'я з Денікіном. За умовами перемир'я УГА увійшла до складу „Збройних сил Півд. Росії" (офіц. назва армії А. Денікіна). Є. Петрушевич був проти цього рішення Проводу УГА. 16. 11. він разом з урядом ЗУНР виїхав з Кам'янця до Відня. Ще перед тим, 15. 11. чл. Директорії Ф. Швець і А. Макаренко, виїжджаючи за кордон, передали всі свої права С. Петлюрі, який з урядом УНР та армією залишив Кам'янець і подався на півн. зах. 17. 11. 1919 поляки окупували Кам'янець-Подільський, тимчасову столицю УНР.

Наприкін. листопада Армія УНР опинилася в р-ні Чорториї над Случем на Волині, оточена большевиками, денікінцями та поляками. Продовжувати боротьбу у формі реґулярного війська було важко. В таких умовах С. Петлюра скликав 4. 12. 1919 у Чорториї нараду чл. уряду УНР і командувачів частин Армії УНР. На цій нараді було вирішено перейти на партизанську форму боротьби в запіллі большевиків і денікінців. 6. 12. 1919 частина військ УНР під коман-

дою ген. М. *Омеляновича-Павленка* і ген. Ю. Тютюнника разом з гол. Ради Мін. І. Мазепою вирушила у Зимовий Похід (див. *Зимові походи*), у запілля окупантів. С. Петлюра виїхав до Варшави, де перебувала місія УНР на чолі з мін. закордонних справ А. *Лівицьким*, щоб звідти пробувати змінити ставлення держав Антанти до укр. питання.

Саме тоді, коли УГА переходила до Денікіна, 7. 11. 1919 почався третій наступ большевиків на Україну. Добровольча Армія відступила на півд. Вже 16. 12. большевики втретє зайняли Київ, а до сер. лютого 1920 витіснили з України війська Денікіна. Після розгрому денікінської армії, на підставі угоди між ревкомом УГА й командуванням больш. армії УГА стала частиною їхньої армії (*Червона УГА*). За винятком Волині й Зах. Поділля з Кам'янцем-Подільським, що їх зайняли поль. війська, вся територія УНР опинилася під контролем большевиків. На окупованому поляками Поділлі перебували уповноважений уряду УНР І. *Огієнко*, а також частина уряду УНР з І. Мазепою. Вони підтримували зв'язок з Армією УНР, що пішла у Зимовий Похід, і гол. отаманом С. Петлюрою у Варшаві. Військ.-партизанські частини під проводом ген. М. Омеляновича-Павленка діяли в запіллі Денікіна і большевиків на Єлисаветщині і Ольгопільщині, Знам'янщині, переходили Дніпро, доходячи до Золотоноші. У березні 1920 С. Петлюра видав наказ армії Зимового Походу пробиватися на зах., що й було виконане 6. 5. 1920.

Тим часом укр. дипломатична місія у Варшаві на чолі з А. Лівицьким продовжувала переговори з поляками. 2. 12. 1919 було ухвалено декларацію, на основі якої усталено кордон між Україною і Польщею, що мав проходити по кол. рос.-австр. кордону. Згодом, 22. 4. 1920, був підписаний т. зв. *Варшавський договір*, за яким укр.-поль. кордон визначено по лінії Збруча і далі, вздовж сх. кордону Рівненського пов. до Прип'яті. Одночасно Польща визнавала „незалежну УНР на чолі з гол. отаманом С. Петлюрою". Польща зобов'язувалася не укладати міжнар. угод, скерованих проти України. Договір забезпечував нац.-культ. права полякам на Україні й українцям у Польщі. Умови Варшавського договору, зокрема перехід до Польщі зах. укр. земель, призвели до глибоких і болючих розходжень серед українців. Проти цього договору рішуче протестував екзильний уряд ЗУНР та вся укр. спільнота в Галичині. Протестували також укр. політ. діячі на еміграції: М. Грушевський, В. Винниченко, Микита *Шаповал*, С. Вітик та ін.

Внутр. труднощі, спричинені Варшавським договором, змусили уряд І. Мазепи скласти повноваження. Новий уряд, останній уряд УНР на укр. землях, зформував у травні 1920 В. *Прокопович* (УПСФ).

Відразу після підписання Варшавського договору, 25. 4. 1920, почався наступ поль.-укр. військ у напрямі на Київ та Бобруйськ. Укр. частини складалися з двох стрілецьких дивізій під командою полк. М. *Безручка* й О. *Удовиченка*, а також з армії, що повернулася з Зимового Походу. Вже 7. 5. 1920 дивізія М. Безручка разом з поль. частинами увійшла до Києва. Однак на поч. червня больш. армія С. Будьонного примусила поль.-укр. війська відступити до Дністра й на зах. до Замостя, під Варшаву. Після розгрому большевиків 15. 9. 1920 під Варшавою почався поль.-укр. контрнаступ. У сер. жовтня частини Армії УНР, що налічували до 25 тис. вояків, зайняли Поділля по лінії Шаргород — Бар — Літин.

Тим часом поль. уряд 12. 10. уклав з большевиками перемир'я, поставивши укр. війська у важке становище. Перебуваючи ще на Україні, Директорія схвалила 12. 11. 1920 закон про Тимчасове управління та законодавство в УНР. Після важких боїв 21. 11. 1920 Армія УНР перейшла Збруч. На території поль. держави вояків було інтерновано в таборах. Після цього збройну боротьбу з большевиками вели різні повстанські загони, що діяли на Поділлі, Київщині, Катеринославщині та Полтавщині, чисельність яких наприкін. 1920 становила бл. 40 тис. повстанців. Подекуди ця партизанська боротьба тривала до 1924. Для підсилення повстанського руху на Україні восени 1921 з добровольців Армії УНР, що були інтерновані в Польщі, організовано партизанський рейд. Під проводом Ю. Тютюнника були створені дві групи Волинська і Подільська, які, перейшовши сов. кордон, діяли на Правобережжі протягом листопада 1921. Частина учасників цього другого Зимового Походу потрапила в полон. Під *Базаром* 23. 11. 1921 359 учасників походу було розстріляно.

Польща уклала з РСФСР і УССР 18. 3. 1921 *Ризький мирний договір*, яким визнавала УССР. Натомість Росія визнавала приєднання до Польщі західньоукр. земель. Перебуваючи вже на еміграції, представники УНР зформували 3. 2. 1921 в Тарнові *Раду Респ.* як тимчасовий верховний орган нар. влади під головуванням І. *Фещенка-*

Чопівського. Рада проіснувала до серпня 1921.

ЗАХ.-УКР. НАР. РЕСП. (1918-23).

Держ. відродження на зах. укр. землях у Галичині, на Буковині й Закарпатті, які входили до складу Австро-Угорщини, відбувалося відокремлено, але під сильним впливом подій на Наддніпрянщині. Делегація УНР в Бересті (9. 2. 1918) домоглася окремого таємного договору з Австро-Угорщиною, згідно з яким та мала створити з Галичини і Півн. Буковини окремий укр. автономний край, але згодом Австрія відмовилася від цього наміру.

Від вересня 1918, відчуваючи бл. упадок Австро-Угорщини, українці в Галичині почали готуватися до перебрання влади в краю. Наприкін. вересня у Львові створено Військ. Комітет, який згодом очолив сотн. *Укр. Січ. Стрільців* (УСС) Д. *Вітовський.* Завданням Комітету була військ. орг-ція перебрання влади.

Укр. Парляментарна Репрезентація скликала 18. 10. 1918 у Львові збори всіх укр. послів австр. Держ. Ради і чл. Палати Панів, укр. чл. гал. і бук. сеймів. Було запрошено також по 3 делегати від політ. партій Галичини і Буковини. Ці збори під проводом Є. *Петрушевича* вирішили уконституювати *Укр. Нац. Раду* (УНРаду) — політ. представництво укр. народу в Австро-Угорщині. Рада, спираючись на право самовизначення народів, проголосила Укр. Державу на території Галичини, Півн. Буковини й Закарпаття. Мала бути опрацьована конституція на дем. засадах пропорційного представництва нац. меншостей у всіх держ. органах. 19. 10. 1918 Збори обрали гол. УНРади Є. Петрушевича, а для справ Галичини було створено Делегатуру УНРади під проводом К. *Левицького.* 30. 10. Укр. Парляментарна Репрезентація поставила перед австр. урядом вимогу про передачу в руки УНРади всієї влади в Галичині та Півн. Буковині. Однак намісник Галичини Гуйн відповів відмовою. Тоді УНРада вирішила перебрати владу силою. Це завдання було доручено сотн. Д. Вітовському, який з Військ. Комітетом, що мав 60 старшин і 1200 вояків, в ніч на 1. 11. 1918 роззброїв вояків ін. національностей і зайняв важливі урядові установи у Львові. Те саме було зроблено у пов. м. Галичини. Після цього нім. і угор. військ. частини залишили Галичину. УНРада призначила Д. Вітовського командиром військ. частин.

УНРада визначила 9. 11. 1918 назву для держави — *Зах.-Укр. Нар. Респ.* (ЗУНР). Гал. делегатура створила перший уряд — *Держ. Секретаріят* на чолі з К. Левицьким (гол. Ради Держ. Секретарів). Держава ЗУНР, включаючи Півн. Буковину й Закарпаття, охоплювала бл. 70 тис. км^2 території з 6 мільйонами населення (71% українців, 14% поляків, 13% жидів, 2% — ін.). Однак невдовзі Буковину захопили румуни, Закарпаття лишилося далі під Угорщиною, а зах. частину Галичини окупували поляки. Таким чином під управлінням західньоукр. уряду залишилася територія з 4 мільйонами населення (75% українців, 12% — поляків, 11% — жидів). Для меншостей УНРада оголосила персональну автономію. До нової влади жиди та німці поставилися льояльно, поляки зайняли ворожу позицію. Від самого поч. вони вели з українцями збройну боротьбу, у висліді якої 21. 11. 1918 укр. військ. частини були змушені залишити Львів. Уряд ЗУНР переїхав до Тернополя, що став до кін. грудня 1918 осідком укр. уряду.

У цій боротьбі полякам допомагала вся поль. держава, тоді як ЗУНР могла розраховувати тільки на військ. спроможність Галичини. Все ж таки вся територія поза Львовом і коридором, що пов'язував його з Перемишлем і деякими зах. пов., залишилася в укр. руках, а війна велася зі змінним успіхом. З кін. грудня 1918 УНРада, уряд ЗУНР переїхали до Станиславова, де 4. 1. 1919 зібралася Сесія УНРади (150 чл.). Вона створила Виділ УНРади з 10 чл., що виконував функції президентури ЗУНР. Був обраний новий уряд під головуванням С. *Голубовича,* зформований з чл. нац.-дем., радикальної, соц.-дем. партій і позапартійних.

Від самого поч. існування ЗУНР УНРада доручила Держ. Секретаріятові заходитися коло справи об'єднання всіх укр. земель в одну державу. Вже 1. 12. 1918 підписано у Фастові угоду про об'єднання ЗУНР з УНР. 4. 1. 1919 у Станиславові УНРада схвалила закон про злуку двох укр. держав; 22. 1. 1919 у Києві відбулося проголошення злуки ЗУНР (Галичина, Буковина, Угор. Русь) з УНР (Наддніпрянська Україна).

Вона була ратифікована Трудовим Конгресом. Після об'єднання назву ЗУНР змінено на *Зах. Обл. Укр. Нар. Респ.* (ЗО УНР). Однак формальна зміна назви і постанова про соборність не змінили побудову й орг-цію влади в Галичині: час був надто короткий, та й обставини не сприяли реорганізації. Крім того, були також розходження у політ. міркуваннях. Відповідальні політики Галичини вважали, що ЗУНР має більші шанси визнання на міжнар. конференції. Держ. мужі УНР тим часом роз-

раховували на допомогу Польщі у боротьбі проти большевиків, навіть коштом територіяльних концесій.

Починаючи з листопада 1918, УНРада провела в Галичині низку законодавчих постанов-законів: про орг-цію війська (13. 11. 1918), тимчасову адміністрацію (15. 11. 1918), тимчасову орг-цію судівництва (16. 11. 1918), держ. мову (1. 2. 1919), шкільництво (13. 2. 1919), громадянство (8. 4. 1919), зем. реформу (14. 4. 1919). У внутр. політиці всі укр. партії були одностайні, солідарно співпрацювали, щоб чинити опір поль. аґресорові. ЗУНР намагалася здобути визнання ін. держав, закінчити війну з Польщею. Вона утворила свої посольства у Відні, Берліні, Будапешті, Празі, підтримуючи фактичні взаємини, оскільки лише Австрія визнавала леґітимність представництва ЗУНР. Крім того, існували місії ЗУНР у Београді, Римі й Ватикані, пізніше організовано представництво ЗУНР у США, Канаді й Бразілії.

Але найбільшу увагу уряд ЗУНР приділив мирній конференції у Парижі, куди в січні 1919 було надіслано делеґацію, яка до липня входила до складу делеґації УНР. Згодом виділили окрему делеґацію на чолі з В. *Панейком,* а з листопада 1919 представники ЗУНР вийшли зі спільної делеґації. Назагал ставлення міжнар. кіл до питання Галичини було прихильніше, ніж до питання УНР. У сер. лютого 1919 УГА розпочала Вовчухівську операцію, щоб замкнути кільце навколо Львова. Цей успішний укр. наступ був припинений з ініціятиви мирної конференції, яка вислала до Львова місію на чолі з ген. Бартелемі для переговорів з урядом ЗО УНР у справі перемир'я з поляками. Ця місія запропонувала демаркаційну лінію (*„Бартелемі" лінію*), на підставі якої Львів і Дрогобицький нафтовий басейн, приблизно 40% території Сх. Галичини, залишалися Польщі. Однак ці пропозиції 4. 3. 1919 уряд ЗО УНР відкинув, після чого відновилися воєнні дії. Чергові спроби укладання перемир'я робилися з ініціятиви Найвищої Ради держав Антанти (19. 3. 1919), а згодом міжсоюзної Комісії, очолюваної ген. Л. *Ботою* (13. 5. 1919). На пропозицію останньої Дрогобицький басейн мав залишитися по укр. боці. Ці ініціятиви відкинули поляки, які почали офензиву проти УГА. Поль. уряд надіслав 15. 5. 1919 на укр. фронт у Галичині та на Волині зформовані у Франції дивізії ген. Ю. *Галлера,* які призначалися тільки для боротьби з большевиками. За допомогою переважаючих числом і озброєнням частин Галлера і рум. військ, які наступали на гал. Покуття, на поч. червня поляки зайняли майже всю Галичину, за винятком трикутника між Дністром і Збручем.

У цей критичний для ЗУНР момент уряд С. Голубовича 9. 6. 1919 склав повноваження, а УНРада призначила Є. Петрушевича повновласним *диктатором* ЗУНР. Петрушевич створив виконавчий орган Раду Уповноважених. Ці зміни піднесли дух населення і війська. У червні під командою ген. О. *Грекова* УГА розпочала т. зв. *Чортківську офензиву* (7-28. 6. 1919), яка увінчалася здобуттям Сх. Галичини. Однак після цих початкових мінімальних успіхів Найвища Рада мирної конференції уповноважила Польщу продовжувати свої операції по Збруч. Міжнар. тиск, а також недостача зброї змусила УГА і уряд ЗУНР відступити протягом 16-18. 7. 1919 за Збруч. Галичину окупувала Польща.

Тимчасовим осідком диктатора й уряду ЗО УНР та Начальної Команди УГА, що нараховувала 45 тис. вояків, від липня до листопада 1919 став Кам'янець-Подільський. Тут час від часу приходило до дисонансів з колами УНР, які не схвалювали проголошення „диктатури", натомість гал. кола критикували політику УНР, що почала щораз більше орієнтуватися на Польщу. Є. Петрушевич не брав участи в Директорії. він далі правив всіма держ. справами Галичини. Розходження між галичанами і наддніпрянцями виявилися також у ставленні до А. Денікіна, з яким перші, під впливом Антанти, готові були порозумітися, тоді як УНР воліла знайти компроміс з Польщею, щоб через неї мати підтримку зах. держав у боротьбі проти большевиків і денікінських білоґвардійців. І хоча 24. 9. 1919 обидва уряди — УНР і ЗУНР видали спільну декларацію про боротьбу з Денікіном, УГА, охоплена епідемією тифу, незабаром перейшла до його армії. Є. Петрушевич з Відня керував політикою ЗУНР. На поч. 1920 УГА увійшла до складу больш. армії (Червона УГА). Доля Галичини була обумовлена Варшавським (22. 4. 1920), пізніше Ризьким (18. 3. 1921) договорами . Остаточним рішенням Ради Амбасадорів 14. 3. 1923 її приєднано до Польщі.

Укр. визвольна боротьба на *Буковині* тривала короткий час. Делегати Буковини взяли участь 18-19. 10. 1918 у створенні УНРади. Укр. політ. представники на зборах 25. 10. створили у Чернівцях Укр. Крайовий Комітет, своєрідний парлямент, що вважався за бук. делегатуру УНРади. На великому зборі у Чернівцях 3. 11. 1918 за участю бл. 10 тис. учасників було висунуто вимогу злуки Буковини з Україною, 6. 11.

Українські землі між двома світовими війнами

1918 Крайовий Комітет перебрав владу в укр. частині Буковини, а през. краю було проголошено О. *Поповича.* Поміркованi рум. посли на чолі з А. Ончулом погоджувалися на поділ Буковини на укр. і рум. частини. Однак група Я. Флондора викликала війська з Румунії, які 11. 11. 1918 зайняли Чернівці, а згодом, не зважаючи на опір населення, і решту Півн. Буковини. Після цього спішно скликаний румунами „Ген. Конґрес Буковини" проголосив 28. 11. 1918 злуку Буковини з Румунією. На мирних конференціях в Сен-Жермені (див. *Сен-Жерменський договір*) та Севрі (10. 8. 1920) Буковину визнано за Румунією. Проти рум. окупації Буковини протестували представники ЗУНР, УНР і УССР.

На Закарпатті після розвалу Австро-Угорщини утворилися нар. ради, які здебільша стояли за приєднання до України. У Хусті „Собор Русинів" 400 делеґатів під керівництвом М. і Ю. *Бращайків* - 21. 1. 1919 виявили волю приєднатися до УНР. 8. 5. 1919 представники рад з Ужгороду, Хусту й Пряшева утворили *Центр. Нар. Руську Раду,* яка проголосила об'єднання Карп. Руси з Чехо-Словаччиною. На це рішення значний вплив мала закарп. еміґрація в США, яка вела переговори з Т. *Масариком* і чехо-словацькими представниками. Більшість представників закарп. еміґрантів висловилася за приєднання Закарпаття до федеративної респ. чехів і словаків. Сен-Жерменським договором 10. 9. 1919 мирна конференція санкціонувала приєднання Закарпаття до Чехо-Словаччини, а також апробувала його автономний статус.

VII. УКРАЇНА МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ (1918-39)

Цей період найновішої історії України, що охоплює ледве 20 рр., вагомий на події, які визначили дальше спрямування буття укр. народу. Однак міжвоєнний період ще слабо вивчений і часто висвітлений однобічно. Не тільки сов. історіографія фальшує іст. дані, але також поцейбічні історики часто підходять до них суб'єктивно, а більшість студій позбавлена потрібного досліднo-наук. апарату.

Трудність вивчення цього періоду полягає в тому, що він не являє одноцільної картини. Дослідники мусять відокремлено студіювати історію чотирьох окупованих „Україн": укр. земель під большевиками, під Польщею, під Румунією, під Чехо-Словаччиною. В силу тодішніх політ. обставин події на цих землях відбувалися майже цілком відокремлено і між ними існували тільки спорадичні зв'язки. Для цілости картини слід ще додати відомості про укр. політ. еміґрацію, яка постійно намагалася бути в контакті з укр. землями, впливати на розвиток крайових подій. Вага еміґрації була тим більша, що тільки тут політ. дія і думка не зазнавали переслідувань окупантів.

УКР. ЗЕМЛІ ПІД БОЛЬШЕВИКАМИ

Укр. Соціялістична Радянська Респ. (УСРР) остаточно встановилася на центр. укр. землях у грудні 1919, хоч її поч. сягають кін. грудня 1917. В історії УСРР цього часу з погляду вияву нац. форм виділимо три характерні періоди: 1917-22, 1922-32, 1933-39.

За першого періоду — 1917-22 – велася ще завзята збройна боротьба між політ. утвореннями, які виникли у висліді волевиявлення укр. народу: УНР, Укр. Державою, Директорією УНР і рос. окупантами (большевиками та їхніми коляборантами і білоґвардійцями). Рос. окупація охоплювала тільки частину Наддніпрянщини і мала тимчасовий характер. Цей період збігається у всесов. маштабі з періодом т. зв. *„воєнного комунізму".*

Після перемоги в Росії большевики намагалися захопити владу на Україні: чи то підготовою повстання 12. 12. 1917, яке було роззброєне, чи за посередництвом Всеукр. З'їзду Рад Роб., Солдатських і Сел. Депутатів у Києві 17-19. 12. 1917, який, однак, висловив довір'я Укр. Центр. Раді. Тоді больш. керівники вирішили своїми військ. частинами ззовні захопити владу, спираючись на незначні співзвучні їм формації, що існували у м., 25. 12. 1917 у Харкові проголошено „Респ. Рад", спершу названу також Укр. Нар. Респ. Згодом створено роб.-сел. уряд — Нар. Секретаріят, очолений спершу Є. *Медведєвим,* а з лютого 1918 після окупації Лівобережної і Півн. України та Києва червоноґвардійцями, під проводом В. Антонова-Овсієнка, М. *Скрипником.* Ця влада не мала підтримки в народі, і в березні-квітні 1918 всю укр. територію звільнено від больш. окупації. Знову під командуванням Антонова, спираючись на зовн. сили, наприкін. 1918 розпочато другий наступ большевиків; вони на поч. лютого 1919 захопили Київ, а до вересня 1919 — значну частину України. За цього другого етапу встановлений уряд на чолі з Х. *Раковським* з пропаґандистських мотивів визна-

вав незалежність України, а скликаиий у Києві 6-10. 3. 1919 III Всеукр. З'їзд Рад прийняв конституцію УССР як „незалежної і суверенної держави". Насправді держ. апарат і адміністрація були Україні чужі, придушували всякі укр. прояви і безмірно експлуатували її економічно. 28. 12. 1920 між УССР і РСФСР був підписаний „Роб.-сел. союзний договір про військ. і госп. співпрацю".

3. 12. 1919 почалася третя окупація України большевиками, за якої, попри пристосування до укр. обставин, продовжувалася політика боротьби проти „петлюрівщини" і видобутку з України максимальної кількости матеріяльних ціниостей. Все це відбувалося за системи „воєнного комунізму", з її націоналізацією всієї приватної пром-сти й торгівлі, а на с. —продовольчою розверсткою (харч. розкладкою), за якою селянам залишалася норма харчів, решту ж забирала держава. Ця політика довела до руїни сіль. госп-во, і 1921-23 на Україні, особливо в степ. р-нах, вибухнув *голод*, у висліді якого загинуло до 1,5 мільйона селян.

За цього, першого періоду, крім панування *Ком. партії (большевиків) України* (КП(б)У), яка насправді була слухняним філіялом РКП(б) та складалася здебільшого з неукраїнців, вороже наставлених до укр. нац. прагнень, толеровано ще дві партії з ком. плятформою, які, проте, діяли на нац. основі, намагалися вести незалежну від Москви політику — т. зв. нац.-ком. партії боротьбістів і укапістів. *Укр. Партія Соціялістів-Революціонерів-Боротьбістів* — це ліва фракція УПСР, яка з поч. 1919 співпрацювала з большевиками і входила до складу „Роб.-сел. уряду" Х. Раковського. У березні 1920 боротьбістів змусили самоліквідуватися і частинно влитися в КП(б)У. Пізніше кол. боротьбісти відограли значну ролю на відтинку українізації. Серед лідерів боротьбістів були О. *Шумський*, Г. *Гринько*, Г. *Михайличенко*, П. *Любченко*, В. *Еллан-Блакитний* та ін. Другою формацією була *Укр. Ком. Партія* (УКП укапісти). Її утворено як ліве крило УСДРП на поч. 1920 (проіснувала до 1925). Серед визначніших чл. УКП були: А. *Річицький*, Ю. *Лапчинський*, Б. *Антоненко-Давидович* та ін. Про вплив цих формацій свідчить те, що боротьбісти мали бл. 15 тис. чл., укапісти 4000, а чл. КП(б)У 1918 було 4360.

Впродовж 1921 большевикам вдалося приборкати опір нац. повстанців, а також білоґвардійців, одночасно підписавши мирний договір з Польщею (в Ризі 18.3.1921), і покінчити з інтервенцією Зах. Тоді ж екон. крах примусив большевиків перейти від політики „воєнного комунізму" до т. зв. *„нової екон. політики"* (період НЕП-у): певна лібералізація і децентралізація економіки, вільний ринок, який сприяв розвиткові приватної ініцiятиви. НЕП спричинив поліпшення життя робітників та частково реабілітував селянство. На Україні, крім цих заг. змін, активізувався ще й нац. момент. Відносну лібералізацію українці використали, щоб поставити вимоги иа культ. і нац. відтинках. Розпочався період використання леґальних можливостей в ділянці культури, економіки, частково — в політиці, період, що тривав менше 10 рр. (1922-29).

Селянин платив державі натуральний податок, а решту продукції мав право продавати на вільному ринку. Мала пром-сть перейшла в приватні руки на правах оренди у держави. НЕП частково уможливив відродження капіталістичної системи. На Україні розвинулася кооперація, зростали кадри укр. техн. інтеліґенції.

Большевики, ідучи на поступки в екон. ділянці, не допускали їх в ділянці політ. Щоб закріпити централізоване правління сов. респ., 30. 12. 1922 I З'їзд Совєтів РСФСР, УССР, Білор. ССР і Закавказької ССР у Москві ухвалив декляpацію і договір про створення *Союзу Сов. Соціялістичних Респ.* (СССР), багатонац. держави федеративного типу, яка формально надавала своїм чл. право вільного виходу з СССР. Під час підготовки конституції нової больш. держави 1923 виринули розбіжності між росіянами і нерос. делеґатами. Перші обстоювали принцип федерації, яка мала довести до посиленого централізму, тоді як українці разом з грузинами наполягали на вільнішій конфедерації, в якій, за висловом Х. Раковського, „треба відібрати у федеральних нар. комісарів (центр. уряд) 9/10 з їхніх прав і передати їх нац. респ.". Однак ці домагання були відкинені, й конституція СССР була затверджена II З'їздом Совєтів 31. 1. 1924. На підставі цієї конституції зовн. політика і торгівля, військ. справи, транспорт, пошта переходили до компетенції союзної влади. За респ. залишилися ділянки внутр. і зем. справ, освіти, юстиції, охорони здоров'я, соц. забезпечення; але й цим „техн." наркоматам вказівки приходили з Москви. Вже на цьому етапі формування СССР проявилася русифікаторська великодерж. лінія партії Й. *Сталіна*, який тоді виконував функції наркома в справах національностей.

У нац. питанні спрямовуюче значення мав XII з'їзд РКП(б) 17-25. 4. 1923, який схвалив принцип „коренізації" й засудив рос. шовінізм. Нова нац. політика мала сприяти розвиткові нац. кадрів, запровадженню рідної мови в освіті, дерусифікації держ. апарату і навіть створенню в окремих респ. нац. армії. Однак вже при схваленні цих реформ М. Скрипник висловив сумнів щодо можливости їх реалізації.

Спираючись на ці й ін. партійні та держ. постанови, на Україні розпочато процес, названий *„українізацією"*. За задумом офіц. кіл цей процес мав би обмежуватися шкільництвом, але він охопив й ін. ділянки: пресу, літературу, театр, кіно, мистецтво, науку, в-ва, навіть партію, комсомол, держ. апарат, а частково й військо. Інтенсивніше українізація розвивалася з 1925 коли було усунено секретарів ЦК КП(б)У рос. шовіністів Е. *Квірінґа* і Д. *Лебедя*. Гол. ролю в українізації відіграв нар. комісаріят освіти, зокрема, його керівники О. Шумський (1924-26), а згодом — М. Скрипник (1927-32). Завдяки їхнім заходам було досягнуто значних результатів в освіті та культурі, зросло число українців у великих м., серед робітництва та інтелігенції. Частково українізовано держ. і адміністративний апарати, у цьому мав деякі заслуги гол. Раднаркому УССР В. *Чубар* (1924-34). Але найважчою була справа з партійними кадрами, в руках яких зосереджувалася вся влада.

Під впливом цих змін з еміґрації повернулися деякі культ. (М. Грушевський, С. *Рудницький*, А. *Ніковський*) та політ., перев. з УПСР (П. *Христюк*, М. *Шраг*), й ін. діячі. Особливо активну діяльність розгорнула Всеукр. Академія Наук (див. *Укр. Академія Наук*). На іст. відтинку всебічну працю розвинув М. Грушевський. Але найбільш відважними були виступи укр. письм. — групи неоклясиків на чолі з М. *Зеровом*, літ. об'єднання Ланка (*МАРС*), особливо Вільної Академії Пролетарської Літератури (*Ваплїте*, 1926-28), яка під проводом М. *Хвильового* ставила самостійницькі вимоги (клич: „Геть від Москви"). Вони виходили за літ. рамки і порушували також політ. аспект. З цієї заг. атмосфери 1920-их рр. скористалися і діячі укр. Церкви, що на Церк. Соборі в Києві 11-27. 10. 1921 створили *Укр. Автокефальну Правос. Церкву* (УАПЦ), яку очолив митр. Василь *Липківський*.

Цей заг. культ.-нац. розвиток мав вплив і на ситуацію в самій партії, викликаючи різні „ухили". О. Шумський, який протестував проти призначення Л. *Кагановича* першим секретарем ЦК КП(б)У (1925-28), а згодом обороняв М. Хвильового з його антирос. гаслами, був засуджений у травні 1926 за націоналістичний ухил, т. зв. „шумськізм", і виведений з уряду і КП(б)У. На його захист виступила *Ком. Партія Зах. України* (КПЗУ) на чолі з О. *Васильковим*, Р. *Турянським*, К. *Максимовичем*. За директивою з Москви ЦК КПЗУ було розпущене, групу Василькова-Турянського виключено з партії (на поч. 1928), а тих чл. партії, які перебували на території УССР, згодом ліквідовано. 1928 виявився новий ухил, на цей раз в економіці. Укр. економіст рос. походження М. *Волобуєв* засудив у ж. *„Більшовик України"* колоніяльну політику Москви щодо України.

Самостійницькі прояви на Україні ставали небезпечними для рос. центр. уряду. Щоб покласти край цим проявам, усьому укр. культ. процесові й українізації, у вересні 1929 відбулися арешти визначних діячів укр. науки, культури й УАПЦ за „належність" до вигаданих ОГПУ *Спілки Визволення України* (СВУ) і *Спілки Укр. Молоді* (СУМ). Процес над 45 „керівниками" СВУ відбувся 9. 3. - 19. 4. 1930 у Харкові з вироками від 2 до 10 рр. ув'язнення; більшість засуджених була згодом ліквідована.

Наприкін. 1920-их рр. Сталін, покінчивши з внутр. опозицією „правих", а згодом з троцькістами (див. Л. *Троцький*), почав ліквідацію НЕП та політики лібералізації і встановлення диктатури із зміцненням бюрократичної системи партії. У грудні 1927 XV З'їзд ВКП(б) ухвалив перехід до колективізації і прискорення індустріялізації нар. госп-ва. Одночасно розпочато першу п'ятирічку „розвитку нар. госп-ва СССР" (1928-33) (див. *П'ятирічки*). Ці пляни були націлені на мілітаризацію СССР і концентрацію пром-сти в Росії. Поступово ліквідовано приватну пром-сть, удержавлено торгівлю, а на с. запроваджено примусову колективізацію. Всіх тих, хто чинив навіть пасивний опір цим заходам, засилали до *концентраційних таборів*, перев. на *Соловки*. З України було виселено сотні тис. заможних селян до Сибіру або на Дал. Півн.

Розкуркулення і примусова колективізація 1927-32 викликали на Україні стихійний опір селянства, для придушення якого партія вислала на с. 30 тис. „активістів". Їхнім завданням було відбирати у селян усі запаси урожаю та примушувати працювати у колгоспах. Представники Москви В. *Мо-*

лотов і Л. *Каганович* звинуватили керівників КП(б)У у провалі сіль. госп-ва і колективізації (6-9. 7. 1932). ЦК ВКП(б) і Раднарком СССР видали 7. 8. 1932 закон „Про охорону соціялістичної власности", який за „присвоєння" селянами навіть жмені зерна з колгоспного поля карав розстрілом або концтабором. Після збору врожаю 1932 спеціяльні бриґади активістів забрали у селян весь хліб. У висліді цих репресій на Україні до нового урожаю 1933 лютував штучно створений больш. владою *голод*, в результаті якого по с. і малих м. України вимерло від 6 до 8 мільйонів людей. Це була найбільша катастрофа України за больш. окупації, злочин, вчинений Москвою з метою зламати волю укр. народу. Наслідки цієї катастрофи колосальні як на демографічному, так і культ. відтинку: традиційне укр. с. зі своїми звичаями перестало існувати.

Після ґеноциду, застосованого до укр. селянства 1932-33, почався наступ на укр. культуру. 1933 наркомом освіти призначено В. *Затонського*. У січні 1933 секретарем ЦК КП(б)У призначено П. *Постишева*, наділеного необмеженими диктаторськими повноваженнями. З його приходом починається період (1933-39) розгорненого терористичного больш. наступу проти укр. культури. За трагічні наслідки весь дотеперішній етап культ. розвою названо „розстріляним відродженням". Перша фаза цього протиукр. терору має назву „постишевщини" (1933-37) (див. П. *Постишев*), продовжена згодом *„єжовщиною"* (1937-38) (див. М. *Єжов*). Це був період ліквідації „українізації" (офіц. припиненої постановою ЦК КП(б)У 22. 11. 1933) та проведення русифікації усіх сфер укр. життя. Боротьбу проти укр. культури супроводжувано фіз. нищенням найкращих представників укр. духовности. За цього періоду були знищені також укр. ком. діячі.

На знак протесту проти антиукр. політики наклали на себе руки провідники культ. відродження М. Хвильовий (13. 5. 1933) та українізації М. Скрипник (7. 7. 1933). За постановою ЦК ВКП(б), 1933 проведено чистку партії. З КП(б)У виключено 51 тис. чл. Чистки в КП(б)У продовжувались і пізніше: з 468 793 чл. 1933 залишилося на 1938 тільки 306 527, водночас з 115 чл. ЦК КП(б)У тільки один був переобраний 1938. У березні 1937 як троцькіста усунено П. Постишева, рік пізніше — С. *Косіора*, першого секретаря (1928-38). У другій пол. 1937 ліквідовано весь склад ЦК КП(б)У. 30. 8. 1937 гол. уряду П. *Любченко* покінчив життя самогубством, на той час ліквідовано весь склад уряду УССР. Щоб виправдати ці злочини, больш. режим твердив про існування цілої серії змов, „учасники" яких були звинувачені в укр. націоналізмі та в належності до фантастичних таємних орг-цій („Терористичного соц. центру", „Бльоку укр. націоналістичних партій", „Терористичного бльоку троцькістів-націоналістів", „Націоналістично-фашистської орг-ції України" і т. д.).

У грудні 1934, у зв'язку з вбивством С. Кірова, на Україні засуджено до розстрілу, за фальшивими звинуваченнями у приналежності до „білоґвардійської орг-ції", діячів укр. культури: Г. *Косинку*, К. *Буревія*, Д. *Фальківського*, О. *Влизька*, І. *Крушельницького* та ін. з т. зв. групи „двадцять вісьмох".

З поч. 1930-их рр. приходить цілковита реорганізація і чистка в Укр. Академії Наук. Більшість видань іст.-філол. і соц.-екон. відділів припиняють своє існування. За цей період найбільших втрат зазнала укр. література: 89 письм. було ліквідовано, 212 примушено замовкнути, 64 заслано, а 83 еміґрували.

1934 столицю України перенесено з Харкова до Києва. 30. 1. 1937 Всеукр. З'їзд Совєтів схвалив нову конституцію УССР, яка копіювала т. зв. „сталінську" Конституцію СССР, прийняту в Москві 5. 12. 1936. З поч. 1938 першим секретарем ЦК КП(б)У призначено М. *Хрущова*, а гол. уряду УССР — Д. *Коротченка*.

Наприкін. цього періоду нім.-сов. пакт про ненапад і таємна угода про розподіл території у Сх. Европі (23. 8. 1939) прискорили поч. другої світової війни.

УКР. ЗЕМЛІ ПІД ПОЛЬЩЕЮ

У висліді воєнних дій України з Польщею і больш. Росією, з 1919 під поль. окупацією опинилися: Галичина, Холмщина, Підляшшя, Зах. Волинь, Зах. Полісся, Посяння, Лемківщина. Поляки заперечували інтеґральність укр. нац. спільноти та розчленуванням її на окремі частини-окраїни намагалися проводити свою політику денаціоналізації. Для цього між Галичиною і півн.-зах. укр. землями був встановлений т. зв. *„Сокальський кордон"*. На Волинь, Полісся і Підляшшя не допускалася преса з Галичини.

У політ. історії українців під Польщею розрізняємо три періоди.

Період повоєнної стабілізації

Він тривав до рішення Ради Амбасадорів (14. 3. 1923) про приєднання Галичини до Польщі. На Паризькій мирній конференції (28. 6. 1919) Польща зобов'язувалася перед державами Антанти ґарантувати укр. населенню культ. автономію. Право українців на свою мову в публічному житті і навчання рідною мовою в початкових школах ґарантувала поль. конституція (17. 3. 1921), а закон від 26. 9. 1922 надавав самоврядування трьом гал. воєводствам — Львівському, Станиславівському і Тернопільському. Всі ці ґарантії і закони ніколи не були здійснені. Поль. уряд проводив у Галичині щодо українців політику терору, масових арештів, ув'язнень, концентраційних таборів (1919-20 через них пройшло 70 тис. українців).

За цього періоду українці Галичини не визнавали поль. влади і бойкотували парляментські вибори (5-12. 11. 1922). 20. 1. 1920 поляки скасували автономні права і самоврядування Галичини (Гал. Крайовий Сейм та Крайовий Виділ), повели щодо українців денаціоналізаційні заходи, заборонивши вид. укр. преси, підпорядкувавши шкільництво поль. мін-ву освіти. У Львівському Ун-ті були усунені укр. катедри, на що українці реаґували орг-цією *Львівського (таємного) Укр. Ун-ту* (1921-25) з більш як 50 катедрами і бл. 1500 студентами.

Укр. політ. життя було репрезентоване 4 партіями: *Укр. Трудовою* (передвоєнна Нац.-Дем.), Радикальною, Соц.-Дем. і Христ.-Суспільною. Координувала їх діяльність *Міжпартійна Рада* під головуванням К. *Студинського.* Усі укр. партії своєю деклярацією 14. 2. 1920 заявили, що вони стоять за держ. самостійність Галичини, Півн. Буковини і Закарпаття. Укр. партії протестували як проти Варшавського (22. 4. 1920), так і проти Ризького договору (18. 3. 1921).

У відповідь на поль. терор у серпні 1920 засновано рев. формацію — *Укр. Військ. Орг-цію* (УВО), яку з липня 1921 очолював полк. Є. *Коновалець.* Ця нова орг-ція своїми рев. актами (замах на Ю. *Пілсудського* 25. 9. 1921, вчинений С. *Федаком;* підпали поль. поміщицьких дворів; напади на поліційні установи тощо) здобула підтримку і визнання значної частини укр. спільноти.

На півн.-зах. землях (Волинь, Полісся, Підляшшя) українці взяли участь у парляментських виборах у листопаді 1922, на яких обрали 20 укр. послів і 5 сенаторів. У поль. сеймі С. *Підгірський* від імени всіх укр. послів заявив, що укр. народ бореться за відродження самостійности укр. держави, а його представники готові співпрацювати з поль. народом, якщо українцям буде забезпечений вільний розвиток їх нац. життя.

Період реорганізації політ. формацій (1923-30)

Стабілізація в Польщі після рішення Ради Амбасадорів примусила укр. політ. партії до перегляду свого становища і до участи у законодавчих органах Польщі. Надійшла ліквідація екзильного уряду ЗУНР Є. Петрушевича (15. 3. 1923), а серед гал. партій почалася реорганізація. Після дворічного шукання нового шляху різні фракції Укр. Трудової Партії об'єдналися 11. 7. 1925 в *Укр. Нац.-Дем. Об'єднання* (УНДО) під проводом Д. *Левицького.* УНДО складалося з представників кол. Нац.-Дем. Партії і в нових обставинах продовжувало її діяльність. Воно стало провідною політ. силою, яка, крім суто політ. дій, опанувала осв. та госп. установи („Просвіта", *Ревізійний Союз Кооператив, Центросоюз, „Дністер"*), мала пресу (тижневик *„Свобода"*, щоденник *„Діло"*). Реформувалася і Радикальна Партія, яка, об'єднавшись з соціялістами-революціонерами з Волині, створила *Укр. Соц.-Радикальну Партію* (УСРП) на чолі з Л. *Бачинським,* з 1930 — І. *Макухом.* Менший вплив мала *Укр. Соц.-Дем. Партія,* що після примусового розпуску в січні 1924 відновила свою діяльність у грудні 1929 під проводом М. *Ганкевича* і орієнтувалася на міське робітництво. Новостворена 1930 *Укр. Кат. Нар. Партія* під проводом єп. Г. *Хомишина* й О. *Назарука* мала скромне політ. значення. Совєтофільські тенденції відстоювали *Укр. Партія Праці* (1927-30) і Укр. Сел.-Роб. Соціялістичне Об'єднання *(Сельроб),* створене у жовтні 1926 з ініціятиви КПЗУ, що з 1923 стала автономною частиною Ком. Партії Польщі, але була ліквідована Комінтерном (див. *Комуністичний Інтернаціонал*) 1938.

Як реакція на розпорошення укр. політ. сил, нездорові прояви співпраці з окупантами, зростання совєтофільських тенденцій та для застосування більш радикальних форм боротьби в січні 1929 у Відні створено *Орг-цію Укр. Націоналістів* (ОУН), рев.-політ. формацію, яка ґрунтувалася на націоналістичній ідеології й діяла на всіх укр.

землях. Її провідником став Є. Коновалець. ОУН вдавалася до рев.-саботажних акцій, які були реакцією на антиукр. заходи поль. уряду (закон про усунення укр. мови з поль. держ. і самоуправних установ Зах. України, 31. 7. 1924; нищення укр. шкільництва; колонізація укр. земель поль. елементами, у висліді якої наплинуло бл. 200 тис. поляків до с. і бл. 100 тис. до м. Зах. України).

Укр. партії взяли участь у березні 1928 у других поль. парляментських виборах, здобувши 56 місць у сеймі й 11 у сенаті. Посли і сенатори УНДО створили Укр. Парляментарну Репрезентацію. Вона разом з посольським клюбом УСРП проголосила в сеймі, що стоїть на позиціях укр. державности і соборности всіх укр. земель. У 1920-их рр. на зах. укр. землях, попри всі адміністративні утиски, розвинулося укр. культ., наук., гром. і госп. життя.

За наказом поль. уряду (прем'єр Ю. Пілсудський) у вересні-листопаді 1930 в Галичині проведено *„пацифікацію"* — гострі репресії проти укр. населення силами війська і поліції, знущання над провідниками укр. політ., гром. і культ. життя. По с. і м. нищено укр. культ. установи, кооперативи, проведено масові арешти. Проти цих звірств протестувала Церква (митр. А. Шептицький) і політ. партії як перед поль. (у сеймі і сенаті 26. 1. 1931), так і перед міжнар. колами *(Лігою Націй)*. „Пацифікацію" було проведено як відплату за саботажну акцію укр. революціонерів, а також для залякування укр. населення під час підготови до парляментських виборів. У висліді терору і виборчих зловживань українці здобули тільки 27 мандатів до сейму і 5 — до сенату.

1930-і рр.: боротьба між політикою „нормалізації" і рев. дією

У 1930-их рр. посилилася антиукр. спрямованість поль. політики. Декретом през. Польщі 18. 6. 1934 створено концентраційний табір у *Березі-Картузькій*, який заповнено перев. українцями. Нова конституція 1935 обмежила права парляменту. Було також розпущено сейм і сенат. Польща стала авторитарною державою. У такій ситуації УНДО намагалося „нормалізувати" укр.-поль. взаємини (див. *Нормалізація*). Поль. уряд обіцяв новому (з 1935) гол. УНДО В. *Мудрому* припинити різкий антиукр. курс, а УНДО повинно було перестати співпрацювати з протиурядовою опозицією. На нових виборах (вересень 1935) УНДО здобуло малу кількість місць. Все ж В. Мудрий був обраний віце-маршалом сейму. Однак політика „нормалізації" не принесла значної зміни поль. ставлення до українців. З 1938 почалися погроми укр. населення й установ поль. шовіністичними колами. По м. тривала інтенсивна польонізація. Особливо потерпіла Правос. Церква на Холмщині й Підляшші, де у висліді терористичних акцій 1938 знищено 189 церков, а 149 передано римо-католикам. На оборону переслідуваних правос. християн Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся митр. А. Шептицький 2. 8. 1938 видав спеціяльне послання. З 1938 в УНДО оформилася опозиція, яка заснувала нову партію — *Фронт Нац. Єдности* (ФНЄ) на чолі з Д. *Палієвим*. Стоячи на націоналістичній плятформі, ФНЄ відмовлявся від терористичних акцій. В опозиції до політики „нормалізації" УНДО стала також ред. часопису „Діло".

Паралельно з цією леґальною політикою, ОУН влаштовувала рев. акції, які набували великого впливу на молоду ґенерацію. ОУН стала провідним чинником укр. політики. У боротьбі проти поль. шовінізму загинув провідник ОУН Ю. *Головінський* (30. 9. 1930). Поляки стратили бойовиків ОУН В. *Біласа* й Д. *Данилишина* (23. 12. 1932). На знак протесту проти голоду на Україні ОУН організувала напад на консульство СССР у Львові (22. 10. 1933). У висліді вбивства чл. ОУН поль. мін. внутр. справ Б. *Перацького*, співвідповідального за пацифікацію, Варшавський процес засудив керівників ОУН С. *Бандеру*, М. *Лебедя* і Я. *Карпинця* на страту (13. 1. 1936), яка була замінена пізніше на довічне ув'язнення. Другий великий процес проти Крайової Екзекутиви ОУН на зах. укр. землях відбувся в сер. 1936 у Львові. 1930-і рр. — це період постійних політ. процесів проти чл. ОУН, які відважно виступали проти поль. політики. Зростанню впливів ОУН протистояли не тільки окупанти, але й леґальні укр. партії. Проти терористичних актів виступила й Церква. Попри те напередодні війни (1939) після невдачі „нормалізації", коли Польща перетворилася на державу з поліційним режимом, ОУН залишилася на зах. укр. землях єдиною політ. силою.

УКР. ЗЕМЛІ ПІД РУМУНІЄЮ

З сер. листопада 1918 Румунія окупувала Буковину, ще раніше — Басарабію (проти

окупації якої відбулися протирум. виступи: *Хотинське повстання 1919* й *Татарбунарське повстання 1924*) і частину Мармарощини — Сигітщину. У складі Румунії перебувало бл. 1,3 мільйона українців. Нац.-культ. діяльність українців велася перев. тільки на Буковині.

Найбільшого нац. переслідування зазнали буковинці. Для залякування населення румуни тримали на Буковині до 1928 стан облоги, за якої панував поліційний режим. Для румунізації шкільництва видано закон від 26. 7. 1924, на підставі якого українців трактовано за румунів, що „забули свою рідну мову". Цілковита румунізація всіх видів шкільництва була завершена 1927. Від самого поч. в *Чернівецькому Ун-ті* закрито всі катедри з укр. мовою. Румуни ліквідували більшість довоєнних укр. орг-цій. Спершу вся укр. преса була заборонена. Румунізаційну політику проводили також на відтинку Правос. Церкви.

Деяке послаблення гніту настало 1927. Українці заснували *Укр. Нац. Партію* (УНП) під проводом В. *Залозецького*, що була до 1940 єдиною леґальною укр. партією в Румунії. Однак діяла вона тільки на Буковині. УНП боронила з мінімальними можливостями українців у рум. парляменті та перед Ліґою Націй, зберігаючи свою льояльність до Румунії. Серед діячів УНП були: Ю. *Сербинюк*, А. *Лукашевич*, В. *Дутчак*.

Культ.-гром. діяльність вели студентські т-ва *„Чорноморе"*, *„Запороже"*, т-во *„Кобзар"*, *„Жіноча Громада"*, спорт. т-во *„Довбуш"* та ін. Протягом цього дещо ліберальнішого часу появилися тижневики *„Рідний Край"*, *„Рада"* - офіц. орган УНП за ред. Ю. Сербинюка; єдиний укр. щоденник *„Час"* (1928-40) за ред. Л. *Когута*.

У 1930-их рр. на Буковині постав націоналістичний рух, який охоплював молодь і студентство (спорт. т-во „Мазепа", студентське т-во „Залізняк") і знайшов відгук також серед селянства. Націоналісти видавали ж. *„Самостійна Думка"* (1931-37) і тижневик *„Самостійність"* (1934-37). Серед діячів цього руху були: І. *Григорович*, О. *Зибачинський*, Д. *Квітковський*. 1937 на Буковині відбулися два політ. процеси над укр. націоналістами, яких військ. суд звинувачував у рев. діяльності та в заперечуванні рум. влади над укр. землями. Після цих процесів всякі прояви укр. політ. життя переслідувано, а з 1938 Румунія перетворилася на авторитарну державу, в якій запанувала диктатура короля Кароля II.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ ПІД ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНОЮ (Закарпаття)

Закарпаття добровільно увійшло до складу Чехо-Словаччини, і йому формально забезпечувано внутр. автономію. Офіц. назвою окремого адміністративного краю до 1928 була *„Підкарп. Русь"*. На чолі краю стояли губернатори: Г. *Жаткович* (1919-21), А. *Бескид* (1923-33); останній провадив русофільську політику. На Закарпатті йшла боротьба між народовецьким і русофільським таборами. Перший очолювали о. А. *Волошин*, брати М. і Ю. *Бращайки*, які заснували *„Просвіту"*, кооперативи, часописи і вели боротьбу з русофілами, згуртованими в *„Обществі ім. О. Духновича"*. Останніх підтримували чехи, які боролися за централізацію країни.

З 1928 Чехо-Словаччину поділено на адміністративні краї, і Закарпаття стало „Підкарп. Краєм" на чолі з крайовим през., що мав всю повноту влади (губернатор тільки символізував „автономію"). При парляментських виборах, крім народовецько-укр. і русофільської груп, виступала також ком. партія. Кожний табір мав своїх послів і сенаторів. У 1930-их рр. зміцнів укр. табір. Укр. „Учительська Громада" перебрала керівництво шкільництвом, М. Бращайко почав з 1937 видавати тижневик *„Укр. Слово"*. Чехи ж штучно підтримували русофільство. Але на виборах 1935 ч. голосів за укр. кандидатів було значно більше, ніж на попередніх виборах. Серед послів був Ю. *Ревай*. Від сер. 1930-их рр. під впливом націоналістичного руху закарпатці вимагали здійснення автономії. Однак чес. уряд, не зважаючи на трудність міжнар. ситуації, зволікав з її реалізацією, вимагаючи, щоб українці об'єдналися з русофілами.

Після Мюнхенського договору чотирьох держав (29. 9. 1938) під впливом міжнар. подій і внутр. тиску українців Прага дозволила 8. 10. 1938 створення автономного уряду на чолі з А. *Бродієм*, а з 26. 10. 1938 гол. уряду став А. *Волошин*. Українці домагалися побудови карп.-укр. держави у федеративному зв'язку з чехами і словаками. Празький парлямент схвалив її конституційним законом 22. 10. 1938, тоді як русофіли підтримували угор. пляни захоплення Закарпаття. Після *Віденського арбітражу* 2. 11. 1938 півд. частину Закарпаття (Ужгород, Мукачеве і Берегове) приєднано до Угорщини, а столицю Карп. України перенесено до Хусту. Попри цю втрату, українці з вели-

ким ентузіязмом взялися за розбудову Закарпаття. В орг-ції політ. і культ. життя закарпатцям допомагали втікачі з Галичини, Буковини; матеріяльну допомогу подавала заокеанська еміграція. Великий внесок у розбудову Карп. України внесла ОУН. Вибори до сейму Карп. України 18. 2. 1939 засвідчили значну перемогу *Укр. Нац. Об'єднання,* яке отримало 86,1% голосів. Проти постання укр. держави на Закарпатті рішуче виступали Угорщина і Польща. Дійшло також до зіткнення військ. частин Карп. Січі з чес. загонами ген. Л. *Прхали.* Коли в Хусті зібрався сейм Карп. України, який 15. 3. 1939 проголосив її самостійність, прийняв конституцію й обрав А. Волошина през. держави, угор. війська, з дозволу А. *Гітлера,* почали окупацію Карп. України. Не зважаючи на запеклий опір *Карп. Січі,* угорці окупували Закарпаття, а през. і частина уряду на чолі з прем'єром Ю. Ревасм виїхали через Румунію на еміграцію.

УКР. ЕМІҐРАЦІЯ

Після занепаду укр. держави уряд, військ. та багато політ. і культ. діячів виїхали на еміґрацію. Найважливішими її осередками стали Прага, Варшава, Відень, Берлін, Париж. Чимало українців з Наддніпрянщини перебували в Польщі, Чехо-Словаччині, Румунії, Югославії, Болгарії, Італії, Бельгії.

На політ. відтинку активно виявили себе різні політ. течії та угруповання. У соціялістичному таборі найдіяльнішими були УСДРП І УПСР. Соц.-демократи на чолі з І. Мазепою і П. *Феденком* мали свій осідок у Празі (вони входили до II Соц. Інтернаціоналу). Досить активною на еміґрації була УПСР з двома центрами: у Відні, де оформився на чолі з М. Грушевським гурток навколо *Укр. Соціологічного Ін-ту* і ж. *„Борітеся - Поборете"*, та у Празі, де важливу не тільки політ., але й культ. ролю відогравав М. *Шаповал,* співзасновник (з В. Винниченком) ж *„Нова Україна"* (1922-25). Обидві соц. партії були в опозиції до екзильного уряду УНР. Серед ліберального табору виявила себе тільки заснована 1923 у Празі Укр. Радикально-Дем. Партія, що продовжувала традицію УПСФ. Її очолював О. *Лотоцький,* серед її лідерів були В. *Прокопович,* А. *Яковлів,* О. *Шульгин.* Ця партія тісно співпрацювала з екзильним урядом УНР. Монархістську групу на еміґрації репрезентував *Укр. Союз Хліборобів-Державників,* створений 1920 у Відні заходами В. Липинського і С. *Шемета.* Союз видавав ж. „Хліборобська Україна" (Відень, 1920-25). Він проголосив 1925 П. Скоропадського спадковим гетьманом України. 1937 гетьманський Союз ліквідовано і на його місці створено Укр. Союз Гетьманців-Державників. Наприкін. 1920-их рр. на політ. арену виступив націоналістичний рух, репрезентований Орг-цією Укр. Націоналістів, створеною у січні 1929 у Відні. Очолив ОУН Є. Коновалець, від 1938 — А. *Мельник* (затверджений II Збором у Римі в серпні 1939). Основну свою базу ОУН мала на укр. землях, особливо на зах. Завдяки рев.-політ. діяльності ОУН у 1930-их рр. стала домінуючою силою як на рідних землях, так і на еміґрації. Вона видавала у Празі ж. *„Розбудова Нації"* і *„Сурма"*, а з 1934 — у Парижі часопис *„Укр. Слово"*.

Окремо від названих нац. формацій діяли ком. і совєтофільські групи, яким спершу допомагали сов. дипломатичні місії у Празі, Відні, Варшаві й Берліні. Після короткотривалого періоду „українізації", яка сприяла діяльності совєтофілів, реальна дійсність на Україні і колективізація, голод, репресії проти укр. культури у 1930-их рр. в УССР призвели до ліквідації цієї течії.

На еміґрації продовжував свою діяльність *Уряд Укр. Нар. Респ. в екзилі* - спершу в Тарнові (Польща), потім осередками держ. установ стали Варшава, Париж і Прага. Гол. Директорії (гол. держави) був С. Петлюра, з 1926 А. *Лівицький,* короткотривало — В. Прокопович (1939-40). Виконавчий орган, Раду Нар. Мін. УНР, очолювали на еміґрації А. Лівицький, П. *Пилипчук,* В. Прокопович, О. Шульгин. На зовн. відтинку екзильний уряд спершу діяв за посередництвом дипломатичних місій УНР, які були потім ліквідовані (поч. 1920-их рр.); згодом використовувано форум Ліґи Націй через Укр. Т-во для Ліґи Націй та *Прометейський рух.* Неофіц. органом уряду УНР був тижневик *„Тризуб"*, що виходив у Парижі в 1925-40 рр.

Больш. аґентура ОГПУ-НКВД безкарно здійснила ряд терористичних актів проти укр. політ. діячів. Одною із перших жертв цього терору став С. Петлюра, вбитий в Парижі 25. 5. 1926. Потім, 23. 5. 1938, у Роттердамі від бомби, підкладеної больш. аґентом, загинув один з найвидатніших політ. та військ. діячів визвольної боротьби, гол. Проводу ОУН Є. Коновалець.

Укр. еміґрація вела широку культ.-гром. діяльність у різних країнах поселення. Най-

більшим осередком була Прага, де діяли *Укр. Вільний Ун-т* (з 1921), *Укр. Госп. Академія* в Подєбрадах, *Укр. Високий Пед. Ін-т ім. М. Драгоманова* в Празі, *Центр. Союз Укр. Студентства* (ЦЕСУС) і багато ін.

У Варшаві велику вид. діяльність провадив *Укр. Наук. Ін-т* на чолі з О. Лотоцьким. Менш продуктивним був *Укр. Наук. Ін-т у Берліні*, дир. якого був Д. *Дорошенко*, а з 1930 І. *Мірчук.* Загальнокультурницьку роботу провадила також укр. еміґрація у Відні, Парижі, Женеві, Римі, Лондоні, Любені, Букарешті.

VIII. УКРАЇНА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-45)

Нім.-сов. пакт, підписаний у Москві 23. 8. 1939, і таємна угода між двома партнерами про розподіл впливів у Сх. Европі стимулювали поч. ґльобального світового конфлікту, під час якого були втягнені у воєнні дії насамперед зах. укр. землі, а з 1941 — центр. та сх. 1. 9. 1939 Німеччина здійснила напад на Польщу, що започаткувало події другої світової війни на сх. Европи. Невдовзі нім. війська зайняли Лемківщину, Підляшшя, Холмщину і зах. частину Галичини по лінію Сокаль — Львів — Стрий. Пам'ятаючи ставлення поль. влади до українців (арешти, заслання до концентраційних таборів, дискримінаційна аґрарна та в цілому нац. політика), більшість українців поставилася до німців прихильно, вважаючи їх за визволителів з-під поль. окупації. Разом з нім. армією йшов окремий укр. військ. загін (бл. 600 осіб) під командуванням полк. Р. *Сушка,* створений заходами ОУН частково з кол. чл. Карп. Січі, завданням якого було налагодити зв'язок між укр. населенням і нім. військом. Це формування німці ліквідували наприкін. вересня 1939.

Згідно з таємною угодою між Ріббентропом і *Молотовим,* 17. 9. Червона Армія окупувала Зах. Волинь і Галичину, а новий сов.-нім. договір у Москві 28. 9. 1939 устійнив кордони між Німеччиною і СССР вздовж Сяну і Бугу. На зах. землях кол. поль. держави німці створили *Ген. Губернію,* до складу якої входили Лемківщина, Посяння, Холмщина й Підляшшя (охоплювала укр. етнічні території — бл. 16000 км^2 з 1,2 мільйона населення). Крім місц. укр. населення, сюди прибуло до 20 тис. втікачів з окупованих большевиками Галичини і Волині, а 1940 — також з Буковини. Центром укр. життя став Краків, осідок ген.-губернатора Г. *Франка.* Від самого поч. нім. урядування почали виникати в поодиноких місцевостях укр. гром.-культ. орг-ції, укр. школи, орг-ції молоді. Це все відбувалося спонтанно, та в більшій чи меншій мірі було толероване місц. нім. владою. Для координації праці цих місц. гром. комітетів у листопаді 1939 з ініціятиви ОУН створено централю в Кракові, споч. під назвою Укр. Нац. Об'єднання (УНО), яку остаточно оформлено 13-15. 4. 1940 під проводом В. *Кубійовича.* Спершу централю толерували німці. У червні 1940 остаточно оформлено *Укр. Центр. Комітет* (УЦК), леґалізований нім. владою як централя місц. укр. допомогових комітетів (УДК). Крім допомогової діяльности, опіки над полоненими з часу поль.-нім. війни, УЦК координував працю кооперації, т-ва *„Сіль. Господар",* культ. орг-ції *Укр. Осв. Т-ва* (УОТ), орг-ції молоді, що діяли при УОТ, а також організував вид. діяльність, для чого було створено Укр. В-во у Кракові. В ділянці шкільництва УЦК співпрацював з нім. владою щодо створення нових шкіл, забезпечував їх пед. кадрами, опрацьовував навчальні програми, організував різні курси. УЦК багато допоміг у створенні окремої адміністратури Укр. Правос. Церкви для Холмщини і Підляшшя — єп. *Іларіон* (І. Огієнко) і Лемківщини — єп. *Палладій* (Видибіда-Руденко).

Хоча в Ген. Губернії опинилася більшість діячів леґальних укр. політ. партій, під тиском нових обставин вони не вели ніякої явної діяльности. Єдиною політ. формацією, що продовжувала свою діяльність, була ОУН, яку в Ген. Губернії очолював Р. *Сушко.* Німці не визнавали ОУН, хоча спершу толерували її за участь у попередній антиполь. підпільній діяльності. Більшість чл. ОУН включалася на різних щаблях укр. гром. життя в роботу УЦК.

Великий вплив на укр. політ. життя мав розкол в ОУН, який стався у лютому 1940. У Кракові в опозиції до політики і методів праці ОУН під проводом полк. А. Мельника був створений рев. провід ОУН під керівництвом С. Бандери, затверджений у квітні 1941 великим збором у Кракові. Від того часу існує поділ націоналістів на прихильників А. Мельника (їх почали називати „мельниківцями") та прихильників Бандери („бандерівці"). Цей поділ поглиблювався, набирав драматичних виявів, включно з братовбивчою боротьбою. Причиною розколу в ОУН були псих., тактичні (помірко-

ваність і революційність) і персональні розбіжності людей різного віку, поглядів та становища. Велику ролю відограв і „реґіональний патріотизм". Напередодні нім.-больш. конфлікту обидві групи ОУН намагалися консолідувати укр. політ. сили. У червні бандерівці створили у Кракові *Укр. Нац. Комітет* на чолі з В. *Горбовим,* аналогічну роботу провів М. *Сціборський* від імени ОУН Мельника.

Після захоплення Зах. Волині та Галичини большевики організували тут 22. 10. 1939 вибори до Установчих Нар. Зборів Зах. України. За офіц. даними, 84% виборців голосували за наперед усталений список кандидатів, які 27. 10. 1939 ухвалили включити Зах. Україну до УССР. Це рішення затвердили Верховні Ради СССР (1. 11. 1939) і УССР (14. 11. 1939). Після формального інкорпорування, названого „возз'єднанням Зах. України з УССР", проведено конфіскацію поміщицьких і церк. земель, націоналізацію банків і великої пром-сти. На поч. грудня 1939 на території Зах. України встановлено новий адміністративний поділ: утворено 6 обл. (Волинську, Рівенську, Львівську, Дрогобицьку, Станиславівську, Тернопільську), які поділено на р-ни. На окупованих большевиками територіях перестали діяти всі кол. укр. політ. партії, а також гром., культ., наук., торг. та пром. т-ва і установи, зокрема „Просвіта", Наук. Т-во ім. Шевченка, закрито всі часописи. Запанували больш. закони і порядки. Багатьох політ. лідерів леґальних партій заарештовано: К. та Д. *Левицьких,* О. *Луцького,* В. *Старосольського,* С. *Герасимовича* та ін. У підпіллі діяла ОУН. В сувору зиму 1940 почалися масові депортації місц. населення на Сибір.

У шкільництві укр. мова стала викладовою, однак з погляду змісту в освіті, науці, мистецтві запроваджено совєтизацію і русифікацію.

Больш. окупація мала значний вплив на нац. відносини в Зах. Україні. Поль. елемент перестав бути домінуючим у держ. і адміністративних установах, а сотні тис. поль. колоністів було вивезено на сх., зокрема на Сибір. До м. почав напливати укр. елемент, що сприяло їх поступовій українізації. Ці позитиви не могли компенсувати неґативних явищ больш. антиукр. політики, тому населення до неї ставилося неприхильно.

Знову за зґодою Гітлера совєтський режим під загрозою війни 28. 6. 1940 змусив Румунію зректися на користь СССР Півн. Буковини і Басарабії. 2. 8. Верховна Рада СССР вирішила включити Півн. Буковину та Півн. і Півд. Басарабію до УССР, а з решти Басарабії і кол. Молд. Автономної ССР 15. 8. 1940 створено *Молд. ССР.* Суспільно-екон. й нац. зміни на Буковині та Басарабії були такими ж, як і на Зах. Україні.

Не зважаючи на нім.-сов. пакт про ненапад, обидва партнери готувалися до війни. На цьому особливо терпіла Україна, бо вся місц. індустрія була переключена на воєнні потреби. Одночасно здійснювалася мілітаризація цивільного життя: підвищувалися вимоги до працюючих, створювалися парамілітарні формації, розвиток освіти, культури, літератури, мистецтва здійснювався під кутом воєнної підготови. Для завоювання симпатій українців тимчасово був зменшений русифікаційний тиск, деякі поступки були зроблені на відтинку укр. культури. Позитивний вплив мали також контакти українців Наддніпрянщини та приєднаних до УССР зах. земель.

Поч. нім.-сов. війни 22. 6. 1941 виявив слабість СССР, брак підтримки населення, особливо на укр. землях, де велика його частина бажала поразки больш. системи і розвалу СССР. Доказами цього були масові втечі з Червоної Армії (див. *Совєтська армія*) і добровільна здача в полон.

Нім. фронт швидко посувався на сх. До сер. липня німці захопили Галичину, Зах. Волинь, Буковину, Басарабію; у сер. серпня окупували Правобережну Україну, 19. 9. зайняли Київ і Полтаву, 16. 10. — Одесу, 24. 10. Харків. До кін. 1941 вони захопили майже всю Україну, крім Криму, який зайняли в сер. 1942.

Безладний відступ большевиків аж до Дніпра не дозволив їм евакуювати населення та масово руйнувати госп. об'єкти. Натомість большевики при своєму відступі знищили бл. 15 тис. укр. політ. в'язнів, що перебували у в'язницях Львова, Золочева, Дубного, Рівного, Луцького, Києва, Харкова та ін. м.

Скориставшись із затримки німців над Дніпром, большевики нищили пром. об'єкти, харч. запаси, зал. Вони зруйнували Бердичів, частково Київ (особливо Хрещатик), але найбільше — Лівобережжя, де затопили шахти на Донбасі, знищили Дніпровську ГЕС, значну частину Харкова. Багато потерпіла Україна у висліді евакуації людей і матеріяльних цінностей на сх., за Урал і в Сер. Азію. Силоміць вивезено культ. діячів, чл. Академії Наук УРСР, письм., фахівців різ-

них ділянок госп-ва. Протягом 1941-43 в Уфі перебували Академія Наук УРСР і кадри Київ. і Харківського ун-тів. При евакуації багато діячів загинуло або було знищено НКВД (В. *Свідзінський,* І. *Юхименко,* А. *Кримський,* К. *Студинський,* П. *Франко* та ін.).

Від самого поч. нім. політика на Україні мала ознаки окупації й колоніяльного трактування. Для здійснення своїх намірів Німеччина поділила укр. землі на: дистрикт Галичина, який приєднано до Ген. Губернії (1. 8. 1941), *Райхскомісаріят Украіне* (Reichskommissariat Ukraine) — з 20. 8. 1941, територія під нім. військ. управлінням; укр. землі під рум. окупацією (Півн. Буковина, частина Басарабії і *Трансністрія* — територія між Дністром і Богом, — з 19. 8. 1941) і Закарпаття, що 1939 було окуповане Угорщиною. У кожній з цих частин був різний окупаційний режим, але всюди визвольні укр. нац. кола боролися з жорстокою новою владою.

Спершу укр. населення загалом прихильно сприймало нім. військо, як таке, що визволяло його від сталінського режиму. Хоч німці і не давали жодних обіцянок, населення сподівалося на відбудову укр. державности.

За цього часу найбільшу активність виявили діячі обох течій ОУН. Перед поч. нім.-больш. війни ОУН під проводом С. *Бандери* зформувала дві військ. частини: *„Нахтігаль"* (Nachtigall) і *„Ролянд"* (Rolland), які в складі нім. армії взяли участь у боротьбі з большевиками. Крім того, обидві націоналістичні орг-ції вислали своїх чл., т. зв. *Похідні групи ОУН,* зформовані з цивільних кадрів як зах. укр. земель, так й еміґрації, на центр. укр. землі, зайняті німцями, для розбудови політ. і культ. укр. життя.

ОУН під проводом С. Бандери проголосила 30. 6. 1941 у Львові створення укр. держави на зах. укр. землях і зформувала *Укр. Держ. Правління 1941* — крайову владу на чолі з Я. *Стецьком.* На провінції відбувалися спонтанні збори українців, на яких проголошувалося відновлення укр. державности. На поч. липня німці заборонили діяльність того правління, а 12. 7. 1941 нім. поліція заарештувала гол. і ще двох чл. правління (Р. *Ільницького* і В. *Стахова*), і воно після цього перестало існувати. Тоді ж німці провели масові арешти серед чл. ОУН, кидаючи їх до концентраційних таборів. За відмову скасувати акт незалежности був також заарештований С. Бандера, який перебував у концтаборі до вересня 1944.

Після взяття Києва німцями (19. 9. 1941) з ініціятиви ОУН А. *Мельника* у Києві створено *Укр. Нац. Раду* (5. 10. 1941) — політ.-гром. центр під проводом М. *Величківського.* Спершу в Києві укр. націоналісти почали видавати самостійницький часопис *„Укр. Слово",* а О. *Теліга* організувала Спілку Укр. Письм. Але вже у грудні 1941 німці заарештували, а в лютому 1942 розстріляли у Києві групу укр. націоналістів: О. Телігу, І. *Рогача,* О. *Чемеринського* та ін. Наприкін. 1941 німці заборонили Укр. Нац. Раду. Дещо довше проіснувала *Укр. Нац. Рада у Львові,* що виникла в сер. липня 1941 під протекторатом митр. А. *Шептицького* і під проводом К. *Левицького.* Перед нею ставилось завдання бути допоміжним проводом укр. народу на зах. землях України і його представником перед нім. владою через Ген. Секретаріят на чолі з К. *Паньківським.* Львівська Рада протестувала 30. 7. 1941 проти приєднання Галичини до Ген. Губернії. Вона проіснувала до поч. березня 1942, коли за наказом Г. *Гіммлера* її заборонили.

Крім цих політ. формацій, у вересні 1941 німці створили в Галичині гром. установу *Укр. Крайовий Комітет* (УКК) на чолі з К. Паньківським із завданнями, аналогічними УЦК. Цей Комітет проіснував до березня 1942, коли функції УКК перебрав УЦК у Кракові, а гол. УКК став заступником провідника УЦК В. Кубійовича.

Після приєднання 1. 8. 1941 Галичини як п'ятого дистрикту Ген. Губернії, українці в ньому становили 70% населення (бл. 5 мільйонів, з них 1 мільйон латинників — українців римо-кат. обряду та калакутів — українців на Підляшші й Холмщині, які змінили свою нац. приналежність на поль.). У Галичині панував поліційний режим з арештами укр. патріотів і з забороною політ. діяльности. УКК, а з березня 1942 — УЦК був центр. леґальною укр. орг-цією, яка координувала роботу укр. окружних комітетів (УОК). Ця орг-ція здобула певні успіхи на культ. і госп. відтинках, особливо коли губернатором Галичини став. О. *Вехтер.* Нім. режим, порівняно з режимом на ін. укр. землях, був тут менш суворий. Шкільництво було держ., воно забезпечувало укр. населення нар. і фаховими школами, а у Львові діяли фахові курси, які частково забезпечували вищу освіту. У квітні 1943 німці дозволили формування *Дивізії „Галичина"* з українців Ген. Губернії як добровільної частини в складі нім. збройних сил. Під час другої

світової війни це була єдина значна регулярна укр. військ. одиниця, яка у певних обставинах могла б стати зародком укр. нац. армії. Тільки виходячи з таких засад, укр. громадянство підтримувало її орг-цію. УЦК як легальна установа вів т. зв. реальну політику, яка полягала в тому, щоб при дотриманні формальної льояльности супроти нім. влади зберегти укр. населення від переслідувань, а заразом зміцнила становище українців, опановуючи адміністрацію і готуючи різних фахівців. Одночасно за лаштунками цієї легальної політики існував в укр. суспільстві рев.-визвольний сектор, про який мова далі.

З найбільшої частини України, окупованої німцями, був створений 20. 8. 1941 Райхскомісаріят Україна, який включав Волинь, Полісся, Правобережжя, частину Полтавщини, а з 1942 решту Полтавщини і Запоріжжя. На зверхника цієї території, що охоплювала бл. 340 тис. км^2 з 17 мільйонами населення, Гітлер призначив Е. *Коха* з осідком у Рівному. Формально Райхскомісаріят Україна підлягав мін-ву Сх. Окупованих Територій. У дійсності, однак, Кох управляв Райхскомісаріятом незалежно від А. *Розенберга;* вся влада була в його руках. Адміністративно Райхскомісаріят поділявся на „генеральбецірки", з ген.-комісарами на чолі, а ті, в свою чергу, на „крайси", на чолі з ґебітскомісарами. Місц. адміністрація складалася з районових міських управ та сіль. старост. Укр. допоміжна поліція, як і в Ген. Губернії, підлягала нім. поліції й нім. цивільній владі. Німці запровадили в Райхскомісаріяті жорстокий окупаційний режим з поліційним терором, позбавляючи місц. населення мінімальних прав. З екон. боку Райхскомісаріят був перетворений на нім. колонію, яка входила в обсяг нім. „життєвого простору" (Lebensraum) і мала бути джерелом постачання і робочої сили. Характерне, що для інтенсивної експлуатації населення німці зберегли колгоспну систему. Приватна торгівля, за винятком базарів і укр. кооп. орг-ції, була заборонена. Промсть німці не відбудовували, за винятком галузей, пов'язаних з видобутком деяких видів сировини, напр., марганцю.

Великих репресій зазнала культ. і осв. діяльність на Україні. Усі культ. т-ва, зокрема „Просвіта", були ліквідовані. Допускалася тільки початкова освіта, чотирикласні нар. школи. Закрито наук. установи, бібліотеки, музеї, театри. Преса (бл. 115 часописів) перебувала під контролем нім. адміністрації. Дещо меншого тиску зазнавала Церква. На Україні відновила свою діяльність УАПЦ, почала діяти також Автономна Правос. Церква . Але й тут німці застосували дискримінацію, послаблюючи нац. Церкву — УАПЦ і фаворизуючи Автономну, яка визнавала Моск. Патріярхію.

Восени 1941 нім. спеціяльні частини СС знищили на Україні бл. 850 тис. жидів. Взимку 1941-42 в нім. таборах загинули з голоду сотні тис. полонених Червоної Армії. З лютого 1942 німці почали примусово вивозити українців з Райхскомісаріяту на роботу до Німеччини, як *„остарбайтерів",* найбільш упосліджену категорію чужинецьких робітників; протягом 1942-44 з України вивезено бл. 2 мільйонів людей.

Така нім. політика викликала на Україні заг. обурення, збройний опір населення. Осередком опору спершу стали Волинь і Полісся, терени, які стратегічно підходили для партизанських дій. Від самого поч. нім.-больш. конфлікту тут діяли партизанські відділи *„Поліської Січі"* під проводом Т. *Бульби-Боровця,* що воювали проти больш. військ. частин, які залишилися поза фронтом. У листопаді 1941 нім. адміністрація наказала припинення діяльности „Поліської Січі", однак ця остання не склала зброї і влітку 1942 відновила активні дії під зміненою назвою *Укр. Повстанської Армії* (УПА). У нових умовах УПА обороняла укр. населення не тільки від червоних партизанів, але й від нім. каральних загонів. Тут таки, на Волині, з 1942 почали формуватися партизансько-військ. частини обох ОУН, які з осени почали відплатні акції проти німців. Наприкін. 1942 сов. партизанські загони під проводом С. *Ковпака* провели рейд від Брянщини до Правобережної України. Після нім. поразки під Сталінградом (січень 1943) значно зріс рух опору на Україні. На весні 1943 ОУН під проводом С. Бандери розбудувала свої військ. частини, до них перейшла частина укр. поліції. Вони прийняли також назву Укр. Повстанська Армія (УПА). Очолив її Р. *Шухевич* (Т. Чупринка). Спроби Т. Бульби-Боровця об'єднати різні відділи укр. партизанів закінчилися невдачею. В сер. 1943 загони УПА С. Бандери роззброїли і невтралізували відділи „Поліської Січі" та частини ОУН А. Мельника. Рештки загонів „Поліської Січі" були перейменовані на *Укр. Нар. Рев. Армію* (УНРА) й продовжували боротьбу проти червоних партизанів і німців аж до кін. 1943, коли Бульба-Боровець був заареш-

тований німцями і кинутий до концентраційного табору у Саксенгавзені, де перебували й ін. укр. політ. в'язні, м. ін. С. Бандера і А. Мельник. Наприкін. 1943 УПА стала єдиною військ. формацією, що боролася проти німців і больш. партизанів. Влітку 1943 УПА провела низку успішних боїв з німцями, примусивши їх відтягнути свої сили з території Волині та звузити контроль до міст і шляхів комунікації. Сов. партизани під проводом С. Ковпака також провели рейд у травні-жовтні 1943 з Путивля, через Волинь-Галичину у Карпати. З сер. 1943 тут також почали формуватися загони УПА під назвою Укр. Нар. Самооборони, які в серпні 1943 розбили Ковпака під Делятином. З кін. 1943 центр УПА переноситься до Галичини, де йде боротьба проти нім. терору, а також ведеться підготова до боротьби з большевиками. На поч. 1944, перед їх приходом, УПА зі всіма парамілітарними відділами була найчисленнішою і нараховувала понад 40 тис. учасників.

21-25. 7. 1943 відбувся III надзвич. збір ОУН, який у нових умовах визначав гол. програмні вимоги орг-ції, м. ін. право кожного народу на творення своєї держави. Збір заявив, що ОУН бореться проти імперіялізму та проти імперій і з тієї причини поборює як СССР, так і фашистську Німеччину.

З ініціятиви УПА і ОУН С. Бандери наприкін. другої світової війни 11-15. 7. 1944 була створена *Укр. Гол. Визвольна Рада* (УГВР) як політ. провід УПА. Її завданням була розбудова суспільно-політ. бази боротьби збройного підпілля проти окупанта.

Під тиском Червоної Армії з другої пол. 1943 німці почали відступати з України: 23. 8. большевики зайняли Харків, а 6. 11. 1943 — Київ. Відступаючи з Лівобережжя, німці нищили все на своєму шляху, зруйнували Дніпропетровське, Полтаву, Кременчук, Київ та ін. м. Наприкін. 1943 сов. війська займають Сх. Волинь — Житомирщину, а з весни 1944 — Зах. Волинь (5. 2. — Луцьке і Рівне), Поділля (20. 3. — Вінницю, 25. 3. — Проскурів), згодом Буковину (30. 3. — Чернівці), Сх. Галичину (15. 4. — Тернопіль). У боротьбі з большевиками брала участь Дивізія „Галичина", яка у бою під Бродами 18-22. 7. була розбита. Дещо довше затрималися німці на півд. України, де обороняли Одесу (10. 4. 1944), Крим (травень 1944), Зах. Галичину (27. 7. 1944 — Львів і Станиславів, 6. 8. 1944 — Дрогобич) і нарешті Закарпаття (24. 10. 1944 — Ужгород). Наприкін. жовтня 1944 уся територія УССР була зайнята сов. армією.

За другої світової війни частина укр. земель перебувала під рум. окупацією, а Закарпаття — під угор. Стан цих земель був ін., ніж під нім. окупацією.

Румунія окупувала з поч. липня 1941 Півн. Буковину (4.7. — Чернівці) і Півн. Басарабію, а наприкін. липня — Півд. Басарабію. Із серпня до жовтня румуни, за згодою німців (нім.-рум. договір 19. 8. 1941) окупували Трансністрію. Таким чином, з другої пол. 1941 під румунами перебувала укр. територія, що охоплювала приблизно 60 тис. км^2 (Буковина — 5,5 тис., укр. Басарабія — 14,5 тис., Трансністрія — 40 тис. км^2) з 3,5 мільйона населення. Під рум. окупацією перебувало за другої світової війни 10% укр. території. Окупувавши укр. землі, рум. уряд запровадив тут військ.-поліційний терор, колоніяльний екон. визиск і систематичну румунізацію. З Буковини, Басарабії і Трансністрії були створені губернаторства, на чолі яких „кондукаторул" — ген. Й. *Антонеску* призначав губернаторів: ген. К. Колотеску для Буковини, ген. К. Войкулеску для Басарабії й проф. Ґ. *Алексіяну* для Трансністрії. У кожному губернаторстві діяв директорат румунізації (Directoratul de romanizare), завданням якого було змінювати назви укр. місцевостей, укр. прізвища, забороняти укр. мову в школі, адміністрації, церкві. Його завданням було також виселення українців та заселення укр. території рум. колоністами. На Буковині заборонено всі укр. т-ва. Проти такої рум. політики був організований опір укр. патріотів: на поч. 1942 у Ясах відбувся військ. суд над чл. ОУН, яких звинувачували в ірредентській рев.-націоналістичній укр. діяльності, зв'язках з укр. підпіллям. У Басарабії опір інспірувався ком. ідеологією і підтримкою больш. влади та партизанських загонів. Трансністрію румуни трактували як колонію, територію для екон. використання, допроваджуючи її до госп. руїни. Це був і терен для заслання „небажаних" національностей: українців, росіян, циган, а насамперед жидів, для яких Задністров'я стало не тільки засланням, але й концентраційним табором (з Буковини і Басарабії до Трансністрії перевезено 101405 жидів).

Загалом політика румунів у другій світовій війні на укр. землях йшла традиційною лінією заперечення прав місц. укр. населення, румунізації, колонізації і госп. експлуатації, наслідуючи до певної міри політику свого протектора — гітлерівської Німеччини. Проте заведені румунами порядки

та їх застосування не мали таких екстермінаційних наслідків, як запроваджені німцями, тому населення Трансністрії воліло рум., ніж нім. окупацію.

На Закарпатті угорці створили окрему адміністративну одиницю („Підкарп. територію") на чолі з реґентським комісаром з осідком в Ужгороді. Тут угорці провадили антиукр. політику, підтримували русофілів, надаючи мінімальні культ. права для „угрорусинів". Вони пробували витворити штучну „рутенську" мову, але пізніше толерували мову нар. З 1941 влада дозволила заснувати народницьке осв. т-во *„Подкарпатське Общество Наук"* під головуванням А. *Годинки,* яке чинило опір русофільству й розвивало „руську" культуру і мову. Владою було допущене мінімальне шкільництво з укр. мовою. Проти такої політики угор. режиму виступило підпілля (процес проти чл. ОУН в Мукачевому 1942), а бл. 30 тис. українців втекло 1940 на Сов. Україну. Згодом, після больш. окупації Закарпаття в жовтні-листопаді 1944, з цих втікачів, яких від 1940 тримали у сов. концтаборах, зформовано чехо-словацьку бриґаду ген. Л. *Свободи.* Починаючи з кін. 1944, Закарпаттям під сов. контролем керувала т. зв. *Нар. Рада Закарп. України.* 26. 11. 1944 з'їзд нар. комітетів Закарпаття в Мукачевому висловився за „воз-з'єднання з УССР", а 29. 6. 1945 за договором, підписаним у Москві, Чехо-Словаччина відступила Закарп. Україну УССР.

Сов. історіографія називає період 1941-45 Великою Вітчизняною війною Радянського Союзу, підкреслюючи її загальнонар. характер. За даними цієї історіографії, Україна зазнала в період війни величезних втрат: бл. 4,5 мільйона загиблих і 2 мільйони вивезених на роботи в Німеччину. Перебільшується масовість сов. партизанів на Україні, які почали формуватися щойно восени 1942, хоча ЦК КП(б)У вже 5. 7. 1941 ухвалив рішення про орг-цію партійного підпілля і партизанських загонів. На Україні діяли партизанські з'єднання під керівництвом М. *Попудренка,* С. Ковпака, О. *Сабурова,* О. *Федорова,* П. *Вершигори* та ін. Партизани формувалися з умисне залишених партійних кадрів, кол. військовослужбовців, що залишилися поза фронтом, утікачів від нім. терору. Їх постійно доповнювали повітряними десантами — військ.-розвідувальними кадрами. Варто зазначити, що партизани, яких, за сов. джерелами, нараховувалося до 100 тис., не були складовою частиною Червоної Армії, а підпорядковувалися Мін-ву Держ. Безпеки. Больш. політика і пропаґанда використала антиукр. політику німців, щоб завоювати симпатії укр. населення. Фронтові військ. з'єднання, що оперували на Україні, 20. 10. 1943 перейменовано на „Укр. фронти": Перший (кол. Воронізький), Другий (Степовий), Третій (Півд.-Зах.) і Четвертий (Півд.). Для підсилення впливу на укр. гром. думку 10. 10. 1943 встановлено „Орден Богдана Хмельницького". З вересня 1943 Совнарком України переїхав з Москви до Харкова, згодом до Києва. Гол. уряду УССР призначено М. *Хрущова.*

Щоб збільшити свій вплив на світовій арені, і зокрема в *Орг-ції Об'єднаних Націй,* Сталін домігся розширеного представництва в цій орг-ції. У лютому 1944 змінено конституцію УССР: їй надано право вступати в безпосередні зносини з ін. державами і формально мати респ. військ. формації. На конференції у Сан-Франсіско 30. 4. 1945 УССР була прийнята до Орг-ції Об'єднаних Націй як чл.-засновник. Однак всі ці заходи мали лише формальний характер. Насправді рішуче і брутально переслідувалося формації, установи і поодиноких осіб, які змагалися у війні за укр. державу, свободу і людську гідність. Переслідувань зазнали й кол. полонені та сов. громадяни, яких примусово вивезли на роботу до Німеччини.

Наприкін. 1944, коли всі укр. землі були окуповані большевиками, німці змінили своє ставлення до укр. питання. Восени 1944 вони випустили з концентраційних таборів укр. політ. лідерів: С. Бандеру, А. Мельника, Я. Стецька, Т. Бульбу-Боровця та ін. Однак перед тим у травні 1944 у концтаборі Саксенгавзен закатовано О. *Ольжича-Кандибу,* керівника ОУН на центр. укр. землях і заступника полк. А. Мельника.

Під проводом ген. П. *Шандрука,* В. Кубійовича й О. *Семененка* 17. 3. 1945 в Німеччині створено *Укр. Нац. Комітет* — політ. центр, який, однак, не міг багато зробити. Частково вдалося врятувати Дивізію „Галичина", яку було переведено з больш. фронту на бік зах. альянтів і перетворено на Першу Укр. Дивізію в складі Укр. Нац. Армії. Укр. Дивізія була згодом інтернована в Ріміні (Італія).

Під час другої світової війни екзильний уряд УНР не виявляв помітної активности. З вересня 1939 А. Лівицький під наглядом поліції перебував у Варшаві, а функції гол. Директорії УНР виконував 1939-40 В. *Прокопович,* що перебував у Франції. В той

же час гол. уряду був О. *Шульгин*. Екзильний уряд відновив свою діяльність тільки після війни.

IX. УКРАЇНА ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1945-91)

Повоєнний період історії України характерний тим, що всі укр. землі, за незначним винятком, перебувають під однією, сов. окупацією. Укр. меншість у сусідніх з УССР державах, т. зв. „нар. демократіях", сателітах Росії, теж перебувала до кін. 1980-их рр. під безпосереднім контролем Москви. Таким чином, лише укр. політ. еміграція разом з укр. діяспорою стала активною силою укр. політ., гром.-соц., культ. і рел. життя, а заразом і допоміжним чинником у визвольно-держ. прямуваннях укр. народу.

Після другої світової війни змінилася територія і населення УССР. У червні 1945 Чехо-Словаччина відмовилася від Закарп. України, з якої протягом року створено Закарп. обл. 16. 8. 1945 устійнено сов.-поль. кордон, що йшов уздовж Бугу і на сх. від Сяну, за т. зв. *„Керзоновою лінією"*, залишаючи Польщі частину укр. земель. З Румунією ще 1944 відновлено кордон, усталений ще перед війною, в червні 1940. Через 10 рр., 19. 2. 1954, за декретом Президії Верховної Ради СССР, РСФСР передасть Україні Крим.

У висліді воєнної катастрофи населення України зменшилося на 10,5 мільйона, з них 4 мільйони (за ін. джерелами — 5-7 мільйонів) загинуло, решта була депортована на примусову працю, евакуйована або заслана до сов. таборів. 1944-45 в сучасних кордонах УССР було бл. 30 мільйонів населення. З етнічного погляду найбільших втрат зазнали жиди, яких загинуло бл. 2 мільйонів. Німці з України відійшли з нім. військом. 1945-47 бл. 800 тис. поляків із зах. укр. земель виїхали до Польщі, а 500 тис. українців переселилися з укр. окраїн Польщі до УССР, перев. у Донбас і Крим. Росіяни почали масово напливати до м. України, особливо на зах. землі, де їх перед тим взагалі не було.

У повоєнні роки засуджено і депортовано сотні тис. українців, насамперед із західньо-укр. земель. Їх засилали у концентраційні табори (Дніпропетровське, Умань, Сталіне і ін.) за політ. та рел. мотивами. Не уникла тяжкої долі значна частина осіб, що були примусово депортовані на роботи до Німеччини і згодом повернулися до УССР. За контакти з зах. світом заслано до Сибіру бл. 300 тис. з числа 1 мільйона 250 тис. осіб, вивезених до Німеччини, решта зазнала політ. перевиховання (постанова ЦК КП(б)У від 24-26. 5. 1944).

ПОВОЄННИЙ СТАЛІНСЬКИЙ РЕЖИМ (1945-53)

Першочерговим завданням після війни була відбудова зруйнованої 1941-44 України. Матеріяльні втрати України дорівнювали 285 мільярдам карб., а за даними *УНРРА* (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) — 100 мільярдам долярів. За цими даними було знищено 714 м. і містечок, 28 тис. с., зруйновано 2 мільйони будинків, у висліді чого понад 10 мільйонів людей залишилися бездомними. Київ знищено на 85%, Харків — на 70%, великих знищеиь зазнали Дніпропетровське, Запоріжжя, Сталіне, Кременчук, Полтава, Тернопіль. Величезні втрати спричинили німці в економіці: знищено більш як 16 тис. пром. підприємств і 28 тис. колгоспів та 870 радгоспів. До Німеччини вивезено з України понад 12 мільйонів т с.-г. продуктів, велику кількість машин, тракторів. Для виведення респ. з цього катастрофічного стану четвертий п'ятирічний плян 1946-50 виділив для України 20,7% загальносоюзних капіталовкладень. Незабаром пущено в дію 2000 пром. підприємств; відновлено електроенерґетику. Серед великих відбудованих об'єктів — перший аґреґат гідроелектростанції в Запоріжжі (3. 3. 1947), перша черга зав. „Запоріжсталь" (3. 10. 1947), Дарницький шовковий комбінат у Києві (1948). Завершено відбудову Харківського тракторного зав. (29. 8. 1948). Закінчено будову газопроводу Дашава-Київ (1. 10. 1948). Великі труднощі залишилися в сіль. госп-ві, а через посуху 1946 взимку 1946-47 прийшов на Україну голод. Велику допомогу здійснювала УНРРА, яка доставила Україні продуктів і матеріялів для відбудови на 188 мільйонів долярів. За офіц. сов. даними, 1950 Україна вже виробляла 47,8% всесоюзної продукції чавуну, 30,6% сталі, 33,2% — прокату, 38,4% — металюрґійного устаткування, 71,6% цукру, видобувала 53% залізної руди, 30% — вугілля, хоч продукція сіль. госп-ва України 1950 дорівнювала тільки 91% проти стану 1940.

Укр. визвольний рух під час другої світової війни, а також міжнар. коньюнктура змусили центр. сов. владу надати більше компетенцій респ., особливо Україні й Білорусі.

Конференція в Ялті 8. 2. 1945 ухвалила, що Україна і Білорусь будуть допущені до Орг-ції Об'єднаних Націй (ООН). 30. 4. 1945 УССР була запрошена на конференцію в Сан-Франсіско, де Україну репрезентував мін. закордонних справ Д. *Мануїльський.* УССР взяла участь у підписанні 10. 2. 1947 *Паризьких мирних договорів* з Італією, Румунією, Болгарією, Угорщиною і Фінляндією, в яких підтверджено включення зах. укр. земель до УССР. Заохочений цими обставинами, уряд Великобрітанії запропонував у травні 1947 встановити дипломатичні зв'язки з УССР, але на цю пропозицію не було дано відповіді (як і на пропозицію Судану 23. 1. 1956). 18. 8. 1948 Україна підписала конвенцію в Беоґраді про режим судноплавства по Дунаю. Дещо пізніше, 12. 5. 1954, УССР стала чл. *ЮНЕСКО* і Міжнар. Орг-ції Праці. Членство УССР як в ООН, так і в ЮНЕСКО залишалося формальним, укр. представники в цих міжнар. установах дублювали репрезентацію і позицію СССР.

На внутр. відтинку виконавча влада формально належала *Раді Мін. УССР,* перейменованій 15. 3. 1946 з *Ради Нар. Комісарів,* однак фактично вся влада зосереджувалася в руках центр. органів уряду і партії в Москві, які через КП(б)У керували життям респ. Першим секретарем ЦК КП(б)У ще перед війною був М. Хрущов, він же — з 1942 – гол. уряду УССР. За „помилки" на відтинку сіль. госп-ва у продовольчій політиці (вимога поставок зерна голодуючій Україні), а також недостатній контроль за культ. процесами М. Хрущова 3. 3. 1947 усунено з поста першого секретаря ЦК КП(б)У. На його місце було призначено Л. Кагановича, який запровадив сувору чистку серед укр. культ. кадрів, звинувативши їх у націоналізмі. Проте вже 26. 12. 1947 Каганович був відкликаний до Москви, а на поч. 1948 М. Хрущова удруге призначено першим секретарем ЦК КП(б)У. У грудні 1949 його замінив Л. *Мельніков.* За директивами нового першого секретаря 1949-52 за звинуваченням в укр. націоналізмі виключено з КП(б)У 22 175 чл. (приблизно 3%). За того часу (1947-54) гол. Ради Мін. був Д. *Коротченко,* вірний виконавець директив з Москви. Проявом іґнорування нац. і державницьких традицій та васального підпорядкування ком. Москві були прийняті 21. 11. 1949 През. Верховної Ради УССР атрибути державности: герб, прапор і держ. гімн УССР.

Дещо відновлене під тиском обставин укр. нац.-культ. життя зазнало удару за періоду „ждановщини" (1946-49) (див. А. *Жданов*), коли практично ліквідовано всі укр. культ. здобутки. Постанова Пленуму ЦК КП(б)У 15-17. 8. 1946 про небезпеку укр. націоналізму засудила „Нарис історії укр. літератури" 1945 за ред. С. Маслова й Є. Кирилюка, критиковано і змінено ред. склад ж. *„Вітчизна", „Перець",* засуджено твори Ю. *Яновського,* А. *Малишка,* О. *Довженка* та ін. Також засуджено „Історію України", видану 1943, відновлено кампанію проти „школи М. Грушевського". Піддано критиці самодіяльні культ.-осв. установи, репертуар опери, театру, кіно, радіо. Наприкін. 1946 затверджено новий, наближений до рос., укр. *правопис,* схвалений 1945 постановою Ради Мін. УССР. Шкільництво в Україні гальмувалося браком кваліфікованих кадрів, обмеженням кількости студентів. Створене 1946 Мін-во вищої освіти в Москві контролювало більшість вищих навчальних закладів в Україні. Найбільшого переслідування зазнала укр. інтеліґенція за секретарства Л. Кагановича. 1947 піддано критиці за націоналістичні ухили М. *Рильського,* Ю. Яновського, О. *Кундзича,* О. *Дорошкевича,* а 1951 — В. *Сосюру* за поезію „Любіть Україну", написану 1944, О. *Корнійчука* — за лібретто опери „Богдан Хмельницький", А. Малишка, Є. *Кирилюка,* О. *Білецького,* Л. *Первомайського* і багатьох ін. Наприкін. 1940-их на поч. 1950-их рр. в умовах навішування націоналістичних наличок на діячів культури та боротьби з „ідолопоклонством перед Зах." набирає величезних розмірів глорифікація досягнень рос. культури, науки, техніки, фетишизація рос. історії. Почалося розпаношення рос. шовінізму.

Найбільший тиск за кінцевого сталінського періоду роблено на західньоукр. землі, де масово арештовано людей за „співпрацю" з німцями, належність до ОУН, УПА чи Дивізії „Галичина". Насильно запроваджено колективізацію сіль. госп-ва. Великого удару зазнала також Церква. Після смерти митр. Гр.-Кат. Церкви А. Шептицького (1. 11. 1944) за ініціятивою органів держ. безпеки та особистою згодою Й. Сталіна почалася ліквідація Гр.-Кат. Церкви як важливого нац. ін-ту на західньоукр. землях. Було ув'язнено (11. 4. 1945) укр. кат. владик на чолі з митр. Й. *Сліпим.* У березні 1946 їх засуджено на довголітнє заслання до концтаборів. В умовах політ. терору проти свящ. та пастви Ініціятивна

група на чолі з Г. *Костельником* за директивами партійних органів і *Рос. Правос. Церкви* 8-10. 3. 1946 провела у Львові, нехтуючи навіть видимістю церк. канонічности, „*Собор Гр.-Кат. Церкви*". Він скасував унію Гр.-Кат. Церкви з Римом і підпорядкував її Рос. Правос. Церкві. Аналогічне скасування унії Гр.-Кат. Церкви на Закарпатті проголошено на рел. з'їзді в Мукачевому 28. 8. 1949 і в 1950 під тиском сов. чинників — на Пряшівщині. Частину духовенства і вірних, які противилися цьому неканонічному актові, зробленому під поліційним тиском, переслідувано, гр.-кат. свящ. заслано до Сибіру.

Активний опір всім антиукр. ком. заходам проводило укр. підпілля, насамперед УПА зі своїм штабом у Карпатах. УПА протистояла примусовій мобілізації до Сов. армії, арештам і вивозам населення. Вона чи відділи ОУН нападали на відділи НКВД, звільняли політв'язнів. 1946 була проведена противиборча кампанія, а також акція проти колективізації. УПА 1944-46 влаштовувала рейди з Карпат на довколишні землі. Найрадикальніші підпільні групи у розпалі відчайдушного опору большевикам вдавалися до вбивства коляборантів. 1948 вбито Г. Костельника. Сиґналом для антиукр. терору в Зах. Україні (арешти, заслання, звільнення з вузів) стало вбивство 1949 при загадкових обставинах антикат. памфлетиста Я. *Галана*.

Проти УПА постійну боротьбу вели спеціяльні військ. частини та НКВД з мережею аґентів. Крім відвертої боротьби, уряд УССР кілька разів звертався (з 1944 до 1949) до вояків УПА з пропозицією амнестії. Від 1947 був здійснений частковий розпуск загонів УПА. На послабленні її дії позначилася смерть командира УПА ген.-хорунжого Р. *Шухевича*-Чупринки, що загинув у бою з загоном НКВД 5. 3. 1950. Спорадичні дії УПА тривали до 1953; сов. джерела сиґналізували про „озброєні банди" на Волині ще 1956.

Окремі загони УПА оперували у 1944-47 на „*Закерзонні*": Посянні, Холмщині, Лемківщині, охороняючи місц. укр. населення від терору місц. поль. адміністрації і шовіністичних елементів. На цих територіях проти загонів УПА воювали поль. дивізії. 12. 3. 1947 у боротьбі з УПА загинув на „Закерзонні" заступник мін. оборони Польщі ген. К. Свєрчевський. Від квітня до жовтня 1947 за домовою урядів Польщі, СССР, Чехо-Словаччини проведено спільну військ. акцію проти УПА на пограниччі цих трьох держав. Зазнавши великих втрат, загони УПА були розпорошені. Частина повстанців подалася до Зах. Німеччини й Австрії. Укр. населення, що відмовилося переїхати в УССР, під претекстом, що воно допомагало УПА, насильно депортовано на півн. і зах. Польщі у квітні-травні 1947 в рамках кривавої операції „Вісла". Частина його загинула під час переселення, а також у тюрмах і концтаборі Явожно. Щоб прискорити асиміляцію українців, переселенців розпорошували по території Польщі; звичайно допускався переїзд в одну місцевість не більше 3-4 укр. сімей.

Після закінчення другої світової війни, після примусової репатріяції сов. громадян до СССР на еміґрації в Зах. Німеччині і Австрії залишилось б. 200 тис. українців, більшість яких походила з Галичини (бл. 60%).

Опіку над еміґрантами перебрали міжнар. орг-ції: споч. УНРРА, а з 1947 — *IPO (International Refugee Organization).* Українці в більших скупченнях створювали укр. комітети і орг-ції та провадили різного роду гром., політ., культ., наук., церк. діяльність. 1. 11. 1945 в Ашаффенбурзі (Німеччина) засновано *Центр. Представництво Укр. Еміґрації в Німеччині,* діяло Укр. *Центр. Допомогове Об'єднання в Австрії.* З літа 1947 почався виїзд українців з Німеччини і Австрії до ін. країн Зах. Европи і за океан.

На еміґрації відновили свою діяльність давні політ. партії й орг-ції: ОУН А. Мельника, ОУН С. Бандери, УНДО, УПСР, УСДРП, УСРП, а також засновувалися нові: *Укр. Нац.-Держ. Союз* (УНДС, 1946), *Укр. Рев.-Дем. Партія* (УРДП) та ін. Для координації роботи укр. політ. партії і орг-ції на еміґрації підписали 10. 6. 1948 статут *Укр. Нац. Ради* (УНРади) як укр. парляменту з екзекутивою – Виконавчим Органом. На першій сесії УНРади 16-20. 7. 1948 її гол. обрано Б. *Іваницького,* Виконавчий Орган очолив І. *Мазепа.* УНРада стала політ. базою Держ. Центру Укр. Нар. Респ. на чолі з А. *Лівицьким* († 17. 1. 1954). Окремо від УНРади діяли Закордонне Представництво *Укр. Гол. Визвольної Ради* (УГВР), монархістська група *Союз Гетьманців-Державників* на чолі з Д. *Скоропадським* (кол. гетьман П. Скоропадський помер 26. 4. 1945).

Продовжували свою гром.-культ. діяльність укр. еміґрація у Франції й Бельгії, а також нова добре організована еміґрація в Англії, Голляндії, Італії та в ін. західньоевр. країнах.

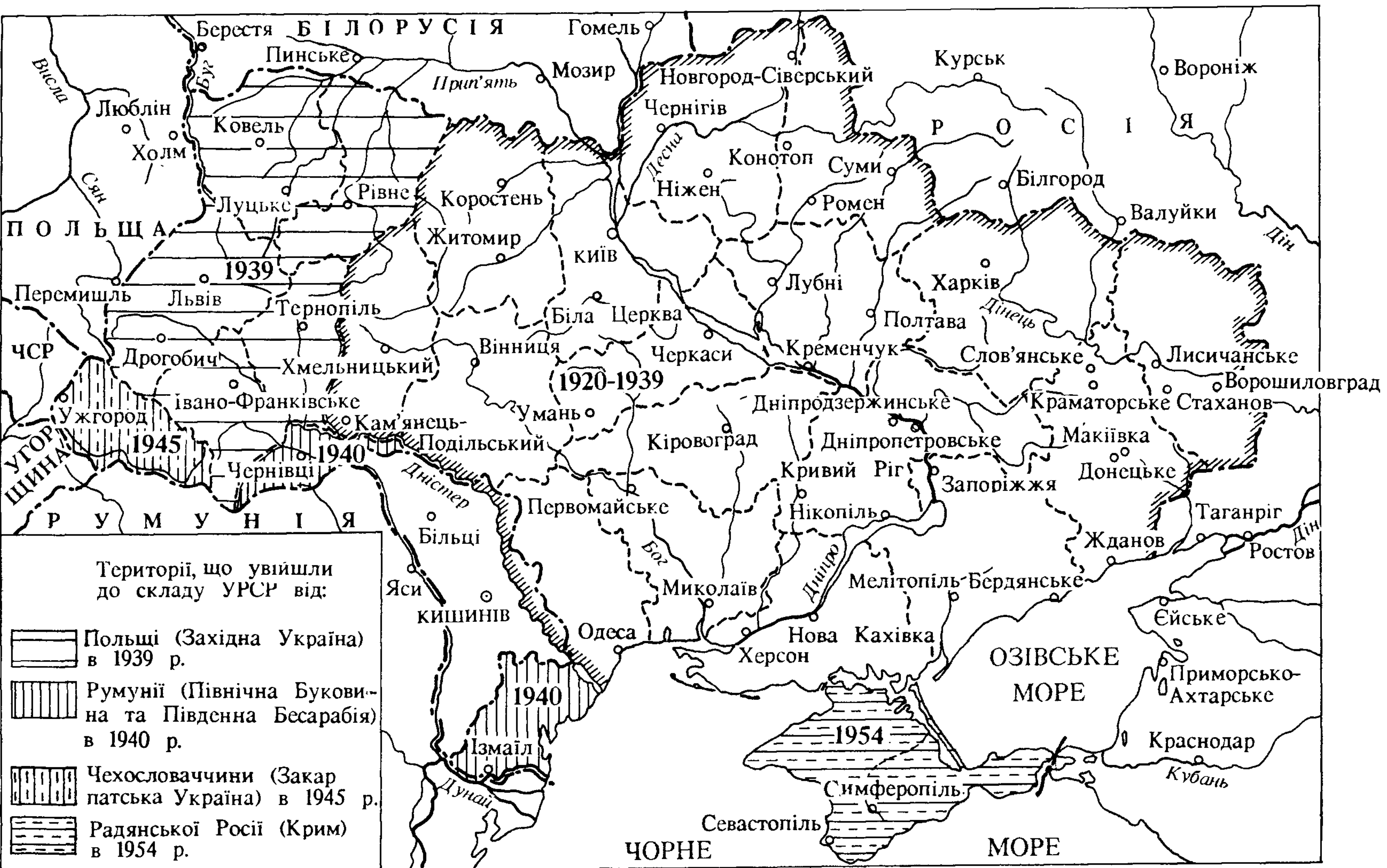

Формування території УРСР

За океаном проводила свою діяльність укр. діяспора; 21. 11. 1949 вона заснувала у Нью-Йорку *Пан-Амер. Укр. Конференцію* (ПАУК) на чолі з о. В. *Кушнірем.*

На наук. відтинку засновано 16. 11.1945 *Укр. Вільну Академію Наук* (УВАН) в Авґсбурзі (Німеччина), відновили свою діяльність *Укр. Вільний Ун-т* (УВУ) в Мюнхені, та з 1947 — *Наук. Т-во ім. Шевченка* (НТШ) у Мюнхені, згодом у *Сарселі* (б. Парижу), яке з квітня 1949 почало видавати *„Енциклопедію Українознавства".*

СПРОБИ РЕВІЗІЇ АНТИУКР. БОЛЬШ. ПОЛІТИКИ (післясталінський період 1953-59). ПОСТУПОВА ДЕСТАЛІНІЗАЦІЯ

Після смерти Сталіна 5. 3. 1953 паралельно з боротьбою у Москві за спадщину „вождя", в якій зійшов зі сцени Л. *Берія* і закріпив своє становище М. Хрущов, в Україні дещо втихла кампанія проти укр. націоналізму і навіть зазвучали посилання на відомий XII з'їзд партії. Пленум ЦК КПУ усунув 13. 6. 1953 першого секретаря КПУ Л. Мельнікова, а на його місце обрав О. *Кириченка,* першого українця в цій ролі. Цікаво, що в ухвалі про звільнення було сказано, що Мельніков провадив русифікацію Зах. України, особливо Львівського Ун-ту, і призначав на провідні політ.-адміністративні посади неміс. людей. У пресі почали з'являтися ст., які вимагали вдосконалених підручників укр. мови в школі. Вже в травні 1953 письм. О. Корнійчука призначено першим заступником гол. Ради Мін. УССР, а в серпні С. *Стефаника,* сина письм., — другим заступником (1953-54). З поч. 1954 гол. Ради Мін. УССР призначено Н. *Кальченка,* який з самого поч. перестерігав українців перед націоналізмом.

З поч. 1954 почалася велика пропаґандивна кампанія у зв'язку з 300-річчям Переяславської угоди гетьмана Б. Хмельницького з моск. царем, т. зв. „возз'єднання". З цієї нагоди ЦК КПСС опублікував „Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією", які давали інтерпретацію історії України, що цілковито перекреслювала схему М. Грушевського, маючи на меті далекосяжні наслідки підпорядкування укр. іст. процесу імперіялістичним прагненням Росії. З цієї нагоди висунена теза вважати укр. народ другим після „першого великого рос. народу" не мала ніяких конкретних наслідків.

Єдиним здобутком 300-річчя „возз'єднання" було рішення від 12. 2. 1954 През. Верховної Ради СССР про перехід Криму від РСФСР до УССР. А серед великої кількости публікацій, присвячених „дружбі двох народів", на увагу заслуговує тільки монографія І. *Крип'якевича* „Богдан Хмельницький" (1954), яка також зазнала значних цензурних доробок (2-ге нецензуроване вид. з'явилося 1990).

На XVIII з'їзді КПУ 23-26. 3. 1954 вирішено надіслати юнаків і дівчат з України до Сибіру і Казахстану для освоєння цілинних і перелогових земель (див. *цілинні землі*), у висліді чого 1954-56 виїхало туди бл. 100 тис. українців. На той час УССР дещо активізувала свою участь у зовн. репрезентації: 12. 5. 1954 вона стала чл. ЮНЕСКО і Міжнар. Орг-ції Праці. Однак Україні не дозволено брати участи в укладанні мирного договору з Австрією (15. 5. 1955). Так само Україна не брала участи у заснуванні Варшавського договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу (14. 5. 1955) соц. евр. держав. Дозвіл УССР взяти участь у міжнар. пром. ярмарку в Марселі (Франція, вересень 1958) був винятком. 1954 з'явилася таємна постанова ЦК КПСС про посилення *антирел. пропаґанди,* яка згодом набирає широкого розмаху та наслідків.

Попри сильний антиукр. тиск, слід відзначити значний зріст числа українців у складі керівних органів УССР. На 1. 6. 1954 в ЦК КПУ українців було 72%, у Верховній Раді УССР — 75%, а серед відповідальних за великі підприємства – 51%. 1958 заг. ч. українців серед чл. КПУ було 60%, росіян — 28%, ін. - 12%.

Перші протести включно з повстаннями проти нелюдських умов зафіксовано в концентраційних таборах, де більшість засланців становили українці. Вже 1953 вони почали страйки, придушені адміністрацією. Цього ж року почалися повстання у *Воркуті,* Норильську, 1954 — у Кінгірі (Казахстан), де загинуло багато в'язнів, перев. українців. У висліді цих заворушень і деяких внутр. змін сов. режим проголосив 18. 9. 1955 амнестію для частини засланців концентраційних таборів, після чого до 1956 багато українців повернулося додому.

З 1955 в Україні починається рух протесту проти порядків панівного режиму, особливо проти дискримінації всього укр. Основні документи цього руху поширювались *самвидавом.* Першим був „Відкритий лист до ООН", що його передали 1955 укр. політ. в'язні мордовських таборів. З цього документу і цілої серії дальших починається са-

мостійницька політ.-культ. акція, період відновлення нелеґальної дії в умовах нової сов. дійсности. Зароджується укр. дисидентський рух.

У леґальній площині першим пробував змінити існуючі порядки в ділянці культури й протестував проти утиску інтелектуальної творчости О. *Довженко,* який вимагав „розширення творчих меж соціялістичного реалізму".

У всесоюзному маштабі питання про боротьбу проти „культу особи" Сталіна було обговорено на закритому засіданні XX з'їзду КПСС (14-25. 2. 1956), а постанова ЦК КПСС від 30. 6. 1956 накреслила ряд півзаходів у справі десталінізації.

Короткий період (1956-59) ревізії політики сталінського періоду (період т. зв. відносної „відлиги") був використаний в Україні для висунення культ.-нац. домагань. Ставилися питання чистоти укр. мови, вилучення засмічень і кальок з рос. мови, насильного наближення укр. мови до рос. При відповідному тиску більшости культ. діячів (М. *Шумило,* А. *Хижняк,* П. *Тимошенко,* П. *Плющ,* М. Рильський та ін.) і гром. думки вдалося досягнути деякого поліпшення становища в мовній ділянці, м. ін. — перевидання „Словника укр. мови" Б. Грінченка. Гостро критиковано намагання узалежнити укр. духовність від рос., фальсифікацію творчости укр. письм. Проведено бій за Сковороду, Шевченка, Франка, Л. Українку й ін., що їх офіц. намагалися зробити наслідувачами рос. першовідкривачів. Порівняно з минулим, краще відзначено 100-річчя з дня народження І. Франка (серпень 1956). Паралельно з процесами в літературі відбувалися зміни в мистецтві, театрі, кіні, науці. Ставилися вимоги реабілітації заборонених діячів („незаслужено забутих"), більшість яких була розстріляна, чи відтворення-заповнення „білих плям" у літературі, театрі (М. *Куліш,* Л. *Курбас,* *„Березіль"*). Проведено акцію проти цензури, проти обмеження вид. накладів визначних укр. творів та проти втручання ред. у творчий процес, за висловом А. Малишка, проти „опікунів і службовців біля літератури". Реабілітація політ. діячів, знищених за Сталіна: В. *Чубаря,* Г. *Петровського,* В. *Затонського,* С. *Косіора,* М. *Скрипника,* Ю. *Коцюбинського* й ін., торкнулася тільки їх партійної роботи, але не згадувано про українізацію, чи нац.-культ. аспект їхньої діяльности.

У процесі десталінізації проведено ряд реформ в адміністративній, культ. і екон. ділянках. З 1. 1. 1955 ліквідовано Мін-во вищої освіти СССР. Було створене відповідне мін-во в УССР, воно взяло на себе опіку над низкою укр. вищих навчальних закладів. Восени 1955 започатковано часткову, тільки поверхову дерусифікацію укр. ун-тів. У цьому ж р. засновано *Академію Будівництва й Архітектури УРСР* у Києві (її ліквідовано 1963), а ще 1954 було створено *Укр. С.-Г. Академію* у Києві. 1957 у Києві засновано *Спілку Журналістів України,* яка працювала під наглядом відділу пропаґанди й агітації ЦК КПУ. За цього часу значних реформ зазнало і судівництво УССР з власним судоустроєм і кодексами.

В економіці з 1954 проголошено децентралізацію всіх галузей, включно з зал. транспортом СССР. Реалізацію децентралізації економіки проведено 1956 коли уряд УССР здобув під нагляд і керівництво понад 10 тис. пром. підприємств. Було закінчено будівництво *Кахівського гідровузла* (18. 10. 1955), газопроводу Шебелінка-Харків (8. 7. 1956). У Києві засновано Ін-т автоматики (1957), теперішній Ін-т кібернетики АН України. XX з'їзд КПУ у січні 1959 схвалив семирічний плян розвитку нар. госп-ва (1959-65).

Починаючи з 1957, ведено посилену антирел. акцію в УССР, впроваджено т. зв. методи наук. атеїзму. У висліді цієї політики до 1961 ліквідовано майже пол. всіх існуючих церк.-рел. установ: парафій, манастирів, семінарій.

Нищівною була реформа на відтинку шкільництва: 12. 11. 1958 Пленум ЦК КПСС ухвалив постанову „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи нар. освіти". Після цього, 17. 4. 1959, Верховна Рада УССР своїм законом підтвердила цю постанову, метою якої був перехід укр. шкільництва на рос. мову і інтенсивна русифікація України.

Тим часом сталися зміни на політ. відтинку. Після „викриття антипартійної групи" Молотова, Кагановича і Маленкова 1957 О. Кириченка обрано секретарем ЦК КПСС. На цій посаді він пробув до кін. 1959. 1957-63 першим секретарем ЦК КПУ був М. *Підгорний,* виконавець директив Москви.

Нац.-культ. процес 1956-59 не тільки розвінчував наслідки „культу особи", але й також дозволив деяким письм. критикувати сов. політику в нац. питанні, протестувати проти придушення сов. військами у 1956 нац.-дем. руху в Угорщині (В. *Швець,* А. Малишко). Цей процес став небезпечним

для ком. системи. Тому з 1959 зауважується відмова від послаблень режиму і відновлення щодо нерос. народів традиційної дискримінаційної політики.

За того часу сталося також чимало подій на еміґрації. В лютому 1954 виявився розкол у Закордонних Частинах ОУН (бандерівців). Група під проводом Л. *Ребета* оформилася 1955 під назвою ОУН за кордоном (ОУНз). З Укр. Нац. Ради вийшла ОУН С. Бандери (1950), а також на деякий час ОУН А. Мельника (1957-61). На місце померлого А. Лівицького (17. 1. 1954), що очолював держ. центр УНР, обрано С. *Витвицького* (1954-65). Проти дії укр. політ. еміґрації КҐБ застосував терор: аґент Б. Сташинський (див. *Сташинського процес*) за дорученням О. Шелєпіна вбив у Мюнхені Л. Ребета (12. 10. 1957), а 15. 10. 1959 — С. Бандеру. Розпорошена репресивним режимом по всій країні укр. меншість у Польщі заснувала 1956 свою гром. централю — *Укр. Суспільно-Культ. Т-во* (УСКТ) з осідком у Варшаві.

ВИСТУП НОВОЇ ҐЕНЕРАЦІЇ. ПОСТАННЯ ДИСИДЕНТСТВА. ОРГ-ЦІЯ РУХУ ОПОРУ (1960-і рр.)

Нац.-культ. діяльність 1950-их рр. сприяла молодій ґенерації, т. зв. „шістдесятникам" (див. *шестидесятники*), які у змінених обставинах і новими методами продовжили процес на культ., а також на загальнонац. полі. Ця ґенерація укр. інтелектуалів, насамперед письм., оригінальною творчістю протестувала проти пануючої задушливої атмосфери, боролася за справжні укр. культ. вартості, нац. свободу і людську гідність. При цьому в засаді відкидалися ідеї співпраці з системою, яка заперечувала найелементарніші нац. та людські права. „Шістдесятників" репрезентували письм. Л. *Костенко*, В. *Симоненко*, І. Драч, М. Вінграновський, Є. Гуцало, літ. критики І. Дзюба, І. *Світличний*, Є. *Сверстюк*, публіцисти В. *Мороз*, В. *Чорновіл*, М. *Осадчий*, мистці П. Заливаха, А. *Горська* і багато ін. Після короткого виступу молодих укр. інтелектуалів почалося їх цькування владою (виступи М. Хрущова і гол. ідеологічної комісії ЦК КПСС Л. Ільїчова наприкін. 1962 - на поч. 1963) і реакційними адміністраторами від літератури. Одних примушено до мовчанки, деякі — капітулювали, ін. ув'язнено і заслано на каторгу. Згодом на зміну цій ґенерації прийшли ін.: І. *Калинець*, В. *Стус*, В. *Лісовий*, І. *Стасів-Калинець*, яким у нових, ще складніших умовах доводилося боротися проти офіц. дискримінаційної політики щодо укр. культури і нац. питання. Деякі функціонери комсомолу постаралися скористатися з ініціятиви молодої ґенерації, створивши 1961 у Києві „Клюб творчої молоді", своєрідний координаційний осередок. Проте він не зміг довго проіснувати з огляду на заг. антиукр. орієнтацію сов. політики.

Розмах нац. поступу нерос. народів під час десталінізації налякав центр. владу в Москві. Вже 1958 партія ухвалила постанову „Про зміцнення зв'язку школи з життям...", яка фаворизувала навчання рос. мовою. XXII з'їзд КПСС (17-31. 10. 1961) затвердив нову нац. політику, схвалив нову програму партії й проголосив політику „злиття націй" і русифікації. Цю шовіністичну рос. ідею, підтриману владою на Україні, пропаґує І. Кравцев, їй сприяють партійні функціонери від науки А. *Скаба*, І. *Білодід*. Політиці русифікації протистоїть опір в леґальних та нелеґальних формах. Створюється нова форма боротьби за нац., політ. й культ. права, яку з 1960-их рр. визначають як *рух опору*. Методи його в більшості леґальні: петиції, протести, демонстрації. Поряд з цим — самвидавна література, орг-ція страйків, нелеґальних політ. орг-цій.

Рух опору проявлявся найбільше в ділянці культури, у середовищі молодих інтелектуалів. У лютому 1963 на конференції з питань культури укр. мови в Київ. Ун-ті учасники вимагали визнання укр. мови урядовою мовою УССР. Почавши з 1962, були поширені позацензурний „Щоденник" і поезії В. Симоненка (помер 13. 12. 1963). 1964 поширювано листівку „З приводу процесу над Погружальським", своєрідний протест проти умисного підпалу *Держ. Публічної Бібліотеки АН УРСР* у Києві. У серпні-вересні 1965 відбулася перша велика хвиля арештів укр. діячів (Б. і М. *Горині*, П. Заливаха, С. *Караванський*, В. Мороз, М. Осадчий, А. *Шевчук* та ін.), проти чого 4. 9. 1965 влаштовано маніфестацію в київ. кінотеатрі „Україна". І. Дзюба звернувся листом до секретаря ЦК КПУ П. Шелеста з протестом проти репресій, додаючи своє есе „Інтернаціоналізм чи русифікація?", який 1968 появився друком у Мюнхені. 1966 відбулися політ. процеси над 20 заарештованими, під час яких відбувалися антирежимні демонстрації. Про заарештованих В. Чорновіл підготував зб. матеріялів під назвою „Лихо з розуму" (з'явилася 1967 у Парижі), за що

був 1967 засуджений на 3 р. ув'язнення. У квітні 1968 139 укр. культ. діячів надіслали Л. Брежнєву, О. Косиґіну, М. Підгорному протест проти арештів на Україні й утисків укр. культури. У листопаді-грудні 1968 з'явився „Лист творчої молоді Дніпропетровського" з протестом проти русифікації; над авторами цього листа у січні 1970 відбувся суд.

У самвидаві поширювалися в Україні есе В. Мороза („Хроніка опору", „Репортаж із заповідника ім. Берії"), твори Є. Сверстюка („Собор у риштованні", 1970), М. Осадчого („Більмо", 1971), І. Калинця, В. Стуса та ін., а також листи протесту до різних офіц. установ (КПСС, КПУ, Верховної Ради УССР) у справі нищення пам'яток укр. культури, оборони заарештованих діячів, протести проти русифікації (Львівський Ун-т) тощо. З 1967 у самвидаві поширювано іст. розвідку М. Брайчевського „Приєднання чи возз'єднання?", яка критикувала офіц. інтерпретацію Переяславської угоди, викладену в „Тезах про 300-річчя возз'єднання України з Росією, 1654-1954 рр." і діячів коз. державности.

Діячі укр. руху опору виступали також на оборону ін. народів, зокрема проти дискримінації жидів (виступ І. Дзюби у *Бабиному Яру* у вересні 1966), крим. татар чи з протестами проти сов. окупації Чехо-Словаччини 1968 (С. Караванський).

У 1960-их рр. щорічно в день перевезення тіла Т. Шевченка на Україну (22. 5.) коло пам'ятника Шевченкові в Києві відбувалися неофіц. зібрання молоді й культ. діячів, які перетворювалися на маніфестації. 1967 дійшло до зіткнення учасників з міліцією та КҐБ, а 1971 б. пам'ятника під час виступу заарештовано А. Лупиноса. Ці виступи були відповіддю на офіц. відзначення 100-річчя з дня смерти (10. 3. 1961) і 150-річчя з дня народження Т. Шевченка. 20. 5. 1961 уряд УССР встановив щорічну Держ. Премію ім. Т. Шевченка, при присудженні якої допускалася дискредитація великих шевченківських ідей. Демонстрації відбулися також під час похорону вбитої за загадкових обставин укр. художниці А. Горської у Василькові б. Києва (28. 11. 1970).

Окремою формою опору ком. режимові були підпільні групи, які мали на меті домогтися не тільки дем. прав, але й самостійности України. Відомими стали тільки ті групи, які були розкриті органами безпеки і над якими відбулися судові процеси. Наприкін. 1950-их рр. у зах. обл. України виникло кілька нелеґальних орг-цій: Об'єднана Партія Визволення України, Укр. Роб.-Сел. Спілка, Укр. Нац. Комітет. Серед підпільних груп дещо ширшу основу мала Укр. Роб.-Сел. Спілка (УРСС), створена 1958 на Львівщині групою юристів під проводом Л. Лук'яненка. Ця орг-ція вперше за післявоєнної історії склала ґрунтовну програму укр. руху. У програмі чітко задекларовано, що Спілка є спадкоємницею ідеї боротьби за самостійність України. Разом з тим вказувалося, що група не має організаційної спадкоємности зі збройною боротьбою. У програмі Спілки мова йшла про леґальну боротьбу мирними, конституційними методами за вихід України з СССР. Україна мала „стати абсолютно ні від кого незалежною самостійною державою". Щодо внутр. ладу передбачувано „самостійність України з широко розвиненим соціялістичним держ. устроєм" та „завоюванням дем. прав". Спілка мала намір перетворитися на партію, але перед її другим з'їздом арештовано її ініціяторів, а орг-цію розгромлено. Львівський обл. суд у січні 1961 засудив Л. Лук'яненка, І. Кандибу та ін. чл. УРСС на тривалі строки ув'язнення.

1962 проведено судовий процес над 20 чл. Львівського Укр. Нац. Комітету. Зокрема, Коваль, Грицина, Гурний і Гнат були засуджені до страти (розстріляно Коваля і Грицину, ін. найвищу міру покарання замінено тривалим ув'язненням). Того ж 1962 були засуджені до розстрілу гол. Ходорівської та Тернопільської груп М. Проців і Б. Гогусь (страчено М. Процева). Дещо пізніше, 1964-67, діяв Укр. Нац. Фронт (УНФ), який випускав самвидавом ж. „Воля й Батьківщина". Чл. УНФ — З. Красівського, Д. Квецька та ін. було засуджено на довголітнє ув'язнення.

Ін. засобом протесту були роб. заворушення і страйки, які відбулися: 1963 у Кривому Розі (спричинені підвищенням цін на харчі), портових робітників — у Одесі, заворушення і страйки робітників у Дніпропетровському і Дніпродзержинському (травень-червень 1972), страйк робітників машинобудівного зав. в Києві (1973).

Великі переслідування на церк.-рел. відтинку спричинили оборонну реакцію у формі звернень, заяв, прохань, протестів проти порушень свободи совісти і рел. практики. Правос. протестували проти намагання влади 1974 замкнути Успенську Почаївську Лавру, боролися за відкриття Києво-Печерської Лаври, церкви у м. Лозова, Павлограді. Не зважаючи на офіц. ліквідацію Укр. Гр.-

Кат. Церкви, вона не перестала діяти нелеґально (у „катакомбах"), маючи свою ієрархію (1969 був заарештований єп. В. Величковський) і декілька сот свящ. Піднімали голос проти переслідування різні прот. угрупування, а також секти п'ятидесятників і свідків Єгови (див. *Секти*).

1963 першим секретарем ЦК КПУ став П. *Шелест* (1963-72), який пробував боронити екон. інтереси УССР, головне на відтинку важкої індустрії. Попри всі репресії, в сер. 1960-их рр. були зроблені деякі спроби поширення укр. мови у вищій освіті. Під час V з'їзду Спілки Письм. України (16-19. 11. 1966) учасники гостро критикували русифікаційну політику, стаючи на захист укр. мови й культури. П. Шелест також висловився на захист укр. мови. 1968 усунено секретаря ЦК КПУ А. Скабу, який сприяв русифікації, і призначено на його місце ліберальнішого Ф. *Овчаренка.* Намагаючись замаскувати відставання та деґрадацію укр. культури, відповідаючи на виклик, який зробила укр. наук. діяспора вид. через Наук. Т-во ім. Шевченка „Енциклопедії Українознавства", ЦК КПУ дав вказівку на вид. у Києві *„Укр. Радянської Енциклопедії".* 1959-66 появилося 17 томів за ред. М. *Бажана;* друге вид. — 12 томів (1977-85).

В економіці запроваджено систему госп. р-нів, т. зв. раднаргоспів, які привели до „місницьких" тенденцій, надання переваги інтересам респ. над всесоюзними. Цю децентралізаційну систему почали замінювати централізованою. Процес централізації посилено з усуненням М. Хрущова (14. 10. 1964), місце якого зайняв Л. *Брежнєв.* У листопаді 1964 згорнуто госп. реформи Хрущова і об'єднано пром. та сіль. партійні орг-ції. 1967-68 тривала поступова перебудова респ. мін-в УССР на союзно-респ. Введено до дії перший ядерний реактор на Україні (12. 2. 1960), Харківський тракторний зав. (ХТЗ) випродукував мільйонний трактор. У Києві почав діяти метрополітен (6. 11. 1960). Збудовано найбільшу теплову електростанцію в СССР — Придніпровську ДРЕС (Держ. районну електричну станцію, 31. 10. 1961), введено в дію газопровід Шебелінка-Київ (19. 10. 1962) та першу чергу Київ. ГЕС (19. 12. 1964).

Після тривалої підготови поза межами України засновано *Світовий Конґрес Вільних Українців* (СКВУ), през. якого обрано о. В. *Кушніра* (листопад 1967). СКВУ репрезентує і координує гром.-культ. діяльність всієї укр. діяспори. 9. 2. 1963 прибув із заслання до Риму митр. Й. *Сліпий,* якого призначено Верховним архиєп. львівським, а 1965 іменовано кард. У жовтні 1968 у Гарвардському Ун-ті (США) відкрито катедру історії України, а 1973 створено Укр. Наук. Ін-т при тому ж ун-ті.

РАДИКАЛІЗАЦІЯ НАЦ. ПИТАННЯ В УКРАЇНІ (1970-і рр.)

Дальшим кроком до нац. утвердження й активізації дисидентського руху в Україні була поява позацензурного самвидавного ж. *„Укр. Вісник"* (1-8, 1970-74). Це підпільне вид. інформувало „про порушення свободи слова й ін. дем. свобод, ґарантованих конституцією, про судові та позасудові репресії на Україні, про порушення нац. суверенітету, факти шовінізму й українофобії, спроби дезінформувати громадськість про становище укр. політ. в'язнів у тюрмах і таборах, про різні акції протестів тощо". Ж. став цінним джерелом інформації про репресії й оборонний рух на Україні у 1960-их — на поч. 1970-их рр. Тут були вміщені листи й літ. твори діячів руху опору, про яких згадано вище. Особливо цінні матеріяли про репресії укр. інтеліґенції 1972. Якщо споч. видавці „Укр. Вісника" вважали його вид. „не антирадянським і не антиком.", то з ч. 7-8 цей ж. радикалізує свої позиції, вважає себе нелеґальним органом і закликає читачів дотримуватися засад конспірації. У ньому говориться про „окупаційний режим на Україні", про потребу „об'єднати всі дем. антиколоніяльні групи на Україні" як єдиний спосіб „розгортання нац.-визвольної боротьби за демократію". „Укр. Вісник" з'явився друком на Зах.

Причиною радикалізації поглядів провідних діячів опозиції було посилення окупаційного режиму, який своїми брутальними і нищівними, включно з нищенням могил Укр. Січ. Стрільців на кладовищі у Львові, діями викликав безкомпромісну реакцію і зріст нац. свідомости, поширення руху опору на різні прошарки суспільства — інтеліґенцію, селянство, робітництво. Одеський робітник Л. Сірий виступив з вимогою соц., політ. і нац. прав для України, українізації освіти, держ. установ, нац. кадрів (14. 11. 1976). У січні-травні 1972 відбулася друга велика хвиля арештів на Україні, жертвами яких стали В. Чорновіл, Є. Сверстюк, І. Світличний, І. Дзюба, М. Осадчий, В. Стус, І. Калинець, І. Стасів-Калинець, о. В. *Романюк,* Н. *Світлична,* Ю. *Шухевич* та ін. Політ. процеси над ними відбулися 1972-73.

У травні 1972 усунено від партійного керівництва П. Шелеста, якому закидали недостатню боротьбу з укр. нац. проявами, деякий місницький патріотизм. Критиковано його працю „Україно наша радянська", в якій, мовляв, було ідеалізовано укр. історію, запор. козацтво. Першим секретарем ЦК КПУ став В. *Щербицький*, близький до Л. Брежнєва й один з представників технократичного партійного дніпропетровського клану. Серед керівних кадрів партії проведено чистку, усунено близьких співр. Шелеста: на місце Ф. Овчаренка секретарем ЦК КПУ з ідеології призначено прислужника кремлівських партійних органів В. Маланчука, замінено 5 секретарів обкомів.

Під керівництвом през. АН УРСР Б. *Патона* (обраний 1962) посилено русифікацію науки шляхом надання пріоритету техн. напрямам досліджень в АН УРСР та цілеспрямованого розвалу гуманітарних наук, насамперед українознавства. Більшості укр. наук. ж. довелося переходити на рос. мову. В-во „Наук. думка" фактично стало рос. Нечисленні укр. вид. стосуються перев. проблем „боротьби з укр. буржуазним націоналізмом". В. Щербицький на довгі роки, аж до своєї смерти (1989), став ідейним наставником апарату През. АН УРСР.

У сер. 1970-их рр. активізуються укр. політ. в'язні, що перебували у в'язницях чи на засланні. 1974 вони разом з в'язнями з Прибалтики й Кавказу звернулися до Верховної Ради СССР з вимогою відновити нац. права нерос. респ. 1975 низка укр. політ. в'язнів (В. Чорновіл, І. Світличний, І. Калинець і 20 ін.) склали заяви про відмову від сов. громадянства. Після звільнення з психіятричної лікарні на поч. 1976 Л. Плющ прибув до Франції, 1977 появилися друком його спомини „В карнавалі історії".

Важливим етапом оборони прав людини і нац. прав України стало створення 9. 11. 1976 *Укр. гром. групи сприяння виконанню Гельсінкських угод*, названої Укр. Гельсінкською Групою (УГГ). До неї вступили: письм. М. *Руденко* (очолив групу), О. Бердник, П. *Григоренко*, І. Кандиба, Л. Лук'яненко, О. Мешко, О. *Тихий*, Н. *Строката*, М. Матусевич, М. Маринович та ін. УГГ ставила собі за завдання ознайомлювати укр. суспільство з Деклярацією Прав Людини Орг-ції Об'єднаних Націй, збирати докази порушення владою прав людини, нац. прав на Україні, застосування політики етно- і лінґвоциду та примусового насаджування русифікації, домагалася безпосереднього контакту України з ін. країнами, акредитації на Україні представників закордонної преси, вільного обміну інформацією та ідеями. Діючи у рамках чинного законодавства і міжнар. угод, орг-ція стала на короткий час речником укр. нац. інтересів.

Проти УГГ ком. влада застосувала суворі репресії. 1977-78 відбулися арешти і суди над провідними діячами руху М. Руденком, О. Тихим, Л. Лук'яненком, М. Матусевичем, М. Мариновичем, яких засуджено на довголітнє ув'язнення в таборах і заслання. 1978-79 до УГГ вступили нові чл., ч. яких перейшло за 30 осіб. Серед них Ю. Литвин, П. і В. Січки, Я. Лесів, В. Калиниченко. Дехто з чл. УГГ одержав дозвіл на виїзд з СССР, і згодом створено Закордонне Представництво УГГ у складі П. Григоренка, Л. Плюща, Н. Строкатої. З 1978 УГГ почала видавати самвидавний „Інформаційний Бюлетень", а з 1980 Закордонне Представництво УГГ почало видавати у Нью-Йорку „Вісник репресій в Україні" за ред. Н. *Світличної.*

Репресії проти представників укр. культури загострилися в другій пол. 1970-их рр. 1977 заарештовано письм. Г. Снєгірьова, який від тортур помер (кін. 1978). 1979 сталося загадкове вбивство під Львовом популярного композитора В. Івасюка. Того ж року проведено чергову хвилю арештів укр. діячів: О. Бердника, Ю. Бадзя, Ю. Литвина, П. і В. Січків, М. Горбаля і багатьох ін.

Два знаменні документи з кін. 1970-их рр. свідчать про еволюцію нац. думки на Україні до радикалізації політ. поглядів провідних діячів руху опору. З кін. 1977 поширювалися у самвидаві на Україні „Позиції укр. політ. в'язнів" за підписом О. Тихого й о. В. Романюка, в яких ішлося про незалежність України і про її місце в „колі великих дем. країн світу", подавався короткий аналіз іст. процесу України з підкресленим значенням проголошення незалежности УНР 22. 1. 1918. Закінчувався цей документ наведенням форм опору і методів боротьби проти сов. окупації.

Другий документ, виданий від імени інституцій-орг-цій Укр. Нац. Визвольного Руху, — звернення 18 укр. політв'язнів мордовських таборів, написане влітку 1979. Це новий прояв організованого руху, мета якого „вихід України зі складу т. зв. СРСР і створення незалежної дем. укр. держави". Автори зверталися до ООН з пропозицією зареєструвати Україну як рос. колонію, поставити укр. питання на нараді Орг-ції Об'єднаних Націй, уповноважували през. Світово-

го Конґресу Вільних Українців (СКВУ) вжити всіх заходів для виходу України зі складу СССР. Цей документ підписали відомі з попередніх акцій Л. Лук'яненко, М. Руденко, О. Тихий, І. Гель, В. Калиниченко, М. Матусевич, М. Маринович, З. Попадюк, о. В. Романюк, Ю. Шухевич, О. Бердник і 7 ін.

У 1970-их рр. відзначено 100-річчя з дня народження Л. Українки (25. 2. 1971) і 250-річчя з дня народження Г. Сковороди (3. 12. 1972). З 1975 поновилося цензурування „Кобзаря" Т. Шевченка. Мін-во освіти УССР своєю директивою „Удосконалювати вивчення рос. мови в загальноосв. школах респ." (11. 11. 1978) посилило русифікацію. Нові русифікаційні заходи були накреслені на Ташкентській конференції (29. 5. 1979).

1978 була ухвалена нова конституція УССР, яка дублювала гол. засади „сталінської" конституції 1937. 17. 1. 1979 відбувся всесоюзний перепис населення, за яким на Україні постійне населення становило 49 мільйонів 609 тис., з них 36 мільйонів 489 тис. — українці, 10 мільйонів 472 тис. — росіяни, 634 тис. — жиди, 406 тис. — білоруси, 415 тис. — молдавани і румуни, 258 тис. — поляки, 238 тис. — болгари і деяке число ін. національностей.

Укр. еміґрація й діяспора пильно стежили за розвитком подій в Україні, допомагаючи передовсім випуску самвидавних матеріялів та розповсюдженню їх на Зах. Українці провели широку акцію на оборону В. Мороза у зв'язку з його голодівкою, а також акції підтримки всіх ін. укр. дисидентів. Кол. укр. політ. в'язні Л. Плющ, П. Григоренко, Н. Світлична, В. Мороз, Г. Вінс, Н. Строката, С. Караванський дісталися на Зах., де включилися в загальноукр. гром.-політ. діяльність. 23-26. 11. 1978 укр. дисиденти виступили на III з'їзді СКВУ у Нью-Йорку.

На церк. полі спільний собор єп. *Укр. Автокефальної Правос. Церкви* (УАПЦ) *Европи, Укр. Правос. Церкви США* і *Укр. Греко-Правос. Церкви Канади* ухвалив постанову про єдність Укр. Правос. Церкви (31. 10-1. 11.1973). У зв'язку з підготовою до 1000-ліття Хрищення Руси-України папа Іван Павло II надіслав листа кард. Й. Сліпому (19. 3. 1979).

ПОСИЛЕНИЙ НАСТУП ПРОТИ НАЦ. РУХУ В УКРАЇНІ (1980-і рр.)

Зміни на вершинах сов. ієрархії (естафета Брежнєва, Черненка, Андропова, Ґорбачова) не мали істотного впливу на офіц. політику в УССР, де незмінно на посту першого секретаря ЦК КПУ залишався В. Щербицький, а шефом респ. КҐБ 1970-82 був В. Федорчук (останнього призначили 1982 шефом КҐБ СССР, згодом мін. внутр. справ СССР). Відомо, що Федорчук посилив репресії проти діячів укр. руху опору і проти укр. правозахисників. Довголітнє перебування Щербицького на своєму посту засвідчує, що на основному відтинку репресій проти всіх видів самостійництва він лишався вірним Москві. За Щербицького, починаючи з 1972, русифікація просунулася вперед, різні відтинки українознавства обмежено до мінімуму, в літературі, мистецтві запанувала пересічність. Пленуми і з'їзди КПУ відбувалися рос. мовою. Остання катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції (26. 4. 1986) (див. *Чорнобиль*) має фатальні та далекосяжні наслідки для населення й економіки України. Мільйони людей, головне в півн. р-нах, піддані згубному впливові радіяції. Трагедія Чорнобиля викликала гостру критику режиму, для якого екон. здобутки досягаються коштом здоров'я і життя населення. Чорнобильська катастрофа засвідчила також технологічну неспроможність сов. системи використовувати досягнення сучасної цивілізації.

На противагу відзначенню 1000-ліття Хрищення Руси-України, офіц. висунено справу 1500-ліття заснування Києва. Крім деяких публікацій, присвячених згаданій річниці, не залишилося по ній тривкішого сліду, а саму урочистість 28. 5. 1982 обмежено вузькими льокальними рамками. Так само формально проведено у Києві IX Міжнар. з'їзд славістів (7-13. 9. 1983), який не присвячено укр. тематиці, а також найстаршому центрові слов'янства — Києву. Таким чином з'їзд не став очікуваним форумом виходу України у світ.

На грані 1970-80-их рр. продовжувалися арешти і переслідування укр. патріотів. Позбавлено волі майже всіх чл. Укр. Гельсінкської Групи. 1980 заарештовані й ув'язнені М. Горбаль, З. Красівський, О. Гейко-Матусевич, В. Стус, О. Мешко, В. Чорновіл, О. Шевченко, В. Калиниченко; 1981 — І. Кандиба, С. Набока, М. Плахотнюк, Р. Руденко, В. Січко; 1982 — М. Горинь, Ю. Литвин, П. Січко, декого з них перед звільненням з табору засуджено вдруге. Арешти продовжувались і 1983-86. У висліді важких табірних умов 1984-85 померли в ув'язненні визначні укр. політ. діячі: О. Тихий, В.

Марченко, Ю. Литвин, В. Стус. Політ. в'язнів „перевиховували", себто примушували зректися своїх переконань, скласти заяви покаяння.

Урядові офіц. заяви про те, що з дисидентством у СССР остаточно покінчено, заперечені дальшими виступами одиниць за права людини та нац. свободу. Однак під тиском репресій значно ослаблено дисидентський рух, а також розповсюдження та пересилання на Зах. самвидавних матеріялів.

1981 відбулися нові страйки робітників у Києві з вимогами вільних профспілок, з заявами про симпатії до поль. „Солідарности".

У 1980-их рр. в Україні посилилася боротьба за рел. права, одночасно — поліційні репресії проти оборонців віри і Церкви. 1982 переслідувано ченців Почаївської Лаври за розповсюдження ротапринтної рел. літератури. Особливо активною стала Укр. Гр.-Кат. Церква на зах. укр. землях, де 9. 9. 1982 створено „Ініціятивну Групу захисту прав віруючих і Церкви" на чолі з Й. Терелею, о. Г. Будзинським і С. Петраш-Січко. Ця Група звернулася до уряду УССР з вимогою леґалізувати Укр. Гр.-Кат. Церкву на Україні. 3. 3. 1984 Ініціятивна Група почала випускати самвидавну „Хроніку Кат. Церкви на Україні" (з'явилося 15 випусків). 1985 заарештовано і засуджено за рел. діяльність Й. Терелю і В. Кобрина.

Великих переслідувань зазнавали чл. євангельських християн баптистів: 1982 відбулося понад 40 процесів, серед засуджених були: А. Рубленко, В. Власенко, Г. і М. Дідняки та ін. Репресії застосовувано проти учасників рел. руху християн віри євангельської — п'ятдесятників, які боролися за виїзд з СССР. Переслідувано також жидів, які прагнули виїхати з Сов. Союзу.

1980 През. Секретаріяту СКВУ домовилася з чл. Закордонного Представництва УГГ про співпрацю і взаємну підтримку.

Українці в діяспорі відзначили 1983 чорний ювілей голоду в Україні 1932-33, інформуючи світ про страхітливий ґеноцид укр. народу. З цієї нагоди зібрано додаткову документацію про голод в Україні.

1984 спільними зусиллями Кан. Ін-ту Укр. Студій (КІУС), Наук. Т-ва ім. Шевченка (НТШ) у Сарселі і Кан. Фундації Укр. Студій у в-ві „University of Toronto Press" появився друком перший том „Encyclopedia of Ukraine" за ред. В. Кубійовича.

1980 надзвичайний Синод єп. Укр. Кат. Церкви в Римі обрав, а Папа іменував митр. М. Любачівського наступником митр. Й. Сліпого. Черговий Синод 1983 ухвалив статут Священного Синоду єп. Помісної Укр. Кат. Церкви. 1982 секретарем Конґреґації для Сх. Церков став архиєп. М. Марусин, який у червні-липні 1984 відвідав українців католиків у Польщі. 7. 9. 1984 помер у Римі патріярх Укр. Кат. Церкви Й. Сліпий, місце якого зайняв митр. М. Любачівський, іменований 1985 кард.

У ПОШУКАХ ВИХОДУ

З поч. 1980-их рр. криза в СССР охопила усі сфери життя. Розладнана економіка хронічно не забезпечувала потреб країни. Рік-у-рік падав рівень життя населення. Зниження цін на нафту і природний газ на міжнар. ринку та аґресія в Афганістані завдали нищівного удару і без того критичному екон. станові. Тотальний контроль душив будь-які прояви незалежної гром. та особистої думки. Зазнали руйнації суспільні відносини, мораль, процвітали корупція, казнокрадство, організована злочинність. СССР опинився перед прірвою.

Ця критична ситуація і змусила нового (з березня 1985) ген. секретаря ЦК КПСС М. Ґорбачова на квітневому пленумі 1985 оголосити зміну екон., соц. та зовн. політики. Був взятий курс на т. зв. „перебудову", „демократизацію", „гласність".

Перші роки нової політики не принесли Україні істотних змін. Керівництво ЦК КПУ на чолі з В. Щербицьким продовжувало контролювати життя респ.

З 1987 почалося деяке послаблення репресивної системи. Під тиском світових дем. сил сов. влада почала випускати дисидентів на волю, розтягнувши їх звільнення аж до грудня 1989. Укр. політв'язні, вийшовши із тюрем і в'язниць, активно включаються у нац. рух. 1988 Укр. Гельсінкська Група перейменована на Укр. Гельсінкську Спілку (УГС), її очолили Л. Лук'яненко, В. Чорновіл, М. Горинь, О. Шевченко. До Спілки приєдналася нова когорта людей. Спілка опрацювала новий програмний документ під назвою „Деклярація принципів". Поряд з УГС з'явилася Укр. Дем. Спілка, перейменована згодом на Укр. Нар.-Дем. Ліґу (очолив Є. Чернишов). У серпні 1987 в Києві виник Укр. Культурологічний Клюб (очолений С. Набокою, О. Шевченком, Л. Лохвицькою), який провадив культурницьку та гром. діяльність, спрямовану на укр. нац. відродження. Подібна формація — Т-во Лева — виникло у Львові.

Критичний політ. і екон. стан та щедрі обіцянки і широка рекляма нового курсу, зроблені на Зах., не давали режимові змоги вдатися до рішучого придушення опозиції. Чисельність незалежних груп зростала, їх осередки виникали в різних реґіонах України. З'явилися орг-ції з різними політ. концепціями, програмами культ. відродження, об'єднані критичним ставленням до існуючого режиму: антисталінське т-во „Меморіял", Спілка Незалежної Укр. Молоді (очолена Д. Корчинським), Христ.-Дем. Фронт, т-во „Спадщина", екологічна орг-ція „Зелений світ" (на чолі з письм. Ю. Щербаком).

У лютому 1989 у Києві відбулася установча конференція Т-ва Укр. Мови ім. Т. Шевченка (гол. Д. Павличко). У цьому ж місяці з ініціятиви Спілки Письм. України та за найактивнішої підтримки УГС, створено Нар. Рух України (НРУ), який виступає на захист укр. мови, культури, висуває програми екон. та політ. розвитку. Рух об'єднує не тільки українців, але й нац. меншості (росіян, жидів, поляків, крим. татар), перетворюючись на альянс всіх дем. сил на терені України. НРУ зростає чисельно, поліпшує методи своєї роботи, набирає все більшої політ. ваги.

Почавши з липня 1989 активізуються шахтарі в Донбасі; були організовані масові страйки, в яких взяли участь 250000 робітників, які протестували проти привілейованого становища Компартії. 1990 почали страйкувати також шахтарі Львівської обл., де крім соц. домагань висунуто також за ініціятивою Руху політ. вимоги.

У нових умовах починає відроджуватися Укр. Автокефальна Правос. Церква. У Києві створюється гром. комітет у справі її відродження, а у жовтні 1989 єп. Рос. Правос. Церкви (РПЦ) Йоан Боднарчук (Житомир) переходить в лоно УАПЦ. Сотні правос. парафій по всій Україні оголошують себе укр. автокефальними. Наприкін. 1989 постало Всеукр. Правос. Церк. Братство в Києві, яке допомагає ієрархії (у квітні 1990 хіротонізовано нових єп. УАПЦ) і духовенству розбудувати УАПЦ. З 1990 Братство почало видавати свій ж. „Церква й життя". Під тиском укр. автокефалістів РПЦ на архиєрейському соборі 30-31. 1. 1990 у Москві прийняла рішення дати Екзархатові РПЦ в Україні назву Укр. Правос. Церква, яка, поза деяким внутр. самоврядуванням, підпорядковується моск. патріярхові. На Всеукр. Соборі УАПЦ, що відбувся 5-6. 6. 1990 у Києві обрано Мстислава Скрипника патріярхом Київ. і всієї України; 18. 11. 1990 відбулася інтронізація патріярха УАПЦ у Києві.

На Зах. Україні виходить з підпілля Укр. Гр.-Кат. Церква (УГКЦ). 26. 1. 1990 гр.-кат. ієрархія на чолі з єп. Володимиром Стернюком скликала синод, на якому проголошено леґалізацію гр.-кат. церкви і висунено вимогу повернення її майна. В результаті великих зусиль Комітет захисту УГКЦ на чолі з І. Гелем, вірних та безпосередньої підтримки папи Івана Павла II УГКЦ була визнана владою. Більшість парафій на зах. укр. землях перейшла до Укр. Гр.-Кат. Церкви, яка має свою ієрархію на чолі з митр. Володимиром Стернюком — містоблюстителем Гал. митрополії. Через вперте небажання представників РПЦ передати церк. храми і будинки греко-католикам, склалися в поодиноких місцевостях Галичини напружені стосунки між Укр. Гр.-Кат. Церквою і РПЦ, як також між греко-католиками й укр. автокефалістами. У серпні 1990 відбулася довго очікувана передача катедрального собору св. Юра у Львові греко-католикам.

Важливим показником відродження України є активізація діяльности наук. громадськости. 31. 5. — 1. 6. 1989 в Неаполі представниками науки з України та закордону створено Міжнар. Асоціяцію Україністів. Важливою подією стало також відновлення 21. 10. 1989 Наук. Т-ва ім. Т. Шевченка у Львові (гол. О. Романів). 9-10. 6. 1990 у Києві утворено Укр. Наук. Асоціяцію, през. якої був обраний П. Кислий. 26. 8. — 2. 9. 1990 у Києві відбувся Перший з'їзд Міжнар. Асоціяції Україністів.

З'являється велике число незалежних укр. вид.: газ. УГС „Голос відродження", відновлений „Укр. Вісник", літ. зб. „Євшан-зілля", вид. незалежної укр. творчої інтеліґенції „Кафедра", молодіжні часописи „Молода Україна", „Поступ", багато реґіональних газ. та ж. Під впливом вільної преси зазнають значної проґресивної зміни газ. СПУ „Літ. Україна", ж. „Київ", „Вітчизна", „Жовтень", „Прапор". Знаменним є те, що з поч. 1990 деякі періодичні вид. змінили свою назву, напр., львівський ж. „Жовтень", який отримав назву „Дзвін", київ. "Радянське літературознавство" — „Слово і час", орган Львівської обл. комсомольської орг-ції „Ленінська молодь" перейменовано на „Молоду Галичину".

З'являється велика кількість альтернативних до партійної преси органів новообраних дем. рад - „За вільну Україну" (Львів),

Україна — незалежна держава

„Галичина" (Івано-Франківське), „Франкова криниця" (Дрогобич).

Друком та на численних диспутах, зустрічах починають заповнювати „білі плями" укр. історії, літератури, мистецтва. Офіц. визнано штучний характер голоду 1932-33, його кваліфіковано як ґеноцид щодо укр. народу. У новому світлі подається „українізація", „розстріляне відродження". Знімається завіса заборони чи „небажаности" з творчости М. Хвильового, Г. Косинки, В. Підмогильного, М. Зерова, М. Куліша, В. Винниченка, істориків М. Грушевського, Д. Яворницького.

Відроджується укр. нац. символіка: блакитно-жовтий прапор та тризуб, гімн „Ще не вмерла Україна", нерозривно зв'язані з традицією укр. незалежности та державности, з іст. актами 22. 1. 1918 та 22. 1. 1919.

8-10. 9. 1989 у Києві відбувся Всеукр. Установчий З'їзд Нар. Руху України, який обрав керівництво Руху (І. Драч, В. Яворівський, М. Горинь, С. Конєв), ухвалив статут, програму, звернення до народу України. З березня 1990 Рух почав видавати свій пресовий орган „Нар. газ.".

Велике моральне й політ. значення мав організований 21. 1. 1990 з нагоди річниць самостійности й соборности України „людський ланцюг", що пов'язував Київ зі Львовом й Івано-Франківським. У цій акції з відзначенням по всій Україні річниці 22. 1. 1918 і 1919 взяло участь до 3 мільйонів осіб.

Під тиском громадськости та опозиційних орг-цій Верховна Рада УРСР 28. 10. 1989 схвалює закон про держ. статус укр. мови.

Не зважаючи на складність екон., екологічних та політ. проблем, розширюється вплив нац.-дем. сил, зростає нац. самоусвідомлення в окремих реґіонах України. Цьому сприяла проведена у Закарпатті акція Руху на відзначення роковин Карп. України, походи та святкування на Дніпропетровщині й в Запоріжжі на відзнаку 500-ліття запор. козацтва. Серед населення України, включно з нац. меншостями, міцніє усвідомлення однозначности вибору на користь незалежности як єдиного шляху розвитку України у співдружності суверенних держав Европи та всього світу.

За рішенням дем. більшости в місц. органах влади піднято нац. прапори над будівлями Рад по всій Галичині, над Львівською ратушею, б. міськ. Ради Києва та ще в декількох обл. м. України.

Ширяться контакти з укр. діяспорою та еміґрацією. Звучать заклики до єднання всіх українців у справі служіння Батьківщині.

Змінюється сама атмосфера життя. Народ починає цікавитися своєю історією, політ. процесом, прагне сам вирішувати власну долю.

Зрозумівши, що до важелів реальної влади можна дістатися тільки через дем., по-справжньому нар. представництво у Верховній Раді УРСР, народ включається в активну політ. боротьбу. Не зважаючи на всі перешкоди і фальсифікації, до яких вдавалася бюрократія, на виборах у березні 1990 до Верховної Ради УРСР Дем. бльок, що об'єднував нац. формації, здобув четверту частину депутатських мандатів. Із вилученням з конституції статті про керівну та спрямовуючу ролю партії та частковим допущенням політ. плюралізму в Україні творяться партії, які заперечують діяльність Компартії, а провідні діячі укр. культури і гром. життя покидають КПУ (І. Драч, Д. Павличко, В. Яворівський та ін.). В зах. обл. України до влади в обл. та місц. радах приходять дем. сили. Зокрема, гол. Львівської обл. Ради обрано відомого правозахисника В. Чорновола.

На пленумі ЦК КПУ у жовтні 1989 усунено довголітнього русифікатора України В. Щербицького. На його місце призначено В. Івашка, який до цього був другим секретарем ЦК КПУ. Після відходу останнього в партійний апарат ЦК КПСС на цей пост призначено С. Гуренка. Гол. Верховної Ради УРСР обрано Л. Кравчука, його заступниками — І. Плюща та В. Гриньова.

РОЗВАЛ СОВЄТСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

В умовах загострення екон. кризи посилювалися тенденції до незалежности в респ. СССР. Відчуваючи небезпеку розпаду Союзу, М. Ґорбачов міняв свою політику. Він усунув із партійного керівництва реформаторів. Спираючись на КҐБ, партійну номенклятуру та військ. верхівку, моск. центр вдався до репресій проти нац.-визвольних рухів, спровокував міжнац. конфлікти в ряді реґіонів. Однак це тільки стимулювало в багатьох респ. імперії рух до незалежности.

У Верховній Раді України загострилася боротьба між васальною партапаратною більшістю („група 239") і національно свідомою дем. меншістю, що утворила Нар. Раду під головуванням І. Юхновського. У гострому протистоянні між цими групами 16. 7. 1990 Верховна Рада УРСР прийняла

Деклярацію про держ. суверенітет Україиии. Новим політ. чинником суверенізації України стали роб. (страйк шахтарів) та студентський (голодівка й демонстрації молоді у Києві) рухи. В Україні розширюється плятформа багатопартійности, утворюються нові політ. партії та спілки.

Враховуючи наростання відцентрових сил у респ., що домагаються незалежности, М. Ґорбачов робить спроби зберегти імперію, використовуючи всесоюзний референдум (17. 3. 1991), а також пропонуючи проєкт нового Союзного договору, який формально значно обмежує права моск. центру. В такій ситуації найбільш консервативна частина кремлівської верхівки з числа діячів КҐБ, армії та уряду здійснила 19. 8. 1991 держ. переворот. Завдяки рішучій позиції дем. сил Росії під керівництвом Б. Єльцина путч закінчився провалом. Настав крах централістичних структур, що інспірували заколот, — була заборонена КПСС, розвалився центр. уряд, поставлено питання про ліквідацію найжахливішого інструменту репресій КҐБ.

Дем. революція в Росії створила підґрунтя для дальшої реалізації права на самовизначення в окремих респ., ряд із них проголошує незалежність, заперечуючи саму рацію існування Союзу.

X. УКРАЇНА — СУВЕРЕННА І САМОСТІЙНА ДЕРЖАВА

Серед трудних і відповідальних умовин ініціятиву на Україні перебрала Верховна Рада УРСР. Покликаючись на тисячолітню традицію державотворення в Україні та на право кожного народу на самовизначення, згідно зі Статутом ООН та ін. міжнар. правними документами, здійснюючи Деклярацію про держ. суверенітет України, 24. 8. 1991 депутати укр. парляменту майже одноголосно прийняли Акт проголошення незалежности України та створення укр. держави — України. Акт стверджує, що „територія України є неподільною і недоторканою. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України".

Відразу по тому почалася підготова до референдуму 1. 12. 1991, що мав підтвердити згаданий Акт. У референдумі взяло участь 84,18% громадян України, з них 90,32% підтвердили Акт про незалежність. Ця безпрецедентна в новій укр. історії подія засвідчила, що на Україні завершилося формування свідомої своїх політ., госп. та культ. інтересів нац. спільноти.

Президентом України був обраний Л. Кравчук, гол. Верховної Ради України став І. Плющ.

Усвідомлюючи відповідальність за наслідки референдуму президент та Верховна Рада України взяли курс на розбудову укр. державности. Відмова України підписати Союзний договір означала повний крах імперії. На зустрічі 7-8. 12. 1991 голів держав України, Росії та Білорусі в Мєнську було підписано угоду про створення Співдружности Незалежних Держав. М. Ґорбачов змушений був податися у відставку.

Після розвалу Союзу і проголошення самостійности Україна утверджує атрибути державности: починає розбудову власного війська (з вересня 1991 мін. оборони України був призначений ген.-полк. К. Морозов, створено Нац. Ґвардію України, активізується Спілка Офіцерів України), монетарної та банківської систем, на держ. рівні затверджено нац. гімн „Ще не вмерла Україна" та символіку синьо-жовтий прапор і володимирівський тризуб як герб. Державність України визнала більшість країн світу — понад сто держав. Такий розвиток подій викликав опір надзвичайно живучих великодержавницьких кіл — від доктринальних комуністів до рос. демократів. Робляться спроби задушити укр. суверенність підривною роботою прислужників кол. центру, розпалюванням міжнац. ворогування населення України, зазіханням деяких сусідів на укр. землі, екон. блокадою. Але на сторожі України стоїть свідома свойого завдання укр. влада, увесь укр. народ.

Під час відзначення першої річниці незалежности України на урочистому засіданні Верховної Ради України 22. 8. 1992 президент Укр. Нар. Респ. М. Плавюк передав президентові України Л. Кравчукові грамоту і заяву про складання повноважень і припинення діяльности Держ. Центру УНР в екзилі. У заяві президента УНР стверджується, що „проголошена 24. 8. і утверджена 1. 12. 1991 народом України Укр. Держава продовжує держ.-нац. традиції УНР і є правонаступницею Укр. Нар. Респ.".

ЛІТЕРАТУРА

Загальні праці: Грушевський М. Історія України-Руси, I-X. Л. - Відень - К. 1898-1937, перевид.: Нью-Йорк, 1954-58; Грушевський М. Звичайна схема „руської" історії й справа раціонального укладу історії сх. слов'янства. Сборник статей по славяноведению. П. 1904; Ефименко А. История украинского народа, I-II. П. 1906, укр. переклад: Єфименко О. Історія укр. народу. Х. 1922; Грушевський М. Ілюстрована історія України. Л.-К. 1906-22; Грушевский М. История украинского народа. Украинский народ в его прошлом и настоящем. П. 1914; Яворський М. Нарис історії України, I-II. К. 1923-24; Багалій Д. Нарис історії України на соц.-екон. ґрунті. Х. 1928; Яворський М. Історія України в стислому нарисі. 3-є вид. Х. 1929; Doroshenko D. History of the Ukraine. Едмонтон 1939, перевид. 1975; Krupnytzkyj B. Geschichte der Ukraine. Ляйпціг 1939, перевид. 1943; Hrushevskyj M. History of Ukraine. Нью Гевен 1941, перевид.: Гамден (Конн.) 1970; Allen W. The Ukraine. A History. Кембрідж 1940, перевид.: Нью-Йорк 1963; Антонович М. Історія України, I-IV. Прага 1940-42; Андрусяк М. Історія України. Прага 1941; Історія України. Короткий курс (ред. С. Бєлоусов, К. Гуслистий, О. Оглоблін). К. 1941; Історія України (ред. М. Петровський). Уфа 1943; Chamberlin W. The Ukraine. A Submerged Nation. Нью-Йорк 1944; Manning C. The Story of the Ukraine. Нью-Йорк 1947; Холмський І. [Крип'якевич І.]. Історія України. Нью-Йорк — Мюнхен 1949, перевид.: Нью-Йорк 1971, Л. 1990; Історія Укр. РСР, I (ред. О. Касименко). К. 1953, 1955; Welykyj A. Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1073-1953), I-II. Рим 1953-54; Історія Укр. РСР, II (ред. М. Супруненко). К. 1959; Nahayevsky I. History of Ukraine. Філядельфія 1962, перевид. 1975; Радянська енциклопедія історії України, I-IV (ред. А. Скаба). К. 1969-72; Portal R. Russes et Ukrainiens. Париж 1970; Полонська-Василенко Н. Історія України, I-II. Мюнхен 1972-76; Історія Укр. РСР у 8 тт., 10 кн. (ред. А. Шевелєв). К. 1977-79, рос. переклад: К. 1981-85; Serczyk W. Historia Ukrainy. Вроцлав-Кр.-Ґданськ-В. 1979; Szporluk R. Ukraine. A Brief History. Ан Арбор (Міч.) 1982; Polonska-Vasylenko N. Geschichte der Ukraine. Von den Anfängen bis 1923. Мюнхен 1988; Subtelny O. Ukraine. A History. Торонто-Бофало-Лондон 1988; Субтельний О. Україна. Історія. К. 1991; Коваль М., Кульчицький С., Курносов Ю. Історія України. Матеріали до підручника для 10-11 класів сер. школи. К. 1992.

І. Праісторія і рання історія: Трипільська культура на Україні, I (ред. В. Козловська, П. Курінний). К. 1926; Пассек Т. Трипільська культура, I. К. 1940; Палеоліт і неоліт УРСР. К. 1947; Греков Б. Скіфи. К. 1947; Нариси стародавньої історії Укр. РСР (ред. С. Бібіков). К. 1957; Брайчевський М. Рим. монета на території України. К. 1959; Пастернак Я. Археологія України. Первісна, давня та сер. історія України за археологічними джерелами. Торонто 1961; Брайчевський М. Біля джерел слов. державності (соц.-екон. розвиток черняхівських племен). К. 1964; Аркас М. Історія Півн. Чорноморщини, I. Торонто 1969; Петров В. Етногенез слов'ян. К. 1972; Пастернак Я. Ранні слов'яни в іст., археологічних та лінґвістичних дослідженнях. ЗНТШ, т. 189. Нью-Йорк — Торонто — Париж Мюнхен 1975.

ІІ. 9 ст. — 1340: Гаркави А. Сказания мусульманских писателей о славянах и русских (с начала VII до конца X в.). П. 1870; Грушевский М. Киевская Русь, I. П. 1911; Пархоменко В. Початок іст.-держ. життя на Україні. К. 1925; Baumgarten N. (de). Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du Xe au XIIIe siècle. Рим 1928; Томашівський С. Історія України. Старинні віки і сер. віки. Мюнхен 1948; Пашуто В. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950; Греков Б. Киевская Русь. М. 1953; Назарко І. Святий Володимир Великий. Володар і Христитель Руси-України (960-1015). Рим 1954; Грицак П. Гал.-Волинська держава. Нью-Йорк 1958; Каргер М. Древний Киев, I-II. М.-Л. 1958-61; Брайчевський М. Коли і як виник Київ. К. 1963; Чубатий М. Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східньослов. націй. ЗНТШ, т. 177. Нью-Йорк — Париж 1964; Брайчевський М. Походження Русі. К. 1968; Пашуто В. Внешняя политика Древней Руси. М. 1968; Толочко П. Стародавній Київ. К.

1970; Pritsak O. The Origin of Rus'. An Inaugural Lecture, October 24, 1975. Кембрідж (Масс.) 1976; Pritsak O. The Origin of Rus', Vol. I. Old Scandinavian Sources other than the Sagas. Кембрідж (Масс.) 1981; Крип'якевич І. Гал.-Волинське князівство. К. 1984.

III. Початок 14 ст. — 1648: Антонович В. О происхождении козачества. Архив Юго-Западной России, серия II. К. 1863; Антонович В. Очерк истории Великого Княжества Литовского до половины XV ст. К. 1878, укр. переклад в: Руська Іст. Бібліотека, т. VI. Тернопіль 1887; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники, I-II. К. 1883-98; Харлампович К. Западно-русские православные школы XVI-XVII вв. Казань 1898; Любавский М. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. М. 1910, передрук: Гаґа 1966; Грушевський М. Культ.-нац. рух на Україні в XVI-XVII в. К.-Л. 1912, 2-е вид.: К. 1919, передрук в ж. **„Жовтень"**, 1-4, 1989; Савич О. Нариси з історії культ. рухів на Україні та Білорусії в XVI-XVIII вв. К. 1929; Голобуцкий В. Запорожское казачество. К. 1957; Пашуто В. Образование Литовского государства. М. 1959; Винар Л. Огляд іст. літератури про початки укр. козаччини, ж. **„Укр. Історик"**, 1-4, Нью-Йорк 1965; Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку укр. культури XVI-XVIII ст. К. 1966; Wójcik Z. Dzikie Pola w ogniu. O kozaczyznie w dawnej Rzeczpospolitej. В. 1968; Жуковський А. Петро Могила й питання єдности церков. Париж 1969; Wynar L., Subtelny O. Habsburgs and Zaporozhian Cossacks. The Diary of Erich Lassota von Steblau, 1594. Булдер 1975.

IV. 1648 — кін. 18 ст.: Chevalier P. Histoire de la guerre des Cosaques contre la Pologne. Париж 1663, укр. вид.: Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. К. 1960; Реестра всего Войска Запорожского после Зборовского договора. М. 1875; Летопись Самовидца. К. 1878, передрук: The Eyewitness Chronicle (ed. O. Levyc'kyj). Мюнхен 1972; Костомаров Н. Руина. Мазепа и мазепинцы, ж. **„Русская Мысль,"** 1882-84, укр. переклад в: Руська Іст. Бібліотека, т. XVI. Тернопіль 1894; Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления, I-III. К. 1888-1902; Костомаров Н. Богдан Хмельницький. Историческая монография, I-III. П. 1894; Алеппский П. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном, архидиаконом Павлом Алеппским, 1-5. М. 1896-1900; Jensen A. Mazepa. Лунд 1909; Антонович В. Коротка історія Козаччини. 2-е вид. Коломия 1912; Lipiński W. Z dziejów Ukrainy. К. 1912; Харлампович К. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь, I. Казань 1914; Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). Замітки про історію укр. держ. будівництва з XVII ст. Відень 1920; Горбань М. Гайдамаччина. Х. 1923; Крип'якевич І. Студії над державою Богдана Хмельницького. ЗНТШ, т. 138-140, 144-145, 147, 151. Л. 1925 -31; Кордуба М. Нові причинки до початків Хмельниччини. ЗНТШ, т. 144-145. Л. 1926; Слабченко М. Соц.-правова орг-ція Січі Запор. Паланкова орг-ція. Праці Комісії для вивчення історії зах.-руського та укр. права УАН, т. 3, 5. К. 1927, 1929; Петровський М. Нариси історії України XVII поч. XVIII ст., I. Х. 1930; Яковлів А. Укр.-моск. договори в XVII-XVIII віках. Праці Укр. Наук. Ін-ту, т. XIX. В. 1934; Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик. Огляд його політ. діяльности. В. 1937; Krupnyckyj B. Hetman Mazepa und seine Zeit (1687-1702). Ляйпціґ 1942; Окіншевич Л. Значне військ. т-во в Україні Гетьманщині XVII-XVIII ст. ЗНТШ, т. 157. Мюнхен 1948; Крупницький Б. Гетьман Данило Апостол і його доба. Авґсбурґ 1948; Тези ЦК КПРС про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654-1954 рр.), схвалені ЦК КПРС. К. 1954; Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. К. 1954; Оглоблин О. Хмельниччина й укр. державність. Нью-Йорк 1954; Borschak E. Hryhor Orlyk France's Cossack General. Торонто 1956; Оглоблин О. Люди старої України. Мюнхен 1959; Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. ЗНТШ, т. 170. Нью-Йорк — Париж — Торонто 1960; Апанович О. Запор. Січ у боротьбі проти тур.-тат. агресії. 50-70-і роки XVII ст. К. 1961; Крип'якевич І., Бутич І. Документи Богдана Хмельницького. К. 1961; Kentrschynskyj B. Mazepa. Стокгольм 1962; Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина, I-II. Мюнхен 1965-67; Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку укр. культури XVI-

XVIII ст. К. 1966; Хижняк З. Києво-Могилянська академія. К. 1970. 2-е вид., перероб. і доп. 1981; Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. Зб. документів (ред. І. Бутич, Ф. Шевченко). К. 1970; Брайчевський М. Приєднання чи возз'єднання? Критичні завваги з приводу однієї концепції. Документи Самвидаву з України. Париж-Балтимор 1972; Ісаєвич Я. Джерела з історії укр. культури доби феодалізму XVI-XVIII ст. К. 1972; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate, I-II. Кембрідж (Масс.) 1978; Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко. Огляд його життя і політ. діяльности. Нью-Йорк 1985; Sysyn F. Between Poland and the Ukraine. The Dilemma of Adam Kysil, 1600-1653. Кембрідж (Масс.) 1985.

V. Кін. 18 ст. — 1917: Lipiński W. Szlachta na Ukraine. Udział w zyciu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. Кр. 1909; Возняк М. Кирило-Методіївське Братство. Л. 1921; Охримович Ю. Розвиток укр. нац.-політ. думки. Л. 1922; Яворський М. Україна в епоху капіталізму, І-ІІІ. Х.-Полтава, 1924-25; Багалій Д. Т. Г. Шевченко і Кирило-Методіївці. Х. 1925; Гермайзе О. Рух декабристів і українство, ж. **„Україна"**, VI, 1925; Слабченко М. Матеріяли до екон.-соц. історії України XIX ст., І-ІІІ. О. 1925-29; Декабристи на Україні, І-ІІ (ред. С. Єфремов, Д. Багалій). К. 1926, 1930; Гермайзе О. Матеріяли до історії рев. руху на Україні. Т. І. РУП. К. 1926; Левицький К. Історія політ. думки гал. українців 1848-1918, І-ІІ. Л. 1926-27; Borschak E. Le mouvement national ukrainien au XIXe siècle. Париж 1930; Савченко Ф. Заборона українства, 1876 р. К. 1930, англ. переклад: Savchenko F. The Suppression of the Ukrainian Activities in 1876. Мюнхен 1970; Голобуцкий В. Черноморское казачество. К. 1956; Luciani G. Le Livre de la genèse du peuple ukrainien. Париж 1956; Історія Русів (за ред. О. Оглоблина). Нью-Йорк 1956; Шевченко Ф. Лук'ян Кобилиця. З історії антифеодальної боротьби селянства Буковини в першій пол. XIX ст. К. 1958; Bohachevsky-Chomiak M. The Spring of a Nation. The Ukrainians in Eastern Galicia in 1848. Філядельфія 1967; Оглоблин О. Проблема схеми історії України XIX-XX ст. до 1917 р. Мюнхен — Нью-Йорк 1973; Himka J.-P. Socialism in Galicia. The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism (1860-1890). Кембрідж (Масс.) 1983; Beauvois D. Le noble, le serf et le revizor. La noblesse polonaise entre le tsarisme et les masses ukrainiennes (1831-1863). Париж 1986.

VI. 1917-1920: Грушевський М. На порозі нової України. К. 1918; Мазлах С., Шахрай В. До хвилі. Що діється на Україні і з Україною. Саратов 1919. 2-е вид.: Нью-Йорк 1967; Винниченко В. Відродження нації, І-ІІІ. К.-Відень 1920, перевид.: І-ІІ. К. 1990; Христюк П. Замітки і матеріяли до історії укр. революції 1917-1920 рр., І-IV. Відень 1921-22; Капустянський М. Похід укр. армій на Київ і Одесу в 1919 р., І-ІІ. Л. 1921-22. 2-е вид.: Мюнхен 1946; Лозинський М. Галичина 1918-1921 рр. Відень 1922; Доценко О. Літопис укр. революції. Матеріяли й документи до історії Укр. Революції, т. II, кн. 4, 5. Л. 1923-24; Берестейський мир. Спомини та матеріяли (ред. І. Кедрин). Л.-К. 1928; Коновалець Є. Причинки до історії укр. революції. Прага 1928; Махно Н. Русская революция на Украине, кн. І. Париж 1929; Омелянович-Павленко М. Зимовий похід, І-ІІІ. Каліш 1929-32; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр., І-ІІ. Ужгород 1930-32. 2-е вид.: Нью-Йорк 1954, англ. вид.: Doroshenko D. History of Ukraine 1917-1923, I-II. Вінніпеґ-Торонто-Дітройт 1973; Borschak E. La paix ukrainienne de Brest-Litovsk. Париж 1929; Evain E. Le problème de l'indépendance de l'Ukraine et la France. Париж 1931; Безручко М. Січ. Стрільці в боротьбі за державність. Каліш 1932; Choulguine A. L'Ukraine contre Moscou (1917). Париж 1935; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917-1921, І-ІІІ. Прага 1942. 2-е вид.: Мюнхен 1950-51; Reshetar J. The Ukrainian Revolution, 1917-1920. A Study in Nationalism. Присетон 1952; Лихолат А. Разгром националистической контрреволюции на Украине (1917-1922 гг.). М. 1954; Петлюра С. Статті, листи, документи, І-ІІ. Нью-Йорк 1956-79; Рибалка І. Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії на Україні. Х. 1962; Стахів М. Україна в добі Директорії УНР, I-VII. Скрентон 1962-66; Pidhainy O. The Formation of the Ukrainian Republic. Торонто — Нью-Йорк 1966; Fedyshyn O. Germany's Drive to the East and the Ukrainian Revolution, 1917-1918. Нью Брунсвік 1967; Palij M. The Anarchism of Nestor Makhno. An Aspect of the

Ukrainian Revolution. Сіатель-Лондон 1976; The Ukraine, 1917-1921. A Study in Revolution (ed. T. Hunczak). Кембрідж (Масс.) 1977; Borys J. The Sovietization of Ukraine, 1917-1923. Едмонтон 1980; Kosyk W. La politique de la France à l'égard de l'Ukraine. Mars 1917 — Février 1918. Париж 1981.

VII. 1918-1939: Попов Н. Нарис історії Ком. Партії (більшовиків) України. Х. 1928; Волобуєв М. До проблеми укр. економіки, ж. **„Більшовик України"**, 2-3, 1928; Choulguine A. L'Ukraine et le cauchemar rouge. Париж 1929; Скрипник М. Статті і промови, I-IV. X. 1929-31; Шульгин О. Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині. Париж 1934; Sidobre A. Les problèmes ukrainiens et la Paix Européenne. Париж 1939; Наріжний С. Укр. еміґрація між двома світовими війнами, І. Прага 1942; Мартинець В. Укр. підпілля. Від УВО до ОУН. Вінніпеґ 1949; Borschak E. L'Ukraine sous le régime soviétique (1918-1952). Париж 1952; Manning C. Ukraine under the Soviets. Нью-Йорк 1953; Kostiuk H. Stalinist Rule in the Ukraine, 1929-1939. Мюнхен 1953; The Black Deeds of the Kremlin. A White Book (ed. S. Pidhainy), I-II. Торонто-Дітройт 1953-55; Полонська-Василенко Н. Укр. Академія Наук, I-II. Мюнхен 1955-58; Dmytryshyn B. Moscow and the Ukraine 1918-1953. Нью-Йорк 1956; Майстренко І. Сторінки з історії Ком. партії України, I-II. Нью-Йорк 1967-69; Мірчук П. Нарис історії Орг-ції Укр. Націоналістів. Т. І. 1920-1939. Мюнхен — Лондон — Нью-Йорк 1968; Євген Коновалець та його доба (ред. Ю. Бойко). Мюнхен 1974; Joukovsky A. L'ukrainisation, aspect de la question nationale en Ukraine soviétique dans les années 1920, ж. Nationalities Papers, vol. IX, № 1; Mace J. Communism and the Dilemmas of National Liberation. National Communism in Soviet Ukraine, 1918-1933. Кембрідж (Масс.) 1983; Krawchenko B. Social Change and National Consciousness in Twentieth-Century Ukraine. Нью-Йорк 1985; Famine in Ukraine, 1932-1933 (eds. R. Serbyn, B. Krawchenko). Едмонтон 1986; Conquest R. The Harvest of Sorrow. Soviet Collectivization and the Terror-Famine. Нью-Йорк 1986; La Renaissance nationale en Ukraine de 1917 aux années 1930. Actes du Colloque (Paris, 25 et 26 novembre 1982) (réd. E. Kruba, A. Joukovsky). Париж — Мюнхен — Едмонтон 1986.

VIII. 1939-1945: Лебедь М. УПА. Укр. Повстанська Армія. Рим 1946; Шуляк О. В ім'я правди. До історії повстанського руху в Україні. Роттердам 1947; Полікарпенко Г. Орг-ція Укр. Націоналістів під час Другої світової війни. Канада 1951; Armstrong J. Ukrainian Nationalism, 1939-1945. Нью-Йорк 1955. 2-е вид. 1963, репринт 2-го вид.: Літтельтон 1980; Орг-ція Укр. Націоналістів. 1929-1954 (ред. О. Жданович). Париж 1955; Kamenetsky I. Hitler's Occupation of Ukraine (1941-1944). A Study of Totalitarian Imperialism. Мільвокі 1956; Паньківський К. Від держави до Комітету. Нью-Йорк 1957; Шанковський Л. Похідні групи ОУН. Мюнхен 1958; Паньківський К. Роки нім. окупації. Нью-Йорк — Торонто 1965. 2-е вид.: Нью-Йорк 1983; Szcesniak A., Szota W. Droga do nikąd. B. 1973; Кубійович В. Українці в Ген. Губернії 1939-1941. Історія Укр. Центр. Комітету. Чікаго 1975; Літопис УПА (ред. Є. Штендера, П. Потічний). Т. 1-21. Торонто 1976-91; Боровець-Бульба Т. Армія без держави і трагедія укр. повстанського руху. Вінніпеґ 1981; Kosyk W. L'Allemagne national-socialiste et l'Ukraine. Париж 1986.

IX. 1945-1991: Sullivant R. Soviet Politics and the Ukraine, 1917-1957. Нью-Йорк 1962; Bilinsky Ya. The Second Soviet Republic. The Ukraine after World War II. Нью Брунсвік 1964; Lewytzkyj B. Die Sowjetukraine 1944-1963. Кельн-Берлін 1964; Chornovil V. The Chornovil Papers. Нью-Йорк — Торонто 1968; Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Мюнхен 1968, англ. вид.: Dzyuba I. Internationalism or Russification? Лондон 1968. 2-е вид. 1970, перевид.: Нью-Йорк 1974; Lewytzkyj B. Die Sowjetische Nationalitätenpolitik nach Stalins Tod (1953-1970). Мюнхен 1970; Ukraine in the Seventies (ed. P. Potichnyj). Оквіль 1975; The Human Rights Movement in Ukraine. Documents of the Ukrainian Helsinki Group (eds. L. Verba, B. Yasen). Балтимор 1980; Ukraine after Shelest (ed. B. Krawchenko). Едмонтон 1983; Маруняк В. Укр. еміґрація в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Т. І. 1945-1951. Мюнхен 1985.

Історіографія України: Дорошенко Д. Огляд укр. історіографії, І. Прага 1923; Багалій Д. Нарис укр. історіографії, I-II. К. 1923, 1926; Андрусяк М. Укр. історіографія 1921-1930 pp., ж. Літопис „Червоної Калини", 9-10. Л. 1932; Borschak E. L'Ukrai-

ne dans la littérature de l'Europe occidentale. Париж 1935; D o r o s h e n k o D. A Survey of Ukrainian Historiography, O h l o b l y n O. Ukrainian Historiography 1917-1956, ж. The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S., Vol. V-VI, N° 18-20; М а р ч е н к о М. Укр. історіографія (З давніх часів до сер. XIX ст.). К. 1959; О г л о б л и н О. Думки про сучасну укр. сов. історіографію. Нью-Йорк 1963; П а т р и л о І. Джерела і бібліографія історії укр. Церкви. Записки ЧССВ. Рим 1975; К о в а л е н к о Л. Історіографія історії Укр. РСР від найдавніших часів до Великої Жовтневої соц. революції. К. 1983; С а н ц е в и ч А. Укр. радянська історіографія (1945-1982). К. 1984; W y n a r L. (ed.) Mykhailo Hrushevs'kyi, 1866-1934. Bibliographic Sources. Нью-Йорк - Мюнхен - Торонто 1985; Х м е л ь И. и др. (ред.) Историография истории Украинской ССР. К. 1987; С а р б е й В. (ред.) "Чтения в историческом обществе Нестора-летописца" (1879-1914). Бібліографічний довідник. К. 1989; С о х а н ь П. та ін. (ред.) Кирило-Мефодіївське товариство. Т. I-III. К. 1990; О в д і є н к о Л. (ред.) Історія селянства Укр. РСР 1917-1989 рр. Наук.-допоміжний бібліографічний покажчик. К. 1990; П р і ц а к О. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. К.-Кембрідж (Масс.) 1991; С т у п а к Л. (ред.) Історія України. Наук.-допоміжний бібліографічний покажчик за 1990 р. Ч. I-III. К. 1993.

А. Жуковський (I-III, VI-X)
О. Субтельний (IV-V)

К

Калинець Ігор (*1939), поет, дисидент родом з Ходорова на Львівщині. Закінчив Львівський Ун-т (1962), працював у Львівському обл. держ. архіві. Перша зб. поезій "Вогонь Купала" (1966) була невдовзі після публікації вилучена з продажу за несумісність з партійними ідеологічними догмами. Після появи 1970 у Бельгії зб. "Поезії з України" К. зазнав переслідувань. У серпні 1972 К. було заарештовано й засуджено на 6 рр. ув'язнення у таборах суворого режиму й на 3 рр. заслання. 1975 відмовився від сов. громадянства. Після повернення із заслання 1981 працював бібліотекарем. 1991 опубліковано зб. "Тринадцять алогій" та "Книжечка для Дзвінки". Динамічна поезія К. пройнята відчуттям драматизму буття. Образи поганської мітології та укр. історії переплітаються в ній з тонкими пейзажними малюнками. Висока емоційна напруга властива любовній ліриці К. Поетика К. розвивалася під впливом творчости Б. Антонича. На тексти К. композитор В. Камінський створив кантату-симфонію "Україна. Хресна дорога". Твори К. перекладено нім., англ. та франц. мовами.

Література: С т р у к Г у с а р Д. Невольнича муза, або як орати метеликами. У кн. І. Калинець. Невольнича муза. Балтимор 1991.

Кам'яне вугілля, див. *Кам'яновугільна промисловість.*

Кам'янське городище, залишки великого (діяметр майже 12 км) укріпленого поселення, розташованого на лівому березі Дніпра проти теперішнього м. Никополя, Запор. обл. Стоянку розкопували Д. Сердюков 1899-1900 та Б. Ґраков 1938-41 і 1944-50. Розкопами виявлено великі дерев'яні наземні житла, а також землянки і акрополь. Торг. та металообробний центр. Можливо це була скитська столиця царя Атея. Поряд Більського городища найбільше скитське поселення відкрите в Україні. За валами відкрито ін. поселення цього ж і пізнішого періоду та могильник Черняхівської культури. Меш. городища займалися хліборобством, скотарством і торгівлею, в тому ч. з грец. м. Чорноморського узбережжя. Городище було залишене, за винятком акрополю, у 3 в. до Хр. На поч. 18 в. на його місці Петро І для оборони перед тат. наїздами збудував фортецю Кам'яний Затон. Городище описане в працях "Каменское городище на Днепре" (1954) Б. Ґракова і "Каменское городище" (1978) І. Ґрязнова.

Караванський Святослав (*1920), поет, перекладач, дисидент родом з Одеси. За укр. діяльність під час другої світової війни він був 1945 засуджений на 25 рр. ув'яз-

нення. Відбувши 17 рр. у таборах примусової праці на Колимі, в Магадані і Мордовії, був звільнений і повернувся до Одеси, де вів літ. і публіцистичну діяльність. Його протест проти русифікації й урядових репресій призвів до другого арешту в 1965 і відкликання амнестії. Перед закінченням строку його засуджено знову на 5 рр. ув'язнення. Не зважаючи на те, що на поч. 1979 він вступив до Укр. Гельсінської Групи, восени того ж р. його звільнено і примушено еміґрувати разом з дружиною, Н. *Строкатою.* У ЗДА він опублікував ряд зб. ориґінальних поезій і перекладів: "Сутичка з тайфуном" (1980), "Ярина з городу Хоми Черешні" (1981) та "Гумористичний самвидав" (1982); дописує до укр. преси.

Кентржинський Богдан (1919-69), політ. діяч, публіцист і історик родом з Рівного. Під час другої світової війни був офіц. представником ОУН (полк. А. Мельника) у Фінляндії. З 1945 очолював Укр. Інформаційне Бюро в Стокгольмі, одночасно виконував функції представника Виконавчого Органу Укр. Нац. Ради. Довгі рр. був чл. Проводу Укр. Націоналістів (ПУН), співред. "Укр. Слова" в Парижі. З 1957 викладач історії в Стокгольмському Ун-ті та молодший наук. працівник Швед. Королівської Академії. На основі розшуків в сканд. архівах К. написав ряд важливих праць з доби Хмельницького і Мазепи, надрукованих в "Karolinska Förbundets Arsbok" та монографію "Mazepa" (1962). Він був також автором низки популярних творів про Україну : "Kampen om Ukrainas självständighet" (1942), "Sanningen om Ukraina" (1943) та "Katajaisena kasvaa vapautemme" (1944).

Кераміка, вироби з природних глин або сумішей їх з мінеральними домішками, обпалені до твердого стану. К. застосовують у багатьох галузях техніки та побуту і розподіляють на К. будів., К. електротехн., теракоту (скульптуру малих форм), побутове гончарство та один з видів декоративного мистецтва - мист. К.

Розвиток К. на території України, починаючи від найдавніших часів до творчости нар. майстрів сучасної доби, виявляє високу мист. і техн. культуру, а її поширенню сприяла наявність великих покладів різноманітних глин, гол. каолінових.

Історія укр. К. починається з епохи неоліту (див. *Трипільська культура*). Тодішня К. своєю високою технікою і мист. вправністю дорівнює егейській. Цікаві були й своєрідні вироби К.: шоломовидні та біноклевидні предмети культового призначення. Пізніше, починаючи з 8-7 вв. до Хр., на розвиток укр. К. мали вплив грец. античні зразки на побережжі Чорного м.

К. т. зв. слов. доби, починаючи з 2 в. нашої ери, далеко скромніша, а щойно за княжої доби (9-13 вв.) керамічне виробництво досягає не тільки високого техн. рівня та різноманітних мист. форм, але виростає вже у великий промисел. Тоді постали не тільки різні форми посуду, а й декоративні поливані плитки на оздоби підлог у храмах і палацах. На плитках з Галича 12-13 вв. зображені рельєфом грифони, пави, орли, голуби; їх відбивали з дерев'яних вирізьблених форм. Характеристичною їх рисою є зв'язок візант. стилю з романським. Для післямонгольського періоду характеристичне широке запровадження ганчарського круга, що остаточно витіснив ручне ліплення. У 14 і 15 вв. керамічне виробництво підупадає, і щойно з появою нової ремісничої орг-ції - цехів (кін. 15 в.) починається нове відродження і в 17-18 вв. досягає великого розквіту. Пишне "барокко", своєрідно перетворене укр. мистцями, створило власний ориґінальний декоративний стиль з орнаментальними мотивами та дібраною зі смаком гармонією барв. Крім кухонних та столових виробів, розвинувся архітектурний елемент - піч. Кахлі виготовляли в 18 в. майже в усіх великих керамічних осередках України, найбільше на Чернігівщині, де, крім Чернігова, діяли невеликі заклади типу мануфактури у Тулиголові, Новгороді-Сіверському, Глухові й Батурині.

Була високо розвинена техн. К. для будів. потреб: цегла, черепиця, орнаментовані плитки, кахлі, керамічні щити, прикрашувані кольоровими поливами, та фантастичні розети, релікти символу сонця. На той час припадає розвиток мануфактур фаянсу і порцеляни (Межигір'я під Києвом, Корець, Баранівка, Томашів чи Волокитно на Чернігівщині і ін.).

Виліплений і висушений посуд розмальовували ганчарі (по першому випалі в печі) білим, жовтим та коричневим кольорами, чи сполуками фарб, що розтоплюються при другому випалі. Зелену барву ганчарі добували з луски перепаленої міді, а різні роди охри надавали відтіні

червоного кольору. Ефектні кольорові поливи були вживані за ренесансу та бароккo, а з кін. 18 в. ганчарі застосовували т. зв. зернисту поливу, забарвлену грубо-розмеленими зернятами оксидів металів, які у вогні розтоплювалися з поливою й давали лискучі (опалоподібні) сині, зелені й фіялкові відтінки. Ця техніка практикується й досі на Харківщині. Частину горшків ганчарі вкривали світло-зеленою свинцевою поливою, а за сучасної доби використовуються різноманітні мист. поливи. Орнамент ганчарі-декоратори ритують рильцем на поверхні підсушеної, не випаленої ще посудини, а розмальовують звич. курячим пером.

Форми керамічного посуду нагадують антропоморфічні грец. вази, але виявляють самобутню оригінальність. Їх стилеві особливості формувалися на основі місц. відмінностей, традицій нар. мистецтва. На ганчарському крузі т. зв. стрічковою технікою укр. мистці-ганчарі формують різні види посуду: миски, полумиски, горщики, макітри, гладишки, дзбанки, глечики, тикви, куманці, а згодом свічники, світильники та теракотові лямпи. На півдні Правобережжя значним осередком керамічного виробництва в 18 в. була Ганчарна слобода Запор. Січі. Багатий асортимент та несподівану мист. інтерпретацію мають нар. теракотові іграшки - свищики, звірини: дотепні котики, баранчики, півні тощо, а жанрові композиції часто в жартівливому зображенні - справжні шедеври, що входять уже в групу керамічної скульптури малих форм.

В орнаментації укр. К. домінує чітке декоративне осмислення. Композиційний задум та символи мистці передають мовою орнаментальної поезії, а декоративні елементи ті самі, що й в ін. видах нар. мистецтва. До найстарших належать геометричні мотиви: крапка, лінія проста, хвиляста, ламана, хрестики, безконечник (меандр), а при тому комбінації геометричних пласких фігур: квадрат, трикутник, коло, і все логічно зв'язане з формою посудини. Рослинна орнаментика, зразки природи з найближчого оточення, перестилізовані в декоративні мотиви, дивують широким діяпазоном мист. інтерпретації. Те саме стосується мист. орнаментальної інтерпретації людини та тварин.

Територіяльне розміщення нар. ганчарства залежне від покладів каолінових глин. Основні центри керамічних виробів на Україні: с. Дибинці на Київщині, стародавній ганчарський осередок з динамізмом, притаманним укр. барокко 18 в.; с. Васильків - багатий осередок розпису; тут постала ганчарська артіль, яка перетворилася на майоліковий зав., знаний з виробів сувенірів; с. Обухів. На Черкащині осередком К. є с. Головківка, відоме фляндрованим розписом. На Полтавщині - коз. м. Опішня, в якому ганчарі мало вживали поливи, виробляли тонкостінний посуд, оздоблений геометричним орнаментом. Від другої пол. 19 в. домінує підполив'яний фляндрований розпис. Тепер Опішня є центром виробів іграшок та керамічної скульптури малих форм. Видатні сучасні майстрі: О. Селюченко, Н. Пошивайло, М. Діденко й ін.; великим майстром керамічної фігурної скульптури 19 в. був О. Ночівник. Високу майстерність виявляють сучасні ганчарі: І. Білик, Г. Корячок, В. і П. Омельченки, Т. і В. Демченки та ін. На Чернігівщині м. Ічня в 19 в. було відоме оригінальними виробами кахлів з фігурними розписами в холодній гамі, майже з виключенням червоної барви, з віртуозною легкістю рисунка. На Харківщині с. Нова Водолага та Тонівка визначаються живим кольоритом, в якому переважають жовтогарячі, оранжові й зелені тони, зрівноважені стрункі композиції, широке застосування геометричних елементів. На Вінничині м. Бар відоме вже в 15 в. ганчарським цехом. Побіч посуду для щоденного вжитку, тут виготовляли різноманітні форми теракот у вигляді людських постатей, антропоморфічні вазони тощо. На Закарпатті осередки К. - Ужгород, с. Вільхівка (розписи К. в техніці "врізу" на темному тлі опуклих предметів); Дубовенка й ін. На Тернопільщині - с. Залізці, Товсте, Бережани (дзбанки, тикви, тарілки й миски, вкривані перев. побілкою, по якій виведено смуги з найдрібніших фляндрованих прикрас) та ін. На Львівщині - м. Сокаль, Яворів, Комарне, Самбір, Потелич й ін.; їх орнаментація характеристична різноманітними варіянтами квіткової галузки.

Інтенсивно розвивалося ганчарство на Гуцульщині й Покутті з осередками - Косів, Пістинь, Кути, Галич і Коломия. Особливостями Косова і суміжного Пістиня були вже від 18 в. мальовані миски, рельєфні кахлі та свічники. Косів відомий також своїми оригінальними формою кахлевими печами. Упродовж 19 в. косів-

ські майстрі створили понад 400 кахлевих печей, які й досі збереглися в деяких с., більше зберігається в музеях. Посуд домашнього вжитку Косова та Пістиня оздоблений малюнками, далекими від натуралістичного копіювання. Гуцульські мистці досконало володіють правилами декоративного мистецтва відповідно до предметів, для яких призначається розпис. Чіткі контрасти небагатьох барв - властивість малюнків на посуді та ліплених предметах: коричнева глина, темнобурий рисунок та вільні мазки зеленої і золотистої поливи, які не завжди точно покриваються з контурами малюнків, і ця ніби неохайність чи недосконалість саме й надає розписам мальовничої невимушености й легкости. Тепер у тих осередках переважає виробництво сувенірів, декоративних тарілок, ваз для квітів, дзбанків, вазонів, статуеток, барилець тощо.

Найвидатнішими майстрами кін. 19 в. були П. Баранюк, О. Бахматюк, М. Кощук та ін., тепер П. Лазарович, І. Табахарнюк, Волощук, родина Кошаків, П. Цвілик, М. Тим'як і багато ін.

Плеканню мист. керамічного промислу допомагали фахові школи. На зах.-укр. землях першу школу засновано 1874 в Коломиї; у Львові, Ужгороді й Хусті були ганчарські відділи при мист. школах. Уродженець Миргорода В. Трибушний керував 1928-39 керамічною майстернею в Краківській Академії Мистецтв. У школі Миргорода викладали мистці В. Кричевський, О. Сластіон, О. Білоскурський, Г. Левинський, С. Литвиненко. Дослідні роботи над запровадженням нових керамічних матеріялів, різних полив, емалю і барвників провадяться в експериментальній майстерні мист. К. при Київ. н.-д. ін-ті експериментального проєктування Держбуду. Тими дослідами користався мистець Д. Головко, твори якого вживаються для оформлення гром. і житлових інтер'єрів.

Література: Шухевич В. Гуцульщина. І-V. Л. 1897-1908; Пчілка Олена. Малювання на укр. мисках. К. 1910; Ионов Н. Гончарский промысел Киевской губернии. К. 1912; Михайлів Ю. Шляхи укр. кераміки. К. 1926; Фріде М. Форма і орнамент посуду з Поділля. К. 1928; Січинський В. Укр. ужиткове мистецтво. Прага 1944; Манучарова Н. Художні промисли Укр. РСР. К. 1953; Лащук Ю. Гуцульська кераміка. К. 1956; Матейко К. Нар. кераміка зах. обл. УРСР 19-20 ст. К. 1959; Лащук Ю. Закарп. нар. кераміка. Ужгород 1960; Пастернак Я. Археологія України. Торонто 1961; Гургула І. Нар. мистецтво зах. обл. України. К. 1966; Лащук Ю. Нариси з історії укр. декоративно-прикладного мистецтва. Л. 1969; Данченко О. Нар. кераміка Наддніпрянщини. К. 1969; Лащук Ю. Укр. нар. мистецтво (кераміка і скло). К. 1974; Чошко Ю. Нар. художні промисли України. К. 1979; Щербаківський В. Мистецтво укр. хати. Рим 1980.

В. Годис

Кібернетика, наука про закони керування системами з допомогою передачі й перетворення інформації між їх елементами. Початком К. вважають появу (1948) праці амер. математика Н. Вінера (N. Wiener) "Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine". Сьогодні К. означає науку про системи, які здійснюють самі (автомати) або з допомогою яких людина вирішує певні, наперед точно визначені завдання. Існують три гол. групи систем К.: техн. К. розглядає здетерміновані системи техн. засобів для автоматичного керування й контролю; у цій ділянці особливого значення набувають ЕОМ - електронні обчислювальні машини (комп'ютери); біол. і мед. К. цікавиться законами зв'язку в організмах рослин і тварин, зокрема людини; соціо-техн. К. має за предмет своїх дослідів орг-ції людей. У цій групі особливого значення під сучасну пору набуло застосування знання і техніки К. в ділянці економіки.

Для плянового госп-ва СССР К. - спершу легковажена як "буржуазна вигадка" - стала з кін. 1940-их рр. одним із найсерйозніших засобів н.-д. і техн.-практичного керування економікою. Вже за своєю природою, як централізовано керована, сов. економіка була наставлена на математизацію метод дослідів і шукання точних засобів керівництва. Швидкість матем. обчислювань з допомогою ЕОМ притягала увагу сов. пляновиків, перед якими постало реальне завдання автоматизації потрібних для плянування розрахунків.

Центром розвитку К. на Україні стала АН УРСР, а Київ осередком теоретичної К. всього СССР. Перші дослідні роботи почато 1947 в Ін-ті електротехніки (лябораторія моделювання та обчислювальної техніки С. Лебедева) і в Ін-ті фізики. 1957 об'єднано всі розрізнені досліди в один Обчислювальний центр АН УРСР (на чолі з В. Глушковим), який 1962 перетворе-

но на Ін-т К. АН УРСР. Вже 1945 у Київ. Ун-ті В. Дяченко створив ляблораторію електричного моделювання та обчислювальної техніки; 1956 її перетворено на Обчислювальний центр. 1948-51 колектив під керівництвом С. Лебедева сконструював першу в СССР малу електронну обчислювальну машину (МЕОМ). Значний вклад у теорію числових автоматів, теорію самоорганізуючих систем, та в багато ін. ділянок теорії й практичного застосування К. зробив В. Глушков. До ряду дослідників теоретичної К. належать серед ін.: Б. Гнєденко, Л. Калужнін, В. Королюк, К. Ющенко; вони створили т. зв. алгоритмічну мову для розв'язки обчислювальних задач. Щоб вдосконалити автоматизовану систему плянування й керування нар. госп-вом, розбудовано держ. мережу обчислювальних центрів. Для її функціонування створено під керівництвом В. Глушкова окрему алгоритмічну мову АЛГЕК, на базі міжнар. алгоритмічної мови АЛГОЛ-60. Теорію автоматичного реґулювання й її застосування в керуванні виробничими процесами розбудували О. Івахненко, О. Кухтенко, М. Крижанівський, С. Лебедев та ін. У Київ. Ін-ті Цивільної Повітряної Фльоти, у Дніпропетровському Інженерно-Будів. Ін-ті та в Ін-ті Інженерів Зал. Транспорту застосовано методи електромоделювання в ділянці будів. механіки і теорії пружности. Досліди над застосуванням К. у процесі навчання (т. зв. навчальні машини) провадяться в Київ. Інженерно-Будів. Ін-ті, Львівському Політехн. Ін-ті та в ін. вузах. В ін. ділянках К. на Україні відомі ще такі вчені: М. Амосов (дослідження в галузі біол. і мед. К.), В. Гладун (проблеми матем. лінґвістики), В. Ковалевський (читаючі автомати), В. Михалевич (визначення оптимальних рішень методою т. зв. послідовної аналізи варіянтів), Г. Пухов (теорія квазіаналогових моделюючих пристроїв), П. Фільчаков (теорія електродинамічних аналогій, створення різноманітних конструкцій інтеґраторів) та ін. В УССР видано в 1973-74 Ін-том К. взагалі першу у світі галузеву "Енциклопедію К." у 2 тт. (гол. ред. В. Глушков).

Література: Ивахненко О. Техническая кибернетика. К. 1959; Глушков В. Введение в кибернетику. К. 1964; Фіґоль А. Кібернетика, її виникнення і значення. Мюнхен 1966; Історія АН УРСР. К. 1967; Мельников В. Медицинская кибернетика. К. 1978; Словарь по кибернетике. К. 1979.

А. Фіголь

Ковзання, Ковзанярський спорт, рухання на ковзанах по льоду. У змаговому спорті К. обіймає індивідуальний фігурний рух (41 обов'язкова еволюція), рух парами і танок на льоду та швидкий біг, який виконується в формі багатоборства на чотирьох дистанціях: 500, 1 000, 1 500 і 10 000 м для чоловіків, та 500, 1 000, 1 500 і 3 000 м для жінок. К. с. відомий з 1801 в Голляндії, з 1889 в Росії; 1892 постала Міжнар. ковзанярська спілка (МКС), до якої Федерація К. с. СССР ввійшла щойно 1947, з 1893 відбуваються чемпіонати світу. Серед чемпіонів світу укр. ковзанярі О. Гончаренко (1953, 1956, 1958), В. Бриндзей (1977), Т. Тарасова (1982), О. Баюл (1993). 1924 К. с. включено до програми зимових Олімпійських ігрищ. Чемпіоном Олімпійських ігрищ і чемпіоном світу 1992 став В. Петренко. Особливим видом К. с. є балетні й акробатичні ревії-вистави на льоду, побудовані на фігурній їзді; їх започатковано у Відні. На Україні К. с. до 1992 розвивався в складі СССР, згодом самостійно.

Е. Жарський

Колонізація, заселення та наступне освоєння пустинних чи окраїнних земель своєї країни, або ж території за кордоном. К. України мала кілька хвиль і проводилась заходами різних форм укр. держави, або сусідніми державами - Польщею та Росією.

Після занепаду Київ. Руси її землі були поділені на удільні князівства або загарбані сусідами. У 14-16 вв. великі території захопила Лит. держава, яка до певної міри була продовжувачем традицій Київ. Руси, її суспільного устрою та культури. У В. Лит. Князівстві більшість населення становили українці й білоруси; юридичні норми Київ. Руси продовжували діяти на цих землях до 16 в. Процес заселення територій України (на поч. 15 в. дійшовши до Чорного м.), зведення укріплених ліній та відновлення суспільного життя під час лит. доби лише з певним застереженням можливо віднести до К.

Тривалий та всеохоплюючий вплив на долю України мала К. з боку Речі Посполитої (Польщі). Складовими поль. К. були спольщення і польонізація (добровільний і примусовий перехід на поль. мову та культуру). Просування поль. королівства

на схід підштовхували три сили: маґнати Півд.-Сх. Польщі, кат. церква та заможні міщани. Перші сподівалися розширити свої володіння за рахунок укр. та білор. земель, другі - прагнули збільшити свою паству, треті воліли прибрати до своїх рук важливі торг. шляхи в Галичині та далі на Схід.

Захоплення укр. земель поляками відбувалося при спротиві місц. населення, К. проходила жорстоко. Поляки проголосили себе "щитом християнства", вони ставилися до некатоликів як до людей морально й культурно неповноцінних. 1366 поль. військо окупувало всю Галичину та частину Волині, бл. 52 тис. км^2 із 200 тис. населення. Вони збільшували землі Поль. корони майже на 50%. Поступово, але наполегливо та згодом і жорстоко Польща проводила К. цих та й ін. земель України, пускаючи в хід усю свою політ.-адміністративну силу.

Після Люблінської унії (1569) укр. землі: Волинь, Сх. Поділля, Київщина, частина Лівобережжя були включені до складу Польщі. Більше пол. поль.-лит. держави становили укр. землі. Із 7,5 млн населення українці становили майже 2 млн, тоді коли поляки складали пол. населення і займали лише четверту частину території. В цей час витісняються залишки адміністративної системи давньоруських князівств, укр. землі Речі Посполитої поділяються на 6 воєводств. Зростає чисельність *шляхти,* яка отримує дедалі більше привілеїв, на укр. населення поширюється станове розмежування. Підпорядкування нових, значно рідше заселених територій, відповідна політика корони сприяють великим поль. маґнатам Калиновським, Потоцьким, Конєцпольським та ін. розпочати масове загарбання земель. Одночасно значно розширяються володіння й укр. маґнатів - Острозьких, Вишневецьких, Заславських.

Шляхта випрошує грамоти на т. зв. "пусті" землі. Була проведена ревізія всіх "пустих" земель у воєводствах - Волинському, Брацлавському і Подільському. На Україні виростали величезні лятифундії. Напр., вінницький староста Калиновський дістав пустелю "Уманщину" - майже всю півд. Київщину; Замойські, Потоцькі, Сєнявські отримали землі на Брацлавщині; Конєцпольські - Чернігівщину та Поросся; Тишкевичі - Бердичівщину; Збаразькі - землі від Росі до Богу. В кін. 16 - на поч. 17 в. з'являються величезні маєтки на прикордонних землях. У Брацлавському воєводстві із заг. кількости 65 тис. дворів - 60 тис. належали 18 маґнатським родинам. Найбагатшому маґнатові - щойно спольщеному Я. Вишневецькому - лише в Київ. воєводстві належало 7,5 тис. маєтків, крім того, що його володіння охоплювали майже всю Полтавщину.

На колонізованих, освоєних землях виростають нові села й укріплення. В цей час постають такі м., як Лубні, Ромен, Пирятин, Прилука. На Київщині було засновано понад 200 нових м. А довкола м. постали сотні сіл й тис. хуторів. Неймовірна плодовитість землі, а також слоб. система приводять селянство із західньоукр. земель, яке опановує дикий степ й розвиває хліборобську культуру. Зростає торгівля збіжжям. Так, лише через Ґданськ вивіз пшениці з кін. 15 в. до 1648 збільшився майже в 13 разів.

В період К. значно поширюється кат. пропаґанда, відбувається процес швидкої денаціоналізації вищих верств населення укр. земель.

Поль. закони заохочували зміну віровизнання, передбачаючи, що особа, яка приймає католицизм, автоматично отримує рівні із поль. шляхтою права. Укр. заможні роди, щоб користуватися рівними із поляками правами, повинні були чим раз більше уподібнюватись полякам. Більшість знатних родів швидко приймали кат. віру, поль. мову та звичаї, тощо. 1375 у Львові засновується кат. архиєпископство, виникають кат. манастирі. Перенесення на Україну поль. порядків не сприяло поліпшенню становища міщан. Маґдебурзьким правом користувалися майже виключно поляки та німці, а українці були обмежені в правах самоврядування. Серед міськ. населення також активно велася мовна й культ. асиміляція. Це призводило до суворих обмежень для міщан українців. Польонізована міська верхівка витісняла правос. українців з установ та судів. Зокрема, у Львові тільки 30 родин українців мали право жити під захистом міськ. мурів і то виключно на малій Руській вулиці. Міста стали та й довго лишалися протягом кількох століть чужою землею для багатьох українців.

В 16 в. на укр. землі рушили єзуїти. Вони засновують свої колеґії у Ярославі, Львові, Кам'янці, Барі, Луцькому, Вінниці та Києві. Ця мережа колеґій, як і в самій

Польщі, давала змогу єзуїтам-контрреформаторам виховувати не лише поляків у дусі войовничого католицизму, а й привертати до себе обдаровану прот. й правос. молодь. Тим самим чим раз більше набирає сили католицизм. В зах.-укр. землях глибоке коріння пускає унія. Правос. церква зазнаючи тиску з боку поляків, з переходом до унії таких важливих єпархій, як Львівська, Перемиська та Луцька, вступає в період занепаду.

Польонізація зачепила значною мірою й широкі верстви родин сер. достатку. Тисячі отримували статус шляхтича, відбуваючи службу в кавалерії, охороні замків, кордонів і т. д. Життя цих шляхтичів мало чим відрізнялось від життя селян. А становище останніх ставало все гіршим. В Польщі вони давно втратили право на землю, право вільного переходу з місця на місце. Закріпачення набирало сили. Тому багато селян тікали на сх. землі, шукали кращого життя.

К. України поляками була поворотним етапом в історії двох народів. Для поляків це означало сталу орієнтацію на схід, що принесло далекосяжні наслідки. Для українців це означало підпорядкування чужій нації з ін. релігією, культурою. Незважаючи на деякі позитивні наслідки, згодом із цього виріс гострий рел., соц. та етнічний конфлікт.

Вплив шляхти зростав у міру збільшення її чисельности, а найголовніше її маєтностей. Адже шляхта володіла 90% зем. угідь. Та найбільшою втратою для України було спольщення власної еліти. Це означало, що не було кому довгий час уособлювати політ. керівництво, сприяння розвиткові церкви, культури й освіти, всьому тому, що відображає етнополіт. самобутність суспільства. Православіє, укр. мова, обряди пов'язувались лише із нижчими верствами. Вони як такі в очах поляків, шляхти стали предметом зневаги.

Тому не дивно, що укр. населення чинило постійний опір польонізації, яка йшла разом із К. Численні повстання та визвольна боротьба досягли найбільшого рівня за Б. Хмельницького і його наступників. Тоді ставились і досягались територіяльні обмеження проникнення шляхти на Україну. Проте ще довгий час значна кількість укр. населення та території перебувала під Польщею, відчуваючи на собі утиски та польонізацію.

К. укр. земель проводила і Росія. Ще в 17 в., відповідно до своїх політ. цілей, Росія сприяла заселенню *Слоб. України.* До сер. 17 в. були засновані в цьому краї такі м., як Харків, Суми, Охтирка, Лебедин. Сюди стікалися численні втікачі, а також козаки.

З моменту укладення Переяславського договору (1654) в Україні з'явилося чимало росіян. Але їх ніколи не було так багато, як поляків. Протягом 17-19 вв. найчисленнішу категорію росіян тут становили солдати міськ. залог. На відміну від Польщі царський уряд уникав конфліктів з укр. населенням. В кін. 17 - на поч. 18 в. на Лівобережній та Слоб. Україні відмінною ознакою було зростання великого старшинського землеволодіння, обмежувався перехід селян, узаконювались нові форми повинностей.

Невеликі групи росіян складалися із дворян, які отримували маєтки на Півдні, рос. службовців і купців. Після оволодіння Рос. Імперією Півд. Україною та Кримом, управління над ними було передано Г. Потьомкінові. Гол. метою уряду було залюднити цю територію, колонізувати її. Адже тут проживало не більше як 150 тис. сіль. населення. Найбільші маєтки дістали тут кн. Вяземський - 52 тис. десятин, кн. Потьомкін - 42 тис., граф Скавронський - 39 тис. десятин. Серед землевласників переважали офіцери нижчих рангів (68%) та місц. цивільні урядовці. Щоб успішніше розвивалася К. цих земель, уряд йшов на впровадження слоб. поселення (див. *Слободи*).

Наприкін. 18 - на поч. 19 в. почалося більш інтенсивне освоєння Півдня, К. краю. Сюди почали прибувати, крім укр., рос. поселенці, перев. старовіри. З огляду на потребу освоєння нових земель царський уряд для К. укр. територій залучає іноземних переселенців. В 1762-63 *Катерина II* видала укази, в яких поселенці із Німеччини, Голляндії та ін. країн Европи закликалися переселитися в деякі місцевості імперії і в тому ч. на Україну. Запрошені рос. місіями і зацікавлені можливістю одержання різних пільг (зем. наділу на вигідних умовах, грошової допомоги, збереження свободи віросповідання, самоврядування та ін.) зубожілі селяни (перев. нім.) та ремісники селилися на відведених територіях. Й незабаром вони освоїли чимало півд. земель.

Іноземні колоністи - німці, голляндці, швайцарці, болгари, серби, греки, на своєму відтинку, почали перетворювати дикі степи в землеробські р-ни.

Переселення та закріплення на півд. України іноземних громадян слугувало царській Росії і для розв'язання політ. завдань. Рос. уряд намагався ослабити, а згодом й повністю ліквідувати Запор. Січ, осередок боротьби за нац. незалежність України. Для цього рос. уряд створив військ. одиниці *Нову Сербію* (1752-64) і *Слов'яно-Сербію* (1752-64) з сербів з Угорщини, як також болгарів, валахів, греків з Туреччини. Після руйнації Січі 1775 бл. пол. запор. земель було розподілено між рос. вельможами, а решту передано нім. і серб. колоністам.

Характерними і порівняно результативними були колонії нім. переселенців. Першою із них стала Аль-Данціґ у 1787. З 1810 переселення нім. селян стало масовим. З сер. 19 в. нім. колонії на півд. укр. землях перетворюються на вагомий соц.-екон. чинник. Вони стали великими виробниками с.-г. продукції, значна частина якої експортувалася до Европи. На нім. колоністів рос. уряд дивився як на особливий прошарок з високою культурою землеробства.

В 1913 в межах Херсонської губ. (сьогоднішня Миколаївська, Херсонська і сх. частина Одеської обл. і Лівобережної Молдавії) населення нім. колоній становило 150 тис. осіб. Нім. поселенцям на правах власности (земля передавалася спадкоємцеві згідно із нім. правом - молодшому синові) належала майже третина всіх зем. площ губ. (В це ч. не входили нім. колоністи Ізмаїлщини, яка того часу належала до Басарабської губ.). А навколо Одеси нім. селяни були власниками 350 тис. десятин оброблюваних площ. Для порівняння - селянам ін. національностей на правах власности належали в цей час бл. 208 тис. десятин. 1913 німці становили 6% населення Херсонської губ.

Процес заснування й розвитку нім. колоній на півд. України проходив швидкими темпами. Якщо в 20-их рр. 19 в. в Херсонській губ. було 40 поселень, Таврійській - 50, Катеринославській- 26, то в 1915 чисельність колоній сягала відповідно - 182, 329 і 233.

Ін. місцями поселення нім. колоністів на Україні були Волинь, Поділля та Київщина, а пізніше Слоб. Україна - Харківська і Чернігівська губ. Якщо до 1860 процес переселення в ці губ. проходив повільно, то після скасування кріпосного права значно посилився. З 1861 переселення нім. еміґрантів в ці р-ни також стало масовим. Так, лише у Волинській губ. на поч. 20 в. нім. колоністам належало 700 тис. десятин. На Харківщині було 18 нім. колоній, на Чернігівщині - 9. Всього ж у межах території України проживало бл. 500 тис. (за ін. даними - 900 тис.) людей нім. походження.

У нім. колоніях - лютеранських, кат., меннонітських громадах було відповідно розвинуте й гром.-політ. життя. Розвивався кооп. рух, створювались кредитні установи, діяли осв. т-ва, школи, училища, існували лікарні, притулки тощо (див. *Німці на Україні*).

Нім. колоністи за 100-150 рр. перетворили невикористовувані в той час степи у прибуткові економії. Вони сприяли освоєнню земель й розширенню, поліпшенню госп-ва навколо своїх поселень. Між німцями й українцями не було рел. ворожнечі, німці жили відокремлено, інколи мали добрі стосунки із місц. населенням.

Але крім цього у 19 в. приділено увагу й пром. К. України, будуванню та розширенню м. на Півдні. Найголовніші із них стали: Катеринослав, Херсон, Миколаїв, Одеса та ін. Наступний розвиток торгівлі, пром. бум спонукав росіян до масового переселення на Україну, особливо до пром. та торг. центрів. Чисельність росіян збільшувалася й за рахунок зросійщення, насамперед, укр. дворянства. Питома вага росіян наприкін. 19 в. на Україні становила бл. 12%. В м., особливо портових, також збільшилась кількість жидів, німців, греків, вірмен.

Особливістю К. Росією півд. України, як і ін. територій, була цілеспрямована *русифікація* населення.

Ін. категорію К. практиковано окупаційними режимами на зах. укр. землях між двома світовими війнами. Вона мала за мету денаціоналізувати укр. населення.

До Галичини на протязі віків шляхом К. напливав поль. елемент. У 1920-38 рр. до Галичини і Волині переселилися з корінної Польщі поль. хлібороби-колоністи на розпарцельовані їм владою землі. На підставі обчислення В. Кубійовича на 1.1. 1939 в укр. Галичині на 5,8 млн населення нараховано 73 200 (1,2%) поль. колоністів, яких поселено перев. у сх. і півн. час-

тині Галичини (пов. Бережани, Підгайці, Бучач, Рогатин, Тернопіль, Зборів, Борщів; Сокаль, Рава Руська). Аналогічний процес К. проходив на Волині, де до першої світової війни іміґрувало до 200 тис. поль., нім. і чес. колоністів. У 1920-38 рр. доплив поль. колоністів у зах. Волині досягав 130 тис., здебільша в пов. Володимирському, Костопільському і Звягельському.

Користаючи з аґрарної реформи, переведеної на поч. 1920-их рр., румуни старалися заселенням рум. колоністів румунізувати компактне укр. населення півн. Буковини і півн. Басарабії. Рум. влада надавала землі, відібрані від дідичів, рум. селянам з центр. Румунії, заселяючи їх в укр. селах над Дністром. Цікава констатація - замість того, щоб рум. колоністи румунізували укр. селян, більшість з колоністів спілкуючись з укр. оточенням, вивчали укр. мову, асимілювалися з укр. населенням.

Окремі, кількістю незначні колонізаційні рухи в Україні мали місце у 1920-их рр. Проте вони не залишили сліду дотепер. Це переселення кількох десятків узбеків для постійного мешкання у Генічеський р-н Херсонської округи з метою розведення бавовни; поселення у 1922-24 рр. 1 952 кан. українців, які утворили на Одещині 17 "зразкових" с.-г. комун (ім. Джона Ріда, "Сел. культура", "Новий Світ" та ін.). У період суцільної колективізації більшість їх реемiґрувала до Канади, а ті, що залишилися, були репресовані.

Дуже помітні колонізаційні рухи мали місце після другої світової війни, йдеться передусім про масове переселення до Криму росіян з центр. та нечорноземних обл. Рос. Федерації (Моск., Тамбовської, Липецької та ін.) після депортації крим. татар і переселення у півд. обл. України мешк. зах.-укр. обл., зокрема лемків, внаслідок післявоєнних репатріяційних угод між Польщею і СССР.

Література: Скальковский А. Хронологическое обозрение истории новороссийского края. I-II. О. 1836-38; Клаус А. Наши колонии. П. 1869; Антонович В. Монография по истории западной и юго-западной России. 1885; Багалей Д. Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства. М. 1887; Багалей Д. Колонизация Новороссийского края и его первые шаги по пути культуры. К. 1889, укр. вид.: Заселення Півд. України. Х. 1920; Пичаревский Г. Из истории иностранной колонизации в России в 18 в. М. 1909; Любавский М. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. М. 1910, передрук: Гаґа 1966; Загоровский Е. Военная колонизация при Потемкине. О. 1913; Юркевич В. Еміграція на Схід і залюднення Слобожанщини за Б. Хмельницького. К. 1932; Polonska-Wasylenko N. Settlement of the Southern Ukraine (1750-75). Нью-Йорк 1955; Полонська-Василенко Н. Заселення Півд. України в пол. 18 ст. (1734-75). I-II. Мюнхен 1960; Дяченко М. Етапи заселення Слоб. України в 17 і першій пол. 18 ст. "Укр. Іст. Журнал", 8, 1970; Кубійович В. Етнічні групи південнозахідньої України (Галичини) на 1.1.1939. Вісбаден 1983; Кравчук П. Зраджені надії. "Літ. Україна", 24.8. 1990.

А. Кудряченко

Комуністична Партія Канади, заснована 1921, спочатку як Роб. Партія Канади (Canadian Workers Party), з 1924 прийняла назву КПК і стала чл. Комінтерну, якийсь час була нелеґальна, у 1943-59 діяла під назвою Роб.-Проґресивна Партія (Labor Progressive Party). Довголітнім ген. секретарем був Т. Бак, з 1965 В. Каштан. Серед засновників КПК були ліві укр. соц.-демократи; до складу ЦК в 1922 входили 3 українці: І. Бойчук, М. Попович й І. Навізівський. Газ. "Укр. Роб. Вісті" стала партійним органом. У 1920-30-их рр. приблизно 1/3 чл. становили українці (на всіх бл. 3 000). Під впливом КПК діяли Укр. Т-во Роб.-Фармерський Дім (Ukrainian Labor-Farmer Temple Association), Роб. Запомогове Т-во (Workers Benevolen Association), а після другої світової війни Т-во Об'єднаних Українців-Канадців (Association of United Ukrainian Canadians). До орг-ції КПК в 1920-их рр. спричинилися українці з УССР, сов. консул в Канаді І. Кулик та письм. М. Ірчан.

У 1930-их рр. під впливом русифікації й погрому укр. культури кілька діячів залишило КПК (І. Гладун, Т. Кобзей і Д. Лобай). До кризи серед укр. чл. КПК спричинилася і повоєнна нац. політика в Україні. 1967 їздила 6-членна делеґація КПК (в тому ч. 4 укр.) для ознайомлення з нац. політикою в УССР. Вислідом був досить критичний "Рапорт", що викликав невдоволення КПСС. Укр. чл. КПК не підтримали сов. інтервенції в Чехо-Словаччині. Але, бувши службовцями в партією опанованих підприємствах ("Укр. Книга",

"Ґлоб Турс" й ін.), вони залишилися льояльними. З 1950-их рр. ч. рядових чл. значно зменшилося. Гол. повоєнні діячі: Дж. Бойд (якийсь час ред. офіціозу "Canadian Tribune"), В. Герасим, М. Король, П. Кравчук, В. Кардаш (обраний на одну каденцію до манітобської провінційної леґіслятури), П. Прокоп та Дж. Вейр (в різний час ред. "Ukrainian Canadian"; в більшості перебував у Києві й Москві).

Література: Avakumovič I. The Communist Party in Canada. A History. Торонто 1975; Kolasky J. The Shattered Illusion. The History of Ukrainian Pro-Communist Organizations in Canada. Торонто 1979.

В. Маркусь

Коровицький Іван (1907-91), україніст, літ. критик, бібліограф родом з Волині. Студії у Варшавському, "Вестерн Резерв" (Клівленд) і Пенсільванському (Філядельфія) ун-тах. Лектор старослов. мови й історії Укр. Правос. Церкви у Варшавському Ун-ті, Богословсько-Пед. Академії в Мюнхені, УВУ, Св. Софійській Семінарії (Бавнд-Брук, ЗДА). Автор "Нищення церков на Холмщині" (під псевд. Жуків, 1940); ст. на церк. і літ. теми; ред. кількох монографій (між ними "Листи Д. Дорошенка до В. Липинського", 1972, "Третя Залізна Дивізія", 1982). Д. чл. УВАН у Нью-Йорку, співр. ЕУ у Сарселі, та Сх.-Евр. Ін-ту ім. В. Липинського у Філядельфії. Керував Митрополитальним Музеєм у Варшаві, Рел.-Філос. Бібліотекою у Філядельфії, бібліотекою Дому Укр. Культури у Бавнд-Бруку.

Кремгес, назва м. *Світловідське* в 1962-69 рр.

Купецтво, станова група людей, які займалися торгівлею. Як соц. стан К. почало формуватися з розвитком товарного виробництва. Вже за часів Київ. Руси з'являлися купці-професіонали, міськ. торгівці, зв'язані з внутр. і зовн. торгівлею.

Україна завжди посідала визначне місце у міжнар. торгівлі. Крізь її терени пролягали річково-морські і суходільні торг. шляхи (Грец., Соляний, Залозний, Дністровський, Руський та ін.), швидкими темпами зростали м. - центри торгівлі і ремісництва.

Вже за Київ. Руси К. поділялося на місц. і т. зв. гостей - тобто пов'язане торг. операціями з ін. м. і країнами.

Характер діяльности К. обумовлював накопичення в їх середовищі значних матем., геогр. та гуманітарних знань. Представники К. залишили цінні описи України. Це стосується передусім відомостей, зібраних араб. і зах.-евр. купцями про давню, до 9 в., історію України.

У середньовіччі К. почало зосереджувати у своїх руках не лише торгівлю, а й основні посади в органах міськ. самоврядування. Купецька верхівка зрощувалася з великоземлевласниками, брала в оренду панські маєтки і використовувала працю кріпаків. Вона стала поєднувати торг. і лихварські операції з підприємництвом.

В той же час діяльність К. у впровадженні торгівлі в Україні підлягала дедалі більшій феодальній реґляментації шляхом застосування митної системи, дорожного примусу, і т. зв. складського права, тобто можливостей продажу товару лише в місцях, які користувалися таким правом. В цьому знайшов вияв торг. протекціонізм влади на користь місц. К. Подібні обмеження гальмували екон. стосунки, штучно стримуючи як зовн., так і внутр. торгівлю. Вони заважали купцям їздити зручними шляхами, спрямовували їх до митниць, кількість яких постійно зростала, змушували їх збувати товари у м. оптом місц. купцям. Суворі реґляментації призводили до розорення значної частини дрібного і сер. К. Водночас торг. обмеження сприяли екон. піднесенню м., що стояли на гол. гостинцях, - Києва, Луцького, Кам'янця-Подільського та ін., створювали структуру для розвитку екон. зв'язків.

Внутр. екон. зв'язки відзначалися різноманітністю. З давньоруських часів існував активний торг. обмін між Наддніпрянщиною і зах. укр. землями. Контакти між Києвом і Львовом, Львовом і Новгород-Сіверським, Володимиром Волинським і Луцьком свідчили про реґулярність торг. зв'язків між різними частинами України. Інтенсивно велася торгівля Волині й Галичини з Кам'янцем-Подільським, одним з транзитних пунктів торгівлі зі Сх.

Не менш активні зв'язки підтримувалися з білор. та поль. м. (Пинськом, Менськом, Слуцьком, Любліним, Варшавою, Торунем).

Важливу ролю у зовн. торгівлі укр. земель 14 - першої пол. 17 в. відогравали взаємини з країнами Півдня і Сх. Укр. К. підтримувало постійні контакти з контрагентами в Константинополі, Кафі, Судаку. Гол. осередками торгівлі з країнами і м. Сх. (левантійської торгівлі) на укр. зем-

лях були у Наддніпрянщині Київ, на Зах. Україні - Львів і Володимир, на Поділлі - Кам'янець. Ось як писав у сер. 16 в. про значення Києва як одного з найважливіших центрів евр. торгівлі лит. дипломат М. Литвин : "Київ наповнений чужоземними товарами, бо немає відомішого, коротшого й надійнішого шляху, ніж ця стародавня і загальновідома у всіх своїх звивинах дорога, що веде з чорноморського порту, тобто з м. Кафи через Таврійські ворота до Таванської переправи на Борисфені, а звідти через степи до Києва: по ній з Азії, Персії, Індії, Арабії, Сірії везуть на півн. у Москву, Псков, Новгород, Швецію, Данію дорогоцінне каміння, шовк і золоте ткання, ладан, фіміям, шафран, перець та ін. благовоння." ("Торгівля на Україні...") Транзитними пунктами торгівлі з країнами Сх. і Півд. були Кам'янець-Подільський, Володимир і Львів, К. яких перепродувало левантійські товари у Росію, Білорусь і на Зах.: до Польщі, Німеччини й ін. країн. Львів, Володимир, Луцьке і Кам'янець-Подільський були зв'язані із згаданими країнами двома гол. гостинцями : Тат. і Молд. З останнього купці діставалися більш безпечними морськими шляхами до Криму і до ринків Малої Азії та Близького Сх.

Етнічний склад К. України був досить різноманітним. Цьому сприяла та обставина, що іноземним колоністам серед ін. привілеїв надавалося право займатися торгівлею, а згодом вступати у ґільдії і цехи. Іноземні купці нерідко намагалися відокремити свій побут, мешкали ізольованими кварталами, мали відособлені торг. осередки, певні відмінності культури, зокрема вбрання. Напр., на базарному майдані Симферополя існували окремі торг. ряди для татар, "руських", греків і вірменів. Помітна була і територіяльна льокалізація різноетнічних груп К. Вірменські купці відограли важливу ролю у госп. розвої зах. укр. обл. (Львів, Кам'янець-Подільський, Луцьке та ін.), грец. у Ніжені і Прилуці і, як і італ., в півд. м. (Одеса, Маріюпіль, Теодосія), "шоти" (шотляндці) - на Волині. З входженням України у сферу загальноімперських порядків у сх. і півд. р-нах (Лівобережжя, Слобожанщина) зростає роля рос. К. (Харків, Суми, Путивль, Глухів та ін.).

Важливу ролю у розвитку торгівлі в Україні відогравали жид. купці, принаймні з часів Запор. Січі, де вони вільно пересувалися на терені "запор. вольностей". З розвитком продуктивних сил і звільненням Півд. України, вони дедалі більше свою діяльність пов'язували з чорноморськими портами, де маштаби їх торг. операцій неухильно зростали. У зах. обл. багато жидів також були зайняті у торгівлі (29,4% - у Сх. Галичині і 33,0% на Волині за переписом 1900). Дискримінаційні заходи рос. самодержавства щодо жидів ("смуга осілости", ін. територіяльні обмеження) набагато менше торкнулися заможних жидів. Зокрема купцям I і II ґільдії дозволялося селитися у центр. р-нах Києва. Але в цілому перев. більшість серед К. України становили українці і динаміка їх чисельности дедалі більше зростала.

Зростання екон. значення К. знайшло відображення в ряді законоположень і статутів рос. уряду ("Торговий статут" 1667 та ін.). Значні пільги і привілеї К. дістало 1775 зі створенням у Росії привілейованого ґільдійського К. Законодавчим актом Катерина II - Жалованою грамотою містам 1785 - купецький стан був остаточно оформлений. Створення ґільдійського К. було обумовлене намаганнями самодержавства зміцнити свої позиції у м., а також його фіскальними інтересами.

Наприкін. 18 - на поч. 19 в. К. об'єднувало як ґільдійську, так і сіль. і пром. буржуазію. В Україні протягом 1816-59 рр. ч. купців усіх ґільдій збільшилося з 18,2 тис. до 104,4 тис. осіб. Одночасно з цим зростали суми їхніх капіталів, що поступово проникали майже в усі галузі пром-сти і сіль. госп-ва.

З метою відстоювання своїх інтересів купці об'єднувалися у різного роду проф. орг-ції, особливо на зах. укр. землях. 12.2. 1906 організовано у Львові з'їзд укр. купців, на якому рішено заснувати "Союз гал. і бук. купців", який ухвалив ряд практичних постанов, однак оснувати купецьку орг-цію не вдалося. Щойно у 1923 у Львові створено *Союз Укр. Купців і Промисловців,* який мав 37 філій по м. Галичини і відстоював права укр. К. і підприємців перед поль. владою, влаштовував торг.-пром. виставки, видавав часописи (*"Торгівля і Промисли"*) та ін.

К. мало значний вплив на розвиток не лише економіки, а й культури України. Можна згадати благодійну і меценатську діяльність підприємців, які виросли з сере-

довища К.: Яхненків, Терещенків, Харитоненків, Зайцевих та ін.

Зі скасуванням кріпацтва в Росії були підірвані основи для існування К., мав місце поступовий занепад замкнутих купецьких станів (1898 р. ґільдії були практично ліквідовані), зростало сел. торг. підприємництво, відбувалася його трансформація у торг.-пром. корпорації.

Література: Січинський В. Чужинці про Україну. Прага 1942; Борис Є. Перед п'ятдесяти роками. Календар-Альманах Об'єднания Укр. Кан. Підприємців і Професіоналістів. Торонто-Монтреаль 1957; Дружинина Е. Южная Украина в 1800-25 гг. М. 1970; Несторович В. Укр. купці і промисловці в Зах. Україні 1920-1945. Торонто-Чікаґо 1977; Толочко П. Торговля Древнего Киева. Новое в археологии Киева. К. 1981; Торгівля на Україні. 14 - сер. 17 ст. Волинь і Наддніпрянщина. К. 1990; Гошко Ю. Промисли й торгівля в укр. Карпатах. К. 1991; Сидоренко О. Укр. землі у міжнар. торгівлі. К. 1992.

В. Наулко

Л

Лемківщина, див. *Лемки.*

Любачівський Мирослав Іван (*24.6. 1914), гр.-кат. діяч, митр. і кард. Укр. Кат. Церкви родом з Долини на Станиславівщині. Студіював теологію у Богословській Академії Львова, в Інсбруку (Австрія), у Сіоні (Швайцарія); докторат про літургію св. Василія В. (1941); згодом доповнював свої студії на Ґреґоріянумі у Римі. З 1947 у ЗДА у Стемфорді (Коннектікут), де навчав у Колеґії св. Василія, з 1951 свящ. у Клівленді (Огайо), а в 1968 духовником Семінарії св. Йосафата у Вашінґтоні, 1977 Колеґії св. Василія у Стемфорді. 1979 Л. був номінований архиєп. Філядельфійським і митр. Укр. Кат. Церкви в ЗДА. Того ж р. його на Синоді укр. кат. єп. призначено коадьютором з правами наслідства Верховного Архиєп. кард. Й. Сліпого. Після смерти останнього (1984) Л. став Львівським архиєп. і Гал. митр. У 1985 папа Іван Павло II номінував Л. кард.; як гол. Укр. Кат. Церкви він візитував своїх вірних у діяспорі, під його проводом відбувалися синоди в Римі в червні 1990 і лютому 1991. З березня 1991 Л. переїхав до свого пастирського престолу у Львові, беручи участь у відродженні Укр. Гр.-Кат. Церкви в Україні, відновлюючи деякі структури Церкви і організуючи нові епархії. Під його проводом відбувся синод Укр. Гр.-Кат. Церкви у травні 1992. Він же автор зб. проповідей і ін. творів різними мовами.

М

Магнетит, магнітний залізняк, мінерал, окис заліза $FeFe_2O_4$, має магнітні властивості, колір чорний, блиск напівметалевий. Родовища М. в Криворізькому і Кременчуцькому залізнорудних р-нах, як також Курська магнітна аномалія. М. - залізна руда, вміст заліза 46-50% і більше.

Матріярхат, суспільний лад, за якого влада належала жінці. За М. існувала материнська родина - група близьких родичів по материнській лінії. Родичами дитини вважалися мати, мати матері та їхні нащадки з жін. лінії, тобто діти матері, сестер та тіток. Кровний зв'язок дитини з батьком не визнавався. У багатьох наро-

дів М. передував *патріярхатові*, що визначається домінантною ролею чоловіка в родині та суспільстві.

Археологічні знахідки численних скульптур, які представляють жінок реалістично або символічно, свідчать про поширення культу жінки-матері на території України в добі неоліту (*Трипільська культура* в Центр. Україні, багато поселень на зах. України), що доводить існування М. на укр. землях. Пізніми відлуннями М. в укр. культурі деякі дослідники вважають особливу повагу до образу Божої Матері, яскраві, енерґійні жін. постаті у творах укр. фольклору та літератури, а також важливе місце жін. образів русалки та відьми в укр. нар. демонології. У весільних укр. обрядах гол. ролю відограє мати молодого, а особливо молодої, тоді як роля батька цілком непомітна, що так само є свідченням високого становища жінки за доби М. На території України М. був поширений у V-III тисячоліттях до Хр.

Література: Рыбаков Б. Язычество древней Руси. М. 1981; Gimbutas M. The Goddesses and Gods of Old Europe, 6500 to 3500 BC: Myths and Cult Images. Берклей 1982.

Максим Задвірняк (1892-1930-і рр.), єп. УАПЦ родом з Поділля. Свящ. з 1915 в Іванківцях на Проскурівщині, єп. Проскурівської округи (1923-30). Заарештований у червні 1930, засланий на Соловки, де й помер.

Медичний персонал, у сучасній Україні до М. п. належать: працівники з вищою освітою: лікарі (в тому ч. лікарі стоматологи), провізори (фармацевти); працівники з сер. мед. освітою: мед. сестри, фельдшери, акушерки, ляборанти та техніки; працівники без спеціяльної освіти: санітари (санітарки).

Лікар - особа, що отримала вищу мед. освіту (в мед. ін-ті, ун-ті, або на мед. фак. ін. вищого навчального закладу - найчастіше це при ун-ті). В обов'язки лікаря входять надання кваліфікованої мед. допомоги населенню, проведення профілактичних заходів у боротьбі з недугами та смертністю.

Провізор (або фармацевт) - аптечний працівник вищої кваліфікації, який отримав вищу освіту в фармацевтичному ін-ті, або на фармацевтичному фак. мед. ін-ту.

Фельдшер - мед. працівник з сер. спеціяльною освітою, що має право працювати в якості помічника лікаря в лікувально-профілактичних та санітарно-протиепідемічних закладах або самостійно на фельдшерсько-акушерському пункті і фельдшерському здоровпункті. Він надає першу мед. та долікарняну допомогу, а також проводить профілактичну і санітарно-протиепідемічну роботу.

Підготова фельдшерів та ін. сер. мед. працівників здійснюється в спеціяльних сер. навчальних закладах - мед. училищах. Фельдшерів готують за спеціяльностями: фельдшер, фельдшер-акушер, санітарний фельдшер (помічник санітарного лікаря і епідеміолога), фельдшер-ляборант та ін.

Мед. сестра - особа, що закінчила мед. училище, школу або курси медсестер, фельдшерів з терміном навчання не менше 2 рр. Спеціялізація та удосконалення мед. сестер проводиться за багатьма спеціяльностями (гол. мед. сестра лікарні або поліклініки, операційна мед. сестра, мед. сестра станції і відділу переливання крови та ін.) і здійснюється на курсах (циклах) спеціялізації та удосконалення, а також в училищах для підвищення кваліфікації працівників з сер. мед. освітою.

Ляборант - в ляботаторіях лікувально-профілактичних закладів працюють: ляборант з вищою мед. (лікар-ляборант), біол., хем. та фармацевтичною освітою; ляборант з сер. мед. спеціяльною освітою (фельдшер-ляборант) і ляборант без спеціяльної освіти з сер. заг. освітою, підготовлений на спеціяльних курсах або з мед. сестер (мед. ляборант).

Основними обов'язками лікаря-ляборанта є проведення ляботаторних досліджень при діягностичному обстеженні хворих і ляботаторному контролю за ефективністю лікування, при диспансерному та профілактичному спостереженні.

Фельдшер-ляборант і мед. ляборант працюють під керівництвом лікаря або самостійно. До їх обов'язків входить приймання та обробка спровадженого в ляботаторію матеріялу, взяття крови для аналізи, приготування реактивів, виконання підготовчих етапів складних біохем., мікробіол. та ін. видів аналізів.

І. Солоненко

Металюрґійний завод ім. С. Орджонікідзе "Запоріжсталь", підприємство чорної металюрґії у Запоріжжі. Будувався у 1930-33 рр. 1941 устаткування "З." було вивезене на схід, а зав. повністю зруйновано нім. армією під час війни. 1947 "З." було відбудовано. Основною продукцією "З." є гарячекатаний, холодний тонкий

лист з вуглецевої, низьколегованої та легованої сталей, біла й чорна легована жерсть, нержавіючий полірований лист, металопласт, холодногнуті профілі, чавун, чавунні виливки.

Мінеральні джерела, див. *Мінеральні води.*

Міське управління, див. *Міське самоврядування.*

Мойза Хома, див. *Барсук-Мойсеєв* Хома.

Монументальне мистецтво, архітектурні та скульптурні монументи й пам'ятники на площах і вулицях, настінні розписи, мозаїки, вітражі в інтер'єрах та екстер'єрах споруд, розраховані не на індивідуальне, а масове сприйняття. Зразками М. м. є твори княжої доби, передусім мозаїки і фрески київ. св. Софії, знищеного Михайлівського Золотоверхого собору, Кирилівської церкви, фрески укр. майстрів на поль. землях 15 в. і пізніші розписи мурованих і дерев'яних церков, пам'ятники укр. держ. та культ. діячам, споруджені у 19-20 в. Цей термін стосується також сучасного настінного малярства, на відміну від малярства станкового, не зв'язаного зі стінами будов.

Мороз Валентин (*1936), історик, політ. діяч, дисидент родом з Холонева, Горохівського р-ну на Волині. Після закінчення іст. студій у Львівському Ун-ті (1958) навчав у Луцькому й Івано-Франківському пед. ін-тах. Заарештований 1965 за поширення самвидаву, був засуджений наступного р. на 4 рр. ув'язнення у Владимирській тюрмі б. Москви і робочих таборах у Мордовії. Звільнений у 1969, він був знову арештований 1970 і засуджений на 9 рр. ув'язнення і 5 рр. заслання. На знак протесту проти несправедливого трактування у в'язниці, у липні 1974 він почав 5-місячний страйк голоду, чим звернув увагу на ситуацію в СССР серед світової опінії та створив могутній рух в обороні дисидентів серед українців на Зах. У 1976 М. переведено до Мордовських таборів, де він відмовився від сов. громадянства. Під час ув'язнення М. написав низку політ. есеїв, в яких розкривав сов. злочини, головно нищення всього українського. Ці есеї розповсюджено у самвидаві й видано на Зах.; серед них "Репортаж із заповідника ім. Берії" (1968, англ. переклад 1974), "Серед снігів" (1968, англ. 1971), "Бумеранг" (1974, англ. 1974), "Есеї, листи і документи" (1975), "Мойсей і Датан"(1978). Франц. мовою його твори появилися у Парижі п. н. "Chronique de la résistance" (1977).

У квітні 1979 внаслідок домовлень між урядами ЗДА і СССР М. разом з ін. 4 дисидентами був вимінений за 2 сов. шпигунів і видворений до ЗДА. Згодом він переїхав до Торонта (Канада), де видавав ж. "Анабазіс" і зорганізував власну радіопрограму. Через деякі скрайні погляди і поступування М. увійшов у конфлікт з великою частиною укр. спільноти. М. захистив дисертацію на тему "Етнонім Україна" в УВУ, тут же він викладав у 1980-их рр. історію України. На Зах. він видав зб. своїх творів і промов (1980), як також лекції з історії України (1982). 1992 М. повернувся в Україну і викладає у вузах Львова.

Москва, гол. м. Росії, СССР і Рос. Федерації. У минулому центр удільного Моск. князівства (з другої пол. 13 в.), з 14 в. В. Моск. Князівства, з кін. 15 - поч. 16 в. столиця централізованої Моск. держави (1712-1918 столицею Рос. Імперії був Петербург), з 12.3.1918 М. - столиця РСФСР, з 30.12.1922 - СССР, а з грудня 1991 - Рос. Федерації. Важливий політ., екон., культ. і наук. центр; розташована у межиріччі Оки й Волги на р. М., на Сх.-євр. рівнині, в центрі євр. частини СССР. Вперше згадується М. 1147 як селище, засноване Юрієм Долгоруким.

Територія м. - 878,7 км^2, меш. (у тис.) : 1784 - 217, 1871 - 602, 1897 - 1 039, 1917 - 2 017, 1926 - 2 026, 1939 - 4 599, 1959 - 6 117, 1970 - 7 172, 1979 - 8 122, 1989 - 8 967. Українців за переписом 1970 було: 184,9 тис., з чого мову своєї національности подали 68,8 тис., а рос. - 116 тис. У М. і Підмосков'ї найбільша колонія українців у Рос. Федерації. За переписом 1989 у М. нараховувалося 252,7 тис. українців, у Моск. обл. - 185,4 тис., разом - 438,1 тис. (за офіц. даними всього в Рос. Федерації - 4 363 тис. українців). За неофіц. даними, у М. українців є бл. 1 мільйона, тобто 10% меш. М. становлять українці.

Д о 1 6 4 8. Укр. культ.-осв.-церк. та політ. діячі почали з'являтися в М. майже зразу після розпаду Київ. Руси, зокрема, київ. митр. Петро (1306-26), родом з Волині, жив і працював у М., куди переніс остаточно митрополію 1322. З 1389 тут оселився київ. митр. *Кипріян* (†1406); ставши митр. моск., він виправляв церк. обряди, залишив дрібні твори і три послання з цін-

ними інформаціями про церк. побут 14-15 в., похований в Успенському соборі моск. Кремлю; тоді ж, у 14 в., до М. перейшов з Лит. князівства кн. Д. Боброк-Волинський, родом з Волині, який одружився з сестрою Д. Донського і став воєначальником, відзначився у Куликовській битві (1380), а 1399 загинув у битві на р. Ворсклі між Витовтом Лит. і тат. полководцем Едигеєм. 1481 до М. утік один з керівників боротьби укр. кн. проти лит. панування Ф. Бельський (†1506), який вступив на військ. службу моск. В. кн. і відограв значну ролю у політ. житті Моск. держави. У М. почав працювати І. *Федорович* (Федоров), який тут, разом з П. Мстиславцем, заснував першу друкарню 1553, надрукував "Апостола" (1564) й ін. літургічні кн., а 1566 втік до Литви і згодом на Україну. Вказуючи, звідки він прибув, його звали "друкар москвитин". У моск. "Печатному дворі" з 1586 працював укр. друкар і палітурник О. Радишевський, родом з Волині, правдоподібно перед тим працював у Острозькій друкарні, у М. 1606 видав Євангеліє, а 1610 - "Устав церковний".

На поч. 17 в. укр. козаки разом з поль. військом кількакратно наступали на М., 1610 її захопили, але на короткий час. Знову 1618 гетьман П. Сагайдачний з 20-тисячним військом прийшов на допомогу королевичеві Володиславові IV, перемігши рос. військо під М., а 1620 Сагайдачний вислав посольство до царя Михайла Федоровича, пропонуючи йому свої послуги.

1648 - поч. 19 в. За доби коз. держави, за малими виїмками, в політ. ділянці М. виступала до 1712 як метрополія, яка втримувала в залежності країни, що попали в орбіту рос. держави, у тому ч. й Україну. Натомість на культ. відтинку ситуація була протилежна: культ. сили України опановували М., а наплив українців до столиці Росії виглядав на культ. інвазію.

Перший лист гетьмана Б. Хмельницького 18.6.1648 до моск. царя Олексія Михайловича був тільки пробним і лишився без наслідків. Пізніше до М. їздили посли і делеґації Гетьманської Держави. Вже 1653 був висланий до М. з інформаційною місією коз. отаман Кіндрат Бурляй. Укладення договору з царем довершило вислане до М. у березні 1654 укр. посольство на чолі з ген. суддею С. Богдановичем-Зарудним, до якого належали П. Тетеря, Г. Кирилович та багато ін. У дипломатичній місії до М. їздив 1654 київ. полк. А. Жданович. Кількакратно як посол їздив до М. П. Забіла: 1654-55 як посланець І. Золотаренка і 1665 з гетьманом І. Брюховецьким. Також ген. обозний Ф. Коробка їздив до М., виконуючи дипломатичні доручення Б. (1657) і Ю. Хмельницьких, І. Виговського. І. Брюховецький 1665 започаткував подорожі укр. гетьманів до М. з чолобитними. Згодом царі викликали гетьманів до М., напр., І. Мазепу.

Зі збільшенням залежности України від Московщини М. стала місцем заслання чи навіть ув'язнення політ. діячів: І. Креховецький, діяч Хмельниччини, ген. суддя П. Тетері, був схоплений 1665 моск. військом і засланий до М.; гетьман П. Дорошенко за наказом рос. уряду був вивезений з України і 1677-79 жив у М., згодом і помер під М. (У драмі Л. Українки "Бояриня" відтворена атмосфера життя українців і гетьмана Дорошенка у М.).

Дехто з співр. І. Мазепи був засланий і приневолений жити в М.: полтавський полк. Г. Герцик, що вийшов на еміґрацію, 1728 був схоплений і вивезений до М. Ген. суддя І. Чарниш, що виконував дипломатичні доручення І. Мазепи у М. (1699), 1725-28 жив і помер у М. В. Жураковський, ген. осавул (1710-24), який обстоював автономію України, був ув'язнений у Петербурзі, а згодом засланий до М. Прилуцький полк. Д. Горленко, співр. І. Мазепи, згодом розійшовся з П. Орликом і, 1715 повернувшися з еміґрації до Росії, до 1731 жив у М. І. Максимович, співр. Мазепи, а за П. Орлика ген. писар, 1715 повернувся з еміґрації на Україну і був депортований до М.; у 1722-26 рр. був наглядачем і бібліотекарем Моск. синодальної друкарні.

З 1712 столицею Рос. Імперії став Петербурґ.

Культ. зв'язки України з М. набрали на вазі у зв'язку з діяльністю діячів Києво-Могилянської Колеґії, згодом Академії. Уже 1640 митр. П. Могила звернувся до царя Михайла Федоровича з пропозицією заснувати у М. школу, в якій київ. вчителі могли б навчати дітей бояр і міщан по-грец. й по-слов. Однак відповіді не було. Згодом, 9 рр. пізніше, цар Олексій Михайлович звернувся до київ. митр. С. Косова з проханням надіслати до М. двох вчених-монахів, щоб перевірили літургічні кн. й переклали Біблію з грец. на слов. мову.

Київ. Колегія вислала 1649 до М. Є. *Славинецького* й А. Корецького-*Сатановського,* а згодом Д. Птицького. У М. Є. Славинецький прожив 26 рр. (1649-75) і визначився як перекладач (бл. 150 перекладів), педагог і лексикограф, автор 50 проповідей, посібників для вчителів, низки словників. 1653 він заснував у Чудовому манастирі першу у М. гр.-латинську школу і був її ректором. Є. Славинецький допомагав також патріярхові Никонові у ревізії літургічних кн. і обрядів.

Після Переяславського договору (1654) чим раз більше українців прибувало до М., вони зупинялися перев. на т. зв. "Малороссийском подворье", у дільниці яку називали спрощено "Малоросєйка" (сьогодні вул. Б. Хмельницького).

У другій пол. 17 в. було у М. 7 манастирів, в яких правили українці й білоруси. Українці мали значний вплив на культ. розвиток М.: допомогли патріярхові Никонові провести славнозвісну реформу рос. церкви, збагатили культ. життя столиці. Вихованець Києво-Могилянської Колеґії С. *Полоцький,* який прибув до М. 1664 як представник світської "київ. науки", був основоположником рос. силабічної системи віршування. Полоцький був ініціятором створення у Спаському манастирі в М. Слов.-Гр.-Латинської Академії (1665) на взірець київ. Працю Полоцького у М. продовжив його учень С. Медведєв, який закріплював київ. вплив на моск. літературу; він також до 1688 керував Печатним двором. У 1680-91 рр. ігуменом Симоновського манастиря у М. був Г. *Домецький,* автор богословських трактатів укр. мовою, зміст яких розходився з поглядами рос. правос. церкви, тому він був у постійному конфлікті з церк. владою.

За Петра І перехід культ. діячів з Києва до М. збільшився: одних запрошувано, ін. їхали задля кар'єри, а ще ін. висилано примусово. Петро І забирав до М. найкращих діячів Києво-Могилянської Академії. У цій роботі йому допомагали визначні вчені, кол. проф. Київ. Академії, С. *Яворський* і Т. Прокопович. Яворський, як блюститель патріяршого престолу і през. Слов.-Гр.-Латинської Академії в М., з доручення царя висилав розпорядження київ. митр. В. Ясинському, який доручав управі Київ. Академії вислати до М. своїх проф.: Р. Краснопольського, Й. Туробойського, О. Соколовського, Г. Госкевича, А. Стресовського, М. Канського. Вони часто брали з собою студентів вищих кляс для доброго прикладу рос. студентам. За даними С. Смирнова у 1701-63 рр. з Київ. Академії прибуло до моск. 95 проф., з яких 18 були ректорами і 23 префектами. Як свідчить Смирнов: "... вони надали свою печать Академії М., свою ментальність і орієнтацію". Серед визначних діячів Слов.-Гр.-Латинської Академії в М. були українці: Т. *Лопатинський* (ректор 1706-22), автор богословського трактату, чл. Синоду; І. Кульчицький, префект (1714-15), згодом визнаний святим за місійну працю серед народів Сибіру; Г. Бужинський, префект (1717-18), визначний проповідник і перекладач; Ґ. Вишневський, ректор (1722-28); В. Лящевський, ректор (1753-54), автор грец. граматики, якою довгий час користувалися у всіх духовних школах Росії; Я. Блоницький, автор грец.-слов. і слов.-греко-латинського словників; А. Могилянський, проф. 1741-43, проповідник, згодом київ. митр.; С. Калиновський, кол. префект Київ. Академії, 1734-36 був префектом і викладачем Моск. Академії. Теж префект Київ. Академії Г. Щербацький став 1754 префектом і проф. теології у Моск. Академії.

З другої пол. 18 в. ч. укр. проф. у М. меншає, бо тим часом зформувалися місц. кадри, а політика Катерини II не заохочувала українців на перехід до М.

Серед істориків, що навчалися чи працювали в М., були : М. Загоровський, автор "Топографического описания Харьковского наместничества" (1787); Я. Маркович (1776-1804) навчався в моск. університетському пансіоні. М. *Бантиш-Каменський* у 1762-1814 рр. працював у архіві Колеґії закордонних справ у М. і згодом опублікував важливіші архівні матеріяли. Укр. правник С. Десницький, родом з Ніжена, навчався (1759-60), а згодом був проф. Моск. Ун-ту (1767-87), у своїх працях виступав проти кріпосного права. Філософ-ідеаліст С. Гамалія, родом з Полтавщини, вихованець Київ. Академії, з 1782 жив у М., перекладав з нім. філос. твори, у власних творах вимагав пом'якшення кріпацтва.

На відтинку медицини у М. працювало чимало випускників укр. шкіл: П. Погорецький (1740-80), випускник Київ. Академії, викладав у Медико-Хірургічній Школі в М., опрацьовував рос. мед. термінологію; І. Руцький закінчив Київ. Акаде-

мію, відзначився у боротьбі з чумою, у 1782-86 був проф. Мед. школи у М.; Г. Мокренець, випускник Чернігівського духовного колеґіюму, був з 1787 викладачем хірургії мед.-хірургічної школи в М., гол. хірургом у моск. шпиталі (1790-1800); І. Андрієвський, родом з Чернігівщини, був проф. ветеринарії Моск. Ун-ту; Є. Мухін, родом з Харківщини, навчався у Харківському Колеґіюмі, згодом був проф. Моск. Медико-Хірургічної Академії (1808-18) та Моск. Ун-ту (1813-35), автор першого в Росії підручника з хірургії (1806); Й. Тихонович, киянин, студіював медицину в Моск. Ун-ті, а з 1813 деякий час викладав у тому ж ун-ті медицину.

У М. працювали відомі укр. архітекти: І. Зарудний, який учився у Київ. Колеґії, згодом працював у М. як архітект і різьбар, збудував башту Меншикова (1705-07), церкву архангела Гавриїла в М., наглядав за працею малярів й іконописців у Росії. За посередництвом Зарудного рос. архітектура набрала укр. форм і засобів. Укр. архітект М. Мосцепанов навчався у Петербурзі (у В. Баженова), а в 1766-73 працював у М., після чого повернувся на Україну. А. Меленський, визначний архітект Києва, представник клясицизму, був родом з М., де навчався у 1770-их рр.

Багато укр. мистців з різних ділянок працювали у М. Серед них: М. Карновський, родом з Чернігівщини, ґравер на міді, з 1697 у М., у 1701-10 працював знаменщиком при Печатному дворі; в його працях відображені укр. мотиви. Скульптор І. Мартос, родом з Чернігівщини, працював у меморіяльній пластиці, виконав надгробки у Донському манастирі, пам'ятник Мінінові і Пожарському (1804-18). Маляр А. Мокрицький, друг Т. Шевченка, з 1851 був проф. Моск. училища живопису, скульптури і архітектури. Маляр Р. Гадзевич, родом з Холмщини, у 1839-44 проф. іст. малярства у М.

Муз. і вокально-театральне укр. мистецтво прийшло до М. з церк. співом, з хорами, які набиралися на Україні для можновладців М. й Петербурґу, керували такими хорами укр. дириґенти й композитори. Й. Загвойський, вчитель церк. співу у Києві, був одним з перших дириґентів, якого 1656 вивезено до М. для керування хором. З відомих композиторів був М. Дилецький (Ділецький), родом з Києва, що деякий час жив у М. з 1679 і там написав семичастинну ред. твору "Ідея граматики мусикійської" (1679). У моск. друкарстві працював знавець церк. співу С. Бишковський, там видав церк. нотні зб. (1772). Композитор А. Ведель деякий час (1787-90) перебував у М., там заснував хорову капелю. Музика і композитор Г. Рачинський, родом з Новгорода-Сіверського, у 1795-1805 був студентом а згодом учителем музики у Моск. Університетській Гімназії.

Вагомий вплив українців на розвиток рос. культури в М. того часу непокоїв місц., насамперед церк., консервативні кола, які переслідували укр. кн., що їх чумаки возили до М., також переслідували й манеру укр. нар. співу та церк. обрядів і проповідей, які запроваджували по моск. храмах укр. церк. діячі. Упередження доходило до того, що часто укр. свящ. і ченців на Московщині не вважали за охрищених і силоміць христили вдруге. М. охоче запрошувала на службу українців, але рішуче боролася проти будь-якого їхнього впливу на росіян. Одначе вплив був ґрунтовний і неминучий. Це сприяло тому, що наприкін. 18 - на поч. 19 в. ставлення рос. інтеліґенції до українців потеплішало: модними стали укр. нар. пісні, леґенди, укр. тематика почала ширитися в рос. літературі, щоправда, вводили її насамперед письм. укр. походження. Зокрема, одним з перших таких літераторів був В. Наріжний (Нарежний), родом з Полтавщини, представник укр. школи в рос. літературі поч. 19 в., пізніше М. Гоголь та багато ін.

Від поч. 19 в. до 1918. За укр. бездержавности і з занепадом Київ. Академії при кін. 18 в. та остаточною її ліквідацією (1817) значне ч. українців їздило на навчання до Моск. Ун-ту й ін. спеціялізованих шкіл, а згодом частина з них залишилася викладачами цих високих шкіл чи працювала в різних держ., адміністративних, культ. чи екон. установах чи підприємствах. На поч. 20 в. дійшло до орг. форм укр. життя в М., вона була одним з осередків укр. політ. життя. З 1820-их рр. М. стала осередком друкування важливих укр. вид., серед них "Малороссийские повести" (1834) Г. Квітки-Основ'яненка.

У 19 в. у М. працювала низка визначних укр. вчених: істориків, філологів, етнографів. Історик і славіст Ю. *Венелін* (Гуца), родом з Закарпаття, у 1823-29 завершив навчання в Моск. Ун-ті, там працював і помер. Вихованцем Моск. Ун-ту

був Г. Єсимонтовський, родом з Чернігівщини, автор "Описания Суражского уезда" (1845). Автор "Истории Малороссии" у 5 тт. (1842-43) і зб. поезій "Украинские мелодии" (1831) М. Маркович навчався і деякий час працював у М. Відомий історик Києва М. Закревський у 1859-71 жив у М. Там і помер. Визначний історик, філолог, етнограф М. *Максимович* закінчив Моск. Ун-т (1823), згодом викладав у ньому (до 1834), а в 1850-их рр. довший час жив у М. Великої ваги мала публікація у М. 1827 його зб. "Малороссийские песни" (яку М. Грушевський вважав поч. наук. українознавства) і 1834 "Украинские народные песни". Ін. визначний україніст (історик, етнограф, славіст), О. *Бодянський* 1834 закінчив Моск. Ун-т, був проф. цього ж ун-ту (1842-68), секретарем моск. "Общества истории и древностей российских" (з 1845), а також довголітнім ред. "*Чтений в Императорском Обществе истории и древностей российских*" (1846-48, 1858-77), в яких публікував джерельні праці до іст. України. Заходами О. Бодянського появилася у М. зб. Я. Головацького "Народные песни Галицкой и Угорской Руси" (1875). 1861-74 проф. Моск. Ун-ту був визначний укр. філософ П. *Юркевич.* З 1887 у М. перебував львівський історик москвофільського напряму В. Площанський. Деякий час (1897-1902) працював приват-доцентом Моск. Ун-ту Д. Яворницький. Тільки переїздом (1843, 1845, 1858) бував у М. Т. Шевченко.

У М. працювали фахівці різних ін. ділянок: А. Прокопович-Антонський, природознавець і педагог, родом з Чернігівщини, спочатку навчався у Київ. Академії, згодом у Моск. Ун-ті, був його ректором (1818-26); Р. Тимповський був з 1815 дир. Пед. Ін-ту, у своїх працях один з перших критично поставився до літопису Нестора; А. Альфонський, хірург, з 1823 проф., згодом ректор Моск. Ун-ту; антрополог В. Бензенгр, родом з Київщини, у 1830-их рр. навчався у М.; літературознавець В. Маслов (Маслій) з 1860-их рр. викладав історію в Строгановському училищі, був першим біографом Т. Шевченка; журналіст і археолог О. Гатцук, родом з Одеси, 1857 закінчив Моск. Ун-т, пізніше видавав масову ілюстровану газ. "Газ. А. Гатцука" (1875-90) з багатьма ст. на укр. теми, видав у М. "Укр. абетку" (1863) з оригінальними ілюстраціями до окремих літер; педагог І. Деркач (Деркачов), родом з Херсонщини, навчався у Моск. Ун-ті (1856-59), згодом видав "Укр. граматику" (1861) для потреб недільних шкіл на Україні; економіст-історик І. Миклашевський, родом з Чернігівщини, викладав у Сільс.-госп. академії (з 1887), був приват-доцентом Моск. Ун-ту (1894-95).

Укр. вчені, що здобули освіту в Моск. Ун-ті: славіст і літературознавець О. Котляревський (1857); І. Зеленів, проф. медицини Моск. Ун-ту (1910-18); В. *Вернадський,* природознавець, у 1898-1911 проф. Моск. Ун-ту; А. *Кримський* навчався в Моск. Ун-ті й у Лазаревському ін-ті сх. мов (1889-96), у 1898-1918 був проф. того ж ін-ту; фолкльорист і письм. М. *Янчук* закінчив Моск. Ун-т (1885), заснував Муз.-етногр. комісію в М., був ред. журн. "Этнографическое обозрение" (1889-1916).

На катедрі зах.-евр. літератури Моск. Ун-ту з 1872 викладав М. Стороженко, автор ст. з укр. літератури.

Мистецтвознавець О. *Новицький* закінчив Моск. Ун-т (1887), згодом працював бібліотекарем Школи малярства, різьбарства і будівництва (1898-1918) і брав активну участь в житті укр. колонії в М.

Багато укр. співаків і акторів працювали в театрах, операх (особливо в приватній опері С. І. Зиміна) М., у філармонії та консерваторії працювали понад 200 українців. Серед них: І. Бутенко, оперовий співак-бас (1852-57); у Малому Театрі працював (1824-63) визначний актор М. *Щепкін,* приятель укр. письм., зокрема Т. Шевченка; деякий час працював у М. (1864-65) і там помер С. Гулак-Артемовський. Дещо пізніше у М. працювали : в оперному театрі С. Зиміна (1905-13) М. Донець; М. *Дейша-Сіоницька,* що походила з Чернігівщини, в 1891-1908 співала в опері, а згодом (1921-32) була проф. Моск. консерваторії; актор О. Загаров з Єлисаветграду працював у театрах М. в 1898-1904 і 1910-18 рр.; з 1915 П. Цесевич та І. Алчевський були солістами оперних театрів М.; співачка О. Степанова була солісткою Великого Театру (1912-44). Моск. консерваторію закінчив укр. композитор П. Сениця (1909), а з 1908 викладав у муз. закладах М.

Перші прояви організованости укр. життя у М. зв'язані з діяльністю студентів Моск. Ун-ту. Цьому сприяла активна діяльність визначних укр. проф. Ч. укр. студентів у М. постійно зростало, і 1908 зі

всіх студентських орг-цій Укр. Студентська Громада в М. була найчисленніша: 250 чл. У 1810-60 рр. річно в М. студіювало 15-20 укр. студентів; більшість з них отримувала приватні стипендії. У 1860-их рр. ч. укр. студентів збільшилося, дійшовши до 63 у 1865. З кін. 1850-их рр. постали студентські "землячтва", що мали за мету самодопомогу і культ. діяльність. У 1859-66 існувала нелегально-конспіративна Укр. Студентська Громада (в офіц. документах її називали "малороссийская община"), яка мала свій статут і бібліотеку. Серед лідерів Громади були Ф. Волховський з Ніженщини, І. Силич з Чернігівщини, М. Шугуров (Чернігівщина), В. Родзянко (Полтавщина), П. Капніст, внук В. Капніста, І. Деркач, М. Лазаревський, І. Роговича, з 1872 приват-доцент Моск. Ун-ту. За сепаратистичні тенденції Укр. Студентська Громада була ліквідована, а 52 її чл. визнані "неблагонадійними". Удруге Укр. Студентську Громаду засновано 1898 (співзасновником її був бібліограф В. Дорошенко, що жив у М. у 1898-1906), яка до 1905 діяла конспіративно, пізніше леґально. У 1912 її гол. був М. Ковалевський, діяч соц.-рев. Щорічно укр. студенти в М. відзначали річниці Т. Шевченка.

На поч. 20 в., особливо після революції в Росії 1905, укр. життя у М. пожвавішало і почало набирати також політ. характеру. Під час столипінської реакції багато укр. інтеліґентів втікало з України до Росії, у тому ч. й до М. На поч. 1910-их рр. у М. було вже 18 000 українців.

1909 заходами С. Хвостова, Г. Козловського, І. Алчевського, Н. Нежданова, М. Донця й ін. створено "Укр. Муз.-Драматичну Громаду", згодом зареєстровану як "Кобзар"; керівниками були С. Хвостов та І. Алчевський; 1914 цей гурток був заборонений владою.

Укр. вчені М. брали участь також в "Обществе Славянской Культуры", очоленому акад. Ф. Коршем, маючи в ньому укр. секцію. Там виступали : В. Пічета, Б. Кістяковський, М. Янчук, О. Саліковський, С. Петлюра.

Важливою подією в житті укр. колонії в М. було відзначення 50-річчя з дня смерти Т. Шевченка 1911. Це відзначення набрало то більшого розголосу, що саме тоді воно було заборонене в Києві. З цієї нагоди була влаштована під керівництвом О. Новицького виставка, присвячена ювілеєві Т. Шевченка у Моск. школі живопису, скульптури і будівництва; урочисте засідання в актовому залі Моск. Ун-ту з доповідями Ф. Корша, О. Новицького, А. Кримського, В. Пічети; заг. святкування в літ.-мист. гуртку з промовами Ф. Корша, Л. Яновської; вистава частин п'єси "Назар Стодоля" і опери "Катерина". Багато моск. газ. відгукнулися на цю подію прихильними ст. Матеріяли цього святкування були видані у М. 1912: "Сборник, посвященный памяти Т. Г. Шевченко", укр. і рос. мовами. Так само готувалося відзначення 100-річчя з дня народження Т. Шевченка, однак, коли прийшла заборона ювілею на Україні, моск. комітет, з солідарности, відмовився святкувати річницю в М.

Під час першої революції у М. появлявся перший у Росії укр. ілюстрований тижневик "Зоря" (1906).

У М. працювала низка укр. журналістів у рос. пресі: К. Даниленко ("Русское Слово"), А. Бондаренко, Г. Козловський ("Столичная Молва"), О. *Саліковський* ("Русские Ведомости"), В. Гиляровський, М. Левицький, В. Панченко.

У 1912-17 у М. появлявся щомісячний наук.-літ. і гром.-політ. ж. "*Украинская Жизнь*", рос. мовою, розрахований на те, щоб знайомити рос. громадськість з проблемами України. Фактичними ред. були С. Петлюра, який жив у М. з 1909, й О. Саліковський, а формальним Я. Шеремецінський. У ж. брали участь укр. діячі не тільки М., але й України. Серед них М. Сумцов, А. Кримський, В. Винниченко, який жив тоді в М. нелеґально, Д. Донцов, М. Грушевський, який мешкав у М. під наглядом поліції, С. Єфремов, Б. Кістяковський; а також Ф. Корш, М. Ґорький, А. Луначарський, П. Струве. У М. появилися два томи "Укр. Наук. Зб.", три зб. віршів (1906) і зб. "Драматичні твори".

За першої світової війни у М. появлявся за ред. В. Винниченка літ.-гром. тижневик "*Промінь*" (1916-17), серед співр. якого були: О. Лотоцький, О. Олесь, О. Саліковський, Л. Абрамович, М. Грушевський, С. Єфремов, П. Стебницький, Д. Дорошенко, П. Тичина, М. Філянський, Г. Чупринка. Довкруги місц. співр. "Украинской Жизни" і "Променя" гуртувалося укр. політ. життя М. Тут існувала з 1908 громада Т-ва Укр. Поступовців (ТУП), якого неофіц. органом саме й була "Украинская Жизнь".

З поч. лютневої революції 1917 українці в М. видали спільну декляращію Союзу укр. федералістів, Моск. комітету укр. соціялістів, ред. "Украинской Жизни" і "Променя" та укр. секції Т-ва Слов. Культури, в якій домагалися заведення укр. мови в держ., адміністративних і суд. установах, навчання рідною мовою, територіяльного комплектування війська. У кін. травня 1917 в М. засновано "Укр. Раду" на чолі з О. Саліковським, чл.: А. Приходько (соц.-рев.), А. Хруцький (автономіст-федераліст), А. Павлюк (представник Холмщини). До Укр. Центр. Ради 21. 4.1917 були обрані від М.: Микола Шраг і П. Сікора.

П і с л я 1 9 1 8. Після встановлення больш. влади в Росії і перенесення столиці до М. (12.3.1918) для нормалізації укр.-рос. відносин укр. уряд висилав до М. своїх представників. Спочатку Укр. Держава призначила на посаду ген. консула у М. О. Кривцова, а радником при ньому П. Забілу. Згодом Директорія вислала до М. на поч. 1919 Надзвичайну дипломатичну місію УНР для переговорів з сов. урядом, очолену С. Мазуренком. Ці заходи не мали успіху, бо Сов. Росія збройно встановила на Україні свою владу у формі УССР. Тепер М. знову стала центром-метрополією імперії, в якій концентрувалося політ., екон., культ. життя не тільки Росії (РСФСР), але й всіх підбитих народів, включно з Україною. Через всесоюзні мін-ва, а ще більше через централізовану КПСС у М. вирішувалися основні напрями для сов. України. Різні держ. представництва УССР у М. від самого поч. існування сов. влади на Україні були на службі рос. імперії й працювали на шкоду укр. народові. До кін. 1922 повноважний представник уряду УССР у М. мав дипломатичну місію, згодом його місце посіло Укр. постійне представництво.

Майже символічно перші два з'їзди КП(б)У відбулися не на Україні, а в М.: перший - 5-12.7.1918, другий - 17-20.10. 1918.

У 1920-их рр. укр. колонія в М. продовжувала свою діяльність на культ. відтинку. Укр. клюб ім. Шевченка влаштовував літ. вечори з диспутами, шевченківські свята тощо.

1924 у М. з філіями у РСФСР постала укр. спілка письм. "Село і місто" ("СІМ"), до якої належали В. Гадзінський, К. Буревій, Г. Коляда. При ньому діяло в-во, яке видало низку кн.: "УСРР", "Айнштайн", "Земля" (1925), "Заклик Червоного Ренесансу" (1926) В. Гадзінського; "До питання ліквідації неписьменности" А. Гарасевича; "Вибрані вірші й поеми" (1926) Г. Коляди; твори Т. Шевченка у двох тт.; видавало ж. "Неоліф". 1927 "СІМ" ліквідовано.

У в-ві "Грань" у М. появився 1918 і 1922 "Запретный 'Кобзарь'", укладений рос. перекладачем творів Т. Шевченка І. Бєлоусовим.

Як завжди, у М. працювала низка укр. учених різних ділянок. У літературознавстві М. *Ґудзій,* з 1922 до 1965 проф. Моск. Ун-ту, з 1945 д. чл. АН УРСР; С. Богуславський, проф. Моск. Ун-ту; М. Зозуля, з 1937 викладач укр. літератури в Моск. Ун-ті; у 1925-72 працював у М. шевченкознавець О. *Дейч,* що закінчив Київ. Ун-т (1917), автор розвідок про І. Франка, Л. Українку, М. Куліша; у 1950-83 працював у Моск. Ун-ті франкознавець М. *Пархоменко*; літературознавець М. Алексєєв (†1981), родом з Києва, д. чл. АН СРСР (1958). У 1933-53 у М. працював музикознавець-етнограф, проф. Моск. консерваторії К. *Квітка.* Проф. різних високих шкіл у М. в 1922-45 працював видатний економіст П. *Лященко.* Проф. Моск. Ун-ту з 1924 був хірург М. Бурденко, там працював невропатолог Є. Вендерович, дир. Ін-ту мікробіології з 1939 був Б. Ісаченко, чл. АН УРСР (з 1945) і АН СРСР (з 1946). У М. працювали металюрґ Г. Кащенко, геолог В. Лучицький, який був проф. Моск. гірничої академії і геолого-розвідувального ін-ту (1923-45), д. чл. АН УРСР з 1945, у 1934-39 рр. фізик-хемік В. Кістяковський, з 1928 ґрунтознавець родом з Басарабії К. Гедройц.

У 1932-34 діяв у М. Держ. укр. театр РСФСР, керівником якого була Г. Бегічева, кол. асистент режисера з "Березоля". Після усунення з "Березоля" (1933) Л. Курбас деякий час працював в укр. театрі М., а також у Моск. жид. театрі. Як і Л. Курбас, у М. після примусового виїзду з України був заарештований М. Зеров.

У Великому театрі СРСР виступали вихованці укр. театрів і консерваторій: М. Микиша (1922-31), І. *Козловський* (1926-54), О. Бишевська (з 1934), А. Іванов (з 1950), А. Шпіллер, І. і Л. Масленникови, Г. Олійниченко, В. Борисенко, Б. *Руденко* (з 1973, з 1977 викладач Моск. консерва-

торії), С. Коркошко, Є. Нестеренко, О. Голобородько.

У М. ґастролювали Київ. театр ім. І. Франка (з 1926), Львівський ім. М. Заньковецької (з 1936), Харківський ім. Т. Шевченка (з 1939), Київ. ім. Л. Українки (з 1948), а також ін. укр. театри.

Режисер Камерного театру О. Таїров (родом з Ромна) ставив п'єси Ю. Яновського, О. Корнійчука, Л. Первомайського, зокрема вперше (1931) поставив "Патетичну сонату" М. Куліша.

Під час репресій на Україні у 1930-50-их рр. до М. втікало чимало укр. гром., культ., наук. і мист. діячів, ін. примусово туди засилали. Серед них поети А. Чужий (футурист), Ю. Ілліна, С. Буняк, які пишуть укр. мовою, а рос. - І. Стаднюк, родом з Вінничини (автор роману "Люди не ангели", 1962).

За другої світової війни у М. перебували О. Корнійчук, П. Тичина, О. Довженко, М. Рильський, В. Сосюра, Ю. Смолич, А. Малишко; там тоді засновано "Укрвидав" для книжкових і періодичних вид., призначених для фронту. 1940 на Старому Арбаті відкрито книгарню "Укр. книга", в якій виступали укр. письм.

З 1936 у М. влаштовувано декади, а з 1970-их рр. дні укр. мистецтва і літератури, на яких всупереч дійсності говорилося про розквіт укр. культури і вихвалялася укр.-рос. дружба. Також у М. звичайно відзначаються ювілеї укр. клясиків: Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, О. Довженка.

У М. працювали режисери Л. *Танюк,* Р. Віктюк; були примушені працювати кінорежисери: О. *Довженко* (там і похований 1956), І. Савченко; там працює кінорежисер і актор С. *Бондарчук.*

У М. закінчили Літ. Ін-т ім. М. Ґорького Ліна Костенко (1956), П. Мовчан, Г. Тютюнник. Вищі сценарні курси закінчили І. Драч, М. Вінграновський, Л. Череватенко.

У 1960-их рр. укр. життя в М. пожвавішало. Укр. студенти розвинули активну діяльність, їм допомагав кол. політ. в'язень, письм. М. Кутинський (1890-1974), автор довідника "Некрополь України" (з 1990 друкується в ж. "Дніпро"). 1961 і 1964 у М. відбулися наук. сесії, присвячені річницям Т. Шевченка.

За переслідувань на Україні в добу Брежнєва-Щербицького до М. прибували нові укр. діячі. Серед них і кол. перший секретар КПУ - П. *Шелест.*

За т. зв. перебудови, з 1988 укр. життя М. почало набирати конкретних форм: віруючі й духовенство виступали на оборону свободи Укр. Кат. й Автокефальної Правос. Церков. Заходами місц. діячів (А. Сірий, О. Іванченко, В. Любунь, С. Гнідіна, І. Мовчан, І. Шишов, Е. Дейч) 1988 створено Укр. т-во "Славутич", гол. якого став космонавт П. *Попович,* заступником режисер Л. Танюк. Активізувався клюб при міськ. комсомолові, в якому брали участь П. Жовнеренко, В. Мартинюк. З 1989 у М. діє осередок Укр. Гельсінської Спілки з участю О. Горбатюка, А. Доценка, М. Муратова. Філію Руху очолює Є. Сярий. З того ж р. появляється як орган УНВІС за ред. С. Мацка ж. "Украинский Вопрос".

У сучасній М. діють: Бібліотека ім. Т. Шевченка, Бібліотека ім. Л. Українки, поставлено пам'ятник Т. Шевченкові (1964, скульптори М. Грицюк, Ю. Синькевич, А. Фуженко), є бульвар його ім., вул. Л. Українки, "Украинская улица", метро "Киевская", постійне представництво УРСР (вул. Станіславського).

23-25.10.1993 у М. відбувся перший Конґрес українців Росії, на якому було засновано Об'єднання українців у Росії (гол. О. Руденко-Десняк); сьогодні у Росії перебуває за приблизною оцінкою понад 10 млн українців.

В укр. публіцистиці часто вживається назва М. в розумінні - Московщина, Росія.

Література: Смирнов С. История Московской славяно-греко-латинской академии. М. 1855; Петлюра С. Сборник. Издание Комитета по устройству чествования памяти Шевченко в Москве. "Украинская Жизнь", 3, 1912; Хвостов С. Из жизни украинской колонии в Москве. Приготовление к празднованию юбилея Шевченко. "Украинская Жизнь", 1, 1914; Харлампович К. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь, т. І. Казань 1914, reprinting The Hague-Paris 1968; Козловський Г. З життя укр. колонії в Москві в 1900-их рр. Зб. З минулого, т. І. В. 1938; Дорошенко В. Укр. Студентська Громада в Москві. Зб. З минулого, т. II. В. 1939; Дорошкевич О. Укр. культура в двох столицях Росії. К. 1945; МХАТ і укр. театральна культура, зб. К. 1949; Богуславська З. Драматург і театр. П'єси О. Корнійчука на сценах моск. театрів. К. 1961; Шерех Ю. Москва, Маросейка. В кн. Не для дітей.Літе-

ратурно-критичні ст. і есеї. Нью-Йорк 1964; З о з у л я М. Тарас Шевченко в Москві. В кн. Наука і культура. К. 1974; С т о в б а О. Укр. Студентська Громада в Москві 1860-их рр. Зб. на пошану проф. д-ра О. Оглоблина. Нью-Йорк 1977; Ш и ш о в І. Моск. береги Славутича. "Прапор", 8, 1989; Г р у ш е в с ь к и й О., К у т к о в е ц ь Т. Українці в Росії. М. 1992.

І. Шишов, А. Жуковський

Мохи, лисостеблові мохи, бріопсиди (Bryopsida, або Musci), кляса рослин відділу мохоподібних. Багаторічні, рідше однорічні рослини, здебільшого дрібні (від 1 мм до кількох см висоти, а то й більше). Зростають перев. на вологих місцях, болотах; суцільний моховий покрив зумовлює мохоохоронне значення його в житті лісу. Відограють певну ролю у ґрунтоутворювальному процесі. Відомо бл. 14 500 видів. На Україні бл. 600 видів. В межах кляси відрізняють три підкляси: сфагнові (Sphagnidae), андреєві (Andreaeidae) та брієві М. (Bryidae).

Музика, за княжої доби розвивалася трьома різними течіями. Першим було музикування на дворах кн. і бояр. При княжих дворах були цілі гурти музик, місц. і іноземних, які виступали під час свят і бенкетів, прославляючи кн. і розважаючи гостей. Мандрівні музики й актори, т. зв. *скоморохи,* розвеселяли своїх слухачів співом, грою на інструментах і різними акробатичними вправами. Як свідчать записи в літописах та ін. матеріяли, зокрема фрески з 11 в. на стінах київ. Софійського собору, в тогочасній Україні були в ужитку різні інструменти: струнні гусли, металеві й дерев'яні труби, також дерев'яні дудки, бубни і літаври. З уведенням християнства в Україні почала розвиватися церк. М. Її перші зразки й виконавці походили з Візантії й Болгарії. Прийшлі музики були першими керівниками місц. хорів і вчителями. Проте зі зростом місц. знавців, як і виконавців церк. співу, почали виявлятися місц. впливи. З другої пол. 11 в. центром розвитку церк. М. став Києво-Печерський манастир. Основні прикмети тогочасного церк. співу були: спів а капеля, тобто без участи інструментів і послідовно дотримане одноголосся, тобто монофонія. Для запису мелодій вживано безлінійну нотацію, звану "знаменною", знаки якої вписувано над текстом богослуження. Ін. типу безлінійною нотацією була "кондакарна" нотація, яку вживали для запису церк. співів, т. зв. кондаків.

Третьою течією, першоджерела якої сягали давніх передхрист. часів, була нар. М. Вона супроводила всі важливіші прояви в житті людей. У ній віддзеркалилися духові прикмети й основи світогляду укр. народу. Важливе місце мали пісні, зв'язані з щорічними календарними змінами: новорічні колядки і щедрівки, багатий цикл весняних пісень, "русалії", зв'язані зі звичаєм плетіння вінків, пісні на свято Купала та ін. Великі групи становили родинно-побутові пісні, любовні й іст.

На розвиток М. 15-17 вв. вирішальний вплив мали церк. братства. Особливо активну церк.-осв. працю виявляли братства у Львові, Перемишлі, Острозі, Луцькому й Києві, проте сітка братств була поширена по всій укр. землі. Братства засновували школи, в яких церк. спів і наука муз. грамоти мали важливе місце. Визначною новацією було введення багатоголосового співу, званого "*партесним*" (від лат. partes). На зміну давній безлінійній нотації прийшла п'ятилінійна, звана "київ. знам'ям". Повним збором теоретичних засад, на які спиралася партесна М., була "Граматика музикальна" музикознавця і композитора М. *Дилецького,* написана 1675. Ця багато разів переписувана і перевидавана праця була у 17 та 18 вв. одною з муз. теоретичних праць, вживаних на всьому Сході Европи. Улюбленою формою того часу був "партесний концерт": одночастинна хорова композиція а капеля, написана до духовного тексту. В її основі було чергування окремих груп хору і його tutti. Прикметне те, що ці твори були написані для 4-ох, 8-ох, а то й більше голосів. У двох списках ("Реєстрах") нот, які були власністю Львівського братства, 1697 записано 398 творів укр. композиторів, призначених для трьох і більше, до дванадцятьох голосів. Найбільше ч. творів (120) було призначене на 8 голосів, що свідчить про високий виконавський рівень хорового співу в Україні.

При кін. 17 і протягом 18 в. важливу ролю у плеканні М. виконувала Київ. Академія. При Академії існувала оркестра, склад якої доходив до 100 музик, а 300-членний хор Академії стояв на високому мист. рівні. 18 в. був добою появи перших нотодруків: 1707 появилися зб. церк. творів "Ірмологіон", 1791 зб. рел.-популярних пісень, кантів і псальмів п. н.

"Богогласник". За того ж часу, більше ніж раніше, затіснилися зв'язки з муз. культурою Зах. Европи. По дворах вельмож поставали муз. ансамблі, а то й цілі оркестри, які виконували твори зах.-евр. композиторів. Одним з найпомітніших центрів був двір гетьмана К. Розумовського, син якого Андрій, проживаючи у Відні, став згодом одним з добродіїв Л. Бетговена. У другій пол. 18 в. у творчості композиторів М. *Березовського*, Д. *Бортнянського* та А. *Веделя* важливе місце здобув хоровий духовний концерт. Як і за попередньої доби, цей концерт був виключно вокальний, проте від партесного відрізнявся тим, що складався з кількох замкнених частин, крім того, вводив чергування сольових виступів з повним хором.

Неґативний вплив на муз. життя України 17-19 вв. мав відплив талановитих і школених музик у Московщину. Рік-річно моск. емісари забирали з укр. хорів найкращих співаків і вивозили у хорову капелю при царському дворі. Крім того, укр. співаків забирали до різних церк. хорів у Московщині. Цей процес, що почався у сер. 17 в. тривав цілі 18 і 19 вв., аж до розвалу Рос. Імперії.

Приналежність Галичини до Австро-Угор. монархії мала позитивний вплив на розвиток тамошнього муз. життя. Ф. К. Моцарт (син) багато рр. працював у Львові як піяніст, дириґент і вчитель. Центром муз. життя стало м., положене на зах. кін. укр. території - Перемишль. При організованому там хорі (1829) і муз. школі виросли композитори і муз. діячі М. Вербицький та І. Лаврівський, які дали поч. "перемиській школі". Їх слідами пішли В. Матюк, І. Воробкевич, А. Вахнянин та ін.

Майже одночасно з постанням нац. муз. шкіл поль., чес., рос., норв. та ін. зформувався в другій пол. 19 в. нац. напрям в укр. М. Його основоположник - визначний композитор М. *Лисенко* (1842-1912) спричинився передусім до збирацької і дослідної праці над укр. нар. піснями. Окрему увагу він звернув на старовинні іст. думи. У своїй багатій і різноманітній творчості Лисенко клав натиск на окремішність елементів укр. нар. М. Свою діяльність як композитор, учитель, піяніст, дириґент і фолкльорист Лисенко розвивав у вкрай несприятливих умовах. Рос. урядові кола робили перешкоди усяким проявам культ. життя України, дохолячи (1876) аж до заборони друку нот з текстом, писаним укр. мовою. Одночасно з М. Лисенком діяльні були С. Гулак-Артемовський, автор незвичайно популярної опери "Запорожець за Дунаєм"; композитор і етномузиколог П. Сокальський; М. Колачевський, автор Симфонії а-моль, камерних та фортепіянових творів; М. Аркас, автор опери "Катерина". Наслідком діяльности Лисенка було значне пожвавлення муз. життя України. Його працю успішно продовжували у перших декадах 20 в. К. *Стеценко*, М. *Леонтович*, Б. Підгорецький, О. *Кошиць*, Я. *Степовий*, П. Сениця та ін.

Вплив М. Лисенка позначився і на муз. житті Зах. Укр. Земель: з одного боку, на пожвавленні того життя і збагаченні його творами репертуару тамошніх хорів, з другого - на творчості таких композиторів, як Ф. *Колесса*, О. *Нижанківський*, Д. *Січинський*, Г. Топольницький. Переломове значення для цих земель мала багатогранна і довголітня діяльність визначного композитора, музикознавця, фолкльориста і вчителя С. *Людкевича* (1879-1979).

Нові тенденції проявилися в М. вже у перших декадах 20 в. Ними було передусім встановлення засади професіоналізму в усіх ділянках муз. культури: композиторській, виконавчій і пед. У композиторській творчості виявилося перенесення центру ваги з вокальної М. на інструментальну, саме на фортепіянову, камерну й оркестрову. Творчість на полі церк. М. значно зменшилася. Натомість посилилося зацікавлення новітніми течіями в евр. М. На полі композиторської творчости з'явилися численні виразні індивідуальності: Л. *Ревуцький*, Б. *Лятошинський*, В. *Барвінський*, В. *Косенко*, В. *Костенко*, П. *Козицький*, М. *Вериківський*, Б. *Яновський*, А. *Штогаренко*, Н. *Нижанківський*, З. *Лисько*, М. *Колесса*, Р. *Сімович*. У сер. 20 в. композитори К. *Данькевич*, Ю. *Мейтус*, Г. *Майборода*, А. *Кос-Анатольський*, Г. *Жуковський*, В. *Кирейко*. Поруч з плеканням ін. галузей творчости, вони присвятили особливу увагу муз. театрові у його різних можливостях, а передусім опері.

За 1930-50-их рр. на укр. житті укр. земель під сов. владою неґативно відбилася політика режиму на полі мистецтва; передусім щораз більше відмежування від зовн. світу, гостро тавровані були новітні

течії зах. М. під назвою "формалізму". Однією з основ політики ком. партії на полі М. був принцип "народности". Обов'язком композиторів було висловлюватися мовою приступною для найширших кіл слухачів. Це вело до обмеження і збіднення засобів вислову. Запровадження обов'язкової засади "соцреалізму" означала на ділі звуження ролі М. до партійно-пропаґандивних цілей. Це позначилося не тільки на доборі тем опер і балетів, але й у постанні численних симфонічних поем, симфоній і навіть творів камерної М., присвячених революції 1917, ком. партії чи окремим особам і подіям з її історії. Усякі прояви вільнішого підходу до композиторської праці наражалися на гостру партійну критику. Яскравим прикладом на це була критика визначного композитора Б. Лятошинського (1894-1968); його Третя симфонія була гостро скритикована (1951). Композитор був примушений переробити свій твір, особливо цілком змінити характер фіналу симфонії.

1960-і рр. принесли деяке полегшення ідеологічного тиску. Це дало можливість появи цілої групи молодих композиторів, які почали користуватися найбільш модерними засобами вислову. Чл. цієї групи, що мала назву "київ. аванґарду", були Л. Грабовський, В. Сильвестров, В. Годзяцький, В. Загорцев, В. Губа. Поява цієї групи та її творчість збудили зацікавлення за кордоном, зокрема в Америці. Своєрідну синтезу традиційного з новітнім виявляють композитори М. *Скорик,* Л. Дичко, а з-поміж молодших Є. *Станкович,* І. Карабиць та ін.

Після першої світової війни доволі жваву вчительську і концертну діяльність розвинули в ЗДА і Канаді композитори М. *Гайворонський,* Р. *Придаткевич,* О. Кошиць, П. Печеніга-Углицький. З кін. 40-их - на поч. 50-их рр. включилися до праці на цих теренах А. *Рудницький,* В. Грудин, М. *Фоменко,* Ю. *Фіяла,* І. *Соневицький,* В. *Балей.*

Література: Грінченко М. Історія укр. музики. К. 1922; Кудрик Б. Огляд історії укр. церк. музики. Л. 1937; Барвінський В. Огляд історії укр. музики. В кн. Історія укр. культури. Л. 1937; Wytwycky V. Music. В кн. Ukrainian Arts. Нью-Йорк 1952; Довженко В. Нариси з історії укр. радянської музики. Частина 1. К. 1957, частина 2. К. 1967; Рудницький А. Укр. музика - іст.-критичний огляд. Мюнхен 1963; Архімович Л., Каришева Т., Шеффер Т., Шреєр-Ткаченко О. Нариси з історії укр. музики. I-II. К. 1964; Шреєр-Ткаченко О. (ред.) Історія укр. дожовтневої музики. К. 1969; Історія укр. музики. К. 1980; Гордійчук М. та ін. (ред.) Історія укр. музики в шести томах. К. 1989-.

В. Витвицький

Музичні інститути, вищі навчальні заклади в Україні, які дають фахову муз. освіту. У 15-16 вв. осередками муз. освіти були *Братські школи* у Києві, Острозі, Львові та ін. м. У другій пол. 17 в. центром муз. освіти стала *Києво-Могилянська Академія,* у 18 в. відкрито муз. школи у Глухові та Києві. Низку муз. училищ та приватних муз. шкіл було створено у великих містах України у 19 в. 1854 засновано консерваторію у Львові, 1913 - у Києві й Одесі, 1917 - у Харкові. У наш час, крім згаданих навчальних закладів, функціонують Донецький муз.-пед. ін-т, Київ. ін-т культури, у них завершують муз. освіту юнаки й дівчата після закінчення муз. шкіл або муз. чи муз.-пед. училищ. Див. також *Музика.*

Н

Надволжя, територія басейну сер. і нижньої течії Волги, один з найбільших екон. і природно-геогр. р-нів Рос. Федерації. На терені Н. знаходяться автономні респ. Марі-Ел (кол. Марійська), Чуваська, Татарстан, Мордовія, Калмикія і обл. Нижнєновгородська (кол. Ґорьковська), Пермська, Ульяновська, Пензенська, Самарська, Саратовська, Волгоградська та Астраханська.

Н. відзначається різноманітністю спеціялізації госп. діяльности: здобування і переробка нафти та природного газу, особливо нафтохемія, машинобудівництво та суднобудівництво. У сіль. госп-ві - зернові, масляні та овочево-баштанні культури.

Тваринництво м'ясо-вовняного спрямування.

Перші невеликі укр. оселі на Н. з'явилися у 16 в. (на р. Куришинці у Мордовії і в ін. р-нах). Вони були засновані вихідцями з укр. козацтва. У 1570 5 тис. запор. козаків брали участь у поході на Астрахань.

Масові переселення з України в Н. розпочалися у першій чверті 18 в., коли указом Моск. уряду 1717 на т. зв. Царицинську оборонну лінію було переселено поряд з рос., сотні укр. селян (с. Красний Яр, хутори Петруніни, Костарови, Саламатини, Баранівські). З освоєнням цієї лінії з'явилися нові поселення, засновані перев. втікачами від панщини, зокрема з Київщини (с. Самойловка, Єлань, Піщанка б. Самари). Після ліквідації Царицинської лінії (1870) частина козаків була приписана до Астраханського коз. війська.

Значна кількість українців стала переселятися на Волгу у зв'язку з закликом царського уряду розробляти соляне оз. Ельтон. У другій пол. 18 в. вздовж соляних трактів на Заволжі з'явилася низка укр. слобід : Покровська (тепер м. Енгельс), Миколаївка проти Камишина (тепер м. Миколаївськ), Узмор'є, Квасниківка, Котева. З 1797 до 30-их рр. 19 в. кількість таких чумацьких укр. слобід зросла з 17 до 70. Наприкін. 19 в. українці, за офіц. статистичними джерелами, становили більшість у Ізморській, Покровській, Генеральській, Краснокутській, Іловатській, Салтовській, Старополтавській, Савинській, Наталівській, Дергачівській волостях Новоузенського пов.

За даними перепису населення 1926 українці чисельно переважали у Болхунському р-ні Астраханської губ., Капустиноярському Сталінградської губ., Красноярському, Котовському, Єланському і Самойловському р-нах Саратовської губ., Покровському р-ні Респ. німців Поволжя. Всього за переписом 1926 у Саратовській губ. проживало 196,6 тис. українців (8,0% населення), Сталінградській - 122,2 тис. (10,6%), Астраханській - 13,2 тис. (4,3%), Калмицькій А. О. - 14,6 тис. (10,3%), у Респ. німців Поволжя - 55,0 тис. (11,0%), Самарській губ. - 80 тис.

Спроби українців Н. відродити свою культуру зустрічали значну протидію з боку офіц. влади. Однак у 1920-их рр. на Н. було створено ряд культ.-осв. центрів, укр. шкіл або кляс, катедр у технікумах та ін-тах. Вони існували до поч. 1930-их рр.

Після другої світової війни чисельність українців у Н. зросла у всіх обл. і автономних респ., за винятком Саратовської обл. За переписом 1989 у Н. нараховувалося 350,7 тис. українців. Однак їх питома вага серед усього населення, внаслідок швидкого заг. зростання населення Н. і асиміляційних процесів набагато зменшилася. Зараз українці становлять лише 2,1% заг. кількости населення Н. Показником значної етнічної асиміляції українців Н. є дані про поширення рідної мови. Це стосується особливо обл. давнього компактного розселення українців, де відсоток осіб, які назвали рідною укр. мову, помітно знизився : за 1959-89 з 49,2% до 38,0% у Саратовській, і з 48,8% до 42,1% - у Волгоградській обл.

З другого боку, в останні десятиліття помітно збільшується чисельність українців у ін. реґіонах Н., особливо в м. За зазначений період у Астраханській обл. вона зросла з 6,5 до 18,7 тис., Ульяновській - з 8,9 до 17,7 тис., Татарстані - з 16,1 до 32,8 тис. осіб.

Останніми рр. відбувається повільне відродження укр. етносу Н., створюються т-ва укр. культури (Нижній Новгород, Еліста та ін.), зміцнюються зв'язки з землею предків.

Література: Сергійчук В. Українці в імперії. "Самостійна Україна", 4, січень 1991; Винниченко І. Українці в державах кол. СРСР. Історико-геогр. нарис. Житомир 1992; Заставний Ф. Сх. укр. діаспора. Л. 1992.

В. Наулко

Народники, див. *Народництво.*

Нафта, див. *Нафтова промисловість, Нафтові родовища України.*

"Нахтіґаль" (Nachtigall), укр. військ. формація - леґіон у складі нім. армії під час другої світової війни. Створений у травні 1941 ОУН (С. Бандери), складався з трьох компаній; вишколювався б. Нойгаммеру в Гор. Шлеську. З поч. нім.-сов. війни "Н." йшов з нім. армією через Радимно-Львів-Тернопіль. З пол. липня 1941 під командою майора Гайнце батальйон "Н." був висланий на фронт б. Проскурова, згодом Вінниці. У другій пол. серпня леґіон був відкликаний з воєнної зони і повернений до Нойгаммеру. У пол. жовтня 1941 леґіони "Н." і "*Ролянд*" були реорганізовані у Франкфурті над Одрою і були включені в оборонні батальйони

(Schutzmannschaftsbataillon 201) на однорічний контракт. Командиром об'єднаного батальйону (бл. 600 вояків) був майор Є. Побігущий, а серед ін. старшин Р. Шухевич, М. Бриґідер, В. Сидір, В. Павлюк. У березні 1942 після вишколу батальйон був висланий на Білорусь зі завданням поборювати сов. партизанів і охороняти шляхи зв'язку. При кін. 1942 старшини батальйону протестували проти нім. політики в Україні, вони відмовилися від контракту, вояків звільнено, а старшину ув'язнено. Після звільнення (квітень 1943) більшість старшин перейшли до відділів УПА або укр. *Дивізії "Галичина"*.

Нація, вища стадія розвитку етносу, пов'язана з формуванням заг.-нац. ідеї, нац.-держ. самосвідомости та нац. культури. Щодо її первинної основи - етносу, - то він розуміється як усталена спільність людей, що складалася історично на певній території і позначена спільністю мови, культури, побуту, психічного складу, єдністю етнічної самосвідомости, зафіксованої у самоназві і пов'язаної з усвідомленням спільности родового походження.

Відносно природи етносу та Н. існують два полярні погляди, зформовані в різних етнонац. ситуаціях: конструктивістський - найбільш характерний для науки і практики країн Заходу - та примордіялістський - більш притаманний вітчизняній науці та етнографії деяких евр. країн. Перший, власне, заперечуючи реальність Н., ототожнює її з державою, а нац. приналежність - із громадянством, розглядаючи етнічність лише як культ. явище, що твориться домінуючою в державі етнічною групою або сукупністю груп.

Другий погляд трактує Н. як самодостатню соц.-культ. систему з чітко вираженою структурою, в основі якої лежить освячена традиціями етнокульт. інформація, що передається від старшого покоління до молодшого. Разом з тим Н. розуміється і як певний етап іст. розвитку етносу. Таке трактування Н. спрямовувалося самими реаліями історії - нац. рухами та нац.-визвольними війнами, в результаті яких національне ставало не просто реальним фактом, але й суттєвим фактором розвитку. Відчуття національного в іст. ракурсі особливо рельєфно проявилось серед українців в силу драматизму їхньої іст. долі.

У відповідності із таким поглядом на Н. склалося розуміння і механізму її творення. В основі Н. лежать нац. інтереси (відносно українців - це нац. державотворення), котрі, у свою чергу, приводяться у дію визрілою нац. ідеєю (здобуття незалежности), що формує нац. самосвідомість (причетність до заг.-укр. цінностей), а відтак і нац. культуру. Увесь цей механізм спрацьовує лише за умови заг.-нац. піднесення, котре в Україні проявилось у формі нац.-визвольної війни проти іноземного поневолення. Її пік припав на переломі 16-17 в. і, отже, саме тоді зароджувалася укр. Н. з усіма її характерними ознаками, в тому ч. державністю та політонімом: ядром її держ. устрою стала коз. республіка - Запор. Січ, - а політонімами - козаки ("нація козаків") та українці. Пізніше (з 17 в.) утвердився лише один політонім - українець, - що одночасно виконував і ролю етноніму.

Етнічна структура укр. Н. досить складна, включаючи ряд субетносів та етногр. груп. Субетносами виступають, як правило, реґіональні утворення, зформовані на базі давніх етноплемінних об'єднань та "земель". Це - подоляни, волиняни, сіверяни, галичани, русини, покутяни, буковинці, тавричани, слобожани, кубанці, донеччани, запорожці. Щодо етногр. груп, то вони представлені гуцулами, бойками, лемками та поліщуками.

В укр. соціології, політології та етнології поняття Н. в різні іст. часи трактувалося неоднозначно: воно розумілося як певна людська спільнота, котра визначалася або за спільністю походження, єдністю іст. долі, території, або за спільністю культури, чи як спільність долі, що виникла із спільности культ. оточення.

На протязі 19-20 вв. укр. мислителі, ідеологи, соціологи, публіцисти висловлювали свої погляди про Н. Ориґінальні думки можна знайти у М. Костомарова, М. Драгоманова, О. Потебні. В. Липинський вважав, що укр. Н. можна найкраще сконсолідувати на базі "територіяльного патріотизму", розбудженням почуття солідарности між постійними меш. укр. землі, незалежно від їх соц. походження, рел. віросповідання і навіть нац.-культ. свідомости. Соціологічно-наук. підґрунтя щодо питання Н. подав В. Старосольський. Для О. Шульгина основною прикметою Н. є нац. свідомість, спільна воля до чину. Серед націоналістичних ідеологів Н. як найвищу форму суспільства обґрунтовували

Д. Донцов, М. Сціборський, Ю. Вассиян, Л. Ребет.

Попри всі розбіжності існувала в усі часи єдина методологічна основа щодо розуміння єства Н., котра визначалася через поняття "дух" та "влада" ("держава"). Ототожнення Н. з етнічною, насамперед духовною сутністю особливо проявлялося в трактуваннях М. Грушевського, пізніше вона була доповнена поняттями влади й держави.

Дух як основа Н., згідно із цими трактуваннями, ототожнюється із волею до життя, до влади, експансії і до держави, де воля розуміється як передумова дій, спрямованих на досягнення ідеалів. Під останніми розумілася передовсім держава, котра, власне, і консолідує Н. У той же час влада (держава) може проявитися лише на тлі сильного й спільного духу, що включав ряд компонентів: славу предків, спільність тріюмфу у минулому, спільність волі в теперішньому і готовість до дій.

Література: Костомаров Н. Две русские народности. "Основа", III, 1861; Потебня О. Народ и язык. "Вестник Европы", т. V, 1895; Драгоманов М. Чудацькі думки про укр. нац. справу. Відень 1915; Старосольський В. Теорія нації. Відень 1921; Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень 1926; Донцов Д. Націоналізм. Л.-Жовква 1926; Сціборський М. Націократія. Париж 1935; Ребет Л. Формування укр. нації. Мюнхен 1951; Шульгин О. Нація і національність. Мюнхен 1956; Вассиян Ю. Одиниця і суспільність. Торонто 1957; Гуслистий К. До питання про утворення укр. нації. К. 1967; Укр. народність. Нариси соц.-екон. і етно-політ. історії. К. 1990; Дашкевич Я. Основні етапи історії укр. нації. "Родовід", 1991; Грабовський С. Нація і тоталітаризм. В кн. Етнічна самосвідомість і нац. культура. К. 1991.

А. Пономарьов

Незалежна УСДРП, див. *УСДРП Незалежних.*

Німеччина (Deutschland), найбільша держава Центр. Европи: 540 520 км^2 до 1914, Версальський мир зменшив до 472 030 км^2, а Потсдамські домовлення (1945) - до 356 270 км^2. 1945 Н. була окупована, з 1949 поділена на дві частини: Федеративну Республіку Німеччини (Bundesrepublik Deutschland) з 248 680 км^2 (столиця Бонн) й 61 420 000 (1984) меш.; та Нім. Демократичну Республіку (Deutsche Demokratische Republik): 108 330 км^2 зі Сх. Берліном як столицею, 16 700 000 меш. З 3.10.1990 з'єднано обидві Н. і в 1992 вона охоплює 357 000 км^2 з 80 570 000 меш. зі столицею у Берліні.

Н. не має спільного кордону з Україною, проте, бувши зі всіх центр. і зах. евр. держав географічно найближчою до України, вона підтримувала жваві зв'язки з Україною-Руссю, почавши з 9 в. Укр.-поль. і укр.-рос. відносини впливали в минулому на інтенсифікацію зв'язків з Н.

9 - 15 вв. Перша згадка про контакти між Руссю і Н. датується 18.5.838, коли до Інґельгайму на Райні, столиці Людвига Побожного (814-840), прибули, прийшовши від візант. імператора, посли, що звали себе й свій народ Руссю (qui se, id est gentem suam, Rhos vocari dicebant...). Більшість істориків уважає, що в цьому літописному записі мовиться про варязьких посланців на службі Руси.

Почавши з 9 в., існували жваві торг.-госп. зв'язки Києва - через Польщу (Краків), Моравію і Богемію (Прага) - з Реґенсбурґом. Зах. постачав на Русь мануфактурні та ювелірні вироби й зброю (франконські мечі); а з Києва вивозили хутра, мед, коштовності, коні, рабів. Щоб контролювати торг. обмін, Людвиг Германський (843-876) видав у Раффельштеттені (Баварія) митний реґлямент "Leges portarii", в якому згадано також про торґівців з Руси. Ці митні розпорядки були потверджені 903-907 Людвигом Сином. У 10 в. Теофіль, чернець з Гельмерсгавзену біля Падерборну у півн. Ренанії, підкреслював, що "Русь є особливо майстерна в емалі...". Торг. статути купців з Реґенсбурґу (1191) згадують про торгівлю з "Ruzarii". Торг. зв'язки з Реґенсбурґом були інтенсивними до 13 в., коли тат. навала, але й поширення мореплавства італ. м. послабили зв'язок України з Н.

За посередництвом рел. місій з 10 в. також на церк. відтинку тривали нім.-укр. зв'язки. Кн. Ольга, прийнявши християнство, відвідала 957 візант. імператора Константина VII Багрянородного; повернувшися до Києва, вона вислала 959 посольство до нім. короля Оттона I В. з проханням вислати до Києва свящ. і єп. Біля 961 був висланий монах *Адальберт* з Трієру, який відвідав Київ, коли ним уже володів кн. Святослав, противник християнства. Кн. Ярополк, син Святослава, втримував добрі зв'язки з Оттоном II (973-983): посланці Руси взяли участь 973 у соймі в

Кведлінбурзі, бажаючи отримати нім. допомогу, щоб протиставитися зазіханням Польщі. Кн. Володимир В. (980-1015), готуючися до хрищення Руси, обмінявся посольствами з Н., а згодом, одружившися з візант. принцесою Анною, утримував зв'язки з володарями країн Европи, у чому йому допомагала Теофано, візант. княжна, дружина Оттона II і мати Оттона III (983-1002) - сучасників Володимира В. Вона мала великий вплив на свого чоловіка і сина. За нім.-поль. війни (1003-18) обидва противники Гайнріх II (1002-24) і Болеслав Хоробрий пробували з'єднати собі на допомогу Русь. За цього конфлікту Гайнріх II вислав архиєп. і дипломата Бруно з Кверфурту проповідувати християнство серед печенігів. У 1007 і 1008 Бруно приймав у Києві кн. Володимир. Нім. посланець у листі до імператора Гайнріха II інформував його про "великого і багатого володаря" - Володимира.

Після смерти 1011 дружини Анни Володимир одружився 1012 з онукою імператора Оттона I В., дочкою графа Куно з Еннінґену. Хоча це споріднення мало б сприяти зближенню з цісарем Гайнріхом II, сталося навпаки: поль. король Болеслав уклав 1013 союз з нім. цісарем у Мерзебурзі, і німці допомогли Польщі напасти на Русь і знищити територію Червенських городів.

Суперечки синів Володимира, Святополка і Ярослава за київ. престол допровадили до втручання у справи Руси Польщі й Н., які допомагали 1018 Святополкові. Похід короля Болеслава разом зі Святополком проти Ярослава й захоплення Києва 1018 описані нім. хроністом *Тітмаром Мерзебурзьким* (976-1018). Інформований своїми компатріотами, що взяли участь у цих змаганнях, Тітмар Мерзебурзький зазначає, що по стороні Святополка воювали 300 німців, 500 угорців і 1 000 печенігів. Під час цих змагань "великий город Київ, столиця держави, з 400 церквами, 8 площами-торгами і величезним населенням", зазнав значних втрат. Здобувши перемогу, Ярослав шукав союзу з Н. у 1030-31 і, користаючися новим поль.-нім. конфліктом, приєднав до Руси, за згодою німців, м. Белз (1030) і Червенські городи (1031). Цісар Гайнріх III (1039-56) прийняв у Аллштедті (Галле) послів Ярослава для укладення торг. умов. 1043 Ярослав запропонував Гайнріхові за дружину свою дочку, але без успіху. Проте між Київщиною і Н. тривали добрі зв'язки. 1061 Гайнріх IV (1056-1106) надав притулок Анастасії, дочці Ярослава і дружині угор. короля Андрія. Шлюби кн. Києва з нім. родинами улегшували політ. відносини між двома державами. У 11-13 вв. занотовано (Н. де Баумґартен) 12 родинних союзів між Рюриковичами й родинами Н. Цей автор стверджує, що "Русь перед монгольською навалою творила одну велику родину з ін. державами Европи". Святослав, син Ярослава, спочатку кн. чернігівський, а пізніше В. кн. Києва (1073-76), одружився з дочкою графа Етелера Дітмаршенського, яка по смерті кн. повернулася до Н. Ін. син Ярослава, Володимир (1020-52), кн. Новгорода, був одружений з Одою, дочкою графа Леопольда Штадського, а внук Ярослава, Ярополк Із'яславич, одружився 1073 з Куніґундою, дочкою графа Оттона з Орлямюнде-Райхлінґену. У другій пол. 11 в. зв'язки Києва з Н. набирають дещо ін. характеру. 1073 В. кн. Києва Із'яслав Ярославич, позбавлений влади, втік зі своїм сином Ярополком до Польщі, згодом до нім. імператора Гайнріха IV, прохаючи його допомоги відзискати київ. престол. Із'яслав подарував імператорові великі дари в золоті й сріблі та дорогі тканини. Гайнріх IV, намагаючися помирити розсварених братів, вислав до Києва свого посла єп. Бурхардта до урядуючого кн. Святослава Ярославича, який зі свого боку обдарував імператора величезною кількістю дорогих речей. Однак, не отримавши нім. допомоги, Із'яслав вдався з проханням до папи, воно вміщене у Псалтирі Трієру ("Psalterium Trevirense", 1078-87), з мініятюрами, які представляють княжу родину Ярополка Із'яславича і його дружину Ірину.

З політ. мотивів германський імператор Гайнріх IV одружився 1089 з *Євпраксією* (Прокседою) *Всеволодівною,* старшою дочкою кн. Всеволода Ярославича, шлюб відбувся у Кельні. Через цей родинний союз Гайнріх IV сподівався дістати політ. й фінансову допомогу від київ. кн. Всеволода. Однак Євпраксія впала жертвою інтриг різних політ. і родинних кланів, і синод єп. у П'яченці (1095) відлучив від церкви Гайнріха IV, а Євпраксія повернулася до Києва (1106).

З 12 в. через внутр. міжусобиці підупадає сила Київ. держави, ролю якої перебрали менші складові князівства. З другої

пол. 12 в. Гал.-Волинське князівство помножує свої контакти з Зах. Европою. 1189 гал. кн. Володимир, син Ярослава Осмомисла, у висліді угор. втручання шукав захисту у нім. імператора Фрідріха I Барбаросси, який прийняв кн. "з великою пошаною" і допоміг йому, спільно з краківським кн. Казіміром II, відзискати владу в Галичині. Наступник Володимира, кн. Роман Мстиславич був замішаний у боротьбу між двома нім. партіями Вельфів і Гогенштауфенів. Він загинув у битві при Завихості над Вислою (1205), воюючи разом з Філіппом Швабським з дому Гогенштауфенів проти герцоґа краківського. Шлюб Романа, сина гал.-волинського кн. Данила (1252) з Ґертрудою Бабенберзькою, спадкоємицею австр. герцоґства, відкривав можливості володіння укр. династії в Австрії, однак герцоґство захопив чес. король Оттокар II, і Роман мусів покинути Австрію. Сам кн. Данило підтримував зв'язки з нім. Тевтонським орденом, який на поч. 13 в. осів у Прибалтиці, творячи противагу до зазіхань Польщі і Литви. Він і його наступники сприяли нім. колоністам, які наплинули до укр. м., користаючи з привілеїв нім. (*маґдебурзького*) права. З цього часу зах.-укр. землі - Галичина, Волинь, Холмщина знаходилися в сфері нім. культ., проф.-пром. впливу, що виявлялося у засвоєнні термінології з ділянок техніки, пром-сти, ремісництва. Ці впливи були найсильніші по м. Згодом німці польонізувалися.

За княжої доби Київ. Русь, а згодом Гал.-Волинське князівство підтримували зв'язки з Н., намагаючися мати партнера супроти Польщі. Рівновага сил у політ. трикутнику Русь-Польща-Н. була постійним прагненням укр. володарів, а заразом важливим фактором у політ. житті Европи.

Після втрати укр.-руської державности (1340) укр. землі опинилися в складі лит.-руської і поль. держав. Ці нові політ. формації і їхня співпраця (Кревська унія, 1385) намагалися обмежувати далі автономістські права укр. провінцій, приборкували впливи Нім. ордену (див. *Німецькі хрестоносні лицарі*). У битві під Ґрунвальдом (1410), коли розгромлено Нім. орден, серед 15 поль. полків було 9 укр. з Галичини й Поділля, а серед 17 лит. - 6 з Волині й Полісся. За ч. полків серед всіх національностей, що взяли участь у цій битві українці були представлені найсильніше. Після перемоги союзних військ під Ґрунвальдом почали розвиватися торг. м. над Балтицьким м., з чого скористала й Україна, що знаходила можливість збуту своїх продуктів на Північ.

16 в. - 1917. За укр. бездержавности меркнуть політ., а на перший плян виступають культ. прояви укр.-нім. взаємин. Почавши з 16 в., знаходимо українців в ун-тах Н., особливо у зв'язку з поч. реформації. У Гайдельберзі в сер. 16 в. навчався О. Пронський, син київ. воєводи, а в 17 в. багато студентів з Волині (брати А. і Х. Сенюти, І. Малишко) і з Поділля (П. Бохиницький). Реґістри Ляйпціґського Ун-ту зберігають, почавши з сер. 16 і 17 в., значне ч. укр. студентів з зазначенням "Ruthene". Серед них знаходимо вихідців зі Львова (Ф. Бернатович), Бучачу (П. Язловецький), Волині (І. Гербурт); з 18 в. до Ляйпціґу прибувають студенти з Києва (Г. Козицький), з Ніжена (М. Мотоніс), сини козаків брати Остроградські, О. Безбородько та ін. У Ляйпціґу студіював М. Смотрицький. У Кеніґсберґському Ун-ті студіювали від самого його заснування (1544) українці з Галичини ("рутени зі Львова"), з Поділля (К. Беський, М. Данилович). У 18 в. лекції Е. Канта слухали С. Гусаревський, брати Леонтовичі, І. Хмельницький, нащадок гетьмана Б. Хмельницького.

Українці навчалися також в ун-тах Ґеттінґену, Кельну, Віттенберґу, в сер. 16 в. записані як "рутени". Почавши з 18 в. мед. студії у Страсбурґу відвідували кол. студенти Київ. Академії, які згодом були проф. анатомії в Петербурзі. З України їхали вдосконалювати знання також до Галле і Бресляву.

Дещо пізніше низка німців захоплювалася православієм, вони приїжджали на Україну і посідали значне місце в освіті й науці. Серед них визначався І. *Ґізель,* родом зі Сх. Пруссії, проф. і ректор Могилянської колеґії 1645-50, визначний філософ й історик. Також пруського походження з Кеніґсберґу був А. *Зернікав,* який з лютеранства перейшов на православіє, працював як богослов разом з архиєп. Л. Барановичем з 1680 у Чернігові. Він збудував Троїцький собор у Чернігові.

З 1738 в Київ. Академії почали викладати нім. мову, за граматикою І. Ґольшеда, викладачами були німці К. Феґен, К. Ремер, що походили з Пруссії. Серед підручників з філософії в Київ. Академії

вживали Ф.-Х. Баумайстра, учня Х. Вольфа і Ляйбніца.

З посиленням діяльности укр. козацтва воно стало відоме в Зах. Европі, і згодом відновилися політ. форми нім.-укр. зв'язків. 1594 габсбурзький імператор Рудольф II (1576-1612) вислав до запор. козаків дипломатичну місію на чолі з Е. *Ляссотою,* завданням якого було притягнути укр. козаків до антитур. коаліції, щоб припинити оттоманську експансію в Европу. Ляссота, шляхтич зі Шлезьку, залишив "Das Diarium des Erich von Steblau" - цінне джерело для історії й географії України, зокрема про орг-цію Запор. Січі, тодішній гетьман якої був Б. Микошинський. Для заохоти козаків Рудольф II передав їм прапор, як символ імператорської протекції над козаками; цей факт насторожував поляків, однак у битві під Солоницею (1596) козаків перемогли поляки і відібрали імператорський прапор, на чому і закінчилася ця коротка спроба нім.-укр. співпраці.

У поль.-коз. війнах першої пол. 17 в. по стороні поль. брали участь пруські загони, бо за того часу *Пруссія* була васалем Польщі і була змушена допомагати у всіх війнах, що їх вела Річ Посполита. 1635 у Кодаку перебувала нім. залога, завданням якої було не допускати біженців до Запоріжжя. Укр.-поль. війна 1648-57 під проводом гетьмана Б. Хмельницького сильно ослабила Польщу, з чого скористалася Бранденбурґ-Пруссія, щоб усамостійнитися від Польщі. Спочатку Бранденбурзький курфюрст Фрідріх Вільгельм ще продовжував постачати Польщі військ. загони. Однак з сер. 1649 поширилися в Польщі чутки, що курфюрст за посередництвом Ю. Ракоція порозумівся з Хмельницьким. Ці вістки повторювалися 1651, але щойно 1655 курфюрст в інструкції до свого посла У. Ґ. Сомніца виявив бажання політ. порозумітися з Б. Хмельницьким. У жовтні 1656 Хмельницький вступив в коаліцію зі Швецією, Семигородом і Бранденбурґом проти Польщі. Врешті в червні 1657 до Чигирина прибув посол Фрідріха Вільгельма ігумен Данило, який пропонував Хмельницькому договір про дружбу, на яку гетьман відповів листом 21.6.1657, висловивши своє задоволення. Навіть після смерти Б. Хмельницького, у 1657-58, продовжувалися бранденбурзько-укр. переговори. Курфюрст, здобувши повну самостійність від Польщі, перебрав на себе посередництво в переговорах між Польщею й Україною. Він вислав з місією до І. Виговського свого посла рітмайстра А. Ахіллеса-Майна, якому також доручив визондувати ґрунт для союзу Бранденбурґу з Україною, т. зв. "протестантсько-коз. союз" на випадок конфлікту з Польщею. Цей проєкт союзу був прихильно прийнятий І. Виговським і Ю. Немиричем, він мав ґарантувати обом сторонам незалежність як від Польщі, так і Москви.

Рівночасно з бранденбурзько-укр. переговорами йшли також австр.-укр. Австрія боялася тур. аґресії, тому не бажала зближення Хмельницького з Портою. На поч. 1657 імператор Фердінанд III вирядив до Чигирина своє посольство на чолі з архиєп. П. Парчевичем, з походження хорватом, завданням якого було замирення України з Польщею й орг-ція коаліції проти Туреччини. Хмельницький прийняв з великими почестями посланника "найвищого монарха світу" й обіцяв припинити спільний наступ з Ракоцієм проти Польщі. Відоме, що й пізніше австр. цісарі утримували зв'язки з укр. гетьманами: І. Мазепа листувався 1707 з імператором Йосифом I у справі надання першому титулу імперського кн.

Крім нім.-укр. дипломатичних зв'язків за періоду коз. держави, слід згадати і про ін. аспекти співпраці. У коз. війську були також нім. офіцери, серед яких деякі себе визначили. А. Зернікав з Пруссії за гетьмана І. Самойловича, довіреним якого він був, працював над будовою укріплень. За гетьмана І. Мазепи керівництво всією артилерією в Гетьманській державі було довірене полк. Фрідріхові Кеніґсеґу родом з Саксонії. Він героїчно обороняв столицю Гетьманщини Батурин перед наступом рос. військ і помер від поранення (1708).

Після Мазепи П. Орлик провадив дипломатичну акцію в Саксонії, Гольштайні та Ганновері. На еміґрації в Н. перебував А. Войнаровський, якого схоплено 1716 у Гамбурзі й передано Петрові I, який його заслав на Сибір.

Україна за І. Мазепи (1687-1709) зазнала значного культ. і екон. розвитку, за того часу також затіснилися зв'язки з нім. країнами. Багато сировини і с.-г. продуктів експортовано до Н., насамперед до Сх. Пруссії й Шлезьку. Важливими центрами, які торгували з Україною, були Данціґ і Бресляв; з Бресляву постачалися на Україну кн. й часописи. У 18 в. київ. міщани й

ремісники торгували нім. товарами, висилали свої вироби в Саксонію, Пруссію. На Україні з'явилися нім. будівничі, ремісники, інженери, архітекти. Нім. архітект Й.-Ґ. *Шедель* родом з Гамбурґу працював 1731-52 у Києві, керував роботами над спорудженням дзвіниці Києво-Печерської Лаври (1731-45), надбудови будинку Київ. Академії (1732-40), дзвіниці Софійського собору, брами Заборовського. Успенський собор Почаївської Лаври у стилі рококо побудував Ґ. Гоффман (1771-83) родом з Шлезьку. У розбудові митрополичої палати і Собору св. Юра у Львові у стилі рококо допомагав З. Фессінґер; а українці їздили до Н. навчатися по ун-тах, її відвідували укр. мистці. Там побував Г. Сковорода. Нім. преса інформувала про події на Україні.

Серед нім. істориків, які цікавилися Україною були: Й. *Пасторій* (1610-82), родом з Ляйпціґу, автор прополь. "Bellum scythico-cosacicum..." (1652), С. Пуффендорф (1632-94), який у розділах про Польщу й Москву згадував і про укр. козаків, Й. *Гербіній* (1633-79), який відвідав Україну 1674 й описав Києво-Печерську Лавру ("Religiosae Kijovienses cryptae, sive Kijovia subterranea", 1675). У 18 в. цінні розвідки про Україну написали: Й. А. *Гюльденштедт* (1745-81), мандрівник і природознавець, описав природу Півд. України; а австро-угор. історик Й. К. *Енгель* був автором двох праць: "Geschichte von Halitsch und Wladimir bis 1772" (1792-93), "Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Kosaken" (1796, одна з перших наук. студій з історії України).

Після першого поділу Польщі (1772) Австрії дісталася Галичина, а з 1774 і Буковина, в яких населення зазнало впливу нім. мови й культури, а також користувалося дем. й відносно ліберальнішими умовами, ніж на Наддніпрянщині. У цій ситуації Галичина стала своєрідним "укр. П'ємонтом", який своїми осв. й культ. здобутками (укр. гімназії, катедри україністики у Львівському й Чернівецькому ун-тах, а насамперед дослідами Наук. Т-ва ім. Шевченка - своєрідної укр. академії наук) впливала і на укр. землі під рос. окупацією.

Після ослаблення укр. автономії та її знесення в другій пол. 18 в. відійшли на задній плян також нім.-укр. взаємини. За цього часу символічною є спроба В. *Капніста*, який 1791 з доручення укр. патріотичних кіл відбув подорож до Берліну, прохав допомоги в разі повстання проти Росії, був прийнятий пруським мін. Герцберґом. Паралельно з ліквідацією автономії України, при кін. 18 - на поч. 19 в., почала занепадати також самоуправа м. 1831 царським указом скасовано маґдебурзько-нім. право в укр. м., а 1835 його скасовано і в Києві.

Про нац. відродження України німці мало що знали, хоча воно живилося й ідеями нім. філософа і письм. Й. Ґ. Гердера (1744-1803), якими користувалися М. Максимович, А. Метлинський та ін. Гердер пророкував, що "Україна стане новою Грецією..." (1769). Лише одиниці серед німців продовжували в другій пол. 19 в. цікавитися укр. питанням. Так, 1861 К. Шлецер, другий секретар посольства Пруссії в Петербурзі, вислав до мін-ва закордонних справ Берліну, на основі памфлетів, які там кружляли, звідомлення про політ. настрої в Росії; серед цих памфлетів, в одному говорилося про можливість відокремлення Малої Росії від Великоросії, про те, що українці в нац. і духовному наставленні цілковито різняться від росіян. Невідомо, як на ці звідомлення реаґував пруський уряд, хоча про укр. сепаратизм дуже добре знав Бісмарк, який, однак, дотримувався політики традиційної "династичної приязні" Н. й Росії й був противником "рев. течій". Все ж, щоб остерегти Росію від аґресивних намірів супроти Австро-Угорщини нім. філософ Е. Гартманн, відповідно до бажання уряду, у розвідці "Rußland und Europa" (1888) пропонував, для ослаблення Росії, створення "Київ. королівства". Але офіц. наставлення Н. до 1914 в справі розчленування Росії і самостійности України було стримане, а навіть неґативне.

З другої пол. 19 в. до першої світової війни інтенсивно відбувався обмін товарів між Н. й Україною морським шляхом. З України вивозили пшеницю, цукрові буряки, залізну руду, марганець, а привозили с.-г. машини, хем. фабрикати, текстильні продукти.

На культ. відтинку з другої пол. 19 в. нім. письм. писали про творчість Т. Шевченка: Й.-Г. *Обріст* "T. G. Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter" (1870), К.-Е. *Францоз* "Die Klein-Russen und ihre Sänger" (1878). І. Франко інформував нім. світ про укр. питання і багато писав нім. мовою. Частину цих праць перевидано у моногра-

фії, опублікованій 1963 в Берліні "Ivan Franko. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine". На нім. мову перекладали твори О. Кобилянської. На еміґрації С. Подолинський і М. Зібер були в контакті з К. Марксом. У 1867-69 рр. у Ляйпціґському Ун-ті навчався М. Лисенко, а у Бреслявському - з 1884 А. Шептицький.

1914 - 1919. З поч. першої світової війни, у зударі з Рос. Імперією, міняється нім. політика відносно України. Разом з Австрією Н. допомагає *Союзові Визволення України* (СВУ), еміґрантській формації наддніпрянців, що прагнули здобуття укр. державности на окупованих Росією укр. землях. Спочатку осідок СВУ був у Відні, згодом у Берліні. Н. була позитивно наставлена до формування укр. військ. формації *Синьожупанників* з полонених у таборах Н.: Раштат, Вецляр, Зальцведель. З 1915 нім. мін-во закордонних справ уповноважило свого депутата А. Зюдекума слідкувати за укр. питанням.

Низка нім. істориків і публіцистів писали розвідки, ст. про загрозу експансії Росії, обґрунтовуючи тезу про нац. відрубність України від Росії, про значення укр. питання для нім. і взагалі світової політики, про потребу усамостійнення України. Серед авторів на ці теми визначалися: П. *Рорбах* ("Rußland und wir", 1915, "Der Krieg und die deutsche Politik", 1915), К. Нетцль ("Die Unabhängigkeit der Ukraine als einzige Rettung vor der russischen Gefahr", 1915), Ґ. Кляйнов ("Das Problem der Ukraine", 1915), О. Кесслер ("Die Ukraine. Beiträge zur Geschichte, Kultur und Volkswirtschaft", 1916).

З 1916 зацікавлення Україною в Н. зростає; у Берліні з грудня 1915 засновується т-во, створене виключно з німців, "Україна", на чолі з ген. К. Ґебзаттелем, яке видавало свій орган - "Osteuropäische Zukunft" за ред. Ф. Шуппа. Укр. питання порушували публікації: "Die Ukraine" (зб. ст.), особливо ст. Ф. Шуппа "Die Ukraine als Deutschlands Brücke zu den Ostländern" (1916); П. Освальда "Die Ukraine und die ukrainische Bewegung" (1916); А. *Шмідта* "Das Ziel Rußlands" (1916); А. *Пенка* "Die Ukraine" (Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 1916).

Тоді як більшість нім. знавців Сх. Европи висловлювалася за те, щоб використати укр. чинник для нового політ. укладу в цій частині Европи, офіц. урядові кола як Н., так і Австро-Угорщини пробували скоріше творити, як противагу Росії, Поль. королівство.

Березнева революція 1917 в Росії і створення Укр. Центр. Ради в Києві заскочили нім. урядові кола. Як попередньо, так і тепер нім. приятелі України П. Рорбах, А. Шмідт, Ф. Шупп продовжували інформувати нім. гром. думку й нім. уряд про важливість створення незалежної укр. держави. Замислитися над цією проблемою довелося Н. і Центр. Державам під час переговорів у Берестї-Литовському, де вони пробували укласти сепаратний мир з больш. Росією. До тих переговорів з поч. січня 1918 пристала й делеґація Укр. Нар. Республіки. Вона підписала у Бересті 9.2.1918 з почвірним союзом Центр. Держав сепаратний мир, на підставі якого Н. разом з Австро-Угорщиною, Болгарією й Туреччиною визнавали незалежність УНР. Україна і Н. обмінялися посольствами: у Києві послом був барон М. Шварценштайн, а в Берліні О. Севрюк, згодом Ф. *Штейнгель.* Н. ратифікувала Берестейський договір з Україною 24.7. 1918. А для реалізації умов мирного договору в екон. площині, на запрошення укр. уряду Н. погодилася прийти з військ. допомогою, щоб звільнити окуповані большевиками частини укр. земель. Нім. військa, разом з австр., під командуванням Г. *Айхгорна,* бл. 800 000, та при співучасті укр. загонів від 19.2. до поч. квітня 1918 звільнили від большевиків Україну. Однак втручання нім. командування у внутр. укр. справи і брутальне поводження німців на Україні допровадили до їх зудару з урядом УНР, а 29.4.1918, за згодою німців, до держ. перевороту. Ще перед тим начальник штабу ген. В. *Ґренер* від імени нім. командування домовився з ген. П. Скоропадським про умови нім.-укр. співдії, умови, які тяжіли на протязі всього періоду Гетьманату. Одним з виявів невдоволення населення поведінкою німців було вбивство Г. Айхгорна 30.7.1918 у Києві. Після подорожі гетьмана П. Скоропадського до Н. і побачення з кайзером Вільгельмом II (4-17.9.1918) нім. уряд пробував зважати на уряд гетьмана, але вже було запізно, бо за два місяці Н. капітулювала і почала відтягати свої війська з України. Протягом 1918 Україна доставила Н. 28 614 а Австрії 19 697 вагонів збіжжя, цукру, худоби, дерева, сировини. За Директорії представником УНР у Н. був М. Порщ, згодом М. Василько, а нім. уповно-

важеним при Директорії з січня 1919 був О. Майснер. Рівночасно ЗУНР у Н. представляв Р. Смаль-Стоцький. Укр. представники діяли до 1921, згодом дипломатичним представником УССР був О. *Ауссем,* який діяв до 1923. Консулом УНР у Мюнхені 1919-22 був В. *Оренчук,* який сприяв укр.-нім. зв'язкам.

Про Берестейський мир і про перебування німців на Україні 1918 широко інформувала тодішня преса, маємо спогади учасників: ген. М. Гоффмана ("Der Krieg der versäumten Gelegenheiten", 1923), О. *Черніна* ("Im Weltkriege", 1919), ген. Е. Людендорфа ("Kriegserinnerungen 1914-1918", 1919). У березні 1918 у Берліні було створене *Нім.-Укр. Т-во* (Deutsch-Ukrainische Gesellschaft) під проводом П. Рорбаха й А. Шмідта, яке видавало свій орган "Die Ukraine", від грудня 1918 до кін. 1926 появилося 40 чисел з багатим українознавчим змістом. 1948 це т-во відновило свою діяльність у Мюнхені. Важливе те, що Нім.-Укр. Т-во ставилося критично до політики офіц. нім. кіл щодо України, включно до нім. підтримки гетьмана Скоропадського.

1919 - 1939. Після підписання Рапальського договору 1922 між Совєтами і Н. та Берлінської угоди 5.11.1922 відновлено торг. зв'язки між Н. й УССР, у Харкові та Берліні створено відповідні торг. представництва. Нар. Комісаріят Освіти УССР створив 1922 у Н. своє представництво, яке плекало наук., культ. зв'язки двох країн. 1925 встановлено контакти між ВУАН і Баварською Академією, між ними відбувався обмін наук. публікаціями. У 1920-их pp. укр. письм. (П. Тичина, М. Хвильовий, І. Микитенко, О. Довженко й ін.) відвідували Н.

Між двома світовими війнами продовжувало свою діяльність Нім.-Укр. Т-во, яке інформувало про співпрацю обидвох народів і мало деякий вплив на сх. політику Ваймарської Республіки. Серед його вид. була "Кн. про Н." (1920) за ред. А. Шмідта і З. Кузелі. З 1926 за підтримкою "Verein zur Förderung der ukrainischen Kultur und Wissenschaft", а з 1931 нім. мін-ва освіти засновано *Укр. Наук. Ін-т у Берліні* (Ukrainisches Wissenschaftliches Institut), завданням якого було ширення відомостей про Україну, дослідження взаємин України з Н. До 1938 Ін-т був афільований при Берлінському Ун-ті, а кураторів (ген. В. Ґренер, проф. А. Пальме, проф. Ґеруліс) призначало мін-во. Ін-т видавав "Abhandlungen", "Mitteilungen", "Ukrainische Kulturberichte" і книжкові вид. (І. Мірчук "Handbuch der Ukraine", 1941 - енциклопедичний довідник). Створено лекторати укр. мови в ун-тах у Берліні, Ляйпціґу, Галле, Мюнстері і Тюбінґені. З 1931 в університетській бібліотеці Тюбінґену працювала Г. Чикаленко-Келлер.

Серед нім. україністів активними були Г. *Кох,* дослідник іст. укр. церкви, П. Рорбах, автор розвідки "Deutschlands Ukraine Politik" (1918), Т. Біберштайн ("Die ukrainische Frage. Die Ukraine vor und nach dem Weltkrieg im Lichte der neuesten wissenschaftlichen Quellen", 1934). Особливо продуктивним був А. Шмідт, який у ст. "Das ukrainische Problem" (у місячнику "Volk und Reich", Heft 8, 1933), на основі іст. огляду України вважав, що в інтересах нім. народу є сприяти прагненню українців до самостійности, бо без існування укр. держави не може бути спокою в Сх. Европі. Напередодні другої світової війни А. Шмідт у праці "Ukraine, Land der Zukunft" (1939), ще раз відстоюючи ідею самостійности України, намагався звернути увагу нім. суспільности на важливість укр. питання також в інтересі самої Н. Однак напрям політики Гітлера був ін., і 1941 праця А. Шмідта була вилучена з ужитку. Перед нім.-сов. війною 1941 Ін-т студій кордонів і закордонних дослідів у Берліні підготував за співучастю В. Кубійовича Атляс України, який, однак, з наказу політ. влади не був поширений. Анонімно, під маркою "Editions Prométhée" (Страсбурґ) совєти видали відповідно підібрані документи для компромітації Центр. Ради і Гетьманату: "Die deutsche Okkupation der Ukraine. Geheimdokumente" (1937).

1939 - 1945. Властиві наміри нім. нац.-соц. (гітлерівської) політики щодо України виявились в подіях Карп. України 1938-39. Німці віддали на поталу угор. гонведам започатковане укр. нац. відродження на цій частині України. Після нім.-сов. пакту (23.8.1939) німці віддали совєтам Зах. Укр. Землі, а на зах. окраїнах у складі *Ген. Губернії* дозволяли мінімальну допомогово-культ. діяльність в рамцях *Укр. Центр. Комітету.* У червні 1940 за згодою німців совєти захопили Півн. Буковину й Басарабію. З поч. нім.-сов. війни (22.6.1941) німці, захопивши більшість укр. земель запровадили на них колоніяльну систему і поліційний терор. Була

ліквідована спроба відновлення укр. державности у Львові - *Укр. Держ. Правління* (30.6.1941), приєднано Галичину до Ген. Губернії (дистрикт Галичина), 1.8.1941 з частини укр. центр. земель створено "Reichskommissariat Ukraine" (20.8.1941) на чолі з Е. *Кохом* й з осідком у Рівному. У 1942-44 німці вивезли на примусові роботи до Н. бл. 2 мільйони українців. Півн. Буковину і частини Басарабії й *Трансністрію* німці віддали у володіння Румунії. На контрольованих німцями укр. землях були переслідувані всі прояви політ.-самостійницької дії: *Укр. Нац. Рада у Львові* (липень 1941), *Укр. Нац. Рада у Києві* (жовтень 1941), *Похідні групи ОУН* (див. також "*Нахтіґаль*" і "*Роланд*"). З 1942 на Волині й Поліссі почали формуватися партизанські загони проти нім. окупації, з 1943 оформилася *Укр. Повстанська Армія.* Єдиною реґулярною укр. військ. формацією в складі нім. збройних сил була *Дивізія "Галичина"*, зформована у квітні 1943. З серпня 1943 до жовтня 1944 поступово німці залишили Україну, захоплену сов. військами.

За війни з уваги на цензурні умови появилося мало праць з нім. боку на укр. теми, особливо про укр. державницькі прагнення. Все ж слід занотувати розвідку П. Рорбаха і А. Шмідта "Osteuropa historisch-politisch gesehen" (1942) і монографію Ф. Павзера "Die Ukraine" (1943); з ділянки іст. укр. церкви працю Е. Вінтера "Byzanz und Rom im Kampf um die Ukraine, 955-1939" (1942, укр. переклад 1944); також праці: Д. Антоновича "Deutsche Einflüsse auf die ukrainische Kunst" (1942), Р. Смаль-Стоцького "Die germanisch-deutschen Kultureinflüsse im Spiegel der ukrainischen Sprache" (1942), Д. Дорошенка "Die Ukraine und das Reich. Neun Jahrhunderte deutsch-ukrainischen Beziehungen" (1941), Ф. Лянґа "Die Ukrainer Galiziens im Kampf um die Aufrichtung des ukrainischen Staates" (1943), Ґ. Відемаєра "Ukraine, Brot für Europa" (1942).

Вже після закінчення війни цій добі присвячено багато праць, гол. укр. і чужинецьких дослідників на теми викриття нім. політики супроти укр. народу. Серед них: Р. Ільницький, "Deutschland und die Ukraine 1934-1945", 2 тт. (1955-59); І. Каменецький, "Hitler's Occupation of Ukraine, 1941-1944" (1956); К. Паньківський, "Роки нім. окупації, 1941-1944" (1965, 2 вид. 1983); Ґ. Райтлінґер, "The House built on Sand. The Conflicts of German Policy in Russia 1939-1945" (1960); Р. Торжецький, "Kwestia ukrainska w polityce III Rzeszy (1933-1945)" (1972); Дж. Армстронґ, "Ukrainian Nationalism 1939-1945" (1955).

П і с л я 1 9 4 5. Після другої світової війни УССР утримувала екон. і культ. зв'язки перев. з Нім. Дем. Республікою. Ці зв'язки визначав союзний центр. 1958 був створений у Києві укр. відділ Т-ва радянсько-нім. дружби і культ. зв'язків, гол. якого був І. Білодід. Як мова про Зах. Н., то нипцівна нім. політика щодо України за другої світової війни не сприяла укр.-нім. співпраці. Все ж деякі прояви її на культ. відтинку мали місце у зв'язку з тим, що в Н. опинилося значне ч. укр. політ. еміґрантів, фахівців з різних ділянок.

1948 відновило у Мюнхені передвоєнну діяльність Нім.-Укр. Т-во, яке очолювали К. Бенш, К. Ґребе, Ф. Редер, Г. Прогаска. Це т-во видавало за ред. Г. Прокопчука журн. "Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart" й видало низку публікацій для ознайомлення німців з укр. проблематикою. Паралельне *Нім.-Укр. Т-во ім. Гердера,* засноване 1948 з ініціятиви І. Мірчука й Г. Коха, 1960 злилося з Нім.-Укр. Т-вом.

З 1946 Укр. Вільний Ун-т (УВУ) відновив діяльність у Мюнхені й одержав від баварського уряду визнання як приватний ун-т з правом надавати докторські диплоNи. Для зв'язку з нім. колами 1962 УВУ, НТШ і УТГІ створили Т-во Сприяння Укр. Науці (Arbeits- und Förderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften). Кураторія Т-ва, в якій є представники нім. федерального і баварського урядів (куратори: Р. Людер, Й. Маурер, В. Янів, Г. Зінґбартль) дбає про здобуття допомоги для названих трьох наук. т-в від нім. урядових установ.

У к р а ї н ц і в Н. До 1914 українці перебували в Н. спорадично, перев. на студіях, дехто з письм. і мистців вдосконалював свої знання: з кін. 19 в. - М. Івасюк, М. Сосенко, І. Труш, Ю. Нарбут, О. Мурашко, М. Паращук, згодом Є. Ліпецький, Д. Горняткевич. При кін. 19 - на поч. 20 в. до Н. з Зах. Укр. Земель приїжджали українці на працю як сезонові робітники.

За першої світової війни в Н. купчилися українці, що належали до Союзу Визволення України, вони допомагали полоненим українцям з рос. армії, зібраним у таборах *Вецляру, Раштату, Зальцведелю* (бл. 200 тис. осіб). 1918-21 у Берліні існувало укр. посольство і низка місій

УНР і Укр. Держави. 1919 до Н. почали приїжджати обмеженим ч. політ. еміґранти, учасники визвольних змагань.

Між двома світовими війнами українці в Н. гуртувалися біля т-ва "Укр. Громада", заснованого 1919, яке спершу було заг.-укр., а згодом стало гром. осередком гетьманського руху, і коло укр. посольства. Щойно пізніше, з 1933, засновано *Укр. Нац. Об'єднання* (УНО), яке стояло під впливом ОУН і при кін. 30-их - на поч. 40-их рр. стало сильною гром. орг-цією. Ін. укр. осередком було в-во *"Укр. Слово"*, що діяло в Берліні у 1921-26, дир. якого був З. Кузеля. З 1919 до 1933 у Берліні діяла *"Укр. Накладня"* Я. Оренштайна, у ред. якої працювали З. Кузеля, Б. Лепкий, В. Сімович. У Н. (Берлін) появлялися часописи *"Укр. Слово"* (1921-23), *"Укр. Прапор"* (1923-31), *"Osteuropäische Korrespondenz"* (1926-30) за ред. З. Кузелі, "Ukrainischer Pressedienst" (*Укр. Пресова Служба,* УПС), 1931-39, інформаційне бюро, організоване колами ОУН (ред. М. Селешко, В. Стахів).

З 1921 на студії до нім. ун-тів почали приїжджати укр. студенти, що мали свої студентські орг-ції: Спілку Укр. Студентів у Н. й Укр. Студентські Громади у Берліні, Кеніґсберґу, Кілі, Ґеттінґені, Бресляві, Данціґу. Для координації студентських т-в створено *Союз Укр. Студентських Орг-цій у Н. та в Данціґу* (СУСОНД).

У Н. (Берлін) жили політ. діячі: кол. гетьман П. *Скоропадський,* деякий час Є. Коновалець, през. ЗУНР - Є. Петрушевич та їхні найближчі співр.; у Мюнхені з 1919 перебував І. Полтавець-Остряниця.

У Берліні існувала гр.-кат. парафія, перетворена 1940 на Апостольську Візитатуру (о. І. *Вергун*). З 1940 діяла гр.-кат. парафія в Мюнхені. У 1930-их рр. існувала також укр. правос. парафія.

За другої світової війни попередня еміґрація в Н. почала поповнюватися українцями з різних земель. Після розвалу Польщі 1939 у Н. опинилися українці, кол. вояки поль. армії, втікачі з Зах. Укр. Земель, українці з Буковини, які виїхали 1940 з нім. переселенчою комісією, з поч. нім.-сов. війни 1941 полонені сов. армії, а з 1942 українці, вислані на примусову роботу, т. зв. *остарбайтери.* При кін. війни в Н. перебували приблизно 2,5-3 млн українців, серед яких у найтруднішому становищі, без ніякої опіки були полонені сов. армії й остарбайтери. Щойно з кін. 1944 нім. уряд, втративши всі укр. землі, пробував дещо змінити свою політику щодо останніх. Німці були змушені визнати нац. поділ серед цих робітників і для українців з кол. Райхскомісаріяту Украіне створити Центр. Представництво в Н., яке очолив кол. бурґомістер Харкова О. Семененко. Для них організовано культ. опіку. Натомість опіку над українцями з Ген. Губернаторства, до якого належала й Галичина, перебрало представництво Укр. Центр. Комітету в Берліні.

Зі збільшенням ч. українців у Н. розбудувалися дві гром. орг-ції: пронаціоналістичне *Укр. Нац. Об'єднання* (УНО), яке очолював Т. Омельченко, і в нових межах Великонімеччини 1942 охоплювало 1 268 філій і 42 тис. чл.; пресовим органом УНО був тижневик *"Укр. Вісник"*. Другою дозволеною німцями гром. орг-цією була прогетьманська *Укр. Громада,* що нараховувала бл. 6 000 чл. і видавала свій орган *"Укр. дійсність"*. Офіц. нім. орг-цією була *Укр. Установа Довір'я в Нім. Райху* (Ukrainische Vertrauensstelle im Deutschen Reich), очолена М. Сушком, яка опікувалася соц. інтересами бездерж. українців у Н. Студентською централею була Націоналістична Орг-ція Укр. Студентства Великонімеччини (НОУС, 1941-45).

Після закінчення другої світової війни у всій Н. спочатку перебувало біля трьох млн українців, велику частину яких 1945 репатрійовано, так що на поч. 1946 лишилося в Зах. Н. приблизно 180 тис. українців; це була друга, після поляків, найбільша нац. група *переміщених осіб* (Displaced Persons, D. P.), більшість яких жили в *таборах Д. П.* Спочатку допомогу для переміщених осіб подавала Адміністрація Допомоги і Відбудови Об'єднаних Націй *(УНРРА),* а з 1947 створена Міжнар. Орг-ція для Втікачів *(ІРО),* завданням якої було переселювати біженців. З 1946 українці почали переселюватися спочатку до зах. євр. країн: Франції, Бельгії, Великобрітанії, а згодом до заокеанських країн: ЗДА, Канади, Бразілії, Австралії й ін. 1947 ч. українців у Н. зменшилося до 140 тис., 1948 - 111 тис., 1949 - 86 тис. і 1950 - 55 тис.

1947 українці перебували в 134-ох таборах, деякі жили в приватних приміщеннях. Найбільші провінції поселення були: в амер. окупаційній зоні: Баварія - 66 тис., Баден - 9,4 тис., Гессен - 8,2 тис.; у бріт. зоні: Нижня Саксонія - 10,8 тис., Півн.

Надрайнщина-Вестфалія - 6,8 тис., Шлезвіґ-Гольштайн - 1,5 тис., Гамбурґ - 3,2 тис.; у франц. зоні: Надрайнщина-Фальц - 3,3 тис., Вюртемберґ - 2,2 тис.

Гол. місц., в яких жили українці, за обчисленням 1946-47: у амер. зоні: Авґсбурґ-Зоммерказерне (2 640), Мюнхен-Шляйсгайм (2 020), Мюнхен-Фрайман (2 580), Мюнхен-Ляйм (720), Берхтесґаден-Орлик (2 110), Ашафенбурґ-Ляґарде (2 300), Ашафенбурґ-Артілері-казерне (1 450), Ашафенбурґ-Піонір-казерне (2 000), Ашафенбурґ-Буа-Бріле (1 300), Міттенвальд-Єґерказерне (2 890), Міттенвальд-Піонірказерне (1 190), Новий-Ульм (1 930), Стефанскірхен (1 170), Ляндсгут (900), Інґольштадт (1 280), Ерлянґен (810), Діллінґен (1 660), Райтерзайх (970), Ноймаркт (1 070), Байройт (2 170), Реґенсбурґ (4 660), Ельванґен (2 330), Еттлінґен (2 150), Карлсруе (1 300), Людвіґсбурґ (800), Пфорцгайм (1 130), Штутґарт-Цуфенгаузен (1 580), Корнберґ (2 340), Майнц-Кастель (1 800). У бріт. зоні: Ганновер-табір "Лисенка" (3 430), Гайденау (3 030), Галлендорф (1 420), Батгорн (1 350), Гамбурґ-Фалькенберґ (1 110), Бравншвайґ (900), Бурґдорф (970), Білефельд (850), Ґосляр (1 200), Ґеттінґен (680), Дельменгорст (800), Ґоденау (650), Лінторф (1 320), Коріґен (740), Мунстер-Ляґер (1 530), Мюльгайм-Рур (1 440), Райне (1 910). У франц. зоні: Ґнайзенау (1 370), Бад Кройцнах (670), Ляндштуль (610), Трір (530).

Спочатку серед українців переважали молоді люди, до 20 р. приблизно 24%, 20-50 р. - 64%, понад 50 р. - 10%.

Масова рееміґрація закінчилася на поч. 1950-их рр., відтоді в Н. залишилося приблизно 20 тис. українців, спочатку це були перев. старші віком і непрацездатні, згодом підросло молоде покоління, після ліквідації таборів українці були зрівняні в правах (крім політ.) з нім. населенням як "чужинці без батьківщини" і включені в нім. економіку.

Тим часом відбулося й переміщення до пром. р-нів; 1970 розміщення українців у Н. було наступне: Баварія - 8 700 (44%), Баден-Вюртемберґ - 3 500 (18%), Гессен - 3 300 (16%), Вестфалія - 1 550 (7,3%), Нижня Саксонія - 1 450 (7,2%), Гамбурґ, Бремен, Берлін - разом бл. 1 300 (6%). 80% працездатних українців працюють у пром-сті й будівництві, 5% у сіль. госп-ві, 3% в укр. гром. установах. Дехто з українців заклав невеликі торг. й ін. підприємства; у Н. існує низка укр. фахівців: лікарів, дантистів, інж., адвокатів, учителів, проф. тощо.

Р е л. - ц е р к. ж и т т я. У Зах. Н. українці визнавали: 67% кат., 31% правос. і 2% ін. віросповідання. Ч. єп., свящ. і церк. громад мінялися; 1948 було 39 кат. громад з 151 свящ.; правос. відповідно 38 і 99, євангельських 17 і 19. 1949: 21 кат. громада з 48 свящ., правос. відповідно 23 і 52, євангельських 12 і 12. 1980: 21 кат. громада з 26 свящ., правос. 20 і 10. З 1945 у Мюнхені була Візитатура Укр. Кат. Церкви, яку очолював о. М. Вояковський, згодом коли Візитатуру перейняв під свій заряд єп. І. Бучко ген. вікарієм став о. П. Голинський. Укр. Кат. Церкву з 1959 як екзарх очолює єп. П. Корниляк. Екзархат Н. охоплює 4 деканати з приблизно 13 тис. вірних. УАПЦ очолювали митр. Іканор Абрамович, згодом архиєп. Орест Іванюк й Анатолій Дублянський. У Мюнхені у 1980-их рр. жив архиєп. Володимир Дідович. Адміністратором УАПЦ в Н. є архипресвітер П. Дубицький. Частина правос. належить до УАПЦ Соборноправної.

Ш к і л ь н и ц т в о було добре організоване у 1945-51, за часів перебування українців в таборах Д. П. Деякі статистичні дані за 1947-48 навчальний р. свідчать про інтенсивність освіти: 72 дитячі садки з 139 виховниками і 2 550 дітьми; 87 нар. шкіл з 400 учителями і 5 300 учнями; 35 гімназій з 461 учителем і 2 780 гімназистами; 8 ін. сер. шкіл з 58 учителями і 400 учнями; 39 фахових шкіл з 217 учителями і 2 100 учнями. Крім того, функціонували 5 високих шкіл: *Укр. Вільний Ун-т, Укр. Техн.-Госп. Ін-т, Укр. Екон. Висока Школа,* Богословсько-Пед. Академія УАПЦ й Укр. Кат. Духовна Семінарія, які охоплювали 314 викладачів і бл. 1 260 студентів. У 1950-их рр. з виїздом великої частини українців та з включенням решти їх у нім. економіку ліквідовано попередню сітку шкільництва, працювали тільки додаткові курси українознавства "суботніх" шкіл, які діють у системі *Центр. Представництва Укр. Еміграції в Н.* (ЦПУЕН). Ч. суботніх шкіл і дитячих садків постійно меншає: 1955 їх було 41 і 24, 1970 залишилося ледве 20 і 3. Координуючу гром. працю на відтинку шкільництва проводило т-во "Рідна Школа", а

допомогу приміщенням для учнів і студентів Укр. інтернат у Мюнхені.

Гром.-культ. і політ. життя. 1945-51 українці вели в Н. жваву гром., культ., проф. і політ. діяльність. Тут діяли 41 орг-ція з 638 філіями і 58 тис. чл., було 44 в-в, виходило 147 періодичних вид., появилося понад 700 книжкових публікацій. Діяли 31 оркестра, 60 хорів, 54 аматорських драматичних гуртків. Серед проф. ансамблів були театри В. Блавацького, Й. Гірняка, хори під керівництвом Н. Городовенка, В. Божика, Капеля бандуристів Китастого. Свої орг-ції мали образотворчі мистці, музики, літератори - Мист. Укр. Рух (*МУР*), журналісти - Спілка Укр. Журналістів, учителі, лікарі, ветеринари, інж., техніки, кооператори тощо. Добре організовані були укр. студенти, 1947 у нім. й укр. високих школах навчалося 2 325 студентів, згуртованих в укр. студентських громадах. У Н. до 1952 діяла централя Центр. Союз Укр. Студентства. Наук. діяльність провадило *Наук. Т-во ім. Шевченка* й *Укр. Вільна Академія Наук.*

Для координації й репрезентації укр. гром. і культ. установ створено у листопаді 1945 в Ашафенбурзі Центр. Представництво Укр. Еміґрації (ЦПУЕ, перший гол. В. Мудрий), яке 1953 переіменовано на ЦПУЕН (у Н.). Спочатку ця гром. централя опікувалася всіма українцями, а з 1953 тільки своїми чл., яких 1956 було 6 700, а 1980 - 3 300. ЦПУЕН координує працю обл. і місц. представництв. Крім того, до системи ЦПУЕН входять більшість незалежних орг-цій і установ: жін., молодечих, студентських, комбатантських, церк., допомогово-харитативних, проф. З 1964 гол. ЦПУЕН був Антон Мельник.

Після другої світової війни центром укр. політ. життя став *Мюнхен,* де мали свій осідок майже всі політ. формації. У Мюнхені мали свій осередок еміґраційний передпарлямент *Укр. Нац. Рада,* Держ. Центр Укр. Нар. Республіки (див. *Уряд УНР в екзилі*) і координаційний центр поневолених большевиками народів - *АБН* (Антибольш. Бльок Народів). Серед політ. діячів довгий час в Н. працювали: А. і М. Лівицькі, І. Мазепа, С. Витвицький, С. Баран, С. Довгаль, І. Багряний, П. Феденко, С. Бандера, Я. і С. Стецько, Д. Андрієвський, О. Бойдуник, М. Капустянський, Я. Маковецький, Л. і Д. Ребет, Б. Кордюк, В. Стахів, В. Доленко, Ф. Піґідо.

В-вай преса. У Н. діють укр. в-ва: у Мюнхені "Сучасність", *Укр. В-во,* "Логос", "Дніпрова Хвиля", "Verlag Ukraine", пов'язане з Нім.-Укр. Т-вом, що спеціялізувалося на видаванні нім.-мовної літератури про Україну, "*Молоде Життя*", що видає ЕУ, "Христ. Голос", Ін-т літератури ім. М. Ореста, "На горі". У Новому Ульмі діяло в-во "Укр. Вісті". Книжкова продукція укр. в-в у Н. 1951-80 нараховувала до 220 позицій. Велику вид. діяльність на наук. відтинку провадить Укр. Вільний Ун-т: "Наук. Записки", а разом з "Arbeits- und Förderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften" спершу "Mitteilungen" (1965-81), а з 1982 "Jahrbuch der Ukrainekunde".

У Н. появлялися два тижневики "*Шлях Перемоги*" і "*Христ. Голос*", журн. "*Сучасність*". Перестали виходити: "*Укр. Трибуна*", "*Сучасна Україна*", "*Укр. Самостійник*", "*Мета*", "*Укр. Вісті*" (у Новому Ульмі), "*Вперед*", "*Рідна Церква*" і багато ін.

Після другої світової війни у Н. перебувала більшість укр. учених, письм., мистців, культ., гром. і політ. діячів, яких згадано при відповідних орг-ціях і установах. Подаємо українців, які працювали у нім. ун-тах: Д. Чижевський (Гайдельберґ), О. Горбач (Франкфурт на Майні), Ю. Блохин-Бойко, А. Білинський, Г. Наконечна, М. Антохій (Мюнхен), Д. Злепко (Бонн), Б. Осадчук (Берлін). В укр. навчально-наук. установах, що перебували в Н. працювали: в УВУ: І. Мірчук, Ю. Панейко, В. Орелецький, Ю. Блохин-Бойко, В. Янів, Б. Крупницький, Н. Полонська-Василенко, П. Зайцев, Є. Ґловінський, Д. Олянчин, Ю. Студинський, М. Міллер, П. Курінний, О. Горбач, П. Феденко, М. Гоцій, І. Гриньох, І. Качуровський, І. Кошелівець, Г. Васькович, З. Соколюк; в УТГІ: Б. Іваницький, П. Савицький, Р. Єндик, М. Коржан, І. Майстренко, А. Фіґоль. У нім. бібліотеках працювали: Д. Олянчин (Штутґарт), Л. Білас (Гамбурґ), С. Мардак (Кельн), Н. Холявка (Мюнхен).

Інформації про укр. справу до нім. преси подавали: Б. Левицький, Б. Осадчук, А. Г. Горбач, К. Горбач; укр. публіцисти і журналісти: З. Пеленський, В. Стахів, М. Коновалець, Г. Прокопчук, В. Маруняк, М. Стиранка.

Серед укр. белетристів, літературознавців і мистців у Н.: М. Орест, Е. Андієвська, І. Качуровський, І. Костецький, В.

Державин, О. Грицай, Ю. Блохин-Бойко, І. Кошелівець, Г. Крук, В. Вардашко, В. Стрельніков, В. Сазонов.

Серед німців, крім уже згаданих, які були україністами чи сприяли україністиці, були: Ґ. Штадтмюллер, Е. Кошмідер, А. Шмаус, Г. Райнфельдер, Н. Лобковіч, Й. Мадей, Т. Роде, Л. Мюллер, Ф. Гейер, А. Вінценц, Г. Ґляссель, Е. Фелькль, Б. Ґрешель, а в Сх. Н.: Е. Вінтер, П. Кіршнер, Е. Рейснер, М. Веґнер й ін.

Укр. гром.-культ. діячі в Н.: Ю. Павликовський, В. Плющ, Антон Мельник, В. Дідович (згодом архиєп. УАПЦ), С. Мудрик, І. Жеґуц, В. Леник, Ю. Ковальчук, Г. Комаринський.

Література: Васильевский В. Древняя торговля Киева с Регенсбургом. Журнал министерства народного просвещения, VII, 1888; Halban A. Zur Geschichte des deutschen Rechtes in Podolien, Wolhynien und der Ukraine. Берлін 1896; Goetz L. Das Kiever Höhlenkloster als Kulturzentrum des vormongolischen Rußlands. Пассав 1904; Voigt H. Brun von Querfurt. Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer. Штутґарт 1907; Ediger T. Rußlands älteste Beziehungen zu Deutschland, Frankreich und der römischen Kurie. Галле 1911; Baumgarten (de) N. Généalogies et mariages des Rurikides russes du Xe au XIIIe siècle. "Orientalia Christiana", IX, 1, N°35. Рим 1927; Oljantschyn D. Die neuen Quellen zur Erforschung der Beziehungen zwischen der Ukraine und dem Großen Kurfürst um die Mitte des XVII Jahrhunderts. "Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin", Bd. I, 1927; Шайтан М. Германия и Киев в XI в. Летопись занятий постоянной историко-археографической комиссии за 1926 год. Вып. 1 (34). П. 1927; Лоський І. Українці на студіях в Німеччині в 16-17 ст. ЗНТШ, т. CLI. Л. 1931; Олянчин Д. Українсько-бранденбурзькі політ. зносини в 17 ст. ЗНТШ, т. CLI. Л. 1931; Крупницький Б. Гетьман Мазепа в освітленню нім. літератури його часу. Жовква 1932; Saunders A. Um die Gestaltung Europas. Мюнхен 1938; Mirtschuk I. Deutsche Philosophie in der Ukraine. Мюнхен 1939; Antonowytsch M. Deutsch-ukrainische Beziehungen. В кн. Handbuch der Ukraine. Ляйпціґ 1941; Doroschenko D. Die Ukraine und das Reich. Neun Jahrhunderte deutsch-ukrainischer Beziehungen im Spiegel der deutschen Wissenschaft und Literatur. Ляйпціґ 1941; Jakovliv A. Das deutsche Recht in der Ukraine und seine Einflüsse auf das ukrainische Recht im 16-18 Jahrhundert. Ляйпціґ 1941; Antonowytsch D. Deutsche Einflüsse auf die ukrainische Kunst. Ляйпціґ 1942; Saunders A. Osteuropa in kontinentaleuropäischer Schau. T. 1. Мюнхен 1942; Ilnytzkyj R. Deutschland und die Ukraine 1934-1945. Tatsachen europäischer Ostpolitik. T. I-II. Мюнхен 1958; Prokoptschuk G. Ukrainer in München. Мюнхен 1958; Prokoptschuk G. Ukrainer in München und in der Bundesrepublik. Мюнхен 1959; Заставенко Г. Крах нім. інтервенції на Україні в 1918 р. К. 1959; Dem Andenken Paul Rohrbachs. Ein Beitrag zur osteuropäischen Problematik. Мюнхен 1959; Prokoptschuk G. Ukrainische Künstler in Deutschland. Мюнхен 1961; Rohrbach P. Von Brest Litowsk bis Jalta. Ein Vierteljahrhundert Osteuropa. Мюнхен 1961; Mackiw T. Mazepa im Lichte der zeitgenössischen deutschen Quellen. Мюнхен 1963; Prokoptschuk G. Deutsch-Ukrainische Gesellschaft. 1918-1963. Мюнхен 1963; Кулінич І. Україна в загарбницьких планах нім. імперіалізму. К. 1963; Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Зб. документів і матеріалів. К. 1963; Паньківський К. Роки нім. окупації 1941-44. Нью-Йорк - Торонто 1965, 2 вид. 1985; Кулінич І. Екон. та культ. зв'язки Укр. РСР з Нім. Дем. Республікою (1949-65). К. 1966; Кулінич І. Українсько-нім. іст. зв'язки. К. 1969; Зеленецький О. (ред.) На гром. ниві. До 25-ліття ЦПУЕН. Мюнхен 1972; Janiw W. Ukrainische Freie Universität. Мюнхен 1972; Wynar L., Subtelny O. (eds.) Habsburgs and Zaporozhian Cossacks. The Diary of Erich Lassota von Steblau 1594. Літтлетон 1975; Маруняк В. Українці в Німеччині. В кн. Укр. поселення. Довідник. ЗНТШ, т. 200. Нью-Йорк 1980; Joukovsky A. La Rus' Kiévienne et l'Occident aux Xe - début XIIIe siècles. Communication présentée au Congrès international des slavistes à Kiev. Париж 1983; Kosyk W. Das Dritte Reich und die ukrainische Frage. Dokumente 1934-1944. Мюнхен 1985; Маруняк В. Укр. еміґрація в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Т. І. 1945-1951. Мюнхен 1985; Жила В. Апостольський Екзархат у Німеччині і Скандінавії. Мюнхен 1989; Леник В. Вчора, сьогодні, завтра. До історії Укр. інтернату в Мюнхені. Мюнхен 1990, нім. вид. 1992; Kubijowytsch V. Historischer Atlas der Ukraine. Ein deutsches Dokument aus dem Jahr 1941. Мюнхен-Париж 1993.

А. Жуковський

"Нова Думка", орган *Союзу Русинів і Українців Хорватії* укр. мовою, бачванським діялектом і сербохорв. мовою, що появлявся з 1971 у Вуковарі під ред. В. Костельника; 4 до 6 чч. річно по 50-150 стор. До 1990 вийшло 84 чч. Присвячений місц. проблематиці та історії закарп. і гал. українців.

О

Озеленення, створення системи зелених насаджень населених пунктів (парків, лісопарків, скверів, деревно-чагарникових смуг навколо пром. підприємств, житлових масивів і в середині них, квітників і ґазонів, вертикальне О. будівель тощо). О. - це елемент середовища, який організовує територію і формує архітектурно-художнє обличчя населеного пункту, забезпечує рекреаційні потреби меш. (захищає їх від транспортних та ін. шумів, відпрацьованих газів двигунів та пилу, реґулює радіяційний, тепловий, воложистий і вітровий режими). Зелені насадження надають населеному пунктові індивідуальні, самобутні риси. Вони виявляють, відтіняють і підкреслюють найбільш цінні якості будинків і пам'ятників, декорують глухі стіни, мури, старі будівлі, пром. підприємства, транспортні мережі. Велика роля їх в оформленні міськ. площ та ін. композиційних центрів. З їх допомогою проявляються особливості і згладжуються недоліки рельєфу. Об'єкти О. є самостійними творами садово-паркового мистецтва, духовним надбанням народу. Бульвари Києва і Дніпропетровського, парки Умані, Тростянця, Львова відомі за межами України, як високі зразки ляндшафтної архітектури.

Високохудожні декоративні властивості мають квітники і ґазони, що входять в ансамблі парків і скверів або є самостійними формами О. Розмаїття барв і форм, можливість застосовувати квіти у поєднанні створює неповторну мист. палітру. Естетичне і емоційне значення зелених насаджень зростає при поєднанні штучних декоративних форм з природними елементами (фраґментами лісів, лук, водоймами). У створенні життєвого середовища багато важать санітарно-гігієнічні і кліматоформуючі функції зелених насаджень. Вони наближають умови міськ. чи сіль. середовища до показників, які характеризують зону комфорту. В Україні для неї вважають інтервал температур у 18°-20° С, швидкість вітру 2-6 м/с, відносну вологість 30-70%. Рівень шуму в комфортних умовах не повинен перевищувати 45 дБ вночі та 65 дБ вдень. Комфортність залежить і від вмісту шкідливих домішок у повітрі, які не повинні перевищувати гранично допустимі концентрації. Зелені насадження формують світлову і псих. комфортність. Вони мають бути не дуже строкатими (поєднання не більше 6 кольорів), але й не дуже монотонними. Комфортність формує поєднання природних і штучних насаджень, які облагороджують клімат та ін. компоненти міськ. ляндшафту. Зелені насадження підвищують ступінь іонізації повітря в 5-7 разів, що надає їм лікувальних властивостей.

Елементом зеленого будівництва є вертикальне О., що полягає у використанні ліян, дерев, трав на спеціяльних конструкціях (каркасах, перґолях, навісах, фасадах будинків, їх дахах і карнизах) для ізоляції окремих ділянок об'єктів, прикраси будівель і споруд, підвищення комфортности простору. В останні десятиріччя вертикальне О. в Україні занедбане, воно є перспективним і потребує значно більшої уваги.

Теоретичною і конструкторською базою О. є ляндшафтна архітектура - галузь містобудування, метою якої є формування гуманного середовища для життя і відпочинку населення м., с., курортів.

Підготову ляндшафтних архітектів - озеленювачів на Україні проводить Львівський Лісотехн. Ін-т (катедра екології, ляндшафтної архітектури та садово-паркового будівництва), а спеціялістів сер. ланки в деяких технікумах і проф.-техн. училищах.

Роботи з О. та догляду за насадженням здійснюють міськ. трести зеленого госп-ва і відповідні служби на підприємствах, в сіль. р-нах. Кошти виділяються з місц. бюджетів або за рахунок госп-в.

С. Трохимчук

Озівське військо, див. *Озівське козацьке військо.*

Олива, маслина (Olea), рід рослин родини маслинових. Вічнозелене дерево або кущ, заввишки 5-10 м. Квітки двостатеві, зібрані в китиці. Плід - м'ясиста кістянка; м'якуш плоду містить 30-40% високоякісної олії (у висушених до 75%). На Україні вирощують у Півд. Криму.

Оренда (від латинського arrendare), здача в найми, передача на певних умовах та певний термін частини повноважень відносно власности на, як правило, тимчасово вільні засоби праці, землю, надра землі, ліси, оз., ін. природні ресурси.

Сторона (фіз. особа, орг-ція, держава), яка здає щось в найми, є орендодавцем, а та, якій здається, тобто яка приймає щось в О., є орендарем.

В процесі О. між сторонами складаються відповідні екон. відносини (орендні відносини). Формально вони конституюються в договорі О., який укладається між орендодавцем і орендарем.

Договором О. закріплюється перелік об'єктів О., тривалість О., а також форма, розмір та правила здійснення орендної плати за користування майном або ресурсами, що передані в найми.

Орендна плата складається, як правило, з амортизаційного платежу, тобто процентів на капітал, що вкладений власником у майно, яке здається в О., а також із рентного платежу. Вона є важелем впливу з боку орендодавця на ефективність використання орендарем об'єктів О.

Амортизаційні платежі можуть не входити до орендної плати у випадках, коли договором О. не передбачено викуп орендарем майна, що здається йому в найми, або коли це стосується природних ресурсів.

За певних умов О. може приймати форму зрощення фінансового капіталу із апаратом держ. та муніципального управління.

На укр. землях за поль. панування орендарями були, звичайно, чужинці, які експлуатували місц. селян. В іст. значенні О. названо також корчму, шинок, а орендарем - шинкаря, який збагачувався коштом бідних селян.

В сучасній Україні існують різні види О.

О. з е м л і має одне із найбільших поширень в розвинених країнах. В Україні дозволена Зем. Кодексом.

На умовах О. земля надається громадянам України, орг-ціям, в тому ч. гром. об'єднанням та рел. орг-ціям, спільним підприємствам з участю іноземного капіталу. Орендодавцями землі в Україні є власники землі, а також місц. ради нар. депутатів.

Земля може надаватися в О. в короткострокове (випасання худоби, сінокосіння, городництво) і довгострокове користування. Розміри орендної плати за землю залежать від характеру використання зем. ділянки (с.-г. угіддя, ділянка під забудову пром. чи цивільну, для прокладання шляхів сполучення чи розміщення збройних сил, для створення зеленої зони, чи ін.).

Розвиток орендних відносин в аграрному секторі нац. економіки України має стриманий характер, перебуває в прямій залежності від наук.-техн. проґресу в сфері механізації с.-г. праці, від структурних зрушень, від концентрації виробництва та орг-ції аґровиробничої інфраструктури.

О. п і д п р и є м с т в допускається в Україні на підставі закону "Про О. майна держ. підприємств та орг-цій" (10.4.1992), як форма роздержавлення власности, передача майна підприємств держ. або комунальної форм власности в найми окремим фіз. особам або організованим їх колективам. Необхідність здачі в О. майна держ. та комунальних підприємств зумовлена була потребою роздержавлення власности майна малих, сер. і особливо великих за розмірами підприємств, переходом від тоталітарної до дем. системи управління нац. економікою.

Орендодавцем держ. підприємств визначено особливий орган виконавчої влади, Фонд держ. майна, який створено на підставі закону "Про приватизацію майна держ. підприємств". Він підзвітний Верховній Раді України. Цей орган та його реґіональні відділи і представництва діють на підставі Тимчасового положення, затвердженого Верховною Радою України 7.6.1992. Фонд держ. майна є захисником майнових прав України на її території та за кордоном, здійснює держ. політику у сфері приватизації держ. майна, виступає орендодавцем майнових комплексів, що є держ. власністю, сприяє процесам демонополізації внутр. товарних ринків.

Орендарями держ. підприємств України за законом можуть бути орг-ції орендарів, громадяни та юридичні особи України, іноземних держав, міжнар. орг-ції та особи без громадянства. Орг-ція орендарів створюється з ч. бажаючих стати орендарями майна держ. (комунального) підприємства, яке передається в О. Найвищим її органом управління є заг. збори, або на великих підприємствах конференція уповноважених, які обирають правління та керівника, а також приймають положення про орг-цію. Орг-ція орендарів,

яка створюється трудовим колективом підприємства, що передається в О. згідно до закону "Про О. майна держ. підприємств та орг-цій", має переважне перед ін. фіз. та юридичними особами право на укладення договору О. майна того підприємства, де її утворено.

Ініціятива в О. підприємств як формі роздержавлення власности може належати всьому трудовому колективу підприємства, що здається в О., або його окремому підрозділу, або фіз. чи ін. юридичній особі. Оцінка майна підприємства здійснюється за його відновною вартістю.

Соц.-екон. природа орендного підприємства є принципово відмінною від природи держ. підприємства. Орендне підприємство є перехідною формою денаціоналізації великих пром., будів., транспортних, ін. підприємств.

У складних умовах суспільної кризи в Україні інтереси орендарів захищає Спілка орендарів та підприємців України, гром. орг-ція, створена в липні 1990 для оборони інтересів окремих орендарів, оргцій орендарів та ін. підприємців в органах держ. влади, а також надання їм методичної допомоги з питань О., вдосконалення законодавства про О.

У пром-сті України 1993 діяло бл. 2 000 орендних підприємств.

Особливим видом О. є концесія, коли в найми здаються надра, ліси, води, ділянки землі, ін. відновлювані та невідновлювані природні ресурси, а також підприємства чи ін. госп. об'єкти, що належать державі або муніципалітету.

Концесіонерами, як правило, є іноземні фірми чи компанії. Надаються концесії з метою залучення іноземних інвестицій та високих технологій для сприяння розвиткові нац. економіки.

Концесійний договір є єдиним документом, що визначає порядок концесії відносно конкретного концесіонера.

Особливість цього типу О. полягає також в тому, що концесійні угоди є надзвичайно довготривалими, понад 75 рр.

В. Братішко

Осипенко, див. *Бердянське.*

Особисте господарство, див. *Присадибне господарство.*

П

Пазуняк Наталія (*1922), педагог, філолог, гром. діячка родом з Києва (дочка Н. Іщук-Шульгиної), викладач укр. мови і літератури в Пенсільванськім Ун-ті (ЗДА, 1962-83), лектор укр. мови, літератури і культури в Ун-ті Мекворі в Сіднею (Австралія, 1984-87); з 1987 проф. слов'янознавчих предметів в Ун-ті Віллянова (Пенсільванія). Д. чл. НТШ і УВАН. Автор ст. з укр. філології та монографії про життя і твори Я. Шульгина. Чл. управи СФУЖО (1950-90).

Патріярхат, суспільний лад, за якого влада належить чоловікові. П. заступив собою *матріярхат* (див.) і був поширений у мідному і бронзовому віках та в ранньому періоді залізного віку. Для П. характерні парна батьківська родина та визначення споріднености за чоловічою лінією. На території України П. поширився у II тисячолітті до Хр.

Патріярхат, див. *Патріярх.*

Патронат НТШ-Сарсель (Франція) у Торонто, гром. установа для фінансування ЕУ, заснована з рамени Акції "С" (А. Фіґоль, К. Паліїв і Р. Голод) 1962 при Пластовій станиці у Торонто. З 1966 Є. *Борис* очолював П., у якому діяльними були К. Паліїв, М. Бігус, Я. Хоростіль, Н. Закидальська, Б. Кальба, П. Яцик, М. Шафранюк, М. Спольська, М. Зелена, С. Ґела, М. Хабурський, О. Тарнавський, М. Голод і Е. Косевич. П. організував зустрічі представників НТШ-Сарсель з громадянством у Канаді, з придбаних фондів забезпечено працю ЕУ 2 у Сарселі і Мюнхені. 1988 П. перейменовано на Фундацію Енциклопедії України, яку очолив О. Ванусів.

Переяславський договір, див. *Переяславська угода 1654 року.*

Переяславщина, іст.-геогр. край півд. частини Придніпровської низовини і лівобережного лісостепу. Охоплювала землі сучасної Полтавської, півд.-зах. частину Харківської, зах. р-ни Білгородської (Росія), півд. р-ни Сумської і Чернігівської обл. Виділятися в окрему одиницю почала в другій пол. 9 в., коли поряд з Черніговом виник новий екон. і політ. центр - Переяслав, вперше згаданий після Києва та Чернігова як третє м. в договорах Київ. Руси з Візантією 907 і 911 (за версією М. Брайчевського - 906 і 914). Кордон між Чернігівською землею і П. проходив уздовж лівого допливу Десни - р. Остер (Островський городок був останнім пунктом, що входив до П.), далі тягнувся понад Десною майже до самого Києва. Тільки в околицях Києва він відхилявся на Лівобережжя і, ймовірно, проходив до течії р. Катрань. Нижче Києва межею між Київ. землею і П. був Дніпро аж до гирла Сули. Сх. лінія кордону (в залежності від того, які стосунки панували в степу) то подавалася в степ, то відступала назад.

Рельєф, річкова мережа, кліматичні й ляндшафтно-геогр. умови Дніпровського Лівобережжя склалися протягом мезоліту (бл. 8 000 рр. тому). За останні 2 000 рр. істотних змін не сталося. Клімат помірноконтинентальний з помірно холодною зимою і помірно теплим літом. Поверхня - хвиляста рівнина, яка шир. терасами полого знижується на півд. зах. до Дніпра. Важливим фактором, що визначав особливості П., була порівняно густа річкова мережа. Праві береги р. круті, ліві - низькі. Більшість р. належить до басейну Дніпра. Найбільші з них - Трубіж, Супій, Сула з допливом Удай, Псьол з Хоролом, Ворскла, Орель. У сх. частині П. ніс свої води приплив Дону - Сіверський Дінець з допливом Осколом. В минулому ріки П. були повноводнішими й відогравали помітну ролю у міжнар. сполученні, з'єднуючи в одну систему три великі водні маґістралі: Дніпро, Дон і Волгу. Розорювання земель, осушування боліт, вирубування лісів призвели до значного обміління й висихання р. Тому сучасний рівень води в р. та оз. не відповідає тогочасним навіґаційним можливостям. Спорудження на Дніпрі каскаду гідроелектростанцій, зокрема Дніпродзержинської, Кременчуцької і Канівської, утворення у зв'язку з цим водосховищ до невпізнання змінили заплаву цієї р., гирла її лівих допливів. Під водою опинилися багато давніх городищ, селищ, могильників, десятки км загадкових Змієвих валів. Минулі віки внесли й ін. корективи в ляндшафт Лівобережжя. Так, діяльність людини змінила течії деяких р., зокрема Орелі, яка тепер впадає в Дніпро на 70 км південніше від свого давнього гирла. Переважають глибокі й звичайні малогумусні, середньогумусні й опідзолені ґрунти. Майже вся П. знаходиться в лісостеп. зоні. Ліси (дуб, сосна, ясен, берест, клен, рідше - липа, граб) вкривали невелику територію. На піщаних ґрунтах терас р. поширені соснові ліси з домішкою дуба, у заплавах - луки. Залишки густих лісів існували ще в 17 в. Тепер в цих місцях про них нагадують численні діброви.

Найдавніші поселення на території П. з'явилися за доби пізнього палеоліту (Гінці, В'язівці, Городище та ін.). Неоліт засвідчений тут 30 поселеннями (урочище Біла Гора, с. Макушівка недалеко Полтави, с. Попівці тепер Решетилівського р-ну), доба бронзи - понад 60 пам'ятками, у тому ч. Чикалівським поселенням. Виявлено бл. 50 поселень скитсько-сарматського часу, в тому ч. Більське городище, понад 70 пам'яток (могильники, поселення) черняхівської культури. Пам'ятки роменської культури досліджувалися в Полтаві та Опішні Полтавського р-ну.

З утворенням Київ. Руси півд.-сх. частину держави (до відокремлення в самостійне князівство) займала Переяславська земля. Держ. освоєння цієї території тривало з кін. 9 до сер. 11 в., що знайшло свій прояв у будівництві фортець, замків, нівелюванні поховального інвентаря, появою чисто христ. обрядности, загальнокульт. спільноти. У кін. 10-11 в. було зведено оборонну систему у межиріччі Трубежа і Супою, Посульську оборонну лінію, що сприяло швидкому зростанню кількости населення. За Володимира В. (980-1015) розпочалося будівництво фортець по Остру, Трубежу і Стугні. Відбувалися міґраційні процеси в освоєних р-нах і переселення в нові півд. та півд.-зах. реґіони. Давньоруські неукріплені поселення 12-13 в. виявлені по обох берегах Дніпра аж до Олешшя. У цей час помітний приплив кочовиків на П. Найбільша щільність населення була в обжитих і відносно безпечних реґіонах на зах. від Супою. Певним показником заселення, ступеня щільности й освоєння території П. може служити розвиток міськ. життя. У межах території

ядра П. (разом з Остерською волостю) виявлено 26 городищ, у Посуллі - 42, у межиріччі Супою-Удая - 2, Сули-Орелі - 9. Серед м. П. в літописах згадані: Хорол (1084), Говтва (1088), Горошин (1083, тепер с. Горошине Семенівського р-ну Полтавської обл.), Кснятин (1069, тепер с. Снітин Лубенського р-ну), Лубні (1107), Пісочин (1092, тепер с. Піски Лохвицького р-ну), Пирятин (1155), Лукомль (1179). На р. Уди відоме м. Донець, згадане в "Слові о полку Ігоревім", а на р. Ворсклі, ймовірно, попередниця сучасної Полтави - літописна Лтава (1171).

По смерті Ярослава Мудрого (1054) П., за його заповітом, перейшла до його сина Всеволода Ярославича (1054-1093). Крім власне П. йому також дісталися Верхнє Поволжя, Курське Посем'я, Ростовська і Білозерська землі. Після розподілу Смоленської землі між племінниками він одержав право на опіку над ними. До Переяслава, як одного з найзначніших військ.-політ. центрів півд. Руси, тяжіли навколишні території, сподіваючись на захист від кочовиків. Окремими територіями кн. керував через намісників - вихідців з князівського й боярського середовищ. 1078 Всеволод зайняв великокняжий стіл, зберігши при цьому за собою і П. Коли ж він помер (1093), переяславський стіл став належати Святополкові Із'яславичеві. Його смерть того р. спричинилася до переміщення з Чернігова до Переяслава Володимира Мономаха - найпомітнішої фігури з усіх переяславських кн. Формальна залежність від Києва давала Мономахові можливість впливати на вироблення княжої зовн. політики Руси. Організовані ним з'їзди кн. у Любечі (1097), Витичеві (1100) і Долобську (1103) сприяли згуртуванню і зміцненню єдности, припиненню міжкнязівських усобиць. Загальноруські походи в степ, ініціятором яких був переяславський кн. (1103, 1111), тимчасово припинили напади половців.

За князювання Володимира Мономаха зміцніли внутр. політ. зв'язки Переяслава з ін. м., а також його міжнар. контакти. На кін. 11 в. Мономах зосередив у своїх руках більшість волостей Руси: Переяславську, Ростовську, Смоленську і Новгородську. 1113 стався перерозподіл основних столів. Володимир Мономах зайняв великокняжий Київ. стіл, а Переяславський - Святослав Володимирович, який до того князював у Смоленську. Того ж р. Володимир призначив у Переяслав другого сина - Ярополка, а 1118 перевів сюди з Смоленська молодшого сина Гліба. Після смерти Володимира Святополк повернувся до Переяслава (1125). 1132 Святополк зайняв великокняжий стіл, а Переяслав передав Всеволодові Мстиславичеві. З цього часу почалася тривала боротьба за Переяславський стіл між нащадками Мономаха.

У 70-их рр. 12 в. половецький хан Кончак знову почав напади на П. Понад 20 рр. тривала ця боротьба, доки не був зламаний половецький натиск. Після невдалого походу проти половців Ігоря Святославича, описаного в "Слові о полку Ігоревім", Кончак напав на П. Кн. Володимир Глібович стійко захищав м. і відстояв його, але був поранений. Повідомляючи про смерть кн. 1187, літописець зазначив: "За ним Україна багато потужила". Це перша згадка назви України в літописах.

Епізодичні напади половців тривали аж до навали татарів. Підкорена ордами Батия П. припинила своє існування як самостійна одиниця (1239). Вона була включена до складу Золотої Орди, до одного з найбільших улусів - Саратівської тьми, що підтверджує утворення 1269 об'єднаної Сарайсько-Переяславської епархії на чолі з єп. Теогностом. Населення П. було обкладено важкою даниною. З цією метою 1257 і 1275 проведено переписи населення.

На поч. 60-их рр. 14 в. П. приєднано до Лит. В. Князівства. Ольгерд П. і Київщину віддав в уділ своєму синові Володимирові, який організував кілька походів проти тат. орд, в яких брали участь і переяславці. Після укладення Кревської унії (1385) між Литвою та Польщею посилився тиск поль.-лит. адміністрації на укр. землі. Становище кол. П. ще більше ускладнилося після Люблінської унії (1569), за якою Литва і Польща об'єднувалися в єдину державу. Віднині на укр. землі були поширені поль. порядки. 1585 поль. король Стефан Баторій подарував Переяслав київ. старості К. Острозькому, який спорудив тут замок, обвівши його дерев'яною стіною. На кін. 16 в. територія П. входила до складу Черкаського і Переяславського староств Київ. воєводства. У межах П. на карті, складеній франц. інж. Бопляном, що перебував на поль. службі 1630-48, позначено понад 300 населених пунктів - м., с., слобід. Великі воло-

діння на П. належали Потоцьким, Жолкевським, Конєцпольським, Вишневецьким та ін. Так Є. Вишневецькому тут належало 34 822 госп-ва (понад 140 тис. людей). Наприкін. 16 - у першій пол. 17 в. П. стає одним з важливих центрів очолюваної Запор. Січчю боротьби проти польс.-шляхетського панування. 15.6.1630 під Переяславом коз.-сел. військо на чолі з гетьманом Т. Федоровичем завдало поразки поль. армії С. Конєцпольського. З весни 1648 П. - один з центрів Хмельниччини. Того ж р. на її території виникли Переяславський, Лубенський, Прилуцький, Гадяцький, Миргородський та Полтавський полки. (Перегляд коз. старшини поданий у праці Ґ. Ґаєцького.) З 1654 П. - чим раз більше під контролем Московщини. Здійснюючи централізаторську політику, Катерина II указом 16.9.1781 утворила Київ. і Чернігівське, указом 30.3.1783 - Катеринославське намісництва, до складу яких увійшла П. Полки були перетворені на загальновійськ. (1785). Указом 12.12. 1796 намісництво ліквідовано і створено Малоросійську губ. з центром у м. Чернігові. 1802 Малоросійську губ. ліквідовано і на її базі створено дві: Чернігівську і Полтавську, до складу останньої й увійшла кол. П. (див. *Полтавщина)*.

Основним заняттям населення П. було рільництво, тваринництво. Водночас успішно розвивалися мисливство, рибальство та ін. промисли, пов'язані з т. зв. уходництвом. Товарний характер мало виробництво поташу й селітри. Розвивалися металообробні ремесла - ковальське, ливарне, ювелірне. Були поширені косторізне, ганчарне, деревообробне, склоробне, ткацьке та ін. виробництва. Торг. зв'язки існували як з країнами Зах. Европи, так і Сх., Закавказзя, Сер. Азії. Урбанізація життя П. позначилася й на розвитку культури (літератури, героїчного епосу, архітертури). Хоч з 20 відомих з джерел храмів, що становили неповторну сторінку в іст. давньої архітектури, не збереглося жодного, традиції самобутньої архітектурної школи П. були успадковані й творчо розвинуті в наступні часи.

Література П. представлена багатьма творами світської й церк.-полемічної літератури, серед яких виділяються твори Володимира Мономаха, митр. Леонтія, єп. Лазаря й Сильвестра. Переяславська літ. школа справила великий вплив на розвиток літератури в ін. реґіонах.

Іст. своєрідністю розвитку П. було те, що вона весь час перебувала віч-на-віч з степом: кочовики постійно здійснювали на неї напади, руйнуючи м. і с., що неґативно позначалося на розвитку економіки й культури, але, водночас, визначало і ту видатну ролю, яку вона відогравала в захисті ін. земель від ворожих нападів.

Література: Голубовский П. Печенеги, торки и половцы до нашествия татар. К. 1884; Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 2. Л. 1890; Стороженко А. Очерки Переяславской старины. К. 1900; Лясконский В. История Переяславской земли с древнейших времен до половины XIII столетия. К. 1903; Клепацкий П. Очерки истории Киевской земли. О. 1912; Падалка Л. Прошлое Полтавской территории и ее заселение. Полтава 1914; Андріяшев О. Нарис історії колонізації Переяславської землі до поч. XV ст. ЗІФВ ВУАН, т. 26. К. 1931; Юшков С. Общественно-политический строй и право Киевского государства. М. 1949; Довженок В. Землеробство Древньої Русі. К. 1961; Кучера М. Границы Переяславского княжества. Древнерусские княжества X-XIII вв. М. 1975; Gajecky G. The Cossack Administration of the Hetmanate. I-II. Кембрідж (Масс.) 1978; Коринный Н. Переяславская земля. X - первая половина XII века. К. 1992.; Корінний М. Переяславська земля X - перша пол. XIII ст. (Покажчики). К. 1993.

І. Бутич

Петрашевський-Буташевич Михайло (1821-66), рос. рев. діяч з петербурзького дворянського роду, прихильник теорій Фур'є і Сен-Сімона, один з керівників таємного гуртка петрашевців у 1845-49. Він і гурток, що складався з дворянської молоді, виступали за демократизацію Рос. Імперії, проти царизму і кріпацтва. Сов. дослідники твердили, ніби петрашевці позитивно ставилися до Кирило-Методіївського Братства і до діяльности Т. Шевченка. Заарештований з ін. гуртківцями 1849, був засуджений до розстрілу, який замінено довічною каторгою, яку відбував у Сибіру.

Петрійчук Орест, псевд. *Моха* Олександра (див.).

Північна Слобожанщина, частина Слоб. України, яка адміністративно входить до Рос. Федерації (півд. терени сучасних Воронізької, Курської та Білгородської обл.), історично заселена перев. українцями.

Перші поселення українців у П. С. з'явилися в сер. 16 в. (кн. Д. Вишневецький) у зв'язку із захистом півд. границь Моск. держави від ординських нападів, які продовжувалися у 16-17 в.

Масове переселення укр. козаків ("черкасів") мало місце в 1630-их рр. Воно стимулювалося певними пільгами (звільнення від податків, право вільної заїмки й заснування нових "слобід", безмитні торгівля та промисли), які надавав царський уряд, зацікавлений у захисті кордонів.

Протягом 17-18 в. виникла величезна кількість укр. поселень у півд. р-нах майбутніх Курської та Воронізької губ., більшість яких увійшла до складу слоб. полків (слободи Посем'я, Виру, Кругу, Локни, Суджи, засновані переселенцями з Правобережної та Лівобережної України).

Поступово укр. козацтво відограє дедалі більшу ролю не лише у захисті кордонів, але й госп. освоєнні нових теренів. Лише у перші рр. гетьманства І. Мазепи у Путивльському, Рильському, Сєвському та Козельському пов. шляхом "пожалувань", "скупки", "заїмок" було засновано 49 сіл, селищ і слобід, в яких налічувалося 5 136 сел. і 968 дворів т. зв. "вольных черкас".

При визначенні у 20 в. міждерж. адміністративно-політ. кордонів терени П. С. були об'єктом постійних суперечок між Росією та Україною. За III Універсалом Укр. Центр. Ради (20.11.1917) півд. р-ни Курщини і Вороніжчини не увійшли до меж УНР. У результаті кількох спільних засідань урядових делеґацій у лютому 1919 Суразький, Новозибківський, Білгородський і Грайворонський пов. опинилися у складі РСФСР.

Об'єктивному вирішенню проблем вреґулювання кордонів не допомогли обґрунтовані наук. довідки, розроблені за дорученням гол. ВУЦВК Г. Петровського М. Грушевським і Д. Багаліем, в яких розкривалася правдива історія залюднення Слоб. України та ін. прикордонних реґіонів, визначалися ареали розселення українців від тат. навали до 20 в. Зокрема, на підставі їхніх досліджень доводилося, що держ. кордон повинен проходити через Курську губ. з включенням до складу УСРР півд. частин Суджанського, Грайворонського, Білгородського й Корочанського пов. У Воронізькій губ. до укр. етнічної території повинні бути віднесені Валуйський, Бірюченський, Острогозький, Богучарський і більша частина Коротоякського пов., значні терени на правобережжі Дону та ін.

Однак, складений на підставі зазначених наук. обґрунтувань "Укр. проєкт вреґулювання держ. кордонів між УСРР, РРФСР та БРСР" був фактично іґнорований рос. стороною. В свою чергу, нею були висловлені територіяльні домагання на укр. землі (Новгород-Сіверський пов., півн. частини Сумської, Охтирської та Харківської округ, Старобільський пов. Луганщини). Прийняте після тривалих переговорів "компромісне" рішення залишало в межах України лише пол. територій, зазначених в укр. проєкті, із заг. кількістю 1 019 230 населення. Проте, на поч. 1925 ЦК РКП(б) односторонньо прийняв рішення, за яким території, які повинні були ввійти до УСРР, зменшувалися в чотири рази і охоплювали 278 081 населення. Таким чином, поза межами України залишалися мільйони українців.

В 1920-их рр. також М. Скрипник робив заходи для приєднання до УССР суміжних з нею територій, заселених більшістю укр. населенням, в тому ч. і П. С. Це питання було поставлене перед Комінтерном у 1925, а в своїй ст. "Про кордони УСРР" (14.12.1928) М. Скрипник вимагав приєднання до України півд. частин території Центр. Чорноземного Краю (ЦЧК), в склад якої входили частини Курської і Воронізької губ. Своє домагання він основував за даними ЦЧК СССР на 1.1.1927, які вказували, що в ЦЧК перебували 1 650 000 українців, з чого в певних пов. вони становили більшість населення: Россош (89,6%), Богучар (79,9%), Валуйки (53,2%), Острогозьке (54,0%) - у Воронізькій губ. і Грайворон (55,0%) - у Курській губ.

Численні архівні матеріяли свідчать, що передача значних укр. територій до складу РСФСР викликала широку хвилю невдоволень серед населення, яке залишилося поза своєю батьківщиною. Місц. влади відповіли на це залякуваннями, арештами, репресіями. У доповідній записці ЦК КП(б)У ситуація розцінювалася як "явне порушення й брутальне викривлення нац. політики щодо укр. населення в Курській, Воронізькій губ., не кажучи вже про Півн.-Кавказький реґіон, де укр. людність по-справжньому русифікується". Наступні події повністю підтвердили цей сумний висновок.

Порівняння статистичних матеріялів засвідчує, що у цьому реґіоні протягом 20 в. відбувалися активні процеси етнічної асиміляції українців. У Воронізькій губ., за даними Всерос. перепису 1897 їх налічувалося 915,9 тис. (36,2% усього населення за ознакою "рідна мова"), в Курській - 527,8 тис. (22,3%), при чому в деяких пов. вони становили абсолютну більшість (Острогозькому - 90,3%, Богучарському - 81,8%, Бірюченському - 70,2%, Грайворонському - 58,8%, Новооскольському - 51,0% та ін.). В наступні десятиліття їхня питома вага набагато зменшилася: за переписом 1926 у Курській губ. українців було 554,6 тис. (19,1%), а в Воронізькій - 1 078,6 тис. (32,6%). Тоді коли за переписом 1989 у Воронізькій обл. було лише 5,4% українців, Білгородській - 4,8%, Курській - 1,4%.

Процесам асиміляції українців в П. С. і в ін. р-нах укр.-рос. прикордоння сприяло, крім тенденційного територіяльно-адміністративного розмежування між Україною і Росією (внаслідок якого за межами УССР залишилися компактні масиви укр. населення), впроваджувана на поч. 1930-их рр. ліквідація осв. закладів з укр. мовою навчання, культ. та гром. центрів, періодичних вид. та ін. Зазначене спричинилося до майже суцільної русифікації населення цього реґіону.

Література: Чижикова Л. Русско-украинское пограничье. М. 1988; Ложкін В. Кричимо й простягаємо свої мозолясті руки до рідної України. "Пам'ятки України", 2, 1991; Сергійчук В. Українці в імперії. К. 1992; Українці східної діаспори. Атлас. К. 1992; Заставний Ф. Східна укр. діаспора. К. 1992.

В. Наулко

Піонерський рух, див. *Піонерська організація.*

Пластичні маси (пластмаси. пластики). матеріяли, основу яких складають полімери, що знаходяться в період формування виробів із них у в'язко-текучому чи високоеластичному стані, а при експлуатації - у склоподібному або кристалічному стані.

В залежності від характеру процесів, які супроводжують формування виробів, П. м. поділяють на термопласти (при виробництві матеріял зберігає здатність переходити у в'язкотекучий стан) та реактопласти (при виробництві матеріял втрачає здатність переходити у в'язкотекучий стан).

У перев. більшості П. м. складаються із декількох взаємосумісних і несумісних компонентів (інґредієнтів). Окрім полімеру, в П. м. можуть входити наповнювачі, пластифікатори, стабілізатори, барвники тощо.

Наповнювач у П. м. може бути у газовій або конденсованій фазі. До газонаповнених П. м. відносять лінопласти і поропласти. Це найлегші з усіх П. м.; їх уявна питома вага коливається у межах від 0,02 до 0,8 г/см^3.

Властивості П. м. з твердим наповнювачем визначаються ступенем наповнення, типом наповнювача і в'яжучого, міцністю зчеплення на границі контакту, товщиною граничного шару, формою, розмірами і взаємним розподіленням частинок наповнювача.

Окрім дисперсних наповнювачів можуть бути використані і природні та синтетичні органічні волокна, які зумовлюють різке підвищення міцности матеріялу.

Серед термопластів найбільш різноманітного застосування одержали матеріяли із поліетилену, полівінілхлориду і полістиролу, перев. у вигляді гомогенних або еластифікованих матеріялів, рідше газонаповнених і наповнених мінеральними порошками або короткими скляними, вуглецевими або синтетичними органічними волокнами.

Реактопласти являють собою композиції, що містять сполуки, здатні до поліконденсації (феноло-формальдегідні, епоксидні, карбамідні, кремнійорганічні смоли) і полімеризації.

П. м. використовуються практично у всіх галузях пром-сти і господарювання. Їх виробництво постійно збільшується.

Основними наук. установами в Україні, що займаються дослідженнями в ділянці полімерів і П. м. є Ін-т хемії високомолекулярних сполук АН України (Київ), Укр. н.-д. ін-т П. м. (Донецьке), Технологічний ін-т "Армопласт" (Сіверськодонецьке).

Виробництвом полімерів та П. м. займаються в Україні виробничі об'єднання "Азот" у Сіверськодонецькому та Дніпродзержинському, концерн "Хлорвініл" (Калуш), виробничі об'єднання "Склопластик" (Сіверськодонецьке), "Барвник" (Рубіжне), "Хімпром" (Горлівка), акціонерна фірма "Барва" (Івано-Франківське) і ін.

Переробкою П. м. в Україні займається виробниче об'єднання "Радикал"

(Київ), виробниче об'єднання "Укрпластик" (Київ) із зав. у Броварах, Луцькому, Прилуці, Симферополі, Запоріжжі, Харкові, а також на ін. виробництвах.

Ю. Керча

Плейстоцен, рання епоха четвертинного періоду (між пліоценовою епохою і голоценовою) і відклади, що утворилися в цій добі. Характеризується заг. охолодженням клімату, що зумовило зледеніння (Дніпровське зледеніння). На Україні П. представлений континентальними утвореннями: лесами, алювієм, валунними пісками і глинами.

Повітряний транспорт, галузь транспорту заг. користування, що здійснює перевезення людей і вантажів за допомогою літаючих апаратів - літаків, вертольотів (гелікоптерів), дирижаблів, повітряних куль тощо. Включає в собі авіяційний транспорт, в якому перевожувальними засобами є повітряні судна (літаки, вертольоти). П. т. має переваги перед наземними і водними видами транспорту: висока техн. і комерційна швидкість (800-900 км/год.), можливість спрямлення і скорочення трас, висока прохідність і мала залежність від природно-геогр. умов місцевости, можливість швидкого прокладання нових і допоміжних ліній при порівняно малих капіталовкладеннях, економія суспільного часу за рахунок прискорення перевезень.

П. т. здійснює в основному перевезення пасажирів. Вантажі становлять 10-20% всіх перевезень. Гол. чином це продукти, що потребують швидкої доставки або такі, що швидко псуються. Спеціяльна авіяція перевозить пошту, здійснює гасіння ліс. пожарів, обробку плантацій, садів і лісів отрутохемікатами, проводить наук. дослідження, аерофотоздіймання тощо.

Важливим елементом технологічно-виробничої системи П. т. є повітряна траса (авіялінія). Вона являє собою спеціяльно виділений повітряний простір над земною поверхнею у вигляді коридору, в межах якого здійснюються лети. Аеропорти і повітряні траси поділяються на міжнар., заг.-держ. і місц.

На Україні П. т. виник в 1920-их рр. із створенням т-ва повітряних шляхів "Укрповітрошлях" (1923), до якого приєднано Закавказьке т-во цивільної авіяції "Закавія" (1925). Воно обслуговувало не тільки Україну, але й усю евр. частину СССР. 1930 "Укрповітрошлях" ліквідовано, П. Т. УССР перейшов у підпорядкування Т-ва Цивільної Повітряної Фльоти та Оборони, пізніше до Гол. Управління Цивільної Повітряної Фльоти при Совнаркомі СССР (з 1964 Мін-во Цивільної Авіяції СССР, до якого входило Укр. Управління Цивільної Авіяції). З травня 1923 вступили в дію пасажирські лінії Харків-Полтава-Київ та Харків-Кіровоград-Одеса, проте рейси відбувалися нереґулярно (перевезено лише 750 пасажирів та 656 кг вантажу). Згодом, 1924, постали нові повітряні лінії: Харків-Курськ-Орел-Москва, Харків-Артемівське-Ростов та з лютого 1928 - перша міжнар. авіятраса Харків-Баку-Пехлеві (Іран).

Інтенсивний розвиток П. Т. в УССР припадає на рр. перших п'ятирічок, коли було створено модерну авіяційну промсть. На повітряних трасах почали використовувати літаки поштово-пасажирського призначення Г-2 та М-17 (швидкістю 150 км/год.), з 1933 - ХАІ-1 та К-5 (швидкістю 324 км/год.), а з 1937 - Ли-2. Збудовано ряд модерних аеропортів: Харківський (1930), Одеський (1931), Київ. (1933). У 1935-38 діяла найбільша в СССР пасажирська гідроавіялінія Одеса-Батум, що її обслуговували двомоторові гідроплляни МП-1 та Сталь-3 на 12 осіб. Тоді ж відкрито нічні авіялінії з реґулярними рейсами, а також постали нові: Харків-Маріюпіль-Бердянське (240 км), Харків-Дніпропетровське-Одеса (625 км), Харків-Київ (420 км), Київ-Одеса-Херсон (445 км) та ін. З 1939 була відкрита лінія Київ-Львів. Постійно зростає ч. реґулярних рейсів по кожній лінії (1931 - в середньому 188 рейсів, 1935 - 586), пасажирів (1930 - 12 тис., 1937 - 19 тис.) та вантажів (відповідно 134 т й 1 658 т).

За війни 1941-45 П. Т. використовувався передусім для військ. цілей; більшість аеродромів було знищено. Проте вже 1945 було відновлено роботу Київ., Донецького, Харківського, Ворошиловградського та Львівського аеропортів; діяло 11 міжобл. та 37 міжрайонових авіяліній. 1951-55 П. Т. в УССР поповнився новими, більш потужними літаками АН-2, ИЛ-12, ИЛ-14 та вертольотами, яких до того часу не було, - МІ-1, МІ-4 та ін.; відкрито нові лінії до Ленінграду, Владивостоку, Мурманську та ін. м. 1958 почалися реґулярні рейси на першій в СССР вертольотовій лінії Симферопіль-Ялта.

Протягом 1955-70 збудовано нові аеропорти в Києві, Одесі, Харкові, Запоріжжі та ін. На авіялініях України працюють літаки з реактивними, турбореактивними та турбоґвинтовими двигунами: ТУ-134, ТУ-154, ЯК-42, ИЛ-86. На міжнар. траси виходить аеробус "Мрія". В 1990 в Україні П. т. було перевезено 14 млн пасажирів, 0,1 млн т вантажів. Нині кожне обл. та чимало районових м. УССР мають авіясполучення. Майже 40% усіх повітряних перевезень припадає на внутрішньоукр. авіялінії. Міжнар. аеропортами є Бориспільський (Київ), Одеський, Львівський та ін. Створені 1992 Авіялінії України (Air Ukraine) пов'язують Київ (Бориспіль) з Віднем, Берліном, Мюнхеном, Франкфуртом, Амстердамом, Брюсселем, Парижем, Лондоном, Нью-Йорком, Торонто, Атенами, Нікозією, Стамбулом, Каїром, Тель-Авівом, Дубаєм, Делі, Пекіном.

Основні показники розвитку П. Т. на Україні

		1940		1960		1970		1979	
Показники	Одиниці виміру	УССР	в % до СССР	УССР	в % до СССР	УССР	в % до СССР	УССР	в % до СССР
Пасажирооборот	млн пасаж/км	14	7,0	675	5,6	7 950	7,8	13 354	7,4
Перевезено пасажирів	тис. осіб	34	8,5	1 697	10,6	9 049	12,7	12 082	12,7
Вантажооборот	млн т/км	1	4,3	44	7,8	161	8,6	212	7,7
Перевезено вантажів	тис. т	4	6,8	63	9,1	181	9,8	212	8,7

Література: Ляховецкий М. Надежные крылья республики. К. 1962; Воздушные трассы Украины (Путеводитель-справочник). К. 1969; Яшник М., Гурнак В. Розвиток транспорту Укр. РСР на сучасному етапі. "Економіка Радянської України", 9, 1976; Ляховецкий М. Летчики. К. 1977; Тихонов В. Международные авиационные организации. М. 1986; Соболин В., Макаров Е. Авиатранспортные системы мира. М. 1989; Антонов О. Планеры. Самолеты К. 1990; Нар. госп-во України в 1991 р. Статистичний щорічник. К. 1992.

С. Процюк, О. Шаблій

Погроми, у найширшому розумінні слова спустошення якої-небудь країни; шовіністичний виступ, що супроводжується вбивствами і пограбуванням майна; напади на осіб або майно слабшої етнічної, рел. чи нац. групи, заподіяні панівною групою. У вужчому розумінні слово П. застосовується до виступів, що супроводилися грабунками й кровопролиттям, спрямованих проти жидів у Рос. Імперії за останніх рр. 19 і поч. 20 в. Вперше це слово було вжите в описі нападів на жидів після вбивства царя Олександра II 1881. Точніше під цим означенням розуміють три великі хвилі П., які мали місце 1881-84, 1903-06 і 1917-21 у зв'язку з кризами у Рос. Імперії.

Перші П. відбулися ще 1859 безпосередньо після Крим. війни 1853-56, а 1871 Одеса стала свідком П., коли дійшло до зударів між грец. і жид. населенням на ґрунті конфлікту в торгівлі збіжжям. Після вбивства Олександра II членами орг-ції "Нар. Воля" (див. *Народництво*) 1881 мала місце низка більших П., бо поширилися вістки, що вбивниками були жиди. Перші П. відбулися в Єлисаветграді при кін. квітня, згодом вони поширилися на Чернігівську, Катеринославську, Херсонську, Київ., Полтавську й Таврійську губ. У липні й серпні П. відбулися на Полтавщині й Чернігівщині. Були також П. у Варшаві, Балті, у різних м. Білорусі та Литви. П. дещо притихли після декрету мін. внутр. справ Д. Толстого (21.6.1882), однак ізольовано вони знову спалахнули на весні 1883 - у Ростові й Катеринославі, улітку 1884 в Нижньому Новгороді.

На Україні погромники рекрутувалися гол. з міськ. населення, робітників пром.

підприємств, у більшості вихідців з Росії. Тільки малий відсоток становили місц. селяни. На П. рос. уряд зареагував дальшими обмеженнями прав жидів, що мешкали в межах і поза "смугою осілости", і масовим виселенням жидів з Москви 1881-82.

П. 1903-06 були пов'язані з кризою, зумовленою рос.-японською війною та революцією 1905. Щоб відвернути гнів шир. мас проти влади, монархістські кола приписували тогочасні соц. заворушення "жид. махінаціям". У підготові П. грали визначну ролю різні т-ва, відомі під назвою *Чорносотенців* (у тому ч. Союз Русского Народа і Общество Двуглавого Орла). Низка П. відбулася в Кишиневі (Басарабія) на жид. Пасху 1903, за ними слідував у вересні П. у Гомелі (Білорусь). Восени 1904 рекрути та місц. люди з нижчих прошарків міськ. населення влаштували низку П. в укр. м. : Олександрії, Рівному, Смілі та ін. 1905 з посиленням рев. руху поширилися також П. У лютому мав місце П. у Теодосії, у квітні у Мелітополі, у травні в Житомирі. Найлютіші П. відбулися після проголошення жовтневого маніфесту, зокрема на поч. листопада 1905, жертвою яких стала також і нежид. інтеліґенція. На Україні теренами більших П. стали м.: Кам'янець-Подільський, Катеринослав, Київ, Кременчук, Миколаїв, Одеса, Ромен, Чернігів, Симферопіль і Єлисаветград. Ч. зареєстрованих П. досягло 700. Цим разом також гол. учасниками були залізничні й фабричні робітники, дрібні крамарі й ремісники. Селяни звичайно приставали до П., коли йшлося про грабіж майна. Друга хвиля П. посилила бажання жидів еміґрувати з Рос. Імперії. П. 1903-06 в укр. літературі знаходять зображення в творах М. Коцюбинського ("Він іде") і П. Мирного.

Остання хвиля П. пройшла в зв'язку з революцією і воєнним станом на Україні 1917-21. При кін. 1917 П. почали вибухати у місцевостях і містах, що знаходилися недалеко фронту, отже інспіровані військ. частинами. Згідно з приблизною оцінкою Н. Ґерґеля і С. Дубнова (точних даних немає), було 887 більших і 349 менших П., у висліді яких загинуло 60 тис. осіб і десятки тис. було поранено. Більшість П. мала місце на Правобережній Україні, де знаходилася велика частина жид. населення в Рос. Імперії. За Н. Ґерґелем найбільше П. було в 1919, тоді коли в 1918 їх було 80, і 178 в 1920. Кожна з воюючих сторін була причетна до П. Серед перших учасників нищення жидів у Глухові і Новгород-Сіверському на весні 1918 були больш. частини. Армія УНР не була спроможна контролювати деякі свої частини, які влаштовували П. Найбільші П. відбулися в Бердичеві, Проскурові й Житомирі в лютому 1919. Укр. історики однозгідні в тому, що підрядні старшини (Симосенко, Козир-Зірка, Палієнко, Біденко) влаштовували П. всупереч волі Гол. Отамана С. *Петлюри*. Різні незалежні отамани, як Ангел, М. Григоріїв, Струк, Д. Зелений теж влаштовували П. Однак більшість протижид. акцій - на сумлінні Добровольчої Армії рос. ген. А. *Денікіна,* часто надхненої ідеологією Чорносотенців, напр., у Хвастові загони Добровольчої Армії у вересні 1919 вбили 1 500 жидів. Збройні сили під командуванням О. *Колчака* і барона Р. Унґерн-Стернберґа також влаштовували П. жидів, які у висліді воєнних подій опинилися на територіях, контрольованих рос. генералами.

Література: Л а в р и н о в и ч Ю. Кто устроил погромы в России? Берлін, б. д.; D u b n o w S. History of the Jews in Russia and Poland from the Earliest Times to the Present Day. I-III. Філядельфія 1916-20, 2 вид. Нью-Йорк 1975; C h a s a n o v i c h L. (réd.) Les Pogromes anti-juifs en Pologne et en Galicie. 1919; H e i f e t z E. The Slaughter of the Jews in the Ukraine in 1919. Нью-Йорк 1921; Ч е р і к о в е р Е. Антисемитизм и погромы на Украине 1917-1918 гг. К истории украинско-еврейских отношении. Берлін 1923; Y a k o v l i v A. (réd.) Documents sur les pogromes en Ukraine et l'assassinat de Simon Petlura à Paris (1917 - 1921 - 1926). Париж 1927; T o r r è s H. Le procès des Pogromes. Plaidoirie. Париж 1927; Les pogromes en Ukraine sous les gouvernements ukrainiens (1917-1920). Aperçu historique et documents. Париж 1927; G e r g e l N. Di Pogromen in Ukraine. 1928; Р и б и н с ь к и й В. Противєврейський рух р. 1881-го на Україні. Зб. праць Єврейської Іст.-Археографічної Комісії (Зб. Іст.-Філол. Відділу ВУАН, т. 73), т. II, 1929; Ш е х т м а н И. Погромы добровольческой армии на Украине. 1932; P i g i d o F. (ed.) Material Concerning Ukrainian-Jewish Relations during the Years of the Revolution (1917-1921). Мюнхен 1956; T c h e r i k o w e r E. Di Ukrainer Pogromen in Yor 1919. Нью-Йорк 1965; К е д р о в с ь к и й В. Хто спричинив Проскурівський погром? "За Державність", 11, 1966; H u n c z a k T. A Reappraisal of Symon Petliura and Ukrainian-Jewish Relations, 1917-1921: A Rebuttal. "Jewish Social Studies", 31, 1969; С т а х і в М. Заходи уряду і

провідних сил України проти погромництва. "Правничий Вісник", 3, 1971; P r i t s a k O. The Pogroms of 1881. "Harvard Ukrainian Studies", 11, № 1/2, 1987.

П. Потічний

Погружальського процес, суд над палієм Віталієм Погружальським, співр. Центр. Наук. Бібліотеки УРСР у Києві. П. підпалив бібліотеку 24.5.1964 і був схоплений на місці. Пожежа тривала три доби, було знищено бл. 414 000 одиниць, в основному україніки, у тому ч. особливо цінні вид. творів укр. літератури 1920-их - поч. 1930-их рр. та укр. періодика того часу.

Пожежу було ретельно підготовлено, на полицях розкладено фосфор та багато тонких плівок. За свідченнями очевидців, П. мав двох спільників, яких, проте, не було притягнуто до відповідальности.

Перебіг суду, на якому П. пояснював свій злочин бажанням помститися дир. бібліотеки, а його колеґам говорити практично не давали, перебиваючи та заплутуючи їх, дає підстави твердити, що П. був лише знаряддям у руках КҐБ, для якого спалення колекцій україніки було частиною пляну т. зв. "боротьби проти укр. буржуазного націоналізму", що її провадило ком. керівництво.

Невдовзі після процесу у самвидаві з'явився написаний відомим правозахисником Є. Сверстюком, але опублікований анонімно, нарис "З приводу процесу над Погружальським", який згодом фіґурував на політ. процесах як один з найодвертіших антисов. документів.

Втрати, заподіяні пожежою укр. культурі, досі не відшкодовано.

Т. Марусик

Податок з обігу, один із гол. шляхів розподілу добавленої вартости, який існував в бюджетній системі СССР, гол. вежелів стійкости бюджету.

П. з о. був твердо визначеною частиною ціни товару. Для визначення цього податку використовувалися оптові ціни підприємства, оптові ціни пром-сти, роздрібні ціни, а також закупівельні та здавальні ціни на с.-г. продукцію.

П. з о. обкладався тільки товарний обіг. Нетоварні обіги, що були пов'язані із наданням послуг, цим податком не обкладалися.

Через цей вид податку здійснювався розподіл доходів до бюджетів кол. союзних республік, в тому ч. України, та місц. бюджетів.

Суми податку обчислювалися самими платниками. Терміни оплати в різних галузях економіки визначалися або з кожного сплаченого рахунку, або на відповідний період часу.

Підприємства в деяких випадках мали пільги щодо сплати П. з о., зокрема для їх зацікавлености в освоєнні нових видів продукції, у використанні відходів виробництва та некондиційної сировини. Пільги щодо податку надавалися також підприємствам, що виробляли продукцію з використанням місц. сировини, а також тим, що використовували неповноцінну робочу силу.

Контроль за сплатою податку здійснювали держбанк, мін-ва фінансів, торгівлі та деякі ін. установи.

В. Братішко

Покутники, рел. група укр. греко-католиків, активних після появи Богоматері в Середнім б. Калуша в Зах. Україні в день Благовіщення 1955. Вони закликали до покути і непослуху атеїстичній владі. П. рекрутувалися головно серед бувших в'язнів сибірських таборів, які, повернувшись зі заслання практикували рел. обряди по лісах, приватних хатах. Їхнім гол. був о. І. Солтис, якого арештовано 1981, а серед активістів: о. А. Поточняк (загинув у концтаборі 1984), С. Скалича; П. було б. 800. Вони перестали існувати із свободою релігії в 1991.

Початкова школа, див. *Початкове шкільництво.*

Природний рух людности, див. *Природний рух населення.*

Присадибна ділянка, див. *Присадибне господарство.*

Пруссія, край Німеччини до 1945, в початках герцоґство засноване 1525 на частині земель Тевтонського ордену (див. *Нім. хрестоносні лицарі*). Основою П. становив Бранденбурґ, з яким П. об'єдналася 1618. На протязі свого існування П. охоплювала і ін. нім. землі, що знаходилися під владою Гогенцоллернів.

Перші укр.-бранденбурзькі зв'язки пов'язані з особою В. курфюрста Фрідріха Вільгельма (1640-88), творця бранденбурзько-пруської держави. З закінченням Тридцятлітньої війни в 1648, у мирних переговорах він перебільшував значення повстання Б. Хмельницького, змальовуючи гетьманську державу як загрозу для ці-

лої Европи. Це була політ. гра, спрямована проти Польщі, з метою унезалежнити П. від поль. корони. Зближення Фрідріха Вільгельма з семигородським кн. Ракоцієм в 1657-58 обґрунтовувалося прот. союзом, воно мало однак ціль послабити Польщу. Після смерти Б. Хмельницького контакти з гетьманом І. Виговським були безуспішні вже з конфесійних причин - Україна належала до правос. світу, а Семигород до Прот. ліґи. Гетьманський уряд був занепокоєний зазіханням Ракоція на укр. землі.

У 18 в. політ. відносини між Україною і П. не витворилися, хоча й ворожнечі між ними не було. Багато козаків служило у пруському війську як рядові солдати, однак вони не добилися керівних постів. Тим зумовлена частинно безуспішність місії В. *Капніста* 1791. В кін., після розборів Польщі в 18 в. вплив Росії був засильний, щоб Україна стала міжнар. держ. фактором на сході Европи.

У Семилітній війні (1756-63) між П. (Фрідріх II), Англією з одної сторони і коаліцією Франції, Австрії, Росії, Саксонії, Швеції гетьман К. Розумовський був змушений постачати рос. армії людей і тяглову силу. 1757 вислано 8 000 селян як чурів, більшість яких загинула. Укр. реґулярне військо взяло участь у битві під Ґрос Єґерсдорфом. 1760 Розумовський знову мусів послати 2 000 запорожців і кілька тисяч тяглових волів.

Щойно після відходу "залізного канцлера" Бісмарка від держ. політики, після 1890-их рр., Україні надається політ. значення у концепціях пруської східньої політики. З 1895 існує при берлінському уряді "реферат України". Пруська концепція відносно царської Росії зводиться до етнічного розчленування імперії Романових. Україна має стати поруч Польщі як "Königreich Ukraine" під впливом Берліну. Це період нім. імперіялізму. Концепція "Königreich Ukraine" перечить політиці Габсбурґів. При кін. 19 в. П. залишає політ. концепції щодо України, яка стає країною "Öl, Weizen, Kohle". З політ. фактора зводиться Україну на екон. Берестейський мир, як "Brotfrieden" потверджує цю тезу. В 1918 німці це експлуататори України.

Окремий фактор для внутр. пруської політики представляє укр. заробітчанська еміґрація від 1870-их рр. і політ.-військ. в 1917-20. Сезонові робітники у різних землях П. на польових, портових і гірничих роботах доходять часами до 12 000 осіб. Щойно після 1918 зменшується ч. робітників. Після 1924 заробітчанська еміґрація цілковито завмирає. Політ. еміґрація частинно вже перед першою світовою війною і військ. після 1919 тримається більше на особистих зв'язках німців з України з українцями. Під тиском ідей націонал-соціялізму тратяться пруські ідеї, бере верх Райх, в якому ні українцям, ні державності України не приписується значення.

Література: Velsen (von) S. Die Ukraine und wir. Preußische Jahrbücher, 1919; Олянчин Д. Два листи гетьманів Б. Хмельницького і І. Виговського до курфюрста Бранденбурзького Фрідріха Вільгельма. "Хліборобська Україна", 5, 1924-25; Олянчин Д. Укр.-бранденбурзькі політ. зносини в 17 ст. ЗНТШ, т. 151. Л. 1931; Олянчин Д. До історії торгівлі Руси-України з Балтикою, зокрема Стародуба з Кеніґсберґом 17 і поч. 18 ст. Записки ЧСВВ, т. 6. Жовква 1932; Fischer F. Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschlands 1914-1918. 2 вид. Кеніґштайн 1979; Mitter A. Die ukrainische Erwerbsemigration nach Preußen (1900-1914). Jahrbuch für Geschichte, 34. Берлін 1987.

Д. Зленко

Прутський похід, похід рос. війська в Молдавію під час рос.-тур. війни 1710-13. Рос. війська під проводом Петра І і Б. Шереметьєва, разом з молд. військом на чолі з Д. Кантеміром при кін. липня 1711 були оточені тур. військом бл. Станілешті на півд. від Яс. Щоб оминути знищення Петро І почав переговори з великим візіром, які закінчилися Прутським трактатом (23. 7.1711), вигідним для Туреччини: Росія повертала Туреччині Озів і зобов'язалася зруйнувати фортеці Таганріг, Кам'яний Затон на Дніпрі і Новобогородицьку в гирлі р. Самари.

Разом з тур. військами були і відділи козаків, а гетьман П. Орлик старався не допустити до перемир'я.

Р

Рада у справах культів при Раді Міністрів УРСР, офіц. установа для регулювання відносин між державою (УССР, згодом Україна) і різними рел. інституціями.

Урядова політика в церк. справах на терені підсов. України розроблялася в Москві. Постановою Ради Нар. Комісарів СРСР 18.12.1943 була створена Рада у справах Рос. Правос. Церкви при РНК СРСР, завданням якої було "здійснення зв'язку між урядом СРСР і Патріярхом Моск. і всієї Руси з питань Правос. Церкви". 19.5.1944 уряд СССР зорганізував Раду у справах рел. культів при РНК СРСР, яка мала за завдання здійснення зв'язку між урядом СССР і керівниками рел. об'єднань вірмено-григоріянських, старообрядницьких, кат., гр.-кат., лютеранської церков і мусулманського, юдейського, буддистського, сектантського віровизнань. Обидві Ради мали в союзних, автономних респ., краях і обл. своїх уповноважених (напр., уповноважений Ради у справах рел. культів при РНК СРСР по Укр. РСР). Фактично всі ці установи мали на меті здійснення контролю сов. режиму над духівництвом і вірними.

1946 відповідно до зміни назви сов. уряду змінюються й офіц. назви згаданих установ: Рада у справах Рос. Правос. Церкви і Рада у справах культів при Раді Мін. СРСР по Укр. РСР. Ці органи були важелями ліквідації Укр. Гр.-Кат. Церкви (1946) і підпорядкування Моск. Патріярхії громад УАПЦ, які на короткий час відродилися в рр. другої світової війни.

На посаді уповноваженого Ради у справах Рос. Правос. Церкви при РНК СРСР по Укр. РСР у повоєнні рр. були П. Ходченко (грудень 1943-грудень 1950), Г. Корчевой (грудень 1950-лютий 1958), Г. Пінчук (лютий 1958-січень 1966). Уповноваженими Ради у справах рел. культів при РНК СРСР по Укр. РСР працювали П. Вільховий (лютий 1945-липень 1959), К. Полонник (липень 1959-лютий 1963), К. Литвин (лютий 1963-січень 1966).

І в післясталінські рр. названі установи були призначені здійснювати жорсткий поліційний контроль за віровизнаннями під орудою компартійних структур і КҐБ. Дуже показовим щодо їхніх функцій було те, що найбільше ч. тогочасних архівних справ мають назву: "Документы на снятие с регистрации религиозных обществ и закрытие молитвенных домов". Станом на 1.1.1965 в Україні значилося на обліку 4 539 церков, 3 983 церкви були зачиненими, не використовувалися й були приреченими на руйнування 1 209 храмових будівель. Лише за 5 рр. (1961-65), тобто в рр. розгортання хрущовського наступу на Церкву у Києві й обл. у правос. духівництва було відібрано з користування 225 будівель.

Постановою Ради Мін. УРСР 25.1.1966 апарати уповноваженого Ради у справах Рос. Правос. Церкви й уповноваженого Ради у справах рел. культів при РНК СРСР по Укр. РСР перетворено в єдиний держ. орган - апарат уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Мін. СРСР по Укр. РСР. Відповідні зміни відбулися й у обл. республіки. Уповноваженим Ради у справах релігій при Раді Мін. СРСР по Укр. РСР з січня 1966 по квітень 1979 був К. Литвин.

Постановою Ради Мін. України 6.11. 1974 апарат уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Мін. СРСР по Укр. РСР був перетворений у Раду у справах релігій при Раді Мін. УРСР. Однак і надалі він виконував ролю слухняної ланки моск. владних структур. Представники Ради у справах релігій в обл. здійснювали щонайжорсткіший контроль за духівництвом усіх віровизнань, безпосередньо керували нищенням укр. церков, усіма засобами намагалися приглушити потяг населення до віри. Особливих утисків зазнавали духівництво і вірні Укр. Гр.-Кат. Церкви. Однак, незважаючи на тиск, участь населення в традиційній обрядовості і відвідуванні храмів (особливо ж у Галичині, на Волині й Закарпатті) була високою.

Під час спроби М. Ґорбачова реформувати тоталітарну систему, в Україні пожвавився рух за відродження Укр. Гр.-Кат. Церкви й УАПЦ. Рада у справах релігій була вимушена леґалізувати ці Церкви, зареєструвавши їхні статути: 2.10. 1990 (УАПЦ), 28.5.1991 (Укр. Гр.-Кат. Церква). 23.4.1991 Верховна Рада УРСР

прийняла Закон про свободу совісти та рел. орг-ції, яким передбачено існування держ. органу у справах релігій, що утворюється Кабінетом Мін. України. Ним є Рада у справах релігій при Кабінеті Мін. України. Вона покликана "забезпечити проведення держ. політики щодо релігій і Церкви". Рада має за завдання подавати допомогу у досягненні домовлености рел. орг-цій з держ. органами, здійснювати реєстрацію статутів рел. орг-цій, сприяти "зміцненню взаєморозуміння і терпимости між рел. орг-ціями різних віросповідань", сприяє розширенню їхніх контактів з міжнар. рел. орг-ціями і т. д. Гол. Ради у справах релігій при Кабінеті Мін. України з квітня 1979 по серпень 1992 був М. Колесник, а згодом А. Зінченко.

А. Зінченко

Ради Народного Господарства, див. *Раднаргоспи.*

Радіомовлення, див. *Радіо.*

Раштівці, с. на березі р. Гнилої Гусятинського р-ну Тернопільської обл.; 1 150 меш. В околиці с. виявлено поховання перших вв. по Хр. та залишки руського городища (11-13 вв.), що мав назву Звенигород.

Ревізіонізм (від лат. revisio - оглядати заново), перегляд марксистських догм, спроба пристосувати їх до реальности. Р. виник наприкін. 1870-их рр. у нім. соц.-дем. партії, на поч. 20 в. поширився на Францію, Австро-Угорщину, Росію.

В Україні ідеї Р. розвивалися прихильниками "леґального марксизму" (соціолог Б. Кістяковський, філософи С. Булгаков, М. Бердяєв). Напр., Б. Кістяковський поєднував марксизм з неокантіянством. Економіст М. Туган-Барановський заперечував марксистські положення про клясову боротьбу, кризи, додаткову вартість і став одним з перших укр. критиків марксизму. Ревізували марксизм укр. народники С. Кривенко, М. Левитський та ін. З позицій неомарксизму дав нове тлумачення "Капіталу" Р. Роздольський. Укр. соц.-демократ Л. Юркевич та большевики В. Шахрай і Ю. Лапчинський виступили з критикою ленінської нац. програми.

У 1920-30-их рр. ідеї "пролетарського інтернаціоналізму", поставлені на службу зміцнення сов. імперії, було піддано ревізії з боку відомих укр. діячів О. Шумського (в галузі освіти), М. Хвильового (в галузі культури) та М. Волобуєва (в галузі економіки). Укр. большевик М. Скрипник (секретар ЦК КП(б)У), здійснюючи українізацію роб. кляси та держ. апарату, заперечував теорію та практику "інтернаціоналізації" життя в Україні.

У післявоєнний час Р. виявився у творах І. Дзюби, Ю. Бадзя, С. Караванського, В. Мороза та ін. дисидентів, які обстоювали право України на вільний розвиток своєї державности й культури.

К. Шудря

Рибальство, див. *Рибне господарство.*

Ризький договір, див. *Ризький мир.*

Різьба, те саме, що *скульптура,* назва якої походить від лат. sculptor, той, що вирізує, висікає. Хоч визначення скульптура-різьба є однозначне, сьогодні перша назва має ширше значення, бо обіймає не тільки твори, вирізьблені у твердому матеріялі (камені, мармурі, дереві тощо), а взагалі всі вироби образотворчого мистецтва, які мають об'ємну форму в твердих і пластичних матеріялах (глині, воску, гіпсу, пластику, гумі тощо). Тому в укр. мистецтві поняття Р. вживається передусім для означення творів різьблених безпосередньо в дереві, напр., гуцульські вироби з дерева чи різні госп. прилади в докомуністичній Україні (вози, ярма, сволоки тощо).

С. Г.

Родина, сім'я, мала група людей заснована на кровнородинних зв'язках, що складається з чоловіка, жінки, дітей та ін. близьких родичів.

Основу сім'ї становить шлюбний союз між чоловіком і жінкою, санкціонований суспільством або за допомогою шлюбної угоди, або весільної обрядовости, вінчання, або і угоди, і вінчання, і весільної обрядовости. Шлюб в укр. середовищі завжди виступав як відношення не тільки між чоловіком і жінкою, але й між батьками і дітьми, розкриваючи тим самим глибинний смисл та природне призначення сім'ї.

Отже, сім'я - це засноване на шлюбі чи кровній спорідненості об'єднання людей, пов'язаних духовно, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю. Укр. назва сім'ї - родина - символічна, бо містить у собі ключ до розуміння витоків її походження. Адже сім'я як соц. утворення зароджувалася саме в надрах роду, зазнаючи разом із родовою орг-цією кілька стадій розвитку. На першій - домінував рід, сімейні ж утворення тільки окреслювалися; на другій - значення роду звужувалося до статусу великої Р.; на третій - Р.

відокремлювалася з роду, набуваючи самостійного значення.

На момент складання українства як етнічної спільности (а це припадає на часи Київ. Руси) родинна орг-ція в його середовищі виступала у формі великої сім'ї патріярхального типу, відомою ще під назвою "служба". Вона становила перехідну ступінь від групового до моногамного шлюбу та до індивідуальної сім'ї з притаманними для неї спільністю виробництва й споживання, авторитарністю та розширеним родинно-свояцьким складом.

Велика сім'я українців побутувала у кількох варіянтах: батьківської патріярхальної Р. - генетично найбільш ранньої її форми, за своєю структурою наближеною до роду; задруги та її більш пізнього різновиду - братської сім'ї задружного типу. Останній варіянт, особливо характерний для етапу формування укр. етнічної спільности, являв собою союз індивідуальних сімей, об'єднаних спорідненням по чоловічій лінії аж до п'ятого коліна. Всі її чл. мали спільне майно та госп-во, мешкали на одному подвір'ї, проте, як правило, в окремих житлах, розташованих довкола оселі домачина - виборного голови Р. Такі сім'ї, відомі археологам як "гніздові поселення", зароджувалися на поч. нашої ери.

На поч. останнього тисячоліття, що співпадає з етапом формування укр. народности, велика сім'я зазнає суттєвих трансформацій. Від неї відокремлювалися деякі індивідуальні сім'ї, визначаючи тим самим два основні типи Р.: велику та малу. Велика сім'я на цьому етапі виступала перев. у формі розширеної (або нерозділеної) сім'ї, яка порівняно із задругою була меншою за кількісним складом, простішою за структурою та функціями. В окремих реґіонах України (зокрема, в Галичині та у Підкарпатській Русі) розширена сім'я, очолена "ґаздою" (або "завидою"), побутувала майже до 19 в.

Великі та малі сім'ї (останні нерідко об'єднувалися у дворища або посябрини) тривалий час співіснували, проте заг. процес їх трансформації йшов у напрямку редукції великої та спрощення малої Р. Малі сім'ї, аби раціонально вести госп-во, часом об'єднувалися у патронімії - госп. союзи кількох споріднених або ж і сусідських сімей.

Починаючи з 16 в. основним типом укр. сім'ї стає мала за формою (батьки з дітьми) Р., яка на зламі 19-20 в. перетворюється на нуклеарну (батьки з неодруженими дітьми або окрема шлюбна пара) - найпростіший її варіянт. Динаміка цього процесу найбільш рельєфно проявляється через зміни кількісного складу сім'ї: за часів Київ. Руси її величина становила до 15 осіб, у 16 в. - 8, у 17 в. - 6,9, у 18 в. - 6, у 19 в. - 5,2. Тепер сер. величина сім'ї становить в Україні 3,3 особи. Це, як правило, мала за типом, проста за складом та нуклеарна за формою Р., що перев. має подвійне головство при фактичному старшинстві жінки.

Укр. сім'я, побудована на традиціях землеробського типу культури, відзначається особливим шануванням жінки-матері та культивуванням жін. начала в сімейній обрядовості та системі управління: "чоловік за один вінець хату тримає, жінка - за три" - так визначається в народі сутність укр. сім'ї.

Література: Кравець О. Сімейний побут і звичаї укр. народу. К. 1966; Задворний А. Радянська сім'я. Її сучасне і майбутнє. К. 1975; Перковський А. Еволюція сім'ї і госп-ва на Україні в XVII - першій пол. XIX ст. "Демографічні дослідження", 4, 1979; Хоменко А. Семья и воспроизводство населения (избранные произведения). К. 1980; Пономарев А. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине. К. 1989.

А. Пономарьов

Русизми, позичення з рос. мови. Найбільше впадають в око Р. лексичні (позичення слів) і фразеологічні (позичення фразеологічних зворотів, найчастіше в формі дослівного перекладу, напр., *робити вигляд* - рос. *делать вид* 'удавати', *в решті решт* - рос. *в конце концов* 'кінець-кінцем'), але також Р. фонетичні (напр., заміна початкового *и-* на *і-*, вимова *інший* замість *иньший*), морфологічні (напр., зрівняння родового відмінка однини з давальним у відміні іменників жін. роду на приголосний - *радості* замість *радости*) й синтактичні (напр., *постачати кого чим* замість *кому що*). У діялектах, особливо на півдні України Р. можуть ставати такими численними, що постає мішана укр.-рос. мова. Цей мовний гібрид дістав навіть спеціяльну назву "суржик". У літ. мові приблизно до 1930 настанова супроти Р. була перев. пуристична (див. *Пуризм*); хоча припинити доплив Р. в обставинах політ. й культ. залежности не можна було, але здебільша шукано укр. еквівалентів, часом новоутворюваних для рос.

слів і зворотів (напр., рос. *комитет бедноты, комбед* - укр. *комітет незаможників, комнезам;* рос. *счетовод* - укр. *рахівник*). Від приблизно 1930 починаючи, таку мовну політику в УССР проголошено "буржуазно-націоналістичною", а всяке застереження проти Р. (як і вживання самого цього слова-терміну) стало неможливим. Від цього часу кількість Р. невпинно зростає, а опір їм розглядається як вияв ворожої ідеології. У лексиці й фразеології в запровадженні Р. панують дві методи: одноморфемні слова позичаються без істотних змін (напр., *ярлик* 'наличка', *ярус* 'поверх', *фон* 'тло'), а многоморфемні частіше калькуються (див. *Кальки*) морфема за морфемою (напр., *від-діл-ення* 'філія', 'відділ' - рос. *от-деление*); часом калькується ціле слово в його новому значенні (напр., рос. *молния* 'блискавка' і 'рід застібки' - укр. *блискавка* 'рід застібки'). Зрідка наявні випадки контамінації (напр., рос. *покорить* і *подчинить* - укр. *підкорити* 'скорити', 'підпорядкувати'). Зокрема в виробничій і наук. термінології, шереній через пресу й школу, кількість Р. така, що вони переважають питомі терміни. Багато термінів зах. походження також приходять через рос. посередництво і з цього погляду можуть розглядатися як Р.

Про умови й канали ширення Р. в їх іст. змінності див. *Російська мова на Україні.*

Ю. Шевельов

Руханка, гімнастика, система руханкових вправ, одна з основних форм фіз. виховання. Розрізняють Р. основну, яка сприяє розвиткові цілого організму (застосовувана у школі, передшкіллі і т. п.); Р. допоміжну - вправи, що сприяють розвиткові рухових навичок, потрібних спортовцям, та ін.; Р. лікувальну (для скореґування хиб постави чи усунення наслідків хвороби); Р. спортову (вправи на приладах: кінь, козел, поруччя, дручок, кільця, долівкові); Р. художню, що сполучає рухові вправи з музикою. 1968 Всесоюзна конференція СССР розрізнила: загально-розвиткові види (основна, гігієнічна, атлетична), спортові види (спортова, художня, акробатична), прикладні види (виробнича, проф.-прикладна, спорт.-прикладна, військ.-прикладна, лікувальна).

На центр. землях України царський режим забороняв організацію укр. самостійного руханкового т-ва, й українці силою обставин мусіли включатися в існуючі рух.-сокільські орг-ції, об'єднані в Союзі рос. сокольства. Укр. особливості мав спорт.-гімнастичний атлетичний гурток у Києві, заснований 1895 лікарем Є. Горнич-Горницьким. 1908 службовець мін-ва освіти, інспектор нар. шкіл Бахмутської округи О. Луцкевич організував молодь в окремі руханкові напіввійськ. гуртки, діяльність яких схвалив цар Микола II. Не мали успіху заходи І. Боберського, що висилав зі Львова до Києва С. Щерця й притягав до співпраці М. Міхновського в Харкові та І. Луценка в Одесі. З видатних керівників Р. можна назвати А. Анохіна (Київ).

З вибухом війни в сер. школах сокільську Р. замінено військ. муштрою. По війні, на теренах підсов. України, розвиток Р. вкладається в рамки сов. фізкульт. системи, яка не дозволяла творення укр. самостійних руханкових т-в. 1918 уряд РСФСР видав декрет про заг. військ. навчання (Всеобуч), дія якого автоматично поширювалася і на УССР. Всеобуч надає великої ваги Р. Першими масовими руханковими орг-ціями стали гуртки чи центри Всеобучу. Поряд з військ.-фізкульт. підготовою молоді, орг-ції Всеобучу організували при виробництвах колективи фізкультури чи спорт. клюби т. зв. "Добровільні спорт. т-ва" (ДСТ), які з 1936 влада згуртовує за профспілковим принципом ("Колос" - колгоспники; "Буревісник" - студенти; "Локомотив" - профспілка зал. транспорту; "Спартак" - комсомол і т. д.) з різними спорт. секціями, в тому ч. й секціями спорт. Р. Руховики України досягають високого спорт. рівня й здобувають перемоги на Олімпійських ігрищах чи чемпіонатах світу, чемпіонатах Европи тощо, але всі їхні перемоги чи успіхи йдуть на рахунок Москви. Переможцями Олімпійських ігрищ чи чемпіонами світу стали: К. Калинчук, Н. Бочарова, В. Чукарін, М. Гороховська (1952), К. Шахлін, Л. Латиніна, П. Стахова, Ю. Титов (1956), Л. Петрик, В. Клименко (1972), В. Макуць, С. Захарова (1980), О. Білозерців, М. Лобач (1988), І. Коровицький, О. Дудик, В. Могильний, О. Омельянчик (1989). Політ. зміни 1990-их рр. сприяють віднові старих сокільських і січових руханкових традицій.

Інструкторські кадри готує Київ. Ін-т Фіз. Культури, ін-ти фізкультури у Львові, Дніпропетровському, технікуми фіз. виховання у Донецькому, Івано-Франківсько-

му, Дніпродзержинському, 14 фак. фіз. виховання пед. ін-тів. За даними сов. джерел на Україні було 1984 14,4 тис. спорт. заль; спорт. Р. зайнято понад 100 тис. молоді, художньою Р. - понад 52 тис.

На зах. землях України, під австр. окупацією, були кращі можливості для розвитку Р. в укр. т-вах. 1894 постав *"Сокіл"*, за ним *"Січ"*, *"Луг"*, а за їх зразком створені укр. руханкові т-ва на Буковині й Закарпатті. Багато для розвитку Р. спричинилися І. *Боберський*, С. Гайдучок, Д. Нароцька (Львів), які виховали ряд кваліфікованих учителів. Перший підручник Р. видав О. Попович у Чернівцях (1889).

У ЗДА 1907 постало в Нью-Йорку гімнастичне т-во "Гайдамаки" (1910 перетворилося на допомогову, партійну орг-цію й 1925 заникло), 1913 руханкове т-во "Сокіл", 1916 постала Централя "Січей" (Січова орг-ція українців у ЗДА), яка відбула кілька заг. змагань на сході ЗДА. Їхня активність мала велике значення для закріплення нац. свідомости поселенців.

Література: Боберський І. Значення руханкових т-в. Л. 1909; Франко П. Швед. руханка. Л. 1930; Жарський Е. Руханка, гри, забави. Нью-Йорк 1956; Жарський Е. Від "Гайдамаків" до бейзбольної ліґи УНС і УСЦАК. Альманах УНС. Джерзі Сити 1990.

Е. Жарський

С

Самоврядування, територіяльна самоорганізація громадян для самостійного розв'язання безпосередньо або через органи, які вони обирають, питань місц. життя. В історії України С. міст здійснювалося на основі *магдебурзького права*, запровадження якого почалося в 14 в. Ін. органом С. в другій пол. 19 в. в Рос. Імперії були *земства*, що існували в губ. і пов. До їх компетенції входили місц. госп., соц. і осв. справи. На Україні земства були введені у 1865-70 рр. у півд. і лівобережних, і з 1911 у правобережних губ. Вони проіснували до 1918.

Сьогодні діюче законодавство України визначає два рівні С. - місц. і реґіональний.

Територіяльну основу місц. С. становлять сіль. рада, селище, місто, а реґіонального - р-н, обл.

До базового рівня місц. С. належать сіль. ради, с. м. т. і м. Органи С. базового рівня наділяються власною компетенцією, яка не може бути змінена інакше, як законом або договором.

Система місц. С. включає сіль., селищні, міські ради нар. депутатів та їхні органи, ін. форми територіяльної самоорганізації громадян (гром. комітети і ради С. мікрорайонів, житлових комплексів, домові, вуличні, квартальні, дільничні, селищні, сіль. комітети і форми безпосереднього волевиявлення населення - місц. референдуми, заг. збори [сходи] громадян).

Систему реґіонального С. становлять районні і обл. ради нар. депутатів, місц. референдуми в межах території р-ну, обл., ін. форми самоорганізації населення р-ну і обл.

Основними принципами, за якими здійснюється С., є: народовладдя, законність, соц. справедливість; виборність, самостійність і незалежність (у межах своїх повноважень) органів С.; їх підконтрольність, підзвітність і відповідальність перед населенням; гласність; оптимальна децентралізація тощо.

Органи С. за умов, встановлених законодавством України, мають право юридичної особи.

Фінансово-екон. базу С. становлять: 1) природні ресурси (земля, її надра, води, ліси, рослинний і тваринний світ), розпорядження якими відповідно до законів України здійснюються сіль., селищними і міськ. радами; 2) місц. госп-во, комунальна власність, яка є джерелом одержання доходів С. і задоволення соц.-екон. потреб населення відповідної території; 3) фінансові ресурси, що складаються з бюджетних і позабюджетних коштів, валютних фондів органів С.

Взаємини органів С. з підприємствами (об'єднаннями), орг-ціями і установами, кооп. та ін. орг-ціями, які не належать до

комунальної власности, ґрунтуються на податковій і договірній основі.

Органи С. мають право звертатися до суду або держ. арбітражу з позовом про визнання недійсними актів держ. органів, ін. органів С., підприємств (об'єднань), орг-цій і установ, які обмежують їх повноважевня, і до прийняття рішення судом або арбітражем зупинити дію оскаржуваних актів на своїй території. *Р. Давидов*

Світові війни, в іст. України періоди першої (1914-18) і другої С. в. (1939-45) творять окремі розділи. В обох випадках Україна була театром воєнних дій, вона зазнала великих людських і матеріяльних втрат. За С. в. приспішено вироблялася укр. нац. свідомість, Україна творила (при кін. першої С. в.) чи пробувала творити (за другої С. в.) третю - після княжої і коз., модерну укр. державу. І хоча укр. державність як після першої, так і після другої С. в. була втрачена, державницький чин за тих часів став основою, на якій формується після розвалу сов. імперії сьогоднішня держава - Україна.

П е р ш а С. в. За першої С. в. зах. укр. землі входили до складу Австро-Угорщини і зах. українці боролися у військ. формаціях цих держав по стороні почвірного союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина, Болгарія). Крім офіц. призову, українці створили (вперше після зруйнування Запор. Січі 1775) добровільну реґулярну військ. формацію *Укр. Січових Стрільців*, яка воювала в складі австр. армії проти військ Рос. Імперії. Заг. наставленням укр. політ. проводу зах. українців (*Гол. Укр. Рада* 1914-15, згодом *Заг. Укр. Рада,* укр. парляментарна репрезентація) була льояльність до Австрії і боротьба проти Росії, щоб визволити Україну "з моск. кайданів" і побудувати самостійну укр. державу на Наддніпрянщині. Галичина, Буковина і Закарпаття мали б творити автономну укр. одиницю в складі Австро-Угорщини. Окрему ролю відограв *Союз Визволення України* (СВУ), політ. орг-ція еміґрантів з-під рос. окупації, що перебували в Австрії і за війни (1914-18) за підтримкою центр. держав вели акції дипломатичні, інформативно-видавничі, а також допомогово-культ. серед полонених українців рос. армії. СВУ входив до складу Заг. Укр. Ради, надаючи останній всеукр. характеру.

Ситуація українців у Рос. Імперії була дещо ін.: вони воювали у складі рос. військ по стороні Антанти. Нац.-політ. провід ТУП, що діяв нелеґально, висловився за посередництвом заклику в "Украинской Жизни" (С. Петлюра) і "Раді" за те, щоб воювати проти Австрії, яка переслідує українців, з вимогою за свою льояльність супроти рос. влади після перемоги дати українцям на Наддніпрянщині належні їм нац. права. Попри таке льояльне наставлення, рос. уряд заборонив усі укр. вид., як також культ.-гром. орг-ції "Просвіти", суворо переслідуючи нелеґальну політ. діяльність УСДРП і УПСР, заарештовуючи і засилаючи політ. лідерів (М. Грушевського).

Воєнні дії почалися з літа 1914 наступом рос. військ, які невдовзі зайняли частину Галичини і Буковини. При відступі австр. частин, за доносами поляків "про руську зраду", багато укр. селян та інтеліґенції було повішено, а ін., понад 8 000, під претекстом обвинувачення в русофільстві інтерновано у таборі *Талергоф* (в Австрії, недалеко Ґрацу). На окупованих зах. укр. землях рос. уряд жорстоко переслідував все українське, ліквідуючи центр "укр. сепаратизму-мазепинства". Зазнали великих знищень укр. культ. і гром. установи, включно з НТШ, заарештовувано політ. діячів (К. Паньківський, М. Заячківський). На церк. відтинку переслідувано гр.-кат. церкву, заслано до Росії митр. А. Шептицького, насильно впроваджувалося рос. православіє. На оборону переслідуваних українців у Галичині й Буковині виступили українці Наддніпрянщини, протестуючи проти антиукр. дій царського уряду. У сер. 1915 рос. війська відступили на сх., забираючи з собою кілька сот тис. українців Галичини і Буковини. На допомогу депортованим і біженцям прийшли українці Наддніпрянщини. У сер. 1916 під час наступу рос. військ під проводом ген. Брусілова знову були окуповані сх. частини Галичини і Буковини. Після березневої (лютневої) революції, хоча Тимчасовий Уряд хотів продовжувати війну на півд.-зах. фронті, який був затриманий на лінії Покуття-Калуш-Золочів, у липні 1917 рос. армія була відкинута на австро-рос. границю з-перед поч. війни. Спроби перемир'я були започатковані у Берестї при кін. 1917, а остаточний мир між Україною (УНР) і почвірним союзом був підписаний 9.2.1918 (*Берестейський мир*), а з больш. Росією - 3.3.

У Німеччині й Австрії було багато полонених з рос. армії, серед яких значна частина українців. Завдяки заходам СВУ і Заг. Укр. Ради освідомлюючо-культ. опіку над ними вели досвідчені фахівці з зах. укр. земель. Згодом, після підписання Берестейського миру, з цих полонених були зформовані Синя в Німеччині (див. *Синьожупанники*) і Сіра дивізія в Австрії (див. *Сірожупанники*), військ. кадри яких відограли ролю у військ. формаціях укр. державности.

З вибухом березневої революції 1917 на центр. і сх. укр. землях почався період становлення укр. держави, тоді як на зах. укр. землях воєнний стан тривав до розпаду Австро-Угорщини, аж до створення 18. 10.1918 Укр. Нац. Ради у Львові, перебрання держ. влади 1.11.1918 та проголошення 9.11.1918 ЗУНР.

Д р у г а С. в. Важкі умови життя укр. народу, що перебував під чотирма окупаціями: під большевиками, Польщею, Румунією і Чехо-Словаччиною, вимагали ґрунтовних змін, хоч і засобами війни, від якої українці сподівалися покращення своєї долі. Напередодні другої С. в. Мюнхенська угода (29.9.1938) допровадила до розчленування Чехо-Словаччини, в наслідок чого укр. Закарпаття (*Карп. Україна*) з жовтня 1938 стало автономним, а 15.3. 1939 проголосило свою самостійність. Але відразу після цього німці погодилися на окупацію Карп. України Угорщиною.

Конфлікт на Сх. Европи, який згодом переріс у світовий, був приспішений нім.-сов. (Ріббентроп-Молотов) пактом (23.8. 1939). З поч. нападу Німеччини на Польщу 1.9.1939 були втягнені у воєнні дії зах. укр. землі, а з червня 1941 і центр. та сх. Україна стала тереном затяжних боїв, які прокочувалися спочатку у напрямі з зах. на сх., а згодом зі сх. на зах.

Нім. наступ розвивався швидко, до сер. вересня 1939 нім. війська зайняли Лемківщину, Підляшшя, Холмщину і зах. частину Галичини по лінію Сокаль-Львів-Стрий. Назагал укр. населення було задоволене зміною влади, позбувшися 20-річної поль. окупації. Багато українців, які служили в поль. війську попали у нім. полон, а згодом були звільнені. Німці пробували спочатку формувати укр. леґіон з кол. чл. Карп. Січі, але при кін. вересня 1939 його ліквідували. Згідно з таємною нім.-сов. угодою 17.9.1939 сов. війська окупували Зах. Волинь і Галичину, устійнивши згодом кордон по лінії Бугу і Сяну. На зах. від цієї лінії німці створили *Генеральну Губернію,* до якої входили Лемківщина, Посяння, Холмщина, Підляшшя, бл. 16 тис. км^2 з 1,2 млн населення. На цих землях під нім. контролем почало відроджуватися укр. гром.-культ. життя, яке з червня 1940 очолив *Укр. Центр. Комітет* (УЦК) у Кракові під проводом В. Кубійовича. Леґальні укр. політ. партії припинили свою діяльність. Напівлеґально діяла ОУН, спочатку толерована німцями. Великий вплив на укр. політ. життя мав розкол у лютому 1940 в ОУН, яка поділилася на поміркувану фракцію прихильників полк. А. Мельника (їх почали називати мельниківцями) і прихильників С. Бандери (бандерівці) - рев. фракція; між цими двома формаціями почалася боротьба, яка згодом продовжувалася і після війни, її часто використовували зовн. сили.

На окупованих совєтами зах. землях проведено офіц. українізацію в шкільництві й адміністрації, а рівночасно заборонено укр. гром. і культ. орг-ції й установи (включно з НТШ). Перестали діяти укр. політ. партії, в підпіллі продовжувала свою діяльність ОУН. Заарештовано і заслано укр. політ. лідерів (К. Левицький, Д. Левицький, О. Луцький, В. Старосольський і багато ін.). Поль. елемент утратив провідну ролю, багато українців з с. переселилося до м.

Під загрозою війни 28.6.1940 СССР змусив Румунію зректися заселених українцями Півн. Буковини, Півн. і Півд. Басарабії. яких включено до УССР. Як і на Зах. Україні, також і тут сталися аналогічні зміни. Переселенча нім. комісія переселила з цих земель нім. населення, з яким виїхали чимало українців, яким загрожувала небезпека з боку больш. влади. Пізніше частина з них поселилася в Ген. Губернії, де допомагала своїми кадрами в укр. культ. процесі.

Почавши з 22.6.1941, після нападу Німеччини на УССР, воєнні події набрали інтенсивности й охопили простори всієї України. Швидке просування нім. військ свідчило про слабість сов. військ., які були позбавлені підтримки укр. населення, що бажало поразки і розвалу СССР. За короткий час німці зайняли зах. укр. землі (Галичину, Волинь, Буковину), згодом Правобережну Україну, в сер. вересня 1941 вони вже були в Києві і Полтаві, при кін. жовтня - в Харкові й Одесі. До кін.

1941 вони захопили, крім Криму, всю Україну.

При відступі большевики розправлялися з укр. населенням, особливо ліквідували укр. політ. в'язнів (бл. 15 тис.), які перебували по в'язницях укр. м. Вони також евакуювали фахові і культ. кадри за Урал у Сер. Азію.

На Сх. Европи німці запроваджували свою колоніяльну політику і вороже ставилися до укр. нац.-держ. прагнень. Для цього вони поділили укр. землі на такі адміністративні одиниці: Галичину приєднано до Ген. Губернії; з центр. укр. земель створено *Райхскомісаріят Украіне;* територія під нім. військ. управлінням; румунам дозволено окупувати Буковину, Басарабію, *Трансністрію.*

Спочатку укр. населення перев. прихильно сприймало нім. військо, бо воно звільняло його від больш. окупації; були надії на відновлення укр. держави, в чому ініціятиву виявили обидві ОУН. Ще перед червнем 1941 ОУН (С. Бандери) зформувала два відділи: *"Нахтіґаль"* і *"Ролянд"*, які в складі нім. армії боролися з совєтами. 30.6.1941 ця політ. формація проголосила у Львові створення Укр. Держави та утворення *Укр. Держ. Правління* на чолі з Я. Стецьком, але на поч. липня німці його заборонили, а творців заарештували. Обидві ОУН організували *Похідні групи* з цивільних кадрів, які йшли на центр. і сх. укр. землі, щоб допомагати у культ. і держ. відродженні України. У Києві в жовтні 1941 з ініціятиви ОУН (А. Мельника) створено *Укр. Нац. Раду* на чолі з М. Величківським, координаційний центр для культ., суспільних і політ. справ. Створена в Галичині *Укр. Нац. Рада* (липень 1941 - березень 1942) під протекторатом митр. А. Шептицького і проводом К. Левицького репрезентувала українців на зах. укр. землях і була їх представником перед нім. владою. Згодом цю функцію в Галичині перебрав *Укр. Крайовий Комітет*, потім Укр. Центр. Комітет (УЦК). Цей останній здобув певні успіхи на культ. і госп. відтинках, шкільництво в Галичині було держ. У квітні 1943 німці дозволили формування *Дивізії "Галичина"*, як добровільної військ. частини в складі нім. збройних сил. Це була єдина значна реґулярна військ. одиниця за другої С. в., яка в певних обставинах могла б стати зародком укр. нац. армії.

Після зайняття Києва (19.9.1941) німці почали виарештовувати жидів, яких розстрілювали у *Бабиному Яру.* Залишені больш. аґенти влаштували знищення важливих об'єктів м. (Хрещатик, Успенський собор Печерської Лаври).

Після короткотривалої військ. влади німці у т. зв. Райхскомісаріяті Украіне запровадили на центр. і сх. укр. землях цивільну адміністрацію з поліційною системою урядування, яку очолив Е. *Кох* з осідком у Рівному. Економічно Україну перетворено на колонію, яка мала доставляти Німеччині сировину (манган, залізо, вугілля), харчі, робочу силу. Для кращої експлуатації зберігалася колгоспна система. Почавши з лютого 1942 німці вивозили українців до Німеччини на примусову роботу як *остарбайтерів*, за 2 рр. вивезено понад 2 млн українців, частина яких, через важкі умови праці й злидні, там і загинула. Культура й освіта в Україні зазнавали великих переслідувань з боку нім. окупаційних органів. Також зазнавала переслідувань з боку німців відновлена УАПЦ в Україні, натомість вони протеґували Автономну Правос. Церкву, яка визнавала Моск. Патріярхію.

Нім. терор супроти українців викликав обурення, яке перетворювалося в збройний опір. Спочатку теренами опору були Волинь і Полісся. Тут діяли з літа 1941 партизанські загони *Поліської Січі* під проводом Т. Боровця (Бульби), які поборювали больш. частини, що залишилися поза фронтом. Коли у листопаді 1941 нім. адміністрація зажадала розпуску Поліської Січі, вона не склала зброї і влітку 1942 відновила дії під зміненою назвою - *Укр. Повстанська Армія* (УПА), поборюючи цим разом не тільки сов. партизанів, але й нім. каральні частини.

З 1942 на Волині і в Поліссі формувалися також військ.-партизанські відділи обох ОУН (А. Мельника і С. Бандери), які з кін. р. почали відплатні акції проти німців. При кін. 1942 - на поч. 1943 сов. партизанські загони пройшли рейдом з Брянщини до Правобережної України. Після нім. поразки під Сталінградом зріс рух опору в Україні. На весні 1943 до загонів ОУН (С. Бандери) приєдналася укр. поліція Волині і прийняла також назву УПА, яку з осени 1943 очолив Р. Шухевич (Т. Чупринка). Спроби Т. Боровця об'єднати різні загони укр. партизанів (УПА Т. Бульби, ОУН С. Бандери і ОУН А.

Мельника) закінчилися невдачею, а загони ОУН С. Бандери роззброїли дві ін. формації. Рештки цих формацій перейменували себе на Укр. Нар. Рев. Армію (УНРА) і воювали до кін. 1943 проти сов. партизанів і німців. У другій пол. 1943 УПА, яка стала єдиною більшою військ.-партизанською формацією, провела успішні бої проти нім. частин на Волині, які мусіли обмежитися контролем м. і шляхів сполучення. З кін. 1943 УПА перенесла свою основну базу до Галичини. На поч. 1944 разом з парамілітарними загонами УПА начисляла понад 40 тис. учасників. З ініціятиви УПА у липні 1944 була створена *Укр. Гол. Визвольна Рада* (УГВР) як політ. провід УПА, завданням якого була розбудова політ. основи для збройного підпілля.

У травні-жовтні 1943 сов. партизани під проводом С. Ковпака пройшли рейдом від Путивля через Волинь і Галичину в Карпати, де в серпні 1943 були розбиті загонами Укр. Нар. Самооборони. Крім С. Ковпака, на Україні діяли сов. партизанські з'єднання під проводом М. Попудренка, О. Сабурова, О. Федорова, П. Вершигори. Ці загони формувалися із залишених партійних кадрів, військовиків, що залишилися поза фронтом, втікачів від нім. терору. Їх поповнювали повітряними десантами. За сов. джерелами, сов. партизанів на Україні було до 100 тис., і вони підпорядковувалися органам безпеки, а не Червоній армії. Вони почали формуватися щойно восени 1942, і їхню ролю перебільшує сов. історіографія.

У другій пол. 1943 під тиском сов. армії німці почали відступати з України, руйнуючи м. і с., винищуючи пром., культ. об'єкти та шляхи сполучення. До листопада 1943 сов. війська зайняли Лівобережжя (23.8. - Харків, 6.11. - Київ), при кін. 1943 була зайнята Сх. Волинь (Житомирщина), а на весні 1944 - Зах. Волинь (лютий), Поділля (березень), Буковина (березень), Сх. Галичина, Тернопільщина (квітень), де в боротьбі з большевиками брала участь Дивізія "Галичина", яка зазнала великих втрат у бою під Бродами (18-22. 7.1944). Дещо довше затрималися німці на півд. Україні: Одесу залишили 10.4.1944, а Крим - у травні 1944; Зах. Галичину - у липні-серпні 1944, а Закарпаття - у жовтні 1944. В кін. 1944 усі укр. землі були зайняті совєтами.

Антиукр. політику німців використовували большевики, щоб здобути симпатії укр. населення; вони йшли на деякі поступки українцям. З жовтня 1943 фронтові військ. частини, що оперували на Україні, перейменовано на чотири "укр. фронти", встановлено "Орден Богдана Хмельницького". З кін. 1943 Раднарком УРСР переїхав до Києва, а гол. уряду був призначений М. Хрущов. У лютому 1944 змінено конституцію УССР: надано право вступати у безпосередні зв'язки з ін. державами і формально мати респ. військ. формації. У квітні 1945 УССР була прийнята до Орг-ції Об'єднаних Націй як чл. засновник. Більшість з цих здобутків мали тільки формальний характер, встановлена сов. влада надалі брутально переслідувала всі спроби відстоювати нац. свободу і людську гідність.

Під час другої С. в. частина укр. земель перебувала під рум. окупацією: Півн. Буковина, Півн. і Півд. Басарабія, Трансністрія, приблизно 10% укр. території з 3,5 млн населення. На цих землях румуни запровадили військ.-поліційний терор, колоніяльний екон. визиск і систематичну румунізацію. З цих провінцій були створені 3 губернаторства: Буковини, Басарабії, Трансністрії, які управлялися за директивами рум. уряду. Крім дискримінаційної політики щодо українців, румуни пробували виселяти з цих земель українців, заміняючи їх рум. колоністами. Трансністрію перетворено на терен для заслання небажаних національностей, головно жидів, яких насильно депортовано сюди з Буковини і Басарабії понад 100 тис. На Буковині румуни забороняли будь-яку укр. діяльність, проти чого виступили укр. патріоти, чл. ОУН, яких 1942 суджено за зв'язки з укр. підпіллям військ. судом у Ясах. Натомість опір окупаційному режимові в Басарабії був інспірований больш. чинниками і підтримуваний сов. партизанами.

Закарпаття в складі Угорщини творило окрему адміністративну одиницю - "Підкарп. територію", де угор. влада підтримувала русофільську політику. З 1941 тут діяло народницьке "Подкарпатське Общество Наук", яке розвивало "руську" культуру і видобуло від влади мінімальне шкільництво укр. мовою. У 1940 з Закарпаття перейшло бл. 30 тис. українців на сов. Україну; згодом при кін. 1944 з цих утікачів було зформовано чехо-словацьку

бриґаду ген. Л. Свободи. З кін. 1944 Закарпаття опинилося під сов. контролем на чолі з Нар. Радою Закарп. України. 22.11. 1944 з'їзд нар. комітетів Закарпаття висловився за приєднання до УССР, і 29.6. 1945 Чехо-Словаччина відступила Закарпаття УССР.

За другої С. в. Україна зазнала величезних втрат: загинуло 4,5 млн (за ін. джерелами 5-7 млн) людей, 2 млн вивезено на роботи до Німеччини; з приходом сов. влади багато людей було депортовано до концентраційних таборів або евакуйовано на схід. У 1944-45 в Україні лишилося бл. 30 млн населення. Великих втрат зазнали жиди, яких загинуло бл. 2 млн; німці з України відійшли з нім. військом, татар виселено з Криму, багато поляків з зах. укр. земель переселилося до Польщі, а на їхнє місце наплинули росіяни, які поселилися по зах. укр. м.

Матеріяльні втрати в 1941-44 були також величезні; за даними УНРРА було знищено в Україні: 714 м. і містечок, 28 тис. с., зруйновано 2 млн будинків. Величезних шкод завдали німці в економіці: знищено понад 16 тис. пром. підприємств, 28 тис. колгоспів, 870 радгоспів. До Німеччини вивезено з України понад 12 млн т с.-г. продуктів, багато машин. За важких повоєнних рр. Україна мусіла довгий час направляти втрати, яких зазнала під час другої С. в.

Література: Перша С. в. (1914-18): Tomaschiwskyj S. Die weltpolitische Bedeutung Galiziens. Мюнхен 1915; Rybalka L. (Юркевич) L'Ukraine et la guerre. Женева 1916; Les Russes en Galicie. Première occupation des provinces Ukrainiennes d'Autriche par les troupes russes. Льозанна 1917; Czernin O. Im Weltkriege. Берлін-Відень 1919; Левицький К. Історія визвольних змагань гал. українців з часу світової війни 1914-1918. I-III. Л. 1928-30; Die deutsche Okkupation der Ukraine. Geheime Dokumente. Страсбурґ 1934; Doroshenko D. The Uniate Church in Galicia 1914-1917. "The Slavonic Review", N° 12. Лондон 1934; Дорошенко Д. З історії укр. політ. думки за часів світової війни. Прага 1936; Skrzypek J. Ukraińcy w Austrii podczas wielkiej wojny i geneza zamachu na Lwów. "Niepodległość", N°19. B. 1939; Manning C. A. Twentieth-Century Ukraine. Нью-Йорк 1951; Рудницька М. (ред.) Зах. Україна під большевиками IX.1939-VI.1941. Нью-Йорк 1958; Hornykiewicz T. (ред.) Ereignisse in der Ukraine 1914-1922. Deren Bedeutung und historische Hintergründe. I-IV. Філядельфія 1966-69; Borowsky P. Deutsche Ukrainepolitik 1918 unter besonderer Berücksichtigung der Wirtschaftsfragen. Любек-Гамбурґ 1970; Fedyshyn O. S. Germany's Drive to the East and the Ukrainian Revolution, 1917-1918. Нью Брунсвік 1971.

Друга С. в. (1939-45): Кардаш О. (ред.) Карп. Україна в боротьбі. Зб. Відень 1939; Полікарпенко Г. Орг-ція Укр. Націоналістів під час другої світової війни. Канада 1951; Armstrong J. A. Ukrainian Nationalism, 1939-1945. Нью-Йорк 1955. 2-е вид. 1963. Репринт з 2-го вид.: Літтельтон 1980; Kamenetsky I. Hitler's Occupation of Ukraine (1941-1944): A Study of Totalitarian Imperialism. Мільвокі 1956; Паньківський К. Від держави до Комітету (літо 1941 р. у Львові). Нью-Йорк 1957; Клоков В., Кулик І., Слинько І. Нар. боротьба на Україні в рр. Великої Вітчизняної війни. К. 1957; Зелений З. Укр. юнацтво у вирі другої світової війни. Торонто 1965; Паньківський К. Роки нім. окупації (1941-1944). Нью-Йорк - Торонто 1965. 2-е вид. Нью-Йорк 1983; Коваль В. Міжнар. імперіалізм і Україна. 1941-1945 рр. К. 1966; Гайке В.-Д. Укр. Дивізія "Галичина". Історія формування і бойових дій у 1943-1945 рр. ЗНТШ, т. 188. Торонто 1970; Tys-Krokhmaliuk G. UPA Warfare in Ukraine: Strategical, Tactical and Organizational Problems of Ukrainian Resistance in World War II. Нью-Йорк 1972; Кубійович В. Українці в Ген. Губернії 1939-1941. Історія Укр. Центр. Комітету. Чікаґо 1975; Крохмалюк Р. Заграва на Сході. Спогади й документи з праці у військ. управі "Галичина" в 1943-1945 рр. Торонто - Нью-Йорк 1978; Бульба-Боровець Т. Армія без держави. Вінніпеґ 1981; Boshyk Yu. (ed.) Ukraine during World War II: History and its Aftermath. A Symposium. Едмонтон 1986; Жуковський А. Укр. землі під рум. окупацією в часі Другої Світової Війни, 1941-1944. "Укр. Історик", ч. 93-96, 1987.

А. Жуковський

Свята земля, див. *Єрусалим*.

Сектанти, див. *Секти*.

Село, значний за територією і кількістю житлових будівель населений пункт немiськ. типу, більшість меш. якого займається сіль. госп-вом. Також сумарне означення тієї частини населення, яке живе з сіль. госп-ва. С. - джерело родоводу, "оселя" народу, джерело його генофонду, культури і духовности. Тема С. широко відбилася в творах красного письменства і мистецтва.

С. - стародавній тип поселення, широко відомий серед усіх слов'ян: укр. "сел́о";

рос. "село́"; білор. "село́"; давньоруське "село́" (житло, поселення, поле); давньослов. "сєло" (населене місце, двори, житлові і госп. будівлі, поле, земля); болг. "се́ло"; сербохорв. "се́ло"; словенське "sélo"; моравське "sélo"; чес. "sélo"; поль. "sioło". Термін С., на думку мовознавців, етимологічно пов'язаний з ін. мовами: латинське "solum" (ґрунт), лит. "sala" (острів), східньолатиське "ciems" (земля), ґотське "salipwōs" (притулок, житло) та ін.

Виникнення С. пов'язане з розпадом родоплемінного ладу і утворенням територіяльно-сусідських об'єднань. Навіть відома з часів Київ. Руси "верв" була не родоплемінною орг-цією, а досить значною гром.-територіяльною одиницею, яка колективно володіла землями і здійснювала самоуправу, хоча чл. її вели індивідуальне госп-во. Тобто верв являла собою кілька селищ, об'єднаних навколо певного центру. Подібна структура зберіглася і пізніше, з 11 в., з утворенням ін. територіяльно-адміністративних одиниць - волостей. У давньоруських джерелах, зокрема "Руській Правді", С. вважалася поземельна хліборобська одиниця з двома плугами і засіяним полем на 16 кадей (кадь - хлібна міра, приблизно 4 пуди) жита. Згодом цей термін поширився на поселення в цілому.

За пізнього середньовіччя С. було адміністративним і госп. центром февдального володіння, ознакою чого був панський двір. Наявність при більшості таких дворів церкви обумовило пізніше (19 в.) визначення С. як великого сел. поселення з церквою, госп. й адміністративного центру для сусідніх селищ.

Згодом, крім загальнопоширеної назви С., на Україні утворюються ін. щодо різних типів сіль. поселень: виселки - селища, які відокремилися від С. або виникали на нових місцях, відбиваючи різні етапи освоєння земель; слободи (в зах.-укр. областях "воля", назва, яка часто зустрічається в топонімах) - поселення, пов'язані з звільненням від февдальних повинностей; хутори (дворища, дими) - однодвірні сел. невеликі оселі, формування яких пов'язане з розвитком капіталістичних стосунків у сіль. госп-ві; посади - перехідний тип поселень від сіль. до міськ. Деякі сіль. поселення звалися кутками (таку ж назву мали окремі частини С.), селищами або землями. Серед малодвірних поселень півд.-укр. Степу можна назвати тимчасові, розташовані поза Січчю, оселі запор. козацтва - зимівники, в яких наприкін. 1780-их рр. мешкало бл. 8 000 людей. Від терміну С. утворено також багато похідних: селяни, селитися, населення, розселення, новосілля та багато ін.

Особливостями іст. розвитку найдавніших слов. земель, зокрема укр., можна пояснити те, що майже всі сіль. поселення тут називалися С.

Формування С. на Україні та їх іст. розвиток відбувалися у відповідності з вимогами с.-г. виробництва, можливостями раціонального здійснення процесів життєдіяльности, зокрема зручністю розміщення щодо оброблюваних земель, транспортних шляхів, водних ресурсів, рельєфу, ґрунтів, рослинности. Крім того, розвиток сіль. поселень був пов'язаний з цілим комплексом виробничих, госп. і правових норм. В заг. вигляді дослідники розрізняють такі основні типи геогр. розміщення С., як прирічковий, приозерний, яружно-балочний, водоподільно-степовий. У плянуванні С., тобто розташуванні в ньому вулиць, майданів, осель, а також їх забудові виділяють основні види: гніздові, кучові, безсистемні, рядові, вуличні та ін.

Найдавніші поселення в Україні групувалися гніздами поблизу річок. Одна або кілька таких осель належала до давньої спорідненої спільности - т. зв. великої родини або патронімії. Як релікт такі поселення в майбутньому увійшли до складу різного типу багатодвірних С. Про наявність патронімічних пережитків свідчить значна кількість мешн. багатодвірних поселень 19-20 в. з однаковими прізвищами. З розвитком продуктивних сил і розпадом племінно-родової орг-ції поселення, засновані на кровній спорідненості, поступаються місцем територіяльно-сусідським.

Виростаючи з однодвірного поселення, С. могло формуватися без будь-якого пляну, тобто утворювати вільні, безсистемні або кучові поселення. Такі С. були найпоширеніші в Україні. Вони виникали на певній відстані від річок або доріг, на водорозділах і в гірських р-нах. Органічно поєднані з оточуючим природним середовищем, потопаючи в зелені, з церквами, вітряками, вибіленими хатками під солом'яними стріхами, надзвичайно привабливі, вони були своєрідною нац. ознакою України. Згодом будівлі почали зводити в один ряд, уздовж річок, пізніше доріг (ря-

дове плянування), дальшим розвитком якого стала поширена дотепер вулична забудова.

Масове формування багатодвірних поселень в Україні відбувалося, починаючи з 14 в. Для півн. р-нів, передусім Полісся, характерні поселення вуличного плянування, які виникли в процесі закріпачення селян і відчуження їх земель у 15-16 в. На терені, де процес закріпачення відбувався менш інтенсивно, зокрема на Наддніпрянщині, довше зберігалися первісно-общинні пережитки, з якими була пов'язана безсистемна забудова. У передстепу, у висліді послаблення кріпацтва, існувала займанщина, яка також супроводжувалася формуванням безсистемних поселень. З припиненням займанщини (18 в.) та розширенням поміщицької колонізації тут поряд з безсистемною забудовою збільшується кількість вуличних поселень. Крім них, існували також кругові, радіяльні, рядові поселення і різні сполучення всіх зазначених форм. На їх утворення значною мірою впливали природно-геогр. умови. Зокрема, в місцевостях, порізані ярами, і за нових умов утворювалися безсистемні вулиці, у вузьких долинах річок - рядові поселення, в гірських долинах Карпат - безсистемні або однодвірні, типу "гражди".

Степ. частина України поділяється на дві зони: півн., де переважала нар. колонізація, з вуличними, безсистемними, радіяльними і круговими поселеннями, і півд., де у висліді держ. колонізації нерідко створювалися оселі за проєктами, складеними органами царської влади. С. вуличного плянування, особливо вулично-квартального, будувалися за умов певної регляментації (прямі вулиці, прямокутні квартали та ін.).

Традиційні форми гром. і сімейного побуту українців найтіснішим чином пов'язані з сіль. територіяльною общиною-громадою. Утворена на стадії первісного родового ладу, за сер. вв., вона існувала на Україні під назвою копа, купа і була органом місц. самоуправління. Інтенсивний розвиток товарно-грошових відносин, закріпачення селянства сприяли руйнуванню поземельної общини. Гол. його ознакою був поступовий перехід від гром. форм землеволодіння до приватної власности окремих господарів на землю.

Якщо на Зах. Україні та Правобережжі у зв'язку з інтенсивним розвитком фільваркового госп-ва сіль. громада була підірвана вже 16-17 в., то на Лівобережній та Слоб. Україні цей соц. ін-т активно функціонував і пізніше. Розклад феодально-кріпосницьких та утвердження капіталістичних відносин остаточно зруйнували екон. базу громади. Реформи в Австро-Угорщині (1848) і царській Росії (1861) законодавчо оформили її перетворення на найнижчу адміністративно-територіяльну одиницю місц. управління, підпорядковану держ. владі. У 19 - на поч. 20 в. подвірне землеволодіння вже цілковито панувало на Україні. Проте у житті та побуті селянина стійко утримувалися численні общинні пережитки, які відогравали величезну ролю в орг-ції селянства, демократизації його життя, боротьбі за свої права. Йдеться зокрема про цілу систему нар. правових звичаїв і норм, гром. землеволодіння, будівництво споруд, колективну взаємодопомогу (толока, супряга та ін.) і самоуправління, участь у заг.-гром. ритуальних церемоніях та святах і масових нар. розвагах.

Визначаючи позитивні явища в житті дорев. укр. С., не слід однак його ідеалізувати. Йдеться про соц. протиріччя, кріпаччину, епідемії, низький рівень письменности, безземелля, яке спонукало тис. укр. селян залишати прадідівські куточки і шукати кращої долі в чужих краях. Лише з 1897 по 1916 з Наддніпрянщини переселилося до Сибіру та Дал. Сх. 912,8 тис. селян, а з зах.-укр. земель, наприкін. 19 - на поч. 20 в., в країни Амер. континенту бл. 700 тис. людей.

Проведена за сов. часу примусова колективізація викликала не лише відчуження селян від землі і руйнування апробованих багаторічним нар. досвідом методів хліборобства, але й сприяла втраті багатьох традиційних звичаїв та обрядів, спрямованих на підвищення врожайности і добробуту людини. Штучно створені натомість і "спущені зверху" офіц. т. зв. радянські соц. свята й обряди у висліді свого неприродного походження не набули поширення і практично не були визнані, хоча деякі з них, традиційні в своїй основі (обжинки, свято першого снопа, рясної ниви), тримаються і тепер.

С. було і залишається життєдайним джерелом нац. відродження. Тут досить стійко зберігається традиційна культура, нац. мова, різні види нар. творчости. Не випадково нар. культура нерідко асоцію-

ється з сіль. Культура і побут сіль. населення України, маючи багато заг.-нац. рис, і в наш час зберігають певні особливості. Деякі з них сягають сивої давнини. Ці особливості виявляються у територіяльному аспекті й зумовлені багатьма чинниками. Найбільшою мірою вони помітні за іст.-етногр. р-нами України: Наддніпрянщина, Поділля, Слобожанщина і Полтавщина, Полісся, Волинь, Прикарпаття, Закарпаття, Південь (див. *Українці*).

Топонімічна система С. України формувалась протягом тривалого часу і складається з неоднорідних у хронологічному і генетичному відношенні пластів. Найбільш архаїчні топоніми індоевр., іранського, тракійського, іллірійського, балтського, германського походження були утворені шляхом перенесення гідроніма на населений пункт (Хорол, Горинь, Стрий та ін.). Це ж стосується найбільш архаїчних слов. назв (Ірпінь, Трубіж та ін.) і давньоруських топонімів (Лутава - в Чернігівській землі, Удеч - в Гал. та ін.).

Більшість давньоруських назв були пов'язані з властивостями навколишнього природного середовища, діяльністю людини або її іменем (антропонімом), від якого походив топонім.

До давньоруських належать і топоніми, що первісно були найменуванням меш. Частина їх з суфіксом *-ичи* вважаються патронімічними і пов'язані з ім'ям засновника роду або господаря земель, були типові для родового устрою. Серед них Ольжичи - в Чернігівській землі, Хвалимичи - в Київ. та ін. Назви, які походили від володарів поселень, були поширені протягом всього февдального періоду. Серед давньоруських найчисельнішу групу становили топоніми з суфіксом *-ов, -ин* (Предславине - в Київ. землі та ін.).

За середньовіччя набуває дальшого розвитку топонімічна спадщина княжої доби: топографічні назви (Дубровиця, Камень - на Волині, Острів - на Львівщині), іменникові та прикметникові утворення (Вишня, Красне), різного роду суфіксальні утворення (Олесько, Черемхове, Мокрець, Вербовець, Липиця, Кутищи, Кодня та ін.), складені назви (Добра Вода, Новий Став), назви, пов'язані з діяльністю людини (Городище, Рудня, Садки), топоніми, що первісно були іменами меш. (Гиричи, Демидковичи, Борисковці, Бережани та ін.). Топоніми на *-яни* (*-ани*) (Поляни, Волиняни та ін.) нерідко мали етнічний зміст і служать важливим джерелом вивчення проблем етногенези й етнічної іст. України.

Цікавий топонімічний матеріял складають назви на *-овци, -инци,* які відомі лише на обмеженому терені слов'янства - в Україні, Словаччині і на півд.-слов. землях.

За середньовіччя в Україні з'являються топоніми, які характеризують меш. за їх заняттями або соц. станом (Кропивники - на Гуцульщині, Скоморохи, Холопи), етнічною належністю (Грекове, Дуліби, Литвинів, Угрино) і топоніми іншомовного походження (Бербешти, Строєщи та ін.).

За 16-18 вв. шир. розповсюдження в Україні, особливо на Полтавщині, Слобожанщині і Чернігівщині, набувають назви на *-щина* (*-щизна),* до того існуючи лише як найменування зем. володінь, утворених від прізвищ їх власників.

У 19 в. у зв'язку з посиленням міґраційних процесів, особливо на Півдні, значна кількість топонімів була перенесена із старожитних територій України й ін. реґіонів, звідки прибували переселенці (Полтавка, Білоцерківка, Тамбовка), з'являється багато назв похідних від церков (Архангельське, Богородицьке). Ряд С. мав подвійну назву, зв'язану з поділом земель або переходом їх до ін. власників (Кашперо-Миколаївка, Григоро-Мар'ївка та ін.).

Назви, які з'явилися за сов. часу не відрізнялися ориґінальністю. Вони як правило не мали безпосереднього зв'язку з відповідною реалією і були пропаґандистськими посвятами та символами. Як наслідок на карті з'явилися сотні С. типу Жовтневе, Першотравневе, Пролетарське, Радянське, Піонерське, Леніно, Леніно Перше, Леніно Друге, від яких поступово починають позбавлятися лише за нашого часу. Деякі перейменування викликали почуття гумору, напр., с. Голодаївка на Донбасі було перейменоване на Ситне.

Після Жовтневої революції, яка ставила за мету утвердження соц. форм господарювання, націоналізацію і колективізацію сіль. госп-ва, відбулися значні зміни в розселенні і соц. структурі С., співвідношенні питомої ваги сіль. і міськ. населення, його культ.-осв. рівня. Змінилася і соц.-політ. основа С., яке нерідко ставало адміністративно-територіяльним центром

з відповідними органами держ. влади - сіль. радами депутатів трудящих.

Зростання м. і міськ. населення у висліді процесів урбанізації супроводжувалося постійним падінням питомої ваги сіль. населення, особливо з другої пол. 1920-их рр. Якщо заг. чисельність міськ. населення України, в її сучасних адміністративних межах, зросла з 1920 до 1991 у 6,8 разів, то чисельність сіль. населення зменшилася з 21,3 до 16,9 млн людей, а його питома вага з 80,7% до 32,7%.

Про зміни у співвідношенні сіль. і міськ. населення свідчить табл.:

Чисельність і склад населення
(в сучасних адміністративних межах України, тис. людей, %)

Роки	Все населення	У тому ч.		%
		міське	сільське	сіль. населення
1897	28 445	4 320	24 125	84,9
1913	35 210	6 790	28 420	80,7
1920	26 400	5 110	21 290	80,7
1922	26 230	5 346	20 884	79,7
1926	29 515	5 673	23 842	80,7
1939	40 469	13 569	26 900	66,4
1940	41 340	14 023	27 317	66,1
1950	36 588	12 777	28 811	65,0
1959	41 869	19 147	22 722	54,2
1960	42 469	19 851	22 618	53,2
1970	47 126	25 688	21 438	45,4
1980	49 953	30 972	18 981	38,0
1991	51 690	34 795	16 895	32,7

(Складено за: Население СССР. 1987. Статистический сборник. М. 1988; Розподіл населення України за статтю та віком на 1.1.1991. Мін-во статистики України. К. 1991)

Зазначені зміни були викликані передусім міґраційними процесами, а також перетворенням окремих сіль. населених пунктів на с. м. т. або об'єднання їх з м. Тільки за 1970-их рр. чисельність міськ. населення зросла на 4,8 млн людей, з них за рахунок природного приросту в м. - на 2 млн, а у висліді перетворення сіль. населених пунктів на міськ. та міґрації в м. - 2,8 млн. Ці процеси супроводжувалися зникненням з карти величезної кількости сіль. населених пунктів в усіх без винятку обл. України. Протягом лише 1959-79 рр. у цілому по Україні кількість С. зменшилася з 42 229 до 29 806, крім того 5 975 поселень було зселено. За 1961-78 рр. кількість С. в Україні зменшилася за рахунок об'єднання, зселення і приєднання до м. на 12,6 тис. одиниць, або на 30%. Поряд з однобоким розвитком С. "з центр. садибами" зникали сотні "неперспективних", особливо хуторів. Натомість з'явилося кілька десятків "показових" С. (Ксаверівка, Білки, Ходаки та ін.), які стали об'єктом уваги привілейованих делеґацій як "зразок" соц. господарювання.

Невиправдано високі темпи міґрацій сіль. населення в м. викликали проблему забезпечення сіль. госп-ва робочою силою, неґативно вплинули на демографічну ситуацію і стан трудових ресурсів С. Ці ж процеси були тісно пов'язані з проблемою адаптації сіль. населення в м.

Нерівномірність у розміщенні сіль. населення України обумовлена особливостями екон. розвитку окремих обл., різноманітними природними й іст. умовами, які визначили процеси розселення. Ці відмінності особливо помітні за екон. р-нами України.

Співвідношення міськ. і сіль. населення за екон. р-нами України
(тис. людей, %)

Екон. р-ни	Рік 1951	1961	1971	1981	1990	1990 (%)
Україна						
Все населення	37 223	43 097	47 507	50 135	51 839	100,0
міськ.	13 447	20 647	26 244	31 423	34 869	67,3
сіль.	23 776	22 450	21 263	18 712	16 970	32,7
Донецько-Придніпровський						
Все населення	15 319	18 355	20 201	21 204	21 822	100,0
міськ.	7 775	11 948	14 319	16 208	17 311	79,3
сіль.	7 544	6 407	5 882	4 996	4 511	20,7
Півд.-Зах.						
Все населення	17 607	19 484	20 839	21 700	22 293	100,0
міськ.	3 979	6 043	8 175	10 593	12 422	55,7
сіль.	13 628	13 441	12 664	11 107	9 871	44,3
Півд.						
Все населення	4 297	5 258	6 467	7 231	7 724	100,0
міськ.	1 693	2 656	3 750	4 622	5 136	66,5
сіль.	2 604	2 602	2 717	2 609	2 588	33,5

(Складено за: Население СССР. 1987. Статистический сборник. М. 1988; Демографический ежегодник СССР. 1990. М. 1990)

Зміни в розміщенні сіль. населення найбільш помітні в реґіональному аспекті. До поч. 1990 найнижча питома вага (і найбільші темпи зниження) населення С. зберіґлися у Донецько-Придніпровському екон. р-ні (20,7%), найвища - у Півд.-Зах. (44,3%). Такі показники пояснюються іст. умовами розвитку цих реґіонів, зокрема, в зах. обл. з вищим природним приростом сіль. населення і відносно його низькою міґраційною рухливістю. В заг. зменшенні чисельности сіль. населення за 1979-88 рр. питома вага міґрацій складала 84%, а середньорічна інтенсивність відтоку сіль. населення в цілому по респ. дорівнювала 10,5%. Особливо інтенсивно зменшується за рахунок міґрацій сіль. населення Житомирської, Хмельницької, Рівенської, Чернігівської, Сумської, Волинської, Вінницької та Кіровоградської обл. Порівняно низькими показниками відтоку сіль. населення характеризувалися Полтавська, Дніпропетровська, Херсонська, Одеська, Харківська, Закарп., Черніведька обл. та Крим.

Чисельність укр. сіль. населення за обл. (1989)

Обл.	Всього населення (тис. людей)	в тому ч. укр. (%)	Всього сіль. населення	в тому ч. укр. (%)	українців в селі (%)
Україна	51 449,5	37 370,4	17 154,8	86,5	39,7
Крим	2 430,5	25,8	746,2	33,8	40,3
Вінницька	1 920,8	91,5	1 078,3	97,5	59,8
Волинська	1 058,4	94,6	544,4	98,9	53,8
Дніпропетровська	3 869,9	71,6	651,4	87,6	20,6
Донецька	5 311,8	50,7	520,6	69,8	13,5
Житомирська	1 537,6	84,9	724,1	93,4	51,8
Закарпатська	1 245,6	78,4	739,2	81,4	61,6
Запорізька	2 074,0	63,1	506,2	72,1	27,9
Івано-Франківська	1 413,2	95,0	824,2	99,4	61,0
Київська	1 934,4	89,4	902,8	95,8	50,0
Кіровоградська	1 228,1	85,3	497,7	90,9	43,2
Луганська	2 857,0	51,9	392,2	68,4	18,1
Львівська	2 727,4	90,4	1 115,4	98,6	44,6
Миколаївська	1 328,3	75,6	458,0	85,5	39,0
Одеська	2 624,2	54,6	899,2	61,0	38,3
Полтавська	1 748,7	87,9	767,6	95,3	47,6
Рівенська	1 164,2	93,3	637,7	97,4	57,2
Сумська	1 427,5	85,5	549,6	90,4	40,7
Тернопільська	1 164,0	96,8	693,1	99,0	60,9
Харківська	3 174,0	62,8	686,2	77,0	26,5
Херсонська	1 237,0	75,7	481,7	83,8	43,1
Хмельницька	1 521,6	90,4	804,5	96,4	56,4
Черкаська	1 527,4	90,5	725,4	97,0	50.9
Чернівецька	940,8	70,8	546,4	71,1	58,3
Чернігівська	1 412,8	91,5	662,9	97,4	50,0
Київ (місто)	2 572,2	72,5	-	-	-

(Складено за: Нац. склад населення України [за даними Всесоюзного перепису населення 1989]. К. 1991)

У висліді урбанізаційних процесів ускладнювалася соц. структура сіль. поселень і нерідко змінювався їх статус. На сучасному етапі всі С., за характером зайнятости їх мешк., поділяються на три основні типи: 1) с.-г.; сюди, крім С. колгоспів і радгоспів, входять також невеликі їх відділи або ферми; 2) не с.-г., мешк. яких зайняті у пром-сті, на будівництві, транспорті, ліс. госп-ві та ін. галузях не с.-г. профілю; 3) мішані, або аґрарно-індустріяльні сіль. поселення, які тісно пов'язані з м. Це передусім приміськ. поселення з значним ч. т. зв. "маятникових" міґрантів, які працюють у м. У цілому в Україні сіль. населення, зайняте не с.-г. видами діяльности, становить майже третину, і спостерігається тенденція дальшого зростання чисельности цієї категорії людей і аґрарно-індустріяльних та рекреаційних поселень. Відповідно зміни в соц. структурі сіль. населення відбуваються у напрямі зростання питомої ваги робітників і службовців, зайнятих на підприємствах аґропром. комплексу і в не с.-г. галузях економіки.

На чисельність сіль. населення України особливо неґативно вплинуло падіння його природного приросту, демографічні втрати 1930-40-их рр., голодомору й ін. фактори. Якщо наприкін. минулого в. народжуваність на Україні була найвищою в Европі, а її сумарний показник становив

7,5 дитини в середньому на одну жінку, то 1989 лише 1,9 дитини (1,8 у м. і 2,3 - в С.) і був найнижчим серед респ. кол. СССР. Падіння народжуваности розпочалося з другої пол. 1920-их рр. і триває далі. 1990 заг. коефіцієнт народжуваности становив 13,3 ‰ серед усього населення і 12,9 ‰ - в С.

Порушення статевікової структури сіль. населення, зумовлене інтенсивними міґраційними процесами, призвело до того, що при більш високій інтенсивності дітонародження в С. заг. коефіцієнти народжуваности були нижчі, ніж у м., набагато вища смертність (9,8 ‰ - у м., 15,2 ‰ - у С.) і "навантаження" працездатного населення непрацездатним: 696 осіб на тис. - в м. і 1 034 - у С., з них 582 особи пенсійного віку (на 1991). У висліді високих заг. коефіцієнтів смертности при недостатньо високих показниках народжуваности серед населення С. з 1979 спостерігається депопуляція. 1990 природний приріст населення України в цілому становив 0,6 ‰, у тому ч. в м. - 2,5 ‰, у С. - 3,4 ‰.

Природний приріст сіль. населення особливо низький в обл. з великими пром. агломераціями. Отже зниження природного приросту сіль. населення викликане кризовими явищами в економіці, міґрацією населення С. в м., несприятливим станом екологічного середовища і особливо наслідками чорнобильської катастрофи. Демографічні диспропорції були спричинені також війнами і жахливими втратами людности під час голодомору 1930-их рр. За щомісячними статистичними архівними даними, з вересня 1932 по лютий 1934, в Україні у висліді штучно створеного голоду померло 4 млн людей, з них 3,4 млн в С. За ін. даними втрати від голодомору оцінюються від 6 до 9 млн.

Падіння природного приросту населення С. неґативно вплинуло не лише на стан екон. і соц.-політ. розвитку України, але й на генофонд її народу, оскільки С. було і залишається основним джерелом збереження і відтворення укр. етносу.

Впроваджувані у зв'язку з колективізацією "ліквідація куркульства" й усуспільнення фондів колгоспного госп-ва супроводжувалися переселенням величезної кількости сел. сімей з України. За даними сучасних дослідників, лише на поч. 1930-их рр. було вислано щонайменше 1 млн людей, з ч. т. зв. куркулів і заможних середняцьких сімей. Висилка цієї категорії селян провадилася і за повоєнного часу: 1948 депортовано 1 157 сімей з Ізмаїлщини, 1951 - 1 445 сімей із зах.-укр. обл. Такі акції викликали непоправні соц.-екон. втрати, бо Україна була позбавлена трудового потенціялу тієї частини сіль. населення, яка відзначалася найбільш високою культурою с.-г. виробництва.

Важкі наслідки для С. мали і сталінські репресії 30-их рр. Мова про тис. представників сіль. інтеліґенції, гром.-політ. діячів, служителів культу. Очевидно, меш. С. становили значну частину і серед висланих 1944 175 063 приналежних чи обвинувачуваних у приналежності до ОУН.

С. України в основному моноетнічне, перев. більшість його становлять українці. Процеси етнічної асиміляції торкнулися сіль. населення меншою мірою ніж міськ., однак і тут вони мають місце. Про це свідчить зменшення питомої ваги українців у С. і одночасно збільшення кількости тих, що назвали рідною мовою мову ін. національности (1,4% 1959 і 2,2% 1989).

Це характерно для пром.-розвинутих півд.-сх. обл. (Донецької, Луганської, Дніпропетровської), реґіонів, які відзначаються етнічно-мішаним складом населення (Одеська, Закарп., Чернівецька, Запор.), а також передмість, особливо серед груп, що входять в орбіту маятникової міґрації.

Співвідношення мови і національности є важливим показником тенденцій розвитку етнічних процесів. Серед всього населення України 87,7% українців назвали рідною мовою мову своєї національности, у м. - 81,0%, у С. - 98,0%.

Нац. склад сіль. населення України (1970-89)

	Всього людей			в % до підсумку			1989 в % до	
	1970	1979	1989	1970	1979	1989	1970	1979
Все населення	21 437 957	19 440 396	17 154 803	100	100	100	80,0	88,2
українці	19 119 603	17 183 098	14 845 828	89,2	88,2	86,5	77,6	86,6
росіяни	1 414 054	1 421 154	1 412 073	6,6	7,3	8,2	99,9	99,4
жиди	12 853	6 540	4 080	0,06	0,03	0,02	31,7	62,4
білоруси	90 694	87 850	90 966	0,4	0,4	0,5	100,3	103,5
молдавани	194 512	205 080	216 469	0,9	1,1	1,3	111,3	105,6
болгари	157 375	148 117	134 061	0,7	0,7	0,8	85,2	90,5
поляки	132 097	96 089	71 011	0,6	0,5	0,4	53,8	73,9
угорці	103 913	102 260	100 199	0,5	0,5	0,6	96,4	98,0
румуни	87 469	92 903	99 721	0,4	0,5	0,6	114,0	107,3
греки	38 278	35 036	30 193	0,2	0,2	0,2	78,9	86,2
татари	6 621	10 607	11 363	0,03	0,05	0,07	176,6	107,1
вірмени	2 338	3 012	7 344	0,01	0,02	0,04	в 3,1 р.	в 2,4 р.
цигани	8 740	9 357	13 999	0,04	0,05	0,08	160,2	149,6
крим. татари	2 223	5 486	31 175	0,01	0,03	0,2	140,2	в 5,7 р.
німці	9 633	10 742	11 003	0,04	0,06	0,6	114,2	102,4
ґаґаузи	21 680	23 065	23 193	0,1	0,1	0,1	107,0	100,6

(Складено за: Нац. склад населення України. Ч. 1 [за даними Всесоюзного перепису населення 1989]. Мін-во статистики України. К. 1991)

Соц. структура населення С. відрізняється щодо різних етнічних груп України. Наступна табл. підтверджує загальновідому тезу щодо українців як одного з визнаних "хліборобських" народів світу, з другого боку, вона засвідчує значний відсоток росіян в укр. С. серед робітників і службовців.

Чисельність населення найбільших національностей України за суспільними групами (сіль. населення, 1989)

	українці (у %)	росіяни (у %)
робітники	39,4	54,7
службовці	10,4	15,2
колгоспники	50,0	29,8
особи, зайняті індивідуальною трудовою діяльністю	0,2	0,3

(Складено за: Нац. склад населення України. Ч. 1 [за даними Всесоюзного перепису населення 1989]. Мін-во статистики України. К. 1991)

Оскільки питома вага цих соц. груп зросла передусім за останні десятиліття, їх збільшення обумовлене міґраційними процесами. Деякі особливості в соц. структурі населення, як і в характері забудови, мають іншоетнічні С. України (болг., грец., угор., поль. та ін.).

За рівнем освіти населення С. поступається міськ. Серед укр. міськ. населення у віці 20-29 р. 111 осіб на тис. мали вищу освіту, в С. - 48, у віці 50 р. і старше це співвідношення відбивають ч. 99 і 18 (1989). Однак, серед зайнятого населення відмінності менш помітні, до того ж рівень освіти сіль. населення зростає швидше міськ.

Проведені після проголошення незалежности (1991) заходи щодо демократизації суспільства, екон. розвитку України (роздержавлення, приватизація, стимулювання вільної праці та ін.) сприятимуть відродженню укр. С., його соц. перебудові, поліпшенню умов життя, відновленню духовности.

Література: Р у с о в М. Поселения и постройки крестьян Полтавской губернии. Сб. ХИФО, т. XIII. X. 1902, і окрема відбитка; Р у с о в М. Типи сіль. селищ в полудневій частині Галичини. Л. 1915; В о л к о в Ф. Этнографические особенности украинского народа. В кн. Украинский народ в его прошлом и настоящем. Т. II. П. 1916; Г р е к о в Б. Крестьяне на Руси с древнейших времен до XVII века. М.-П. 1946; К о з а к е в и ч М. Типи поселень на укр. Поліссі. "Матеріали з етнографії та мистецтвознавства", вип. IV, 1959; П е т р е н к о В. Село на шляхах піднесення. Зміни в складі, умовах праці і житті колгоспного селянства Укр. РСР (1851-1969). К. 1970; М а р к н н а В. Крестьяне Правобережной Украины. Конец XVII - 60-е годы XVIII ст. К. 1971; С т е л ь м а х Г. Іст. розвиток сіль. поселень на Україні. К. 1964; Г р и ц ю т а М. Селянство в укр. дожовтневій літературі. К. 1979; Історія укр. мови. Лексика і фразеологія. К. 1983; Демографическое развитие Украинской ССР. К. 1987; Этнография восточных славян. М. 1987; К р и с а н о в Д. Сельское расселение: социально-экономический аспект. К. 1988; П е р к о в с ь к и й А., П и р о ж к о в С. Демографічні втрати Укр. РСР у 30-і рр. "Укр. Іст. Журн.", 8, 1989; Здоров'я та відтворення народу України. Матеріали наук. конференції. К. 1991; Культура і побут населення України. К. 1991; П а в л ю к С. Традиційне хліборобство України: агротехн. аспект. К. 1991; П а н ч е н к о П. Укр. село: поступ, трагедія, тривоги. Нариси з іст. України. Тернопіль 1991; П и р о ж к о в С. Які ж наші людські втрати? "Вісник АН УРСР", 1, 1991; Природний рух населення на Україні в 1986-90 рр. Мін-во статистики України. К. 1991; Укр. село: проблеми і перспективи. К. 1991; Нац. склад населення України. Ч. 1 (За даними Всесоюзного перепису населення 1989). Мін-во статистики України. К. 1991; Розподіл населення України за статтю та віком на 1.1.1991. Мін-во статистики України. К. 1991.

В. Наулко

Селянство, соц. кляса, зайнята гол. у с.-г. виробництві. Воно відограло винятково важливу ролю в історії України і не лише становило переважну більшість укр. населення від часів Київ. Руси до 1930-их рр., але й у значній мірі сприяло збереженню і розвиткові укр. культури. Одна з особливостей С. як соц. верстви - незмінність його життя. Перебуваючи завжди на тому самому місці, С. зберігає традиції, звичаї, мову та віру, тобто нац. й етнічні прикмети, що деколи беруть свій поч. від дохрист. часів і навіть від індоевр. джерел. Ця особливість С. і його культ. життя була надзвичайно важливою для укр. нації, яка була підкорена могутніми сусідами і підпадала під асиміляційні впливи, зокрема у вищих клясах і міськ. верствах. С. було важливим джерелом відродження у 19 в., коли укр. нація створила свою літ. мову на основі нар. і використала традиції сіль. життя як компоненти нац. культури.

С. Київ. Руси виникло у зв'язку з новою держ. системою, яка замінила стародавню соц. структуру слов. племен, що розпадалася. Селяни Руси, звичайно називані *смердами,* гуртувалися у відносно автономних оселях, де вони спільно обробляли землю на основі т. зв. вирубної техніки (вирубування і спалювання лісу). Княжа влада розподіляла сел. оселі між службовою клясою. Селяни Київ. Руси платили спочатку натуральну данину, але існувала й грошова.

Після тат. навали і переходу укр. земель під поль. і лит. панування права С. були ще більше обмежені, і данина збільшилася, так що селяни втратили особисту свободу і стали рабами, цілковито залежними від землевласників. Це закріпачення входило до складу т. зв. "другого кріпацтва", яке характеризувало економіку Сх. Европи з кін. 15 - поч. 16 в., саме коли кріпацтво завмирало в Зах. Европі. Земля була поділена на панські хліборобські госп-ва *(фільварки),* на яких С. мусіло працювати на землевласників; селяни також мали свої власні наділи землі, які давали їм засоби до існування. Укр. селяни бунтувалися проти закріпачення (напр., повстання *Мухи* 1490-92), але були змушені коритися. По Люблінській унії (1569), коли всі укр. землі, які дотепер перебували під лит. пануванням, перейшли у

володіння Речі Посполитої, укр. С. заохочувано заселяти відносно безлюдні сх. території України. Пригноблення С. на густо заселеному зах. України довело до великої міґрації населення на схід, де кріпацькі повинності були значно легші: наприкін. 16 в., напр., селянин, що мав 1 лан землі, у Червоній Русі (Галичині) повинен був виконувати 4 або 5 днів панщини на тиждень; на Волині і на зах. від Києва він мусів відробляти 2 або 3 дні панщини, а на Правобережжі і на Брацлавщині лише платив грошову данину. Сел. повинності поступово збільшувалися: у 1640-их рр. на Волині і на Київщині селянин відробляв уже 5 днів панщини на тиждень а на Правобережжі та на Брацлавщині лише 1 або 2 дні.

Деякі селяни утікали від кріпацтва на Степ. і Слоб. Україну, що були під небезпекою тат. наскоків. Ці селяни ставали козаками. На поч. 17 в. коз. повстання часто були виявом протесту проти кріпацтва. Велике повстання Хмельницького 1648, до якого приєдналося С., привело до скасування кріпацтва на території Козаччини. Але коз. старшина почала присвоювати землі на подобу поміщиків і знову примушувати звич. козаків до праці та ін. повинностей. Коло 1700 приблизно чверть, а в 1730-их рр. майже пол. населення Лівобережної і Слоб. України складалася з селян-кріпаків. Відновлення кріпацтва, хоча й у легшій формі, довело до конфліктів між старшиною і звич. козаками і спричинилося до занепокоєння в Україні наприкін. 17 - на поч. 18 в., що допомогло моск. владі втручатися у внутр. справи Гетьманщини.

На Правобережній Україні, де козацтво скасовано на поч. 18 в., кріпацтво було повністю відновлене. Але через те, що війна і громадянська боротьба збезлюднили цю територію, повинності кріпаків не були надто важкими за перших двох десятиліть 18 в. Проте в 1760-их рр. становище правобережного С. стало гіршим, ніж будь-коли за всієї його історії. Заг. незадоволення в країні розпалювало гайдамацькі повстання (див. *Гайдамаччина*) в сер. 18 в.

1783 рос. цариця Катерина II формально ввела кріпацтво на Лівобережній і Слоб. Україні. Оволодіння чорноморським побережжям дало їй змогу поширити кріпацтво також на Степ. Україну. Майже рівночасно з відновленням кріпацтва Катерина II ліквідувала залишки коз. автономії, зруйнувала Запор. Січ і переселила частину слоб. коз. населення на Кубань. Її уряд запрошував чужих поселенців, перев. німців; колоністи творили вільне і багате С. західньоевр. типу.

У першій пол. 19 в. селяни-кріпаки становили найнижчу, найбільш пригноблену соц. клясу в Рос. Імперії. Поміщики мали право судити кріпаків, їх засилати на Сибір, віддавати до війська і застосувати тілесні кари. Ніхто не мав права вінчатися без згоди поміщика; він мав право продати цілу родину або окремих її чл. і визначав об'єм праці, яку селянин мусів виконувати. Лише у випадках надмірної жорстокости або убивства поміщик міг зазнати кари. Вважалося, що земля також була повною власністю поміщика, і він мав право необмеженого володіння нею. Умови кріпацтва були важчими на Правобережній Україні, де панщизняні селяни становили перев. більшість. На Лівобережній і Слоб. Україні переважали держ. селяни, які були гол. нащадками козаків; вони платили держ. податки, звич. грошові або натуральні. Кріпацтво було легше на півд., недавно відвойованому від крим. татарів; через брак робочої сили чинші тут були менш обтяжливі, ніж в ін. місцевостях України, і поміщики часто здавали землю в оренду чиншовим селянам. Затяжне існування кріпацтва в Рос. Імперії затримувало її екон. і соц. розвиток, і ця ситуація стала очевидною навіть для провідної кляси після поразки в Крим. війні 1856. На фоні масових соц. занепокоєнь у Росії й Україні 1861 кріпацтво в Рос. Імперії було скасоване.

У Галичині, яка від 1772 опинилася під австр. пануванням, становище С. в наслідок реформ Марії Терезії і Йосифа II поліпшилося. Влада формально обмежила панщину до 3 днів на тиждень, заборонила деякі надто обтяжливі форми данини, сприяла тому, щоб селяни стали леґальними власниками своїх т. зв. рустикальних земель (малі зем. наділи, з яких вони жили), обмежила традиційне право пана застосовувати тілесні кари, дозволила селянам скаржитися на панські утиски і скасувала особисту залежність (Leibeigenschaft). Однак значення цих далекосяжних реформ було послаблене силою місц. поль. шляхти і консервативною реакцією, яка виявилася в Австрії після франц. революції і поразки Наполеона. Опір кріпацт-

ву з боку С. зріс у першій пол. 19 в., а після вибуху революції 1848 кріпацтво скасовано. Воно було скасоване й на Буковині, яка перебувала під австр. пануванням, і на Закарпатті 1848.

Після скасування панщини в Україні під рос. окупацією селяни одержали особисту свободу, а частина землі була продана сіль. *громадам*, за яку сплачувано викуп протягом 49 з пол. рр. по 5% річно. Ця реформа була незаперечно поступом, але селяни ще не стали власниками землі, що гальмувало розвиток сіль. госп-ва. Сел. наділи були малі. Сер. величина їх на Україні 1905 становила 7,3 га. Наділи були більші на менш заселеному півд. (у Херсонській губ. - 8,6 га, Катеринославській - 10,2 га, Таврійській - 16,2 га), малі на Лівобережній і Слоб. Україні (у Полтавській губ. - 5,4 га, Чернігівській - 6,9 га, Харківській - 8,0 га), а найменші на Правобережній Україні (у Подільській губ. - 3,6 га, Київ. - 4,2 га, Волинській - 3,6 га). Щоб задовольнити зем. "голод", бл. 2 млн укр. селян до 1914 еміґрували за Урал. Таке безземелля викликало сел. протести й заворушення. Ч. занотованих сел. бунтів наприкін. 19 в. було більше, ніж за кріпацтва. Народницькі революціонери підтримували С. й вимагали націоналізації землі та її передачі тим, хто її обробляє. Ці ідеї здобули прихильність навіть серед заможних селян, які не могли купувати землю тому, що ціна була зависока. Було ясно, що С. убожіло під тягарем безземелля, прямих і непрямих податків і викупних платежів за землю, які ще залишилися від часу скасування кріпацтва. Революція 1905 показала, що так не могло далі тривати без радикальних змін.

Ці зміни прийшли у формі *Столипінської реформи*, яка була введена указом 1906 і набула законної сили 1910. Найважнішим заходом реформи було надання права кожному селянинові вийти з зем. громади і дістати свою землю у повну власність. Таким чином селянин, який став землевласником, міг або продати землю і виїхати до м. чи на Сх., або купити землю і збільшити своє майно. Реформа дала великий поштовх міґрації до Сибіру і Казахстану, де поселенці діставали фінансову допомогу, землю і звільнення від податків. Столипінська реформа довела до диференціяції сіль. населення, 10-15% заможного населення дістали можливість поліпшити свої госп-ва, користуватися кращим реманентом. Україна, де не було традицій зем. громади, досить добре пристосувалася до реформ, й індивідуальні сел. госп-ва, незалежні від громад, розмножилися.

Після скасування панщини на укр. землях під Австрією селяни стали вільними власниками своїх рустикальних наділів. Вони платили відшкодування землевласникам за втрату панщинних прибутків до 1898. Десятиліття після скасування панщини було позначене боротьбою за права на ліси й пасовища, бо в 1860-их рр. більшість лісів і пасовищ у Галичині належали шляхті, а на Буковині дідичам або церкві. В Україні під габсбурзьким пануванням С. зазнало зем. "голоду". Розмір рустикальних наділів був обмежений шляхтою за десятиліть перед і під час скасування кріпацтва, а що укр. селяни звичайно ділили свою землю між всіма нащадками, сер. величина сел. наділів постійно зменшувалася. За офіц. статистикою наприкін. 19 в. майже пол. сел. ділянок у Галичині і більш пол. на Буковині були дрібні парцелі по 2 га чи й менше. Малоземельність була одним з факторів, що спричинився до масової еміґрації селян із Закарпаття, Галичини і Буковини до Півн. Америки та до ін. країн перед першою світовою війною. У 1860-70-их рр. австр. уряд запровадив обов'язкове навчання в Галичині і на Буковині; це, разом з відродженням укр. нац. руху (зокрема орг-цій типу "Просвіт") піднесло культ. рівень зах.-укр. С. Проте на Закарпатті угор. шляхта не дозволяла навчання укр. мовою і перешкоджала формуванню укр. нац. руху .

За рр. рев. подій 1917-21 на Наддніпрянській Україні було ліквідоване шляхетське землеволодіння, і вся земля була розподілена між селянами. Але в обставинах т. зв. воєнного комунізму, коли була запроваджена продрозкладка, за якою в селян забирали, крім конечного для прохарчування, все збіжжя, сіль. госп-во занепало; на додаток 1921 сталася посуха, і велика частина підсов. України зазнала голоду. Того ж р. уряд запровадив нову екон. політику (НЕП), яка означала припинення неоплачених експропріяцій і введення продовольчих податків, після виплати яких селянин міг продавати плоди своєї праці. У висліді цих змін С. скоро піднесло с.-г. виробництво до передвоєнного рівня. За цього часу селяни мали

право винаймати землю або устаткування і наймати робочу силу. Уряд накладав податковий і політ. тиск лише на заможніших селян і людей, що були зв'язані з групами, які колись протиставились сов. владі. Ці останні не мали права брати участи в керівництві кооперативів і не мали права голосу чи бути обраними до сіль. рад.

Соц. становище С. радикально змінилося в порівнянні з передрев. часами. Великі хутори фактично зникли, а число беззем. селян зменшилося. С. стало одноманітною масою с.-г. виробників і, в деякій мірі, землевласників. Ця незалежність сіль. населення турбувала сов. уряд, який прагнув до абсолютного контролю як над виробництвом, так і над ідеологією, і ставився з підозрою до С. як дрібного незалежного виробника й охоронця нац. традицій. Це створило умови для надзвичайно жорстокої боротьби на поч. 1930-их рр., коли запроваджено *колективізацію сіль. госп-ва.*

Метою колективізації було цілковите перетворення екон. і соц. умов С. С. позбавлено права на землю і засоби виробництва, на свободу руху і мусіло працювати без грошової оплати. Найбільш активні і заможніші селяни були заслані зі своїми родинами на півн., а їхнє майно конфісковане. Колективізація була розрахована не тільки на знищення приватного сектора на селі, існування якого суперечило ідеї комунізму, а й на знищення С. як основної бази укр. нац. культури. Колективне госп-во виявилося надзвичайно нерентабельним, а факт, що селяни ставили пасивний опір колективізації, ще погіршував цей стан. У 1932-33, щоб зламати сел. опір, сов. уряд викликав штучний *голод* в Україні. Селянам відібрали весь хліб. Конфіскація харчів супроводилась жорстокими карами за утаювання чи будь-яку крадіж харчів у колгоспі. У селян не лишилося свійських тварин, які завжди рятували сіль. населення в часи голоду. 6-7 млн укр. селян вмерло з голоду, решта мусіла підкоритися. Влітку 1934 54% сіль. населення України лишилося без жадної худоби, 64,7% не мали корів, а 95,4% не мали свиней.

Новий устрій властиво винищив С. як соц. верству. С. не лише втратило свою землю, але і особисту свободу, і було змушене працювати зі страху бути караним чи мерти з голоду. Матеріяльні стимули відкинено, і продуктивність праці зменшилася. У висліді колективізації не тільки засоби виробництва в сіль. госп-ві змінилися, але і соц. становище та психологія сіль. населення. Воно у значній мірі втратило любов до землі і звичай працювати на ній.

Укр. С. на Зах. Україні, яка була поділена між Польщею, Чехо-Словаччиною і Румунією, уникло колективізації і голоду в 1930-их рр. У Польщі й Румунії становище С. відносно погіршилося від кін. австр. панування. Поль. і рум. режими запровадили зем. реформи, які жадного поліпшення в становищі укр. С. не принесли; маєтки, які були поділені в районах, де жили українці, звичайно були наділені поль. і рум. колоністам. Через іміґраційні квоти в ЗДА і Канаді традиційна розв'язка для сіль. перенаселення - еміґрація до Півн. Америки - фактично перестала відгравати ролю. Депресія 1930-их рр. збільшила убозство С. Єдиним позитивним явищем було швидке зростання кооп. руху, який давав кращі можливості для С., щоб збувати лишки с.-г. продукції, зокрема молочних продуктів та птиці. На Закарпатті укр. С. лишалося дуже бідним, але реформістський чехо-словацький режим запровадив початкове навчання місц. мовою для сел. дітей і здійснив зем. реформу, яка, хоч повільна і скромна, була кориснішa для укр. С., ніж для неукр. поселенців. Після другої світової війни Зах. Україна опинилася під сов. пануванням, і в сер. 1950-их рр. сел. двори були цілковито колективізовані.

За повоєнного часу основна продукція збіжжя і нехарч. культур, а також тваринництва припадала на колгоспи. Однак, частина тварин залишилася особистою власністю колгоспників. Крім того, кожний сіль. двір мав дрібну ділянку присадибної землі (0,2-0,3 га), яка годувала сіль. меш. і постачала городину також м. З цієї присадибної ділянки селянин мав здавати державі молоко і м'ясо та платити податки. Деякий час здавалося, що ця система мала успіх. М. Хрущов поліпшив долю колгоспників, підвищивши їхню платню, поступово відновлено право на переміщення в країні, і впроваджено скромну пенсію для колгоспників. Тоді ж таки були розорані величезні простори цілинних земель, і с.-г. продукція дещо підвищилася. Однак, у 1970-80-их рр. постачання харчів значно погіршилося. Колгоспи більш не годували населення, і вже за

Хрущова збіжжя почали купувати за кордоном. Однією з гол. причин цих змін було зниження продуктивности праці на присадибних ділянках. Нове покоління селян, яке виросло в колгоспній системі, виявилося нездібним до продуктивної праці на фермі. Молоді люди пішли на студії або перенеслись на працю до м. Колгоспне С. навіть перебрало прикмет певної вікової групи, яка чим раз більше складалася зі старших. Явищем великої неґативної ваги стало знищення укр. села, як основної бази укр. нац. культури. Це після проголошення незалежности України значно утруднює відбудову укр. державности.

Література: Rosdolsky R. Stosunki poddańcze w dawnej Galicji. I-II. B. 1962; Історія селянства Укр. РСР. I-II. К. 1967; Edelman R. Proletarian Peasants: The Revolution of 1905 in Russia's Southwest. Ітака 1987; Himka J. P. Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century. Едмонтон 1988; Hryniuk S. Peasants with Promise: Ukrainians in Southeastern Galicia 1880-1900. Едмонтон 1991.

А. Бабійонишев, Ж.-П. Химка

Середні школи, див. *Середнє шкільництво.*

Синтетичних матеріялів промисловість, галузь пром-сти, яка виробляє синтетичні матеріяли, штучно утворені на базі хем. пром-сти або дії фіз. чинників речовини, сполуки, пром. продукцію: алмази, синтетичне моторне паливо, синтетичні миючі засоби, численні види ліків, синтетичні волокна, синтетичні полімерні матеріяли та ін. Найбільш поширеним видом з цих сполук у пром. виробництві України є синтетичні полімери.

С. м. п. почала розвиватися в Україні у 1930-их рр. Так, 1931 в Прилуці була створена "радіоштамповочна" фабрика, на якій вперше в Україні почали виробляти феноло-формальдегідні смоли. В 1935 вводиться до експлуатації Дніпропетровський гемолитовий зав., на якому діє установка для виробництва резольних феноло-формальдегідних смол. В 1939 створюється трест "Укрпластмас", до якого входять 9 підприємств, перев. з переробки пластмас у готові вироби, почато будівництво підприємств з виробництва нігролітних та резольних феноло-формальдегідних смол. Під час війни усі підприємства були евакуйовані до Росії й стали основою теперішніх великих комбінатів, напр., Сизранський зав. пластмас.

Обсяг виробництва фенол-формальдегідних смол становить бл. 14 тис. т на рік. В Україні їх продукують 7 зав. На цих же підприємствах виробляються й алкідні смоли. У 1950-60-их рр. почалося створення виробництв для виготовлення сечовино-формальдегідних смол на Перечинському та Великобичківському лісохем. зав., об'єднаннях "Барвінок" (Рубіжне), "Стирол" (Горлівка) та ін. Нині Україна має потужності цих виробництв на рівні 150 тис. т на рік, маючи необмежені сировинні ресурси (формалін, карбамід).

Окрім названих, в Україні ще виробляються епоксидні смоли, поліефірні ненасичені смоли різних марок.

Термопластичні синтетичні матеріяли представлені в Україні різними клясами - поліолефіни, полівінілхлорид, полістирол, АВС-пластик, поліяміди, наповнені композиційні пластики.

У 1979 на Сіверськодонецькому об'єднанні "Азот" було розпочато виробництво поліетилену високого тиску обсягом 220 тис. т на рік.

Полівінілхлорид виробляється на 3 об'єднаннях: з 1976 на Дніпродзержинському виробничому об'єднанні "Азот" (80 тис. т на рік), а з 1978 на Первомайському виробничому об'єднанні "Хімпром" (60 тис. т на рік). Калуський концерн "Хлорвініл" виготовляє емульсійні марки полівінілхлориду (понад 50 тис. т на рік).

Полістирол в Україні виробляють 2 зав.: Горлівське виробниче об'єднання "Стирол" (52 тис. т на рік) та Дніпродзержинське виробниче об'єднання "Азот" (10 тис. т на рік). В асортименті є усі найбільш популярні марки: ударостійкі, блочні, суспензійні.

Переробка синтетичних полімерних матеріялів здійснюється в Україні у двох напрямках: на спеціялізованих підприємствах переробки пластмас та безпосередньо на великих виробничих ділянках підприємств різних галузей нар. госп-ва, напр., електронної галузі, автомобілебудування, машинобудування тощо.

Література: Развитие химической технологии на Украине, т. II. К 1976; Энциклопедия полимеров. М. 1976.

В. Іващенко

Сиротинці, опікунчо-виховні заклади для дітей-сиріт, яких не забезпечено опікунами з близької чи дальшої родини, чи опікунами, призначеними судом.

На Україні здавна круглі сироти виховувалися в притулках при манастирях. З 19 в. до революції на центр. і сх. землях дитячі притулки були підпорядковані "Ведомству учреждений императрицы Марии". За доби укр. державности 1917 постали для сиріт перші укр. дитячі будинки, що згодом в УССР поширилися по всій Україні (див. *Дитячі будинки* і *Дитяча безпритульність*).

На зах. укр. землях до 1940-их рр. сирітські захисти вели сестри монаших чинів при гр.-кат. церквах; на Закарпатті - в Ужгороді, Мукачеві й Хусті. У Галичині сиротами опікувалися перев. Сестри Служебниці, в своїх домах в Евр. провінції Страждучої Божої Матері - у Бережанах, Болехові, Бориславі, Волянці, Городенці, Городку б. Львова, Жовкві, Заліщиках, Калуші, Камінці Струмиловій, Коломиї, Косові, Новосілках б. Добромиля, Перемишлі, Пряшеві на Закарпатті, Снятині, Станиславові, Теребовлі, Тернополі, Турці над Стриєм. Поза Україною, в Юґославії, С. вели Сестри Василіянки в Шиді, при владичій резиденції. На Буковині функції С. сповняли жін. орг-ції "Мироносиці" і "Жін. Громада".

У Бразілії, в Провінції св. Архангела Михаїла, сестри провадять С. в своїх домах у Ґонсальвес Жуніор (до 1955), Іраті, Круз Машадо й Уніон да Віторія.

У Кан. провінції Христа Царя сестри провадили С. в Айтуні (Саск.), Анкастері (Онт.) і Мондері (Альберта). У цих С. від 1920 до 1970 було 7 840 сиріт.

Сестри Служебниці до повноліття заступають сиріт перед судом і диспонують майном. Укр. сироти в країнах, де нема укр. С., виховуються в С. даної країни й перев. денаціоналізуються.

Сіваш, див. *Сивашська затока.*

Сірникова промисловість, див. *Лісова і деревообробна промисловість.*

Службовці, суспільна група, робітники нефіз. і розумової праці, які одержують фіксований заробіток. До С. належить значна частина інтеліґенції - соц. категорії, яка займається творчою розумовою працею. С. поділяються на кілька груп: адміністративно-управлінські кадри, інженерно-техн. робітники, юридичний персонал і ін. дипломовані спеціялісти (науковці, викладачі навчально-осв. закладів, лікарі тощо).

Внаслідок методичної невизначености і різного тлумачення поняття С., існують значні розбіжності даних офіц. статистики щодо кількости С. в Україні (вперше вона визначалася при проведенні неопублікованого перепису 1937). Водночас аналіза даних статистичного обліку показує, що чисельність і питома вага С. в Україні постійно збільшувалася внаслідок процесів урбанізації, зростання міськ. населення, транспорту, зв'язку, торгівлі, системи освіти, мед. обслуговування і сфери послуг (див. табл. 1).

Табл. 1
Людність України за суспільними групами
(1939-91 рр., у %)

	1939*	1959	1970	1979	1989	1991
Все населення	100	100	100	100	100	100
в тому ч.:						
робітники	32,6	39,5	51,8	56,4	58,4	58,1
службовці	17,2	15,5	23,2	26,2	26,3	26,9
колгоспники	48,7	44,7	24,6	17,3	14,5	15,0
особи, зайняті індивідуальною працею, служителі культу та ін.	1,5	0,3	0,4	0,1	0,5	нема даних

* В адміністративних межах України до 17.9.1939.

Джерела : Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 г. Украинская ССР. М. 1963, стор. 70; Численность и состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1979 г. М. 1984, стор. 156; Соц. і проф.-галузева структура населення України (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 р.). К., Мін-во статистики України, 1992, стор. 21-25; Демографическое развитие Украинской ССР. К. 1987, стор. 86; Нар. госп-во України у 1991 р. К. 1992, стор. 62, 100.

Разом з тим в останні десятиліття відсоток С. в Україні (в середньому бл. 1/4 щорічно зайнятого населення), змінювався менш відчутно порівняно з робітниками, питома вага яких за 1959-89 рр. зросла на 18,9%, і колгоспниками, відсоток яких внаслідок урбанізації, кризових явищ у сіль. госп-ві та демографічних втрат знизився з 44,7 % до 14,5% (табл. 1). І хоча С. формувалися перев. за рахунок вихідців із сел. і роб. середовища, природний приріст серед них завжди був нижчим, а починаючи з 1920-их рр. таким, що не забезпечував власного природного відтворення (А. Перковський, С. Пирожцов). Тобто основним джерелом формування С. були міґрації (перев. з с. в м.) і "трансформація" робітників у С. за рахунок підвищення їх соц. і проф. статусу.

Зокрема на збільшення кількости С. в Україні помітно вплинуло зростання міськ. населення (з 1920 до 1991 - у 6,8 рази, питома вага - з 19,3% до 67,3%) внаслідок міґраційних процесів і перетворення сіль. поселень у міські.

Разом з тим порівняно з довоєнним часом (табл. 1) відсоток С. помітно знизився, внаслідок відомих репресивних заходів проти укр. інтеліґенції, яка становила значний відсоток серед С., депортації, закордонної еміґрації за політ. мотивами під час другої світової війни, евакуації, добровільного переміщення з України у сх. р-ни СССР кваліфікованих спеціялістів після закінчення навчальних закладів.

Значні зміни відбулися у проф. структурі С. До 1917 в Україні вони становили лише бл. 2% і складалися перев. з чиновницької бюрократії, земських працівників, торг.-пром. адміністрації, купецтва та ін. Зараз більшість С. становлять інженерно-техн. працівники, науковці, викладачі навчальних і осв. закладів, працівники різних установ. Одночасно серед них значно зріс відсоток спеціялістів відповідного профіля.

Дані про рівень освіти серед зайнятого населення різних суспільних груп показують, що серед С. завжди був найвищим відсоток освічених, особливо таких, що мали вищу і сер. освіту (див. табл. 2).

Табл. 2
Рівень освіти зайнятого населення України за суспільними групами
(у 1959-89 рр., у %)

Суспільні групи	Вища, незакінчена вища, спеціяльна сер.			Сер.			Неповна сер.			Початкова			Не мають початкової освіти		
	1959	1970	1989	1959	1970	1989	1959	1970	1989	1959	1970	1989	1959	1970	1989
Все населення	9,9	17,6	38,7	6,7	18,9	40,0	27,2	30,2	14,1	31,5	23,5	6,3	24,7	9,8	0,9
В тому ч.:															
Робітники	2,5	4,5	21,1	8,4	23,1	53,1	35,7	38,9	17,9	37,0	25,1	7,0	16,4	8,4	0,9
Службовці	55, 1	62,7	82,7	15,8	22,4	15,0	22,2	11,9	1,8	6,0	2,5	0,4	0,9	0,5	0,1
колгоспники	0,9	2,8	13,1	2,2	7,2	41,5	21,3	29,7	26,3	35,6	39,9	16,6	40,0	20,4	2,5

Джерела: Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 г., Т. V, стор. 68; Соц. і проф.-галузева структура населення України (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 р.). К., Мін-во статистики України, 1992, стор. 34.

Незважаючи на помітне збільшення відсотка осіб з вищою освітою серед різних суспільних груп, особливо робітників, С. за цим показником набагато випереджають ін. Відповідно серед них практично відсутні неосвічені і особи, які мають лише початкову освіту.

Інтерес викликають зміни в чисельності С. і їх співвідношення з ін. суспільними групами України в аспекті нац. належности (див. табл. 3). В них знайшли втілення

історично обумовлена етнічна структура України, відсоток серед різних національностей міськ. і сіль. населення (серед міськ. меш. С. завжди було більше), особливості госп. діяльности народів, їх соц. статусу, офіц. нац. політики правлячих кіл країн, до складу яких адміністративно входили укр. землі.

Табл. 3
Розподіл найчисельніших етнічних спільностей України
за суспільними групами
(перепис 1989 р., у %)

Етнічні спільності / Суспільні групи	Українці	Росіяни	Білоруси	Жиди	Молдавани	Болгари	Поляки
Все населення	100	100	100	100	100	100	100
З них :							
робітники	54,5	59,3	61,8	33,9	47,7	46,7	59,0
службовці	23,5	36,0	29,2	65,3	11,5	14,0	21,8
колгоспники	21,8	4,6	8,6	0,4	40,1	39,1	18,6
особи, зайняті індивідуальною діяльністю та ін.	0,2	0,1	0,4	0,4	0,7	0,2	0,6

Джерела: Нац. склад населення України. Ч. 1 (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 р.). К. 1991, стор. 108-121.

Наведені в табл. 3 значні відмінності серед С. різних етнічних спільностей (від 11,5% - у молдаван, до 65,3% у жидів), крім зазначених вище чинників обумовлені сферою їх діяльности. За даними Всесоюзного перепису населення 1989 найбільший відсоток серед осіб, зайнятих перев. розумовою працею в Україні становили жиди (67,6%), росіяни (38,6%) і білоруси (31,6%). Серед осіб, зайнятих передусім фіз. працею кількісно переважали молдавани (84,2%) і болгари (74,3%).

В умовах незалежної України заходи щодо демократизації і екон. розвитку (роздержавлення, стимулювання вільної праці та ін.) викликають значні зміни в соц. структурі суспільства, впливатимуть на діяльність і ролю С. Можна констатувати зокрема збільшення відсотка кооператорів, зайнятих у нар. госп-ві (на 1991 вони становили 662 тис. осіб), осіб, зайнятих у сфері фінансово-кредитної системи, служителів культу. Разом з тим С. торкнулися і певні неґативні явища нового часу, зокрема безробіття.

Література : Демографическое развитие Украинской ССР. К. 1977; Перковський А., Пирожков С. Демографічні втрати Укр. РСР у 30-ті рр. "Укр. Іст. Журнал", ч. 8, 1989.

В. Наулко

Совєтознавство, галузь науки і складова частина політ.-пропаґандистського комплексу у країнах Зах., що остаточно оформилася після другої світової війни, хоча багато концепцій, на які спирається С., почали формуватися після здійсненого більшевиками 1917 жовтневого перевороту. Саме поняття С. було вжите 1956 нім. часописом "Osteuropa". Поступово С. склалося у розгалужений наук.-організаційний комплекс, до якого входили урядові відомства, орг-ції, що існували на приватні пожертви, академічні ін-ти та центри, аналітичні підрозділи спеціяльних служб.

Всього у 1980-их рр. у зах. країнах, за офіц. даними, нараховувалося бл. 350 осередків С., з них бл. 200 у ЗДА, майже 100 у тодішній Зах. Німеччині, решта - у Великобрітанії, Канаді, Ізраїлі, Австралії, Франції, Швайцарії, Японії та ін.

Специфічними напрямами С., з точки зору його тематики, були "марксознавство", "ленінознавство", "кремлезнавство" (тлумачення неофіц. стосунків між окремими політ. лідерами тодішнього СССР).

С. охоплювало декілька самостійних галузей знання СССР : його історію, філософію, право, екон. науку, соціологію, мистецтвознавство, літературознавство тощо.

Визначним осередком С. був *Інститут для вивчення СССР* у Мюнхені у 1950-их рр., в якому працювало багато українців і в публікаціях якого видано укр. і ін. мовами багато праць з ділянки С. і українознавства. Після ліквідації ін-ту його бібліотеку і архіви перевезено до нім. Держ. Ін-ту для Східніх Наук. Студій у Кельні.

За твердженням офіц. ком. "контрпропаґандистів", С. було лише антисовєтизмом у наукоподібній формі, спрямованим на обслуговування політ.-ідеологічних потреб "холодної війни" проти СССР і країн тодішньої "соціялістичної співдружности". Для доказу цього, як правило, наводились критичні висловлювання найбільш авторитетних совєтознавців на адресу їх власної спеціяльности та їхніх колеґ.

Хоча С. і справді частково виконувало суто прикладні завдання в ідеологічному протистоянні Зах. з ком. Сх., його виникнення і діяльність слід розглядати у більш шир. контексті. Гол. причиною появи і багаторічного існування С. було прагнення всебічно вивчати феномен больш. влади, створеного нею суспільства, відповідних структур, прагнення її до постійного розширення свого впливу, механізмів підтримки цього впливу, а також внутр. суперечностей та слабких сторін СССР.

І на цьому шляху С. досягло певних успіхів, адже чимало його оцінок, концепцій і прогноз підтвердились. Свідченням цього є такі праці, як "Ленін в рос. соціял-демократії" Д. Гейєра, "Ком. партія Сов. Союзу" Л. Шапіро, "Технологія влади" А. Авторханова, "Номенклятура" М. Восленського, "The Great Terror" і "The Harvest of Sorrow" Р. Конквеста, "Бухарін. Політ. біографія" С. Коена, "Сталін. Шлях до влади" Р. Такера, "Історія Радянської Росії" Е. Карра, "L'Empire éclaté" Е. Каррер д'Анкос та ін. Чимало з цих праць у період ґорбачовської "перебудови" були видані рос. мовою.

Разом з тим за рр. існування С. виявились і його певні вади. Насамперед це стосується його прогностичної функції. Зокрема, швидкі зміни у кол. Сов. Союзі після 1985 стали для більшости навіть найдосвідченіших совєтознавців несподіваними. Навряд чи можна говорити про обґрунтованість рекомендацій і порад, що їх давало С., особливо в сфері соц.-екон., спочатку М. Ґорбачову, а потім і лідерам кол. респ. СССР, а нині незалежних держав, оскільки ці рекомендації виходили із зах. досвіду й не враховували специфіку умов "перебудови", а згодом й "постперебудовних" обставин.

У майбутньому найбільш плідне буде всебічне наук. вивчення минулого і сучасного окремо Росії, окремо України та кожного з незалежних держ. утворень на терені кол. СССР. Що ж стосується сімдесяти рр. існування СССР (1922-91), то цей період, очевидно, й надалі становитиме специфічний об'єкт іст. досліджень.

Ю. Шаповал

Сосна-кедрина або сосна кедрова, европейська (Pinus cembra), рідкісний, гірський рід рослин родини соснових. Дерево висотою до 30 м, діяметром у відземковій частині до 1 м, з густою яйцевидною кроною, в молодому віці гладкою сірою, в старшому - слабо тріщинуватою коричнево-сірою корою. Шпильки 8-12 см, темнозелені, тригранні, розташовані на вкорочених пагонах пучками по 5 штук. Шишки масивні, яйцевидні, 5-8 см завдовжки, скеровані вгору або в боки, насіння майже безкриле розміром 8-12 мм, їстивне, майже вщент поїдається птахами і гризунами, що перешкоджає природному відновленню виду в лісостанах. Витривала до затінення, вибаглива до зволоження повітря та ґрунту, морозостійка, добре росте на суглинистих буроземах в смерекових лісах, але домінує перев. на добре зволожених біднуватих кам'янистих ґрунтах. Може досягати 1000-річного віку.

Поширена у Карпатах - до 1 700 м над рівнем моря. В укр. Карпатах на невеликих площах утворює середньо- і низькопродуктивні лісостани із смерекою евр. і модриною поль., на 2-3 тис. га трапляється як домішка в смерекових лісах. Відзначається цінною, легкою, м'якою, пахучою червонуватою (в ядровій частині) деревиною, яка широко використовувалася для виробництва меблів, муз. інструментів, побутових виробів і в житловому будівництві, внаслідок чого площа лісостанів з її участю зменшилася майже в 10 разів. Росте також у субальпійському поясі серед гірськососнового криволісся. Найвідоміші місцезростання: урочища Яйко і

Кедрин, схили гір Попаді, Ґрофи, Стримби, Сивулі, Яйця Ілемського - в Ґорґанах, урочище Гаджина - в Чорногорі.

Тепер знаходиться під новною охороною. Добре переносить забруднення повітря димом і газами, високодекоративна і може використовуватися в озелененні міст.

М. Голубець

Соціялізм, політ. вчення, яке відстоює колективну власність на засоби виробництва чи заг. рівний розподіл багатства і держ.-політ. устрій, створений на його основі. На укр. землях соц. ідеї з'явилися вперше в 1830-40-их рр., у найбільш радикальних колах поль. конспіративного руху в Галичині і на Правобережній Україні, зокрема Т-во Поль. Народу (Stowarzyszenie Ludu Polskiego). Хоча деякі українці брали участь у цих невиразно соц. конспіративних групах, укр. соц. руху до 1870-их рр. не було. Найбільш впливовим укр. соц. мислителем був М. *Драгоманов,* який пристосував зах. соц. теорії до особливостей України. Його розрахований на селянство, децентралізований тип С. пізніше дістав назву *радикалізму.* Ін. укр. соц. теоретики 1870-их рр. були близькими співр. Драгоманова: М. *Зібер,* визначний інтерпретатор і прихильник *марксизму,* та С. *Подолинський,* який був під впливом радикалізму Драгоманова, марксизму та рос. *народництва.* Драгоманов, Зібер і Подолинський спочатку були діяльними в Києві, але при кін. 1870-их рр. еміґрували до Зах. Европи. Під їхнім впливом, як також під впливом поль. соціялістів укр. студенти ун-тів у Відні й у Львові, включно з І. *Франком,* М. *Павликом* і О. *Терлецьким,* пристали до С. Павлик і гол. Франко брали участь в поль. соц. русі у Львові при кін. 1870-их - на поч. 1880-их рр. і вели соц. пропаґанду серед українців. Незалежно від течій соц. руху в Одесі 1875 створено соц. Півд.-Рос. Роб. Спілку.

Першою укр. соц. партією була *Укр. Радикальна Партія,* заснована у Львові 1890. 1899 ліве крило вийшло з неї і створило *Укр. Соціял-Дем. Партію* (УСДП), яка прийняла засади марксистського С. Філії обох партій з'явилися також на Буковині перед першою світовою війною. На Україні під рос. окупацією марксистська група, яка назвала себе Укр. Соц.-Демократією, була створена 1897. До неї належали визначні письм. М. Коцюбинський і Л. Українка. Друга мала група, до якої належали ліві поляки, що перейшли на українство, створили *Укр. Соц. Партію* 1900 в Києві. Багато впливовіша була соц. частина Рев. Укр. Партії (*РУП*), заснованої 1900 в Харкові. У процесі визначення своєї ідеології РУП змінила назву і наприкін. 1904 розкололася. Ті, що залишилися в РУП, переіменували її на *Укр. Соц.-Дем. Роб. Партію* (УСДРП). Більшість з тих, що відійшли, створила Укр. Соц.-Дем. Спілку (див. *Спілка*), яка стала автономною групою меншовиків у складі Рос. Соц.-Дем. Роб. Партії (РСДРП). Обидві партії були марксистсько-соц., але розходилися в нац. питанні.

Нац. меншості на Україні також мали свої власні соц. партії, серед них РСДРП, больш. і меншовицька фракції, остання була значно численніша до 1917. Друга важлива рос. соц. партія на Україні була немарксистська народницька Рос. Соц.-Рев. Партія. Поль. соціялісти на Наддніпрянській Україні належали спершу до Поль. Соц. Партії, а також до соц.-демократії в Поль. і Лит. Королівстві; в Галичині поль. соціялісти належали до Гал. (після 1897 - Поль.) Соц.-Дем. Партії. Жид. соціялісти на сх. укр. землях належали до *Бунду* і різних партій, що поєднували С. з сіонізмом: Поале-Ціон, Жид. Соц. Роб. Партія і Сіоністська Соц. Роб. Партія (дві останні об'єдналися 1917 і створили Об'єднану Жид. Роб. Партію). Жид. соціялісти в Галичині створили Жид. Соц.-Дем. Партію, яка мала зв'язки з Бундом.

Рев. події 1917 підсилили С. У квітні 1917 після повалення царату створено *Укр. Партію Соціялістів-Революціонерів* (УПСР, есери), деякі гуртки якої існували з 1905. Ця аґрарна соц. партія швидко зросла і здобула більшість голосів у виборах до *Всерос. Установчих Зборів* у грудні 1917. Разом з УСДРП вона мала перевагу в Укр. Центр. Раді й в уряді УНР. Жовтневу революцію 1917 большевики намагалися перетворити на світову соц. пролетарську революцію. Рев. марксистський С. большевиків притягнув ліві крила укр. есерів (*боротьбісти*) і УСДРП (*незалежники*), не зважаючи на те, що УНР вела боротьбу з большевиками від грудня 1917. 1920 більшість боротьбістів увійшла до КП(б)У, а незалежники і меншість боротьбістів створили *Укр. Ком. Партію* (укапісти). За рев. періоду 1917-20 поста-

ли *Ком. Партія Зах. України* (КПЗУ) і *Ком. Партія Закарп. України.*

Наприкін. 1920-их рр. єдиною політ. партією, яка залишилася в УССР, була КП(б)У; ін. були ліквідовані чи (як укапісти 1925) самоліквідувалися. На Зах. Україні ін. соц. партії далі існували поруч з ком. партіями. Укр. Радикальна Партія в Галичині і Укр. Партія Соціялістів-Революціонерів на Волині 1926 об'єдналися і створили поміркованy Укр. Соц. Радикальну Партію (УСРП). У Галичині, як і на Буковині, УСДП далі існувала, вагаючися між про- і антиком. плятформами. На Закарпатті 1920 засновано відділ Чехо-Словацької Соц.-Дем. Партії. Соц. орг-ції і часописи існували також серед укр. еміґрантів у Канаді й у ЗДА, гол. на поч. 1930-их рр. З остаточним утвердженням сталінізму в 1930-их рр., з настанням примусової колективізації, голоду і винищення укр. інтеліґенції, С. перестав бути популярним серед українців, зокрема в Галичині, на Буковині й еміґрації. Під час другої світової війни не було на Україні діяльних соц. груп, за винятком КП(б)У.

У повоєнній укр. діяспорі традиційні поміркованi укр. соц. партії були відновлені: УСДРП, УСДП і УПСР. 1950 вони об'єдналися в Укр. Соц. Партію. З *Укр. Рев.-Дем. Партії* (УРДП) виділилося ліве крило, яке видавало часопис "Вперед". Під впливом нового лівого руху 1960-70-их рр. частина укр. молоді в діяспорі, особливо в Канаді, прийняла засади рев. соц., антисталінської ідеології; її часописи: "Мета" і "Діялог".

Література: Г е р м а й з е О. Нариси з історії рев. руху на Україні. К. 1926; L a w r y n e n k o J. Ukrainian Communism and Soviet Russian Policy toward the Ukraine: An Annotated Bibliography 1917-1953. Нью-Йорк 1953; B o r y s J. Political Parties in the Ukraine. У кн. The Ukraine, 1917-1921: A Study in Revolution. Кембрідж (Масс.) 1977; Х и м к а Ж.-П. Укр. соціялізм у Галичині (до розколу в Радикальній Партії 1899). "Журн. Вищих Українознавчих Студій", т. 4, ч. 2 (осінь 1979); H i m k a J. - P. Socialism in Galicia: The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism (1860-1890). Кембрідж (Масс.) 1983.

Ж.-П. Химка

Соцреалізм, див. *Соціялістичний реалізм.*

Соцький, термін мав різні значення у різні часи. У Київ. Русі С. був старшим над сотнею в ополченні, а також С. були княжі управителі, що рядили сер. адміністративною одиницею; про них йде мова в літописі в 1113, коли горожани Києва грабували доми С.

За лит.-поль. періоду у Галичині й на Підляшші до сотень належала підміська, перев. реміснича, але й хліборобська людність. С. зникають у В. Князівстві Лит. у першій пол. 14 в.

На укр. землях (Лівобережжі, Правобережжі і зах. укр. землях) в 17-18 в. С. були молоді служителі для спеціяльних доручень, головно в ратушах. Інколи їх називали сотничками або осавульчиками.

У Рос. Імперії С. це нижчий поліційний служитель на селі, якого обирали на сіль. сході. Він відав 100-200 сіль. дворами. З 1837 С. був підпорядкований місц. поліції.

Сновзик звичайний (поповзень, повзик; Sitta europaea), єдиний вид на Україні роду птахів ряду горобцеподібних. Довжина тіла до 17 см, вага до 32 г, хвіст короткий, ноги сильні з довгими пальцями, дзьоб гострий. Живе в лісах і горах (Полісся, Карпати, Лісостеп), гнізда - в дуплах дерев або в щілинах скель, живиться комахами.

Струк Данило Гусар (*1940), літературознавець родом зі Львова, д. чл. НТШ (з 1988), іноземний чл. АН України (з 1992). Студіював україністику в Гарвардському (1963), Альбертському (1964), Торонтському ун-тах (докторат 1970); викладає укр. мову і літературу в Торонтському Ун-ті (з 1981 проф.). В 1982-89 керуючий ред., а з 1989 гол. ред. англомовної ЕУ ("Encyclopedia of Ukraine", 1984-93). Автор ґрунтовної праці про В. Стефаника "A Study of Vasyl Stefanyk: The Pain at the Heart of Existence" (1973) та підручника укр. мови "Ukrainian for Undergraduates" (1978, 1982, 1988), поезій "Ґамма сиґма" (1963), низки ст. на літературознавчі теми, головно про укр. літературу і поезію 20 в. (ст. про М. Хвильового, В. Винниченка, Е. Андієвську, І. Калинця, Г. Чубая та ін. у славістичних журн. Півн. Америки, у літературознавчих збірниках і в укр. журн. "Сучасність", "Нові Дні" і ін.), перекладів укр. літератури на англ. мову (В. Стефаник, Л. Костенко, В. Симоненко, Г. Чубай, В. Винниченко) і з англ. на укр. (Т. С. Еліот, В. Кінцелла, Т. Ґалей). Співред. з ділянки літератури і автор багатьох ст. для англомовної ЕУ, між ними наскрізного гасла про укр. літературу.

Сулик Стефан (*1924), кат. церк. діяч, митр. родом з Балниці, пов. Ліско, Зах. Галичина. З 1948 в ЗДА, де закінчив студії у Кат. Ун-ті у Вашінґтоні. З 1952 свящ. у різних парафіях, останньо в Перс Амбой (Н. Дж., 1962-81). 1981 висвячений на митр. Філядельфійського, будучи рівночасно духовним керівником укр. католиків у ЗДА.

Т

Театри для дітей, див. *Театр Юного Глядача.*

Термінологізми, рід *професіоналізмів,* терміни (див. *Термінологія*), вжиті в літературі або взагалі в мові з метою створити специфічний кольорит. Іст. Т. водночас можуть бути *архаїзмами,* напр., у творчості романтиків Т. пов'язані з коз. зброєю (поезії Метлинського, "Чорна рада" П. Куліша). Народницько-натуралістична проза широко користувалася с.-г. Т. (напр., в описі кінської збруї в Свидницького: *посторонок, орчик, линва, заколесник;* в описі колодязя в П. Мирного: *журавель, півколесо, довбня, ключина, дужка, тибель* тощо). Натуралістична проза запроваджувала виробничі Т., напр., цукроварські в І. Нечуя-Левицького, нафтярські в І. Франка, шахтарські в С. Черкасенка. Парнасизм кохався в ремісничих Т. (напр., у Я. Щоголева - ткацькі, різьбарські). За індустріялізації, бл. 1930 й далі, широко запроваджувалися Т. в виробничому романі. Розвиток наук. і наук.-фантастичної белетристики приніс нові хвилі Т. у літературу, напр., космонавтичні в О. Бердника. Не такі часті випадки вживання Т. поза натуралістичними напрямами в літературі з метою відриву від пересічної лексики й створення кольориту незвичайности, напр., орнітологічні Т. в поезії символіста М. Філянського, "Гоготче в березі і грає Червоношлямая *огар...* Під берегами прибирає Намисто ніжнеє *свіязь,* І берег густо застилає Різноманітний *галагаз.* В ґрезеті весь, поважним льотом Перелітає шлях фазан - І *меланот,* і *трагопан,* І з бутафорським одворотом Пташиний клоун *турухтан."*

Ю. Шевельов

Технічна освіта в Україні має 150-річну історію та тісно пов'язана з найстаршими високими техн. навчальними закладами: Ун-том "Львівська Політехніка" (заснований 1844 як висока техн. школа, з 1939 - *Львівський Політехн. Ін-т,* з 1993 - ун-т), *Харківським Політехн. Ін-том* (заснований 1885 як практичний Технологічний Ін-т, з 1929 - Політехн. Ін-т), *Київ. Політехн. Ін-том* (заснований 1898), Дніпропетровською Гірничою Академією (заснована 1899, до 1993 - *Дніпропетровський Гірничий Ін-т*) і Дніпропетровською Металюрґійною Академією (заснована 1899, до 1993 - Металюрґійний Ін-т). У цих закладах знайшли застосування та були здійснені нововведення для вдосконалення системи вищої Т. о. Їх керівництво та проф. піднімали підготову інженерних кадрів на рівень, який відповідає новим завданням розвитку виробничих сил наприкін. 19 - на поч. 20 в.

На той час в техн. закладах працювали видатні вчені В. Кирпичов, М. Коновалов, С. Тимошенко, Я. Гридна, О. Динник, К. Зворикін, Є. Патон, В. Їжевський, Г. Дубелір та ін., які зробили великий внесок у розробку кардинальних проблем теоретичної і прикладної механіки, різних галузей техн. наук, які вирішили нагальні питання практики та застосували свої знання техніки і технології для вдосконалення навчального процесу.

Видатна роля в становленні Т. о. в Україні належить В. *Вернадському* та В. Кирпичову, першому ректору Харківського (1885-98) і Київ. (1898-1902) Політехн. Ін-тів.

В. Вернадський вважав, що вища школа повинна спиратися не на окремий цикл вузькоспеціялізованих дисциплін, а на визначену систему наук, до якої повинні входити гуманістичні науки, без яких неможливо успішно вирішити виховні завдання вищої школи. Він зазначав, що в перспективі вища освіта має охопити увесь народ.

В. Кирпичов зформулював образ інж. та специфіку його підготови у високій школі як спеціяліста з глибоким знанням фундаментальних наук, особливо матема-

тики, який досконало вивчив техніку і технологію, може працювати на різних верстатах, володіє техн. кресленням, обчислювальною технікою, вільно орієнтується в економіці та орг-ції виробництва. Увагу приділяв наук. інтуїції, наявності здібностей до техн. творчости, винахідництву.

Поштовх до розвитку Т. о. отримала у рр. індустріялізації країни (30-і рр.), коли відбувалося інтенсивне зростання кількости високих шкіл. У ці рр. на базі фак. і окремих спеціяльностей Київ. Політехн. Ін-ту були створені Дніпропетровський ін-т зал. транспорту, Одеський ін-т інж. морської фльоти, Харківський текстильний ін-т, а в Києві - інженерно-будів., інж. цивільної авіяції, та технологічні ін-ти легкої і харч. пром-сти., Укр. с.-г. академія та с.-г. ін-ти в Білій Церкві та Дніпропетровському.

Вища техн. школа України виховала видатних вчених, конструкторів, організаторів виробництва: металюрґа І. Бардіна, Б. Патона, творців ракетно-космічної техніки С. Корольова, В. Челомея, конструктора авіяційних двигунів А. Люльку та ін.

Великих втрат освіта України зазнала під час нім. окупації. З 1945 почалося відновлення навчальних корпусів, ляборатерій, гуртожитків. Вже у 1958 високі школи України мали кращу матеріяльну базу, ніж до війни. В останні рр. нові високі школи відкриваються в інтересах розвитку реґіонів: філіяли Київ. Політехн. Ін-ту перетворені у Вінницький політехн., Чернігівський технологічний і Черкаський інженерно-технологічний ін-ти, філіял Ун-ту "Львівська Політехніка" - в Тернопільський приладобудівний ін-т, філіял Харківського Політехн. Ін-ту - в Сумський технологічний ун-т. Техн. проґрес вимагав відкриття нових спеціяльностей в галузі радіотехніки та електроніки, автоматики і телемеханіки, приладобудування, технології матеріялів, кібернетики. З 1960 по 1991 удвічі зросла кількість студентів (з 181,7 до 369,4 тис.) та прийом до високих шкіл (з 38,1 до 73,4 тис.), а випуск спеціялістів ними у 2,3 рази (з 22 до 51 тис.). За цей же час випуск молодших спеціялістів, підготованих технікумами і коледжами, зріс у 2,2 рази (з 42,2 тис. до 94,3 тис. на рік).

В Україні на 80-і рр. склалася система безперервної Т. о., яка має 3 рівні: 1) старші кляси сер. школи, технікуми, техн. училища; 2) ін-ти та ун-ти; 3) післядипломне поглиблення фахової підготови.

В ці рр. став помітно знижуватися престиж техн. професій. Якщо в цілому по високих навчальних закладах України в 1980-91 рр. конкурс складав 180-200 осіб на 100 місць, то у високих техн. навчальних закладах - 140-190. Тому освіта 1-го рівня, яка здійснюється у середньошкільних клясах, ліцеях, коледжах, підготовчих курсах та фак., що функціонують, як правило, при високих техн. навчальних закладах, дозволяла підвищити якість підготови абітурієнтів. Серед першокурсників в 1993 частка тих, що осягли перший рівень у високих техн. закладах, становила 50%.

У 1993 підготова молодших спеціялістів здійснювалася у 155 технікумах, техн. училищах і коледжах, в яких навчалося бл. 350 тис. осіб. Серед коледжів і технікумів було 12 політехн., 8 технологічних, 76 машиноприладобудівних, 6 транспортних, 9 ґірничометалюрґійних, 12 архітектурно-будів. Частка осіб, які навчаються за техн. спеціяльностями в технікумах та коледжах України, зросла з 59% в 1960 до 70% в 1987. Спеціялісти з вищою Т. о. готувалися в 9 техн. ун-тах, 5 політехн. ін-тах. В них навчалося бл. 320 тис. студентів (42% від заг. кількости студентів високих шкіл). Інженерна підготова здійснювалася більше ніж з 180 спеціяльностей.

Великі центри Т. о. зформувалися у Дніпропетровському (5 високих техн. навчальних закладів), Києві (5), Одесі (7), Харкові (9). За профілем підготови спеціялістів 7 високих техн. навчальних закладів є політехн., 8 - технологічними, 9 - гірничометалюрґійними і 12 - інженерно-будів. В них бл. 60% викладачів мають вчені ступені і звання, а бл. 7% є д-рами наук, проф. В найкращих високих школах ці показники досягають відповідно 70% та 11%. Перев. більшість випускаючих катедр має філіяли на підприємствах та в н.-д. ін-тах. Функціонують навчальні та навчально-наук.-виробничі комплекси. Створена у високих школах навчально-матеріяльна база забезпечує високоякісну підготову спеціялістів.

З 1960 в Україні у 5 разів збільшилася мережа навчальних закладів післядипломного навчання. В кін. 1980-их рр. створено 2 міжгалузеві ін-ти підвищення кваліфікації, організовано 9 спеціяльних фак. Відкрито перепідготову кадрів з во-

локонно-оптичних систем зв'язку, радіометрії, радіоекології, автоматизованих систем наук. досліджень. Розроблено програму переходу від періодичного до безперервного навчання спеціялістів.

Підготова кандидатів і д-рів наук здійснюється через аспірантуру та докторантуру, як з відривом, так і без відриву від виробництва. Щорічний випуск аспірантури в Україні з 1970 перевищує 2 000 осіб. Тільки в Київ. Політехн. Ін-ті за 5 рр. (1987-91) захищено 68 докторських та 590 кандидатських дисертацій.

Система Т. о. забезпечує підготову спеціялістів для України і ін. країн. Проте, у більшості випадків навчальні пляни і програми спрямовані до кінцевої мети - підготувати спеціяліста, завдаючи шкоди при цьому ґрунтовності освіти. Тому Т. о. не могла швидко реаґувати на зміну потреб у спеціялістах, мала елементи технократизму, бездуховности, ускладнювала перекваліфікацію спеціялістів. Особи, які навчалися, опинялися в жорстких рамках без альтернативи зміни напрямку підготови.

Законом України "Про освіту" 1991 у високих навчальних закладах запроваджено багатоступневу підготову. Перший ступінь - базова вища освіта (до 4 рр.) з наданням атестату бакалавра. Два рр. здійснюється фундаментальна підготова: вивчаються цикли гуманістичних соц.-екон. і природничонаук. дисциплін, однакові для всіх напрямків. Особа, яка навчається, має можливість оцінити, чи правильно вона обрала спеціяльність, і згідно з бажанням перейти до ін. програми навчання. Після цього, 2 рр. вивчаються цикли заг.-техн. дисциплін, деякі дисципліни за вибором з гуманістичного, соц.-екон. і природничонаук. циклів та цикл спеціяльних дисциплін, які забезпечують проф. орієнтацію в обраному напрямку підготови. На етапі бакалаврської підготови визначається подальша траєкторія навчання. Більша частина осіб, які закінчили бакалавратуру, продовжує навчання за осв.-проф. програмою підготови спеціяліста, розрахованою на 1-1,5 р. Вона містить дисципліни, які забезпечують підготову до самостійної виробничої діяльности. Перед закінченням навчання студент виконує та захищає перед держ. комісією дипломний проєкт (роботу), після захисту йому надається кваліфікацію інж.

Частина бакалаврів, які виявили під час навчання схильність до н.-д. і викладацької роботи, може продовжити навчання за 2-річною програмою підготови маґістрів, яка передбачає поглиблене вивчення спеціяльних дисциплін, спеціяльних розділів соц.-екон. і заг.-техн. дисциплін, здійснення самостійних наук. досліджень та написання кваліфікаційної роботи (дисертації). Після захисту дисертації надається наук. ступінь маґістра.

Особи, які мають дипломи маґістрів і інж., можуть продовжити навчання в аспірантурі, а після захисту кандидатської дисертації - в докторантурі.

Література : Вища школа Укр. РСР. К. 1968; Маланчук В., Попов В., Новомінський А. Вища школа УРСР. Здобутки і перспективи (1966-1970). К. 1971; Пузанов М., Терещенко Г. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР. К. 1980; Кавищенко Л., Бугай Ю., Литвин В., Погребняк В. Політика і стратегія післясередньої освіти Укр. РСР. К. 1988; Оноприенко В., Щербань Т. Становление высшего технического образования на Украине. К. 1990; Тугай А., Девтерова Т. Киевский вузовский центр. К. 1990.

В. Чобіток, В. Шеховцов

Тітмар Мерзебурзький (975-1018), хроніст і єп. Мерзебурзький (з 1009) родом з Гільдесгайму (Німеччина). В 1012-18 написав хроніку (8 глав), основану на нім. анналах, що охоплює події 908-1018 рр. Був першим автором, що застосував термін "тевтони" для означення німців у Священній Рим. Імперії. Супроводив імператора Гайнріха II у його східньоевр. походах і в своїх писаннях відзначав події тих країн, зокрема похід Святополка І та поль. короля Болеслава Хороброго на Київ. У хроніці Т. М. міститься опис Києва як великого міста, що має 400 церков, 8 ринків тощо. Хроніка появилася в "Monumenta Germaniae Historica" (Scriptores, T. III) та в поль. перекладі п. н. "Kronika Thietmara" (1953); витяги з хроніки укр. мовою про події 1017-18 рр. подав М. Грушевський ("Виїмки з жерел до історії України-Руси", 1895), їх передруковано у "Віснику АНУ" (ч. 8, 1992). В. Ляскоронський дав аналізу: "Титмарові повідомлення про руські справи з поч. 11 ст." ("Ювілейний зб. на пошану М. Грушевського", І, 1928).

Ткацтво, виробництво тканин на спеціяльних верстатах або ін. пристосуваннях з переплетенням ниток основи і піткання. Обробка рослинного волокна (льону, ко-

нопель) та вовни з метою виготовлення тканин для одягу та ін. потреб - один з найважливіших видів госп. діяльности та мист. культури українців, що був невід'ємною частиною домашніх занять кожної сел. родини. Т. відоме на Україні з найдавніших часів. Кручені нитки, глиняні пряслиця, частини дерев'яних веретен виявлені під час розкопок вже в пам'ятках трипільської культури (III тисячоліття до Хр.). В розкопаних сіверянських, деревлянських і волинянських похованнях знайдені залишки вовняних тканин, лляні і конопляні полотна, прясла. За Київ. Руси Т. було поширене на всій її території.

Т. передувала значна і тривала підготова сировини. Вовну знежирювали, промивали, сушили, скубли, вичісували, пряли. Льон і коноплю вимочували і висушували на сонці, тіпали (відділяли кострицю від волокна), м'яли на бительні, терли на терниці, вичісували, вибілювали або фарбували.

Найвідомішими в Україні були два типи ткацьких верстатів - горизонтальний (більш розповсюджений) та вертикальний. Серед горизонтальних найдавнішими і найпростішими були кросна (їх поліський різновид називався стави). Їх основна деталь - "навій" - укріплювався на стовпчиках, решта деталей, до яких кріпилися нитки, підвищувалися. Вертикальний верстат складався з стовпів, з'єднаних угорі та внизу перекладинками.

Існували різні технологічні варіяції ткацького виробництва. Тонке ажурне полотно ткали для наміток та сорочок, з допомогою масивних вертикальних верстатів ткали килими, для жін. поясного одягу виробляли тканини у дві нитки, для дрібновізерункових тканин використовували техніку діягонального переплетення. З різною метою використовувалися відповідні техніки ткацького виробництва: "у вічко", "під закладку", "кругляння", "однобічного перебору" тощо.

В оздобленні тканин різних місц. України знайшли вплив традиційні іконографічні і світоглядні мотиви, космологічні уявлення, антропоморфні і зооморфні сюжети, стилізований рослинний орнамент. Для Житомирського Полісся, напр., характерні вишукані білі тканини, геометричні орнаменти яких виявляються завдяки світлотіньовому ефекту на рельєфній основі, для Рівенщини - стримані двокольорові тканини, прикрашені витканими червоною ниткою смугами, для Богуслава - смугасті полотна, виткані в техніці перебірного Т. Багатством орнаментальних поліхромних сюжетів відзначаються декоративні тканини Карпат і заткані червоними смугами геометричного або стилізованого рослинного орнаменту Кролевецькі декоративні рушники.

Незважаючи на певний занепад в останні десятиліття, в Україні зберігаються окремі центри традиційного Т.: Решетилівка на Полтавщині, Кролевець - на Сумщині, Дігтярі - на Чернігівщині, Клембівка - на Поділлі, Косів, Коломия, Хотин - у західньоукр. обл. та ін.

Література: Сидорович С. Художня тканина зах. обл. УРСР. К. 1979; Никорак О. Сучасні художні тканини Укр. Карпат. К. 1987.

В. Наулко

Торговельна освіта, підготова фахівця комерційної справи, спеціяліста в галузі торгівлі та гром. харчування.

Корені Т. о. сягають поч. 19 в., коли в Одесі 1812 було засновано перше комерційне училище, яких 1914 було в Україні вже 62. Комерційні училища нерідко становили базу для виникнення вищих навчальних закладів, що готували фахівців торгівлі. Так у Києві 1906 діяли приватні вищі комерційні курси, на основі яких 1908 відкрито перший в Україні комерційний ін-т, що 1912 одержав статус вищого навчального закладу.

При ін-ті діяли два відділи - комерційний та екон., ляброаторія, бібліотека і музей товарознавства. Першим дир. цього ін-ту був М. Довнар-Запольський, який ще 1903 писав доповідну записку в Мін-во Нар. Освіти про необхідність відкриття комерційного ін-ту. 1914 в ін-ті вже навчалося 4 тис. студентів.

У 1812 в Харкові з ініціятиви місц. купців засновано вищі приватні комерційні курси, на базі яких 1916 відкрито другий в Україні комерційний ін-т. Термін навчання на вищих комерційних курсах був 4 рр. Перші 2 рр., крім екон. та комерційних наук, на цих курсах вивчалися юридичні та іст. науки, чужі мови, історія політ. економії, екон. історія Зах. Европи, право (гром., торг., адміністративне), рос. література. У комерційних ін-тах вивчались і такі дисципліни, як історія торгівлі сер. вв. та нового часу, заг. історія, історія новітньої психології, історія суспільних течій у Росії, тощо. Це свідчить про те, що

Т. о. ставила собі за мету формувати гуманістичні погляди комерсантів, розширювати їх світогляд і формувати на цій основі дем., гуманітарну культуру.

Цікаво, що в Одесі місц. купці, починаючи з 1851, а потім у 1886 і нарешті в 1905 ставили питання про необхідність створення вищих комерційних курсів, комерційного ін-ту, проте в той час нічого зроблено не було.

У 1926 на базі кооп. технікуму був заснований у Києві перший кооп. ін-т ім. В. Чубаря. При ньому діяв кооп. музей.

Кооп. ін-ти існували в Харкові та Одесі. У 1934 Київ., Харківський і Одеський кооп. ін-ти були об'єднані у Всеукр. ін-т споживчої кооперації. В 1926 на базі періодичних виставок контрактових ярмарок у Києві був створений Торговий музей, перетворений у 1929 у Держ. наук. ін-т економіки, техніки і раціоналізації торгівлі.

У наш час в Україні кадри для торгівлі готують 5 ін-тів: Київ. торг.-екон. ін-т, Львівський торг.-екон. ін-т, Донецький комерційний ін-т, Полтавський кооп. ін-т та Харківський ін-т гром. харчування; 152 технікуми і проф.-техн. училища; 22 технікуми і 3 коледжи в системі споживчої кооперації.

Перехід до ринкової економіки, поява різноманітних форм власности викликали потреби у підготові якісно нового спеціяліста.

Вузи розпочали підготову фахівців з нових спеціяльностей, прагнучи розширити навчання студентів на договірних умовах за рахунок замовника. Вони передбачають поглиблення гуманізації та гуманітаризації навчального процесу. Напр., Київ. торг.-екон. ін-т, створений 1966 на базі філіяла Донецького ін-ту торгівлі, став за ці роки не тільки відомим центром підготови фахівця для торгівлі (за рр. свого існування він підготував бл. 50 тис. фахівців), але й сьогодні відограє чільну ролю в опрацюванні концепції підготови спеціялістів торгівлі в умовах переходу до ринку. Крім економістів, товарознавців, бухгальтерів і технологів, яких ін-т готував раніше, він почав готувати менеджерів, комерсантів, інженерів-організаторів. Запроваджено нові спеціялізації: економіка підприємств готельного госп-ва і туризму; менеджмент у торгівлі і гром. харчуванні, зовн.-екон. діяльність підприємств торгівлі, комерційна діяльність підприємств торгівлі на ринку споживчих товарів і таке ін.

А. Мазаракі

Торф, див. *Торфова промисловість.*

Транспортна промисловість, галузь обробної пром-сти, що здійснює виготовлення та ремонт техн. засобів для швидкого переміщення у просторі. У минулому до Т. п. відносили лише локомотиво- і вагонобудування. Тепер крім цього відносять судно-, автомобіле- та авіябудування. З поч. 20 в. випереджає розвиток автомобілебудування, а тепер - автомобіле- і авіябудування, які стали поруч з виробництвом космічної техніки передовими осягами наук.-техн. проґресу.

Локомотивобудування. За видами двиґуна розрізняють локомотиви паровози (парова машина), тепловози, електровози, електровагони. Відповідно називають і зав. - паровозо-, тепловозо-, електровозобудівні і т. д.

В Україні локомотиви (тепловози) виробляють у Луганському (об'єднання "Зоря"). Серед локомотивів найбільш екон. для масових перевезень є електровоз. Потреби в електровозах задовольняється імпортом з Грузії та Чехії.

Вагонобудування. В Україні працюють вагонобудівні зав.: Кременчуцький, Дніпродзержинський (вантажні вагони) та Маріюпільський (цистерни). Пасажирські вагони імпортуються з Німеччини та Росії. Вагони міськ. електротранспорту (трамваї) - з Росії та Чехії.

Суднобудування - галузь Т. п., яка виготовляє і ремонтує річкові та морські судна і засоби до них, а також плавучі споруди - доки, причали, крани, земснаряди, землечерпалки та ін.

Будівництво суден в Україні відоме з часів Київ. Руси. Перша суднобудівна верф була введена в дію в 1788 у Миколаєві. 1897 тут почав роботу суднобудівний і судноремонтний зав. Тепер найбільші суднобудівні підприємства розташовані у Миколаєві (зав. ім. Носенка), Херсоні, Керчі та Києві. На них виробляють судновантажні турбоходи великої тонажности, танкери, риболовні траулери, пасажирські судна, в тому ч. на підводних крилах, озерно-річкові судна. За сов. періоду в Україні галузь була дуже мілітаризована. Потреби у деяких видах суден задовольняються їх імпортом з Польщі, Німеччини, Фінляндії, Словаччини.

А в т о м о б і л е б у д у в а н н я (автомобільна пром-сть) - галузь Т. п., яка виробляє автомобілі, автомобільні двигуни та ін. аґреґати, причепи і напівпричепи, запасні частини до них, а також мотоцикли.

Автомобілебудування в Україні започатковане Одеським автомобільним зав. (1945), який складав вантажівки з імпортних вузлів і деталей (з 1959 він спеціялізувався на виготовленні автопричепів), тепер центрами автомобілебудування в Україні є: Запоріжжя (малолітражки "Запорожець", "Таврія"), Львів (автобуси), Луцьке (малолітражки "Волинянка"), Кременчук (потужні самоскиди), Харків і Мелітопіль (автодвигуни), Київ (мотоцикли) та ін. Осередками автоскладання є Луганське, випуску автозапчастин - Краснодон, Чернігів, карданних вузлів - Херсон, велосипедів - Харків, Чернігів.

А в і я б у д у в а н н я (авіяційна пром-сть) здійснює виробництво літальних механічних суден - літаків, вертольотів, плянерів і т. п., і вузлів до них - двигунів, навіґаційних приладів, а також ремонт авіятехніки. Здійснюється на авіябудівних і авіяремонтних зав. і фабриках.

Перший авіяційний зав. збудовано у Києві у 1920 ("Ремповітря"). З 1923 тут працює авіяконструкторське бюро К. Калініна. У Харкові у 1926 засновано зав. дослідного літакобудування з конструкторським бюром К. Калініна. Укр. авіяконструктор А. Люлька створив перший в тодішньому СССР дослідний потужний турбокомпресорний реактивний двигун. Після війни у Києві і Харкові організовано виробництво вертольотів, створено дослідно-конструкторські бюра під керівництвом О. Антонова і О. Івченка.

Тепер в Україні діють 3 центри авіявиробництва: Київ - найбільші у світі вантажні літаки Ан-22 ("Антей") і аеробуси "Мрія"; Харків - виробництво літаків авіяконструктора Туполєва (останній з них - середньомаґістральний літак ТУ-204 для авіятрас 3 500-4 000 км з крейсерською швидкістю 810-850 км/год.; Запоріжжя - вертольоти, авіядвигуни. Виробництво космічної техніки здійснюється на Півд. машинобудівному зав. у Дніпропетровському.

Література: К і р а х о в с ь к и й М. Машинознавство. К. 1972; З а с т а в н и й Ф. Географія Украйии. Л. 1990; Нар. госп-во України у 1991 р. Статистичний щорічник. К. 1992; П а л а м а р ч у к М. Географія України. К. 1992.

О. Шаблій

Трембовецький Аполлон (1913-68), псевд. Петро Павлович, журналіст, гром. діяч, вчитель з Підзамча на Поділлі. Він був свідком *Вінницького злочину* і написав чимало кн. та ст. на цю тему: "Злочин у Вінниці" (1973) і ін. Після війни еміґрував до ЗДА, де був довголітнім гол. Дем. Об'єднання Бувших Репресованих Українців в Сов. Союзі та заступником гол. Укр. Конґресового Комітету Америки. Дописував до газ. "Свобода". Автор розвідок про Т. Шевченка і М. Коцюбинського.

Трохименко (Трофименко) Святослав (* 1931), хемік родом зі Львова, син Клима Т. (див.). Студіював на Веслеянськім, Нортвестерн (д-р) і Колюмбійським ун-тах (1951-58). З 1959 працює як науковець-дослідник у фірмі Дю Понт, 1978-80 як дир. фірми Дю Понт на Польщу. Має 30 патентів і понад 100 наук. праць з органічної, неорганічної та координаційної хемії, що охоплюють поліціянові сполуки, поліедричні борани, діазапенталени, флюоросполуки, циклометалацію (Т. впровадив назву цієї реакції), каталізу, хемію боро-піразольних сполук. Винайшов новий тип ліґандів (поліпіразолільборати) широко вживаних в координаційній хемії. Д. чл. НТШ та УВАН, ред. хемії ЕУ та АЕУ2.

Трударміяя, див. *Трудові армії.*

Тютюнництво, див. *Тютюн* і *Тютюново-махоркова промисловість.*

У

Угноєння, заг. поняття використання органічних (гній, компости) і мінеральних добрив в землеробстві, як також місц. добрив.

Застосування добрив в Україні має прадавню історію. Це пов'язане з вогневищною культурою землеробства, що сягає пізнього неоліту, коли широко використовували попіл деревних порід. Є іст. джерела про чітко організоване гнойове госп-во в поселеннях Боспорського царства; за Київ. Руси використання гною при вирощуванні с.-г. культур було звич. явищем.

Україна, як споконвічна землеробська територія, що входила до складу різних імперій, завжди визначалася високою культурою ведення сіль. госп-ва. Це породило міти про казково багату землю і постійне зазіхання чужинців на неї. Цілком закономірно, що перша аґрохем. лябораторія з мережею польових дослідів з добривами в кол. царській Росії була організована в Києві в системі цукрозаводчиків.

На поч. 20 в. в Україні почали розгортатися промисли для добування і виготовлення фосфатних і калійних добрив. Проте, до другої світової війни використання мінеральних туків було обмеженим. Проте і тоді в Україні, особливо при вирощуванні цукрових буряків і ярини (овочів), широко використовували місц. добрива.

В сер. 1960-их рр. в СССР взято курс на хемізацію, що привело до розвитку тукової пром-сти. Використання добрив почало поступово зростати: якщо внесення мінеральних добрив в 1970 в УССР склало 1,65 млн т або 55 кг/га посівної площі, то в 1975 відповідно 2,53 млн т і 100 кг/га, в 1980 - 3,4 млн т і 109 кг/га, в 1985 - 4,23 млн т і 140 кг/га, в 1990 - 4,24 млн т і 141 кг/га. В наступні рр. після розвалу СССР намітилось різке зниження у виробництві мінеральних добрив. Відповідно з їх динамікою змінювались і обсяги використання органічних добрив: в 1970 в УССР внесено 131,1 млн т, або 4,3 т на 1 га посівної площі, в 1975 відповідно 185,6 млн т і 6,0 т/га, в 1980 - 242,3 млн т і 7,8 т/га, в 1985 - 264,8 млн т і 8,7 т/га і тупцювання на місці через 5 рр. - 257,1 млн т і 8,6 т/га (для порівняння: в СССР вносили не більше 4-5 т/га).

В постсов. період у зв'язку з екологічною і енерґетичною кризою використання органічних добрив зменшилось на 1/3.

В системі кол. Союзу функціонувала служба хемізації, яка без особливих змін діє і в сучасних умовах. Піраміда її виглядає таким чином: колись респ. об'єднання "Укрсільгосптімія", зараз держ. об'єднання "Украгрохім", далі обл. і районні його підрозділи, які виконують функції в ділянці одержання мінеральних, нагромадження органічних добрив, постачання їх госп-вам. У кожній обл. ще в 1960-их рр. організовано зональні аґрохем. лябораторії, тепер обл. станції хемізації, що забезпечують аґрохем. обслуговування сіль. госп-ва (аґрохем. обстеження ґрунтів, розробка систем удобрення, аналіза добрив, кормів та ін., радіологічний контроль). У спадок від старої системи дістались певні організаційні досягнення і значні недоліки у нагромадженні і зберіганні добрив. Так і не було вирішено питання будівництва і чіткої експлуатації прирейкових складів для мінеральних добрив, за-ишалось не вирішеним зберігання добрив в умовах госп-в, що приводило і приводить до значних втрат неймовірно зараз дорогих добрив.

Україна зберегла потужну базу аґрохем. науки в 17 н.-д. ін-тах, в тому ч. ін-т ґрунтознавства і аґрохемії Укр. академії аґрарних наук, більш ніж 30 обл. та галузевих с.-г. дослідних станцій, в багатьох вищих та сер. навчальних закладах країни.

Все це дало можливість провести масове аґрохем. обстеження ґрунтів (проведено їх 5 турів, починаючи від 1965-70 рр.), створити теоретичні основи системи удобрення в сівозмінах різної спеціялізації та розробити рекомендації відносно раціонального використання органічних і мінеральних добрив, хем. меліорації кислих і засолених ґрунтів.

Підвищення рівня застосування добрив поряд з ін. факторами інтенсифікації та наук. забезпечення привело до динамічного підвищення продуктивности землеробства, що можна простежити на прикладі врожайности зернових культур в Україні: в 1913 - 9,4 ц/га, 1940 - 12,4 ц/га, 1960 - 15,5 ц/га, 1970 - 22,8 ц/га, 1975 - 19,8 ц/га, 1980 - 22,2 ц/га, 1985 - 24,2 ц/га, 1990 - 34,9 ц/га, 1992 - 27,7 ц/га (для порівняння: за Київ. Руси - до 7 ц/га; в середньому в СССР за 1971-75 - 14,7 ц/га, 1981-85 - 14,9 ц/га). В умовах виробництва за рахунок добрив заг. приріст зернових культур складав 48%, заміни сортів, підвищення ефективної родючости ґрунтів 31%, удосконалення технологій - 21%.

Нормативні прирости врожаїв основних с.-г. культур від застосування мінеральних добрив в Україні складають 5-7 кг зернових одиниць (урожай в перерахунку на

еквівалент зерна озимої пшениці) на 1 кг діючої речовини азотних, фосфорних і калійних добрив і 80 кг від кожної т підстілкового гною.

Проте колгоспно-радгоспна система виявилась затратною щодо одержання реально можливих врожаїв. В умовах виробництва, особливо в сприятливі літа, недобір врожаю зерна озимої пшениці і коренів цукрових буряків був у 1,5 рази, зерна кукурудзи і бульб картоплі удвічі нижчим, ніж у польових дослідах наук. установ.

Для підвищення ефективности добрив у землеробстві України існують величезні потенціяльні можливості. Це пов'язане перш за все з виходом зі смуги кризових явищ, впровадженням контурно-меліоративного землеробства, що передбачає соц. зміни, гармонізацію структури посівних площ, дотримання екологічної рівноваги в аґроляндшафтах.

Е. Дегодюк

Ужиткове мистецтво, мист. твори, пристосовані для практичних потреб щоденного вжитку або предмети, що мають подвійну функцію: ужиткову й естетичну. До У. м. належать килим, віконна занавіска чи настінні шпалери, розмальований посуд, оздоблена книжка, реклямовий плакат, декоративні прикраси архітектури чи жін. сукні тощо, всі можливі оздоби будь-яких предметів щоденного вжитку, на відміну від мист. творів, завдання яких - передусім уводити людину в світ естетичних вражень без практичного застосування.

Укр. нар. мистецтво є великою мірою У. м., зумовленим прагненням жити в світі естетичної гармонії, вислідом чого є рафіновані форми вишивки, ганчарського посуду, дерев'яної різьби й ін. предметів з постійного оточення, як свідків нац. культури.

С. Г.

Україністика, комплекс гуманістичних наук (історія, мовознавство, літературознавство, фолкльористика, мистецтвознавство, музикознавство, театро- і кінознавство, етнографія) які вивчають духовне життя укр. народу. Тут висвітлено розвиток У. у вужчому, філол. розумінні, згідно з яким вона складається з мовознавства, літературознавства, етнографії та фолкльористики. Ін. ділянки У. вже було розглянуто у відповідних статтях попередніх томів ЕУ.

Перші студії з У. сягають початків 19 в., а на її розвиток вплинуло романтичне зацікавлення нар. піснями й старожитностями, як і постання ун-тів з катедрами слов. "словесности" (згодом філології, теж спеціяльно укр. - як напр. спершу у Львові й Чернівцях, а після 1917 по всіх ін. ун-тах України) та наук. т-в (як напр. НТШ, Ужгородське "Общество ім. О. Духновича", Півд.-Зах. Відділ Рос. Геогр. Т- ва (у Києві), Укр. Наук. Т-во у Києві, Харківське Наук. Т-во при ун-ті, ВУАН (згодом АН УРСР, тепер Нац. АН України) з її відділами й ін-тами по окремих високошкільних осередках в Україні й поза нею, після першої світової війни Укр. Наук. Ін-тів у Берліні й Варшаві, УВУ й Укр. Іст.-Філол. Т-ва в Празі, Т-ва "Просвіта" в Ужгороді, після другої світової війни - УВУ, НТШ й УВАН у Мюнхені, згодом у Сарселі, Нью-Йорку й Вінніпезі, Укр. Кат. Ун-т в Римі, при Музеї Укр. Культури в Свиднику й КСУТ та Високої Пед. Школи в Пряшеві та укр. наук. ін-тів при Гарвардському, Едмонтонському та Торонтському (КІУС) ун-тах з їхніми наук. серіями й журн. Питанням У. присвячували чимало уваги славісти-фахівці чужинці в Росії (тут також українці в Петербурзі й Москві), в Австрії (у Відні), в Німеччині (у Берліні, Мюнхені, Гайдельберзі, Франкфурті), в Чехо-Словаччині (Прага), в Польщі (Варшава, Краків, згодом Лодзь і Вроцлав), у Франції (Париж), а після другої світової війни теж у Румунії (Букарешт), Угорщині (Дебрецен, Будапешт) та Швеції (Уппсала, Стокгольм), публікуючи праці в наук. журн. відповідних країн.

До таких важливіших наук. серій належать на Україні: в Києві "Труды" Статистично-етногр. експедиції в Півд.-Зах. край, "Киевская Старина" (згодом "Україна"), "Труды" Київ. Духовної Академії, київ. "Униаерситетские записки", "Записки УНТК", Збірники і Записки Іст.-Філол. Відділу ВУАН і окремих його комісій у 1920-их рр., н.-д. катедр та "Наук. записок" окремих ІНО, згодом Ін-тів: Мовознавства, Літератури, Фолкльору й Етнографії, а після 1945 окремих вузів (теж тематично скерованих як напр. "Укр. мовознавство" чи "Укр. літературознавство", журн. "Укр. мова в школі", "Укр. література в школі", згодом об'єднані в "Укр. мову й літературу в школі", "Культура слова", різні "Дослідження" з укр. мови

тощо), "Праць" окремих вланітовуваних від АН чи ун-тів по різних наук. осередках тематичних нарад і конференцій (напр. діялектологічних), "Збірники праць наук. Шевченківських конференцій" чи "Бюлетенів" (діялектологічного, лексикографічного) та видання "Пам'яток укр. мови", "Сборник" чи "Летопись" Наук. Т-в при ун-тах у Харкові й Одесі, у Львові в Записках та Збірниках НТШ й його окремих комісій (після 1945 в "Питаннях слов. мовознавства", франкознавчих збірниках ун-ту, в "Дослідженнях Ін-ту Суспільних Наук" [нині Ін-ту Українознавства] та відновлених ЗНТШ, в Харкові після 1945 в "Трудах" філол. фак., в Самборі в "Літописі Бойківщини" (до 1939), в Ужгороді між війнами в "Наук. збірниках Т-ва Просвіта", а після 1945 в Наук. Збірниках ун-ту, як і в ін. вузах (ун-тах і пед. ін-тах з їх "Щорічниками").

Серед неукр. наук. серій слід назвати: в Росії видання "Общества любителей древностей" при Моск. Ун-ті та зокрема видання Рос. АН (від 1930-их рр. - АН СССР з її "Трудами Отделения древнерусской литературы"), а в тому "Известия (та Сборник) Отделения русского языка и словесности", "Вопросы языкознания", "Вопросы литературы", "Советское славяноведение", "Византийский временник", "Книга", в Петербурзі "Сборник статей по славяноведению", в Воронежі "Филологические записки"; в Менську "Беларуская лінгвістыка"; в Польщі варшавський рос. "Русский филологический вестник", "Prace Filologiczne", видання Поль. АН (в тому: "Prace Językoznawcze", "Prace Onomastyczne", "Studia z filologii polskiej i słowiańskiej", - там і "Праці Укр. Наук. Ін-ту" й "Рідна Мова", "Наук. записки"), "Slavia Orientalis" (раніше "Kwartalnik Instytutu Polsko-Radzieckiego"), "Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego", краківські "Rozprawy (i sprawozdania z posiedzeń) Wydzialu Filologicznego AU", "Rocznik Slawistyczny", "Lud Słowiański", "Pamiętnik słowiański", "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego", "Rozprawy Komisji Językowej" Наук. Т-ва в Лодзі, в Торуні, у Вроцлаві, люблінський (до 1939 львівський) "Lud", видання "Ossolineum" у Вроцлаві та ін.; у Відні "Sitzungsberichte der Philosophisch-Historischen Klasse" АН та її "Abhandlungen", після 1945 "Wiener slavistisches Jahrbuch", в Німеччині берлінські Яґічів "Archiv für slavische Philologie", Фасмерова "Zeitschrift für slavische Philologie", "Abhandlungen" Пруської АН (після 1945 ще "Veröffentlichungen" Берлінського Вільного Ун-ту, а в Сх. Берліні "Zeitschrift für Slavistik"), "Abhandlungen" Укр. Наук. Ін-ту, в Гайдельберзі "Wörter und Sachen", "Beiträge zur Namenforschung", "Heidelberger Publikationen für Slavistik", в Бреславі публікації Сх.-Евр. Ін-ту, в Мюнхені "Südostforschungen", а після 1945 "Slavistische Beiträge", публікації УВУ (Наук. Записки та Наук. Збірники і "Mitteilungen", згодом "Jahrbuch der Ukrainekunde"), УТГІ ("Наук. записки") та НТШ (ЗНТШ та "Сьогочасне й Минуле") як і різні літ. журнали ("МУР", "Арка", "Хорс", "Рідне Слово", "Сучасність" та ін.), нім. "Slavistische Beiträge", "Die Welt der Slaven", "Forum Slavicum", вісбаденські "Slavistische Veröffentlichungen", "Anzeiger für slavische Philologie", "Zeitschrift für Balkanologie", ґеттінґенські "Opera Slavica", кельнські "Slavistische Forschungen", франкфуртські "Specimina Philologiae Slavicae" й "Frankfurter Abhandlungen zur Slavistik", ґісенські "Bausteine zur Geschichte der Literatur bei den Slaven", "Beiträge zur Slavistik" та "Kritikon literarum" як і "Abhandlungen" АН Баварської в Мюнхені, Майнцької, Гайдельберзької та Ґеттінґенської (Нідерзаксенської); в Берні "Slavica Helvetica"; в Празі "Listy filologické", "Slavia", "Slovanský přehled", "Byzantinoslavica", "Philologica", "Carpatica", в Братіславі "Linguistica Slovaca", "Jazykovedné štúdie", в Турчанському Св. Мартіні "Sborník Matice Slovenskej", в Кошицях "Nové obzory" та укр. в Свиднику "Наук. Збірник Музею Укр. Культури", у Пряшеві "Наук. Записки КСУТ" та філол. фак. Високої Пед. Школи; в Будапешті "Közlemények" і "Studia Slavica" Мадярської АН, в Дебрецені "Slavica"; в Ясах "Rivista critică", в Букарешті "Romanoslavica"; в Софії "Годишник на Софийския ун-т", в Беоґраді "Јужнословенски филолог", в Новому Саді "Зборник Матице Српске за књижевност и језик", "Зборник за филологију и лингвистику"; в Заґребі "Rad JAZU" і "Slovo"; в Любляні "Slavistična revija"; в Неаполі "Annali del Instituto universitario orientale, Sezione slava", в Римі укр. "Праці УКУ" та "Богословія"; в Базелі "Phonetica"; в Парижі "Le Monde Slave", "Revue des Etudes Slaves", ж. "Україна" І. Борщака ; в Лювені "Onoma" й "Orbis"; в Лейдені "Slavic Printings and Reprintings", в Газі "International Journal of Slavic Linguistics and Poetics"; у

Копенгазі "Scando-Slavica"; в Люнді "Slavica Lugdunensia", в Уппсалі "Acta Universitatis Uppsaliensis", у Стокгольмі "Acta Universitatis Stockholmiensis"; у Лондоні "The Slavonic Review", в Оксфорді "The Oxford Slavonic Papers", в Алдершоті "Variorum: Collected Studies Series"; в Канаді: "Canadian Slavonic Papers" (Торонто, Едмонтон), у Торонто "Journal of Ukrainian Studies", у Вінніпезі укр. УВАН "Slavistica" й ін.), в Монтреалі "Canadian Slavic Studies"; в ЗДА: в Нью-Йорку "American University Studies: Slavic Languages and Literatures", "Slavonic and East European Review", "New York University Papers", "Yale Russian and East European Publications", в Колюмбусі (Огайо) "Folia Slavica", в Льос-Анджелесі (Каліфорнія) "UCLA Slavic Studies", "Slavic and East European Journal", в Кембріджі "Harvard Ukrainian Studies" і ін.

Мовознавство. Мовознавча У. розвивалася в ділянках: 1) описово-нормативної граматики (в усіх її частинах: фонетики й фонології, морфології, синтакси, словотвору, лексикології з фразеологією) враз із стилістикою й віршознавством - найперше для потреб школи, 2) діялектологічного досліду мовного обширу та його контактів із сусідніми мовами, 3) вивчення історії мови та її літ. варіянтів ("іст. граматики"), дослідження мови й стилю усного фолкльору та їх особливостей у творах окремих письм.; досліди над пам'ятками мови та їхнє публікування; 4) ономастичних студій у ділянці: антропонімії (прізвищ та імен), зоонімії (кличок тварин), ойконімії (назв сіл і міст, вулиць у них), мікротопонімії (назв піль, долин, лісів), оронімії (назв гір), гідронімії (назв вод: річок, потоків, озер, морів) та астронімії (назв зірок та ін. небесних тіл тощо).

Нормативні граматики виникали з появою друкарства та шкіл у 16-17 вв. як уніфікаційне згладжування місц. та індивідуальних мовних і правописних звичок у тодішній літ. ц.-слов. мові (граматики Л. Зизанія, М. Смотрицького, Крем'янецька 1638 р., почаївська "Собраніє правил" 1774 р., рукописна закарп. А. Коцака й ін.). Для потреб школи складано в Галичині й на Закарпатті від 1820-их рр. (спершу зі впливами церковнослов'янщини й рос. і поль. зразків) граматики І. Могильницького, М. Лучкая, Й. Левицького, Й. Лозинського, І. Вагилевича, Я. Головацького, П. Дячана, М. Осадци, В. Шашкевича, О. Партицького, О. Огоновського, Є. Сабова, нім. для урядників В. К. Піхлера, С. Смаль-Стоцького і Ф. Ґартнера, А. Волошина, І. Панькевича, Я. Неверлого й ін. Вони включували декотрі елементи бойківських, середньозакарпатських, гал.-волинських говірок, спиралися на місц. книжну традицію, а згодом все більше орієнтувалися на мову наддніпрянських авторів (Котляревського, Шевченка, М. Вовчка й ін.: їх хрестоматійні уривки стали витіснювати рос. приклади з Державіна й ін. поетів), а їх кириличне письмо й "етимологічний" правопис ("максимовичівку") замінено "гражданкою" й "фонетичним" правописом (у 1890-их рр. у "Граматиці" Смаль-Стоцького "желехівкою", себто гал. адаптацією "кулішівки", запровадженою у "Словарі" 1882 р. Є. Желеховським). На Закарпатті цей процес тривав аж до поч. 1940-их рр. На Наддніпрянщині на запровадження фонетичного правопису (як і літ.-мовного унормування) вирішально вплинули писання П. Куліша й "Основа" ("кулішівка"). Накидувана рос. владою, сперта на рос. правописі "ярижка" не прищепилася. Лише короткотривалий обмежений успіх мала радикально-фонетична "драгоманівка". Як на поч. 20 в. виникла потреба в шкільній граматиці, постала низка таких підручників: Є. Тимченка, А. Кримського (врятовані фраґменти, з елементами іст. граматики й хрестоматії), П. Залозного, Г. Шерстюка, В. Мурського, М. Левицького й ін. Як правопис прийнявся Кулішів, виправлений Б. Грінченком і спопуляризований його "Словарем" (1909 "грінченківка"); на "грінченківку" перейшла після 1917 здебільша й Галичина. С. Смаль-Стоцький опублікував нім. "Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache" (1913), що нетрадиційними поглядами на становище й виникнення українщини (без стадії "праруської" мови) викликала серед славістів різку контроверзу, але вплинула на погляди наступної ґенерації україністів 1920-их рр. і причинилася до виклинання автора як "буржуазного націоналіста" за сов. доби.

Стверджені різниці між наддніпрянським і гал. варіянтами літ. мови викликали по обох сторонах т. зв. "мовну дискусію" про переваги того чи того варіянтів, що теоретично скінчилася взаємовирівнянням, завершеним у висліді першої світової війни практичною працею гал. інтеліґенції після 1917 при розбудові культ. життя

на Наддніпрянщині, взаємозгладженням мовних різниць у мові освіченого прошарку й відтісненням окремих діялектних особливостей як допущених поетизмів у ділянку стилістики. В такому дусі складена "Граматика" В. Сімовича ("Практична" 1918 р. для учасників курсів по таборах полонених із рос. армії, а поширене 2 вид. 1920 р. для шкіл), що враховувала не лише мововжиток кращих наддніпрянських авторів, але й мову інтеліґенції, відкидаючи при тому її льокальні звички, виразно занесені з чужих мов. Вона вперше широко накреслювала синтаксу, а в дусі гал. шкільних граматик 19 в. включувала (ще М. Смотрицьким запроваджені) елементи віршознавства.

Після 1917 складено для російськомовців декілька практичних граматик (М. Гладкого, О. Синявського й ін.) та для різних шкіл М. Грунського й Г. Сабалдиря (1926, 4 вид.), П. Горецького й І. Шалі (1926-29, 8 вид.), М. Трохименка (1928), Є. Кротевича (1930) й ін. - усі в дусі підкреслювання укр. особливостей порівняно з російщиною. О. Синявський видав і "Порадник" за "Граматикою" Сімовича (1922), а 1931 "Норми укр. літ. мови" (передруковані 1941 у Львові) в дусі поміркованого пуризму без відкидання поширених набутих інтеліґентською мовою у наук.-публіцистичних стилях привичок.

Яскравий пуризм, як і боротьба з гал. провінціялізмами, характеризували праці І. Огієнка, як і редаґований ним ж. "Рідна Мова" (1933-39).

Термінологічну працю в Галичині започаткували правники для перекладання австр. законів у віденському "Вѣстнику" та опублікувавши "Німецько-руський словар..." (1851), складений головно І. Головацьким (з елементами "язичія" й кальками з нім., поль. і чес. мов), а згодом такий же словник зладив К. Левицький (1893 й 1920). В Галичині складанням термінології (як і зібранням нар. номенклятури) спершу зайнявся І. Верхратський ("Початки до уложення номенклятури і термінології природописної, народної" 1864-79, як і М. Мельник в НТШ та в відповідних комісіях В. Левицький (матем.-фіз.-хем.) та С. Рудницький (геогр.); після 1919 тут ця ділянка занепала. Зате вона розвинулася інтенсивно в Києві в Укр. Наук. Т-ві та Відділах і Комісіях ВУАН, зокрема ж в Ін-ті Укр. Наук. Мови: аж до його розгрому у зв'язку з харківським процесом СВУ 1930 р. видано понад 50 таких словників у співпраці фахівців з різних ділянок із мовознавцями; оминано по змозі етранжизми й утворювано в нар. дусі новотвори, що цю термінологію віддалювало від рос.

У Харкові створився на межі 1920-30-их рр. довкруги керівника Центр. заочних курсів українознавства при ІНО Л. Булаховського гурт мовознавців, який склав декілька висококваліфікованих колективних граматичних "Курсів" з увагою для історії мови (К. Німчинова, М. Йогансена), стилістики (Б. Ткаченка, І. Трояна), діялектології (І. Трояна) й слов'янознавства (З. Веселовської): заг. курс (1928), курс для службовців (1930), підвищений курс (1929 і 1931). Опрацьовували тут фонетику: І. Троян (теж правопис) і М. Йогансен (теж ортоепію), наголос: Л. Булаховський і З. Небожівна, морфологію: О. Патокова, М. Наконечний і М. Перегінець, словотвір: К. Німчинов і М. Перегінець, лексику: І. Троян і Б. Ткаченко, а синтаксу: К. Німчинов і М. Перегінець. Тут широко узгляднено питання синтакси в оперті на опрацювання відмінків Є. Тимченком, на стилістичні спостереження його учениці О. Курило, як і на праці О. Шахматова й О. Пєшковського (про еквіваленти речень та роди зв'язків у реченнях). У фонетиці: виткнено шепелявість гал. (дорсальної) вимови пом'якшених зубних, півд.-сх. пом'якшену вимову зубних перед *і* з *о* *(н'іс : носа)*, півн.-зах. заник *й* після *-и, -і (добри, добрі, -рий, -рій)*, хитання в вимові *и* (то як *е* в галичан, то як *і* в сх. поліщуків). У морфології допущено в давальній однині *-ові/-у* в чоловічих, та лиш *-у* в сер. іменниках; двоїну допущено лиш у жін., а відкинено в сер. іменниках; у словотворі: прийнято форму *-ування* для назв дії, а *-овання* для її результату *(будування : будовання)* та паралельність форм по-польсь*кому*/по-польсь*ки*. Генезу укр. мови насвітлювано згідно з поглядами С. Смаль-Стоцького. Таку водностайненість улегшили домовлення скликаної до Харкова 1927-28 М. Скрипником наради (опубліковані 1929, а виправлювані в русифікаторському дусі "постановами колеґії наркомосу" 1933 і дальших рр.: 1936, 1939, 1946 й 1960, поки з 1988 не розпочато дуже обережно цей правопис відросійщувати, напр. в "Укр. правописі" А. Бурячка 1988 та 1990).

"Харківський" правопис виправляв окремі провінціялізми "грінченківки" *(життя,* не *-тте)* та водностайнював написання чужих *h, g, l* в етранжизмах, прізвищах і місц. назвах (як: *г, л* у грец. словах: *логіка* та як: *ґ, ль* у всіх поль.-латинських, рум., мадярських і зах.-евр. словах: *лява, ґазда, Геґель).* Російщення стосувалося вирівняння до написань в етранжизмах: безйотних груп *-іа-, -іо-, -іу- : діалект, проект,* передачі чужих *g, h, l* як *г, г* (а далі й *х* !), *л : Гегель, Хельсінкі, Хемінгуей, Ласаль,* а врешті усунення вимови *ніс (: носа),* себто створення виключної фонематичної сполуки з *і* лиш м'яких зубних *(ст'іл, д'ім, золот'і),* а в висліді передача чужих груп *si, ni...* як: *си, ни (синус, тире).* Дійшла до того й рос. плутанина з непослідовною передачею етимологічно-грецької літери ϑ (theta) як *ф (міф,* хоч: *театр, тема...)* тощо. Тому що політ. еміґрація тих русифікаторських змін не прийняла, вживання "харківського" чи "підсовєтського" правопису стало виразником ідейної приналежности користувача. Пропаґатором того русифікаційного курсу став ж. "Мовознавство".

Хоча всі ці праці з русифікаційним постишевсько-кагановичівським курсом від 1933 (як больш. партія поставила на рос. "народність" і "побудову соціялізму в одній країні", а не на "світову революцію й пролетаріят") названо "шкідницькими буржуазно-націоналістичними" і більшість авторів репресовано чи знищено, все ж окремі висліди їх синтетизувального труду позначилися на всіх дальших граматиках (А. Загродського 1939, М. Жовтобрюха 1948, Б. Кулика 1948 і 1961, Ф. Медведєва 1951, О. Пархоменка 1954, М. Івченка 1960, О. Волоха 1976, М. Леонової 1983) і зокрема ж на новому високошкільному "Курсі сучасної укр. літ. мови" за ред. Л. Булаховського (2 тт., 1951) з авторством синтакси й наголосу самого ред., морфології В. Ільїна, фонетики М. Наконечного, а лексики П. Горецького, але й з уніфікаційними змінами та усуванням незгідноців з російщиною.

Найобширнішим синтетичним описом укр. літ. мови у версії післявоєнної доби став п'ятитомний курс "Сучасна укр. літ. мова" під ред. І. Білодіда, від якого там походить вступна ідеологічна унапрямленість (як "мови укр. соціялістичної нації"), помітна і в окремих авторів, зокрема в межах стилістики. Це вперше фахівці описали ділянки: 1) звуків методами експериментальної фонетики (Л. Прокопова, В. Перебийніс), складів (В. Брахнов), наголосу й ортоепії (М. Наконечний), фонології (П. Коструба) та засад правопису (М. Жовтобрюх), 2) морфології, в тому морфемної структури слова (І. Ковалик), суфіксів (І. Матвіяс), частин мови (Д. Баранник, І. Матвіяс, В. Русанівський, Л. Коломієць, А. Майборода, А. Колодяжний), частотність суфіксів (М. Муравицька), 3) синтакси: словосполучення (О. Мельничук), структура речень - зовн. (Л. Кадомцева) і внутр. (А. Грищенко), членів речення - гол. (С. Вихованець) та ізольованих (Л. Кадомцева), типів речень (П. Дудик, А. Грищенко), і синтагматичного членування речення (О. Мельничук), 4) лексики (І. Олійник, А. Бурячок, М. Жовтобрюх, В. Винник, Т. Черторизька, Л. Паламарчук, М. Муравицька), лексикографії (Л. Паламарчук) і фразеології (Л. Скрипник), 5) стилістики (І. Білодід з "ідеологічним" вступом та віршознавчою "ритмомелодикою"), лексичні й фразеологічні засоби (Г. Їжакевич, А. Лагутіна), фоностилістика (В. Коптілов), засоби словотвору (М. Пилинський), засоби морфології, фіґурологія (В. Ващенко), синоніміка (С. Єрмоленко), усне мовлення (Д. Баранник). Всі автори дали до своїх тем монографічні опрацювання. В самому курсі вповні промовчано (чи "ідеологічно очищено") минулі опрацювання; автори називають бездискусійно лиш даний актуальний погляд, навіть якщо раніше висловлювали щось протилежне. Зрештою, не зважаючи на називані паралельні форми, на практиці існують для мовних коректорів центр. газет і школи видавані зверхниками списки "небажаних" форм і слів під приводом "оминати варіянти", що ними визнається все, різне від рос. мововжитку.

Фонетиці присвячені монографії М. Пушкара (1932), А. Багмут (1977, 1980), Г. Олійника (1974), В. Перебийніс (1970), Н. Тоцької (1973), В. Шиприкевича (1972), фонології - Ф. Жилка (1963). Про наголос - звичайно зі спробами історії його виникнення - раніше К. Ганкевич (1876), Я. Ганущ (1879), І. Верхратський (1879) і ін., а в новіший час Л. Булаховський (1930, 1947), З. Веселовська (1965, 1970), І. Огієнко (1952), А. Білоштан (1958), Т. Бровченко (1969), В. Скляренко (1969) й Е. Станкевич (1960, 1966), П. Ковалів та ін. Його

норми подають правописні словники, крім раніших, ще І. Кириченка (1955, 1961), М. Погрібного (1959, 1964), С. Головащука (1975, 1979), І. Вихованця (1973) й ін.

Морфології присвячені монографії І. Кучеренка (1961) й М. Леонової (1983), та - крім давніших: О. Потебні (про множину, 1888), І. Огієнка (про двоїну, 1910), М. Сулими (дієприкметники, 1927), І. Шаровольського (майбутній час, 1927), - післявоєнні: про іменники (І. Матвіяса, 1974), прикметники (А. Грищенка, 1978), прислівники (І. Чаплі, 1960), числівники (М. Івченка, 1955), прийменники (А. Йови, 1957, А. Колодяжного, 1960), дієслова (В. Ільїна, 1949), дієприслівники (Л. Коць, 1964).

Словотворові (будові слова) присвячені праці К. Городенської й М. Кравченко (1981), В. Горпинича (1977), Л. Юрчук (1959, дієслово), В. Ільїна (1953), Н. Клименко (1973, 1984, у зб. "Морфемна структура слова" [1979] разом з Л. Муравицькою й М. Пещак), І. Ковалика (1958), Л. Полюги ("Морфемний словник", 1983), Я. Рудницького (1935, передрук 1967), В. Русанівського (1971), Л. Юрчук (1959), І. Яценка ("словник-довідник" з морфемною аналізою 57 000 слів, 2 тт., 1981), крім раніших Р. Смаль-Стоцького (по-нім. про утворювання іменників, 1915, "Примітивний словотвір", 1929) та Ю. Шереха-Шевельова (про утворювання числівників, 1952). Словотвірні питання розглянені й у зб. "Словотвір..." за ред. І. Ковалика зі ст. Л. Родніної (суфікси іменника), А. Грищенка (суфікси прикметника), Л. Юрчук (дієслово), Г. Гнатюка (дієприкметник), В. Русанівського (префікси), К. Городенської (префіксно-суфіксний словотвір), Н. Клименко (словоскладення, абревіяція).

Підвищений "Курс" 1931 р. (див. вище) позначився у кращому еміґраційному "Нарисі сучасної укр. літ. мови" (1951) Ю. Шереха (учня Л. Булаховського), чий опис синтакси простого речення вміщений без прізвища автора у згаданому "Курсі"; сам же автор надрукував його по-англ. як "The Syntax of Modern Ukrainian. The Simple Sentence" (1968).

О. Панейко перевидав 1941 "Правописний словник" О. Ізюмова з достосуванням до зах.-укр. мововжитку, а 1950 на еміґрації - граматику в дусі "Норм" О. Синявського, зрештою передрукованих В. Сімовичем 1941 у Львові. С. Чорній сперся у своїй шкільного типу "Граматиці" (1969-70) на відполітизованій у прикладах версії А. Загродського.

Істотний зворот до історично поглибленого психологізму приніс О. Потебня під впливом нім. мовознавців В. Гумбольдта й Г. Штайнталя. Його ідеї продовжували його воронізькі та харківські учні О. Попов, В. Харцієв, Д. Овсянико-Куликовський. Цю харківську школу продовжують його послідовники Л. Булаховський, Ю. Шевельов, О. Мельничук та ін. Потебня сперся на матеріял літописів та нар. пісні й окреслив розвиток речення від "більшевершковости до одновершковости" (заміна присудкового номінативу інструменталем та "півприсудкового" активного дієприкметника в відокремлений дієприслівниковий зворот), заміна безприйменникових скісних відмінків (напрямкового дативу, часово-місцевого льокативу) їх сполуками з прийменниками, що стисліше й деталізованіше виражують обставини місця й часу. Ці погляди стали підставою для іст. синтакси.

Певні досягнення рос. синтактики (праці О. Шахматова, О. Пєшковського, Л. Щерби, В. Виноградова) перейняли для укр. синтакси послідовники І. Білодіда, як учня О. Синявського, В. Русанівський, А. Грищенко та ін., а як ілюстративний матеріял беруть виключно тексти підсовєтської доби.

Своєрідним відсадком потебніянства став гурт синтактиків з Є. Тимченком (опрацював головно синтаксу відмінків, чисел тощо), його ученицею О. Курило, С. Смеречинським, П. Гладким, М. Мироненком та М. Сулимою й ін., що критикували чужомовні впливи в газетно-науковій мові й спиралися, крім народно-мовних конструкцій з фолкльорних текстів, на авторів 19 в., що писали під нар. мову (Г. Квітку, М. Вовчка, Т. Шевченка, П. Мирного й ін.). Усі вони зазнали в 1930-их рр. репресій.

Під впливом нім. синтактиків іст.-псих. напрямку подав віденський славіст Ф. Міклошіч у порівняльній граматиці слов. мов (у тому й укр.) нарис синтакси, аналізу частин мови, відмінків та часово-модальних форм дієслова (1868-74), як і безособових речень (1883). Його працю продовжували його учні В. Яґіч та В. Вондрак. З їх школи вийшли О. Огоновський (за віденським зразком побудована укр. синтакса в "Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache", 1880, та в граматиці

1889) та С. Смаль-Стоцький, чиїм учнем був В. Сімович, що в "Граматиці" (1920) дав обширніший нарис синтакси. Ці пов'язання укр. синтактики нині промовчуються.

Історію лексикографії накреслюють праці А. Москаленка (1961), П. Горецького (1963), Л. Паламарчука (1978), С. Головащука ("Перекладні словники і принципи їх укладання", 1976) та сер.-укр. доби В. Німчука (1980) з офіц. точки бачення, а отже неповно (див. *Словництво, Термінологія, Ін-т Укр. Наук. Мови*). Після 1990 розпочато ревізувати у співпраці з заокеанськими фахівцями зрусифіковану термінологію сталінсько-брежнєвської доби в медицині (О. Мусій і ін.: "Рос.-укр. мед. словник", 1992, 7 000 слів), математиці (Ф. Гудименко й ін.: "Рос.-укр. матем. словник", 1990, 12 000 термінів; Р. Воронка й ін.: "Англо-укр. матем. словник", 1993, 10 000 термінів), хемії (Є. Некряч і ін.: "Рос.-укр. хімічний словник", 1990, 6 000 термінів) та фізиці (В. Гейченко й ін.: "Рос.-укр. фіз. словник", 1990, 16 000 термінів).

Фразеології присвячені праці В. Підмогильного й Є. Плужника (словник "Фразеологія ділової мови", 1926, 1927, 1992), Г. Чередниченка ("Нариси з укр. фразеології", 1953) і Л. Скрипник ("Фразеологія укр. мови", 1973), Ф. Медведєва ("Укр. фразеологія", 1977), словники - І. Виргана ("Рос.-укр. фразеологічний словник" у харківському ж. "Прапор", 1958-71), "Укр.-рос. і рос.-укр. фразеологічний словник" І. Олійника та ін. (1971), "Фразеологічний словник укр. мови", 1-2 т., Л. Паламарчука й ін. (1993), Н. Батюк "Фразеологічний словник (на допомогу вчителеві)" (1966, 1 200 фразем), Г. Удовиченка "Фразеологічний словник укр. мови" (2 тт., 1984) та "Словник укр. ідіом" (1968, понад 2 000 ідіом), І. Коник і М. Сидоренко "Укр.-рос. та рос.-укр. фразеологічний словник", 1978), М. Коломієць і Є. Регушевського "Словник фраземних синонімів" (1988) та В. Білоноженко, Л. Паламарчука й ін. обширний у 2-х кн. "Укр. фразеологічний словник" (1993). Крім того, сюди належать зб. приказок Номиса (1864, 1990), І. Франка (3 тт., 1900-10), В. Бобкової й ін. (1955, 1963), Є. Недзельського (бл. 2 800, 1955), Ю. Цигри й ін. (бл. 4 000, 1964), а теж словники "крилатих виразів" А. Коваль і В. Коптілова ("1 000 крилатих виразів...", 1964, 1975), В. Коптілова ("У світі крилатих слів", 1968, 1976), рос.-укр. зведень приказок Г. Млодзинського (1929), Н. Бєленькової (1969), латинсько-укр. Ю. Цимбалюка й ін. (1976), "Укр. нар. прислів'я та приказки" (1955).

У стилістиці досліди велися в напрямі обмежування ролі ц.-слов. архаїзмів (зокрема в Галичині й на Закарпатті), провінційних етранжизмів (мадяризмів на Закарпатті, поль.-нім.-чес. виразів і кальок у Галичині та русизмів, теж у формі розмовного "суржика" на Наддніпрянщині, а також у поборюванні соц.-групових сленґізмів як спадку по бурсацькій бурлескній "котляревщині" та вулично-блатняцького сленґу, поширеного після 1919 по більших містах. Незадомашнені етранжизми замінювано зокрема в техн. термінології новотворами.

У стилістичній синтаксі піднято домагання спиратися на нар. мову (Центр.-Сх. земель) та на мову авторів 19 в., витіснювати в наук.-публіцистичних стилях чужі конструкції та словотвірні елементи, відсутні в нар. мові (праці Є. Тимченка, О. Курило, Б. Ткаченка, С. Смеречинського, М. Гладкого, М. Сулими й ін.). З насталою реакцією Л. Кагановича й П. Постишева всі вони були репресовані, а їх праці нищено й унедоступнювано по бібліотечних "спецфондах".

Новочасна стилістика розвинулася зі шкільної клясично-бароккової латинської реторики, світської - судово-політ. промов, та церк. (для проповідей і диспутів); проф. колеґій компілювали такі підручники на підставі латинсько-поль. і згодом латинсько-нім. зразків; десятки таких рукописів збереглися в Києві й деінде, а занесли їх учителі й до сербів. Найвідомішою є така латинська реторика Т. Прокоповича "De arte rhetorica" (1706), збережена в кількох копіях, видана Р. Ляхманн (1982) та в укр. перекладі як "Про риторичне мистецтво" (1979, - з пропущенням церк. реторики!). Рукопис викладу реторики київ. учителів у серб. Сремських Карловцях 1736-37 рр. зберігся у Відні як "Praecepta artis oratoriae" й був виданий 1980 О. Горбачем як і двічі друкована світська частина реторики василіянських шкіл "Epitome praeceptorum rhetoricorum" (Почаїв 1764 і 1771, вид. 1992) та ц.-слов. "Риторика" манастиря в рум. Нямці з 1770-их рр., видана 1972. Знецінену нім. романтиками реторику замінила стилістика, перейняв-

ши окремі елементи й поширивши її застосування на всі форми мовного вислову, спершу лиш у мист. творах. Перший такий шкільний посібник склав за австронім. і поль. зразками В. Домбровський (1923). Про дальші дотичні праці О. Курило, М. Гладкого, Б. Ткаченка, О. Синявського, С. Смеречинського, П. Плюща, І. Білодіда, Л. Скрипник, В. Ващенка, І. Чередниченка, А. Коваль, П. Дудик, І. Ощипко, Р. Іванченка, Б. Антоненка-Давидовича, М. Жовтобрюха, М. Пилинського й ін. до 1970-их рр. див. *Стилістика.*

Різниці поміж нормами літ. мови Наддніпрянщини та гал. їх варіянтом показав - не скрізь вірно - І. Огієнко в "Укр. стилістичному словнику" (1924, 1978) і подібно в "Словнику слів, у літ. мові не вживаних" (1934, 1973); згодом робив це систематично в ж. "Рідна Мова" (1934-39).

Словники укр. синонімів складали А. Багмет (в ж. "Вітчизна" 1959-62 і "Україна", 1969-71, окремо 1982) та П. Деркач ("Короткий словник синонімів укр. мови", 1960, 1975, 1993). "Короткий тлумачний словник укр. мови" склав Д. Гринчишин і ін. (1978, 7 000 слів) та "Словник труднощів укр. мови" (1989), а з О. Сербенською "Словник паронімів укр. мови" (1986), М. Коломієць та Є. Регушевський "Короткий словник перифраз" (1985), Л. Полюга "Словник антонімів" (1987), І. Яценко "Морфемний аналіз. Словник-довідник", 2 тт. (1981), С. Караванський "Практичний словник синонімів укр. мови" (бл. 15 000 слів, 1993). На матеріялі лиш авторів підсовєтської доби В. Перебийніс і ін. склали "Частотний словник сучасної укр. художньої прози" (2 тт., 1981, бл. 500 000 слів), інверсійні (зворотні) словники склали В. Ніньовський (1969) та С. Бевзенко й ін. (3 тт., 1971-76), а "асоціятивних норм" Н. Бутенко (1958).

Появилася низка тлумачних словників з різних ділянок термінології: політ. (Я. Білика, 1925; В. Врублевського й ін., 1972), рос.-укр. юридичний (Б. Бабія й ін., 1985), журналістичний (Д. Григораша, 1974), філос. (В. Шинкарука, 1973, 1986; М. Розенталя й ін., 1952, 1977, 2 000 слів), псих. (В. Войтка, 1982), муз. (З. Лиська, 1933; С. Павлюченка, 1965; Ю. Юцевича, 1971, 1977, 2 000 слів), нумізматичний (В. Зварича, 1972), матем. (А. Бугая, 1964), з фіз. географії (О. Баркова, 1954), геол. (В. Вишнякова, 1962), лінґвістичний (Є. Кротевича й Н. Родзевич, 1957; Д. Ганича й Р. Олійника, 1985), літературознавчий (В. Лесина й О. Пулинця, 1961, 1971).

Словники етранжизмів ("чужомовних слів") склали: З. Кузеля й М. Чайковський (1910, 1918, бл. 12 000 слів), І. Бойків і ін. (1932, 1952), І. Льохін і Ф. Петров (1951, 1955), А. Орел (3 тт., 1963-66) та О. Мельничук (1974, бл. 24 000 слів).

Складання рукописних словників почалося тлумаченням незрозумілих церковнослов'янізмів, грецизмів чи біблізмів (спершу на берегах чи наприкін. текстів, на лад середньовічних латинських "маммотректів"), що від 15 в. завершилося "Лексисом" Л. Зизанія (1596), "Лексиконом" П. Беринди (1627, 1653), рукописними латинсько-"слов." "Лексиконами" Є. Славинецького й А. Корецького-Сатановського 1640-их рр. та І. Максимовича (1718-24), складаних за поль. стовпцем поліглотного А. Калепіна чи поль. Ґ. Кнапського, а опублікованих О. Горбачем і В. Німчуком. Їх слід веде й до рукописного "Гептаглота", збереженого в Оксфорді, складеного, ймовірно, в Стамбулі та виданого В. Свободою. І. Огієнко видав збережений рукописний укр.-рос. словничок із 17 в. 1722 видано в Супраслі для потреб духовенства ц.-слов.-поль. "Лексикон", передруковуваний у Почаєві 1757, 1805 та доповнений Й. Левицьким 1830. Тлумачні укр.-рос. словнички друковано до "Енеїди" Котляревського та до "Граматики" О. Павловського (1818). Одним із кращих гал. словників був укр.-нім. словник Є. Желеховського й С. Недільського (1882-86), що включував найперше півд.-зах. лексику.

Матеріяли для заг. словника збирали ентузіясти від 1860-их рр., що ввійшли остаточно до першого найповнішого укр. "Словаря" (з рос. тлумаченнями) Б. Грінченка (1907-09, 1909, 1924, 1925, 1958-59); на вимогу Петербурзької АН добір матеріялу обмежено 1860-ми рр. Зусилля лексикографів 1920-их рр. (С. Єфремова, А. Ніковського, А. Кримського, В. Ганцова) доповнити матеріял Б. Грінченка не могли бути завершеними через репресії влади, що з 1930-их рр. повела політику на якнайбільше наближення укр. нормативної лексики (спершу в наук.-публіцистичних стилях, після війни і в художніх творах) до рос.: словники С. Василевського, 1937; М. Калиновича, 1948, 1962; Й. Багмута, 3 тт. - 120 000 слів, 1968; І. Кириченка, 6 тт. - 100 000 слів, 1953-63, і най-

об'ємистіший тлумачний "Словник укр. мови" Ін-ту Мовознавства АН, 11 тт. - понад 135 000 слів, 1970-80, - з пропусканням "раритетів, архаїзмів, вузьких провінціялізмів, кованих слів" (І. Білодід) та з "підбором лексики, що має перспективи розвитку" (М. Пилинський), - теж із називаних у джерелах авторів і їх творів, - а збільшення об'єму й числа стовпцевих слів досягнуто додаванням похідних форм (напр. *хмара, -рка, -ринонька, -риночка, -рище, -рочка, -ровиння* і т. д.). З такою настановою складано після 1945 ін. двомовні словники в засязі сов. політ. впливу. З-поміж ін. вирізнюються створені в діяспорі укр.-англ. К. Андрусишина й Я. Крета (1955, 130 000 слів) та укр.-італ. і італ.-укр. Є. Онацького (1941, 1977 та 1977, 100 000 слів).

Після студії К. Михальчука ("Наречия, поднаречия", 1877) подібний огляд укр. діялектів з мапою дав Н. Дурново (Моск. діялектологічна комісія 1915) та В. Ганцов ("Діялектологічна карта укр. говорів", 1924) з поділом на два первісні наріччя (півн. і півд. та поділом півд. на давнє півд.-зах. і нове, виникле з колонізаційного схрещення півд.-сх.). Після Ганцова вже лиш уточнювано подробиці (мапи І. Зілинського, 1933; Ф. Жилка, 1955, 1960, 1968; С. Бевзенка, 1980, чи І. Матвіяса, 1990). Досліджувано окремі говірки (див. *Діялектологія)* чи їх групи. П. Бузук зробив спробу картографування діялектних рис Полтавщини (1928), І. Панькевич - Закарпаття (1934), а Ю. Тарнацький - Зах. Полісся (1939). Зібрані матеріяли з усієї підсовєтської України були знищені 1941 при евакуації Києва, то ж 1948 почато заново збирати дані для повного атласу під керівництвом Ф. Жилка (згодом усуненого І. Білодідом), запляновагого на 8 тт., скороченого до 3, з яких досі появилися 2 тт.: 1. Полісся, сер. Наддніпрянщина і суміжні землі (під ред. І. Матвіяса, 922 обстежені пункти, 350 матеріялових і 40 зведених мап, 1984), та 2. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття й суміжні землі (під ред. Я. Закревської, 687 пунктів, - при чому з 5-х підрум. пунктів Румунія відмовилася видати матеріял, - 387 матеріялових і 20 зведених мап, 1988). Окремі дослідники опублікували мапи теж із раніших зб.: В. Ващенко з сер.-дол. Наддніпрянщини (1968), Т. Назарова з дол. Надприп'яття (1987), Г. Шило з волинсько-гал. межі (1957), К. Дейна з Тернопільщини (1957), З. Штібер з Лемківщини (8 вип., 1956-64), Я. Ріґер (із записів С. Грабця й ін., 7 тт., 1980-91), Й. Дзендзелівський із Закарпаття (3 тт., 470 лексичних і 44 зведених мап із 212 пунктів, 1958-93), моск. Ін-т Слов'янознавства - Карп. атлас (під ред. С. Бернштейна, 2 тт., 1967), з Пряшівщини В. Латти (1991) і З. Ганудель (2 тт., 229 лексичних і 35 зведених мап із 125 пунктів, 1981-89). Укр. матеріял включений і в сусідньомовні атласи: словацький (під ред. Й. Шольца (4 тт., 5 укр. пунктів на бл. 300 мапах, 1978-84), білор. (338 мап з укр. Берестейщини, 1963), поль. - підкарпатський (з 2 укр. пунктами, 1934), Білосточчини (142 мапи, 1989), Володавщини (Ф. Чижевський, 1986), рум. (5 тт., з 1 укр. пунктом, 1956-66), спільнокарпатський (1987-93) та спільнослов'янський (з кількома укр. пунктами, 1988-).

Фонетичний опис, головно зах.-укр. говірок, накреслив І. Зілинський (1932 по-поль., англ. переклад 1979), а для Закарпаття І. Панькевич (1934), крім низки описів поліських дифтонгів (О. Курило, В. Ганцова й ін.). Фонологічну систему говірок аналізували В. Перебийніс (1970), Л. Калнинь (1973, надсянсько-бойківських говірок), Ф. Жилко та головно Ю. Шевельов (1979) у її іст. розвитку.

Крім низки записів лексики окремих говірок, постали ширші словники говорів: Полісся - Сх. (П. Лисенка, 1961 і 1974), Правобережного (М. Никончука, 1979, 1985) й Зах. (Ф. Климчука, 1968), Полтавщини й Нижньої Наддніпрянщини (В. Ващенка, 1960 і 1962), Одещини (А. Москаленка й Й. Дзендзелівського, 1958), Буковини (під ред. В. Прокопенка, 6 вип., 1971-79), бойківський (М. Онишкевича, 2 тт., 1984). Проведено досліди низки термінологічних ділянок: рибальства (А. Берлізов, 1959), свояцтва (А. Бурячок, 1961), метрології (В. Винник, 1966), гідроніміки (М. Юрковський, 1971), ботан. номенклятури (М. Мельника, 1922; С. Маковецького, 1936; Н. Осадчої-Янати, 1973), судноплавної, виноградарської й церк.-рел. (О. Горбача, 1958, 1973, 1989), абстрактної (Л. Полюги), соціолектів (О. Горбача, 1953-93). Складено хрестоматію діялектних записів ("Говори укр. мови", 1977). Досліджувано впливи на говірки ін. мов: поль. (Р. Ріхгардт, 1957; О. Горбач, 1968; Й. Дзендзелівський, 1969-70), словацької (З. Штібер, 1963; О. Горбач, 1993), мадярської (Л. Чопей, 1883; П. Лизанець, 1970-76;

Л. Деже, 1958-61; Е. Балецький, 1956-58), рум. (Е. Калужняцький, 1879; І. Шаровольський, 1929; Д. Шелудько, 1931; Е. Врабіє, 1967; О. Горбач, 1970-75), нім. (І. Шаровольський, 1926-27; Р. Смаль-Стоцький, 1942), тюркських (Ф. Міклошіч, 1884-90; О. Макарушка, 1895; А. Зайончковський, 1949; К. Г. Менґес, 1979). Словотвір діялектних ареалів досліджувала Я. Закревська (1976), а діялектну кореневo-суфіксну фонетичну й семантичну варіянтність П. Гриценко (1990).

На концепції історії укр. мови (теж літ. мови) відбилася контроверза романтиків М. Максимовича й М. Поґодіна, кому - українцям чи росіянам - належить Київ. доба історії, мови й культури й її пам'яток. Уявне враження, ніби сучасна рос. літ. мова (себто її ц.-слов. складники) ближча до (ц.-слов.-болг.) пам'яток давньої доби (а це тому, що укр. мова відштовхнулася вповні від ц.-слов. елементів) привело загал рос. філологів до фальшивих поглядів, мовляв, первісне населення Києва (й Київщини) вимандрувало після татаро-монгольської руїни на північ, а сюди переселилися вихідці з Волині-Галичини, а тимто історію мови й літератури Київ. доби включено в рос. Для ранішої, після-спільнослов'янської доби (7-9 вв.), трьох сх.-слов. мов створено теорію "праруської" мови, а для доби 10-14 вв. "давньоруської" мови, яку приписано зокрема партійними "Тезами ЦК КПРС про 300-річчя возз'єднання України з Росією" 1954 теж для укр. мови. Лиш гал.-бук. вихованці віденського славіста Ф. Міклошіча (О. Огоновський, С. Смаль-Стоцький, О. Колесса й ін.) випроваджували укр. мову безпосередньо з праслов. доби, і цей погляд прийняли україністи 1920-30-их рр. у своїх курсах історії укр. мови (А. Кримський, 1922; П. Бузук, 1924-27; Є. Тимченко, 1927-30; М. Грунський і П. Ковалів, 1931-41). Цю думку розвинув Ю. Шевельов, умотивувавши фактами з пам'яток, діялектів, фонологічної структури й часового співпорівнювання з ін. слов. мовами (1979). В такому розумінні Є. Тимченко складав "Іст. словник укр. язика" (2 тт., 1930-32), перерваний владою; редактора й співр. репресовано.

Попри різні короткі курси іст. граматики (Ф. Медведєва, 1955, 1964, 1967), морфології (С. Бевзенка, 1960; С. Самійленка, 1964-70; І. Керницького, 1967) як і синтакси (О. Безпалька, 1960; І. Слинька, 1973; В. Русанівського, 1959; О. Мельничука, 1966) та словотвору (Л. Гумецької, 1958) складено стандартний високошкільний колективний посібник "Курс історії укр. мови" (під ред. О. Безпалька, 1957, 1962; М. Жовтобрюха й ін., 1980). Обширну в 4 тт. "Історію укр. мови" опрацював колектив Ін-ту Мовознавства АН (1978-83): т. 1. Фонетика (вступ В. Русанівського, фонетика М. Жовтобрюха й праслов. інтонації В. Скляренка), т. 2. морфологія (розвиток частин мови), т. 3. синтакса (виникнення різних родів речень), т. 4. лексика й фразеологія (поява різних груп лексики в доби: праслов., "давньоруської мови", 14-15 в., 16-18 в. та, очевидно, в "радянську епоху", як і історія власних назв). Львівський колектив лексикографів склав під ред. Л. Гумецької "Словник «староукр.» мови 14-15 ст." (2 тт., 1977-78). Важливою ділянкою стало публікування пам'яток, перев. світського характеру (актів судових, універсалів, госп. порадників тощо).

Етимологію розглядають словники Я. Рудницького ("An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language", 1962-82) та О. Мельничука (досі 3 тт., 1982-89).

В історії літ. мови виникають ті самі проблеми періодизування ("древньоруської мови" та "радянської епохи"), в чому розходяться дослідники підсов. та позасов. й еміґраційні ще й з уваги на ідеологічно-політизаційні елементи в з'ясуваннях підсов. ("вітчизняних") авторів чи редакторів.

Історію літ. мови 17 в. накреслив П. Житецький (по-рос. 1875, в укр. перекладі 1941). В. Передрієнко проаналізував формування літ. мови на нар. основі в 18 в. (1979), Г. Левченко - в першій пол. 19 в., а П. Плющ - повний нарис (1958, 1971); під ред. І. Білодіда вийшов цілком сполітизований колективний у 2 тт. "Курс історії укр. літ. мови" (1958-61).

На еміґрації вийшли курси: Ю. Шереха "Галичина в формуванні нової укр. літ. мови" (1949), нім. "Die ukrainische Schriftsprache 1798-1965" (її розвиток під впливом діялектів, 1966), "Укр. мова в першій пол. 20 ст. (1900-41). Стан і статус" (1987); І. Огієнка "Історія укр. літ. мови" (1950); В. Чапленка "Укр. літ. мова, її виникнення і розвиток" (2 тт., 1955-62), "Мовна політика більшовиків" (1956), "Мовна політика на Україні в 1950-60-их рр." (1974); Р.

Смаль-Стоцького "Укр. мова в Сов. Україні" (1936, 1969).

Ситуації на Закарпатті присвячені праці: Ф. Тіхого "Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi" (1938), М. Штеця "Літ. мова українців Закарпаття і Сх. Словаччини (після 1918)" (1969).

Хрестоматії до історії укр. літ. мови склали А. Москаленко (1954) та П. Тимошенко (2 тт., 1959-61).

Мові письм. присвячені монографії: Котляревського А. Бурячка (1956) і В. Ващенка (1955), Шевченка В. Ващенка (1963), Мирного І. Грицютенка (1959), Франка Я. Закревської (1966), Коцюбинського В. Масальського (1965) й Л. Паламарчука (1957), Кобилянської О. Копач (1972), А. Головка Н. Гретченко (1958); а з давніх: Вишенського Б. Ґрешеля (1972), Сафоновича К. Бореліюса (1952) й ін. Мову перекладів св. Письма аналізували П. Житецький (1905) і О. Горбач (1988).

Про розвиток укр. антропо-, ойко- й гідроніміки див. *Топонімія.*

Бібліографію укр. мовознавства подають: В. Яґіч "История славянской филологии" (1910, 1967), С. Буліч "Очерк истории языкознания в России", ч. I (XIII в. - 1825 г.) (1904) з доповненням І. Огієнка "Огляд укр. язикознавства" (ЗНТШ, т. 79-80, 1907), Л. Червінська й А. Дикий "Покажчик з укр. мови. Матеріяли по 1929 р." (1930, 1985). Видавані опісля бібліографії Л. Гольденберга, Н. Королевич і ін. (1963, 1968) ідеологічно селекціоновані. Подібно зб. "Дослідження з мовознавства в УРСР за 40 рр. " (1958), "Дослідження з мовознавства за 50 рр." (1967), "Розвиток мовознавства в УРСР 1967-77" (1980).

О. Горбач

Літературознавство. Попри вкрай несприятливі умови для розвитку науки про літературу на Україні у 19 - на поч. 20 в. (заборона укр. друкованого слова в Рос. Імперії, обмежені можливості У. на Зах. Україні), укр. літературознавство цього періоду мало певні досягнення. З позицій романтизму оцінювали розвиток укр. літератури І. Вагилевич і М. Костомаров, реалізм і демократизм її досліджував М. Драгоманов. Спробами систематизації великого фактичного матеріялу позначені іст.-літ. праці М. Петрова, М. Дашкевича, О. Огоновського, опубліковані наприкін. 19 в. М. Сумцов і М. Марковський спеціяльну увагу приділяли полемічній літературі 17 в. Велике значення мала багаторічна робота І. Франка, який охопив у своїх розвідках різні періоди укр. літератури ("Варлаам і Йоасаф, старохристиянський духовний роман і його історія", "Іван Вишенський і його твори", "Карпаторуська література 17-18 в.", "«Перебендя» Т. Шевченка", "«Наймичка» Т. Шевченка", "Южно-русская литература" та ін.), глибоко висвітлюючи проблеми психології творчости, стильові особливості літ. творів, їхню оригінальність на тлі розвитку укр. і світової літератури. Наприкін. 19 в. розвивається шевченкознавство (праці В. Щурата, О. Колесси, О. Кониського). Для вивчення пам'яток укр. літератури 16-18 в. як творів словесного мистецтва багато зробила філол. школа літературознавства В. Перетця і його співр. С. Маслова, В. Адріянової, О. Назаревського та ін. Стару укр. драму досліджували І. Стешенко, В. Рєзанов, М. Возняк, якому також належить "Історія укр. літератури" у 3 тт. (1920-24), що охоплює великий матеріял до кін. 18 в. З позицій розвитку укр. визвольного руху вивчав на поч. 20 в. С. Єфремов твори Т. Шевченка (монографія "Шевченко", 1914, акад. вид. "Щоденника" й "Листування", 1927-28, з докладними ст. й коментарями), М. Вовчка, І. Франка, І. Карпенка-Карого, М. Коцюбинського. Він же автор "Історії укр. письменства" (4 вид., 1924), доведеної до поч. 1920-их рр. У 1920-і рр. визначну ролю відограли праці М. Зерова ("Нове укр. письменство", "Історія укр. письменства", "До джерел"), де приділено велику увагу еволюції стилів укр. літератури. У зв'язку з історією розвитку культури вивчав історію літератури М. Грушевський ("Історія укр. літератури", тт. 1-5, 1922-27). Активно досліджували різні проблеми розвитку літератури П. Филипович, М. Драй-Хмара, А. Шамрай, О. Дорошкевич, Б. Якубський, О. Білецький. У цей час було видано з наук. коментарями багато текстів укр. письм., насамперед Шевченка.

На поч. 1930-их рр. ком. партія відповідно до тези Сталіна про "загострення клясової боротьби" вчинила погром укр. науки, зокрема й літературознавства. Десятки визначних філологів було репресовано. Об'єктивне вивчення історії літератури стало неможливе, її факти фальсифікувалися або замовчувалися. Так народилося "радянське літературознавство", побудоване на обов'язкових марксо-ленінських догмах, та ще й інтерпретованих

партійними чинниками відповідно до потреб поточного моменту. Творчість багатьох письм., а то й цілі періоди історії літератури, було визнано "неактуальними", по суті забороненими для дослідження. Рівень літературознавчих праць катастрофічно обнизився. Епоху Київ. держави було наказано розглядати як спільний початковий період рос., укр. та білор. літератур, а подальші часи вимагалося висвітлювати з позицій "благотворного впливу великої рос. літератури на укр. літературу". Усі праці, які хоч трохи відхилялися від накиненої партією офіц. "ген. лінії", суворо засуджувано за "рецидиви укр. буржуазного націоналізму". Така політика тривала протягом десятиліть, і одним з багатьох її проявів була постанова ЦК КП(б)У, у якій було піддано гострій критиці "Нарис історії укр. літератури" С. Маслова і Є. Кирилюка за "іґнорування клясової боротьби", пропаґанду "теорії безбуржуазности укр. нації" та "перекручення" марксо-ленінського розуміння історії (1946). Нове видання "Історії укр. літератури" (т. 1 - 1954, т. 2 - 1957), підготовлене тим самим Ін-том Літератури АН УРСР, вже покірно відтворювало всі партійні настанови, зводячи до мінімуму цілі епохи розвитку укр. письменства і штучно роздуваючи ін. (так, вісім століть укр. літератури, від 11 до кін. 18, втиснуто у 100 стор., а сорок рр. "радянської літератури" розтягнено на понад 800 стор.). Такі визначні постаті укр. літератури, як П. Куліш, М. Драгоманов, Б. Грінченко, О. Олесь, М. Вороний, М. Зеров і багато ін. зовсім відсутні в цій "історії", не кажучи вже про абсолютно заборонених авторів з діяспори. Специфічними проявами партійної "критики" письм. сов. доби було тимчасове усунення їх зі шкільних програм та підручників: у 1949 було заборонено вивчати у школах М. Рильського, критикованого за ідеалізацію дореволюційного минулого у поемі "Мандрівка в молодість", а 1951 - В. Сосюру, звинуваченого у написанні "націоналістичної" поезії "Любіть Україну".

У повоєнний час найбільше уваги приділялося дослідженню творчости укр. письм. 19 в. та сов. періоду. Поминаючи численні зб. статтей про "благотворні впливи" рос. літератури на укр. письм., слід згадати ґрунтовні, хоча й не позбавлені марксо-ленінської ідеологізації, монографії П. Волинського про Котляревського (1955), Є. Кирилюка про Шевченка (1959) і Франка (1956), Л. Новиченка про Тичину (1959), С. Крижанівського про Рильського (1960), зб. праць О. Білецького "Від давнини до сучасності" (2 тт., 1960).

Певні зрушення в укр. літературознавстві виявилися у період хрущовської "відлиги", позначеної обережною й непослідовною десталінізацією. У серії "Бібліотека поета" вперше після тривалої перерви було опубліковано книжки вибраних творів П. Куліша та М. Вороного, вийшли поезії О. Олеся, М. Зерова, О. Влизька, В. Бобинського, проза Г. Хоткевича, Ю. Опільського, В. Гжицького, І. Микитенка, С. Пилипенка, В. Чечвянського, літературознавці почали згадувати Д. Фальківського, В. Підмогильного та ін. авторів, вилучених з укр. літератури ком. режимом. На літ. арену виступили поети-"шістдесятники" В. Симоненко, І. Драч, Л. Костенко, М. Вінграновський, В. Коротич, які виразно задеклярували себе як укр. нац. письм., хоча й не ставили під сумнів (за винятком В. Симоненка) ком. догми. Нового виміру набув і художній переклад, де в перше повоєнне десятиліття панували видання рос. авторів. Високою майстерністю й вишуканістю мови позначені переклади М. Лукаша (повний текст "Фауста" Ґете, "Декамерон" Боккаччо), Г. Кочура (евр. лірика різних століть), Д. Паламарчука (сонети Шекспіра), М. Бажана (твори Р. М. Рільке, Ц. Норвіда), Д. Павличка (сонети світу) та ін.

Це розширення літ. обріїв позитивно відбилося на укр. літературознавстві, воно допомагало укр. дослідникам обминати ідеологічні "табу" й подавати картину розвитку укр. літератури більш наближену до реальности. Почалася робота над восьмитомовою "Історією укр. літератури" (вийшла у 9 кн.), з якої підсовєтський читач міг дізнатися про багатьох не відомих йому доти письм. Було опубліковано "Матеріали до вивчення історії укр. літератури" у 5 тт. (1959-66), відновлено видання давньої літератури ("Укр. інтермедії 17-18 ст.", "Байки в укр. літературі 17-18 ст.", твори Г. Сковороди у 2 тт. (у 2 виданнях), з ґрунтовними передмовами та коментарями. Вийшли солідні монографії, присвячені таким періодам розвитку укр. літератури, які протягом тривалого часу залишалися поза увагою дослідників: "Сатира і гумор укр. прози 16-18 ст." Л.

Махновця, "Укр. проза поч. 20 ст." Н. Калениченко та ін. Розширилася проблематика шевченкознавства (було опубліковано: літопис Шевченкового життя і творчости В. Анісова і Є. Середи, "Шевченко і світова література" О. Білецького, "Ритміка Шевченка" Г. Сидоренко, "Сатира Шевченка" Ю. Івакіна, "Драматургія Т. Г. Шевченка" В. Шубравського). Було здійснено факсимільні видання рукописів Шевченка і фототипічну публікацію "Кобзаря" 1840. З'явилося багато кн. і статтей про письм., що, як делікатно писали в той час, "з тих чи ін. причин випали з поля зору дослідників", а насправді були заборонені сов. цензурою (В. Чумак, В. Блакитний, І. Микитенко, І. Кулик, Я. Мамонтов, В. Чечвянський, Є. Плужник, Г. Косинка, Б. І. Антонич). Вийшла низка монографій про укр. літ. критику 19 в. (праці П. Волинського, М. Комишанченка, М. Бернштейна та ін.) і таке капітальне видання, як "Біо-бібліографічний словник укр. письм." у 5 тт. (1963-65). Пожвавилося критичне осмислення сучасного літ. процесу, зокрема, завдяки гострим критико-публіцистичним виступам у пресі І. Дзюби, І. Світличного, Є. Сверстюка та ін.

70-і - перша пол. 80-их рр. були важким періодом для укр. літературознавства. Посилення боротьби проти "укр. буржуазного націоналізму", арешти й ув'язнення інакомислячих, інтенсивна русифікація культ. життя примусила одних авторів замовкнути, а других - обирати "безпечні" теми. Навіть таку далеку від поточної політики ініціятиву в-ва "Дніпро", як видання укр. літописів у перекладах сучасною укр. мовою, було задушено партійними чинниками. Журн. "Всесвіт", що в попередній період за ред. Д. Павличка опублікував низку шедеврів світової літератури, було переорієнтовано на друкування безвартісних соцреалістичних романів письм. "братніх країн соціялізму". Типові для цього часу були одноманітні зб. статтей, пройняті ідеологічними штампами та бездоказовими декляраціями. У таких кн. "досліджувалася" відповідно до настанов брежнєвської партократії "активна інтернаціоналізація всіх галузей матеріяльного і духовного життя суспільства на етапі зрілого, розвинутого соціялізму, що виявляється, зокрема, в інтенсифікації взаємозбагачення і зближення радянських нац. літератур, у створенні всесоюзного культ. фонду" (зб. "Епоха, людина, література", 1980). Насправді таке словоблуддя прикривало глибоку кризу науки про літературу, змушеної виконувати ролю служниці ком. пропаґанди.

Проте навіть у ці нелегкі часи опубліковано кілька серйозних розвідок: зб. статтей Д. Павличка "Над глибинами" (1983), де є етюди про поетику Б. І. Антонича, М. Бажана, О. Гончара, і зб. статтей Р. Лубківського "Многосвіточ" (1978), де проаналізовано переклади творів Шевченка слов. мовами, нариси А. Макарова "Світ образу" (1977), де розглянуто образну своєрідність поезій В. Сосюри, Д. Павличка, І. Драча, книжка М. Ільницького "Багатогранність єдності" (1984), де йдеться про стильові тенденції сучасної укр. поезії, 2 тт. "Питань текстології" (1977, 1980), "Шевченківський словник" у 2 тт. (1976-77), хоч він і потерпів від втручання партійної цензури, яка не дозволила видати вже підготовану "Шевченківську енциклопедію", "Ритміка Шевченка" Н. Чамати (1974), "Стиль поезії Шевченка" В. Смілянської (1981) та ін.

Починаючи від сер. 80-их рр. культ. життя в Україні поволі звільняється від ком. ідеологічних пут і лабет сов. цензури. Запроваджені у цей час "перебудова" і "гласність", хоча й усіляко стримувані в Україні В. Щербицьким та його оточенням, поступово руйнували ідеологічні підвалини сов. системи й давали змогу розвиватися різним галузям науки, в тому ч. й літературознавству. Починає публікуватися таке змістовне видання, як "Укр. Літ. Енциклопедія" (досі вийшли 2 тт.: 1 - 1988, 2 - 1990), у якому "клясова" оцінка творів та їхніх авторів поступається місцем об'єктивній наук. аналізі, виходить книжка М. Жулинського "Із забуття в безсмертя" (1990), де подано заборонені доти тексти укр. письм. від П. Куліша до В. Стуса разом із нарисами про кожного автора, монографія А. Погрібного "Б. Грінченко в літ. русі кін. 19 - поч. 20 ст." (1990), де досліджено ідейно-естетичну еволюцію видатного письм., якого сов. літературознавство зараховувало до "буржуазного табору", монографія М. Поповича "Микола Гоголь" (1989), яка по-новому висвітлює питання психології творчости великого українця. В "Етюдах про поетику Шевченка" (1990) М. Коцюбинська досліджує типи Шевченкових інтонацій і своєрідність образної мови, а В. Брюховецький у нарисі творчости "Ліна Костенко"

(1990) уперше подає розгорнену характеристику доробку визначної поетки. Н. Шумило у "Прозі С. Васильченка" (1986) вивчає поетику оп. та повістей укр. письм. Друкується 2 тт. творів М. Куліша (1990), і серед них - заборонені протягом шістдесяти рр. "Народний Малахій" та "Мина Мазайло". Це видання вийшло з ґрунтовною передмовою та коментарями Л. Танюка. Важливою подією у розвитку франкознавства стала публікація 3 тт. матеріялів міжнар. симпозіюму ЮНЕСКО "Іван Франко і світова культура" (1990). На зміну однобічному висвітленню укр.-рос. літ. зв'язків приходить осмислення взаємодії укр. літератури з ін. літературами світу: "Укр.-франц. літ. зв'язки 19 - поч. 20 ст." (1989) В. Матвіїшина, "Укр.-італ. літ. зв'язки 15-20 ст." (1990) О. Пахльовської.

Змінюється характер ж. "Радянське літературознавство", перейменованого на "Слово і Час". На його стор. розвивається процес переосмислення історії укр. літератури, насамперед новітньої доби. Літ.-художня періодика починає друкувати твори дисидентів: у ж. "Вітчизна" публікується памфлет І. Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?", у ж. "Україна" - сонети І. Світличного. У щорічнику "Наука і культура України" друкуються поезії В. Стуса.

У зв'язку з занепадом укр. в-в через надто високу вартість паперу й мізерні авторські гонорари у 1992-94 рр. катастрофічно зменшилася кількість видань поезії, прози, драматургії, а вихід нових кн. з літературознавства та критики майже припинився. Укр. літературознавство продовжувало існувати лише на стор. періодики. Його проблематику було сконцентровано навколо: нової оцінки постатей і фактів історії укр. літератури, вільної від ідеологічних догм; вивчення укр. літератури у її зв'язках зі світовою літературою; осмислення доробку укр. літератури і літературознавства у діяспорі; визначення тенденцій розвитку сучасної укр. літератури. Провідну ролю у формуванні критичної думки відограє ж. "Слово і Час". Тут було опубліковано низку не відомих доти читачам України літ.-критичних творів С. Єфремова, Д. Донцова, Л. Рудницького, Ю. Бойка-Блохина, І. Кошелівця, І. Качуровського, В. Барки, Ю. Шереха, Ю. Луцького; важливі проблеми розвитку укр. літератури було поставлено у статтях О. Забужко, В. Мельника, Л. Таран, Г. Сивоконя, А. Макарова, Р. Міщука, Є. Сверстюка, Г. Грабовича, М. Мушинки, М. Тарнавського та ін. Газета "Літ. Україна" опублікувала етюди Л. Череватенка про поезію О. Ольжича, П. Кононенка про творчість Є. Маланюка, В. Мельника про доробок Г. Михайличенка, В. Гримича про шляхи сучасної літератури. Важливі літературознавчі ст. надрукували журн. - "Дзвін" (праці М. Ільницького, Т. Салиги, М. Гольберга, Т. Комаринця), "Вітчизна" (ст. О. Сливинського, В. Брюґґена, Н. Лисенко), "Дніпро" (виступи В. Яременка, Ф. Погребенника), "Березіль" (ст. Л. Танюка, Н. Корнієнко, М. Холодного, М. Неверлого). У ж. "Київ" відбулася дискусія "Літ. дев'яностих рр.: проблеми, тенденції, перспективи" (1991-92). Активними літературознавцями й критиками у ж. "Сучасність", видання якого перенесене з діяспори до Києва, були В. Моренець, Т. Гундорова, В. Скуратівський, С. Павличко, М. Сулима, М. Рябчук. З літературознавчими ст. в ж. "Укр. мова і література в школі" виступали М. Наєнко, Т. Аврахов, Р. Доценко, М. Слабошпицький, П. Одарченко.

У діяспорі протягом останніх десятиліть було опубліковано чимало текстів сучасної літератури, заборонених в УССР: "Собор" О. Гончара (1968), поезії Л. Костенко (1969), "Мальви" Р. Іваничука (1968), твори В. Симоненка, В. Стуса, І. Калинця, М. Руденка, О. Бердника, М. Осадчого та ін., публіцистику І. Дзюби, В. Мороза, Є. Сверстюка, І. Світличного, Ю. Бадзя, Г. Снєгірьова.

Після другої світової війни багато літературознавчих праць з укр. літератури почали появлятися в англомовному світі, поширюючи ще довоєнну працю К. Манінґа ("Ivan Franko", 1938, "Ukrainian Literature: Studies of the Leading Authors", 1944, "Taras Shevchenko, Poet of Ukraine: Selected Poems", 1945); В. Міяковський та Ю. Шевельов видали зб. статтей "Taras Ševčenko, 1814-61: A Symposium" (1962). В Канаді К. Андрусишин і В. Керконел видали в перекладі антологію укр. поезії (1963), як і поезії Шевченка (1964), К. Біда працював над творчістю Л. Українки (1968). Останнім часом у славістичних журн. Америки і Канади з'являється все більше і більше літературознавчих праць укр. науковців, присвячених вивченню творчости укр. письм. 19 і 20 в.

Центр. темою розроблюваної у діяспорі історії укр. літератури була творчість Т. Шевченка. Вийшли праці В. Барки "Правда Кобзаря" (1961), Д. Бучинського "Христ.-філос. думка Т. Шевченка" (1962), В. Домашовця "«Псалми Давидові» в поетичних творах Т. Шевченка" (1992), "Світи Тараса Шевченка" (ЗНТШ, т. 214, 1991), Л. Плюща "Екзод Тараса Шевченка. Навколо «Москалевої криниці» дванадцять статтів" (1987), а також англ. мовою "Shevchenko and his Critics" за ред. Ю. Луцького (1980) і студія про Шевченкову символіку "The Poet as Mythmaker" Г. Грабовича (1982), а нім. мовою "Taras Ševčenko. Sein Leben und sein Werk" (1965, за ред. Ю. Бойка та Е. Кошмідера). Серед публікацій, присвячених визначним письм. кін. 19 - поч. 20 в. книжка Л. Луцева "І. Франко - борець за нац. і соц. справедливість" (1967), монографія Л. Рудницького "І. Франко і нім. література" (1974) з докладною аналізою Франкових перекладів з нім. мови, зб. творів І. Франка нім. мовою "Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine" (1963) з широкими коментарями, зб. рецензій і ст. "І. Франко про соціялізм і марксизм" (впорядкування, вступна ст. і довідки Б. Кравцева, 1966), "Actes de la journée Ivan Franko" (1977), монографія Е. Крюби "M. Kocjubyns'kyj et la prose ukrainienne de son temps" (1982), книжка О. Косач-Кривинюк "Леся Українка. Хронологія життя і творчости" (1970), "Actes du Colloque Lessia Oukraïnka" (1983), монографія Д. Г. Струка "A Study of Vasyl Stefanyk: The Pain at the Heart of Existence" (1973) та ін. Значну увагу було приділено також підсовєтській літературі: антологія 1917-33 "Розстріляне відродження" (1959), впорядкована Ю. Лавріненком, "Сучасна література в УРСР" (1964) І. Кошелівця, зб. доповідей "La Renaissance nationale et culturelle en Ukraine de 1917 aux années 1930" (1986) за ред. Е. Крюби і А. Жуковського, "Ваплітянський збірник" (1977) за ред. Ю. Луцького, де вперше надруковано низку текстів, що доповнюють наші знання про укр. літературу 20-их рр., монографія І. Кошелівця "О. Довженко" (1980), де глибоко проаналізовано життєвий і творчий шлях укр. письм. і режисера, його ж - "Літ. процес дещо з віддалі" (1991), де йдеться про шляхи розвитку сучасної укр. літератури, три зб. есеїв Ю. Шереха. Панораму укр. поезії та прози 60-их рр. представлено в антологіях: упорядкованій М. Маслов "La nouvelle vague littéraire en Ukraine" (1967) з передмовою Е. Райса, "Панорама найновішої літератури в УРСР" (1963) І. Кошелівця та "Шістдесят поетів шістдесятих рр." (1966) Б. Кравцева.

Стислі, але ґрунтовні критичні нариси про поетів діяспори містять 2 тт. антології сучасної укр. поезії на Заході "Координати" (упорядкували Б. Бойчук і Б. Рубчак, 1969) і "Поза традиції" (ред. Б. Бойчук, І. Макарик, І. Фізер і Д. Г. Струк, 1993). Літ.-бібліографічну студію "І. Багряний" опублікувала Ю. Войчишин (1968), М. Неврлий впорядкував і подав характеристику творів Є. Маланюка "Земна Мадонна" (1991) і О. Ольжича "Цитаделя Духа" (1991).

Визначну ролю у формуванні літературознавчої думки в діяспорі протягом кількох десятиліть відогравав ж. "Сучасність". Лише у другій пол. 80-их рр. на його стор. було опубліковано такі солідні ст., як розвідки І. Фізера та Д. Г. Струка про Л. Костенко, великий есей Ю. Шевельова про Н. Левицьку-Холодну, аналіза О. Пріцака, Ю. Луцького, В. Дончика культурологічної концепції І. Дзюби, підсумок П. Одарченка, І. Кошелівця, Ю. Тарнавського доробку Ю. Лавріненка та ін.

В Німеччині появилися, крім раніших перекладів з Шевченка Й. Ґ. Обріста (1870) та Ю. Вірґінії (1911) завжди зі вступними статтями, переклади укр. прози М. Мірчукової ("Die Scholle", 1942), переспіви поезії В. Державіна ("Gelb und Blau", 1948), Я. Славутича ("Spiegel der Erneuerung", 1949), Г. Коха ("Die ukrainische Lyrik 1840-1940", 1955), Е. Котмаєр (W. Barka, "Trojanden-Roman", 1956; антологія лірики "Weinstock der Wiedergeburt", 1957; разом з І. Костецьким Гончарів "Собор" - "Der Dom von Satschiplanka", 1970), А.-Г. Горбач (дві антології прози: "Blauer November", 1959, "Ein Brunnen für Durstige", 1970; М. Коцюбинського "Fata Morgana und andere Erzählungen", 1962, "Schatten vergessener Ahnen", 1966; Хоткевича "Камінна душа" - "Ein Räubersommer", 1968; Калинцеве "Bilanz des Schweigens", 1975 - разом з К. Горбач; вибір поезії зі заслання І. Світличного, Є. Сверстюка, В. Стуса "Angst ich bin dich losgeworden" - разом з М. Горбач; В. Стуса "Du hast dein Leben nur geträumt" - "Життя приснилося", 1988; низку молодіжної літератури - А. Чайковського

"За сестрою", "На уходах", В. Кархута "Цупке життя", О. Іваненко "Лісові казки", збірку оп. про козаків "Wilde Steppe-Abenteuer", 1974, й ін.); І. Багряного "Людолови" ("Das Gesetz der Taiga", 1959 і 1962). В Сх. Німеччині опубліковано впродовж 1945-89 рр. біля 50 видань перекладів: лірика Шевченка (1951), Франка (1951) - в перекладі Е. Вайнерта, - проза Франка (1952 та 1955), М. Коцюбинського "Фатаморґана" (1960), воєнні романи О. Гончара (1953 та 1960), дві антології прози, переклади з лірики П. Тичини й І. Драча, прози В. Собка, В. Скляренка, Ю. Збанацького, Н. Рибака, а теж прози шістдесятників - В. Шевчука, В. Дрозда, Г. Тютюнника, Є. Гуцала й ін. Багато перекладів з укр. літератури появилося в Чехо-Словаччині, а теж у Югославії й Болгарії, подібно в ЗДА й Канаді на англ. мову (антологія прози "Their Land", 1964, М. Хвильового в перекладі Ю. Луцького, Гончарового "Собору" й ін.), а в Бразілії переклади на португальську мову В. Вовк. Окремим проблемам укр. літератури присвятили фахові статті: Е. Кірхнер, Ґ. Витшенс, Г. Роте (видання пам'яток середньовіччя, укр. віршів 15-17 вв., 1976), Ф. Шольц (передрук Кулішевих "Записок о Южной Ру-си"). В УВУ організовано конференцію, присвячену О. Кобилянській (1987), а Ю. Бойко влаштував таку ж конференцію, присвячену Л. Українці з участю й нім. фахівців. О. Горбач передрукував праці до історії укр. критики (Я. Гординського 1939/1985, Лейтеса й Яшека 1928/1986) та підручники історії літератури (С. Єфремова 1924/1989; Б. Лепкого 1910-38/1991; А. Шамрая 1927/1989; О. Дорошкевича 1929/1991; О. Огоновського 1882-94/1991-92; В. Коряка 1927-29/1994; В. Домбровського стилістику, ритміку й поетику, 1993). Ю. Бойко видав 4 тт. своїх ст. "Вибране" (1988-90) та передрук 2 нарисів С. Єфремова ("Вибрані твори" - про О. Олеся й І. Нечуя, 1989), І. Качуровський склав хрестоматію христ. поезії (1990).

Розпад СССР, проголошення незалежности України і поч. будівництва укр. держави уможливили об'єднання двох потоків укр. літератури і літературознавства. Періодика в Україні широко друкує твори авторів з діяспори, а письм. та літературознавці з України публікуються в закордонних укр. виданнях. Поділ укр. літературознавства на "вітчизняне" і "діяспорне" стає дедалі більш умовним і втрачає кол. сенс.

В. Коптілов

Е т н о г р а ф і я. Однією з найважливіших ділянок У. є етнографія (етнологія, народознавство) - наука, яка досліджує культ.-побутові особливості укр. народу, його походження та розселення і міжетнічні взаємини у сфері культури.

Історія укр. етнографії (див. також *Етнографія)* своїми витоками сягає часів княжої Руси. Зокрема досить яскраві відомості з культури та побуту, походження та звичаєвости українців знайшли відбитку у давньоруській пам'ятці "Повісті временних літ".

На сер. 17 в. припадає поява перших прямих відомостей про українців як окремий народ з певними рисами характеру, самоназвою й культ.-побутовими особливостями. Унікальні свідчення залишили іноземці, які перебували в Україні - А. Контаріні, С. Герберштайн, П. Алепський, П. Шевальє, і, особливо, Ґ. Боплян, який написав загальний "Опис України". Ще більшої цілеспрямованости етногр. діяльність набуває в 17-18 в. у зв'язку з появою таких праць, як "Синопсис" (1674) І. Ґізеля, поетичні твори Климентія Зиновієва, літопис Г. Граб'янки, нариси Я. Марковича "Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях" і М. Антоновського про козацтво. Наприкін. 18 в. розпочинається експедиційне збирання етногр. матеріялів (експедиція А. Ґюльденштедта 1774 в Лівобережну Україну), розроблюються перші програми для збирання польових матеріялів (Ф. Туманський 1779), а на поч. 19 в. формується ряд культ.-просвітницьких, у тому ч. етногр., центрів - Полтава, Одеса, Ніжен, Харків. Багатий етногр. матеріял міститься в "топографічних" описах намісництв - Чернігівського, автором якого був О. Шафонський (написаний у 1780-их рр., виданий у Києві 1851) і Харківського (виданий у Москві 1788), "Летописном повествовании о Малой России, ее народе и козаках вообще" О. Ріґельмана (виданий 1847) та ін.

Помітне піднесення етногр. діяльности в Україні було пов'язане з Рос. Геогр. Т-вом (РГТ), за програмою якого видатний укр. вчений-народознавець П. Чубинський видав 7 тт. "Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край" (1872-78) і комісією для

опису губерній Київ. навчального округу. За програмою етногр. опису цієї комісії було створено ряд відомих праць: "Статистическое описание Киевской губернии" Д. Журавського (1852), "Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян" (1860) М. Маркевича, 9 унікальних рукописних альбомів Д. Де ля Фліза (які зберігаються в архівах Києва, Петербурґу і Чернігова).

У другій пол. 19 в. розпочинається друкування щомісячного журн. "Киевская Старина" (1882), у якому вміщувалося багато етногр. матеріялів, провадить дослідження Харківське Іст.-Філол. Т-во, до складу якого увійшли відомі вчені П. Єфименко, М. Сумцов, В. Іванов, П. Іванов, Д. Багалій. В їх працях містилося чимало етногр. відомостей ("Культурные переживания" М. Сумцова, "Рудні на Сіверщині" П. Єфименка та ін.). З'являються і окремі праці: В. Василенка "Кустарні промисли сіль. населення Полтавської губ." (1887), Я. Головацького "О народной одежде и убранстве русинов" (1877), Ю. Талько-Гринцевича "Народное акушерство в Южной Руси" (1889) та ін.

Велика увага вивченню культури й побуту українців приділялася музеями: Харківським міським художньо-пром. і етногр. музеєм, музеєм В. Тарновського у Чернігові, Київ. пром.-мистецьким і особливо Катеринославським ім. О. Поля, який згодом очолив видатний укр. народознавець Д. Яворницький.

Наприкін. 19 в. провідним центром У. став Львів, де велику роботу розгорнуло Наук. Т-во ім. Шевченка, при якому 1898 була створена Етногр. Комісія, організуються спеціяльні друковані органи - "Етногр. Вісник" (1895) та "Матеріяли до укр.-руської етнології" (1899). Особливо результативною була діяльність Етногр. Комісії, провідна роля у якій належала видатному укр. вченому І. Франкові. Активну участь у роботі комісії брали М. Павлик, В. Гнатюк, В. Шухевич.

Особливого розвитку в цей час набула етногр. й антропологічна діяльність видатного вченого, проф. Сорбонни, Петербурзького і Київ. ун-тів Ф. Вовка. Він опублікував перші ґрунтовні узагальнюючі нариси про українців ("Антропологічні особливості укр. народу" і "Етногр. особливості укр. народу" в енциклопедичному виданні "Украинский народ в его прошлом и настоящем", 2 тт., 1916).

Після проголошення Укр. держави передусім у системі УАН створюються перші держ. етногр. заклади. До відкриття у 1936 Ін-ту Укр. Фолкльору (з 1944 - Ін-т Мистецтвознавства, Фолкльору та Етнографії, а з 1991 - Ін-т Мистецтвознавства, Фолкльору та Етнології ім. М. Рильського АН України) питаннями вивчення культури і побуту населення займалися різні комісії, кабінети і музеї, зокрема Етногр. Комісія на чолі з А. Лободою, Комісія Краєзнавства з численними етногр. секціями та Музей Антропології та Етнології ім. Ф. Вовка у Києві.

У 1920-их рр. Музей Антропології та Етнології ім. Ф. Вовка (з 1922 називався Кабінетом Антропології та Етнології) стає провідним н.-д. і культ.-осв. центром. У його діяльності значну ролю відограли О. Алешо, А. Носів, А. Онищук, Н. Заглада, Л. Шульгина. Виняткове значення мають праці художника Ю. Павловича, які відтворюють тисячі унікальних зразків культури та побуту людности України.

Етногр. Комісія провадила плідну теоретичну й практичну роботу, видала ряд часописів ("Етногр. Вісник" у 1925-32 - 10 чч., "Бюлетень Етногр. Комісії ВУАН" - 16 чч., "Матеріяли до етнології" - 3 тт.), виробила програми для збирання етногр. матеріялу. У 1920-их рр. було створено десятки спеціялізованих музеїв з етногр. відділами, діяли Всеукр. Етногр. Т-во, Комісія з вивчення звичаєвого права в Україні, багато народознавчих питань вирішувалося відділами етногр. секції при Комісії Краєзнавства ВУАН, Культ.-Іст. Комісією та Відділом Примітивної Культури.

З поч. сталінських репресій успішно розпочата робота трагічно обірвалася. Багато етнографів були безпідставно звинувачені у "буржуазному націоналізмі" й засуджені. В 1933 під гаслом реорганізації Академії Наук УРСР етногр. заклади в Україні були практично ліквідовані.

Укр. етнографія мала певні досягнення поза межами України. Від 1926 до 1945 у складі Укр. Наук. Ін-ту у Берліні діяв відділ Укр. етнографії та реґіональних студій, очолюваний З. Кузелею. Серед публікацій цього Ін-ту слід назвати етногр. праці В. Петрова та П. Коваліва. Згодом у різних періодичних виданнях було опубліковано статті Л. Білецького, В. Щербаківського, П. Одарченка, С. Килимника, О. Воропая, Ю. Сенька, А.-Г. Горбач, П. Зварича, О. Береста, Є. Онацького, І. Си-

дорука, В. Лева, Л. Бурачинської, Д. Горняткевича, Г. Гордієнка, І. Огієнка. Поміж видань більшого обсягу - праці Я. Рудницького "Readings on Canadian Slavic Folklore" (1958), Л. Білецького "Історія укр. літератури (Укр. нар. поезія і укр. обряди та звичаї)" (1947) та І. Огієнка "Дохристиянські вірування укр. народу" (1965).

Велика заслуга у певному відродженні етнографії в Україні післявоєнного часу належить М. Рильському та К. Гуслистому, які своєю діяльністю сприяли розгортанню етногр. досліджень в Україні.

У дослідженнях укр. етнографів післявоєнного періоду значне місце посідають питання теорії та історії етногр. науки. Найважливіші серед них стосуються проблем етногенези, етнічної історії та етнокультурних зв'язків укр. народу. Цим проблемам присвячені праці К. Гуслистого "До питання про утворення укр. нації" (1967), В. Наулка "Геогр. розміщення народів в УРСР" (1966), його ж "Развитие межэтнических связей на Украине" (1975), Ю. Гошка "Населення укр. Карпат XV-XVIII ст. Заселення, міграції, побут" (1976), а в останні рр. - І. Винниченка "Українці в державах кол. СРСР" (1992), "Українці. Східна діаспора. Атлас" (1992) та ін. Дослідження історіографічних питань етнографії знайшло відбиття у працях В. Горленка ("Нариси з історії укр. етнографії та рос.-укр. етногр. зв'язків", 1984), З. Балтарович ("Україна в дослідженнях поль. етнографів", 1976) та ін.

Дальший розвиток укр. етнографії в останні десятиліття пов'язаний зі створенням низки важливих праць. Слідом за виданим 1964 узагальнюючим твором "Украинцы" (у серії "Народы мира") вийшло друком ряд колективних монографій, присвячених окремим іст.-етногр. р-нам України або важливим етногр. проблемам: "Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження" (1983), "Етнографія Києва і Київщини. Традиції і сучасність" (1986), "Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження" (1987), "Укр. минувшина. Ілюстративний етногр. довідник" (1993). Такі праці, як "Карпатский сборник" (1976), "Культурно-бытовые процессы на юге Украины" (1979), "Древнее жилище народов Восточной Европы" (1975), "Общественный быт и духовная культура населения Полесья" (1986), "Полесье. Материальная культура" (1988), "Этнография восточных славян" (1987) були виконані укр. етнографами у співпраці з колеґами з ін. республік кол. СССР.

Завершеною, але, на жаль, не виданою залишилася ще одна фундаментальна праця - "Історико-етногр. атлас України", в якій з використанням величезного ілюстративного матеріялу розглянуто розвиток трьох найважніших явищ культури: житла, одягу і сіль.-госп. знарядь.

Окремим проблемам етнографії було присвячено ряд монографій. Особливості госп. діяльности українців і їх матеріяльної культури знайшли відбиття в працях В. Горленка, І. Бойка і О. Куницького "Нар. землеробська техніка українців" (1971), С. Павлюка "Традиційне хліборобство України" (1991), А. Данилюка "Укр. хата" (1991), В. Самойловича "Укр. нар. житло" (1972), С. Боньковської "Ковальство на Україні" (1991), О. Пошивайла "Етнографія укр. гончарства" (1993), М. Мандибури "Полонинське госп-во укр. Карпат другої пол. XIX - 30 рр. XX ст." (1978), К. Матейко "Укр. нар. одяг" (1977), Т. Ніколаєвої "Украинская народная одежда. Среднее Поднепровье" (1987), С. Сидорович "Художня тканина зах. областей УРСР" (1979), О. Никорак "Сучасні художні тканини Укр. Карпат" (1987), Г. Скрипник "Етногр. музеї України" (1989).

Значна увага приділялася дослідженню особливостей гром. і сімейного побуту, обрядовости і ін. аспектів духовної культури. Йдеться про праці Л. Кувеньової "Гром. побут укр. селянства" (1963), О. Кравець "Сімейний побут і звичаї укр. народу" (1966), Н. Здоровеги "Нариси нар. весільної обрядовості на Україні" (1974), В. Борисенко "Весільні обряди та звичаї на Україні" (1988), Н. Гаврилюк "Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев)" (1981), О. Курочкіна "Новорічні свята українців" (1978), В. Скуратівського "Берегиня" (1987) та ін.

З праць про нар. кулінарію слід назвати монографії: Л. Артюх "Укр. нар. кулінарія. Історико-етнографічне дослідження" (1977) та Т. Гонтар "Нар. харчування українців Карпат" (1979).

У 60-80-і рр. значна увага приділялася впровадженню у побут населення т. зв. "радянських соціялістичних свят і обрядів". Нема нічого дивного в тому, що праці, присвячені цьому штучному процесові, являли собою типові зразки партійної

пропаґанди і не мали нічого спільного з наукою. Взагалі ідеологізація та політизація суспільних наук не могли не позначитися на етногр. дослідженнях цього періоду.

На сучасному етапі, крім згаданого Ін-ту Мистецтвознавства, Фолкльору та Етнології, етногр. робота провадиться в Ін-ті Народознавства АН України, створеному 1992 на базі Львівського Музею Етнографії та Художнього Промислу, а також на катедрах провідних вузів України (з 1989 створено ряд народознавчих катедр та навчально-методичних ляборатоpій етнографії та фолкльористики) і в іст.-етногр. музеях. У Переяславі-Хмельницькому, Ужгороді, Львові, Чернівцях, Києві та ін. містах створено етногр. музеї просто неба, т. зв. скансени, які вважаються найбільш раціональною і дійовою формою комплексного показу культ.-побутових явищ у природному оточенні.

Шлях розвитку укр. етнографії в останні десятиліття був важкий. За умов партійного керівництва наукою не побачили світ багато ґрунтовних праць, чимало талановитих фахівців були позбавлені можливости плідно працювати. І до сьогодні дається взнаки слабка матеріяльна база досліджень, не організовано підготову кваліфікованих спеціялістів з етнографії.

З утворенням і розбудовою укр. незалежної держави у розвитку укр. народознавства розпочався новий період. Він позначився утворенням кількох етногр. установ - згаданого вище Ін-ту Народознавства, Центру Нар. Творчости у Києві, відродженням і розгортанням роботи Укр. Етногр. Т-ва, появою нових періодичних видань ("Родовід", "Берегиня" та ін.), підручників з народознавства, зокрема "Культура і побут населення України" (перше вид. 1991, друге - 1993), зміцненням контактів учених України з іноземними дослідниками, інтеґрацією укр. етнографії у світову етнологічну науку, створенням Укр. Нац. Асоціяції Етнологів, Міжнар. Наук. Братства Укр. Антропологів, Етнографів і Демографів, Укр. Фолкльорно-Етногр. Центру при Нац. АН України.

В. Наулко

Фолкльористика. Як самостійна наук. дисципліна укр. фолкльористика зформувалася у першій пол. 19 в., хоча перші згадки про укр. нар. творчість сягають 16 в. (поль. хроніка під 1506 згадує думу про братів Струсів, у чес. граматиці Я. Благослава 1571 є текст укр. нар. пісні про воєводу Штефана; у друкованих та рукописних збірниках 17-18 в. вміщено чимало укр. нар. леґенд, переказів, пісень та дум). Поч. наук. вивчення укр. фолкльору пов'язано з публікацією зб. М. Цертелєва "Опыт собрания старинных малороссийских песней" (1819), М. Максимовича "Малороссийские песни" (1827) і "Украинские народные песни" (1834), В. Залеського "Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego" (1833), І. Срезневського "Запорожская Старина" (1833-38), П. Лукашевича "Малороссийские и червонорусские народные думы и песни" (1836), Ж. Паулі "Pieśni ludu ruskiego w Galicyi" (2 тт., 1839-40), Г. Ількевича "Гал. приповідки й загадки" (1841). У цей час з'являються перші статті, автори яких (М. Гоголь, З. Доленґа-Ходаковський, М. Максимович, О. Бодянський, М. Костомаров) осмислюють з позицій романтизму своєрідність укр. фолкльору. Велике значення мала поява корпусу "Українські приказки, прислівъя и таке инше" (1864) М. Номиса (перевиданий 1985 у ЗДА). У другій пол. 19 в. - на поч. 20 в. розвивається поглиблене вивчення укр. нар. творчости методами різних наук. шкіл: мітологічної ("Объяснения малорусских и сродных народных песен" О. Потебні, 2 тт., 1883-87, "Современная малорусская этнография" М. Сумцова, 1-2 ч., 1893-97), іст. ("Мысли о малорусских народных думах" П. Житецького, 1893), порівняльно-іст. ("Розвідки М. Драгоманова про укр. нар. словесність і письменство", 4 тт., 1889-1907, вид. НТШ; "Студії над укр. нар. піснями" І. Франка, 1911-13; численні дослідження В. Гнатюка, М. Дашкевича, Т. Рильського та ін.). Цей період позначено розквітом укр. муз. фолкльористики (праці М. Лисенка, П. Сокальського, Ф. Колесси, С. Людкевича, К. Квітки) та публікацією нових зб. фолкльору П. Чубинського, Б. Грінченка, І. Рудченка, А. Конощенка, О. Малинки, Д. Яворницького, І. Франка, В. Гнатюка, В. Шухевича, І. Манжури та ін. НТШ у Львові друкує 40 тт. анотованих текстів різних жанрів фолкльору у серії "Етногр. Зб.".

Від 1919 дослідження укр. нар. творчости було зосереджене в різних установах ВУАН (зокрема на катедрі укр. словесности, очоленої М. Сумцовим, а згодом - А. Лободою, в комісії іст. пісенности та

ін.), а від 1936 у створеному тоді Ін-ті Укр. Фолкльору АН УРСР. У 20-і pp. укр. фолкльористика ще мала умови для незалежного наук. розвитку (у цей час опубліковано праці А. Лободи, М. Грінченка, О. Дорошкевича, К. Квітки, А. Кримського, Г. Хоткевича, Ф. Савченка, К. Грушевської, В. Верховинця та ін.). У Зах. Україні протягом міжвоєнного двадцятиліття публікуються дослідження Ф. Колесси "Укр. нар. думи" (1920), К. Сосенка "Культ.-іст. постать староукр. свят Різдва і Щедрого Вечора" (1928), І. Свєнціцького "Різдво Христове в поході віків" (1933) та ін.

На поч. 30-их pp. ситуація в Україні докорінно змінюється. Укр. фолкльористика зазнає партійного розгрому разом із ін. галузями науки. Починається послідовна фальсифікація фолкльорних текстів минулого й вигадування "радянської нар. творчости" (напр., "дум", які прославляли Леніна й Сталіна, "нар." пісень про щасливе життя у колгоспах і т. ін.), фолкльористика 19 - поч. 20 в. оголошується "буржуазною" наукою. Справжні наук. праці з фолкльористики стають у цей період рідкісним явищем.

Певне полегшення сталося лише в 60-і pp. за часів непослідовної десталінізації. Починається публікація багатотомової наук. серії "Укр. нар. творчість", низки популярних серій - "Бібліотека укр. усної нар. творчости", "Укр. нар. пісні в записах письм." та ін. Публікуються тексти нар. творчости різних реґіонів України: "Закарп. нар. пісні" (1962), "Нар. балади Закарпаття" (1966), "Бук. нар. пісні" (1963), "Лемківські співанки" (1967), "Пісні Поділля" (1976) та ін. Важливим набутком науки стали "Укр. нар. пісні в записах З. Доленги-Ходаковського" (1974; упорядкування, текстологічна інтерпретація і коментарі О. Дея) - перша публікація визначної пам'ятки укр. фолкльористики поч. 19 в. Друкуються монографії І. Березовського "Укр. радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика" (1968), О. Дея "Сторінки з історії укр. фольклористики" (1975), М. Гайдая "Нар. етика у фольклорі сх. і зах. слов'ян" (1972), М. Гордійчука "Фольклор і фольклористика" (1979), дослідження П. Попова, М. Яценка, Н. Шумади, Р. Кирчіва, М. Плісецького, П. Лінтура, С. Мишанича, В. Юзвенко та ін. Попри всі переслідування ком. влади, укр. фолкльористика не загинула й після проголошення незалежности України дістала можливости вільного розвитку.

На укр. етнічних землях поза межами України було здійснено публікації укр. фолкльору: "Укр. нар. пісні Пряшівського краю" у 2 кн. (1958-63, упорядкував Ю. Костюк) та "Укр. нар. казки Сх. Словаччини" у 6 тт. (1965-78, упорядкування, передмова та коментарі М. Гиряка). У Румунії було видано записані від укр. населення фолкльорні твори "Відгомони віків" (1974, зібрав і упорядкував І. Ребошапка).

В 1960-83 pp. видано записи нар. пісень письм. й ученими (О. й Ф. Бодянських, І. Вагилевича, Л. Василевської-Дніпрової Чайки, М. Вовчка, П. Козланюка, О. Маковея, І. Манжури, П. Мирного й І. Білика, М. Павлика, О. Потебні, П. Тичини, О. Федьковича, І. Франка, З. Доленґи-Ходаковського, М. Шашкевича, Є. Ярошинської). В Польщі передруковано записи О. Кольберґа, Ж. Паулі й ін.

Появилися опрацювання поетики й стилістики пісенно-фолкльорних жанрів (О. Дея "Поетика укр. нар. пісні", 1978, Г. Нудьги, О. Зілинського й ін.).

Важливою публікацією в діяспорі є десятитомове видання "Укр. нар. мелодії" (зібрав і зредаґував З. Лисько), що вийшло протягом 60-70-их pp. Визначну ролю в ознайомленні чужинців з найдавнішими зразками укр. нар. творчости відограли такі видання, як "Les Dumy ukrainiennes. Epopée cosaque" (1947) М. Шеррер, "Ukrainian Dumy" (оригінальні тексти й англ. переклади Ю. Тарнавського й П. Килини, передмова Н. Кононенко-Мойл, 1979) та "Na ciche wody. Dumy ukrainskie" (вступ, коментар і поль. переклади М. Касіяна, 1978).

В. Коптілов

Створення 1989 Міжнар. Асоціяції Україністів, а згодом того ж р. Респ. Асоціяції Україністів, орг-ція нових навчальних і н.-д. закладів (Ун-ту "Києво-Могилянська Академія", Ін-ту Українознавства при Київ. Ун-ті ім. Т. Шевченка та ін.), нові ініціятиви гуманістичних ін-тів Нац. АН України, - все це поклало поч. нового етапу розвитку науки про духовну культуру укр. народу. Позбувшися ідеологічного ком. гноблення та моск. цензури, укр. літературознавці й етнографи, фолкльористи й мовознавці звертаються до наук. спадщини 19 - поч. 20 в., до здобутків укр. науки в діяспорі, до скарбниці ідей зака-

тованих сов. владою укр. вчених з метою глибокого осмислення іст. долі народу та тернистих шляхів його культури. Вони встановлюють безпосередні творчі зв'язки з закордонними фахівцями для використання їхнього досвіду, від якого Україну було штучно ізольовано протягом багатьох десятиліть. При цьому їм доводиться переборювати великі труднощі, спричинені складною екон. ситуацією незалежної України, а також інерцією мислення в накинених їм у попередній період ідеологічних категоріях, коли всі явища культури оцінювалися з погляду Москви. Розробляється проблематика українознавства, опрацьовуються нові джерела, освоюються нові методи дослідження, запроваджуються нові програми підготови фахівців у вищій школі з метою піднесення укр. науки до світового рівня. У закордонних ун-тах (Китаю, Японії, низки евр. країн) створюються осередки українознавства, зростає активність існуючих центрів У. (Гарвард у ЗДА, ун-ти Польщі, Чехії, Словаччини, Румунії, Угорщини).

Частинне підсумування У. довершило НТШ виданням 3 тт. предметової (1949-52), 11 тт. словникової (1955-94) "Енциклопедії Українознавства", як також осучаснене видання англ. мовою 2 тт. "Ukraine: A Concise Encyclopaedia" (1963, 1971) і 5 тт. "Encyclopedia of Ukraine" (остання разом з КІУС; 1984-93).

Література: Мовознавство: Чапленко В. Укр. літ. мова. Нью-Йорк 1955; Тимошенко П. Хрестоматія матеріалів з історії укр. літ. мови. Ч. I-II. К. 1959-61; Мовознавство на Україні за 50 рр. К. 1967; Булаховський Л. Вибрані праці в 5 тт. Т. 2. Укр. мова. К. 1977; Німчук В., Грищенко А., Русанівський В. (ред.) Історія укр. мови. Фонетика. Морфологія. Синтаксис. Лексика і фразеологія. К. 1978-83; Shevelov G. Y. A Historical Phonology of the Ukrainian Language. Гайдельберґ 1979; Розвиток мовознавства в УРСР. 1967-1977. К. 1980; Studies in Ukrainian Linguistics in Honour of George V. Shevelov. Нью-Йорк 1985.

Літературознавство: Грушевський М. Історія укр. літератури. Т. 1-5. К. 1922-27; Єфремов С. Історія укр. письменства. К. 1924; Чижевський Д. Історія укр. літератури від початків до доби реалізму. Нью-Йорк 1956; Зеров М. Нове укр. письменство. Іст. нарис. Мюнхен 1960; Укр. письм. Біобібліографічний словник. Т. 1-5. К. 1963-65; Кошелівець І. Сучасна література в УРСР. Мюнхен 1964; Історія укр. літературв у восьми тт. К. 1967-71; Федчевко П. Літ. критика на Україні першої пол. 19 ст. К. 1982; Укр. літ. барокко. Зб. наук. праць. К. 1987; Історія укр. літ. критики. Дожовтневий період. К. 1988.

Етнографія: Горленко В. Нариси з історії укр. етнографії. К. 1964; Держ. музей етнографії та художнього промислу АН УРСР. К. 1976; Культура і побут населення України. К. 1991.

Фолкльористика: Рильський М. (ред.) Укр. нар. поетична творчість. Т. І. К. 1958; Колесса Ф. Укр. усна словесність. Едмонтон 1983; Фольклорний зб. Матвія Номиса. До сто-двадцятиріччя першого видання. 1864-1984. Бавнд-Брук 1985.

Інші галузі: Грушевський М. Історія Украї-Руси. Т. I-X. Л.-Відень-К. 1898-1937; Украинский народ в его прошлом и настоящем Т- I-II. П. 1914-16; Грінченко М. Історія укр. музики. К. 1922; Антонович Д. Триста років укр. театру. Прага, 1925; Borschak E. L'Ukraine dans la littérature de l'Europe occidentale. Париж 1935; Mirtschuk I. (ред.) Handbuch der Ukraine. Ляйпціґ 1941; Mirchuk I. (ред.) Ukraine and its People. Мюнхен 1949; Doroshenko D. A Survey of Ukrainian Historiography 1917-1956, Ohloblyn O. Ukrainian Historiography 1917-1956. В ж. Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S., Vol. V-VI, 1957, N°18-20. Укр. драматичний театр. Т. 1-2. К. 1959-67; Історія укр. мистецтва в 6-ти тт. К. 1966-70; Кононенко П. Стан сучасного українознавства в розбудові держави. "Розбудова держави", 2, 1994.

Українська Капеля Бандуристів ім. Т. Шевчевка, початки її в'яжуться з капелею бандуристів, яка постала 1923 в Полтаві. З малого ансамблю вона зросла і стала Держ. Зразковою Капелею Бандуристів з осідком у Києві. Під час другої світової війни більшість чл. цієї капелі увійшла до У. К. Б. Ш. Після короткого перебування в Німеччині У. К. Б. Ш. переїхала 1949 в ЗДА й осіла в Детройті. Того ж р. відбулося перше концертове турне капелі по ЗДА й Канаді. За наступних десятиліть відбулися численні виступи й подорожі У. К. Б. Ш. по ЗДА, Канаді, Зах. Европі й Австралії.

Між мист. керівниками капелі особливе місце належить Г. Китастому - дириґентові, бандуристові-виконавцеві й композиторові творів для хорового співу в супроводі бандур. За різного часу в проводі У. К. Б. Ш. були: В. Божик, Г. Назаренко,

П. Потапенко, І. Задорожний, В. Колесник та ін. У репертуарі У. К. Б. Ш. були ориґінальні твори та укр. нар. пісні в обробці М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, Г. Хоткевича, Г. Китастого та ін.

Література: С а м ч у к У. Живі струни. Бандура і бандуристи. Детройт 1976.

В. В.

Українська Соціял-Демократична Робітнича Партія Незалежних, спочатку ліва течія УСДРП, згодом окрема політ. партія. У грудні 1918 ця течія відкрила своє Організаційне Бюро в Києві. Вона протиставилася як Директорії УНР, так і КП(б)У, і стояла за незалежну укр. сов. респ.; засуджувала КП(б)У як чужу оргцію, яка замість диктатури пролетаріяту встановлювала диктатуру партії й обтинала нац. права українців. "Незалежні" есдеки офіц. вийшли з УСДРП у січні 1919, коли VI з'їзд партії відкинув їхню пропозицію перетворити УНР на сов. респ. Як партія, "незалежники" мали за взірець Незалежну Нім. Соц.-Дем. Партію. Гол. ідеологами їх були М. Ткаченко і А. Річицький, офіц. орган - "Червоний Прапор".

Спочатку "незалежники" прийняли просов. програму і прихильно поставилися до больш. уряду Ю. П'ятакова на Україні. Вони намагалися діяти як леґальна опозиція, але скоро розчарувалися. Розійшовшись з большевиками, "незалежники" створили Всеукр. Рев. Комітет, який у квітні-липні 1919 підняв антибольш. повстання. Керівними чл. комітету були Ю. Мазуренко, А. Драгомирецький, А. Річицький, М. Авдієнко.

Незначна група в партії, т. зв. "ліва незалежна" течія (Паньків, Гуркович, Дігтяр), засудила повстання, відійшла від "незалежників" і створила окрему партію з ж. "Червоний Стяг" як офіц. органом.

На поч. повстання "незалежники" протиставлялися не тільки укр. сов. і рос. урядам, але також і Директорії УНР, співпрацювали з повстанцями отамана Д. Зеленого. Короткотривалого порозуміння з УНР було досягнено в червні 1919. У липні 1919 "незалежники" вирішили покласти край повстанню, що сприяло наступові сил Денікіна на Україну. Уряд УНР заарештував декого з чл. Гол. Повстанського Штабу, але незабаром їх випустили. Ю. Мазуренко і М. Ткаченко втікли до Москви і намагалися співпрацювати з большевиками.

У серпні 1919 "ліві незалежники" злилися з боротьбістами і створили Укр. Ком. Партію (боротьбістів), тоді як ін. в січні 1920 створили Укр. Ком. Партію (т. зв. укапісти). Обидві ком. партії критикували КП(б)У і стояли за незалежну сов. Україну з власними екон., політ. і партійними центрами. Боротьбісти змушені були самозліквідуватися в 1920, укапісти - в 1924, і частина чл. обидвох партій увійшла до КП(б)У. Багато кол. "незалежників" (А. Річицький, Ю. Лапчинський, Б. Антоненко-Давидович) стали відомими укр. культ. діячами за українізації і були пізніше переслідувані або й страчені як націоналісти.

Література: М а й с т р е н к о І. Історія Ком. партії України. Мюнхен 1979.

І. Мигул

Українсько-російські культурні взаємини відбувалися на протязі століть на відтинках освіти, філософії, літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, театру, кіно, музики.

До 30-их рр. 17 в. вони мали спорадичний характер. Але після заснування 1632 Київ. Колеґії (згодом - Києво-Могилянська Академія), що була на той час єдиним вищим навчальним закладом правос. світу, росіяни стали приїздити до Києва з метою здобути добру освіту. Зі свого боку київ. культ. еліта прагнула допомогти Росії у підготові освічених людей, про що свідчить лист митр. П. Могили до царя Михайла Федоровича (1640) з пропозицією відкрити у Москві школу, в якій викладатимуть київ. вчителі. Цей лист лишився без відповіді, але 1649 цар Олексій звернувся до київ. митр. С. Косова з проханням вислати до Москви двох досвідчених ченців для перегляду літургійних кн. та перевірки перекладу Біблії з грец. мови на слов. Академія негайно вислала своїх найкращих фахівців Є. *Славинецького* та А. *Корецького-Сатановського*, до яких через рік приєднався Д. Птицький. Є. Славинецький інтенсивно працював у Москві протягом 26 рр. (1649-75) як педагог, перекладач і лексикограф. 1653 він організував у моск. Чудовому манастирі першу гр.-латинську школу й став її ректором. Є. Славинецький створив у Москві "Лексикон греко-славено-латинський" та "Філол. лексикон", а також переклади творів Івана Золотоустого та Івана Дамаскина. Він допомагав патріярхові Никонові виправляти переклади богослуж-

бових кн. 1664 до Москви приїздить вихованець Києво-Могилянської Академії С. Полоцький. Він запровадив у Росії силабічну поезію, написавши низку зб. віршів ("Вертоград многоцвітний", "Рифмологіон"). С. Полоцький заснував при Заіконоспаському манастирі слов'яно-гр.-латинську школу (1665), згодом перетворену на Слов'яно-Гр.-Латинську Академію, проєкт якої так само підготував він. Є. Славинецький та С. Полоцький запровадили в Росії жанр панегіриків, що виголошувалися під час урочистих церемоній у присутності царя.

Праця київ. викладачів сприяла піднесенню рівня освіти в Росії. На основі парафіяльних шкіл, які давали лише початкові знання ц.-слов. мови, кияни створювали заклади сер., а іноді навіть вищої освіти, запроваджуючи до програм викладання філософії та богословія.

Після укладення Переяславської угоди (1654) почалося поступове обмеження прав України й підпорядкування її Росії. У сфері культури колонізаторська політика рос. уряду переслідувала подвійну мету: максимально використати великий інтелектуальний потенціял України в інтересах розбудови рос. держави і максимально послабити Україну духовно, перетворивши її на рос. периферію - "Малоросію".

Перше з зазначених тут завдань рос. влада почала виконувати невдовзі після Переяслава. Визначні укр. церк. діячі та письм. Т. Прокопович, С. *Яворський,* Д. *Туптало* та ін. змушені були покинути Україну, ставши близькими співр. Петра І й ієрархами рос. церкви. Слідом за ними велика кількість укр. свящ., у масі своїй більш освічених порівняно з рос., одержали парафії у Росії й залишили Україну. З України було запрошено до Москви вчених теологів для виправлення перекладів богослужбових кн. Систематично вивозилося до царського двору в Москві та до моск. соборів молодих укр. співаків. Цей процес набрав особливо прискореного темпу після скасування автономії укр. церкви й підпорядкування її Моск. патріярхії (1686).

Петро I, прагнучи перебороти давні традиції рос. церкви, спирався на допомогу укр. діячів. Скасувавши патріярхат, він призначив екзархом і охоронцем всерос. патріяршого престолу укр. філософа й письм., проф. Києво-Могилянської Академії С. Яворського. Ставши протектором Слов'яно-Гр.-Латинської Академії, він реформував навчання в ній за зразком Києво-Могилянської Академії та зах.-евр. ун-тів і запросив з Києва багатьох проф.: Р. Краснопольського, Й. Туробозького, О. Соколовського, Г. Госкевича, А. Стресовського та М. Канського. Їдучи до Москви, проф. часто брали з собою студентів із кляс поетики, риторики та філософії, які мали давати добрі приклади для рос. студентів і разом з тим були корисними помічниками для викладання у початкових клясах. Від 1701 до 1763 у Моск. Академії працювали 95 проф. Київ. Академії. З 25 префектів Моск. Академії 23 походили з Києва, а з 21 ректора було 18 киян. Усі вони переносили до Москви зміст і методи викладання, вироблені у Києві. Від 1706 до 1722 ректором Моск. Академії був Т. *Лопатинський,* автор теологічних студій, які протягом кількох десятиліть служили підручником для студентів. Префектом Академії у 1714-15 був І. *Кульчицький,* який згодом проповідував християнство народам Сибіру й був канонізований як святий правос. церкви. В. Лящевський, ректор у 1753-54, написав підручник грец. граматики, який був в ужитку в усіх церк. школах Росії.

Освічені українці працювали не тільки у Москві. Між 1700 і 1763 налічують у Росії 70 укр. митр., архиєп. та єп.

Від 1721 до 1750 125 викладачів, що здобули освіту в Києво-Могилянській Академії, навчали студентів у 24 рос. семінаріях (у Смоленську, Новгороді, Казані, Твері, Тобольську, Архангельську та ін. м.). У Петербурзі - новій столиці імперії було організовано 1721 дві семінарії, при Карпівському та Олександро-Невському манастирях. Першу з них заснував відомий укр. поет, драматург і церк. діяч Т. *Прокопович,* який прагнув зробити з неї зразковий навчальний заклад із ширшою програмою, що мала охопити також світські науки, як, напр., юриспруденцію (на жаль, цей його задум не здійснився). В Іркутську того самого 1721 р. було засновано церк. школу, де викладалися початкові курси китайської та монгольської мов. Через кілька рр. її реорганізував перший єп. Іркутська українець І. Кульчицький, а викладали в ній двоє кол. проф. Києво-Могилянської Академії, депортовані в Сибір архимандрит П. Малиновський та І. Максимович.

У другій пол. 18 в. кількість укр. викладачів у Москві зменшується, бо Росія в цей час починає формувати власні кадри. До того ж, політика Катерини II не заохочувала українців їхати до Росії.

Слід узяти до уваги також певне піднесення нац. гідности росіян, які не бажали визнавати переваги українців. Рос. уряд починає вживати заходів, які йдуть у тому ж напрямку. Імперський указ 1754 проголошував рівні права росіян і українців мати високі пости в манастирях і в єпископствах, що дозволяє дійти висновку про те, що перед цим указом першість належала українцям. Ін. указ 1765 уточнював, що звертатися до укр. знавців слід лише у випадках доконечної потреби.

Незважаючи на те, що від поч. 19 в. в Україні насаджувано рос. систему освіти і не тільки викладання укр. мовою, але навіть вивчення українознавчих дисциплін було заборонено, низка укр. вчених справила істотний вплив на розвиток рос. науки. Ідеолог Кирило-Методіївського Братства, укр. історик і письм. М. *Костомаров* був одним із провідних істориків Росії. Укр. педагог К. Ушинський став клясиком рос. педагогіки. Українець В. *Вернадський,* засновник і перший през. УАН, д. чл. НТШ, був д. чл. Рос. Академії Наук, проф. Моск. Ун-ту і став найвизначнішим рос. геохеміком та біохеміком, основоположником (разом із П. Тейяр де Шарденом) учення про ноосферу. Укр. педагог А. *Макаренко* розробив методи виховання молоді у колективі, які було поширено на Росію та ін. респ. кол. СССР. У повоєнний час такого самого поширення набули методи укр. педагога В. Сухомлинського, який дбав про всебічний розвиток особистости учнів, зокрема за допомогою їх естетичного виховання.

У галузі філософії великий вплив на рос. мислителів справив оригінальний укр. містик 18 в. Г. Сковорода, якого, зокрема, високо цінував Л. Толстой. Наприкін. 18 - на поч. 19 в. автори основних філос. творів рос. мовою, а також перекладачі, що виробили рос. філос. термінологію, були українці. Серед них виділяються П. Величковський та С. Гамалія. Українець Д. Кавунник-Веланський, вихованець Київ. Академії, пропаґував у Росії вчення Ф. Шеллінґа, викладаючи філософію у петербурзькій Військ.-Мед. Академії. М. Костомаров, досліджуючи минуле України й Росії, зробив внесок в етнологію та культурологію обох народів, встановивши їх відмінні риси (у праці "Две русские народности", 1861). Укр. філософ П. Юркевич був проф. Київ. Академії, а пізніше Моск. Ун-ту, розвивав своєрідну "філософію серця" й був учителем одного з найвизначніших рос. філософів В. Соловйова. Укр. вчений О. *Потебня* дав у чотиритомному творі "Из записок по русской грамматике" філос. тлумачення розвитку численних явищ рос. мови і справив великий вплив на подальший розвиток рос. лінґвістики. Після встановлення в Україні больш. влади будь-який розвиток укр. філософії став неможливий. Обов'язкове запровадження догм марксизму-ленінізму, до того ж щоразу перетлумачуваних, виходячи з потреб поточної партійної політики, знищило самі підстави існування філос. думки.

Особливу ролю в розвитку рос. культури відограв українець М. *Гоголь.* Недарма М. Чернишевський назвав усю першу пол. 19 в. "гоголівським періодом рос. літератури". Традиції укр. барокко, трансформовані й оновлені генієм Гоголя, були ним перенесені на рос. ґрунт, спричинившися до створення рос. прози. Усі визначні рос. письм. 19 в. на чолі з Л. Толстим та Ф. Достоєвським розвивали те, що було започатковано Гоголем: тему простої, "маленької" людини у байдужому, а часто й ворожому до неї середовищі; тему влади грошей над людиною, що призводить до її духовної загибелі; тему природного оптимізму людини з народу, яка черпає силу в нар. моралі; тему незламного патріотизму й зневаги до смерти в ім'я вітчизни; тему морального вдосконалення людини. Драматургія Гоголя з властивим їй зображенням абсурдних ситуацій, у які попадають персонажі, віддзеркалилася через півстоліття після його смерти у творчості А. Чехова, а своєрідне переплітання реальности з фантастикою - у прозі М. Булґакова. Жоден ін. рос. прозаїк не мав такого впливу на своїх наступників, як українець Гоголь.

Укр. тема розроблялася в рос. літературі й до Гоголя, але вона часто подавалась у невірному освітленні. Так, відомий комедіограф О. Шаховський малював Україну в ідилічних тонах, а досить популярний автор першої пол. 19 в. Ф. Булґарін у романі "Дмитрий Самозванец" (1830) зображував Запор. Січ як збіговисько розбишак і злодіїв. Гоголівські

"Вечера на хуторе близ Диканьки" (1831) спростували ідилічні уявлення про Україну, а повість Гоголя "Тарас Бульба" (1835) стала, по суті, гідною відповіддю на булґарінські вигадки, показавши Січ згідно з іст. правдою, засвідченою і літописами, і нар. творчістю. Заслугою Гоголя в розгортанні та поглибленні укр. теми в рос. літературі було також змалювання контрасту між героїчним минулим України і мізерним, дріб'язковим існуванням її сучасних Гоголеві меш. Згодом це кричуще протиріччя стало одним із мотивів поезії Т. Шевченка, який у вірші "Гоголь" підкреслив спорідненість своєї творчости з гоголівською.

Багато укр. письм. першої пол. 19 в. писали свої твори не тільки укр., а й рос. мовою (Є. Гребінка, П. Гулак-Артемовський, Г. Квітка-Основ'яненко та ін.), маючи для цього різні підстави: брак укр. періодики, відсутність укр. в-в, бажання мати ширшу, "загальнодерж." читацьку авдиторію та ін. Але які б не були причини появи рос. творів, написаних укр. письм., вони відогравали позитивну ролю в рос. суспільстві, подаючи неспотворені відомості про Україну і знайомлячи рос. читачів "з перших рук" зі звичаями, побутом, віруваннями українців, з історією України. До таких творів належать роман "Пан Халявський" та повісті "Ганнуся", "Предания о Гаркуше" Г. Квітки-Основ'яненка, поема "Богдан", повість "Нежинский полковник Золотаренко", роман "Чайковский" Є. Гребінки, та ін.

Окреме місце серед цих письм. належить Т. Шевченкові. Дві його поеми, одна поезія і всі прозові твори писано рос. мовою. Часом Шевченко звертався до рос. мови з мотивів суто особистих. Так, поштовхом до написання поеми "Тризна" була зустріч поета з його приятелькою В. Репніною, яка не володіла укр. мовою і для якої він написав цей твір по-рос. З погляду естетичного рос. поеми не йдуть у порівняння з укр. творами Шевченка: в них відчувається, по-перше, скутість автора вимогами романтичного стилю, який панував на той час у рос. поезії, і, по-друге, неможливість, пишучи чужою мовою, звернутися до скарбів рідного фолкльору, від якого невіддільна укр. творчість Шевченка. Дев'ять рос. повістей Шевченка, що дійшли до нас, були написані на засланні, коли замовкла укр. муза поета, якому було "височайше" заборонено писати й малювати. Шевченко сподівався побачити надрукованими хоча б ці свої твори, проте надії його не справдилися, і опубліковані вони були вже після смерти автора. Повісті Шевченка були написані на рівні таких тогочасних рос. творів, як нариси В. Даля чи окремі оп. з "Записок охотника" І. Турґенєва, проте їм далеко до геніяльної поезії Кобзаря. Важко судити, чим саме це зумовлено: чи тим, що Шевченко писав їх нерідною мовою, чи тим, що він взагалі не мав таланту прозаїка (адже він не писав укр. прози). Але в історію укр.-рос. літ. взаємин ці Шевченкові твори увійшли, протягом останніх десятиліть їх було багато разів видано великими тиражами, і завдяки численним автобіографічним елементам, що в них містяться, рос. читач може краще уявити собі особу укр. поета і його оточення.

Серед визначних рос. поетів, які у 19 в. зверталися до укр. тематики, були К. *Рилєєв,* О. *Пушкін,* М. Лермонтов та О. *Толстой.* У творчості Рилєєва акумулювалися його враження від трьохрічного побуту в Україні і від читання навіяних укр. фолкльором "Дум" поль. поета Ю. Нємцевича. У передмові до власних "Дум" Рилєєв писав: "Дума - стародавня спадщина півд. братів наших... Ще й досі українці співають думи про героїв своїх: Дорошенка, Нечая, Сагайдачного, Палія, - і самому Мазепі приписують створення однієї з них". З заг. кількости 25 дум, що увійшли до кн. Рилєєва, майже пол. (11) тематично пов'язана з Україною, а серед персонажів "Дум" є такі ключові для історії України постаті, як Б. Хмельницький і Мазепа. Образ Мазепи виступає й у пізніших творах рос. поета. У поемах "Войнаровський" і "Наливайко" автор уславлює борців за нац. та соц. визволення України. Знаменно, що декабристські ідеї страченого Миколою I Рилєєва виливалися в образи героїв укр. історії. Поема "Войнаровський" стала поштовхом для написання О. Пушкіном його поеми "Полтава", де події історії України поч. 18 в. подано в дусі офіц. рос. історіографії того часу, і Мазепу трактовано як "гетьмана-злочинця". Укр. мотиви звучать також у баляді Пушкіна "Гусар", в якій помітний вплив деяких ситуацій "Пропавшей грамоты" Гоголя. Звертався до укр. тем і М. Лермонтов (поезії "Два сокола", "Песня барда", вільний переклад 5-ої пісні поеми Байрона "Мазепа"), але особливо цікавий

його вірш, присвячений В. Щербатовій, що походила з укр. роду Штеричів ("На светские цепи..."). Паралельно розвиваючи й поглиблюючи образи жінки і її вітчизни - України, автор висловлює захоплення і розкішною природою України, і незламним характером українців. На поч. другої пол. 19 в. укр. тема майстерно розроблялася рос. поетом О. Толстим, який народився на Чернігівщині й був з материнської лінії правнуком останнього гетьмана України К. Розумовського. Наслідуючи широко відому "Пісню Міньйони" Й.-В. Ґете, в якій нім. поет оспівав Італію, Толстой створив справжній гімн на честь України, не уникнувши, щоправда, певної ідеалізації життя укр. селян.

Поміж рос. прозаїків - авторів творів про Україну треба назвати О. Сомова, В. *Наріжного,* вже згаданого Ф. Булґаріна, А. Погорельського, М. *Лєскова,* А. *Чехова,* О. Купріна, а в сов. часи - І. Бабеля, М. Островського, В. Катаєва. "Малоросійська бувальщина", як визначив сам автор жанр свого твору, "Гайдамак" Сомова перейнята щирою симпатією до України, яка "відчула солодощі свободи й самобутности нар. і скинула з себе ярмо підступного гнобителя". Більшість творів Сомова - фантастичні оп., в яких відбито традиційні вірування українців. Проте в рос. творах про Україну домінувала не фантастика, а історія. За перші п'ять десятиліть 19 в. в Росії було опубліковано кілька десятків романів з історії України - про Б. Хмельницького, про Мазепу та про гайдамаків. Увесь цей величезний цикл творів було започатковано романом Ф. Ґлінки "Зиновий Богдан Хмельницкий, или Освобожденная Малороссия" (1816).

Українець В. Наріжний вважається найвизначнішим попередником Гоголя в рос. літературі. У другій пол. його творчости домінує укр. тема, яку він розробляє з властивими йому ліризмом у змалюванні позитивних героїв і сатирою в зображенні неґативних персонажів. Такий його роман виховання, написаний під впливом ідей філософів-просвітителів "Аристион, или Перевоспитание", де подано галерею яскравих типів: скнари Тараха, який ошукує власних кріпаків, веселуна Сильвестра, який гайнує своє госпво, проводячи увесь час на ловах, та ін. Дія твору відбувається частково в Україні, частково - у Петербурзі, і протиставлення пустопорожньої столичної "золотої молоді" і працелюбного селянства проведено в романі досить переконливо. У повісті "Бурсак" Наріжний розповідає про незвичайні пригоди Неона, сина сіль. дяка. Дія твору відбувається за часів Хмельницького, отже, в ньому поєднано елементи авантюрного й іст. романів. Але найбільш глибоким твором Наріжного став його останній роман "Два Івана, или Страсть к нуждам", у якому змальовано бездуховний побут дрібної шляхти, вузькість її інтересів, дріб'язковість та пиху. Завдяки псих. переконливості виведених автором типів рос. критика вважала українця Наріжного творцем рос. ориґінального роману. Перед смертю письм. працював над іст. романом "Гаркуша, малороссийский разбойник", що залишився незавершеним. Постійний інтерес Наріжного до України виявився також у появі в його романі "Российский Жильблаз" мандрівного філософа Особняка, який має риси схожости з Г. Сковородою. Моральна безкомпромісність філософа завдала йому багато прикрощів та лиха, він змушений був назавжди залишити працю вчителя, але, як і його славнозвісний прототип, продовжував вести життя, відповідне до своїх нахилів та правил: "триматися істини, не підлещуватися, не гнути спину, зневажати все зайве й ні в кому не мати потреби".

У другій пол. 19 в. укр. тема втрачає в рос. літературі те виняткове місце, яке вона посідала у першій його пол. Це наслідки тривалої колоніяльної політики царського уряду, викорінення решток укр. автономії, через що Україна дедалі швидше втрачала свої відмінні риси й штучно "зближувалася" з рештою імперії. Зникнення укр. "екзотики", певна річ, не сприяло збереженню минулого інтересу до України з боку рос. авторів. Але й у цей час з'являлися талановиті твори, які знайомили рос. публіку з різними сторонами укр. життя. До них насамперед слід віднести кольоритні нариси М. Лєскова "Печерские антики", навіяні десятилітнім життям письм. у Києві, а також низку його оп., перев. з побуту укр. сіль. духівництва. Високою поезією віє від повісти О. Купріна "Олеся", дія якої розгортається у Поліссі. Молода дівчина-героїня повісти не просто "близька до природи", вона відчуває себе частиною навколишньої природи, і це зумовляє цілісність її світовідчуття і стійкість почуттів, що виявляється

особливо переконливо у порівнянні з хиткою й слабкою психікою чоловічого персонажа повісти. Образ Олесі ніби продовжує в рос. прозі галерею жін. образів, створених в укр. літературі, починаючи від поем Шевченка. Надхненні картини природи укр. степу намалював А. Чехов, рос. автор укр. походження, у повісті "Степь". У цій повісті трапляється також чимало епізодичних персонажів - українців, а також людей ін. національностей - типових меш. Степ. України.

За сов. часів догми "інтернаціоналізму", а згодом - заходи, спрямовані на відверту русифікацію всіх ділянок суспільного життя в Україні, не сприяли правдивому висвітленню в рос. літературі укр. проблем. Замість реальної України змальовувано Україну вигадану, яка відповідала ідеологічним вимогам больш. пропаґанди. Отже, кожен, хто писав про Україну, мав так чи інакше до діла з "потребами" викриття "укр. буржуазного націоналізму", уславлення "благотворного впливу культури старшого брата - рос. народу на укр. культуру" тощо.

У 20 в. укр.-рос. культ. взаємини тривали й у діяспорі. Так укр. філософ і літературознавець Д. Чижевський написав широко відомі праці з історії рос. літератури.

У галузі образотворчого мистецтва Україна вже в 16-17 вв. набагато випереджала Росію, про що свідчать систематичні запрошення укр. малярів до Москви для створення царських портретів - "парсун". У сер. 17 в. у Москві працювали укр. маляр Варлаам і різьбар Антоній, а наприкін. 17 в. на роботи в Оружейній палаті було запрошено київ. ґраверів Л. Тарасевича та І. Щирського. Виняткову ролю в розвитку рос. малярства відограли київ. мистці Д. Левицький та Л. Боровиковський. Працюючи в Росії, вони стали найвизначнішими майстрами портрета кін. 18 - поч. 19 в. Численні залі Рос. музею в Петербурзі заповнено портретами, що їх виконали ці художники, прищепивши рос. малярству мистецтво композиції та тонке відчуття естетичної виразности кольору. Українець І. Мартос, який працював у Москві, був найбільш відомим рос. скульптором поч. 19 в. Але перше місце в рос. образотворчому мистецтві належить українцеві І. *Рєпінові,* який працював у другій пол. 19 - першій третині 20 в. Поміж його творами на укр. теми виділяється велика картина "Запорожці пишуть листа до тур. султана", перейнята духом гоголівського "Тараса Бульби". Картина існує у двох варіянтах. Консультантом Рєпіна під час підготовки "Запорожців" був відомий укр. історик Д. Яворницький, змальований на картині в образі писаря. Картина Рєпіна уславлює укр. нац. характер, який з найбільшою силою виявився у боротьбі запор. козацтва за свободу вітчизни. Важливо також, що створено "Запорожців" було в часи нещадного переслідування українства з боку царського уряду, отже, вона стала своєрідним викликом офіц. політиці Росії. Відомі також ілюстрації Рєпіна до поеми Шевченка "Кавказ" та остання його картина "Гопак" - яскравий образ поширеного укр. танцю. Серед рос. малярів, які зверталися до укр. тем, назвемо К. Маковського, автора картини "Русалки" - своєрідної ілюстрації до повісти Гоголя "Майская ночь, или Утопленница", А. Куїнджі - пейзажиста, співця укр. природи (картина "Ніч на Дніпрі" та ін.). Серед проф. Моск. Училища Живопису, Скульптури та Архітектури були укр. малярі К. Трутовський та С. Світославський. Наприкін. 19 в. група відомих рос. мистців працювала у Києві над розписами Володимирського собору (В. Васнецов, М. Врубель, М. Нестеров та ін.).

На терені архітектури через дедалі більше підпорядкування укр. життя імперському центру звужується поле діяльности для укр. архітектів, а рос. архітекти (в тому ч. й іноземного походження) дістають ширші можливості для праці в Україні. Вони є авторами низки визначних споруд у стилі барокко (Б. Растреллі - Андріївська церква та Маріїнський палац у Києві) та клясицизму (А. Захаров - адміністративні споруди у центрі Полтави, будинок губернатора в Чернігові, Чорноморський шпиталь у Херсоні, Преображенський собор у Катеринославі; Ж. Тома де Томон - театр і шпиталь в Одесі; Ф. Боффо - палац Воронцова, Потьомкінські сходи та низка будинків в Одесі та ін.). Укр. архітект П. Ярославський у другій пол. 18 в. вчився в Москві в рос. архітекта В. Баженова. Автором проєкту забудови Хрещатика у Києві після другої світової війни був (у співавторстві з укр. архітектами) рос. архітект О. *Власов.* Серед пам'ятників, споруджених в Україні рос. скульпторами, виділяються пам'ятники

кн. Володимирові В. (автор - П. Клодт) та Б. Хмельницькому (автор - М. Микешин) у Києві, а також створені М. *Манізером* пам'ятники Т. Шевченкові у Харкові, Києві та Каневі й пам'ятник І. Рєпінові у Чугуєві. Після погрому укр. культури на поч. 1930-их рр. в архітектурі України став панувати насаджуваний Москвою безбарвний бундючний імперський стиль, що найбільш повно виявився в будинку Ради Мін. у Києві (автор - рос. архітект І. Фомін) та в монументальному комплексі "Укр. музей історії В. Вітчизняної війни 1941-45 рр." на схилах Дніпра у Києві, увінчаному колосальною постаттю Матері-Вітчизни (за проєктом рос. скульптора Є. Вучетича), що опоганила вид міста.

На терені театрального мистецтва треба насамперед мати на увазі велике значення гри на сцені Моск. Малого Театру видатного укр. актора М. *Щепкіна* - новатора, що переборов традиції клясицизму і запровадив у рос. театр реалізм, забарвлений чутливістю, властивою укр. нац. традиції. Згодом велике враження на рос. публіку й певний вплив на розвиток рос. сценічного мистецтва справив укр. "театр корифеїв", який ґастролював наприкін. 19 в. у Петербурзі, чаруючи глядачів чудовим акторським ансамблем та органічною єдністю слова й пісні у виставах. За сов. часів, після арешту 1933 великого укр. режисера Л. Курбаса й розгону його театру "Березіль", що було частиною погрому укр. культури, організованого большевиками, укр. театр змушено копіювати стиль вистав двох рос. театрів, визнаних "провідними", - моск. Малого та Художнього театрів. Найбільш відомим сов. драматургом стає в цей час українець О. Корнійчук, п'єси якого становлять гібрид укр. сантиментальности з ком. партійністю, ілюструючи останні ухвали моск. ЦК. Драми й комедії Корнійчука у 1930-50-их рр. мають упривілейоване місце не тільки на укр., а й на рос. сцені.

Перші кіноательє в Україні було організовано під час першої світової війни у Києві та Одесі. Тоді ж рос. режисер П. Чардинін ставить кілька фільмів на укр. теми: "Тарас Бульба", "Ніч перед Різдвом", "Наталка Полтавка". Після появи в укр. кінематографії таких визначних режисерів, як експресіоніст О. Довженко та конструктивіст І. Кавалерідзе (друга пол. 1920-их рр.), і особливо після вимушеного переїзду О. Довженка до Москви, де він викладав у Всесоюзному Держ. Ін-ті Кіномистецтва, помітний вплив укр. кіно на рос., зокрема на формування поетичного струменя в ньому (А. Тарковський та ін.).

Вирішальну ролю у розвитку рос. муз. мистецтва відограв укр. композитор, теоретик музики й педагог М. Дилецький, який працював у Москві від кін. 1670-их рр. Він запровадив багатоголосний хоровий партесний спів, рекомендував збагачувати нар. мелодіями церк. музику й був учителем багатьох рос. композиторів (В. Титова та ін.). У 18 в. найвизначнішими композиторами Росії були українці М. Березовський (працював у Петербурзі кілька рр. перед ранньою загибеллю), А. Ведель (дириґував капелю у Москві) та Д. Бортнянський - управитель Придворної Капелі у Петербурзі, автор понад 100 церк. творів, реформатор співу Сх. Церкви. У 19 в. найбільші рос. композитори систематично звертаються до укр. тематики: П. Чайковський (опери "Черевички", "Мазепа", романс "Вечір" та дует "На вгороді коло броду" на слова Т. Шевченка та ін.), М. Мусорґський (опера "Сорочинський ярмарок", кілька пісень на тексти Т. Шевченка), М. Римський-Корсаков (опери "Майська ніч" та "Ніч перед Різдвом"). Учнем останнього був великий укр. композитор М. Лисенко. У 20 в. багато укр. співаків стали окрасою рос. оперної сцени (І. Козловський, Г. Вишневська та ін.).

За сов. часів проблеми укр.-рос. культ. взаємин витлумачувано в дусі офіц. ідеології, згідно з якою укр. культура завдячує своїм розвитком "благотворному впливу" рос. культури. Вплив укр. культури на рос. всіляко применшувався.

Див. також *Росія, Росія і Україна, Росіяни на Україні, Русифікація.*

Література: Пекарский П. Наука и литература в России при Петре Великом. П. 1862; Пыпин А. Спор между южанами и северянами. В кн. История русской этнографии. Т. III. П. 1891; Баштовий І. (Нечуй-Левицький І.) Українство на літ. позвах з Московщиною. Л. 1891; Эйгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в. М. 1899; Петров Н. Южно-русский народный элемент в ранних произведениях Н. В. Гоголя. Памяти Гоголя. К. 1902; Струве П. Общерусская культура и украинскнй партикуляризм. "Русская Мысль", ч. 1, 1912; Маслов В. Литературная деятельность К. Ф. Рылеева. К. 1912; Харлампович К. Малороссийское влия-

ние на великорусскую церковную жизнь. Т. I. Казань 1914. Перевид. Гага-Париж 1968; Грінченко Б. (Вартовий П.) Листи з України Наддніпрянської. 2 вид. К. 1917; Тучапський П. Роля Драгоманова в суспільному рухові Росії й України. "Україна", кн. 2-3, 1926; Сиповський В. Україна в рос. письменстві. I. (1801-1850 pp.). Зб. Іст.-Філол. Відділу УАН, т. 59. К. 1928; Дорошкевич О. Укр. культура в двох столицях Росії. К. 1945; Русско-украинские литературные связи. М. 1951; Ґец Б. Укр. і рос. стихії у Гоголя. Літ.-Наук. Збірник, I. Нью-Йорк 1952; Филипович П. Укр. стихія в творчості Гоголя. Вінніпеґ 1952; Рос.-укр. літ. єднання. К. 1953; Єднання братніх літератур. К. 1954; Йосипенко М. У творчій співдружбі. Укр.-рос. театральні зв'яжки. К. 1954; Крутікова Н. Гоголь та укр. література. К. 1957; Пригодій М. Діалектика зближення літератур. Взаємозв'язки рос. та укр. радянських літератур у процесі їх становлення. 1925-1934. К. 1970; Корниенко И. Кино Советской Украины. М. 1975; М. Г. Чернишевський і укр. література. Зб. статей. К. 1978; Давыдова И. В созвездии братских культур. Русские театры на Украине. 1917-1982. К. 1982; Новиченко Л. Від учора до завтра. Літ.-кр-ит. статті. К. 1983; Голубенко П. Україна і Росія у світлі культ. взаємин. Нью-Йорк - Париж - Торонто 1987.

В. Коптілов

Українці, одна з галузів сх. слов'янства, основне і корінне населення України з питоменною етнічно-антропологічною характеристикою (див. *Етнографія, Антропологія* в ЕУ 1); згідно з панівним в Сх. Европі етнічним поняттям національности, під У. розуміють людей, що говорять укр. мовою як рідною (об'єктивний критерій), навіть якщо вони не мають активної нац. свідомости, або тих, що самі себе визначають У. (суб'єктивний критерій), навіть якщо вони втратили укр. мову. Спроба ввести територіяльно-політ. поняття укр. національности за зах.-евр. зразком (В. Липинський) не мала успіху. Проте серед нац. меншостей України подекуди існували прояви прив'язання до рідної землі, тобто укр. територіяльного патріотизму, що в УССР набрало форми переконання, що всі постійні меш. України є її громадянами, незалежно від етнічного походження та розмовної мови. У Декларації про держ. суверенітет України 16.7.1990 зазначено, що "громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України".

Назва. Найстарша нац. назва У. - русини (русь, русичі, руси; по-латинському Russi, Rutheni, Ruteni), яка у 10-12 вв. стосувалася тільки до У., а згодом поширилася і на півн.-сх. слов'ян (була "вкрадена", за М. Костомаровим). Проте півн.-сх. група прийняла тільки прикметникову назву "русские", тобто спочатку були тільки підвладними Руси.

З другої пол. 16 і в 17 в. росіяни називали У. "черкасами", мабуть, тому, що в околицях Черкас знаходилося багато коз. осель. Деякі дослідники пов'язують етнонім "черкаси" з півн.-кавказькими адиґами або чорними клобуками. В укр. коз.-гетьманській державі 17-18 вв. прищепилася назва "малоросіяни" від назви Мала Русь (з традиції патріяршої канцелярії в Царгороді на поч. 14 в.), відновлена укр. книжниками 17 в. Ця назва вживалася ще в 19 в. рос. адміністрацією і чужинцями аж до 1917. Проте в 1860-их рр. на Сх. Україні почався опір проти цієї назви, яка вважалася принизливою, як і назва "хахли", хоча і зараз остання назва поширена на Білгородщині, Вороніжчині, Курщині для відзначення, що "українці живуть на Україні" (фактор державности).

Під впливом М. Костомарова ("Книги битія укр. народу", 1847) і Т. Шевченка прищепилася назва "українці", похідна від назви Україна, яка вперше була занотована в Київ. літописі під 1187 і спорадично з'являлася у формі "украйняни" (літопис під 1268), "українники" чи "народ український" на означення меш. України. При кін. 18 - на поч. 19 в. ця назва в офіц. номенклятурі мала тільки реґіональне значення - "слобожани". У поль. термінології 19 в. У. називали меш. Київщини. Для австро-угор. У. назва "українці" означала - земляки з Рос. Імперії аж до поч. 20 в. Нова назва прищепилася широко в Галичині й на Буковині щойно в перщій чверті 20 в., на Закарпатті у 1930-их рр., на Пряшівщині в кін. 1940-их рр. Давня назва "малоросіяни","малороси" вживалася для означення національно малосвідомих У., прихильників "триєдиної Руси". У 19 в. в обігу була також назва "південні (южні, югові) руси" (напр., "Словниця укр. або югоруської мови" Ф. Піскунова, 1873), але вона ніколи не вийшла поза книжний ужиток.

Демографічно-статистичні дані. До останньої чверти 19 в. У. жили, за малими виїмками, на основних, корінних укр. землях, приблизно на тих самих просторах, що й сьогодні складають етнічні укр. землі. В останні десятиліття 19 в. У. почали масово еміґрувати з Рос. Імперії на Схід, перев. до Азії, а з Австро-Угорщини на Захід, за океан. Кількість У. поза основною територією України зросла з одного (1880) до 14 млн (1989), що становить 1/4 всіх У. у світі. Дані про У. еміґрації-діяспори є тільки приблизні, бо в більшості країн переписи не провадяться за нац. приналежністю, і доводиться вдаватися до оцінок на основі даних церк. і гром. орг-цій.

Сьогодні У. живуть на всіх континентах, за винятком Африки. Найбільше ч. їх перебуває в Европі (44 млн), Азії (5 млн), Америці - Півн. і Півд. (2,5 млн) й Австралії (35 тис.). Сов. статистика спирається на самовизначенні, що в умовах тоталітарного і шовіністичного рос. тиску, особливо поза межами УССР, та низької нац. свідомости на деяких укр. периферіях веде до заниження чисельности У. Тому, поруч офіц. сов. статистики, паралельно наводимо оцінку, подану в ЕУ, до 1980, встановлену В. Кубійовичем.

Українці у світі в 18-20 вв. (у млн)

Рік	На основній укр. території; згодом у межах УССР	Поза Україною включно з заокеанською територією (дані ЕУ)	Разом	За сов. джерелами
1719	4,91	0,83	5,74[1)]	-
1772-82	5,81	-	5,81[2)]	-
1795	8,70	1,74	10,44[1)]	-
1842	13,12	-	13,12[3)]	-
1858	12,78	3,24	16,02[1)]	-
1880	24,80	1,20	26,00[4)]	-
1897-1900	21,00	5,39	26,39[1)]	-
1914	35,90	4,30	40,20[4)]	-
1926-31	27,57	9,50	37,07[1)]	-
1933	38,20	6,30	44,50[4)]	-
1939	29,60	6,00	35,60[1)]	-
1959	32,16	11,00	43,16[5)]	38,30[1)]
1970	35,28	12,00	47,28[5)]	43,00[1)]
1979	36,49	13,00	49,49[5)]	44,08[1)]
1989	37,40	14,46	51,86[5)]	46,14[6)]

1) Брук С., Кабузан В. Численность и расселение украинского населения в мире. "Советская этнография", 5, 1981; Наулко В. Етнічний склад васелення України. "Радявська школа", 3, 1990.
2) Heym J. Versuch einer vollständigen geographisch-topographischen Enzyklopädie des Rnssischen Reichs. Ґеттінґен 1796; крім того, етнічні дані з Галичини, Буковини і Закарпаття.
3) Šafarik P. Slovensky narodopis. 4 вид. Прага 1955.
4) Ukraine: A Concise Encyclopaedia. Vol. I. Торонто 1963.
5) Оцінка ЕУ.
6) Наулко В., Чорна Н. Динаміка чисельності і розміщення українців у світі (18-20 ст.). "Нар. творчість та етнографія", 5, 1990.

З наведеної табл. видно, що, завдяки високому природному приростові, приблизно 18-20‰ на рік, ч. У. до 1914 постійно зростало. Згодом винятками були часи першої і другої світових війн, голоду на Україні 1921-23, а особливо великого голоду 1932-33. Після другої світової війни природний приріст У. знизився, а почавши з сер. 1980-их рр. він один з найнижчих серед народів Сх. Европи. Тому і збільшен-

ня ч. У. незначне. На це мала вплив і значна урбанізація України, яка за останні 60 рр. зросла більш ніж втричі.

Розміщення У. на 1989 по країнах поселення за сов. статистикою і приблизну оцінку ЕУ подає наступна табл.:

Українці у світі на 1989

	Сов. статистика	Оцінка ЕУ
УССР	37 500 000	37 400 000
РСФСР	4 400 000	8 000 000
Білорусь	290 000	800 000
Казахстан	900 000	900 000
Киргизстан	108 000	300 000
Узбекістан	154 000	154 000
Молдавія	600 000	561 000
Грузія	52 000	52 000
Латвія	92 000	92 000
Литва	45 000	45 000
Естонія	48 000	48 000
Туркменістан	36 000	37 000
Таджикістан	41 000	36 000
Азербайджан	32 000	26 000
Вірменія	8 000	9 000
СССР	44 306 000	48 460 000
Польща	300 000	400 000
Румунія	55 000	160 000
Чехо-Словаччина	47 000	150 000
Юґославія	45 000	45 000
Болгарія	2 000	2 000
Угорщина	3 000	3 000
Сателіти	452 000	760 000
Німеччина	20 000	20 000
Великобрітанія	30 000	30 000
Франція	30 000	30 000
Австрія	5 000	5 000
Бельґія	3 000	3 000
Інші	5 000	5 000
Зах. Европа	93 000	93 000
ЗДА	500 000	1 350 000
Канада	530 000	750 000
Бразілія	50 000	200 000
Арґентіна	100 000	200 000
Параґвай	10 000	8 000
Уруґвай	8 000	6 000
Венесуела	2 000	2 000
Америка	1 200 000	2 516 000
Австралія	20 000	35 000
Разом	46 071 000*)	51 864 000

*) 46 136 000, дані В. Наулка.

Вживання укр. мови як рідної ступнево зменшується серед У. в СССР, напр., з 85,7% 1970 до 82,8% 1979 і 81,1% 1989 (в УССР - 87,7%), як і деінде в світі. Проте й тут треба брати сов. статистику з застереженням з названих вище причин. Причиною відходу від нац. мови є не тільки політика окупантів, але й слабий опір русифікації з боку У. Свідомі цієї загрози деякі укр. діячі припускали можливість існування У. як нації й без укр. мови. Однак ця ідея не знайшла прихильників.

Постійними оборонцями укр. мови в сов. дійсності були насамперед укр. письм., а за останніх рр. укр. партії й гром. орг-ції. Для оборони й розвитку укр. мови 1989 засновано Т-во укр. мови ім. Т. Шевченка "Просвіта", яке повело акцію за удержавлення укр. мови (закон введено в дію 1.1.1990) і її поширення в навчальних закладах, держ. і адміністративних установах.

За численністю У. належать до найбільших націй Европи. Для порівняння подаємо ч. найбільших народів Европи на 1975 за "Укр. Радянською Енциклопедією" (1979, т. 4, стор. 78). З огляду на джерело треба припускати заниження ч. У. Народи беремо тут у широкому мовно-етнічно-іст. значенні, без огляду на держ.-політ. поділи (у млн):

росіяни	: 95,0
німці	: 76,2
італійці	: 57,3
французи	: 47
англійці	: 44,1
українці	: 40,0
поляки	: 34,0
еспанці	: 26,3
румуни	: 18,7
голляндці	: 11,4

Вага У. на відтинку політ.-культ., однак, не відповідає їх числовій вазі. Тільки відродження укр. державности може змінити цю аномалію.

Поруч національности на протязі вв. У. характеризувало їхнє віровизнання; вони були правос. або греко-католиками. На основі віросповідної приналежности в поодиноких частинах України і в країнах діяспорального поселення В. Кубійович подав віросповідний поділ У. у світі на 1932.

Віровизнання	у млн	у %
правос.	40,0	88,5
греко-католики	4,7	10,4
ін.	0,5	1,1
Разом	45,2	100%

Ці орієнтовні дані не відповідають сьогоднішній дійсності, бо за сов. режиму релігія була переслідувана, заборонялися укр. нац. церкви - правос. і гр.-кат. та ін. рел. культи, натомість держава підтримувала атеїстичну пропаґанду. Деяка зміна на рел.-церк. відтинку заіснувала з леґалізацією УАПЦ і Укр. Гр.-Кат. Церкви та прийняття закону про свободу совісти та рел. орг-цій (1990-91); опитування з травня 1993 виказав тільки 19% атеїстів у сучасній Україні; велика більшість опридділила себе до правос. церков, чи Укр. Гр.-Кат. Церкви.

Ін. числові показники - див. *Людність укр. земель, Природний рух населення, Рух людности, Еміґрація.*

Е т н о г е н е з а. Мовні й археологічні дані вказують на те, що прабатьківщина слов'ян на переломі христ. ери найправдоподібніше охоплювала землі від басейну Одри й Висли до сер. Подніпров'я, вона включала ліс. та лісостеп. реґіони півн.-зах. України: Волинь, Полісся, Правобережжя, Поділля. Півд.-укр. степи були заселені кочовиками, спочатку іранцями, потім тюрками, хоч і туди споконвіку проникала укр. хліборобська колонізація. На цій праслов. основі в 7-9 вв. постали середньовічні літописні племена, що створили базу для виникнення укр. народу. З них безпосередніми предками У. були *волиняни* (на зах. Волині й Холмщині), *деревляни* (на сх. Волині й сер. Поліссі), київ. *поляни* (можливо, послов'янщені не-слов'яни з півд. степів - "полів"), *сіверяни* (на півн. Лівобережжі). Менш ясна роля півд. племен - півд.-подільських *уличів*, півд.-басарабських *тиверців* і прикарпатських *білих хорватів.* Про поч. укр. народу і його іст. шлях М. Грушевський свідчить: "Як і диференціяція слов. племен взагалі, так і зачатки виокремлення укр. племени беруть свій поч. з глибини доіст. часів, а пізніше іст. життя лише посилювало це відособлення, ведучи укр. племена особливим шляхом, що лише часами і частково збігався з іст. еволюцією

племени великорос. чи білор. - з одного боку і поль. - з другого" ("Украинцы", 1910).

Дискусійна генеза закарпатських і мармароських У.: чи жили там перед угор. наїздом кін. 9 - поч. 10 в., чи прибули пізніше як колоністи з Галичини або Поділля. В усякому разі були там, де є, вже в 13 в. Досить пізня генеза *лемків,* певно, вислід пастушої міґрації 13-15 вв. Ще пізніше витворився масовий тип степ. і слоб. У. через повторну колонізацію 16 - поч. 19 вв., хоч на Дніпровім Низу присутність У., мабуть, ніколи не припинялася від 10 в.

Факт певних мовних спільностей У. з білорусинами і росіянами зазнає різних інтерпретацій: 1) рел. і династична спільнота 10-14 вв. за Київ. Руси - доказ існування однієї "древньоруської народности", одного праруського народу, який розпався після монгольського, лит., поль. наїздів 13-14 вв. Це стара моск. концепція, догматизована в СССР, часто повторювана на Зах.; серед укр. учених її обстоював М. Кордуба; 2) дійсно існував один народ від Карпат по Біле м., але праукр., від якого потім відділилися рос. і білор. групи, оформившись в окремі народи, - теза, яку відстоює більшість укр. дослідників; 3) відбувався складний міжетнічний процес зближень між укр., білор., новгородсько-суздальсько-владимирсько-моск. народами, деякі чинники об'єднували цілий простір, ін. його ділили (також серед цих народів), деякі тотожні явища з'являлися паралельно. На користь цієї теорії промовляє великий простір київ. федерації князівств, який чинив існування одноцільного народу просто неможливим, і її політ. незгуртованість, за винятком часів кн. Володимира В. На додаток від самого поч. були різниці субстрату: іранського, тюркського, може, й тракійського на Україні, балтицького на Білорусі, фінського в Новгороді і на півн. Сх.

Етногр. особливості У. Культура У. своїми джерелами сягає сивої давнини. При певних рисах спільности з ін., передусім слов. народами, вона відзначається яскравою самобутністю. Етногр. особливості У. найвиразніше виявляються за іст.-етногр. р-нами: Сер. Наддніпрянщина, Поділля, Полтавщина і Слобожанщина, Полісся і Волинь, Прикарпаття, Закарпаття, Півд. Україна та ін.

Однак окремі явища культури та побуту можна визнати загальнопоширеними серед У. Різноманітні сіль. поселення на Україні названо "селами", тобто поселеннями, тоді як у Росії назва "деревня" пов'язана з очищенням ліс. ділянок під оселі ("Этнография восточных славян", 1987). Найпоширенішими є багатодвірні поселення вуличного та безсистемно-вуличного типу, в Карпатах - безсистемні. Є також квартальні, радіяльні, кругові та хутірські. Двори відкриті, з незв'язаними будівлями (в Карпатах і деяких р-нах Полісся - замкнені, типу гражди). Найпоширенішими були 3-подільні хати з 4-спадовим дахом, вкритим соломою, що властиве для р-нів розвинутого хліборобства. Винятковою єдністю відзначається внутр. плянування, яке вважається однією з загальнонац. ознак укр. житла (піч повернута вустям до довгої стіни, по діягоналі від неї на покутті - стіл, до печі вздовж тильного боку прилягав піл та ін.). Це ж стосується традицій двосторонньої обмазки і побілки хатніх стін і прикрашення їх яскравим декоративним розписом. Своєрідні знаряддя праці, зокрема, всесвітньовідомий укр. плуг, засоби пересування (чумацька мажа, запор. човни, карп. плоти), традиційне вбрання з яскравовизначеними особливостями художнього оформлення в різних реґіонах. Льокальні стильові ознаки вишивки мають значні відмінності, однак скрізь вона характеризується мальовничим оздобленням і чіткою композицією (заволікання, занизування, настилування, гладь тощо). Комплекс нар. одягу, який складався з сорочки, стегнового (у жінок незшитого - плахта, запаска, горботка, у чоловіків - широкі або вузькі штани), різних видів плечового та сезонного вбрання і прикрас відбиває розвиток в усьому краї багатьох ремесел, високу культуру виробництва доморобних матеріялів, значний досвід у створенні різноманітних форм та володіння багатьма видами і технологією виготовлення та декорування одягу. Крім хліборобства і скотарства, своєрідністю відзначалися допоміжні галузі госп-ва (рибальство, мисливство, бджільництво) і домашні промисли і ремесла (кушнірство, шевство, лимарство, гончарство та ін.).

У житті укр. народу значну ролю відогравали сіль. поземельна громада (давня назва "копа", "купа"), залишки якої мали місце до поч. 20 в., традиційні звичаї взаємодопомоги і різних форм колективної праці (толока, супряга, парубоцькі і дівочі

громади), форми відпочинку молоді у сполученні з госп. роботами (вечорниці, досвітки). У. створили своєрідний нар. календар - цикл гром. аграрних свят і обрядів, які знаменували поч. і завершення виробничих процесів. З свят найбільш популярні Різдво Христове, Масляна і Великдень. Своєрідністю відзначалися новорічні та різдвяні поздоровлення - щедрівки й колядки. Якщо на Сх. Україні колядували з зіркою, на Зах. Україні - найчастіше з вертепом (шопкою). Більш широко, ніж ін. сх. слов'яни, У. відзначали весняні свята. Яскравою урочистістю відзначалися свята на честь закінчення жнив (обжинки), у Карпатах - повернення з високогірських пасовиськ - полонин. Немає аналогів у ін. народів обряду "волочити колодку", що мав місце на всьому терені України (мале поліно або патик чіпляють парубкам і дівчатам, що не одружилися в цьому весільному сезоні, а ті відкупляються від цієї "колодки").

Серед У. велика неподільна родина раніше, ніж серед ін. слов'ян, вже у 18 в., поступилася малій сім'ї, яка складалася з двох поколінь. У сімейному побуті і родинних святах збереглося багато своєрідних рис. Це стосується яскравого й урочистого весільного церемоніялу, його основних етапів, обрядових страв (коровай, гільце), обрядів єднання молодих тощо. Чільне місце у весіллі відогравало виконання святкових пісень: вони визначали послідовність обрядових дій і зміст звичаїв та обрядів. Жодне весілля не обходилося без троїстої музики (скрипка, цимбали, бубон). У весіллі У. збереглися деякі притаманні лише йому риси. Це стосується пишности обрядових церемоній, заг. характеру весілля, що відбивав своєрідність розвитку сім'ї на Україні. В ньому меншою мірою, ніж у рос. р-нах, збереглися патріярхальні пережитки. Укр. весілля, зокрема, не знало весільних голосінь молодої, покриття її голови хусткою, слізного звертання до батька з проханням не віддавати до чужої родини. У деяких р-нах, що зазначав ще Боплян, дівчина могла навіть взяти на себе ініціятиву у сватанні. До 19 в. зберігся давній звичай: у випадку відмови молода давала сватам "гарбуза". Звідси широко розповсюджений на Україні вираз: "дали гарбуза", тобто відмовили. Більшого розвитку, порівняно з росіянами та білорусами, набули обряди, пов'язані з народженням дитини, особливо очисні (зливки) і ті, що символізували прийняття дитини у сім'ю.

Важливу ролю в житті У. відогравали раціональні знання, набуті народом протягом вв. у висліді спостережень над природою і навколишнім середовищем. Деякі з них, особливо в галузі медицини, ветеринарії, фармакології, агрономії, метеорології, астрономії набули визнання у сучасній науці. Це ж стосується звичаєвого права, системи давніх правових традицій, якими визначалися взаємини між людьми, їх поведінка. Серед карп. горян, напр., вони стосувалися вибору ватажка полонинської громади (депутата), умов колективного випасу, розподілу продуктів скотарства, оплати праці чабанів. Протягом вв. народ удосконалював морально-етичні норми. Одним з чинників нар. моралі споконвічно була повага і любов до вільної праці, ствердження ідеалів добра, краси, знання свого родоводу.

Далеко за межами України відоме танцювальне мистецтво укр. народу, усна поетична творчість, зокрема, героїчний епос - *думи*, ліричні і побутові пісні, невмируще і багатобарвне образотворче мистецтво.

За останні десятиліття в побуті У. все більше поширюються заг.-евр. форми культури. Поряд з об'єктивними причинами, напр., урбанізацією, цьому сприяли і неґативні явища, зокрема, впроваджувана в СССР протягом десятиліть політика нац. нігілізму, недбале ставлення до духовних надбань народу, войовничий атеїзм. У висліді було втрачено багато прекрасних нар. традицій. За останніх рр. спостерігається їх певне відновлення. Найбільшою мірою нац.-специфічні риси зберігаються в сфері духовної культури У., у звичаях, обрядах, різних видах нар. мистецтва і творчости.

Н а ц. с в і д о м і с т ь. Нац. свідомість русинів княжої доби була династично-держ. й церк.-рел., а не мовно-етнічна, хоч уже й тоді виразно відчувалася різниця між Руссю й ін. народами: греками, "ляхами", німцями, половцями і т. д. Про це свідчить гордість за "руську землю" Іларіона (1043-50), бажання її добра у Володимира Мономаха (1086), тривогу за неї в "Слові о полку Ігоревім", похвалу її в "Слові о погибелі руської землі" (13 в.), хоч поняття "руського язика" (тобто народу) також існувало, напр., в Іларіона, в початковому літописі (поч. 12 в.). Слід

мати на увазі, що нац. свідомість середньовічної Руси, скільки вона засвідчена в тодішній літературі, - це свідомість провідної (княжо-дружинної й церк.) верстви. Тяжко судити про стан нац. свідомости нар. мас.

Упадок Гал.-Волинської держави в 14 в. і поділ її між Литвою, Польщею, Угорщиною і Молдавією змусив У. переорієнтуватися з територіяльно-держ. свідомости на почуття своєї етнічної окремішности, вираженої в першу чергу в сх. обряді і ц.-слов.-руській мові. Ця переорієнтація при своїх неґативних рисах (занепад державницького інстинкту, провінціялізація, плебеїзація) мала й позитивні: унезалежнила існування У. від політ. коньюнктур, привчила їх до самоуправности і розрахунку на власні сили, отже надала їм великої живучости як народу, майже незнищимости.

Спільна доля У. і білорусів в лит.-поль. державі 15-17 вв. витворила почуття культ.-рел. й почасти нац. спільности "руського народу" в Речі Посполитій, відмінного від "моск.". Ця спільнота зазнала деякого послаблення політ.-територіяльним поділом після Люблінської унії (1569).

Важливим моментом було "відродження іст. пам'яті" про Київ. Русь за укр. "Правос. Ренесансу" кін. 16 - поч. 17 в. (відбудова церков з княжої доби митр. П. Могилою, "Paterikon" С. Косова 1635, "Тератургіма" А. Кальнофойського 1638 й ін., які продовжують традицію старокиїв. доби). Укр. правос. маґнати й козацтво почали тоді пов'язувати себе з княжими традиціями (напр., 1621 правос. владики в Києві називали козаків "плем'ям славного народу руського..., що за Олега... Константинопіль штурмовало").

Створення Коз.-Гетьманської держави 1648 надало ін. характеру укр.-білор. зв'язкам і взаєминам. У цій державі почала творитися окрема "малоросійська" або "козакоруська" (С. Величко, поч. 18 в.) нац. свідомість. Укр.-білор. взаємини продовжувалися тільки на Правобережжі і в Білорусі до упадку Речі Посполитої (кін. 18 в.). Модерне нац. пробудження обох народів пішло вже окремими шляхами.

Знищення автономії Гетьмансько-Коз. держави в 1780-их рр. довело більшість сх.-укр. верхівки до прийняття рос. держ. національности, що не виключала плекання реґіонального укр. патріотизму з реґіональною культурою (І. Котляревський та ін.), тобто "малоросійства" і його більше сублімованого різновиду *українофільства*. Навпаки, занепад поль. держави сприяв у Галичині визволенню укр. верхівки (перев. духовенства) від поль. впливів. Льояльність до Австрії ("рутенство") була більше наслідком австр. підтримки проти поляків, ніж глибших сантиментів. Ін. важливою різницею між "рутенством" і "малоросійством" було те, що укр. верхівка в Австрії ніколи не стала співбудівничим імперії, яким стала укр. верхівка в Росії. Закарпатським аналогом цих орієнтацій було "мадяронство".

Протягом 19 в. попередні держ. традиції замінено культурницькою працею, нац. відродженням, носієм якого була інтеліґенція на чолі з письм. Щойно з поч. 20 в. нац. відродження набирало форм також політ.

Від 1860-их рр. у Галичині, на Буковині та на Закарпатті поширилося *москвофільство* як орієнтація на мітичну триєдину Русь, а на ділі на імперську Росію, як наслідок зневіри у власних силах. Ближче зіткнення з Росією в 1914-16, 1920 і 1939-41 у Галичині, а від 1944 - на Закарпатті було найкращим ліком на цю аберацію.

Переломовою для нац. свідомости укр. мас була доба укр. державности 1917-20. Деякі зросійщені укр. елементи відродилися тоді, як свідомі У. (часто звані насмішливо "тоже украинцами"). Навіть большевики мусіли відтепер рахуватися з цією новою масовою свідомістю, звідси їх політика "укр." вивісок (УССР, КП(б)У), офіц. *українізації* тощо.

Започатковане масове нац. самоусвідомлення У. у 1917-20 знайшло своє продовження в сов. дійсності у 1920-их рр., яке, однак, скоро було ліквідоване, тому й було назване "розстріляним відродженням".

Від поч. 1930-их рр. большевики почали пропаґувати ідею *"сов. народу"* як територіяльно-політ. одиниці, якій мали б бути підпорядковані "сов. нації", зведені до мовно-фолкльорних рис (на Україні - це повернення до реґіоналістичного "малоросійства" або за терміном Д. Донцова - "провансальства"). Відповідно до цього пропаґується двомовність (рос.-укр. тощо). Після довголітнього затиску нац. почувань і проявів У. під сов. режимом, при кін. 1980-их рр. набрало значного поши-

рення нац. самоусвідомлення, яке не обмежувалося тереном культури, а сягало й політ. прагнень, включно з держ. суверенністю і самостійністю України.

Проміжні групи. Новітнє нац. усвідомлення не охопило деякі периферійні групи, зокрема кубанців, які, при укр. мовних ознаках і побутових традиціях, хитаються між трьома нац. усвідомленнями: укр., рос. (підтримуваним сов. владою) і "коз." (див. *Козацтво*). Деякі групи опинилися у конфлікті між рел. й етнічною свідомістю: латинники (мовні У., але римокатолики), *калакути* (уніяти на Холмщині і Підляшші, що перейшли на римокатолицизм і поль. самовизначення, зберігаючи укр. мову), гр.-кат. словаки (кол. У., тепер уже мовно і розумово пословачені). Особливою групою є гр.-кат. русини в *Бачці*, що говорять і пишуть сх.-словацькою мовою, але мають свідомість зв'язку з У. Деякі відірвані територіяльно діяспоральні групи не могли пристосуватися до змін у нац. свідомості в старім краю, а зокрема до нової назви "українці", й обрали сепаратизм (частина закарпатців в ЗДА, які вважають себе окремою "русинською" народністю). Існує також проблема поділеної нац. свідомости людей укр. походження в діяспорі, особливо молодших. Укр. свідомість у них часто обмежується етногр. і рел. ознаками, а політ. - це вже перев. патріоти своїх країн поселення.

Щодо антропологічних, етногр. і характерологічних рис див. ЕУ 1, стор. 125-129, 194-320, 708-718.

Література: Костомаров Н. Две русские народности. "Основа", III, 1861. Франц. книжкове вид. Deux nationalités russes. Льозанна 1916; Антонович В. Три нац. типи нар. "Правда", III, 1888. Передруковано в I т. Творів В. Антоновича. К. 1932; Tomaševskij S. Malorusové. Ottův Slovnik Naučni. Illustrovaná Encyklopaedie obecných védomosti, T. 16. Прага 1900; Грушевский М. Украинцы. В кн. Формы национального движения в современных государствах. П. 1910. Укр. переклад: Українці. В кн. Наука і культура. Україна. Щорічник. Вип. 24. К. 1990; Rudnyckyj S. Ukraina und die Ukrainer. Відень 1914, 2 вид. Берлін 1915; Rudnyckyj S. Ukraina. Land und Volk. Відень 1916; Волков Ф. Антропологические особенности украинского народа, Этнографические особенности украинского народа. В кн. Украинский народ в его прошлом и настоящем, т. II. П. 1916. Укр. переклад: Вовк Ф. Антропологічні особливості укр. народу, Етногр. особливості укр. народу. В кн. Студії з укр. етнографії та антропології. Прага 1927; Smolka S. Die reussische Welt. Historisch-politische Studien. Vergangenheit und Gegenwart. Відень 1916; Smolka S. Les Ruthènes et les problèmes religieux du monde russien. Берн 1917; Донцов Д. Підстави нашої політики. Відень 1921; Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів про сім'ю слов. мов і їх взаїмне споріднення. Прага 1927; Fischer A. Rusini. Zarys etnografji. Л.-В.-К. 1928; Кордуба М. Найважніший момент в історії України. ЛНВ, VI, 1930; Откуду єсть пошла руская земля. Зб. Укр. Іст.-Філол. Т-ва. Прага 1931; Єндик Р. Антропологічні прикмети укр. народу. Л. 1934; Щербаківський В. Формація укр. народу. Подєбради 1937; Щербаківський В. Формація укр. нації. Прага 1941; Андрусяк М. Етапи в розвитку укр. нації. Прага 1941; Kuziela Z. Das ukrainische Volk. В кн. Handbuch der Ukraine. Ляйпціґ 1941; Донцов Д. Де шукати наших іст. традицій. 2 вид. Л. 1941 (передрук з квартальника "Вісник", 1938); Щербаківський В. Концепція М. Грушевського про походження укр. народу в світлі палеонтології. Праці Укр. Іст.-Філол. Т-ва. Прага 1941; Петров В. Походження укр. народу. Реґенсбурґ 1947; Ребет Л. Формування укр. нації. Мюнхен 1951; Шевельов Ю. Спроба відтворення укр. мови X сторіччя. "Україна", 5. Париж 1951; Українці у вільному світі. Ювілейна книга Укр. Нар. Союзу, 1894-1954. Джерзі Сити 1954; Гуслистий К. Про поч. перетворення укр. народності в націю. "Нар. творчість та етнографія", 1, 1959; Гуслистий К. Утворення укр. народності. "Нар. творчість та етнографія", 1, 1960; Гуслистий К. Вопросы истории Украины и этнического развития украинского народа. К. 1963; Дяченко В. Антропологічний склад укр. народу. К. 1963; Чубатий М. Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східньослов. націй. Нью-Йорк 1964; Гуслистий К. До питання про утворення укр. нації. К. 1967; Portal R. Russes et Ukrainiens. Париж 1970; Алексєєв В. Матеріали до краніологічної характеристики укр. народу. Матеріали з антропології України. Вип. 5, 1971; Кубійович В. Нац. склад населення УРСР за переписом 1970. "Сучасність", 9, 1971; Петров В. Етногенез слов'ян. К. 1972; Pritsak O. The Origin of Rus'. Кембрідж (Масс.) 1976; Сегеда С. Украинцы. Этническая одонтология СССР. М. 1979; Брук С., Кабузан В. Численность и расселение украинского населения в мире. "Советская этнография", 5, 1981; La Renaissan-

ce nationale et culturelle en Ukraine de 1917 aux années 30. Париж-Мюнхен-Едмонтон 1986; Гуржій О., Ричка В. Укр. народ: походження, формування народності. "Радянська школа", 12, 1989; Наулко В. Етнічний склад населення України. "Радянська школа", 3, 1990; Вовк Ф. Антропологічні особливості укр. народу. "Наука і суспільство", 1-3, 1990; Сегеда С. Антропологічні погляди Федора Вовка й сучасна наука. "Наука і суспільство", 3, 1990; Наулко В., Артюх Л., Горленко В. Культура і побут населення України. К. 1991; Грушевський О., Кутковець Т. Українці в Росії. М. 1992.

В. Кубійович, Б. Струмінський, А. Жуковський, В. Наулко

Урожайність, сер. рівень врожаїв с.-г. культур за певний період часу з одиниці площі. У. розраховують як відношення одержаної кількости продукції до продуктивних посівних площ і визначається за прийнятою системою мір в т/га, ц/га або кг/м^2.

В залежності від поставленого завдання розрізняють біол., польову і фактичну У. Одержану продукцію в свою чергу підрозділяють на основну (зерно, корені, бульби, плоди) і побічну або вторинну рослинницьку продукцію (солома, стебла, гичка, бадилля, тощо). Основна продукція перев. відчужується з поля і вивозиться за межі госп-ва, а побічна може повертатися до нього у вигляді гною, або безпосередньо використовуватися для удобрення в подрібненому вигляді (солома, стебла) з додаванням мінерального азоту або рідких органічних добрив.

На формування У. основної і побічної продукції впливають різні фактори навколишнього середовища - кліматичні, ґрунтові, соц., організаційні. В умовах колгоспно-радгоспної системи основним гальмом для підвищення У. була незацікавленість працівників результатами своєї роботи, зрівнялівка і мізерна оплата праці.

Не дивлячись на соц. вади в Україні досягли більш високих врожаїв порівняно з сер. показниками в кол. СССР.

У. основних с.-г. культур, по всіх категоріях госп-в України, ц/га :

Культури	Основна продукція	Роки 1940	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Озима пшениця	зерно	12,1	20,8	25,3	22,3	25,6	24,7	40,1
Кукурудза	зерно	16,3	25,9	27,9	24,5	27,2	31,8	38,3
Ячмінь	зерно	14,2	17,4	24,5	18,3	20,5	26,0	34,3
Цукрові буряки	корені	159	221	252	203	212	234	275
Соняшник	насіння	13,1	14,7	15,4	14,1	13,4	15,3	16,6
Картопля	бульби	101	86	99	88	77	132	117
Ярина (овочі)	плоди	113	112	120	116	138	140	139

Для порівняння: сер. У. зернових культур в СССР за 1986-88 становила 17,8 ц/га, в Україні - 29,7 ц/га.

При дотриманні всіх технологічних процесів у вирощуванні зернових при наявності ґрунтових і кліматичних умов, характерних для сучасної України, цілком реальним є підвищення У. вдвічі або втричі в порівнянні з досягнутою у колгоспно-радгоспному виробництві. Застосування аґротехн. прийомів сприяє стабілізації У. за будь-яких погодних умов. Зниження У. в екстремальних погодних умовах без застосування засобів хемізації відбувається на 35-40%, а при їх застосуванні - не більше, ніж на 10-12%.

В Україні розроблені і широко діють в наук. установах комп'ютерні системи програмування потенційно можливої і фактичної У. с.-г. культур. Подолання соц., екон., енерґетичних, екологічних та організаційних кризових явищ в Україні забезпечить одержання тих високих показників У., на які здатна її земля і народ.

Література : Екон. с.-г. словник. К. 1975; Площади. Валовые сборы и урожайность сельскохозяйственных культур, плодоягодных и виноградных насаждений по Украинской ССР. Статистический сборник. К. 1986; Посівна площа, валовий збір. К. 1990.

Е. Дегодюк, А. Огінський

Установчі Збори (конституанта), представницький тимчасовий орган, що утворюється на засадах заг. виборного права з метою вирішення найважливіших питань держ.-правового будівництва: прийняття

конституції, визначення форми правління тощо, після чого припиняє свою діяльність.

У минулому Україна двічі брала участь у виборах до У. З.: у грудні 1917 вибори делеґатів до *Всеросійських Установчих Зборів,* коли були обрані на Україні 120 депутатів, які, однак, через обструкцію большевиків не діяли, а єдину сесію цих У. З. вони розпустили (19.1.1918).

20.11.1917 Укр. Центр. Рада видала III Універсал, яким проголосила утворення автономної Укр. Нар. Республіки і з метою вироблення "нових держ. форм" призначила заг. вибори до *Укр. Установчих Зборів.* Днем виборів до Укр. У. З. було призначено 9.1.1918, а днем скликання їх - 22.1.1918.

На 301 намічених чл. були обрані 171 чл. в неокупованих р-нах України, однак через наступ большевиків Укр. У. З. не були скликані.

Сьогодні, у зв'язку з розробкою проєкту нової Конституції України, все більшого поширення набуває ідея прийняття нової Конституції України У. З.

Сучасний політ. досвід свідчить на користь саме такого способу, за умови дотримання дем. принципів формування У. З.

Інститут У. З. відомий світовій практиці. Свого часу конституції Франції та Італії були прийняті їхніми У. З.

Р. Давидов

Училища і школи трудових резервів, навчальні заклади у кол. СССР для підготови кваліфікованих молодих робітників, створені у жовтні 1940. До системи У. і ш. т. р. належали ремісничі та залізничні училища з дворічним терміном навчання та шестимісячні школи фабрично-зав. навчання. За 15 повоєнних рр. в Україні У. і ш. т. р. підготували бл. 2 млн учнів. 1949 відбулася часткова реформа У. і ш. т. р., напр., строк навчання у школах фабрично-зав. навчання збільшився до 10 місяців. Склад учнів У. і ш. т. р. добре ілюстрував клясове розшарування сов. суспільства: у цих училищах та школах ніколи не було дітей партійної номенклятури, сов. інтеліґенції чи упривілейованого прошарку робітників або колгоспників, і самий факт здобуття освіти в одному з таких училищ свідчив про перебування людини на досить низькому щаблі сов. суспільної ієрархії.

Ф

Фасоля, квасоля (Phaseolus), однорічна трав'яниста рослина родини бобових. Стебло в'юнке, або кущисте, розгалужене, 30-80 см заввишки. Листки довгочерешкові, трійчасті. Квітки зібрані в китиці білого, рожевого або лілового кольору. Квітує в червні-серпні. Плід - біб.

Ф. походить з Півд. або Центр. Америки (в Перу знайдено насіння серед пам'яток доінкеської культури). В Европу завезена після відкриття Америки Колюмбом, в Україну потрапила в 17 в., її вирощують на всій території, особливо в Лісостепу і Поліссі як харч. рослину.

Насіння (зерно) дуже поживне, в ньому є білок (20-30%), вуглеводи (50-60%), жири (до 3,6%), клітковина, вітаміни групи В, аскорбінова кислота, калій, фосфор, мідь, цинк тощо. Поживну цінність її знали наші пращури і широко використовували в їжі (варили борщ, пекли пироги, вживали варену Ф. в різних холодних стравах). Широкого вжитку набула Ф. в сьогоденні.

Лушпиння (пожовклі стиглі оплодні) використовують в нар. медицині для лікування дерматозів, запалень нирок, легких форм цукрового діябету.

Страви з насіння Ф. (особливо пюре) корисно вживати при гіпацидних гастритах, атеросклерозі й порушеннях ритму серцевої діяльности.

Ф. використовується на плантаціях буряка. В минулі рр. в Україні нею захищали бурякові гектари від лугового метелика. Ця цікава традиція зараз забута.

На Україні найбільш поширена Ф. звичайна (Phaseolus vulgaris); зернові сорти Ф.: Білонасінна фрунзенська, Дніпровська бомба, Дніпровська 8, Дніпровська 10, Красноградська 244, Харківська 4 та ін., у зах. Україні вирощують як зернову продо-

вольчу культуру багатоквіткову білу (Phaseolus multiflorus var. alba); овочеві: Ювілейна 287, Масляна сама рання 273, Олтин. Ф. вирощують також як декоративну рослину: багатоквіткову вогняно-червону або королів цвіт.

Література: Грушко М. Овочеві горох і квасоля. К. 1963; Юрійчук І., Козицький І. Високі врожаї квасолі. Ужгород 1966.

І. Єрмоленко

Федерація Українських Професіоналістів і Підприємців, первісна назва сьогоднішнього Об'єднання Укр. Кан. Професіоналістів, централя проф. клюбів у Канаді, заснована делеґатами 12 клюбів при Конґресі Українців Канади (КУК) у жовтні 1965. Федерація захищає інтереси укр. спільноти серед заг. кан. проф. і урядових кіл і відограє важливу ролю у житті українців Канади. Значіння її зросло з заснуванням осв.-наук. установ: Кан. Ін-т Укр. Студій (КІУС), Кан. Фундація Укр. Студій та катедра укр. студій при Торонтському Ун-ті. Сьогодні Федерація об'єднує понад 20 чл.-клюбів у Торонто, Вінніпеґу, Реджайні, Саскатуні, Едмонтоні, Ванкувері, Гамільтоні, Калґарі. Федерація видавала "Ukrainian Canadian Review" (з 1966) та "Panorama" (1972-78). Серед її гол. були: В. Свистун, С. Радчук, С. Фролик, М. Лупул, І. Карасевич, Ґ. Данилів, І. Слоґан, Б. Шулякевич, П. Закаров, П. Ортинський, Е. Залуцький.

Фізкультура й спорт, у заг. значенні фіз. виховання й розвиток фіз. здібностей людини. Ф. укр. народу має глибоке коріння, сягаючи сивої давнини. Вже за часів Київ. Руси 9-13 вв. Ф. посідала істотне місце в житті тогочасної людини і була пов'язана з усіма сторонами її існування. Цінності Ф. глибоко вкорінились в її свідомості, що яскраво відобразилося в тогочасній мові і в давньоруському епосі, насамперед у билинах Київ. циклу. Писемні джерела свідчать, що на Русі були певні відомості про Ф. античного та середньовічного світу і, зокрема, про Олімпійські ігрища, їх програму та значення.

Виключно фіз. праця, що забезпечувала всі виробничі процеси, необхідність підтримання високої військ.-фіз. підготови для вирішення актуальних військ. завдань, що було особливо характерно для середньовіччя, вимагали належного рівня фіз. виховання молоді. Цьому сприяли різноманітні ігри, змагання, розваги, що широко побутували серед тогочасного населення. Розмаїтість кінних видів вправ, стрільба з лука, боротьба та бій навкулачки, біг, підняття та метання ваги, стрибки, плавання та пірнання, веслування, зимові розваги - все це складало певну систему давньоруських змагань.

Новий етап розвитку Ф. укр. народу, 15-17 вв., пов'язаний, насамперед, з його передовою верствою, що виникла в той час, - козацтвом. Використовуючи здобутки попередників, козацтво створило самобутню систему військ.-фіз. підготови. Це дозволяло коз. респ. впродовж великого іст. періоду мати вправне військо. Поруч з традиційними змагальними видами Ф. (кінні вправи, стрільба, одноборства, біг, стрибки, метання, плавання тощо) козацтву належить винайдення гопака - своєрідного середньовічного бойового мистецтва українців. Взагалі, на Запор. Січі був реалізований принцип гармонійного виховання людини, де багато уваги приділялося психофіз. вдосконаленню майбутніх козаків.

З втратою наприкін. 18 в. останніх атрибутів незалежности у вигляді політ. автономії, Україна протягом 19 в. скотилася в трясовину провінціялізму. Культ. процеси на її терені йшли у межах тогочасних культ. процесів у Рос. Імперії і про якийсь суттєвий розвиток Ф. укр. народу важко говорити, хоча в нар. середовищі, в побуті селян і городян зберіглося багато з того, що було накопичено на ниві фіз. виховання.

Перші офіц. фізкульт. та спорт. орг-ції почали створюватися в Україні у другій пол. 19 в. До них належали тенісні гуртки, яхт-клюби (Київ - 1869), атлетичні гуртки (Київ - 1895, Одеса, Полтава - 1897). На поч. 1890-их рр. на зах.-укр. землях почав поширюватися сокільський рух і в лютому 1894 відбулися перші заг. збори чл. т-ва "Сокіл" у Львові, яке мало фізкульт.-протипожежну спрямованість. Перший спорт. гурток (Укр. Спорт. Клюб) у цьому реґіоні засновано у Львові 1906, а 1911 там же засновано спорт. т-во "Україна". На території України, що входила до складу Рос. Імперії, перед першою світовою війною налічувалося б. двохсот спорт. клюбів, спілок, гуртків. Велику популярність отримали спорт. ігри, зокрема футбол. Перші ігри футболістів на Україні відбулися в Одесі в 1870-их рр., а на поч. 20 в. футбольні команди виникають вже по всій Україні. Футбольна команда

Одеси була чемпіоном Рос. Імперії 1913. В цей же час на Україні з'явилися спортсмени високої кляси (борець І. Піддубний, фехтувальник П. Заковорот та ін.), які з успіхом виступали на міжнар. арені, спостерігається підвищення впливу на гром. життя ідей зміцнення здоров'я за допомогою фіз. вправ та активної руханкової діяльности. З цими ідеями виступали педагоги О. Анохін, В. Крамаренко, І. Боберський; з ім'ям останнього пов'язаний розвиток Ф. на Зах. Україні перед першою світовою війною, коли майже щотретє село в Галичині мало свій фізкульт. осередок і де проводилися великі змагання в нац. традиціях (Запор. ігрища 1911, Шевченківський здвиг - змагання, пов'язані з шевченківським ювілеєм 1914). Були організовані двомісячні курси для підготови спеціялістів фіз. виховання (Київ, 1912). Після невдалого виступу дружини Рос. Імперії на Олімпійських ігрищах 1912, наступного р. обрано Київ як місце першої Всерос. олімпіяди. Певний розвиток фізкульт.-спорт. руху в Україні позначився як першими спорт. періодичними вид. - "Спорт" (1897-98), "Красота и Сила" (1910-13), "Спорт и Игры" (1912-13), що видавалися у Києві, щорічник "Сокільський Календар", "Сокільські Вісті", "Вісті з Запорожа", що видавалися у Львові, починаючи з 20 в., так і багатьма окремими вид. на фізкульт.-спорт. тематику.

Перша світова війна, а згодом революція і визвольна боротьба загальмували розвиток Ф. на Україні. Після включення наприкін. 1922 її до складу СССР всі галузі культури опинилися під жорстким партійно-держ. диктатом, а Ф. стала одним із засобів впливу на населення з боку сов. соц. держави. 1923 з метою координації і об'єднання зусиль різних орг-цій і відомств, що дбали про фіз. виховання, постановою ВУЦВК створено Вищу Раду Фіз. Культури України. 16.2.1926 ЦК КП(б)У разом з ЦК ЛКСМУ прийняли постанову "Про посилення роботи з фіз. культури". Такі, в основному декляративні, постанови були своєрідним стилем керування Ф. і періодично видавалися ЦК КПСС (найбільш відомі - постанови 1948, 1966, 1981), а згодом "перевидавалися" ЦК КПУ відносно України. На поч. 1929 в Україні було 1 950 фізкульт. гуртків, що об'єднували бл. 300 тис. меш. міст і сіл. Серед перших чемпіонів СССР були укр. спортсмени В. Фурманюк (плавання), В. Калина (легка атлетика). Збірна футбольна команда Харкова 1924 перемогла у першому чемпіонатові СССР серед міст і союзних респ. На Всесоюзній спартакіяді 1928 збірна команда УССР посіла друге місце, а в деяких видах С. була першою. Робилися спроби активізувати розвиток Ф. на селі. 1930 у Києві відбулася перша Всеукр. сіль. спартакіяда, фіналу якої передувало 300 районних і 25 окружних спарта-кіяд.

Засобом орг-ції і масової Ф. в Україні стало, починаючи з 1931, запровадження комплекса "Готовий до праці й оборони СССР" (ГПО). Для школярів молодших кляс 1934 як підготовчий етап ГПО запроваджено комплекс "Будь готовий до праці й оборони" (БГПО). Норми і вимоги комплексів лягли в основу програм з фіз. виховання шкіл і вищих навчальних закладів, заклали тогочасну систему масових спорт. орг-цій.

З 1930 починається створення мережі спеціяльних навчальних закладів: Держ. Ін-т Фіз. Культури України в Харкові (нині - Київ. Ін-т Фіз. Культури), технікумів Ф. в Києві, Одесі, Дніпропетровському.

Ф. і с. в Україні між двома світовими війнами мали яскраво виявлений військ. ухил. Масові воєнізовані кроси, велика популярність стрілецького С., перебудова комплексу ГПО в зв'язку із завданнями військ. підготови були частиною великої оборонної роботи, що в той час проводилася в Україні. 1940 у воєнізованих весняних і осінніх легкоатлетичних кросах в Україні брало участь бл. мільйона осіб. У довоєнні часи значних успіхів на міжнар. і всесоюзній аренах досягли укр. спортсмени : М. Дмитрієв, Є. Бокова, Т. Демиденко (гімнастика), Г. Раєвський, М. Підгаєцький, З. Синицька (легка атлетика), Г. Попов, Г. Новак, Я. Куценко, М. Касьяник (важка атлетика), А. Ялтирян, І. Михайловський (клясична боротьба).

Ф. на зах.-укр. землях розвивалася в умовах їх приналежности до Польщі, Чехо-Словаччини, Румунії. У 1920-30-их рр. там існувало багато фізкульт.-спорт. об'єднань. Діяли гімнастичні т-ва "Сокола", спорт. т-во "Україна" (Львів), "Довбуш", "Мазепа" (Чернівці) та ін. Орг-ції "Сокола" були і на Закарпатті. На противагу спорт. орг-ціям, які несли ідею відродження України та її Ф. на державницьких та нац. традиціях, створювалися пролетарські спорт. орг-ції, які здебільшого

очолювали комуністи, що пропагували досягнення Ф. в СССР. Приєднання зах. обл. до УССР 1939 завдало відчутного удару фізкульт.-спорт. інфраструктурі, що там існувала.

Після другої світової війни, яка завдала великої шкоди фізкульт. орг-ціям України, довоєнного рівня розвиток Ф. й с. сягнув лише наприкін. 1940-их рр. Серед перших виробничих колективів, у яких поєднувався принцип масового розвитку Ф. і підготови спортсменів високої кляси, були трудові колективи "Запоріжсталі", Дніпропетровського метал. зав. та ін. 1950 було створене респ. добровільне т-во "Колгоспник" (нині - "Колос"), що об'єднувало фізкультурників та спортсменів села. За офіц. статистикою вже 1951 "Колгоспник" налічував бл. мільйона осіб.

У 1960-их рр. в Україні організовано фізкульт. роботу за місцем проживання. Досвід Нової Каховки та Сіверськодонецького, які почали спорт. роботу на масивах житлових мікрорайонів, став прикладом для ін. м. Фізкульт. орг-ції Харкова і Львова виступили ініціяторами створення підліткових спорт. клюбів при об'єднаннях будинків.

Перекіс держ. політики у сфері Ф. й с. на користь С. великих досягнень, який склався після виходу СССР на світову і олімпійську спорт. арени, увесь час поглиблювався. І хоча нові ініціятиви укр. фізкульт. орг-цій у масовому фізкульт. русі ("цехи здоров'я" у підприємствах, "зони здоров'я" в місцях відпочинку населення, поширення досвіду Нової Каховки та Сіверськодонецького у Дніпродзержинському, Кривому Розі, Бердянському та деяких ін. м., запровадження нового комплекса ГПО дозволяли до певної міри поліпшити стан масової Ф., основні зусилля все ж були спрямовані на виховання чемпіонів, на що була зорієнтована добре налагоджена система підготови вищих спорт. кадрів: і функціонерів, і спортсменів. Напр., в 1971-75 в Україні збудовано 52 стадіони, 54 криті плавальні басейни, 2 940 спорт.-гімнастичних залів. 1975 у комплексних і спеціялізованих ДЮСШ респ. підготовлено 9 285 спортсменів-першорозрядників і 2 246 кандидатів у майстри спорту, а збірна команда України перемогла на XII всесоюзній спартакіяді школярів. За таких умов не могли не прийти успіхи на всесоюзній і міжнар. аренах. Укр. атлети успішно виступали у фіналах Спартакіяд народів СССР, де їхні медалі числилися сотнями. Напр., у фіналах VII (1979) і VIII (1983) Спартакіяд спортсмени України здобули 573 медалі (179 золотих, 201 срібну, 193 бронзові). У 1971-75 спортсмени України встановили 643 рекорди респ., 122 - СССР, 24 - Европи, 53 - світу, 822 з них стали переможцями всесоюзних, евр. та світових чемпіонатів. Видатних перемог досягли футболісти київ. "Динамо", які двічі (1975 і 1986) виграли Кубок володарів кубків евр. країн. Україна дедалі частіше ставала ареною великих міжнар. змагань (чемпіонати Европи з кінного спорту, 1973-75, Київ; фінал Кубка Европи з легкої атлетики, 1975, Київ; футбольний турнір за олімпійською програмою, 1980, Київ; матч СССР-ЗДА з боксу, 1982, Донецьке; легкоатлетичний матч СССР-ЗДА, Київ та ін.).

У 1980-их рр. дальшого розвитку набула спорт. робота в найбільших спорт. клюбах пром. підприємств, таких як "Метеор", "Монтажник" (Дніпропетровське), "Трубник" (Нікопіль), "Кочегарка" (Горлівка), "Зоря" (Луганське), "Азовець" (Маріюпіль) та ін., оскільки курс на сполучення підвищення спорт. майстерности з розвитком форм масової Ф. не припинявся. З'явилися деякі нові форми оздоровчої роботи за місцем проживання. Поруч із традиційними формами роботи (підліткові клюби, змагання "Шкіряний м'яч", "Диво-шашки" та ін.) в окремих реґіонах (Одеса, Чернігів, Закарпаття) проводились змагання "Спорт. сім'я". Як приклад доброї орг-ції спорт.-оздоровчої роботи за місцем проживання можна навести Севастопіль, де вона спрямовувалася єдиним центром.

В сер. 1980-их рр. Україна мала досить значну матеріяльну базу для розвитку С.: 963 стадіони, 419 плавальних басейнів, 14 900 спорт. заль, 121 тис. спорт. майданчиків і полів. До найвизначніших спорт. споруд України належать Респ. Стадіон у Києві на 100 тис. глядачів, Київ. Палац Спорту на 12 тис. глядачів, Льодовий Стадіон у Києві, льодові палаци в Одесі і Донецькому, палаци С. "Трудові резерви" (Львів), "Юність" (Запоріжжя), спорт. комплекс Київ. Політехн. Ін-ту та ін. Заняттями в цей час керували 60 тис. штатних тренерів і інструкторів. Спеціялістів з фіз. виховання і С. готували ін-ти фіз. культури у Києві, Львові, Дніпропетров-

ському, 14 фак. фіз. виховання пед. ін-тів, технікуми фіз. виховання у Дніпродзержинському, Івано-Франківському, Донецькому. Держ. бюджетні витрати на охорону здоров'я та Ф. (саме так це було прийнято в офіц. статистиці) в 1970-80-их рр. становили бл. 1/10 заг. видатків, але зростаючи абсолютно, вони зменшувались у відносному вирахуванні: 1970 - 1 610 млн карб. (12,0%), 1975 - 1 943 (10,6%), 1980 - 2 443 (10,1%), 1987 - 3 144 (8,9%).

Оскільки в часі формування світового олімпійського руху в кін. 19 - на поч. 20 в. Україна в силу певних обставин не була державою, а також те, що сучасний С. - основа олімпійського руху - тільки зароджувався на Україні, вихід її посланців на світову олімпійську арену зміг відбутися лише в сер. 20 в. і лише в складі збірної команди СССР. Слід зазначити, що в Зах. Україні 1920-і й особливо 1930-і рр. характеризувалися підвищеним інтересом до олімпійського руху. Напередодні Олімпійських ігрищ 1936 українці добивалися права вислати представників спорт. орг-цій на ігрища в Берліні (літні) та Ґарміш-Партенкірхені (зимові).

Хоча за останні десятиліття в Україні створено шир. мережу спорт. орг-цій для підготови спортсменів-олімпійців: ДЮСШ (дитячо-юнацькі спорт. школи), ШВСМ (школи вищої спорт. майстерности), немає підстав для твердження, що в Україні оформувався шир., ефективно функціонуючий олімпійський рух, що охоплює шир. верстви населення. Олімпійський рух України, як і олімпійський рух всієї кол. сов. держави, характеризувався блиском олімпійських медалів і занедбаним масовим С.

У грудні 1990 був створений Нац. Олімпійський Комітет України. До того часу посланці України відогравали неабияку ролю на Олімпійських ігрищах в складі СССР. На ігрищах 1952 (Гельсінкі) першими олімпійськими чемпіонами стали В. Чукарін, Д. Леонкін, М. Гороховська, Н. Бочарова (спорт. гімнастика), Я. Пункін (клясична боротьба). Згодом були чемпіонські виступи укр. спортсменів на ігрищах 1956 (Мельбурн) - В. Чукарін, Ю. Тітов, Б. Шахлін, Л. Латиніна, П. Астахова (спорт. гімнастика), І. Дерюгін (сучасне п'ятиборство), І. Рибак (важка атлетика), В. Романенко (стрільба); 1960 (Рим) - Б. Шахлін, П. Астахова, Л. Латиніна, М. Ніколаєва (спорт. гімнастика), І. Богдан (клясична боротьба), В. Крепкіна, Л. Лисенко, В. Голубничий, В. Цибуленко (легка атлетика); 1964 (Токіо) - Б. Шахлін, Л. Латиніна, П. Астахова (спорт. гімнастика), Ю. Венгеровський, Г. Мондзолевський, Ю. Поярков, Е. Сібіряков (волейбол), Л. Жаботинський (важка атлетика), Г. Крис (фехтування), Г. Прозуменщикова (плавання), А. Химич (веслування); 1968 (Мехіко) - В. Белаєв, В. Іванов, Є. Лапінський, В. Матушевас, В. Михальчук, Ю. Поярков, Б. Терещук (волейбол), В. Голубничий (легка атлетика), Б. Гуревич (вільна боротьба), Л. Жаботинський (важка атлетика), В. Манкін (вітрило), В. Сидяк (фехтування), В. Морозов, О. Шапаренко (веслування); 1972 (Мюнхен) - К. Куришко, В. Морозов, Ю. Рябчинська, Ю. Стеценко, Ю. Філатов, О. Шапаренко (веслування), М. Авілов, А. Бондарчук, В. Борзов (легка атлетика), В. Дирдира, В. Манкін (вітрило), Я. Железняк (стрільба), П. Ледньов, Б. Онищенко (сучасне п'ятиборство), А. Поливода (баскетбол), В. Семенець, І. Целовальников (велоспорт); 1976 (Монтреаль) - Л. Бобрусь, Т. Глущенко, Г. Захарова, М. Іщенко, Л. Карлова, С. Кушнірюк, Ю. Лагутін, М. Літошенко, Н. Лобода, Л. Панчук, О. Резанов, З. Турчина, Н. Шерстюк (гандбол), Н. Климова, Л. Курвякова (баскетбол), О. Колчинський (клясична боротьба), П. Король (важка атлетика), С. Нагірний, С. Петренко, Ю. Філатов, С. Чухрай (веслування), С. Новіков (дзюдо), П. Пінігін (вільна боротьба), Ю. Сєдих (легка атлетика), А. Чуканов (велоспорт); 1980 (Москва) - А. Бєлоглазов, С. Бєлоглазов, І. Мате (вільна боротьба), О. Колчинський (клясична боротьба), В. Мовчан (велоспорт), О. Баркалов (водне поло), В. Кривов, Ф. Лащенков, Ю. Панченко (волейбол), М. Іщенко, Н. Тимошкіна, Л. Карлова, І. Пальчикова, З. Турчина, Т. Кочергіна, Л. Порадник, О. Зубарєва, В. Лутаєва, Л. Одинокова, Н. Лук'яненко (гандбол), Б. Макуц, С. Захарова (спорт. гімнастика), С. Чухрай, С. Пострєхін (веслування), В. Мисевич, В. Погановський (кінний спорт), В. Бураков, В. Кисельов, Ю. Сєдик, Н. Олізаренко, Т. Пророченко, Н. Зюськова, Н. Ткаченко (легка атлетика), В. Манкін (вітрило), С. Фесенко, С. Красюк, Ю. Присєкін, О. Сидоренко (плавання), П. Ледньов (сучасне п'ятиборство), С. Рахманов (важка атлетика), В. Смирнов

(фехтування); 1988 (Сеул) - Г. Авдєєнко, В. Бризгін, О. Бризгіна, Л. Джигалова, М. Пінігіна, Т. Самоленко (легка атлетика), С. Бєлоглазов (вільна боротьба), О. Білостінний, О. Волков (баскетбол), Л. Дорошенко (гандбол), О. Кириченко (велоспорт), В. Лютий, О. Михайличенко, В. Тищенко, О. Чередник (футбол), О. Стражева (спорт. гімнастика), Д. Монаков (стрільба), О. Шкурнова (волейбол). 1992 на XXV літніх Олімпійських ігрищах укр. спортсмени останній раз виступали у складі збірних команд - в об'єднаній команді СНД. Вперше на честь олімпійських чемпіонів з України лунав гімн і піднімався держ. прапор України. Чемпіонами в Барселоні стали: Т. Гуцу, Т. Лисенко, Г. Мисютін, І. Коробчинський, Р. Шарінов (спорт. гімнастика), О. Кучеренко - перший атлет, на честь якого піднявся на Олімпійських ігрищах держ. прапор України (греко-рим. боротьба), Г. Погосов, В. Гутцайт (фехтування), О. Жирко (баскетбол), Ю. Гаврилов, С. Бебешко (гандбол), Л. Джигалова, О. Бризгіна (легка атлетика), О. Тимошенко (художня гімнастика). Загалом, за період 1952-92 у літніх Олімпійських ігрищах узяли участь 628 укр. спортсменів, які одержали 439 медалів (193 золотих, 127 срібних, 119 бронзових). Можна стверджувати, що укр. спортсмени зазнавали певної дискримінації при доборі до збірних команд з різних видів С. Лише той укр. спортсмен, який напевне ґарантував здобуток у вигляді медалі, включався до олімпійської команди, адже відсоток спортсменів, які брали участь в Олімпійських ігрищах і отримали медалю для України, набагато вищий (за період 1952-76 - 74%), ніж для Росії (за той же період - 52%). Особливо це виявилося під час добору на ігрища 1992, коли вже від незалежної України до об'єднаної команди СНД потрапили 82 спортсмени, або 16% кількости чл. об'єднаної команди. Це найнижчий відсоток для України від 1968. З цих же причин Україна була майже не представлена на зимових Олімпійських ігрищах 1992. Лише поодинокі представники України могли потрапити до збірних команд СНД із зимових видів С. Першим олімпійським чемпіоном незалежної України став В. Петренко (1992, фігурне катання). Вже 1994 Україна взяла участь у зимових ігрищах у Ліллегамері окремою нац. командою як повноправний чл. Міжнар. Олімпійського Комітету. Олімпійською чемпіонкою тоді стала О. Баюл (фігурне катання). Нині майже всі нац. федерації України з різних видів С., які проводять свої нац. чемпіонати, визнані міжнар. спорт. т-вом і є чл. відповідних евр. та світових федерацій.

Сьогодні спостерігається зміна держ. політики щодо Ф. й с., яку проводить створене на базі кол. Держкомспорту УРСР Мін-во у справах молоді і С. України на чолі з олімпійським чемпіоном В. Борзовим. Враховуючи складну екон. ситуацію в Україні, а також курс на зменшення держ. допомоги С., витрати на охорону здоров'я та Ф. у 1992-93 зменшені до приблизно 2% видаткової частини держ. бюджету. В бюджеті, поданому Кабінетом Мін. і затвердженому Верховною Радою України на 1993 вперше окремо зазначено витрати на Ф. та молодіжні орг-ції, в тому ч. на цільову підготову укр. спортсменів до Олімпійських ігрищ 1994 і 1996.

В. Старков

Фізкультури Інститути, вищі навчальні школи, підпорядковані Комітетові фіз. культури й спорту при Раді Мін. УРСР, з 1992 України. До Ф. І. приймають з закінченою сер. освітою за вступними іспитами. На Україні діють три Ф. І.: у Києві, Львові і Дніпропетровському.

Київ. Ф. І. - спадкоємець Харківського Ф. І. (з 1930-их рр.), постав 1944 на базі Київ. технікуму фізкультури. Має 5 фак.: масових видів спорту, спорт. єдиноборств, зимових і прикладних видів спорту, пед. і заочний. Спорт. фак. діє також у Харкові. В Ін-ті є 22 катедри, ведуться ляборатoрні дослідження з питань впливу високого фіз. навантаження на організм спортсменів. Ф. І. готують кваліфікованих викладачів фіз. виховання і викладачів-тренерів з різних видів спорту в спорт. школах, спорт. секціях колективної фіз. культури. Ін-т має аспірантуру.

Львівський і Дніпропетровський Ф. І., як і Київ., діють у системі Комітету фіз. культури й спорту при Раді Мін. УРСР. Мають по 3 фак.: спорт., пед. і заочний, готують кадри викладачів фіз. виховання і викладачів-тренерів різних видів спорту.

Навчання в усіх Ф. І. триває 4 рр., на заочному 5 рр. З абсольвентів Ф. І. вийшло чимало чемпіонів та призерів Олімпійських ігрищ, Ігрищ світу, Европи та СССР під маркою якого Україна, попри всі на-

магання усамостійнитися, виступала до 1992.

Вишкіл учителів і викладачів фіз. виховання в сер. навчальних закладах можна здобути на фак. пед. ін-тів у віданні Мін-ва Освіти України: у Вінниці, Луганському, Запоріжжі, Кам'янці-Подільському, Кіровограді, Луцькому, Миколаєві, Одесі, Сумах, Тернополі, Харкові, Черкасах, Чернігові та Симферопільському Ун-ті (див. ще *Фізкультура й спорт*).

Е. Жарський

Фізкультури освіта, див. *Руханка, Фізкультура й спорт, Фізкультури Інститути.*

Фінанси, система екон. (грошових) відносин, що виникають в процесі утворення, розподілу й використання грошових фондів. Ця система грошових відносин знаходить свій прояв на держ., місц. рівнях та на мікро-рівні (підприємств та громадян). Відповідно до цього і фінансова система України складається з таких ланок, як держ. бюджет, місц. Ф., Ф. підприємств (держ. і приватних). Кожна ланка являє собою сукупність фінансових елементів, органічно пов'язаних між собою і спрямованих в кінцевому рахунку на здійснення фінансової політики держави.

У княжій добі. У давнину в Україні власне Ф. як такі ще не існували. У Київ. Русі (9 - поч. 12 вв.) фінансові відносини знаходили свій прояв у найпростішій, зародковій формі - повинності селян чи смердів, що певний час працювали в госпві боярина чи кн., або ж віддавали їм частину продуктів.

Казна кн. чи ін. правителя була разом з тим і казною князівства. Для утримання війська кн. обкладали населення даниною, яка збиралася під час полюддя або кругового об'їзду. Якщо не вистачало коштів або доходу для потреб князівства (помістя) тоді кн. чи ін. правителі зверталися до своїх підлеглих, які збирали борошно, хутра, мед, тощо. Отже у фінансуванні своєї діяльности кн. залежали гол. чином від данини. В міру розвитку грошових відносин для задоволення княжих потреб впроваджувалися різноманітні податки (маєтковий, подушний), грошові платежі, мита, тощо.

У 12-14 вв., зокрема в період завоювання земель України монгольськими і крим. ордами, поль. і лит. наїздниками на їх користь збиралися з населення такі види данини і податків, як поплужне, корм, тамга (торгове мито), відбувалася ізвозна повинність (ям), тощо. На Київщині, напр., селяни з с.-г. ґрунтів виплачували податок на "дим" (*подимне*). В різні часи і в різних місцях існували ін. форми грошової данини, такі як "половинщина", "воловщина", "болкуновщина", соха. До ін. джерел княжих доходів належала плата за судочинство і штрафи, оскільки смертна страта чи ув'язнення могли бути заміщені сплатою грошей.

У півд.-руських землях держ. податним збором були "татарщина", "*серебщина*". Ці види податку в кін. 13 в. збиралися з населення також на Волині. "*Десятина*" сплачувалася церкві. В Галичині селяни сплачували землевласникові "плат рочний". З міськ. людности стягувалися держ. податки - шос.

Починаючи з сер. 15 в., на укр. землях, що знаходилися під володінням Польщі і Литви, всі податки і штрафи стягувалися перев. грошима. Деякі громади давали данину медом, лисицями, куницями, а якщо не могли дати в натурі ("шерстю"), то відкупляли "тридцятьма грошима". Для збільшення коштів казни правителі часто-густо продавали посади суддів, військ. та ін. чини.

З 16 в. держ. казна в значній мірі поповнювалася за рахунок прибутків, що сплачувалися за виробництво горілки та ін. хмільних напоїв. На користь казни за продаж "питей" стягувався податок під назвою "капщизна" ("корчемний плат"). "Капщизна" складала понад пол. доходів, що надходили з держ. земель - староств. Одночасно зростали і суми держ. податків, що стягувалися з продажу горілки в шинках. З 1622 київ. воєвода одержав "капщизни" з місц. шинкарів на суму 2 тис. "червоних золотих".

У Коз.-Гетьманській державі. Коз. держава мала можливість збирати та витрачати кошти самостійно, не дозволяючи втручатися в цю сферу будь-якому урядові. Гетьман Д. Апостол заснував скарбницю, що забезпечила Гетьманщині перший річний бюджет. Ген. Скарб гетьманської держави 17-18 в. вважався довгий час частиною приватного гетьманського майна, і згодом виникла потреба відокремити фіск від особистого майна гетьманів.

Гетьманщина потребувала значних коштів для того, щоб підтримувати "порядок" - внутр. і зовн. Для цього створюва-

лися особливі фонди, які знаходилися в доменах. За їх допомогою верховна влада задовольняла свої потреби з джерел, "однорідних з приватними особами". Домени - єдине, що було в розпорядженні публічної влади Гетьманщини. Рос. царі всіляко намагалися переполовинювати "бюджети" гетьманів. Цариця Єлисавета указом 7.9.1754 вимагала дати відомості про зібрані в Малоросії доходи, в тому ч. й про індукт, скільки їх з червня 1750 досі по рр. є у прибутках і куди йдуть видатки. Цариця вимагала від гетьмана присилати щомісячні рапорти про прибутки і витрати.

Спроби рос. царів встановити контроль над Ф. коз. України полягали зокрема в тому, що, як це передбачалося царським наказом 15.7.1754, скасовувалися індукти та евекти, тобто торг. мито, яке збиралося до гетьманського скарбу; від цього скасування скарб втрачав приблизно 50 тис. карб. щороку. В той же час жодної компенсації за цю втрату не було. У наказі ще раз підкреслено вимогу надсилати щомісячні відомості про всі при- бутки та видатки укр. скарбу.

Ще в 1709 Петро І писав гетьманові І. Скоропадському, що потрібно невдовзі визначити доходи, необхідні як для платні компанійським полкам, так і на ін. видатки й потреби війська.

Між 1709 та 1722 Україна повинна була утримувати 10 рос. полків, розміщених на її території. Петро І запровадив, в тому ч. і в Малоросії, такий податок як *подушне,* при чому це подушне повинна була сплачувати вся громада разом, з порукою один за другого. Цар вимагав від Скоропадського прислати відомості про податки, що стягалися на Гетьманщині. 1722 Малоросійська Колегія, діставши свободу дій, впроваджує пряме оподаткування. Розміри податків підвищилися на 600% порівняно з попередніми, що стягалися раніше з Гетьманщини царським урядом.

У першій пол. 17 в. особливого значення набула діяльність сер. та дрібних купців. За даними 1571 у Києві налічувалося 49 перекупщиків, які сплачували в залежності від спеціялізації торгівлі податок різного розміру - від 8 до 12 грошей. Податки стягалися також з крамарів, тобто тих, що забезпечували населення різноманітними товарами. В 17 в. в Україні стягалися податки від "двору", до того селяни сплачували зем. податок. Влада прагнула до того, щоб ділитися з власниками їх приватними доходами, на які дивилися, як на джерело своїх доходів. З мукомолень стягався "побережний даток", "поколювщина" в різних розмірах, бралися "військ. мірочки", тощо. Ретовські мельники під Королевцем писали в 1729: "сиділи ми при тих млинах на мельницькій частині й на гетьманів усіх давали дві частини й за те були вільні від козацтва та селянства". Сплатою цих податків покривалися всі претенсії як укр. держави, так і моск. уряду. Коли, напр., ніженський райця А. Кочановський порушив перед укр. урядом клопотання про зменшення "датков", які з нього стягалися, в Москві на те не погодилися.

У Рос. Імперії. Після зруйнування Запор. Січі всю землю Війська Запор., степи, ліси та луги, було прибрано до рос. казни. Багато запор. земель подарували своїм придворним вельможам Катерина II та Павло I.

Тоді як у 17 в. переважали натуральні "внески", необхідні для споживання на місці, в р-ні розташування полків, у 18 в. численні повинності й податки були переведені на гроші. У публічному госп-ві була запроваджена звітність, з'явилися контрольні органи. Приходно-витратні установи в Україні були поставлені під нагляд рос. установ, спочатку заведених у самій Гетьманщині, а з часом вони були перенесені в Москву з тим, щоб там розчинитися серед заг.-імперських установ.

1875 був встановлений поземельний податок на всі землі, крім держ. Цей податок розкладався на кожний пов. України. Пов. сплачували здебільшого бл. 17 коп. з десятини. 1902 всього поземельного податку було взято з 8 губ. України на суму 1 535,6 тис. карб.

З розвитком м. і збільшенням у них меш. 1863 починає стягатися з міщан податок на нерухому власність - на будинки, фабрики та ін. 1907 в Україні було зібрано цього податку на суму 5,3 млн карб. Бл. цієї суми було внесено в розпис і на 1908-09. Згідно з законом 1863-65 купці також повинні сплачувати патентний (ґільдейський) податок, крім того - процентний з чистого доходу. З ремісників стягався податок залежно від ч. працюючих в їх майстернях.

1898 був запроваджений, а 1906 дещо "вдосконалений" держ. пром. податок. 1903 із заг. суми 67,5 млн карб. одержано-

го в Рос. Імперії цього податку, Україна дала 10,68 млн карб. Більше всього стягнено цього податку з Київщини (3 104,8 тис. карб.), з Херсонщини (2 376,1 тис. карб.), з Харківщини (1 394,8 тис. карб.).

1893 було запроваджено квартирний податок, що стягався в містах. Цей податок сплачувався з ціни помешкання. Напр., 1907 з заг. суми 5,3 млн карб. стягненого квартирного податку в Рос. Імперії Україна дала 1,4 млн карб.

З розвитком капіталістичних відносин виник податок на грошовий (позичковий) капітал (акції, облігації, ін. цінні папери). Як пише Д. Сіромаха, "кожен банк, каса та ін., виплачуючи капіталістові процент на капітал чи купонний дохід, не додає 5% цього доходу і одсилає ці 5% до держ. банку". Цього доходу в Рос. Імперії було зібрано в 1903 17 736 тис. карб., в тому ч. Україна своїми 8 губ. дала 1 739,6 тис. карб.

Крім прямих податків, існували й посередні (перекладні) податки. Посередні податки перекладалися купцями та промисловцями на покупців. Ці податки становили більше пол. усіх держ. доходів. До посередніх податків належали податок горілчаний (монополія), податок митний, податок на цукор, на тютюн, гербові та ін. збори з документів та заяв, податок на нафту, на сірники, на страхування та ін. В Україні, напр., податок на горілку та спирт (монополія) був запроваджений 1896. Монополія розкладалася на душі. На кожну ревізьку душу лічилося одне відро горілки і кожний поміщик мусів вносити цей податок за кількістю своїх кріпаків.

Існував також митний податок, який сплачувався при завезенні товарів із-за кордону.

В часи рос. імперської присутности в Україні існувало місц. фінансове госп-во. Місц. Ф. обслуговували лише інтереси, спільні для людей, скажімо, пов., волости, міста, тощо. Коли взяти 5 земських укр. губ. - Харківську, Полтавську, Чернігівську, Катеринославську і Херсонську, то місц. бюджет у них зріс з 1868 по 1880 відповідно з 7 769,5 тис. карб. до 20 527,1 тис. карб.

Відповідно зростали і земські витрати на одного мешк. цих губ. Так, 1868 в Катеринославській губ. припадало на одного мешк. 34,4 коп., в ін. 4-ох губ. витрати коливалися від 20,1 до 26,5 коп. 1903 витрати на мешкання в цих губ. вже коливалися в межах 138-174 коп.

Більшу частину свого місц. бюджету земства України витрачали на мед. опіку, просвіту, шляхи, допомогу екон., гром. опіку. Що ж до доходів, то земства здобували їх гол. чином від податків на землю і на ліси, від платежів з фабрик, торг. і пром. підприємств, зборів з житлових приміщень і т. д.

У містах місц. бюджети більше всього фінансували адміністративну владу, суд, з них виплачувалося платню поліції, фінансувалося медично-санітарні справи тощо.

Царська Росія здійснювала фінансову експлуатацію України. Про це свідчить становище України в держ. бюджеті Росії в другій пол. 19 - на поч. 20 в. Про доходи і витрати, які робив царський уряд в Україні, можна судити з таких даних: з 1868 по 1891 всі держ. доходи в Україні становили 2 713 354 тис. карб., а витрати - 1 602 166 тис. карб. Отже, більше пол. (58,9%) зібраних з України грошей до неї не поверталося, а йшло на потреби рос. держави. На поч. 20 в. з України також значно більше збирається доходів, ніж робиться в ній витрат на потреби її людности. Так, у період 1898-1906 з заг. суми доходів (3 595 млн карб.), зібраних в Україні, на її потреби було витрачено лише 52,3%. Навіть Ленін 1914 у своїй промові у Швайцарії твердив, що Україна стала для Росії тим, чим для Англії була Ірляндія, яка нещадно експлуатувалася, не отримуючи нічого натомість.

Більше всього фінансовий тягар падав на селянство. Крім обтяжливих виплат за свої наділи, вони були змушені платити подушний податок, а також непрямі податки на цукор, чай, тютюн, бавовну, вироби з металу, на горілку. Під кін. 19 в. урядова комісія доповідала, що селяни сплачували в 10 разів більше податків, ніж дворяни. Навіть після скасування подушного (1886) та компенсаційних виплат (1905) більшу частину мізерного бюджету сел. сім'ї з'їдали непрямі податки.

В укр. державі 1917-20. За часів укр. держави 1917-20 існувало Мін-во Ф., яке очолювали досвідчені економісти: за Укр. Центр. Ради - Х. Барановський, М. Туган-Барановський, В. Мазуренко, за Гетьманату - А. Ржепецький, за Директорії - П. Чижевський, Б. Мартос; однак трудні політ. обставини, часті урядові зміни і звуження території не дали

можливости нормально і продовжено розвинутися Ф. України.

Вже в грудні 1917 УНР випустила укр. грошові знаки - карб., а 1.3.1918 Укр. Центр. Рада ухвалила закон про гривню як грошову одиницю УНР (2 гривні = 1 карб.). Стабільніший гетьманський уряд, який перебрав службовий апарат (В. Мазуренко, Х. Лебідь-Юрчук, Й. Руденко) з часів Укр. Центр. Ради, старався створити власну грошову систему, охороняв держ. скарб від марнотратства і надужиття. Гол. основою укр. валюти були природні багатства, насамперед цукор, який підтверджено як держ. монополію. 10.8.1918 було відкрито Укр. Держ. Банк. Важливим завданням Мін-ва Ф. в Укр. Державі було складання держ. бюджету; при Мін-ві Ф. була створена бюджетова комісія, яка закінчила свою працю при кін. грудня 1918 вже за Директорії УНР, і цей бюджет був затверджений 24.1.1919. Держ. прибутки становили 3 180 млн, а видатки 5 347 млн карб. Дефіцит мав би бути покритий кредитовими операціями. Важкі політ. і воєнні умови в 1919 не дозволили урядам Директорії УНР реалізувати згаданий бюджет і запевнити Ф. укр. держави.

С о в. п е р і о д. Після захоплення влади Совєтами большевики запровадили на території всієї кол. Рос. Імперії політику т. зв. "воєнного комунізму". Фінансові аспекти цієї політики зводяться до того, що больш. уряд, будучи неспроможним вилучати на користь держави (утримання Червоної армії, партійно-чиновницького апарату, політ. поліції, органів розвідки, тощо) цінності нар. госп-ва через грошово-фінансову систему, вдався до безпосереднього насильницького привласнення цінностей в їх натуральній формі. У пром-сті вся продукція забиралася безкоштовно, в селі продовольча розверстка викачувала з сел. госп-ва усі ресурси, за винятком напівголодного мінімуму для сім'ї. Отже, виникло таке явище, як натуралізація держ. доходів.

Застосувавши продовольчу розверстку, трудову й гужову повинність, відбираючи за допомогою брутальної сили в селян хліб та ін. с.-г. продукти, коні, домашні тварини й птицю, большевики тим самим зруйнували продуктивні сили нар. госп-ва, підірвали сіль. госп-во, намагаючися перетворити народ у безправну і слухняну масу.

Проголошена 1921 Нова Екон. Політика (*НЕП*) замінила продовольчу розверстку натуральним податком (продовольчим податком). Селянинові було надане право всі лишки своєї продукції, після сплати продовольчого податку, продавати на ринку. Натуральний податок за довоєнними цінами мав дати сов. державі дохід у сумі 370 млн карб.

За часів НЕП пром-сть була переведена на "госп. розрахунок". У державі було відновлено податкову систему. Поряд з прямими податками вилучалися посередні в формі акцизів і митних зборів. Акцизи стягалися з виноградних вин, тютюнових виробів і сірників, з спирту, солі, нафтових продуктів, пива, цукру, чаю й кави, дріжджів і свічок. Були запроваджені два прямі податки - заг.-цивільний та грошовий, замість трудової та гужової повинности, які були до того. Взагалі 1922 діяли 25 видів податків, з яких 5 прямих, 13 посередніх, 7 видів зборів. Виділити Ф. України з заг. системи Ф. того періоду немає ніякої можливости, оскільки Україна не мала навіть формально свого бюджету.

Після створення СССР керівництво Ф. в Україні здійснював Нар. Комісаріят Ф. УССР, який 1946 був перейменований в Мін-во Ф. України. Основою всієї фінансової системи України, яка формально вважалася респ., були Ф. підприємств, об'єднань та галузей госп-ва. Джерелом фінансування ресурсів об'єднань (підприємств) виступав чистий дохід, який створювався безпосередньо в сфері матеріяльного виробництва. З прибутку, що його одержували підприємства та орг-ції, вони поповнювали власні оборотні кошти, фінансували капітальні вкладення, виплачували проценти банку за кредит, перечислювали частину прибутку респ. пром. об'єднанням для формування централізованих фондів. З прибутку, що його отримували госп. розрахункові підприємства та орг-ції, вони вносили в бюджет плату за виробничі основні фонди і оборотні кошти, робили ін. фіксовані платежі.

Заг.-респ. Ф. УССР включали держ. бюджет, держ. соц. страхування, держ. майно і особисте страхування, держ. кредит. Формально держ. бюджет УССР становив зведений фінансовий плян республіки, який відображав утворення, розподіл і використання централізованого фонду фінансових ресурсів республіки.

Структуру доходної і видаткової частини бюджету можна бачити на прикладі Держ. бюджету УССР в 1990.

Держ. бюджет УССР в 1990
(в млн карб.)

Доходи	45 120
у тому ч.:	
податок з обороту	12 686
платежі держ. підприємств та орг-цій з прибутку	10 922
держ. податки з населення	4 045
Із заг. суми доходів надійшло від держ. і кооп. підприємств та орг-цій	40 303

Видатки	43 776
у тому ч.:	
на нар. госп-во	21 590
на соц.-культ. заходи і науку	20 312
на управління	686

Складовою частиною бюджетової системи України є місц. бюджети, які формувалися в межах адміністративно-територіяльних одиниць (обл., р-нів, м., с., тощо). На Україні в 1985 налічувалося 10 480 місц. бюджетів, в тому ч. 25 обл., 421 міськ., 600 районних, 9 434 сіль. і селищних. За їх рахунок забезпечувався розвиток місц. пром-сти, комунального госп-ва, культури і побуту місц. населення.

Місц. бюджети включалися в держ. бюджет УССР.

Бюджет кожної обл. в Україні, в свою чергу, підрозділявся на обл. бюджет, який фінансував підприємства, установи, орг-ції, а також заходи обл. значення і бюджети р-нів, м. та ін. адміністративно-територіяльних одиниць, що входяли до складу обл. Те ж саме стосувалося, напр., бюджету р-ну чи м. - з районним поділом.

Доходи місц. бюджету формувалися за рахунок доходів від місц. підприємств та від майна, а саме відрахування від прибутку, орендні доходи від комунальних, с.-г. та ін. підприємств та орг-цій місц. підпорядкування, а також за рахунок місц. податків та зборів. З місц. бюджетів, у свою чергу, фінансувалися пром., комунальні, транспортні та ін. підприємства та орг-ції місц. підпорядкування, школи, дитячі садки та ін. заходи.

Важливим структурним компонентом Ф. кол. УССР була система держ. соц. страхування. Воно становило собою ґарантовану державою систему матеріяльного забезпечення робітників, службовців, колгоспників під час хвороби, втрати працездатности і в старшому віці. Здійснювалося за рахунок особливих фондів, що утворювалися зі страхових внесків підприємств, орг-цій, установ, колгоспів та дотацій з респ. бюджету.

В укр. державі з 1991. Гол. ланкою фінансової системи в Україні є держ. бюджет - найбільший централізований грошовий фонд, що є в розпорядженні уряду. З його допомогою уряд концентрує в своїх руках перев. частину валового нац. продукту (ВНП) і нац. доходу. Згідно з експертними оцінками, в 1993 через бюджет має бути перерозподілено майже 61% ВНП (1992 цей показник становив 47%).

Високий рівень вертикального перерозподілу ВНП через бюджетовий механізм і відповідно незначна роля горизонтальних фінансових взаємин між суб'єктами господарювання є наслідком глибоких пережитків в економіці України централізованих основ, притаманних соціялістичній системі.

Доходи держ. бюджету формуються за рахунок надходження податків, акцизних зборів, доходів від зовн.-екон. діяльности та ін. надходжень; видатки бюджету спрямовуються на нар. госп-во, соц.-культ. заходи, утримання й розвиток науки, оборону, тощо.

Виконання бюджетів України за 1 півріччя 1992 (за даними місячної звітности)

ДОХОДИ	Надійшло (млн карб.)
Надходження з податку з обороту по перерахунках за 1991	2 860
Податок на доходи	67 331
Податок на добавлену вартість	116 188
Акцизний збір	13 337
Податок на прибуток кооператив та гром. орг-цій	3 278
Доходи від зовнішньоекон. діяльности	358
Надходження від переоцінки залишків товарів	173
Надходження податку з продажів по перерахунках за 1991	1 555
Надходження відрахувань різниці між нормою внесків на соц. страхування за 1991	1 352
Внески підприємств та госп. орг-цій до Фонду для здійснення заходів з метою ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соц. захисту населення	27 892
Держ. податки з населення	31 888
Держ. мито, місц. податки	588
Надходження коштів Комітету матеріяльних резервів	10 568
Збори та ін. неподаткові доходи	21 659
Залишки бюджетних коштів на поч. року, спрямовані на покриття витрат	1 537
Разом доходів	300 564

ВИТРАТИ	Виконано (млн карб.)
Нар. госп-во	136 009
Разом на соц.-культ. заходи - всього	122 560
з них:	
освіта і культура	73 135
охорона здоров'я і фіз. культура	37 859
держ. допомога одиноким матерям та малозабезпеченим сім'ям	1 088
соц. забезпечення	10 478
Видатки на науку	6 921
Видатки на управління, суди, правоохоронні органи	12 191
Видатки на оборону	26 874
Відшкодування видатків на виплату компенсації населенню в зв'язку з підвищенням роздрібних цін	6 359
Видатки, пов'язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи	17 893
Видатки, пов'язані з поверненням депортованих народів	1 193
Ін. заходи	13 153
Всього видатків	343 153
Перевищення видатків над надходженням коштів	42 589

Доходна і видаткова частини держ. бюджету реґулюються відповідною законодавчою процедурою, бюджетовим процесом. Він включає: складання бюджету, його обговорення і наступне затвердження вищою законодавчою владою України - Верховною Радою. Після затвердження держ. бюджету він набирає чинности Закону, який підлягає виконанню.

М і с ц. Ф., або Ф. місц. органів управління, є важливою ланкою фінансової системи України. На частку місц. Ф. припадає значна частина сукупних (консолідованих) фінансових ресурсів. До місц. бюджетів відносяться бюджети обл., міські бюджети Києва і Севастополя, бюджети сіль. р-нів, бюджети міст обл. підпорядкування, бюджети внутр.-міських р-нів, бюджети міст районного підпорядкування, бюджети селищних рад, бюджети сіль. рад.

За місц. бюджетами закріплено 12 видів податків і доходів, надано право запроваджувати місц. податки, збори і платежі, встановлено 5 видів заг.-респ. податків і доходів, відрахування від яких здійснюються в місц. бюджети за нормативами, затвердженими Верховною Радою України.

В законодавчому порядку місц. ради самостійно розробляють свої бюджети, і втручання рад вищих рівнів у бюджетовий процес відповідного місц. органу не допускається. Місц. ради самостійно можуть збільшувати в межах наявних коштів норми витрат на утримання соц.-культ. сфери.

Зведений фінансовий баланс, розроблений на відповідному рівні держави чи окремої її адміністративно визначеної території, дає можливість визначити оптимальний варіянт фінансових відносин як у заг.-держ., так і в реґіональному аспектах. Одночасно баланс служитиме мірилом ефективности економіки як на макрорівні, так і на реґіональному рівні.

Істотну частку доходів місц. бюджетів мають становити прямі податки з населення, включаючи податок на майно.

Ін. важливим джерелом є непрямі податки у формі акцизів та податку на добавлену вартість. Доходи місц. бюджетів формуються в значній мірі також від доходів (прибутку) госп. орг-цій місц. підпорядкування, включаючи податки на промисел, тощо.

Ф. п і д п р и є м с т в а (держ. чи приватного). Розвиток в Україні недерж. форм власности і відповідно виникнення приватних, товариських (кооп.), акціонерних та ін. видів комерційних підприємств викликали потребу докорінної перебудови орг-ції і управління їх фінансовою діяльністю. І якщо в держ. підприємствах України цей процес ще ледь лише розпочався, то приватні підприємства і форми вже завершують формування нової системи своїх Ф., адекватної ринковій економіці.

Ф. приватного підприємства в Україні становлять собою систему грошових відносин, що виникають у процесі комерційної діяльности та виступають у вигляді формування певних фондів та наступного цільового їх використання.

Кожна фірма з метою обліку, аналізи та контролю над своєю комерційною діяльністю користується різними формами бухгальтерії та фінансової звітности. Найбільш поширеним та узагальнюючим з них є бухгальтерський баланс, рахунок доходів та збитків ("рахунок результатів"), та звіт про зміни, що відбулися в акціонерній власності.

Гол. з зазначених вище форм фінансової звітности є бухгальтерський баланс, який складається за типовою формою. Він відображає собою фінансовий стан фірми на певну дату, як правило, на останній день фінансового року, який може не збігатися з календарним роком.

На відміну від країн з розвиненою ринковою економікою, о с о б и с т і Ф. громадян України не існують. За соц. ладу більшість чл. суспільства отримувала таку незначну платню, якої лише вистачало на життя за правилом "від зарплатні до зарплатні". Принцип зрівняльного підходу до розподілу нац. доходу виключав можливість більш-менш значних заощаджувань населення в Ощадному банку України, а відсутність ринкового госп-ва, а отже ринкової інфраструктури та відповідних ринкових інституцій (приватних банків, приватних фондів, акціонерних компаній, акцій, облігацій, бонів, сертифікатів, та ін. видів цінних паперів) виключало саме існування приватних Ф. і як реальної ланки фінансової системи і як наук. категорії.

Ф. України в усіх їх ланках - держ. бюджет, бюджет Республіки Крим, обл., міські, районні та ін. бюджети нині перебува-

ють у стані глибокої кризи. Держ. Ф. фактично повністю зруйновані, вони стали некеровані й неконтрольовані. Держ. бюджет України має величезний дефіцит. Дефіцит консолідованого бюджету, тобто усіх видів бюджетів України перевищив у 1992 17% ВНП. З метою оздоровлення фінансової системи уряд розробляє заходи для реформування як держ., так і ін. її ланок.

Після проголошення незалежности України і здійснення перших, ще незначних кроків на шляху розбудови ринкової економіки та адекватного їй плюралізму власности почали формуватися приватні Ф. Проте, оскільки ще не набув розвитку держ., реґіональний та місц. кредит і не розпочали випуску своїх боргових зобов'язань окремі підприємства, то приватні Ф. громадян України обмежуються гол. чином заощадженнями в Ощадному банку України. Там, де вже створено акціонерну власність, частина акцій перейшла до рук чл. трудового колективу. Що ж до ринку цінних паперів у його звич. вигляді, то він в Україні ще лише формується.

На кін. 1991 в установах держ. спеціялізованого комерційного Ощадного банку України налічувалося 57,3 млн вкладів населення, в тому ч. у містах 43,4 млн, а в сіль. місцевості 13,9 млн. Сума вкладів на той же період становила 116,3 млн карб., в тому ч. у містах 82,5 млн, у сіль. місцевості 33,8 млн. Сер. розмір вкладу - 2 031 карб., у тому ч. у містах - 1 901 карб., у сіль. місцевості - 2 434 карб.

У 1992 рештки вкладів населення в установах Ощадного банку зросли на 115 млрд укр. карб. і становили 231 млрд, а сер. розмір вкладу досяг 3 959 укр. карб.

Література: Ясвопольский Н. О географическом распределении государственных доходов и расходов России. К. 1891-97; Сірохаха Д. Про фінансову науку. К. 1909; Слабченко М. Госп-во Гетьманщини 17-18 ст. Т. I-IV. О. 1922-28; Мілітіно М. Елементи фінансової науки. К. 1926; Маслевіків М. Бібліографічний покажчик літератури з публічного і держ. контролю. Зб. Соц.-Екон. Відділу УВАН, ч. 21. К. 1929; Ґловінський Є. Фінанси УССР. В. 1939; Соловій Д. Україна в системі сов. колоніялізму. Мюнхен 1959; Bergson A. The Real National Income of Soviet Russia since 1928. Кембрідж 1961; Нестеренко О. (ред.) Нац. доход Укр. РСР в період розгорнутого будівництва комунізму. К. 1963; Melnyk Z. Soviet Capital Formation in Ukraine, 1928/29-1932. Мюнхен 1965; Фінанси і кредит СРСР. Л. 1974; Глущенко Н. Государственный бюджет Украинской ССР. М. 1978; Савевко Л. Джерело нашого багатства. Виробництво, розподіл і використання нац. доходу. К. 1982.

В. Степаненко

Фонд Допомоги Українців Канади, створений 1945 Союзом Укр. Кан. Вояків і Комітетом (сьогодні Конґрес) Українців Канади (КУК) для допомоги укр. біженцям в Европі після другої світової війни. У 1945-47 Фонд зібрав бл. 200 тис. долярів. У Европі Фонд був репрезентований Укр. Допомоговою Місією (Б. Панчук, А. Яремович) і у бріт. зоні Німеччини за посередництвом Кан. Червоного Хреста і IPO організував укр. школи, противився примусовій репатріяції, сприяючи поселенню в Канаді, допомагаючи у відшуканні і згуртуванні родин.

Спочатку Фонд був зв'язаний з Центр. Укр. Допомоговим Бюром, а з 1948 продовжував свою діяльність самостійно аж до 1962, коли він був перетворений в Суспільну Службу Українців Канади.

Фосфорно-добривна промисловість, пром. добування фосфоритів і виробництво фосфорних добрив бере свій поч. на Поділлі з 1880-90-их рр. Є відомості В. Червинського (1919), що кількість добутих фосфоритів в Україні в 1892 і 1900 досягла 1,4 млн пудів і на такому ж рівні залишалась в 1905-08. Натуральні і розмелені фосфорити експортували перев. в Польщу і Австрію. 1912 стали до ладу Вінницький і Могилівський суперфосфатні зав., які в середньому щороку переробляли 200-250 тис. пудів фосфоритів. До другої світової війни відбувалось поступове нарощування пром. потенціялу для випуску фосфорних добрив, але найбільш інтенсивно пішов цей процес у 1950-60-их рр. Зараз відомі такі ґіганти хем. пром-сти, як Сумське та Придніпровське об'єднання "Хімпром", Рівенське "Азот", Кримське "Титан", Костянтинівський та Одеський суперфосфатні зав. Виробництво фосфорних добрив в Україні забезпечувало власні потреби і давало можливість для вивезення в ін. республіки кол. Союзу. Фосфорні добрива, які випускала хем. пром-сть України, мали широкий асортимент: суперфосфат простий, ґранульований, подвійний, знефторені фосфати, комплексні добрива - нітрофос, нітро-

амофос, нітроамофоска, рідкі комплексні добрива та ін.

Проте з другій пол. 1980-их рр. почався спад у виробництві фосфорних добрив: якщо в 1987 в Україні вироблено 1,72 млн т, то в 1990 - 1,65 млн т, в 1991 - 1,11 млн т діючої речовини P_2O_5. Недовантаженість пром. потужностей складала 50% і більше, а зараз знизилась до катастрофічного рівня - в 1993 виробництво фосфорних добрив не перевищить 246 тис. т. Все це пов'язане з тим, що майже вся Ф.-д. п. була зорієнтована на привізну сировину з Рос. Федерації і Казахстану. Завозили апатитовий концентрат, фосфорити на електрохемію і аґльомерацію, фосфоритне борошно та ін.

В той же час потреба у фосфорних добривах в Україні становить бл. 2-2,2 млн т P_2O_5 щороку. Для придбання фосфатної сировини за межами України річні витрати перевищують 80 млн амер. долярів. Однак за новітніми даними Мін-ва Геології прогнозні ресурси укр. фосфоритів становлять бл. 3 млрд т в перерахунку на 100% P_2O_5. Поширені вже відомі корінні і вторинні фосфорити, а також нещодавно відкрито родовища зернистих фосфоритів, що охоплюють величезний реґіон Волині і Поділля. Виявлено фосфатну сировину також в Чернігівській, Сумській, Полтавській, Харківській, Донецькій, Київ. та Черкаській обл. Характерною особливістю укр. фосфоритів є досить низький вміст фосфору (3-5% P_2O_5), та високий карбонатів і ґлявконіту (до 20-30% і вище). Проте більшість із них піддається збагаченню, в зв'язку з чим передбачається створення гірсько-збагачувальних комбінатів.

Е. Дегодюк

Х

Хліборобство, збірне поняття, що стосується вирощування злаків за участю орної техніки. Зараз в Україні більш поширене штучне слово "землеробство" (від рос. - "землю делать"), що витіснило за сов. часів традиційну укр. назву.

В сучасному розумінні Х. - галузь с.-г. виробництва для вирощування потрібних для людини рослин. Х. передбачає продуктивне використання землі з відновлюваною родючістю і збереженням екологічної рівноваги в аґроляндшафтах для одержання високих і стабільних врожаїв с.-г. культур. Основна маса їх є сировиною для різних галузей пром-сти, продовольчою продукцією і кормами для тваринництва.

Х. на терені України сягає глибокої давнини. З історії (4 в. до Хр. - 4 в. по Хр.) відомі племена скитів-орачів і скитів-хліборобів, які вирощували збіжжя для власних потреб та для торгівлі з еллінським світом. Раннє Х. було пов'язане із змішаними формами господарювання, успадкованого від епохи збиральництва, мисливства та кочового тваринництва, а в подальшому - з осілим способом життя. Продуктивність Х. визначалася знаряддям праці: спочатку воно мало мотичний характер із застосуванням для розпушування ґрунту палиці, пізніше мотики з рогів чи каменю, а потім стало орним, обумовлене появою рала, що приводилось у дію без перевертання скиби ґрунту, спершу людськими зусиллями, а згодом із залученням тяглової сили великої рогатої худоби і коней. Орне землеробство проіснувало тисячі рр. - зберігши в окремих реґіонах свій первісний вигляд до поч. 20 в. Справжню революцію в Х. справило винайдення в 9 в. в Київ. Русі асиметричного плуга з перевертанням скиби ґрунту, яке належить хліборобам Лісостеп. зони сер. Подніпров'я, що логічно підготовлене всім попереднім розвитком Х. на території України. Перехід на механізовану тягу і більш продуктивні знаряддя праці в 20 в. різко інтенсифікували вирощування с.-г. культур, але практично залишили без змін надбання тисячоліть - безплужний і плужний обро-біток ґрунту.

Разом з техн. проґресом відбувалися зміни систем Х. Найдавнішою слід вважати вирубно-вогневищну (неоліт, епоха бронзи і міді, спорадично до 19 в.). Пропалювання ділянки зваленого лісу узгоджу-

валось із часом висіву зерна в ще теплий попіл, щоб не розгубити цінне добриво. В наступні тисячоліття до 9 в., а спорадично в Україні до кін. 19 в., панувала перелогова система, що передбачала обробіток ґрунту і посів зернових впродовж 4-6 рр., а після виснаження ділянки - запуск її під пасовище або сіножаті. За Київ. Руси і до поч. 20 в. існувала двопільна, згодом трипільна парова система Х. (одне поле під пар, решта озимі і ярі зернові культури). В залежності від ґрунтово-кліматичних умов і з плином часу практикувалось введення в трипільну багаторічних трав, льону та ін. техн. культур. Ця система передбачала застосування органічних добрив, що й практикувалось на території України з часів Київ. Руси. На заміну трипільній прийшла плодозмінна система, елементи якої випливають з паро-зернової. Цей процес став можливим при культивуванні у сівозміні просапних та зернобобових культур, заміні чистих парів зайнятими. Найбільш успішно в дорев. Росії цю систему освоїли в Україні та Прибалтиці.

З розвитком інтенсифікації в рільництві, що пов'язано з високою механізацією технологічних процесів, хемізацією і меліорацією, виникла просапна система Х. Впровадження 7-10 пільних польових кормових і ін. спеціялізованих сівозмін на відміну від простої плодозміни має науково обґрунтоване чергування і повернення на одне і те ж поле вирощування. Зерно-просапні сівозміни, як правило, інтенсивного типу передбачають диференційований обробіток ґрунту, систему удобрення і систему захисту рослин, підбір високоврожайних районованих сортів і гібридів високої продуктивности. Укр. аґрарна наука вигідно відрізнялась в умовах кол. Союзу від ін. республік чітким відпрацюванням аґротехніки, сортотворення, розвитком ґрунтознавства і аґрохемії. Відставання в зростанні продуктивности Х. відбувалось не з її вини. Воно витікає з природи знеосібки і відчуження людини від землі сов. системою. Надбанням укр. науки є раритетна для світової практики і науки розробка контурно-меліоративного землеробства, що гармонізує відношення людини з природою, забезпечує стійке функціонування аґроляндшафтів.

Література: П а в л ю к С. Традиційне хліборобство України: агрономічний аспект. К. 1991.

Е. Дегодюк

Ч

Чаполоч пахуча (Hierochloë odorata), підрослин родини злакових, багаторічна трава з волотистим суцвіттям і золотистими колосками, досягає 50-80 см заввишки. Рослина містить ангідрид оксикоричної кислоти кумарин - $C_9H_6O_2$ у вигляді глюкозиду, що викликає духм'яні пахощі зубрівки. В Україні поширена перев. в степ. зоні та на узліссях. Її використовують в лікеро-горілчаному виробництві для виготовлення ароматичних настойок "зубрівки".

Червоний золотий, так називали в Україні дукати та фльорини.

Дукат (італ. ducato від duca - герцоґ, бо вперше він почав карбуватися в 6 в. за велінням ферарського герцоґа) - золота монета, яка карбувалася у Венеції, починаючи з 1284. За зразком дуката в 14-18 вв. золоті монети випускалися в багатьох країнах Европи.

Фльорин (італ. fiorino від fiore - квітка) - золота монета, карбування якої почалося у Фльоренції у 1252. На монеті була зображена квітка лілії - герб міста, від чого й пішла її назва. Незабаром фльорини почали випускати й ін. евр. країни.

На укр. землях не було потреби розрізняти фльорин і дукат, бо за вагою (3,53 г) та розміром (бл. 2 см) вони були тотожні.

Ч. з. поширилися в грошовому обігу України у 15-18 вв., що підтверджується письмовими джерелами та скарбами цього періоду. З 15 в. золотий використовувався на укр. землях і як лічильна одиниця, а протягом першої пол. 16 в. повністю витіснив з ужитку ін. лічильну одиницю - гривню. На зах.-укр. землях віддавали перевагу дійсній назві фльорина і у 16-18 вв.

називали так і золоту монету, і лічильну одиницю.

Література: Спасский И. Русская монетная система. П. 1970; Kotlar M. Znaleziska monet z 14-17 w. na obszarze Ukrainskiej SRR. Вроцлав-В.-Кр.-Ґданськ 1975; Котляр М. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні 14-18 ст. К. 1981.

О. Бєлая

Червоні Вікна (Красні Окни), с. м. т. Одеської обл. на р. Мокрий Ягорлик за 20 км від зал. станції Чубівка. 5 600 меш. (1986). Ч. В. засновано в останній чверті 18 в.

Чергування звуків в укр. мові успадковані з різних часів. Є Ч. ще індоевр. давности (напр., *беру* : *забираю* : *брати*), ін. праслов. (напр., *рука* : *руці*), ще ін. постали вже в добу окремого існування укр. мови, напр., характеристичне саме для укр. мови Ч. *о, е* : *і* (*дзвін* : *дзвона, сім* : *семи*), зародилося в 12 в., а сучасне фонетичне оформлення дістало в сер. 17 в. Чергуватися можуть голосний з голосним, приголосний з приголосним (див. приклади вище), голосний з приголосним (напр., *і* : *й*, як от у сполучнику: *кінь і собака* : *собака й кінь*), голосний або приголосний з нулем звука (напр., *пес* : *пса, радість* : *радісний*). Велика частина Ч. має реліктовий характер і тримається традиційно в поодиноких словах (напр., *о* : *и* в таких словах, як *кров* : *кривавий*, або *е* : *о* в таких словах, як *семи* : *сьомий*); ін. цілком або частково морфологізовані, напр., *о* : *і* в односкладових іменниках чоловічого роду виявляється як тенденція мати *і* в називному відмінку однини проти *о* в ін. відмінках (*кіт* : *кота*). Звичайно в таких випадках Ч. виступає як додатковий (редундантний) фонетичний сиґнал зміни морфологічного статусу слова/морфеми. У нашому прикладі відмінок іменника *кіт* був би ясний і без Ч. *о* : *і* з самого закінчення слова (нульового). Тому в словах новішого походження (після 17 в.) це Ч. здебільша вже не застосовується (напр., *віз* : *воза*, але *паровоз* : *паровоза*, численні чужі слова типу *бот, том*). Так само в приголосних Ч. *к* : *ч* або *г* : *ж* виступає в утворенні прикметника від іменника або ін. прикметника суфіксом *-н-* або *-к-*, напр., *рука* : *ручний, невеликий* : *невеличкий, вага* : *важкий*. Оскільки і тут функція цього Ч. у сучасній мові додаткова, а не основна - сиґналізація зміни частини мови тощо, в окремих випадках, перев. в відносно новопосталих словах воно може не виступати, напр., *пруг-* : *пругкий, пропускати* : *пропускний*.

Таких Ч., які зберігають свою первісну фонетичну мотивацію в сучасній мові, і, отже, є продуктивні й обов'язкові, - небагато. Такі є Ч. *е* та *и* з проміжним голосним між обома (*е/и*) (отже, розрізнення цих двох голосних знімається), зумовлене перенесенням наголосу на ін. склад: *п(е/и)-редній* : *попер(е/и)ду*, або в приголосних Ч. асимілятивного характеру, як от глухий приголосний: відповідний дзвінкий перед ін. дзвінким приголосним (*боротися* : *боро(дь)ба* пишеться *боротьба*). (Див. *Асиміляція в мові*).

Найповніший опис Ч. в сучасній укр. мові подали Ю. Шевельов (у кн. Юрій Шерех "Нарис сучасної укр. літ. мови", Мюнхен 1951, §§ 74 і 76) і П. Коструба (в кн. "Сучасна укр. літ. мова. Вступ, фонетика". Ред. І. Білодід. К. 1969, розділ III).

Ю. Шевельов

Черкеськ (1825-1931 - станиця Баталпашинська, 1931-37 - м. Баталпашинськ, IX-23), м., центр Карачаївсько-Черкеської Автономної Обл. Ставропільського краю, на правому березі р. Кубані; 93 тис. меш. (1983). Засноване 1804. Пром. та культ. центр. За переписом 1926, на 19 355 меш. було 9%, а в р-ні 57,4% (23 885) українців.

Чернігово-Сіверська земля, іст.-геогр. край княжої доби, складова частина Київ. держави з 9 в. У різний час Ч.-С. з. об'єднувала різні території у басейні Десни і верхів'ях Оки. Формально проіснувала до поч. 17 в., коли 1635 було утворене Чернігівське воєводство у складі Польщі. Межі Ч.-С. з. найбільше розширилися після перемоги Мстислава Володимировича над Ярославом Мудрим 1024 під Лиственом, коли він посів Чернігівський і Тмутороканський княжий стіл (див. *Чернігівське князівство, Тмутороканське князівство*). На цей час Ч.-С. з. займає фактично все Лівобережжя, виключаючи *Переяславське князівство*. Ч.-С. з. на зах. обмежувалася Дніпром, на півд. та півд. сх. Півн. Кавказом, на півн. Ростово-Суздальською землею, а на півн. сх. володіннями мордви та болгар. Основне населення Ч.-С. з. становили сіверяни, частину території населяли радимичі (по р. Сож), в'ятичі (по р. Ока) та ін. неслов. народи. У певні часові періоди до Ч.-С. з. належали землі полян та дреговичів.

Ч.-С. з. відогравала значну ролю в соц.-екон. розвитку Руської держави. Гол. міс-

це в економіці посідало сіль. госп-во, добре розвинуте було рільництво, рибальство, полювання. Високий рівень розвитку ремесла дозволив Ч.-С. з. мати міцні торг. зв'язки з півн. (Новгород, Смоленськ), сх. (верхів'я Волги, Оки) та півд. країнами. Цьому сприяло також вигідне геогр. положення Ч.-С. з. Найбільшими м. були Чернігів, Новгород-Сіверський, Любеч, Муром, Вщиж, Сновськ, Курськ, Трубчевськ, Путивль, Глухів, Гомель, Стародуб.

Князівські міжусобиці та боротьба за княжий стіл у Києві призвели до виділення зі складу Ч.-С. з. низки окремих князівств. У 12 в. на території Ч.-С. з. існували: Чернігівське, Новгород-Сіверське та Муромське князівства. Останнє стало основою формування моск. народности. Ч.-С. з. була досить сильним держ. утворенням й успішно конкурувала з ін. князівствами за Київ. стіл.

У 12-13 в. тривав процес дроблення Ч.-С. з. Причинами його були як внутр. міжусобна боротьба кн., так і зовн. чинники, насамперед монголо-тат. навала. На території Ч.-С. з. виник ряд удільних князівств з різним рівнем військ., екон. та політ. розвитку і впливу на заг.-руські справи. Поряд з Чернігівським князівством тут існували: Курське, Глухівське, Путивльське, Трубчівське, Стародубське, Липецьке, Козелецьке, Любецьке, Брянське, Сосницьке, Бахмацьке та ін. (див. окремі статті про деякі з названих князівств). Порізному склалася їхня історія. Більшість з них населяла укр. народність, що була органічним продовженням сіверян, полян, дреговичів та ін. давніх етнічних груп Руської держави. Радимичі, що населяли півн. зах. Ч.-С. з., утворили разом з кривичами та полочанами білор. народність, а в'ятичі змішавшися з угро-фінськими племенами, утворили згодом моск. народність.

У другій пол. 14 в. В. кн. лит. Ольґерд Ґедимінович підкорив значну частину Ч.-С. з. і встановив в удільних князівствах владу своїх синів і братаничів. Фактично з цього часу Ч.-С. з. як певне держ.-політ. поняття перестає існувати. За володіння Ч.-С. з. на поч. 16 в. починається боротьба між Моск. державою і Литвою (пізніше Річчю Посполитою), що призвело до утворення в першій пол. 17 в. нової системи адміністративних одиниць на території Ч.-С. з.

Див. також *Чернігівське князівство, Чернігівщина, Сіверське князівство.*

Література: Чернігів і Півн. Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріяли. Іст. Секція УАН (ред. М. Грушевський). К. 1928; Чернигов и его округа в IX-XIII вв. К. 1988.

М. Железняк

Чех (сєвський чех), грошова одиниця, що карбувалася на сєвському (нині м. Сєвськ Брянської обл. Рос. Федерації) монетному дворі у Моск. державі в 1686-87. Ч. на Україні називали поль. монети - півтораки, вартістю в півтора гроша. Назву Ч. дехто пояснює тим, що в сер. вв. широко були розповсюджені на Україні празькі гроші; в першій пол. 14 в. були в обігу півгроші - чеські, а далі поль. срібні монети.

Потреба у карбуванні цієї монети виникла через необхідність роздачі платні армії та ведення торгівлі Московщини з Україною. Ще за часів Олексія Михайловича, приблизно у 1664, міркували карбувати гроші у Путивлі й назвати їх Ч., на що царський уряд дозволив 1675. Однак з невідомих причин випуск грошей тоді не відбувся. Намір був здійснений 1686 на влаштованому у Сєвську монетному дворі. Для вирізування штемпелів запросили з України Я. Гранковського, який до того займався подібною справою на монетному дворі у Львові, а потім (1669-73) був на службі у гетьмана П. Дорошенка.

На сєвських Ч. з лицьового боку було зображення царського двоголового орла під трьома коронами і надпис з титулами і іменами Івана і Петра Олексійовичів. Він передавався латинськими початковими буквами всіх слів. На зворотному боці позначалися рік і місце карбування - Сєвськ.

Література: Брянский краевед. Сборник статей. Брянськ 1957; Зварич В. Нумізматичний словник. Л. 1973.

О. Песчаний

Чорнобривець Іванна, літ. псевд. Олександри Блохиної (1902-90), зі священичої родини Сулимів на Харківщині. Закінчила Пед. Ін-т у Харкові, згодом дир. Робітфаку при Харківському Ін-ті Інж. Транспорту.

На еміґрації з 1944 у Мюнхені; чл. президії СФУЖО, гол. ОУЖ у Німеччині (учасниця міжнар. жін. конґресів). З 1974 проф. УВУ, чл. об'єднання укр. письм. на еміґрації "Слово"; зб. поезій "З блакиті неба і скорботи душі" (1959), "Ескізи" (1976); зб. оп. "З потоку життя" (1963);

розвідки "Квітка і Куліш основоположники укр. новелі" (1969), "Перша зб. поезій Олеся", "Критична аналіза новель П. Куліша", "Мовно-стилістичні особливості Квітчиної прози".

Чужих мов інститути, Київ. Пед. Ін-т Іноземних Мов, єдина спеціяльна вища школа цього типу в системі Мін-ва Освіти УССР, заснований 1948, 1980 мав 6 фак.: англ., нім., франц., есп., рос. мов і літератур та фак. підвищення кваліфікації викладачів чужих мов у вищих навчальних закладах. 1978 відкрито відділи підготовного та заочного навчання. Навчання на всіх фак. триває 6 рр. Ін-т має аспірантуру. 1980 ін-т мав 19 катедр, 290 викладачів, навчалося бл. 2 100 студентів; до 1980 закінчило ін-т 10 тис. осіб. Ін-т має фонокабінети і кінокляси; бібліотека нараховує 400 000 одиниць.

Крім К. П. І. І. М. чужі мови на Україні вивчають на філол. фак. іноземних мов в ун-тах та пед. ін-тах. Філол. фак. з групи романо-германської філології (англ., франц., нім. мови й літератури) мають ун-ти в Дніпропетровському, Донецькому, Запоріжжі, Києві, Львові, Одесі, Симферополі, Ужгороді, Харкові і Чернівцях. Крім названих, Київ. Ун-т має ще фак. есп. і слов. мов і літератур (поль., чес., сербохорв., болг.), а Львівський слов. і клясичної філології (латинська та грец. мови, антична література). До іноземних мов не зараховують фак. рос. (на всіх ун-тах), молд. (Чернівецькому) та угор. (Ужгородському) філології.

Ун-ти мають аспірантуру. На фак. є відділи перекладачів (Київ, Харків). Термін навчання на фак. 4 рр., на заочному і вечірньому 5 рр. Абсольвенти фак. іноземних мов здобувають кваліфікації фахівців відповідних мов, право викладання в сер. школах, ведення н.-д. праці в наук. установах, на перекладництво, ред. роботу.

Чужі мови та літератури вивчають також на філол. фак. Пед. Ін-тів: англ. і нім. у Горлівському, Житомирському, Івано-Франківському, Ізмаїльському, Кіровоградському, Луганському, Луцькому, Ніженському, Сумському, Херсонському, Черкаському. Англ. та нім. і англ. та франц. у Вінницькому; англ. та нім. і франц. та нім. в Дрогобицькому і Запорізькому; рос. у 20 пед. ін-тах. Пед. ін-ти готують викладачів чужих мов і літератур в сер. школах. Термін навчання 5 рр.

Ш

Шеллінґіянство, філос. система Ф. Шеллінґа (1775-1854). В Україні найбільший вплив мала його натурфілософія, яка в суперечностях добачала джерело розвитку в природі.

Першим промотором Ш. в Україні був Й. *Шад,* проф. філософії Харківського Ун-ту (1805-16). Його студенти свобідно черпали ідеї з творів Шеллінґа, а його колеґи, проф. медицини, Ґ. Корітарі та Я. Ґромов покликувались на ідеї Шеллінґа в своїх викладах. Наступник Шада на катедрі філософії, А. Дудрович (1818-30) підкреслював містичні, замість раціоналістичних аспектів Ш. Н. Бєлоусов, вихованець Харківського Ун-ту, викладав філософію в дусі Шада в Ніженському Ліцеї (1825-30). Ш. підсилило зацікавлення фолкльором і мало стимулюючий вплив на чл. Харківського Романтичного Кружка, а пізніше можливо й на О. Потебню.

Кількох проф. Рішельєвського Ліцею в Одесі були прихильниками Ш. Н. Курляндцев (математика і фізика, 1826-35) зробив перший рос. переклад твору Шеллінґа про натурфілософію (1834). К. Зеленецький (рос. література, 1837-58) написав розвідки про логіку, основи знання та історію, змішуючи ідеї Шеллінґа і Канта. О. Михневич (філософія, 1839-49) написав популярний нарис філософії Шеллінґа (1850).

У Києві П. Арсенєв, проф. Духовної Академії (1836-50) і ун-ту (1838-44), був прихильником христ. світогляду насиченого Ш. і поширював ідеї шеллінґіянської школи психології. Через В. Білозерського, М. Гулака і О. Марковича він може й вплинув на романтичну христ. ідеологію

Кирило-Методіївського Братства. Ш. сильно позначилося на ранніх природознавчих і пізніших етногр. творах М. Максимовича, першого ректора Київ. Ун-ту.

Перший шеллінґіянець укр. походження, Д. Веланський працював у Петербурзі, але його твори розходилися по Україні. Його студент Ц. Екеблад написав розвідку про людську душу (1872) і був дир. Ніженського Ліцею (1835-60).

Вплив Шеллінґа в Україні був різноманітний і часто суперечний. Його ідеї підсилювали зацікавлення природничими науками, а рівночасно заохочували нехтування наук. методою. Прославляючи розум, він зваблював науковців до романтичного мрійництва.

Література: Шпет Г. Очерк развития русской философии. П. 1922; Каменский Э. Русская философия начала 19 в. и Шеллинг. М. 1980.

Т. Закидальський

Шляхи, див. *Шосейні шляхи.*

Ю

Юрій св., див. *Юр'їв день.*

Я

Якимович (Йоакимович, Іоакимович) Авксентій (? - 1695), ігумен (1665-95) *Густинського Троїцького манастиря.* Після пожежі манастиря в 1671, Я. збудував кам'яний у 1674-76. За час його ігуменства Густинський манастир виріс у цілий комплекс: на кошти гетьмана І. Самойловича споруджено Троїцьку церкву (1672-76), зведено надбрамну Миколаївську (1693) та Катеринівську церкви, розпочато будівництво Петропавлівської та Воскресенської церков (1695). Заходами Я., з його благословіння ієромонахом Густинського манастиря М. Лосицьким у 1670 переписано Густинський літопис 1623-27 рр. під назвою "Кройника" (Густинская летопись, "Полное собрание русских летописей", Т. 2, Петербурґ, 1845). Цей літопис містив виклад історії України з часу Київ. Руси до 1597. Свою бібліотеку ігумен Я. заповів манастирю. Див. також "Библиотека императорского общества истории и древностей российских" (Москва, 1845), В. Иконников "Опыт русской историографии", Т. II, кн. 2 (Київ, 1904).

Ящуп Василь (*1915), філолог, поет родом з Шнирова, пов. Броди, Галичина. Абсольвент Гр.-Кат. Богословської Академії у Львові (1938), згодом закінчив філол. студії в ун-ті в Ґрацу (Австрія, 1948). З 1949 у ЗДА, де викладав слов. мови і літератури в ун-ті в Пітсбурзі (1965-81), чл. сенату цього ж ун-ту; д. чл. НТШ. Серед його праць: "A Dictionary of Russian Idioms and Colloquialisms" (1967), "Говір Брідщини" (1972); досліджував культ св. Миколая в Україні. Зб. праць "Вибране із славістики" творить 216 т. ЗНТШ (1991). Автор зб. поезій "Дійсне і мрійне" (1981), "З нив і доріг життя" (1986), "До світла" (1988).

Виправлення і доповнення

Вступні пояснення

При користуванні десятьма томами "Енциклопедії Українознавства", читач повинен мати на увазі цей важливий розділ, де містяться виправлення і доповнення.

У десяти томах "Енциклопедії Українознавства" відомості про окремих осіб не завжди було уодностайнено. Іноді бракувало року народження або смерти, а то й обох дат. Позначення місця народження здебільшого було узагальнене ("родом з Київщини", "родом з Галичини"), а місце смерти часто зовсім не згадувалося. До того ж не всі наведені дані були точні.

Редакція вирішила, на подобу інших енциклопедій, доповнити наявну інформацію, подаючи курсивом усі додатки та виправлення. Наприклад, у статті "**Кононенко** Митрофан" було наведено лише помилкову дату народження актора - 1899, а дати смерти, місця народження та смерти у цьому гаслі не було. У цьому розділі подаємо виправлені та доповнені відомості: "**Кононенко** Митрофан *(1900, Кагарлик, Київщина - 1965, Харків)*".

Місця народження та смерти осіб, які мешкали на територіях Російської та Австро-Угорської імперій, подаються за тодішнім адміністративним поділом: "**Євтимович** Варфоломій *(*Перегонівка, Васильківський пов., Київщина - † Міттенвальд, Німеччина)*" або "**Єндик** Ростислав (1906, *Залуче, Коломийський пов., Галичина - 1974, Мюнхен)*". За новим адміністративним поділом подано місця народження та смерти осіб, що мешкали на територіях УССР, Польщі, Чехо-Словаччини та ін. країн, наприклад: "**Кміт** Юрій (1872, *Кобло Старе, Самбірський пов., Галичина - 1946, Кульчиці, Самбірський р-н, Львівська обл.)*".

Якщо місцем народження або смерти є центр повіту (району, округи), або інше невелике місто, після його назви подаємо назву відповідної історичної території (Волинь, Одещина, Чернігівщина), або губернії (области, воєводства). Якщо вже було подано назву реґіону (наприклад, Полтавщина), у доповненні подаємо тільки місцевість і повіт.

Коли йдеться про визначних українських діячів, редакція вважає за потрібне додати не тільки роки, а також дні та місяці їх народження й смерти. Так, у статті "**Довженко** Олександер" додаємо: "*(10.9.*1894 - *25.11.*1956, *Москва)*".

Оскільки існують відмінності у написанні деяких прізвищ чи імен в "Енциклопедії Українознавства" і в довідкових джерелах, виданих в Україні, редакція подає при відповідних гаслах у дужках інший варіянт того самого прізвища чи імени, наприклад: "**Дударів** *(Дударєв)* Дмитро", "**Нарбут** Юрій *(Георгій)*".

У багатьох гаслах про українських діячів, знищених комуністичним режимом, у попередніх томах було сказано: "репресований, дальша до-

ля невідома". Діставши нові дані, пропонуємо у відповідних статтях замінити наведене речення уточненнями, як, наприклад, у гаслі "**Коваленко** Борис": "*Заарештований 23.12.1936 й, обвинувачений у приналежності до «контррев. націоналістичної орг-ції», 13.7.1937 розстріляний*".

Деякі гасла про діячів діяспори закінчуються реченням: "Тепер у ЗДА" або "Тепер на еміграції в Німеччині", але після публікації відповідних томів Енциклопедії ці діячі померли. У таких випадках редакція не виправляє ці останні речення, але подає дату й місце смерти даної особи.

Часом виникала потреба виправити дату написання або публікації того чи іншого твору. У такому разі наводимо назву твору, а в дужках після неї подаємо виправлену дату. Наприклад, у гаслі "**Ічнянський** Мирослав" подаємо: "зб. поезій «Арфа» *(1925)*", бо в цій статті книжку помилково датовано 1924 роком.

До деяких статтей, як виняток, додаємо основні публікації, якщо їх не було наведено у відповідному томі. Так, до гасла "**Барка** Василь" додано: "*Твори: роман «Жовтий князь» (1963), роман у віршах «Свідок для сонця шестикрилих» (1981)*".

В окремих випадках, коли йдеться про великі гасла, в яких є потреба виправити або додати ті чи інші дані, звичайним шрифтом позначено сторінку, шпальту та рядок (згори або знизу), а новий текст наведено курсивом.

Так само курсивом подано ширші доповнення до окремих гасел, наприклад: "**Владко** Володимир *(1901, Петербург - 1974, Київ). По війні, крім зб. оп., романи «Сивий капітан» (1959) і «Залізний бунт» (1967), повісті «Позичений час» (1963), «Фіолетова загибель» (1965), «Твори в 5-и тт.» (1970-71)*".

Список уживаних скорочень:

з. - замість
м. б. - має бути
л. ш. - ліва шпальта
п. ш. - права шпальта
р. - рядок
зг. - згори
зн. - знизу
дод. - додаток

АЕУ - англомовна ЕУ: Encyclopedia of Ukraine
УЛЕ - Українська Літературна Енциклопедія
УРЕ - Українська Радянська Енциклопедія
УРЕС - Український Радянський Енциклопедичний Словник

А

Абазин Андрій *(? - 1703).*

Абакелія Тамара *(1905*-53).

Абрагамовіч *(Абрагамович)* (Abrahamowicz) Давид *(1839, Торговиця Пільна, Городенківський пов., Галичина* - 1926, *Львів).*

Абрагамовська (Грицько) Стефанія *(† 1982).*

Абрам Йосип *(1875-1938).*

Абрамович Віктор (1901-*55).*

Абрамович Дмитро (1873, *Гулевичі, Волинь - 1955, Вільна).*

Аванґард, організація ... у Харкові *1925*-29.

Авґуст II *(1670*-1733), перший поль. король саксонської династії *(1697-1706 і 1709-1733).*

Авдикович Орест *(1876, Сороки, Тернопільщина* - 1918, *Перемишль).*

Авдій (Овдій), вирізьбив ... візерунки *(1259).*

Авенаріюс *(Авенаріус)* Михайло *(*Царське Село б. Петербурґу - † Київ).*

Аверин *(Аверін)* Всеволод *(*Чепелі, Харківська губ. - † Харків).*

Авраменко Василь (1895 - *1981, Нью-Йорк).*

Австрія, стор. 17, л. ш., у 17 р. зг., м. б.: Гайнріхом Язомірґоттом *у 1176 р.*

Агол Ізраїль *(1891, Бобруйськ - 1937).*

Аграновський Д., м. б. *Давид*, співак-тенор, *у 1923-24* виступав у Харківській Опері, *1925-44 соліст Свердловської Опери.*

Адам Бременський *(? - 1081).*

Адельгейм Євген (1907, *Київ - 1982).*

Адріянова-Перетц Варвара (1888, *Ніжен - 1972, Ленінград).*

Азовський Микола *(*Київ).*

Айзенштох Ярема (1900, *Єлисаветград - 1980, Ленінград).*

Александров Володимир (1825, *Бугаївка, Харківська губ. - 1894, Харків).*

Александров Степан *(1790-і рр., Цареборисів, Харківщина - 1846, Гракове, Харківщина),* "Вовкулака" *(надрукована 1848).*

Алексинський Григорій (1879, *Хунзах, півн. Кавказ - 1967, Париж).*

Аленський Павло *(бл. 1627* - 1669).

Алешко Василь (1889, *Суми - ?). Пропав під час сталінського терору.*

Алиськевич Андрій *(*Залуква, Станиславівський пов., Галичина - † Прага).*

Алчевська Христина *(1841, Борзна, Чернігівська губ.* - 1920, *Харків).*

Алчевська Христя (1882, *Харків - 1931, Харків),* "Туга за сонцем" *(1907).*

Відповідно мають бути змінені дати в підписах під світлинами Христі й Христини Алчевських.

Алчевський Григорій *(1866, Харків - 1920, Москва), син Христини А.*

Алчевський Іван *(*Харків - † Баку; похований у Харкові).*

Альма, довж. - *84 км.*

Альошин Павло *(1881, Київ - 1961, Київ).*

Альт (Alth) Альойзій *(*Чернівці - † Краків). Автор: "Rzecz o ropie a wosku ziemnym w Galicji" (1870).*

Альфонський Аркадій *(*Вологда), син переяславського лікаря, студіював у Москві.*

Амбодик, див. ***Максимович-Амбодик*** *Нестор.*

Амвросій Гудко *(?, Холмщина - 1918).*

Американська Руська Народна Рада, політ. орг-ція, м. б. ***Американська Народна Рада Угро-Русинів.***

Ананьїн Степан *(1875-1942).*

Анастазієвський Микола (1891, *Скала, Борщівський пов., Галичина - 1974, Міннеаполіс).*

Анатоль (*Анатолій*) *(*Волинь).*

Ангелович Антін *(*Гринів, Бібрський пов., Галичина - † Львів).*

Андерс Владислав (1892, *Блонь, Польща - 1970, Лондон).*

Анджейовський (Andrzejowski) Антоній *(*Варковичі, Рівенщина, Волинь - † Ставище, Київ. губ.).*

Андієвська Емма *(*Донецьке),* поетка *і прозаїк, маляр. Перша зб. "Поезії" (1951), далі низка поетичних зб., зокрема "Каварня" (1983), "Спокуси св. Антонія" (1985), "Вігілії" (1987), "Архітектурні ансамблі" (1989) та ін. У прозі, крім оп., романи: "Герострати" (1970), "Роман про добру людину" (1973), "Роман про людське призначення" (1982). У малярстві А. працює від кін. 50-их рр. Численні виставки в ЗДА, Канаді, Европі, зокрема в Україні (Київ, Івано-Франківське, Львів). Чл. Спілки Письм. України з 1992.*

Андрейко Дмитро (1864-88), "*Віночок* з нар. мелодій".

Андрейко Дмитро (1869-1925), ред. шкільного ж. "*Цвітка*".

Андрелла Росвигівський Михайло, м. б.: **Андрелла** *(псевд. Оросвигівський)* Михайло *(1637, Росвигове, Закарпаття* - 1710, *Іза, Закарпаття).*

Андрієвський Борис (1898, *Безсали, Полтавська губ. - 1962, Клівленд, Огайо).*

Андрієвський Віктор (1885, *Полтава - 1967, Дорнштадт, Німеччина).*

Андрієвський Дмитро *(1892, Будки, Полтавська губ. - 1976, Дорнштадт, Німеччина; похований у Мюнхені).*

Андрієвський Іван *(*Чернігівщина - † Москва), піонер ветеринарної науки в Рос. Імперії,* вихованець **Київ.** Духовної Академії *й Моск. Ун-ту, в якому був проф. ветеринарної медицини.*

Андрієвський Митрофан *(*Канів - † Катеринослав).*

Андрієвський Олександер *(*Бирине, Чернігівська губ.).*

Андрієвський Олексій *(*Канів - † Київ).*

Андрієвський Опанас *(*Уманщина - † Шпітталь-ан-дер-Драв, Австрія),* проф. УВУ *(1924-37).*

Андрієнко-Нечитайло Михайло (1894, *Одеса - 1982, Париж). Література: M a r c a d é J. - C l. et V. Andreenko. Льозанна 1978.*

Андрій Боголюбський *(бл. 1111 -* 1174).

Андрій II *(1175-1235).*

Андрій Юрійович *(? - бл. 1323).*

Андрій, видатний маляр *(*Волинь),* зберігся його підпис кирилицею з датою *1418.*

Андріяшев Олександер (1863, *Чернігів - 1939, Київ).*

Андрохович Амвросій *(*Лисець, Станиславівський пов., Галичина).*

Андрузький Юрій *(*Вечірки, Полтавська губ.).*

Андрусишин Кость (1907, *Вінніпеґ - 1983, Саскатун).*

Андрусів Микола *(*Одеса - † Прага).*

Андрусів Петро *(1906, Каменобрід, Львівщина - 1981, Рівергед, Нью-Йорк Стейт).*

Андрусяк Микола (1902, *Переволочна, Золочівський пов., Галичина - 1985, Бостон, Массачусетс, ЗДА).*

Андрух Іван *(† Київ).*

Андрухович Кость *(*Галичина - † Галичина).*

Андрушків Осип (1906, *Городок, Галичина - 1984).*

Анищенко Калістрат *(*Красне, Київ. губ. - † Харків).*

Анна Ярославна *(між 1024 і 1032, Київ* - після 1075), підпис під світлиною, м. б.: статуя з *Сенлісу.*

Анненков Микола *(*Петербурґ - † Петербурґ),* склав "**Ботанічний** словник" *(1878).*

Антокольський Павло (1896, *Петербург - 1978, Москва).*

Антоненко-Давидович (Давидов) Борис *(5.8.*1899, *Ромен [Ромни], Полтавська губ. - 8.5.1984, Київ),* драма "Лицарі абсурду" *(1924),* пов. "Смерть" *(1928),* зб. репортажів "Землею українською" *(1930). Рятуючись від терору, А.-Д. 1933 переїхав до Алма-Ати, але й там 2.1.1935 був заарештований і за обвинуваченням у приналежності до "контррев. націоналістичної орг-ції" (УВО), був засуджений на 10 р. ув'язнення, після відбуття якого його відправили на довічне заслання до Красноярського краю. Після реабілітації й повернення до Києва 1956 серед ін. видав зб. нарисів "Збруч" (1959), роман "За ширмою" (1963), зб. ст. "Про що і як" (1962), "В літературі й коло літератури" (1964), "Здалека й зблизька" (1969), мовознавчу працю "Як ми говоримо" (1970). Але вже від поч. 1960-их рр. А.-Д. знову зайшов у гострий конфлікт з офіц. лінією в літературі, зокрема й з тієї причини, що був надхнеником шістдесятництва й дисидентства, за що зазнав нових переслідувань, а з поч. 1970-их рр. його перестали друкувати. Удруге, посмертно, А.-Д. реабілітований у кін. 1980-их рр., посмертно вийшла й його остання зб. "Сибірські новели" (1989).*

Антонич Богдан Ігор *(5.10.*1909, *Новиця, Лемківщина - 6.7.*1937, *Львів).*

Антоній Печерський *(983-*1073).

Антоній *(?-1391),* митр. гал.

Антонов-Овсєєнко (Антонов-Овсієнко) Володимир *(1883-1938). Автор "Записок о гражданской войне" (4 тт., 1924-33).*

Антонович Варвара *(1840 - 1901, Київ).*

Антонович Володимир *(18.1.*1834, *Махнівка, Київ. губ. - 21.3.*1908, *Київ),* "Археологическая карта Волынской губернии" *(1900).*

Антонович (справжнє прізвище Будько) Данило *(1889, Білопілля, Сумщина - 1975, Харків).*

Антонович Дмитро *(15.11.*1877, *Київ - 12.10.*1945, *Прага).*

Антонович Катерина *(1884, Харків - 1975, Вінніпеґ).*

Антонович Мирослав *(*Долина, Галичина), д. чл. НТШ (з 1984). Автор: "Die byzantinischen Elemente in den Antiphonen (graduale) der ukrainischen Kirche" (1955) та "The Chants from Ukrainian Heirmologia" (1974).*

Антонович Михайло *(1910, Фльоренція, Італія - ?). Схоплений 1945 в Берліні больш. аґентами, депортований до СССР; дальша доля невідома.*

Антоновський Михайло (1759, *Борзна, Чернігівська губ. - 1816, Петербурґ).*

"Антропологія", наук. зб. Кабінету *Антропології та Етнології* ім. *Хв.* Вовка (1927-*30),* ... (ред. А. *Носів і М. Рудинський).*

Антропологія на Україні, п. ш., у 7 р. зг., м. б.: Кабінет *Антропології та Етнології* ім. *Хв.* Вовка.

АНУМ, т-во ... закладене у Львові *1930 р.*; "Мистецтво" (1932-*36).*

Апостол Данило *(† Сорочинці, Миргородський полк).*

Апостоли, полковник лубенський Петро *(† 1758).*

Апостолят З'єдинення (Apostolaat der *Vereniging*).

Аппоньї (Apponyi) Альберт *(*Відень - † Женева),* мін. освіти (1906-10, *1917*-18).

Арабажин Костянтин *(† Рига).*

Арборе ***(Арборе-Раллі)*** Замфір (1848, *Чернівці - 1933, Букарешт). Переклав вірші Т. Шевченка, серед яких "Заповіт".*

Арґо, стор. 58, л. ш., у 1 р., з.: -дў, м. б.: *-дý.*

Ардан Іван *(*Трускавець, Дрогобицький пов.), 1919-21* радник місій УНР і ЗУНР у Вашінґтоні.

"Арка", місячник, виходив у Мюнхені з *липня 1947 до лютого 1948.*

Аркас Захар *(*Літохорон, Греція - † Миколаїв).*

Аркас Микола *(1853, Миколаїв - 1909, Миколаїв). Закінчив Одеський Ун-т 1875*; служив *у Морському відомстві в Миколаєві 1875-98.*

Аркас Микола (1898-*1980).*

АРКУ, заснована *1927* у Харкові.

Армашевський Петро *(*Новозибків, Чернігівська губ.).*

Арсенич Ярослав *(*Березів, Галичина - † Давфін, Манітоба).*

Арсеній Грек *(1549*-1626).

Артем *(*Глєбово, Курщина).*

Артимович Агенор *(*Великий Кучурів, Буковина - † Прага).*

Архипенко Євген (1884, *Кагарлик, Київ. губ. - 1959, Дорнштадт, Німеччина).*

Архипенко Олександер *(30.5.*1887 - *25.2.1964, Нью-Йорк).*

Архів Української Еміґрації у Франції. *Після 1959 долучений до фондів Бібліотеки Школи Сх. Мов.*

Архімович Олександер (1892, *Новозибків, Чернігівська губ. - 1984, Розендейл, Нью-Йорк Стейт, ЗДА).*

Асєєв Микола (1889, *Льґов, Курщина - 1963, Москва).*

АСМ, Асоціяція *Сучасної Музики (1924-32).*

Астряб Олександер (1879, *Лубні, Полтавська губ. - 1962, Київ).*

Атаманюк (псевд. Яблуненко) Василь (1897, *Яблунів, Станиславівський пов. - 1937). 31.1. 1933 заарештований у Києві й засуджений на 5 р. ув'язнення, а 9.10.1937 "особлива трійка" засудила А. на розстріл.*

Афанасьєв Юрій *(*Уфа).*

Афанасьєв-Чужбинський Олександер *(1816, Ісківці, Полтавська губ. -* 1875, *Петербурґ).*

Афинс, м. б. ***Афипс (Афіпс).***

Ахієзер Наум (1901,*Чериков, Білорусь - 1980).*

Ашкаренко Григорій *(1856, Кременчук* - 1922, *Пісочин, Харківщина).*

Аю-Даг *(Аюдаг,* *Ведмідь-гора).* Висота - *577 м.*

Б

Бабіївна Ганна *(1898 - 1979, Харків), 1937-42 на засланні; згодом працювала* в Театрі ім. Шевченка в Харкові.

Бабій Андрій, м. б. *Адам (1898, Почапинці, Київ. губ. - 1937). Праці: "Основні елементи муз. грамоти" (1930), "Мистецтво хорового співу" (1937).*

Бабій Іван (1893, *Добромірка, Збаразький пов., Галичина* - 1934, *Львів).*

Бабій Іван (1896, *б. Єлисаветграду - 1945?, Париж?).*

Бабій Михайло (1899, *Корничі, Рава-Руський пов., Галичина - 1976, Клівленд, Огайо).*

Бабій Олесь (1897, *Середнє, Калуський пов., Галичина - 1975,Чікаґо, ЗДА).*

Багалій Дмитро *(7.11.*1857, *Київ - 9.2.*1932, *Харків).*

Багдановіч *(Богданович)* Максим *(*Менськ - † Ялта).*

Багмут Іван (1903, *Бабайківка, Катеринославська губ. - 1975, Харків). Належав до Пролітфронту. У 1930-их рр. видав низку подорожніх нарисів: "Подорож до Небесних гір" (1930), "Карелія" (1933) та ін. 9.8. 1935 за обвинуваченням у "контррев. діяльності" був засуджений на 6 р. ув'язнення, яке відбував у таборах Комі АССР. Після відбуття покарання був учасником другої світової війни, по закінченні якої працював у Харкові й видав кілька зб. оп., повість "Щасливий день суворовця Криничного" (1948), п'єси "Дорога*

мамочка" (у співавторстві, 1952), "Степи цвітуть" (1959) та ін.

Багринівська Параскева (1888 - *1968).*

Багрицький Едуард *(*Одеса - † Москва).*

Багрій Олександер (1891, *Летичів, Подільська губ. - 1949, Баку, Азербайджан).*

Багряний Іван *(2.10.*1907, *Куземин, Харківська губ. - 25.8.1963, Санкт Блазієн, Німеччина; похований у Новому Ульмі). Сов. преса гостро критикувала Б. як "буржуазного націоналіста", а з кін. 1980-их рр. він дістав заг. визнання в Україні з широкою популяризацією його творчости.*

Бадан *(псевд. Яворенко)* Олександер *(1875, Львівщина - 1937). Засланий на Соловки, де помер 9.9.1937.*

Бадені Казімір *(*Сурохів, Польща - † Бузьк, Галичина), 1886-*95 намісник Галичини.

Бажан Микола *(9.10.*1904, *Кам'янець Подільський - 23.11.1983, Київ).*

Бажанський Михайло (1910, *Снятин, Галичина - 1994, Детройт, ЗДА). Автор біографічного словника "Вічно житимуть... Постаті від зарання історії, аж до найновіших часів" (1984).*

Бажанський Порфирій *(*Белелуя, Снятинський пов., Галичина - † Львів).*

Базилевич Іван (1899, *Сільце, Волинь - 1965).*

Базилович Йоаникій *(*Гливіштя, сх. Словаччина - † Мукачів),* 1799-*1805* видав *двотомовий* твір "Brevis notitia ...".

Байдебура Павло (1901, *Нерубайка, Херсонська губ. - 1985, Донецьке). Іст. роман "Вогонь землі" (1979), зб. оп. для дітей.*

Бакало Іван (1898, *бл. Миргороду, Полтавська губ. - 1972, Нью-Йорк). З 1944 на еміграції в Німеччині. Дир. Ін-ту Студій СССР в Мюнхені 1954-61. З 1961 у ЗДА. Праці: "Modernization and Diversity in Soviet Education with Special Reference to Nationality Groups" (1971), "Нац. політика Леніна" (1974).*

Балабан Борис *(1905, Харків - 1959, Київ).*

Балабан Гедеон (Григорій). Помер *10.2.*1607 *у Львові.*

Балабан Діонісій *(† Корсунь).*

Балавенський Федір (1864, *Люботин - 1943, Ліянозово, Моск. обл.).*

Балашевич Карпо *(? - 1735).*

Балей Степан *(*Великі Бірки, Тернопільський пов., Галичина - † Варшава).*

Балка, Б. поширені в лісостеп. і *степовій* смугах України.

Баллін Микола *(*Петербург - † Харків).*

Балтарович Володимир (1904, *Золочів, Галичина - 1968, Прага), "Подружжя* у двох мешканнях".

Балудянський *(у Росії* ***Балугянский****)* Михайло *(*Вишня Ольшава, сх. Словаччина - † Петербург).*

Баляс Володимир (1906, *Рогатин, Галичина - 1980, Сан-Дієго, Каліфорнія, ЗДА).*

Бальцер (Balzer) Освальд Маріян *(*Ходорів, Галичина - † Львів).*

Бандера Степан *(1.1.*1909, *Угринів Старий, Калуський пов., Галичина - 15.10.1959, Мюнхен). Загинув від руки больш. аґента Б. Сташинського.*

Бантиш-Каменський Дмитро *(*Москва - † Петербург).*

Бантиш-Каменський Микола *(*Ніжен - † Москва),* "Дипломатическое собрание дел *между российским и польским дворами ... по 1700 год" (5 тт., 1780-84).*

Баптиста Іван *(**Баптіст** Йоганн) (перша пол. 1600-их рр., Вільна -* 1700), *нім.* архітект.

Барабаш Іван *(? - 4.5.*1648, *Кам'яний Затін), осаул реєстрових козаків.*

Барабашов В., м. б. *Вячеслав (*1901).*

Барабашов Микола (1894, *Харків - 1971, Харків).*

Барагура Володимир *(*Немирів, Галичина).*

Баран Михайло (1884, *Скала Подільська, Тернопільський пов., Галичина - 1937, Харків).*

Баран Степан *(25.1.*1879, *Крукеничі, Мостиський пов., Галичина - 4.6.* 1953, *Мюнхен).*

Баранецький Йосип *(*Городненська губ. - † Київ).*

Бараник Василь (1883, *Кобиловолоки, Теребовельський пов., Галичина - 1941, Харків).*

Баранович Олекса *(1892, Старокостянтинів, Волинь - 1961).*

Барановський Анатоль *(*1906, Київ).*

Барановський Христофор *(*Нечіпринці, Бердичівський пов., Київщина - † Сан-Павльо, Бразілія),* ред. кооп. газ. "*Муравейник*-Комашня"; з 1920 на еміґрації *у Франції, згодом у Бразілії.*

Барбар Аркадій *(1879 - ?).*

Барбареум (Barbareum), Франц І відкрив цісарський конвікт *(1808*-93).

Барбарич Андрій *(*Остер, Чернігівська губ.).*

Барбона *(Барбон)* Петро *(Pietro di Barbone) (?* - 1589 *[за ін. даними 1588], Львів).*

Барвінок Ганна *(*Мотронівка, Борзенський пов., Чернігівська губ. - † там же).*

"Барвінок", виходить *у Києві з 1945 укр. мовою, з 1950 укр. і рос. мовами.*

Барвінська Теодосія *(1899, Суми - 1966, Київ).*

Барвінський Богдан (1880, *Тернопіль - 1962?, Львів). Ін. праці: "Іст. причинки. Розвідки, замітки і матеріяли до історії України-Руси" (I-II, 1908-09), "Слідами гетьмана Мазепи" (ЗНТШ, 1920-26), "До побуту Орлика в Станиславові" (1928).*

Барвінський Василь (1888, *Тернопіль - 1963, Львів), вчився спершу у Львівській консерваторії, а 1908-14 у Празі (композиція у В. Новака). 1915-39* викладач і дир. Муз. Ін-ту у Львові; *1939-41 і 1944-48 проф. Львівської консерваторії. 1948 р.* засуджений большевиками на 10 р. ув'язнення.

Барвінський Віктор (1885, *Чугуїв, Харківська губ. - 1940).*

Барвінський Володимир *(*Шляхтинці, Тернопільський пов., Галичина - † Львів).*

Барвінський Олександер *(8.6.*1847, *Шляхтинці, Тернопільський пов., Галичина - 25.12.1926, Львів).*

Барвінський Олександер (1889-*1957).*

Барка Василь *(псевд. Іван Вершина, Василь Очерет)(*Солониця, Полтавщина). Твори: роман "Жовтий князь" (1963), роман у віршах "Свідок для сонця шестикрилих" (1981).*

Барнич Ярослав (1896, *Балинці, Коломийський пов., Галичина - 1967, Клівленд, Огайо),* "*Пригоди* в Черчі".

Баронч (Barącz) Вінкентій Ферерт *(Садок) (*Станиславів - † Підкамінь, Бродівський пов., Галичина).*

Баронч (Barącz) Тадей (1849, *Львів - 1905, Львів).*

Барсов Микола *(*бл. Орлова, Росія - † Варшава), рос.* історик; "Очерки русской исторической географии" *(1873, 2 вид.* 1885).

Бартошевський Іван (1852, *Львів - 1920, Львів).*

Басараб Ольга *(1899, Підгороддя, Рогатинський пов., Галичина* - 1924).

Батюк Антін (1894, *Збараж, Галичина - 1978, Скрентон, Пенсільванія).*

Батюк Порфирій (1884, *Зіньків, Полтавська губ. - 1973, Київ).*

Батюшков Помпей. "*Подолия*" *(1891),* "*Бессарабия*" *(1892).*

Бахметюк Олександер *(*Косів - † Косів).*

Бачванська говірка, у 25 р. зг., з.: *ŕ,* м. б.: *ṛ і ŕ + Т.*

Бачинська Ольга *(1875, Сучава, Буковина* - 1951, *Стрий).*

Бачинська Теофілія *(1837, Вільна - 1906, Самбір).*

Бачинський Андрій *(*Бенятина, Закарпаття - † Ужгород).*

Бачинський Володимир *(*Самбір - † Львів).*

Бачинський Едмунд (1880, *Калини, Закарпаття - 1947). Помер у в'язниці.*

Бачинський Євген (1885, *Катеринослав - 1978, Бюль, Швайцарія).*

Бачинський Лев *(*Серафинці, Городенківський пов., Галичина - †Ґрімменштайн, Австрія).*

Бачинський Леонид (1896, *Катеринослав - 1989, Клівленд, Огайо, ЗДА).*

Бачинський Микола (1887, *Серафинці, Городенківський пов., Галичина - 1969, Фішер Бренч, Манітоба).*

Бачинський Омелян *(1833, Жукотин, Турківський пов., Галичина - 1907, Самбір).*

Бачинський Юліян *(*Львів),* член Укр. Радикальної Партії, *з якої вийшов і був засновником Укр. Соц.-Дем. Партії, спричинився до унезалежнення укр. роб. руху від поль. соціялістів; 1896* виступив із кн. "Ukraina *Irredenta" ; у 1929* переїхав до УССР. Автор кн. "Укр. *імміграція в З'єдинених Державах Америки"* (1914), *"Поділ Галичини" (1897), "Больш. революція і українці" (1928).*

Баш *(справжнє прізвище Башмак)* Яків (1908, *Милове, Херсонська губ. - 1986, Київ),* пов. "На берегах Славути" *(1940),* п'єса "Дніпрові зорі" *(1953).*

Башкирцева Марія (1860, *Гавронці, Полтавська губ.* - 1884, *Париж).*

Беґґе (Bagge) Джон Піктон *(1877 - 1967).*

Бедзик Дмитро (1898, *Вільхівці, Сяніцький пов., Галичина - 1982, Київ). Трилогія "Украдені гори" (1969-73), роман "Сполох" (1983).*

Безак Олександер (1800-*68),* з. 3-4 р., м. б.: *1865 призначений командуючим Київ. військ. округи і ген.-губернатором Півд.-Зах. Краю.*

Безбородько Микола *(1883-1937).*

Безбородько Олександер *(1747, Глухів, Чернігівщина* - 1799, *Петербург).*

Безкоровайний Василь (1880, *Тернопіль - 1966, Боффало, Нью-Йорк Стейт).*

Безпалко Йосип (1881-*1950*). *1945 заарештований большевиками в Празі, помер у Казахстані.*

Безперчий Дмитро *(*Борисовка, Курська губ. - † Харків).*

Безручко Марко *(1886, Великий Токмак, Таврійська губ.* - 1944, *Варшава), від квітня 1919* шеф штабу корпусу Січ. Стрільців; написав працю "Укр. Січові Стрільці *в боротьбі за державність"* (1932).

Бек Марія *(*Форд Сіті, Пенсільванія),* ред. журн. "Жіночий Світ" *(1932-*34).

Бекетов Микола *(*Алфер'євка, Пензенська губ., Росія - † Петербург).*

Бекетов Олексій *(1862, Харків -* 1941, *Харків).*

Беклемішев Володимир *(*Катеринославщина - † Новоржев, Псковська губ.).*

Беклемішев Г., м. б. *Григорій (1881, Москва - 1935, Київ).*

Белей Іван *(*Войнилів, Станиславівський пов., Галичина - † Львів).*

Белза Ігор *(*Кельце, Польща), з 1941 - у Москві.*

Беліцер ***(Беліцер)*** Володимир *(1906, Рязань, Росія - 1988), з 1957 д. чл. АН УРСР, дир. Ін-ту Біохемії АН УРСР (1969-72).*

Беліч Олександер (1876-*1960).*

Белл (Bell of Antermony) Джон *(1691, Антермоні, Шотляндія - 1780, там же).*

Бем М., м. б. *Марія (1908, Зульц, Херсонська губ. - 1978, Київ), ліричне сопрано, солістка Одеського (1931-41) та Київ. (1942-66) держ. театрів опери і балету.*

Бемко Володимир (1889-*1965).*

Бен Степан (Бендюженко) (1900, *Лозоватка, Київ. губ. - 1937). За обвинуваченням у зв'язках з СВУ 1929 заарештований і засланий на 3 р. на Дал. Північ. Після заслання вчителював на Звенигородщині. 1.8.1937 знову заарештований і на підставі обвинувачення у приналежності до "шпигунсько-повстанської орг-ції" 1. 11.1937 розстріляний [за УЛЕ помер 1939]. Реабілітований 1958.* Зб. віршів "Солодкий світ" *(1929).*

Бенцалева Олена *(1902, Меджибіж, сх. Поділля - 1990).*

Бенцаль Микола *(*Курівці, Тернопільський пов., Галичина - † Коломия).*

Берґ Лев *(*Бендери, Басарабія - † Ленінград).*

Бердичів, згадується *в іст. документах вперше в 1545.*

Бердяїв (Бердяев) Сергій *(*Київ - † Київ).*

Бережницький Богдан *(1888-1965).*

Береза Василь (1754, *Свірж, Львівщина - 1836, там же).*

Беренштам Вільям *(*Київ [за ін. даними Полтавщина] - † Київ).*

Беретті Вікентій *(† Київ).*

Беринда Памва *(Памво) (між 1555 і 1560, Самбірщина* - 1632, *Київ).*

Беркос Михайло *(*Одеса - † Харків).*

Беркут Леонид (1879, *Київ - 1940).*

Берлін, стор. 119, у 7 р. зн., з.: (з 1923 р.), м. б.: *(з 1925);* у 11-12 р. зн., м. б.: Спілка *Студентів-Українців* у Німеччині *(з 1921).*

Берлінський (Берлинський) Максим *(*Нова Слобода бл. Путивля, Чернігівщина - † Київ).*

Берло Арсеній *(† Переяслав),* архимандрит *Київ. Межигірського манастиря (1722-29), єп. могилівський (1729-32).*

Бернекер Еріх *(*Кеніґсберґ - † Мюнхен).*

Бернштейн Сергій (1880, *Одеса - 1968, Москва).*

Бершадський Сергій *(*Бердянське, Таврійська губ. - † Петербурґ),* з. поданого у 4-8 р., м. б.: *("Документы и регесты к истории Литовских евреев", 1882 і "Литовские евреи. История их юридического и общественного положения в Литве, 1388-1569", 1883).*

Бершадський Юліян *(Юлій)* (1869, *Тираспіль, Херсонська губ. - 1956, Свердловськ).*

"Бескид", виходив *1931-33 (ред. Є. Зиблікевич).*

Бескид Антін *(*Ганківці, Пряшівщина - † Ужгород).*

Бессер Вілібальд *(*Інсбрук, Австрія - † Крем'янець).*

Бец Володимир *(*Остер, Чернігівська губ. - † Київ).*

Бєлінський Віссаріон *(*Свеаборґ, Фінляндія - † Петербурґ).*

Бєлоусов Іван *(*Москва - † Москва). Видав "Шевченко Т. Г., его думы и песни" (1914), "Тарас Григорьевич Шевченко" (1919), "Запретный «Кобзарь»" (1922, переклади заборонених цензурою віршів).*

Бєлянкін Федір *(1892, Ніжен - 1972, Київ).*

Бєльовський (Bielowski) Авґуст *(*Креховичі, Стрийський пов., Галичина - † Львів).*

Бєльський (Bielski) Мартин *(бл. 1495, Бяла бл. Ченстохови, Польща -* 1575, *там же).*

Бєрнацький-Костек (Biernacki-Kostek) Януш *(1884-1957).*

Биковський Лев (1895, *Вільхівець - 1992, Денвер, Колорадо),* "Нац. Бібліотека Укр. Держави" *(1922),* "*Книжна* справа в Чехословаччині" *(1926).*

Битинський Микола *(1892-1972).*

Бич Лука *(*станиця Павловська, Кубань).*

Бичко Валентин (1912, *Харків - 1994, Київ). Зб. поезій "Простота" (1963), "Срібноліття" (1973), твори для дітей: "Козачок" (1964), "Казки" (1978).*

Бишевська Олександра *(*1906).*

Біберович Іван *(† Коломия), 1882-92* керівник театру "Руська Бесіда".

Біберович Іванна *(*Фалиш, Стрийський пов., Галичина - † Коломия).*

Бібіков Дмитро *(† Петербурґ).*

Бігдай Яким (1850 - *бл. 1910),* "Песни кубанских *и терских* казаков", *1896-98.*

Бігун Микола *(1900, Стрий - 1978, Кергонксон, Нью-Йорк Стейт), з 1950-их рр.* в ЗДА.

Біднов Василь *(*Широка, Херсонська губ. - † Варшава), 1922-29* проф. іст. церкви в УВУ та історії в Укр. Госп. Академії в Подєбрадах.

Бізанц Альфред (1890, *Любінь Великий б. Львова - 1950).*

Білас Василь *(*Трускавець, Дрогобицький пов., Галичина - † Львів).*

Білецька Віра *(1894, Охтирка, Харківська губ. - 1933). Авторка кн. "Укр. сорочки, їх типи, еволюція й орнаментація" (1929).*

Білецька Марія (1864, *Тернопіль - 1937, Львів).*

Білецька Надія (1898-*1963).*

Білецький Леонид *(*Литвинівці, Київ. губ. - † Вінніпеґ, Канада),* "Основи літ.-наук. критики" *(1927). Ред. "Кобзаря" Т. Шевченка з поясненнями у 4-ох тт. (1952-54).*

Білецький Олександер *(2.11.*1884, *бл. Казані, Росія - 2.8.1961, Київ). "Укр. література серед ін. слов. літератур" (1958), "Від давнини до сучасности" (т. 1-2, 1960), "Зібрання праць" у 5 тт. (1965-66).*

Білецький-Носенко Павло *(*Прилука [Прилуки], Полтавська губ. - † там же).*

Білий Володимир *(1894, Катеринославська губ. - ?).*

Біликовський Іван *(*Бабин, Самбірський пов., Галичина).*

Білиловський Кесарій (псевд. Цезар Білило, *Цезарко, Ц. Б., Іван Кадило та ін.)* (1859, *Стополівка, Київ. губ. - 1938, Симферопіль), 1896 і 1897* видав два томи альманаха "Складка". *Твори: "Цар Джеган, або Мармуровий сон", "Іфігенія з Тавріди", "Персіянські мотиви".*

Білинник Петро *(*1906, Охтирка, Харківська губ.).*

Білинський Мирон (1914 - *1984, ЗДА).*

Білинський Михайло *(1888, Полтавська губ.* - 1921, *Малі Міньки, Житомирщина).*

Білінський (Biliński) Леон (1846, *Заліщики - 1923, Відень).*

Білодід Іван *(1906, Успенське, Кіровоградщина - 1981, Київ).*

Білокур Катерина *(1900, Богданівка, Київ. губ. - 1961, Богданівка).*

Білон Петро (1879, *Васильків, Київ. губ. - 1959, Пітсбурґ, Пенсільванія),* праці: *"950-літні* роковини хрищення Руси-України", "Правдива церква *укр. народу"* (1947), "Спогади" *(1952-56),* "Ukrainians and their Church" *(1953).*

Білоус Олекса *(† Париж).*

Білоусов О., м. б. *Олексій.*

Білявський Остап *(бл. 1740, Городище, Тернопільщина* - 1803, *Львів).*

Біляк Марія (1894-*1970).*

Біляшівський Микола *(*Умань - † Київ),* ред. *збірника (1899-1901), потім журн.* "Археологическая летопись Южной России" *(1903-05).*

Більський Федір *(? - бл. 1506).*

Бірчак Володимир (1881, *Любінці, Стрийський пов., Галичина - 1952, Іркутська обл., Сибір). Заарештований у Празі 1945, згинув у сов. концтаборі.*

Блавацька Ніна (1902 - *1984, Філядельфія).*

Блавацький *(справжнє прізвище* Трач) Володимир *(*Коломия).*

"Благовісник" (до 1938 - "Благовѣстникъ"), вид. ЧСВВ в Ужгороді *(1921-38 і 1940-44),* Хусті *(1938-39),* а потім у Пряшеві *(1946-49).*

Блажкевич Іванна, уроджена Бородієвич (1886-*1977).*

Блакитний (псевд. Елланського) Василь *(1894, Козли, Чернігівська губ.* - 1925, *Харків).*

Близнюк Петро (1881 - *?),* засуджений ... на *6 р.* ув'язнення, *а 22.11.1933 засланий у Казахстан.*

Блох Елеонора *(*Кременчук - †Алма Ата, Казахстан).*

Блохінцев Дмитро (1908, *Москва - 1979, Москва).*

Блуд *(† 1018).*

Бобенко (псевд. *Бібика)* Андрій *(1854, Добренька, Харківщина - 1920, Павловськ, Воронізька обл.).*

Бобжинський (Bobrzyński) Міхал *(1849, Краків,* - 1935, *Познань).*

Бобинський Василь (1898, *Кристонопіль, Сокальський пов., Галичина - 1938),* зб. поезій "У притворі *храму"* (1919), "Ніч кохання" *(1923),* "Тайна танцю" *(1924). 1934 "трійка" засудила Б. на 3 р. ув'язнення. Працював на*

будові каналу Москва-Волга, потім був знову заарештований і розстріляний.

Боболинський Леонтій, [хроніка Б.] надрукована вперше *1853.*

Бобрецький Микола *(*Троянка, сх. Поділля - † Київ).*

Бобрінський Олексій *(1852-1927).*

Богатирець Касіян (1868-*1960),* з.: від 1947 архиєп. Буковини, м. б.: *за сов. окупації на пенсії. Похований у Чернівцях.*

Богатирьов Семен (1890, *Харків - 1960, Москва).*

Богацький Павло (1883, *Купин, Подільська губ. - 1962, Тіровл, Австралія),* зб. новель "Камелії" *(1919).*

Богачевський Костянтин (1884 - *1961, Філядельфія).*

Богдан (світське ім'я Теодор) Шпилька (1892 - *1965, Оттава, Канада).*

Богданов Сергій *(*Київ).*

"Богогласник", вид. 1790 містило *248* пісень.

Боголюбов Микола *(1909, Нижній Новгород, Росія - 1992).*

Богомолець Олександер *(† Київ).*

"Богословія", тримісячник *(1923-39 і одно ч. 1943). Відновлено в Римі 1962 Й. Сліпим.*

Богуславський Кость (1895, *Павлівка, Харківська губ. - 1943, на засланні).*

Боґородіцький Василь *(*Царевококшайськ - † Казань).*

Бодаревський Микола *(*Одеса).*

Бодуен де Куртене (Baudouin de Courtenay) Ян *(*Радзимін, Польща - † Варшава).*

Бодянський Осип *(12.11.*1808, *Варва, Чернігівська губ. - 18.9.1877, Москва).*

Боженко Василь *(1871, Бережинка, Херсонська губ.* - 1919, *Житомир).*

Божик Володимир *(*Рава Руська, Галичина).*

Божик Пантелеймон *(*Онут, Буковина - † Вінніпеґ).*

Божик Степан (1898 - *1971, Лювен, Бельгія). Був ред. ж. "Вісті" й "Голос Христа Чоловіколюбця", голова КОДУС у Бельгії тощо.*

Божко Сава (1901, *Крутоярівка, Катеринославська губ. - 1947, Слов'янка, Дніпропетровська обл.). З 1932 працював викладачем Херсонського Пед. Ін-ту. 27.6.1938 був заарештований і засуджений на 5 р. ув'язнення в концтаборах. Після війни працював у ред. херсонської газ. "Наддніпрянська Правда".*

Бойдуник Осип (1895, *Долина, Галичина - 1966, Мюнхен). Твір: "На переломі" (1967).*

Бойко (літ. псевд. Блохина) Юрій *(*Миколаїв).*

Бойченко Микола *(1896, Київ - 1946, Букарешт).*

Бойчук Михайло *(30.10.*1882, *Романівка, Тернопільщина - 13.7.1937). Арештований в пол. 1930-их рр. як "аґент Ватикану", Б. розстріляли разом з його дружиною С. Налєпінською.*

Бойчук Тимко *(*Романівка, Тернопільський пов., Галичина - † Київ).*

Бокаріюс *(Бокаріус)* Микола *(*Одеса - † Харків).*

Бокшай Йосип (1891, *Кобилецька Поляна, Закарпаття - 1975, Ужгород).*

Болбочан Петро *(*Гитець [за ін. даними Гіждеу, Хотинський пов., Басарабія]). Література:* М о н к е в и ч *Б. Похід Болбочана на Крим. Л. 1928, 2-е вид. Нью-Йорк 1956.*

Болеслав II Сміливий *(1039-81), кн. (1058-77)* і король поль. *(1077-79).*

Болеслав Хоробрий, поль. *кн. (992-1025)* і король *(1025).*

Болтенко Михайло (1888, *Осовець, Польща - 1959, Одеса).*

Болховітінов Євгеній *(*Вороніж - † Київ).*

Бондаренко Григорій (1892, *Новогеоргіївське, Херсонська губ. - 1969, Харків).*

Бондаренко Євген *(1905, Харків - 1971, Харків).*

Бондарчук Володимир (1905, *Дениші бл. Житомира - 1993, Київ).*

Бондарчук Сергій *(1920, Білозерка, Херсонська обл. - 1994, Москва)*, кіноактор *і кінорежисер.*

Бондарчук Степан *(1886, Кодня бл. Житомира - 1970, Одеса).*

Бонкало Олександер (1880, *Рахів, Закарпаття - 1959, Будапешт).*

Бонковський Денис *(1816, Вороновиця, Вінничина - після 1869). Автор дослідження "Про музику укр. нар. пісень" (1869).*

Бонч-Осмоловський Гліб *(*Блонь, Білорусь - † Казань).*

Бончев Георгій (1866-*1955).*

Бончевський Антін *(*Угнів, Галичина - † Ансонія, Пенсільванія).*

Боплян (de Beauplan) Ґійом *Левассер*, "Description *d'Ukranie"* 1660.

Бораковський Григорій (1846, *Павлоград - 1890, Новомосковське).*

Борачок Северин (1898, *Сороцько, Тернопільський пов., Галичина - 1975, Річмонд, Вірджінія, ЗДА).*

Бордзіловський (Бордзиловський) Є., м. б. *Євген (1875, Київ - 1948, Київ).*

Бордуляк Тимотей *(*Бордуляки, Бродівський пов., Галичина - † Великий Ходачків, Бережанський пов., Галичина)*, після *1916* не друкувався.

Бордун Меланія (1887-*1968).*

Борецький Адальберт *(*1910, Убла, тепер Словаччина).*

Борецький Йов *(?, Бірча, Львівщина* - 1631, *Київ).*

Борзаковський Пилип *(? - ?)*, "Чтения Общества Нестора-Летописца" *(1898).*

Борзенко Сергій (1909, *Харків - 1972, Москва)*, роман "Скоряючись законам *Вітчизни" (1949). По другій світовій війні перейшов у рос. літературу.*

Борзяк Дмитро *(1897, Пищики, Полтавська губ. - 1939). 1929 Б. був заарештований у зв'язку з процесом СВУ, але по кількох місяцях звільнений. Удруге заарештований 21.4.1938 і засуджений на розстріл. Верховний Суд СССР замінив розстріл на 10 р. ув'язнення й 5 р. заслання. За даними в суд. справі, Б. помер від невиліковної хвороби.*

Борзяк П., м. б. *Петро (*1903, Пищики, Полтавська губ.). З 1961 чл.-кор. АН УРСР.*

Борис Євген Фердинанд (1904 - *1994, Торонто).*

Борис Іван *(*Дрогобич - † Львів).*

Борисенок Степан *(*Київ).*

Борисів *(Борисов)* Валентин (1901, *Богодухів, Харківська губ. - 1988, Харків). Твори: "Укр. сюїта" (1949) для оркестри нар. інструментів, ораторія "Весілля" (1972).*

Борисковський Павло *(*1911, Петербурґ).*

Борисоглібська Ганна *(1868, Себеж, Псковська губ., Росія* - 1939, *Київ).*

Борисяк Никифор *(1817, Ріг, Полтавська губ.* - 1882, *Золотоноша, Полтавська губ.).*

Борисяк Олексій *(*Ромен [Ромни] - † Москва).*

Борковський Віктор *(1900, Менськ - 1982).*

Борковський Іван *(1898, гал. Поділля - 1976, Прага)*, проф. УВУ в Празі *1933-45, його ректор 1939-40 і 1941-43.*

Боровець Тарас *(9.3.*1908, *Бистричі, Волинь - 15.5.1981, Нью-Йорк). Твір "Армія без держави. Слава і трагедія укр. повстанського руху" (1981).*

Боровик *(справжнє прізвище Боровиков)* Віталій *(1864, Ніжен - після 1938).*

Боровик Леонид *(1897-1942).*

Боровиковський Володимир *(4.8.* 1757 - *18.4.*1825, *Петербурґ).*

Боровиковський Лев *(Левко) (*Мелюшки, Полтавська губ. - † там же).*

Боровиковський Олександер *(*Полтава).*

Боровський Володимир (1907, *Зіньків, Подільська губ. - 1987, ЗДА).*

Боровський Михайло *(*Зубрівка, Поділля).*

Бородаєвський Сергій *(*Охтирка - † Прага).*

"Боротьба", з.: щоденна газета, виходила в Києві, м. б.: *тижневик, виходив...*

"Боротьба", група "пролетарських" письм., виникла *1918.*

Бортник Януарій *(1897, Озірна [Озерна], Зборівський пов., Галичина - 1938).*

Бортнянський Дмитро (1751 - *10. 10.*1825, *Петербург).*

Боршош-Кум'ятський Юлій (1905, *Великі Ком'яти, Закарпаття - 1978, Ужгород). Зб. "На високій полонині" (1956), "Пізня краса" (1975).*

Борщак Ілько *(1892, Херсонська губ. - 1959, Париж).*

Босий Володимир (1899, *Ясель, Сяніцький пов., Галичина - 1979, Монтреаль).*

Бота (Botha) Луїс *(*Ґрейтавн, Натал - † Растгоф, Трансвал).*

Ботаніка, стор. 167, п. ш., у 9 р. зг., м. б.: "Труди С.-Г. Ботаніки" *(1926-29).*

Ботвинівський *(Ботвинський)* Максим *(1888, Таращa, Київ. губ. - 1937). 21.9.1932 засланий до Казахстану. Розстріляний 8.12.1937.*

Боцян Йосиф *(*Бузьк, Галичина - † Львів).*

Бочарова Ніна *(*1924, Полтава).*

Бочковський Ольґерд Іпполіт *(*Долинське - † Прага).*

Бош Євгенія *(*Очаків - † Москва)*, больш. діячка, *нім.* походження.

"Боян", назва муз.-співочих т-в, ... 1891 у Львові й Перемишлі, *1892 у Бережанах, 1894 у Стрию, 1895 у Станиславові і Коломиї, 1899 у Чернівцях, 1901 у Снятині і Тернополі;* 1904 у Києві, *бл. 1910* в Полтаві.

Боярська Євдокія *(1861, Могилів Подільський* - 1900, *Чіта, Сибір).*

Брадач Іван *(1732, Ториски, Пряшівщина* - 1772, *Мукачів), єп. помічник, згодом* єп. мукачівський *(1768-72).*

Брайтер (Breiter) Ернест Теодор *(*Давидів бл. Львова - † Відень).*

Брандт (Brandt) Юзеф *(Щебжешин, Польща - † Радом).*

Брасюк Гордій *(1899, Волинь - 1942, Уфа [за УЛЕ 1941, Алма-Ата]). 1930 заарештований і засуджений на 5 р. концтабору. Відбувши ув'язнення, жив у Запоріжжі. 27.6.1941 знову заарештований і засуджений на 10 р. ув'язнення. Останні відомості про Б. є з 1942, правдоподібно того ж р. він помер у в'язниці.*

Братковський Данило *(1630-40-і рр., Волинь - 26.11.*1702, *Луцьке).*

Братства, стор. 173, п. ш., у 31 р. зг., м. б.: *(уперше згадане 1463).*

Браунер Олександер *(*Симферопіль - † Одеса).*

Бращайко Михайло (1883, *Блажієво, Закарпаття - 1973, Хуст).*

Бращайко Юлій *(*Глибоке, Закарпаття).*

Брик Іван *(*Устрики Долішні, Ліський пов., Галичина - † Ляндек, Австрія).*

Бриндзан Теофіль (1875, *Товтри, Буковина - 1962, Бад Зальцуфлен, Німеччина).*

Бринський Михайло (1883, *Долина, Товмацький пов., Галичина - 1957, Прага).*

Бродій Андрій *(1895, Кивяжд, Закарпаття - 1946, Ужгород).*

Бродський Олександер (1895, *Катеринослав - 1969, Київ).*

Брок (Broch) Оляф (1867, *Гортен, Норвегія - 1961).*

Броньовський (Broniowski) Мартин, м. б. ***Броневський*** *(Broniewski)* Мартин *(? - бл. 1593).*

Броунов Петро *(1853 [н. ст.] Петербург* - 1927, *Ленінград).*

Брюкнер (Brückner) Александер *(*Тернопіль - † Берлін).*

Брюллов Карл *(*Петербург - † Марчіяно бл. Риму, Італія).*

Брянський М., м. б. *Михайло (1830, Київ* - 1908, *Петербург).*

Бубнов Андрій (1883-*1940).*

Бубнюк Стефанія *(*Троянівка, Галичина), з 1926 в Канаді;* ред. місячника "Жін. Світ" *(1951-73).*

Бугаєвський-Благородний Іван, м. б. ***Бугаєвський-Благодарний*** Іван *(*Київ).*

Будакський (Шабалатський) лиман, м. б. ***Будацький лиман (Шаболацьке озеро).***

Будзиновський Вячеслав *(*Баворів, Тернопільський пов., Галичина - † Львів).*

Буділович Антон *(*Городненська губ. - † Петербург).*

Будка Никита (1877, *Добромірка, Збаразький пов., Галичина - 1949, Караганда, Казахстан).*

Будневич Віктор *(1891 - 1957, Чернівці).*

Будний Симеон *(1530 - 1593, Вишнево, Литва).*

Будников Петро (1885, *Смоленськ - 1968, Москва).*

Будяк (дійсне прізвище Покос) Юрій *(1878, Красногірка, Полтавська губ. - 1943). 1.2.1935 заарештований і засуджений на 5 р. ув'язнення, яке відбував у Карагандинському таборі НКВД, в Уфі й у Воркуто-Печорському таборі. Вийшов з ув'язнення 1.2.1940.*

Бужинський Гавриїл *(*Україна - † Москва).*

Бузескул Владислав *(*Попівка, Харківська губ. - † Харків).*

Бузук Петро (1891, *Тернівка бл. Тирасполя - 1943). Після арешту в 1933, жив (за сов. джерелами) у Вологді, де був викладачем у Пед. Ін-ті.*

Бузько Дмитро *(1890, Новомиргород, Херсонщина - 1937). 20.10.1937 Б. був заарештований і 14.11. того ж р. розстріляний [УРЕ, УРЕС і УЛЕ подають фальшиву дату 19.4.1943].*

Буйко Петро *(*Бєльськ, Польща - † Ярошівка бл. Фастова).*

Букатко Гавриїл (1913, *Андріївці, Хорватія - 1981, Руський Керестур, Сербія).*

Буковецький Євген *(*Одеса - † Одеса).*

Букреєв Борис (1859, *Льгов, Курська губ., Росія - 1962, Київ),* "Диференціяльні рівняння..." *(1947),* "Вступ до варіяційного числення" *(1934).*

Булавин (Булавін) Кіндрат *(бл. 1660* - 1708, *Черкаське, Донщина).*

Булавицький Олекса *(*Умань, Київ. губ.).*

Буланкин *(Буланкін)* Іван (1901, *Теньки, Татарстан - 1960, Харків), біохемік,* д. чл. АН УРСР.

Булатович Микола *(1909, Київщина - 1937). Заарештований 14.6.1937 і 3.9. того ж р. розстріляний.*

Булаховський Леонид *(14.4.*1888, *Харків - 4.4.1961, Київ).*

Булгак Йосафат *(† Петербург),* єп. пинський *(1787-*95).

Буліч Сергій *(*Казань - † Петроград).*

Бульдин Кость (1897, *Київ - 1966, Буенос-Айрес).*

Бунґе Микола (1842, *Варшава - 1915, Київ).*

Буняковський Віктор *(*Бар, Поділля - † Петербург).*

Бурачек Микола *(*Летичів - † Харків).*

Бурачинська Лідія *(*Гринява, Станиславівський пов., Галичина).*

Бурачинський Тит Євген (1880-*1968, Польща).*

Бурачок Іван, див. **Бурячок** Іван.

Бурденко Микола *(*Каменка, Пензенська губ., Росія - † Москва).*

Буревій Кость (1888, *Велика Меженка, Воронізька губ. - 15.12.*1934, *Київ).*

"Буревісник". *Заснований 1957.*

Бурксер Євген *(1887, Одеса - 1965, Київ).*

Буркун, м. б. *(Melilotus).*

Бурляй Кіндрат. *Гадяцький полк., 1648-49 близький співр. Б. Хмельницького і провідний коз. дипломат. На доручення Хмельницького провадив на поч. 1648 переговори з ханом Іслям-Ґіреєм III про союз проти Польщі. 1653 очолював коз. посольство до Москви в справі підготови до Переяславської угоди. 1655 знову їздив до Москви в невдалій місії одержати царський дозвіл на союз Хмельницького з шведами проти Польщі. Дальша діяльність Б. невідома.*

Бурмістенко *(Бурмистенко)* Михайло (1902, *Александровка, тепер*

Ртищевський р-н, Саратовська обл., Росія - 1941). Загинув на фронті під час другої світової війни.

Буряківець Юрій *(*1922).*

Бурячок Іван *(1877, Лозувата, Вінничина - 1936, Київ).* Новий текст: *театральний декоратор і графік. Закінчив Київ. Рисувальну Школу М. Мурашка (1899) і Краківську Академію Красних Мистецтв (1906). Працював у театрі М. Садовського (1906-14), ім. М. Заньковецької (1922-27), у Вінницькому драматичному й оперному театрах; крім того, ілюстрував "Енеїду" І. Котляревського, байки Л. Глібова та ін.*

Бутаков Олексій *(*Кронштадт, Росія - † Швальбах, Німеччина).*

Бутков Петро, дослідник історії *Київ. Русі, особливо літописів.*

Бутковський Іван (1910 - *1967, Мюнхен).*

Бутник-Сіверський Борис *(1901, Чернігів - 1983, Київ). Автор монографій "Архітектор В. І. Беретті в Києві" (1947), "Григорій П. Світлицький" (1958), "Рєпін і Україна" (1962); брав участь у колективній праці "Мист. спадщина Т. Г. Шевченка" (1-4, 1961-64).*

Бутович Микола (1895, *Петрівка - 1961, Гакенсек, Нью-Джерзі).*

Буценко Опанас *(Панас)* (1889, *Таранівка, Харківщина - 1965).*

Буцманюк Юліян (1885, *Сморжів, Бродівський пов., Галичина - 1967, Едмонтон).*

Бучинський Дмитро (1913-*63).*

Бучинський Мелітон *(*Криве, Скалатський пов., Галичина).*

Бучко Іван (1.10.1891 - *21.9.1974, Рим).*

Бучма Амвросій (1891, *Львів - 1957, Київ).*

Буяк (Bujak) Францішек, *"Studia nad osadnictwem* Małopolski" *(1905).*

Буяльський Ілля *(*Вороб'ївка - † Петербург).*

В

Вавриків Марія *(1912, Саскачеван, Канада - 1977, Вінніпеґ).*

Вагилевич Іван *(2.9.*1811, *Ясень, Станиславівщина - 10.6.*1866, *Львів).*

Ваґнер Іван *(*Рига).*

Ваґнер Марсел (Шевчинський М.) (1904, *Дорогів, Станиславівщина - 1973, Гілсайд, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Важинський Порфирій *(1732, бл. Вільни, Литва -* 1804, *Холм).*

Валійський Аркадій (1894, *Чернігівщина - 1976, Нью-Йорк).*

Валуєв Петро *(1815, Царицино бл. Москви -* 1890, *Петербург).*

Вальницький Кирило (1889 - *?).*

Вальтер Антін *(1905, Петербург - 1965, Харків).*

Вальтер Олександер *(1818, Ревель [тепер Таллін], Естонія -* 1889, *Варшава).*

Ван де Мале Маврикій (1892 - *1970, Ґент, Бельгія).*

Ванотті Яків-Людвиг *(1773, Фрайбург -* 1819, *Харків).*

Ванченко Костянтин *(*Житомир - † Ташкент, Узбекістан).*

Ванченко Петро *(1898, Жуки, Полтавська губ. - 1938?). 4.1.1935 заарештований і засуджений на 10 р. ув'язнення. Дата й обставини смерти невідомі.*

Ваньо Теодор *(1880, Бузьк, Кам'янка-Струмилівський пов., Галичина -*

бл. 1958-59, Нестеров, Львівська обл.).

Варавва *(Воронин)* Олекса (1889 - *1967, Боффало, Нью-Йорк Стейт, ЗДА).*

Варецька Валентина (1900, *Івано-Кепине - 1981, Харків), уроджена Софієнко.*

Варивода Антін *(*Серет, Буковина - † Відень).*

Варлаам Шишацький *(1751, Шишаки, Полтавщина - 1820, Новгород-Сіверський).*

Василенко Андрій *(1891, Біленьке, Запоріжчина - 1963, Київ), вчений у галузі машинознавства і с.-г. техніки, чл.-кор. (з 1939), згодом д. чл. АН УРСР (з 1948).*

Василенко Віктор *(*Полтава).*

Василенко Микола *(14.2.*1866, *Єсмань, Глухівський пов. - 3.10.*1935, *імовірно Київ).*

Василенко-Волош Петро *(*Війтівці),* загинув у бою *у Любачівському р-ні.*

Васильїв *(Васильєв)* Василь (1890, *Єлисаветград - 1956, Київ).*

Васильїв Микола (1901, *Київ - 1961, Обераммергав, Німеччина).*

Васильїв *(Васильєв)* Михайло *(*Лебедин, Харківська губ.).*

Васильків Осип *(1898, Краковець, Яворівський пов., Галичина - ?), псевд. Осипа Крілика.*

Васильківський Сергій *(*Ізюм, Харківщина - † Харків).*

Василько Василь (1893, *Бурти, Черкаський пов. - 1972, Одеса).*

Василько Микола *(21.3.*1868, *Чернівці - 2.8.*1924, *Бад Райхенгаль, Німеччина).*

Василько Романович *(1199-1271).*

Василько Ростиславич *(? -* 1124).

Васильченко Степан, псевд. Панасенка *(8.1.1879, Ічня, Борзенський пов., Чернігівська губ. - 11.8.*1932, *Київ).*

Васиньчук Антін *(*Холм - † Холм).*

Васілевська *(Василевська)* (Wasilewska) Ванда (1905, *Краків - 1964, Київ).*

Васько Гаврило (1820, *Короп, Кролевецький пов., Чернігівська губ. - бл. 1865).*

Ватев Стефан *(1866, Ловеч - 1946),* болг. *лікар-педіятр.*

Ватуля Олексій *(*Трубайці бл. Хоролу - † Київ).*

Вахнянин Анатоль *(*Синява бл. Перемишля - † Львів).*

Вахнянин Остап *(*Львів - † Ужгород).*

Ващенко В., м. б. *Василь (*1905, Ніжен). Автор "Полтавських говорів" (1957), відповідальний ред. "Словника мови Шевченка" (I-II, 1964).*

Ващенко Григорій (1878, *Богданівка, Прилуцький пов., Полтавська губ. - 1967, Мюнхен).*

Ващенко Костянтин *(*1901, Козелець - 1992, Київ).*

Ващенко-Захарченко Михайло *(*Маліївка, Золотоніський пов., Полтавська губ. - † Київ).*

Вдовиченко Максим (1876, *Зозівка, Липовецький пов., Київ. губ. - 1928, Оден-ле-Тіш, Франція), псевд. Максима Гаврилюка.*

Ведель Артем *(Артемій) (13.4.*1767, *Київ - 26.7.1808, Київ).*

Ведміцький Олександер (1894, *Прилука [Прилуки], Полтавська губ. - 1961, Орськ, Урал). З 1932 на засланні в Орську (Оренбурзька обл.), з 1934 викладач Орського Пед. Ін-ту. Автор монографії "Т. Шевченко в оренбурзькому засланні" (1960).*

Велигорський Іван *(*Серафинці, Городенківський пов., Галичина - † Торонто).*

Великий Атанасій Григор *(1911, Туринка, Жовківський пов., Галичина - 1982, Рим).*

Величківський Микола *(1882, Житомир - 1976, Ірвінгтон, Нью-Джерзі). Твори: "Наші втрати 1958 р." (1958), "Сумні часи нім. окупації, 1941-44 рр." ("Визвольний шлях", січень-жовтень 1965).*

Величко Григорій *(*Миколаїв, Стрийська округа, Галичина - † Харків),* д. чл. НТШ *(з 1899).*

Величко Самійло *(*Полтавщина - † Жуки, Полтавщина).*

Величковський Іван *(? -* 1726 *[за УЛЕ 1701], Полтава).*

Величковський Паїсій (1722 - *15.11.* 1794, *Нямецький манастир, Молдавія).*

Велланський (Кавунник) Данило *(*Борзна, Ніженський полк - † Петербург).*

Венелин *(Венелін)* Юрій *(*Велика Тибава, Закарпаття - † Москва).*

Вепр, *права* притока сер. Висли.

Вербицький Микола *(*Чернігів - † Чернігів).*

Вербицький Михайло *(*Улюч, Сяніцька округа, Галичина - † Млини, Яворівська округа, Галичина).*

Вербицький Олександер (1875, *Севастопіль - 1958, Київ).*

Вербицький Тимофій *(? - бл. 1642). З 1635 висланий митр. П. Могилою до Кимполунґу (Волощина) для керівництва друкарнею.*

Вербяний Іван (1896-*1964).*

Вергановський Володимир *(1876, Лукавиця Вижня, Стрийський пов., Галичина* - 1946, *Прамер, Австрія),* д. чл. НТШ *(з 1914).*

Вергун Петро (1890, *Городок, Галичина - 1957, Ангар, Красноярський край, Росія). Засланий на Сибір, де перебував до 1955.*

Вердум (Werdum) Ульріх *(1632-81).*

Вересай Остап *(*Калюжинці - † Сокиринці, Прилуччина).*

Веретенченко Олекса (1918, *Білий Колодязь, Вовчанський пов., Харківська губ. - 1993, Детройт).*

Верещинський Йосиф *(1530?, Збараж* - 1599).

Вериго *(Веріго)* Броніслав *(*Вітебська губ. - † Перм).*

Верниківський Михайло (1896, *Крем'янець, Волинь - 1962, Київ).*

Вернадський Володимир *(12.3.*1863, *Петербург - 6.1.*1945, *Москва).*

Вертипорох Євген (1898, *Ляшки Королівські, Перемишлянський пов. - 1973, Торонто, Канада).*

Верховинець Василь *(1880, Старий Мізунь, Долинський пов., Галичина - 1938, Київ). Організатор і керівник мандрівної капелі "Чумак" (1927) у Харкові й "Жінхоранс" у Полтаві (1930).*

Верхратський Іван *(*Більче Золоте, Борщівський пов., Галичина - † Львів).*

Вершигора Петро (1905, *Северинівка бл. Рибниці, Подільська губ. - 1963, Москва).*

Верьовка Григорій (1895, *Березна - 1964, Київ).*

"Веселий Львів", існував *до 1944.*

Вестерфельд (Westerveld, *Westerfeldt)* ван, Авраам *(? - 1692, Роттердам).*

Ветухів Михайло *(1902 - 1959, Нью-Йорк),* "Viability of *Hybrids...".*

Ветухів Олекса *(1869, Тернова, Вовчанський пов., Харківська губ. -* 1941).

Вехтер (v. Wächter) *(† Рим).*

Ведєнєєв Борис *(1885, Тбілісі -* 1946, *Москва).*

Виговський Іван *(? - 19. [26.].3.*1664, *Ольхівка бл. Корсуня),* був розстріляний *поляками.*

Виговський Йосиф *(1657, Замостя - 1730, Рожище, Волинь).*

Винниківа Іванна (1912, *Львів - 1993, Мужен, півд. Франція),* малярка *і керамістка; також виконувала ґобелени. Монографія "Йоанна Нижник-Винників" (1992).*

Винницька Ірина (1906, *Грабовець, Стрийський пов., Галичина - 1990, Детройт, ЗДА).*

Винницький Юрій *(?* - 1713).

Винниченко Володимир *(27.7.*1880, *Великий Кут, Херсонська губ. - 6.3.* 1951, *Мужен, півд. Франція).*

Винокуров Сергій *(*Одеса).*

Вирган Іван (1908, *Матвіївка [тепер Кліщинці], Золотоніський пов., Полтавська губ. - 1975, Харків). 1940 заарештований і засуджений на 10 р. ув'язнення в таборах, 1944 достроково звільнений. По війні видав низку зб. поезій, зокрема "Вибрані твори" (1965) і "Вибране" (1969). Разом з М. Пилинською уклав "Російсько-укр. фразеологічний словник" (1958-71).*

Litovий Євген (**Сміла, Черкащина - † Прага).*

Вирста Аристид *(*Барбівці, Буковина).*

Вирський (Вірський) Павло (1905, *Одеса - 1975, Київ). Мист. керівник Ансамблю танцю УРСР [з 1977 - ім. П. Вірського] (1955-75).*

Вислобоцький Юрій, м. б. *Юлій.*

Вислоцький Олександер *(*Гаї Старобрідські, Бродівський пов., Галичина).*

Висoкович Володимир *(*Гайсин, Поділля - † Київ).*

Висоцький Юрій *(Георгій) (*Микитівка - † Харків).*

Височан Семен *(? - 1666).*

Височанський Павло *(1892, Вікнине, Київщина - ?).*

Витанович Ілля (1899, *Бурштин, Рогатинський пов., Галичина - 1973, Нью-Йорк).*

Витвицький Василь *(*Коломия, Галичина), монографії* про М. Гайворонського *(1954) і М. Березовського (1974).*

Витвицький Іван *(*Витвиця, Долинський пов., Галичина).*

Витвицький Йосип Домінік *(1813, Волинь - 1866, Київ).*

Витвицький Степан *(13.3.*1884, *Угорники, Товмацький пов., Галичина - 19.10.1965, Нью-Йорк).*

Витязь Зінаїда (1909 - *1994, Брюссель).*

Витязь Іван (1899 - *1970, Рессе, Бельгія).*

Вишенський Іван *(† гора Атос [Афон], Греція).*

Вишневецький Єремія-Михайло *(† під Паволоччю).*

Вишневський Володимир (1897, *Теслугів, Дубенський [Дубнівський] пов., Волинь - 1961, Париж).*

Вишнівський Олександер (1890, *Заливна, Катеринославщина - 1975, Детройт).*

Вишня Остап, псевд. Павла Губенка *(13.11.*1889, *Чечва [тепер Грунь], Зіньківський пов. - 28.9.1956, Київ).*

Вищий Музичний Інститут ім. М. Лисенка, директори ... В. Барвінський (1916-*39).*

Відорт Григор *(1764-1834)*, дід; Каєтан *(1804-52)*, батько, і Франц, онук (1831 - *після 1890).*

Віженер де (de Vigenère) Блез *(1523-*96).

Війтович Петро (1862 - *1936, Львів).*

"Вікна", місячник, ... виходив *з листопада 1927 до вересня 1932.*

Віконська Дарія, справжнє ім'я Федорович-Малицька Іванна *(1892, Відень* - 1945, *Відень).*

Віленський Дмитро *(*Шепетівка, Ізяславський пов., Волинь).*

Вілінський Олександер *(†Подєбради, Чехія).*

Вільде Ірина, псевд. Дарії Макогон, по чоловікові Полотнюк (1907, *Чернівці - 1982, Львів). Роман "Сестри Річинські" (I-II, 1958, 1964).*

Вільнер Володимир *(1885, Городно, Білорусь - 1952, Київ).*

Вільховий Петро (1900, *В'язівок, Павлоградський пов. - 1975, Київ). По війні роман "На берегах двох рік" (1956), зб. повістей та оп. "У Тополиному" (1966), нариси тощо.*

Вільшина Остап *(*Чернівці - † Чернівці)*, псевд. Юрія *Пантелейчука.*

Вінтер Едвард *(Winter Eduard)* (1896, *Ґроттау [тепер Градек], Богемія - 1982, Берлін).*

Вінтер Олександер (1878, *Старосельці, Польща - 1958, Москва).*

Вінценц (Vincenz) Станислав (1888, *Слобода Рунгурська, Коломийський пов., Галичина - 1971, Льозанна, Швайцарія)*, після війни *жив у Німеччині (1946-47), Франції (1947-64) і Швайцарії.*

Вінцковський Дмитро *(*Остра, Буковина - † Київ).*

Віржиковський Роман (1891, *Поті, Грузія - 1938). 1938 заарештований, помер у в'язниці.*

Вірина А., м. б. *Олександра (?, Тираспіль - 1926, Куковичі, Менський р-н, Чернігівська обл.). Справжнє прізвище Колтановська.*

Вірник Дмитро, м. б. *Давид (*1898, Уяринці, Вінницький пов., Поділля).*

Віталій *(? - бл. 1640, Дубно).*

Вітик Семен *(1875, Дрогобиччина - 1937). 1933 ув'язнений за нібито приналежність до УВО, засланий на 10 р. до Верхньоуральської в'язниці. Розстріляний 2.10.1937 у Челябінській обл.*

Вітковський Олександер *(1888 - 1945, Харбін).*

Вітовський Дмитро *(8.11.*1887, *Медуха, Станиславівщина - 8.7.*1919).

Вітте (De Witte) Ян *(бл. 1716 - 1785, Кам'янець Подільський).*

Владимирський-Буданов Михайло *(*Бороздіно, Тульська губ., Росія - † Київ).*

Владко Володимир *(1901, Петербург - 1974, Київ). По війні, крім зб. оп., романи "Сивий капітан" (1959) і "Залізний бунт" (1967), повісті "Позичений час" (1963), "Фіолетова загибель" (1965), "Твори в 5-и тт." (1970-71).*

Власенко А., див. **Власюк** Петро.

Власенко Параска (1900 - *1960, Київ).*

Власов Олександер (1900, *Коша, Тверська губ., Росія - 1962, Москва).*

Власовський Іван (1883, *Вільшани - 1969, Торонто).*

Власюк Петро (1905, *Чемериське, Черкащина - 1980, Київ).*

Влизько Олекса *(*Коростень, Новгородська губ., Росія - † Київ).*

Внуковський Іван, м. б. *Григорій (справжнє прізвище Внученко).*

Воблий Костянтин *(27.5.*1876, *Царичанка, Полтавська губ. - 12.9.*1947, *Київ). Віце-през. АН УРСР (1928-30).*

Вовк Андрій (1882, *Дельки, Полтавщина - 1969, Новий Ульм).*

Вовк Наталія (1896 - *1970, Київ).*

Вовк *(Волков)* Федір *(Хведір) (17. 3.*1847, *Крячківка - 30.6.*1918, *Жлобин бл. Гомеля, Білорусь).*

Вовк Юрій *(1899, Київ - 1961, Прага).*

Вовк-Карачевський Василь (1834 - 1893, *Київ).*

Вовчок Марко *(22.12.*1834 *[за УРЕ і УЛЕ 22.12.1833], Єкатерининське - 10.8.*1907, *Долинське, тепер у межах Нальчика), 1846-*48 училася у пансіоні у Харкові.

Вовчук Іван *(1902, Харків - 1979, Пітсбург).*

Воєвідка Ярослав *(*Петранка, Галичина - † бл. Балти, Поділля).*

Возняк Михайло *(*Вільки Мазовецькі, Львівщина - † Львів).*

Войнаровський Андрій *(бл. 1689 -* бл. 1740).

Войнаровський-Столобут Тит Євген *(*Ляцьке Шляхетське, Товмацький пов., Галичина - † Львів).*

Войніч *(Войнич)* (Voynich) Етель Ліліян (1864, *Корк, Ірляндія - 1960, Нью-Йорк).*

Войновський Петро *(*Станівці Долішні, Буковина).*

Войткевич-Павлович Василь *(? - 1920?).*

Войтюк Яків *(1894, Сільце, Холмщина - 1937, Соловки). Заарештований 1933, засуджений на 10 р. ув'язнення, але розстріляний 1937.*

Войценко Ольга *(*Вінніпег).*

Волинець Степан (1895, *Львів - 1969, Вінніпег).*

Волинський Петро (1893, *Олика, Луцький пов., Волинь - 1982, Київ). Кн. "Укр. романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов. літературах" (1963), "Основи теорії літератури" (1962), "З творчого доробку. Вибрані статті" (1973).*

Волиняк Петро (1907, *Корець, Новоград-Волинський пов., Волинь - 1969, Торонто),* псевд. *Чечет.*

Волкович Микола *(† Київ).*

Волобуєв Михайло *(24.1.*1900, *Миколаїв - 20.6.1972, Ростов). Екстерном закінчив екон. відділ Харківського ін-ту профосвіти. 1922-23 завідувач губ. політосвіти у Вінниці, з 1923 працював у Головполітосвіті у Харкові. Заарештований у грудні 1933, у лютому 1934 засуджений на 5 р. заслання до Казахстану. Під час війни за спеціяльним завданням НКВД працював кореспондентом*

пронімецької газ. "Кубань". Згодом жив у Ростові-на-Дону, де завідував катедрою фінансово-екон. ін-ту. Реабілітований в 1957, коли були скасовані постанови судової трійки ҐПУ 1934 р. 1961 В. працював у торг. ін-ті у Донецькому, пізніше переїхав до Ростова.

Володар Ростиславич *(? -* 1124).

Володимир I Великий *(бл. 956 -* 1015, *Вишгород бл. Києва).*

Володимир II Мономах *(† Київ).*

Володимир Мстиславич (1132 - *1171, Київ).*

Володимир *(1151 - бл. 1199),* кн. гал. *(1188-98).*

Володимир Ігоревич *(1171-*1212).

Володимир Рюрикович *(1187 - бл. 1239).*

Володимир Василькович *(? - 1289, Любомль).*

Володимир Ольґердович *(? - 1394).*

Володимирко Володаревич *(1104-53).*

Володимирський Адріян (1875, *Липовець, Київщина - 1936, Ростов-на-Дону, Росія).*

Володкович Филип *(*бл. Вільни, Литва - † Умань).*

Волокидин *(Волокидін)* Павло *(*Архарово, Орловщина, Росія - † Київ).*

Волосенко Павло (1876, *Тисьмениця, Товмацький пов., Галичина - 1958, Флашінґ, Нью-Йорк Стейт).*

Волосянський Іван *(*Старий Самбір - † Сокаль).*

Волох, київ. ювелір, м. б. **Волох** *Петро (1699, Волощина - 1768, Київ).*

Волох Омелян *(1886, станиця Кальниболотська, Кубань - 1937, Соловки).*

Волошин Августин *(*Келечин).* Редаґував ... газ. "Наука" *(1903-14),* згодом "Свобода" *(1922-*38).

Волошин Михайло *(† Львів).*

Волошин Ростислав (1911, *Волинь - 1944, Дрогобиччина).*

Волошиновський Йоахим (1870, *Поділля - ?).*

Волошка Людмила *(1887, Веприн, Житомирщина - 1952, Андрушівка, Житомирщина). Справжнє прізвище Мороз, у шлюбі Курек.*

Волощак Андрій (1890, *Мшанець, Галичина - 1973, Львів). По війні, крім зб. поезій, кн. для дітей "За горами, за лісами" (у співавторстві, 1961), "Довбушеві скарби" (1963).*

Волощак Остап *(*Яворів, Галичина - † Відень).*

Волян Василь *(*Ниновичі, Сокальський пов., Галичина - † Відень).*

Волянський Іван (1857, *Яблонів, Галичина -* 1926, *Дичків, Тернопільщина).*

Волянський Іван (1887 - *1950-і рр., Арґентіна).*

Вольф Арнольд *(*Простейов, Чехія - † там же).*

Воробйов Анатолій *(*Митрофанівка - † Київ).*

Воробйов Володимир *(† Харків).*

Воробкевич Григорій *(*Чернівці - † Чернівці).*

Воробкевич Сидір *(Ісидор) (5.5.* 1836, *Чернівці - 19.9.*1903, *Чернівці).*

Воронець-Монтвид Катерина *(1883-*1955). *Справжнє прізвище Монтвид.*

Вороний Марко (1904, *Чернігів - 1937, Соловки). У березні 1935 заарештований у Києві й у лютому 1936 засуджений на 8 р. ув'язнення в концтаборах. Розстріляний 3.11. 1937.*

Вороний Микола (1871 - *1938, Одеса). 1934 заарештований і засланий на 3 р. заслання до Воронежа. Від 1937 жив на Кіровоградщині. Знову заарештований, 1938 засуджений на кару смерти, розстріляний 7.6.1938.*

Вороний Юрій (1868, *Полтавщина* - 1908, *Варшава).*

Воронцов Михайло *(*Петербурґ - † Одеса).*

Воронько Платон (1913, *Черневчина, Охтирський пов., Харківщина - 1988, Київ).*

Воропай Олекса (1913 - *1989, Лідс, Англія).*

Ворошилов Климент (1881, *Верхнє - 1969, Москва).*

Воскобійник Михайло *(*Миргород, Полтавщина).*

Воскрекасенко Сергій (1906, *Лазірці, Канівщина - 1979, Київ).*

Вотчал Євген *(*Борзна - † Київ).*

Вояковський Микола (1899, *Богданівка, Скалатський пов. - 1972, Бруклін, Нью-Йорк).*

Врабель Михайло (1866, *Вирава, Земплинський комітат, Закарпаття - 1923, Будапешт).*

Вражливий Василь *(справжнє прізвище Штанько)* (1903, *Опішня, Зіньківський пов. - 1937, Соловки). У грудні 1934 заарештований і у березні 1935 засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах, відбував його на Соловках. Розстріляний 8.12.1937.*

Врецьона Григорій *(*Винники, Львівський пов., Галичина - † Львів).*

Врецьона Євген (1905, *Винники, Львівський пов., Галичина - 1975, Базель, Швайцарія).*

Врона Іван (1887, *Отроч, Холмщина - 1970, Київ). Монографії про творчість К. Трохименка (1957), М. Дерегуса (1958), А. Петрицького (1967). Співавтор "Історії укр. мистецтва" (т. 5, 1967).*

Вронський В., м. б. *Вахтанг (1905, Тбілісі - 1988, Київ). Справжнє прізвище Надірадзе.*

Вронський Макар *(*Борисів, Менська губ., Білорусь).*

Вронченко Михайло *(*Могилівщина, Білорусь - † Харків).*

Всеволод Ольгович *(† Вишгород бл. Києва).*

Всеволод Чермний *(? - 1212 або 1215).*

Всеукраїнська Православна Церковна Рада, очолювали її ... Олексій *Дородницин.*

Всеукраїнське Товариство Революційних Музик (ВУТОРМ), постало замість *Муз.* Т-ва ім. Леонтовича.

Всехсвятський Сергій *(*Москва).*

Вухналь Юхим, м. б. *Юрій* (1906, *Чорнобаївка, Ізюмський пов. - 1937). 2.11.1936 заарештований під обвинуваченням у приналежності до націоналістичної терористичної орг-ції і 15.7.1937 розстріляний.*

Г

Габсбурґ-Льотрінґен Вільгельм (1895, *Пула, Далматія - 1949).*

Гаврилко Михайло (1882, *Козацькі Хутори - 1922, Полтава).*

Гавриляк *(Гавреляк)* Василь *(1914, Вейзел, Альберта - 1975, Едмонтон).*

Гаджеґа Василь *(*Поляна, Мармароський пов. - † Ужгород).*

Гадзевич Рафаїл *(† Кельце, Польща).*

Гадзінський Микола (1901, *Кам'янець, Берестейщина - 1984, Рочестер, Нью-Йорк Стейт).*

Гаєвський Григорій *(† Київ).*

Гаєк Андрій (1873-*1949).*

Гайвас Ярослав *(*Соснівка, Золочівщина, Галичина).*

Гайворонський Михайло Орест *(*Заліщики - † Нью-Йорк).*

Гай-Гаєвський Федір (справжнє прізвище Жлудкин) (1890 - *1962, Прага).*

Гай-Головко Олекса *(*1910, Писарівка, Балтський пов.).*

Гайдай Зоя (1902, *Тамбов, Росія - 1965, Київ).*

Гайдай Михайло (1878, *Даньківка, Прилуцький пов., Чернігівщина - 1965, Київ). Праці: "Народні голосіння" (1928), "До питання про муз.*

фолкльор робітників" (1938), "Нові записи улюблених пісень Т. Г. Шевченка" (1939). Зібрав понад 5 000 нар. пісень і дум.

Гайдак Микола (1898, *Малий Янисоль, Маріюпільський пов., Катеринославщина - 1971, Міннесота).*

Гайдамака Дмитро *(1864, станиця Луковська бл. П'ятигорську, Кавказ* - 1936, *Дніпропетровське).*

Гайдарівський Василь *(1908, Костянтинівка, Донбас - 1972, Філядельфія).*

Гайдукевич Віктор (1904, *Петербург - 1966, Керч).*

Гайдучок Степан *(1890, Підтемне, Львівщина - 1976, Львів).*

Гак Анатоль (Антоша Ко, Мартин Задека) (1893, *бл. Гуляй-Поля, Катеринославщина - 1980, Філядельфія).*

Гаккебуш Любов (1888, *Немирів, Вінничина - 1947, Київ).*

Гакман Євген *(*Васловівці, Заставнівський пов., Буковина - † Чернівці).*

Галаган Ольга (1885-*1966).*

Галайчук Богдан (1911, *Угерсько, Стрийщина, Галичина - 1974, Буенос-Айрес).*

Галан Анатоль *(*Землянка, Глухівський пов., Чернігівщина).*

Галан Ярослав *(*Динів, Бжозівський пов., Галичина - † Львів).*

Галецький (Halecki) Оскар (1891, *Відень - 1973, Вайт Плейнс, Нью-Йорк Стейт).*

Галицьке евангеліє 1144 р., зберігається *в Держ. Іст. Музеї* в Москві.

Галичин Дмитро (1895, *Дички, Рогатинський пов., Галичина - 1961, Нью-Йорк).*

Галібей Михайло (1885, *Єзупіль, Станиславівщина - 1964, Окленд, Каліфорнія).*

Галін Теодот *(*Волока, Вашківецький пов., Буковина - † Брно, Чехо-Словаччина).*

Галкин Олекса *(*Київщина).*

Галлер Юзеф (1873, *Юрчиці бл. Кракова - 1960, Лондон).*

Галущинський Михайло *(*Звиняч, Чортківщина, Галичина - † Львів).*

Галущинський Тит Теодосій *(*Бучач, Галичина - † Мондер, Альберта, Канада).*

Галяховський Данило *(*1674 - † 1709).*

Гамалії, Михайло, *значковий* військ. товариш.

Гамалій *(Шевченко-Гамалій)* Дарина *(1870 - ?).*

Гамалія Григорій *(бл. 1610* - 1702, *Лубні).*

Гамалія Микола *(† Москва).*

Гамарнік *(Гамарник)* Ян *(*Житомир).*

Гамченко Сергій *(1859, Ратне, Ковельщина* - 1934, *Житомир).*

Ганжа Іван *(бл. 1600 - 1648).*

Ганкевич Климентій (1842, *Настасів, Тернопільщина - 1924).*

Ганкевич Лев *(1881, Староміщина, Скалатський пов., Галичина - 1962, Нью-Йорк).*

Ганкевич Микола *(1867, Снятин, Галичина - 1931, Шкло, Яворівський пов., Галичина).*

Гануля Йосиф *(1873, Пряшівщина, Закарпаття - 1962, Клівленд).*

Гануляк Григорій (1883, *Синява, Сяніцький пов., Галичина - 1945, Сянік).*

Гануш Ян *(1858, Колодіївка, Станиславівщина* - 1887, *Париж).*

Ганушевський Михайло (1880, *Суховоля, Львівщина - 1962, Угорники, Львівщина).*

Ганцов Всеволод (1892, *Чернігів - 1979, Чернігів). 15.4.1938 знову засуджений на 8 р. 1950 засланий у Красноярський край. 1956 вийшов на волю. Повернувся на Україну наприкін. 60-их рр., мешкав у Чернігові.*

Гаральд (Harald) Сміливий *(або Суворий) (1015-66).*

Гарас Микола (1870, *Вашківці, Буковина - ?).*

Гарасевич Андрій *(*Львів - † бл. Берхтесґадену, Німеччина).*

Гарасевич де Нойштерн Михайло *(*Золочівщина, Галичина).*

Гардарікі, м. б. ***Ґардарікі.***

Гаркуша Семен *(бл. 1739, Березань, Гомельщина, Білорусь - 1784?). Помер на довічній каторзі в Херсоні.*

Гармашів Всеволод *(† Мюнхен).*

Гасин Олекса *(*Конюхів, Стрийщина, Галичина - † Львів).*

Гаско Мечислав *(*1907, Луцьке). 1933 заарештований і засуджений на 3 р. ув'язнення в концтаборах. Відбував покарання на Печорі. Після реабілітації (1956) видав кілька зб. поезій і досліджень з шевченкознавства: "Про що розповідають малюнки Т. Шевченка" (1970), "У колі Шевченкових та Гоголевих друзів"(1980), "Пошуки і знахідки" (1990) та ін.*

Гатцук Олекса *(*Одеса - † Москва).*

Гвоздик Кирило *(1895, Ребедайлівка, Чигиринський пов., Київ. губ. - ?).*

Гейманович Олександер (1882, *Харків - 1958, Харків).*

Гельман Макс (1892, *Одеса - 1979, Київ).*

Географія, у 23 р. зг. (стор. 362), м. б.: *Ібн-Фадлан.*

Георгій *(? - 1079).*

Гераклея, нині *Ереґлі.*

Герасименко Костянтин *(Кость) (*Прихідьки, Пирятинський пов., Полтавщина - † Кавказький фронт).*

Герасименко Яким (1888, *Бубнівка - 1970, там же)* і Яків *(1891, Бубнівка - 1969, там же).*

Герасимович Іван *(*Галич, Галичина - † Берлін).*

Герасимович Сильвестр (1881 - *1943, Казахстан).*

Герасимчук Лідія *(1922, Київ - 1958, Київ).*

Герберт (Herbert) Оберон (1922-74).

Гербест Бенедикт (1531, *Нове Місто бл. Добромиля - 1598, Ярослав, Галичина).*

Гербурт (Herburt) Ян Щасний *(*Добромильський пов., Галичина - † Добромиль),* виступав в оборону православія (зокрема *"Zdanie o narodzie ruskim", 1611).*

Гермайзе Йосиф *(Осип) (5.8.*1892 - *22.9.1958, Саратовська обл.). Повновно засуджений "трійкою" в 1937 на 10 р. за "контррев. і антирадянську діяльність", а в 1944 за рішенням особливої наради НКВД СССР на дальше ув'язнення.*

Герштанський Дем'ян *(1865, Тараж, Крем'янецький пов., Волинь -* 1936, *Володимир Волинський).*

Гесс де Кальве Ґустав (1784-*1862).*

Гетьман Михайло (1893, *Зборівський пов., Галичина - 1981, Торонто).*

Гехтер Максим *(† Прага).*

Гец Микола *(*Ляцько, Добромильський пов., Галичина).*

Гикавий Онуфрій *(*Перемилів, Гусятинщина - † Вінніпеґ).*

Гинилевич Григорій *(*Яворів, Галичина - † Перемишль).*

Гинилевич Ярослав (1891, *Шум'яч, Турківський пов., Галичина - 1980, Мюнхен).*

Гіляров Олекса *(1855, Москва - 1938, Київ).*

Гіркі джерела, див. **Мінеральні *води.***

Гірний Василь (1902, *Заліська Воля, Ярославський пов., Галичина - 1981, Лемборк, Польща). З 1948 жив у Польщі бл. Ґданську; з 1958 працював фейлетоністом газ. "Наше Слово" (Варшава).*

Гірняк Йосип *(14.4.*1895, *Струсів, Теребовельський пов. - 17.1.1989, Нью-Йорк).*

Гірняк Никифор (1885, *Струсів, Теребовельський пов., Галичина - 1962, Кліфтон, Нью-Джерзі).*

Гірняк Юліян (1881, *Струсів, Теребовельський пов., Галичина - 1970, Пассейк, Нью-Джерзі).*

Гіршман Леонард *(*Тукумс, Латвія - † Харків).*

Гладилович Дем'ян, гол. Т-ва ім. Шевченка *1886-87 і 1890-92.*

Гладкий Гриць *(*Збаразький пов., Галичина - † Львів).*

Гладкий Йосип *(*Мельники, Житомирщина - † Олександрівське [тепер Запоріжжя]).*

Гладкий Микола *(1890 - 1942, Красноярськ, Сибір),* "Мова *сучасного* укр. письменства" *(1930).*

Гладкий Ярослав *(*Рогатин, Галичина).*

Глазуненко Степан *(1870, Куп'янське, Харківщина - 1934, Краснодар). Справжнє прізвище Глазунов.*

Глинка Антін (1907, *Денисів, Тернопільщина - 1957, Едмонтон).*

Глинка Ісидор (1909, *Тернопіль - 1983, Вінніпеґ).*

Глинський Михайло *(бл. 1460 -* 1534).

Глинський Яким *(? - 1732).*

Гліб, св. *(бл. 984* - 1015).

Гліб, кн. переяславський *(? - 1171).*

Глібов Леонид *(*Веселий Поділ, Хорольський пов. - † Чернігів).*

Глібовецький *(Глібовицький)* Іван.

Глобенко Микола *(19.12.*1902, *Ново-Георгіївське, Куп'янський пов., Харківщина - 29.5.1957, Мужен, півд. Франція). Справжнє прізвище Оглоблин. Твори: "Історико-літ. статті" (ЗНТШ, т. CLXVII, 1958), "З літературознавчої спадщини" (1961).*

Глушкевич Маріян *(1877, Дидьова, Турківський пов., Галичина -* 1935, *Львів).*

Глушко Сильвестр (бл. 1896 - *1938).*

Глущенко Микола (1901, *Новомосковське, Катеринославщина - 1977, Київ). Портрети франц. письм. Р. Ролляна, А. Барбюса, натюрморти "Укр. квіти" (1977) та ін.*

Глянько Федір *(*Славгородське, Вовчанський пов., Харківщина - † Форт Вейн, Індіяна).*

Гмиря Борис *(5.8.*1903, *Лебедин - 1.8.1969, Київ).*

Гнатевич Богдан (1892-*1968).*

Гнатишак Микола *(*Перемишль - † Лібштадт, Німеччина).*

Гнатківська Дарія (1912-*89).*

Гнатюк Володимир *(9.5.*1871, *Велеснів, Бучацький пов., Галичина - 6.10.*1926, *Львів).*

Гнилосиров *(Гнилосир)* Василь (1836, *Полтава - 1901, Канів).*

Гніденко *(Гнеденко)* Борис *(*Сімбірськ, Росія). Праці з матем. статистики, іст. математики.*

Гнідич *(Гнедич)* Микола *(*Полтава - † Петербурґ).*

Гніздовський Яків (1915, *Пилипче, Борщівський пов., Галичина - 1985, Нью-Йорк).*

Гоголь Микола *(1.4.*1809, *Великі Сорочинці, Миргородський пов., Полтавська губ. - 4.3.*1852).

Гоголь-Яновський Василь *(1777, бл. Миргорода, Полтавщина -* 1825, *Кибинці, Полтавщина).*

Гогоцький Сильвестр *(*Кам'янець Подільський - † Київ).*

Годинка *(Годінка)* Антоній *(*Ладоміров - † Будапешт).*

Годяк Іван *(† Тарзана, Каліфорнія).*

Гойда Юрій *(*Зняцеве, Мукачівський пов. - † Ужгород).*

Голандський *(за ін. джерелами **Голландський**)* Павло.

Голинський Михайло (1895 *[за УРЕ 1890], Вербівці, Городенківський пов. - 1973, Едмонтон).*

Голинський Петро (1892 - *1974, Мюнхен).* Гасло помилково вміщене на стор. 405 замість стор. 393.

Голіцинський Євген *(*Кишинів - † Прага).*

Голіян Григорій (1897-*1978).*

Голіян Роман (1899-*1966).*

Голованівський Сава (1910, *Єлисаветградка, Олександрійський пов., Херсонщина - 1989, Київ). Романи "Тополя на тому березі" (1965), "Корсунь" (1972), п'єси "Перший грім" (1957), "Дальня луна" (1961). Переклади: драма В. Гюго "Рюї Блаз" (1948), роман у віршах Дж. Байрона "Дон Жуан" (1985).*

Головацький Іван *(1816, Чепелі, Брідщина, Галичина -* 1899, *Відень).*

Головацький Яків *(17.10.*1814, *Чепелі - 13.5.*1888, *Вільна).*

Головач Амвросій *(*Едмонтон).*

Головецький Діонисій (1885, *Старий Самбір, Галичина - 1961, Ґлен Ков, Нью-Йорк Стейт).*

Головин *(Головін)* П., м. б. *Павло (1885, Іжевське, Рязанська губ., Росія - 1964, Київ).*

Головінський Юліян *(*Радимно, Перемиський пов., Галичина - † Бібрка, Львівщина).*

Головко Андрій (1897, *Юрки, Кобеляцький пов. - 1972, Київ).*

Головченко Петро *(1898, Козельщина, Полтавщина - 1938, Полтава).*

Голов'янко Зиновій (1876, *Талова Балка, Олександрійський пов. - 1953, Київ).*

Голоскевич Григорій (1884, *Супрунківці, Ново-Ушицький пов., Поділля - 1934).*

Голота Ілля *(? -* 1649, *бл. Загалля, Білорусь).*

Голота (Мельник) Петро (1902, *Балашівка, тепер у межах Кіровограду - 1949, Снятин, Станиславівщина).*

Голуб Олифер *(? - 1628).*

Голубенко *(справжнє прізвище Шатун)* Петро (1907, *Деркачі - 1987). Твори: "Біля джерел двох культур" (1956), "Трагедія М. Хвильового" (1983), "Україна і Росія у світлі культ. взаємин" (1987, 2-е вид. 1994).*

Голубець Микола *(1891, Львів -* 1942, *Львів).*

Голубович Всеволод *(1885, Полтавка, Балтський пов., Поділля - 1939).*

Голубович Сидір *(1875, Товстеньке, Копичинецький пов., Галичина -* 1938, *Львів).*

Голубовський Захар *(Зіновій) (1736, Полтава - 1810, Київ).*

Голубятников Павло *(1892, Петербург - 1942, Ленінград).*

Голувко (Hołówko) Тадеуш *(*Семипалатинськ, Туркестан - † Трускавець, Дрогобиччина).*

Гомзин Борис (1887, *Балтський пов., Поділля - 1965, Берлін).*

Гомоляка Вадим (1914 - *1980, Київ). Балети "Чорне золото" (1957), "Кіт у чоботях" (1958), "Оксана" (1964).*

Гондіюс (Hondius, de Hondt) Вільгельм *(1597, Ґаґа - 1658, Ґаґа [за ін. даними Данціґ]).*

Гонорський Розумник (1791, *Тула, Росія - 1818, Харків).*

Гончар Іван (1911, *Лип'янка, Чигиринський пов., Київщина - 1993, Київ). Пам'ятники: Т. Шевченкові у с. Шешори Івано-Франківської обл. (1964), С. Васильченку в Ічні (1978), І. Ґонті в с. Гонтівка Вінницької обл. (1973).*

Гончаренко Агапій *(*Кривин, Сквирський пов. - † Гейвард, Каліфорнія, ЗДА).*

Гончаренко Гнат *(1835, Ріпки - бл. 1917).*

Гончаренко Іван (1908, *Яблуневе - 1988, Київ). Поеми "Дунайська поема" (1953), "Матрос Гайдай" (1956), зб. віршів "Обеліски" (1974), "Кордон" (1976).*

Горбач Олекса *(*Романів, Бібрський пов., Галичина). Проф. славістики Франкфуртського Ун-ту (1966-79). Дослідник і публікатор укр., ц.-слов. і поль. текстів 16-19 в., граматики М. Смотрицького та лексикону П. Беринди, автор праць з проблем іст. лексикології та етимології. Твори: "Північно-наддністрянська говірка й діялектний словник с. Романів Львівської обл." (1965), "Діялектний словник північно-добруджанської говірки с. Верхній Дунавець біля Тульчі" (1968), "Говірки й словник діялектної лексики Теребовельщини" (1971), "Південнолемківська говірка й діялектний словник с. Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина)" (1973) та ін. "Studia Slavica in honorem viri doctissimi Olexa Horbatsch" (I-II, 1983).*

Горбачевський Антін *(*Збаразький пов., Галичина - † Сянік, Галичина).*

Горбачевський Іван (1800, *Ніжен -* 1869, *Петровський Завод, Сибір).*

Горбачевський Іван (1854, *Зарубинці, Збаразький пов., Галичина -* 1942, *Прага).*

Горбовий Володимир (1898, *Долина, Галичина - 1984, там же). Після 25-річного заслання жив у Долині.*

Гординський Святослав (1906, *Коломия - 1993, Верона, Нью-Джерзі). Був віце-през. Об'єднання укр. письм. на еміґрації "Слово". Переклади: "Поети Заходу" (1961), "Фр. Війон. Життя і твори" (1971). Дослідження: "Укр. церкви в Польщі" (1969), "Укр. ікона дванадцятого-вісімнадцятого сторіччя" (1973). Нім. редак-*

ція "Die ukrainische Ikone 12. bis 18. Jahrhundert" (1981) і "Das Ihorlied" (1985).

Гординський Ярослав *(*Шкло, Яворівський пов. - † Львів).*

Гордієнко Гаврило (1902-*82).*

Гордієнко Дмитро (1901, *Плужники, Пирятинський пов., Полтавщина - 1974, Плужники). 5.12.1934 заарештований і засуджений на 5 р. ув'язнення в концтаборах. Відбувши строк, жив на засланні. 14.5.1949 знову заарештований і засуджений на 25 р. таборів. 1955 достроково звільнений і реабілітований.*

Гордієнко Єгор (Юрій) *(† Харків).*

Гордон Володимир *(*Лохвиця, Полтавщина - † Харків).*

Горев *(Горєв)* Микола *(*1900, Казань, Росія - 1992), патофізіолог.*

Горецький Петро (1888, *Мутин, Кролевецький пов., Чернігівщина - 1972, Київ). Праці: "Укр. лексика «Вечорів на хуторі біля Диканьки» М. В. Гоголя" (1958), "Історія укр. лексикографії" (1960). Співавтор "Курсу сучасної укр. літ. мови" (т. 1-2, 1951) і "Курсу історії укр. літ. мови" (т. 1-2, 1958-62).*

Горілий (Горєлов) О. *(1868-1937).*

Горка Лаврентій *(1671, Львів* - 1737, *Вятка, Росія).*

Горленко Василь *(*Ярошівка, Роменський пов., Полтавщина - † Петербург).*

Горленко Йоасаф *(*Прилука [Прилуки], Полтавщина - † Грайворон, Слобожанщина).*

Горленко Ніна *(1895, Білопілля, Холмщина - 1964, Філядельфія).*

Горникевич Мирон (1886-*1969).*

Горновий Осип *(*Олесин, Бережанщина, Галичина - † Великополе, Яворівський пов., Львівщина).*

Горняткевич Дам'ян (1892, *Лісько - 1980, Кергонксон, Нью-Йорк Стейт).*

Городецький Олекса *(1897, Новокостичі, Самарська губ., Росія - 1967, Київ).*

Городецький Сергій-Володимир *(*Поділля - † Нью-Йорк).*

Городецький Степан *(*Межигірці, Станиславівщина - † Вербилівці, Рогатинщина, Галичина).*

Городниця, с. *Гусятинського* р-ну, *Тернопільської* обл.

Городовенко Нестор (1885, *Венслави, Лохвицький пов. - 1964, Монтреаль).*

Гороховська Марія *(*Евпаторія, Крим). Олімпійська чемпіонка (1952) і чемпіонка світу (1954).*

Гошовський Богдан (1907, *Золочів - 1986, Торонто, Канада).*

Грабар Володимир (1865, *Відень - 1956, Москва).*

Грабар Ігор (1871, *Будапешт - 1960, Москва).*

Грабар Костянтин *(*Ужгород - † Ужгород).*

Грабец (Hrabec) Стефан *(1912, Станиславів, Галичина - 1972, Лодзь, Польща).*

Грабина Леонид (1885-*1971).*

Граб'янка Григорій *(1686* - 1737 або 1738).

Граков Борис (1899, *Онега, Архангельська губ. - 1970, Москва).*

Грановський (Неприцький-Грановський) Олександер (1887, *Бережці, Крем'янецький пов. - 1976, Сент Пол, Міннесота).*

Грдина Ярослав (1871, *Плзень, Чехія - 1931, Дніпропетровське).*

Гребенецький Олександер *(1874, Фурси, Білоцерківський пов., Київ. губ. - 1937, Марійська АССР). 7.12. 1937 засуджений "трійкою" УНКВС до розстрілу, вирок виконано 8.12. того ж р.*

Гребень Леонид (1888, *Кринки, Білорусь - 1980, Асканія-Нова, Херсонщина).*

Гребінка Євген *(*хутір Убіжище бл. Пирятина - † Петербург).*

Гребницький Флоріян *(1683, бл. Полоцьку, Білорусь* - 1762, *Струн бл. Полоцьку).*

Греки, стор. 429, п. ш., у 10 і 17 р. зг., м. б.: з *Атосу.*

Греков Олександер (1875, *Сопич, Глухівський пов., Чернігівщина - 1958,*

Відень), 1948 р. схоплений большевиками.

Гречина Михайло *(1902, Будище, Черкаський пов., Київщина - 1979, Київ).*

Гречулевич Василь (1791-*1875).*

Гречуха Михайло (1902, *Мошни, Черкаський пов., Київщина - 1976, Київ), 1938-61* чл. Політбюра ЦК КПУ, *1939-54* гол. Президії Верховної Ради УССР.

Гривнак Андрій *(1898 - 1969, Щецін, Польща).*

Григоренко Грицько, справжнє ім'я Косач Олександра *(*Макарів, Костромська губ., Росія - † Київ).*

Григоріїв Матвій *(**Григор'їв** Никифор [Матвій]) (бл. 1885, Застав'я, Ушицький пов., Поділля* - 1919).

Григоріїв Никифор *(*Бурти, Канівський пов. - † Нью-Йорк).*

Григор'їв *(Григор'єв)* Сергій *(*Луганське).*

Григорій (11 в.), див. ***Остромирове* Євангеліє.**

Григорій Огійчук *(1893, Трубіївка, Сквирський пов., Київ. губ. - 1985, Чікаґо), 1950 еміґрував до ЗДА; 1971 став митр.*

Григорій Болгарин *(1400*-73).

Григорій Цамвлак (Цамблак)*(1364, Трново, Болгарія - бл. 1419).*

Григорович Василь *(† Петербург).*

Григорович Віктор *(*Балта, Одещина - †Єлисаветград, Херсонщина).*

Григорович Іван (1876, *Гнильче, Тернопільщина - 1937, Львів).*

Григорович Іван (1911, *Чернівці - ?). Учасник Похідних Груп ОУН (1941), заарештований совєтами в 1944 у Букарешті, згодом вивезений до Києва, де був зліквідований МВС.*

Григорович-Барський Василь *(1701, Київ* - 1747, *Київ).*

Григорович-Барський Іван *(*Київ - † Київ).*

Григорук Євген *(1899, Троянка, Балтський пов.* - 1922, *Ялта),* активний *боротьбіст.*

Григорчук Микола (1888, *Бучачки, Коломийщина, Галичина - 1979, Етелберт, Манітоба).*

Григорчук Михайло (1905, *Ґільберт Плейнс, Манітоба - 1978, Етелберт, Манітоба).*

Гримайло Ярослав (1906, *Рогинці, Хмільницький пов., Подільська губ. - 1984, Харків). Роман "Незакінчений роман" (1962), повість про письм. М. Трублаїні "Добропроходець" (1978), зб. віршів "Трудолюби" (1963).*

Гриневецький Іван (1850, *Сянічок, Сяніцький пов., Галичина* - 1889, *Перемишль).*

Гриневецький Степан *(*Бузьк, Кам'янка-Струмилівський пов., Галичина - † Чікаґо).*

Гриневичева Катря *(*Винники, Львівщина).*

Гринько Григорій *(*Штепівка, Лебединський пов., Харківщина).*

Гриньох Іван (1907, *Павлів, Радехівський пов., Галичина - 1994, Мюнхен).*

Грицай Василь *(справжнє прізвище Колтановський) (1856, Куковичі, Чернігівщина* - 1910, *там же).*

Грицай Дмитро *(*Дорожів, Самбірщина, Галичина).*

Грицай Остап *(*Княжпіль, Добромилівщина, Галичина - † Мюнхен).*

Грицак Євген (1890, *Ператин, Радехівський пов., Галичина - 1944, Чехо-Словаччина).*

Гришко Василь (1897 - *?, Монтреаль, Канада).*

Гришко Микола (1901, *Полтава - 1964, Київ).*

Гришко Михайло (1901 - *1973, Київ).*

Грищенко Олекса *(2.4.*1883, *Кролевець - 28.1.1977, Ванс, півд. Франція). Кн. мемуарів "Мої зустрічі і розмови з франц. мистцями" (1962), "Роки бурі і натиску" (1967).*

Гріднев *(Гріднєв)* Віталій *(1908, Уварово, Тамбовщина, Росія - 1990, Київ). Праці з теорії фазових перетворень і концентраційних змін при нагріванні сплавів, фіз. основ низькотемпературної крихкости перехідних металів.*

Грінченко Борис *(9.12.*1863, *Вільховий Яр - 6.5.*1910, *Оспедалетті, Італія; похований у Києві).*

Грішченко Марія *(*Богодухів, Харківщина - † Київ).*

Грінченко Микола *(*Київ - † Уфа, Башкирія).*

Грозин *(Грозін)* Борис *(1898, Київ - 1962, Київ). Досліджував механічні особливості загартованої сталі, підвищення довговічности деталей машин.*

Громашевський Лев (1887 - *1980, Київ).*

Громика Михайло *(? - 1651, Корсунь).*

Громницький Сидір *(*Загірочко, Бібрський пов., Галичина - † Львів).*

Грудин Володимир (1893 - *1980, Філядельфія).*

Грудина Дмитро (1898-*1937).*

Грузини, стор. 451, л. ш., у 14 р. зг., м. б.: царя *Димитрія I.*

Грузинський Олександер (1881 - *1954, Київ), переслідуваний в 30-их рр., Г. покинув Україну і викладав у Ленінграді і Могилеві. Згодом повернувся на Україну.*

Грунський Микола *(*Суми - † Київ). "Основи нового укр. правопису" (1929), "Вступ до слов. мовознавства" (1946).*

Грушевська Катерина *(*Львів - † імовірно Сибір).*

Грушевська Марія *(бл. 1870, Богданівка, Скалатський пов., Галичина - 1944 [за ін. даними 1948, Київ]).* У підписі під фото, м. б.: *О.* Грушевська.

Грушевська Ольга *(1878, Шуя, тепер Івановська обл. - 1961, Київ).*

Грушевський Михайло (29.9.1866 - 25.11.1934).

Грушецький Антонин Антін, м. б. **Грушецький** *Антін* (1734, *Волинь - 1798, Супрасль, тепер Польща).*

Грушка Григорій *(1859, Зарубинці, Тернопільщина -* 1913, *Пеняки, Львівщина).*

Грушкевич Теофіл *(*Горожанка Мала, Рудківський пов., Галичина - † Шмідсдорф, Нижня Австрія).*

Губаржевський Ігор (1905-*69).*

Губіцький Тарас (1908 - *1974, Детройт).*

Гужова Віра *(1898, Київ - 1974, Київ).*

Гузар Ольга (1885, *Відень - 1945). Після другої окупації Буковини большевиками Г. була арештована 16.12. 1944 відділом КҐБ в ході операції "Тризуб" (арешти чл. бук. проводу ОУН); не доживши до суду, вона померла в чернівецькій в'язниці 22.5. 1945. Похована в Чернівцях.*

Гулак Микола *(*Золотоніський пов. - † Єлизаветпіль, Азербайджан).*

Гулак-Артемовський Петро *(*Городище - † Харків).*

Гулак-Артемовський Семен *(*Городище - † Москва).*

Гулевичівна Гальшка (Єлисавета) *(1575-1642).*

Гулий Максим *(*Нова Басань, Чернігівщина).*

Гулий-Гуленко Андрій (1886-*1921?).*

Гуляєв Олекса *(*Київ - † Київ).*

Гулька Рудольф *(1887, Лясеніце, Чехо-Словаччина - 1961, Прага).*

Гультай Василь (1900, *Глушків, Городенківський пов. - 1974, Торонто).*

Гуменюк Теодор (1891, *Поточиська, Городенківський пов. - 1978, Торонто).*

Гунькевич Дмитро (1893, *Лисовичі, Долинський пов., Галичина - 1953, Торонто).*

Гуревич Борис *(*1937, Київ), атлет сер. ваги, олімпійський чемпіон 1968, чемпіон світу 1967, 1969.*

Гуревич Зиновій *(*1898, Глухів, Сумська обл.).*

Гуров Олександер *(1843, Саратов, Росія - 1921).*

Гуслистий Костянтин *(Кость) (1902, Олександрівське [тепер Запоріжжя] - 1973, Київ).*

Гуцалюк Любослав *(*Львів).*

Гушалевич Євген *(1864, Львів - 1907, Кельн, Німеччина).*

Гушалевич Іван *(*Паушівка - † Львів).*

Ґ

Ґавронський (Gawroński) Францішек *(1845, Степашки, Гайсинський пов., Поділля* - 1930, *Юзефів, Польща).*

Ґаґанець Йосиф *(*Вислок Великий бл. Сянока, Галичина - † Пряшів).*

Ґадзінський Володимир *(*Краків - † Одеса).*

"Gazette de Léopol", виходила у Львові *1776.*

Ґалаґан Григорій *(*Київ - † Київ).*

Ґалан Володимир (1893, *Глиняни, Перемиський пов. - 1978, Філядельфія).*

Ґалаховський *(Галяховський)* Данило *(*1674 - † 1709).*

Ґалятовський Іоанікій *(бл. 1619* - 1688, *Чернігів).*

Ґартнер (Gartner) Теодор *(*Відень - † Інсбрук, Австрія).*

Ґваньїні (Guagnini) Олександер *(1534 чи* 1538, *Верона, Італія* - 1614, *Краків).*

Ґваренґі, Кваренґі Джакомо, м. б. *(Quarenghi). Збудував собор в Кременчуку (кін. 18 в.).*

Ґе (Gay) Микола *(*хутір Іванівський - † Бахмацький пов., Чернігівщина).*

Ґебус-Баранецька Степанія *(Стефанія)* (1905, *Перемишль - 1985, Львів). Дереворити "Танець гуцулів" (1940), "Косівські гончарі" (1956), "Косівські килимарки" (1956), триптих "Художня самодіяльність гуцулів" (1960), екслібріси, листівки.*

Ґеґей Петро, м. б. ***Ґебей*** Петро *(*Кальник, Березький пов., Закарпаття - † Ужгород).*

Ґедимін *(бл. 1275 - бл. 1340).*

Ґедройц Костянтин *(*Бендери, Молдавія - † Москва).*

Ґембицький Тит *(*Люлинці, Вінницький пов., Подільська губ. - † Львів).*

Ґеркен-Русова Наталя *(1897 - 1989, Равдон, Квебек).*

Ґеровський Георгій *(1886, Львів - 1959, бл. Пряшева, Словаччина).*

Ґетц (Goetz) Леопольд Карл (1868, *Карлсруе - 1931, Бонн).*

Ґец Лев (1896 - *1971, Краків).*

Ґжицький Володимир (1895, *Острівець, Теребовельщина - 1973, Львів). 7.12.1933 заарештований і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Відбував покарання у Комі АССР. 1946 таборовий суд знову засудив його на 4 р. ув'язнення, після відбуття якого Ґ. до реабілітації 1956 перебував на засланні. Повернувшись до Львова, видав зб. оп. і повість "Повернення" (1958), романи "У світ широкий" (1960), "Опришки" (1962), "Великі надії" (1966), "Слово чести" (1968) та ін. "Твори" (I-II, 1974).*

Ґізель Інокентій *(1600, Сх. Пруссія* - 1683, *Київ).*

Ґіра (Gira) Людас *(1884, Вільна* - 1946, *Вільна).*

Ґіреї (Ґераї), династія крим. ханів; засновником її був *Хаджі-Ґірей.*

Ґірса Вацлав *(*Шепетівка, Заславський пов., Волинь).*

Ґлавче Єгор (Юрій) *(*Кишинів, Басарабія - † Одеса).*

Ґлієр Райнґольд *(Райнгольд) (1875* - 1956, *Москва).*

Ґловінський Євген (1894, *Ржиців - 1964, Мюнхен).*

Ґойдич Павло Петро (1888, *Руські Пекляни, Пряшівщина - 1960, Леопольдів, Словаччина).*

Ґолубєв Степан *(*Київ - † Київ).*

Ґольдельман Соломон (1885, *Сорока, Басарабія - 1974, Єрусалим).*

Ґольдман Олександер (1884, *Варшава - 1971, Київ).*

Ґонсет Роман *(*Зелена, Брідщина - † Півн. Голлівуд, Каліфорнія).*

Ґорук Семен (1873, *Снятин, Галичина - 1920?).*

Ґощинський (Goszczyński) Северин *(1801, Іллінці, Вінничина* - 1876, *Львів).*

Ґрабовський (Grabowski) Михайло *(1804, Золотіїв, тепер у межах Рівного* - 1863, *Варшава).*

Ґрабський (Grabski) Станислав *(1871, Борова, Варшавська губ.* - 1949, *Сулеювек бл. Варшави).*

Ґраве Дмитро *(*Кирилів, Вологодська губ., Росія - † Київ).*

Ґребе (Graebe) Курт *(1874, Карнішево, Польща* - 1952, *Мюнхен).*

Ґренджа-Донський Василь (1897, *Волове [тепер Міжгір'я] - 1974, Братіслава, Словаччина). Драматична поема "Зруб" (1964), повість "Петрик" (1973), незакінчений роман "Сини Верховини".*

Ґрондський (Grądski, *Grądzki)* Самуель *(? -* після 1676 *[за ін. даними бл. 1672, Галичина]).*

Ґрудзінський (Grudziński) Станислав *(1852, Водяники, Звенигородський пов., Київщина* - 1884, *Варшава).*

Ґудзій Микола (1887, *Могилів Подільський - 1965, Москва). "Укр. інтермедії 17-18 ст." (1960), "Традиции литературы Киевской Руси в старинных украинской и белорусской литературах" (вид. 1966).*

Ґурґула Ірина *(1904, Болехів, Долинський пов., Галичина - 1967,Львів).*

Ґурський (Górski) Артур (1870, *Краків - 1959, Варшава).*

Ґурський Проспер, автор бл. *300* творів.

Ґутковський Клим *(*Тернопіль - † Будапешт).*

Д

Давид Святославич, *син чернігівського кн. Святослава Ярославича. Брав участь у походах проти половців.*

Давиденков Микола (1879, *Рига - 1962, Ленінград). Розробив методи вимірювання надлишкових напружень, створив механічну теорію холодноламкости металів.*

Давидовський Григорій *(*Мельня - † Полтава).*

Дайц Йосиф *(Йосип) (1897, Генічеське, Таврійська губ. - 1954, Харків).*

Данилевич Василь (1872, *Курськ - 1936).*

Данилевич Роман (1903, *Печенія, Перемишлянщина, Галичина - 1985).*

Данилевський Василь *(† Харків).*

Данилевський Віктор (1898, *Лодзь, Польща - 1960, Ленінград).*

Данилевський Григорій *(*Данилівка, Харківщина - † Петербурґ).*

Данилевський Олександер *(*Харків - † Петроград).*

Данилишин Дмитро *(*Трускавець, Дрогобицький пов., Галичина - † Львів).*

Данилів *(Данилов)* Володимир *(1881, Духовщина, Смоленщина - 1970, Ленінград).*

Данило Романович *(1201*-64).

Данилович Гнат *(Ігнатій) (1787, Гриневичі* - 1843, *Ґрефенберґ, Сілезія).*

Данильчук Іван *(† Вінніпеґ).*

Данина, у 5-7 рр. зн., читай: *вже в стару добу (допомога при публічних роботах, сторожівщина, тощо). За*

Гетьманщини Д. платили селянство...

Данькевич Костянтин (1905, *Одеса - 1984, Київ). Опера "Назар Стодоля" (1960) за п'єсою Т. Шевченка.*

Дараган Юрій *(*Херсонщина - † Плешов, Сх. Словаччина; похований у Празі).*

Дацків Теодор *(*Василів, Рава-Руський пов., Галичина - † Вінніпег).*

Дашкевич Всеволод *(1907, Овруч, Волинь - 1988).*

Дашкевич Микола *(*Бежів, Житомирщина - † Київ),* "Княжение *Даниила* Галицкого..." *(1873).*

Дашкевич Роман (1892, *бл. Борислава, Галичина - 1975, Куфштайн, Австрія).*

Дебагорій-Мокрієвич *(Дебогорій-Мокрієвич)* Володимир *(1848, Чернігів* - 1926, *Чирпан, Болгарія), 1880* виїхав за кордон; *1917-22 жив у Києві.*

Дедько Дмитро *(? - бл. 1349).*

Дейша-Сіюницька Марія *(1859, Чернігів* - 1932, *Коктебель, Крим).*

Делімарський Юрій (1904, *Краснопілка, Поділля - 1990).*

Делоне Лев (1891, *Петербург - 1969, Харків).*

Дельвіґ Сергій *(*Москва - † Африка).*

Дембський Віктор (1892-*1976).*

Де-Метц Юрій (1861 - *1947, Київ).*

Демиденко Тит *(1891, Трушівці, тепер Чигиринський р-н, Черкаська обл. - 1959, Київ).*

Демидчук Семен (1884, *Бузьк, Кам'янка-Струмилівський пов., Галичина - 1965, Нью-Йорк).*

Демідов Анатолій *(*Фльоренція - † Париж), "Esquisse d'un* voyage dans la Russie méridionale et la Crimée" *(1838).*

Демуцький Данило (1893, *Охматів - 1954, Київ).*

Демуцький Порфир *(*Янишівка, Київщина - † Київ).*

Демчук Петро (1900, *Городенка - 1943).*

Дем'ян Лука *(1894, Вижні Верецьки, Закарпаття - 1968, Мукачів).*

Дем'янчук Василь (1897, *Надвірна - 1938, Медвеж'єгорськ, Карельська АССР).*

Денисюк Микола (1915, *Гвіздець, Коломийщина, Галичина - 1976, Чікаґо).*

Дерегус Михайло (*1904, *Веселе, Харківщина).*

Державин Володимир (1899, *Петербург - 1964, Авґсбург, Німеччина).*

Державна Публічна Бібліотека Академії Наук УРСР, див. також **Центральна Наукова Бібліотека Академії Наук УРСР.**

Деркач Григорій, м. б. *Георгій (*Катеринослав - † Томськ, Сибір). Справжнє прізвище Любимов.*

Деркач Марія (1896, *Струсів, Тернопільщина - 1972, Львів).*

Деслав (справжнє прізвище Слабченко) Євген *(1898 - 1966, Ніцца, Франція).*

Десняк (справжнє прізвище Руденко) Олекса *(*Бондарівка, Сосницький пов. - † Павлівка Друга, Лозівський р-н, Харківська обл.).*

Джиджора Іван *(*Заставці - † Рава Руська).*

Джус Володимир (1895, *Черниxівці, Збаразький пов. - 1964, Вест Айсліп, Лонґ Айленд, ЗДА).*

Дзбанівський Олександер (1870, *Маньківка, Київщина - 1938, Київ).*

Дзерович Маркіян (1899-*1967).*

Дзерович Юліян *(*Смільно, Брідщина, Галичина - † Відень).*

Дзиндра Євген *(*Димівка, Львівщина).*

Дзиндра Михайло *(*1921).*

Дикарів Митрофан *(*Валуйський пов., Воронізька губ. - † Мінеральні Води, Півн. Кавказ).*

Дикий Василь *(1891, Україна - 1984, Едмонтон).*

Дилецький *(Ділецький)* Микола *(бл. 1650, Київ - після 1723). "Граматики музикальної" збереглося понад 20 редакцій; остання - 12.10.1723 була перевидана 1970 і 1979.*

Дима Марія *(*Україна).*

Димінський Андрій *(1829, Борщівці, Могилівський пов., Вінничина - 1905).*

Димінський Роман *(† Реґенсбурґ, Німеччина).*

Дитяча преса, стор. 517, п. ш., у 4-7 рр. зн., м. б.: "Червоні Квіти" *(1928-31),* для молодшого віку "Жовтеня" (1928-*41),* короткотривалого "Друг Дітей" *(1925-33).* Стор. 518, л. ш., у 21-22 р. зг., м. б.: "Наша Заградка" *(1937-*41); у 7 р. зн., м. б.: "Наше Слово" *з 1956*; у 5 р. зн., м. б.: "Дитяче Слово", *з 1959 п. н. "Світанок"*; п. ш., у 3 р. зг., м. б.: "Промінь" (1927-*30)*; у 7 р. зг., м. б.: *1949-67* у Вінніпеґу; у 11-12 рр. зг., м. б.: "Мій Приятель" *(ред. о. С. Їжик),* місячник "Сонячник" *(1956-61).*

Диченко Михайло *(*Будаївка бл. Києва - † Київ).*

Діброва М., м. б. *Зінаїда. У 1908-15 рр. працювала у театрі М. Садовського в Києві.*

Діброва Олекса *(1904, Тупичів, Городнянський пов., Чернігівщина - 1973, Київ).*

Діденко Кирило *(*Сквира).*

Дідицький Богдан (Теодосій) *(1825, Угнів, Галичина - 1909, Львів).*

Дідковський Володимир *(*1896)*, з *1932* у моск. театрі.

Діндо Жозефіна (1902, *Варшава - 1953, Київ).*

Діонисій Валединський (1876 - *1960, Варшава).*

Діхтяр Олекса (1886, *Кустолове, Полтавщина - 1936, Полтава),* чл.-кор. *Етногр. Секції* ВУАН *(поч.* 1920-их рр.).

Діялектологія, стор. 526, п. ш., у 7 р. зн., з.: ȃў, м. б.: *ȃў.*

Діятропов *(Діатропов)* Петро *(1860, Саранськ - 1934, Москва),* з 1892 р. до *1907* завідував Одеською Бактеріологічною Станцією.

Длужевський Сергій *(*Кам'янець Подільський - † Одеса).*

Длуґош (Długosz) Ян, "Annales seu cronicae *incliti Regni Poloniae".*

Дмитерко Ганна (1893, *Підберізці, Львівщина - 1981, Едісон, Нью-Джерзі).*

Дмитерко Любомир (1911, *Винники, Львівщина - 1985, Київ). П'єси "Лавровий вінок" (1973), "Той перший день" (1984), романи* "Розлука" *(1957), "Крізь дні і ночі" (1969), трилогія "Міст через прірву" (1962-65), зб. віршів "Причетність" (1975), "Земна вісь" (1977), "Крутий поріг" (1983).*

Дмитренко Василь, м. б. *Дмитро (? - ?), псевд. Осип Бут. Родом імовірно з Луганщини. Водевілі "Панас-викрутас" (1853), "Малоросійські вареники, або Останній день масниці" (1856), "Одна година із коз. побуту" (1866) та ін.*

Дмитріїв *(Дмитрієв)* Микола (1886, *Улянівка, Харківщина - 1957, Харків).*

Дмитріюк Василь (1890, *Костоплоти, Підляшшя - 1973, Боффало, Нью-Йорк Стейт).*

Дніпрова Чайка *(*Карлівка - † Германівка, Київщина). Твори для дітей: вірші "Зима", "Весна", "Голосіння дітвори"; оп. "Буряк", "Краплі-мандрівниці"; казки "Казка про Сонце та його сина", "Грецька казка". Цікавилася фолкльором: "Нар. пісні з голосу Дніпрової Чайки та в її записах" (1974). "Вибрані твори" видано в Києві 1987.*

Дніпрові пороги й забори, стор. 537, Схематичний перекрій, у 2 р. леґенди, м. б.: 1 - *Кодацький.*

Дніпровський Іван *(*Каланчак, Таврія - † Ялта).*

"Дністер", асекураційне т-во, директори ... Я. *Колтунюк* (1920-*39).*

Добриловський Микола (1888 - *1971, Переяслав).*

Добровольська Олімпія (1895-*1990).*

Добровольський Володимир, м. б. *Віктор (1906, Одеса - 1984, Київ). Виконував ролі Михайла Гурмана ("Украдене щастя" І. Франка), Макбета у трагедії В. Шекспіра, знімався в кіні.*

Доброджану-Ґеря (Dobrogeanu-Gherea) Костянтин *(справжнє прізвище й ім'я Кац Соломон) (*Слов'янка, Харківщина - † Букарешт).*

Доброхотов Микола (1889, *Арзамас, Росія - 1963, Київ).*

Добрянський-Демкович Михайло *(*1907, Лагодів, Перемишлянщина).*

Довбуш (Довбущук) Олекса *(1700, Печеніжин, Гуцульщина* - 1745, *Космач, Гуцульщина).*

Довгаль Олександер (1904, *Дебальцеве, Катеринославщина - 1961, Харків).*

Довгаль Спиридон (1896, *Носівка, Чернігівська губ. - 1975, Мюнхен).*

Довженко Григорій (1877 - *1958, Абондан, Франція).*

Довженко Олександер *(10.9.*1894 - *25.11.*1956, *Москва).*

Довженок Василь (1909, *Кропивня, Стародубщина - 1976, Київ). Праці про соц.-екон. розвиток сх.-слов. племен і Київ. Руси, про військ. справу в Київ. Русі.*

Дога Василь (1886, *Златополе, Київщина - ?).*

Доленко Володимир (1889, *Мечебилове, Харківщина - 1971, Новий Ульм, Німеччина).*

Долина Павло (1888 - *1955, Київ). 1929-40 у Київ. кіностудії художніх фільмів, 1941-43 у кіностудії "Техфільм" у Києві й Ташкенті; 1948-55 дир. Київ. Музею Театрального Мистецтва.*

Долинський Лука *(бл. 1745* - 1824, *Львів).*

Долуд Андрій *(1888, Єлисаветград, Херсонщина - 1976, Курітіба).*

Дольд Юрій (1903, *Бутенки, Кобеляцький пов. - 1966, Київ). Пригодницькі романи "І один у полі воїн" (1956), "У чорних лицарів" (1963), "Над Шпрее клубочаться хмари" (вид. 1985).*

Дольницька-Недбаль Марія *(1895, Львів - 1974, Відень).*

Дольницький Зенон *(1896, Глиняни, Львівщина - 1976, Ґарш бл. Парижу).*

Дольницький Ісидор *(*Залісці Старі, Брідщина, Галичина - † Львів).*

Дольницький Мирон (1890-*1968).*

Доманик Богдан (1914-*86).*

Доманицький Віктор (1893 - *1962, Міннеаполіс, ЗДА),* "Засади укр. *урбанізму*" (1940).

Домбковський (Dąbkowski) Пшемислав *(*Львів - † Львів).*

Домбровський Володимир *(1883, Гарбузів, Тернопільщина* - 1925), "Укр. стилістика і ритміка" *(1923)* та "Укр. поетика" *(1924).*

Домбровський Тимофій, м. б. *Теофіл (? - бл. 1861).*

Домбчевська Ірина (1886-*1964).*

Домбчевський Роман (1884, *Ясенів Горішній, Косівщина, Галичина - 1952).*

Домецький Гаврило *(сер. 17 в. - бл. 1710, Київ).*

Домінчен Климент *(Климентій) (*Студена, Поділля). Балети "Снігуронька" (1965), "Про що співала трембіта" (1970), ораторія "Труд і мир" (1959).*

Донець Михайло *(*Київ).*

Донцов Дмитро *(10.9.*1883 - *30.3. 1973, Монтреаль).* Дод. до Літератури: *Сосновський М. Дмитро Донцов. Політ. портрет. Нью-Йорк - Торонто 1974.*

Донцова Марія (1892-*1978).*

Донченко Олесь *(*Великі Сорочинці - † Лубні, Полтавщина).*

Доорохольський Осип *(*Гайсин, тепер Вінницька обл.).*

Дорогобуж. Дод.: *"Дорогобузьке Євангеліє" (1580).*

Дорожинський Діонисій *(*Галич - † Мізунь, Долинський пов., Галичина),* у 6 р., м. б.: *"Начерк історії унії Руської Церкви з Римом" (1896).*

Доротеєвич *(Дорофеевич)* Гаврило *(бл. 1570, Львів - бл. 1630, Київ).*

Дорошенко Володимир *(30.10.*1879, *Петербург - 25.8.1963, Філядельфія).*

Дорошенко Дмитро *(8.4.*1882, *Вільна - 19.3.*1951, *Мюнхен).*

Дорошенко Наталія, нар. Васильченко (1888 - *1970, Мюнхен).*

Дорошенко Петро *(1858-*1919).

Дорошкевич Олександер *(*Бронниці, Моск. губ. - † Київ).*

Дорошко Петро *(*Тупичів). Драматична поема про Шевченка "Сполох уночі" (1965), повість "Лісова Гута" (1964), роман "Не повтори мою долю" (1968).*

Дорощук Степан (Семен) (1894, *Боришківці, Борщівський пов., Галичина - 1945, ЗДА).*

Досвітній Олесь *(справжнє прізвище Скрипаль)* (1891, *Вовчанське, Харківщина - 1934). 10.12.1933 заарештований і 3.3.1934 засуджений на розстріл.*

Доценко Олександер *(† Краків).*

Драган Антін (1913, *Голешів, Жидачівщина, Галичина - 1986).*

Драгоманов Світозор (1884 - *1958, Рочестер, Нью-Йорк Стейт).*

Драгоманов Яків *(1803 [за УЛЕ 1801], Монастирські Будища, Гадяччина - 1840).*

Драгомирецький Антін, *пропав 1936 під час сталінського терору.*

Драгомиров Михайло *(*бл. Конотопу, Сумщина - † Конотіп), 1898-*1903 київ., *подільський і волинський* ген.-губернатор.

Драган Михайло (1899, *Тустановичі, Дрогобицький пов. - 1952, Львів).*

Драй-Хмара Михайло *(10.10.*1889, *Малі Канівці, Черкащина - 19.1.1939). Уперше його заарештовано 21.3.1933, але через брак доказів звільнений у травні 1933; 5.9.1935 повторно арештований, засуджений на 5 р. заслання; 27.5.1938 постановою "трійки" йому додають 10 р. за участь в антисов. орг-ції.*

Драк Матвій (1887 - *1963, Київ).*

Древченко *(Древкін)* Петро *(бл. 1863, Полтавщина - 1934).*

Дрейсих *(Дрейсіг)* Іван *(1791, Саксонія -* 1888, *Харків).*

Дремлюга Микола *(*Бутурлинівка, Воронізька губ.). Симфонічні поеми "Батьківщина", "Пам'яті героя", "Рідні простори" (1956-60), кантата "На оновленій землі" (1963).*

Дрімцов (Дрімченко) Сергій (1867, *Харків - 1937, Харків),* підручник "Муз. теорія" *(1925).*

Дроботько Віктор (1885, *Дігтярі, Чернігівщина - 1966, Київ),* д. чл. АН УРСР *(з 1948).*

Дрогобич (Дрогобицький) Юрій *(б. 1450* - 1494, *Краків), справжнє прізвище Котермак;* з.: д-р ун-ту в Падуї (1476), м. б.: *ступінь д-ра присвоєний Больонським Ун-том.*

Дружина, 23-25 рр. зг. є переставлені, читай: *1) старша Д., або "мужі княжіє", складалась гол. з бояр і виконувала вищі...*

Дубецький (Dubiecki) Маріян, м. б. Маріян *Кароль († Краків).*

Дублянський Анатолій *(*Перетоки, Луцький пов., Волинь),* свящ., *еп. (з 1981), митр. (з 1994)* УАПЦ; ред. "Рідної Церкви" *(1952-88). Праці: "Укр. святі" (1962), "Тернистим шляхом. Життя митр. Ніканора Абрамовича" (1962).*

Дубовий Іван *(1896, Чмирівці, Київщина - 1939 [за УРЕС 1938]),* командарм.

Дубовик Леонтій *(† Харків).*

Дубровський Василь (1897, *Чернігів - 1966, Річмонд, Вірджінія).*

Дубровський Віктор (1876-*1937).*

Дуда Михайло (1897-*1962).*

Дударів *(Дударєв)* Дмитро *(1890, Катеринослав - 1960, Львів). Ролі: Микола Задорожний ("Украдене щастя" І. Франка), Мартин Боруля (однойменна комедія Карпенка-Карого).*

Дудко Федір (1885 - *1962, Нью-Йорк).*

Дудра Михайло (1912-*82).*

Дужий Микола *(1900, Карів, Рава-Руський пов., Галичина -* 1955).

Дука Степан (1907, *Жовте, Катеринославщина - 1960, Новосілки бл. Києва).*

Дукин Микола (1905, *Балаклія, Харківщина - 1943).*

"Дукля", квартальник; укр. і рос. мовами *(1953-66), з 1966 укр.*

Думанський Антін (1880, *Іваново-Вознесенськ, Росія - 1967, Київ), 1945-*

60 дир. Ін-ту Заг. і Неорганічної Хемії.

Думитрашко Костянтин *(*Золотоноша - † Київ).*

Думін Осип (1893-*1945).*

ДУМКА, в останньому р., дод.: *П. Муравського (1964-69), М. Кречка (1969-83).*

Дурдуківський Володимир (1874, *Пединівка, Звенигородський пов., Київщина - 1937). 11.12.1937 особливою нарадою УНКВС Київ. обл. засуджений до розстрілу.*

Дурново Микола (1876, *Москва - 1937, Чехо-Словаччина).*

Духнович Олександер *(† Пряшів).*

Дучимінська Оксана (1908 - *1972, Мюнхен).*

Дучимінська Ольга (1883, *Миколаїв, Бібрський пов., Галичина - 1988, Івано-Франківське). Заарештована 23.11.1949 і ув'язнена, 1951 заслана. Достроково звільнена 1958.*

Душечкін Олександер *(*бл. Новгорода, Росія - † Київ).*

Дядиниюк Василь (1900, *Лучинці - 1944, Відень).*

Дядиченко Вадим *(*1909, Чернігів). Автор "Нарисів суспільно-політ. устрою Лівобережної України кін. XVII - поч. XVIII ст." (1959), співавтор "Допоміжних іст. дисциплін" (1963), "Історії селянства УРСР" (1967).*

Дядченко Григорій *(*Кирилівка, Київщина - † там же).*

Дядюша Сергій *(† Каліш).*

Дятлів *(Дятлов)* Петро (1880 *[за АЕУ 1883], Стародуб, Чернігівщина - 1933).*

Дяченко Вадим *(1896, Нижній Новгород, Росія* - 1954, *Київ).*

Дяченко Дмитро (1887, *Патлаївка, Полтавщина - 1942, Москва),* перший дир. Архітектурного Ін-ту в Києві (1918-*23).*

Е

Евенбах Семен *(1870, Харків - 1937, Київ).*

Еґан (Egan) Едмунд *(1851*-1901).

Едуардс Борис (1860, *Одеса - 1924, острів Мальта).*

Ейхельман Отто *(Отон) (*Петербурзька губ. - † Прага),* д. чл. НТШ *(з 1924).*

Екблюм (Ekblom) Рікард (1874-*1959).*

Еллан-Блакитний (псевд. Елланського) Василь *(1894, Козли, Чернігівська губ.* - 1925, *Харків).*

Елько Микола *(*Донора, Пенсільванія).*

Емаль, стор. 628, у 5 р. зн., м. б.: роксоляни, *алани,* анти.

Енік Григорій (1901, *Кам'янка, Катеринославщина - 1937, Соловки),* "Без ґрунту" *(1928),* "Петро Ромен" *(1932). Заарештований 5.12.1934 й засуджений на 10 р. ув'язнення. Відбував покарання на Соловках. У жовтні 1937 розстріляний.*

Епштейн Марко *(1899, Бобруйськ - 1949, Москва).*

Ерделій *(Ерделі)* Адальберт *(*Загаття, Закарпаття - † Ужгород).*

Ердман Борис *(1899 - 1960, Москва).*

Ернст Федір (1891, *Глухів, Чернігівщина - 1949, Уфа, Башкирія),* з.: монографія про Нарбута, м. б.: *"Георгій Нарбут. Посмертна виставка творів"* (1926).

Ерстенюк Дмитро (1893 - *1971, ЗДА).*

Є

Євдокимов Микола *(*Харків - † Харків).*

Євпраксія Всеволодівна *(*Київ - † Київ).*

Євтимович Варфоломій *(*Перегонівка, Васильківський пов., Київщина - † Міттенвальд, Німеччина).*

Євтушенко Дометій *(1893, Стара Осота, Єлисаветградщина - 1983, Київ).*

Єдлічка Алойз *(1821, Куклені, Богемія* - 1894, *Полтава).*

Єлева Кость (1897, *Київ - 1950, Київ).*

Ємеляненко *(Ємельяненко)* Павло *(*станиця Бобрикова-Петрівська, Таганрізький пов., Донщина - † Москва).*

Ємець Василь (1890, *Шарівка, Богодухівський пов. - 1982, Льос-Анджелес).*

Ємець Федір (1894, *Шарівка, Богодухівський пов., Харківщина - ?, Каракас).*

Ємченко Андрій (1893, *Михайлівка, Чигиринський пов., Київщина - 1964, Київ).*

Єндик Ростислав (1906, *Залуче, Коломийський пов., Галичина - 1974, Мюнхен). Нариси про А. Гітлера (1934), Д. Донцова (1955).*

Єпіфаній Славинецький *(? -* 1675, *Москва).*

Єреміїв Михайло *(1889, Новоселиця, Житомирщина - 1975, Женева).*

Єреміїчук-Єреміїв Денис (1866, *Нові Мамаївці [тепер Новосілка], Буковина - ?).*

Єрлич *(Jerlicz)* Яким (Йоахим) (1598, *Коленці, сх. Волинь - після 1673).*

Єрмаков Василь *(*Могилівщина, Білорусь - † Київ).*

Єрмілов *(Єрмилов)* Василь (1894, *Харків - 1967, Харків).*

Єрофеїв Іван (1882, *Андрушівка, Бердичівський пов., Київщина - 1953, Ворзель, Київщина). Автор іст. повісти "Олекса Довбуш" (1945).*

Єрошевич Петро (1870-*1945).*

Єршов Анатоль *(1899, Льговський пов., Курщина - ?).*

Єрьомін Ігор *(1904, Ревель [тепер Таллін] - 1963, Ленінград). Публікація творів Кирила Турівського; праці про літописи, "Слово о полку Ігоревім", Симеона Полоцького, Теофана Прокоповича.*

Єфименко Олександра *(*Варзуга, Кольський пов., Архангельська губ. - † хутір Любочка, Харківщина).*

Єфименко Петро (1835, *Великий Токмак, Бердянський пов., Таврія -* 1908, *Петербург).*

Єфименко Петро (1884, *Харків - 1969, Ленінград).*

Єфремов Микола (1904, *Мишковське - 1962, Нью-Йорк).*

Єфремов Петро (1883, *Пальчик, Звенигородський пов., Київщина - ?).*

Єфремов Сергій *(18.10.*1876, *Пальчик, Звенигородський пов., Київщина - 10. [чи 31.] 3.1939, Вологда?, Росія). Заарештований 1929 у справі зфабрикованої СВУ і засуджений ніби як гол. цієї орг-ції на 10 р. ув'язнення. Перші рр. відбував покарання в Ярославському "політізоляторі", згодом - в одному з концтаборів (Вологда?), де й помер. У 1923-29 рр. вів "Щоденник" (частинно опублікований в ж. "Київ", ч. 7, 1994).*

Єфремов Сергій (1893 - *1966, Асторія, Нью-Йорк Стейт).*

Єфремов Федір *(† Одеса).*

Ж

Жабокрицький Денис Дмитро *(1652* - 1715, *Москва),* як прихильник унії не *одержав* хіротонії.

Жаботинський *(Jabotinsky, Žabotinskij)* Володимир *(*Одеса - † бл. Гантеру, Нью-Йорк Стейт). Прихильно ставився до українців, співпрацював з М. Славінським (УНР). Укр. мовою видано його "Вибрані статті з нац. питання" (1983).*

Жан (Jean) Йосафат Йосиф (1885, *Сент-Фабієн, Квебек, Канада - 1972, Ґрімсбі, Онтаріо).*

Жарко Яків (псевд. Жарченко) *(1861, Полтава* - 1933), *у 1884-96* актор у трупі Кропивницького.

Жаткович Григорій (1886, *Голубине, Березький пов., Закарпаття - 1967, Пітсбурґ).*

Жаткович Юрій *(*Дравці бл. Ужгороду - † Стройне, Березький пов., Закарпаття).*

Жданов Андрій *(† Москва).*

Жданович Антін *(поч. 17 в. - після 1657).*

Жданович Олег (1917, *Лопатичі, Овруцький пов., Волинська губ. - 1977, Торонто, Канада; похований у Бавнд-Бруку, ЗДА),* псевд. *Олега Штуля. З 1964 гол. Проводу Укр. Націоналістів.*

Ждаха (Ждаха-Смаглій) Амвросій *(1855, Ізмаїл, Басарабська губ. [за ін. джерелами Очаків] - 1927, Одеса).*

Жебровський Фелікс, у 6 р., м. б.: *Zizania.*

Жебуньов Леонид *(*Олександрівський пов., Катеринославщина - † Катеринослав).*

Желехівський Євген *(*Хишевичі, Львівщина - † Станиславів). Його словник був перевиданий 1982 у Мюнхені.*

Желихівський ***(Желехівський)*** Андрій *(1892, Київщина* - 1943).

Желіґовський (Żeligowski) Едвард, м. б. Едвард *Вітольд* (*1816, Маріямпіль, Литва* - 1864, *Женева).*

Желіґовський (Żeligowski) Люціян (1865, *Ошмяни, Польща - 1947, Лондон).*

Желтвай Віктор (1890, *Кричунів, Мармарощина - 1974, Ужгород).*

Желябов Андрій *(1851, Миколаївка, Теодосійський пов., Крим* - 1881, *Петербурґ).*

Жемчужніков Лев *(*Павловка, Орловщина - † Царське Село, Росія).*

Жеребко Орест (1887, *Городенка, Галичина - 1943, Блейн Лейк, Саскачеван, Канада).*

Животко Аркадій *(*Пухове, Воронізька губ. - † Ашаффенбурґ, Німеччина).*

Жилко Федот *(*Соловцовці, Пензенська губ., Росія).*

Жилко Юрій (1898, *Підлужне, Рівенщина, Волинь - травень 1938, Полтава). Загинув під час сталінського терору.*

Жирмунський Віктор (1891, *Петербурґ - 1971, Ленінград).*

Житецький Гнат *(Ігнат) (*Кам'янець Подільський - † Київ),* д. чл. НТШ *(з 1928).*

Житецький Іродіон *(*Залінійне, Костянтиноградський пов., Полтавщина).*

Житецький Павло *(4.1.1837, Кременчук - 18.3.*1911, *Київ),* д. чл. НТШ *(з 1903).*

Жіноча преса, стор. 691, у 4 р. зн., м. б.: в Стрию *і Львові.* Стор. 692, л. ш., у 26 р. зг., м. б.: "*Жіноче* Діло" (1912); л. ш., у 2 останніх р., м. б.: *1935-38* Союз Українок *видавав*; п. ш., у 5 р. зг., м. б.: "Громадянка" *(1938-39);* у 13 р. зг., м. б.: *1924-31 появлялися* в Харкові; у 15 р. зг., м. б.: *1931-41* "Колгоспниця України"; у 28 р. зг., м. б.: у Києві з *1946.* Стор. 693, у 6-8 р. зг., м. б.: *до 1969 був* одночасно орга-

ном Світової Федерації Укр. Жін. Орг-цій. *З 1980 органом СФУЖО є "Українка в Світі".*

"Жовтень", літ.-мист. і гром.-політ. журн. у Львові. *З 1990 перейменовано на "Дзвін".*

Жовтобрюх Михайло *(*1905, Ручки, Гадяцький пов., Полтавщина). Праці: "Курс сучасної укр. літ. мови" (у співавторстві з Б. Куликом, 1959, 1961), "Мова укр. преси (до сер. дев'яностих рр. XIX ст.)" (1963), статті з історії укр. мови.*

Жоховський Кипріян *(1635, бл. Полоцьку, Білорусь* - 1693).

Жук Андрій (1880, *Вовчик, Лубенський пов., Полтавщина - 1968, Відень).*

Жук Анна (1882, *Витівка, Полтавщина - 1976, Відень).*

Жук Єлисавета (1886-*1963).*

Жук Михайло (1883, *Кахівка, Таврійська губ. - 1964, Одеса).*

Жук Семен *(*Крем'янець, Волинь - † Самбір, Галичина).*

Жук Сергій (1885, *Швайкина Балка бл. Полтави - 1950-і рр. [за ін. даними 1964], Німеччина).*

Жуківський ***(Жуковський)*** Іван *(† Підберезці, Львівщина).*

Жуков Георгій (1896, *Стрелковка, Калузька губ., Росія - 1974, Москва).*

Жуков Костянтин *(1873*-1940).

Жукович Платон *(*Пружани, Городненська губ., Білорусь - † Петроград).*

Жуковський Антін (1904, *Поморяни, Зборівщина, Галичина - 1984, Воррен, Мічіґан).*

Жуковський Герман (1913, *Радзивилів, Дубенщина, Волинь - 1976, Київ).*

Жуковський Іван (1901, *Кіцмань, Буковина - 1980, Нью-Йорк).*

Журавель Андрій (1892 - *після 1938).*

Журавський Дмитро (1810, *Могилівська губ., Білорусь* - 1856, *Київ).*

Журавський Дмитро (1821, *Біле* - 1891, *Петербург).*

Жураківський ***(Жураковський)*** Геннадій (1894, *Москва - 1955, Москва).*

Журахович Семен *(*Сокілка, Кобеляцький пов., Полтавщина). Роман "Київські ночі" (1964), зб. оп. "Вітряні гори" (1956), "Вечір над Орількою" (1958), "Світлі води" (1979), "Неминучість" (1985).*

Жураховський Данило *(бл. 1800 - 1867, Севастопіль).*

Журба Галина (1888, *Теплик, Гайсинський пов. - 1979, Філядельфія).*

Журлива Олена (1898, *Сміла, Київщина - 1971, Кіровоград). 1938 заарештована й засуджена на 3 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбувала на Алтаї. Повернулася з заслання 1942. Після реабілітації Ж. поновлено в членстві Спілки Письм. України (1957), і вона видала кілька зб.: "Поезії" (1958), "Земля в цвіту" (1964), "Червоне листя" (1966) та ін. Посмертно вийшло "Вибране"(1974).*

Жученко Федір *(?, Полтава - 1709, Париж).*

З

Забашта Любов (1918 - *1990, Київ). П'єси "Весілля в Тернах" (1963), "Троянди на камені" (1963), поеми "Квіт папороті" (1959), "Маруся Чурай" (1968), "Роксолана" (1971), "Леся Українка" (1973), "Софія Київська" (1982), роман "Там за рікою - молодість" (1970), вірші для дітей.*

Забєлін Іван (1820, *Твер, Росія - 1909, Москва).*

Забіла Віктор *(† Борзна, Чернігівщина).*

Забіла Наталя (1903 - *1985, Київ). П'єса-фантазія "Перший крок" (1968), драматична казка "Троянові діти" (1971), переклади казок, підручники для початкових кляс школи.*

Забіла Петро *(*Борзна, Чернігівщина).*

Забіло *(Забіла, Забелло)* Пармен (1830, *Монастирище, Ніженський пов., Чернігівська губ. - 1917, Льозанна, Швайцарія).*

Заблоцький-Десятовський Павло *(1814, Чернігівщина - 1882, Кримки, Звенигородщина, Київ. губ.).*

Заболотний Володимир (1898, *Карень, Переяславщина - 1962, Київ).*

Заболотний Данило *(*Чоботарка, Ольгопільський пов. - † Київ).*

Заборовський Рафаїл *(1677, Галичина* - 1747, *Київ).*

Завадович Роман (1903, *Славна, Зборівщина, Галичина - 1985, Чікаґо).*

Завадовський Петро *(1739, Чернігівщина* - 1812, *Петербурґ).*

Завадський Михайло (1828, *Михалківці, Лятичівський пов., Поділля - 1887, там же).*

Заваликут Іван *(1884, Гусятинщина, Галичина - 1975, Сиракюз, Нью-Йорк Стейт).*

Заварихина-Інджілова Анна *(1889, Кишинів - 1972, Торонто).*

Завітневич Василь (1899, *Замістя, Прилуччина, Полтавська губ. - 1983, Нью-Йорк).*

Загайкевич Богдан (1887, *Тернопіль - 1967, Ірвінґтон, Нью-Джерзі).*

Загайкевич Володимир *(*Тернопіль - † Міттенвальд).*

Загаров (Фессінґ) Олександер *(† Саратов, Росія).*

Загоровський Василь *(поч. 16 в.* - 1577 чи 1580, *Крим).*

Загоровський Микола (1893, *Одеса* - 1934).

Загоровський Олександер *(*Київщина - † Одеса).*

Загорська *(уроджена Ходот)* Меланія *(*Покошичі бл. Кролівця, Чернігівщина - † там же).*

Загорський Іван Оникієвич *(*Бобринець, Херсонщина - † Катеринослав).*

Загорський Іван Васильович *(1861, Харків - 1908, Одеса).*

Загорський Петро (1764, *Понорниця, Новгород-Сіверщина - 1846, Петербурґ).*

Загродський Андрій *(*Зеленьків, Уманщина - † Київ).*

Загродський Олександер (1889, *Зеленьків, Уманщина - 1968, Нью-Йорк).*

Загул Дмитро (1890, *Мілієве - липень чи серпень 1944, Колима). Заарештований 26.3.1933 і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Відбував покарання в Забайкаллі, на зал. станції Урульга. 1934 відправлений на Колиму.*

Задніпровський Михайло (1924, *Кам'янка, Черкащина - 1980, Київ).*

Задорожний Валентин *(1921, Київ - 1988, Київ). Триптихи "Пісня Кобзаря" (1962-64), "Мати" (1969), декоративне пано "Батьківщина" (у співавторстві, 1969).*

Зайкевич Анастасій (1842, *Лубні - 1931?, Лубні).*

Зайко Микола *(1908, Актюбінськ, Казахстан).*

Зайферт Ігор (1909, *Україна - 1972, Детройт).*

Зайхтер (Seichter) Рудольф (1889, *Райхенбах, Сілезія - 1977, Золтав, Німеччина).*

Зайцев Микола (1894, *Піски - 1978, Нью-Джерзі).*

Зайцев Павло *(23.9.*1886, *Суми - 2.9. 1965, Мюнхен).*

Зайцева Тетяна *(1898, Великомихайлівка, Катеринославщина - 1964, Київ).*

Заклинський Богдан *(*Станиславів, Галичина - † Львів).*

Заклинський Корнило (1857, *Маріямпіль, Станиславівщина* - 1884, *Львів).*

Заклинський Корнило (1889, *Львів - 1966, Прага).*

Заклинський Олексій *(*Озеряни, Станиславівщина - † Богородчани Старі, Станиславівщина).*

Заклинський Ростислав (1887, *Станиславів - 1974, Львів). 1933 засланий до сов. Арктики, де перебував до 1946.*

Закревська Ганна (1890 - *1974, ЗДА).*

Закревський Микола *(*Київ - † Москва).*

Заленський Лев *(*Любеч, Волинь - † Володимир Волинський).*

Залеський Вячеслав *(*Харків - † Харків).*

Залеський Осип (1892, *Тростянець Малий, Золочівський пов., Галичина - 1984, Боффало, Нью-Йорк Стейт).*

Залеський Степан (1915, *Львів - 1971, Мельбурн).*

Залєський (Zaleski) Вацлав *(1799, Олесько, Галичина* - 1849, *Відень).*

Заливчий Андрій *(1892, Млини, Гадяцький пов., Полтавська губ. -* 1918).

Залізняк Олена (1886, *Сенечів, Долинський пов., Галичина - 1969, Монтреаль).*

Залозецький-Сас Василь *(*Погорилівка, Буковина - † Гірне, Стрийщина).*

Залозецький-Сас Володимир Сергій *(28.7.*1884, *Чернівці - 13.7.1965, Іспер, Австрія).*

Залозецький-Сас Володимир (1896, *Львів - 1959, Ґрац, Австрія).*

Залозний Павло, м. б. *Петро (1866, Рашівка, Гадяччина - 1921, там же).*

Залуцький Василь (1895, *Залуче, Снятинщина - 1973, Едмонтон).*

Замичковський Іван *(† Київ).*

Замойський Томаш (1591 *[за ін. даними 1594]* - 1638).

Замойські *(Zamoyski)*, Ян Замойський *(1542*-1605).

Замша Іван (1895, *Розкішна, Таращанський пов., Київщина - 1978, Нью-Йорк).*

Заньковецька (Адасовська) Марія *(4.8.1854, Заньки - 4.10.*1934, *Київ).*

Заплетал (Zapletal) Флоріян (1884, *Моравія - 1969, Прага).*

Заплітний Антін (1890, *Глібів, Галичина - 1968, Детройт).*

Заплітний Федір (1913, *Манітоба, Канада - 1964, Давфін).*

Заревич Федір *(*Славсько, Стрийщина, Галичина - † Сколе, Стрийщина).*

Заремба Володислав (1833, *Дунаївці, Поділля - 1902, Київ).*

Заремба Сіґізмунд (1861 - *1915, Петроград).*

Зарецький Віктор (1925, *Білопілля, Сумщина - 1990, Київ). Картини "Після зміни" (1956), "Жаркий день" (1957), "Беруть льон" (1960), монументальні мозаїки. Чоловік близької до дисидентських кіл малярки Алли Горської, вбитої в один день з його батьком за таємничих обставин, правдоподібно аґентами КҐБ.*

Зарицька Євгенія (1910, *Рава Руська, Галичина - 1979, Мальмезон бл. Парижу).*

Зарицька Катерина (1914, *Коломия - 1986, Львів).*

Зарицька Софія *(1897, Перемишль - 1972, Шеннев'єр бл. Парижу).*

Зарицький Мирон (1889, *Могильниця, Теребовельщина, Галичина - 1961, Львів).*

Зарницька Зінаїда, м. б. *Єфросинія*, псевд. *Азгуріді* Єфросинії *(*Одеса - † Голта [тепер Первомайське], Миколаївщина).*

Зарубін Олександер *(бл. 1881 - 1920, Ростов-на-Дону).*

Зарудний Іван *(† Петербурґ).*

Зарудний Микола *(1921, Оріховець, Сквирщина, Київ. обл. - 1991, Київ). П'єси "Марина" (1964), "За Сибіром сонце сходить"(1980), "Реґіон" (1984), "Пором" (1987); романи "На білому світі" (1967), "Уран" (1970), "Гілея" (1973).*

Зарудний Сергій *(*Харківщина - † бл. Ніцци, Франція).*

Засенко Олекса *(*1907, Любарці, Переяславщина). Кн.: "Марко Вовчок і зарубіжні літератури" (1958), "Осип Маковей" (1968), нариси про*

О. Довженка, В. Сосюру, М. Рильського та ін., співавтор "Історії укр. літератури" у 8 тт. (1967-71).

Заславський Володислав-Домінік *(бл. 1617-18* - 1656, *Старе Село бл. Львова).*

Заславський Євген *(1845, Вороніж* - 1878, *Петербург).*

Застирець Йосип *(*Конюшків, Бродівський пов., Галичина - †Львів).*

Засядько Олександер (1910, *Горлівка - 1963, Москва).*

Затиркевич Михайло *(*Чернігівщина).*

Затиркевич-Карпинська Ганна *(1855, Срібне, Прилуцький пов., Полтавська губ.* - 1921).

Затонський Володимир (1888, *Лисець, Ново-Ушицький пов., Поділля - 1938).*

Зафійовська Любов (1901, *Кєльце, Польща - 1969, Нью-Йорк).*

Захаріясевич (Zachariasiewicz) Ян Хризостом (1825, *Радимно, Перемищина - 1906, Кривча, Перемищина).*

Захарова Одарка, м. б. *Дарина (1887, Єлисаветград - 1968, Ленінград), 1919-33* в Київ. Опері.

Захарченко Наталія *(*1907),* з *1930* виступала в Київ. Опері.

Захарчук Євген *(1886, Романове Село, Збаразький пов., Галичина - 1936, Київ).*

Захер-Мазох (Sacher-Masoch) Леопольд *(1836, Львів* - 1895, *Ліндгайм, Німеччина).*

Західний Михайло *(† Бережани, Галичина).*

Заяць Михайло *(1899, Горожанка Мала, Рудківський пов., Галичина - 1941).*

Заяць Юліян (1880 - *1971, Львів).*

Заячківський Йосип (1889, *Білобожниця, Чортківщина, Галичина* - 1952, *Мерано, Італія).*

Заячківський Микола *(*Тишківці, Городенківський пов., Галичина - † Львів).*

Заячківський Тит *(*Лоп'янка, Стрийщина, Галичина - † Дора, Надвірнянщина, Галичина).*

Збанацький Юрій *(1914, Борсуків, Козелеччина, Чернігівщина - 1994, Київ). Романи "Ми - не з леґенди" (1973), "Червона роса" (1981), повісті "Таємниця Соколиного бору" (1949), "Морська чайка" (1959), "Школярі" (1983), драма "Пройти крізь вогонь" (1984).*

Зборовський Василь, псевд. *Вислобоцького* Юрія.

Зварич Петро (1877, *Тулова, Снятинщина, Галичина - 1966, Веґревіл, Альберта).*

Звєрозомб-Зуєвський Євген, м. б. ***Звєрозомб-Зубовський (Звірозомб-Зубовський)*** Євген (1890, *Київ - 1967, Київ).*

Звичайна Олена *(1895? - 1985, Статен Айленд, Нью-Йорк).*

Звягель, див. *Новоград-Волинський.*

Згарський Євген *(*Чертіж, Жидачівщина, Галичина - † Львів).*

Здерковський Мирослав *(*Бенева, Підгаєччина, Галичична - † Перемишляни, Галичина).*

Здзярський (Zdziarski) Станислав *(*Тернопіль - † Варшава).*

Зелений (справжнє прізвище Терпило) Данило *(*Трипілля, Київщина).*

Зелений Андрій *(*Кам'янка Волоська, Рава-Руський пов., Галичина - † Львів).*

Зелений Зенон (1901, *Добряни, Львівщина - 1973, Торонто).*

Зелений Петро (1908, *Вислобоки, Львівщина - 1991, Антверпен, Бельгія).*

Зеленін Дмитро *(1878, Люк, Рязанська губ., Росія* - 1954, *Ленінград).*

Зеленогорський Федір (1839-*1909).*

Зелінський Віктор *(*Катеринославщина - † Сопот, Польща).*

Зембницький Яким *(† Петербург).*

Земгано *(справжнє прізвище Юцевич)* Ігор (1904, *Харків - 1967).*

Земка Тарас *(Тарасій) († Київ).*

Земляк Василь *(справжнє прізвище Вацик)* (1923, *Конюшівка, Липовецький р-н, Вінничина - 1977, Київ). Один із найяскравіших укр. прозаїків другої пол. 20 в., автор соц.-псих. ро-*

манів, позначених філос. узагальненнями долі народу "Лебедина зграя" (1971) і "Зелені Млини" (1976).

"Зеркало", сатирично-політ. двотижневик, *виходив 1882-85 (у 1883-85* п. н. "Нове Зеркало"); ред. К. Устіянович, *В. Нагірний, К. Левицький, Є. Олесницький...*

Зернов, м. б. **Зернов** *Сергій (*Москва - † Ленінград).*

Зеров Дмитро (1895, *Зіньків, Полтавщина - 1971, Київ).*

Зеров Микола *(26.4.*1890 - *3.11.1937, Соловки). Заарештований 28.4.1935 і після довготривалого слідства засуджений у лютому 1936 на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Відбував покарання на Соловках. На підставі нового вироку розстріляний 3.11.1937.*

Зибачинський Орест (1912, *Чернівці - 1993, Сідней).*

Зибенко Олександер (1893, *Майорське - 1960, Австралія).*

Зиблікевич Євген (1895, *Старий Самбір, Галичина - 1987, Філядельфія).*

Зиблікевич (Zyblikiewicz) Микола *(1823, Старе Місто, Польща* - 1887, *Краків).*

Зизаній-Тустановський Лаврентій *(справжнє прізвище Кукіль) (1550-і чи 1560-і рр., Потелич бл. Жовкви, Галичина - бл. 1634, Корець, Волинь).*

Зизаній-Тустановський Степан *(бл. 1570, Потелич бл. Жовкви, Галичина - перед 1621 [за ін. даними 1600], Молдавія).*

Зинов'єв Климентій, м. б. ***Климентій Зиновіїв*** *син (пол. 17 в. - після 1712).*

Зібер Микола *(*Судак, Крим - † Ялта).*

Зілинський Іван *(22.5.*1879, *Красна, Коросненський пов., Галичина - 23.4.* 1952).

Зілинський-Содоль Петро (1893, *Вирва, Радомиський пов., Київщина - 1987, Олбані, Нью-Йорк Стейт).*

Зільберфарб Мойсей (1876, *Рівне - 1934, Варшава).*

Зіморович (Zimorowicz) Шимон *(1608 чи 1609, Львів* - 1629, *Краків).*

Зіморович (Zimorowicz) Юзеф Бартоломей *(*Львів - † Львів).*

Зініна Олена *(уроджена Максимович) (1867, Лубні, Полтавщина - 1943, Київ).*

Зінов'єв Георгій, м. б. *Григорій (*Єлисаветград - † Москва).*

Зіньківський Василь *(1881, Полтава - 1962, Париж).*

Зіньківський Трохим *(† Бердянське).*

Злоцький Теодосій *(*Осій, Березький комітат, Закарпаття - † Драгове, Закарпаття).*

Злочевський Петро *(1907, Київ - 1987, Одеса).*

"Змаг", виходив у 1937-*38.*

Змієнко Всеволод *(*Одеса - † Варшава).*

Змій-Миклошій *(Змій-Микловський, Змій-Миклушик)* Йосиф (1792, *Словинка, Словаччина - 1841).*

Значко-Яворський Мелхиседек *(*Лубні, Полтавщина - † Глухів).*

Зноба Валентин *(*Софіївка, Катеринославщина).*

Зноба Іван (1903, *Новомиколаївка, Катеринославщина - 1990, Київ).*

Зноско-Боровський Олександер (1908 - *1983, Київ).*

Зобків Михайло *(† Мостар, Югославія).*

Зограф Олександер *(*Москва - † Ленінград), рос.* археолог; "Античные *монеты" (1951).*

Зозуля Яків (1893, *Лебедин, Харківщина - 1984, Нью-Йорк).*

Золотаренко Василь *(? - 1663, Борзна, Чернігівщина).*

Золотаренко Євген *(1889, Кобеляки, Полтавщина - 1955, Полтава).*

Золотаренко Іван *(? - 1655, Старий Бихов, Білорусь),* ніженський полк. *(1652-55).*

Золотарьов Василь *(1872, Таганріг - 1964, Москва).*

Золотницький *Володимир (також* Василь) (1741-*96).*

Золотницький Ілля *(† Варшава).*

Золотов Григорій *(1882, Перше Плесно, Воронізька губ. - 1960, Павлоград, Дніпропетровська обл.).*

Зощенко Михайло (1895, *Полтава - 1958, Ленінград). Автобіографічні матеріяли про зв'язки з Полтавою в оп. "Как я пошел сражаться за советскую власть" (в зб. "Рассказы, фельетоны, комедии", 1963).*

Зубер (Zuber) Рудольф *(*Орлат, Румунія - † Львів).*

Зубарев Микола *(1886, Єлабуга, тепер Татарстан - 1946, Львів).*

Зубковський Георгій *(*Бехтери, Олешківський пов., Херсонщина).*

Зубрицький Денис *(*Батятичі, Жовківський пов. - † Львів).*

Зубрицький Михайло *(*Кіндратів, Турківський пов., Галичина - † Береги Долішні, Ліський пов., Галичина),* парох с. *Мшанець.*

Зубрицький Никодим *(1688 - 1724, Чернігів).*

Зуєв Василь *(1752, Петербург -* 1794).

Зуєвський Олег *(*Хомутець, Миргородський пов., Полтавщина). Зб. поезій "Голуб серед ательє" (1991), повний переклад поезій С. Маллярме.*

І

Ібн-Баттута Мохаммед Ібн-Абдаллах (1304, *Танжер, Марокко - 1368, Фес).*

Ібн-Даста (Ібн-Руста), м. б. ***Ібн-Русте*** *(Ібн-Даста).*

Іван Ростиславич (Берладник) *(? - 1162).*

Іваненко Дмитро (1859, *Китайгори, Полтавщина - 1943, Свердловськ, Росія), письм. і* журналіст. *"Записки и воспоминания" (1912-15), присвячені історії гром. та культ. життя Полтави наприкін. 19 - поч. 20 в.*

Іванець Іван (1893, *Новосілки Гостинні, Рудківський пов., Галичина - 1946, Солікамськ, Пермська обл., Росія).*

Іванис Василь (1888, *станиця Настасівка - 1974, Торонто).*

Іваниця Григорій (1892, *Шостка, Чернігівська губ. - 1938). У процесі СВУ 1930 засуджений на 6 р.; 1938 удруге засуджений до 10 р.; помер 24. 8.1938 в Півн.-сх. таборі Магаданської обл.*

Іваницький Сократ (1897 - *1974, Мюнхен).*

Іваницький Теодор *(† Чернівці).*

Іваницький-Василенко Сергій *(*Золотоноша, Полтавщина).*

Іванишев Микола *(*Київ - † Київ).*

Іванов Андрій (1900, *Замостя, Польща - 1970, Москва).*

Іванов Вадим (1892, *Маріюпіль, Катеринославщина - 1962, Київ).*

Іванов Євген *(*Монашка, сх. Сибір).*

Іванов Михайло (1871, *Ялта, Крим* - 1935, *Москва).*

Іванов Олександер (1836, *Таврія -* 1880, *Київ).*

Іванов Петро (1837, *Чугуїв, Харківщина* - 1926).

Івасюк Іван *(*Хотинщина, Басарабія - † Прага).*

Івасюк Микола *(14.4.*1865, *Заставна - 25.11.1937, Київ), іст. картина "Іван* Богун під Берестечком" *(1919). Декілька рр. працював у Києві. Репресований сов. владою.*

Івах Онуфрій (Honore *Ewach)* (1900, *Підфилип'я, Борщівський пов. - 1964, Вінніпег, Канада).*

Іващенко Сергій *(*1902).*

Івлів Ілько, м. б. *Трохим (справжнє прізвище Трохименко)* (1880-*1938?), у 1918-33 актор Артемівського муз.-драматичного театру (Донбас).*

Івченко Михайло (1890, *Никонівка, Прилуцький пов. - 19.10.*1939).

Ігнатієнко Варфоломій (1892, *Озеряни, Лохвицький пов., Полтавщина - 1943).*

Ігнатович Володимир, м. б. *Гнат (1898, Немирів, Брацлавський пов., Подільська губ. - 1978, Ужгород),* актор.

Ігор *(бл. 877 - 945).*

Ігор Губа *(світське ім'я Іван)* (1885, *Бандурівка - 1966, Нью-Йорк).*

Ігор Святославич *(1151-1202).*

Іессен Олександер (1896, *Петербург - 1964, Ленінград),* "Греческая колонизация Северного Причерноморья" *(1945).*

Ізарський Олекса *(*Полтава).*

Ізбеков Володимир (1881, *Погромне, Саратовська губ., Росія - 1963, Київ).*

"Ізборник Святослава" (1073), відкритий *1817 р.* К. Калайдовичем; перекладений для царя Симеона *(893-*927).

Ізмайлов Микола (1907, *Сухумі, Грузія - 1961, Харків).*

Ізмайлович Дмитро (1890, *Юринці, Проскурівський пов. - 1976, Ріо-де-Жанейро).*

Із'яслав Мстиславич *(бл. 1097 -* 1154).

Іконніков Володимир *(*Київ - † Київ).*

Іконографія, дод. до 9-13 р.: *С. Гординський, М. Драґан, П. Жолтовський, Я. Константинович, Л. Міляєва, В. Свєнціцька, о. Ю. Мокрицький, о. І. Павлик.*

Іконопис, дод. до літератури: *Гординський С. Укр. ікона 12-18 ст. Філядельфія 1973, нім. вид. "Die ukrainische Ikone 12. bis 18. Jahrhundert". Мюнхен-Ґрац 1981; Логвин Г., Міляєва Л., Свєнціцька В. Укр. середньовічний живопис. К. 1976; Жолтовський П. Укр. живопис 17-18 ст. К. 1978; Свєнціцька В., Сидор О. Спадщина віків. Укр. малярство 14-18 ст. у музейних колекціях Львова. Л. 1990.*

Іларіон, перший київ. митр. не-грек *(? - перед 1054, Київ).*

Іларіон, світське ім'я Огієнко Іван *(14.1.*1882 *- 29.3.1972, Вінніпеґ).*

Іллін Іван, м. б. ***Ільїн*** *Семен (1888-1972), у 1915-24, 1927-55* соліст Одеської Опери.

Ілюстрація, п. ш., у 26 р. зг., м. б.: П. *Мартинович.*

Ільїн В., м. б. *Василь (1901, Київ - 1963, Київ). Співавтор "Курсу історії укр. літ. мови" (т. 1-2, 1958-62), один з укладачів і ред. 3 і 4 тт. "Укр.-рос. словника" (т. 1-6, 1953-63).*

Ільїнський Григорій (1876, *Петербург - 1937?).*

Ількевич Григорій *(*Нове Село, Жовківський пов., Галичина - † Городенка, Коломийський пов., Галичина).*

Ільків Микола (1890-*1941).*

Ільницький Василь *(*Підпечари, Станиславівщина - † там же).*

Ільницький Володимир *(*Підгайці, Галичина).*

Ільницький Лука *(1844, Київ - ?). 1881 видав альманах "Луна". Засланий до Сибіру.*

Ільницький Олександер (1889, *Чорний Ардів, Закарпаття - 1947), 1946* засуджений большевиками, *загинув у в'язниці.*

Ільницький Роман *(*Кривче, Борщівський пов., Галичина).*

Ільченко Олександер (1909, *Харків - 1994, Київ). Повість для дітей "Звичайний хлопець" (1947), сценарій фільму "Роман і Франческа" (1961).*

Імперфект, п. ш., у 9 р. зг., з.: ѣаховѣ/-ааховѣ, м. б.: *-ѣаховѣ/-ааховѣ.*

Інкерман, руїни печерного м. *Каламіти.*

Інкіжинов Валерій *(1895, Іркутськ - 1973, Брюнуа, Франція),* з 1930 *у Німеччині, згодом у Франції.*

Інкрустація, дод.: *О. Саєнко в 1920-их рр. впровадив нову техніку І. соломою, яку застосував у монументально-декоративному мистецтві (ґоблени, килими, пано).*

Інокентій IV *(1200-54).*

Інсабато (Insabato) Енріко (1878, *Больонья, Італія - 1963).*

Інститут Мовознавства АН УРСР, п. ш., у 22 р. зг., м. б.: "Діялектологічний бюлетень" за ред. В. Ільїна *(з 1949 р. -* 6 випусків); у 31 р. зг., м. б.: "*Нариси* з історії укр. *літ.* мови" П. Плюща *(1958).*

Іоан Теодорович *(6.10.*1887, *Крупець, Дубенський пов. - 3.5.1971, Філядельфія). Проповіді "У велике невідане" (т. 1-3, 1968-70).*

Ірчан Мирослав (псевд. Андрія Баб'юка) *(1897, П'ядики* - 1937). *Заарештований 28.12.1933 і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Відбував покарання на Соловках. 3.11.1937 розстріляний.*

Ісаїв Петро (1905, *Ліски, Коломийський пов., Галичина - 1973, Філядельфія, ЗДА). Монографія "Причини упадку укр. держави в княжі і коз. часи" (1975).*

Ісаковський Михайло (1900, *Глотовка, Смоленщина - 1973, Москва).*

Ісидор *(бл. 1380-90* - 1463).

Іскандер Олена, м. б. *Олександра (1896 - ?).*

Ічнянський Мирослав *(*Ічня),* з *1929* в Канаді, *з 1940 в ЗДА;* зб. поезій "Арфа" *(1925).*

Ішлінський Олександер *(*Москва), вчений в галузі механіки,* д. чл. АН УРСР *(з 1948). З 1964 дир. Ін-ту проблем механіки АН СССР. Дослідження з заг. теорії інерціяльної навіґації та автономного керування. Автор нової схеми деформування ґрунту при вибухові.*

Іщак Андрій *(*Миколаїв, Жидачівщина, Галичина - † Львів).*

Іщенко Іван (1891, *Пустоварівка, Сквирський пов., Київщина - 1975, Київ).*

Іщук Арсен (1908, *Городок, Бердичівський пов., Київщина - 1982, Київ). Кн. "Василь Минко" (1957), "Сорок років укр. радянської літератури" (1957), зб. статтей "На шляху поступу" (1968).*

Іщук-Шульгина Надія, див. **Шульгина-Іщук** Надія.

Ї

Їжакевич Іван (1864, *Вишнопіль, Київ. губ. - 1962, Київ).*

Їжевський Василь, м. б. ***Іжевський*** Василь *(*Рязань - † Київ).*

Їречек (Jireček) Йосиф ***(*Високе*** *Мито, Чехія - † Прага).*

Й

Йов Залізо *(† Почаїв).*

Йов Княгиницький *(бл. 1550, Тисьмениця бл. Станиславова* - 1621).

Йогансен Михайло *(Майк)* (1895, *Харків - 1937, Київ). Заарештований 18.8.1937 і 27.10. того ж р. розстріляний.*

Йорґа (Iorga) Ніколай *(*Ботошані, Молдавія - † бл. Сінаї, Румунія).*

Йориш Володимир *(*Катеринослав - † Київ).*

Йосипенко Микола (1912-*83).*

Йосиф Жук *(*Сент Пітерсберг, Фльоріда).*

Йосиф Нелюбович-Тукальський *(? - 1675, Чигирин).*

Йосиф Оксіюк (1894, *Луковичі, Володимир-Волинський пов., Волинська губ. - 1991, Київ). Переслідуваний сов. владою, 1933 був примушений покинути церкву. 1935 був заарештований, ув'язнений та засланий. Повернувшись на Україну 1950, був секретарем свого брата Макарія, архиєпископа Рос. Правос. Церкви у Львові (який згодом став митр. Поль. Автокефальної Правос. Церкви).*

Йосиф II Солтан *(† Смоленськ).*

Йосиф II *(*Відень - † Відень).*

Йосифович Дмитро *(*Нові Скоморохи, Рогатинський пов. - † Хітар, Стрийський пов., Галичина).*

Йоффе Абрам (1880, *Ромен [Ромни], Полтавська губ. - 1960, Ленінград).*

К

Кабачків Іван (1874, *Веремїівка, Золотоніський пов., Полтавська губ. - 1962, Нью-Йорк).*

Кабачок Володимир *(1892, Петрівці, Полтавщина - 1957, Київ),* керівник Полтавської капелі бандуристів *(1925-*33), *керівник оркестри Ленінградського драматичного театру (1934-37). 1934 і 1937-43 перебував в ув'язненні. 1944 соліст-бандурист Ташкентської філармонії. З 1945 викладав в Київ. муз. училищі ім. Р. Ґлієра та консерваторії. Співавтор підручника "Школа гри на бандурі" (1958).*

Кавалерідзе Іван (1887, *хутір Ладанський, Чернігівщина - 1978, Київ).*

Кавецький Ростислав *(1899, Самара, Росія - 1978, Київ).*

Кавос Катеріно *(1775-*1840).

Каганович Лазар (1893 - *1991, Москва). Література:* Ш а п о в а л *Ю. "Л. М. Каганович на Україні". УІЖ, ч. 8, 10, 1990.*

Казка Аркадій (1890, *Седнів - 1929). 10.9.1929 був заарештований у справі СВУ і 23.11. того ж р. поповнив самогубство в одеській в'язниці.*

Калениченко Іван *(*Суми).*

Калина Володимир (1896, *Колоколин, Рогатинський пов., Галичина - 1965, Нью-Йорк).*

Калиненко Петро (1875-*1944).*

Калинович Володимир *(† Дрезден, Німеччина).*

Калинович Іван *(1885, Львів -* 1927, *Львів).*

Калинович Михайло *(1888, Жахнівка, Брацлавський пов., Подільська губ. -* 1949, *Київ).*

Калинович Федір (1891, *Ганівці, Рогатинський пов., Галичина - ?).*

Калиновський Григорій *(*Кролевець, Чернігівщина),* автор праці "Описание свадебных ..." *(1777).*

Калитовська Марта (1916, *Стрий, Галичина - 1990, Париж).*

Калитовський Омелян *(*Бутини, Жовківський пов., Галичина - †Львів).*

Каліш, *1925-31* виходив *неперіодично* "Укр. Інвалід".

Калянник Іван *(справжнє прізвище Калянников)* (1911, *Дятково, Орловська губ., Росія - 1937). Заарештований у Харкові 4.11.1936 ніби за участь у "контррев. терористичній орг-ції" і 15.7.1937 розстріляний.*

Кальченко Галина (1926, *Борзна, Чернігівщина - 1975, Київ). "Т. Г.*

Шевченко" (1964), "Ольга Кобилянська" (1964), пам'ятники І. Нечую-Левицькому в Стеблеві (1968), М. Леонтовичу у Тульчині (1969), К. Стеценкові у Квітках (1970).

Каманін Іван *(*Димер, Київщина - † Київ).*

Каменецький Юліян (1892 - *1973, Каліфорнія, ЗДА).*

Каменський Федір *(1836, Лісне бл. Петербургу* - 1913, *Клірвотер, ЗДА).*

Камінка Бузька *(Кам'янка Бузька)* (III-5).

Камінка Струмилова *(Кам'янка Струмилова).*

Камінський Андрій *(† Марібор, Югославія).*

Камінський Боніфатій *(*Прилука [Прилуки], Полтавщина - † Київ).*

Камінський Йосип (1878, *Раковець, Земплинський пов., Угорщина - 1944, Ужгород, Закарпаття).*

Камінський *(Каменський)* Ф., м. б. *Федір.*

Камінський Федір (1845, *Мєнська губ.* - 1891, *Круглик, Лубенський пов., Полтавщина).*

Канюк Сергій *(1880, Хливище, Кіцманський пов., Буковина - 1945, Маріїнськ, Кемеровська обл., Сибір). Заарештований в 1930-их рр., помер у концтаборі.*

Канельгородський Пилип (1882, *Городище, Лебединський пов., Харківська губ. - 1938). 19.3.1938 заарештований і в травні того ж р. розстріляний.*

Капітан Леонид *(*1918, Київ).*

Капітула Дмитро *(*Святкова Велика, Яслівський пов., Галичина - † Мак Аду, Пенсільванія).*

Каплан Лев (1899, *Могилів Подільський - 1972, Київ).*

Канніст Василь *(23.2.1758 - 9.11.* 1823, *Кибинці, Миргородщина; похований в Обухівці, Полтавщина).*

Каптаренко-Черноусова *(Каптаренко-Чорноусова)* Ольга *(*Нова Іванівка, Басарабія).*

Капуста Микола (1883 - *1961, Париж; похований у Сарселі).*

Капустянський Іван (1894, *Рокити, Полтавщина - 1939).*

Капустянський Микола *(1.2.*1879, *Чумаки, Катеринославщина - 19.2. 1969, Мюнхен). Під час другої світової війни заступник гол. Укр. Нац. Ради в Києві.*

Карабелеш Андрій (1906, *Тибава, Закарпаття - 1964, Мукачів).*

Карабіневич Аполінарія (1896, *Чернігів - 1971, Рочестер, Нью-Йорк Стейт),* псевд. - *Люся* Барвінок.

Карабіневич Опанас *(1892? - 1970?, Львів),* з.: розстріляний большевиками, м. б.: *після багаторічного ув'язнення звільнений у 1960-их рр. і повернувся до Львова.*

Караваєв Володимир *(*Вятка, Росія - † Київ).*

Караваїв *(Караваєв)* Володимир *(*Київ - † Київ).*

Каразин *(Каразін)* Василь *(*Кручик бл. Богодухова, Харківщина - † Миколаїв).*

Карандеєв *(Карандєєв)* Костянтин (1907, *Напольне, Рязанщина, Росія - 1969, Львів).*

Каранович-Гординська Дарія *(*Коломия, Галичина).*

Карась Йосип *(*Хорол, Полтавщина).*

Каратницький Модест *(*Галичина - † Львів).*

Карбулицький Володимир *(1884, Горішні Шерівці, Заставнівський пов., Буковина* - 1908, *Верхні Станівці, Кіцманський пов.).*

Карбулицький Ілярій (1880, *Волока, Вижницький пов., Буковина - 1961, Чернівці).*

Каргальський Сергій *(1889, Одеса - 1938). Справжнє прізвище Слинько.*

Каргер Михайло (1903, *Казань, Росія - 1976, Ленінград).*

Кармалюк (Кармелюк) Устим *(*Головчинці, Літинщина - † Шляхові Коричинці, Летичівщина, Поділля).*

Карманський Петро *(*Чесанів, Любачівський пов. - † Львів).*

Кармелюк-Каменський Костянтин *(*Козятин, Київщина - † Харбін, Манджурія).*

Карновський Михайло, ілюстрації до першої аритметики Л. Магницького *(1703);* тезис ... присвячений київ. митр. Кроковському *(1706).*

Каровець Макарій *(*Галичина - † Братіслава).*

Карпека Володимир (1877, *Київ - ?).*

Карпенки Г. та С., м. б. *Григорій (1820, Васильків, Київщина - 1869)* та *Степан (1815, Васильків, Київщина - після 1886).*

Карпенко Георгій *(1910, Томськ, Росія - 1977, Львів).*

Карпенко-Карий Іван, псевд. І. Тобілевича *(29.9.*1845 - *15.9.*1907, *Берлін).*

Карпенко-Криниця Петро *(*Бакланова Муравійка). Справжнє прізвище Горбань.*

Карпинський Олександер *(*Біла Підляська - † Рівне).*

Карнович Леонтій *(світське ім'я Лонгин [Логвин]) (1580?, Пинщина -* 1620, *Вільна*).

Карпяк Володимир (1909, *Перемишль, Галичина - 1972, Філядельфія).*

Картвелішвілі Лаврентій *(1890, Самтредія, Грузія - 1938).*

Кархут Василь (1905, *Марківці, Товмацький пов., Галичина - 1980, Львів). Після війни відбув 18 р. в сов. концтаборах. Звільнений 1963, практикував медицину в селі бл. Снятина.*

Кархут Спиридон *(*Новосілка Костюкова, Заліщицький пов., Галичина - † Львів).*

Касименко Олександер *(1905, Велика Бурімка, Золотоніський пов., Полтавська губ. - 1971, Київ).*

Касіян Василь *(1.1.*1896, *Микулинці, Станиславівський пов. - 26.6.1976, Київ). Кн.: "Укр. образотворче мистецтво за 40 р. радянської влади" (1957), "Укр. радянська графіка" (1957), "Офорти Тараса Шевченка" (разом з Ю. Турченком, 1961), "Укр. дожовтнева реалістична графіка" (разом з Ю. Турченком, 1961).*

Касперович Микола (1885, *Козелець, Чернігівська губ. - 1934?).*

Каськів Теодосій (1878-*1973).*

Касьяненко Володимир (1901, *Великий Янисоль, Маріюпільський пов., Катеринославська губ. - 1981, Київ).*

Касьянов Олександер *(1906, Харків - 1961, Харків).*

Катамай Дмитро *(*Ямниця, Станиславівщина - † Відень).*

Катерина I *(1684-1727).*

Катонін Євген *(1889, Одеса - 1984, Київ).*

Качала Степан *(*Фирліїв, Рогатинщина, Галичина - † Шельпаки, Збаразький пов., Галичина).*

Каченовський Дмитро (1827, *Карачев, Орловщина, Росія - 1873, Харків).*

Каченовський Михайло *(*Харків - † Москва).*

Качковський (Kaczkowski) Зиґмунт *(1825 -* 1896, *Париж).*

Качковський Михайло *(*Дубно, Галичина - † Кронштадт, Росія).*

Качор Андрій *(*Борщовичі, Львівщина).*

Качура Яків *(*Юрківка, Брацлавщина, Поділля - † нім. концтабір в Донбасі).*

Качуровський Ігор *(*Ніжен). З 1969 у Мюнхені; проф. УВУ (з 1982). Поема "Село" (1960), зб. поезій "Пісня про білий парус" (1971), літературознавчі праці "Новела як жанр" (1958), "Строфіка" (1967), "Фоніка" (1984), "Нарис компаративної метрики" (1985). Перекладач есп., італ., франц., португальської, нім., рос., білор., поль. поезії.*

Кашинський Павло (1890, *Київ - 1980, Мюнхен).*

Кащенко Андріян *(*хутір Веселий - † Катеринослав).*

Кащенко Микола *(*хутір Веселий, Катеринославщина - † Київ).*

Квареґлі Джакомо, м. б. ***Кваренґі*** Джакомо.

Квасниця Іван *(*Галичина).*

Квасницький Олексій *(1900, Лиса Гора, Єлисаветградський пов., Херсонська губ. - 1989).*

Квірінґ Еммануїл (1888, *Фрізенталь, Самарська губ., Росія - 1937).*

Квітка Григорій, літ. псевд. Грицько Основ'яненко *(29.11.*1778 - *20.8.* 1843, *Харків).*

Квітка Климент *(*Хмелів, Полтавщина - † Москва).*

Квітковський Денис (1909, *Шерівці Долішні, Буковина - 1979, Детройт). Гол. ПУН (1977-79).*

Кедрин Іван *(*Ходорів, Бібрський пов.).*

Кедровський Володимир (1890, *Херсонщина - 1970, Нью-Йорк), 1955-63* шеф Укр. Відділу "Голосу Америки".

Кейван Іван *(1907, Карлів, Снятинський пов., Галичина - 1992).*

Келлер Федір *(† Київ).*

Кемпе Лаврентій (1901, *Володарка, Сквирський пов., Київ. губ. - 1981, Торонто).*

Керенський Олександер (1881, *Сімбірськ - 1970, Нью-Йорк).*

Керконел *(Kirkconnell)* Ватсон (1895-*1977).*

Керницький Іван (1913, *Суходіл, Бібрський пов., Галичина - 1984, Нью-Йорк).*

Кибальчич Микола *(1853, Короп, Чернігівська губ.* - 1881, *Петербург).*

Кибальчич Надія (1878, *Ясногород, Волинь* - 1914, *Кагарлик, Київщина).*

Кивелюк Іван *(*Галичина -† Львів).*

"Киевская Старина", ... була неофіц. органом Старої Громади, яка з *1890* р. була її фактичним власником. Редаґували "К. С." ... Є. Кивлицький *(1890-*1892) і В. Науменко (1893-*1906). Видавцем у 1890-1901 був К. Гамалія.* Дод.: *"К. С." значною мірою спрямовувала розвиток в Україні іст. науки, етнографії, фолкльористики, літературознавства. Найбільшого поширення в ж. набули тематичні публікації з різних аспектів політ., соц.-екон., культ. історії України перев. 16-19 вв., етногр. і краєзнавчі дослідження, критично-бібліографічні огляди іст. преси. Велике місце в "К. С." посідали публікації актових і наративних джерел, фолкльорних пам'яток, які вплинули на розширення джерельної бази українознавчих досліджень.*

Водночас "К. С." була осередком просвітницького руху укр. інтеліґенції. В 1897 при ред. "К. С." було засновано укр. друкарню, 1899 - укр. книгарню. На поч. 20 в. з ініціятиви "К. С." було створено мережу нар. читалень. "К. С." видавалася рос. мовою через заборону мови укр., але ред. часопису намагалася відстояти право укр. мови бути мовою нац. науки і літератури. У зверненнях В. Науменка до урядових осіб 1896 знайшла обґрунтування вимога леґалізації укр. слова як прояву нац. самосвідомости. Ред. вдалося одержати дозвіл на публікацію іст. і фолкльорних пам'яток укр. мовою, а з 1897 - творів красного письменства. Наук. і культ.-просвітницька діяльність "К. С." сприяла консолідації інтелектуальних сил нації.

Відроджено "К. С." у 1992 укр. мовою п. н. "Київська Старовина" (гол. ред. - П. Толочко).

М. Палієнко

Килимник Олег *(*1913, Ямпіль, Київщина). Кн. "Олесь Гончар" (1959, 1965), "Григорій Епік" (1960), "Поет і час" (1973), "Світ правди і краси. Проза Михайла Стельмаха" (1983).*

Килимник Степан (1890, *Якушинці, Вінницький пов. - 1963, Торонто).*

Кипоренко-Доманський Юрій (1888 *- 1955, Київ).*

Кирєєнко *(Кирієнко)* Іван (1879, *Бахмач, Чернігівщина - 1971, Київ).*

Кирейко Віталій *(*Широке, Дніпропетровщина).*

Кириленко Іван *(1903, В'язівок - 1938, Київ). Заарештований 21.2.1938 і 23.9. того ж р. розстріляний.*

Кирилов Єлпідіфор (1883, *Шибка, Дубосарський пов., Херсонська губ. - 1964, Одеса).*

Кирилюк Євген (1902, *Варшава - 1989, Київ). Кн.: "Вічний революціонер. Життя і творчість Івана Франка" (1966), "Шевченко і наш час" (1968), "Живі традиції. Іван Котля-*

ревський і укр. література" (1969), "Вук Караджич і укр. література" (1978). Гол. редколеґії та співавтор "Історії укр. літератури" у 8 тт. (1967-71), довголітній ред. Збірників праць наук. Шевченківських конференцій.

Кириченко Ілля *(*Рябухи, Конотопський пов., Чернігівщина - † Київ).*

Кириченко Олекса (1908, *хутір Чорнобаївка - 1975, Москва).*

Кириченко Федір, сучасний селекціонер *(*1904, Владиславка, Канівський пов., Київ. губ.).*

Кирієнко Іван, див. **Киреєнко** Іван.

Кирнарський Марко (1893, *Погар, Стародубщина - 1941, Ленінград).*

Кисельов Йосип *(1905, Ширяївка бл. Брянську, Росія - 1980, Київ).*

Кисельов Олександер (1903, *Сатанівка, Подільська губ. - 1967, Київ).*

Кисілевська Олена *(*Монастириська, Бучацький пов. - † Оттава).*

Кисілевський Володимир (1896, *Коломия, Галичина - 1976, Оттава).*

Кисілевський Кость (1890, *Рошнів, Товмацький пов., Галичина - 1974, Ірвінґтон, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Кисіль Адам *(1600-*1653).

Кисіль Іван (1896, *Миронівка, Київщина - 1971, Київ).*

Кисіль Олександер (1889, *Красилівка, Чернігівська губ. - 1942), 1937* заарештований, *обставини смерти невідомі.*

Китастий Григорій (1907, *Кобеляки - 1984, Сан-Дієго, Каліфорнія, ЗДА).*

Кишакевич Осип *(Йосиф)* (1872, *Лежайськ, тепер Польща - 1953, Львів).*

Кишинівський Соломон *(1862, Одеса -* 1942, *Одеса).*

Кишка Лев *(1663 чи* 1668, *Ковель, Волинь -* 1728, *Володимир Волинський).*

Кібзей Амвросій *(*Мишків, Заліщицький пов. - † Су-Сент-Мері, Мічіґан, ЗДА).*

Кінах Гліб Григор (1888, *Збараж, Галичина - 1980, Рим).*

Кіпа Вадим (1912, *Кухмістерська Слобідка бл. Києва - 1968, Нью-Йорк).*

Кіпріянов Андрій (1896, *Руські Тишки, Харківщина - 1972, Київ).*

Кістяковський Богдан *(*Київ - † Катеринодар).*

Кістяковський *(Кістяківський)* Володимир *(*Київ - † Москва).*

Кістяковський Ігор (1876, *Київ - 1941, Париж).*

Кістяковський *(Кістяківський)* Олександер *(*Городище, Сосницький пов., Чернігівщина - † Київ).*

Кістяковський Юрій (1900 - *1982, Кембрідж, Массачусетс).*

Кічура Мелетій (1881, *Носів - 1939). У січні 1933 заарештований і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Обставини загибелі невідомі.*

Кішка (Кошка, Кушка) Самійло *(? - 1602).*

Клебанів *(Клебанов)* Дмитро (1907 *- 1987, Харків).*

Клеопов Юрій (1902, *Городище, Черкаський пов., Київ. губ. - 1943, Сміла, Черкаська обл.).*

Клепатський Павло *(*Пугачівка, Таращанський пов., Київщина).*

Клименко Пилип *(1887, Козелець, Чернігівська губ. - 1955). Заарештований 1936, помер у концтаборі.*

Климишин Микола *(*Мостище, Калуський пов., Галичина).*

Климів Іван *(1909, Сілець, Сокальський пов., Галичина -* 1942).

Климко Олександер *(1906, Галичина - 1970, Елізабет, Нью-Джерзі).*

Климкович Ксенофонт *(*Хотимир, Товмацька округа, Галичина - † Львів).*

Климов Олександер *(1898, Кустанай, Казахстан - 1974, Ленінград).*

Климович Петро (1855 - *1920, Одеса).*

Климченко Костянтин *(1816 -* 1849, *Москва).*

Кліш Іван, м. б. ***Кліщ*** Іван.

Клоков Вячеслав *(*Харків). Скульптури "Полудень" (1960), "Сурмач" (1965-66), "Китобої" (1967).*

Клоков (псевд. Доленґо) Михайло (1896, *Лебедин, Харківська губ. - 1981, Київ).*

Клосовський Олександер *(*Житомир - † Петроград).*

Клочурак Степан *(1895, Ясіня, Мармароський пов., Закарпаття - 1980, Прага).*

Клоччя Андрій (1905, *Сураж, Брянщина, Росія - 1972, Донецьке). Справжнє прізвище Левитський.*

Кмета Архип (1891, *Ічня, Борзенський пов., Чернігівська губ. - 1978, Нью-Йорк).*

Кміт Михайло (1910, *Стрий - 1981, Сідней), 1958-65* у ЗДА, *далі в Австралії.*

Кміт Юрій (1872, *Кобло Старе, Самбірський пов., Галичина - 1946, Кульчиці, Самбірський р-н, Львівська обл.).*

Кміцикевич Володимир *(1863, Галичина* - 1942, *Чернівці).*

"Книгоспілка", книжкове в-во в Нью-Йорку, засноване 1952 А. Білоусом, *О. Балинським і І. Криловим.*

Книш Григорій, м. б. *Георгій (*Петрове, Кіровоградщина). Справжнє прізвище Книшев. Романи "Жайвір" (1975), "Приціл" (1977), "Гніздо" (1979), "Брость" (1981), "Літа на долині" (1985), "Обітниця" (1989).*

Книш Зиновій *(*Коломия, Галичина).*

Книш Ірина *(*1909, Львів).*

Княжевич Дмитро *(*Петербурґ - † Велика Бурімка, Золотоніський пов., Полтавщина).*

Княжинський Антін (1893, *Тисовиця, Турківський пов., Галичина - 1960, Філядельфія),* "На дні СССР"*(1959).*

Кобелів *(Кобелев)* Олександер *(*Царське Село бл. Петербурґу - † Київ).*

Коберський Карло *(*Залісся, Ряшівський пов., Галичина).*

Коберський Остап *(*Сянік, Галичина - † Трнава, Чехо-Словаччина).*

Кобзей Тома (1895, *Княже, Снятинський пов., Галичина - 1972, Вінніпеґ).*

Кобилецький Юрій *(1905, Звенигородка, Київщина - 1987, Київ).*

Кобилиця Лук'ян (бл. 1803 *чи 1812, Сторонець-Путилів, Вижницький пов., Буковина* - 1851, *Солка, Буковина).*

Кобилянська Ольга *(27.11.*1863 - *21. 3.*1942, *Чернівці).*

Кобилянський Антін *(*Перерісль, Надвірнянський пов., Галичина - † Львів).*

Кобилянський Володимир *(*Яси, Молдавія - † Київ).*

Кобилянський Люцій *(*Золотоноша, Полтавщина - † Прага).*

Кобилянський Юліян *(*Ґурагумора, Буковина - † Чернівці).*

Кобринська Наталія (1851 *[за УРЕ і УЛЕ 1855], Белелуя, Снятинщина, Галичина* - 1920, *Болехів, Долинський пов., Галичина).*

Кобринський Володимир *(*Білозірка, Збаразький пов., Галичина - † Коломия, Галичина).*

Кобринський Йосафат *(*Коломия, Галичина - † Мишин, Коломийський пов.).*

Ковалевська Марія *(*Катеринославщина - † Кара, Забайкалля).*

Ковалевський (Ковалівський) Андрій (1895, *Розсоховате бл. Золочева, Харківська губ. - 1969, Харків).*

Ковалевський Євграф (1790 *чи 1792, Харків* - 1867, *Петербурґ).*

Ковалевський Іван (1882, *Монастирище, Липовецький пов., Київщина* - 1955, *Інґольштадт).*

Ковалевський Максим *(8.9.*1851, *Харків - 5.4.*1916, *Петроград).*

Ковалевський Микола (1841, *бл. Гадячого, Полтавщина* - 1897, *Київ).*

Ковалевський Микола (1892, *Крупе, Люблінська губ.* - 1957).

Коваленко А, м. б. *Анатолій (1905, Київ - 1973, Київ). З 1961 д. чл. АН УРСР.*

Коваленко Борис *(1903, Хотуничі, Чернігівська губ. - 1937). Заарештований 23.12.1936 й, обвинувачений у приналежності до "контррев. націоналістичної орг-ції", 13.7.1937 розстріляний.*

Коваленко Григорій (1868, *Баришівка, Полтавська губ. - 1937, Полтава).*

Коваленко Людмила (1898, *Катеринославщина - 1969, Трентон, Нью-Джерзі).*

Коваленко Олекса *(*хутір Власов, Воронізька губ.).*

Коваленко Олександер (1875, *Ромен [Ромни], Полтавська губ. - 1963, Женева).*

Коваленко Прохор (1884, *Ярославець, Глухівський пов. - 1963, Київ).*

Ковалик Іван (1907, *Млини, Яворівський пов., Галичина - 1989, Львів).*

Ковалик Сергій *(† Менськ).*

Ковалів Іван (1916, *Підкамінь, Бродівський пов., Галичина - 1987, Торонто, Канада).*

Ковалів Пантелеймон (1898, *Браїлів, Вінницький пов., Подільська губ. - 1973, Вашінґтон).*

Ковалів Степан *(*Брониця - † Борислав, Галичина).*

Ковалінський *(Ковалинський)* Михайло *(1757, Харківщина* - 1807).

Коваль Володимир *(*Кульчини, Старокостянтинівський пов. - † Прага).*

Коваль Федір (1916-*87). Після війни жив у Німеччині, співр. газ. "Шлях Перемоги".*

Ковальов Олександер *(*1915, Рогачов, Могилівська губ., Білорусь).*

Ковальський Іван *(*Соболівка, Гайсинський пов. - † Одеса).*

Ковальський Микола (1899 - *1976, Курбон, Франція). Твір: "Етюди. Поезії" (1978).*

Ковач Михайло *(*Шид, Войводіна).*

Ковбель Семен (1877, *Борщів, Галичина - 1966, Торонто, Канада).*

Коверко Андрій (1893, *Острів, Львівщина - 1967, Кишинів, Молдавія).*

Ковжун Павло *(*Костюшки, Житомирщина - † Львів).*

Ковінька Олександер (1900, *Плоске, Полтавська губ. - 1985, Полтава). 1936 заарештований і за обвинуваченням у приналежності до "контррев. орг-ції" засуджений до ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував на підприємствах Дальбуду (Магадан). Після реабілітації 1956 повернувся до Полтави, видав низку кн. сатири та гумору, крім того, "Твори" (I-II, 1980).*

Ковнір Степан *(*Гвіздів - † Київ).*

Ковпак Сидір (1887, *Котельва, Богодухівський пов. - 1967, Київ).*

Ковшевич Роман *(*Ярослав, Галичина - † Львів),* "De primus litibus ... *iudicatis".*

Когут Лев *(*Чернівці, Буковина).*

Когут Михайло (1911-*71).*

Когут Осип *(*Бучач, Галичина).*

Когутяк Іван (1893, *Кнігинин, Станиславівський пов., Галичина - 1968, Івано-Франківське).*

Кодак Юрій (псевд. *Панасенка) (*Миргород, Полтавська губ.).*

Коженьовський (Korzeniowski) Юзеф *(*бл. Бродів - † Дрезден, Німеччина).*

Козак Едвард (1902, *Гірне, Стрийський пов. - 1992, Детройт).*

Козак Євген (1857, *Слобода Банилів, Вашківецький пов., Буковина* - 1933, *Чернівці).*

Козак Іван (1891, *Гічва, Ліський пов., Галичина - 1978, Нью-Йорк).*

Козак Сергій *(1921, Кривин бл. Славути, Волинська губ. - 1992, Київ). Автор повістей у віршах.*

Козаченко Григорій, м. б. *Георгій* (1858, *Полтава - 1939, Ленінград).*

Козачинський Михайло *(Мануїл) (1699, Ямпіль, Поділля - 1755, Слуцьк, Білорусь). Література: Е р ч и ч В. Мануил (Михаил) Козачинскиј и његова траедокомедиjа. Новий Сад-Београд, 1980.*

Козачківський Дем'ян *(Дом'ян)* (1896, *Лисича, Полтавщина - 1967, Львів), 1952-67* актор і режисер театру ім. М. Заньковецької у Львові.

Козачковський *(Козачківський)* Аверкій.

Козачковський Андрій *(*Переяслав - † Переяслав).*

Козельський Яків *(бл. 1729, Келеберда, Канівський пов., Київщина -*

після 1795, Крутий Берег, Лубенський пов., Полтавщина).

Козицький Григорій (бл. 1725, *Гетьманщина - 1776, Петербург).*

Козицький Пилип *(*Летичівка, Липовецький пов. - † Київ).*

Козицький Сергій *(*Володимир Волинський, Волинська губ.).*

Козік *(Козик)* Михайло (1879, *Семенівка, Новозибківський пов., Чернігівщина - 1947, Львів).*

Козланюк Петро (1904, *Перерів - 1965, Львів).*

Козлович Іван *(Йоан).*

Козловська Валерія *(*Київ - † Ютіка, Нью-Йорк Стейт).*

Козловський Іван (1900, *Мар'янівка, Васильківський пов., Київ. губ. - 1994, Москва).*

Козловський Олексій (1892, *Ісаківці, Поділля - 1971).*

Козловський-Трофимович Ісая *(† Київ).*

Козоріс Михайло (1882, *Калуш - 1937). У квітні 1933 заарештований і за обвинуваченням у приналежності до "контррев. орг-ції УВО" засуджений на 5 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував на Соловках. 9.10.1937 розстріляний.*

Козуб Сергій (1897-*1937). Загинув за невідомих обставин.*

Козубський Борис *(1886, Вишнівець, Крем'янецький пов. - ?).*

Козюренко Олександер *(*Гнилякове, Одещина - † Київ).*

Козьма Індикоплов (грец. *Індикоплевст).*

Кокель Олекса *(*Чувашія - † Харків).*

Кокорудз Ілля *(*Яворів, Галичина).*

Колас Якуб *(*хутір Акінчиці - † Менськ).*

Колачевський *(Калачевський)* Михайло *(*Попівка, Кременчуцький пов. - † Кременчук).*

Колесник Петро *(1905, Баришівка, Полтавська губ. - 1987, Київ). 12.6. 1937 заарештований і за обвинуваченням у приналежності до "контррев. націоналістичної орг-ції" засуджений на 10 р. ув'язнення. Покарання відбував у Печорських концтаборах. Після звільнення 1947 знову був 4.2.1949 заарештований і засланий до Красноярського краю. Повернувся з заслання 1954, реабілітований 1956. Автор низки монографій про М. Коцюбинського, І. Франка, С. Руданського тощо, співавтор "Історії укр. літератури у восьми томах".*

Колесниченко Трохим (1876, *Єлисаветград - 1941, Київ).*

Колесса Любка *(*Львів).*

Колесса Микола *(*1903, Самбір).*

Колесса Олександер *(24.4.*1867, *Ходовичі, Стрийщина, Галичина - 23.5.* 1945, *Прага).*

Колесса Філарет *(17.7.*1871, *Татарсько, Стрийщина, Галичина - 3.3.* 1947, *Львів). Література: Г р и ц а С. Філарет Михайлович Колесса. К. 1962.*

Колесса Христя (1915, *Відень - 1978, Оттава).*

Колєнда Гавриїл *(1606-*74).

Коллард Юрій *(*Морачів, Полтавщина - † Авгсбург, Німеччина).*

Колодзінський Михайло *(*Потočиська, Городенківський пов., Галичина - † бл. Хусту, Закарпаття).*

Колодій (Kolody) Олена *(*Парана, Бразілія).*

Колодуб *(справжнє прізвище Лейбзон)* Оксана *(1906 - 1993, Москва), з 1930 солістка* Київ. опери, *з 1940* ... в "Большом театре".

Колодуб Олександер *(*1900),* з *1928* [соліст] Київської опери.

Коломан *(Калман)* *(Kalmán) (бл. 1068 - 1116).*

Коломиєць Авенір *(1906, Городець* - 1946, *Зальцбург).*

Коломийченко *(Коломійченко)* Михайло *(1892, Шпола, Київщина - 1973, Київ).*

Коломийченко *(Коломійченко)* Олекса (1898, *Шпола, Київщина - 1974, Київ).*

Колтунюк Ярослав *(† Нью-Йорк).*

Колубовський Яків (1863, *Глухів, Чернігівщина - 1930).*

Колчак Олександер *(*Петербург).*

Коляда, ... у візантійців *(καλανδαι).*

Коляда Григорій, м. б. *Гео (справжнє ім'я* Григорій) (1904, *Валки, Харківська губ. - 1941, бл. Єльні, Моск. обл.), "Штурма"* (1923), з. кінцевого, м. б.: *жив постійно у Москві. На поч. сов.-нім. війни загинув на фронті.*

Коляда Микола *(*Березівка, Пирятинський пов. - похований у Харкові).*

Колянківський Микола (1912, *Панівці, Борщівський пов. - 1985, Ніягара Фолс, Онтаріо, Канада). Сатиричні зб. "Амбасадори" (1968), "Товпа" (1979).*

"Комар", гумористично-сатиричний тижневик. *Відновлений у Вінніпеґу (Канада), виходив від жовтня 1949 до липня 1950 (13 чч.). Гол. сатира з карикатурами політ. характеру на сов. дійсність і вади укр. життя в діяспорі; ред. і ілюстратор Мирон Левицький.*

Комар Анатолій *(*Київ - † Київ).*

Комар Антін (1904, *Березна, Сквирський пов., Київщина - 1985, Ленінград).*

Комар Григорій *(1886, Медведі, Брянщина - 1948).*

Комаринський Володимир (1906, *Сокаль, Львівський пов., Галичина - 1981, Олбані, Нью-Йорк Стейт).*

Комарницький Йосиф *(*Ролів, Самбірщина, Галичина).*

Комаров Михайло *(*Дмитрівка, Павлоградський пов., Катеринославська губ. - † Одеса). Псевд. М. Уманець, М. Комар.*

Комісаренко Василь (1907, *Чернящів, Київщина - 1993, Київ).*

Компанієць Григорій (1881-*1959).*

Компаратив, у 6 р. зг., м. б.: *-іший* (гарніший).

"Комуніст України", *з 1924 р.* у Харкові п. н. "Більшовик України", *1934 перенесений до Києва. Виходив укр. і рос. мовами.*

Кон Фелікс *(*Варшава - † Москва).*

Кондаков Никодим *(*Халань, Новооскольський пов., Курська губ. - † Прага),* "История византийского искусства" *(1876).*

Кондзелевич Йов *(1667, Жовква - бл. 1740, Луцьке),* маляр, *ієромонах. Виконав іконостаси для Білостоцького (на Волині) і Загоровського (1722) манастирів.*

Кондра Петро *(*Мікадо, Саскачеван).*

Кондратович Іреней *(*Дубринич, Закарпаття).*

Конєцпольський Станислав *(бл. 1590* - 1646, *Броди).*

Кониський Олександер *(18.8.*1836, *хутір Переходівка, Ніженський пов. - 12.12.*1900, *Київ).*

Кониський Юрій *(Георгій)(† Могилів, Білорусь).*

Коновалець Євген. *За даними ген. КҐБ П. Судоплатова наказ про вбивство К. походив від Сталіна. Судоплатов виконав наказ, за що його нагороджено орденом Червоного прапора.* Дод. до Літератури: *Б о й к о Ю., Б о р и с М. (ред.) Євген Коновалець та його доба. Мюнхен 1974.*

Коновалець Мирон (1894, *Зашків, Львівщина - 1980, Мюнхен).*

Кононенко Костянтин (1889, *Рильськ - 1964, Бунтон, Нью-Джерзі),* праці: "*Орг-ція сіль. госп-ва в Лісостепу і Поліссі України*" (колективна праця, 1924); "Аґрарна політика большевиків" (під псевд. Н. Олежко, *1948).*

Кононенко Митрофан *(1900, Кагарлик, Київщина - 1965, Харків).*

Кононенко Харитя (1900, *Миколаївка - 1943).*

Кононович Олександер *(*Таганріг - † Одеса).*

Конрад Микола *(*Струсів, Теребовельський пов., Галичина - † Страдч, Городоцький пов., Галичина).*

Констанкевич Іван *(† бл. Шамокіна, Пенсільванія).*

Константин Манасія (грец. *Манассіс) (? - 1187).*

Константинович Ярослав (1893, *Торки, Перемиський пов., Галичина - 1972, Желехів, Польща). Автор кн. "Причинки до студії укр. ікони XIV-XVI ст." (1978).*

Концевич Григорій (1863-*1941).*

Концентраційні табори, стор. 1117, п. ш., у кін. 3 абзацу, дод.: *По другій світовій війні Польща створила К. т. у Явожні, в якому було ув'язнено багатьох українців, запідозрених у ворожому наставленні до поль. держави.*

Копач Іван (1870, *Грозьова, Турківський пов., Галичина - 1952, Львів).*

Копержинська Нонна *(*1920, Київ),* помилково подано: дочка Костя Копержинського.

Копержинський Кость (1894, *Глібів, Поділля - 1953, Ленінград). 1934-37 на засланні; 1937-45 викладач в Іркутському, 1945-53 в Ленінградському ун-тах.*

Копиленко Олександер *(*Костянтиноград, Полтавщина - † Київ).*

Копистенський Захарія *(*Перемишль, Галичина - † Київ).*

Копистинський Теофіл *(*Перемишль - † Львів).*

Копистянський Адріян (1871, *Ліський пов., Галичина - 1938 або 1939, Львів).*

Копитов Віктор (1906, *Курган, Тобольська губ., Сибір - 1990).*

Копиця Давид *(1906, Слобода, тепер у складі Хмільника, Поділля - 1965, Київ).*

Копняєв Павло *(*Уральськ, тепер Казахстан - † Харків).*

Кораблів ***(Корабльов)*** Іпполіт *(*Городок, Духовщинський пов., Смоленщина - † Умань).*

Кордт Веніямин (1860, *Тарту, Естонія - 1934).*

Кордуба Мирон *(7.3.*1876, *Острів бл. Тернополя - 2.5.1947, Львів).*

Кордюк Богдан (1908, *Львів - 1988, Мюнхен).*

Кордюм Арнольд *(Андрій)* (1890, *Станиславів - 1969, Київ). У 1947-57 на Київ. кіностудії наук.-популярних фільмів: "Асканія-Нова" (1947), "Соняшник" (1949).*

Коренець Денис *(*Розвадів, Жидачівський пов., Галичина - † Мюнхен).*

Кореницький Порфир *(Порфирій) († Харків).*

Корецький Володимир (1890, *Катеринослав - 1984, Київ).*

Коріятович ***(Корятович)*** Федір *(? - бл. 1417).*

Кормош Теофіл *(*Галичина - † Перемишль).*

Корнелля Андрій *(1867-*1934).

Корниляк Платон *(*Стебні, Вижниччина).*

Корнієнко Василь *(*Мануйлівка - † Одеса).*

Корнієць Леонид (1901, *Бобринець, Херсонщина - 1969, Москва).*

Корнійчук Олександер (1905, *Христинівка - 1972, Київ). П'єси "Над Дніпром" (1960), "Сторінка щоденника" (1964), "Пам'ять серця" (1969). К. Данькевич створив оперу "Богдан Хмельницький" (1951) за однойменною драмою К.*

Корноухов Микола *(*Ніжен, Чернігівщина - † Київ).*

Коробка Федір, київ. міщанин *(1789-1867).*

Коровицький Леонид (1890, *Житомир - 1976, Одеса).*

Королева Наталена (1888, *Сан-Педро-де-Карденья бл. Бурґоса, Еспанія - 1966, Мєльнік, Чехо-Словаччина).*

Королів Федір *(† Берлін).*

Королів-Старий Василь *(*Диканька, Полтавщина - † Мєльнік).*

Король Михайло *(*Неслихів, Кам'янка-Бузький пов., Галичина - † Жовква, Галичина).*

Корольчук Олександер *(1883, Волинь -* 1925, *Запоріжжя).*

Коропчевський Павло *(† Баничі, Глухівський пов., Чернігівщина).*

Коростовець Іван *(*Пересаж, Чернігівщина - † Лондон).*

Коротченко Дем'ян (1894, *Погрібки - 1969, Київ).*

Корсак Рафаїл *(світське ім'я Микола)(† Рим).*

Корсун Олександер *(*Богданівська Антипівка, Ростовщина, Росія - † там же).*

Корсунський Олександер *(1893, Піщане, Полтавщина - 1984, Міннеаполіс).*

Корунка Севастіян *(? - 1666 чи* 1668).

Корунки, Севастіян *(? - 1666 чи* 1668).

Корф Микола *(*Харків - † Харків).*

Корчак-Чепурківський Овксентій *(*Костянтиноград, Полтавщина - † Київ).*

Корчинський Михайло *(*Залучя, Кам'янець-Подільський пов. - † Львів).*

Корш Федір *(*Москва - † Москва).*

Коршиков Олександер *(*Суми).*

Коряк Володимир (1889, *Слов'янське, Харківщина - 1937). 1.10.1937 заарештований і за обвинуваченням у "контррев. діяльності" 22.12. того ж р. розстріляний.*

Кос Михайло (1863, *Комарно, Рудківський пов., Галичина* - 1930, *Перемишль).*

Кос Михайло (1904-56), помилково подано: син Михайла.

Кос-Анатольський Анатоль (1909 - *1983, Львів).*

Косаренко-Косаревич Василь (1891, *Лани, Кам'янка-Струмилівський пов. - 1964, Нью-Йорк).*

Косарик (справжнє прізвище Коваленко) Дмитро (1904, *Фидрівка, Полтавщина - 1992, Київ).*

Косарів *(Косарєв)* Борис *(*Харків).*

Косач Михайло *(*Колодяжне, Волинь - † Харків).*

Косач Юрій (1909, *Київ - 1990).*

Косач-Борисова Ісидора (1888 - *1980).*

Косач-Кривинюк Ольга *(*Звягель [тепер Новоград-Волинський], Волинська губ. - † Авгсбург). Кн. "Леся Українка. Життя і творчість" (вид. 1970).*

Косенко Віктор *(*Петербург - † Київ).*

Косенко Іларіон *(*Зіньків, Полтавщина - † Париж).*

Косинка Григорій *(справжнє прізвище Стрілець) (*Щербанівка - † Київ).*

Косинський Володимир *(1864 - 1922).*

Косіор Станислав *(*Венгрув, Польща). 19.2.1939 розстріляний у Москві.*

Косоноцький Володимир *(*Дуб, Томашівський пов., Люблінщина - † Холм).*

Коссак Василь *(*Чортків, Галичина - † Стрий, Галичина).*

Коссак Григорій *(*Дрогобич - † Харків).*

Коссак Зенон *(*Дрогобич - † Солотвина, Закарпаття).*

Коссак Іван *(1876, Дрогобич* - 1927, *Київ),* 1925 виїхав до *УССР.*

Коссак Михайло (1874, *Горішня Вигнанка, тепер Чортківський р-н, Тернопільська обл. - 1948).*

Коссак Юлій *(Юліюш) (*Вижниця, Буковина - † Краків).*

Коссар Володимир (1890, *Русилів, Кам'янка-Струмилівський пов., Галичина - 1970, Сент Кетерінс, Онтаріо).*

Костанді Киріяк *(*Дофінівка - † Одеса).*

Костельник Гавриїл *(*Руський Керестур - † Львів), вбитий серед загадкових обставин.*

Костенко Валентин (1895, *Уразово, Валуйський пов., Воронізька губ. - 1960, Харків).*

Костенко Сергій *(*Київ).*

Костецький Володимир (1905, *Холми, Сосницький пов. - 1968, Київ).*

Костецький Ігор (1913, *Київ - 1983, Швайкгайм, Німеччина). Справжнє ім'я і прізвище Іван Мерзляков.*

Костецький Платон *(*В'яцковичі, Самбірський пов., Галичина - †Львів).*

Костирко Петро *(1897, Лави, Сосницький пов., Чернігівщина - 1982, Київ). Автор реконструкції (1960) будинку земства у Полтаві.*

Коструба Теофіл *(*Ягольниця Стара, Чортківський пов., Галичина - † Львів).*

Костюк Григорій (1899, *Могильне, Ольвіопільський пов., Поділля - 1982, Київ). Твори: "Психологія" (підручник, 1968), "Здібності та їх розвиток у дітей" (1963).*

Костюк Григорій (псевд. Б. Подоляк) *(*Боришківці). Наприкін. 1950-*

их рр. перевіз до Колюмбійського Ун-ту архіви В. Винниченка і був їх куратором. Зібрав і видав у 5 тт. Твори М. Хвильового (1978-86). Твори: "Володимир Винниченко та його доба. Дослідження, критика, полеміка" (1980), "У світі ідей та образів" (1983), "На магістралях доби" (1983), спогади "Окаянні роки" (1978).

Косяченко Григорій (1903, *Черняхівка - 1936, Яготин, Київщина).*

Кот (Kot) Станислав (1885, *Руда, Польща - 1975, Лондон).*

Котарбінський Вільгельм *(*Неборув, Варшавська губ. - † Київ).*

Котко Дмитро (1892, *Балки, Мелітопільщина, Таврія - 1982, Львів).*

Котляревський Олександер *(*Кременчук, Полтавщина - † Піза, Італія).*

Котмаєр (Kottmeier) Елізабет (1902-*83).*

Котов Михайло (1896, *Задонськ, Воронізька губ. - 1978, Київ).*

Котович Анатоль (1890-*1960).*

Котовський Григорій *(*Ганчешти - † Чебанка бл. Одеси).*

Кох (Koch) Ганс *(† Мюнхен).*

Кох (Koch) Еріх (1896, *Пруссія - 1986, Барчево, Польща).*

Кохан Володимир (1898, *Тудорковичі, Сокальський пов., Галичина - 1966, Вінніпеґ).*

Коханенко Євген *(1886, Винятинці, Заліщицький пов. - 1955, Полтава).*

Коханович Григорій *(перед 1750, Білорусь* - 1814, *Жидичин, Луцький пов., Волинь).*

Коховський (Kochowski) Веспазіян Гієронім *(1633, Гай, Сандомирщина - 1700, Краків).*

Коцак Арсеній *(1737, Буковець, Пряшівщина* - 1800, *Мукачів, Закарпаття).*

Коцевалов Андрій *(*Харків - † Нью-Йорк).*

Коцко Адам *(*Шоломия, Бібрський пов., Галичина - † Львів).*

Коцюба Гордій (1892, *Костів, Харківщина - 1938),* романи "Нові береги" *(1932, 1937),* "Перед грозою" *(1938). Заарештований 21.3.1938 за обвинуваченням у приналежності до "антирадянської орг-ції укр. есерів" і 17.12.1938 розстріляний.*

Коцюба Михайло (1855, *Верчани, Стрийський пов., Галичина - 1931, Львів).*

Коцюбинський Михайло *(17.9.*1864 *- 25.4.*1913, *Чернігів; похований в Чернігові на Болдиній горі.*

Коцюбинський Юрій *(1896, Вінниця - 1937, Москва).* Розстріляний *8.3. 1937.*

Кочевський Віктор *(*Різуненкове, Валківський пов., Харківщина).*

Кочерга Іван *(*Носівка - † Київ).*

Кочубинський Олександер *(*Кишинів - † Одеса).*

Кошевський Кость *(1895, Шульгівка, Новомосковський пов., Катеринославщина - 1945, Київ).*

Кошелівець Іван *(*Чернігівщина). Автор антології "Панорама найновішої літератури в УРСР" (1963 і 1974), студії "Сучасна література в УРСР" (1964), монографій "Микола Скрипник" (1972) й "Олександер Довженко" (1980), спогадів "Розмови в дорозі до себе" (1985), огляду "Літ. процес дещо з віддалі" (1991); поль. мовою "Ukraina 1956-68" (Париж, 1969 і Варшава, 1986). Крім того, переклади: Д. Дідро "Жак Фаталіст і його пан" (1968), Ф. Кафка "Оповідання" та ін. Чл. редколеґії "ЕУ". Чл. Спілки Письм. України з 1992.*

Кошиць Тетяна (1892, *Вінниця - 1966, Вінніпеґ).*

Кошмідер (Koschmider) Ервін (1895-*1977).*

Кошовий Степан (1921, *Петриківка, Царичанський р-н, Дніпропетровська обл. - 1977, Київ),* "Колгоспні *поля*" (1957), *"Рідна земля" (1967), "Канівські кручі" (1970).*

Кравців Богдан *(5.5.*1904, *Лоп'янка, Долинський пов. - 21.11.1975, Ратерфорд, Нью-Джерзі).*

Кравців Петро, проф. Харківського *Мед.* Ін-ту.

Кравченко Василь *(*Бердянське, Таврійська губ. - † Ростов-на-Дону).*

Кравченко Віктор (1905, *Катеринослав - 1966, Нью-Йорк).*

Кравченко Євген (1907, *Володимирівка, Херсонщина - 1975, Київ).*

Кравченко Іван *(1899, Довгалівське, Білоцерківський пов., Київщина - 1953).*

Кравченко Михайло *(*Великі Сорочинці - † там же).*

Кравченко Олекса *(1889, Покровська Слобода, Саратовщина, Росія -* 1940, *Николина Гора бл. Звенигорода, Моск. обл.).*

Кравченко Уляна, справжнє прізвище Шнайдер Юлія *(*Миколаїв, Жидачівський пов., Галичина - † Перемишль).*

Кравчук Михайло (1890 - *1972, ЗДА).*

Кравчук Михайло (1892, *Човниця, Луцький пов., Волинь - 1942). 1938 безпідставно заарештований і виключений з АН УРСР, загинув у концтаборі.*

Крайнев *(Крайнєв)* Данило (1872, *Босарєво, Орловщина, Росія - 1949, Одеса).*

Кралицький Анатоль *(1835, Чабіни, Словаччина -* 1894, *Мукачів, Закарпаття).*

Крамаренко Андрій *(1897, Вільшана, Харківщина - 1976, Одеса).*

Крамаренко Лев (1888, *Умань, Київщина - 1942, Самарканд, Узбекістан).*

Крамаренко Леонид *(1881, Балта, Поділля - 1960, Харків).*

Крамський *(Крамськой)* Іван *(† Петербурґ).*

Красицький Фотій *(*Зелена Діброва, Звенигородський пов., Київщина - † Київ).*

Красковський Іван *(1882 - ?).*

Красний Пінхас *(† Київ).*

Краснов Андрій (1862, *Петербурґ - 1915, Тбілісі).*

Красносельський Олександер *(*Москва - † Дніпропетровське).*

Красовський Микола *(*Костюковичі, Могилівська губ. - † Харків),* підручник з *фармакології.*

Красовський-Улагай Леонид *(1880-1942).*

Крат Михайло (1892, *Гадяче, Полтавщина - 1979, Детройт).*

Кратко Бернард (1884, *Варшава - 1960, Київ). Після війни оселився в Донецькому.*

Кратохвиля-Відимська Юзефа (1878, *Львів - 1965, Львів).*

Крашенінніков Сергій (1895, *Слуцьк, Білорусь - 1987, Філядельфія, ЗДА).*

Кревецький Іван *(14.10.*1883, *Іванівці, Жидачівський пов. - 27.6.*1940, *Розділ, Жидачівський пов.).*

Кревза-Ржевуський Лев *(† 1632).*

Крейсберґ Ісаак *(1898, Київ - 1919, Полтава).*

Кремар Роман *(1885, Вербиця, Рава-Руський пов.* - 1953, *Едмонтон).*

Крем'янецький Гавриїл *(*Носівка, Київщина - † Київ).*

Кривицька Олександра (1899 - *1983, Львів).*

Кривченко Юрій *(Георгій)* (1883, *Кибинці, Миргородський пов., Полтавщина - 1960, Київ).*

Кривченя Олекса (1910 - *1974, Москва).*

Крижанівський Богдан *(1894, Львів - 1955, Чернівці).*

Крижанівський Степан, поет *(*1911, Новий Буг, Херсонська губ.).*

Крижановський Навкратій *(*Верхобуж, Золочівський пов., Галичина - † Стемфорд, Коннектікат, ЗДА).*

Крижицький Костянтин *(† Петербурґ).*

Крилов Володимир *(*Покровське-Раменья, Ярославська губ., Росія - † Харків).*

Крилов Микола *(*Петербурґ - † Москва).*

Криловський Амвросій *(† Київ).*

Кримов Олексій *(*Москва - † Київ).*

Кримський Агатангел *(15.1.*1871 - *25.1.1942). 19.7.1941 заарештований у Звенигородці на Черкащині й етапом вивезений до Казахстану; помер у Кустанайській в'язниці.*

Криницька Любов, м. б. *Лідія (1898, Томашів, Люблінська губ., тепер Польща - 1966, Харків).*

Криницький Онуфрій *(*Крива, Яслівський пов., Галичина - † Жовтанці, Жовківський пов., Галичина).*

Крип'якевич Іван *(25.6.*1886 - *21.4. 1967, Львів). Серед новіших праць: "Джерела з історії Галичини періоду феодалізму (до 1772 р.)" (1962), "Гал.-Волинське князівство" (1984). Перевидано в Україні масовим тиражем "Історію України" (1990) та виправлену і доповнену монографію "Богдан Хмельницький" (1990).*

Кричевський Василь *(12.1.*1873 - *15. 11.*1952, *Каракас*).

Кричевський Василь (1901, *Харків - 1978, Мавнтин Вью, Каліфорнія).*

Кричевський Микола (1898 - *1961, Париж).*

Кричевський Федір *(1879, Лебедин* - 1947, *Ірпінь, Київщина).*

Криштофович Африкан *(*Криштопівка, Харківщина - † Ленінград).*

Кріжаніч ***(Крижанич)*** (Križanić) Юрій *(Юрай) (бл. 1618, Обрх, Хорватія* - 1683, *Відень).*

Крокос Володимир (1889, *Одеса - 1936, Одеса),* д. чл. НТШ *(з 1929).*

Кронтовський Олексій *(1855, Пенза, Росія* - 1933, *Київ).*

Кротевич Євген (1884, *Журавка, Черкащина - 1968, Київ).*

Кротевич Костянтин *(*Полтавщина). Один з ідеологів УАПЦ.*

Крук Григорій (1911, *Братишів, Товмацький пов. - 1988, Мюнхен).*

Крунецький Атанасій Олександер *(бл. 1570-*1652).

Крупницький Борис *(24.7.*1894, *Медведівка -* 5.6.1956, *Гіммельпфортен, Німеччина).*

Крутікова ***(Крутикова)*** Ніна *(*Лодзь, Польща).*

Крушельницька Марія (1876, *Ульгівок, Рава-Руський пов., Галичина - 1935, Харків).*

Крушельницька Соломія *(23.9.1872, Білявинці - 16.11.*1952).

Крушельницький Антін (1878, *Ланцут, Польща - 1937, Соловецька тюрма). 6.11.1934 заарештований НКВД у Харкові за обвинуваченням у керівництві центру ОУН на Україні. 28.3.1935 засуджений на 10 р. позбавлення волі. Заслання відбував у Соловецькій тюрмі, де 23.10.1937 був засуджений "трійкою" НКВД до розстрілу.*

Крушельницький Іван *(*Коломия, Галичина - † Харків). Заарештований 1933 і разом з ін. письменниками розстріляний 17.12.1934.*

Крушельницький Мар'ян (1897, *Пилява, Бучацький пов., Галичина - 1963, Київ).*

Крюков Борис (1895, *Оргей, Басарабія - 1967, Буенос-Айрес, Аргентіна).*

Кубаля Людвік *(*Камениця, Краківщина - † Львів).*

Кубійович Володимир *(23.9.*1900, *Новий Санч - 2.11.1985, Париж; похований у Сарселі). Ред. англомовних: "Ukraine: A Concise Encyclopaedia" (2 тт., 1963, 1971),"Encyclopedia of Ukraine" (т. I, 1984, т. II, 1988); автор іст. монографії "Українці в Ген. Губернії 1939-1941. Історія Укр. Центр. Комітету" (1975), автобіографічних довідників "Мені 70" (1970), "Мені 85" (1985). Посмертно було видано "Historischer Atlas der Ukraine. Ein deutsches Dokument aus dem Jahr 1941" (1993).*

Кудрик Борис *(*Рогатин, Галичина - † Сибір). При кін. 1944 еміґрував до Відня, де згодом був арештований советами і засланий до концтабору в Сибіру.*

Кудрик Василь (1880, *Цебрів, Тернопільський пов. - 1963, Вінніпеґ).*

Кудрин Арсеній (1887 - *1937?).*

Кудрявцева Ольга (1896, *Миколаїв - 1964, Харків).*

Кузеля Зенон *(23.6.*1882, *Поручин -* 24.5.1952, *Париж; похований у Сарселі).*

Кузик Сидір *(*Львів - † Львів).*

Кузик Степан *(*Галичина - † Берхтесґаден).*

Кузів Василь *(*Денисів - † Кренфорд, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Кузневич Григорій *(1871, Старе Брусно, Любачівський пов., Галичина - 1948, Ганачівка, Перемишлянський р-н, Львівська обл.), 1907-12 перебував* у ЗДА.

Кузнєцов (Кузнецов) Микола (1850, *Степанівка, Херсонщина - 1929, Сараєво, Боснія). Учився в Петербурзькій Академії Мистецтв, діяльний у Т-ві півд.-рос. художників, чл. Т-ва передвижників; з 1920 жив у Юґославії.*

Кузяк Олександер *(*Канора, Саскачеван, Канада).*

Кузьма Любомир *(*Галичина).*

Кузьма Олекса *(*Галичина - † Львів).*

Кузьменко Андрій *(*Харківщина).*

Кузьменко Микола (1862, *Томаківка - 1942).*

Кузьменко Петро (1831, *Понорниця, Чернігівщина - 1874, хутір Потітківський, Чернігівщина).*

Кузьмин (Кузьмін) Євген (1871, *Люцерн, Швайцарія - 1942, Казалінськ, Казахстан). Помер у в'язниці.*

Кузьмин Микола *(*Озірна, Зборівський пов., Галичина - † Клівленд, Огайо).*

Кузьмич Володимир (1904, *Бахмач, Чернігівщина - 1943, Казахстан?). Під час війни був репресований. Дата смерти 4.10.1943. За яких обставин загинув і де похований - невідомо.*

Кузьмович Володимир *(*Болехів, Долинський пов., Галичина - † Утвін, Комі АССР).*

Куїловський-Сас Юліян *(*Конюшки, Перемиська округа, Галичина - † Львів).*

Куїнджі Архип *(† Петербурґ).*

Кукольник Василь *(† Ніжен, Чернігівщина).*

Кукуруза Павло (1896, *Нова Ушиця, Подільська губ. - 1978, Міннеаполіс, Міннесота).*

Кулабухів Олекса *(1880, станиця Новопокровська, Кубань* - 1919, *Катеринодар).*

Кулаковський Юліян (1855, *Паневежис, Литва - 1919, Київ). Співпрацював з рос. шовіністичними колами (В. Шульгин) і містив антиукр. статті в газ. "Киевлянин".*

Кулець Іван *(*Холоїв, Радехівський пов., Галичина - † Прага).*

Кулешів (Кулешов) Микола (1890, *Ферган, Туркестан - 1968, Харків).*

Кулик Василь *(*Ковалівка - † там же).*

Кулик Іван *(справжнє ім'я і прізвище Ізраїль Юделевич) (*Шпола, Київщина). Заарештований 27.7.1937 і за обвинуваченням в укр. націоналізмі й у шпигунстві "на користь Великобрітанії" 10.10. того ж р. розстріляний.*

Кулик Степан *(*Попівка, Конотопський пов.),* проф. у *Лонґ Біч* Стейт Каледж.

Кулик Яків Пилип *(1783* - 1863, *Прага).*

Кулицький Микола (1903, *Глиняни, Перемишлянський пов. - 1970, Чікаґо).*

Куліш Микола *(18.12.*1892, *Чаплинка - 1937). Заарештований 8.12.1934 й у складі великої групи "націоналістів" засуджений на 10 р. ув'язнення в спецтаборах. Покарання відбував на Соловках. 3.11.1937 розстріляний. 1990 у Києві вийшли "Твори" К. у 2 тт.*

Куліш Пантелеймон *(8.8.*1819 - *14.2.* 1897).

Кульбакін Степан *(*Тбілісі - † Беоґрад).*

Кульженко Василь (1865, *Київ - 1934, Київ).*

Кульжинський Іван *(*Глухів, Чернігівщина - † Ніжен, Чернігівщина).*

"Культура", [місячник] виходив у Львові 1923-*32,* спочатку п. н. "Нова Культура" (1923-*24).*

Кульчинський Ігнатій *(† Городно, Білорусь).*

Кульчицька Олена *(15.9.*1877, *Бережани, Галичина - 8.3.1967, Львів).*

Кульчицький Ґут Євген (1903, *Львів - 1982, Детройт).*

Кульчицький Олександер *(Лесь)* (1859, *Коломия, Галичина* - 1938, *Львів).*

Кульчицький Олександер (1895, *Скалат, Галичина - 1980, Сарсель бл. Парижу). Посмертно видано "Введення в проблематику сутности філософії" (1981), зб. праць п. н. "Укр. персоналізм" (1985).*

Кульчицький Юрій (1912, *Підбуж, Дрогобицький пов. - 1993, Мужен, півд. Франція). Автор кн. "Софія Левицька" (1989). Монографія "Юрій Кульчицький" (1991).*

Кульчицький Юрій Франц *(1640, Кульчиці, Самбірщина, Галичина - 1694, Відень).*

Кумаченко Поліна, м. б. ***Куманченко*** Поліна *(*Музиківка, Херсонщина).*

Кундзіч Олекса (1904, *Павлівка, Поділля - 1964, Київ). Теоретик перекладу, обстоював багатство й виразність укр. мови в перекладах літ. творів ("Дієзи в ключі", 1956).*

Куницький Леонтій *(*Оріхівець, Скалатський пов., Галичина).*

Купчанко Григорій *(1849, Берегомет, Буковина* - 1902, *Відень?).*

Купчинський Роман (1894, *Розгадів, Зборівський пов., Галичина - 1976, Нью-Йорк).*

Курах Іван (1909 - *1968, Цюріх, Швайцарія).*

Курах Михайло (1895 - *1962, ЗДА).*

Курбас Лесь *(25.2.1887, Самбір, Галичина - 3.11.1937, Соловки). Репресований 1933, покарання відбував на Соловках. Розстріляний разом з групою укр. письм.*

Курдидик Ярослав *(1907, Підгайці, Галичина - 1990, ЗДА).*

Курдюмов Георгій *(*Рильськ, Курщина).*

Куренський Максим (1895, *Атюша, Кролевецький пов., Чернігівщина - 1940).*

Куржіямський Микола *(*1887 - ?).*

Курилас Богдан (1917, *Германів [тепер Тарасівка], Львівський пов., Галичина - 1991, Турне, Бельгія).*

Курилас Осип *(*Щирець, Львівський пов. - † Львів).*

Курило Євген *(*Чортків, Галичина).*

Курило Олена (1890, *Слонім, Білорусь - 1937?).*

Курінний Петро (1894, *Умань, Київщина - 1972, Мюнхен).*

Курманович Віктор *(26.11.*1876, *Вільшаниця, Золочівський пов., Галичина - 18.10.*1945).

Куровець Іван *(*Батятичі, Кам'янка-Струмилівський пов., Галичина).*

Курочка-Армашевський Іван (1896 *- 1971, Торонто).*

Куриіта Теодор (1913 - *1974, Чікаго).*

Куртяк Іван *(*Хуст, Закарпаття - † Севлюш, Закарпаття).*

Кусенко Ольга *(*Канів). Ролі : Меланка ("Свіччине весілля" Кочерги), Варка ("Дума про Британку" Яновського), Регана ("Король Лір" Шекспіра) та ін.*

Кухаренко Яків *(1799 чи* 1800, *Єйське [за ін. даними Катеринодар], Кубань* - 1862, *Катеринодар).*

Куц Валентин *(1883, Дудчани, Херсонщина* - 1948, *Курітіба, Бразілія).*

Куц Володимир (1927, *Олексине, Сумська округа - 1975, Москва).*

Куценко Павло (1908, *Кам'янка, Чигиринський пов., Київщина - 1983, Київ).*

Кучабський Василь (1895, *Волиця, Львівщина - ?).*

Кученко Іван *(*1900),* соліст Харківської *(1933-41)* і Київ. *(1944-54)* опер.

Кучер Василь (1911 - *1967, Київ).*

Кучеренко Павло *(*Ростов-на-Дону - † Київ).*

Кучеренко-Кучугура Іван *(1878, Мурафа, Богодухівський пов.* - 1943).

Кучерепа Іван Василь *(*Торонто, Канада).*

Кучеров Пантелеймон (1902, *станиця Казанська, Донеччина - 1973, Київ).*

Кушнір Василь (1893, *Вікно, Скалатський пов., Галичина - 1979, Вінніпег). През. СКВУ (1967-78).*

Кушнір Володимир (1881 - *1933, Прага).*

Кушнір Іван *(*Львів - † Львів).*

Кушнір Макар *(*Черкаси - † Помероль).*

Кушнір Михайло (1897, *Станиславів, Галичина - 1988, ЗДА).*

Л

Лаба Василь (1887, *Бертешів, Бібрський пов., Галичина - 1976, Едмонтон).*

Лавренко Євген (1900, *Чугуїв, Харківська губ. - 1987, Ленінград).*

Лаврентіївський літопис, надрукований у "Полном собрании русских летописей", I *(1846).*

Лаврентьєв Михайло (1900, *Казань - 1980, Москва).*

Лаврівський Іван (1773, *Терка, Ліський пов., Галичина* - 1846, *Перемишль).*

Лаврівський Іван (1822, *Лоп'янка, Долинський пов., Галичина* - 1873, *Холм).*

Лаврівський Юліян *(† Львів).*

Лавріненко Юрій (1905, *Хижинці, Звенигородський пов. - 1987, Нью-Йорк).*

Лавров Павло (1903, *Радівці, Летичівський пов. - 1973, Київ).*

Лавровський Микола *(*Видропужськ, Торжківський пов., Тверська губ. - † Кочеток, Зміївський пов., Харківська губ.).*

Лавровський Петро *(*Видропужськ, Торжківський пов., Тверська губ. - † Петербург).*

Лагода (справжнє прізвище Лагодзинський) Валентин *(*Степанці, Канівський пов., Київ. губ.).*

Лагута Микола (1895, *Миколаїв - 1937). Засуджений в процесі СВУ 1930 на 3 р. позбавлення волі. 15.11.1937 "трійка" УНКВС Одеської обл. засудила Л. до розстрілу.*

Ладиженський Геннадій *(*Кологрив, Костромська губ. - † там же).*

Ладижець Володимир (1924, *Харківці, Літинський пов., Подільська губ. - 1991, Ужгород).*

Ладика Василь *(† Вінніпег).*

Ладика Дмитро *(1889, Тернопільщина* - 1945).

Лазарев (Лазарєв) Борис *(*Миропілля, Охтирський пов., Харківська губ.).*

Лазаревський Олександер *(20.6.* 1834, *Гирівка - 13.4.*1902, *Підлипне, Конотопський пов., Чернігівщина).*

Лазаренко Андрій (1901, *Київ - 1979, Львів).*

Лазаренко Євген (1912, *Харків - 1979, Київ).*

Лазарчук Андроник *(*Уховецьк, Ковельський пов., Волинська губ. - † Борзна, Чернігівська обл.).*

Лазеба Семен *(*Ксенівка, Донецька обл.).*

Лазечко Мирослава *(Maara* Haas) *(*Вінніпег, Канада).*

Лазорик Федір (1913, *Бехерів, Бардіївська округа, Словаччина - 1969, Пряшів).*

Лазорко Володимир (1909, *Львів - 1990, Ванкувер).*

Лазорський Микола *(1890 - 1970, Мельбурн).*

Лазурін Сергій, м. б. *Соломон (справжнє прізвище Баєвський) (1899, Мелітопіль - 1959, Київ).*

Лакиза Іван *(1895, Козинці, Радомська губ., тепер Польща - 1938). Заарештований 19.12.1934 і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував у спецзоні Теміртау (Казахстан). 2.11.1938 засуджений на розстріл.*

Лакота Григорій *(*Голодівка, Рудківський пов., Галичина - † Абез, Комі АССР).*

Лан О., м. б. *Олександер* (псевд. *Кирила-Олександра* Коршака) *(1897, Городище, Черкаський пов., Київ. губ.* - 1943).

Лансере Євген *(*Павловськ б. Петербурґу - † Москва).*

Лапинський Наум (1900-*60).*

Лапицький Йосиф *(*Менськ - † Москва).*

Лапичак Тома (1914, *Нижанковичі, Перемиський пов. - 1975, Юстон, Техас).*

Лаппо Іван (1869, *Царське Село бл. Петербурґу - 1944, Дрезден, Німеччина).*

Лаппо-Данилевський Олександер *(1863, Удачне, Катеринославський пов.* - 1919, *Петроград)*.

Лаптєв Кость *(*Київ).*

Лапчинський Юрій *(1887-1938).*

Ларін Борис *(1893, Полтава - 1964, Ленінград).*

Ларін Юрій (1882, *Симферопіль - 1932).*

Ласкавий Михайло (1862 - *1954, Шанхай, Китай).*

Ласкарєв Володимир *(*Бірючі, Воронізька губ., Росія - † Београд).*

Ласовська Євгенія (1906 - *1968, Париж).*

Ласовський Володимир (1907, *Сороки, Бучацький пов. - 1975, Нью-Йорк).*

Латиніна Лариса *(*Херсон).*

Латишев Василь *(*Дієво, Тверська губ., Росія - † Петроград).*

Латишева Клавдія *(† Київ).*

Лаціс (Latsis) Мартин (1888, *Латвія - 1938).*

Лашкарьов Вадим (1903, *Київ - 1974, Київ).*

Лашкевич Олександер *(*Стародуб).*

Лащевський Варлаам (бл. 1710 *[за УРЕ бл. 1704]* - 1774, *Донський манастир, Москва).*

Лащенко Ростислав *(*Єлисаветград, Херсонська губ. - † Прага).*

Ле (справжнє прізвище Мойся) Іван (1895, *Мойсинці, Золотоніський пов., Полтавська губ. - 1978, Київ).*

Лебединець Антін (1895, *Скибинці, Київщина - 1979, Харків). Автор музики до гімну УССР (разом з групою ін. композиторів).*

Лебединський Іван *(*Бреусівка, Кобеляцький пов., Полтавська губ.).*

Лебединцев Костянтин *(*Радом, Польща - † Київ).*

Лебединцев Теофан *(*Зелена Діброва, Звенигородський пов., Київ. губ. - † Київ).*

Лебедь ***(Лебідь)*** Дмитро (1893, *Лоцманська Кам'янка, Катеринославський пов., Катеринославська губ. - 1937). Заарештований під час терору 1937 і страчений НКВД 30.10.1937. Реабілітований в 1960-их рр.*

Лебедь Микола *(*1909, Стріличі Нові, Бібрський пов., Галичина).*

Лебідь Ананій (1891, *Келеберда, Золотоніський пов., Полтавська губ. - 1938). Помер у концтаборі.*

Лев Василь (1903, *Старий Яжів, Яворівський пов., Галичина - 1991, Нью-Йорк). Дир. Філол. Секції НТШ.*

Лев І Данилович *(бл. 1228 - бл. 1301).*

Лев Диякон Калойський *(до 950 - бл. 1000).*

Левада (Косяк-Левада) Олександер *(*Кривчунка, Таращанський пов., Київ. губ.). П'єси "Гроза над Гавайями" (1963), "Перстень з діямантом" (1976).*

Леваковський Іван *(*Петербурґ - † Харків).*

Леванда (Сікачка) Іван *(Йоан) († Київ).*

Левинський Володимир *(*Дрогобич, Галичина).*

Левинський Іван *(*Долина, Станиславівський пов., Галичина - † Львів).*

Левинський Лев *(? - ?).*

Левинський Степан (1897, *Львів* - 1946, *Ґап, півд. Франція).*

Левитова Людмила *(*Ромен [Ромни], Сумська обл.).*

Левитський Володимир *(*Старостинці, Вінницький пов., Подільська губ.).*

Левитський Микола (1859, *Хмільна - 1936).*

Левитський Микола *(1883, Хріновка, Липовецький пов., Київ. губ. -* 1935). *Засуджений у справі "Укр. Нац. Центру".*

Левитський Олекса *(*Київ - † Дорнштадт).*

Левицька *(справжнє прізвище Кашко)* Анастасія *(1898, Куликівка, Чернігівська губ. - 1955, Харків),* у Харківській опері *(1930-49), згодом проф. Харківської консерваторії (1950-55).*

Левицька *(уроджена Герасимович-Вишневська)* Віра *(*Порицьке, Володимир-Волинський пов., Волинська губ.).*

Левицька Галина *(1901, Порохник, Ярославський пов., Галичина - 1949, Львів).*

Левицька Олена (1873, *Ожидів, Золочівський пов., Галичина - 1963, Нью-Йорк).*

Левицька Софія *(*Вихилівка, Проскурівський пов. - † Париж). Література:* К у л ь ч и ц ь к и й *Ю. Софія Левицька. Париж 1989.*

Левицький Борис (1915, *Відень - 1984, Мюнхен). Проф. УВУ (Мюнхен). Праці: "Die Sowjetukraine 1944-1963" (1964), "Die rote Inquisition" (1967, англ. переклад "The Uses of Terror" 1971), "Die sowjetische Nationalitätenpolitik nach Stalins Tod, 1953-1970" (1970), "Die Gewerkschaften in der Sowjetunion" (1970), "Politische Opposition in der Sowjetunion, 1960-1972" (1972, 2-е вид. 1973), "Sowjetische Entspannungspolitik heute" (1976), "Politics and Society in Soviet Ukraine, 1953-1980" (1984).*

Левицький (Софронів) Василь (1899, *Стриганці, Стрийський пов. - 1975, Торонто). Гол. Союзу Укр. Журналістів в Канаді (1967-69). Вибрані твори видано 1972.*

Левицький Венедикт Рудольф *(1783, Іванівці, Жидачівщина, Галичина -* 1851, *Львів).*

Левицький Володимир (псевд. Василь Лукич) (1856, *Белзець, Золочівщина, Галичина -* 1938, *Винники бл. Львова).*

Левицький Володимир (1872, *Тернопіль, Галичина -* 1956, *Львів).*

Левицький Володимир *(1888, Кричка, Надвірнянський пов., Галичина - 1980, Нью-Йорк),* правник.

Левицький Григорій *(бл. 1697, Маячка, Полтавський полк -* 1769, *там же).* Дод. до Літератури: *Ф о м е н к о В. Григорій Левицький і укр. гравюра. К. 1976.*

Левицький Дмитро (1735 - *16.4.* 1822, *Петербург).* Дод. до Літератури: *М о л е в а Н. Дмитрий Григорьевич Левицкий. М. 1980.*

Левицький Дмитро (1877, *Добрачин, Сокальський пов., Галичина -* 1942).

Левицький Євген *(*Сидорів, Копичинецький пов., Галичина - † Відень).*

Левицький (Ємелянович) Іван *(*Берлоги, Калуський пов., Галичина - † Львів).*

Левицький Іван (1875, *Мала Лука, Скалатський пов., Галичина -* 1938, *Львів).*

Левицький Йосип (1801, *Товмачик, Коломийщина, Галичина -* 1860, *Нагуєвичі, Самбірщина, Галичина).*

Левицький Йосип (1810, *Товмачик, Коломийщина, Галичина. -* 1863, *Заболотів, Снятинщина, Галичина).*

Левицький Леопольд *(1906, Бурдяківці, Борщівський пов., Галичина - 1973, Львів).*

Левицький Мирон (1913 - *1993, Торонто).*

Левицький Михайло (1774, *Ланчин, Станиславівський пов., Галичина - 14.1.*1858, *Унів, Золочівщина, Галичина). Похований в Унівському манастирі.*

Левицький Модест *(*Вихилівка, Проскурівський пов.).*

Левицький Орест *(6.1.*1849, *Маячка, Кобеляцький пов., Полтавська губ. - 9.5.*1922, *Драбів, Золотоніський пов., Полтавська губ.).*

Левицький Осип (1886, *Вербіж, Коломийський пов., Галичина - 1973, Форт Вейн, Іллінойс).*

Левицький Остап *(*Раковець, Городенківський пов., Галичина - † Станиславів [тепер Івано-Франківське]).*

Левицький Северин *(*Щуровичі, Радехівський пов., Галичина - † Боффало, Нью-Йорк Стейт).*

Левицький Федір *(14.5.*1858, *Новоукраїнка, Єлисаветградський пов. - 19.2.*1933, *Чернігів).*

Левицький Ярослав (1878, *Пістинь, Косівський пов., Галичина -* 1961, *бл. Львова).*

Левич Олександер *(*Харків).*

Левчанівська Олена *(*Городно, Волинь),* уроджена *Гродзинська. Померла у в'язниці на засланні.*

Левченко Григорій *(1901, Новоселиця, Сквирський пов., Київ. губ. - 1944, Київ).*

Левченко Микита (1858, *Севастопіль - 1921).*

Левченко Петро *(1856* - 1917, *Харків).*

Левченко Сергій *(1902, Чернігівщина - 1969, Київ).*

Левчук Тимофій *(*1912, Бистріївка, Сквирський пов., Київ. губ.). Фільми "Два роки над прірвою" (1967), "Помилка Оноре де Бальзака" (1968), "Родина Коцюбинських" (1971), "Довга дорога в короткий день" (1973).*

Легоцький Теодор *(Lehoczky Tivadar) (*Фучіне, Італія - † Мукачів).*

Ледянко Микола (1898, *Башарівка, Рівенщина - 1963, Харків).*

Леже (Léger) Люї *(1843, Тулюза -* 1923, *Париж).*

Лежогубський Теодосій *(*Рибники, Бережанський пов., Галичина).*

Лейпунський Олександер *(7.12.*1903, *Драглі, Городненська губ. - 14.8. 1972, Москва).*

Лейтес Абрам, м. б. *Олександер (1899, Берестя - ?).*

Лемик Микола (1914, *Солова, Перемишлянський пов., Галичина - жовтень* 1941, *Миргород, Полтавська обл.).*

Лемківські говірки, стор. 1282, л. ш., у 23 р. зг., з.: (-ӑут, -ӑвут), м. б.: *(-ӑут, -ăвут).*

Ленін Володимир *(*Сімбірськ - † Ґорки бл. Москви).*

Ленкавський Степан (1904, *Загвіздь, Станиславівський пов., Галичина - 1977, Мюнхен).*

Леонідзе Юрій (1899, *Патардзеулі, Грузія - 1966, Тбілісі).*

Леонова Дарія (1829 *[за ін. даними 1834], Вишній Волочок, Тверська губ.* - 1896, *Петербург).*

Леонтович Володимир (1866, *хутір Оріховщина* - 1933, *Прага).*

Леонтович Володимир (1881 - *1968, Київ).*

Леонтович Микола *(13.12.*1877 - *23. 1.*1921).

Леонтович Олександер *(† Москва),* "Збірник присвячений пам'яті О. В. Леонтовича (1869-1943)" *(1948).*

Леонтович Павло *(*Щутків, Любачівський пов., Галичина - † Руда Крехівська, Жовківський пов., Галичина).*

Леонтович Теодор *(*Щутків, Любачівський пов., Галичина - † Новосілка, Бучацький пов., Галичина).*

Леонтович Федір *(*Попівка, Конотопський пов., Чернігівська губ. - † Кисловодськ, Терщина).*

Лепкий Богдан *(4.11.*1872, *Крегулець, Копичинецький пов., Галичина - 21.7.*1941, *Краків).*

Лепкий Данило *(*Літиня, Дрогобицький пов., Галичина - † Старий Самбір, Самбірський пов.).*

Лепкий Лев (1888, *Поручин, Бережанський пов., Галичина - 1971, Трентон, Нью-Джерзі).*

Лепкий (псевд. Марко Мурава) Сильвестр *(*Куликів, Жовківський пов., Галичина - † Жуків, Бережанський пов., Галичина).*

Лер-Сплавінський (Lehr-Spławiński) Тадеуш (1891, *Краків - 1965, Краків).*

Лесевич Володимир *(*Денисівка, Лубенський пов., Полтавська губ. - † Петербург).*

Лесич Вадим (справжнє прізвище й ім'я Кіршак Володимир) (1909 - *1982, Нью-Йорк).*

Лесняк Омелян (1882, *Городенка, Галичина - 1953, Відень).*

Летюк Євген (1929, *Романівка - 1976). Зб. поезій "Я розплів твої коси" (1965), "Рівнодення" (1970), повісті "Громова криниця" (1971), "Пароль довір'я" (1974).*

Лефлер *(псевд. Торнов)* Шарль Мартен *(*Мюлюз, Альзас - † Медфільд, Массачусетс, ЗДА).*

Лєсков Микола *(*Горохово, Орловська губ. - † Петербург).*

Лєшек (в літописах *Лестько).*

Лєщинський (Leszczyński) Станислав *(*Львів - † Люневіль, Франція).*

Ливчак ***(Лівчак)*** Йосип *(*Тисова - † Петроград).*

Лизанівський Іван *(1892, Заріччя, Золочівський пов.* - 1934).

Лизогуб Андрій *(*Бурківка, Сосницький пов., Чернігівська губ. - † Сорочинці, Миргородський пов., Полтавська губ.).*

Лизогуб Дмитро *(*Седнів, Чернігівський пов., Чернігівська губ. - † Одеса).*

Лизогуб Федір *(6.11.*1851, *Седнів -* 1928).

Лизогуб Яків *(? -* 1698, *Чернігів).*

Лизогуб Яків (1675 - 1749, *Петербург).*

Линецький Олександер *(*Одеса - † Харків).*

Линниченко Іван *(*Київ).*

Линцевський Гервасій (1683, *бл. Києва - 1770).*

Липа Іван *(*Керч, Таврійська губ.),* псевд. Петро Шелест, *Іван Степовик. 1891 (або 1892)* засновник таємного т-ва "Братство Тарасівців".

Липківський Василь *(19.3.*1864 *- 27. 11.1937, Лук'янівська тюрма, Київ). Заарештований НКВД 27.10.1937, був обвинувачений у антисов. діяльності. Постанову "трійки" НКВД від 20.11.1937 про розстріл було виконано 27.11. того ж р. о 24 год.*

Липківський Іван *(1892, Липовець, Київ. пов., Київ. губ. - † кін. 1930-их рр.).*

Липський Богдан (1903, *Львів - 1969, Торонто).*

Липський Володимир *(11.3.*1863, *Самостріли, Новоград-Волинський пов. - 24.2.*1937, *Одеса).*

Лисенко Андрій *(1851, Жовнине, Золотоніський пов., Полтавська губ.* - 1910, *Святошине, Київ. пов.).*

Лисенко Віра *(1910, Вінніпеґ, Канада - 1975, Торонто). Псевд. Віри (Вери) Лесік; також писала під псевд. Віра (Вера) Новак.*

Лисенко Мар'яна (1887-*1946).*

Лисенко Микола *(† Київ).*

Лисенко Михайло (1906, *Шпилівка, Сумський пов., Харківська губ. - 1972, Київ).*

Лисенко Остап (1885, *Київ - 1968, Київ).*

Лисенко Трохим (1898, *Карлівка, Костянтиноградський пов. - 1976, Москва).*

Лисенко Юрій *(*1910, Валява, Черкаський пов., Київ. губ.).*

Лисенко-Шевцова Людмила, м. б. *Лисенко (Гуревич)* Людмила *(*станиця Тамань, Краснодарський край).*

Лисий Володимир *(1893, Копичинці, Галичина - 1966, Детройт).*

Лисий Ілля (1882 - *1961, Тернопіль).*

Лисий ***(Лисін)*** Борис (1883, *Новоград-Волинський, Волинська губ. - 1970, Київ).*

Лисогір *(Lesawyer)* Йосип *(*Нортгемптон, Пенсільванія, ЗДА).*

Лисюк-Каленик Григорій, справжнє прізвище Лепикаш *Василь* (1889, *Бубнівка, Гайсинський пов. - 1980, Чікаґо, ЗДА).*

Лисяк Павло *(*Угнів, Рава-Руський пов., Галичина - † Ваттеншайд, Німеччина).*

Лисянський Борис *(*хутір Мезинівка, Звенигородківський пов. - † Ольне-су-Буа бл. Парижу). З 1950 жив у Франції, був секретарем Митрополичої Ради УАПЦ.*

Лисянський Юрій (1773, *Ніжен -* 1837, *Петербург).*

Лисянський Юрій (1900-*34?). Дальша доля невідома.*

Лисько Зіновій (1895, *Ракобовти, Кам'янка-Струмилівський пов., Галичина - 1969, Нью-Йорк).*

Литвак Леонид (1899 - *1970, Харків).*

Литвиненко Валентин (1908 - *1979, Київ).*

Литвиненко Василь *(1899, Савельєвка, Самарська губ., Росія - 1967, Москва),* балетмайстер і соліст Харківської *(1927-31, 1946-56) та Київ. опер (1932-34).*

Литвиненко Сергій (1899 - *1964, Нью-Йорк).*

Литвиненко-Вольгемут Марія *(1892 - 1966, Київ).*

Литвинов Іван (1907, *Суми - 1976, Київ).*

Литвинова (уроджена Бартош) Пелагія *(*хутір Теребень, Глухівський пов., Чернігівська губ. - † Землянка, Глухівський пов., Чернігівська губ.).*

Литвинович Спиридон *(*Дрищів, Бережанщина, Галичина - † Львів).*

Лишанський *(Лішанський)* Юрій, м. б. *Юхим* (1905, *Київ - 1982, Київ).*

Лівицька Марія (1879, *Бердичів, Київ. губ. - 1971, Йонкерс, Нью-Йорк Стейт).*

Лівицький Микола *(9.1.*1907, *Жмеринка, Вінницький пов., Полтавська губ. - 8.12.1989, Філядельфія, ЗДА).*

Ліковський (Likowski) Едвард *(*Вжесня, Польща - † Познань).*

Лілієкрона (Liliecrona) Ґустав (1623-*87).*

Ліницька Любов *(1865, Преображенське, Олександрівський пов., Катеринославська губ. -* 1924, *Київ).*

Ліницький Петро *(1839, Охтирка, Харківська губ. -* 1906, *Київ).*

Ліпецький Євсевій *(Євсебій)* (1889, *Вербівці бл. Заставни, Буковина - 1970, Байройт, Німеччина).*

Ліпінський (Lipiński) Кароль *(*Радзинь Підляський, Польща - † Урлів, Зборівський пов., Галичина).*

Лісняк Василь (1908, *Вербове, Пологівський пов., Запоріжжя - 1963).*

Лісовий (справжнє прізвище Свашенко) Петро *(1891, Дергачі, Харківщина - ?). Заарештований 25.4.1935 і засуджений на 5 р. ув'язнення. Відбував покарання на Біломорсько-Балтицькому каналі. Дальша доля й обставини смерти не відомі [УРЕ подає дату смерти 17.1.1943].*

Лісовська Зоя *(*Львів).*

Лісовський Гераклій *(*Усачи, Білорусь - † Полоцьк), світське ім'я Йосиф Одровуж-Лісовський.*

Лісовський Леонид *(*Петербурґ - † Харків).*

Лісовський Роберт (1893, *Олександрівське [тепер Запоріжжя] - 1982, Женева).*

Ліст (Liszt) Франц *(*Добор'ян [тепер Райдінґ], Угорщина - † Байройт, Німеччина).*

"Література в школі". *З березня 1963 виходить щомісячно п. н. "Укр. мова і література в школі".*

"Літопис Бойківщина", м. б. **"Літопис** ***Бойківщини"*.**

Ліфшиць Ілля (1917 - *1982, Москва), д. чл. АН УРСР (з 1967).*

Лічков Борис *(*Іркутськ).*

Ліщинський Іван *(1883-*1941).

Ліщинський Омелян (1913-*86?).*

Ллойд Джордж (Lloyd George) Давид *(*Манчестер - † Лланістамдві, Карнарвоншір, Англія).*

Лобай Данило *(1893, Ульвівок, Сокальський пов. - 1966, Торонто).*

Лобанова Лілія *(*Черкаси).*

Лобачевський Микола *(1792, Нижній Новгород, Росія -* 1856, *Казань).*

Лобисевич Опанас *(*Погар, Стародубський полк).*

Лобода Андрій *(*Свенцяни, Литва - † Київ).*

Лободич Роман (1893, *Сороки, Бучацький пов., Галичина - 1969, Філядельфія).*

Лободовський (Łobodowski) Юзеф (1909, *Пурвішки, Сувалщина - 1988, Мадрид).*

Лодій Петро *(*Збой - †Петербурґ).*

Лозинська Тіна, скреслити: заслана з чоловіком 1935 р.

Лозинський Йосип *(*Вірки бл. Перемишля - † Яворів, Галичина).*

Лозінський (Łoziński) Володислав *(*Опарі, Дрогобицький пов., Галичина - † Львів).*

Лозовий Василь *(*Рівне).*

Лозовський Олександер *(1900, Київ* - 1922, *Київ).*

Ломиковський Василь *(1777, Мелюшки бл. Хорола - бл. 1848).*

Ломинський Федір *(† Київ).*

Ломніцький (Łomnicki) Маріян *(*Баворів, Тернопільщина, Галичина - † Львів).*

Ломоурі Ніко *(*Арбо, Грузія - † Горі).*

Лончина Богдан (1917 - *1985, Детройт). Укр. переклади "Cantar de mio Cid" ("Пісня про мого Сіда", 1972), "La Chanson de Roland" ("Пісня про Роляндa", 1977).*

Лопатинська Людмила (1904, *Кузнецьк, тепер Пензенська обл. - 1984, Харків).*

Лопатинська Філомена *(*Чернівці).*

Лопатинський Дем'ян *(*Львів - † Ньюарк, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Лопатинський Лев (1842, *Долина* - 1922).

Лопатинський Лев (1868, *Львів* - 1914, *бл. Янова, Галичина).*

Лопатинський Фавст (1899, *Львів - 31.10.*1937, *Київ).*

Лопатинський Феофілакт, див. *Теофілакт* Лопатинський.

Лопатинський Юрій (1906, *Тернопіль, Галичина - 1982, Гантер, Нью-Йорк Стейт, ЗДА).*

Лопатинський Ярослав (1871, *Долина, Галичина* - 1936, *Гологірки, Золочівський пов., Галичина).*

Лопатинський Ярослав (1906, *Тбілісі, Грузія - 1981, Донецьке), д. чл. АН УРСР (з 1965).*

Лосенко Антін *(† Петербург).*

Лось Федір (1908, *Північщина, Городнянський пов., Чернігівська губ. - 1980, Київ).*

Лоський *(Лосський)* Володимир *(*Київ - † Москва).*

Лоський Ігор *(*Люблін, Польща - † Львів).*

Лоський Кость *(*Петербург).*

Лотоцька Олена (1894, *Любича Князє, Рава-Руський пов. - 1975, Олбані, Нью-Йорк Стейт).*

Лотоцька-Токаржевська Оксана *(† Лондон).*

Лотоцький Володимир *(1883, Щепанів, Бережанський пов.* - 1958, *Філядельфія).*

Лотоцький Олександер *(22.3.*1870, *Бронниця - 22.10.*1939, *Варшава).*

Лубенець Тимофій *(*Кролевець, Чернігівська губ.).*

Лубенський Петро *(*Коренєве, Курщина, Росія).*

Луговий (псевд. Овруцького-Швабе) Олександер *(† Чісголм, Альберта).*

Луговцов Максим *(*Юзівка [тепер Донецьке] - † Київ).*

Лужницький Григорій (1903, *Львів - 1990, Філядельфія).*

Лужницький Леонид *(*Сороцько, Скалатський пов., Галичина).*

Лукасевич Євмен *(*Біла, Чортківський пов. - † Варшава).*

Лукашевич Андрій (1883-*1943, Варшава). Стаття "Укр. еміґрація в Польщі" (ж. "Трибуна України", ч. 1, 1923).*

Лукашевич Антін *(*Бабин, Буковина - † Чернівці).*

Лукашевич Василь *(*Переяславщина - † Бориспіль).*

Лукашевич Платон *(1806, Березань, Переяславський пов., Київ. губ. - 1887, там же).*

Лукашов Іван (1901, *Опішня, Зіньківський пов. - 1970, Харків).*

Луківське озеро *(озеро Луки)* *(II-5).*

Лукіянович Денис (1873, *Городниця, Гусятинський пов., Галичина - 1965, Львів).*

Лукомський Володислав *(Владислав) (*Калуга, Росія - † Москва).*

Лукомський Степан *(Стефан) (*Умань, Брацлавське Воєводство).*

Лукомський Юрій *(Георгій)* (1884, *Калуга, Росія* - 1928 *[за АЕУ 1952, півд. Франція]).*

Луначарський Анатолій *(†Ментон, Франція).* Деякі п'єси Л. *були* в репертуарі укр. театрів.

Лупул Василь *(**Лупу** Васіле) (1593?* - 1661, *Істамбул).*

Лупулівна *(Лупу)* Роксана (Розанда, *Руксандра).*

Лур'є Олександер (1868 - 1954, *Київ).*

Лур'є Олександер (1897, *Климовичі, Могилівська губ., Білорусь* - 1958, *Київ).*

Лутугін Леонид *(*Петербург - † Кольчугіно, Томська губ., Росія).*

Луценко Павло *(*Красний Кут - † Харків).*

Луцик Степан *(*Львів - †Сент Пол, Міннесота).*

Луців Лука (1895, *Грушова, Дрогобицький пов., Галичина - 1984, Філядельфія), псевд. Л. Граничка.*

Луців Юрій *(*Львів). З 1960 викладач Львівської консерваторії.*

Луцкевич Марко *(1882, Ковель, Волинська губ.* - 1934).

Луцьке, Луцьк (III-6). Вперше Л. згадується в *Іпатіївському* літописі під *1085.*

Луцький Мирон *(*Лука, Самбірський пов., Галичина).*

Луцький Остап *(*Лука, Самбірський пов., Галичина).*

Луцький Юрій *(Luckyj George) (*Янчин, Перемишлянський пов.), д. чл. НТШ і УВАН. Співред. 2-томної "Ukraine: A Concise Encyclopaedia" і т. 1 "Encyclopedia of Ukraine".*

Лучаковський Богдан (1900, *Станиславівський пов. - 1971, Еспанія), з 1951* у ЗДА.

Лучаковський Володимир *(*Довжанка, Тернопільський пов., Галичина - † Тернопіль).*

Лучаковський Константин ***(Лучаківський** Костянтин) (*Явче, Бережанщина, Галичина - † Львів).*

Лучицька Катерина (1889 - *1971, Київ).*

Лучицький Борис (1906, *станиця Усть-Медведицька, Донщина - 1966, Чернігів).*

Лучицький Володимир *(*Київ - † Київ).*

Лучицький Іван *(14.6.*1845, *Кам'янець Подільський, Подільська губ. - 22.8.*1918, *Київ).*

Лучишин Іван (1895, *Грушатичі - 1984, Цюріх, Швайцарія).*

Лучкай *(справжнє прізвище* Поп) Михайло *(*Великі Лучки, Закарпаття - † Ужгород).*

Лучкович Михайло (1892, *Шамокін, Пенсільванія, ЗДА - 1973, Едмонтон, Канада).*

Лушпинський Олександер (1878-*1944),* "Дерев'яні церкви Галичини XVI-*XVIII* ст." (1920). *Запроєктував у Львові будинок Т-ва "Дністер" (1905), бурсу Укр. Пед. Т-ва у Львові (1908), будинок Муз. Т-ва ім. М. Лисенка (1914-16).*

Любавський Матвій *(*Великі Можари, Рязанська губ., Росія - † Уфа, Башкирія).*

Любарський Семен *(† Скригічин, Грубешівський пов., Холмщина).*

Любарт *(справжнє прізвище* Колишко) Варвара (1898 - *1967, Львів).*

Любименко Володимир *(*Вейделевка, Валуйський пов., Воронізька губ. - † Ленінград).*

Любимський Олександер (1907 - *1981, Харків).*

Любинецький Роман *(*Чесники, Рогатинський пов., Галичина - † Комаров бл. Плзня, Чехо-Словаччина).*

Любинський Микола (1891, *Стріхівці, Ново-Ушицький пов., Подільська губ.* - 193?*).*

Любич-Парахоняк Олександра (1892, *Станиславів, Галичина - 1977, Винники бл. Львова).*

Люблинський *(Люблінський)* Юліян *(*Люблинець бл. Новограда-Волинського - † Петербург). Справжнє прізвище Мотошнович.*

Любович Петро *(*Старий Збараж, Збаразький пов., Галичина - † Грималів, Скалатський пов., Галичина).*

Любомирський Григорій *(*Васильків, Київ. губ. - † Київ).*

Любченко Аркадій *(*Старий Животів, Уманський пов. - † Бад Кіссінген).*

Любленко Микола, м. б. ***Любченко*** Микола (псевд. Кость Котко) (1896-*1937). Обвинувачений у підготові "замаху на Постишева", 4.12.1934 заарештований і засуджений на 7 р. ув'язнення. Відбував покарання в різних таборах півночі, зокрема на Біломорсько-Балтицькому каналі. Розстріляний 25.11.1937.*

Любченко Панас *(14.1.*1897, *Кагарлик - 30.8.*1937, *Київ). Відмовившись їхати до Москви, 30.8.1937 Л. застрелив свою дружину і застрелився сам.*

Люб'язьке озеро, оз. *Люб'язь (ІІ-6), поблизу с. Люб'язь,* площа *5,19* км², *пересічна* глибина *2,1 м, максимальна - 3,8 м.*

Людкевич Станислав *(24.1.*1879 - *12.9.1979 [за УРЕ 10.9.1979], Львів). Симфонічні поеми "Не забудь юних днів" (1956), "Наше море" (1957), "Мойсей" (1962), "Чакона" (1964).* Дод. до Літератури: *Павлишин С. Станіслав Людкевич. К. 1974; Творчість С. Людкевича. К. 1979.*

Люлька Архип (1908, *Саварка, Канівський пов. - 1984, Москва).*

Люткович-Телиця (або *Домжив-Люткович-Телиця, Домжив-Люткевич-Телиця)* Павло *(бл. 1570, ймовірно Львівщина - 1634, Чорна бл. Рівного).*

Люценко Олександер *(1806* - 1884, *Петербург),* дир. Керчинського *археологічного* музею *(1853-78).*

Лябіовеляризація, у 13 р. зг., з.: å, як å̃, м. б.: *а, як å.*

Лям (Lam) Ян *(*Станиславів, Галичина - † Львів). З 1866 жив у Львові.*

Лянге Микола *(*Петербург - † Одеса).*

Лянжерон *(Ланжерон)* Олександер (Louis-Alexandre *Andrault).*

Ляпицький *(Ляневич)* Олександер. *Бл. 1714 виконав портрети М. і А. Красовських.*

Ляпунов Борис *(*Болобоново, Курмиський пов., Сімбірська губ., Росія - † Борове, Акмолінська обл., Казахстан). Посмертно опубліковано "Древнейшие взаимные связи языков русского и украинского и некоторые выводы о времени их возникновения как отдельных лингвистических групп" (1968).*

Ляпунов Олександер *(*Ярославль, Росія - † Одеса).*

Ляпунов Сергій *(*Ярославль, Росія - † Париж).*

Ляскоронський Василь *(*Золотоноша - † Київ). Некролог і список праць Л. виготовила К. Мельник-Антонович (ЗІФВ УАН, кн. 24, 1929).*

Ляскоронський Сильвестр *(† Київ).*

Лятишевський Іван *(*Богородчани, Станиславівський пов., Галичина).*

Лятошинський Борис *(3.1.*1895 - *15. 4.1968, Київ).*

Лятуринська Оксана (1902, *Катербург, Крем'янецький пов. - 1970, Мінеаполіс).*

Ляхоцький *(псевд.* Кузьма) Антін *(† Льозанна, Швайцарія).*

Ляшенко Василь (1902, *Носівка, Ніженський пов. - 1975, Київ).*

Ляшенко Лука *(бл. 1894 - ?).*

Лященко Петро *(22.10.*1876, *Саратов, Росія - 24.7.*1955, *Москва).*

М

Магадин Трохим *(Трихон) (бл. 1801 - після 1876).*

Магазинер Яків *(† Київ).*

Магалевський Юрій *(† Львів).*

Магар Володимир (1900, *Кальниболота, Єлисаветградщина - 1965, Запоріжжя).*

Магомет Йосип (1880, *Корнин - 1973, Сквира, Київ. обл.).*

Маґаляс Семен (1885, *Винники, Львівський пов., Галичина - 1978, Ньюарк, Нью-Джерзі).*

Маґура Сильвестер *(1897, Гусине, Люблінська губ. - 1937, в Ґулаґ-у).*

Маєр (Majer) Юзеф (1808, *Краків - 1899, Краків).*

Мазепа Галина *(*1910, Петербург).*

Мазепа Іван (20.3.1639 - 21/22.9. ст. ст. *[2.10.]* 1709).

Мазепа Ісаак *(16.8.*1884, *Костобобрів, Новгород-Сіверський пов., Чернігівська губ. - 18.3.*1952, *Авґсбурґ, Німеччина).*

Мазепа Марина *(*Білоцерківщина).*

Мазлах Сергій *(1878, Іванівка, тепер Антрацитівський р-н, Луганська обл. - 1937, Москва).*

Мазон (Mazon) Андре (1881, *Париж - 1967, Париж).*

Мазуренко Василь *(*Півн.-Кавказький край). Засуджений у справі "Укр. Нац. Центру".*

Мазуренко Галя *(*Петербург).*

Мазуренко Юрій (1885, *Криворіжжя, Міллерівський пов., Донщина - 1937, Соловки). Засуджений на кару смерти 9.10.1937, розстріляний 3.11. того ж р.*

Мазуркевич Михайло (Mike Mazurki) (1909 - *1990, Ґлендейл, Каліфорнія).*

Майборода Платон (1918, *хутір Пелехівщина - 1989, Київ).*

Майборода Юрій *(Георгій)* (1913, *хутір Пелехівщина, Кременчуцький пов., Полтавська губ. - 1992, Київ).*

Майков Аполлон *(*Москва - † Петербург).*

Майстренко Іван (1899, *Опішня, Зіньківський пов. - 1984, Мюнхен).*

Майстренко Яків (1903, *Опішня, Полтавщина - 1987). 1949 був заарештований і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах; достроково звільнений і реабілітований 1955.*

Майський (справжнє прізвище Булгаков) Михайло (1889, *Грайворон, Курська обл. - 1960, Харків). З поч. 1930-их рр. відійшов від літератури й працював на виробництві.*

Майфет Григорій (1903, *Ромен [Ромни], Полтавська губ. - 1975, Печора, Комі АССР). Заарештований 5.12.1934 і засуджений на 10 р. заслання. Відбував покарання спочатку на Білому м. (до 1939), потім на Воркуті. Після звільнення (1946) жив на поселенні на Печорі, а 1950 був знову заарештований і засуджений на заслання до Комі. Імовірно після реабілітації і короткочасного перебування в Полтаві (1955) повернувся на попереднє місце заслання на Печорі й там поповнив самогубство.*

Мак Ольга *(*Кам'янець Подільський, Подільська губ.). Справжнє прізвище Гец, уроджена Петрова. З 1947 у Бразілії, з 1970 у Торонто (Канада).*

Макар Степан *(*Бушковичі - † Клівленд, Огайо).*

Макаревич Михайло (1901 - *1987, Київ).*

Макаренко Андрій *(1886, Гадяче -* 1963, *Юстон, Техсас).*

Макаренко Антін *(Антон) († Москва).*

Макаренко Іван (1884, *Кубань -* 1945, *Прага).*

Макаренко Микола (1877, *Москалівка - 1938, Новосибірська обл.). Був розстріляний НКВД 4.1.1938.*

Макаренко Микола *(*1912, Київ),* актор і режисер.

Макаренко Петро (1888, *станиця Новощербинівка, Кубань - 1970, Каракас, Венесуеля).*

Макарій II *(*Москва).*

Макарій III, патріярх антіохійський *(1647-72).*

Макарій Булгаков *(Булґаков) (*Сурков бл. Курську - † Черкізов бл. Москви).*

Макаровський Михайло *(† Гадяче, Полтавська губ.).*

Макарушка Євгенія (1880, *Львів - 1977, Нью-Йорк).*

Макарушка Любомир (1899, *Сівка Войнилівська, Калуський пов., Галичина - 1986, Бад Ґодесберґ, Німеччина).*

Макарушка Остап *(† Львів).*

Макарченко Олександер (1903, *Маріюпіль, Катеринославська губ. - 1979, Київ).*

Маківка Степан *(1889, Кодень, Томашівський пов., Люблінська губ. - 1966).*

Маківчук Федір (1912, *Кордишівка - 1988, Київ).*

Мако Сергій *(1885, бл. Томську, Сибір - 1953, Ніцца, Франція).*

Маков Костянтин *(*Вороніж - † Київ).*

Маковей Осип *(23.8.*1867 - *21.8.* 1925).

Маковський Володимир (1846, *Москва* - 1920, *Петроград).*

Маковський Володимир (1870, *Єйське, Ростовщина* - 1941, *Харків).*

Маковський Костянтин *(*Москва - † Петроград).*

Макогон Дмитро *(*Хоростків - † Івано-Франківське).*

Макогон Іван *(*Грушуваха, Ізюмський пов., Харківська губ.). Скульптура "Нар. месники" (1947), надгробок М. Бажану (1984).*

Максименко Микола *(*Бацмани - † Харків).*

Максименко Федір (1897, *Біленьке - 1983, Львів).*

Максимов Олекса (1899 - *1965, Львів).*

Максимович Андрій *(† Ялта, Крим).*

Максимович Антін *(1881 - ?).*

Максимович Іван (1679 - 1745, *Київ).*

Максимович Ігнатій *(† Чернігів).*

Максимович Карло (справжнє прізвище *Саврич) (1892, Кукільники, Рогатинський пов. - 1937).*

Максимович Манасія *(† Київ),* вчителем нім. і *гебрейської* мов.

Максимович Микола *(† Київ).*

Максимович Михайло *(15.9.*1804 - *22.11.*1873).

Максимович Юрій *(Георгій)* (1877 - *?).*

Максимович-Амбодик (*Амбодик-Максимович*) Нестор *(*Веприк - † імовірно Петербурґ).*

Максимонько Леонтій (1893, *Ценяве - 1965, Торонто).*

Максимчук Іван (1888-*1966).*

Максимчук Юліян Юрій (1890 - *1980, Чікаґо).*

Макух Іван *(*Дорожів, Самбірський пов., Галичина).*

Макушенко (Макуха-Макушенко) Іван *(*Лисянка - † Київ).*

Маланчук Володимир (1904 - *1990, Саскатун, Канада).*

Маланюк Євген *(20.1.*1907 - *16.2. 1968, Нью-Йорк).*

Малахов Петро *(† Чернігів).*

Малашевич Іван *(? - бл. 1737). Помер під час коз. походу на Очаків.*

Малашкін Леонид *(*бл. Рязані - † Москва), рос.* композитор і педагог.

Малинка Олександер (1865, *Мрин, Ніженський пов. - 1941, Київ).*

Малиновський Йоаникій (1868-*1932).*

Малиновський Олександер *(*Жуків, Золочівський пов., Галичина - † Брадфорд, Англія).*

Малиновський Родіон (1898 - *1967, Москва).*

Малицька Константина *(*Кропивник, Калуський пов., Галичина - † Львів).*

Малицький Олександер *(*Москва).*

Малицький Федір (1900, *Долгобичів, Холмщина - 1988). Заарештований 26.2.1933 і засуджений на 3 р. ув'язнення в концтаборах. Після звільнення 1935 щойно 1959 був реабілітований і повернувся до літ. праці, видав кілька зб. поезій "Згори над смереками" (1966), "Обжинки" (1979), кн. пісень "На крилах пісні" (1985), поеми про Ю. Дрогобича і Г. Сковороду, кн. прози "Дороги життя" (1975), "Тих днів не забути" (1986).*

Малишевський Іван *(*Білорусь - † Київ).*

Малишко Андрій *(15.11.*1912 - *17.2. 1970, Київ).*

Малиш-Федорець Марія *(*Ніжен, Чернігівська губ. - † Мельбурн).*

Малієва-Тагаєва Ганна (1894 - *1976, Нью-Йорк).*

Маловічко Іван *(1909, Верещаки, Лисянський пов., Черкащина - 1937, Київ). Заарештований 21.9.1937 за обвинуваченням у приналежності до "укр. націоналістичної орг-ції" і 26. 11. того ж р. розстріляний.*

Малюца Антін (1908, *Токи - 1970, Нью-Йорк).*

Малюшкевич Костянтин (1890, *Жилинці, Заславський пов. - 1937?). Загинув в ув'язненні, за ін. даними жив у Києві до 1941, коли був удруге заарештований і розстріляний більшевиками у київ. тюрмі.*

Мальований Володимир *(† Томськ, Сибір).*

Мальцев Михайло *(*Вологда, Росія - † Харків).*

Мальцев Олександер *(*Тотемський пов., Вологодська губ., Росія - † Полтава).*

Мальчевський (Malczewski) Антоні *(*Княгинине бл. Дубного, Волинь - † Варшава).*

Мамін-Сибіряк Дмитро *(*Єкатеринбурзька губ., Урал - † Петербурґ).*

Мамонтов Яків *(4.11.*1888, *хутір Стрілиця - 31.1.* 1940, *Харків).*

Манайло Федір (1910, *Іванівці бл. Мукачева, Закарпаття - 1978, Ужгород).*

Манастирський Антін (1878, *Завалів, Підгаєцький пов. - 1969, Львів).*

Манастирський Витовт *(Вітольд)* (*1915, *Львів).*

Манастирський Олександер *(† Чернівці).*

Мандзюк Микола (1902, *Кривче, Борщівський пов., Галичина - 1969, Вінніпеґ).*

Мандичевський Євсевій *(*Молодія, Чернівецький пов. - † Відень).*

Мандрика Микита (1886, *Київ - 1979, Вінніпеґ).*

Маневич Абрам *(*Мстиславль - † Нью-Йорк).*

Манжура Іван (псевд. Іван Калічка) *(1.11.*1851 - *15.5.*1893, *Катеринослав).*

Манізер Матвій (1891 - *1966, Москва).*

Мануїльський Дмитро *(*Святець - † Київ).*

Маньківський Борис *(† Київ).*

Манько Григорій (1885 - *?).*

Манько Леонид *(*Полтава - † Єлисаветград).*

Марґолін Арнольд *(*Київ - † Вашінґтон).*

Марґулян Арнольд *(1879, Київ - 1950, Свердловськ, Росія).*

Маренков Олекса *(1886, Орел, Росія* - 1942, *Київ).*

Марзєєв Олександер *(*Нижній Новгород, Росія - † Київ).*

Маринич Григорій *(*Гупалівка - † Дніпропетровське).*

Марітчак Олександер (1887, *Стрий, Галичина - 1981, Детройт, Мічіґан).*

Марія Терезія *(*Відень - † Відень).*

Маркевич Григорій *(1849, Вороньки, Лохвицький пов., Полтавщина -* 1923).

Маркевич Йосафат Іван *(*бл. Канчуги, Переворський пов., Галичина).*

Маркевич Микола *(7.2.*1804, *Дунаєць, Глухівський пов., Чернігівська губ. - 21.6.*1860, *Турівка, Прилуцький пов., Полтавська губ.), з 1830 жив у Турівці.*

Маркевич Олексій *(*Смош - † Одеса).*

Маркелов Григорій *(*Перм, Росія - † Одеса).*

Марков Йосип *(*Грушова, Самбірщина, Галичина - † Львів).*

Маркович Андрій (бл. 1674, *Прилука [Прилуки]* - 1747, *Погарщина, Роменська сотня, Лубенський полк).*

Маркович (до 1888 - Маркевич) Андрій *(*Полтава - † Петербурґ).*

Маркович (літ. псевд. Оленін) Дмитро *(1848, Полтава* - 1920, *Вінниця, Подільська губ.).*

Маркович Олександер *(*Сваркове, Глухівський пов., Новгородсіверське намісництво).*

Маркович Яків (1696, *Прилука [Прилуки]* - 1770, *Сваркове, Глухівська сотня, Ніженський полк).*

Маркович Яків (1776, *Пирятинська сотня, Лубенський полк* - 1804).

Марковський Євген (1893, *Папужинці, Уманський пов., Київ. губ. - ?).*

Марковський Михайло *(*Ксаверівка, Васильківський пов. - † Київ).*

Маркусь Василь *(*Бедевля, Мармароський пов., Закарпаття).*

Маркуш Олександер (1891, *Хуст, Закарпаття - 1971, Хуст).*

МАРС, [Б. Антоненко-Давидович] ... *1956* реабілітований, *але далі переслідуваний до кін. життя (1984).*

Мартель *(Martel)* Антуан *(*Бом-ле-Дам, Франція - † Безансон, Франція).*

Мартель (Martel) Рене (1893, *Бом-ле-Дам, Франція - 1976, Париж).*

Мартиненко Олександер (1895 - *1983, Міннеаполіс).*

Мартинець Володимир *(*Львів - † Вінніпеґ).*

Мартинець Гнат (1882, *Калуш, Галичина - 1968, Мюнхен).*

Мартинець Йосип (1903, *Львів - 1989, Курітіба, Бразілія).*

Мартинець Михайло *(*Бойківщина - † бл. Надвірної, Галичина).*

Мартинович Порфирій *(*Костянтинівка - † Красноград, Харківська обл.).*

Мартич Юхим (1910 - *1981, Київ). Справжнє прізвище й ім'я Фінкельштейн Мордух.*

Мартович Лесь *(*Торговиця - † Погарисько, Рава-Руський пов., Галичина).*

Мартос Борис *(1.6.*1879, *Городище, Кременчуцький пов., Полтавська губ. - 19.9.1977, Юніон, Нью-Джерзі).*

Мартос Іван *(бл. 1752-54, Ічня -* 1835, *Петербурґ).*

Марфієвич Микола (1898, *Іспас - 1967, Київ).*

Марцінковський (Marcinkowski) Антін *(*Мостище - † Київ).*

Марченко Андрій *(*Волинь - † Львів).*

Марченко Василь (1900 - *1953, Канада).*

Марченко Іван (1892, *Парічі, Менська губ., Білорусь - 1968, Дербі, Англія).*

Марченко Михайло (1902, *Гатне - 1983, Київ).*

Маршинський Аполінарій *(† Прага).*

Мар'яненко (справжнє прізвище Петлішенко) Іван *(† Харків).*

Масальський Володимир *(1896, Київ - 1979, Київ).*

Масарик Тома *(Томаш)* Ґарріґ *(7.3.*1850, *Годонін, Моравія - 14.9.*1937, *Лані бл. Праги, Чехо-Словаччина).*

Масенко Терень (1903, *Глодоси - 1970, Київ).*

Маслов (справжнє прізвище Маслій) Василь *(† Москва).*

Маслов Василь *(1885, Ічня* - 1959, *Київ).*

Маслов Сергій *(28.11.*1880, *Ічня - 11.1.*1957, *Київ).*

Маслович Василь *(† Петербурґ).*

Масловський Опанас *(1739, Церковище бл. Козельця, Чернігівський полк* - 1804, *Київ).*

Маслюков Олекса *(† Київ).*

Маслюченко-Губенко Варвара *(1902 - 1983, Київ).*

Масляк (псевд. Залуквич) Володимир *(*Сернки Середні, Рогатинщина, Галичина - † Львів).*

Масляк Степан *(† Львів).*

Маслянинів ***(Маслянинов)*** Віктор *(*Кам'янець Подільський - † Київ).*

Масоха Петро (1904, *Плюваки - 1991, Київ).*

Масюк Каленик *(† Дибинці).*

Масютин (родове прізвище Масюта-Сорока) Василь *(29.1.*1884, *Рига, Латвія - 15.12.*1955).

Матвєєв Артамон *(*Москва - † Москва).*

Матвєєв Олександер *(*Орловщина, Росія - † Київ).*

Матвій з Мєхова (поль. Maciej z Miechowa, Miechowita),*"Tractatus* de duabus Sarmatiis ...".

Мате Василь *(*бл. Вержболова, Литва - † Петроград).*

Матезонський Костянтин *(† Закарпаття).*

Матіїв-Мельник Микола *(*Яблонів - † Нью-Гейвен, Коннектікат, ЗДА).*

Маткович Михайло, м. б. *Микола (*1900).*

Матушевська Віра (1874, *Харків - 1944, Темніковський, Мордовська АССР).*

Матушевський Борис (1907 - *1977, Київ),* з.: на Україну не повернувся, м. б.: *служив в сов. армії (1943-45), згодом повернувся до Києва, де працював на гідрометеорологічній станції.*

Матчак Михайло *(*Воля Якубова, Дрогобицький пов., Галичина).*

Матюк Віктор *(*Тудорковичі, Жовківська округа, Галичина - † Карів, Рава-Руський пов., Галичина).*

Матюшенко Борис, ред. ж. "Укр. Мед. *Вісник" (1923*-25).

Матюшенко Опанас *(1879, Дергачі, Харківщина* - 1907, *Севастопіль).*

Махів Григорій *(23.8.1887 - 22.8.* 1952, *Бермінґем, Мічіґан).*

Махно і **Махнівщина,** Нестор Махно *(1889*-1934).

Маценко Павло (1897, *Кириківка, Охтирський пов. - 1991, Вінніпеґ).*

Мацинський Іван (1922, *Межилаборці, Пряшівщина - 1987, Пряшів).*

Мацієвич Кость *(18.5.1874 - 2.4.* 1942, *Подєбради, Чехо-Словаччина).*

Мацієвська *(прізвище за чоловіком* Моренець) Лідія *(*Кашперівка, Таращанський пов., Київ. губ. - † Одеса).*

Мацкевич Володимир *(*Привільне, Таврійська губ.).*

Мацков Федір (1897, *Острогозьке, Воронізька губ. - 1977, Харків).*

Мацон Юрій, м. б. *Юлій (*Рига, Латвія - † Київ).*

Мацуревич Іполіт *(*Глуськ, Бобруйський пов., Менська губ.).*

Мацюк Любомир (1916-*1991).*

Мачтет Григорій *(*Луцьке - † Ялта).*

Мачук Юрій (1900 - *1982, Чікаґо).*

Машкевич (Maszkiewicz, Maskiewicz) Богуслав Казімір *(бл. 1625-1683).*

"Маяк", популярний ілюстрований тижневик, виходив у Києві *(січень 1913 - липень 1914). Вийшло 78 чч.*

Маяк Йосип *(1882, Підліснівка, Сумський пов., Харківська губ. - 1974, Київ), у 1928-30 рр.* у Харківському Червонозаводському Театрі.

Маяковський Володимир *(*Багдаді бл. Кутаїсі - † Москва).*

Мегединюк Марко *(† Річка).*

Мегик Петро (1899, *Вашківці - 1992, Філядельфія). Ред. мист. журн. "Нотатки з Мистецтва" (1963-90), що виходив у Філядельфії.*

Меґас Осип *(1882, Галичина* - 1955, *Едмонтон).*

Медведєв Євген, м. б. *Єфим (Юхим) (1886, Бахмут, Катеринославська губ. - 1938, Харків). У 1918 перейшов до боротьбістів і разом з ними до КП(б)У. Арештований 1938 за "контррев. діяльність"; того ж р. розстріляний.*

Медведєв Федір *(*1912, Семеновка, Богучарський пов., Воронізька губ.).*

Медведєва Ніна (1899 - *1969, Київ).*

Медведський *(Niedźwiedski)* Юліян *(† Львів).*

Меженко (справжнє прізвище Іванов-Меженко) Юрій (1892 - *1969, Київ).*

Межлаук Валерій *(† Москва).*

Межов Володимир *(*Саратов, Росія - † Петербурґ).*

Мей Лев *(*Москва - † Петербурґ).*

Меленевський Маріян (1878, *Федюківка - ?).*

Меленський Андрій *(† Київ).*

Мелетій Піґас *(Мелетіюс Пеґас) (1549, Крета* - 1601, *Олександрія, Єгипет).*

Мелешко Фотій (1889, *Глодоси - 1970, Нью-Йорк).*

Меліхов Юрій *(Георгій)* (1908 - *1985, Київ).*

Меллер Вадим *(26.4.*1884, *Петербурґ - 4.5.*1962, *Київ).*

Мельгунов Сергій *(1880*-1956).

Мельник Андрій (1888, *Стрятин, Рогатинський пов., Галичина - 1967, Філядельфія, ЗДА).* Новий текст: *кат. свящ. у Галичині (1919-44), Австрії (1945-46), Німеччині (1947-50) і Філядельфії (з 1951); гром. і осв. діяч, автор монографій про Зарваницю (1925), про культ Божої Матері на укр. землях; низка рел.-популярних книжок ("Чуда в Люрді і в Україні", 1956).*

Василь Лімниченко - це псевд. Василя Мельника (див. нижче).

Мельник Андрій *(12.12.*1890 - *1.11.* 1964, *Кельн, Німеччина; похований у Люксембурзі).*

Мельник Василь *(1899, Небилів, Калуський пов., Галичина - 1949, Мюнхен), кат. свящ., поет (псевд. Василь Лімниченко) і гром.-суспільний діяч. По закінченні богословських студій у Львові 1923 висвячений, обслуговував парафії в Зарваниці (1923-26) і Зеленій (1927-44), з 1944 на еміґрації в Чехо-Словаччині і Мюнхені (1947-49). У 1920-их рр. належав до групи кат. письм. Логос і ж. "Поступ" (Львів). Зб. поезій на рел., патріотичні і бойківські теми.*

Мельник Микола (1875, *Довжанка, Тернопільський пов., Галичина - 1956, Львів).*

Мельник Сергій (1898 - *1968, Одеса).*

Мельников-Разведенков Микола *(*станиця Усть-Медведицька - †Харків).*

Мельниця-Подільська, с. м. т. на гал. Поділлі над *Дністром.*

Мельничук Олександер *(*1921, Писарівка, Балтський пов., Подільська губ.).*

Мельничук Юрій *(*Кам'янки Малі - † Львів).*

Мельніков Леонид (1906, *Дегтярьовка, Брянський пов., Орловська губ. - 1981, Москва).*

Меннінґ (Manning) Кляренс Авґуст (1893, *Нью-Йорк - 1972, Плезентвіл, Нью-Йорк Стейт).*

Менцінський Модест *(1875*-1935).

Менчиц Володимир, м. б. ***Менчиць*** Володимир *(*Вчорайше, Київ. губ. - † Київ)*, в *Єлисаветграді, Херсоні й Миколаєві* мав книгарні.

Меншиков Олександер *(*Москва - † Берьозово, Тобольська губ.).*

Меретин Бернард *(† Львів).*

Меріме (Mérimée) Проспер *(*Париж - † Канн).*

Меркулов Іван (1897-*1981).*

Мертке Едуард *(*Рига, Латвія - † Кельн, Німеччина).*

Метюк Андрей (1898, *Теребін, Грубешівський пов. - 1985, Вінніпеґ). З 1975 митр. Вінніпеґу і первоієрарх Укр. Гр.-Правос. Церкви Канади.*

Мечников Ілля *(15.5.*1845 - *15.7.* 1916, *Париж).*

Мещерська (справжнє прізвище Пащенко) Ганна *(*Київ - † Одеса).*

Мешковський *(Мишківський)* Євген *(*Полтавська губ. - † Тернопіль, Галичина). Похований у Тернополі.*

Мигулін Олексій (1893 - *?).*

Мидловський Сидір *(Ісидор) (*Саджавка, Надвірнянський пов., Галичина - † Львів).*

Мизиненко Віктор *(1903-76).*

Мизін Олександер (1900 - *1986, Москва).*

Микешин Михайло *(1835, Платоново, Смоленська губ.* - 1896, *Петербурґ).*

Микитенко Іван *(6.9.*1897, *Рівне, Єлисаветградський пов. - 4. [чи 18.] 10.*1937), за єжовщини був розстріляний *(за ін. даними поповнив самогубство).*

Микитка Осип *(21.2.1878, Зеленів, Рогатинський пов., Галичина* - 1920), виданий ревкомом при Начальній Команді *ЧУГА.*

Микитчук Василь (1887, *Прикмище, Коломийський пов., Галичина - 1986, Торонто).*

Микитюк Дмитро (1899, *Раківчик - 1983, Вінніпеґ),* "Укр. Галицька Армія" *(I-IV, 1958-68).*

Микиша Михайло (1885 - *1971, Київ),* у Харківській опері *(1931-42).*

Микиша Тарас *(*Приймівка, Лу-*

бенський пов. - † Буенос-Айрес, Аргентіна).

Миклашевський Іван *(*Білий Колодязь, Вовчанський пов. - † Харків).*

Миклашевський Йосип *(*Петербург - † Харків).*

Миклашевський Михайло (1640-ві рр. - 1706). Був забитий під час облоги шведами Несвіжу *(Білорусь).*

Миклашевський Михайло *(бл. 1756, Деменки* - 1847, *Понурівка).*

Миклашевський Олександер (1864, *Білий Колодязь, Вовчанський пов., Харківська губ. - 1911).*

Микола І *(*Царське Село - † Петербург).*

Микола II *(*Царське Село).*

Миколаєнко Ілько (1898 - *1961, Австралія).*

Миколаєнко (справжнє прізвище Здерківна) Юлія *(*Теребовля, Тернопільщина - † там же).*

Милий Дезидерій (1906 - *1971, Братіслава, Чехо-Словаччина).*

Милорадович Василь *(*Токарі, Лохвицький пов., Полтавська губ. - † Литвяки, Лубенський пов., Полтавська губ.).*

Милорадович Григорій *(*Чернігів - † Чернігів).*

Милорадович Єлисавета *(*Тростянець, Прилуцький пов., Полтавська губ.).*

Минаєв Кузьма *(*Мала Слободка, тепер Калузька обл., Росія - † Київ).*

Миник Теодор (1896, *Тершів - 1975, Скрентон, Пенсільванія).*

Минко Василь (1902, *Минківка, Валківський пов. - 1989, Київ). П'єси "На хуторі біля Диканьки" (1958), "Соловей у міліції" (1962), "Комедія з двома інфарктами" (1967), "Його величність - коровай" (1978).*

Мирний (справжнє прізвище Рудченко) Панас *(† Полтава).*

Мирович Іван Михайлович *(? - 1709).*

Мирон Дмитро, псевд. Орлик *(*Рай, Бережанський пов., Галичина - † Київ).*

Мирон Іван *(*Залуква, Галичина - † Дора, Галичина).*

Мироненко Василь *(1911, Оріхівка* - 1964, *Харків).*

Мирош Михайло (1893-*1976).*

Мисик Василь (1907, *Новопавлівка, Катеринославська губ. - 1983, Харків). 4.11.1934 заарештований, у процесі двадцяти вісьмох 13-15.12.1934 справа М. була передана на додаткове розслідування, а 19.7.1935 його засуджено на 5 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував на Соловках, вийшов на волю 1940. 1942-45 в нім. концтаборі як полонений сов. армії. Нові зб. поезій М. почали з'являтися щойно після реабілітації 1956: "Вибране" (1958), "Борозни" (1962), "Верховіття" (1963), "Чорнотроп" (1966), "Біля криниці" (1967), "Берег" (1972), "Планета" (1977), "Твори" (І-ІІ, 1983). Переклади з англ. і сх. мов.*

"Мистецтво", ілюстрований квартальник, виходив у Львові 1932-*36.*

"Мистецтво", єдиний в УССР двомісячний..., *виходив 1954-69. З 1970 виходять йому на зміну три журн.: "Образотворче мистецтво", "Музика" і "Укр. театр".*

Мистецтвознавство, стор. 1541, у 6 р. зн., м. б.: музей *В. Тарновського* у Чернігові. Стор. 1542, п. ш., у 10 р. зн., м. б.: Бутника-Сіверського *й теоретиків мистецтва І. Врону і В. Хмурого* та ін. Стор. 1543, п. ш., у 29 р. зг., м. б.: "Матеріяли з етнографії та мистецтвознавства" *(1954-63).* Табл., стор. 1548, під: друга чверть 17 в., м. б.: Фресковий портрет *Інокентія Манастирського* (і перенести до табл.: Доба барокко, з датою: кін. 17 ст.). Стор. 1549, під: 1702, м. б.: його ж портрет *боярина Шереметьєва.* Стор. 1550, під: 1780-і рр., м. б.: *П.* Рум'янцева-Задунайського.

Миськів Павло, світське ім'я Петро (1911, *Слободніца, Славонія, Австро-Угорщина - 1984, Рим).*

Митрак Олександер *(*Плоске, Закарпаття - † Росвигове бл. Мукачева, Закарпаття).*

Митюков (Митюк) Каленик *(*Київ - † Київ).*

Михаїл Хороший *(1885, Федорівка, Херсонська губ. - 1977, Торонто, Канада).*

Михайличенко Гнат *(*Студенок [тепер Миропілля] - † Київ). Повернення М. в літературу почалося щойно з кін. 1980-их рр.*

Михайло Всеволодович *(1179 -* 1246, *Сарай бл. Астрахані).*

Михайло Олелькович *(† Вільна).*

Михайло Федорович Романов *(1596, Москва -* 1645, *Москва).*

Михайлов Костянтин *(† Київ).*

Михайлов-Сидоров Михайло *(† Харків).*

Михайловський Володимир (1914, *Костянтиноград, Полтавська губ. - 1978, Львів).*

Михайловський Олександер *(† Подєбради, Чехо-Словаччина).*

Михайлюк Андрій *(1911, Германівка -* 1937, *Київ). Заарештований 11.9. 1937 за приналежність до "контррев. націоналістично-терористичної орг-ції", розстріляний у Києві 24.10. того ж р.*

Михалевич Михайло (1906 - *1984, Філядельфія).*

Михальчук Кость *(Костянтин) (2.1.1841, Зозулинці, Бердичівський пов., Київ. губ. - 20.4.*1914, *Київ).*

Михневич Осип *(*Локачі, Володимир-Волинський пов. - † Одеса).*

Мицик Іван *(*Синевідсько Вижнє, Стрийський пов., Галичина - † бл. Єзуполя, Станиславівський пов., Галичина).*

Мицюк Олександер *(*Новоолександрівка, Катеринославська губ. - † Прага).*

Мишецький Семен *(1716 - ?).*

Мишковський Тит *(*Перегримка, Сяніцька округа - † Львів).*

Мишуга Лука *(*Витків Новий, Радехівський пов. - † Нью-Йорк).*

Мищенко Федір (1848 - 1906, *Київ).*

Мігулін Олександер, з перекрученням правдивого прізвища й імени помилково повторене те саме гасло, що на стор. 1526: **Мигулін** Олексій.

Мізко Микола *(*Катеринослав - † Вороніж, Росія).*

Мізюн Григорій *(*Кривуші, Кременчуцький пов. - † Чернівці).*

Міклошіч (Miklosich) Франьо *(Франц) (*Радомерщак, Словенія - † Відень).*

Міллер Всеволод *(*Москва - † Петербурґ).*

Міллер Михайло (1883, *Міллерово, Каменський пов. - 1968, Мюнхен).*

Міллер Олександер *(*Міллерово, Каменський пов., Донщина).*

Мілонадіс Костянтин *(*бл. Кременчука, Полтавська обл.).*

Мілютенко Дмитро (1899 - *1966, Ташкент, Узбекістан; похований у Києві).*

Мілянич Атанас (1902 - *1987, Нью-Йорк).*

Мілях Олександер (1906, *Симферопіль, Таврійська губ. - 1985, Київ).*

Мініх Бурґгардт-Христоф (1683, *Ольденбурґ - 1767, Тарту).*

Мінх Григорій *(1836, Грязі -* 1896, *Київ).*

Міньківський Олександер (1900, *Сніжна, Сквирський пов. - 1979, Київ).*

Мірний Іван *(† Прага).*

Міртовський Микола *(*Саратов, Росія - † Львів).*

Мірчук Іван *(18.6.*1891 - *2.5.*1961).

Мітковіцер Петро *(1888-1942).*

Мітрінґа *(Мітринґа)* Іван *(*Бібрський пов., Галичина - † Вілія бл. Острога, Волинь).*

Міхневич Петро (1901 - *1993, Чернівці).*

Міхньов Анатолій (1909, *Радул - 1970, Київ).*

Міцкєвіч (Mickiewicz) Адам *(† Константинопіль).*

Мічурін Іван *(1700-*63).

Мішура Степан *(*Київ).*

Міщенко Михайло (1896 - *1974, Міннеаполіс).*

Мяковський Володимир *(18.7.*1888 *- 22.3.1972, Нью-Йорк).*

Млотковський Людвиг *(† Миколаїв, Херсонська губ.).*

Многогрішний Дем'ян *(бл. 1630, Короп, Чернігівщина - після 1701, Селенгинськ Старий, Забайкалля).*

Мова (псевд. Лиманський) Василь *(*бл. станиці Стародерев'янківської - † Катеринодар, Кубань).*

Мова (справжнє прізвище Петров) Денис *(† Одеса).*

Мовчан Василь (1903, *Немерож бл. Звенигородки, Київ. губ. - 1964, Київ).*

Мовчан Єгор (1898, *Велика Писарівка - 1968, Київ).*

Мовчанівський Сергій, м. б. ***Молчанівський*** Сергій (1901 - *1972, Лондон).*

Могила Петро (25.12.1596 *[за ін. даними 10.1.1597], Молдавія* - 1.*[11.]* 1.1647, *Київ).*

Могилянський Арсеній (світське ім'я Олексій) *(1704, Решетилівка* - 1770, *Київ).*

Могилянський Михайло (1873 - *1942, Красноярський край, Росія).*

Могильницький Антін *(*Підгірці бл. Калуша, Стрийщина, Галичина - похований у с. Яблінка, Надвірнянський пов., Галичина).*

Могильницький Роман *(1902-73).*

Модзалевський Вадим *(9.4.*1882 - *3.* *8.*1920, *Київ).*

Модилевський Яків (1883 - *1968, Київ).*

Мозалевський Іван (1890, *Вроцлав, тепер Польща - ?).*

Мозолевський Григорій *(1876-1938?).*

Мокрицький Аполлон *(*Пирятин, Полтавська губ. - † Москва).*

Мокрієв Юрій (1901, *Новомиргород - 1991).*

Моленцький (справжнє прізвище Найбок) Антін (1843 - *1874, Львів).*

Молотов (справжнє прізвище Скрябін) Вячеслав (1890, *Кукарка, Вятська губ., Росія - 1986, бл. Москви).*

Молчанівський Теодосій (1899, *Берестівці, Уманський пов., Київ. губ. - ?).*

Молчанов Порфірій *(† Одеса).*

Молчановський Нікандр *(Никандр) (*Лозувата, Балтський пов., Подільська губ. - † Київ).*

Молявко Григорій (1901, *Алтинівка - 1986, Київ).*

Мольнар Михайло *(*Велика Чингава [тепер Боржавське], Закарпаття),* у 2 р. зн., м. б.: Марією *Мундяк.*

Момот Іван (1905, *Валки, Харківська губ. - 1931, Харків).*

Мондок Іван *(1883, Руський Грабовець, Закарпаття - 1941).*

Моралевич Яків *(† Денвер, Колорадо).*

Моргилевський ***(Моргілевський)*** Іпполіт *(*Радовка, Оренбурзька губ., Росія - † Київ).*

Моргуліс Наум (1904, *Летичів - 1976, Київ).*

Моргун Олександер *(*Великий Перевіз - † Дорнштадт, Німеччина).*

Мордовець Данило *(19.12.*1830, *слобода Данилівка, тепер Волгоградська обл., Росія - 23.6.*1905, *Кисловодськ, Ставропільщина).*

Мороз (псевд. Костянтинович, Недоля) Данило *(*Сахнівка - † Тбілісі, Грузія).*

Мороз Захар *(*Немирів, Брацлавський пов., Подільська губ. - † Київ).*

Мороз Михайло (1904, *Пліхів - 1992, Статен Айленд, Нью-Йорк Стейт).*

Морозенко (Мрозовицький) Станислав, м. б. **Морозенко** *Нестор* (Мрозовицький *Станислав) (?, імовірно Спас, Белзьке воєводство* - 1649, *Збараж, Галичина).*

Морозова Анастасія *(1907, Сулін, тепер Ростовська обл., Росія - 1984, Запоріжжя).*

Морозовський Ной *(† Київ).*

Мосендз Леонид *(20.9.*1897 - *13.10.* 1948, *Бльоне, Швайцарія).*

Мосін Олександер *(*Шестірня, Херсонський пов. - † Київ).*

Москаленко Артем *(1901, Григорівка, Олександрівський пов., Катеринославська губ. - 1990, Одеса).*

Москаленко Кирило (1902, *Гришине, Бахмутський пов., Катеринославська губ. - 1985, Москва).*

Москаленко Надія *(*1928, Дніпропетровське).*

Москальов Митрофан *(*Єлець, тепер Липецька обл. - † Київ).*

Московченко Володимир (1909 - *1970, Донецьке).*

Мостович Микола (1915 - *1968, бл. Шелбівіл, Кентакі).*

Мох Олександер (1900, *Глиняни, Перемишлянський пов. - 1975, Торонто).*

Мочульський Василь *(*Стрюкове, Ананьївський пов., Херсонська губ. - † Одеса).*

Мочульський Михайло *(† Львів).*

Мочульський Теоктист *(† Курськ, Росія).*

Мошинський (Moszyński) Казімір *(*Варшава - † Краків).*

Мощенко Костянтин *(*Харківщина - † Дорнштадт, Німеччина).*

Мстислав Володимирович *(? - 1034 чи* 1036, *Чернігів).*

Мстислав I Великий Володимирович *(*Турів - † Київ).*

Мстислав Мстиславич Удатний *(перед 1175* - 1228, *Торчеське, Київщина).*

Мстислав Скрипник *(10.4.*1898 - *11. 6.1993, Ґрімсбі, Онтаріо, Канада). Обраний патріярхом 5-6.6.1990, інтронізований 18.11.1990 у Києві. Похований у Бавнд-Бруку (ЗДА).*

Мудрак Юліян *(19.3.*1893, *Скопів, Перемиський пов., Галичина - 19.3.* 1966, *Нью-Йорк).*

Мудрий Василь *(*Вікно, Скалатський пов., Галичина - † Нью-Йорк).*

Мудрик Андрій (1893, *Павлокома, Березівський пов., Галичина - 1969, Торонто).*

Музика Максим (1889, *Львів - 1972, Львів).*

Музика Ярослава *(1898, Залізці, Зборівський пов., Галичина - 1973, Львів).*

Музиченко Олександер *(*Станислав).*

Музичка Андрій (1886, *Добриводи, Збаразький пов. - 1966, Семипалатинськ, Казахстан),* був репресований і вивезений *до Казахстану, де викладав у Семипалатинському Пед. Ін-ті.*

Муравін Лев (1906 - *1974, Москва).*

Муравйов Володимир (1885 - *1963, Київ).*

Муравйов Михайло *(*Бурдоково, Костромська губ., Росія - † Сімбірськ).*

Муравйова Олена *(*Москва - † Київ).*

Муравйов-Апостол Іполіт *(*Петербурґ - † Ковалівка, Київщина).*

Муравйов-Апостол Матвій *(*Петербурґ - † Москва).*

Муравйов-Апостол Сергій *(*Петербурґ).*

Муравський Павло *(*Дмитрашківка, Ольгопільський пов., Подільська губ.).*

Муратов Ігор (1912 - *1973, Харків). Зб. поезій "Осінні сурми" (1964), "Каравани" (1966), "Розчахнута брама" (1967), "Мить і вічність" (1973), роман "У сорочці народжений" (1964). Твори у 4-х тт. (1982-83).*

Мурашко Микола (1891, *Святе* - 1949, *Нью-Брансвік, Нью-Джерзі).*

Мурашко Олександер *(7.9.1875 - 14.* 6.1919).

Мурзакевич Микола *(*Смоленськ - † Одеса).*

Мусійко Олександер (1903, *Мусійки бл. Решетилівки, Полтавщина - 1980, Одеса).*

Мусійчук Степан *(1896, Коршів* - 1952, *Янґставн, Огайо).*

Мусорґський Модест *(*Карево, Псковська губ., Росія - † Петербурґ).*

Мусянович Ярослав *(*Яворів, Галичина).*

Мухин *(Мухін)* Віктор (1914, *Зайцеве, Бахмутський пов., Катеринославська губ. - 1977, Луганське).*

Мухин Микола, на еміґрації під ім'ям Богдан *(1916, Зайцеве, Бахмутський пов., Катеринославська губ.* - 1962, *Філядельфія).*

Мухин Михайло (1894 - *1974, Альтан, Німеччина).*

Мухін Єфрем *(† Кольцово, Смоленщина, Росія).*

Мучник Леонид *(† Одеса).*

Мушкетик Юрій *(*Вертіївка),* гол. ред. журн. "Дніпро" *(1958-72). Гол. Спілки Письм. України від 1986, відо-*

грав активну ролю у відродженні укр. нац. культури. Сатиричний роман "Обвал" (1985), іст. роман "Яса" (1987).

Мюнстер (Münster) Себастіян, "Cosmographia *universalis"* (6 тт., 46 вид. - перше 1544, *Базель).*

Мякотін Венедикт *(*Ґатчіна, Петербурзький пов. - † Прага).*

Мясковський (Miaskowski) Войцех *(? - 1650).*

Н

Навроцький Василь (1897, *Дедне, Бобруйський пов., Білорусь - 1975, Харків).*

Навроцький Олександер *(*Антипівка, Золотоніський пов. - † Темір-Хан-Шура, Даґестан).*

Навроцький Осип (1890, *Голгочі - 1972, Вінніпеґ).*

Нагаєвський Ісидор (1908, *Полівці, Чортківський пов., Галичина - 1989, Парма, Огайо).*

Нагірний Василь *(1848, н. ст. -* 1921, *Львів).*

Нагірний Євген *(† Львів).*

Нагнибіда Микола (1911, *Попівка - 1985, Київ). Твори в 3-ох тт. (1981).*

Нагорний Олександер *(† Харків).*

Надененко Федір *(*Льґов, Курщина, Росія - † Київ).*

Надраґа Олександер *(1885, Бережани, Галичина -* 1962).

Назаревський Олександер (1887 - *1977, Київ). Праці про М. Гоголя (1910), про рос.-укр. літ. зв'язки (1963). Брав участь у підготові акад. видань творів М. Гоголя і Т. Шевченка.*

Назаренко Іван (1908, *Бірки, Хорольський пов. - 1985, Київ),* "Суспільно-політ., філос., *естетичні* та атеїстичні погляди Т. Г. Шевченка".

Назарко Іриней (1905, *Товстолуг, Тернопільський пов. - 1976, Оттава, Канада). Повернувся до Канади при кін. 1960-их рр.*

Назарук Осип *(31.8.*1883, *Нагірянка, Бучацький пов. - 31.3.*1940).

Наконечна Ганна (1896, *Плугів, Золочівський пов., Галичина - 1994, Мюнхен).*

Наконечний Микола *(1900, Новий Тагамлик, Полтавщина - 1981, Харків).*

Налєпінська-Бойчук *(Налепинська-Бойчук)* Софія *(1884, Лодзь, Польща - 1937). Розстріляна разом з чоловіком 13.7.1937.*

Наливайко Василь *(1887, Северинівка, Брацлавщина, Поділля -* 1938, *Прага).*

Наливайко Дем'ян *(1550-і рр., Гусятин, Галичина -* 1627, *Остріг, Волинь).*

Налисник Юліян *(*Красна, Коросненський пов., Галичина - † Нью-Йорк).*

Нанке Альойз *(бл. 1780 - 1835, Перемишль).*

Нарановнч Павло *(*Чаплїївка, Кролевецький пов. - † Царське Село бл. Петербурґу).*

Наранович Петро *(*Чаплїївка, Кролевецький пов. - † Харків).*

Нарбут Данило *(*Петроград).*

Нарбут Юрій *(Георгій) (9.3.*1886 - 23.5.1920, *Київ).*

Наріжний (Нарєжний) Василь *(*Устивиця, Миргородський пов., Полтавщина - † Петербурґ).*

Наріжний Симон (1898, *Сокілка, Кобеляцький пов., Полтавщина - 1983, Сідней).*

Натіїв *О.* (*?* - 1919).

Наукове Товариство ім. Шевченка, стор. 1711, л. ш., 2 абзац, у 1 р. зн., м. б.: *Д.* Гладилович.

Науменко Володимир *(† Київ).*

Науменко Костянтин (1905 - *1988, Харків).*

Наумович Іван *(*Кізлів, Золочівщина, Галичина).*

Нахабин ***(Нахабін)*** Володимир (1910, *Шарівка, Богодухівський пов. - 1967, Харків).*

"Наша Доля", видавала Н. Кобринська *в Стрию і* Львові.

"Наша Заградка", [місячник] виходив у Руському Керестурі 1937-*41.*

"Наша Кооперація", її орган "Наша Кооперація" *(гол. ред. П. Пожарський).*

"Наше Життя", холмсько-підляський *суспільно-екон. і культ.-політ.* тижневик, виходив у Холмі *1920 і 1922-28.*

Небера Володимир *(*Київ).*

Невицька (уроджена Бурик) Ірина *(*Збудська Бела, Земплинщина, Словаччина - † Пряшів).*

Невицький Омелян (1878 - *1939, Майнерзвіл, Пенсільванія).*

Неволін Костянтин *(*Орлов, Вятська губ., Росія - † Брук, Австрія).*

Неврлі ***(Неврлий)*** Микола *(Мікулаш) (*Ростов-на-Дону, Росія), д. чл. НТШ. Дисертації про творчість О. Олеся (1945) і про укр. сов. поезію 20-их рр. (1966). Видав (разом з О. Зілинським) чес. антологію укр. поезії (1951) та твори Т. Шевченка словацькою мовою (разом з М. Мольнаром, 2 тт., 1959, 1962). Упорядник і ред. творів: Є. Маланюка "Земна мадонна" (1991) і О. Ольжича "Цитаделя духа" (1991).*

Негребецький Іван *(†Ясениця Сільна, Дрогобиччина).*

Недбайло Петро (1907, *Новоновицьке, Суразький пов., Чернігівщина - 1974, Київ). "Введение в общую теорию государства и права" (1971).*

Недзведський Микола (1891 - *1977, Вашінґтон).*

Недзвідський Андрій (1908 - *1984, Одеса). Кн. нарисів "Лідія Мацієвська" (1958), "Василь Василько" (1960).*

Неділко Микола (1902, *Ющенівка, Сумський пов. - 1979, Ґлен Ков, Нью-Йорк Стейт).*

"Недѣля", "поучительно-господарска газета...", ред. М. Врабель *(псевд. І. Ґазда).*

"Неділя", тижневик дем. напряму..., виходив 1945-*52.*

Недільський Іван (1895, *Потік Золотий, Бучацький пов., Галичина - 1970, Нью-Йорк).*

Недільський Софрон *(† Бельська Бяла, Польща).*

Недоля Леонид (справжнє прізвище й ім'я Гончаренко Лукіян) *(*Цисарська Слобода, Черкаський пов. - † Черкаси).*

Недригайлов Віктор *(† Петроград).*

Нежданова Антоніна *(*Крива Балка - † Москва).*

Нейгауз Генріх (1888 - *1964, Москва).*

Нейман (Neyman) Чеслав *(1852 - 1906),* в поль. ж. *"Ateneum"* була надрукована розвідка Н.

Некрасов Зот (1908 - *1990, Дніпропетровське).*

Некрасов Ігнат *(бл. 1660 - 1737).*

Некрашевич Іван *(† Вишеньки).*

Неллі Володимир (1895 - *1980, Київ).*

Немирич Степан *(бл. 1626-1630 - 1684).*

Немирович Іван (1928 - *1986, Київ). Роман "На білому коні" (1979), повість "Син раба" (1986).*

Неміщаєве (III-10), м. б. ***Немішаєве.***

Ненадкевич Євген *(1882, Довгалівка, Дубенський пов.* - 1966, *Житомир).*

Ненадкевич Лідія *(† Покіпсі, Нью-Йорк Стейт, ЗДА). Після війни еміґрувала до ЗДА.*

Неровецький Олександер *(† Київ).*

Нерунович Інокентій *(*Київ - † Іркутськ, Сибір).*

Нестеренко Анатолій (1899, *Благодатне - 1975, Київ).*

Нестеренко Олексій *(*Пристань, тепер у складі Охтирки).*

Нестеров Павло (1903 - *1978, Харків).*

Нестор, преподобний *(бл. 1056* - бл. 1114).

Нестор Шараєвський *(Шараївський)* *(† Київ).*

Несторович Володимир (1895, *Львів - 1980, Детройт).*

Нестурх (Нештурха) Федір (1857, *Одеса - 1936, Одеса).*

Нефелін (справжнє прізвище Нагорський) Василь (1907, *Сваром'я - 1968, Остер, Чернігівська обл.). 1937 заарештований і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. 12.2.1944 був достроково звільнений як невиліковно хворий. Після другої світової війни вчителював у Острі, видав зб. оп. "Сулонські оповідання" (1959), "Золоте відерце" (1962), автобіографічну повість "Ранок його життя" (1960).*

Нехода Іван *(*Олексіївка, Богодухівський пов. - † Київ).*

Нечуй-Левицький Іван (25.*11*.1838 - 15.4.1918).

Нещадименко Ріта *(Рита,* Харитина) *(*Сердегівка - † Київ).*

Нивинський Антін (1890-*1945?).*

Нижанківська Меланія (1898, *Радівці, Буковина - 1973, Бложі, Бельгія).*

Нижанківська-Снігурович Дарія (1916 - *1980, Вінніпег).*

Нижанківський Амвросій (1873 - *1943, Коломия, Галичина).*

Нижанківський Богдан (1909, *Золочів - 1986, Детройт, Мічіган).*

Нижанківський Нестор, "Засумуй, трембіто" *(на слова* Р. Купчинського).

Нижанківський Олег *(*Відень).*

Нижанківський Омелян (1895 - *1973, Берн, Швайцарія).*

Нижанківський Остап *(1863, Дідушичі Малі, Стрийський пов.* - 1919, *бл. Стрия, Галичина).*

Никифор *(справжнє ім'я Епіфаній)* Дровняк *(1895* - 1968, *Фолюш бл. Ясла, Лемківщина; похований у Криниці).*

Никифоряк Сава (1886, *Рожневі Поля, Снятинський пов., Галичина - 1973, Нью-Йорк).*

Николишин Дмитро (1884, *Іванків, Борщівський пов. - 1943).*

Никольський *(Нікольський)* Олександер *(† Харків).*

Никон, прозваний Великим *(? - 1088, Київ).*

Никорович Сильвестр *(*Костинці, Вашківецький пов., Буковина).*

Никорович-Гідевич Олександра *(† Чернівці).*

Нитченко (псевд. Чуб) Дмитро *(*1906, Зіньків).*

Ничай Аполлон *(1846*-1918).

Ничипоренко Іван *(*Межигір'я, Київщина - † Київ).*

Ничка (уроджена Левицька) Наталія *(† Нью-Йорк).*

Ніканор Абрамович *(27.7.*1883, *Мізове - 21.3.1969, Карлсруе, Німеччина).*

Нікітін Володимир (1907, *Архангельськ, Росія - 1993).*

Ніковський Андрій. *Покарання відбував у Соловецькій в'язниці. 21.4. 1940 звільнений.*

Ніколаєв Анатолій (1896, *Тараща - 1972, Київ).*

Ніколаєв Лев *(† Харків).*

Нілус (справжнє прізвище Словецький) Петро (1869 - *1943, Париж).*

Німенко Андрій *(*Інгуло-Кам'янка, Зінов'ївська округа). Скульптурні твори: серія рельєфів "Оспівані Тарасом" (1964), пам'ятник Д. Ґурамішвілі в Миргороді (у співавторстві, 1969).*

Німці на Україні, стор. 1770, п. ш., у 18 р. зн., м. б.: *Володавському* (5 700 або 4,7%) пов.

Німчинов Кость *(Костянтин) (1899, Андріївка, Зміївський пов., Харківщина - ?).*

Нірод Федір *(*Петербург).*

Ніс Степан *(*Понори, Конотопський пов. - † Городня, Чернігівщина).*

Ніщинський Петро *(*Неменка, Липовецький пов., Вінничина).*

Новак Аполінарій *(1885, Серафинці, Городенківський пов. -* 1955, *Вінніпеґ).*

Новаківський Олекса *(14.3.*1872 - *29.8.*1935, *Львів).*

Новаченко Микола (1898, *Буринь, Путивельський пов. - 1966, Харків).*

Новик Катерина (1898 - *1984, Київ).*

Новинська Віра (1900 - *1982, Київ).*

Новицький Віктор *(*Двінськ [тепер Дауґавпілс], Латвія).*

Новицький Григорій *(? - бл. 1720-25 [за ін. даними після 1727]).*

Новицький Іван *(*Тараща - † Київ).*

Новицький Микола, офіцер *(1833-1906).*

Новицький Михайло *(† Київ).*

Новицький Олекса *(Олексій)* (1862, *Сімбірськ, Росія -* 1934, *Київ).*

Новицький Олекса (1914, *Пії, Канівський пов. - 1992, Київ). Зб. поезій "Україно сонячна моя" (1966), "Славлю мою Батьківщину" (1978), дослідження "Тарас Шевченко й Айра Олдрідж" (1966). Упорядник і ред. зб. перекладів з грузинської та ін. мов.*

Новицький Орест *(*Пилипи, Житомирський пов. - † Київ).*

Новицький Яків *(*Аули - † Запоріжжя).*

Новиченко Леонид *(*Русанівка, Гадяцький пов., Полтавщина). Д. чл. АН УРСР (з 1985). Кн. "Не ілюстрація - відкриття!" (1967), "Життя як діяння" (1974), "Укр. радянський роман" (1976), "Вічно новий реалізм" (1982). Вибрані праці у 2 тт. (1984).*

Новіцький Максиміліян, м. б. ***Новіцький-Сіла*** *(Nowicki-Sila)* Максиміліян *(1826, Яблонів бл. Коломиї, Галичина -* 1890, *Краків).*

Новосельський Марко (1900-*37).*

Новосівський Іван (1902, *Іспас, Вижницький пов., Буковина - 1988, Нью-Йорк).*

Нойбауер (Neubauer) Ернст Рудольф *(*Моравія - † Радівці, Буковина).*

Номис М. *(*Заріг, Лубенський пов. - † Лубні, Полтавщина).*

Нонешвілі Йосип (1918, *Карданахі, Гурджанський р-н, Грузія - 1980, Тбілісі).*

Норд (справжнє прізвище Левін) Бенедикт *(*Брусилів - † Москва).*

Норляндер Раїса (псевд. Млада Липовецька) *(1897 - ?).*

Носенко Олекса (1910, *Кірово, тепер Оріхівський р-н - 1980).*

Носко Петро (1885, *Бубнівщина - 1976, Київ).*

Нярaді Діонисій *(† Мрзло Поле, Бачка, Сербія).*

Нятко Поліна *(справжнє прізвище Омельченко) (*Карабачин).*

О

Обаль Петро (1900, *Ободівка - 1987, Стрий, Львівська обл.).*

Обідний Михайло *(† Мукачів, Закарпаття).*

Оболонський Олександер *(1825-*77).

Образцов Василь (1849 *[або 1851] -* 1920, *Київ).*

Обріст (Obrist) Йоган-Ґеорґ *(† Інсбрук, Австрія).*

Овнатанян Каро (1902, *Баку - 1970, Донецьке).*

Овруцька Марія (1895 - *1986, Київ).*

Овсянико-Куликовський Дмитро *(4.2.*1853 - *9.10.*1920, *Одеса).*

Овчаренко Василь (1889, *Ніжен, Чернігівська губ. - 1974, Маямі, Фльоріда).*

Овчаренко Василь (1899, *Драбівці, Золотоніський пов., Полтавська губ. - 1978, Дніпропетровське).*

Овчаренко Дмитро (1906, *Мерефа - 1976, Харків).*

Овчаренко Федір *(*хутір Василівщина), 1968-72* О. секретар ЦК КПУ.

Овчаров Григорій (1904, *Могилів - 1993, Київ).*

Овчинників ***(Овчинников)*** Василь *(1907, Кам'янське [тепер* Дніпродзержинське] - *1978, Київ). Серії картин "Між двома війнами" (1962-64), "Солдат" (1967), "Космос" (1962-77).*

Огієвський Анатолій *(† Київ).*

Огієвський Василь *(† Київ).*

Огієвський Володимир (1890, *Крапивна, Тульська губ., Росія - 1979, Київ).*

Огілевич Пахомій (1624, *Менськ, Білорусь - 1690).*

Оглоблин ***(Оглоблін)*** Дмитро (1905, *Перм, Росія - 1968, Донецьке).*

Оглоблин Олександер *(6.12.*1899 - *16.2.1992, Лудлов, Массачусетс).*

Огневий ***(Огнєвой)*** Костянтин *(*1926, Дніпропетровське). В 1955-73 соліст Київ. Театру Опери та Балету, 1973-78 - Київ. філармонії.*

Огоновський Володимир (1895 - *1970, Львів).*

Огоновський Іларій *(*Чагрів, Рогатинщина, Галичина - † Львів).*

Огоновський Олександер *(*Букачівці, Рогатинщина, Галичина - † Львів).*

Огоновський Омелян *(3.8.*1833, *Григорів, Рогатинщина, Галичина - 28.10.*1894, *Львів).*

Огоновський Петро *(*Рогатинщина, Галичина - † Україна).*

Одрехівський Павло (1899 - *1973, Львів).*

Одрина Дмитро *(*Телешівка, Васильківський пов., Київ. губ.).*

Одудько Тиміш (1912, *Хоровець, Із'яславський пов., Волинська губ. - 1982, Львів). Зб. поезій "Львівська зоря" (1965), "Заграва" (1968), "Колір боротьби" (1978).*

Ожешко (Orzeszkowa) Еліза *(*Мільковщизна - † Городно, Білорусь).*

Озаркевич Євген *(*Белелуя - † Відень).*

Озаркевич Іван *(1795, Белелуя, Снятинщина* - 1854, *Коломия, Галичина).*

Озаркевич Іван (1826, *Белелуя, Снятинщина* - 1903, *Болехів, Долинський пов., Галичина).*

Озерський Юрій *(бл. 1886 - після 1933).*

Озівське *(Азовське)* море.

Ойстрах Давид (1908 - *1974, Амстердам, Голляндія; похований у Москві).*

Окіншевич Лев (1898, *Петербург - 1980, Гілкрест Гайтс, Меріленд, ЗДА).*

Окольський (Okolski) Симон *(*Кам'янець Подільський - † Львів).*

О'Коннор-Вілінська Валерія *(*Миколаївка - †Подєбради, Чехо-Словаччина),* [написала] окремо імпресіоністичні *драми.*

Оксенович-Старушич Ігнатій *(? -* 1651, *Київ).*

Оксютинці, с. над р. Сулою, *Роменського* р-ну.

Окуневська-Морачевська Софія *(*Сторожинець - † Львів).*

Окуневський Теофіл *(*Яворів, Галичина).*

Окуневський Ярослав *(*Радівці - † Городенка, Галичина).*

Олдрідж *(Aldridge)* Айра-Фредерік *(1804, імовірно Нью-Йорк* - 1867, *Лодзь, Польща).*

Олег І Віщий *(? -* 912 *[за ін. даними 922]).*

Олег Святославич *(бл. 1050* - 1115, *Новгород-Сіверський).*

Олег Ярославич *(? - 1188, Галич).*

Олександер Новицький (1905 - *1970, Чікаґо).*

Олександрів Борис (1921, *Ружин, Сквирський пов., Київ. губ. - 1979, Торонто).*

Олександрович (Александрович) Митрофан *(бл. 1840, Калита, Чернігівська губ.* - 1881).

Олексишин Іван (1901, *Хренів, Кам'янка-Струмилівський пов., Галичина - 1987, Філядельфія).*

Оленська-Петришин Аркадія *(*Збараж, Галичина).*

Олесюк *(псевд.* Олесевич) Тиміш (1895, *Довголіська - 1978, Льос-Анджелес, Каліфорнія).*

Олесницький Євген (*Великий Говилів, *Теребовельський пов. - † Відень).*

Олесницький Юлій *(*Станиславів, Галичина).*

Олесницький Ярослав *(† Золочів, Галичина).*

Олеськів Осип *(*Скварява Нова - † Сокаль, Галичина).*

Олійник Олекса *(Олексій)* (1914, *Іванівка - 1977, Київ).*

Олійник Степан (1908, *Пасицели - 1982, Київ).*

Олійниченко Галина *(*Градениці, Біляївський р-н, Одеська обл.). Партії: Віолетта ("Травіята" Верді), Джільда ("Ріголетто" Верді), Марфа ("Царева наречена" Римського-Корсакова), Титанія ("Сон літньої ночі" Бріттена). У концертному репертуарі укр. романси й нар. пісні.*

Олімпій *(Алімпій,* Аліпій) *(бл. 1050* - 1114, *Київ).*

Оловейнікова Катерина *(*1906), з 1927* солістка Харківської Опери. Заарештована *1937, покарання відбувала в Казахстані. Реабілітована 1956, відтоді в Москві.*

Олянчин Домет (1891, *Війтівці - 1970, Штутґарт).*

Оляф *(бл. 966-968 - 1000 або 1002).*

Ольга *(бл. 890* - 969, *Київ).*

Ольґерд ***(Альґірдас)*** *(бл. 1296* - 1377).

Ольжич Олег *(літ. псевд. Кандиби Олега) (8.7.*1907 - *9.6.*1944). *Перевидання його творів: "Цитаделя духа" (впорядник М. Неврлий, 1991), "Незнаному Воякові" (впорядник Л. Череватенко, 1994).*

Ольхівський ***(Ольховський)*** Андрій *(1899, Гути, Богодухівський пов., Харківська губ.* - 1969, *Вашінґтон).*

Ольшавський Михайло Мануїл, м. б. Михайло *(в чернецтві* Мануїл) *(бл. 1700 - 1767).*

Ольшанецький Олександер *(† Київ).*

Ольшанський Михайло (1863 - *1908, Чернівці, Буковина), у 1892-94 у трупі О. Бачинського; у 1889-92, 1894-1900, 1905-08* в Театрі "Руської Бесіди".

Ольшевська Галина (1898, *Будилівка, Радомиський пов. - 1972, Чернігів).*

Ольшевський Володимир *(1880? -* 1933).

Омелюсік Микола (1889 - *1970, Філядельфія).*

Омелянович-Павленко Іван *(*Баку, Закавказький край).*

Омелянович-Павленко Михайло *(8.12.*1878, *Тбілісі, Грузія - 29.5.*1952). *Похований на цвинтарі Пер-Ляшез (Париж).*

Омеляновський Михайло (1904 - *1979, Москва).*

Омелянський Василь *(† Гагра, Абхазія).*

Омельченко Петро *(† Вільжуїф бл. Парижу).*

Омельченко Тиміш *(1893, Вербки, Хорольський пов.* - 1955, *Торонто).*

Омельченко Федір *(† Київ).*

Онацька Ніна (1895 - *1983, Буенос-Айрес).*

Онацький Євген *(13.1.*1894 - *27.10. 1979, Буенос-Айрес).*

Онацький Никанор *(*Хоменкове).*

Онишкевич Гнат *(*Угнів, Жовківська округа, Галичина - † Відень), з 1877* проф. укр. мови й літератури Чернівецького Ун-ту.

Онишкевич Зиновій *(*Львів).*

Онатович Степан *(1831, Горинъград, Рівенський пов., Волинська губ.* - 1892). *Автор праць "Святыни Киева" (1873), "Первые века христианства и распространение его на Руси" (1873).*

Опільський Юліян *(† Львів).*

Оппоків ***(Оппоков,*** Опоков) Євген *(1.2.*1869, *Руде - 1.9.*1938). *Заарештований за доносом у листопаді 1937, помер в ув'язненні.*

Оранський-Война Пахомій *(? - 1653).*

Орджонікідзе Григорій, псевд. Серґо *(*Гореша, Грузія - † Москва).*

Орелецький Василь (1895, *Лужани, Чернівецький пов. - 1976, Мюнхен).*

Оренчук Василь *(*Стоянів, Радехівський пов. - † Мюнхен).*

Орест (справжнє прізвище Зеров) Михайло *(† Авґсбурґ, Німеччина).*

Орешкевич Федір *(1872, Одеса - 1932, Київ), у 1906-13 і 1915-25 рр.* у Київ. опері.

Орєшкін Юрій *(Георгій)* (1906 - *1974, Дніпропетровське).*

Оришевський ***(Оришовський)*** Ян *(бл. 1535, Оришів Ляцький, Белзьке воєводство* - 1605, *імовірно Гайсин).*

Оркан Владислав *(*Поремба Велика, Польща - † Краків).*

Орлай Іван *(*Паладь [тепер Комаринці] - † Одеса),* "Pharmacopoea *Castrensis* Ruthenica".

Орлик Григорій *(Григор) (16.11.* 1702 - 14.11.1759, *бл. Міндена, Німеччина).*

Орлик Пилип (11.10.1672 - *26.5.* 1742).

Орлик Степан (1891 - *бл. 1939, Житомир). Помер у в'язниці.*

Орлівна Галина (1895, *Лубні, Полтавська губ. - 1955). 1931 заарештована, покарання відбувала в Казахстані, там і лишилася по реабілітації. Перед смертю переїхала до с. Голоби на Ковельщині, де й похована.*

Орлов Єгор *(*Покров, тепер Нижегородська обл., Росія - † Москва).*

Орлов Михайло *(† Київ).*

Орлов Олександер (1880, *Смоленськ, Росія* - 1954, *Москва).*

Орловський Петро *(† Київ).*

Оровецький Павло (1905, *Єлизаветівка - 1976, Київ). Романи "Береги життя" (1971), "Партизанська повість" (1972), "Перерваний рейс" (1975).*

Ортинський Іларіон (1907 - *1974, Ов'єдо, Еспанія).*

Ортинський Любомир *(*Михайлевичі - † Гантер, Нью-Йорк Стейт).*

Ортинський Сотер Степан *(† Філядельфія).*

Орфєєв Серафим (1904-*74).*

Осадча-Яната Наталія (1891 - *1982, Нью-Йорк).*

Осадчий Михайло (1936, *Курмани, Недригайлівський р-н, Сумська обл. - 1994, Київ). Удруге заарештований 1972 і засуджений на 7 р. табору суворого режиму (Мордовія) та 3 р. заслання (Комі АССР). Автор автобіографічного нарису "Більмо" (1971, переклади англ., франц., нім. мовами); зб. поезій "Quos ego" (1979), "Скитський олтар" (1990).*

Осецький Олександер (1873, *Крем'янець, Волинська губ. - 1937).*

Осинський (Осінський) Валеріян *(1852* - 1879, *Київ).*

Осиповичева Антоніна, уроджена Скршіван *(† Львів).*

Осінчук Михайло *(*Голошинці, Збаразький пов., Галичина - † Нью-Йорк).*

Осінчук Роман (1902, *Голошинці - 1991, Нью-Йорк).*

Осічний Дмитро *(*Кобаки, Косівський пов., Галичина - † там же).*

Оскілко Володимир *(† Рівне, Волинь).*

Оссовський (Ossowski) Ґотфрід *(*Козаринівка - † Томськ, Сибір).*

Оссолінський Юрій (1595, *Сандомир, Польща - 1650, Варшава).*

Остапчук Яцко *(*Луб'янки Нижчі, Збаразький пов., Галичина).*

Осташевський (Ostoja-*Ostaszewski)* Спиридон *(*Антонівка, Липовецький пов., Київ. губ. - † Авратин, Житомирський пов., Волинська губ.).*

Остащенко-Кудрявцев Борис *(*Петербурґ - † Харків).*

Островерха Михайло (1897 - *1979, Бруклін, Нью-Йорк). Автор нарису "Мусоліні - людина і чин" (1934).*

Островський Володимир *(1881, Рейовець* - 1944).

Острозький Василь-Костянтин *(1526 чи* 1527, *Дубно, Волинь* - 1608, *Остріг, Волинь).*

Острук Ярослава *(1908 - 1973, Філядельфія).*

Острянин Данило (1906, *Більське, Зіньківський пов., Полтавська губ. - 1988, Київ).*

Осьмак Василь *(*Гоголів, Остерський пов., Чернігівська губ. - † Київ).*

Осьмачка Тодось *(Теодосій) († Лонг Айленд, Нью-Йорк).*

Отава-Скляр Поліна (1899-*1938).*

Отамановський Валентин (1893, *Златопіль, Чигиринський пов. - 1964, Харків). Повторно засуджений 1.7. 1934 до заслання в Татарську АССР; звільнився в 1936. У 1958-64 жив у Харкові.*

Отмарштайн Юрій *(*Тирасліль, Херсонська губ.).*

Отрощенко Сергій (1910, *Омськ, Сибір - 1988, Москва).*

Охримович Іван (1894, *Велдіж - бл. 1943, Львів).*

Охримович Степан *(*Сколе, Стрийщина - †Завадів, Стрийщина).*

Охримович Юліян *(*Стрий, Галичина - † Київ).*

Ошерович Мендель *(1888* - 1965, *Нью-Йорк).*

П

Павенцький Антін *(*Нижнів, Товмацький пов., Галичина - † Львів).*

Павленко Віктор (1888-*1932). Помер на Кубані під час голоду.*

Павленко Віра і Галина, м. б. **Павленко** Віра (*1912, *Катеринослав)* і ***Павленко-Черниченко*** *Ганна (*1919, Петриківка).*

Павленко Оксана *(1895, Валява - 1991, Москва).*

Павленко Юрій *(Георгій)* (1898, *Леб'яже, Зміївський пов. - 1970, Київ).*

Павлик Анна *(Ганна) (*Монастирське, Косівський пов., Галичина - † Львів).*

Павликовська Ірина (1901 - *1975, Едмонтон).*

Павликовський Юліян *(*Сеньків).*

Павличко Дмитро *(*Стопчатів, Косівський пов., Галичина). Активний діяч відродження укр. державности, депутат і гол. Комісії міжнар. зв'язків Верховної Ради України (1990-94).*

Павлів (Білозерський) Остап *(† Скрентон, Пенсільванія).*

Павло І *(*Петербург - † Петербург).*

Павлов Капітон *(† Київ).*

Павлова Марія *(† Москва).*

Павлович Михайло (Волонтер; *справжнє прізвище* Вельтман)*(† Москва).*

Павлович Олександер *(*Шариське Чорне - † Свидник, Пряшівщина).*

Павлович Юрій (1906 - *?). Зник під час сталінського терору на поч. 1930-их рр.*

Павловська Олександра *(*Київ),* "Коза-Дереза" *(1957),* "Кирило Кожум'яка" *(1958).*

Павловський Андрій *(† Харків).*

Павловський Вадим (1907 - *1986, Нью-Йорк).*

Павловський Віктор (1893, *Ананьїв, Херсонщина - ?).*

Павловський Григорій *(*Київ - † ЗДА).*

Павловський Іван (1851, *Боброво, Калузька губ., Росія* - 1922, *Полтава).*

Павловський Олександер *(*Чуфарово - † Басарабія).*

Павловський Олексій *(1773, Шутівка [тепер Соснівка] бл. Глухова,*

Ніженський полк, Чернігівщина - після 1822), мовознавець.

Павлюсь Антін *(*Гостинне - †Сент Пол, Міннесота).*

Павлусевич Володимир *(† Клівленд, Огайо, ЗДА).*

Павлуцький Григорій *(† Київ).*

Павлушков Микола *(1904, Тула, Росія - 1937). Під час відбування покарання засуджений 9.10.1937 до розстрілу. Вирок виконано 3.11.1937.*

Павлюк Микола (1901, *Гайсин, Вінничина - 1984, Одеса). У 1930-80-их рр. викладав у мист. закладах Києва і Одеси.*

Падалка Іван *(27.10.1894, Жорнокльови - 1937). Репресований 1936 і розстріляний 13.7.1937.*

Падалка Лев (1859, *Чорнухи, Лохвицький пов. - 1922).*

Падох Ярослав *(*Бучач, Галичина), гол. НТШ у ЗДА (1977-90), през. Гол. Ради НТШ (1983-92). Праці: "Міські суди на Україні після 1648 р." (1948), "Суди і суд. процес старої України" (1990), "Ґрунтове судочинство" (1994).*

Падура Тимко *(*Іллінці - † Козятин, Київщина).*

Паздрій Богдан (1904, *Нове Село - 1975, Філядельфія), з 1926 р.* у трупі І. Когутяка.

Пак Вітольд *(*Казлу-Руда - † Донецьке).*

Палагнюк Володимир (Jack Palance) *(*1920, Латтімер, Пенсільванія).*

Паладійчук Роман *(*1911, Більче Золоте, Борщівський пов.).*

Палажченко Олексій (1924, *Вікторово - 1979, Київ). Зб. поезій "На полі чести" (1971), кн. нарисів "З вогнем Прометея у серці" (1966), "Батьки заповідали мужність" (1974).*

Паламарчук Лука *(*Троща, Липовецький пов., Київ. губ.).*

Паламарчук Максим *(*Воробіївка, Новоград-Волинський пов., Волинь).*

Палащук Федір (1895 - *бл. 1933).*

Паливода Іван (1885 - *1985, Сомерсет, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Паліїв Кекилія (1906, *Перевозець, Калуський пов., Галичина - 1969, Торонто, Канада).*

Палій Андрій *(*Кривотули, Товмацький пов., Галичина - † Едмонтон).*

Палладій Видибіда-Руденко, світське ім'я Петро *(29.6.*1891, *Стрільчинці, Брацлавський пов., Подільська губ. - 1.9.1972, Сі Вью, Статен Айленд, Нью-Йорк).*

Палладін Олександер *(10.9.*1885 - *6.12.1972, Київ).*

Пальмов Віктор *(*Самара, Росія - † Київ).*

Панейко Олександер *(*Золочів, Галичина).*

Панейко Юрій (1886, *Золочів - 1973, Мюнхен).*

Панів Андрій (1899, *Проруб - 1937). Заарештований 5.12.1934 і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував на Півночі. 9.10.1937 засуджений на розстріл.*

Панкович Степан *(*Велятин бл. Хусту, Закарпаття).*

Пантюхов Іван *(*Новгород-Сіверський - † Київ).*

Панч (справжнє прізвище Панченко) Петро (1891 - *1978, Київ). Повість "Чорне небо" (1969), кн. для дітей "Гарні хлопці" (1959), "Про вас і для вас" (1965). Твори у 6-ти тт. (1981).*

Панченко Микола *(*Олександрівка, Костянтиноградська округа, Полтавська губ.).*

Панченко Михайло *(*бл. 1884, Полтава - 1930-і рр.).*

Панченко Платон *(*Каменка, Орловщина, Росія - † Ростов, Росія).*

Панчук Богдан (1915 - *1987, Монтреаль).*

Панчук Іван (1904, *Ґардентон, Манітоба - 1981, Баттел Крік, Мічіґан, ЗДА).*

Панютин Василь *(*Чернігівщина - † Катеринівка, Павлоградський пов., Катеринославська губ.).*

Панькевич Іван *(6.10.*1887 - *25.2.* 1958, *Прага).*

Паньків Микола *(*Більче Золоте, Борщівський пов. - † Дуфрост, Манітоба).*

Паньківська Йосипа *(† Львів).*

Паньківський Кость *(6.12.*1897 - *20. 1.1973, Лівінґстон, Нью-Джерзі).*

Паньчишин Маріян *(† Львів).*

Папроцький (Paprocki) Бартош *(*Папроцька Воля, Польща -† Львів).*

Паращук Михайло *(*Варваринці, Теребовельський пов. - † Баня, Пловдивська провінція, Болгарія).*

Парпура Максим *(бл. 1763, Конотопська сотня* - 1828).

Партицький Омелян *(*Тейсарів, Стрийщина, Галичина - † Львів).*

Парфанович-Волчук Софія *(† Детройт, Мічіґан).*

Пархоменко Володимир *(*Сміле, Роменський пов. - † Ленінград).*

Пархоменко Іван *(*Семенівка - † Москва).*

Пархоменко Микола (1902, *Караван - 1964, Еліста, Калмикія).*

Пархоменко Михайло *(*Шкуратівка, Сумський пов., Харківська губ.).*

Пархоменко Олександер *(*Макарів Яр - † Бузівка, Уманський пов., Київщина).*

Пархоменко Терентій *(*Волосківці, Сосницький пов. - † там же).*

Пасічинський Ісидор *(Сидір) (*Красне, Самбірська округа, Галичина - † Задільсько, Турківський пов., Галичина).*

Пасічник Трохим *(† Вунсокет, Род Айленд, ЗДА).*

Пассек Вадим *(1808, Тобольськ, Сибір* - 1842, *Москва).*

Пассек Татьяна (1903, *Петербурґ - 1968, Москва).*

Пастелій Іван *(*Закарпаття - † Ужгород).*

Пастернак Іван *(† Біла Підляська, Підляшшя).*

Пастернак Северин (1899 - *1994, Львів).*

Пастернак Ярослав *(2.1.*1892 - *30. 11.1969, Торонто, Канада).*

Пастернакова Марія (1897 - *1983, Торонто).*

Пасюга Степан *(*Велика Писарівка - † там же).*

Пата Тетяна *(1884 - 1976, Петриківка).*

Патон Євген *(4.3.*1870 - *12.8.*1953, *Київ).*

Патрус-Карпатський (справжнє прізвище Патрус) Андрій (1917, *Тересбля бл. Тячева - 1980, Київ),* з.: У 1939 утік... до СССР, де був кілька літ на засланні, м. б.: *Брав участь у другій світовій війні. У жовтні 1947 був заарештований і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував на Воркуті. У грудні 1956 вийшов на волю. Зб. поезій "Терези часу" (1967), зб. оп. "Чорт на мотоциклі" (1966), нарис "З левами на щитах" (1975).*

Пахаревський Леонид *(1883, Щербашинці, Канівський пов., Київщина - 1938).*

Пацлавський Віктор (1884, *Броди, Галичина - 1974, Йонкерс, Нью-Йорк Стейт).*

Пачовський Роман *(† Нью-Йорк).*

Пашкевич Степанія *(Стефанія) (1889, Самбір, Галичина - 1953, Львів).*

Пашківський Роман (1898, *Борщівський пов., Галичина - 1971, Монтреаль).*

Пащенко Василь *(† Буда Горобіївська, Черкащина).*

Пащенко Олександер (1906, *Лука, Брацлавський пов., Подільська губ. -* 1963, *Київ).*

Пащенко Олександер *(1929, Лохвиця, Полтавщина - 1990, Київ?).*

Пащенко-Шульмінська Олімпіяда *(Олімпія)* (1879, *Серби, Могилівський пов. - 1972, Львів).*

Певний Петро (1888 - 1957, *Нью-Йорк).*

Пежанський Григорій *(*Пчани, Жидачівський пов. - † Львів).*

Пекар Соломон (1917 - *1985, Київ).*

Пеленський Євген Юлій *(*Конюхів, Стрийський пов.),* [ред.] ж. "Укр. Книга" (1937*-39 і 1942-43).*

Пеленський Зенон (1902, *Тулиголови, Рудківський пов. - 1979, Мюнхен).*

Пеленський Зиновій *(*Лисятичі, Стрийський пов., Галичина - †Львів).*

Пеленський Йосип *(† Львів).*

Пеленський Ярослав *(*Варшава).*

Пелех Іван *(*Поморяни, Зборівський пов., Галичина - † Львів).*

Пелехатий Кузьма *(*Опори, Дрогобиччина - † Львів).*

Пелехин *(Пелехін)* Петро *(1789, Макіївка, Черкаський пов.* - 1871, *Київ).*

Пелеш Юліян *(1843, Смерековець, Яслівська округа, Галичина* - 1896, *Липовець, Сяніцький пов., Галичина).*

Пелешок Катерина (1898, *Бірки Великі, Тернопільський пов. - 1981, Нью-Йорк).*

Пелліх Володимир (1886, *Лисовичі, Стрийський пов., Галичина - 1981, Філядельфія).*

Пельчицький Леонтій *(? - 1595).*

Паньків *(Пеньков)* Олександер (1906 - *1968, Київ).*

Первомайський Леонид (справжнє ім'я й прізвище Ілля Гуревич) *(17.5.* 1908 - *9.12.1973, Київ).*

Перебийніс Василь *(1896 [за ін. даними 1898], Малі Пузирки, Ізяславський пов.* - 1966).

Переверзєва Анастасія *(1836?* - 1894, *Москва).*

Перевузник Юрій *(*Середнє бл. Ужгороду).*

Перемежко Петро *(*Риботин, Кролевецький пов. - † Київ).*

Пересада-Суходольський Михайло *(† Галичина).*

Перетяткович Георгій *(*Одеса - † Одеса).*

Переяславець Валентина *(*1907).*

Перлик Іван *(1880?* - 1919 *[за ін. даними 1921]).*

Перфецький Євген (1888, *Носів, Костянтинівський пов., Сідлецька губ.* - 1947, *Бардіїв, Словаччина).*

Перфецький Леонид (1900, *Ладижинці, Галичина - 1975, Монтреаль).*

Першин Павло *(1891, Бубинське, Пермська губ., Росія - 1970, Київ).*

Пестель Павло *(*Москва).*

Петіпа Віктор (1879-*1939).*

Петличний Іван (1900, *Кобеляки - ?).*

Петлюра Симон. *У сучасній Україні, після 1991, ім'я і чин П. чим раз більше стає популярний. Видано його твори, появилися статті й монографії про нього, організовано наук. конференції, присвячені його діяльності. Література: Б і л о д і д О. Не стримати моря руками. "Україна", 1990; Він - з когорти вождів (Кращі конкурсні праці про дорев. діяльність Симона Петлюри). К. 1994; П е т л ю р а С. Вибрані твори та документи. К. 1994.*

Петляш-Барілотті Олена (1890 - *1971, Київ).*

Петльований Виталій *(Віталій)* (1914-*90). Романи "Сирена з мечем" (1972-75), "Вогонь для Прометея" (1979). Вибрані твори у 2 тт. (1984).*

Петраківська Юлія (1900 - *1969, Київ).*

Петрахнович (Мороховський) Микола *(бл. 1600 - після 1666, Львів).*

Петрашів Павло, м. б. *Петро.*

Петренко Павло (1903-*82).*

Петренко Юрій (1928, *Барахти, Васильківський р-н - 1990, Київ). Зб. поезій "Рубіж" (1970), "Синій вітер" (1976), "Рівнодення" (1978), кн. для дітей "Колисанки для Оксанки" (1970).*

Петрицький Анатоль *(12.2. [н. ст.]* 1895 - 6. 3.1964, *Київ).*

Петрицький Михайло *(*Копичинці, Гусятинщина, Галичина).*

Петришин Володимир *(*Ляшки Муровані, Львівський пов.).*

Петрів Іванна (1892, *Львів - 1971, Торонто).*

Петрівський Михайло (1897, *Рожубовичі, Перемиський пов. - 1982, Торонто).*

Петро, митр. київ. і всієї Руси *1308-*26.

Петро I *(*Москва - † Петербург).*

Петро II *(*Петербург - † Москва).*

Петро III Федорович *(*Кіль, Гольштайн-Готторп - † Ропша бл. Петербургу).*

Петров Артем *(*Хомутець, Гадяцький пов. - † Москва).*

Петров Віктор *(22.10.*1894 - *8.6.* 1969, *Київ).*

Петров Йосип *(1807* - 1878, *Петербург),* [виступав] у *І.* Штейна.

Петров Микола *(12.4.*1840, *Вознесенське - 20.6.* 1921, *Київ).*

Петров Микола (1875, *Єлець, Орловщина, Росія* - 1940, *Київ).*

Петров Олексій *(*Петербург - † Прага).*

Петрова Євгенія (1903 - *1989, Київ).*

Петрович (псевд. Сеника) Василь *(*Іванівці - † Львів).*

Петровський Григорій *(† Москва).*

Петровський Микола *(26.11.*1894, *Кудрівка, Сосницький пов. - 20.7.*1951, *Київ).*

Петровський Юрій *(Георгій) (*Великі Сорочинці, Миргородський пов. - † Львів).*

Петрусенко (справжнє прізвище Бородавкіна) Оксана *(*Балаклія, Куп'янський пов. - † Київ).*

Петрушевич Антін *(Антоній) (*Добряни, Стрийський пов., Галичина - † Львів).*

Петрушевич Євген *(*Бузьк, Кам'янка-Струмилівський пов.).*

Петрушевич Іван *(† Сан-Матео, Каліфорнія, ЗДА).*

Печеніга-Углицький Павло *(*Печеніги, Вовчанський пов. - † Нью-Йорк).*

Печук Ісаак (1891 - *1970, Макіївка, Донецька обл.).*

Пещанський Володимир *(† Львів).*

Пєрацький (Pieracki) Броніслав *(*Горлиці - † Варшава).*

Пєтніков *(Петников)* Григорій (1894 - *1971, Старий Крим).*

Пивоваров Григорій *(† Керч, Крим).*

Пизюр Євген (1917, *Белзець, Рава-Руський пов. - 1980, Сент Луїс, Міссурі). Гол. студентської орг-ції "Січ" у Відні (1943-44) і НОУС (1944).*

Пилинська Марія (1898 - *1976, Харків).*

Пилипенко Борис *(бл. 1892 - 1937, Соловки).*

Пилипенко Михайло (1888, *Носачів - 1953, Київ).*

Пилипенко Наталія (1898 - *1973, Нью-Йорк).*

Пилипенко Сергій (1891-*1934). 23.2. 1934* заарештований *і 3.3. того ж р. розстріляний.*

Пилипів (**Пилипівський**) Іван *(† Норт Бенк, Альберта, Канада).*

Пилипчук Василь (1871 - *1941, Любша, Жидачівський пов., Галичина).*

Пильчиків (**Пильчиков**) Дмитро *(7.11.*1821 - *17.10.*1893, *Харків).*

Пильчиків *(Пильчиков)* Микола *(† Харків).*

Пименова Ніна *(*Пултуськ, Польща - † Київ).*

Пимоненко Микола *(9.3.*1862, *Пріорка, передмістя Києва - 26.3.*1912, *Київ).*

Пипін Олександер *(*Саратов - † Петербург).*

Пирогів Микола (1875 - 1961, *Блектавн, Австралія).*

Писаревський Степан *(† Вовчанське, Слоб. Україна).*

Писаренко Анастасія *(*Талалаївка, Черкащина).*

Писаренко Леонид (1907, *Знам'янка, Олександрійський пов., Херсонська губ. - 1979, Київ).*

Писаренко Юрій *(Георгій).* Помилково тут вміщена світлина Писаржевського Лева і, навпаки, під гаслом цього останнього світлина Писаренка Юрія.

Писаржевський Лев *(† Дніпропетровське).* Див. зауваження до Писаренко Юрій.

Писемський Григорій *(† Київ).*

Письменна Лариса (1914, *Чоповичі, Радомиський пов., Київ. губ. - 1992, Київ). Роман "Батько" (1978), зб. повістей та оп. "Ненаписаний портрет" (1979), "Ліна" (1983). Вибрані твори (1984).*

Пишкін Борис (1893 - *1970, Київ).*

Південно-волинські (також волинські) **говірки**, п. ш., у 32 р. зн., м. б.: перехід наголошених *ки, ги, хи.*

Пігров Костянтин *(*Мала Джалга - † Одеса).*

Пігуляк Єротей *(*Нові Мамаївці [тепер Новосілка], Чернівецький пов., Буковина - † Чернівці).*

Пігуляк Юстин *(*Нові Мамаївці, Чернівецький пов. - † Чернівці).*

Піґідо Федір *(*Стойки - † Мюнхен).*

Підвисоцька (уроджена Загачевська) Омелія *(Емілія)* (1856 - *1920-і рр., Одеса).*

Підвисоцький Володимр *(*Максимівка, Борзенський пов., Чернігівська губ. - † Петербург).*

Підвисоцький Кость *(1851, Коржова, Підгаєцький пов.* - 1904, *Медуха, Станиславівський пов., Галичина),* у театрі "Руської Бесіди" у Львові *(1881-82, 1886-89, 1893-97 і 1900-02);* в трупах О. Суходольського, М. Ярошенка *(1898-1902);* автор п'єс *"Підшиванець" (1883),* "Помста гуцула" *(1893).*

Підгаєцький Володимир (1889-*1937). У жовтні 1937 засуджений на кару смерти, вирок виконано 3.11. 1937.*

Підгайний Богдан (1906, *Полонична, Кам'янка-Струмилівський пов., Галичина - 1980, Торонто).*

Підгайний Леонид *(*Яблунів, Канівський пов., Київ. губ. - † Київ). Викладач Київ. ІНО (згодом Ун-т, 1931-41).*

Підгайний Семен *(*станиця Новомінська - † Торонто).*

Підгірний Василь, м. б. *Володимир (*Верхня Богданівка, Луганська округа).*

Підгірянка Марійка (літ. псевд. *Ленерт-Домбровської* Марії) *(*Білі Ослави, Надвірнянський пов. - † Рудно, тепер частина Львова).*

Підгорецький Борис *(1873* - 1919, *Москва).*

Підгорний Микола (1903, *Карлівка, Костянтиноградський пов. - 1983, Москва). 1965-77* гол. Президії Верховної Ради СССР (през. держави).

Піддубик-Сущевський Петро *(† Чернігів).*

Піддубний (справжнє прізвище Товмачів) Григорій (1882, *Теплега, Прилуцький пов. - 1937).*

Піддубний Іван *(1871, Красенівка, Золотоніський пов., Полтавська губ.* - 1949, *Єйське, Краснодарський край, Росія).*

Підмогильний Валеріян *(2.2.*1901 - *1937, Соловки). Заарештований 8.12. 1934 і засуджений на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував на Соловках. 3.11.1937 розстріляний.*

Підоплічко Іван (1905, *Козацьке, Звенигородський пов., Київ. губ. - 1975, Київ). Д. чл. АН УРСР (з 1967).*

Підоплічко Микола (1904, *Козацьке, Звенигородський пов., Київ. губ. - 1975, Київ).*

Підпалий Володимир (1936, *Лазірки, Оржицький р-н - 1973, Київ). Зб. "Сині троянди" (1979), "Поезії" (1986).*

Підріз (Подрез) Аполінарій *(*Куп'янський пов. - † Харків).*

Підсуха Олександер (1918, *Ніжиловичі, Радомиський пов. - 1990). Зб. поезій "Краплини" (1966), "Літа й думи" (1974), "Чекання зустрічі" (1980), "Гарячий цвіт осені" (1985), зб. п'єс "Жарти жартами..." (1968), "Кому кують зозулі" (1971), "Переступи межу" (1987). Вибрані твори у 2 тт. (1978).*

Пізнак Михайло (1906-*87).*

Пій IX *(*Сеніґаллія, Італія - † Рим).*

Пій X *(*Рієзе, Італія - † Рим).*

Пій XI *(*Дезіо, Італія - † Рим).*

Пій XII *(*Рим - † Кастель-Ґандольфо).*

Пілсудський (Piłsudski) Юзеф *(† Варшава).*

Пільгер Федір *(† Харків).*

Пільгук Іван (1899, *Решетилівка - 1984, Київ). Праці "Григорій Сковорода" (1971), "Іван Карпенко-Карий" (1976), "Марія Заньковецька" (1978), "Сонячні розсипи" (1982).*

Пінот-Рудакевич Ярослав *(*Закомаря).*

Піонтек Люціяна. *5.8.1937 заарештована і 25.9. того ж р. розстріляна.*

Пірадов Володимир *(*Варшава - † Київ)*, остання диригентська праця - "Богдан Хмельницький" *(1951)*.

Пісничевський Дмитро *(† Париж; похований у Сарселі)*.

Піхно Дмитро (1853, *бл. Чигирина - 1913, Київ)*.

Пічета Володимир *(† Москва)*.

Пічман (Pitschmann) Йозеф *(† Кре-м'янець, Волинська губ.)*.

Плавюк *(Плав'юк)* Микола *(*1925, Русів). През. СКВУ (1978-81). Останній гол. Уряду УНР в Екзилі (1990-92)*.

Плаксій Олекса *(Олександер)*.

Пламеницький Анатолій (1920, *Ягодне - 1982, Київ)*.

Пласт, стор. 2103, п. ш., у 27 р. зг., м. б.: *1924* - Улад Пл. Новаків; у 31 р. зг., м. б.: І. *Кліщ;* у 33 р. зг., м. б.: (командант - *І. Чмола)*.

Платонов Костянтин (1877 - *1969, Харків)*.

Платонов Харитон *(*Ворона)*.

Плевако Олександер (1899 - *1990, Дніпродзержинське, Дніпропетровська обл.)*.

Плевако Петро (1888 - *1986, Париж)*.

Плетенецький Єлисей *(між 1550 і 1554, Плетеничі бл. Золочева - 29.10.* 1624, *Київ)*.

Плешкан Ольга (1898, *Чортовець, Городенківський пов., Галичина - ?). Картини "Яблунька в саду В. Стефаника" (1929), "Портрет В. Стефаника" (1960), "Краєвид Яремчі" (1969)*.

Плешкевич Омелян *(*Маковисько, Ярославський пов., Галичина - † Чікаґо)*.

Плещинський Іларіон *(*Докшиці, Вітебська губ., Білорусь - † Київ)*.

Плигунов Олександер (1904, *Верхнє, Старобільський пов., Харківська губ. - 1975, Київ)*.

Плоткін Григорій (1917 - *1986, Київ). Зб. поезій "Каштани Києва" (1972), "Небезпечна любов" (1980)*.

Плотников Володимир *(† Київ)*.

Плохинський Михайло *(*Курська губ. - † Харків)*.

Плошевський Володислав *(Владислав) († Львів)*, в театрі "Руської Бесіди" *(1874-80, 1882-83 і 1886-92)*.

Плужник Євген *(26.12.*1898, *Кантемирівка, Богучарський пов. -* 2.2. 1936).

Плющ Василь *(1903 - 1976, Мюнхен)*.

Плющ Олексій *(*Оленівка, Борзенський пов.)*.

Плющ Павло (1896, *Володькова Дівиця, Ніженський пов. - 1975, Київ). Праці "Укр. літ. мова другої пол. 19 - поч. 20 ст., шляхи її розвитку і специфіка її" (1958), "Історія укр. літ. мови" (1971), статті про мову М. Коцюбинського, В. Стефаника, про мовні особливості Пересопницького Євангелія, про іст. розвиток стилів укр. мови*.

Плякат, п. ш., у 2 р. з кін., м. б.: *П.* Ковжун.

По Ліна *(† Москва)*.

Поваженко Іван *(*Боярка, Звенигородський пов., Київ. губ.)*.

Поварниции Володимир *(† Київ)*.

Поворозник Гнат (1895, *Жовтанці, Жовківський пов., Галичина - 1979, Гамілтон, Онтаріо)*.

Повстенко Олекса (1902, *Хащова, Гайсинський пов. - 1973, Вашінгтон)*.

Погорецький Михайло *(*Гадинківці, Копичинецький пов. - † Вінніпеґ)*.

Погорецький Петро *(1734, Чорногородка -* 1780, *Москва)*.

Погорєлов Олексій (*Короча, *Курська губ., Росія)*.

Погребняк Петро (1900, *Волохів Яр, Чугуївський пов. - 1976, Київ)*.

Погрібняк Микола *(*Козацьке, Звенигородський пов., Київ. губ. - † Дніпропетровське)*.

Поґодін Михайло *(*Москва - † Москва)*.

Подвезько Михайло *(*Рябушки, Лебединський пов., Харківська губ.)*.

Подворняк Михайло *(*Хотовиця, Крем'янецький пов.)*.

Подерв'янський Сергій *(*Київ). З 1952 проф. Київ. Художнього Ін-ту*.

Поджіо Борис *(1875? -* 1920).

Поджіо Олександер *(† Вороньки, Козелецький пов.).*

Подолинський Андрій *(† Київ).*

Подолинський Василь *(*Білич, Самбірська округа, Галичина - † Манів, Ліський пов., Галичина).*

Подолинський Сергій (31.7.1850 - 12.7.1891, *Київ).*

Подушко Зиновій (1887, *Очеретин, Ізюмський пов., Харківська губ. - 1963, Лодзь, Польща), "Вечір* у степу".

Пожарський Петро *(*Гвоздів).*

Пожарський Сергій (1900 - *1970, Москва).*

Позен Леонид *(*Оболонь, Хорольський пов. - † Петроград).*

Позичанюк Йосип (1911, *Дашів, Липовецький пов., Київ. губ. - 1944),* загинув *21.12.1944* в бою з загоном МҐБ *у Юшківцях бл. Жидачева (Галичина).*

Познанська Марія *(*Петрашівка [тепер Гайворон], Таращанський пов.). Зб. віршів і поем "Про золоті руки" (1966), "Сонячна сопілка" (1970), "Фортеця над Дніпром" (1977), "Жоржини цвітуть" (1987).*

Покотило Михайло (1906, *Боршна, Прилуцький пов. - 1971, Київ).*

Покровський Йосип *(† Москва).*

Покровський Микола (1901 - *1985, Одеса).*

Полевий *(Полевой)* Генадій *(*Одеса).*

Полевська Людмила (1893 - *1975, Нью-Йорк).*

Полевський Микола *(† Нью-Йорк).*

Полейовський Матвій *(бл. 1720 - бл. 1800).*

Полейовський Петро *(? - бл. 1780).*

Полетика Андрій *(бл. 1739-41? -* бл. 1798).

Полетика Василь *(*Петербурґ - † Коровинці, Роменський пов., Полтавська губ.).*

Полетика Григорій Андрійович *(1725, Ромен [Ромни], Лубенський полк* - 1784).

Полетика Іван *(*Ромен [Ромни], Лубенський полк - † Васильків, Київ. губ.).*

Полетика Петро *(*Васильків бл. Києва - † Петербурґ).*

Поливанова Галина *(*Красне Село, тепер у складі Петербурґу), 1953-66* солістка Одеського Театру Опери та Балету.

Полівка Їржі (Polívka Jiři) *(*Еннс, Австрія - † Прага).*

Полікарп Сікорський (світське ім'я Петро) *(† Ольне-су-Буа бл. Парижу; похований на цвинтарі Пер-Ляшез у Парижі).*

Поліські говірки, стор. 2183, л. ш., у 12 р. зг., з.: на місці *é,* м. б.: на місці *ě*.

Політковський Федір *(† Москва).*

Поліщук Валер'ян (1897, *Більче - 1937, Соловки). У кін. 1934 П. заарештовано й засуджено на 10 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував на Соловках, де загинув 9.10.1937 (за ін. даними 11.11.1937).*

Поліщук Василь (1918, *Михайловське, тепер Новосибірська обл. - 1979, Ужгород).*

Поліщук Клим (1891, *Краснопіль - 1937?).*

Поліщук Петро (1913, *Носівці - 1987, Цюріх).*

Половко Іван *(† Київ).*

Положій Юрій *(Георгій)* (1914 - *1968, Київ).*

Полоз (Полозов) Михайло *(1890 - 1937, Соловки), 3.11.1937* розстріляний.

Полонська-Василенко Наталія *(12. 2.1884 - 8.6.1973, Дорнштадт бл. Ульму).*

Полонський Йоанікій *(*Полонне - † Кам'янець Подільський).*

Полонський Федір (1887, *Решетилівка - ?).*

Полоцький Симеон *(† Москва).*

Полтава Леонид, літ. псевд. *Єнсена* (1921 - *1990, Нью-Йорк).*

Полтава П., м. б. *Петро (справжнє прізвище Федун) (1919, Бродівський пов. - 1951, Станиславівська обл.).*

Полтавець Віктор *(*Пологи, тепер Запорізька обл.).*

Полтавець-Остряниця Іван *(*Суботів).*

Полтавщина, стор. 2208, п. ш., 1 абзац, читай: *Безнастанні наскоки половців, а ще більше татар спричинили спустошення більшої частини П. Заселення П. відновилося у 15 в. і досягло р. Сули, зупинилося у 16 в. і відновилося на поч. 17 в. та досягло невдовзі р. Ворскли, далі й Орелі.*

Полторацький Марко *(*Сосниця - † Петербург).*

Полторацький Олексій (1905 - *1977, Київ).*

Полфйоров ***(Полфьоров)*** Яків *(1891, станиця Ільїнська, Краснодарський край* - 1966, *Харків).*

Полюта Юрій *(Георгій) († Харків).*

Поляков Ілля (1905 - *1976, Київ).*

Поляков Микола (1903-*91).*

Поляков Петро (1907 - *1973, Київ), 1951-58* викладач Київ. Консерваторії.

Полянський Тома *(1794, Бортне, Сяніцька округа, Галичина* - 1869, *Перемишль).*

Полянський Тома (1822, *Фельштин, Самбірська округа, Галичина* - 1886, *Перемишль).*

Полянський Юрій (6.3.1892 - *19.7. 1975, Буенос-Айрес).*

Поль (Pol) Вінценти *(† Краків).*

Поль Олександер *(*Малоолександрівське, Верхньодніпровський пов. - † Катеринослав).*

Поміщики, стор. 2259, п. ш., у 15 р. зг., м. б.: кн. *Ґоліцини.*

Понеділок Микола (1922, *Новомиргород, Єлисаветградський пов. - 1976, Нью-Йорк).*

Пономарів (Пономарьов) Степан *(† Конотоп).*

Понятишин Петро *(*Семенів - † Скокі, Іллінойс).*

Понель Антін *(† Львів).*

Попель Михайло *(1817, Кульчиці, Самбірська округа, Галичина - 1903, імовірно Самбір).*

Попель Степан (1907, *Комарники - 1987, Фарго, Півн. Дакота).*

Понів Олександер *(*Куп'єваха - † Форт Вейн, Індіяна).*

Попко Григорій *(*станиця Тимашевська, Кубань).*

Попов Валентин (1894 - *1976, Київ),* працював на Мліївській дослідній станції садівництва *(1929-36), 1936-41 у Бориспільській геофіз. обсерваторії, 1945-49 - дир. Київ. геофіз. обсерваторії.*

Попов Євген *(*Путивль - † Москва).*

Попов Микола (1891, *Кутаїсі, Грузія - 1938), у 1933-37 секретар ЦК КП(б)У. Розстріляний 10.2.1938 у Москві.*

Попов Микола (*1927, *Ястребовка, Курщина). Серії "Роки окупації" (1961-68), "Зимовий Седнів" (1977).*

Попов Михайло *(*Вольськ, тепер Саратовська обл., Росія - † Ленінград).*

Попов Олександер *(1903* - 1962, *Москва).*

Попов Павло *(*Миколаївка, Путивельський пов. - † Київ).*

Попов Федір *(*Харків - † Харків).*

Попова Лідія *(*Харків).*

Попович Василь *(*Великі Ком'яти, Уґочанський комітат, Закарпаття).*

Попович Дмитро (1899, *Великі Ком'яти, Уґочанський комітат, Закарпаття - 1968).*

Попович Іван *(*Ходорків, Паволоцький полк).*

Попович Ілько *(*Чернівці).*

Попович Матвій *(*Луб'янки - † Ґрімсбі, Онтаріо).*

Попович Олександер (1879, *Чернівці* - 1936, *Дрогобич, Галичина).*

Попович Омелян *(18.8.*1856, *Ватра Дорней, Буковина - 22.3.*1930, *Заліщики, Галичина).*

Попович Павло *(*Узин, Білоцерківщина). Від 1988 гол. укр. т-ва "Славутич" у Москві.*

Попович-Боярська Климентина *(Клементина) (*Велдіж [тепер Шевченкове] - † Бабинці, Борщівський р-н, Тернопільська обл.).*

Порайко Василь *(1888, Устя, Снятинський пов., Галичина - 1937),* розстріляний *25.10.1937.*

Порик Василь *(*Соломірка - † Аррас, Франція).*

Порт Артур (Port Arthur), Тандер Бей *(Thunder* Bay).

Портрет, стор. 2268, п. ш., у 30 р. зн., м. б.: К. Корнякта і його двох синів - *1630-35 pp.*

Порфир'єв Володимир (1899 - *1982, Київ).*

Порцеляно-фаянсова промисловість, стор. 2273, у 3 р. зг., м. б.: мініятюрні карикатури В. *Трегубової.*

Порш Микола *(† Берлін).*

Поспєлов Володимир *(*Богородицьк - † Київ).*

Постель Олександер (1904 - *1989, Одеса).*

Постернак Степан (1880, *Степанівка, Ніженський пов., Чернігівська губ. - ?).*

Постишев Павло (1887, *Іваново-Вознесенськ, Владимирська губ., Росія - 1939, Куйбишев, Росія),* в січні 1938 р. арештований, а *26.2.1939* розстріляний.

Постников Іван (1906, *Єршово - 1990).*

Постоловський Антін (1889 - *1990, Арґентіна).*

Постолюк Петро (1894, *Сторонибаби - 1978, Ньюарк, Нью-Джерзі).*

Посяда Іван *(*Зіньків).*

Потапенко Вячеслав *(1864, Веселий Кут, Одеський пов.* - 1942, *Краснодар, Кубань).*

Потапенко Гнат (Ігнатій) *(*Федорівка, Херсонська губ. - † Ленінград),* у 8 р., м. б.: *О.* Борковського.

Потап'євський Аркадій *(*Київ).*

Потапова Олена *(*Самара, Росія),* ... при Київ. Театрі Опери й Балету і *у 1948-76* його солістка, *з 1977 - балетмайстер.*

Потебня Андрій (1838, *Перекопівка, Роменський пов., Полтавська губ.* - 1863, *бл. Піщаної Скелі, Краківський пов., Зах. Галичина).*

Потебня Олександер (22.9.1835 - 11.12.1891, *Харків).*

Потебня Олександер (1868, *Харків* - 1935, *Харків).*

Потилич (Потелич), стор. 2281, у 19 р. зг., м. б.: *рим. кн. Константин і Елена.*

Потієнко Василь *(*Сосниця - † Ваймар, Німеччина).*

Потоцький Андрій *(*Кшешовіце, Краківський пов., Зах. Галичина - † Львів).*

Потоцький (Potocki) Вацлав *(*Воля Лужанська бл. Горлиць, Зах. Галичина - † бл. Лужни),* "Ogród fraszek" *(1656-94, опубліковано* 1907).

Потоцький Микола *(† Хмільник, Поділля).*

Потоцький Станислав Ревера *(† Підгайці, Галичина).*

Потушняк Федір *(*Осій, Березький комітат, Закарпаття - † Ужгород).*

Потьомкін Григорій *(*Чижово бл. Смоленську, Росія - † бл. Яс, Молдавія).*

Похилевич Дмитро (1897, *Водотиї, Житомирський пов., Волинська губ. - 1974, Львів).*

Похилевич Лаврентій *(Леонтій).*

Похитонів ***(Похитонов)*** Іван *(*Мотронівка, Олександрійський пов. -* † Льєж *або Брюссель).*

Правдич-Неминський Володимир *(† Москва).*

Правнича наука на Україні, стор. 2295, п. ш., у 23 р. зг., м. б.: *Б.* Чічерін.

"Правничий Вісник", між співр.: *Л.* Ганкевич.

"Прапор", літ.-мист. та гром.-політ. місячник. *З 1991* ***виходить п. н.*** *"Березіль".*

Прахов Адріян *(*Мстиславль, Білорусь - † Ялта, Крим).*

Прахов Микола *(† Київ).*

Прач Іван *(бл. 1750, Сілезія - бл. 1818, Петербург).*

Прашко Іван. Гасло помилково вміщене на стор. 2322 замість стор. 2316.

Предславич Леонид (1897 - *1960, Харків).*

Претвич Бернат *(Pretficz, Pretwicz* Bernard) *(бл. 1500* - 1561 *[за ін. даними бл. 1563]).*

Прехтль (Prechtl) Йозеф *(*Відень - † Браїлів, Вінницький пов., Подільська губ.).*

Прєсняков Олександер *(† Ленінград).*

Прибік (Přibik) Йосиф (1855 *[за ін. даними 1853], Пшібрам, Чехія* - 1937, *Одеса).*

Пригара Андрій (1836, *Кобеляцький пов., Полтавська губ. - 1875, Київ).*

Пригара Марія (1908 - *1983, Київ). Зб. поезій "Тече Дніпро в синє море" (1964), "Козак Голота" (1966); іст. повість "Михайлик - джура козацький" (1969), казка "Калиточка" (1974). Вибрані твори у 2 тт. (1978).*

Придаткевич Роман (1895, *Живець бл. Кракова - 1980, Овенсборо, Кентакі, ЗДА).*

Придніпровська низовина, стор. 2332, п. ш., у 28 р. зн., м. б.: долина *Замглай.*

Прижов Іван *(*Москва - † Петровський Завод [тепер Петровськ-Забайкальський]).*

Прийма Іван *(1867, Селиська, Бібрський пов., Галичина* - 1921).

Прийма-Богачевська Рома *(*1927).*

Прийма-Шмериковська Іванна *(1898, Станиславів - 1982, Нью-Йорк).*

Приймаченко *(Примаченко)* Марія *(*Болотня, Радомиський пов.).*

Примак Федір (1899, *Татарівка [тепер Софіївка], Ніженський пов. - 1981, Київ).*

Прихильний Амвросій *(?, Італія* - 1641).

Приходько Антін *(1892* - ?).

Приходько Віктор (1886, *Княжпіль, Кам'янець-Подільський пов. - 1982, Нью-Йорк),* автор спогадів "Під сонцем Поділля" (1 вид. *1927, 2 - 1931,* 3 - 1948).

Приходько Марина *(*Прага).*

Приходько Микола *(1904, Чапаєвка, Золотоніський пов. - 1980, Ніягара Фолс, Онтаріо, Канада). 1938-41 перебував у концтаборі у Сибіру.*

Приходько Надія (1926, *Гоголів, Броварський р-н - 1980).*

Приходько Олекса (1887 - *1977, Прага).*

Приходько Петро *(*Вербки, Павлоградський пов., Катеринославська губ. - † Київ).*

Приходькова Єлисавета (1892 - *1975, Харків).*

Пріцак Омелян *(7.4.*1919, *Лука). 1973-89 очолював Укр. Наук. Ін-т Гарвардського Ун-ту (УНІГУ). З 1991 дир. Ін-ту Сходознавства Нац. АН України (НАНУ) у Києві. Іноземний чл. НАНУ.*

Продан Василь *(*Суховерхів, Буковина - † Лашківка, Буковина).*

Продан Корній (1888, *Гуляй-Поле, Олександрівський пов. - 1973, Калгарі, Альберта).*

Прозоров Григорій *(† Петербург).*

Прокінчак Іван *(*Межилаборці, Сх. Словаччина). Твори: "Боротьба починається" (1956), "Вибоїни" (1965).*

Прокопій, дереворити до "Апокаліпсиса" (1646-*62).*

Прокопій з Кесарії *(Кесарійський)* (між 490 і 507 - *після 562).*

Прокопович Петро *(† Пальчики, Чернігівська губ.).*

Прокопович Теофан *(світське ім'я Елеазар) (18.6.*1681 - *19.9.*1736, *Петербург).*

Прокопович-Антонський Антін *(† Москва).*

Прокопчак Петро (1903, *Вапенне - 1981, Торонто).*

Прокопчук Григорій (1909 - *1972, Мюнхен),* "Der Metropolit. Leben und Wirken *des großen Förderers der Kirchenunion Graf Andreas Scheptytzkyj".*

Прокоф'єв Олександер (1900, *Кобона, Петербурзька губ. - 1971, Ленінград).*

Прокоф'єв Сергій *(*Моршанськ - † Київ).*

Пронів Данило *(*Грабівка, Калуський пов.).*

Пронченко Михайло *(*Апостолове - † Кривий Ріг).*

Проривні приголосні, у 8 р. зг., з.: тверде піднебіння: т', б', м. б.: тверде піднебіння: *т', д'.*

"Просвіта", стор. 2367, п. ш., у 23 р. зн., м. б.: С. *Дубравського.*

"Просвѣта" ("Prosvita"), з 1950-их рр. *місячник,* друкується перев. англ. мовою.

Проскура Юрій *(Георгій)(†Харків).*

Проскурівна (справжнє прізвище Семенко) Марія *(*Кибинці, Миргородський пов. - † Київ).*

Протопопов Віктор *(*Юрки, Кобеляцький пов. - † Київ).*

Прохаска (Prochaska) Антін *(*Заліщики Малі, Бучацький пов. - † Львів).*

Прохоров Семен *(*Малоярославець, Калузька губ. - † Харків).*

Процишин Жигмонт *(*Кавсько, Стрийський пов., Галичина).*

Процюк Степан Юрій (1916, *Хоцен, Чехо-Словаччина - 1984, Нью-Йорк),* у 4 р., скреслити: на Словаччині. *Автор гасел в "ЕУ2" і "АЕУ2".*

Прудкий Никон (1890 - *1982, Черкаси).*

Психологія, стор. 2411, п. ш., у 7 р. зг., м. б.: І. Сікорський *(1842-1919).*

Пстрак Ярослав (1878, *Гвіздець, Коломийський пов. - 1916).*

Псьол Глафіра, по чоловікові *Дуніна*-Борковська *(*Псьолівка - † Москва).*

Псьол Олександра *(† Москва).*

Птуха Михайло *(† Київ),* у 15 р. з кін., м. б.: 3 вид. Гаґа *1961.*

Пуза Євген *(*Бачка - † Ужгород, Закарпаття).*

Пузанов Іван (1885 - *1971, Одеса).*

Пузиревський Нестор *(*Петербург - † Москва).*

Пузицький Антін *(1880*-1945).

Пуласький (Pułaski) Казімір *(1845, Борушківці, Житомирський пов., Волинська губ.* - 1926, *Познань, Польща).*

Пустовійт Гаврило *(*Межиріч, Канівський пов. - † Київ).*

Пухальський Володимир *(† Київ).*

Пухов Юрій *(Георгій) (*Сарапул, Вятська губ.). 1971-80 працював в Ін-ті Електродинаміки, з 1981 - дир. Ін-ту проблем моделювання в енергетиці АН УРСР.*

Пучківський Олександер *(*Батурин, Конотопський пов., Чернігівська губ.).*

Пушкар Володимир *(*Перемишль).*

Пушкар Микола (1894, *Головчинці, Заліщицький пов., Галичина - ?).*

Пушкар Стефанія (1901, *Чорноріки, Коросненський пов., Галичина - 1988, Філядельфія),* уроджена *Ортинська.*

Пушкін Олександер *(*Москва - † Петербург).*

Пфейффер Юрій *(Георгій) (*Сокиринці - † Київ).*

Пфістер Ян (1573 - *1642, Бережани, Галичина).*

"Пчела", найстаріший рукопис (15 в.) видав *В. Семенов (1893).*

Пчілка Олена, стор. 2421, у 8 р. зн., м. б.: *М.* Лермонтова.

Пшепюрський Андрій (1874, *Яворів, Галичина - 1947, Старява, Мостиський р-н, Галичина).*

Пширков Юліян (1912, *Кістяни, тепер Рогачовський р-н, Гомельська обл. - 1980, Менськ, Білорусь).*

П'юрко Богдан *(*Немирів, Рава-Руський пов., Галичина - † Детройт).*

Пясецький Андрій *(*Реклинець, Жовківський пов., Галичина -† Львів).*

П'ятаков Юрій *(*Городище, Черкаський пов., Київ. губ.).*

П'ятницький Іван *(1856* - ?).

П'ятницький Порфирій *(*Рига, Латвія - † Київ).*

П'ятницький Сергій (1905 - *1971, Харків).*

Р

Рабій Юліян (1894, *Самбір - **1982**, Ютіка, Нью-Йорк Стейт).*

Рабухін Олександер (**1899, *Вітеб*-**
ськ, Росія - 1979).

Равич Дмитро *(1901, Срібне, Прилуцький пов., Полтавська губ. -* 1942).

Равич-Черкаський Мойсей (псевд. *Рабіновича).*

Равлюк Микола *(*Орелець, Снятинський пов. - † Чернівці).*

Рагоза ***(Рогоза)*** Михайло *(1540*-99).

Рагузинський ***(Раґузінський)*** (справжнє прізвище Владиславич) Сава *(бл. 1660-1670, Дубровнік, Далматія або Герцеґнові, Чорногорія -* 1738, *Петербург).*

Рада Народних Міністрів УНР, стор. 2438, л. ш., у 5 р. зн., м. б.: *Г.* Сидоренко.

Радванський Анатоль (1913, *Броди, Галичина - 1991, Філядельфія).*

Радзєйовський-Політур (Radziejowski-Politur) Януш *(*1925, Київ).*

Радзикевич Юліян *(† Спрінґфільд, Массачусетс).*

Радзимовська Валентина *(† Шампейн, Іллінойс).*

Радзимовський Євген *(*Северинівка, Таращанський пов., Київ. губ.).*

Радзиховський Борис (1909, *Новоолексіївка, Олешківський пов., Таврійська губ. - 1975, Чернівці).*

Радзієвський Микола *(1884, Єрки, Звенигородський пов., Київ. губ. - 1965, Хмельницький).*

Радзієвський Олексій *(† Київ).*

Радивиловський Антін *(Антоній) († Київ).*

Радиловський *(Радивилівський)* Юрій. Працював *у Кам'янці Подільському,* у Дубному (1740-і рр.) і Львові (1770-і рр. *[за УРЕ 1749 малював ікони собору св. Юра]).*

Радиш Василь (псевд. Косач В.) *(1889-1958).*

Радченко Андрій (1900, *Охтирка - 1983, Київ).*

Радченко Зінаїда *(1839*-1916).

Радченко Клавдія *(*1929, Біла Церква).*

Радченко Олександер (1894, *Лохвиця - 1975, Львів).*

Радчук Федір *(1899, Окунин, Володимир-Волинський пов. - 1986, Харків).*

"Радянська Україна". *З 8.10.1991 перейменовано на "Демократичну Україну".*

"Радянське Літературознавство". *З 1990 перейменовано на "Слово і Час".*

"Радянське Право". *З 1992 перейменовано на "Право України".*

"Радянський Письменник". *З 1992 перейменовано на "Укр. Письменник".*

Раєвська-Іванова Марія *(*Гаврилівка - † Харків).*

Раєвський Аркадій *(† Харків).*

Раєвський Борис *(1893 - 1974, Франкфурт-над-Майном).*

Раєвський Олександер (1872 - 1924, *Москва).*

Раєвський Олександер (1891 - *1971, Київ).*

Раєвський Петро *(*Бориспіль, Переяславський пов., Полтавська губ. - † Київ).*

Раєвський Сергій *(*Фаївка, Новгород-Сіверський пов., Чернігівська губ.).*

Раєвський Юрій *(Георгій)* (1909, *Київ - 1975, Київ).*

Ражба Яків (1904 - *1986, Київ).*

Районування фізико-географічне, стор. 2461, л. ш., у 1 р. зн., м. б.: А. *Ланько.*

Райс (Rais) Еммануїл (1909 - *1981, Париж).*

Райсхрат (Reichsrat), м. б. ***Райхсрат.***

Рак Ярослав (1908 - *1989, Мейплвуд, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Раковецький (Rakowiecki) Іґнаци Бенедикт *(1783* - 1839, *Варшава).*

Раковський Іван (1815, *Ставне, Закарпаття* - 1885, *Іза, Закарпаття).*

Раковський Іван *(24.8.*1874, *Протеси, Жидачівський пов., Галичина - 1.3.* 1949).

Раковський Йосиф *(† Львів).*

Раковський (псевд. Христев, Інсаров та ін.) Христіян *(*Ґрадец, Болгарія - † Орел). Розстріляний 11.9.1941.*

Ракоці (Rákóczi) **Юрій II** *(1621*-60).

Ракушка-Романовський Роман *(1622*-1703).

Ральстон (Ralston) Вільям *(1828, Лондон* - 1889, *Лондон).*

Расторгуєв Павло *(*Стародуб, Чернігівська губ. -†Новозибків, Брянська обл.).*

Растреллі (Rastrelli) Вартоломей *(† Петербург).*

Ратмиров (псевд. Тимківського) Андрій *(† Ужгород).*

Ратмирова Олена *(† Новочеркаськ, Ростовська обл., Росія).*

Ратуша, у підписі під ґравюрою, м. б.: Ратуша в Кам'янці Подільському *(18 ст.).*

Рафалович Артем *(† Петербург).*

Рафалович (Raffalovich) Джордж *(*Канн, Франція - † Новий Орлеан, Луїзіяна, ЗДА).*

Рафальський (псевд. Лозинського) Гнат *(† Харків).*

Рафес Мойсей *(*Менськ).*

Рахлін Натан *(1906 - 1979, Казань, Росія; похований у Києві).*

Рахманінов Іван *(*Казінка, тепер Липецька обл. - † Київ).*

Рахманінов Сергій *(*Онеґ, Новгородська губ. - † Беверлі-Гілс, Каліфорнія, ЗДА).*

Рахманний (справжнє прізвище Олійник) Роман *(*1918).*

Рачинський Андрій *(1724, Великі Мости, Сокальський пов., Галичина - 1794, Новгород-Сіверський).*

Рашевський Іван *(† Чернігів).*

Ребет Дарія (1913 - *1992, Мюнхен).*

Ребро Петро *(*Білоцерківка, Куйбишевський р-н). Зб. поезій "Криця" (1975), "Із веселого ковша" (1983), кн. для дітей "Кирпата Оксана" (1964), "Весела вдача" (1973), "Ключі від веселки" (1982).*

Ревай Юліян (1899 - *1979, Нью-Йорк).*

Ревакович (Rewakowicz) Генрик *(*Сокольники бл. Тарнобжеґу, Польща - † Львів).*

Ревакович Тит *(† Львів).*

Ревуцький Аврам *(† Йонкерс, Нью-Йорк Стейт, ЗДА).*

Ревуцький Дмитро, у 23 р. зг., м. б.: "Гал. пісні" в обробці *Левка* Р.

Ревуцький Левко *(Лев)* (20.2.1889 - *30.3.1977, Київ).*

Рев'юк Омелян *(† Нью-Йорк).*

Редемптористи, п. ш., у 1 р., м. б.: еп. *Луцький.*

Редькин *(Редькін)* Петро *(†Петербург).*

Резник *(Рєзник)* Борис *(*Холодна Балка).*

Рей Міколай (1505 - *1569, Рейовець, Холмщина).*

Рейнарович Лев (1914, *Княжпіль, Добромильський пов. - 1987, Нью-Йорк).*

Рейпольський Іван *(† Харків).*

Рейхель Михайло (1880-*1956).*

Рекановський Петро *(бл. 1800 - після 1865, Київ).*

Реклю (Reclus) Жан-Жак-Елізе *(*Сент-Фуа-ля-Ґранд, Франція - † Тернговт, Бельгія).*

Реман (Rehman) Антоній *(*Краків - † Львів).*

Ремез Євген (1896 - *1975, Київ).*

Ремез Олекса *(† 1961, Одеса).*

Ремесло Василь (1907, *Теплівка, Пирятинський пов. - 1983, Київ).*

Репта Василь *(*Банилів над Черемошем, Буковина - † Чернівці).*

Реформатський Сергій *(*Борисоглєбськ, тепер Івановська обл., Росія - † Москва).*

Речмедін Валентин (1916, *Андрушівка - 1986, Київ). Повісті "Народження Афродіти" (1974), "За весною весна" (1979), "Навперейми долі" (1984).*

Решетило Степан Семен *(*Угнів, Сокальський пов., Галичина).*

Рєдін Єгор *(*Старше, Дмитрієвський пов., Курська губ. - † Харків).*

Рєзанов Володимир *(*Любаче, Обоянський пов. - † Ніжен, Чернігівська обл.).*

Рєзниченко Абрам (1916 - *1973, Київ).*

Рєпін Ілля *(5.8.*1844 - *29.9.*1930, *Куоккала, Фінляндія).*

Рєпнін (нар. кн. Волконський) Микола *(† Яготин, Полтавщина).*

Рєпніна Варвара *(*Москва - † Москва).*

Ржегорж (Řehoř) Франтішек *(*Стежери, Чехія - † Прага).*

Ржепецький Борис (1895, *Лаврів, Луцький пов. - 1976, Нью-Йорк).*

Рибак Ігор *(*Харків).*

Рибак Натан (1913, *Іванівка, Єлисаветградський пов., Херсонська губ. - 1978, Київ). Романи "Час сподівань і звершень" (1960), "Солдати без мундирів" (1966).*

Рибалко Павло *(*Малий Істороп, Лебединський пов., Харківська губ. - † Москва).*

Рибальченко Всеволод (1904 - *1988, Київ).*

Рибальченко Михайло *(*Луганське).*

Рибачек Михайло *(*Оріхівець, Скалатський пов., Галичина - † Львів).*

Рибинський Володимир *(*Козловський пов., Тамбовська губ., Росія).*

Рибне господарство, стор. 2505, у Літературі, у 9 р., м. б.: S l a s t e n e n k o E. Karadeniz *havzası balıkları.*

Рибчин Іван *(*Братишів - † Сідней).*

Ридз-Сміґли Едвард *(*Бережани, Галичина).*

Рижський Іван *(*Рига, Латвія - † Харків).*

Рилеєв Кіндрат *(*Батово бл. Ґатчіни - † Петербурґ),* у 4 р. з кін., м. б.: *А.* Малишко.

Рилло Максиміліян (1715-*1794).*

Рильський Максим *(† Київ).*

Рильський Тадей *(2.1.*1841, *Ставище, Таращанський пов., Київ. губ. - 8.10.*1902, *Романівка, Сквирський пов., Київ. губ.).*

Римляни на Україні, у 4 р. зг., м. б.: *Мітрідата VI* († 63 до Хр.).

Римлянин (Paolo Dominici Romanus) Павло *(† Львів).*

Римша Андрій *(бл. 1550, П'янчина бл. Новогрудка - після 1595).*

Риндик Степан *(† Чікаґо).*

Рихлік Євген *(*Вільшанка, Житомирський пов., Волинська губ.).*

Ріґельман Микола *(*Чернігівська губ.).*

Ріґельман Олександер *(*Петербурґ - † Андріївка).*

"Рідна Хата", заборонене *поль.* владою 1921. Гол. діячі "Р. Х.": А. і П. *Васиньчуки.*

Різниченко Володимир *(† Київ).*

Рільке (Rilke) Райнер Марія *(†Вальмон, Швайцарія).*

Ріпецький Мирослав (1889 - *1974, Хжаново, воєводство Сувалки, Польща).*

Ріпецький Нестор (псевд. Богдар Жарський) (1919, *Сокаль - 1974, Торонто).*

Ріпецький Степан (1894 - *1986, Ріджвуд, Нью-Джерзі).*

Ріттер фон Ріттерсберґ Людвиг (Ritter z Rittersbergu) *(*Прага - † Вршовіце, Чехія).*

Річ Віра (Rich Vera) *(*Лондон).*

Річинський Арсен (1892, *Волинь - 1941?).*

Річицький Андрій (псевд. Пісоцького Анатоля) *(1890, Річиця, Радомиський пов., Київ. губ. - 1934, Баштанка, тепер Миколаївська обл.),* розстріляний *27.3.1934.*

Рклицький Михайло *(*Погребки, Новгород-Сіверський пов., Чернігівська губ.).*

Ро Лев *(*Новосаратовка, Петербурзька губ. - † Київ).*

Роборецький Андрій (1910 - *1982, Торонто).*

Ровінський *(Ровинський)* Дмитро *(*Москва - † Бад Вільдунґен, Німеччина).*

Рогалевський Іларіон *(? - 1739). Помер у дорозі до Петербурґу, де мав відбутися суд над ним.*

Рогатинець Юрій *(*Рогатин, Галичина - † Львів).*

Рогович Опанас *(1812, хутір Рогівлі, Стародубський пов. -* 1878, *Київ).*

Роґульський Іван (1892, *Голобутів - 1934).*

Роґуцький Микола *(1886, Купновичі, Рудківський пов., Галичина -* 1941, *Самбір, Галичина).*

Родзін Микола (1924, *Новоселівка - 1978, Дніпропетровське).*

Родзянки, [рід] походить від Василя Р. (1652-*1734*).

Родзянко Михайло *(*Катеринославська губ.)*.

Родін Микола *(*Жарки, тепер Тверська обл.)*.

Родіонов Сергій *(† Київ)*.

Роєвич Дем'ян. Гасло помилково поміщене на стор. 2557 замість стор. 2551.

Рожавська Юдит (1923 - *1982, Київ)*.

Рожалин *(Рожалін)* Кузьма *(1740, Вовківці бл. Ромна - 1795, Москва)*.

Рожанковський Теодор *(†Віговкен, Нью-Джерзі)*.

Рожанський Дмитро *(† Ленінград)*.

Рожанський Любомир *(*Суходоли, Бродівський пов., Галичина - † Львів)*.

Рождественський Всеволод (1918 - *1985, Київ)*.

Рождественський Микола *(*Москва - † Донецьке)*.

Рожественський Борис *(† Харків)*.

Рожок Григорій, співав у Київ. *(1930-35)* та Дніпропетровській *(1935-37)* операх.

Розанов Гавриїл (1781-*1858)*.

Розвадовський Вячеслав *(1875* - 1943, *Ташкент)*.

Розгін Іван *(† Детройт, ЗДА)*.

Розділський Богдан *(*Воля Цеклинська, Яслівський пов., Галичина)*.

Роздольський Осип *(*Добриводи - † Львів)*.

Роздольський Роман *(† Детройт, ЗДА)*.

Розе Федір (1902-*84)*.

Розенбаум Соломон *(† Полтава)*.

Розенберґ Альфред *(*Ревель [тепер Таллін] - † Нюрнберг)*.

Розенберґ-Чорній Людвик, м. б. ***Розенберґ*** *(псевд.* Чорній, *Львівський)* Людвик *(† Львів)*.

Рознійчук Іван (1910, *Требушани [тепер Ділове], Закарпаття - ?)*.

Розов Володимир *(*Київ - † Загреб, Хорватія)*.

Розумовський Кирило *(29.3.*1728, *Лемеші, Козелецька сотня, Київ. полк - 15.1.*1803).

Рокачевський Опанас *(† Київ)*.

Рокицький Микола *(*Заріччя, Ковельський пов. - † Київ)*.

Роксоляна (Лісовська Настя) (1505, *Рогатин - 15.4.1558 [за ін. даними* 1561], *Істамбул)*, дружина тур. султана Сулеймана І *Кануні [Законодавця] (Süleyman I Kanunî, 1495-1566). Роман П. Загребельного "Роксолана" (1980)*.

Ролл Яків *(† Київ)*.

Ролле Антоній-Йосиф *(*Генріхівка [тепер Роля] бл. Шаргороду, Могилівський пов., Подільська губ. - † Кам'янець Подільський)*.

Роман, стор. 2560, п. ш., у 26 р. зг., м. б.: М. *Старицькому* ("Облога Буші" 1894).

Роман, митр. лит.-гал. *(? - 1361)*.

Роман Мстиславич *(після 1160* - 1205).

Романенко Ілля (1909, *Майданівка - 1982, Київ)*.

Романенко Олександер *(1901, Одеса - 1992, Київ)*.

Романицький Борис (1891 - *1988, Львів)*.

Романівська Марія (1901, *Єрки, Миргородський пов. - 1983, Харків)*.

Романович (Рожанковська) Марія (1852, *Довгополе [тепер Довгопілля] бл. Путилова, Буковина - бл. 1933)*.

Романович Марко *(† Ґрімсбі, Онтаріо)*.

Романович Теофіля, справжнє прізвище Рожанковська *(*Довгополе [тепер Довгопілля] бл. Путилова, Буковина)*.

Романович-Славатинський Олександер *(*Войтове, Переяславський пов., Полтавська губ.)*.

Романовський Віктор *(† Ставропіль, Росія)*.

Романтизм, стор. 2567, п. ш., у 9 р. зг., м. б.: *М.* Пимоненка; у 15 р., м. б.: *С.* Воробкевича.

Романченко Микола *(*Романів, Новоград-Волинський пов., Волинська губ.). Зб. поезій "Добрий знак" (1980), "Двобій" (1985), кн. нарисів "Рубежі" (1977)*.

Романченко Трохим *(† Дніпропетровське)*, у 2 р. зн., м. б.: [автор ст.] про І. *Манжуру*.

Романчич Ганка, по чоловікові Ковальчук (1907, *Косів бл. м. Давфін, Манітоба - 1984, Сент Кетерінс, Онтаріо).*

Романчук Юліян *(† Львів).*

Романюк Анатоль *(*Зарожани).*

Роменський Михайло *(† Київ).*

Ромер Еуґеніюш *(*Львів -†Краків).*

Ромжа Теодор Юрій *(† Мукачів).*

Ропська Олександра *(*Ширяєво - † Київ).*

Рорбах (Rohrbach) Павль *(*Остзе, Курляндія - † Мюнхен).*

Російсько-українські мовні зв'язки, стор. 2581, л. ш, у 13 р. зн., м. б.: фонетичні форми слів *(факультєт).*

Росіна *(Россіна)* Юлія *(† Київ).*

Росія, Хронологія, стор. 2590, під: 1242, м. б.: Перемога кн. *Александра* Невського.

Росіяни, стор. 2609, л. ш., у 9 р. зн., м. б.: Ф. *Філін.*

Росіяни на Україні, стор. 2618, л. ш., у 20 р. зг., м. б.: на Кубані *Краснодар.*

Рославський-Петровський Олександер *(*Слабин - † Харків).*

Росоха Степан (1908, *Драгове бл. Хусту, Закарпаття - 1986, Торонто, Канада).*

Ростислав Володимирович *(1038 - 1067, Тмуторокань).*

Ростовцев Михайло *(† Нью-Гейвен, Коннектікат).*

Ротар Іван *(† Катеринодар, Кубань).*

Ротмістров Володимир *(*Гензерівка, Пирятинський пов., Полтавська губ. - † Харків).*

Рошкович Ігнатій *(Гнат) (*Салок, Закарпаття - † Будапешт).*

Рощиб'юки Ганна (1903, *Старий Косів - 1981, Коломия)* і Михайло (1903, *Коломия - 1972, там же).*

Ру (Ruh) Філіпп (1883, *Бікенгольц - 1963, Сент-Боніфас, Манітоба).*

Рубан Василь *(*Білгород, Слоб. Україна - † Петербурґ).*

Рубач Михайло (1899,*Чернеча Слобода, Роменський пов., Полтавська губ. - 1980, Київ).*

Рубашов Михайло *(*Чуднів - † Київ).*

Рубенчик Лев (1896-*1988).*

Рубець Олександер *(1838, Чугуїв -* 1913, *Стародуб, Чернігівська губ.).*

Рубін Симон (1900, *Родошковичі - 1985, Умань).*

Рубінґер Лев (1890, *Городок, Галичина - 1983, Рочестер, Нью-Йорк Стейт).*

Рубінштейн Сергій *(† Москва).*

Рубрук *(Ruysbroeck, Rubroek)* Віллем *(між 1215 і 1220, Рубрук, Франція - бл. 1270).*

Рубчак Іван *(1874, Калуш* - 1952, *Львів).*

Рубчаківна Ольга (1903, *Чернівці - 1981, Київ).*

Руга (з грец. або латинської - *roga).*

Руданський Степан *(6.1.*1834, *Хомутинці, Вінницький пов. - 3.5.*1873).

Руденко Лариса (1918 - *1981, Київ).*

Руденко Микола *(*Юр'ївка, тепер Лутугинський р-н, Луганська обл.). На поч. 1970-их рр. почав правозахисну діяльність, 1976 став на чолі Укр. Гельсінської Групи. Заарештований 1977, був засуджений на 7 р. таборів та на 5 р. заслання. 1987 виїхав з дружиною до ЗДА, повернувся в Україну 1990. Твори: поема "Хрест" (1977), зб. поезій "За ґратами" (1980), роман "Орлова балка" (1982), твори на екон. теми.*

Руденко Роман (1907, *Носівка, Ніженський пов., Чернігівська губ. - 1981, Москва).*

Руденко Сергій (1885, *Харків - 1969, Москва).*

Рудиковський Остап *(*Вільшанка, Васильківський пов.).*

Рудинський Михайло *(† Київ).*

Рудичів Іван *(† Абондан, Франція).*

Рудник Сергій *(† Київ).*

Рудницька Мілена *(15.7.*1892, *Зборів, Галичина - 29.3.1976, Мюнхен).*

Рудницький Антін (1902, *Лука - 1975, Томс Рівер, Нью-Джерзі).*

Рудницький Іван Теодор *(1886, Бедриківці* - 1951, *Гестер-ан-дер-Везер).*

Рудницький Михайло *(7.1.*1889 - *1.2.1975, Львів).*

Рудницький Степан (3.12.1877 - *3. 11.1937),* засланий на Соловки *1936, там і був розстріляний.*

Рудницький Ярослав Богдан *(28.11.* 1910, *Перемишль, Галичина).*

Рудницький-Лисяк (Лисяк-Рудницький) Іван *(27.10.*1919 - *25.4.1984, Едмонтон).*

Рудович Іван *(† Львів).*

Рудченко Іван *(† Київ).*

Рулін Петро (1892 - *1940, Магадан, Росія). Репресований 1936.*

Румуни на Україні, п. ш., у 2 р. зг., м. б.: 1926 жило *258 000 Р. (142 000 в складі Молд. АССР).*

Румунія, стор. 2639, л. ш., у 2 р. зг., м. б.: в *півд.* Буковині.

Рум'янцев-Задунайський Петро *(*Москва - † Тамань, Переяславський пов., Київ. намісництво).*

Рурик (уроджена Мельник) Анастасія *(† Ванкувер).*

Русальський Володимир *(† Аделяїда).*

"Русинъ", напівофіц. орган..., [виходив] 1920-22 рр.

Русинов Юхим (1905 - *1969, Одеса).*

Руснак Василь (1899, *Неполоківці, Кіцманський пов., Буковина - 1981, Букарешт).*

Руснак Орест *(† Мюнхен), 1924* закінчив Празьку Консерваторію; *у 1929-30 виступав в УССР (Київ, Харків, Одеса, Запоріжжя, Миколаїв, Дніпропетровське).*

Русов Михайло *(*Олешня, Городнянський пов., Чернігівська губ. - † Петербург).*

Русов Юрій (1895 - *1961, бл. Монтреалю, Канада).*

Русова (уроджена Ліндфорс) Софія *(† Прага).*

Русь, л. ш., у 16 р. зн., м. б.: *Константин* Багрянородний; п. ш., у 6 р. зг., м. б.: *Стендер-Петерсен.*

"Руська Нива", тижневик, виходив в Ужгороді *1920-25.*

Русько Олексій *(*Білосток, Польща - † Київ).*

Рутка Теофіл *(*Київ - † Львів).*

Руткович Іван *(*Білий Камінь бл. Золочева, Галичина).*

Рутський Велямин Йосиф (у світі - Іван) *(† Дерманський манастир бл. Дубного, Волинь).*

Рухимович Мусій (1889, *Кагальник, Ростовський пов., Донщина* - 1939).

Руцький Ілля *(1744, Високе, Прилуцький полк - 1786, Москва).*

Ручко Гнат (1886, *Великі Сорочинці, Миргородський пов. - 1938, Київ).*

Рюрик *(† Новгород).*

Рюрик Ростиславич *(бл. 1140 - 19. 4.1212, за ін. джерелами 1211,* 1214 або 1215).

Рюриковичі, Генеалогічна таблиця, стор. 2676, л. ш., у 2 р. зн., м. б.: Діти *Ярослава* Осмомисла.

Рябінін Микола (1919, *Красне - 1992, Харків). Скульптури "Мати (1970-71), "Полтавчанка" (1975).*

Рябінін-Скляревський Олександер *(1878, Одещина - ?).*

Рябко (Рябков) Павло (1848, *Херсон - 1926, Зінов'ївське).*

Рябов Іван (1897, *Гориці, Моск. губ. - 1984, Ялта).*

Рябов Олексій *(† Київ).*

Рябовол Микола *(† Ростов-на-Дону, Кубань).*

Рябокінь Хома, монографія "On Real *Unicursal* Curves" (1952).

Рябокляч Іван *(*Півці, Канівський пов.).*

Рязанцев Микола *(*Вятка, Росія - † Владикавказ).*

Ряппо Ян *(*Верроський пов., Естонія - † Таллін).*

С

Сабадиш Петро *(*1909,* Олександрівське *[тепер Запоріжжя]).*

Сабалдир Григорій (1883, *Покровська Багачка, Хорольський пов. - ?).*

Сабанєєв Іван (1856 - *1937, Одеса).*

Сабат-Свірська Марія (1895, *Помонятина, Рогатинський пов., Галичина - 1983, Рівне),* 1926-*30* у Польщі, *з 1930 у Львові, з 1950 у Рівному.*

Сабінін Лев *(† Москва).*

Сабов Євменій *(*Вербяж, Березький комітат, Закарпаття),* архидиякон *уґочанський.*

Сабов Кирило (1838 - *1914, Кошиці, Словаччина).*

Саварин Ніль Николай (1905 - *1986, Едмонтон).*

Саварин Петро. *У 1983-88 pp. през. СКВУ.*

Савенко Сергій (1901-*1976).*

Савин *(Савін)* Віктор *(*Завадівка, Єлисаветградський пов., Херсонська губ. - † Львів).*

Савицька Іванна *(уроджена Трашневська) (*Опарівка, Коросненський пов.).*

Савицька Олена *(*Полтава).*

Савицька Стефанія (1891, *Перемишль, Галичина - 1977, Торонто, Канада).*

Савицький Вячеслав *(†Салінас, Каліфорнія).*

Савицький Омелян *(*Грабівка - † Болехів, Івано-Франківська обл.).*

Савицький Роман *(† Філядельфія).*

Савич (справжнє прізвище Лук'яненко) Іван *(*Савинки, Сосницький пов.).*

Савич Микола *(*Гадяцький пов. - † Одеса).*

Савич Олексій *(1811, Пушкарівка, Сумський пов., Слоб. Україна* - 1883, *Тульська губ., Росія).*

Савін Гурій (1907, *Весьєгонськ, Тверська губ., Росія - 1975, Київ).*

Савойка Теодор (1866, *Любича Князє, Рава-Руський пов., Галичина - 1943, Бірча, Добромильський пов., Галичина).*

Савчак Дем'ян *(† Львів).*

Савченко Іван *(*Роменський пов.).*

Савченко Ігор *(† Москва).*

Савченко Михайло (1914, *Глобине, Кременчуцький пов. - 1982).*

Савченко Павло *(*Жабки [тепер Луценки], Лохвицький пов. - † Ромен [Ромни]).*

Савченко Степан *(*Синявка, Сосницький пов.).*

Савченко Федір (1892-*?). Засуджений 7.2.1932 до 5 р. позбавлення волі.*

Савченко Яків *(*Жабки [тепер Луценки]). Заарештований 17.9.1937 і 2.11. того ж р. розстріляний.*

Савченко-Більський Володимир *(1867, Олишівка, Чернігівський пов. -* 1955, *Абондан, Франція).*

Савченко-Більський Олександер (1900 - *1991, Париж).*

Савчинський Григорій *(† Звенигород, Галичина).*

Савчук Микола (1899, *Зубівщина. Із'яславський пов., Волинська губ. - 1976, Одеса).*

Савчук Олекса *(Олексій) (*Федюківка, Звенигородківський пов., Київ. губ.).*

Савчук Семен Володимир (1895 - *1983, Вінніпеґ).*

Савчук Стефанія (1899 - *1988, Торонто).*

Сагайдачний Євген *(† Косів, Івано-Франківська обл.).*

Сагайдачний Петро *(† Нью-Йорк).*

Сагатовський *(справжнє прізвище* Мавренко-Коток) Іван *(† Стрий, Львівська обл.).*

Садиленко Юрій *(† Київ).*

Садковський Віктор *(? -* 1803, *Чернігів).*

Садовська-Барілотті Марія *(1855, Кам'яно-Костувате, Єлисаветградський пов. -* 1891, *Одеса).*

Садовський Валентин *(*Еліщин, Із'яславський пов., Волинська губ.).*

Садовський Домет, м. б. *Володимир (псевд.* Домет) *(*Довжанка, Тернопільський пов., Галичина - † Львів).*

Садовський Іван (1855, *Степанівка, Сумський пов., Харківська губ.* - 1911, *Петербург).*

Садовський Іван (1876 - 1948, *Вінниця).*

Садовський (справжнє прізвище Тобілевич) Микола *(13.12.*1856, *Кам'яно-Костувате, Єлисаветградський пов.* - 7.2.1933, *Київ).*

Садовський Михайло *(*Київ).*

Садовяну (Sadoveanu) Мігаїл *(*Пашкані, Румунія - † Букарешт).*

Саєнко Олександер (1899 - *1985, Київ).*

Сажин Михайло *(1814, Галич, Костромська губ., Росія - бл. 1885, Омськ, Росія).*

Сак Людмила (1910 - *1985, Київ).*

Сакович Касіян Каліст, м. б. Касіян *(світське ім'я* Каліст) *(бл. 1578* - 1647, *Краків).*

Саксаганський (псевд. Тобілевича) Панас *(† Київ).*

Саливон Григорій (псевд. Гр. Тисяченко) *(† 1927).*

Саля Еліо *(1864, Мілян, Італія - 1920, Ґорла-Прекотто, Італія).*

Сальвіні (Salvini) Люїджі (1911, *Мілян - 1957, Рим),* [автор антології] "Le quattro *sciabole".*

Сальман Олександер *(† Львів).*

Сальський Володимир *(1883, Остріг, Волинська губ.* - 1940).

Самійленко Поліна *(1891 - 1984, Київ).*

Самойлович Анатолій (1906 - *1981, Чернівці).*

Самойлович (справжнє прізвище *Сушковський)* Данило *(1742-1804).*

Самоквасов Дмитро *(*маєток Молотеч - † Москва).*

Самсонов Григорій (1918 - *1975, Київ).*

Самутин Петро *(1897, Полтава - 1982, Балтімор, Меріленд).*

Самчевський Осип *(*Лісконоги, Новгородсіверщина).*

Самчук Улас *(20.2.*1905 - *9.7.1987, Торонто). "Слідами піонерів. Епос укр. Америки" (1979), "На коні вороному" (1975), "Планета Ді-Пі" (1979).*

Сандлер Оскар (1910 - *1981, Київ). Балет "Серце дівоче" (1961), оперета "Каштани Києва" (1972).*

Сандул-Стурдза Яків, м. б. ***Сандул-Струдза*** Яків *(1756, Козацьке - після 1810).*

Сапєгин *(Сапєгін)* Андрій *(† Київ).*

Сапєжко Кирило *(† Кишинів).*

Сапіцький Віктор *(† Подєбради, Чехо-Словаччина).*

Саполович Яків *(1760, Срібне -* 1830, *Петербург).*

Сапрун Северин *(† Париж).*

Сарамаґа Богдан *(† Детройт).*

Сатановський Арсеній, м. б. ***Корецький-Сатановський*** Арсеній *(?, Сатанів, Поділля - після 1653).*

Сафонович Теодосій *(? - 1676, Київ).*

Сахаров Андрій (1921 - *1989, Москва). 1975 одержав Нобелівську премію миру.*

Сахненко Данило *(1875, Катеринослав - 1930, Харків).*

Сацюк Олекса *(† Чікаго).*

Саченко Григорій (1905, *Хаєнки, Борзенський пов., Чернігівська губ. - ?). Заарештований 3.11.1936 і засуджений на 8 р. тюремного ув'язнення з наступною поразкою в правах на 5 р. Покарання відбував на Дал. Сході. Дата і обставини загибелі невідомі (за УРЕ помер 16.1.1939).*

Сварник Іван (1921, *Лисогірка - 1989, Львів).*

Свашенко Семен *(† Москва).*

Свекла Олександра *(*Валегоцулове [тепер Долинське], Ананьївський пов., Херсонська губ.).*

Сверстюк Євген *(13.12.*1928, *Сільце, Горохівський пов.),* був співр. Н.-Д. Ін-ту *Психології. Д-р УВУ (1992), през. укр. ПЕН-центру. Серед творів: "Вибране" (1979), "Блудні сини*

України" (1993). Ред. газ. "Наша Віра".

Свєнціцька Віра (1913 - *1991, Львів).*

Свєнціцький Іларіон *(*Бузьк, Кам'янка-Струмилівський пов. - † Львів).*

Свєнціцький Павлин *(† Львів).*

Свєчніков *(Свєчников)* Анатолій *(† Київ).*

Свєчніков *(Свечников)* Василь (1891, *Козьмодем'янське - 1981, Київ).*

Свида Василь (1913, *Пацканове - 1989, Ужгород).*

Свидригайло, Швитригайло *(бл. 1370* - 1452).

Свиренко Дмитро *(*Мерчик, Валківський пов. - † Оренбург, Росія).*

Свириденко Павло *(1893* - 1971, *Київ).*

Свистун Василь *(*Сороцько, Теребовельський пов. - † Вінніпег).*

Свистун Пилип (1844, *Тоболів, Золочівщина, Галичина - 1916).*

Свістель Франц *(*Бучач, Галичина).*

Світ Іван (1897 *-1989, Сіатл, стейт Вашінгтон),* "Укр.-японські взаємини *1903-45"* (1973).

Світлицький Григорій *(† Київ).*

Світлична Надія *(*1936, Половинкине, Старобільський р-н, Луганська обл.),* скреслити: дружина Д. Шумука. *Звільнена 1976, повернулася до Києва, де знов була переслідувана. 1978 виїхала до ЗДА, де брала участь у роботі Закордонного Представництва Укр. Гельсінської Групи й видавала "Вісник репресій в Україні" (1980-85).*

Світличний Єфрем (1901, *Жихар - ?).*

Світличний Іван *(20.9.*1929, *Половинкине - 25.10.1992, Київ),* у 9 р., м. б.: Ін-ту *Мовознавства* АН УРСР. *Перед першим арештом працював у ж. "Радянське літературознавство" та був молодшим наук. співр. Ін-ту Літератури АН УРСР. Перекладав поезії з чес. (В. Незвал, Ф. Галас), словацької (М. Руфус), франц. (Ж. де Ляфонтен, Ш. Бодлер) мов, а також "Слово о пол-ку Ігоревім". Зб. власних поезій С. "Серце для куль і для рим" опубліковано 1991.*

Світовий Конґрес Вільних Українців (СКВУ), *през. - о. В. Кушнір (1967-78), М. Плавюк [Плав'юк] (1978-81), В. Базарко (1981-83), П. Саварин (1983-88), Ю. Шимко (1988-93), Д. Ціпивник (з кін. 1993). У листопаді 1993 перейменовано на Світовий Конґрес Українців (СКУ).*

Світославський Сергій *(† Київ).*

Свобода Людвік (1895, *Грознетін, Чехія - 1979, Прага).*

Святловський Володимир *(1869, Москва* - 1927).

Святополк І *(978*-1019).

Святослав І Ігоревич *(942?* - 972).

Святослав III *(1126, Чернігів* - 1194, *Київ).*

Святоюрський манастир оо. Василіян у Кристонополі, ліквідований у 1946 *сов.* владою.

Севера Іван *(*Новосілки - † Львів).*

Северин Іван *(*Остапівка, Миргородський пов.).*

Севрук Галина *(*1929, Самарканд, Узбекістан). Барельєфи слов. поганських богів для Будинку Кіна та Києво-Печерського заповідника (1970-75). Виставки творів у Києві (1984) і Торонто (1991).*

Севрюк Олександер *(† бл. Франкфурту-над-Одрою). Ред. тижневика "Укр. Вісти" (1928-29) у Парижі.*

Седляр Василь (1899, *Любеч, Городнянський пов. - 1937).*

Селезінка Ярослав (1887 - *1941, Єрцево, Архангельська обл., Росія). Помер у концтаборі.*

Селезньов Іван *(*Київ - † Київ).*

Селецький Кирило *(*Підбуж, Самбірщина, Галичина - †Цеблів, Сокальський пов., Галичина).*

Селецький Петро *(*Малютинці, Пирятинський пов., Полтавська губ. - похований у Видубицькому манастирі бл. Києва).*

Селешко Михайло (1901 - *1981, Торонто).*

Селіванов Іван (1924 - *1984, Київ).*

Селюченко Олександра (1921 - *1987, Опішня).*

Сельська (Райх) Марія (1903 - *1980, Львів),* училася ... в Парижі *(1928-30).*

Сельський Володимир *(*Вихилівка, Проскурівський пов. - † Київ).*

Сельський Роман (1903 - *1990, Львів).*

Сельський Щасний Фелікс *(*Колодниця, Стрийський пов., Галичина - † Витвиця, Долинський пов., Галичина).*

Семака Євген (1863, *Банилів, Буковина - 1912, Чернівці).*

Семака Ілля *(1867* - 1929, *Прєвідза, Словаччина).*

Сембратович Йосиф *(† Рим).*

Сембратович Роман (1875 - *1906, Відень).*

Сембратович Сильвестр *(† Львів).*

Семдор (також Дорошенко) Семен *(справжнє прізвище й ім'я Гольдштейн Симон)* (1888, *Херсонщина - 1938, Симферопіль).*

Семен Олелькович *(бл. 1420* - 1470, *Київ).*

Семененко Микола. *Віце-през. АН УРСР (1950-70).*

Семененко Олександер (1898 - *1978, Нью-Йорк).*

Семенко Юрій *(*Михайлівка, тепер Апостолівський р-н, Дніпропетровська обл.).*

Семенов-Тянь-Шанський Петро, м. б. ***Семенов-Тян-Шанський*** Петро *(*Урусово, Рязанська губ. - † Петербург).*

Сементовський Костянтин *(*Семеногірка, Золотоніський пов.).*

Сементовський Микола *(*Семеногірка, Золотоніський пов. - † там же).*

Сементовський Олександер *(1820-і рр., Семеногірка, Золотоніський пов. - ?).*

Семенюк Іван *(1870 - 1951, Печеніжин).*

Семикіна Людмила *(*Одеса). Поновлена у Спілці Художників України 1988. Ескізи одягу з мотивами нар. вбрання. Костюми для фільму "Захар Беркут".*

Семко Михайло (1906, *Балясне - 1979, Москва).*

Семковський (справжнє прізвище Бронштейн) Семен *(† Харків).*

Семполовський Лев *(† Антонопіль, Калинівський р-н, Вінницька обл.).*

Семчук Стефан (1899 - *1984, Вінніпеґ).*

Сем'янчук Ілля *(*Опришівці - † Чікаґо).*

Сендульський Аполлон *(*Садки, Крем'янецький пов., Волинська губ.).*

Сеник Ірина *(*1926, Львів). 1969 повернулася зі заслання до Івано-Франківського. 1972 її знов заарештовано й засуджено 1973 на 6 р. таборів суворого режиму й 5 р. заслання. Відбувши заслання у Казахстані, С. повернулася в Україну. Поезії у зб. "Сувій полотна" (1990).*

Сеник Олекса *(† Боффало).*

Сениця Павло *(*Максимівка, Переяславський пов., Полтавська губ.).*

Сенишин Амвросій Андрій (1903 - *1976, Філядельфія).*

Сенишин Лев (1908, *Галичина - 1957).*

Сенченко Іван (1901 - *1975, Київ).*

Сенютович Іоаникій *(? -* 1729, *Київ).*

Сенютович-Бережний Вячеслав (1902, *Токарі, Лохвицький пов. - 1992, Санта Барбара, Каліфорнія).*

Сень Іван *(*1928, Широка Долина).*

Сенько Юрій *(*Бурімка, Борзенський пов. - † Трентон, Нью-Джерзі).*

Сенькович Федір *(? -* 1631, *Львів).*

Серафимович (справжнє прізвище Попов) Олександер *(*станиця Нижньокурмоярська - † Москва).*

Серветник Станислав *(*Курники, Проскурівська округа).*

Сергєєв Сергій *(† Київ).*

Сергієнко Олександер *(*Теткіно, Курська обл., Росія).*

Сергієнко Петро (1902, *Вовчик, Лубенський пов. - 1984, Київ).*

Сергієнко Раїса (1925 - *1987, Одеса).*

Сердюк Василь *(*Чернігів). З 1963 грав в укр. театрі у Філядельфії.*

Сердюк Олександер (1900, *Бзів, Переяславський пов., Полтавська губ. - 1988, Київ).*

Сердюк Юрій *(*Лозова). Зб. поезій "Океан" (1979), "Мелодія вогню" (1982), "Відкритий океан" (1983),* сценарії *"Артем Ведель", "Хроніка одного села".*

Сердюків *(Сердюков)* Іван *(*Сміле, Роменський пов. - † Мстиславльський пов., Білорусь).*

Сердюкова Людмила (1899, *Немовичі, Рівенський пов., Волинська губ. - 1984, Трентон, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Середа Антін *(*Шкарівка, Васильківський пов. - † Корсунь-Шевченківський, Черкаська обл.).*

Середа Василь *(*Погреби, Прилуцький пов.).*

Середа Микола *(*Старі Санжари - † Ленінград).*

Середа Ярослав (1900 - *1981, Львів).*

Середенко Михайло (1906 - *1983, Київ).*

Середньо-Азійський Степовий край, стор. 2774, п. ш., у 12 р., м. б.: переписи населення *1959* і 1970; стор. 2777, л. ш., у 6 р. під таблицею, м. б.: *28* млн га у 1970.

Середньозакарпатські говірки, у 18 р. зг., м. б.: *ізоглос* меридіяновий; у 6 р. зн., з.: і'ді̂т', м. б.: *ід'ӥт'*. Стор. 2780, л. ш., у 10 р. зг., з.: цêр'кôу, м. б.: *цêр'кôў;* у 11 р. зг., з.: дôрô'зі, м. б.: *дôрôз'і;* у 17 р. зг., з.: кӥн', м. б.: *к'ӥн';* у 18 р. зг., з.: кін', м. б.: *к'ін';* п. ш., у 2 р. зг., з.: сў/с'ôў, м. б.: *сеў/с'ôў;* у 25 р. зн., м. б.: *Й.* Дзендзелівський.

Серенсен Сергій (1905 - *1977, Москва),* підпис під світлиною, м. б.: С. *Серенсен.*

Серпілін Леонид *(† Київ).*

Сєверцов Олексій *(† Москва).*

Сєдльце (Siedlce), у 2 р. зн., м. б.: *1867-72* в ній учителював І. Нечуй-Левицький.

Седове (VI-19), м. б. ***Сєдове.***

Сємашко *(1799, Павлівка, Липовецький пов. -* 1868, *Вільна).*

Сєнкєвіч Генріх *(Генрик) († Веве, Швайцарія).*

Сєраковський (Sierakowski) Зиґмунт *(1827 -* 1863, *Вільна).*

Сєров Іван (1905, *Афімська, Вологодська губ., Росія - ?).*

Сєров Олександер *(*Петербурґ - † Петербурґ).*

Сєчкін Віталій (1927 - *1988, Кишинів).*

Сибірка, викликається збудником Bacillus *anthracis.*

Сиваченко Микола (1920, *Ямпіль, Звенигородський пов., Київ. губ. - 1988, Київ). "Студії над гуморесками Степана Руданського" (1979). Співавтор "Історії укр. літератури" (т. 1, 1954; тт. 1-8, 1967-71).*

Сидоренко Григорій *(*Херсонщина).*

Сидоренко Євгенія *(1886, Івановське, Курська губ., Росія - 1981, Київ).*

Сидоренко Михайло *(*Одеса - † Одеса).*

Сидоров Олексій (1891 - *1978, Москва).*

Сикст (Львів'янин) Еразм *(† Замостя).*

Сильвай *(Сільвай)* Іван *(*Сускове - † Нове Давиденкове, Березький комітат, Закарпаття).*

Сильвестр Гаєвський *(† Мельбурн, Австралія).*

Сильвестров Валентин *(*Київ).*

Симашкевич Миліца (1900 - *1976, Ленінград).*

Симашкевич Митрофан *(*Поділля).*

Симеонов Костянтин (1910, *Кознаково, тепер Тверська обл. - 1987, Ленінград).*

Симигинович-Штавфе (Simiginowicz-Staufe) Людовик Адольф *(*Сучава, Буковина - † Чернівці).*

Симиренко Левко *(Лев) († Мліїв).*

Симиренко Олекса (1931 - *1979, Філядельфія).*

Симиренко Федір *(1791*-1867).

Симінський *(Сімінський)* Костянтин *(5.3.*1879, *Милейчице, Берестейський пов. - 13.6.*1932, *Київ). Віцепрез. АН УРСР (1931-32).*

Симон *(бл. 1166*-1226).

Симоненко Василь *(8.1.*1935, *Біївці - 13.12.*1963, *Черкаси).*

Симоненко Дем'ян *(*Стольне, Сосницький пов. - † Стольне).*

Симоненко Петро (1927, *Токмак - 1987).*

Синельников Кирило *(† Харків).*

Синенька-Іваницька Іванна *(1897, Чорнокінці, Гусятинський пов., Галичина - 1988, Мюнхен).*

Синицький Володимир (1896, *Покровка - 1986, Одеса).*

Синицький Максим *(† Київ).*

Синтакса, стор. 2818, у Літературі, м. б.: *D e l b r ü c k* В.

Синцов Дмитро *(† Харків).*

Синцов Іван *(*Засілля, Смоленщина).*

Синявський Антін (1866, *Біла Церква - 1951).*

Синявський Олекса *(17.10.*1887, *Андріївка, Бердянський пов., Таврійська губ.* - 1937).

Сирник Іван *(† Вінніпеґ).*

Сиротенко Олександер (1897 - *1975, Київ).*

Сиротинін Микола (1896 - *1977, Київ).*

Сиротюк Микола (1915, *Теклівка, тепер Крижопільський р-н - 1984, Київ).*

Сисуненко Віра (1910 - *1978, Луцьке).*

Ситенко Михайло *(† Харків).*

Ситенко Олексій *(*Нові Млини, Батуринський р-н), д. чл. АН УРСР (з 1982).*

Ситник Євгенія *(1900* - 1975, *Вінніпеґ).*

На стор. 2823 число стор. є перекручене на 8223.

Ситник Михайло *(1919, Васильків* - 1959), *співр. празького ж.* "Пробоєм" *(1942);* "Залізничий сторож" *(1947).*

Сігорський Віталій *(*Бубнівська Слобідка, Золотоніський пов., Полтавська губ.).*

Сідляр Сачко, Сідляр Сенько, *за УРЕС (Сенько Каленикович)(? - 1580, Львів).*

Сідней (Sydney), у 6 р. зн., м. б.: в Лідкомбі *(Lidcombe).*

Сікало Іван *(*Сосниця - † Вінниця).*

Сікевич Володимир *(*Тараща, Київ. губ.).*

Сікорський Іван *(*Антонів - † Київ).*

Сікорський Ігор *(† Істон, Коннектікат).*

Сікорський Яків (1904, *Джуринці, Брацлавський пов. - 1980).*

Сільванський Микола *(1916, Люботин, Харківщина - 1985, Київ).*

Сільсько-господарська преса, стор. 2835, п. ш., у 18 р. зг., м. б.: "Соціялістичне тваринництво" *(1934-49).* Стор. 2836, л. ш., у 8 р. зг., м. б.: "Сіль. Господар" *(1926*-44); п. ш., у 9 р. зг., м. б.: "Подкарпатське Пчолярство" *(1923-26).*

Сіменович Володимир *(1858, Фільварки, Бучацький пов., Галичина* - 1932, *Чікаґо).*

Сіменович-Сіменс Мирослав *(† Чікаґо).*

Сімович Василь *(† Львів).*

Сімович (уроджена Бойко) Оксана (1914 - *1986, Філядельфія).*

Сімович Роман (1901 - *1984, Львів).*

Сімпсон (Simpson) Джордж Вільфрід *(1893* - 1969, *Саскатун).*

Сім'янців ***(Сім'янцев)*** Валентин (1899, *Великий Бурлук, Вовчанський пов. - ?).*

Сінґалевич Володимир *(*Галичина).*

Сінклер Володимир *(*Новий Маргелян, Ферганська обл., Туркестан - † Київ). Помер у в'язниці.*

Сірко Іван *(між 1605 і 1610* - 1680, *Грушівка [тепер Іллінка], тепер Томаківський р-н, Дніпропетровська обл.).*

Сірополко Степан *(† Прага).*

Сіхульський Казімір *(† Львів).*

Сіцінський (Січинський) Юхим *(† Кам'янець Подільський).*

Січинський Володимир *(24.6.*1894 - *25.6.*1962, *Патерсон, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Січинський Денис *(*Клювинці, Гусятинський пов., Галичина - † Станиславів).*

Січниський Мирослав (1887 *[за АЕУ 1886] - 1979, Вестленд, Мічіґан).*

Січкарір Лука, м. б. ***Січкарів*** Лука.

Сіяк Іван (1887 - *після 1939?, Дал. Схід [за сов. джерелами 1937, без місця]).*

Скаба Андрій (1905 - *1986, Київ).*

Скадовський Микола *(†Білозерка).*

Скакальський Іов *(*Крем'янець - †Курітіба, Бразілія). Автор кн. "Паломництво по Святих Місцях Сходу" (1966).*

Скальковський Аполон *(Аполлон)* (1808 - *1899, Одеса).*

Скварко Захар *(*Корманичі - † Коломия, Галичина).*

Скегар Григорій *(*Погорилівка, Кіцманський пов. - † Льос-Анджелес).*

Скибинський Григорій *(1660-і рр., Зах. Україна - 1716, Москва).*

Скибицька Марина *(1884, Казань, Росія - 1943, Саратов).*

Скицюк Іван. *Серед живописних творів "Сагайдачний" (1990-91).*

Скліфосовський Микола *(*Дубосари, Тираспільський пов., Херсонська губ. - † Яківці, тепер у складі Полтави).*

Скляр Іван *(† Миргород).*

Скляренко Володимир (1907 - *1984, Київ). Перший постановник опери Г. Майбороди "Тарас Шевченко" (1964).*

Скляренко Семен *(*Келеберда, Золотоніський пов., Полтавська губ. - † Київ).*

Скоба Антін *(1863 - після 1908, Багачка).*

Скобликов Олександер *(*Дружківка).*

Сковорода-Зачиняєв Олександер *(1877, Воскресенка, Задонський пов. -* ?).

Сколоздра Володимир (1912, Дроговиже, *Жидачівський пов. - 1980, Львів).*

Скоморовський Келестин *(*Долиняни - † Остап'є).*

Скоморохов Олександер *(† Київ).*

Скорина (Скарина) Франціск (Георгій) *(між 1485 і 1490 - перед 1552 [за УРЕС бл. 1490 - бл. 1540]).*

Скородинський Андрій *(† Львів).*

Скоропадська Єлисавета (1899 - *1976, Оберстдорф бл. Бремену, Німеччина).*

Скоропадський Іван *(1646 - 14.7.* 1722, *Глухів).*

Скоропадський Павло, у 2 р. з кін. гасла, м. б.: Єлисавета, по чоловікові Кужим (1899-*1976).*

Скороходова Ольга (1914 - *1982, Москва).*

Скороходько Антін *(† Київ).*

Скорульський Михайло *(† Київ).*

Скорупський Володимир (1912, *Копичинці - 1985, Торонто).*

Скрипецький Самсон *(світське ім'я Степан)(*Хирів бл. Самбора, Галичина).*

Скрипник Лев *(*Ясинувата, Бахмутський пов., Катеринославська губ.).*

Скрипник Леонид *(† Харків).*

Скрипник Микола *(† Харків).*

Скрутень Іван Йосафат, м. б. Йосафат *(світське ім'я* Іван) *(*Пархач - † Рим).*

Скуба Микола (1907, *Горбове, Новгородсіверський пов., Чернігівська губ. - 1937). Заарештований 12.9.1937 і розстріляний 14.10. того ж р. в Києві.*

Скубій Іван (1858 - *після 1909, Лелюхівка).*

Скульський *(Скольський,* Скільський) Андрій (кін. 16 в. - *бл. 1655 [за УРЕС † після 1651], Львів).*

Скунць Петро *(*Міжгір'я). Зб. поезій "Розп'яття" (1972), "Розрив-трава" (1979), "Сейсмічна зона" (1983).*

Слабченко Михайло *(21.7.*1882, *Нерубайські Хутори бл. Одеси - 27.11. 1952, Первомайське, Миколаївська обл.). Заарештований 20.1.1930 у справі приналежности до СВУ, 19.4. 1930 засуджений до 6 р. позбавлення волі; покарання відбував у саватіївському політізоляторі соловецького табору. Після звільнення працював робітником, 1937 удруге заарештований і засуджений до 10 р. покарання, перебував у таборах Колими, жив у Йошкар-Олі, Астрахані. 1947 по-*

вернувся на Україну, поселився в Первомайську, де жив у злиднях. Похований на місц. цвинтарі.

Слабченко Тарас *(23.4.1904, Одеса - 28.10.1937). Заарештований 20.12. 1929 у справі СВУ, 19.4.1930 засуджений до 3 р. позбавлення волі; покарання відбував на Соловках. Після звільнення перебував у Первомайську, де його повторно заарештовано і 27.10.1937 засуджено до розстрілу. Місце розстрілу і поховання невідоме.*

Славек Валери *(† Варшава).*

Славін Лазар *(† Київ).*

Славінський Максим *(*Ставище, Таращанський пов. - † Київ).*

Славістика на Україні, стор. 2879, л. ш., у 1 р. зг., м. б.: *Н.* Букатевич; у 14 р., м. б.: *М.* Бріцин.

Славутич Яр, *справжнє ім'я і прізвище Григорій Жученко.*

Састененко Єфим, "Karadeniz *havzası balıkları".*

Састіон (Састьон) Опанас *(14.1.* 1855 - *24.9.*1933, *Миргород).*

Слатін Ілля *(† Харків).*

Слешинський Іван *(*Лисянка, Черкаський пов. - † Краків).*

Слинько Іван *(*Васильківка, Павлоградський пов., Катеринославська губ.).*

Сліпий Йосиф (Сліпий-Коберницький-Дичковський) (17.2.1892 - *7.9. 1984, Рим).*

Сліпко Юрій (1912, *Сліпки [тепер Винники], Кобеляцький пов. - 1969).*

Сліпченко Павло *(*Синівка, Гадяцький пов., Полтавська губ.).*

Сліпчук Петро (1914, *Мінине, Радомиський пов., Київ. губ. - 1979, Київ).*

Слісаренко (справжнє прізвище Снісар) Олекса *(28.3.*1891, *Канівців Хутір [тепер Канівцеве] - 3.11.*1937).

Слобідська Україна, стор. 2887, п. ш., 2 абзац, у 10 р., м. б.: кн. Д. *Ґоліцин,* а в останньому р., м. б.: кн. М. *Ґоліцин.* Стор. 2888, п. ш., у 5 р. зг., м. б.: кн. *Ґоліцини.*

Слободян Наталя *(*Київ), у 1944-68* солістка, *з 1968 - педагог-репетитор* Львівського Театру Опери та Балету.

Слободян Роман (1889 - *1982, Елізабет, Нью-Джерзі).*

Слободяник Гнат *(*Лисівка, Проскурівський пов., Подільська губ.).*

Слободяник Олександер *(*1941).*

Слободянюк-Подолян Степан *(*Літин, Подільська губ. - † Ленінград).*

Словацько-українські мовні зв'язки, л. ш., у 25 р. зг., м. б.: *словацьких* та може *сер.-словацьких* (ґемерських) говірках.

Словництво, стор. 2899, л. ш., у 4 р. зн., м. б.: *та літературознавчих термінів* у І. Франка.

"Слово про Ігорів похід", стор. 2904, п. ш., у 10 р. зг., м. б.: в опері *О.* Бородіна.

Слов'яноруська (славенороська) мова, стор. 2908, у 33 р. зг., м. б.: ц.-слов. відміни *і* їх закінчення.

Слуцкін Абрам *(† Харків). Засновник наук. школи.*

Слуцький Григорій (1916 - *1990, Київ).*

Слуцький Євген *(*Нове -†Москва).*

Слуцький Михайло *(† Москва).*

Слюсарчук Костянтин *(*Станиславівський пов., Галичина).*

Сльозка Михайло *(?, Білорусь* - 1667, *Львів),* "Апостол" *(1639).*

Сльота Петро *(*Панютине, тепер Лозівський р-н - † Київ).*

Смакула Олександер (1900 - *1983, Оберндейл, Массачусетс, ЗДА).*

Смаль-Стоцький Роман *(† Вашінґтон).*

Смаль-Стоцький Степан (8.1.1859 - 17.8.*1938).*

Смекалін Василь *(† Львів).*

Смеречинська-Шуль Рожа (1914, *Львів - 1986, Філядельфія).*

Смеречинський Сергій *(*Мечетна, Балтський пов.).*

Смик Олександер *(*Нехвороща, Константиноградський пов. -†Київ).*

Смирнов Адріян (1908-*92).*

Смирнов Борис *(† Москва).*

Смирнов Микола *(† Донецьке).*

Смирнов Олексій *(† Ленінград).*

Смирнова-Замкова Олександра *(† Київ).*

Смідович Антін *(† Катеринославщина).*

Смідович (літ. псевд. Вересаєв) Вікентій *(† Москва).*

Смілянський Леонид *(*Конотіп, Чернігівська губ. - † Київ).*

Смірнов Павло *(*Сімбірськ -† Москва).*

Смішко Маркіян (1900-*1987, Львів).*

Смовський Кость *(† Міннеаполіс).*

Смогожевський *(Смогоржевський)* Ясон.

Смогоржевський Олександер *(*Лісові Берлинці [тепер Лісове], Могилів-Подільський пов., Подільська губ. - † Київ).*

Смола Парфеній, *див. Куц* Валентин.

Смолич Дмитро (1919 - *1987, Київ).*

Смолич Микола *(† Москва).*

Смолич Юрій *(7.7.*1900 - *26.8.*1976, *Київ),* в останньому р., м. б.: званням героя *соціялістичної праці.*

Смолій Іван (1915, *Михновець, Турківський пов. - 1984, Ютіка, Нью-Йорк Стейт).*

Смоляк Виталій *(Віталій)* (1915, *Іванківці, Проскурівський пов. - 1982, Івано-Франківське).*

Смольський Григорій (1893, *Підгірки - 1985, Львів).*

Смотрицький Мелетій, до чернецтва Максим *(1577 [за ін. даними бл. 1572] - 1633), «'Αντιγραφή* albo odpowiedź na skrypt...» (1608); *«Θρῆνος* to jest lament...» (1610).

Снєгірьов Євген *(Гелій)* (1927 - *1978, Київ). 1977 написав кілька відкритих листів з протестом проти колоніяльного гноблення України й відмовився від сов. громадянства; того ж р. передав на Захід документальне дослідження процесу СВУ (1930), інсценізованого органами ҐПУ, в укр. й рос. варіянтах (укр. вперше надруковано 1983 за кордоном, пізніше передруковано в Україні). Заарештований 22.9.1977, під час слідства важко захворів і в півпритомному стані підписав "покаянну" заяву (опубліковану зфальшовано). Помер у спецлікарні 28.12.1978.*

Снігурський Іван *(*Берестяни, Самбірський пов., Галичина - † Перемишль).*

Собко Вадим (1912 - *1981, Київ). Романи "Срібний корабель" (1961), "Перші краплини дощу" (1968), "Почесний леґіон" (1970), "Мадонна" (1981), п'єси "Дух часу" (1972), "Голос подруги" (1977). Твори у 6-ти тт. (1981).*

Собко Петро *(† Петербург).*

Соболевський Олексій *(† Москва).*

Соболєв Володимир (1908 - *1982, Москва).*

Соболєв Дмитро *(*Хрипелі - † Харків).*

Соболь Наум *(1898, Кодима, Балтський пов., Подільська губ.* - 1967, *Харків).*

Соболь Олександер *(*Білосток, Польща).*

"Соборна Україна", *тижневик, орган вільного козацтва монархістського напрямку, виходив у Відні з 12. 10.1921 до 1922.*

Сова Петро *(1894, Нові Замки, Комарнівський пов., Словаччина - ?).*

Совачева Ганна *(† Абондан, Франція).*

Совачів Василь *(† Сливки, Калуський пов., Галичина).*

Совєтські партизани на Україні в 1941-45 рр., стор. 2935, п. ш., 2 абзац, у 1 р. зн., м. б.: ч. на 1.12.*1943* - вже 43 500 (29 і 83).

Совінський (Sowiński) Леонард *(*Березівка, Новоград-Волинський пов. - † Стетківці, Житомирський пов., Волинська губ.).*

Созонтів Симон (1898, *Лагери, Зміївський пов. - 1980, Даммартен-сюр-Тіжо, Франція).*

Сокальський Володимир (1863 - 1919, *Севастопіль).*

Сокальський Іван *(† Харків).*

Сокальський Петро *(† Одеса),* "Облога Дубна" *(1878).* Література: Каришева Т. П. П. Сокальський. К. 1959, *2 вид., перероблене, 1978.*

Сокирко Володимир (1892, *Білогородка, тепер Хмельницька обл. - 1983, Чернівці), у 1921-31* актор Театру ім. І. Франка; *у 1944-76* у Чернівецькому Муз.-драматичному Театрі ім. О. Кобилянської.

Сокіл (Рудницька) Марія *(*Жеребець, Олександрівський пов., Катеринославська губ.).*

Соколов Борис (1897 - *1984, Дніпропетровське).*

Соколов Віктор *(*Табурище, Олександрійський пов., Херсонська губ.). Зб. поезій "Спадок" (1977), "Чекання" (1984).*

Соколов Іван (1823-*1910).*

Соколов Микола *(† Петербург).*

Соколов Теодосій *(*Кагул, Басарабська губ. - † Київ).*

Соколов Юрій (1889 - 1941, *Київ).*

Соколов Юрій (1896, *станиця Лабінська* - 1971, *Київ).*

Соколовська Катерина *(*хутір Паськівка).*

Соколовська Маруся *(Марія)* (1894, *Радомиський пов., Київ. губ.* - 1919 *[за ін. даними 1921], бл. Базару).*

Соколовський (Sokołowski) Маріян *(*Чижев Ломжинський, Польща - † Краків).*

Соколовський Олександер *(1895* - 1938). *Заарештований 29.10.1937 і розстріляний 22.8.1938. Після посмертної реабілітації перевидано: романи "Роковані на смерть" (1960), "Богун" (1964), "Твори" (I-II, 1971).*

Соколовський Олексій *(† Харків).*

Соколянський Іван *(† Москва).*

Соллогуб Всеволод (1912-*88).*

Солнцев Володимир *(† Німеччина).*

Солнцева Юлія (1901 - *1989, Москва).*

Соловей Дмитро *(*Срібне, Прилуцький пов. - † Сент Пол, Міннесота).*

Соловій Віктор, у чернецтві Варлаам *(*Кириївка, Сосницький пов. - † Сідней).*

Соловій Мелетій *(1918, Переволока - 1984, Едмонтон).*

Соловій Юрій *(*1921).*

Соловйов Михайло (1886 - *1980, Харків).*

Соловйов Сергій *(*Москва - † Москва).*

Солов'яненко Анатолій *(*1932).*

Сологуб Андрій *(*Конотіп).*

Сологуб Василь *(*Прядівка, тепер Царичанський р-н),* "У краплині відбилося сонце" *(1960).*

Сологуб Виталій *(Віталій) (*Краматорське, Донецька обл.).*

Соломарський Олександер (1897 - *1980, Київ).*

Соломон Іван (1910 - *1985, Вінніпег).*

Сом Микола *(*Требухів, Броварський р-н). Зб. поезій "Б'ю чолом" (1978), "Мрія" (1980), "Хроніка воєнного дитинства" (1985). Автор багатьох пісень.*

Сомов Орест *(† Петербург).*

Соневицький Ігор *(*Гадинківці, Копичинецький пов., Галичина).*

Соневицький Леонид *(†Нью-Йорк).*

Сопілка Мирослава (справжнє прізвище Мисько-Пастушенко Юлія) (1897, *Винники - 1937, Київ). Заарештована 1937 і розстріляна 28.11. того ж р. Посмертно вийшла зб. поезій "До сонця. Вибране" (1973).*

Сорока Михайло *(*Кошляки, Збаразький пов., Галичина).*

Сорока Олександер (1900, *Хлипнівка* - 1963, *Київ).*

Сорока Олександер (1901, *Баришівка, Переяславський пов.* - 1941). *Заарештований 19.7.1941 за обвинуваченням в "участі в контррев. укр. націоналістичній орг-ції". В акті конвою зазначено: "12.10.1941 під час етапу з тюрми м. Харкова в тюрму м. Іркутську при спробі втечі він був убитий".*

Сорока Петро (1891, *Львів - 1948, Львів).*

Сорохтей Осип *(† Станиславів, Галичина).*

Сорочинський Лев *(† Олифант, Пенсільванія, ЗДА).*

Сосенко Ксенофонт *(† Конюхи, Козівський р-н, Тернопільська обл.).*

Сосенко Модест *(† Львів).*

Сосенко Петро *(*Дуліби).*

Сосновський Михайло *(*Гаї, Тернопільський пов. -†Джерзі-Сіті, Нью-Джерзі, ЗДА).*

Сосюра Володимир *(6.1.*1898 - *8.1.*1965, *Київ).*

Софія, у 8 р. зг., м. б.: журн. "Украинско-*Български* Преглед".

Софронов Михайло *(† Ленінабад [за УРЕС]).*

Сочивець Іван *(*Лебедівка, Козелецький пов.). Кн. гумору й сатири "Щедрий Кирило" (1979), "Домашній Ангел" (1983), "Люксовий номер" (1987).*

Сошенко Іван *(† Корсунь, Канівський пов.).*

Союз Автономістів, у 7 р., м. б.: під проводом *Я.* Бодуена де Куртене.

Союз Українок, на стор. 2986 у підписі під світлиною, м. б.: *Л.* Мриц.

Союз Українських Приватних Урядовців, м. б. **Союз Українських Приватних Урядовців *Галичини*,** "СУПРУГА".

Спаська Євгенія (1892 - *1980, Алма-Ата, Казахстан).*

Спаський Василь *(† Харків).*

Сперанський Михайло *(† Москва).*

Спиридон Сотон *(?, Твер, Росія* - 1503, *Ферапонтівський манастир, Москва).*

Співак Ілля *(Ель) († Москва).*

Спілка А., під керівництвом М. Уманця *(М. Комарова).*

Спіро Петро (1844-*94).*

Спіров Михайло (1892, *Ветошкіно, Сергацький пов. - 1973, Київ).*

Сполітакевич Володимир *(† Йонкерс, Нью-Йорк Стейт).*

Сребреницький Григорій *(1741-73), до 1758 був учнем* у друкарні Києво-Печерської Лаври.

Срезневський Борис *(*Петербурґ - † Київ).*

Срезневський Ізмаїл *(†Петербурґ).*

Срібний (справжнє прізвище Срібницький) Вячеслав *(*Мигія, Єлисаветградський пов., Херсонська губ.).*

Срібний Федір *(*Надвірна).*

Срочинський Корнило Григорій *(*Перемишль, Галичина).*

Стабовий Юрій *(† Київ).*

Ставницький Василь *(? - 1730, Львів).*

Ставницький Семен *(† Львів).*

Ставничий Роман *(*Куропатники, Бережанський пов. - †Боффало, Нью-Йорк Стейт).*

Ставровецький Кирило (Транквіліон) *(† Чернігів).*

Стадник Йосип, в 11 р. з кін., м. б.: "Жидівка" *(Ж.* Галеві).

Стадниківна Стефанія (1912 - *1983, Львів).*

Стадникова Софія *(† Львів).*

Сталін Йосиф *(† Москва).*

Сталінський Олег (1907, *Київ - 1991, Львів).*

Станиславський Микола *(*Озерне). Правдоподібно загинув під час терору 1930-их рр.*

Станіславова Олександра (1900 - *1985, Київ).*

Станіславський (Stanisławski) Ян *(† Краків).*

Станкевич Микола *(† Нові-Ліґуре, Італія).*

Станкович Євген *(*1942).*

Старик Степан, [концертмайстер] у Лондоні *(1956-60),* Амстердамі *(1960-63),* Чікаґо *(1963-67)* і Торонто *(1982-87). З 1987 проф. Вашінґтонського Ун-ту.*

Стариков Микола *(*Єдрово - † Київ).*

Старинкевич (уроджена Шевирьова) Єлисавета *(† Київ).*

Старицька Марія *(псевд. Яворська) (*Київ).*

Старицька-Черняхівська Людмила. *20.7.1941 заарештована в Києві й перевезена до Харкова, звідки під конвоєм відправлена до Казахстану. В дорозі померла і її труп викинули з вагона. Точна дата смерти й місце поховання не відомі.*

Старицький Михайло, л. ш., 2 абзац, у 5 і 10 р., м. б.: *Г. К.* Андерсена; "Перед *бурею*" (1897).

Старков Арсеній *(† Відень).*

Старов Іван *(1745, Петербурґ* - 1808, *Петербурґ).*

Стародубов Кирило (1904 - *1984, Дніпропетровське).*

Старосольський Юрій *(28.2.*1907 - *21.10.1991, Вашінгтон).*

Стар-Старчевський Михайло, м. б. ***Стар (Старчевський)*** Михайло.

Старух Антін *(*Бережниця Вижня, Ліський пов., Галичина - † Бережниця Вижня).*

Старух Тимотей *(† Бережани).*

Старух Ярослав *(*Бережниця Вижня, Ліський пов.).*

Старченко Василь *(† Київ).*

Старчук Орест *(*Топорівці - † Едмонтон).*

Стасів Іван (1895 - *1986, Париж).*

Статистика, стор. 3039, п. ш., у 34 р. зг., м. б.: *О.* Корчак-Чепурківського; у Літературі, у 2 р., м. б.: М и к л а - ш е в с к и й *И.*

Стах Іван *(† Філядельфія).*

Стаханов Олексій *(*Лугова - † Торез, Донецька обл.).*

Стахів Володимир *(† Мюнхен).*

Стахів Матвій *(*Нуще - †Сан-Дієго, Каліфорнія),* "Ukraine and Russia: An Outline of History *of Political and Military Relations" (1967),* "Western Ukraine at the Turning Point of *Europe's History, 1918-1923" (2 тт., 1969, 1971),* "Ukraine and the European Turmoil, 1917-*1919".*

Стахів Ярослав *(*Львів).*

Стаховський Лев *(† Каракас).*

Стаховський Микола *(*Волиця, Старокостянтинівський пов., Волинська губ.).*

Стахура Данило *(*Поляни, Коросненський пов., Галичина).*

Стебельський Богдан (1911 - *1994, Торонто).*

Стебельський Володимир *(†Варшава).*

Стебельський Гнат (1748?-*1805).*

Стебельський Петро *(*Немирів, Рава-Руський пов., Галичина - † Львів).*

Стеблін-Каминський *(Стеблін-Камінський)* Степан (1814 - *1885, Полтава).*

Стеблянко Олександер (1896 - *1977, Харків),* "Виконання нар. пісень *і ансамблі* нар. хорів" (1952); *видав "Укр. нар. пісні" (1965).*

Стельмах Григорій (1903, *Войтовичі, Переяславський пов., Полтавщина - кін. 1980 або поч. 1981, Київ).*

Стельмах Михайло *(24.5.*1912 - *27.9. 1983, Київ). Роман "Чотири броди" (1979), п'єса "Дума про любов" (1971), кн. для дітей "Журавель" (1970), "Ой весна-зоряночко" (1977). Твори, тт. 1-7 (1982-83).* У Літературі, м. б.: Б а б и ш к і н *О.*

Стемпковський Іван *(*Рязановка - † Керч, Крим).*

Стемповський Станислав *(† Варшава).*

Степаненко Микола (1918, *Полтава - 1993, Сан-Гозе, Каліфорнія).*

Степаненко Олег *(*Чернігів).*

Степаненко Олександер. *Був засланий до Сибіру, де й помер.*

Степанів *(Степанов)* Тихон *(†Харків).*

Степанківський В о л о д и м и р *(† ЗДА),* "The Russian *Plot* to Seize Galicia *(Austrian Ruthenia)" (1915).*

Степанюк Борислав *(*Канівщина, Прилуцький пов.).*

Степняк Мирон (1902 - *?).*

Степняк (літ. псевд. Кравчинського) Сергій *(† Лондон).*

Степова-Карпяк Марія (1903 - *1984, Філядельфія).*

Степовий Костянтин, *також Блакитний, псевд. Костянтина Пестушенка.*

Степовий (справжнє прізвище Якименко) Яків *(† Київ).*

Степович Андроник *(*Лебединці, Прилуцький пов., Полтавська губ. - † Київ).*

Стерчо Петро (1919, *Кузьмине, Березький комітат - 1987, Нарберт, Пенсільванія).*

Стеткевич Йосип *(† Нью-Йорк).*

Стефан Маляр *(? - між 1678 і 1695),* брав участь у розписі ... у церкві св. Юра *(1651-78).*

Стефаник Семен (1904 - *1981, Львів).*

Стефаник (псевд. Ю. Гаморак, Ю. Клиновий) Юрій (1909 - *1985, Едмон-*

тон). Автор кн. "Моїм синам, моїм приятелям. Статті і есеї" (1981).

Стефаницький Іван *(*Налуже - † Торонто).*

Стефанів Гнат *(1886* - 1949, *Регенсбург).*

Стефаніє Франц *(† Київ).*

Стефанович Михайло (1898 - *1970, Київ).*

Стефанович Олекса *(*Милятин, Острозький пов. - † Боффало, Нью-Йорк Стейт).*

Стефанович Олександер *(† Львів).*

Стефанович Яків *(1854, Дептівка, Конотопський пов.* - 1915, *Красний Колядин бл. Конотопу, Чернігівщина).*

Стефанович-Донцов Михайло *(1753, Козли б. Чернігова - 1833, Чернігів).*

Стефанович-Донцов Яків *(1752, Церковище, Чернігівщина - 1829, Могилів Подільський, Подільська губ.).*

Стефанович-Ольшанська Михайлина (1895-*1981).*

Стефурак Степан *(† Львів).*

Стеф'юк Марія *(*1948, Рожнів, Косівський р-н, Івано-Франківська обл.).*

Стеценко Григорій *(† Ромен [Ромни]).*

Стецюк Василь *(† Джерзі-Сіті, Нью-Джерзі).*

Стецюк Яків (1922, *Мокре, Новоград-Волинська округа - 1980, Львів).*

Стецько Ярослав *(19.1.*1912 - *5.7. 1986, Мюнхен).*

Стечинська (уроджена Бльомберґ) Елеонора *(† Львів).*

Стечинський (справжнє прізвище Мужик) Андрій *(*Хренів - † Золочів, Галичина).*

Стечишин Микола *(*Новосіяцьке, Херсонщина - † Мюнхен).*

Стечишин Мирослав *(† Вінніпеґ).*

Стечишин Михайло *(† Саскатун).*

Стечишин Савеля *(*Тудорковичі).*

Стешенко Іван (1894, *Лебедин, Харківщина* - 1937, *Москва).*

Стешенко Ірина (1898 - *1987, Київ).*

Стешенко Оксана. *Заарештована НКВД у липні 1941 в Києві, загинула в дорозі на заслання у Казахстан.*

Помилково тут вміщена світлина Строкатої Ніни (стор. 3075) і, навпаки, під гаслом цієї останньої світлина Стешенко О.

Стешенко Ярослав (1904, *Київ - 1939).*

Стешко Федір *(*Кам'янка, Сосницький пов., Чернігівська губ.).*

Стойка Олександер *(*Карачин, Закарпаття - † Ужгород).*

Столяров Яків *(† Харків).*

Столярський Петро *(*Липовець - † Свердловськ, Росія).*

Стороженко Микола (1836 - 1906, *Москва).*

Стороженко Олекса *(† хутір Горішин).*

Стражеско Микола *(29.12.*1876 - *27.6.*1952, *Київ).*

Страхов (справжнє прізвище Браславський) Адольф (1896 - *1979, Харків).*

Страхов Тимофій *(† Харків).*

"Страхопуд", виходив ... у Відні (1863-68) і Львові *(1872-1905 і 1913).*

Страшкевич Володимир *(1875, Вишневичі, Київщина* - ?).

Стрельбицька Олександра (1905 - *1980, Київ).*

Стрельбицький Теодор *(Федір).*

Стрєлков Ілля *(† Харків).*

Стрийський Іван *(† Чернівці).*

Стрипський Гіядор (*псевд.* Ядор, *Я. Біленький)* (1875 - *1946, Будапешт).*

Стрільцов Зосим *(*Слов'яносербське - † Харків).*

Стрічка Іван *(бл. 1800, Березівка, Прилуцький пов. - бл. 1833).*

Строєв Павло *(*Москва -†Москва).*

Строката Ніна, по чоловікові Караванська *(*1926). У листопаді 1979 її разом зі С. Караванським було видворено з СССР до ЗДА, де вона видала кн. "Ukrainian Women in the Soviet Union: Documented Persecution" (1980) та "A Family Torn Apart" (1981).*

Див. зауваження до Стешенко Оксана.

Строкач Тимофій *(*Белоцерковка, Приморський край - † Київ).*

Стронін Олександер *(*слобода Ракитина, Білгородський пов. -†Ялта),*

[Іст.-соц. праці:] "История и *метод*" (1869).

Стронський Іван *(*Зарайсько, Самбірський пов., Галичина - † Львів).*

Струве Людвиг *(† Симферопіль).*

Струтинська Марія (літ. псевд. Віра Марська), уроджена Навроцька (1897 *- 1984, Філядельфія).*

Струтинський Микола *(† Грубешів),* адвокат у *Бузькому.*

Струхманчук Яків *(*Росохуватець).*

Студентство, стор. 3078, л. ш., у 13 р. зн., м. б.: Політехніка *(1844).*

Стукало Іван (1892-*1972).*

Стуковенков Михайло *(1842* - 1897, *Київ).*

Стус Василь *(8.1.*1938, *Рахнівка, Гайсинський р-н - 4.9.1985). Помер у Кучминському спецтаборі для політв'язнів на Уралі. Від 1990 твори С. почали друкувати в Україні: публікації в журналах, кн. "Дорога болю" (1990), "Вікна в позапростір" (1992), "Золотокоса красуня" (1992). 1994 вийшов 1-ий т. чотиритомової зб. творів С.*

Субботін Віктор *(† Київ).*

Субботін Серафим *(† Київ).*

Суботін Стоян *(*Яково, Срем, Сербія - † Београд).*

Суворов Георгій (1919 - *1984, Донецьке).*

Судець Володимир (1904 - *1981, Москва).*

Судомора Охрім *(† Київ).*

Сулима Микола *(*Гуляй-Поле, Зміївський пов., Харківська губ.).*

Сулімірський (Sulimirski) Тадеуш *(1899, Польща - 1983, Лондон).*

Сумцов Микола *(† Харків).*

Супрун Оксана (1924 - *1990, Київ).*

Супруненко Микола (1900 - *1984, Київ).*

Супруненко Петро (1893-*1938).*

Сурмач Мирон *(1893, Желдець, Жовківський пов., Галичина - 1991, Нью-Йорк).*

Сурмач-Милс (Mills) Мирослава, м. б. *Ярослава.*

Суровцова Надія *(18.3.*1896, *Київ - 13.4.1985, Умань). Спогади С. посмертно опубліковано у зб. "Наука і культура. Україна", тт. 24 і 25 (1990-91).*

Суслов (справжнє прізвище Резніков) Онисим *(† Одеса).*

Суха Любов (1910, *Любеля, Жовківський пов. - 1988, Львів).*

Сухинів *(Сухинов)* Іван *(бл. 1794-1795, Краснокам'янка [тепер Червона Кам'янка], Олександрійський пов.* - 1828).

Суховерський Микола-*Целестин.*

Суходольський Володимир *(†Київ).*

Суходольський Олекса *(Олексій) († Москва).*

Сухомел Георгій *(† Київ).*

Сухомлинський Василь *(*Василівка, Кіровоградщина - †Павлиш, Кіровоградщина).*

"Сучасність", стор. 3109, у 22 р. зн., м. б.: *В.* Мороза.

Сушкевич Антон *(† Харків).*

Сушкевич Корнило *(*Львів - † Львів).*

Сушкевич Петро *(*Львів - † Львів).*

Сушко Олександер, "Предтеча *Унії. Критично-іст. студія" [мова про Бенедикта Гербеста]* (ЗНТШ, тт. 53, 55, 61).

Сфрагістика, стор. 3112, л. ш., у підписі під світлиною, м. б.: печать *Святополка* Із'яславича; стор. 3116, у Літературі, з.: А н т о н о в и ч К. Київ. міська печатка, м. б.: *А н т и п о в и ч* К. Київ. міська печатка.

Сціборський Микола, разом з *О.* Сеником очолював Похідні групи ОУН.

Т

Табачник Ольга *(*1924).*
Табінський Петро (1888-*1948?).*
Таджики, 1961 в *Таджикістані* видано "Антологію укр. поезії".
Таїров Василь *(*Каракліс - † Одеса).*
Таїров Олександер *(*Ромен [Ромни], Полтавська губ. - † Москва).*
Такач Василь *(†Пітсбурґ, Пенсільванія).*
Талько-Гринцевич Юліян *(*Литва - † Краків).*
Танатар Севастян *(† Одеса).*
Танський Антін *(? - бл. 1734-37).*
Танфільєв Гаврило *(† Одеса).*
Танцюра Гнат *(†Гайсин, Вінничина).*
Танчаковський Степан *(1854, Вербовець, Теребовельський пов., Галичина* - 1928, *Потік Золотий, Бучацький пов., Галичина).*
Танячкевич Данило *(† Закомаря, Золочівський пов., Галичина).*
Тараканов Микола (1898 - *1976, Київ).*
Таранов Гліб (1904 - *1989, Київ).*
Тарановський Федір *(1875, Плонськ, Польща* - 1936, *Беоґрад).*
Таранько Михайло *(*Галичина - † Канада).*
Тарасевич Лев *(† бл. Дрездену, Німеччина; похований у Москві).*
Тарасевич Леонтій *(бл. 1650, імовірно Ужгород, Закарпаття - 1710, Київ).*
Тарасевич Олександер *(бл. 1640, імовірно Ужгород, Закарпаття - бл. 1727, Київ).*
Тарасенко Іван *(?, Вороніж, Глухівський пов., Чернігівська губ.* - 1922).
Тарасенко Олекса (1909, *Домаха - 1991, Суми).*
Таркович Григорій *(† Пряшів).*
Тарнавський Остап (1917 - *1992, Філядельфія).*
Тарнович (псевд. Бескид) Юліян *(† Торонто).*
Тарновська (псевд. Вірляна) Марія (1892 - *1975, Детройт, Мічіґан).*
Тарновський Василь (молодший) *(*Антонівка, Пирятинський пов., Полтавська губ. - † Київ).*
Тарновський Микола (1895 - *1984, Київ).*
Тасін (справжнє прізвище Розов) Георгій *(† Київ).*
Тась (справжнє прізвище Могилянський) Дмитро (1901-*1942).*
Татаринов Євген *(† Київ).*
Татомир Костянтин (1900 - *1979, Київ).*
Татомир Юліян *(1883, Сприня* - 1946).
Тацій Олексій *(† Київ).*
Твардовський (Twardowski) Самуїл *(† Залісся, Польща).*
Твердохліб Іван (1899, *Довжик - 1986, Одеса).*
Твердохліб Сидір, [переклав] на укр. мову "Батько *зачумлених*".
Твердохлібів *(Твердохлібов)* Олександер.
Творидло Микола (1884, *Зашків, Львівський пов. - бл. 1952).*
Театр, хронологічна таблиця, стор. 3150, під: 1941, м. б.: Комп. Ю. *Мейтус.*
Театрально-декораційне мистецтво, стор. 3155, л. ш., у 18 р. зн., м. б.: *В.* Плошевський.
Телешек Кирило (1894 - *1974, Харків).*
Тельнюк Станислав (1935 - *1990, Київ). Зб. поезій "Долоні світу" (1983), "Сузір'я любови" (1987), зб. оп. "Білий камінь" (1984), чотири кн.*

про життя й творчість П. Тичини (1968, 1974, 1979, 1989).

Темницький Володимир *(*Шидлівці - † Львів).*

Темницький Омелян *(† Одеса).*

Тен Борис (справжнє ім'я і прізвище Микола Хомичевський) (1897 - *1983, Житомир).*

Тенянко Петро *(† Вінніпег).*

Теодорович Ананій *(*Білин, Ковельський пов. - † Джамайка, Нью-Йорк Стейт, ЗДА).*

Теодорович Єпіфан Василь *(*Іваниківка, Станиславівський пов., Галичина - † Ґлен Ков, Нью-Йорк Стейт).*

Теодорович Микола (1755 - 1820?, *Коритняни, Закарпаття).*

Теодорович Микола *(1856 або* 1859 - ?).

Теплов Григорій *(1717, Псков* - 1779, *Петербург).*

Теребовльське *(Теребовельське)* князівство.

Тереверко Юрій *(Георгій) (*Вільшана Слобідка - † Тбілісі, Грузія).*

"Терем", виходить з жовтня 1962, *спершу у Детройті (1962-75), згодом у Воррені (з 1979). До 1990 вийшло 10 чч.*

Тереножкін Олексій (1907 - *1981, Київ).*

Тереховський Мартин *(*Велика Павлівка, Полтавщина - † Петербург).*

Терещенко Каленик *(†Звенигородка, Черкащина).*

Терещенко Марко (1894 - *1982, Харків).*

Терещенко Микола *(*Щербинівка, Золотоніський пов. - † Київ).*

Терлецький Маркіян *(*Полнятичі, Ярославський пов., Галичина - † Бейсайд, Нью-Йорк Стейт).*

Терлецький Остап *(† Львів).*

Терлецький Сидір *(† Бад Зальцуфлен).*

Терлецький Теофіл *(*Львів - † Мюнхен).*

Терниченко Аристарх *(1882* - 1927, *Київ).*

Терновський Пилип *(*Москва - † Київ).*

Терновський Сергій *(*Москва).*

Тер-Ованесян Ігор *(*1938, Київ).*

Тершаковець Гринь (1877 - *1959, Львів).*

Теслюк Михайло *(псевд. Ернест)* (1899 - *1985, Львів). У 1949 звільнений з заслання, 1956 повернувся до Львова.*

Тетельбаум Семен *(† Київ).*

Тиктор Іван (6.7.1896 - *27.8.1982, Оттава).*

Тимінський Тарас *(*П'ядиківці, Буковина - † Розтоки, Буковина).*

Тимків Микола (1909 - *1985, Косів).*

Тимковський Ілля *(1773* - 1853, *Туранівка, Чернігівщина).*

Тимковські, Ілля *(1773*-1853).

Тимофєєвський Олександер (1887 - *1985, Москва).*

Тимошенко Володимир *(† Менло Парк).*

Тимошенко Олександер *(† Вашінгтон).*

Тимошенко Петро (1920, *Вільховець, Київщина - 1984, Київ).*

Тимошенко Семен *(1896* - 1970, *Москва).*

Тимошенко Сергій *(† Пало Альто, Каліфорнія).*

Тимцюрак Володимир (1889, *Пійло - 1980, Чікаґо, ЗДА).*

Тимченко (псевд. Богун) Євген *(† Київ).*

Тимченко Йосип *(† Одеса).*

Тимчук Роман (1909, *Волиця - 1991, Філядельфія).*

Тим'як Марія (1889 - *1970, Косів).*

Тиссаровський Єремія *(† Золочів, Галичина).*

Тисяк Василь *(1900, Велдіж, Долинський пов.* - 1967, *Торонто).*

Титаренко Надія (1903, *Македони - 1976, Київ).*

Титаренко Сергій. *Засланий 1930 до Воронежа на 3 р. У 1943 повернувся до Києва. Після війни на еміграції у Німеччині, згодом у ЗДА, де й помер.*

Титла Галина *(*Брно, Чехія).*

Тихенко Сергій (1896, *Шемаха, Азербайджан - 1971, Київ).*

Тихий Іван (1927 - *1982, Київ).*

Тихий *(справжнє прізвище Штілерман)* Наум *(*Ємільчине).*

Тихий Олексій *(Олекса)* (1927, *Іжевка, Костянтинівський р-н - 1984). Помер 6.5.1984 у концтаборі на Уралі. Перепохований 1989 на Байковому цвинтарі у Києві.*

Тихонович Йосип *(? - після 1855).*

Тихорський Хома *(*Домонтів, Переяславський полк - † Петербург).*

Тичина Павло *(† Київ).*

Тишевський Іван (1760, *Стародубщина - 1830, Полтава).*

Тищенко Юрій *(† Нью-Йорк).*

Тищинський Олександер *(*Голубичі, Городнянський пов. - † Чернігів).*

Тінський Михайло *(1894?, Ромен [Ромни], тепер Сумська обл. - 1948, Долина, Тлумацький р-н, Івано-Франківська обл.).*

Тіц Михайло *(† Харків).*

Ткаченко Валентина *(*Корюківка - † Київ).*

Ткаченко Іван (1892, *Семенівка, Ізюмський пов., Харківська губ. - ?).*

Ткаченко Микола *(† Київ).*

Ткаченко Олег, м. б. *Орест (*1925, Харків),* гол. Термінологічної Комісії *Укр. Комітету Славістів (1965-68). Монографії з порівняльно-іст. фразеології слов. та фінно-угор. мов, теорії лінгвістичного субстрату. Співавтор "Етимологічного словника укр. мови" (надруковано 3 тт., 1982-).*

Ткаченко-Галашко Петро *(1879, Синявка - 1919, Синявка).*

Ткачук Діонисій Дмитро *(† Рим).*

Ткачук Іван *(*П'ядики, Коломийський пов.). Заарештований 7.12. 1933 і за обвинуваченням у приналежності до УВО та готуванні терористичного акту проти П. Постишева засуджений на 5 р. ув'язнення в концтаборах. За спробу втечі з табору засуджений додатково на 3 р. Після відбуття покарання й закінчення другої світової війни оселився у Львові, де й помер.*

Ткачук Лук'ян (1902 - *1981, Київ).*

Ткачук Ольга (1913, *Жубровичі, Овруцький пов. - 1983).*

Тобілевич (уроджена *Дітковська)* Софія *(† Київ).*

Товариство Українських Письменників і Журналістів, керівні чл. ... Зореслав (о. С. *Сабол).*

Товариство Українських Правників, при ВУАН у Києві, секретар - *Б.* Язловський.

Товкач Костянтин (1883 - *після 1930, Ярославль, Росія).*

Товстоліс Дмитро *(† Київ).*

Товстоліс Микола *(*Андроники, Сосницький пов.). 1933 заарештований, загинув у концтаборі.*

Товстоніс Виталій *(Віталій) (*Знам'янка - † Гадяче, Полтавщина).*

Товстюк Корній *(*Мамаївці, Буковина).*

Товт Николай *(*Мукачів - † Пряшів).*

Токаревський Макарій *(*Овруч, Волинь).*

Токаревський Михайло *(*Машівка, Костянтиноградський пов., Полтавщина). Заарештований 1943 за кооп. діяльність під час нім. окупації України. Дальша доля невідома.*

Токаржевський-Карашевич Ян *(† Лондон).*

Толвинський Микола *(† Варшава).*

Толкачов Зіновій (1903, *Щедрін, Могилівська губ. - 1977, Київ).*

Толопко Леон (псевд. М. Пільний) (1902 - *1991, Нью-Йорк).*

Толочинов Микола *(† Харків).*

Толубинський Всеволод (1904 - *1988, Київ).*

Тольба Веніямин (1909 - *1984, Київ). Дириґент Харківського Театру Опери і Балету (1931-44).*

Томасевич Степан *(*Микулинці б. Снятина).*

Томашевський Сергій (1854 - *1916, Київ).*

Томашевський Тома *(†Едмонтон).*

Томилін Сергій *(† Київ).*

Томсон Олександер *(*бл. Дорпату [тепер Тарту] - † Одеса).*

Томчаній Михайло *(† Ужгород).*

Тонюки, учень Дмитро (1924 - *1977, Косів).*

Топачевський Олександер *(† Київ).*

Топольницький Василь *(†Вінніпег).*

Топольницький Генрік *(1869* - 1920, *Тернопіль).*

Торисин (псевд. Діонісія Зубрицького) *(*Дачів, Пряшівщина - † Пряшів)*, розвідки про ... маляра *Й. Змія-Миклошія.*

Тоцька Ніна *(*1923, Озерна б. Білої Церкви, Київщина), д-р філології, проф. Викладала курс сучасної укр. літ. мови у Київ. Ун-ті (1949-87) та Вінницькому Пед. Ін-ті (1987-92). Завідувачка катедри укр. мови в унті "Києво-Могилянська Академія" (1992-94).*

Тоцький Іван *(*Буяничі бл. Могилева - † Одеса).*

Трацевський Михайло *(1897, Любиничі, Мєнська губ. - 1979)*, 1937 заарештований *і засланий на Сибір.*

Трегубов Єлисей *(1848, Полтава - 1921).*

Третій Корпус УГА, у 6 р. зн., м. б.: Осип *Станімір.*

Третяк Василь (1926 - *1989, Київ).*

Третьяков Дмитро *(*Шуморово - † Київ).*

Тризуб, стор. 3258, у 5 р., м. б.: І. *Мозалевський.*

Трилїський Олекса *(бл. 1895 - 1936 чи 1937).*

Трильовський Кирило *(6.*5.1864 - *19.*10.1941).

Трінклер Микола *(† Харків).*

Троїцький Іван *(† Катеринослав).*

Тронько Петро *(*Заброди, Богодухівський пов., Харківщина).*

Тропінін Василь *(1776 чи 1780, Карпово, Новгородська губ.* - 1857, *Москва).*

Тростянецький Арон (1914-*86).*

Трохименко Карпо *(† Київ).*

Трохименко Клим *(† Філядельфія).*

Трохимовський Михайло *(1739, Безуглівка бл. Ніжена - 1813, Великі Сорочинці, Миргородський пов., Полтавська губ.).*

Троценко Віктор (1888, *Нижня Сироватка - 1978, Харків).*

Троцький Микола *(† Женева).*

Трощинський Дмитро (1749 *[за ін. даними 1754], Глухів, Ніженський полк* - 1829, *Кибинці, Миргородський пов., Полтавська губ.).*

Труба Іван (1878, *Гомель, Білорусь - 1950, Плзень, Чехія).*

Трутовський Василь *(†Петербург).*

Трутовський Костянтин *(†Яковлевка, Курщина).*

Труш Іван *(† Львів).*

Тудор (справжнє прізвище Олексюк) Степан. *Загинув у Львові під час нім. бомбардування.*

Тулов Михайло *(*Городно, Білорусь - † Київ).*

Тулуб Зінаїда. *Заарештована 4.7. 1937 і засуджена на 10 р. тюремного ув'язнення. Покарання відбувала в Ярославській тюрмі, з літа 1939 - на Колимі. По закінченні строку відбувала заслання в Казахстані. 16.5.1950 за новим вироком була заслана на поселення в Кокчетавській обл. Казахстану. Після звільнення 23.6.1956 повернулася до Києва, де й померла.*

Туманський Федір (1757 *[за ін. даними 1746], Глухів* - 1810, *хутір Родіонівка бл. Глухова, Чернігівщина).*

Турин Роман *(† Львів).*

Туркало Кость *(†Нью-Йорк).*

Туркевич Лев *(† Торонто).*

Туркевич-Лукіянович Стефанія *(1908, Львів - 1977, Кембрідж, Англія).*

Туркевич-Мартинець Ірина *(1900, Броди, Галичина - 1983, Вінніпег).*

Турула Євген *(*Бережани, Галичина - † Вінніпег).*

Турчак Степан (1938 - *1988, Київ). Завідувач катедри оперно-симфонічного диригування Київ. консерваторії. Перший постановник опери Г. Майбороди "Ярослав Мудрий"(1975), балетів "Камінний господар" В. Губаренка (1969), "Ольга" Є. Станковича (1982).*

Турчанінов Петро *(*Київ - †Петербург).*

Турчинська Агата *(† Київ).*

Туряниця Іван *(*Мукачів - † Ужгород).*

Турянський Роман (справжнє прізвище Кузьма) *(1894, Стриївка - 1940).*

Тутковський Микола (1857 - *1931, Київ).*

Тюленєв Микола *(† Київ).*

Тютюнник Василь *(*Єнки, Хорольський пов., Полтавська губ.).*

Тютюнник Григір (1931, *Шилівка, Зіньківський р-н - 1980, Ірпень бл. Києва). В обставинах безнастанного переслідування за відхилення від догм соц. реалізму поповнив самогубство. Посмертне вид. "Твори в 2-ох тт." (1984).*

Тютюнник Григорій *(† Львів).*

Тютюнник Юрко. *Загинув у Москві.*

Тягно Борис *(† Львів).*

У

Уваров Олексій *(1825*-84).

Угорчак Микола (1901 *-1982, ЗДА). Кат., з 1948 правос. свящ.*

Удінцев Федір (1877 - *1951, Київ).*

Удовенко Володимир (1881-*1937). Після відбуття покарання засуджений "трійкою" УНКВС Ленінградської обл. до смертної кари; вирок виконано 8.12.1937.*

Ужвій Наталя (1898 - *1986, Київ).*

Україна в 1917-1980 роках, Хронологічна таблиця, стор. 3319, під: 12.5. 1947, м. б.: *К.* Сверчевський.

"Українка в Світі", гол. ред. І. Пеленська-*Винницька.*

Українська Військова Організація, стор. 3342, л. ш., у 18 р. зг., м. б.: Т. *Голувко.*

Українська Галицька Армія, стор. 3345, л. ш., у 27 р. зн., м. б.: ген. *Бартелемі.*

Українська Католицька Церква, стор. 3361, п. ш., у 29 р. зн., м. б.: покійного *П. Ґойдича.*

Українська Партія Соціялістів-Революціонерів, стор. 3376, у 10 р. зг., м. б.: Л. *Шрамченко.*

Українська Партія Соціялістів-Федералістів, л. ш., у 25 р. зг., м. б.: М. *Славінський;* у 14 р. зн., м. б.: *С.* Шелухин.

Українське Національно-Демократичне Об'єднання, стор. 3412, п. ш., м. б.: *Г.* Тершаковець.

Український Вільний Університет, стор. 3419, п. ш., у 32 р. зн., м. б.: *Ф.* Щербина.

"Український Інвалід", виходив у Каліші *1925*-31.

Український Національно-Державний Союз (УНДС), до Гол. управи обрано Т. *Олесіюка.*

Улинець Олекса (1903 - *1978, бл. Мукачева).*

Ульянов Петро *(*Пацинь - † Київ).*

Уманський Моріц *(† Київ).*

Унів, кол. с. *Перемишлянського* пов., тепер с. Міжгір'я *Перемишлянського* р-ну.

Уненик Микола (1914-*94).*

Уразовський Сергій *(† Харків).*

Усенко Іван (1906-*87).*

Усенко Павло *(*Заочіпське - † Київ).*

Усик Яків *(† Миргород).*

Утевський ***(Утєвський)*** Арон (1904-*88).*

Ушаков Микола *(† Київ).*

Ф

Фаворов Олексій (1900 - *1981, Львів).*

Фальковський Іриней *(світське ім'я Іван)* (28.5.1762 - 29.4.*1823).*

Фанаґорія *(Phanagoreia).*

Фармаковський Борис, у 5 р., з.: 1876, м. б.: *1896.*

Фармакологія, стор. 3478, л. ш., у 8 р. зг., з.: приватну, м. б.: *спеціяльну.*

Фатальчук Володимир (1903 - *1981, Київ),* "Кобзар" Т. Шевченка *(1960).*

Федак Василь *(*Кадобівці). Архиеп. Торонтонський (з 1983), митр. Укр. Правос. Церкви в Канаді (з 1985).*

Федак Степан *(† Львів).*

Федак (псевд. Смок) Степан (1901 - *?).*

Феденко Богдан (1924 - *1989, Мюнхен; похований в Парижі).*

Федецький Альфред *(† Менськ).*

Федик Теодор *(† Вінніпеґ).*

Фединський Юрій *(*Мости Великі, Жовківський пов. - † Блумінґтон, Індіяна, ЗДА).*

Федів Ігор *(† Монтреаль, Канада).*

Федоренко Василь *(*1928).*

Федоренко Іван *(†Харків),* брав участь у складанні каталога 4 637 *зірок, близьких до полюса.*

Федорів Юрій *(*Саджава, Станиславівський пов.).*

Федоров Євген (1909 - *1986, Київ), 1947*-59 працював у Полтавській Гравіметричній Обсерваторії АН УРСР, *у 1959-73* дир. Гол. Обсерваторії АН УРСР.

Федорович *(Федоров)* Іван *(бл. 1525 - 16.*12.1583).

Федоровський Олексій (1897, *Руська Халань, Курська губ. - 1981, Київ).*

Федорончук Василь (1915 - *1984, Рим).*

Федорцева (уроджена Сабат) Софія (1900, *Помонятина, Рогатинський пов. - 1988, Львів).*

Федорців Федь *(† Львів).*

Федотів-Чехівський ***(Федотов-Чеховський)*** Олександер *(*Таганріг, Росія).*

Федченко Василь *(† Луганське).*

Федченко Павло. Дод.: *"Укр. література в рос. критиці" (1980), "Літ. критика на Україні першої пол. XIX ст." (1982).*

Фейгін Яків (1903, *Лісконоги - 1973, Москва).* [Праці:] *"Размещение производства при капитализме и социализме"* (1958).

Фельдман Валентин *(*бл. Петербурґу - † Київ).*

Фемеліді Володимир *(† Одеса).*

Фенцик Євген *(*Мартинка, Мукачівщина - † Ужгород).*

Фенцик Степан *(*Великі Лучки - † Ужгород).*

Ферлей Тарас *(*Балинці - † Вінніпеґ).*

Ферлієвич Василь *(*Мелішівка - † Товтри, Буковина).*

Фесенко Михайло *(*Красноводськ, Туркестан).*

Фещенко Степан (1903, *Чорнобиль, Київщина - 1981, Київ).*

Филипович Атанасій *(† Берестя).*

Филипович Павло *(2.9.*1891, *Кайтанівка, Звенигородський пов. - 3.11.* 1937). *Був розстріляний.*

Фіґоль Атанас (1908 - *1993, Мюнхен).*

Фіґоль Володимир. *Заарештований 1945 і засуджений на 25 р. заслання в Норильську; з 1988 в ЗДА.*

Фіґоль Іван *(† Львів).*

Філатов Володимир *(*Михайловка - † Одеса).*

Філевич Михайло *(† Холм).*

Філін Федот (1908, *Селіно, Тульська губ., Росія - 1982, Москва).*

Філіпенко Аркадій (1912 - *1983, Київ),* твори: *п'ять* струнних квартетів. *Вокально-симфонічна поема "Дума про безсмертного Кобзаря" (1960),*

симфонія для струнної оркестри (1976).

Філяс Платонід Петро *(*Добрачин - † Дрогобич).*

Фірак Михайло (1897-*1984).*

Фірцак Юлій *(*Худлове, Ужгородський пов. - † Ужгород).*

Фіцнерівна-Морозова Марія *(†Кам'янка Струмилова, Галичина).*

Фішер (Fischer) Адам *(† Львів).*

Флоринський Тимофій *(*Петербург).*

Фоґорашій Іван *(† Відень).*

Фольборт Георгій *(† Київ).*

Фоменко Микола *(† Нью-Йорк).*

Фомін Олександер (1869, *Єрмоловка* - 1935, *Київ).*

Фрадкін Мойсей (1904, *Борзна - 1974, Харків).*

Фраєрман Теофіль *(† Одеса).*

Франко Тарас *(†Київ). У 1950-их рр. викладав латинську мову на філол. фак. Київ. Ун-ту.*

Францевич Іван (1905 - *1985, Київ).*

Франція й Україна, стор. 3538, п. ш., у 10 р зн., м. б.: "La Revue *de* Prométhée".

Фріч (Frič) Йосиф (1829, *Прага - 1890, Прага).*

Х

Халабудний Яків (1897 - *1946, Жуки, Полтавщина).*

Халанський Іван (1749 - *бл. 1825, Новгород-Сіверський).*

Халанський Михайло (1857, *Расховець, Курщина - 1910, Харків).*

Хамула Михайло *(*Бортків - † Нью-Йорк).*

Хан Микола (1924, *Нижньо-Уссурійськ,* Приморський край - *1981, Київ).*

Ханенко Богдан *(1848* - 1917, *Київ).*

Ханенко Олександер *(1805*-95).

Харина Мирослав (1909 - *1991, Філядельфія).*

Харкевич Едвард *(† Львів).*

Хармандарьян Гурген, м. б. ***Хармадар'ян*** Гурген (1893-*1938?).*

Харцієв Василь *(1866* - 1937, *Харків).*

Харченко Василь *(† Київ).*

Харчук Борис (1931 - *1988, Київ). Роман "Кревняки" (1984), повісті "Невловиме літо" (1981), "Подорож до зубра" (1986).*

Хатаєвич Мендель (1893-*1937).*

Хаустов Павло (1882, *Шариновське, Томська губ. - 1949, Київ).*

Хвиля Андрій (1898, *Хотинщина, Басарабія - ?), справжнє прізвище Олінтер. Заарештований 13.8.1937, засуджений до страти 10.2.1938 у Москві за обвинуваченням в участі в "буржуазно-націоналістичній орг-ції кол. боротьбістів".*

Хвостенко-Хвостов Олександер *(† Київ).*

Хенцинський Чеслав, м. б. *Віктор* (Чеслав) *(† Одеса).*

Хижняк Антон (1907 - *1993, Київ),* 1950-*61 гол.* ред. "Літ. Газети". *Став в обороні укр. мови - "Любімо, шануймо рідну мову!" ("Літ. Газета", 20.5.1958). Роман "Крізь століття" (1982), зб. нарисів "Шведські враження" (1956), "Київська унікальна" (1962), "Слово сучасника" (1974). Твори у двох тт. (1977).*

Хиляк Володимир *(† Літиня, Дрогобиччина).*

Хитрик Свирид (1895, *Летківка, Подільська губ. - 1980, Дніпропетровське).*

Хінкулов Леонид (1912 - *1986, Київ). "Літ. зустрічі" (1980), "Письменник жив у Києві" (1982).*

Хіра Олександер *(*Вільхівці, Закарпаття).*

Хмелюк Василь *(31.7.*1903 - *2.11. 1986, Париж).*

Хмельницький Богдан (Федір) Зіновій Михайлович *(бл. 1595-96* - 1657), стор. 3593, п. ш., у 6 р. зг., м. б.: В. *Ставецьким;* у 10 р. зг., м. б.: був *козаком* на Лівобережжі; 2 абзац, у 2 р. зг., м. б.: є сучасна звістка (П. *Алепського)*; у 1 р. під світлиною, м. б.: (С. *Баронч,* Н. Полонська-Василенко). Стор. 3594, л. ш., у 6 р. зн., м. б.: слобода *Новосельці;* п. ш., 2 абзац, у 13 р. зг., м. б.: ґвалтовий "*наїзд*". Стор. 3597, л. ш., у 3 р. зг., м. б.: друга донька - *Степанида.*

Ходоровський-Мороз Григорій, м. б. ***Ходоровський*** *(справжнє прізвище Мороз-Ходоровський)* Григорій *(1853, Кохнівка, Золотоніський пов.* - 1927, *Севастопіль).*

Ходченко Павло *(*Лук'янівка - † Київ).*

Хозари, стор. 3610, п. ш., у 10 р. зг., м. б.: Найбільшого розвитку Х. к. зазнав *у 8 в.*

Холевчук Михайло, дир. Хліборобського Ліцею в *Чернелиці.*

Холодний Григорій *(*Тамбов, Росія). 14.2.1938 засуджений до смертної кари. Дата виконання вироку невідома.*

Холодний Петро, молодший (22.7. 1902 - *24.1.1990, Ґлен Спей, Нью-Йорк Стейт).*

Холостенко Євген *(† Югославія).*

Холостенко Микола (1902 - *1978, Київ).*

Хоменко Варвара *(*Вертіївка - † Київ).*

Хоменко Іван (1882, *Кобі, Грузія* - 1935, *Сахалін).*

Хоменко Іван (1919, *Зелене* - 1968, *Київ).*

Хоменко Надія (1912-*87).*

Хомин Петро (12.7.1890, *Піддністряни, Бібрський пов. - 22.10.1988, Торонто).*

Хом'як Михайло *(*Стронятин - † Едмонтон).*

Хорошун Антін (1893 - *1970, Дніпропетровське).*

Хотинський Євген *(† Харків).*

Хотінок Ісаак (1908 - *1980, Київ).*

Хоткевич Володимир (1913 - *1982, Харків).*

Хоткевич (псевд. Галайда) Гнат. *Заарештований 23.2.1938 і 8.10. того ж р. розстріляний.*

Хотовицький Степан *(1791 чи 1794 - 1885, Петербург).*

Храплива Леся *(*Львів).*

Хрєнов Костянтин (1894 - *1984, Київ).*

Хржонщевський Никанор *(† Київ).*

Христюк Павло (1890, *станиця Єлисаветська, Кубань - 1941). Заарештований 1931 за обвинуваченням в участі в "Укр. Нац. Центрі", засуджений до 5 р. позбавлення волі; знову заарештований 1936 і в 1937 засуджений на 8 р. ув'язнення. Помер 29.9.1941 у Севвостлаґу (Архангельська обл.).*

Хронович Володимир *(1890* - 1973, *Снятин).*

Хруцький Сергій *(1887, Кмічин, Холмщина* - ?).

Хрущов Микита *(† Москва).*

Худорба Архип *(бл. 1750* - поч. 19 в.).

Хуторна (псевд. Островерхової) Єлисавета *(† Київ),* 1906-*20* в Театрі М. Садовського.

Хуторян Антін *(† Київ).*

Ц

Цапок Георгій *(† Харків).*

Цегельська Олена *(*Гора - † Філядельфія).*

Цегельський Євген *(† Рочестер, Нью-Йорк Стейт).*

Цегельський Роман *(† Львів).*

Цеглинський Григорій *(1853*-1912).

Целевич Володимир *(1891 - бл. 1944).*

Целевич Юліян *(† Львів).*

Цельтнер *(Попов)* Володимир.

Ценко Микола *(*Синевідсько Нижнє, Стрийський пов.).*

Церковна історіографія, стор. 3669, л. ш., у 6 р. під Літературою, м. б.: "Specimen Ecclesiae ... ad nostra *usque* tempora"; стор. 3670, л. ш., у 9 р. зн., м. б.: *"Historya* Unii Kościoła ..."; стор. 3671, п. ш., у 22 р. зн., м. б.: Б. *Лейб.*

Цертелєв (Церетелі) Микола *(† Моршанськ, Тамбовщина, Росія).*

Цесевич Володимир (1907 - *1983, Одеса).*

Цесевич Платон *(*Негневичі, Менська губ. - † Москва).*

Цехновіцер Марко *(† Москва).*

Цимбал Віктор *(*Ступичне, Черкащина - † Нью-Йорк).*

Цимбалістий Богдан (1919, *Бовшів, Рогатинський пов., Галичина - 1991, Порт Джарвіс, Нью-Йорк Стейт). Ред. укр. радіомовлення Есп. Нац. Радіо (1951-59).*

Цимбалістий Євген (1909, *Бовшів, Рогатинський пов. - 1967).*

Цисс Григорій *(*Рівне -† Полтава).*

Цицалюк Григорій *(*Подільське).*

Цицурин Федір *(† Петербург).*

Цілуйко Кирило *(† Київ).*

Ціпановська Ольга *(*Козова, Тернопільщина, Галичина).*

Цурковський Антін *(*Золочів - † Кемден, Нью-Джерзі).*

Цурковський Ярослав *(*Тернопіль).*

Ч

Чабаненко Іван *(† Київ).*

Чабанівський (справжнє прізвище Циба) Михайло *(*Лигівка, Харківщина - † Київ).*

Чаговець Василь *(*хутір Патичис - † Київ).*

Чайка Євген (1902 - *1976, Київ).*

Чайковський Андрій *(† Коломия).*

Чайковський Данило *(*Мишків, Заліщицький пов. - † Філядельфія).*

Чалий Дмитро (1904 - *1985, Київ).*

Чапельський Іван *(1858, Рибник, Дрогобиччина - 1918, Львів).*

Чапленко Василь (1900, *Миколаївка - 1990, Ческвейк Віллидж, Матаван, Нью-Джерзі),* "Укр. літ. мова *(XVII ст. - 1917 р.)* ".

Чарнецький Степан *(† Львів).*

Частій Микола *(† Київ).*

Чеканюк Андрій (1906, *Кам'янка - 1992).*

Чекмарьов Олександер (1902 - *1975, Дніпропетровське).*

Чоломей Володимир, м. б. ***Челомей*** Володимир *(† Москва).*

Червінський Петро *(*Чернігів).*

Черемшина Марко *(† Снятин, Галичина). "Твори", т. I-II (1974).* Дод. до Літератури: *З а с е н к о О. Марко Черемшина. Життя і творчість. К. 1974.*

Черешньовський Михайло (1911 - *1994, ЗДА).*

Черкасенко Спиридон *(† Прага).*

Черкес Олександер (1894 - *1974, Київ).*

Чернецький Антін (1887 - *1963, Швайцарія).*

Черников *(Черніков)* Сергій (1912, *Сергієв Посад [тепер Загорськ], тепер Моск. обл. - 1987, Київ).*

Чернов (справжнє прізвище Малошийченко) Леонид *(† Харків).*

Чернявський Георгій (1924 - *1981, Київ).*

Чернявський Микола (1868, *Торська Олексіївка, Бахмутський пов. - 1946). Заарештований 1937, помер на засланні 26.11.1946.*

Черняєв Василь *(1796*-1871).

Черняхівський Олександер (1869 - *1939). Засуджений на процесі СВУ до 5 р. позбавлення волі. Звільнений влітку 1930. Переїхав до м. Сталіне (Донецького).*

Черторизька Тетяна *(*1919, Амонь, тепер Хомутовський р-н, Курська обл.).*

Чехівський Володимир (19.7.1876-*3. 11.1937). 9.10.1937 засуджений "трійкою" УНКВС Ленінградської обл. до смертної кари; 3.11. того ж р. розстріляний.*

Чехівський Микола *(1877, Гороховатка - 1937). У 20-их рр. був свящ. УАПЦ у Святошині. 4.12.1937 засуджений "трійкою" УНКВС Курської обл. до розстрілу.*

Чехович Костянтин (1896, *Хирина, Перемиський пов. - 1987, Польща).*

Чечель Микола. *Заарештований 1931 у справі зфабрикованого Укр. Нац. Центру (УНЦ). У 1932 засуджений до позбавлення волі на 6 р., а 1937 поновно засуджений на 5 р., які відбував у Суздальській в'язниці. Однак 9.9.1937 трійка НКВД приймає рішення його розстріляти за минулу "контррев. діяльність".*

Чечот *(Чечотт)* Віктор *(† Петроград).*

Чигирин Віталій (1908, *Боровиця, Київщина - 1937). 22.4.1937 заарештований і 15.11. того ж р. розстріляний.*

Чиж Ярослав *(† Елмгерст, Іллінойс),* [співдир.] The Common *Council* for American Unity.

Чижевський Павло *(*Полтава - † Женева).*

Чикаленко Євген *(† Прага).*

Чикаленко Левко *(† Нью-Йорк).*

Чикаленко-Келлер Ганна *(† Тюбінген).*

Чирвинський Володимир *(*Москва - † Київ).*

Чирко Пилип *(† Чернігів).*

Чирський Микола *(†Кам'янець Подільський).*

Чистяков Борис *(†Київ).*

Чистякова Валентина (1900 - *1984, Харків).*

Чичкан Леонид *(† Київ). Картини "Весна" (1968), серія пейзажів "Верховино, рідний краю" (1968-70).*

Чишко Олесь *(† Ленінград).*

Чічка-Андрієнко Клим *(1885*-1967), співу учився *в Італії.*

Чмельов Сергій *(† Харків).*

Чмола Іван *(*Солотвина, Надвірнянський пов., Галичина).*

Чопей Василь (Csopey László; 1856-*1934).*

Чорновіл В'ячеслав *(*Звенигородський р-н, Черкаська обл.). Співорганізатор Нар. Руху України (1989), з березня 1992 його гол. Депутат Верховної Ради України (березень 1990), заступник гол. Комісії з питань гласности (лютий 1992). Гол. Львівської обл. ради та облвиконкому (квітень 1990 - квітень 1992). 1991 був кандидатом у Президенти України, здобув друге місце (23,27% голосів).*

Чубар Влас. *Розстріляний у Москві.*

Чубатий Микола *(† Парамес, Нью-Джерзі).*

Чубинський Павло *(† Київ).*

Чумар Василь, м. б. ***Чумер*** Василь *(*Дрогоїв - † Едмонтон).*

Чурґович Іван *(† Ужгород).*

Чухрай Григорій. *Автор книги "Коли фільм закінчено" (1964).*

Ш

Шабліовський Євген *(† Київ).*

Шагайда Степан, *справжнє прізвище Шагадин.*

Шад (Schad) Йоган Баптіст *(*Мюрсбах, Баварія - † Єна).*

Шадлун Микола *(*Веселе, Мелітопільський пов., Таврійська губ.).*

Шайн Григорій *(† Москва).*

Шайноха (Szajnocha) Кароль (1818 - *1868, Львів).*

Шалашников Олександер *(†Харків).*

Шаля Іван *(1893 - ?).*

Шамо Ігор *(† Київ).*

Шамов Володимир *(† Ленінград).*

Шамота Микола *(† Київ).*

Шамрай Агапій *(† Київ).*

Шамрай *(Шамраев)* Сергій (1900, *Владикавказ, Терська обл. - 1939).*

Шандор Вікентій *(*Баранинці).*

Шандро Андрій *(*Руський Банилів, Вижницький пов. - † Едмонтон).*

Шанковський Амвросій *(*Лопатин, Золочівський пов., Галичина - † Чернівці, Буковина).*

Шанковський Лев *(*Дуліби).*

Шаповал Іван (*1905, *Гаражівка, тепер Близнюківський р-н, Харківська обл.).*

Шаповал Микола *(† Селонкур, Франція).*

Шапошников Володимир *(*Вольськ - † Київ).*

Шапурма Антон (1911-*87).*

Шараївський *(Шараєвський)* Нестор *(1865*-1929).

Шарий Іван *(*Веремiївка, Золотоніський пов.).*

Шарко Вадим *(*Київ).*

Шаровольський Іван *(†Прохорівка).*

Шаронов Михайло *(† Київ).*

Шатківський Олекса *(† Львів).*

Шатульський Матвій (1883, *Базалія, Старокостянтинівський пов., Волинська губ. - 1952, Вінніпег).*

Шатуновський Самуїл *(*Велика Знам'янка, Мелітопільський пов., Таврійська губ. - † Одеса).*

Шафонський Опанас *(† Якличі, Сосницький пов., Чернігівська губ.).*

Шафранюк Михайло (1911 - *1991, Торонто).*

Шахбазян Гайк *(*Панік, Сурмалінський пов., Єреванська губ.).*

Шахматов Алексей *(† Петроград).*

Шаховський Семен *(*Синяківщина [тепер Білоусівка], Лохвицький пов. - † Львів).*

Шахрай Василь *(1888, Харківці, Пирятинський пов., Полтавська губ.* - 1919, *Катеринодар).*

Шашаровський Володимир (1905 - *1992, Філядельфія).*

Шашкевич Богуслав (1888, *Лолин, Долинський пов., Галичина - 1935).*

Шашкевич Володимир *(† Львів).*

Шашкевич Григорій (1809 - *1888, Перемишль, Галичина).*

Швачка Микита *(бл. 1728 - після 1768).*

Швачко Олекса *(Олексій) (1901 - 1988, Київ).*

Шведів *(Шведов)* Іван, з.: виступав в Одеській опері 1925-34, прем'єр Київ. опери 1935-41, м. б.: *1930-34 соліст Харківської, 1934-41 Київ. опери.*

Швець Василь *(*Іванків, Радомиський пов.).*

Швець Іван *(† Київ).*

Шевель Георгій (1919 - *1988, Київ).*

Шевельов Юрій, "Studies in *Ukrainian Linguistics* in Honor of George Y. Shevelov".

Шевченко Йона (1887-*1940).*

Шевченко Людмила *(† Київ).*

Шевченко Олександер (1908 - *1984, Дніпропетровське).*

Шевченкознавство, стор. 3833, л. ш., у 2 р. зг., м. б.: *Я. Рудницького.* Стор. 3834, п. ш., 6-7 рр. зг. є переставлені, читай: *т. 3. К. 1963; Багрич М. Т. Шевченко. Бібліографічний покажчик (1917-63). К. 1964;* у 38 р. зг., м. б.: Словарь языка русских произведений Т. Шевченко в 2 тт. К. 1985-*86.*

Шевчук Григорій *(*Красногірка, Сквирський пов., Київ. губ.).*

Шейковський Каленик *(† Мензелінськ, Уфімська губ., Росія).*

Шека Іван *(*Гайчул [тепер Новоукраїнка], Олександрівський пов., Катеринославська губ.).*

Шекерик-Доників Петро *(*Голови, Косівський пов., Галичина - † Сибір).*

Шелест Йосип або Василь, м. б. *Василь (? -* 1768, *Кодня бл. Житомира).*

Шелест Петро *(*Андріївка, Зміївський пов.).*

Шелудько Дмитро *(*Ірkліїв, Золотоніський пов., Полтавська губ. - † Софія, Болгарія).*

Шелюжко Лев *(*Київ - † Мюнхен).*

Шелюто Микола (1906 - *1984, Одеса).*

Шепарович Лев *(1888*-1941).

Шептицький Андрей *(† Львів).*

Шептицький Атанасій (1686 - 1746, *Львів).*

Шептицький Варлаам *(† Унів).*

Шептицький Климентій Казімір *(1869, Прилбичі, Яворівський пов., Галичина - 1958).*

Шептицький Лев *(*Перемишль).*

Шерегій Юрій (1907, *Дусина - 1990, Братіслава).*

Шеремет Микола *(† Київ).*

Шеремета Андрій *(*Бірче, Рудківський пов. - † Львів).*

Шеретинський Іродіон, м. б. ***Шереметинський*** Іродіон *(*Пляхова, Бердичівський пов., Київ. губ. - †Севлюш, Закарпаття).*

Шеррер (Scherrer) Марія *(*Борчак, Кагульський пов., Басарабія).*

Шидловський Андрій *(†Карабачин, Радомиський пов., Київ. губ.).*

Шило Гаврило (1910 - *1988, Львів). "Палатограми укр. звуків і система фонем укр. мови" (1948), "Назви деяких грибів у слов. мовах" (1965).*

Шило Костянтин *(1879, Орловське, Приморська обл., Дал. Схід - 1933).*

Шило Микола *(† Київ).*

Шилов Євген *(† Київ).*

Шимановський Всеволод *(†Кримське, Краснодарський край).*

Шимановський Олександер *(*Україна - † Київ).*

Шимановський Юлій *(*Рига).*

Шимонович Іоанікій (1885-*1938?).*

Широков Олександер *(*Іваново, Росія).*

Широцький (Шероцький, псевд. Ладиженко) Кость *(Костянтин) († Білоусівка, Брацлавський пов., Подільська губ.).*

Шишацький-Ілліч Олександер *(† Чернігів).*

Шияи Анатолій (1906 - *1989, Київ). Роман "Хуртовина" (1979), твори для дітей "П'єси-казки" (1951).*

Шияи Кир *(*Березова Лука, Миргородський пов.).*

Шиянів Григорій *(*Чернігівщина - † бл. Подєбрад, Чехо-Словаччина).*

Шіллер Микола *(† Петербург).*

Шішманов (Шишманов) Іван *(*Свіштов, Болгарія - † Осльо, Норвегія).*

Шкавритко Мирослав *(† Вінніпеґ).*

Шкандрій Мирослав *(*Лідс).*

Шкільник Михайло *(*Сурохів, Ярославський пов.).*

Шкляревський Олексій *(† Київ).*

Шкраба Василь *(*Домініон Сіті - † Торонто).*

Шкурат Степан (1886 - *1973, Ромен [Ромни]).*

Шкурупій Ґео (справжнє ім'я Юрій). *Заарештований 3.12.1934 і засуджений до 10 р. ув'язнення в концтаборах. Покарання відбував на Соловках. Розстріляний 8.12.1937.*

Шлапак Дмитро *(*Ясиновате, Борівський р-н). "Драматургія і сучасність" (1981), "Обрії сучасної драми" (1986).*

Шмальгавзен *(Шмальгаузен)* Іван (1849 - 1894, *Київ).*

Шмальгавзен *(Шмальгаузен)* Іван (1884 - 1963, *Москва).*

Шмигельський Антон *(† Львів).*

Шміґельський Андрій *(*Залуже, Збаразький пов., Галичина).*

Шмідт (Schmidt) Аксель (1870-*1941).*

Шмідт Отто *(† Москва).*

Шміт Федір (1877-*1937).*

Шмоидюк Йосиф *(*Вол, Пенсільванія - † Філядельфія).*

Шморгун Петро *(*Осламів бл. Віньківців, Ново-Ушицький пов.).*

Шовкопляс Іван *(*Лазірки, Лубенський пов.).*

Шовкопляс Юрій *(† Харків). "Вибрані твори", т. I-II (1973).*

Шолтес Золтан (1909, *Прикопа, Пряшівщина - 1990, Ужгород).*

Шопінський (справжнє прізвище Жоночин) Василь *(*Терешівці, Летичівський пов. - † Нью-Йорк).*

Шостаківська Юлія *(† Дніпропетровське).*

Шпак Марат (1926, *Чупахівка, тепер Охтирський р-н - 1993).*

Шпитко Осип *(*Городниця, Гусятинський пов. - † Бразілія).*

Шраг Ілля *(† Чернігів).*

Шраг Микола (1894, *Чернігів - 1970, Львів). 1931 заарештований і засланий до Саратова, Ростова-на-Дону. З 1945 жив у Львові, де 1951-52 закінчив Львівський торг.-екон. ін-т; з 1953 працював у Львівському Політехн. Ін-ті (спочатку як доц., з 1966 проф.). Серед праць Ш.: "Промисловість УРСР" (разом з Р. Яновським, 1929), "Львов - крупный индустриальный центр Советской Украины" (1956), "Промисловість зах. областей УРСР в 6-ій п'ятилітці" (разом з Л. Владимировим, 1956).*

Шраменко Микола *(† Дорнштадт, Німеччина).*

Шрамченко Леонтій *(*Олешівка).*

Шрамченко Микола *(1909, Чернігів* - 1968).

Шрамченко Олександер *(*Воронiж - † Київ).*

Шрамченко Святослав *(† Філядельфія).*

Шреєр-Ткаченко Онисія (1905, *Красноставці, Кам'янець-Подільський пов. - 1985, Київ).*

Штаєрман Ілля *(*Кам'янець Подільський - † Москва).*

Штангей Володимир. *Заарештований у грудні 1934 і засланий на Соловки, 1937 розстріляний.*

Штейнгель або Штайнгайль Федір (Теодор) *(† Дрезден).*

Штепа Кость *(Костянтин)* (1896 - *1958, Нью-Йорк).*

Штепа Павло *(*Новодмитрівська Станиця - † Торонто).*

Штефан Авґустин *(11*.1.1893 - 4.9. 1986).

Штець Микола *(*1932, Габура, пов. Гуменне, Словаччина).*

Штикало Дмитро *(† Мюнхен).*

Штібер (Stieber) Здзіслав *(† Варшава).*

Штільман Ілля *(† Київ).*

Штогрин Дмитро *(*Звиняч, Чортківський пов.).*

Штокалко Зіновій *(*Бережани, Галичина - † Нью-Йорк).*

Штокало Йосип (1897, *Скоморохи, Сокальський пов. - 1987, Київ).*

Шубенко-Шубін Леонид *(*Карс, тепер Туреччина).*

Шугаєвський Валентин *(† ЗДА).*

Шулежко Павло (1902, *Золотоноша - 1984, Сан-Франсіско, ЗДА).*

Шуль Андрій *(*Нойтітшайн, Німеччина).*

Шульга Іван *(† Київ).*

Шульгин *(Шульґін)* Віталій *(†Київ).*

Шульгин Яків *(†Київ).*

Шльгина-Іщук Наталія, м. б. ***Шульгина-Іщук*** Наталія *(† Філядельфія, ЗДА).*

Шумельда Яків (1914 - *1993, Сан-Франсіско).*

Шумило Микита *(*Михайлівка - † Київ). У ст. "Любов до рідної мови" (1956) Ш. започаткував боротьбу в обороні укр. мови.*

Шумицький Микола *(† Париж).*

Шумлянський Олександер *(*Яківці бл. Полтави - † Москва).*

Шумлянський Павло *(1752, Малі Будища бл. Полтави* - 1821, *Харків).*

Шумовська-Гораїн Олександра *(† Париж).*

Шумовський Павло *(† Париж).*

Шумський Олександер *(2.12.*1890, *Житомирський пов. - 18.9.1946). Заарештований 13.5.1933 і обвинувачений в участі та керівництві УВО на Україні, засуджений на 10 р. заслання, яке відбував на Соловках, а згодом був на засланні у Красноярськім краї. Важко хворий у Саратові, після невдалої спроби самогубства пробував виїхати до Києва, але 18.9.1946 був знищений агентами МҐБ.*

Шумський (справжнє прізвище Шомін) Юрій *(1887* - 1954, *Київ).*

Шумук Данило *(*Боремщина, Володимир-Волинський пов.).*

Шутенко Таїсія (1905 - *1975, Київ).*

Шуть Василь *(† Чікаґо, ЗДА).*

Шухевич Володимир *(† Львів).*

Шухевич (уроджена Любович) Герміна *(† Львів).*

Шухевич Осип *(† Тишківці, Городенківський пов., Галичина).*

Щ

Щавинський Василь *(† Ленінград).*

Щасливий Павло *(† Львів).*

Щепкін Михайло *(†Ялта, Таврійська губ.; похований в Москві).*

Щепотьєв Володимир (1880-*1937),* 1937 знову заарештований *і розстріляний 29.11. того ж р.*

Щепотьєв Федір *(*Алфьоровка, Новохоперський пов., Воронізька губ.).*

Щербак Микола (*1924, *Савинки, Саратовська обл., Росія).*

Щербак Олександер (1863 - 1934, *Севастопіль).*

Щербак Юрій. *У 1989-91 нар. депутат СССР. Засновник і гол. екологічної асоціяції "Зелений світ" та Партії Зелених України, мін. екології (1991-92), амбасадор України в Ізраїлі (1992-94). 1994 його призначено амбасадором у ЗДА.*

Щербаківський Данило *(† Київ).*

Щербань Олександер (1906 - *1992, Київ).*

Щербацький Тимофій *(† Москва).*

Щербацький Юрій (Георгій) *(?* - 1754, *Москва).*

Щербина Володимир *(† Київ).*

Щербина Никифор *(† Нью-Йорк).*

Щербина Федір (13.2.1849 - 28.*10.* 1936, *Прага).*

Щербицький Володимир (1918 - *1990, Київ). 1990 під тиском обставин (наближення розпаду СССР, масовий вихід з компартії її чл., зростання політ. ролі Нар. Руху України) змушений був демісіонувати з посади першого секретаря ЦК КПУ й невдовзі помер (16.2.1990).*

Щирба Микола *(*Лотів, Грубешівський пов., Люблінська губ. - † Ялта).*

Щоголев (Щоголів) Яків *(†Харків).*

Щупак Самійло *(1894-1937). Заарештований 10.11.1936 і розстріляний 10.3.1937.*

Щуровська Платоніда *(*Черкащина).*

Щуровський Володимир *(1890 -* 1969).

Щуровський Петро *(† Курськ, Росія).*

Щусєв Олексій *(† Москва).*

Щуцька Марія *(*Верешина, Грубешівський пов., Холмщина, тепер Польща).*

Ю

Югасевич-Склярський Іван *(† Невицьке, Закарпаття).*

Юґославія, стор. 3928, п. ш., 6-7 р. зн. є зайві. Стор. 3929, л. ш., у 9 р. зн., м. б.: *Вербиця.* Стор. 3930, л. ш., у 10 р. зн., м. б.: П. *Неґоша;* п. ш., у 22 р. зг., м. б.: М. *Чанґаловіч;* у 2 р. зн., м. б.: Д. *Ґруїч;* у 3 р. зн., м. б.: Й. *Хрвачанін;* у 8 р. зн., м. б.: С. *Ґашпаревіч.* Стор. 3931, п. ш., у 3 р. зг., м. б.: Сремська *Мітровіца.* Стор. 3932, п. ш., у 26 р. зн., м. б.: *Хорвачани* в місцевості Трнопіль. Стор. 3933, п. ш., у 7-8 р. зг., м. б.: *Украјинска* литература у *Хрватској;* у 19 р. зг., м. б.: Преводна *књижевност;* у 21 р. зг., м. б.: преводне *књижевности.*

Юдіна Валентина (1904 - *1984, Київ).*

Юзефович (Józefowicz) Ян Томаш *(1669-1729).*

Юзефський (Józewski) Генрик *(*Київ).*

Юнґе Катерина *(*Петербурґ).*

Юницький Анатоль *(† Луцьке).*

Юра Гнат *(† Київ).*

Юра Терентій *(† Київ).*

Юра-Юрський Олександер *(† Київ).*

Юрезанський Володимир *(1888-* 1957).

Юр'єв Василь *(*Івановська Вірга - † Харків).*

Юрк Юрій *(*Миколаївка - † Симферопіль).*

Юркевич Віктор *(1899 [н. ст.]* - ?).

Юркевич Йосип *(*Криве, Сквирський пов., Київ. губ. - † Київ).*

Юркевич Лев *(*Криве, Сквирський пов., Київ. губ.),* син *Йосипа Ю.*

Юркевич Памфил *(*Ліпляве, Золотоніський пов. - † Москва).*

Юрчак Василь *(† Теребовля, Галичина).*

Юрчакова Ганна *(† Львів).*

Юрченко Олександер *(† Мюнхен).*

Юрченко Петро *(† Київ).*

Юрчук Віра *(*Люблін, Польща).*

Юхименко Іван (1892-*1943).*

Юхновський Ігор, д. чл. АН УРСР *(з 1982). Відомий політ. діяч дем. спрямування. Нар. депутат України з 1990. Був кандидатом на посаду Президента України у 1991, а також віце-прем'єром укр. уряду у 1993.*

Ющенко Олександер *(† Харків).*

Я

Яблоновський Олександер Валер'ян *(Jabłonowski Aleksander) (*Ґожлін бл. Варшави - † Одеса).*

Яблонська-Уден Софія *(† острів Нуармутьє, Франція).*

Яблонський Мартин *(† Львів).*

Явдась Митрофан *(† Вотербурі, Коннектікат).*

Яворницький (Еварницький) Дмитро *(†Дніпропетровське).*

Яворський Болеслав *(† Саратов, Росія).*

Яворський Василь *(*Явора - † Новий Санч, Галичина).*

Яворський Володимир *(†Уфа, Башкирія).*

Яворський Іван *(†Стрільбичі, Самбірський пов., Галичина).*

Яворський (Jaworski) Казімєж Анджей *(† Люблін).*

Яворський Матвій (1885-*1937). У березні 1931 заарештований за участь у т. зв. Укр. Нац. Центрі і засуджений до 6 р. заслання, яке відбував на Соловках. У жовтні 1937 засуджений на розстріл, який виконано 3.11.1937.*

Яворський Олекса (1896, *Котузів - 1987, Торонто).*

Яворський Стефан *(† Москва).*

Яґелло (Ягайло, лит. Jogaila, поль. Jagiełło) *(*Вільна - † Городок б. Львова).*

Ядвига *(Ядвіґа)* (Jadwiga)*(†Краків).*

Якиміщак Дмитро *(† Вінніпеґ).*

Якір Йона *(*Кишинів -†Ленінград).*

Яковенко Валентин *(*Полтавщина).*

Яковенко Григорій. *Заарештований 2.2.1935 і засуджений до 4 р. ув'язнення в київ. в'язниці. Дальша доля не відома, дата смерти непевна.*

Яковкін Авенір *(*Благовєщенський Завод - † Київ).*

Яковлев (справжнє прізвище Епштейн) Яків (1896-*1938).*

Ямпольський Стефан *(Степан).*

Ян Казімір *(*Краків -†Невер, Франція).*

Янгель Михайло *(† Москва).*

Янів Володимир (21.11.1908 - *19.11. 1991, Мюнхен; похований у Сарселі).*

Янко Олександер *(*Нові Санжари, Кобеляцький пов., Полтавська губ.).*

Янковський Марко *(† Симферопіль).*

Янович Володимир *(† Станиславів).*

Янович (Курбас) Степан *(† Старий Скалат, Галичина).*

Яновичева (уроджена Тайхер) Ванда *(† Харків).*

Яновська Любов, псевд. Ф. *Екуртжа.*

Яновський Борис *(† Харків).*

Яновський Володимир *(*Орталан - † Бахчесарай, Крим).*

Яновський Теофіл *(† Київ).*

Яновський Юрій *(27.*8.1902 - 25.2. 1954).

Янота Євген *(1822 - 1878, Львів).*

Янув (Janów) Ян *(*Мошківці, Калуський пов., Галичина - † Краків).*

Янушевич Ганна *(† Чернівці).*

Янчук Микола *(† Москва).*

Янчуков Олександер *(† Львів).*

Ярема Яким *(*Арламівська Воля, Мостиський пов. - † Львів).*

Яременко Василь *(† Львів).*

Яремич Степан *(† Ленінград).*

Яремко Іван *(*1916, Велленд, Онтаріо).*

Ярещенко Олександер (1890 - *бл. 1938).*

Ярий (Ярри) Ріхард (Ріко) *(1898* - 1969).

Яримович Михайло *(*1933, Білосток, Польща).*

Ярин Вячеслав *(† Київ).*

Яричевський Сильвестр *(† Серет, Буковина).*

Ярополк Ізʼяславич, кн. волинський і турівський *(† 1086).*

Ярополк І Святославич *(бл. 958-60* - 980).

Яросевич Роман *(1861, Бедриківці, Заліщицький пов., Галичина* - 1934, *Станиславів).*

Ярослав (ІІІ-3), стор. 3988, л. ш., у 12 р. зг., м. б.: (проіснувало до *1944 - до виселення українців)*; 2 абзац, у 3 р., м. б.: сусп.-*політ.* діячі; у 2 р. зн., м. б.: *1747* побудовано церкву Преображення Господнього.

Ярослав Володимиркович Осмомисл *(†Галич).*

Ярослав Всеволодович (1139-*98).*

Ярошевський Олександер (1887 - *1977, Прага).*

Ярошенко Володимир (1888, *Миргород, Полтавщина - 1957, Київ).*

Ярошенко (псевд. Воляр) Володимир *(† Київ).*

Ярошенко Лаврентій *(*Таганріг).*

Ярошенко Митрофан *(†Чернігів).*

Ярошинська Євгенія *(†Чернівці).*

Ясеницький-Корнич Володимир *(*Самбір, Галичина - † Чернівці).*

Ясиновський Михайло *(*Одеса - † Одеса).*

Ясинський Михайло (1862, *Межиріч, Канівський пов., Київ. губ. - 1935, Ніш, Югославія).*

Ясінська-Мурована Марія *(*1935).*

Яснопольський Леонид *(† Москва).*

Ястребов Володимир *(† Херсон).*

Ястребов Федір *(*Судогда,* Владимирська губ. - *† Київ).*

Яхимович Теодор (Федір)*(†Відень).*

Яценко Олександер (1898 - 1978, *Харків).*

Яцентій Іван *(† Ошава).*

Яциневич Яків *(† Кропоткін, Ставропільщина, Росія).*

Яцків Михайло *(5.10.*1873 - *9.12.* 1961, *Львів).*

Яцків Ярослав *(*Данильче, Рогатинський р-н, Станиславівщина). Гол. Укр. міжнар. комітету з питань науки і культури при НАНУ.*

Яшек Микола *(† Харків).*

Ященко Лариса *(1888* - 1980, *Київ).*

Зміст 11-го тому

стор.

СПИСОК СТАТТЕЙ

СПИСОК КАРТ

Енциклопедія Українознавства

ДОДАТОК

ДОДАТОК

Ф У Н Д А Т О Р И

Енциклопедії Українознавства

1954 – 1989

Наукове Товариство ім. Шевченка

ФУНДАТОРИ
Енциклопедії Українознавства
1954 - 1991

Опрацював

Іван КЕРЕСТІЛЬ

Видавництво „МОЛОДЕ ЖИТТЯ”

Druck: LOGOS, Buchdruckerei und Verlag GmbH, Schönbergstr. 9, 8000 München 80, Tel. 089/9828317

ФУНДАТОРИ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАСТВА 1954 — 1991

Редакція ЕУ/2 у післяслові до десятого тому заповіла можливість видати ще один додатковий — одинадцятий — том, з доповненнями й ерратами. Редакційна праця над тим томом могла початися відразу після появи десятого й буде закінчена на переломі 1992-93 років; друк 11-го тому передбачається на роки 1993-94.

До 10-го тому ЕУ/2 ми могли, як мінімум наших зобов'язань супроти фундаторів ЕУ, умістити територіяльний розподіл фундацій впорядкований за висотою вплаченої суми. Там таки ми вияснили технічну й фінансову неможливість вмістити той список у формі й розмірах як це були два попередні списки у томах 4-му й 6-му.

Сьогодні ми можемо використати нагоду появи 11-го тому ЕУ/2 і вмістити в ньому абетковнй список всіх фундаторів ЕУ від 100 дол. і вище за роки 1954-91. Він буде оправлений як додаток при кінці 11-го тому. Ми змушені були виготовити його наперед, щоб використати для нього технічно-адмініде трактивний апарат ЕУ/2, який буде ліквідований разом з Видавництвом „КИГА", с-ка з обмеженою порукою в Мюнхені, найдалі до кінця 1992-го року.

Але поруч фундаторів ЕУ ми не можемо забувати й тих, які роками з великою посвятою й ентузіязмом віддавали час і силу для організації й ведення Акції-С, тобто допомоги в усіх можливих формах, у фінансовій передусім, науковому осередкові НТШ у Сарселі, в Европі. Їхні імена збережені в територіяльних списках фундаторів ЕУ, а також майже вичерпно на сторінках нашого неперіодичного бюлетеня „Вісті із Сарселю" (далі скорот: ВіС), що їх дотепер появилося 32 чисел.

Найефективніше проявила себе Акція-С у 1967-87 роках у Канаді (там, де вона й почалася 1954-66), коли її очолив почесний член Пласту дир. Євген Фердінанд Борис, під назвою: „Патронат НТШ-Сарсель" в Торонто. Це був початок нової доби, коли Акція-С перейшла на пляноване, широке поле дії серед цілої української діяспори у вільному світі. Історію цього періоду див. ВіС, ч. 29-30, 1987, стор. 30-35.

Сьогодні Акція-С на терені ЗДА, Австралії і Канади оформила себе у двох зареєстрованих фундаціях: 1. „Приятелі Енциклопедії України" з осідком в Нью-Джерсі, ЗДА, заснована 1985 року, очолюють її мґр. Володимир Баранецький, голова, і Слава Олесницька, секретар; до президії входить ще між іншим голова делеґатури в Австралії інж. Мирослав Болюх; і 2. „Фундація Енциклопедії України" з осідком у Торонто, Канада, заснована 1987, голова інж. Олег Іванусів і секретар Марія Тарнавська. Обидві Фундації мають той привілей, що пожертви, вплачені на ЕУ, звільнені від податків („текс-екземпт"). Завдяки активності тих клітин Акції-С, а передовсім завдяки жертовності Фундаторів, ЕУ/2 могла появитися в 10-ти томах попри бойкот, що його проголосило і продовжує політичне середовище під назвою: „Український Визвольний Фронт (УВФ) — організаційна надбудова громадських і політично-ідеологічних молодіжних, жіночих та інших організацій, що пов'язані з ОУН С. Бандери" (див. ЕУ/2, том 9, стор. 3418).

УВФ від самого початку ставився „холодно" до проєкту реалізації ЕУ. На заклики допомоги матеріяльно УВФ не реаґував. Перший виразний конфлікт між ЕУ і УВФ виник після 1965 року, коли появилося гасло „Міжнародно-правний статус України", написане професорами міжнародного права — Б. Галайчуком і В. Маркусем (ЕУ/2, том 4, стор. 1573). З появою гасел Спілка Визволення України і СУМ (ЕУ/2, том 8, стор. 3003-6) УВФ проголосив бойкот ЕУ. Історія цього бойкоту описана й зібрана з вичерпною документацією на сторінках ВіС, зокрема в розділі: „З документів часу — для майбутнього історика" (ВіС чч. 24 і 25).

Проф. Володимир Кубійович просив опонентів-дискутантів, щоби опрацювали й прислали на письмі, як, на їхню думку, мали б правильно звучати ті гасла й вони після обговорення в редакції були б вміщені в останньому томі, саме в 11-ому: доповнення і поправки, або евентуально як другий погляд на заторкнуті проблеми. З того часу минуло вже понад десять років, але редакція ЕУ й донині не дістала в тих справах ніяких матеріялів, ані від Т-ва українських правників у ЗДА, ані від середовища УВФ, організатора бойкоту ЕУ. Тимчасом події на Сході й відомості, які тепер приходять з України, повністю підтверджують правильність оформлювання обох гасел у редакції ЕУ.

Великою розрадою для нас усіх прихильників ЕУ, є бачити плоди духовного спадку покійного Володимира Кубійовича в процесі до повного закінчення:

1. „Енциклопедія Українознавства" в українській мові частина друга (словникова) в 11-и томах, з яких десять вже появилися.

2. „Енциклопедія України" в англійській мові, в п'яти томах, під редакцією проф. Данила Струка, Торонто-Канада, з яких два вже появилися, наступні три будуть готові 1993 року;

3. Франкомовна ЕУ, що готується в Парижі, а крім того:

4. НТШ в ЗДА, у фінансовій співпраці з „Фундацією Приятелів Енциклопедії України" в Джерсі Сіті, ЗДА підготовляє до друку, під ред. проф. Василя Маркуся „Енциклопедію Української Діяспори", яка теж була у плянах В. Кубійовича.

Усім установам й особам, названим у цьому списку, найсердечнішу подяку складають

Сарсель, квітень 1992.

Управа НТШ в Европі
Редакція Енциклопедії Українознавства

Ті, без жертовности яких ЕУ була б не появилася!

СПИСОК ФУНДАТОРІВ ЕУ ЗА АБЕТКОЮ

А

Алексевич Іван і Божена, Судбури — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

„Альберта" паливне підприємство Лаптути і Савки, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 285 дол.*

Альбертське товариство для збереження української культури, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 6.000 дол.*

„Альфа-Омеґа" ф-ма, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Амприм Франк д-р і Ірина Дячок-Амприм д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Анастазієвський Микола, мистець-маляр, Міннеаполіс — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Андрейчик Роман і Віра, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

о. Андріїшин Й., ректор, Оттава — Канада *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Андрусишин М., Байонне — Франція; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Андрусяк Ілля д-р і Марія, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.250 дол.*

Андрухів Микола і Євстахія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 205 дол.*

Андрушків Софія мґр.; Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Андрушко Петро і Марія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.035 дол.*

Ансамбль бандуристів „Гомін", Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; зорганізував Володимир Юркевич, відомий галицький бандурист; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Антибольшевицький Бльок Народів, Українська делеґація на Австралію і Нову Зеляндію; *фундатор ЕУ — 660 дол.*

Антипів Олекса інж., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Антоненко Микола, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Антоневич Данило д-р, Ошава — Канада; лікар, нар. 15. 8. 1923 в Станиславові, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Антонишин Евстахій, посмертну фундацію вплатила дружина Анна; Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Антонишин Петро, Бурлінґтон — ЗДА; нар. 17. 9. 1922 в м. Броди, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Антонович Адам проф., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Антонович Марко д-р і Мирослава, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 390 дол.*

Антонович Омелян д-р і Тетяна д-р, Вашінґтон — ЗДА; Омелян, правник, нар. 6. 2. 1914 в Долині, Галичина; Тетяна, лікарка, нар. 15. 4. 1915 у Відні, Австрія, з дому Терлецька; *фундатор-меценат ЕУ — 2.025 дол.*

Антонюк Євген і Катерина, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 377 дол.*

Арвін Люся, Ст. Петербурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Арка" — книгарня, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

„Арка", Торонто — Канада; одна з найбільших укр. книгарень на амер.

континенті, заснована в травні 1950. Власники книгарні: мґр Володимир Кліш і Степан Рошко; *фундатор-меценат ЕУ — 1.140 дол.*

Аронець Йосафат, Едмонтон — Канада; нар. 24. 6. 1911 р. у Видинові, Зах. Україна, помер 2. 6. 1972 р. в Едмонтоні. Посмертну фундацію зложили: дружина Ольга з Кишакевичів і діти Ксеня і Юрко; *фундатор ЕУ — 625 дол.*

Артимишин Богдан і Теофіля, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Артимович Антін інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.312 дол.*

Асоціяція українців Америки, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Атаманюк Михайло, Вінніпеґ — Канада; нар. 5. 9. 1899 у с. Білобожниця, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 6.120 дол.*

Б

Бабин Роман д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 450 дол.*

Бабій Іван і Осипа, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бабій Олександер, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Бабій Олесь, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бабій Юрій, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бабчук Василь і Анна, Чікаґо — ЗДА; Василь електрик-технік, нар. 12. 2. 1924 в м. Косові, Галичина; Анна з дому Верхівська, походить з Майовщини, учителька; *фундатор ЕУ — 520 дол.*

Бабчук Юрій д-р, Чікаґо — ЗДА; лікар, нар. 7. 7. 1948 р. в Мюнхені, Німеччина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бабюк Євген і Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бабяк Володимир д-р, Ст. Томас — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бабяк Дмитро, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Баб'як Павло проф. і Бронислава, Чікаґо — ЗДА; кооператор, родом з Галичини. Дружина Бронислава з Романюків, вчителька; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Багира Василь і Дарія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 185 дол.*

Баглай-Лушпак Дмитро, Філядельфія — ЗДА; політ. і гром. діяч, родом з Галичини, помер 1961 р. у Філядельфії; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Базар Антін д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Базилевич Михайло і Єва, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Базюк Дмитро і Степанія, Едмонтон — Канада; Дмитро, священик, нар. 20. 6. 1905 р. в с. Добряни — Галичина. Помер 3. 2. 1972. р.; дружина Степанія, інженер хемії, нар. 15. 10. 1904 р. в с. Вовчинець. Померла 1.7. 1989 р. в Едмонтоні. Посмертну Фундацію зложили сини: Мирон і Андрій; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Базюк Мирон, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бай Григорій, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Байгерич Дмитро і Анастасія, Бассендін — Австралія; Дмитро, годинникар-ювелір, нар. 7. 11. 1919 р. в Богородчанах — Галичина. Дружина Анастасія, з дому Черень, нар. 10. 2. 1919 в с. Терлиці, повіт Ярослав; померла 28. 10. 1985 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 2.200 дол.*

Байко Петро, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Байко Ярослав, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Байрак Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 455 дол.*

Бакало Іван проф. і Варвара, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.175 дол.*

Балабан Павло, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Балей Петро мгр., Лос Анджелес — ЗДА; фундатор ЕУ — 100 дол.

Балишин Степан, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Балтарович Леся д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Балтарович Роман інж. лісник і Марія д-р, лікар-дентист, Детройт — ЗДА; Марія нар. в с. Кричів на Карп. Україні; *фундатор-меценат ЕУ — 2.605 дол.*

Балущак Мирослав і Надія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Балюта Іван, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 570 дол.*

Балько Богдан і Дарія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бальоник Степан, Судбури, Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бандера Володимир д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Барабаш Григорій, Едмонтон — Канада; підприємець і громадський діяч, нар. 1911 в с. Конюхів, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Баран Захар і Марія, Аделаїда — Австралія; Захар нар. 2. 9. 1918 р. в містечку Верба на Волині. Дружина Марія, з дому Бойко, нар. 8. 1. 1927 р. в Бродах, Зах. Україна; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Баран Іван і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Баран Олександер д-р, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Баран Остап д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Баранецький Володимир мгр. і Христина, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.575 дол.*

Баранецький Микола д-р і Христина, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 325 дол.*

Бараник Михайло і Марія, Україна; Михайло нар. 25. 2. 1888 у Кобиловолоках, пов. Теребовля — Галичина, помер у Львові 1961 р., по повороті із табору праці в Сибірі. Дружина Марія з Купчинських; посмертну фундацію вплатила дочка мгр. Лідія Боднарук, Торонто; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Барановський Денис і Павлина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Барвінський Ярослав д-р і дружина, Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Бардахівський Іван, Маямі — ЗДА; нар. 25. 1. 1925 р. у селі Мацьковичі, пов. Перемишль; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бардахівський Олекса, Маямі — ЗДА; нар. 29. 9. 1913 в селі Мацьковичі, пов. Перемишль; *фундатор ЕУ — 515 дол.*

Бардецький Іван, Торонто-Канада; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Бардин Михайло мгр. і Анна, Торонто — Канада; Михайло, бібліотекар, нар. у Судовій Вишні, Галичина. Помер у Торонті. Дружина Анна громадська діячка; фундацію зложив син Ігор. *фундатор-меценат ЕУ — 2.110 дол.*

Барнич Василь, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Барусевич Микола д-р і Софія, Ст. Веніце, Флорида — ЗДА; Микола нар. 27. 5. 1911 р. в Самборі — Галичина; дружина Софія з дому Сиротюк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Барчинський Юрій д-р, Вінніпеґ — Канада; посмертна фундаційна збірка проведена панею Надією Ґаврачинською, Вінніпеґ; *фундатор-меценат ЕУ — 1.189 дол.*

Бас Іван, Судбури — Канада; селянин, нар. 13. 4. 1989 в с. Себечів, Галичина помер 23. 10. 1985 р. у Судбурах; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Басараб Роман інж. і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Басса Филип проф. і Ольга, Монтреаль — Канада; Филип проф музики нар. 27. 11. 1888 у Щирцях, Галичина, помер 1961 р. в Монтреалі. Дружина Ольга з дому Василишин, нар. в Тер-

нополі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.017 дол.*

Басюк Еміліян мґр. і Ліна, Чікаґо — ЗДА; Еміліян, бібліотекар, нар. 11. 3. 1915 р. в Печеніжині, Галичина. Дружина Ліна, з дому Мікула, нар. в Калуші, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Батюк Ярослав і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Батьківський комітет презентації дебютанток, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.615 дол.*

Бахмат Максим, Брадфорд — Великобрітанія; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Бачииська Іванна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Бачинський Володимир і Єлисавета, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бачинський Іван і Наталія, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Бачннський Константин, Клівленд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.345 дол.*

Бачннський Любомир і Ірина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Бачинський Олег д-р, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Бачинський Юліян з дружиною, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Беднарський Володимир і Тетяна, Монтреаль Канада; *фундатор ЕУ — 122 дол.*

Беднарський Олесь, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ - 165 дол.*

Безковайннй Михайло, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 593 дол.*

Бейлі Христина, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Бейсюк Іван і Анна, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Белендюк Михайло інж. і Лідія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бень Константин і Тереса, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Берегулька С., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Берегулька Станислав інж., Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бережннцький Богдан і Олександра, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бережницькнй Олександер і Оксана, Боффало — ЗСА; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Бережницький Юрій д-р і Стефанія, Філядельфія — ЗСА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Березовська Марія, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Березовськнй Роман, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Берестянський Яків, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Беркета Василь, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 134 дол.*

Беррів Ґрагам і Наталія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Біблий Григорій і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бігун Роман інж. і Зеновія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Біґус Мирослав Богдан і Марія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.225 дол.*

Бігус Петро і Катерина Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.020 дол.*

Біда Константин д-р, проф., Оттава — Канада;*фундатор ЕУ — 150 дол.*

Бідюх Степан і Параскевія, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Біжик Ігнат і Агафія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 162 дол.*

Біжнк Михайло і Катерина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Білан Богдан, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Біланюк Олекса Мирон д-р і Лариса д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Біланюк Петро д-р і Марія, Детройт — ЗДА; Петро, педагог, нар. 7. 7. 1894 р.

у с. Пядиках, Галичина; *фундатор ЕУ — 611 дол.*

Білас Богдан д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Білас Мирон інж. і Славомира, Філядельфія — ЗДА; в пам'ять нескорених на Рідних землях; *фундатор-меценат ЕУ — 2.500 дол.*

Білас Ярослав, Коговз — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Білаш Борислав д-р, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Білецька Марія, Міннеаполіс-Ст. Пол — ЗДА; учителька, нар. 19. 2. 1897 р. в Ряшеві, Галичина; *фундатор ЕУ — 406 дол.*

Білецький Володимир д-р і Юліяна, Акрон — ЗДА; Володимир нар. 21. 9. 1895 р. в с. Гребенне, Галичина, помер 29. 2. 1985 р. в Акрон, ЗДА. Дружина Юліяна з дому Крайківська, нар. 21. 4. 1897 р. в с. Різдвяни, Галичина, померла 25. 7. 1988 р. Посмертну фундацію зложила дочка Олена Мартинюк з Акрон, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.730 дол.*

Білецький Олександер д-р, Кельн — Німеччина; нар. 1899 р. в Лазорові, Галичина. Посмертну фундацію вплатила Мартинюк Олена з Акрон, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.231 дол.*

Білий Нестор, Герте — В. Брітанія; нар. 29. 5. 1912 р. в с. Купчинці-Драгоманівка, Галичина, помер 25. 2. 1985; *фундатор-меценат ЕУ — 1.015 дол.*

Білий Орест, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Білий Степан інж. і Ірина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Білик Володимир і Меланія, Аделаїда; *фундатор ЕУ — 348 дол.*

Білик Микола і Євгенія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Білик Олег, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Білик Яків, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Білинська Анна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Білинський Ігор і Марія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

о. Білинський В., мітрат, Пассейк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Білокрилий Олекса, Христина і дочка Ольга, Монтреаль — Канада; Олекса нар. 22. 3. 1906 р. у містечку Бориш, Галичина, помер в Монтреалі 29. 8. 1982 р. Дружина Христина з дому Олійник нар. 12. 3. 1906 р. в с. Петликівці, Галичина, померла 21. 10. 1978 р. Єдина дочка Ольга, бакалавр мистецтва філософії, нар. 3. 1. 1939 р. у Франції, померла 23. 3. 1968 в Монтреалі; *фундатор-меценат ЕУ — 8.035 дол.*

Білоскурський Михайло, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Білоус Анна, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Біляннч Іван мітрат д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 625 дол.*

Бінґо при школі св. Миколая, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Блавацький Володимир і Євдокія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 535 дол.*

о. Блажейовський Дмитро д-р, Рим — Італія; нар. 21. 8. 1910 у Вислоці Горішнім, Лемківщина; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Блашків Григорій, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Блашків Степан, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Блищак Володимир і Віра, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Блок Марія, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Блюр" подорожне бюро, Торонто — Канада; власники Когут Маркіян і Курилів Ігор; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бобеляк Дмитро, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.027 дол.*

Бобиляк Степан мґр, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; нар. 13. 1. 1919 р. у с. Ляховичі Зарічні, Галичина, помер 28. 12. 1984 у Гамптонбургу, ЗДА. Посмертну фундацію зложили сестри: Теодора

Бобиляк-Герасимович і Олена Бобиляк; *фундатор ЕУ — 520 дол.*

Бобин Степан, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бобинський Ярослав, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Бобків Григорій, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Бобяк О., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бованко Ірина, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

о. Бовден Іван, Мельборн – Австралія; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Богачевський Константин архиєп., Філядельфія — ЗДА; нар. 17. 6. 1884 в Манаєві, Галичина, перший митрополит для українців кат. візант. обряду в ЗДА, помер 6. 1. 1961 р.; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Боднар Марта, Віндзор — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 5.000 дол.*

о. Боднар Юрій, Віндзор, Канада; *фундатор ЕУ — 463 дол.*

Боднарук Богдан д-р і Віра мґр., Чікаґо — ЗДА; в пам'ять батька Олександра Лукаша; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Боднарук Константин, Ньюарк — ЗДА; нар. 16. 9. 1909 р. в с. Білявинці, Галичина, помер 9. 2. 1978 р. в Ньюарку; посмертну фундацію зложили родина: Боднаруків 500 дол. і родина Шаруновичів 50 дол.; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Боднарук Лідія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Боднарчук, Степанія з дому Кундис, Коннектикат — ЗДА; посмертну фундацію в пам'ять дружини вплатив чоловік Боднарчук Степан; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Боєчко Д., Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Боєчко Ольга, Торонто — Канада; учителька, нар. в с. Ослави Білі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Божик Павло; Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бозьо Михайло і Стефа, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бойко Андрій д-р і Сильвія з дому Іваник, Гамільтон — Канада; Андрій, стоматолог-лікар, нар. 1941 р. у Львові; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бойко Василь, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бойко Василь мґр. і Анна, Торонто — Канада; Василь підприємець і юрист, нар. 5. 6. 1911 р. в с. Волощина, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Бойко Володимир, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бойко Іван, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бойко Іван і Люба з дому Басараб, Гамільтон — Канада; Іван нар. в Галичині 1914 р., працівник в Канаді; *фундатор-меценат ЕУ — 1.525 дол.*

Бойко Михайло й Ірина, Коннектікат — ЗДА; Михайло нар. в Запитові, Галичина 1913 р., дружина Ірина з дому Породко, родом з Куликова біля Львова; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Бойко Михайло і Ольга, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 415 дол.*

Бойко Осип д-р, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.865 дол.*

Бойко Роман і Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бойчук Володимир і Розалія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бойчук Євген д-р, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Болеста Михайло і Власта, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Болюбаш Володимир д-р і Христя, Торонто — Канада; Володимир, підприємець, нар. 1. 9. 1927 р. в Ремезівцях, Галичина; дружина, фармацевт, нар. 4. 3. 1930 р. у Гданську, Польща, з дому Вертипорох; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Болюх Мирослав і Марія, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Болюх Юрій і Ярослава, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 648 дол.*

Бомба Іван, Сідней — Австралія; нар. 4. 11. 1917 р. в Терпилівці, Галичина, співорганізатор Українського товариства інженерів в Австралії; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бондарчук Іван, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бора Василь інж., Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Борецький Ісидор, єп., Торонто — Канада; нар. 1. 10. 1911 в Острівцях, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

о. Борис архиєп. УАПЦ, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Борис Василь і Поляна, Монтреаль — Канада; Василь нар. 6. 3. 1926 р. в с. Ялина, Галичина; Поляна з дому Костюченко, родом із Запоріжжя; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Борис Володимир Карло і Ольга, Торонто — Канада; нар. 25. 6. 1906 р. в Перемишлі, Галичина, помер 10. 8. 1982; Ольга з дому Круба, померла 1952 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Борис Євген Фердінанд і Олена, Торонто — Канада; Євген Фердінанд купець і підприємець та гром. діяч, голова Патронату НТШ-Сарсель-ЕУ 1967-87 в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 2.533 дол.*

Борис Іван і Марія, Перемишль — Україна; Іван піонер укр. купецтва в Галичині, нар. 4. 5. 1869 в Дрогобичі, помер 12. 11. 1932 у Львові; Марія (Йоганна, Констанца, Тіттріх Едле фон Рідельсгорст) нар. у Відні 1869, померла 1930 р.; посмертну фундацію зложили в пам'ять батьків: Євген Борис з дружиною Оленою, та внуки Іван з дружиною Марією і Юрій з дружиною Надією; *фундатор-меценат ЕУ — 5.000 дол.*

Борис Теодор і Теодора, Клівленд — ЗДА; Теодор, купець і промисловець, нар. 10. 9. 1902 р. в Перемишлі, помер в Парма, ЗДА. Дружина Теодора, з дому Леськів; *фундатор-меценат ЕУ — 1.015 дол.*

Борис Юрій і Надія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Борисевич Борис, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бористен-Ткач Марія д-р, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Борисюк Володимир, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 223 дол.*

Борисюк Леонід і Надія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бориськевич-Бойд Володимир, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Борковський Іван проф. д-р, Прага — Чехословаччина; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Борковський Роман д-р і Марія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Боровський Михайло інж., Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Бородайко Корнель інж. і Олександра, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Борух Іван і Марія, Едмонтон — Канада; Іван, суспільно-громадський діяч, нар. 22. 8. 1897 р. в с. Велика Вільшаниця, Галичина; Марія, з дому Цімко; *фундатор-меценат ЕУ — 11.125 дол.*

Борух Микола і Євгенія, Судбури — Канада; Микола нар. в с. Попівці, Галичина, помер 1980 р. в Судбурах; Євгенія померла в 1979 р.; посмертну фундацію зложили дочки: д-р Надія Борух-Ковч та Оля Джеймісон, обі з Торонта; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Бохенок Теодор і Анна, Монтреаль — Канада; Теодор нар. 27. 8. 1902 р. в с. Черняхівці, Галичина; Анна з дому Добровольська нар. 10. 11. 1905 р. в с. Ступки, Галичина, померла 26. 12. 1982 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Боцунь Тома проф., Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Бошко Андрій д-р і Оксана, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.100 дол.*

„Боян" музично-співуче товариство, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 672 дол.*

Брага Григорій-Олександер і Олександра-Віра, Ґрімсбі — Канада; Григорій електро-технік, нар. 23. 10. 1912 на Полтавщині; Олександра з дому Куриленко, з Харківщини; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Брама Петро, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Братків Григорій, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 435 дол.*

Братство Джільонґ, Джільонґ — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

*

Братство колишніх вояків 1-ої дивізії УНА:

— Крайова управа в Австралії, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Крайова управа в Канаді, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.850 дол.*

— Станиця Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 708 дол.*

— Станиця Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Станиця Гамільтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

— Станиця Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Станиця Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Станиця Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Станиця Куритиба — Бразилія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Станиця Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Станиця Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

— Станиця Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Станиця Тандер-Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Станиця Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.207 дол.*

— Станиця Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 11.390 дол.*

*

Братство при церкві св. Андрія, Сідней — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.197 дол.*

Братство св. Андрея Первозванного при парафії св. Володимира і Ольги, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Братство св. Михаїла при парафії св. Володимира і Ольги, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Братство св. Миколая, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Братство УНР", Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 465 дол.*

*

Братство Українців Католнків

— Відділ у Гамільтоні — Канада; *фундатор ЕУ — 870 дол.*

— Відділ у Йорктоні — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Відділ Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Відділ Святомиколаївської церкви, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 2.220 дол.*

*

Брездень Тарас і Софія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Брездень Ярослав і Мирослава, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бриґідер Володимир проф. і Іванна, Торонто — Канада; Володимир нар. 1889 р., помер в Канаді 1952 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 2.120 дол.*

Брик Микола, Йорктон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.399 дол.*

Бриковнч Ілярій і Наталія, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Брнкович Любомира, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 522 дол.*

Брикович Роман і Марія, Монтреаль

— Канада; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Бриндзей Степан, Філядельфія — ЗДА: посмертну фундацію зложила сестра Марія Куземська; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Бриндзя Тарас д-р, Христина мґр і Олекса, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; Тарас нар. 30. 4. 1955 в Сеймор, Австралія; Христина з дому Миндюк, нар. 14. 11 1954 в Орендж — ЗДА і син Олеска; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Бринза Іван, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. **Бринявський** Василь і Ярослава, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Бріль Степан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 116 дол.*

Бровар Омелян інж. і Анна мґр., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Бровчук Степан, Оттава — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.045 дол.*

Брода Олександер і Степанія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Бродгед Дарія, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

„Броди", ф-ма м'ясних виробів, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Бродович Василь і Наталія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 602 дол.*

Бродяк Іван і Катерина, Монтреаль — Канада; Іван нар. 3. 6. 1898 р. в Теребовлі помер 30. 6. 1976 р. в Монтреалю. Катерина з дому Стечишин, нар. в Глещави, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.260 дол.*

Брощак Антін, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бручковський Микола д-р і Віра, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Буба Михайло д-р і Галина, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Буба Михайло і Степанія, Судбури — Канада; Михайло нар. 23. 7. 1925 р. в с. Старява, Галичина; Степанія з дому Головчак нар. 1. 3. 1926 в Устрики Долішні, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бувші учениці „Рідної школи" в Станиславові, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 147 дол.*

Бугай Микола і дружина, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бугелі Андрій і Галина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Буґара Михайло і Клавдія, Тандер-Бей — Канада; Михайло, селянин-робітник, нар. 15. 7. 1912 р. в с. Дорошів Великий, Галичина; Клавдія з дому Краща; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Будний Володимир, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бук Андрій і Катерина, Гантер, Н.Й. — ЗДА; Андрій, кооператор, нар. 10. 10. 1909 р. в Медиці, Галичина; Катерина з дому Смотрич, учителька; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Букачевський Тарас, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Буковський Нікандер і Анна, Саскатун — Канада; Нікандер — друкар, нар. 4. 11. 1905 р. в містечку Старий Вишнівець на Волині; Анна з дому Ковалишин нар. в Айтуні, Саскатун, Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.140 дол.*

о. **Булавка** Анатоль і Марія, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 133 дол.*

Булак Степан д-р, Торонто — Канада; адвокат, нар. 25. 1. 1893 в Межибродах, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Булема Богдан, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Булка Олег мґр., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Булка Ярослав інж., Мельборн — Австралія; хемік, нар. 16. 6. 1906 р. в с. Григорів, Галичина, помер 9. 11. 1963 в Мельборні; посмертну фундацію вплатила дружина Євгенія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Бульба Микола і Ліда, Філядельфія — ЗДА; *ЕУ — 260 дол.*

Бульба Степан д-р і Ольга, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 165 дол.*

Бульбенко Федір, Нью-Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Бумбак Іван і Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Бунецький О., Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Буняк Петро і Наталія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Бурак Петро, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бурачинська Ліда інж., Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.205 дол.*

Бурачинський Богдан д-р і Мирослава, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Бурачинський Ераст д-р і Зірка, Чікаґо, ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Бурбак Михайло, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бурдьо Володимира д-р, Арканзас — — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Бурковський Павло і Ева, Сідней — Австралія; Павло нар. 12. 12. 1921 р. у с. Майнові, Волинь; Ева з дому Максим, нар. 10. 7. 1925 р. в с. Завадка Морохівська, Лемківщина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.005 дол.*

„Бурлака" хор, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Буряник А. і дружина, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бутаков Михайло і Галя, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Бутринський Маріян митрат, Чікаґо — ЗДА; нар. 27. 8. 1927 р. в Залізцях Нових, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Бучинський Роман, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

о. Бучко Іван архиєп., Рим — Італія; нар. 1. 10. 1891 р. в с. Германові біля Львова, помер 21. 9. 1974 р. в Римі; *фундатор-меценат ЕУ — 2.105 дол.*

Бучма Іван і Ольга, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Бучок Михайло, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Буштедт Татяна, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

В

Ваксютенко Микола і Галина, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Вакуленко Пилип, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Вальків Василь і Ярослава, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ванчинська Аріядна, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 151 дол.*

Ванчицький Ізяслав, Ніттедал — Норвегія; *фундатор ЕУ — 440 дол.*

Ванько Лука, Монтреаль — Канада; нар. 27. 10. 1897 р. в с. Карів, Галичина, помер 3. 9. 1979 р. в Сент-Абат-де-Монт, Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Варварук Осип д-р, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Варениця Мирослав д-р і Ірина, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Варивода Ірина, Норт-Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Василенко Володимир, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Василик Володимир, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Василик Казимир, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Василик М. д-р, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Василик Степан, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Василиця Іван, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Василишин Евстахій і Анна, Монтреаль — Канада; Евстахій нар. 24. 12. 1897 р. в Тернополі, Галичина; Анна з дому Буряник, нар. у Станиславові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.030 дол.*

Василишин Євген, Монтреаль — Ка-

нада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Василишин Михайло, Монтреаль — Канада; нар. 19. 9. 1909 р. у с. Іваня-Пусте, Галичина, помер 13. 2. 1985 р. у Монтреалі; посмертну фундацію зложила дружина Катерина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Василишин Михайло інж., Едмонтон — Канада; нар. 2. 7. 1940 р. у Чіливак, Канада, помер 1971 р.; посмертну фундацію зложив батько Микола Василишин; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

*

оо. Василіяни:

— Головна управа чину, Рим — Італія; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

— Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Церква Непорочного Зачаття, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 2.400 дол.*

*

Василюк Юрій, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Васинчук Анатоль інж. і Ірина д-р, Чікаґо — ЗДА; Анатоль, інженер електронік, нар. 13. 8. 1917 р. в Києві, помер 2. 12. 1980 р. у Чікаґо; Ірина, дентист, нар. 1. 1. 1919 в Перемишлі, Галичина, з дому Кравчишин; *фундатор-меценат ЕУ — 5.000 дол.*

„Ватра", ф-а постачання опалювальної оливи, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Ватраль Богдан і Петруся, Чікаґо — ЗДА; Богдан нар. 15. 4. 1954 р. в Бретфорд, Англія, кооператор; Петруся з дому Панас нар. 2. 12. 1955 р. в Чікаґо, ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Вахна Антін д-р і Степанія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Вахнянин Іван, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Вацик Василь інж., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 756 дол.*

Вашінґтонська група, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ващишин Іван д-р і Галина, Аделаїда — *Австралія; фундатор ЕУ — 105 дол.*

Ващук Євген інж. і Марта, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 153 дол.*

Вдович Володимир, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Великопольський Ярослав і Лідія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Величковський В. еп., спадкоємець — Марія Матвійчук, Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Венгльовський Юрій, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Венгринович Оріон і Татяна, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Вербинець Лев, Нью Йорк, ЗДА; народився 1. 1. 1908 р. у Ярославі, Галичина, *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Вербицька Євгенія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Вербицька Катерина, Монтреаль — Канада; нар. в с. Кимер, Галичина; посмертну фундацію зложили громадяни Монтреалю; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Вергановський Володимир д-р і Євгенія, Україна; Володимир, суддя, нар. 7. 3. 1876 р., помер 28. 10. 1946 в Праметі, Австрія; Євгенія, громадська діячка, нар. 3. 1. 1881 р., померла 31. 7. 1932 р. у Львові; фундацію вплатила дочка Дарія Винників з Торонта; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Вергун Іван інж., Сен Поль — Франція; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Верестюк Андрій, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Вереш В. д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Верига Василь мґр і Оксана, Торонто — Канада; Василь, бібліотекар, громадський діяч, нар. у с. Колодрівка, Галичина; Оксана нар. у Чернівцях,

Буковина, з дому Альбота; *фундатор-меценат ЕУ — 1.160 дол.*

Верига Григорій і Емілія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Вертипорох Євген д-р, проф., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

Вертипорох Юлія, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Весела Стефанія, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Весоловський Ярема інж. і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

„Вечірка Ірин", Рочестер — ЗДА; організатор д-р Ірина Крамарчук; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Вжесневський Роман і Ірина, Торонто — Канада; Роман, підприємець, нар. 3. 12. 1927 р. в Тернополі, Галичина; дружина Ірина нар. 1927 р. в Золочеві, Галичина, з дому Куссий; *фундатор-меценат ЕУ — 2.685 дол.*

Вибачинський Юрій, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Вигідний Петро д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Виклинець Осип, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 297 дол.*

Винар Богдан С. д-р, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Винар Іван проф., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Винників Ярослав інж. і Дарія мґр., Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Винницька Ірина, Філядельфія — ЗДА; нар. 7. 9. 1910 р. у Львові з дому Хоркава, померла 15. 7. 1982 р. у Філядельфії; посмертну фундацію зложив муж проф. Володимир Винницький; *фундатор-меценат ЕУ — 1.120 дол.*

Винницький Володимир і Ядвига, Монтреаль — Канада; Володимир, педагог-учитель, нар. 28. 1. 1885 р. в Пядиках, Галичина; помер 24. 10. 1969 р. в Монтреалі; Ядвига з Григоровичів нар. 6. 3. 1893 р. у Чернівцях на Буковині, померла 23. 1. 1982 р.; *фундатор ЕУ — 505 дол.*

Винницький Іван д-р і Іроїда, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Винницький Остап д-р і Наталія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 5.000 дол.*

Винничук Михайло, Кастлеґар Б. К. — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Випрук Степанія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Вислоцький Ігор інж. і Марта д-р, Чікаґо - ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Високий Комісар для біженців, Женева — Швайцарія; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Висоцький Н., Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Витвицький Тарас, Воррен — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Вишиваний В. д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Вищинський Петро, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Відділ УККА при співучасти Відділу „Провидіння" і Комітету „Мати і дитина", Льорейн — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.112 дол.*

Віжевський Іларіон і Ольга з Яцкевичів, Клівленд — ЗДА; Іларіон, учитель-педагог, нар. в с. Тудорів, Волинь, помер 24. 7. 1975 р. ; Ольга, учителька, нар. в місті Стрий, Галичина, померла 22. 6. 1972 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 4.410 дол.*

Візір Віталій, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Війтович Михайло, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Вільшанський Андрій, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Віндик Северин, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Вінич Віктор і Надія, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Вітковська Орисцеда, Чікаґо — ЗДА;

фундатор ЕУ — 100 дол.

Віхорек Михайло і Марта, Детройт ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

Влох Михайло, Чікаґо — ЗДА; нар. 15. 9. 1896 р. у Винниках біля Львова; *фундатор-меценат ЕУ — 1.960 дол.*

Вовчик Богдан, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Воєвідка Ярослав д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Возніцький Григорій, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Возняк Володимир д-р, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 415 дол.*

Возняк Мирон мґр. і Наталія, Нью-арк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Возьний Володимир, Нью Йорк — ЗДА; підприємець, нар. 30. 12. 1899 р. в Дарахові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Возьний Йосиф, Торонто — Канада; посмертну фундацію вплатила дружина Марія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Возьний Онуфрій, Маямі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Войнаровський Роман д-р і Емілія д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 725 дол.*

Войнаровський Ярослав інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Войтів Теодор, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 152 дол.*

Войтович Микола д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Войтович Петро, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 255 дол.*

Войчишин Є., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Войчишин Іван д-р і Юлія д-р, Оттава — Канада; Іван, лікар і громадський діяч, нар. 22. 6. 1923 р. в місті Бурштин, Галичина; Юлія, д-р філософії, нар. 17. 3. 1929 р. в Зорокові на Житомирщині; *фундатор-меценат ЕУ — 2.350 дол.*

Войчишин Петро, Оттава — Канада; кооператор, нар. 17. 6. 1896 р. в Коростовичах, Галичина, помер 20. 10. 1985 в Оттаві; *фундатор-меценат ЕУ — 1.160 дол.*

Волинець Омелян д-р, Лондон — Англія; лікар, нар. 29. 5. 1907 р. у Селиськах, Галичина, помер в Лондоні; *фундатор-меценат ЕУ — 27.970 дол.*

Волицький Василь мґр., Торонто — Канада; гімназійний учитель, нар. 27. 8. 1897 р. у Волцневі, Галичина, помер 3. 12. 1980 р. в Торонті; *фундатор ЕУ — 587 дол.*

Воловодюк Володимир інж., Нью-арк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Волошин Василь, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Волошин Іван, Віндзор — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Волошин Петро і Галина, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Волощук Андрій д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Волчук Оксана, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Волчук Роман інж., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.100 дол.*

Воляиський Богдан д-р і Уранія, Монтреаль — Канада, *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Вомпель Роман, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Вонторська Галя, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Вонторський Олександер інж. і Софія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Воркун Іван, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Воробець Іван д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Воробій Петро д-р і Надія, Ріджайна — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Ворох Володимир і Марія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Ворох Степан д-р і Степанія, Нью-арк-Ірвінґтон — ЗДА; Степан, лікар-

дентист, гром. і політ. діяч, нар. 6. 1. 1921 р. в с. Кривеньке, Галичина; Степанія Наталія з дому Маньовська нар. 23. 9. 1923 р. в Чорткові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.075 дол.*

Воскобійник Михайло д-р, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Вражук Петро і Ярослава, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 445 дол.*

Врецьона Володимир д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Всеукраїнське Євангельсько-Баптистське Об'єднання — Українська Баптистська Церква, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Вторак Петро, Вінніпеґ — Канада; нар. 19. 6. 1913 р. в с. Батичі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.035 дол.*

Вудкевич Іван, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Г

Гавалешка Остап проф. і Тетяна, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Гавдьо Василь інж. аґроном, Чікаґо — ЗДА; нар. 13. 3. 1918 р. в Селиськах біля Перемишля, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

о. Гаврик-Горішний Іван, Торонто — Канада; священик, нар. 7. 10. 1890 р. в Лубнях на Полтавщині; помер 22. 10. 1968 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 1.288 дол.*

Гаврилів Іван і Марія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гаврилів Петро, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гаврилів Роман, Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.035 дол.*

Гаврилюк Григорій і Марія, Монтреаль — Канада; Григорій, селянин-робітник, нар. 14. 6. 1923 р. б. Камянця Подільського в Україні; Марія з дому Колісник, нар. 30. 5. 1922 р. б. Косова, на Покутті в Україні; *фундатор-меценат ЕУ — 1.020 дол.*

о. Гаврилюк Іван митрат і Дарія, Монтреаль — Канада; Іван, священик, нар. 1. 7. 1912 р. в Зарваниці, Галичина; Дарія з дому Когутяк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.290 дол.*

Гаврилюк Іван і Марія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

о. Гаврилюк Михайло, священик, Монтреаль — Канада; нар. 18. 11. 1903 р. в с. Зарваниці, Галичина, помер 11. 5. 1966 р. в Монтреалі; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гаврилюк Олександер, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гаврилюк Петро і Богданна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гаврих Марія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Гавриш Зеня проф., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Гаєвська Денис Лідія, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гаєвська Софія інж., Денвер — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гай, Віктор, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 119 дол.*

Гай Володимир, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Гайда Ігор інж. і Рома, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 305 дол.*

Гайда Михайло і Ефросина, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Гайдак Микола д-р і Павлина, Мінеаполіс — ЗДА; *фундатор ЕУ — 127 дол.*

Гайдамовський Евстахій, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гайдукевич Іван, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 450 дол.*

Гайдукевич Лука, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гайдукевич Олександер проф. і Марія, Бренфорд — Канада; Олександер, учитель, нар. 13. 9. 1905 р. в с. Шишковичі, Галичина, помер 7. 5. 1984; Марія з дому Кельшак, уроджена на Тернопіль-

щині; *фундатор-меценат ЕУ — 2.100 дол.*

о. Гайманович Ярослав митрат, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Галаган Борис, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

о. Галик-Голутяк Степан митр. і Надія, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Галипчак Дмитро, Торонто — Канада; нар. в с. Ямниця, Галичина, помер в 1984 р.; посмертну фундацію вплатила дружина Ольга з дому Возьна; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Галицька Марія, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Галицький Іван д-р і Оксана; Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Галібей Михайло і Теодосія, Форт Лі, Нью Джерсі — ЗДА; фундація в пам'ять незабутніх родичів; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Галібей Роман інж. і Люба мґр., Ньюарк-Ірвінґтон, ЗДА; *фундатор ЕУ — 240 дол.*

Галів Микола інж. і Зірка, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Галяревич Андрій інж. і Марта, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гамерський Богдан мґр. і Гілія, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ганас Володимир, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Ганас Марія, Гамільтон – Канада; учителька, нар. 4. 9. 1911 р. на Тернопільщині, Галичина, з дому Кондра, одружена з мґр. Юрієм Ганасом; *фундатор ЕУ — 508 дол.*

о. Ганас Роман, Балтімор — ЗДА; посмертну фундацію вплатила Хариш Дора; *фундатор ЕУ — 530 дол.*

Ганас Степан мґр. і Теодора, Монтреаль — Канада; Степан нар. 2. 2. 1912 р. в Західній Україні; Теодора нар. 21. 1. 1921 р. в Західній Україні, з дому Хариш; *фундатор-меценат ЕУ — 1.325 дол.*

Ганас Юрій, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гандзевич Іван, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гандзюк Богдан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Ганіщак Євген, Денвер — ЗСА; *фундатор-ЕУ — 100 дол.*

о. Ганкевич Роман крилошанин і Оля з дому Клапіщак; Гамільтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ганкевич Софрон, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Ганушевський Богдан митрат і Анна, Ванкувер — Канада; Богдан, священик, нар. 18. 8. 1912 р. у Львові, Анна нар. 30. 12. 1919 р. у с. Вільхівці, Карпатська Україна, з дому Пантлик; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Ганущак Іван, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 136 дол.*

Ганьківський Аскольд інж. і Рома, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Гапуи Іван і Анна; Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Гапюк Ярослава, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гаран Євген мґр., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ - 500 дол.*

Гарас Микола і Неоніля, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гарас Тарас, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 190 дол.*

Гарасим Тимофій і Віра, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Гарасимів Юрій, Торонто — Канада; в пам'ять батька д-ра Андрія і братів д-ра Олександра, д-ра Богдана та дир. Романа; *фундатор-меценат ЕУ — 2.240 дол.*

Гарасимович Орест і Роксоляна, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Гарасимчук Т. декан, Гамільтон —

Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гарасовський Андрій інж. і Ярина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Гарасовський Остап і Іванна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Гардибала Петро, Йорктон — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Гаркот Степан, Тандер Бей-Канада; нар. 31. 1. 1919 р. в с. Подорожне, Галичина; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Герматій Павло, Голівуд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гах Осип і Анастасія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гевко Любомир і Наталка, Детройт — ЗСА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Геврик Тит інж. і Софія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Герасименко Ганна, Торонто — Канада; нар. 1887 р. в с. Вовковинці, Поділля, Україна; померла 13. 11. 1985 р. в Торонті; фундацію вплатив син Леонід; *фундатор ЕУ — 755 дол.*

Герасимів Степан і Кляра, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Герасимович Анна д-р, Манчестер — Великобрітанія; *фундатор ЕУ — 168 дол.*

Герасимович Марта з Колтунюків, ЗДА; *фундатор ЕУ — 310 дол.*

о. Германюк Максим, митрополит, ЧНІ, Вінніпеґ — Канада; нар. 30. 10. 1911 р. в с. Нове Село, Галичина; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Геромнімон Емануель і Люба, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Гірна Ярослава, Аллістон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Гірняк Андрій, Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гірняк Юрій і Леся, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гладилович Адольф мґр. і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Гладиш Михайло, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Гладка Ірина мґр., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Гладка Рома, Ньюарк-Ірвінґтон, ЗДА; фундацію вплатила у світлу пам'ять сестри, мґр. Ірина Гладка; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Гладкий В., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гладкий Василь і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 165 дол.*

Гладкий Петро д-р і Орися, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Гладкий Ярослав інж., Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Глиняиський Іван і Діяна, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 1000 дол.*

Глібович Петро д-р і Олена, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 279 дол.*

Глутковський Петро, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Глуханич Андрій і Марта, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 398 дол.*

Глуховера Микола, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Глушевський Юліян і Анна, Монтреаль — Канада; підприємець, нар. 15. 2. 1903 в с. Підкамінь, Галичина, помер в 1960 р.; Анна з Березовських, родом з Коломиї; *фундатор-меценат ЕУ — 1.012 дол.*

Глушко Степан, ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Гнатейко Мирон інж. і Ольга, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гнатик Володимир мґр. і Ольга, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Гнатищак Роман, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Гнатів Василь і Богуслава, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гнатів Катерина з дому Онишкевич, Вінніпеґ — Канада; посмертну фундацію зложив син, ред. Микола Гнатів; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Гнатів Микола, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 575 дол.*

Гнатів Петро д-р і Степанія, Торонто — Канада; Петро, правник, нар. 20. 10. 1895 р. в с. Торки, Галичина, помер в Торонто 15. 7. 1979 р.; Степанія з Терлецьких, нар. 15. 7. 1907 р.; посмертну фундацію зложили: дружина Степанія та дочка Христина Татарська; *фундатор-меценат ЕУ — 2.020 дол.*

Гнатків, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гнатчук Всеволод і Христина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 285 дол.*

Гнатчук Микола д-р і Ірина, Детройт — ЗДА; Микола, нар. 11. 12. 1902 р. у с. Серафинці, Галичина, працював разом з дружиною у лікарському фаху; *фундатор-меценат ЕУ — 2.185 дол.*

Гнатюк Богдан Т. д-р і Ірина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

„Говерля", відпочинкова оселя Братства дивізійників, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Говикович Ярослав мґр. і Дарія, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 625 дол.*

Гоголь Петро і Емілія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Годованець Петро, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 154 дол.*

Годчак Василь інж., Чікаґо — ЗДА; нар. 15. 10. 1950 р. в Чікаґо, працює як ляборант в шпиталі; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Голейко Лонгин д-р, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Голик Степан і Дарія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Голинська Мирослава, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Голіян Володимир, Емілія, Наталка і Дарія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Голіян Микола інж. і Ліда, Клівленд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Головатий Мирон і Наталія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Головатий Михайло д-р і Ольга, Чікаґо — ЗДА; Михайло, фармацевт, нар. 18. 11. 1908 р. в Братишеві, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Головатий Петро і Юлія, Торонто — Канада; Петро нар. 16. 3. 1916 р. в Товмочі, Галичина, підприємець, помер 28. 8. 1967 в Торонті; Юлія, з дому Білова; *фундатор-меценат ЕУ — 1.230 дол.*

Головатий Степан і Христина, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Головач Амбросій, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Головач І., М.А., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Головач Ярослав і Зеня, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Головачук Іван і Юлія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Головід Б., Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Головна Рада Залізного Хреста армії УНР, Нью Йорк — ЗДА: *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Головчак Юліян інж. і Олена, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Голод Роман інж. і Марія, Торонто — Канада; Роман нар. 17. 8. 1905 р. в с. Дмитровичі, Галичина, гром.-пол. діяч, помер 26. 12. 1966 р. в Торонті; Марія Анна з дому Прокопович нар. 16. 1. 1916 р. у Львові, суспільна діячка; *фундатор-меценат ЕУ — 3.500 дол.*

Голод Роман, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.020 дол.*

Голод Харитя, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Голуб Ярослав і Людмила, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Голубович Олег мґр і Фаруза, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 204 дол.*

Гомонко Ілля і Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 112 дол.*

Гончаренко Петро, Детройт — ЗДА:

фундатор ЕУ — 150 дол.

Горбай Володимир і Ірина, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 325 дол.*

Горбачевський Лонгин д-р і товариші від бріджа; Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Горбачевський Тарас і Дора із синами Олексою і Петром, Філядельфія — ЗДА; Тарас нар. 20. 5. 1939 р. у Львові, помер 11. 4. 1979 р. у Філядельфії; Дора з дому Салабан; фундацію вплатили дружина Дора та батьки Тараса: — Роман і Олена; *фундатор-меценат ЕУ — 1.660 дол.*

Горбачук Іван і Марія, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Горбова Євгенія, Маямі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гординський Володимир д-р і Тамара, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Гординський Євген д-р, Саскатун — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Гордіїв І. д-р, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гордіюк Іван, інж., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Горіх Ігор, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Горняткевич Дарія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Городенко Юрій, Тандер Бей — Канада: *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Городиловський Юрій д-р і Ірина мґр., Чікаґо — ЗДА; Юрій нар. 3. 1. 1922 р. у Львові; лікар, помер в Чікаґо 1983 р.; Ірина з Несторовичів Бурків нар. 17. 7. 1922 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Городиська Дана, Чікаґо — ЗДА; в пам'ять дружини вплатив мґр. Орест Городиський; *фундатор-меценат ЕУ — 1.020 дол.*

Городиський Нестор і Іванна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Городиський О. д-р і Рената, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Горохович Антоніна інж., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 179 дол.*

Гороховянка Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

о. Горошко Михайло д-р, Віндзор — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Горський Сергій д-р, Брізбен — Австралія; нар. 22. 10. 1893 р. в Дніпропетровську, Україна, помер 11. 12. 1979 р. в Брізбен; *фундатор-меценат ЕУ — 7.103 дол.*

Господин Андрій і Марія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Гошовський Богдан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

о. Грабець Володимир, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Грабець Роман інж. і Мирослава, Клівленд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.085 дол.*

Грабовський Іван д-р, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Грабовський Михайло і Марія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Греняк Орест, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ - 105 дол.*

Грибик Максим, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 548 дол.*

Григорців Северин інж. і Софія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Григорчук Василь, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Григорчук Дмитро інж. і Наталія д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гриневич Т., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гриненко М., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Гриник Володимир, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Гринишин І., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Гринчишин Михайло д-р, єп., ЧНІ,

Париж — Франція; нар. 18. 2. 1929 р. в Бюкенен, провінція Саскачеван, Канада; апост. екзарх для укр. кат. у Франції, Бенелюксі і Швайцарії; *фундатор-меценат ЕУ — 5.000 дол.*

Гринюк-Сивенька, С., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Грицай Володимир і Меланія — Монтреаль – Канада; Володимир, гімназійний учитель, нар. 6. 11. 1905 р. у Підгороді, Галичина, помер 14. 9. 1979 р.; дружина Меланія з дому Пташник; *фундатор ЕУ — 640 дол.*

Грицай Тарас інж. і Ія., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Грицайків Дометей і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гриценко Віра, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 370 дол.*

Грицина Василь, Монтреаль — Канада; нар. 13. 1. 1921 р. в Гаях Вижніх, Галичина, помер 13. 8. 1987 р. в Монтреалі; *фундатор-меценат ЕУ 1.155 дол.*

Грицина Василь, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 293 дол.*

Гриців Степан, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Гриців Теодосій і Лукія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Гришко Галина, Голівуд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Гробельський Степан і Наталія, Джексон Гайтс — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гробельський Степан і Надія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Громада Укр. прав. Собору св. Софії, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

Громадський комітет міста Трентону — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Громадський ювілейний комітет для відзначення 1000-ліття Хрещення Руси-України, Індіяна — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Грудка Мая, Мельборн — Австралія; нар. 18. 1. 1925 р. на Полтавщині, громадська діячка; *фундатор ЕУ — 648 дол.*

Грушецький Неван і Анастасія, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Грушкевич Микола д-р і Марія, Клівленд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Грушкевич Мотря з Бородієвичів, Україна; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Грушкевич Юрій Тарас інж., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Гувер Анна С., Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Гувер-Гринчишин Галина, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Гуглевич Ярослав і Ярослава, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Гузан Яків, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гуйтак Орест, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гук Степан, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Гуляк Степан, Торонто — Канада; нар. 1906 р. в с. Жизномир — Галичина, помер 19. 1. 1979 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 1.332 дол.*

Гультай Василь мґр. і Марія, Торонто — Канада; Василь нар. 10. 8. 1900 р. в с. Глушкова, Галичина, фармацевт та політ. і гром. діяч; Марія з дому Ґерецька, родом зі Золочівщини, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Гуменний Лев і Галина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Гуменюк Ігор, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 285 дол.*

Гуменюк Тома, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гумінілович Степан і Ліда, Торонто — Канада; музик-композитор, нар. 9. 1. 1917 р. в Коломиї, Галичина; Ліда з дому Чуйко; *фундатор-меценат ЕУ — 1.505 дол.*

Гунців Петро і Марія, Нортгам — Австралія; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Гунчак Мирон і Ярослава, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Гупало Маркіян і сестра Наталка, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Гурток прихильників Світової Федерації укр. жіночих організацій, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Гурський Яків д-р і Валентина, Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гусак Конрад інж. і Галина, Бостон — ЗДА; Конрад, цивільний інженер, нар. 30. 9. 1903 р. в Староміщині, Галичина; Галина з дому Куздовіх, нар. 28. 7. 1915 р. в Німеччині, померла 9. 10. 1964 р. в Бостоні; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гусар Василь, ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гусаревич Володимир і Наталка, Торонто — Канада; Володимир нар. 9. 8. 1917 р. у Вербятині, Галичина, Наталка з дому Кузьменко, нар. 13. 3. 1919 р. в м. Юзівка, Україна; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гута Матвій д-р і Анна; Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гутник О., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Гуцул Петро, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Гуцуляк Ераст мґр. і Лідія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гуцуляк В. М. Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Гуцуляк Марія, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Гуцульська церква ім. св. Івана Хрестителя, Гантер — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Гуцульське т-во ім. Олекси Довбуша, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Гучківський Анатоль, Цюрих — Швайцарія; робітник, нар. 19. 10. 1895 р. в с. Чемеринці, Галичина, помер 23. 3. 1974 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 4.537 дол.*

Ґ

о. Ґабрусевич Юліян крил., Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґавалевич Мирослав, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґаврачинська Надія, Вінніпеґ — Канада; (див. теж: Барчинський Юрій і Калинович Іван); *фундатор ЕУ — 126 дол.*

Ґадач Ігор д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ґаджера Осип і Надія, Чікаґо — ЗДА; Осип, нар. 1. 5. 1916 р. в с. Лівчицях, Галичина; Надія з Коковських, нар. 12. 9. 1917 р. в с. Таврове, Галичина, померла 6. 6. 1981 р. в Чікаґо; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ґайда Михайло й Анастасія, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.010 дол.*

о. Ґайовський Андрій, Львів — Україна; нар. 24. 6. 1884, помер 13. 3. 1968 р.; посмертну фундацію зложили за батька Ґайовський Ярослав і Марта, замужна Гайдук; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Ґамула Михайло, Сарнія — Канада; маляр, нар. 1910 р. у Городенці, Галичина; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Ґамула Петро інж., Торонто — Канада; хемік, народився 2. 9. 1920 р. в Західній Україні; *фундатор ЕУ — 860 дол.*

Ґамула Степан д-р, Сарнія — Канада; лікар, нар. 6. 1. 1915 в Городенці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ґарбовський Богдан д-р, Ютика — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Ґац Остап, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Ґела Степан, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.832 дол.*

Ґембатюк Осип, Торонто — Канада;

залізнодорожний робітник, нар. 1910 р. в Заліщиках, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Ґембатюк Ярослав і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґеник-Березовський Роман, Гамільтон — Канада; нар. 3. 2. 1909 р. в с. Люча, Галичина, помер 30. 10. 1984 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 1.145 дол.*

Ґеник-Березовський Ярослав д-р і Дарія д-р, Гамільтон — Канада; роджені в Україні (Галичина) працювали професійно як лікарі; фундацію зложили у пам'ять інж. Левка Мащака, який помер 6. 1. 1985 в Нью Йорку; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

о. **Ґерич** Дарій д-р, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґермак Василь, Судбури — Канада; робітник, нар. 1908 р. в с. Колодрібці, Галичина, помер 5. 6. 1977 р. в Судбурах; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ґеруляк Богдан, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґерус-Мартюк Марія, Норт-Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. **Ґерус** Сергій, Вінніеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґерус Ярослав, Нью Йорк *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Ґерчук Іван, Торонто — Канада; учитель, нар. 2. 9. 1899 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Ґиба Іван і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґіба Степан і Олена, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Ґібсон пекарня, власник Дашко Іван, Гамільтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Ґіль Зеновій д-р і Володимира, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 310 дол.*

о. **Ґіль** Марко, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Ґімбаржевський Пилип інж., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Ґовда Яків і Катерина, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Ґоїв Зенон і Ярослава, Детройт — ЗДА; Зенон нар. 23. 5. 1906 р. в м. Снятині, Галичина; Ярослава, учителька, нар. 16. 12. 1906 р. в Підлісках Малих біля Львова, з дому Базалі; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ґойдичук Іван, Монтреаль — Канада; нар. 4. 4. 1895 р. в с. Вербівцях, Галичина; *фундатор ЕУ — 260 дол.*

Ґолембйовський Іван проф., Нью-Гейвен — ЗДА; педагог-філолог, нар. 4. 6. 1896 р. в Жидачеві, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Ґоляш Степан інж., і Надія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 180 дол.*

Ґонтар Адам, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Ґонтарський Осип, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Ґорда Ігор і Марта, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґорський Броніслав д-р, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Ґорчинський Анастасій д-р і Іванна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Ґорчинський Андрій д-р і Христя, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ґоян Михайло і Марія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 198 дол.*

Ґралюк Антін і Марія, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґренюк Андрій, Віндзор — Канада; підприємець, нар. 4. 2. 1892 р. у с. Збоміст, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. **Ґресько** Павло, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґрещук Петро і Софія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґрох Михайло і Марія, Вінніпеґ — Канада; Михайло народився в Україні а його дружина Марія в Канаді; *фундатор-меценат ЕУ — 5.035 дол.*

Ґрох Степан, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.477 дол.*

Ґуда В. д-р, Вінніпеґ — Канада; *фун-*

датор ЕУ — 135 дол.

Ґудзяк Олександер д-р, Сиракузи — ЗДА; лікар-дентист, нар. 19. 1. 1926 р. в с. Поморяни, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Ґула Петро і Ангелина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Ґула Антін і Ірина, Торонто — Канада; Антін, кооператор, нар. 16. 3. 1895 р. в Медицьких Халупках, Галичина, помер 6. 2. 1979 р. в Торонті; Ірина, з дому Сєнкевич-Малицька, нар. 3. 1. 1898 в Старяві, Галичина, померла 3. 7. 1946 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ґула Степан і Олександра, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

о. Ґураль Махайло і Неоніля, Едмонтон— Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ґураль Осип і Неоніля, Едмонтон — Канада; Осип, кооператор, нар. 18. 2. 1903 р. в Устриках Долішних, Галичина; Неоніля, з дому Стефанів, учителька; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Ґурба Іван і О., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 270 дол.*

Ґусаковський В., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Д

Давид Яків, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Давидович Лонгин, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ - 135 дол.*

Даилович Степан і Степанія, Голівуд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Даниленко Іван інж. і Наталка, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Даниленко Семен і Анастасія, Мельборн Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Данилів Юрій Володимир д-р, і Франціска, Торонто — Канада; Юрій, адвокат, нар. 24. 7. 1921 р. в с. Остріжець, Галичина; Франціска з дому Сірмачевська; *фундатор-меценат ЕУ — 15.500 дол.*

Данилів Теодор мґр. і Ольга, Лондон — Англія; Теодор, адвокат, нар. 19. 7. 1909 р. в Бучачі, Галичина; Ольга, з дому Васильків, учителька, нар. 5. 10. 1919 р. в Розвадові, Галичина, померла 15. 10. 1978 р. у Редінґу, Великобрітанія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.230 дол.*

Данилів Ярослав, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Данилович Дарія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Данилюк Анатоль, Оттава — Канада; уродженець Волині, Західня Україна; *фундатор-меценат ЕУ — 2.500 дол.*

Данилюк Дмитро, Калґари — Канада; фундацію вплатили в пам'ять брата Данилюк Микола і Анна; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Данилюк Петро і Галина, Вінніпеґ — Канада; Петро нар. в 1923 р. в с. Селятин, Буковина; Галина, нар. в Слободі Котельва, Полтавська область; *фундатор ЕУ — 695 дол.*

Даниляк Єлисавета, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 390 дол.*

Данильченко Дмитро з родиною, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 168 дол.*

Данищук Григорій д-р і Текля, Сан Франціско — ЗДА; Григорій, лікар-дентист, нар. 28. 9. 1878 р. у с. Сопів, Галичина — помер 17. 2. 1932 р. у Сан Франціско; Текля, з дому Куць, нар. 18. 9. 1887 р. в с. Артасів, Галичина — померла 3. 6. 1980 р. в Овкленд, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 5.412 дол.*

Данкович Андрій, Торонто — Канада; селянин, нар. 9. 11. 1902 в с. Жизномир, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.030 дол.*

Даньків Степан і Михайлина, Аделаїда; *фундатор ЕУ — 104 дол.*

Даревич Юрій д-р і Дарія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

Даркович Влас, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Дармохвал Володимир і Ольга, Нью

Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Дарцовіч В. д-р, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дахнівський Дмитро проф., Чікаґо — ЗДА; педагог, нар. 18. 10. 1894 р. в с. Торки, Галичина, помер 28. 8. 1960 р. в Чікаґо; посмертну фундацію вплатила: дружина Франка і сини Мирон і Ігор Дахнівські; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Дацик Іван, Судбури — Канада; учитель, нар. 30. 3. 1897 р. в с. Козівці, Галичина; помер 29. 7. 1983 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 5.932 дол.*

Дацій Галина, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Дацко Юрій, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дашко Юрій, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Двулят Петро, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 119 дол.*

о. Дебрин Микола єп., Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Деделюк Михайло і Марія, Вінніпеґ — Канада; робітник, нар. 14. 10. 1903 р. в с. Балинцях, Галичина, Марія з дому Савяк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.535 дол.*

Деделюк Семен, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 260 дол.*

Дейнеґа Микола і Наталка, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дейчаківський Богдан, Голівуд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дейчаківський Микола д-р і Надія, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Демидюк П. інж., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 371 дол.*

„Демпстерс" лтд. пекарня, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.250 дол.*

Демус Пилип д-р і Володимира, Чікаґо — ЗДА; Пилип, лікар, нар. 27. 12. 1916 р. в с. Мужиловичі, Галичина; Володнмира, з дому Когут, нар. в Целенові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.300 дол.*

Демчук Василь, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Демянчук Євген і Орися, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Демянчук Любомир і Христина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Демянчук Тит і Олександра Марія та дочка Оленка, Торонто — Канада; Тит, кресляр, нар. 16. 4. 1914 р. в Скалаті, Галичина, помер 25. 6. 1977 р. в Торонті; Олександра, з дому Іванець, нар. в Кудриківцях, Галичина, Оленка нар. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Денис Іван мґр., Сідней — Австралія; учитель, нар. 28. 9. 1900 р. в м. Жовква, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.106 дол.*

Денисенко Іван і Ольга, Кергонксон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Денисюк Микола, Чікаґо — ЗДА; видавець і редактор, нар. 23. 12. 1915 р. у Гвіздці, Галичина — помер 27. 7. 1976 р. в Чікаґо; посмертну фундацію зложила дружина Любомира Денисюк-Палій; *фундатор-меценат ЕУ — 1.030 дол.*

Депутат Михайло і Теодосія, Боффало — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.010 дол.*

Держко Е., Вірджінія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Держко Степан д-р і Галина, Саскатун — Канада; лікар-ветеринар, нар. 3. 3. 1922 р. у Станнславові, Галичина; Галина з Чубатих; *фундатор ЕУ — 885 дол.*

Держко Остап і Ірина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Дерій Омелян д-р, Балтімор — ЗДА; правник, нар. 15. 4. 1911 р. в Долині, Галнчина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.575 дол.*

Деркач Володимир, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Деркач Іван, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Деркач Іван інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Децик Степан і Юлія, Боффало — ЗДА; Степан, нар. 1889 р. в Берегах, Галичина, помер 1944 р.; Юлія, нар. в Кульчицях Шляхетських, Галичина; посмертну фундацію склали дочки: Марія Новадла і Емма Тарловська; *фундатор-меценат ЕУ — 1.010 дол.*

Джоне Доротея, Онтеріо, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Джулинський Орест мґр. і Таня, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.063 дол.*

Джуль Андрій д-р і Христина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Джуль Павло д-р і Ірина, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 7.800 дол.*

Джура Володимир і Наталка, Тандер Бей — Канада; Володимир, нар. 18. 1. 1921 р. в с. Дорошів Малий, Галичина; Наталка нар. 4. 8. 1917 р. у Форт Вілліям-Канада, з дому Підскальна; *фундатор-меценат ЕУ — 2.120 дол.*

Джура Михайло і Ольга, Україна; роджені в Західній Україні; проживали у Львові і там обоє повмирали — Михайло в 1981 р. а дружина Ольга в 1988 р.; посмертну фундацію зложив брат покійного Михайла — Володимир, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Дзедзик Андрій проф. і Ірина, Ньюарк-Ірвінґтон, ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Дзендза Василь, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дзерович Маркіян д-р і Дарія д-р, Відень — Австрія; Маркіян, лікар-інтерніст, нар. 4. 11. 1899 р. у Львові, помер 30. 1. 1967 р. у Відні; Дарія фармацевтка, з дому Вітошинська; *фундатор-меценат ЕУ — 2.925 дол.*

Дзидзан Петро, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дзівак Іван і Анна, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Дзюба Корнель і Омеляна, Боффало — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Дзюбановський Богдан д-р і Ольга, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дзюбенко Василь, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дзюбинський Ераст і Валентина, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Дзюбинський Роман, Голівуд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Дзява Іван і Анна, Монтреаль — Канада; Іван, нар. 23. 2. 1912 р. в с. Бобрівка, Галичина; помер 17. 3. 1988 р. у Монтреалі; Анна, з дому Корняк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Дзядик А., Мавнт Альберт — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дзьоба Ґ. і Н. Казимира-Дзьоба, Оттава — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Диба Юрій, Ванкувер – Канада; нар. 1914 р. в с. Гаврилівці, Буковина; *фундатор-меценат ЕУ — 44.940 дол.*

Дигдало Володимир і Рома, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Дикий Михайло, Нью Йорк — ЗДА; нар. в Дибкові в Україні, помер в 1970 р.; *фундатор ЕУ — 308 дол.*

Дикий Роман д-р і Євгенія, Філядельфія – ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Дикун Лідія, Торонто — Канада; студентка медицини, нар. 9. 12. 1955 р. в Торонті, в родині проф. Степана і Марґарети Дикунів, померла 4. 4. 1979 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Дитиняк Марія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 128 дол.*

Дитиняк Любомир, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.569 дол.*

Дідич Тарас і Наталка, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. **Дідович** Володимир, архиєп., Мюнхен — Німеччина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Дідух Михайло і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Дідюк Іван д-р і Йосифина, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Дікур Іван, суддя, Едмонтон Канада; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Діловий комітет 1-го з'їзду Комарянців, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Діяк Володимир і Ляриса, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Дмитришин Григорій і Галя, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 336 дол.*

Дмитришин Омелян, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Дмитровський Іван, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Дмитрук Іван і Юлія, Перт — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дмитрук Хризант і Леся, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

„Дніпро", хор філії УНО, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Добровольський Василь, Україна; учитель нар. 1906 р. в Комарні, Галичина, згинув коло Житомира в 1941 р.; посмертну фундацію вплатила сестра Марія Добровольська-Гладилович, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Добровольський Михайло, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 190 дол.*

Добровольський Осип і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Доброноженко Петро і Людмила, Голівуд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Добротвір Дмитро д-р і Катерина, Мельборн — Австралія; лікар, нар. 1. 3. 1901 р. в с. Шили, Галичина; помер 15. 5. 1975 р. в Мельборні; Катерина з дому Скварковська, учителька; посмертну фундацію зложив син інж. Добротвір Микола; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Добрянський Олександер, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

о. Добрянський Роман митрат, Вінніпеґ — Канада, *фундатор ЕУ — 137 дол.*

Добрянський Ярослав і Ізабелла, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Довбенко Ростислав д-р, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Довбня Ярослав, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Довгань Віра, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Довгань Євген і Віра, Монтреаль — Канада; Євген, підприємець, прибув до Канади з Галичини; *фундатор ЕУ — 512 дол.*

Довгань Степан, Паркулайн, Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Довгий Євген, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Долинський Адріян і Лариса, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Долинський Роман, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Долішний Богдан, адвокат, Ст. Кетерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Дольницький Андрій і Олександра, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 217 дол.*

Дольницький Ірко і Рома, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дольницький Степан і Люба, Торонто — Канада; маляр-рисівник, нар. 30. 11. 1907 р. в Станиславові, Галичина; помер 26. 7. 1989 р.; Люба, з дому Білоскурська; *фундатор-меценат ЕУ — 1.570 дол.*

Домбровська Мирослава, Україна; учителька, нар. 16. 1. 1913 в Бересті над Бугом, Галичина; загинула в Бриґідках, замучена большевиками в червні 1941 р.; посмертну фундацію зложила сестра Любомира Рудакевич, Чікаґо; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Домбровська Юліяна, Чікаґо — ЗДА; учителька, нар. 16. 4. 1890 р. в Тернополі, Галичина, з дому Корчинська, померла в 1961 р. в Чікаґо; посмертну фундацію зложила донька Любомира Рудакевич — Чікаґо; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Домбровський Маркіян інж. і Лідія, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.350 дол.*

Домбчевський Ілярій і Анна, Янґставн — ЗДА; *фундатор ЕУ — 410 дол.*

Допомогова секція в Боффало, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 11.430 дол.*

Дорошенко Петро, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дорощак Семен д-р і Ірина, Боффало — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.189 дол.*

Дранич Роман, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дрогомирецький Іван і Ляриса, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дрозд Степан, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 342 дол.*

Дроздовська Соломія, Едмонтон — Канада; нар. в Підгайцях, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Дроздовський Володимир, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дроздовський Степан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Друневич Володимир і Юлія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Дуб Маркіян, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Дубас Анна, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дубас Павло і Віра, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дубей Михайло і Марія, Тандер Бей — Канада; Михайло нар. 1921 р. в с. Бистре, Галичина; Марія, з дому Колісник, роджена в Форт Вілліям, Канада, померла 1987 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 2.120 дол.*

Дубик Василь і Марія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 4.100 дол.*

Дубик Ольга, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Дубилко Іван, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 290 дол.*

Дувало Василь інж. і Юрко д-р, Торонто — Канада; Василь, інж. агроном, нар. 8. 2. 1883 р. в Жулині, Галичина, помер 12. 8. 1961 р. в Канаді; Юрко, фізик, нар. 6. 5. 1921 р. у Львові, помер 22. 1. 1958 р. в Канаді; посмертну фундацію вплатила Дувало Ірина в пам'ять бл. п. чоловіка Василя і бл. п. сина Юрка; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Дудиха Наталія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дудра Дарія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Дудяк Степан д-р і Ольга, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Дужий Ярослав і Ольга, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.060 дол.*

Думин Євстахій і Зінаїда, Торонто — Канада; Євстахій, купець-підприємець, нар. 9. 3. 1909 р. в с. Підманастиря, Галичина; Зіна, нар. 25. 12. 1926 р. у Києві, померла 31. 12. 1985 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 2.360 дол.*

„Думка", хор, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

„Думка", хор, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Думка", хор, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Дунець Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дурбак Борис і Ірина з Михайлових, Маямі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.005 дол.*

Дусанівський А. М., Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дусанівський Богдан і Софія, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Дусь із дружиною, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дутка Микола і Леся, Голівуд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дутка Ярослав і Ірина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Дух Степан, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 605 дол.*

Духній Василь і Наталка, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 375 дол.*

Духній Василь і Степанія, Едмонтон — Канада; Василь нар. в с. Васючині,

Галичина; Степанія нар. 19. 8. 1931 р. у Львові, з дому Притулків; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Душенко Степан і Ольга, Боффало — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.010 дол.*

о. **Дядьо** Микола і Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Дяків Олекса і Марія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Дяків Петро, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Дякун Андрій д-р і Ґертруда, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Дякун Микола, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Дячишин Осип і Ольга, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 265 дол.*

Дячук Володимир і Уляна мґр., Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Е

Еливів Ярослав, Торонто — Канада; нар. 1907 р. у Копичинцях, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Є

„Єдність", Українська кредитова кооператива, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ж

Жарський Едвард д-р і Дарія, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Жґута Андрій д-р, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ждан Михайло проф., Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 339 дол.*

о. **Желехівський** Богдан протоієрей і Надія, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.020 дол.*

Жеребецький Ростислав і Тетяна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Жизиевський Юліян інж. і Леся, Валенсія — Венесуеля; *фундатор-меценат ЕУ — 1.262 дол.*

Жизиомирський Зенон д-р з дружиною, Сінсінаті — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Жіноча секція при Т-ві Об'єднання Українців Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Жіноча секція Т-ва українських лікарів, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Жіноче Т-во ім. Лесі Українки, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Жіноче товариство ім. Лесі Українки при „Просвіті", Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Жовнірук Тарас, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Жолкевич Богдан і Галина, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 104 дол.*

о. **Жолкевич** Володимир і Наталія, Торонто - Канада; о. Володимир, священик крилошанин, нар. 15. 5. 1906 р. у с. Лесівці, Галичина; Наталія, учителька, нар. 20. 1. 1909 р. в Топорівцях, Галичина, з дому Гумінілович; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Жук Василь і Доня, Вашінґтон — ЗДА; Василь нар. 4. 9. 1900 в Зах. Україні, помер 18. 2. 1978 р.; Доня нар. 13. 9. 1903 р. в Городищі Королівському, Галичина, померла 3. 4. 1977 р.; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Жук Й., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Жук Родослав інж., Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Жуковський Антін д-р і Святослава, Детройт — ЗДА; Антін, лікар, нар. 27. 9. 1904 р. в Поморянах, Галичина; Святослава, з дому Біляк; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Журавель Григорій і Надія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Журавель Іван і Тереса, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Журба Галина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Жученко Михайло, Київ — Україна; в пам'ять діда Михайла Жученка Основника НТШ в Києві, вплатив проф. Яр. Славутич, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

З

Заболотний Микола, Оттава — — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Забродський Степан, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Завада Іван д-р і Антоніна, Сідней — — Австралія; Іван, юрист, нар. в Зах. Україні; Антоніна, нар. 1922 р. на Холмщині, з дому Рудавська; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Завалеиь Антін і Марія, Едмонтон — Канада; Антін нар. 3. 11. 1905 р. в с. Стежниця, Галичина, помер 8. 2. 1980 р. в Едмонтоні, Канада, Марія з дому Юрчак; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Завальницький А., Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Завицький Мирослав проф., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Завицький Роман, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 185 дол.*

Завільська Емілія М., Клівленд — ЗДА; учителька, маляр-мистець, нар. 1904 р. в м. Судова Вишня, замужня за інж. Володимиром Завільським; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Загайкевич Богдан проф., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Загородний В., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Загоруйко Теодор, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Задойко Олександер, Торонто — Канада; нар. 24. 5. 1912 р. в м. Збараж, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 4.500 дол.*

Зазуляк Стефанія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Зайцев Володимир, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 505 дол.*

Зайшлий Ярослав інж. і Ольга, Монтреаль — Канада; Ярослав; агроном, нар. 1909 на Гуцульщині, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.060 дол.*

Закидальська Наталія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.607 дол.*

Закидальський Тарас, Ґратфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Заковоротний Іван, Коннектикат — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Закревський Кирило інж., Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Залеська Галина з Лагодинських, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 103 дол.*

Залеський Осип, Боффало — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.035 дол.*

Залеський Тадей і Марія, Трентон — ЗДА; Тадей, учитель, нар. 30. 8. 1883 р. в с. Тростянець, Галичина — помер 10. 1. 1976 р.; Марія, учителька, нар. 1895 р. на Поділлі в Галичині, померла 1985 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.685 дол.*

Залізняк Оксана, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Залізняк Юліян д-р і Мирослава, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Заліпський М., Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Заліпський Ярослав, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Залозецький Микола і Софія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 287 дол.*

Залуцький Ігор д-р, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Залуцький Мирон д-р, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Залуцький Роман д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 230 дол.*

Залуцький Теодор д-р і Мирослава, Вашінґтон — ЗДА; Теодор, проф. хемії, нар. 11. 4. 1919 р. в Белелуї, Галичина;

Мирослава з дому Петришак; *фундатор-меценат ЕУ — 1.275 дол.*

Заплатинський Степан і Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Запомогове братство св. о. Миколая, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Запутович Богдан д-р і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Зараска Євген і Люба, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.500 дол.*

Зарицький Микола проф., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Захарій Володимир і Ольга, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Захарій Ігор д-р і Арета, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Захаркевич Василь інж. і Ельвіра, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Захарків Андрій, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 136 дол.*

Захарків Михайло і Марія, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Захарук Михайло, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Захарчук Борис інж. і Дзвінка, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.250 дол.*

Захарчук Василь, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 316 дол.*

Захарчук Іван і Катерина, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Заяць Андрій, Вінніпеґозіз — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Заяць Андрій і Ольга, Торонто — Канада; Андрій, купець, нар. у с. Корчмині, Галичина; Ольга нар. в Угневі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.100 дол.*

Заяць Зеновія д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Заяць Іван і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Заяць Іван проф., Чікаґо — ЗДА; педагог, нар. в с. Годиняк, Галичина, помер в Тіллс, ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Заяць М., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Заяць Маркіян д-р і Марія, Мюнхен — Німеччина; *фундатор ЕУ — 238 дол.*

Заяць Матвій, Ванкувер — Канада; нар. 15. 8. 1895 р. в с. Смільно, Галичина; *фундатор ЕУ — 800 дол.*

Заяць Олександер і Анна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Заяць Роман інж. і Галина, Чікаґо — — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Заячківська Марта, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 164 дол.*

Збірка 1957 і коляда 1964 організовані Б. Бігусом, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.886 дол.*

Зборівський допомоговий комітет, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Звонок Махайло інж. і Стефанія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 580 дол.*

Зелена Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Зелений Боґдан, Віндзор — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Зелений Зенон мґр. і Марія, Торонто — Канада; Зенон учитель, нар. 2. 9. 1901 р. в с. Добряни, Галична, помер 2. 2. 1973 р. в Торонті; Марія, учителька, нар. 11. 1. 1907 р. у Львові, померла 26. 6. 1984 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 6.407 дол.*

Зелений Петро д-р, Поппель — Бельгія; *фундатор-меценат ЕУ — 10.425 дол.*

Зелений Ростислав, Віндзор — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Зельський Іван і Іванна, Вінніпеґ — Канада; Іван, учитель, нар. 24. 9. 1899 р. в с. Ґермаківка, Галичина, помер 29. 1. 1974 р. у Вінніпезі; посмертну фундацію зложила дружина Іванна; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Земляцьке Об'єднання Тернопільщини, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.900 дол.*

Зеньків Володимир д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Зибенко Наталія, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 119 дол.*

Зибенко Роман, Мюнхен — Німеччина; нар. 4. 2. 1927р. в Празі, Чехословаччина, помер 4. 10. 1972 р. в Мюнхені; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Зинич Григорій і Софія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Зіневич Володимир, Канбери — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Зілинська Раїса, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Зілинський Юрій, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Зінкевич Осип і Надя, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 375 дол.*

Зінь Олександер і Параскевія, Амгерсбурґ — Канада; Олександер, підприємець, нар. 21. 3. 1898 р. в с. Божикові, Галичина; помер 23. 11. 1976 р. в Амгерсбурзі; Параскевія нар. 27. 10. 1899 р. з дому Тяжка, померла 5. 6. 1988 р.; посмертну фундацію зложили діти: дочка Ольга Зінь-Семенюк і син д-р Михайло Зінь із Амгерсбурґу; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

о. Злочовський Зенон, мітрат, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Значко Іван, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Золоті вечерниці", Детройт — ЗДА; організував в рр. 1963-64 гол. Комітету допомоги для видання ЕУ, 3. Томків; *фундатор-меценат ЕУ — 1.962 дол.*

Зорич Богдан і Ярослава, Торонто — Канада; Богдан нар. в Україні, помер 12. 3. 1984 р. в Канаді; Ярослава, педагог, нар. в Україні; *фундатор-меценат ЕУ — 1.104 дол.*

Зубаль Володимир, Україна; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Зубаль Ярослав інж. і Мирослава, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Зубенко Іван інж. і Ярослава з дому Сасик, Мюнхен — Німеччина; посмертну фундацію зложив син Ігор Зубенко, Мюнхен; *фундатор-меценат ЕУ — 1.030 дол.*

Зубрицький Зенон, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Зубрицький Микола, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 325 дол.*

Зубрицький Теодор, Саннивейл — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Зустріч випусників академічної гімназії у Львові, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Зятик Гільдана, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

І

Іванець Василь д-р і Парася, Едмонтон — Канада; Василь, лікар, нар. 21. 3. 1905 р. у с. Губник, Галичина, помер 21. 3. 1979 р. у Ст Катеринс, Канада; Парася, з дому Криса; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Іваник Юрій, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Іваницький Мирон д-р і Стефанія, Чікаґо — ЗДА; Мирон, лікар, нар. 11. 10. 1924 р. у Войнилові, Галичина; Стефанія, з дому Крук, нар. в Турці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Іваницький Р. і Л., Нью Йорк, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Іваницький Степан, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

Іванів Андрій мґр. і Наталія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Іванів Павло, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.740 дол.*

Іванків В. д-р, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Іванків Іван, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

о. Іванусів Микола і Марія ур. Ших, Залужани — Україна; Микола, священик, нар. в с. Горуцько, Галичина, помер в Залужанах, повіт Дрогобич; Марія Ших уродженка села Довге, померла в 1919 р.; фудацію вплатили: син Ярослав

з дружиною Іванкою; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Іванусів Олег інж. і Божена, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Іванусів Ярослав інж. і Іванка, Едмонтон — Канада; Ярослав, землемір, нар. 24. 7. 1905 р. в с. Лопінка на Бойківщині; Іванка нар. 27. 5. 1909 р. в с. Розтока Велика, з дому Смолинська; *фундатор-меценат ЕУ — 5.100 дол.*

Іванців Іван д-р, Чікаґо — ЗДА; лікар, нар. 1920 р. в с. Ляцьке Велике, Галичина, помер в 1982 р. в Чікаґо; посмертну фундацію вплатила дружина д-р Мирослава Іванців, з дому Мисько; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

о. **Іванчо** Василь, Мельборн — Австралія; священик, нар. 1. 2. 1926 р. в с. Веряці, Карпатська Україна; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Іванчук Франя, Монтреаль — Канада; нар. 14. 12. 1916 р. в Синяві, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Івасик Мирослав і Олеся, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Івасиків Лев, Тандер Бей — Канада; нар. 1. 8. 1914 р. в Дрогобичі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.270 дол.*

Івасиків Олександра, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Івахів Іван, Денвер — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.007 дол.*

Івахів Павло, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Івахнюк Надя д-р, Торонто — Канада; лікар, нар. 12. 7. 1908 р. в Язлівці, Галичина, з дому Ружицька, померла 3. 11. 1987 в Торонті; посмертну фундацію зложив чоловік інж. Антін Івахнюк; *фундатор-меценат ЕУ — 15.839 дол.*

о. **Івашко** Володимир, Саскатун — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.810 дол.*

Івашко Євген, Торонто — Канада; купець, нар. 20. 7. 1914 р. у Судовій Вишні, Галичина, помер 14. 3. 1967 р. в Торонті; посмертну фундацію зложила дружина Марія з Микитів; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Івашко Ярослав і Марія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Іващенко Михайло, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ікалович Петро і Анастасія, Маямі — ЗДА; Петро, підприємець, нар. 1. 6. 1908 р. в Калуші, Галичина; Анастасія, нар. 5. 9. 1908 р. в с. Завадці, Галичина, з дому Челак; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ілляшевич Сергій, Фелікставн — Австралія; учитель, нар. 13. 2. 1895 р. в Піщанці на Полтавщині, помер 25. 7. 1961 р.; посмертну фундацію вплатив син Я. Ілляшевич; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ільків Іван, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Ільницька Ірина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Ільницький Ростислав інж. і Іванна, Буенос Айрес — Арґентіна; Ростислав, інженер лісництва, нар. 9. 6. 1910 в с. Снітниця, Лемківщина; Іванна, з дому Кишакевич; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ільницький С. інж., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ільчишин Евстахій і Тетяна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Інститут дослідів Волині, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

Інститут заочного навчання, Сарсель — Франція; *фундатор-меценат ЕУ — 1.760 дол.*

Ісаїв Іван, Едмонтон — Канада; підприємець і суспільно-гром. діяч, нар. 28. 11. 1907 р. в с. Стрільче, Галичина, помер 25. 8. 1961 р. в Едмонтоні; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Ісаїв Всеволод д-р і Христина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Й

Й. Г. Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Йопик Григорій і Стефанія, Едмонтон — Канада; Григорій купець, нар. 16. 11. 1911 р. в Миколаєві, Галичина; Стефанія нар. 18. 7. 1914 р. в Суботові, Галичина, з дому Воронків; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

К

Кавка Микола і Володимира, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Кавка Микола і Марія з Яцкевичів Різник, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кавулич Михайло і Леся, Едмонтон — Канада; Михайло адвокат, нар. 1926 р. у Франції; Леся, учителька, нар. 1937 р. у Веґривіл, Канада, з дому Кубрак; *фундатор-меценат ЕУ — 5.025 дол.*

Каздоба Кузьма Прохорович, Аделаїда — Австралія; нар. 20. 10. 1907 р. на Херсонщині, Україна, помер 11. 4. 1984 р. в Аделаїді; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

Казимира Богдан д-р і Єлисавета, Ріджайна — Канада; Богдан, історик і релігійно громадський діяч, нар. 19. 3. 1913 р. в с. Черніів, Галичина; Єлисавета з дому Дорота, нар. 10. 3. 1923 р. в Жовкві, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Казулон Лідія Париж — Франція; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Калимон Ананій, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.020 дол.*

Калимон Василь д-р проф., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Калимон Іван і Люба, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Калиневич Іляріон д-р і Донна, Вашінґтон — ЗДА; Іляріон, економіст-бібліотекар, нар. 31. 8. 1910 р. Руді Сілецькій, Галичина; Донна нар. на Буковині, з дому Гаврищук; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Калинович Василь д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Калинович Іван і Євгенія та син Марко, Львів — Україна; Іван, видавець і політичний діяч, нар. 1884 р., помер 1927 р. у Львові; Євгенія, учителька, з дому Барчинська; син Марко, маючи заледви 24 роки, був розстріляний більшовиками в Золочівській тюрмі; посмертну фундацію вплатила донька і сестра Надія Калинович-Ґаврачинська, Вінніпеґ; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Калинюк Степан і Зоя, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 198 дол.*

Кальба Богдан мґр і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.350 дол.*

Каменецький Леонід д-р і Уляна, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Камінський Іван, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Канюка Іван, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Капітан Дмитро д-р, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Каплистий Макар інж. і Дарія, Філядельфія — ЗДА; Макар, аґроном, нар. 18. 1. 1896 р. на Херсонщині, Україна — помер 5. 11. 1979 р.; посмертну фундацію зложила дружина Марія Каплиста, з дому Козак; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Караба Микола і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Каралаш Степан, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кармазин Анна з Микитовичів, Канбера — Австралія; нар. 16. 4. 1911 р. у Львові, померла 23. 12. 1983 р. в Австралії; посмертну фундацію зложив брат д-р Роман Микитович; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Карманін Юрій і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Карпа Михайло, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Карпенко Кость, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Карпюк Юрій і Беті, Тандер Бей —

Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Карташевський Анатолій інж., Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 104 дол.*

Казанова Хозе мґр., проф. і Марія мґр, Монтклєр Н. Дж. — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Касанчук І., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Касіян Михайло і Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Каспенкович Володимир, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Каспрек Семен, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Кассараба Володимир д-р і Ольга, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 340 дол.*

Кассіян Теодосій, Трентон — ЗДА; підприємець, нар. 12. 6 .1895 р. в Устечку, Галичина — помер 19. 8. 1965 р. в Трентоні; посмертну фундацію вплатила донька Дарія Кассіян-Кузик; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Катедра св. Володимира і Ольги, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Катедральна парафія УАПЦ св. Покрови, Ессендон — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Катедральний собор УАПЦ св. кн. Володимира, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Кахновець Зиновія, Торонто — Канада; нар. 1. 7. 1927 р., померла 14. 6. 1971 р. в Торонті; *фундатор ЕУ — 563 дол.*

Качала Созонт мґр, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

о. **Качмар** Михайло д-р, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Качмарик Іван і Оксана, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 505 дол.*

Качмарська Анна, Йонкерс — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Качмарук Тарас, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Качор Андрій інж. і Іванна, Вінніпеґ — Канада; Андрій, інженер-економіст, нар. 13. 12. 1908 р. в Борщицях, Галичина; Іванна, з дому Чернецька, учителька, нар. 7. 9. 1913 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 2.079 дол.*

Качор Володимир інж., Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Качор Софія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кашинський Мирон, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 285 дол.*

Кашубинська Ірина інж., Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Кащук Михайло, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Квасницька Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Квасничка Павло інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Квік Роман і Ірина, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кебало Василь д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 180 дол.*

Кебало Константин д-р, Нью Йорк — ЗДА; лікар, нар. 6. 8. 1904 р. в с. Стріличах Нових, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Кебуз Володимир, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кекіш Юрій інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Келебей Константин і Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кенез І., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Керестіль Іван і Іванна, Мюнхен — Німеччина; нар. 31. 3. 1919 в с. Загаття, Карпатська Україна; Іванна, з дому Зубальська; *фундатор-меценат ЕУ — 9.498 дол.*

Керницький Михайло, Мюнхен — Німеччина; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Кернякевич Ярослав, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Кецала Роман мґр. і Дарія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Кий Василь і Лідія, Філядельфія —

ЗДА; Василь, кооператор, нар. 4. 4. 1911 р. у с. Жерепках, Галичина; Лідія, з дому Блонарович, нар. в с. Радимно, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 4.150 дол.*

Кий В. Л., Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кириленко Григорій, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кириленко Лесь і Люба, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кирилюк Артемій, Філядельфія — ЗДА; мистець-маляр, нар. 12. 4. 1911 р. у с. Великі Загайці, Волинь; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кисілевський Роман д-р, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. **Кисілевський** Роман і Володимира, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 197 дол.*

Кишакевич Юрій д-р і Тетяна, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Кіземчук Василь і Марія, Торонто — Канада; Василь нар. 1925 р. в с. Стінка, Галичина; Марія, з дому Приймак, нар. в с. Яківка, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кікта Степан і Євгенія, Клівленд — ЗДА; Степан, суспільно-громадський діяч, нар. 10. 1. 1918 р. в Унятичах, Галичина; Євгенія, з дому Дзядик, нар. 20. 8. 1921 р. в Ярославі, Галичина; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

Кіналь Василь д-р і Ярослава мґр., Нью Йорк - ЗДА; Василь, лікар, нар. 1913 р. в Дрищеві, Галичина; Ярослава Дарія, з дому Островська, мистець-маляр, нар. 1913 р. в Тисьмениці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 6.864 дол.*

Кіналь Мирон і Емілія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Кіналь Мирослав, Емілія і Зенон, Аделаїда — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.002 дол.*

Кіндрачук Володимир д-р, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Кіпа Альберт проф. і Оксана, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Кірик Петро, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кірик Петро, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Кісляк П., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кіт Олександер, Менонваль — Франція; рибовод, нар. 14. 9. 1904 р. у Львові; *фундатор ЕУ — 262 дол.*

Кіфор Іван, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Кіцманюк Михайло, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кічуровська-Кебало, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Кладко Осип, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Кладочний Михайло, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Клеопов Лев і Євгенія, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

о. **Клепарчук** Степан, Пассейк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кливак-Гореча Ольга з Чайківських, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Клим Теодора, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Климкович Остап і Софія, Едмонтон — Канада; Остап, кооператор, народився 3. 12. 1899 р. в м. Жидачеві, Галичина, помер 13. 2. 1965 р. в Едмонтоні; Софія, учителька, нар. 19. 5. 1909 р. в с. Кліщів в Галичині, з дому Чехут; (див. теж: Чехут Богдан і о. Чехут Павло і Марія); *фундатор-меценат ЕУ — 1.138 дол.*

Клічук Василь з Анастасією і Микола, Ст. Катерінс — Канада; Василь, кооператор-купець, нар. 1908 р. в Добрівлянах, Галичина; Анастасія, бувша каторжна Колими прибула 1966 до Канади; Микола, кооператор, нар. 1904 р. в Добрівлянах, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

Кліш Василь і Аврелія, з дому Байе та рідня на Буковині, фундацію зложила

Неоніля Кліш з Філядельфії; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Кліш Володимир д-р і Віра, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кліш Володимир мґр., Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кліш Йосафат мґр., Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 204 дол.*

Кліш Неоніля, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.520 дол.*

Клос В. інж., Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Клось Осип, Буенос Айрес — Арґентіна; *фундатор ЕУ — 341 дол.*

Клюб Львовян, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Клюб українських абсольвентів Детройту і Віндзору, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Клюб українських купців і професіоналістів, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Клюб українських підприємців і професіоналістів, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Клюб українських професіоналістів, Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Клюб українських професіоналістів, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Клюб українських професіоналістів, Ріджайна — Канада; *фундатор ЕУ — 260 дол.*

Клюб українських професіоналістів і підприємців, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Клюса Антін, Тандер Бей — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Клюса Микола, Тандер Бей — Канада; робітник, нар. в с. Библо, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Клюфас Микола, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 720 дол.*

Клюфас Олександер інж., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Клярк Роберт д-р, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Кльовань Ярослав, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 445 дол.*

Кміть Михайло, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

о. Кобат Іван, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кобзей Тома і Олена, Вінніпеґ — Канада; Тома, гром. і політ. діяч, нар. 1895 р. в Снятині, Галичина, помер 1972 р. у Вінніпезі; Олена, нар. 1895 р. у Видановi, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.010 дол.*

Кобилянський Зенон, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Кобузяк Методій, Судбурн — Канада; нар. 1914 р. в с. Шутроминці, Галичина; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

Ковалевич Роберт, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Коваленко Божена, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Ковалик Михайло, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Ковалик Роман інж. і Олександра, Торонто — Канада; Роман, інж. будівельник, нар. 1921 р. в Ролеві, Галичина; Олександра, учителька, нар. 1929 р. в с. Сороцьке, Галичина, з дому Мартинюк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ковалисько Михайло, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ковалюк Богдан інж. і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Ковалюк Микола і Святослава д-р, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Коваль Василь інж. і Мішлен, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Коваль Дмитро і Ганна, Монтреаль — Канада; Дмитро нар. 15. 8. 1921 р. у с. Золочівці, Галичина; Ганна, з дому Кароліна, нар. 24. 5. 1929 р. в с. Мілянувка, Польща; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Коваль Іван, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Ковальський Богдан і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Ковальський Микола і Олександра, Ошава — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ковальський Микола д-р і Олександра, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.005 дол.*

Ковальський Роман, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Ковальський Юрій крил., Гамільтон — Канада; нар. 1928 р. в Галичині; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

о. Ковальський Юрій, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Ковальський Ярослав, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ковальчук Іван, Аделаїда — Австралія; нар. 21. 5. 1920 р. на Дубенщині, Волинь; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ковальчук Іван і Олександра, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ковальчук Іван і Анна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Ковальчук Михайло інж., Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Ковальчук Михайло і Ольга, Маямі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Ковальчук Надія, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 215 дол.*

Ковч Дмитро, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Когут Гнат і Анна, Судбури — Канада; Гнат нар. у с. Беньова, Галичина; Анна, з дому Белей, нар. в Соколівці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Когут Іван і Анна, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Когут Лонгин, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Когут Михайло і Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Когут Нестор д-р, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Когут Павло, Маквілер — Франція; *фундатор-меценат ЕУ — 1.630 дол.*

Когут Тарас, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Когутяк В. д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Когутяк Володимир д-р, Ютика — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Когутяк Корнель, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Когутяк Корнель і Дарія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 151 дол.*

Когутяк Нестор, Мюнхен — Німеччина; нар. 20. 4. 1914 р. у Станиславові, Галичина; посмертну фундацію зложила сестра Марія Когутяк-Гладка з родиною; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Когутяк Ярослав інж., Нью-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кодельський Ігор д-р і Людмила, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Кодельський Ігор д-р і Марія, Гаваї — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Козак Богдан інж. і Ольга мґр., Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 575 дол.*

Козак Едвдард і Марія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 845 дол.*

Козак Олександер і Параскевія, Аделаїда — Австралія; Олександер нар. 30. 3. 1921 р. в Галичині; Параскевія з Копчинських, нар. 21. 12. 1923 р. на Київщині; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Козак Ярослав і Калина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Козакевич Роман д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Козачок Іван, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Козбур Нестор і Люба, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Козбур Тарас і Леся, Лос Анджелес

— ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Коземчук Василь і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Козій Богдан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Козій Маріян, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Козій Мирослав інж., Торонто — Канада; інж. будівельник, нар. 27. 1. 1919 р. в Олешичах, Галичина, помер в Торонті 13. 6. 1972 р. *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Козіцький Володимир, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Markup Кознарський Зенон, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кознарський Мирослав мґр. і Марія д-р, Нью Джерсі — ЗДА; Мирослав, правник, нар. 21. 4. 1912 р. в Сянках, Галичина, помер 3. 4. 1983 р.; Марія, з дому Фіґоль, лікарка, нар. 22. 4. 1913 р. у с. Звинячі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 10.806 дол.*

Козяк Іван і Марія, Едмонтон — Канада; підприємець, нар. 12. 4. 1906 р. у Ліщор, Канада; Марія, з дому Войтків, нар. 19. 6. 1915 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 2.050 дол.*

Козяк Петро д-р, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кокорудз Володимир д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 660 дол.*

Кокорудз Ярослав д-р і Юлія, з дому Форович, Чікаґо — ЗДА; Ярослав, лікар, нар. 22. 8. 1919 р. в с. Папоротно, Галичина, помер 26. 5. 1974 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Колісник Роман і Галина, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

о. Колодій Мирослав, прелат, Келовна — Канада; нар. 8. 1. 1912 р. в с. Клеванівка, Галччина; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Колодка Микола, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Колодницький Омелян, Бурні — Австралія; *фундатор ЕУ — 450 дол.*

Колодчин Василь і Лідія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 802 дол.*

Коломиєць Анатоль інж. і Любомира, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Колтунюк Мирослав інж. і Ірина, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Колядники, Роксдейл — Канада; *фундатор ЕУ — 872 дол.*

Колядники з Торонта (через Олеся Сливинського), Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 630 дол.*

Коляскі Іван, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Кольцьо-Мурин Люба, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Комановська-Захарясевич Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Комарницький Богдан і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Комарницький Дмитро, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 515 дол.*

Комарницький Іван і Марта, Торонто — Канада; Іван підприємець, нар. 1914 р. в Синевідську Вижньому, Галичина; Марта, з дому Подолянка, нар. в 1928 р. в Ожидові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 5.000 дол.*

Комісар Володимир і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Комітет вечерниць „Червона калина", Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Комітет видання „Бучач і Бучаччина" Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Комітет допомоги видаиню ЕУ, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 188 дол.*

Комітет об'єднання жіночих організацій, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Комітет допомоги виданню ЕУ, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Комітет українок Канади — Відділ

Гамільтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Комітет українок Канади, Відділ Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Комітет українських комбатантських організацій Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.710 дол.*

Комітет української кімнати В.У. Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Комітет українців Канади, відділ Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 450 дол.*

Комітет українців Канади, відділ Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Комітет українців Канади, відділ Оттава — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.202 дол.*

Комітет українців Канади, відділ Тандер Бей — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Комітет українців Канади, Провінційна рада Альберти, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Комітет українців Канади, Провінційна рада, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Комічак Михайло інж., Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Коморовський Андрій і Ірина, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кондрат Петро і Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Коновал Василь інж. і Наталка, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Конопада Ярослав і Галина, Детройт — ЗДА; Ярослав, підприємець, нар. 19. 12.1929 р. на Рогатинщині; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

Конотопський Роман, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Контек Іван, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Конюх Петро і Дарія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 235 дол.*

Конюшко Юрій д-р і Ліда, Мельборн — Австралія; Юрій, хірург очних недуг, нар. 6. 10. 1945 р. в Австрії; Ліда, з дому Пташник; *фундатор ЕУ — 530 дол.*

Кооператива „Калина", Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Кооператива „Калина", Перт — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кооператива Північного Вінніпеґу, Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 6.470 дол.*

Кооперативна рада Канади, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Координаційна комісія українських молодечих організацій міста Нью Йорку, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Копач Роман і Олександра, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 213 дол.*

Копачівський Павло мґр. і Оксана, Гамільтон — Канада; Павло, фармацевт, нар. 10. 7. 1914 р. в с. Красівка, Галичина; Оксана, з дому Федорівська, нар. на Тернопільщині, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Копистянський Юрій і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Копко Володимир і Маргарета, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Копцюх Михайло, Ст. Пол — ЗДА; нар. 13. 11. 1910 р. в с. Шумляни Великі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Корба Н., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Корбан Семен, Віндзор — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Корбутяк Олекса і Євдокія, Вінніпеґ — Канада; Олекса, нар. 17. 3. 1900 р., Євдокія, нар. 18. 6. 1903 р., обоє в Балинцях, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.135 дол.*

Корбутяк Степан, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 101 дол.*

Кордиш-Головко Н., Ст. Пол — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кордовський Анатоль, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Кордуба Роман, Аделаїда — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кордяк Марія, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Коренець Денис проф. і Ольга з Добрянських, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Коритко Юрій, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 295 дол.*

Коритник Всеволод д-р проф. і Олена, з дому Козак, Боффало — ЗДА; Всеволод, біохемік, дослідник пістряка, нар. 21. 4. 1929 р. в Чехословаччині, помер 31. 10. 1985 р.; посмертну фундацію зложила сестра д-р Наталія Барров, з чоловіком д-ром Ґрагамом Барров, Аделаїда, Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.125 дол.*

Корінець Микола, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Корінь Степан і Галина, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Коробка Павло, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Коровицький Ю., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ – 1.000 дол.*

Королишин Григорій, Аделаїда – Австралія; *фундатор ЕУ — 223 дол.*

Королівський канадійський леґіон, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Король Ігор і Стефанія, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.085 дол.*

Король Петро і Галина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Коропецький Микола і Оксана, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Коростіль М. інж., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Корчинський Михайло інж., Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кос Михайло інж. і Віра д-р, Торонто — Канада; Михайло, інженер-механік, нар. 27. 2. 1904 р., помер 18. 8. 1956 р. в Торонті; Віра, правник, з дому Яцкевич, нар. 5. 5. 1904, померла 28. 2. 1976 р. в Торонті; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кос Роман д-р і Анна, Філядельфія — ЗДА; Роман нар. 31. 10.1912 р. в Комарні, Галичина — помер 3. 5. 1982 р. у Філядельфії; *фундатор-меценат ЕУ — 1.191 дол.*

Косар Володимир, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 136 дол.*

Косар Степан і Люба, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Косевич Євгенія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Косиця І., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Косович Дмитро мґр. і Стефанія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 850 дол.*

Косович Тарас, Нью-Гейвен — ЗДА; *фундатор ЕУ — 772 дол.*

Коссак Зенон д-р і Євгенія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Косташ Степан, Абондан — Франція; нар. 5. 3. 1901 р. в с. Росохач, Галичина; *фундатор ЕУ — 610 дол.*

Костецький Сергій і о. Микитюк Володимир, Україна; В пам'ять згинувших братів зложили: Любов Костецька-Микитюк і Ярослав Микитюк з Нортгаму в Західній Австралії; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Костишин Богдан і Леся, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 154 дол.*

Костишин Степан, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Костів Михайло, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Костів Ярослав інж. і Даниїла, Едмонтон — Канада; Ярослав агроном, нар. 25. 6. 1913 р. у с. Гадинківці, Галичина; Даниїла, з дому Прокоп, нар. 1922 р. в Перемишлі; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Коструба Євген і Надія, Торонто — Канада; Євген підприємець, нар. 22. 2. 1925 р. в Княжім, Галичина; Надія, з дому Лучка, нар. 30. 4. 1934 р. в Переволоці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кострубяк Дмитро д-р і Дарія д-р,

Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 235 дол.*

Костур Петро, Вернон — Канада; кооператор, нар. 12. 8. 1896 р. в с. Стрільбичі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 5.000 дол.*

Костюк Володимир і Іванна, Вінніпеґ — Канада; Володимир, нар. 3. 5. 1921 р. в місті Товмач, Галичина; Іванна, з дому Босак; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Костюк Галина, Нью Джерсі, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Костюк Іван мґр. і Галина, Трентон — ЗДА; Іван, правник, нар. 6. 8. 1913 р. р. у Львові, помер в 1985 р.; Галина, з дому Полотнюк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.165 дол.*

Костюк Роман і Анна, Торонто — Канада; Роман, оціночний технік, нар. 4. 1. 1909 в Україні, Анна, з дому Ващак, нар. 28. 4. 1917 в Канаді; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Костюк Теодор, Вашінґтон, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кость Володимир і Тереса, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Котенко Володимир, Чікаґо — ЗДА; бухгальтер, нар. 12. 8. 1910 р. на Сумщині, Україна; *фундатор-меценат ЕУ — 2.050 дол.*

Котик Йосиф, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Котик-Степанович Остап д-р, Вашінґтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 5.065 дол.*

Котович Юрій проф., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кохан Іван з дружиною, Цінціннаті — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кохан Олександер, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Кохановський Зеновій інж. і Галина, Торонто — Канада; у пам'ять батьків; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кохно Валєрій і Раїса, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Коцулим Михайло, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 112 дол.*

Коцур Ігор інж. і Любомира д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.110 дол.*

Коць Маріян і Іванна, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 25.400 дол.*

Кочан Осип і Анастасія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Коченаш Степан і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кочій Семен д-р і Стефанія, Чікаґо — ЗДА; Семен, лікар дентист, нар. 12. 2. 1897 р. в Плесківцях, Галичина; Стефанія, з дому Костів, нар. в Стрию, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кочман Тома д-р і Олександра мґр., Чікаґо — ЗДА; Тома, науковець соціолог, нар. в 1936 р. в Берліні, Німеччина; Олександра, з дому Дяченко, мистець і педагог, походить із Полтави; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кошіль Володимир і Розалія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кравець Микола і Валентина, Лос Анджелес — ЗДА; Микола, нар. 4. 12. 1911 р. в с. Гаї Вижні, Галичина; Валентина, з дому Балей, нар. 10. 9. 1917 р. на Холмщині; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кравців Роман і Ірина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Кравченко Василь, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кравченко Василь д-р, Ґрабзен — Німеччина; *фундатор ЕУ — 865 дол.*

Кравчук Е., Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кравчук Мирон д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кравчук Павло мґр. і Інна, Філядельфія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кравчук Роман д-р і Наталія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 475 дол.*

Кравчук Степан, Ірина і Андрій, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 172 дол.*

Кравчук Юрій, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Кравчук Яків, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Кравчук Ярослав і Анна, Клівленд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Крайчик Дмитро і Марія, Торонто — Канада; Дмитро, нар. 1876 р., помер 1973 р.; Марія, з дому Весела, нар. 1880 р., померла 1970 р.; посмертну фундацію вплатили діти: Наталка, Осипа й Роман з Олею; *фундатор-меценат ЕУ — 1.647 дол.*

Крайчик Юстин, Кенора — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кралька Павло і Катерина, Вінніпеґ — Канада; нар. 9. 7. 1920 р. в с. Бобулинці, Галичина; Катерина, з дому Бунда, нар. 8. 8. 1928 р. в Корні, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.005 дол.*

Крамарчук Богдан і Марія, Торонто — Канада; Богдан, підприємець, нар. 9. 1. 1929 р. в м. Бучачі, Галичина; Марія, нар. 19. 8. 1939 р. в с. Дибків, пов. Ярослав; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Крамарчук Ірина д-р, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Красник Іван, Чікаґо — ЗДА; нар. 21. 5. 1907 р. в Перемишлі, Галичина, помер 16. 6. 1967 р. у Чікаґо; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Красножоний Іван і Катерина, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Кредитівка „Самопоміч”, Бостон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кредитівка „Самопоміч”, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Кредитова кооператива, Джерсі Сіті — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Кредитова кооператива, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.400 дол.*

Кредитова кооператива, Ньюарк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Кредитова кооператива „Будучність”, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кредитова кооператива св. Михайла, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Кредитова кооператива СУМА, Йонкерс — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Крива-Сташків Євдокія, Маямі нар. 21. 7. 1889 р. в Тернополі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кривор Володимир і Евелен, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 370 дол.*

о. Криворучка Петро, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Криворучко А. д-р і А., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кривуцький Володимир, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Крижанівський Михайло і Марія, Рочестер - ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Крижанівський Юліян інж. і Лідія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Криницька Тетяна, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Криницький Олександер інж., Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Криницький Олександер, Терривіл — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Крипякевич Степан і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кришталович Володимир, Торонто — Канада; посмертну фундацію вплатили діти: Ігор і Лідія; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

о. Кришталович Григорій прот., Едмонтон — Канада; священик, нар. 24. 2. 1899 р. в с. Васловівці на Буковині; помер 3. 5. 1963 р. в Едмонтоні; посмертну фундацію вплатила дочка Дарія Бротгед з Гамільтону; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кришталович Ігор і Лідія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Кришталович Ярослав мґр. і Яросла-

ва, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ 555 дол.*

Кружок матерей при школі св. Івана Хрестителя, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Крук Микола з дружиною, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 270 дол.*

Крук Петро і Марія, Вінніпеґ — Канада; Петро нар. 8. 3. 1904 р. в Великих Мостах, Галичина; Марія, з дому Мартин, нар. 16. 2. 1903 в с. Двірці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Крук С., Сідней – Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Крупа Борис, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Крупа Теодосій д-р і Любомира, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Крупка Іван і Дарія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Крупський Корнель і Наталія, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Круцько Роман і Ірина, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Крушельницький Любомир з дружиною, Цінціннаті — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кубійович Володимир проф. д-р і Дарія, Сарсель — Франція; Володимир, географ і демограф, нар. 23. 9. 1900 р. в Новому Санчі, Лемківщина, помер 2. 11. 1985 р. в Сарселі, Франція; Дарія, з дому Сіяк, нар. 25. 5. 1908 р. в Бучачі, Галичина, померла 5. 12. 1977 р. в Сарселі; *фундатор-меценат ЕУ — 43.646 дол.*

Кубрак Дмитро, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Кудеревко Євген і Ерна, Ріджайна — Канада; Євген, підприємець, нар. 23. 3. 1925 р. в с. Маковисько, Галичина; Ерна, з дому, Оссаднік; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кудрик Олег д-р і Софія, Індіяна — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кузеля Ольга, Сарсель — Франція; *фундатор ЕУ – 103 дол.*

Куземський Іван інж. і Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.500 дол.*

Кузик Богдан, Мельборн — Австралія; нар. 23. 7. 1926 р. в с. Іванівка, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кузик Дарія мґр., Трентон — ЗДА; вплатила в 5-ту річницю смерти кардинала Йосипа Сліпого; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кузик Дмитро інж. і Дарія мґр., Трентон — ЗДА; Дмитро, інженер-будівельник, нар. 20. 12. 1906 р. в Печеніжині, Галичина, помер 13. 3. 1982 р.; Дарія, з дому Кассіян; *фундатор-меценат ЕУ — 4.465 дол.*

Кузик О., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Кузич Юрій д-р і Таня, Чікаґо ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кузів Олекса, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Кузь Богдан д-р, Мюнхен — Німеччина; історик, нар. 3. 12. 1924 р. в Бучачі, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кузь Володимир мґр., Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Кузько Нестор, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 124 дол.*

Кузьма Мирон і Марія, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 205 дол.*

Кузьма Степан, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Кузьмак Константин, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кузьмак Любомир д-р і Оксана мґр., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кузьмин Ярослав інж. і Дарія, Клівленд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.005 дол.*

Кузьо Н. проф., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Кукіль Іван і Ярослава, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Куклевський Феофан і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ – 110 дол.*

Кулик Степан, Торонто Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Кулинич Зеновія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кулиняк Іван і Уляна, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кулицький Теодор і Марґарета, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кулицький Ярослав мґр., Бірмінґгам — Великобрітанія; професійний книговод, нар. 1. 9. 1907 р. в Глиняних, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.297 дол.*

Куляс Юліян д-р і Єлисавета, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.075 дол.*

Кульба Ярослав і Стефанія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 215 дол.*

Культурний громадський клюб, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кульчицька Софія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кульчицький Богдан, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кульчицький Євген інж. і Фалина, Детройт — ЗДА; Євген, інженер-лісовик, нар. 12. 4. 1903 р. у Львові, помер 23. 3. 1982 р. у Детройті; посмертну фундацію зложила дружина проф. Фалина Любінецька-Кульчицька; *фундатор-меценат ЕУ — 4.325 дол.*

Кульчицький Олександер д-р проф. і Людмила, Сарсель — Франція; Олександер, психолог, нар. 8. 2. 1895 р. в Скалаті, Галичина, помер у Сарселю 30. 4. 1980 р.; Людмила, з дому Синенька, учителька, нар. 9. 4. 1906 р. у с. Чорнокінці Великі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.260 дол.*

Кульчицький Ярослав, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кунда Василь інж. і Віра, Едмонтон — Канада; Василь, інж., хемік-дослідник, нар. 5. 2. 1913 р. у с. Мельничі, Галичина; Віра, з дому Павликовська, нар. 12. 8. 1928 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 3.065 дол.*

Куник Мирослав д-р, Ст. Катерінс — Канада; лікар, нар. 14. 11. 1906 у Перемишлі, Галичина; *фундатор ЕУ — 450 дол.*

Куник Олександер д-р і Неоніля, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ 100 дол.*

Куницька Олександра, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Куницький Микола і Надія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 555 дол.*

Кунь Микола, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Купяк Дмитро і Стефанія, Торонто – Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 4.000 дол.*

о. Курилас Б., Брюссель — Бельгія; *фундатор ЕУ 110 дол.*

Курилів Василь і Анна, Судбури — Канада; Василь, нар. в с. Поточище, Галичина; Анна, дочка Софії і Івана, нар. в Поточище, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Курило Дмитро і Анна, Судбури — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Куриляк Михайло і Анна, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Курис Максим, Гантер, Н. Й. — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Курко Михайло, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Куропась Степан інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 325 дол.*

Курси українознавства, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Курчаба Орися, Калґари — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Куссий Лютослав, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Куташ Ігор д-р, протоєрей, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Кутний Ярослав і Євгенія, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Кухар Маріян, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 240 дол.*

Кухта Роман, Нюарк-Ірвінґтон, — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кухаришин Іван і Стефанія, Едмонтон — Канада; Іван, нар. 11. 7. 1921 р. в Ріпницях, Галичина; Стефанія, з дому Трач, нар. 20. 1. 1925 р. в Суботові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.330 дол.*

Кухтарук Микола і Євгенія, Судбури — Канада; Микола нар. 19. 7. 1921 р. в Делятині, Галичина, помер 26. 3. 1988 р. Євгенія, з дому Молодовець, нар. 14. 11. 1923 р. в Гуті Старій, Галичина, померла 6. 11. 1978 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Куций Василь і Софія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Куць Василь і Катерина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кучарський Іван і Ольга, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Кучек М., Сідней Австралія; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Кучер Михайло і Богданка, Едмонтон — Канада; Михайло, електронік, нар. 27. 9. 1924 р. в с. Чорнокінці Великі, Галичина; Богданна, з дому Боссак-Волинець, нар. в с. Мервичі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Кучер Степан д-р і Антонія, Едмонтон-Канада; Степан, лікар-хірург, нар. 19. 2. 1897 р. в с. Чорнокінці Великі, Галичина; Антонія, учителька, нар. 6. 6. 1896 р. у с. Чорнокінці Великі, з дому Ястрембська; *фундатор-меценат ЕУ — 2.500 дол.*

Кучменда Степан д-р і Мирослава, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 180 дол.*

о. Кушнір Василь, мітрат, д-р, Вінніпеґ — Канада; священик і громадський діяч, нар. 17. 9. 1893 р. в с. Вікно, Галичина — помер 25. 9. 1979 р. у Вінніпезі; *фундатор-меценат ЕУ — 5.774 дол.*

Кушнір Йосиф, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Кушнір Лев д-р і Ірина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Кушнір Омелян мґр. і Ярослава, Торонто — Канада; Омелян — гімназійний учитель, нар. 25. 10. 1902 р. в с. Вовчищовичі, Галичина; Ярослава, учителька, нар. 17. 7. 1909 р. в Радехові, Галичина, з дому Зінкевич; *фундатор ЕУ — 605 дол.*

о. Кушнірик Микола, проф., Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.466 дол.*

Кущ Микола і Галина, Арізона — ЗДА; Обоє народжені в Україні, працювали на Донбасі; при кінці 2-ої Світової війни опинилися в Німеччині, звідки виїхали через Бразілію до — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Л

о. Лаба Василь д-р, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Лабаз Василь і Євдокія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Лабка Ярослав мґр., Трентон — ЗДА; юрист, нар. 27. 11. 1910 р. у Львові, помер 2. 4. 1984 р.; посмертну фундацію зложила дружина Ярослава з дому Фостяк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Лавендовський Й., Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лаврин Микола інж. і Надія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 625 дол.*

Лавришин Ярослав, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лаврів Василь і Ерна, Клівленд — ЗДА; Василь нар. 8. 2. 1920 в с. Берлоги, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Лаврівський Юрій і Ірина, Боффало — ЗДА; Юрій педагог, дириґент і композитор, нар. 28. 3. 1909 в Ніску; Ірина,

драматична акторка, з дому Пашковська, нар. 22. 10. 1918 р. в Бережанах, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.590 дол.*

Лаврівський Михайло, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лагола Іван, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

о. Лагола Роман і Люба, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ван де Лаґемат Г. проф., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лазарчук М. д-р, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Лазарчук Роман, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Лазірко Антін і Нуся, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лазор Іван, Монтреаль — Канада; робітник, нар. в с. Дроздовичі, Галичина, помер 14. 3. 1981 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Лазорко Володимир д-р і Дарія, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 770 дол.*

Лазорко Роман, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Лазуренко Лідія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Лакуста Іван, Сейр — ЗДА; *фундатор ЕУ — 498 дол.*

Лалак І. д-р, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Лапичак Тома д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Лапка Богдан, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лапка Мирон, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Лаптута Ярослав і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ласійчук Микола д-р і Слава, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Лащик Євген д-р і Віра, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лебедович Омелян д-р і Ксеня д-р, Детройт — ЗДА; Омелян, лікар-ґінеколог, нар. 7. 2. 1899 р. в Мостиськах, Галичина, помер 15. 3. 1976 р.; Ксеня, лікар, нар. 7. 2. 1904 р. в Станиславові, з дому Янович — померла 13. 4. 1984 р. в Ленсінґу, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.535 дол.*

Лебідь Михайло і Анастасія, Монтреаль — Канада; Михайло, підприємець-комерсант, нар. 19. 9. 1896 р. в м. Сколє, Галичина — помер 22. 1. 1983 р.; Анастасія нар. 22. 1. 1906 р. в Матієві, Волинь, з дому Ваврищук; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Левицька Марія з Луцьких, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Левицький Витовт, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Левицький Михайло і Марія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Левицький Олександер і Софія, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Левицький Роман інж. і Таня, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Левицький Роман і Теодора, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Левін Євгенія, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Левченко В., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Леґедза Іван і Катерина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Лемішка Андрій д-р і Лідія мґр., Балтімор — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.205 дол.*

Лемішка Іван д-р, Вонда — Канада; лікар, нар. 21. 5. 1896 р. в с. Стрептова, Галичина; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Ленкавський Петро і Орися, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ленчицький Василь інж. і Зоя, Валенсія — Венесуеля; *фундатор-меценат ЕУ — 1.220 дол.*

Ленчицький Юрій інж., Валенсія — Венесуеля; *фундатор ЕУ — 561 дол.*

Ленчовський Дмитро, Брізбен — Ав-

стралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Лепкалюк Мирослав інж., Нью Йорк — ЗДА; підприємець, нар. 4. 4. 1919 р. в с. Стара Косава, Галичина; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Лепкий Марко проф. і Іванка, Огайо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Лесів Богдан, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Лесів Михайло, Аделаїда — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.485 дол.*

Лесіцький В., Торонто - Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Лесько Іван, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Лесько Михаїл інж. і Лапичак Люба, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 675 дол.*

Лех Григорій, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Лехнюк Ольга, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лещинська-Білоус з Левицьких, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Лещишин Ярослав і Сильвія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Ливак Микола, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лиман Леонід, Нью-Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

„Лиман" Український клюб, Брадфорд — Великобрітанія; *фундатор ЕУ — 138 дол.*

Лисейко Іван д-р і Михайлина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Лисенко Степан і Ольга, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лисий Володимир д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 227 дол.*

Лисий Михайло, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Лисий Онуфрій, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Лисобей Мирослав і Христина, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Лисобей Мирослав інж. і Христина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 320 дол.*

Лисович Адам мґр., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Листопадова Академія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Лисюк-Каленик Григорій, Каліфорнія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Лисяк Роман д-р, Нью-Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Лисько Олександер інж., Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 330 дол.*

Литвин Лев д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Литвин Петро, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Литвин Р., Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Литвинець Роман інж. і Ольга, Едмонтон — Канада; Роман інженер будови шляхів, нар. 4. 9. 1925 р. у Войнилові, Галичина, помер 8. 11. 1975 р.; Ольга, з дому Паньків, економістка, нар. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Литвинишин Осип і Зеновія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Литвинович Богдан, Гурлінґгам — Арґентіна; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Лихач Василь і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Личик Святослав інж. і Неоніля д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Лібер Іван, Тандер Бей — Канада; підприємець, нар. 29. 10. 1921 р. в с. Путятинцях, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Лібер Мирослав д-р і Марія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

*

Ліґа Визволення України:

— Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 520 дол.*

— Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Ст. Катерінс — Канада; Організація жінок; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 1.045 дол.*

*

Ліґа українських католицьких жінок Канади:

— Бурлінґтон; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— Гамільтон; Відділ ч. 1; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

— Гамільтон; Відділ ч. 2; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

— Гардфорд; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Едмонтон; Епархіяльна управа; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

— Едмонтон; Відділ 1 „Добра воля"; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Едмонтон; Відділ 2 „Добра воля"; *фундатор-меценат ЕУ — 1.210 дол.*

— Едмонтон; при парафії св. Володимира; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

— Монтреаль; Ібервіль при парафії св. Михаїла; *фундатор ЕУ — 541 дол.*

— Пойнт Ст. Чарль, при парафії св. Духа; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Монтреаль; Ляссаль при парафії св. Миколая; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

— Монтреаль; Роземонт, при парафії Успіння Божої Матері; *фундатор-меценат ЕУ — 1.701 дол.*

— Мус-Джо; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Оттава; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

— Північний Батлефорд; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Саскатун; при катедрі св. Юрія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— Судбури; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Тандер Бей; при парафії Покрови Пречистої Богоматері; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Торонто; *фундатор ЕУ — 970 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 10.252 дол.*

*

Ліпкевич Василь, Ванкувер — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Лісовський Богдан і Марія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Лісевич Кость інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ліськевич Тарас М. інж. і Анна, Чікаґо — ЗДА; економіст, нар. 17. 1. 1912 р. в Яворові, Галичина, помер 23. 10. 1974 р.; Анна з дому Борковська; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Літературний фонд ім. Івана Франка, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Ліщинецький Василь мґр. і Віра, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Ліщинський Іван мґр. і Іванна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Ліщинський Мирослав мґр., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Лобачевський Анатоль, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Лобода Василь, Тандер Бей — Канада; селянин-робітник, нар. 14. 3. 1921 р. в с. Залуже, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

о. Лободич Роман, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Логаза Михайло д-р і Марія, Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 720 дол.*

Лоґінський Любомир інж. і Олена, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лоґінський Орест д-р і Степанія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Лоґінський Степан д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Лоґуш Михайло і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Лоза Михайло д-р і Уляна д-р, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Лозинський Григорій д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лозовський Мирон, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Ломиш Лев інж., Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Лонкевич Марко інж., Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лончина Богдан д-р і Орися, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 800 дол.*

Лопата Павло і Євгенія, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 101 дол.*

о. Лостин Василь, єп., Стемфорд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Лотоцький Іван, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Лотоцький де Веліґост Борис д-р, Муральто — Швайцарія; суспільно-громадський діяч, нар. 9. 2. 1904 р.; *фундатор ЕУ — 775 дол.*

Луговий Ярослав, Монтреаль — Канада; нар. 18. 9. 1907 р. в Тернополі, Галичина, помер 31. 1. 1983 р.; Лідія з дому Столяр; *фундатор ЕУ — 635 дол.*

о. Лукасевич Йосиф, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Луків Іван і Степанія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Лукіянчук О., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лукомський Мілій, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Лукомський Павло інж. і Тіна, Едмонтон — Канада; Павло нар. 27. 3. 1935 р. в Лаврові на Волині; Тіна, з дому Кривуцька; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Лупул Манолій проф., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Луцишин Теодор, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Луцький Олександер, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 180 дол.*

Лучаковський Богдан інж., Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Лучанко Демян, Віндзор — Канада; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Лучанко Осипа, Віндзор — Канада; нар. 13. 10. 1901 р. в Тернополі, Галичина, померла 23. 1. 1982 р. у Віндзорі; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Лучанко Ярослав, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лучків Іван інж. і Володимира, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Лушпинський Тарас, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Любович Софія, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Лялюк Богдан д-р, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Лятуринська Оксана, Міннеаполіс-Ст. Пол — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Ляхович Теодосій д-р і Вячеслава, Мельборн — Австралія; Теодосій, гімназійний учитель, нар. 12. 5. 1903 р. біля Львова, помер 2. 5. 1975 р.; посмертну фундацію зложили: дружина Вячеслава, син Андрій і дочка Ліда Улегла; *фундатор-меценат ЕУ — 1.148 дол.*

Ляш Іван й Ірина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 185 дол.*

Ляшевич Ярослав д-р і Лідія д-р, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

М

М. Г. д-р, Ньюарк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

М. І. мґр., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Магмет Степан і Валентина, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мадай Василь і Наталія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мадич Єлисавета, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Маєр Степан і Богдана, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Мазепа Ілярій і Емілія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.060 дол.*

Мазуренко Іван і Анеля, Торонто — Канада; Іван, підприємець, нар. 1. 11. 1911 р. в Чернихівцях, Галичина; Анеля нар. 7. 10. 1924 р. в Етелберті, Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Мазуренко Іван і Анна, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Мазурик Василь, Небраска — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Мазуркевич Осипа, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мазурок Осип і Надія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Майстренко Андрій, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мак Ярослав, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Макар Володимир, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 165 дол.*

Макаревич Іван д-р і Наталія, Нью-Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 185 дол.*

Макарець Іван інж., Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Макарушка Любомир д-р, Бонн — Німеччина; *фундатор ЕУ — 980 дол.*

Макогін Григорій, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Макогін Петро і Лідія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Максимець Богдан і Дзвінка, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Максимець Василь мґр. і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 106 дол.*

Максимів Онуфрій і Осипа, Торонто — Канада; громадсько-суспільний діяч, нар. 26. 5. 1909 р. в Ригові, Галичина; помер 29. 1974 р. в Торонті; Марія нар. 17. 12. 1913 р. в Дрогобичі, Галичина, з дому Весела-Кравчук; фундацію зложили діти: Роман, Наталка та Маруся; *фундатор-меценат ЕУ — 2.050 дол.*

Максимів Роман, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Максимович Володимир проф., Мюнхен — Німеччина; нар. 12. 2. 1906 р. у Рудні, Галичина; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

Максимонько Леонтій д-р, Торонто — Канада; лікар, нар. 4. 6. 1893 р. у с. Ціневій, Галичина, помер у Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 3.215 дол.*

Максимонько Пилип, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Максимонько Пилип д-р, молод., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Макух Василь і Анна, Боффало — ЗДА; Василь нар. 25. 8. 1912 р. в с. Коропець, Галичина; Анна нар. 17. 10. 1922 р. в с. Жизномир, Галичина, з дому Шипилява; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Макух Ігор і Леся, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Макух Олександер, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Маланчук Зенон, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

о. Маланчук Володимир єп., Париж — Франція; церк. діяч, нар. 20. 8. 1904 р. в Малих Заліщиках, Галичина, помер 29. 9. 1990 в Саскатуні, Канада; *фундатор ЕУ — 620 дол.*

Маланчук Роман, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 290 дол.*

Маланчук Степан і Степанія, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Малащук Роман д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Малецький Олександер проф. і Ненсі Молоні, Калґарі — Канада; Олександер, професор, нар. 3. 1. 1926 р. в Чорткові, Галичина; *фундатор ЕУ — 850 дол.*

Малецький Юрій д-р, Ньюарк-Ірвінґтон, — ЗДА; лікар, нар. 22. 8. 1890 р. в Перемищині, Галичина, помер 6. 10. 1980 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Малиновський Василь д-р, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 117 дол.*

Малиновський Петро і Галина, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Малиняк Антін і Настя, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Малицька Ірина, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.180 дол.*

Малицький Володимир і Марія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Малишко Михайло і Антонія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 430 дол.*

Малофій Петро, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

о. Малюґа Павло (оо. Редемпторист), Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Малюжинський Микола мітр. і Марія, Тандер Бей — Канада; Микола, священик, нар. 27. 3. 1927 в с. Здовбиці, Волинь, помер 20. 8. 1985 р.; Марія, з дому Дзендзеля; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Малюца Антін, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Малярчин Микола, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Мальований Володимир, Редвотер — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Манастирський Іван мґр., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 286 дол.*

Манастирський Степан д-р і Ольга, Едмонтон — Канада; Степан, вет.-лікар нар. 15. 8. 1909 р. в Гадинківцях, Галичина, помер 13. 10. 1978 р.; Ольга з дому Оленюк, нар. 14. 4. 1914 р. в Тернополі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Манастирський Честер, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Манило Володимир і Дарія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 107 дол.*

Манюх Мирон і Анна, Тандер Бей — Канада; Мирон иар. 12. 5. 1914 р. в с. Яблонів, Галичина; Анна, з дому Баліцька; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Маньовський Остап і Анна, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; Остап, нар. 20. 1. 1892 р. у Чорткові, Галичина, помер 9. 7. 1958 р. у Чорткові; Анна, нар. 17. 12. 1895 р. в Чорткові, з дому Боднар; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Маренін Мирон інж. і Марія, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Маренін Юрій інж. і Галина, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Маринюк Андрій і Люба, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Мариняк Олег д-р і Марія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Марійська дружина при церкві св. Юрія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Маркевич А. і Банах М., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Маркевич Володимир і Анна, Едмонтон — Канада; Володимир нар. 24. 8. 1919 р. в с. Коропець, Галичина; Анна, з дому Ядловська, нар. 1. 10. 1922 р. в с. Поляни-Суровичні, Лемківщина, померла 2. 9. 1980; *фундатор-меценат ЕУ — 3.400 дол.*

Маркевич Любомир і Дарія, Едмонтон — Канада; Любомир, адвокат, нар.5. 12. 1951 р. в Едмонтоні; Дарія нар. 3. 5. 1958 р. в Смокі Лейк, Канада, з дому Луців; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Марків Орест і Дарія, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Маркіза Славко і Марта, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мармаш Роман д-р і Любов мґр., Торонто — Канада; Роман, правник, нар. 12. 6. 1905 р. у Вишенці Великій, Галичина; Любов, з дому Яцкевич, нар. 15. 3. 1908 в Перемишлі; *фундатор-меценат ЕУ — 1.880 дол.*

Мартин Микола і Єлисавета, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мартиненко Михайло, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 103 дол.*

Мартинець Гнат проф., Мюнхен — Німеччина; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Мартинів Галина, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

о. Мартинків Мирон і Марта, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Мартинович Іван і Ярослава, Маямі

— ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Мартинюк Антін д-р і Вікторія, Едмонтон — Канада; Антін, лікар, нар. 25. 2. 1910 р. в Кутах, Галичина, помер 21. 9 1985 р. в Віллячер, Австрія; Вікторія, з дому Бандас; *фундатор-меценат ЕУ — 1.260 дол.*

Мартинюк Василь, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Мартинюк Євген д-р і Олена, Клівленд — ЗДА; Євген, лікар, нар. 7. 11. 1921 р. в с. Бужани, Волинь, помер 1984 р.; Олена, з дому Білецька; *фундатор-меценат ЕУ — 3.150 дол.*

Мартинюк Роман і Наталія, Чікаґо — ЗДА; Роман підприємець, нар. 21. 3. 1911 р. в с. Тадані, Галичина; Наталка, з дому Шут, нар. 26. 5. 1912 р. у с. Побужани, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Мартинюк Ярослав, Чікаґо — ЗДА; економ, нар. 1940 р. в с. Модринці, Україна; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Мартюк Сильвестер д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Марунчак Михайло д-р і дружина, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

о. Марусин Мирослав архиєп., Рим — Італія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.031 дол.*

Марушечко В. і М., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Марушко Петро і Марія, Гамільтон — Канада; Петро нар. в 1922 р. в с. Глинсько, Галичина; Марія, з дому Ціж; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Марущак Дмитро інж. і Марія мґр., Торонто Канада; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Марущак Теодор і Олена, Детройт — ЗДА; Теодор нар. в 1903 р. в с. Озеряни, Галичина, помер 1967 р.; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Марчак Роман, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Марчишин Михайло і Пелагія та син Юрій, Монтреаль — Канада; Михайло, кравець, нар. 27. 11. 1908 р. в Чуловичах, Галичина, помер 24. 12. 1980 р. в Монтреалі; Пелагія, з дому Гринів, нар. 2. 4. 1909 р. в Горожанці Великій, Галичина; син Юрій, інженер-технік, нар. 1. 12. 1934 р. у Львові, помер в Сан Дієґо, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Марчук Василь д-р і Оксана, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Маслов Микола інж. і Раїса, Париж — Франція; Микола, гром. діяч, нар. 19.5. 1909 р. в Кольонії Берестовій, Волинь, помер 9. 11. 1990 р.; Раїса, з дому Баховець, нар. 12. 8. 1911 р. в Голоби, Волинь, померла 13. 11. 1990 р. в Парижі; *фундатор-меценат ЕУ — 4.767 дол.*

Масляк М., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Масляк Я. мґр., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Масник Михайло інж. і Адріяна, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 10.000 дол.*

Масюк Володимир і Наталія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 270 дол.*

Матвійчук Зеновій д-р, Марія і сини Павло і Юрій, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Матияш Василь і Галина, Нью Джерсі — ЗДА; Василь, робітник, нар. в Діццел, ЗДА; Галина, з дому Лаврушківна, нар. 7. 1. 1922 р. в м. Ахтирка, Харківщина, померла 3. 3. 1984 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Матковський Ярослав інж., Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Матух Олекса і Марія, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Матчишин Левко, Судбури — Канада; робітник, нар. 23. 8. 1924 р. у Дрогобичі, Галичина; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Матяшевський Василь, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мах, Микола, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Махій Михайло, Судбури — Канада; нар. 24. 11. 1910 р. в Глібові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Махник Степан, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мацібурко Антоніна, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Маців Богдан і Олена, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Мацур Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мацюрак Андрій д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мацях Марія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мацях Михайло і Марія, Джерсі Сіті — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Мацьків Володимир д-р, Форт Саскачеван — Канада; хемік-металюрґ, нар. 4. 9. 1923 р. в Станиславові, Галичина; *фундатор ЕУ — 320 дол.*

Мацьків Володимир д-р і Богданна, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Мацьків Теодор проф., Акрон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Машталір Людмила, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Мащук Осип і Софія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Маяровський Олександер, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Медвідський Богдан д-р, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Медвідський Константин мґр. і Наталія мґр., Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Медвідь Ст., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Медуха Володимир інж. і Ірина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Мельник Антін, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 575 дол.*

Мельник Дмитро, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Мельник Дмитро, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Мельник Василь і Галина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Мельник Лев з дружиною, Цінціннаті — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Мельник Микола, Бирлинґтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мельник Олександра, Вортінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мельник Петро д-р і Зіновія, Вікторія — Канада; Петро, бібліотекар, нар. 26. 6. 1912 р. в с. Стінка, Галичина; Зіновія, з дому Когут, нар. 20. 12. 1920 р. у Стрию, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Мельник Петро і Наталія, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мельниченко Василь і Емілія, Монтреаль — Канада; Василь, нар. 25. 8. 1920 р. в с. Грушка, Галичина, помер 18. 8. 1975 р.; дружина Емілія, нар. 11. 5. 1941 р. в с. Райське, Галичина, з дому Бриндзя; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Мельничук Василь, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мельничук Василь і Юстина, Пассейк — ЗДА; Василь, учитель співу і музики, нар. 1. 1. 1897 р. у с. Звиняч, Галичина; Юстина, з дому Сапета, нар. 5. 3. 1901 р. у Добротворі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Мельничук Мирон і Теофіля, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Мельничук Михайло, Торонто — Канада; кооператор, нар. 4. 6. 1886 р. на Сокальщині, Галичина, помер 9. 5. 1984 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.040 дол.*

Мендик Яків і Софія, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

Менцінський Осип д-р і Лідія, Перт — Австралія; Осип, лікар, нар. 9. 11. 1901 р. в Новосільцях-Ґнєвош, Галичина, помер 6. 7.1979 р.; Марія, з дому Маринович; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Менцінський Юрій мґр. і Оля, Сідней — Австралія; Юрій, фармацевт, нар. 10. 6. 1936 р. у Львові; Оля, з дому Гаврилів; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Менцінський Ярославв і Стефанія, Торонто — Канада; Ярослав, учитель, нар. 10. 6. 1883 р. у Фельштині, Галичина, помер 5. 1. 1981 р. у Торонті; Стефанія, учителька, з дому Слободян, нар 1888 р., померла 4. 10. 1967 р. у Зимній Воді - Рудно, Галичина; посмертну фундацію зложили доньки: Ліда, Віра і Софія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Меренюк Василь інж. і Стефанія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 207 дол.*

Мерклє Марія мґр., Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Мессак Тимофей, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 119 дол.*

Метіль Ігнатій д-р і Еріка, Боффало — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.160 дол.*

о. Метюк Андрій, архиеп., Єдмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Мигаль Борис і Галя, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 280 дол.*

Мигаль Володимир д-р і Оксана, Детройт *фундатор ЕУ — 185 дол.*

Мигаль Іванка, Тандер Бей — Канада; оперна співачка, нар. 6. 7. 1937 р. у Львові, померла 18. 9 1983 р.; посмертну фундацію вплатили: батько Григорій і сестра Надія Іванюта; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Мигаль Калина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

о. Микита Андрій, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Микита Мирон, Аделаїда — Австралія; бухгальтер, нар. 28. 8.1911 р. в Галичині, помер 25. 12. 1966 р. в Аделаїді; посмертну фундацію зложив син, д-р Любомир і його дружина Віра, з дому Турська; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Микитенко Омелян, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Микитин Нестор, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Микитишин Стефан, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Микитович Марко д-р, Канберра — Австралія; лікар, нар. 1957 р. в Канберрі, Австралія;*фундатор ЕУ — 500 дол.*

Микитюк Дмитро, Вінніпеґ — Канада; селянин-робітник, нар. 8. 8. 1897 р. в селі Раківчик, Галичина, помер 8. 4. 1983 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 58.100 дол.*

Микитюк Михайло інж. і Христина, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Микитюк Степан і Василина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Микитюк Юрій, Нортгам — Австралія; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Микитюк Ярослав і Любов, Нортгам — Австралія; Ярослав, правник, нар. 25. 5. 1912 р. в Коломиї, Галичина; Любов з Костецьких, нар. 27. 11. 1912 в Бучачі, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Микола Степан, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Миколаєвич Роман д-р і Наталія, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 800 дол.*

Миколинський Василь, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

о. Миколів Григорій, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Миколів Григорій і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Микулович Ярослав д-р, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Микуляк Василь і Йосифина, Тандер Бей — Канада; Василь, робітник, нар. 20. 11. 1895 р. в с. Зелена над Збручем, Галичина, помер 1961 р. у Форт Віллім, Канада; Йосифина з дому Рудяк, нар. 19. 4. 1901 р. в с. Личковці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Миндюк Богдан, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Миндюк Ярослав д-р, Дарія д-р і Христина, Ньюарк-Ірвінґтон, — ЗДА; Ярослав, лікар, нар. 19. 4. 1910 р. в Негівцях, Галичина; Дарія із Рожанковських, лікар-дентист, нар. 23. 6. 1914 р. в Поля, Юґославія; дочка Христина Бриндзя мґр філ. і бібліотекар; *фундатор-меценат ЕУ — 3.025 дол.*

Мисяк Петро, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Митко Іван і Марія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

о. Михайлевський Зенон, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Михайленко Микола д-р і Ірина, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Михайленко Осипа, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Михайлишин Петро і Ольга, Тандер Бей — Канада; Петро, нар. в с. Биків, Галичина; Ольга, з дому Лецюк, нар. в м. Айтуна, Канада;*фундатор-меценат ЕУ — 1.225 дол.*

Михайлишин Семен і Софія, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 295 дол.*

Михайлишин Ярослав інж., Джілонґ — Австралія; *фундатор ЕУ — 138 дол.*

Михайлишин Ярослав і Надія, Мельборн — Австралія; Ярослав, нар. 22. 4. 1926 р. в Ужгороді, Карпатська Україна; Надія, з дому Чубата, нар. 19. 12. 1927 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Михайлів Микола, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 126 дол.*

Михайлович Богдан д-р, Чікаґо — ЗДА; посмертну фундацію вплатила в пам'ять брата Михайлишин Анна;*фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Михайлович Ярослав д-р і Анастасія, Чікаґо — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Михайлюк Олександер, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Михальчук Микола і Марія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

Мицак Теодор, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Мицик Модест д-р і Олена, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Мицик Роман і Ольга, Чікаґо — ЗДА; Роман, економ, нар. 10. 4. 1909 р. в Синевідську Вижнім, Галичина; Ольга, з дому Секела, нар. 28. 11. 1912 р. в Яворові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Мицюк Іван і Єлисавета, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Мицьо Андрій і Віра, Ньюарк-Ірвінґтон, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мичковський Мирослав д-р і Любомира, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 588 дол.*

о. Мищишин Мирослав, шамб., Нью Йорк - Стемпфорд — ЗДА; священик, нар 26. 11. 1913 р. в Детройті, ЗДА, помер 23. 2. 1980 р. у Стемфорді; *фундатор-меценат ЕУ — 5.500 дол.*

Міжклюбовий Комітет українських сеніорів, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Міжорганізаційний Шевченківський комітет, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 194 дол.*

Міжпарохіяльний хор 1000-ліття Хрещення Руси-України при парохії УКЦ Покрова, П. Б. в Тандер Бей, Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.535 дол.*

Мікруш Антін, Торонто, — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Міненко, Ґримсбі — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Міняйлюк Григорій, Аделаїда — Австралія; уродженець Покуття, Галичина; *фундатор ЕУ — 604 дол.*

Мірецький Ігор, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Місяйло Василь і Ніна, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Місяйло Михайло, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Місяйло Степан, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Місьонґ Пилип і Леся, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Міщук Чеслав, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 104 дол.*

Мовчан Юліян д-р, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Могилин Петро і Анастасія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Модрицький Мирослав, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Мокрій Степан, Вінніпеґ — Канада; нар. 1905 р. в с. Рожиська, Галичина; *фундатор ЕУ — 545 дол.*

Молодечі Організації зі спільних Свят Крут; Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 755 дол.*

Молочарня „Ґрін Вейл Даєріс", Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Монджейовський Роман, Канберра — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Мончак Ігор д-р, проф., Монтреаль — Канада; священик, нар. 1928 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 1.750 дол.*

Мороз Василь інж. і Зеновія, Гамільтон — Канада; Василь, будівельний інж., нар. 1918 р. в с. Пісочна, Галичина, помер 1986 р.; Зеновія, з дому Комарницька; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Мороз Михайло і Ірина, Нью Йорк — ЗДА; Михайло, мистець-маляр, нар. 7. 7. 1904 р. у с. Пліхів, Галичина; Ірина, з дому Гаврищук, нар. 30. 9. 1923 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Мороз Олег інж. і Галина, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Мороз Ярослав і Ірина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Моспанюк Антін д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 161 дол.*

Мотика Іван і Марія, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мосора Мирон і Михайлина, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; посмертну фундацію вплатила Ратич Євгенія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Мох Олександер Микола ред. і Іванна, Торонто — Канада; Олександер, редактор і публіцист, нар. 22. 5. 1900 р. в Глинянах, Галичина; Іванна, учителька, нар. 6. 9. 1908 р. в Жовкві, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.075 дол.*

Мохнач Михайло, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 526 дол.*

Моцюрак Андрій д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мриглод Марія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Мриглод Ярослав Володимир, Нью Йорк — ЗДА; нар. 27. 8. 1921 р. у Станиславові, Галичина; посмертну фундацію зложила в пам'ять сина — мати Марія Мриголод, Нью Йорк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Мриглоцька Люба, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Мриглоцький В., Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мриц Іван д-р, Мюнхен — Німеччина; *фундатор ЕУ — 122 дол.*

Мудрий Василь і Олександра, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

о. Мудрий Л., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Музичка Іван, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Музичка Ярослав д-р і Ляриса, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Музичне видавництво ім. Зіновія Лиська, Торонто — Нью Йорк; *фундатор-меценат ЕУ — 2.505 дол.*

Мула Ілля д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Мулак-Яцківський Аркадій, Лос-Анджелес — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Мулик Петро, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Муляр Михайло д-р, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Муляр Тарас д-р, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Муравський Борис і Александра, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Муринець Андрій і Ева, Вінніпеґ —

Канада; Андрій, електротехнік, нар. 1909 р. в Городку, Галичина; помер 21. 12. 1979 р. у Вінніпеґу; Ева, з дому Величко, нар. 6. 1. 1917 р. в Галичині, померла 27. 10. 1979 р.; посмертну фундацію в пам'ять батьків зложили: Марія і д-р Олег Мариняки; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Мурський Лев д-р і Оксана, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Мусій Юрій, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 167 дол.*

Муссаковська Ольга, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Мусіянович І. А. д-р, Париж — Франція; *фундатор ЕУ — 385 дол.*

М'ялковський Володимир д-р і Марта, Мюнхен — Німеччина; Володимир, лікар, нар. 9. 5. 1928 р. в Луцьку, Волинь; Марта, лікарська асистентка, з дому Заяць, нар. 4. 8. 1940 р. в Томашів Люблинський; *фундатор-меценат ЕУ — 1.187 дол.*

Н

Н. Н., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Н. Н., Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Н. Н., Ньюарк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Н. Н., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Н. Н., (звіт центральної акції — С. в Торонті), Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Н-о Н-д., Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

НН-НН. (НТШ ч. 425), — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

о. Набережний Роман, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Наболотний Михайло д-р і Тамара д-р, Норт Порт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Навроцький Осип і Дарія, Вінніпеґ — Канада; Осип, правник, нар. 24. 3. 1890 р., помер 6. 8. 1972 р.; Дарія, громадська діячка, нар. 1. 5. 1893 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.311 дол.*

Нагірний Іван, Клівленд – ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Нагнибіда І., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Нагніт Іван і Дарія, Торонто — Канада; Іван, учитель, нар. 31. 1. 1900 в с. Костарівка, Галичина; помер 17. 3. 1988 р. в Савтгемптон, Канада; Дарія, з дому Менцінська, нар. 15. 5. 1910 р. в Букові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.255 дол.*

Надраґа Василь мґр., Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 245 дол.*

Назар Богдан мґр. і Ефрозина, Мельборн – Австралія; *фундатор ЕУ – 100 дол.*

Наконечний Михайло, Едмонтон — Канада; нар. 20. 1. 1916 р. в Підлиссі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.653 дол.*

Наконечний Олександер, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 720 дол.*

Наконечний Петро і Ольга, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Норріс Володимир і Катерина, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Наукове Товариство ім. Шевченка:

— Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 111 дол.*

— Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 314 дол.*

— Канберра – Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Клівленд — ЗДА; Комітет ювілею проф. В. Кубійовича; *фундатор-меценат ЕУ — 1.162 дол.*

— Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 15.000 дол.*

— Сідней — Австралія; Крайова Управа в Австралії; *фундатор ЕУ — 530 дол.*

— Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.350 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 20.667 дол.*

*

Науменко Григорій, Мюнхен — Німеччина; типографічний робітник, нар. 18. 8. 1920 на Полтавщині; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Небелюк Мирослав д-р і Надія Сороко-Небелюк д-р, Торонто — Канада; Мирослав, ветеринарний лікар, нар. 30. 9. 1914 р. в Росільній, Галичина; Надія, хірург-дентист, нар. 18. 8. 1913 р. в Опарипсах на Волині, померла 10. 5. 1967 р. у Саскатуні, Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 7.025 дол.*

Небожук Роман і Марія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ - 130 дол.*

Небожук Теодор д-р і Анна, Боффало — ЗДА; Теодор, лікар, нар. 21. 2. 1916 р. у Виткові, Галичина, помер 29. 9. 1989 р.; Анна, з дому Сисак; *фундатор ЕУ — 655 дол.*

Невський Олекса, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Недільський Богдан д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 252 дол.*

Неґрич Дмитро інж. і Марія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.100 дол.*

Неґрич Л., Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Недошитко Антін, Монтреаль — Канада; нар. 30. 1. 1906 у с. Ходачків Малий, Галичина, помер 7. 4. 1987 р. в Монтреалі; *фундатор-меценат ЕУ — 17.025 дол.*

Недошитко Василь і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.100 дол.*

Незд Софія, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Неліпа Василь і Людмила, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Нечай Осип і Віра, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Нижанковський Зенон д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Никофорук Василь і Зеновія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ничай Степан д-р і Ірина, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Німців Михайло мґр. і Дарія, Сідней — Австралія; Михайло, педагог, нар. 31. 8. 1901 р. в Яслі, Галичина, помер 8. 2. 1975 р.; Дарія, з дому Боднар; посмертну фундацію зложили в пам'ять чоловіка і батька: дружина Дарія і син мґр. Юрій Німців; *фундатор-меценат ЕУ — 1.103 дол.*

Ніньовський Михайло і Ольга, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Нітефор Ірина д-р, Торонто — Канада; лікар, нар. 5. 10. 1917 р. у Вовчі, Слобожанщина; *фундатор ЕУ — 290 дол.*

„Нова Зоря", український католицький двотижневик, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Новаківський Йосиф, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Новаківський Роман інж. і Галина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Новаківський Сидір і Євгенія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Новосільський Зиновій інж., Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 198 дол.*

Новосільський Роман д-р, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Новосад Іван і Марґарета, Вінніпеґ — Канада; Іван, учитель, нар. 28. 12. 1915 р. у місцевості Січ у Манітобі, Канада; Марґарета, з дому Варовей; *фундатор-меценат ЕУ — 1.695 дол.*

Новотний Віктор, Фльорида — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Норвуд Ліджен, Відділ 178, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Носик Марія з Горбачевських, Торонто — Канада; нар. в Чорткові, Галичина, померла 5. 8. 1985 р. в Торонті; посмертну фундацію зложив муж І. Носик; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

О

Об'єдиана Українська Кредитова Спілка, Гамільтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Об'єднання бувших вояків українців в Америці Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Об'єднання бувших вояків українців в Америці, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Об'єднання бувших вояків українців Відділ Брадфорд, — Великобрітанія; *фундатор ЕУ — 195 дол.*

Об'єднання демократичної українсь-кої молоді, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Об'єднання демократичної україиськоі молоді, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Об'єднання українсьих ветеринарних лікарів, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 111 дол.*

Об'єднання українсьих ветеринарних лікарів, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Об'єднання українсьих ветеринарних лікарів, Саскатун — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Об'єднання україиських громад Нового Південного Велсу, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 742 дол.*

Об'єднання українських католицьких молодих мужчин; Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Об'єднання українських педагогів „Рідних Шкіл" Великого Монтреалю — Канада; *фундатор ЕУ — 840 дол.*

Об'єднання українських підприємців і професіоналістів, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 850 дол.*

Об'єднання українсько-американських організацій, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Об'єднання українців Вашінґтону *фундатор ЕУ — 585 дол.*

*

Об'єдиання українців в Америці „Самопоміч":

— Балтімор — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.624 дол.*

— Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 360 дол.*

— Ньюарк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.125 дол.*

— Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

— Пассейк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

— Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.070 дол.*

Разом: *фундятор-меценат ЕУ — 4.979 дол.*

*

Об'єднання українців Збаражчан в Канаді, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Оборонів Євген і Тетяна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 107 дол.*

Оброца Микола і Євгенія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 208 дол.*

Оброца Микола і донька Лідія, Вініпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 103 дол.*

Обух Б., Калґари — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Огаренко Володимир д-р і Любомира, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Огаренко Іван мґр., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Одарченко Петро і Марія, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Одежинський Богдан і Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Озоринський Степан, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 260 дол.*

о. Олач Володимир, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Олексишин Іван проф., Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Олексишин Леонія, Рosліндейл — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Олексів Пилип, Вінніпеґ — Канада; підприємець, нар. 3. 11. 1914 р. в с. Підгайники, Галичина; *фундатор ЕУ — 535 дол.*

Олексій Євген інж. і Світляна, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Олексійчук Микола, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 5.100 дол.*

Олексюк Ярослав, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Олесіюк Андрій д-р і Христина, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Олесіюк Тамара, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Олесіюк Тиміш д-р, Лос Анджелес — ЗДА; громадський і політичний діяч, нар. 21. 2. 1895 р. в м. Довголіска на Підляшші, помер 11. 9. 1987 р.; посмертну фундацію зложив у пам'ять батька син д-р Андрій Олесіюк; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Олесницький Анатоль Михайло, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Олесницький Андрій мґр., Алелаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 231 дол.*

Олесницький Богдан д-р і Софія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; Богдан, лікар, нар. 5. 2. 1914 р. у Берліні, Німеччина; Софія з Вергановських; *фундатор-меценат ЕУ — 2.195 дол.*

Олесницький Любодар, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Олесницький Любомир і Марта, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Олесницький Мирон адв. і Зеня мґр., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Олесницький Нестор адв. і Іванка, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.400 дол.*

Олесницький Остап мґр. і Слава, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.825 дол.*

Олесницький Роман інж. і Лідія інж, Аделаїда — Австралія; Роман, інж. електрик, нар. 24. 7. 1913 р. в Чорній, Польща; Лідія, з дому Кос; *фундатор-меценат ЕУ — 1.148 дол.*

Олесницький Степан Яромир, Станиславів — Україна; нар. 27. 12. 1914 р. у Власім, Чехословаччина, згинув 2 або 3 березня 1945 р. на Бережанщині від куль НКВД; посмертну фундацію вплатила родина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Олесницький Тарас, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Олесницький Юрій д-р, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 348 дол.*

Олесницький Юрій, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 522 дол.*

Олесницький Яромир мґр., Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 348 дол.*

Олещук Володимир і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Олійник Богдан і Орися, Едмонтон — Канада; Богдан, підприємець, нар. 17. 8. 1932 р. в с. Берездівці, Галичина; Орися, з дому Іванусів, учителька музики, нар. 5. 11. 1942 р. в Новому Санчі; *фундатор-меценат ЕУ — 1.400 дол.*

о. Олійник Іван, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Олійник Микола і Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Олійник Ольга, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Олійник Павло і Ала, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Олійник Роман і Магдалина, Едмонтон — Канада; Роман, купець, нар. у Львові; Магдалина, з дому Костур, нар. 11. 4. 1915 р. в с. Бераздівці, Галичина; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Олійник Роман д-р і Надія, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.005 дол.*

Олійник Степан д-р, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 310 дол.*

Олюк Петро, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Ольшанецький Степан і Ольга, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ольшанська Божена, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Омек Дан, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Омецінський Ростислав, — Україна; нар. 9. 8. 1912 р. в Дичкові, Галичина, помер на засланню у Верхньо-Уральському в грудні 1941 р.; посмертну фундацію зложив брат Омелян Омецінський з Рочестеру, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Онишкевич Володимир інж. і Надія, Нью Джерсі — ЗДА; Володимир нар. 1901 р. в селі Хишевичі, Галичина, помер 26. 3. 1985 р.; Надія, з дому Петрик; *фундатор-меценат ЕУ — 1.400 дол.*

Онишкевич Ілля мґр., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Онишкевич Л. інж. і Л. проф., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Онищук Богдан і Таня, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Онищук Ярослав мґр., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Онуферко Володимир д-р, Джерсі Сіті — ЗДА; лікар, нар. 1909 р. на Тернопільщині, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.005 дол.*

Онуферко Ярослав д-р і Емілія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Онуфрик Василь, Бурлінґтон — Канада; нар. 29.1. 1915 р. в с. Михновець, Галичина; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Опалевич Б., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Опарек Іван і Євдокія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 618 дол.*

Організації Визвольного Фронту ЛВУ і СУМ; Аделяіда — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Організації державного відродження України, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Організація державного відродження України, Відділ — Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Організація державного відродження України, Відділ Рочестер, - ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Організація жінок при Лізі визволення України, Відділ Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Організація оборони Лемківщини, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Організація оборони Лемківщини в Америці, Пассейк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 330 дол.*

Організація Оборони Чотирьох Свобід України, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Організація Українок Канади ім. Ольги Басараб:

— Ванкувер, — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

— Віндзор — зі спадку **Турус** Розалії; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— Вінніпеґ — *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Гамільтон — *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Едмонтон — *фундатор ЕУ — 400 дол.*

— Еспаньола — Фундація Сироїдів в пам'ять сина і брата Дмитра, що згинув трагічно під час праці на фабриці; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Монтреаль — *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

— Ошава — *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Саскатун — *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Ст. Катерінс — *фундатор ЕУ — 350 дол.*

— Судбури — *фундатор ЕУ — 300 дол.*

— Тандер Бей — *фундатор ЕУ — 300 дол.*

— Торонто — Центральна Управа; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

— Торонто — збірка замість квітів на могилу бл. п. Ґерицької-**Гультай;** *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Торонто — Савчук Стефанія в 40-річчя своєї громадської праці; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Торонто-захід — *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Торонто-місто — *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

— Форт Вілліям — *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Разом: ***фундятор-меценят ЕУ — 7.125 дол.***

*

Ординець Теодор мґр., Торонто — Канада; нар. 11. 6. 1906 р. біля Львова, Підберізці, помер 27. 6. 1986 р.;*фундатор-меценат ЕУ — 6.115 дол.*

Оренчук Володимир д-р і Ярослава, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Оришкевич П., д-р, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Оришкевич Петро д-р, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Оришкевич-Галицький Ярослав інж., Сідней — Австралія; нар. 1912 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Орищин Степан і Ольга, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Орищук Микола, диякон, і Христина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Ортинський Любомир д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Оршанський Іван і Люба, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Осадца Мирон і Богданна, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Осадчук Роман д-р і О., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Оселя „Діброва", Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Осінчук Роман д-р; Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 805 дол.*

Остапюк Ярослав д-р, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Остафійчук Микола д-р, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Островський Володимир д-р і Ірина, Торонто — Канада; Володимир нар. 20. 9. 1913 р. у Львові, помер 3. 9. 1971 р. в Торонті; Ірина, з дому Площанська, нар. 7. 10. 1913 р. в с. Надіїв, Галичина;*фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Охрим Юрій інж., Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

П

Павич Юрій, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Павлинський Степан д-р і Уляна, Чікаґо — ЗДА; в пам'ять племінника Осипа Павлинського;*фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Павличенко Тиміш проф., Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Павлишин Дмитро д-р, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Павлишин Марко д-р, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Павлишин Олександер, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Павлишин Роман інж. і Олександра, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Павлів Орест мґр. і Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 107 дол.*

Павлов Степан, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Павлюк Рафаїл Яковлевич, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Павук Анна, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Падик Іван і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Падковський Роман, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Падох Ярослав д-р і Ірина д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.060 дол.*

о. Пакош Антін, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ 100 дол.*

Пакуляк Василь проф., Ст. Пол — ЗДА; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Паламар Михайло д-р і Галина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Палашевський Володимир і Люба, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Палієнко-Крат Олександра інж., Торонто — Канада; нар. 22. 4. 1897 р. в Лубнях на Полтавщині, померла 10. 9. 1973 р. в Торонті; *фундатор ЕУ — 566 дол.*

Паліїв Дмитро і Омелян д-р, Україна; Дмитро, видатний політичний діяч та журналіст, нар. 1896 р. на Калущині; загинув 1944 р. у боях під Бродами; Омелян, адвокат, нар. 1882 р. у Звенигороді, Галичина; помер 1942 р. у в'язниці в Саратові; посмертну фундацію, замість хрестів на невідомі могили братів вплатила сестра Кекилія Паліїв з Торонта; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Паліїв Кекилія, Торонто — Канада; нар. 6. 1. 1906 р. у с. Перевісті, Галичина; померла 11. 11. 1969 р. в Торонто; *фундатор-меценат ЕУ — 4.187 дол.*

Палій Іван і Василина, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Палій Лідія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Палій Михайло д-р, Льоренс — ЗДА; історик і бібліотекар, нар. 22. 12. 1913 р. в Хоросткові, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Палійчук Василь, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 505 дол.*

Панас Ігнатій і Єлисавета, Україна; Ігнатій, суддя, нар. 1. 1. 1878 р. в с. Голоскевичі, Галичина, помер на засланню у Свєрдловську; Єлисавета, з дому Іваніцька, після повороту зі заслання в Казахстані, померла в Люблині, Польща; посмертну фундацію зложили о. Дядьо Микола і Анна з Едмонтону; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Панасюк Любомир і Христина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Панчак Іван і Галя, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Панчак І. інж. і Л., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Панчак Іван інж. і Олена, Детройт — ЗДА; Іван, інженер-лісовик, нар. 3. 2. 1917 р. в с. Опака, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Панчак Тамара д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Панченко Микола, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Панчишин Маріон, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Панчишин Маріян д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Панчишин Теодор, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Панчишин Теодор і Анастасія, Ніяґара Фолс — Канада; Теодор, нар. 11. 4. 1908 р. в с. Звиняч, Галичина; Анастасія родом з Полтавщини; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Панчук Богдан і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 267 дол.*

Панчук Ярослав д-р і Ярослава мґр., Чікаґо — ЗДА; в пам'ять братів: Володимира, студента львівської політехніки, і Богдана, д-ра мед., Панчуків і у пам'ять батьків д-ра Адольфа і Анни зі Служів; *фундатор-меценат ЕУ — 3.100 дол.*

Паньків Василь і Юлія, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Паньків Володимир і Юлія, Клівленд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.240 дол.*

о. Паньків Дмитро, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Паньків Степан, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Паньківський Кость д-р і Марія, Нью Йорк — ЗДА; правник, громадський діяч, нар. 1897 р. у Львові, помер 20. 1. 1973 р. в Нью Йорку; *фундатор-меценат ЕУ — 1.452 дол.*

Пап Михайло д-р і Анна, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Папіж Василь і Галина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Папірка Володимир, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Парафія св. Андрія, Сідней — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Парафія св. Володимира, Канберра — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Парафія св. Духа, Пойнт Ст. Чарльз, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 545 дол.*

Парафія св. Євхаристії, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Парафія св. Юрія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Парафія св. Юрія Переможця, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Парафія УКЦ Воздвиження ГНІХ, Тандер Бей — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Парафія УКЦ Преображення ГНІХ, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ 100 дол.*

Парафія УКЦ св. Покрови, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Парафія УКЦ св. Юрія, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Парафія УПЦ Благовіщення ПДМ, Тандер Бей — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Парафія УПЦ св. Володимира Великого, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Парафія УПЦ св. апп. Петра і Павла, Ліндоре — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Парахоняк Ярослав і Ольга, Мельборн — Австралія; Ярослав нар. 2. 6. 1925 р. в Бориславі, Галичина; Ольга з дому Кушельник; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Паращак Микола, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

„Парк Сальон", Біжик-Михалик, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Парубій Іван, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Парафанович Софія д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 620 дол.*

Парафанович Теодор і Йоанна, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Пархін Теодор і Бронислава, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Пасіка Володимир д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пасічинський Теодор, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Пастернак Ю., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пастернак Ярослав проф., Торонто — Канада; археолог, нар. 8. 1. 1892 р. в Хирові, Галичина, помер 30. 11. 1969 р. в Торонто; *фундатор ЕУ — 294 дол.*

Пастушенко Любомир, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Пацлавський Іван інж., Ст. Павло — Бразилія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.202 дол.*

Пашковський Богдан, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пашковський Богдан інж. і Марія, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Пежанська Ірина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Пежанський Михайло інж. і Любомира, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Пелех Юліян д-р і Надія мґр., Торонто — Канада; Юліян, правник, нар. 26. 8. 1906 р. в Зах. Україні; Надія, з дому Верес, нар. 9. 5. 1912 р. в Зах. Україні; *фундатор-меценат ЕУ — 1.700 дол.*

Пелешок Корнель і Катерина, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Перейма Микола і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Перейма Мирослав д-р, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

Перожинський д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Перфецький Богдан і Наталія, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Перфецький Юрій д-р і Христина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Перший український федеральний щадничий банк „Певність", Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Петерсон С., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Петеш Зенон і Юлія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.020 дол.*

Петрашко Микола і Софія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 655 дол.*

Петрина Василь д-р і Євгенія, Чікаґо — ЗДА; Василь, ветеринар, нар. в с. Запитові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.350 дол.*

Петришин Володимир д-р і Аркадія, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Петришин Володимир д-р і Гелен, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Петрншин Володимир Роман д-р і Маруся мґр., Тандер Бей — Канада; соціолог, нар. 1946 р. в Німеччині; Маруся, адвокат, нар. 1949 р. в Едмонтоні, — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Петрншин Михайло, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Петришин Олекса і Стефанія, Тандер Бей — Канада; Олекса, нар. 31. 3. 1919 р. в Коропці над Дністром; Стефанія, з дому Зелінська, нар. 10. 1. 1922 р. в м. Кути, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Петрівський Микола і Алла, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Петрівський Михайло і Юлія, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Петрівський Осип, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Петріна Богдан інж. і Наталія, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.135 дол.*

Петров Олександер проф., Ст. Пол — ЗДА; нар. 16. 2. 1887 р. в с. Обланка на Херсонщині в Україні, помер в Ст. Пол, ЗДА; *фундатор ЕУ — 564 дол.*

Петрук Кен д-р, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Петрусь Варвара, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Петрушевич Роман, Монтреаль — Канада; нар. 27. 6. 1902 р. в Стрию, помер 27. 7. 1979 р. у Монтреалю; посмертну фундацію вплатила вдова Галина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Печенюк Нестор і Ярослава, Судбури — Канада; Нестор, кооператор, нар. у с. Стецева, Галичина; Ярослава нар. у Коломиї, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Печенюк Соня, Судбури — Канада; клінічний координатор, нар. 3. 7. 1953 р. у Брадфорді, Великобрітанія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Пивовар Юліян і Ольга, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Пик Михайло, Нью Гейвен — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пилнпюк Анна, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пилипюк Василь і Анна, Чікаго — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Пилнпюк Петро і Катерина, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Пилюк Михайло, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Пиндус Євген інж., Детройт — ЗДА; коол. і гром. діяч, нар. 18. 8. 1990 р. в с. Ладичин, Галичина, помер 6. 5. 1970 р.; *фундатор ЕУ — 508 дол.*

Пиндус Іван, Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пирогів Дмитро і Галя, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Пирогів Іван і Анна, Мельборн – Австралія; посмертна фундація Дмитра і Галі Пирогів; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Пирський Михайло, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 4.000 дол.*

Пнтляр Орест, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пиць Іван д-р, Торонто – Канада; дентист, нар. 3. 1. 1912 р. в Каміні, Галичина, помер 11. 1. 1985 р. в Торонті; *фундатор ЕУ — 445 дол.*

Пищ Данило Дмитро і Оксана, Бурлінґтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Півень Ананій, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Пігурський Ілярiон, Судбури – Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Підгайний Богдан інж. і Анна, Торонто — Канада; Богдан, гром. і пол. діяч, нар. 2. 1. 1906 р. в с. Полонична, Галичина, помер 1. 9. 1980 р. у Торонті; Анна з дому Павляк; посмертну фундацію зложили сестри: Стефанія Пеленська і Марія Максимець з чоловіком Василем; *фундатор-меценат ЕУ — 1.195 дол.*

Підгорецька М., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Підзамецький Василь, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Підскальний Трофим і Софія, Тандер Бей — Канада; Трофим, робітник, нар. 1894 р. в с. Турильче, Галичина, помер 1979 р.; Софія з дому Тацюк, нар. 1893 р. в с. Поточиська, Галичина, померла 1981 р.; посмертну фундацію зложила в пам'ять батька і матері дочка Наталка Джура; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Пікас-Витвицька Параскевія, Нью Гейвен — ЗДА; *фундатор ЕУ — 240 дол.*

Пінкас Микола, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 143 дол.*

Пінковський Нестор інж., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Пісецька Дарія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Пісецька-Фарлей Марта мґр., Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пісецький Данило і Галина, Балтімор — ЗДА; Данило, кооператор, нар. 1901 р. в Галичині, помер 16. 10. 1979 р. в Балтімор; *фундатор-меценат ЕУ — 2.145 дол.*

Піскор Михайло і Марія, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Піскор Степан і Дарія, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Пісня України", щоденна радіопрограма, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Пісоцький Степан, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Пітсбурський комітет ФКУ при Гарварді, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пітюра Михайло, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Пітьо Володимир, адв., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Піх Осип, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Піх Роман мгр., Ст Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 230 дол.*

Піхурко Микола д-р і Ярослава, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Піцюра Степан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Пічак Петро, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Плавущак Віра, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Плавюк Микола, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пласт, також: **Український Пластовий Улад**, організація української молоді для всебічного самовиховання, в якій за виховними методами міжнародного скавтинґу, поєднаними з українськими національними традиціями й цілями, виховуються діти й молодь на повноцінних духово і фізично громадян.

Далі уживаємо скорочення:
УПЮ — Улад Пластового Юнацтва
УСП — Улад Старших Пластунів
УПС — Улад Пластунів Сеніорів
ПК — Пластовий Курінь
ПС — Пластова Станиця
КПС — Крайова Пластова Старшина

1. Пластові Курені

— ПК УПЮ ім. кн. Ольги в Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПК УПЮ в Сиракузах — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— ПК УПЮ ім. О. Косач в Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 425 дол.*

— ПК УПЮ ім. О. Кисілевської в Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 385 дол.*

— З'їзд УСП 1961 в Ґрефтоні — Канада; *фундатор ЕУ 300 дол.*

— З'їзд УСП 1963 в Нью Йорку — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПК „Буриверхи" УПС Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 320 дол.*

— ПК „Бурлаки" УСП і УПС, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

— ПК „Войнаровського" УПС в Клівленді — ЗДА; *фундатор ЕУ — 257 дол.*

— ПК „Карпатські Вовки" УПС в Торонті — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— ПК „Лісові Чорти" УСП і УПС, осідок Торонто — Канада; зложили — Канада і ЗДА дол. 1.015,—; Австралія: — Аделаїда 100,— дол.; Брізбен 1.000,— дол., Мельборн 1.000 дол., Сідней 260 дол.; *фундатор-меценат ЕУ — 3.375 дол.*

— ПК „Перші Стежі" УСП і УПС — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.645 дол.*

— ПК „Степові Відьми" УПС, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПК „Ті, що греблі рвуть" УСП і УПС*фундатор-меценат ЕУ — 16.565 дол.*

— ПК „Чорноморці" ЗДА і Канада; *фундатор ЕУ — 141 дол.*

— ПК „Чортополохи", Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПК „Шестикрилі" УСП Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— КПС Австралії в Аделаїді — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— КПС в Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

2. Пластові Станиці

— ПС Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 666 дол.*

— ПС Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ - 650 дол.*

— ПС Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

— ПС Віндзор — Канада; *фундатор ЕУ — 102 дол.*

— ПС Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.415 дол.*

— ПС Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПС Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 333 дол.*

— ПС Денвер — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.147 дол.*

— ПС Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 180 дол.*

— ПС Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.275 дол.*

— ПС Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 711 дол.*

— ПС Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 520 дол.*

— ПС Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

— ПС Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.628 дол.*

— ПС Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПС Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 176 дол.*

— ПС Ріджайна — Канада; *фундатор ЕУ — 598 дол.*

— ПС Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 128 дол.*

— ПС Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПС Сиракюзи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПС Сідней — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.485 дол.*

— ПС Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПС Торонто — Канада:

а. Кіш пластунок *фундатор-меценат ЕУ — 12.625 дол.;*

б. Секція допомоги залишенцям в Европі; *фундатор-меценат ЕУ — 8.919 дол.*

в. Загальна збірки Станиці; *фундатор-меценат ЕУ — 5.802 дол.*

— ПС Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

— ПС Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— ПС Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 825 дол.*

3. Пластові підприємства

— Видавництво „Молоде Життя", Мюнхен — Німеччина; *фундатор-меценат ЕУ — 16.638 дол.*

— Пластова кооператива „Плай", Тороното — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 4.240 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 90.144 дол.*

*

Плевако Петро, Париж — Франція; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Плескун Ярослав і Анна, Нью Йорк — ЗДА; Ярослав, підприємець, нар. в с. Литвинів, Галичина; Анна, з дому Дідик, нар. в с. Шишківці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Плешкевич Омелян д-р і Емілія, Чікаґо — ЗДА; Омелян; кооператор, нар. 20. 1. 1908 р. в Боратині, Галичина; Емілія, з дому Романовська; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Плигін Олександер, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Плотиця Іван, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Плювак Іван і Лідія, Торонто — Канада; Іван, підприємець, нар. 29. 6. 1927 р. в Кракові, Польща; Лідія, з дому Коропецька, нар. 12. 9. 1932 р. в Золочеві, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Плюта Іван і Христина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Поварчук Микола, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Повзанюк і Комарницький, фірма, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Повх Мирослава, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Погорецький Роман д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 151 дол.*

Подоба Теодор, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Подопринога Федір, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Подриґуля У., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Подриґуля Ірина, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Подуфалий Степан, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Подчемсаний Я., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 212 дол.*

Пойдинець Іван, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 104 дол.*

Покінський Богдан інж. і Ельвіра, Каракас — Венесуеля; *фундатор ЕУ — 122 дол.*

Покотило Осип інж. і Софія, Ст. Пол — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Полатайко Іван, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 204 дол.*

Полатайко Ярослав і Людмила, Філядельвія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Політило Юліян д-р, Нью Джерсі — ЗДА; вплатила в пам'ять чоловіка дружина Анна; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Поліщук Семен і Анна, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Полотнянка Мирослав д-р і Ірина, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Полюга Василь і Євгенія, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Полянський Іван і Марія, Нью Джерсі, Україна; Іван, селянин, нар. 1877 р. в с. Чистогорб, Галичина, помер 1947 р.; Марія, з дому Вісліцка, нар. 1879 р. в с. Ославиця, померла 1951 р.; посмертну фундацію зложили в пам'ять своїх батьків діти: Іван і Юлія з Елізабет — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Помірко Володимир д-р і Анна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Попадинець Дмитро і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Попадинець Орест і Юрій, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Попадюк Василь, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 174 дол.*

Попадюк Володимир і Марія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 260 дол.*

Попадюк Іван, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Попель Ярема, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Поперечний Степан, Балтімор — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Поперечний Юрій і Катерина, Монтреаль — Канада; Юрій, нар. 16. 6. 1891 р. в с. Ласківцях, Галичина, помер 19. 2. 1984 р. в Монтреалі; Катерина, з дому Журав; посмертну фундацію вплатив Степан Поперечний; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Попович Володимир д-р, Ґент — Бельгія; лікар і гром. діяч, нар. 1922 р. у с. Вільшани, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.367 дол.*

Попович М., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Попович М., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Попович Петро і Ірина, Чікаґо — ЗДА; в пам'ять батька проф. Дмитра Шумея; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Поповський Володимир, Перт — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Порайко Осип і Стефанія, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.770 дол.*

Поритко Роман і Галина, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Порохівник Григорій і Надія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

Постойко Віктор і Марія, Едмонтон — Канада; Віктор, кооператор, нар. 14. 4. 1902 р в Дрогобичі, Галичина; Марія нар. 14. 4. 1910 р. в Павелчі, Галичина; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Потерейко Михайло і Текля, Монтреаль — Канада; Михайло, селянин, нар. 19. 11. 1899 в с. Настасів, Галичина, помер 11. 1. 1975 р. в Монтреалі; Текля, з дому Канцер, нар. 25. 5. 1896 р. у с. Настасів, Галичина; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Потічний Петро д-р, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Похмурський Богдан, Норт Пор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Похмурський Дан, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пошиваник Олексій інж. і Дора, Чікаґо — ЗДА; Олексій, громадський діяч, нар. 23. 3. 1939 р. в с. Богушка-Слобідка на Полтавщині; Дора, з дому Турула, нар. 25. 12. 1946 р. в Травнштайн, Німеччина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Правак Теодор д-р і Олексендра д-р, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Прадищук Андрій, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Прадун Іван і Тамара, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 112 дол.*

Працівники Української федеральної кредитової кооперативної „Самопоміч", Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.700 дол.*

Працівники фірми „Елліс", Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Прашко Іван єп., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 555 дол.*

Пресунька Марія, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Прибітківський Петро д-р і Емілія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 290 дол.*

Придаткевич Роман і Лідія, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Придаткевич Ярослав, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Прийма Теодор, мітрат, Судбури — Канада; священик, нар. 9. 10. 1926 р. в Заднівці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.800 дол.*

Припхан А. інж., Венесуеля; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Припхан Роман д-р і Едельміна, Валенсія — Венесуеля; *фундатор-меценат ЕУ — 1.131 дол.*

Присовська Стефанія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Пристаєцький Ярослав і Рома, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Пристайко Ірина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Приступа Михайло і Катерина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Притула Богдан, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 325 дол.*

Притула Емануїл і Анна, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

Пришляк Богдан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 404 дол.*

Пришляк Богдан і Катерина, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Пришляк Лев і Стефанія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 185 дол.*

Пришляк Олександер і Анна, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Пришляк Стефанія, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пришляк Ярослав і Стефанія, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Пріць Микола, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Прокоп Зенон і Марія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 900 дол.*

Прокоп Мирослав д-р і Люба, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.325 дол.*

Прокопець Вадим д-р і Володимира, Ст. Катерінс — Канада; лікар, нар. 24. 9. 1925 р. в Україні; Володимира з Кисілевських; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Прокопишин Юрій і Ірина, Маямі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Прокопович Володимир д-р., Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.310 дол.*

о. Прокопович Іван, крил., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 315 дол.*

Прокопович Степанида, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Протоігуменат оо. Василіян, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Протоігуменат оо. Редемптористів, Йорктон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Процик Микола і Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Процик Ольга, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Процик Степан і Люба, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Процик Юрій і Лідія д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Проців Софія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Процюк Василь і Ольга, Судбури — Канада; Василь, столяр, нар. 1919 р. в с. Поточиська, Галичина; Ольга, з дому Чепіга; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Проць Володимир, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Проць Володимир і Ольга, Торонто — Канада; Володимир, нар. 22. 4. 1908 р. в с. Попелі, Галичина, помер 26. 1. 1985 р. в Торонті; Ольга, з дому Турів, нар. 11. 8. 1916 р., померла 30. 12. 1986 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Прус Андрій, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Прятка Андрій, Пассейк — ЗДА; нар. 23. 4. 1957 р. в Польщі, помер 21. 5. 1984 р.; посмертну фундацію вплатила дружина Наталка Круцько-Прятка; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Пташник Володимир і Ольга, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пташник Іван, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пудляк Ілько, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пукальська А., Квінбіен — Австралія; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

о. Пуляк Осип, мітрат, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Пуляк Семен, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Пулюй Олександер інж., Ліцлдорф — Німеччина; *фундатор ЕУ — 285 дол.*

Пунак Дмитро, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Пундій Павло д-р і Дарія, Чікаго — ЗДА; Павло, лікар, нар. 14. 4. 1922 в с. Косів, Галичина; Дарія, з дому Склепкович; *фундатор-меценат ЕУ — 1.075 дол.*

Пура Григорій, Тандер Бей — Канада; селянин-робітник, нар. 13. 2. 1910 р. в м. Лопатині, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Пуцило Петро, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Пушкар Володимир д-р і Стефанія інж., Філядельфія — ЗДА; Володимир, юрист, гром. і екон. діяч, нар. 1907 р. на Перемищині, Галичина; Стефанія, з дому Чижович, нар. 1901 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Пушкар Лев і Стефанія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Пясецький Юрій інж., Оттава — Канада; нар. 12. 4. 1903 р. в с. Звертів, Галичина; помер 30. 5. 1975 р. в Торонті; посмертну фундацію зложили: дружина Ольга і діти Володимир і Ксеня; *фундатор-меценат ЕУ — 1.135 дол.*

Р

Рада українських кооператив в Австралії, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Радейко Микола д-р, Осло — Норвегія; лікар, нар. 2. 10. 1920 р. в Яворові, Галичина; *фундатор ЕУ — 480 дол.*

Радивил Євген і Степанія, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Радіон Степан, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Радіон Юрій і Валя д-р, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Радкевич Орест, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 101 дол.*

Радкевич Роман і Ірина, Сідней — Австралія; Роман нар. 10. 4. 1897 р. у Добротворі, Галичина; Ірина, фармацевтка, нар. 16. 1. 1913 р. у Львові, з дому Лазорко; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Радловський Богдан і Ірина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Радчук Сергій д-р, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Радь Василь, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 113 дол.*

Радьо Дмитро і Наталка, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рак Володимир і Анна мґр., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Раковський Мирослав і Олена, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Раковський Ярослав інж., Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 389 дол.*

Ракочій Роман, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Ракуш Микола і Ірина, Маямі — ЗДА; Микола, купець і підприємець, нар. 27. 6. 1914 р. у с. Середники, Галичина; Ірина, учителька, нар. 9. 3. 1921 р. в селі Слобідка Струсівська, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 8.000 дол.*

о. Ратич Іван і Марія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; посмертну фундацію вплатила Ратич Євгенія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Ратич Олег д-р і Іванна д-р, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

о. Ратушинський Микола, Болтон — Великобрітанія; священик, нар. 22. 6. 1911 р. в с. Чижиків, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.750 дол.*

Ребрик С. і М., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 109 дол.*

Ревеґа Стах і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Ревтюк Михайло, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ревуцький Валеріян проф. і Ірина, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 573 дол.*

Рейнарович Олександер д-р і Таня, Чікаго — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Рекшинський Василь, Нью-Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 161 дол.*

Ремеза Сильвестер інж., Оттава — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Реплянська Марта, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Реплянський Григорій і Марія, Торонто — Канада; Григорій, кооператор, нар. 3. 12. 1910 р. в с. Гаї Старобрідські, Галичина; Марія, з дому Скобальська, нар. 8. 2. 1916 р. в Золочеві, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Решетило Теодор д-р і Ольга, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 875 дол.*

Решетилович Ірина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Решетюк Степан і Віра, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Решітник Дмитро, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 440 дол.*

Решітник Дмитро і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Решітник Марія, Орест і Д., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ржепецький Борис і Марія, Нью Йорк — ЗДА; Борис, економіст і громадський діяч, нар. 22. 1. 1895 р. в Лаврові, Волинь, помер 3. 8. 1976 р.; Марія, учителька, уродженка Перемишля; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Ривак Степан, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Рижевський Володимир д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рижий Адам і Катерина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ричок Роман д-р і Любомира, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Рідна Школа", Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 185 дол.*

„Рідна Школа", Ляшін Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Різник Володимир і Павлина, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Різник Григорій і Анна, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Ріпецький Модест д-р і Марія, Чікаґо — ЗДА; Модест журналіст, нар. 19. 4. 1919 р. в Самборі, Галичина, помер 19. 3. 1974 р. в Торонті; Марія, з дому Була; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Ріпецький Нестор Всеволод, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.079 дол.*

Річардсон Тед д-р і Іванна д-р, Чікаґо — ЗДА; Тед психолог, нар. 1935 р. в Індепенденс, ЗДА; Іванна, інструктор чужих мов, з дому Мартинюк, нар. 1941 р. в Модринцях, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Робак Богдан і Марія, Ньюарк-Ірвінґ-

тон — ЗДА; Богдан, підприємець, родом із Збаращини, Галичина; Марія, родом з Тернопільщини; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

о. Роборецький Андрій єп., Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рогальський Йосип, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Рогатин Володимир і Ольга, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Роговський Віктор і Марія, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Роговський О., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Рогозинський К. д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Родинюк Дмитро д-р і Ореста, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Рожанковський Степан мґр. і Іванна мґр., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 540 дол.*

Роздільський Богдан д-р, Саскатун — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

Розумійко Степан, Торонто — Канада; нар. 23. 3. 1917 р. в Скварява, Галичина, помер 6. 8. 1982 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Ролянд Петро проф., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Романенко Антін, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Романець Степан і Степанія, Торонто — Канада; Степан, кооператор, нар. 22. 12. 1913 р. в Перемишлі, помер 10. 3. 1988 р.; Стефанія, з дому Марчак, нар. 16. 12. 1919 р. в с. Синяці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.580 дол.*

Романишин Іван, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 131 дол.*

Романів Володимир і Євгенія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Романовський Володимир і Наталія, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 325 дол.*

Романюк Анатоль, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Романюк Володимир, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Романюк Євген, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Романюк Євген, Делевар — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Романюк Іван, інж., Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 169 дол.*

Романюк Марія і син Р., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Романяк Рома і Дарія, Вінніпеґ *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Романяк Степан і Ірина, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 252 дол.*

Роніш Іван і Ірина, Монтреаль — Канада; Іван, будівельний технік, нар. 22. 2. 1912 р. у Львові, помер 31. 7. 1988 р.; Ірина з Митковських, родом з Крем'янеччини, померла 1984 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.310 дол.*

Роніш Йосиф інж. і Зоя, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Ропіцька Ліда д-р, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Рослицький Євген д-р, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Росляк Михайло і Олена, Едмонтон — Канада; Михайло, громадський діяч Чортківщини; Олена, нар. 9. 11. 1903 р. в Тернополі, Галичина, з дому Пігут; *фундатор-меценат ЕУ — 1.275 дол.*

Росляк Ярослав д-р і Марія, Едмонтон — Канада; Ярослав, адвокат, нар. 18. 8. 1927 в Чорткові, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Росоха Володимир д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Росоха Степан д-р, Торонто — Канада; журналіст, видавець і політ. діяч, нар. 1908 р. в Карпатській Україні, помер в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Роспутько Андрій і Ольга, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 520 дол.*

Ростек Андрій, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ростек Зенон мґр. і Лідія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 508 дол.*

Ростун Василь інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Рошак Марія, Едмонтон — Канада; фундацію вплатив син Дмитро; *фундатор ЕУ — 374 дол.*

Рошко Богдан і Анна, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рошко Іван і Клава, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рошко Степан і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рудавський Іван д-р і Аліція, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Рудавський Іван д-р, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 520 дол.*

Руденський, В. д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Руденський Ігор і Орися, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 340 дол.*

Руденський Теофіль мґр. і Ольга, Ст. Катерінс — Канада; Теофіль, юрист, нар. 9. 11. 1907 р. в Пістині, Галичина; Ольга, з дому Онищук; *фундатор-меценат ЕУ — 3.227 дол.*

Рудзік Михайло, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 107 дол.*

Рудко В. М.А., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рудко Михайло мґр., Мюнхен — Німеччина; *фундатор ЕУ — 772 дол.*

Рудницький Лев і Марія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рудницький Олександер д-р і Шимонович-Рудницька Галина д-р, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Рудяк Дмитро і Анна, Тандер Бей — Канада; Дмитро нар. 10. 11. 1909 р. в с. Лучківці, Галичина; Анна, з домів Левицька, нар. 10 4. 1913 р. в Тандер Бей, померла 21. 5. 1975 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

Рудь Теодора, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Ружицький Олександер, Торонто — Канада; нар. 29. 9. 1900 у Язлівці, Галичина; фундацію зложили сестра Надя та шурин інж. Антін Івахнюк; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Руш (Рушак) Степан, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Рушицький Марко і Ірина, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

С

Сабада Євген, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Сабара С. д-р., Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

о. Саварин Ніль єп., Едмонтон — Канада; нар. 19. 5. 1905 р. в Старому Самборі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 5.960 дол.*

Саварин Петро д-р і Ольга, Едмонтон — Канада; Петро, адвокат і громадський діяч, нар. 17. 9. 1926 р. в с. Зубрець, Галичина; Ольга, правнича секретарка, нар. 6. 4. 1930 в с. Жизномир, Галичина, з дому Кобзар-Пристаєцька; *фундатор-меценат ЕУ — 1.750 дол.*

Савицький Мирослав д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Савицький Петро д-р проф. і Ольга, Мюнхен — Німеччина; Петро, науковець, нар. 1899 р., помер 29. 9. 1983 р. в Мюнхені; Ольга учителька, нар. в с. Топорівці, Буковина, померла 8. 3. 1984 р.; посмертну фундацію зложили в пам'ять рідних: Анна, Богдан і Мирон Кравчуки; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Савка Василь, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

о. Савка Дмитро, мітрат і Марія д-р, Пенсильвенія — ЗДА; Дмитро, священик, нар. 6. 11. 1910 в с. Княжичі, Галичина; Марія, технолог та соціолог, нар. 26. 1. 1913 р. в м. Олифанті, ЗДА, з дому Шомей, померла 2. 6. 1976 р. в Скрентоні, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Савка Іван і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Савка Ірина мґр., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Савка Роман і Ляриса, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 280 дол.*

Савка Степан і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Савка Я. д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Савка Ярема інж. і Дарія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 330 дол.*

Савчак Володимир д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 185 дол.*

Савчак Ірина, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Савчак Мирослава, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Савчак Роман, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Савченко Євген, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Савчин Андрій, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 648 дол.*

Савчинський Семен, Віндзор — Канада; нар. 1905 р. в с. Поточиська, Галичина, помер 26. 10. 1985 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Савчук Василь д-р і Валентина; Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Савчук Іван д-р і доня Віра-Надія, Торонто — Канада; Іван, громадський діяч, нар. 21. 9. 1889 р. на Теребовельщині, Галичина, помер 12. 11. 1935; доня Віра Надія нар. в Торонто, померла 29. 9. 1958 р.; посмертну фундацію зложила дружина і мама Стефанія Савчук, Торонто; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Савчук Михайло і Ольга, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 575 дол.*

Савчук Степан і Валентина д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Сагайдак Мирослава д-р, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 572 дол.*

Сайкевич Віктор д-р і Марія, Чікаґо — ЗДА; Віктор, лікар, нар. 25. 5. 1916 р. в Галичині, помер 7. 1. 1973 р; *фундатор-меценат ЕУ — 1.010 дол.*

Сайкевич Михайло д-р і Неоніля, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сайкевич Петро д-р, Віндзор — Канада; лікар, нар. 24. 7. 1898 в с. Синькова, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.250 дол.*

Сайняк Микола і Марія, Монтреаль — Канада; селянин, нар. 18. 4. 1906 р. в с. Кобаки, Галичина; Марія, з дому Роґущ; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Салабан-Гейнс Богданна д-р, Боффало — ЗДА; лікар окуліст і психіятр, нар. 20. 4. 1914 р. в Яворові, Галичина; померла 17. 8. 1976 р. в Боффало, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.500 дол.*

Саламон Нестор і Зіновія, Торонто — Канада; Нестор, нар. 5. 11. 1874 р. в Комарниках, Галичина, помер в липні 1945 р. в Австрії; Зіновія, з дому Лопушанська, нар. 11. 12. 1881 р. в Дрогобичі, Галичина; померла в Торонті 25. 4. 1973 р.; посмертну фундацію в пам'ять батьків зложили: інж. Василь Саламон і Галина та Марія Шкільник; *фундатор-меценат ЕУ — 3.250 дол.*

Салдан М., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Салдит Михайло інж. і Оксана, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 243 дол.*

Салиґа Петро мґр., Вінніпеґ — Канада; правник, нар. 1908 р. в с. Викторів, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.560 дол.*

Салик Степан, Гантер — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Саляк В., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Саляк Василь д-р і Рома, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Самбірський Степан д-р і Ангелина, Чікаґо — ЗДА; Степан, професор американських каледжів в ЗДА; Ангелина, з дому Шиманів; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Самійленко Григорій, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Самотулка Ляриса, Принстон —

ЗДА; нар. 24. 3. 1965 р. в Принстоні, ЗДА; загинула трагічно 29. 5. 1968 р. при рятуванню товариша забави; посмертну фундацію зложив батько д-р Теодор Самотулка; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Самсон Василь і Анна, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Самутин Ганна, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Самчук Іван, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Самчук Олександер і Марія, Париж — Франція; *фундатор ЕУ — 410 дол.*

Саракула Михайло, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Сарамаґа Марія, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Сарахман, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Сарахман М., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сахарук Сергій інж., Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сахно Степан і Анна, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сахрин Володимир і Марія, Торонто — Канада; Володимир, підприємець, нар. 1. 11. 1914 р. у Львові; Марія, з дому Демків; *фундатор-меценат ЕУ — 3.100 дол.*

Сачко Василь, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Свистун Марія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Свистун-Рівес Богдан д-р, Кліфтон — ЗДА; лікар-стоматолог, нар. 31. 1. 1925 р. в Копичинцях, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Свищук Юрій і Христина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Святомиколаївська Кредитівка, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 5.200 дол.*

Св. Успенська парафія УАПЦ, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сеґодия Ґ. Т., Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Сейфвей", фірма, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

„Селектрон" Корпорація, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Селешко Михайло, інж., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Сембай Ярослав, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Семеґен Василь, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Семеґен Петро і Марія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Семенюк Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Семенюк Василь і Соня, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Семенюк Петро, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Семенюк Теодор, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Семків Іван інж., Мельборн — Австралія; нар. 25. 5. 1895 р. в с. Раків, Галичина, помер 17. 2. 1982 р. у Мельборні; Посмертну фундацію зложили в пам'ять мужа і батька дружина Марія, дочка Анна Павук та син Юрій; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Семків Юрій і Марта, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 648 дол.*

Семотюк Андрій і Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.110 дол.*

Семотюк Василь, Едмонтон — Канада; нар. в 1876 р. в с. Карлів, Галичина; помер в 1958 р.; посмертну фундацію вплатила Дроздовська Соломія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.001 дол.*

Семчишин Мирослав проф. і Ольга, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Сендзік Мирослав Йосафат, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 2.220 дол.*

Сендзік Теодосій д-р і Віра, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 725 дол.*

Сенежак С. мґр. і В., Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Сенейко Степан, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сеник Олег і Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Сениця Павло д-р і Меланія, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Сениця Павло д-р і Меланія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Сенишин Амброзій, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сенишин Євген і Галина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 527 дол.*

Сенишин Микола, Оттава — Канада; Микола, робітник, нар. 1904 р. в м. Бібрці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Сенишин Микола, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

„Сентрал Фюелс" фірма, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сенчук Володимир і Віра, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Сеньківський Теодосій д-р і Ірина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 285 дол.*

Серафин Олександер інж. і Зеня, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 485 дол.*

Сербин Іван і Ольга, Монтреаль — Канада; Іван, підприємець, нар. 26. 1. 1919 р. в Хлівищах, Буковина; Ольга, з дому Смеречинська, нар. у Франції; *фундатор-меценат ЕУ — 2.265 дол.*

Сербин Роман д-р і Оксана проф., Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 172 дол.*

Сергіїв Павло і Галина, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

о. Сердюк Микола, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Середа М. д-р і І., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

о. Середович Василь мітрат, Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Середович Михайло мґр. і Ірина, Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Середюк П., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Серна Павло і Софія, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 310 дол.*

Сестрицтво при Українській католицькій церкві св. Покрови на Вейвіл, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 330 дол.*

Сестрицтво Джілонґ, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сестрицтво парафії української католицької церкви св. Покрови, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сестрицтво Покрова Пресвятої Богородиці при парафії св. Володимира і Ольги, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.500 дол.*

Сестрицтво при церкві св. Андрія, Сідней — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.197 дол.*

Сестрицтво при церкві св. Покрови Пр. Богородиці, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Сидір Ярослав інж. і Марта, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 575 дол.*

Сидор Іван д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сидор Павло д-р і Юлія д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Сидор Теодора, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сидорак А. д-р, Вієна — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сидорак Ярослав д-р і Оксана, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

Сидоренко В., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сикала Володимир д-р, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сикала Євген, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Синишин Богдан і Орися, Торонто — Канада; Богдан, підприємець, нар. 19. 11. 1923 р. в с. Павелче, Галичина; Орися, з дому Савчук, нар. в с. Ценів, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Синишин Юрій, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 565 дол.*

Сироїд Василь і Юстина, Судбури — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Сироїд Василь і Юстина зі сином Іваном, Еспаньола — Канада; див. Організація Українок Канади.

Сідлярчук Степан і Марія, Бостон — ЗДА; Степан нар. 2. 12. 1901 р. в м. Снятин, Галичина; Марія, з дому Ляшкевич; *фундатор-меценат ЕУ — 1.025 дол.*

Сілецький Юліян д-р і Тетяна, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Сіменович Мирослав д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сімків Володимир і Марія, Філядельфія *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Сірий Стефанія з Левицьких, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Сірський д-р Василь і Одарка, Ватерлю — Канада; Василь, нар. 18. 2. 1921 в Соколівці, Галичина; Одарка відома писанчарка; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

Сіцінський Осип д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

„Січ", Українське академічне товариство у Відні, Нью Йорк — ЗДА; Фундацію зложили 64 бувші члени Товариства „Січ" у Відні;*фундатор ЕУ — 750 дол.*

Сіяк Станислав і Іванна, Україна; Станислав нар. 29. 5. 1879 р. в Ляшках Мурованих, Галичина, пропав на засланню; Іванна зі Зафіовських нар. 31. 5. 1888 р. у Бариші, Галичина, померла 26. 9. 1976 р. у Львові; посмертну фундацію на пошану батьків зложили Оксана і Лев Щур, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Скаб Микола д-р, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Скапа Андрій, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Скобляк Михайло, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Скоп Олександер, Каліфорнія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Скорецька Галина д-р, Нью Йорк — ЗДА; лікар-дентист, нар. в с. Качанівка, Галичина; *фундатор ЕУ — 545 дол.*

Скоробала Микола, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Скоропад Василь і Анна, Тандер Бей — Канада; Василь, кооператор, нар. в с. Стрільківці, Галичина; Анна, угродженка східно-українських земель; *фундатор-меценат ЕУ — 1.250 дол.*

Скорупський Володимир і Марія, Торонто Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.795 дол.*

Скоцень Олександер і Ольга, Торонто — Канада; Олександер, футболіст, нар. 1. 11. 1913 р. у Львові; Ольга, з дому Стахів, нар. 18. 9. 1921 у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Скрипник Ярослав і С., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Скурчак Антін і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Слабий Тарас і Марія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Славутич Яр проф. і Віра, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Сленчко Д. і П., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Сливка Іван і Катерина, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.750 дол.*

о. Сліпий Йосиф (Сліпий-Коберницький-Дичковський), первоієрарх Укр. Кат. Церкви, Верховний архиєпископ львівський і митрополит галицький, кардинал, визначний церковний і науковий діяч; нар. 17. 2. 1892 р. у с. Заздрість, Галичина; помер 7. 9. 1984 р. в Римі; *фундатор-меценат ЕУ — 50.000 дол.*

Слободян Антін і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 144 дол.*

Слободян Іван інж. і Марія, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Слободян Іван і Марія, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Слободян Ольга Віра, Україна; Мати

ігуменя чину С.В.В. у Львові, нар. 1881 р. в Стрию, Галичина; померла 30. 3. 1963 р. у Львові; посмертну фундацію зложила сестрінка Лідія Менціцька-Вахнянин; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Слободян Ярослав, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

о. Слюзар Володимир протопресвітер і Леонія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Слюзар Олег д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Слюсарчук Атанас д-р і Зірка, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 385 дол.*

Смакула Олександер проф., Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Смаль Іван д-р, Детройт — ЗДА; лікар; нар. 1914 р. в Галичині; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Смаль Олександер мґр. і Ольга, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.625 дол.*

Смаль Осип і Марія, Чікаґо — ЗДА; Осип нар. 11. 3. 1900 у с. Колодіївці, Галичина; Марія з Дворянських; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Смальчевський Йосип і Катерина, Судбури — Канада; Йосип, нар. 18. 8. 1926 у с. Красне, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Смик Роман д-р і Лідія, Коал Сіті — ЗДА; Роман, лікар, нар. 3. 10. 1918 в с. Жовчеві, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 3.700 дол.*

Смолик Л., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Смолинський Богдан інж., Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Смолинський Василь і Ізабелля, Україна; Василь, священик, уродженець с. Корениця, повіт Ярослав, упокоївся в січні 1945 р.; Ізабелля, з дому Бендзінська, уродженка Перемищини, померла в 1953; посмертну фундацію вплатили: донька Іванна Оксана з мужем інж. Ярославом Іванусів з Едмонтону; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Смолинський Іван Хризостом д-р; Україна, Лемківщина; лікар, нар. 1906 р. в с. Розтока Велика, Лемківщина. Спочив вічним сном в Новому Санчі, маючи 41 літ; посмертну фундацію вплатила сестра Іванка Смолинська-Іванусів і її муж Ярослав з Едмонтону; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Смук Іван д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Снігура Євген і Валя, Балтімор — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.004 дол.*

Снігурович Мелетій д-р і Лізельотте, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Снігурович Тарас д-р і Дарія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Снігуровський Володимир, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Снятинський Іван д-р, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Снятинський Степан, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Соболта Лука, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

Соболь Юрій, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Совенко Євген і Стефанія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Совірко Іван і Ольга, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Сойко Василь, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Соколик Ярослав інж. і Оксана, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 245 дол.*

Соколовський Іван, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Соколовський Володимир д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Сокольський Остап д-р і Зоряна, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Солган Ярослав, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Соловій Богдан і Олена, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Соловій Євген і Ірина, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Соловій Оксана, Міннеаполіс, Ст. Пол — ЗДА; *фундатор ЕУ — 340 дол.*

Солтис Степан, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Соляр Олександер, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Сольчаник Богдан і Стефанія, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Соневицький Михайло проф. і Ольга, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Сопуляк Михайло д-р, Едмонтон — Канада; священик, нар. 4. 12. 1908 р. в селі Раків, Галичина; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Сорока Богдан і Катерина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Сорока Василь і Юзефа, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Сороковський Юрій і Надія, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сороцький Павло, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сорочинський Володимир і Звенислава, Вінніпеґ — Канада; Володимир нар. 24. 6. 1910 р. в м. Заставна, Буковина; Звенислава, з дому Шпилька, нар. 11. 9. 1911 р. в Добрянах, учителька; *фундатор-меценат ЕУ — 1.071 дол.*

Сосенко Роман д-р і Галина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 203 дол.*

Сосідко Григорій і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 205 дол.*

Сосновський Михайло д-р і Оксана, Торонто — Канада; Михайло, сусп.-політ. діяч, нар. 1. 12. 1919 р. в с. Гаї Великі, Галичина; помер 25. 7. 1975 р. у Джерсі Сіті, ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

Сось В. д-р, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Сось Іван інж. і Уляна, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Сотиик Віктор д-р, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Соханівський Володимир д-р і Леся, Торонто — Канада; Володимир, лікар, нар. 11. 10. 1925 р. в Жизномирі, Галичина; Леся, з дому Хахула, нар. 4. 2. 1934 р. в Торонто; *фундатор-меценат ЕУ — 1.017 дол.*

Сохор Осип, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сохоцький Юліян і Савина, Монтреаль — Канада; Юліян, учитель, нар. 5. 7. 1897 р. в Ланах, Галичина; помер 22. 5.1985 р. в Монтреалю; Савина, з дому Попович, з Павлова, Галичина; *фундатор ЕУ — 636 дол.*

Сохоцький Ярослав і Софія, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Сочинський В. д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сочииський Ростислав д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Союз Українок Австралії:

— Аделаїда — *фундатор-меценат ЕУ — 1.332 дол.*

— Лідкомб *фундатор ЕУ — 525 дол.*

— Мельборн — *фундатор ЕУ — 148 дол.*

— Нобл Парк — Вікторія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Перт — *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Сефтон — *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Сідней — Стейтова Управа Південного Велсу; *фундатор ЕУ — 663 дол.*

— Сідней — Суспільна опіка; *фундатор-меценат ЕУ — 2.330 дол.*

— Ст. Албанс — Стейтова Управа Джілонґ: *фундатор-меценат ЕУ — 1.230 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 7.328 дол.*

Союз Українок Америки — ЗДА:

— 59 Відділ, Балтімор — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

— 79 Відділ, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— 49 Відділ, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— 78 Відділ, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

— 61 Відділ, Віппани — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— 75 Відділ, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 340 дол.*

— Окружна рада, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— 81 Відділ, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

— 71 Відділ, Джерсі Сіті — ЗДА; *фундатор ЕУ — 290 дол.*

— Окружна рада, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— 33 Відділ, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 238 дол.*

— 55 Відділ, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— 69 Відділ, Льорейн — ЗДА; *фундатор ЕУ — 896 дол.*

— 17 Відділ, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

— 64 Відділ, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 5.015 дол.*

— 1 Відділ, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 365 дол.*

— 47 Відділ, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— 46 Відділ, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— 11 Відділ, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 391 дол.*

— Централя, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— 90 Відділ, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 207 дол.*

— 20 Відділ, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.297 дол.*

— Окружна рада, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— 6 Відділ, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— 22 Відділ, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 305 дол.*

— 29 Відділ, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 13.324 дол.*

*

Союз Українок Канади:

— Монтреаль — Відділ „Доньки України"; *фундатор-меценат ЕУ — 1.160 дол.*

— Тандер Бей — Відділ „Доньки України"; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 1.360 дол.*

*

Союз українських організацій Австралії, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 371 дол.*

Союз Українців Великобрітанії, Відділ Брадфорд — Великобрітанія; *фундатор ЕУ — 612 дол.*

Союз Українців Бельгії, — Брюссель — Бельгія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Союз українських купців, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Союз українців католиків „Провидіння", Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.002 дол.*

Союз українців католиків „Провидіння", 193 Відділ, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Союз українців самостійників, Відділ, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Союзне міністерство для втікачів, Бонн — Німеччина; *фундатор-меценат ЕУ — 9.582 дол.*

Соя Володимир, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

*

Спілка Української Молоді — СУМ:

— Монтреаль — Батьківський комітет „Рідної Школи"; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Монтреаль — Жіноча ланка ім. Людмили Старицької-Черняхівської; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Монтреаль — Осередок ім. ген. Дмитра Грицая-Перебийноса; *фундатор ЕУ — 389 дол.*

— Едмонтон — *фундатор ЕУ — 150 дол.*

— Ст. Катерінс — Осередок ім. Івана Мазепи; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Чікаґо — Осередок ім. М. Павлушкова; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 1.314 дол.*

*

Спольський Ярослав мґр. і Марія, Торонто — Канада; Ярослав, правник, нар. 10. 1. 1912 р. у Лавочному, Галичина; помер 15. 9. 1968 р. в Торонто; Марія, з дому Іваницька, нар. 1. 3. 1916 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 2.500 дол.*

Спортове товариство „Україна”, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ставничий Іван, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 283 дол.*

Ставничий Теодосій і Олександра, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стадник Іван і Олена, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 725 дол.*

Стадник Степан, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Стан Василь, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Станицький Іван, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Станімір Василь і Ольга, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 112 дол.*

Станкевич Януш Аверкій, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Станько Йосиф, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Станько Іван і Стефанія, Ванкувер — Канада; Іван, учитель, нар. 8. 4. 1909 р. у с. Медика, Галичина, помер 4. 7. 1974 р. у Ванкувері; дружина Стефанія, з дому Калита; *фундатор-меценат ЕУ — 1.210 дол.*

Стареправо Степан, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Старицький Мирослав, Париж — Франція; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стасів Василь, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стасів Володимир, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.100 дол.*

Стасюк Д., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стасюк Дмитро, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стасюк Й., Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Стасюк Маркіян і Лідія, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

о. Стасюк Омелян д-р, Лінц — Австрія; священик, нар. 20. 8. 1894 у с. Поморяни, Галичина, помер 30. 5. 1979 р. в м. Лінц, Австрія; *фундатор-меценат ЕУ — 14.008 дол.*

Стасюк Степан і Галина, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 374 дол.*

Стахів Григор і Євдокія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 554 дол.*

Стахів Денис д-р і Мирослава, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.375 дол.*

Стахів Роман і Теофіля, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Стахів Роман інж., Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Стахнів-Кологривенко, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сташків Володимир д-р, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Сташків Ева, Маямі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Сташук Іван, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Стебельська Анна з Бачинських, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Стебельська Лідія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стебельський Іван, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стельмах Іван і родина, Честер — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 9.600 дол.*

Стельмах Остап і Анна, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 527 дол.*

Стельмах Петро і Ірина, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Стельмах Теодор, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Стельмащук Юрій мґр., Чікаґо — ЗДА; учитель, нар. 12. 3. 1922 р. в с. Заріччя, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Степаненко Михайло і Марія, Торонто — Канада; Михайло, нар. 12. 2. 1908 р. в Зорокові на Житомирщині, помер 23. 4. 1984 р. в Оттаві, Канада; *фундатор ЕУ — 757 дол.*

Степанович Микола, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Степова-Карпяк Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 4.351 дол.*

Степовий А., Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Степчишин Роман і Лариса, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стеткевич Р., інж., Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стефаник Юрій мґр. і О., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Стефаниця Теодор, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 397 дол.*

Стефанишин Марія, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Стефанів Борис, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Стефанів Зенон, Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стефанів Марія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Стефанів Мирон і Тамара, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 305 дол.*

Стефанів Михайло д-р і Марія, Нью Джерзі — ЗДА; Михайло, д-р хемії, нар. 1907 р. в Нижневі, Галичина, помер 30. 9. 1980 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Стефанівський Юрій **д-р** і Люба **д-р**, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Стефанчук Юрій, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Стефура Маруся, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 800 дол.*

Стефурак Василь д-р і Емілія, Чікаґо — ЗДА; Василь, лікар, нар. 9. 9. 1898 р. в Соколівці, Галичина; помер 1. 4. 1978 р. в Чікаґо; Емілія, з дому Ботюк; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Стеців Богдан і Галина, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Стеців Мирон, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 910 дол.*

Стецюк Боданна з Ремезів, Оттава — Канада; нар. 5. 5. 1906 р. в Ходорові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Стецюк Василь проф. д-р і Марія, Ньюарк-Ірвінґтон; *фундатор ЕУ — 230 дол.*

Стецьків Євген д-р і Неоніля, Боффало — ЗДА; Євген, лікар-анестезіолог, нар. 8. 6. 1921 р. в с. Грушова, Галичина; дружина Неоніля, учителька, з дому Безковорайна; *фундатор-меценат ЕУ — 1.650 дол.*

Стицюк Михайло і Галя, Судбури — Канада; Михайло, нар. у с. Жуків, Галичина; Галя, нар. в Судбурах, Канада;- *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Столяр Анатолій і Ольга, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Столярський Володимир, Небраска — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Сторожук Степан і Тарас, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сторощук Роман д-р і Мирослава, Ошава — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Стрілецький Володимир інж., Акрон, Клівленд — ЗДА; машинобудівельник, нар. 8. 4. 1922 р. у Львові, помер 23. 3. 1971 р.; посмертну фундацію зложили: батько Степан, дружина Ярослава і діти Христина, Володимир і Лідія Стрілецькі; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Стрільчук Йосиф і Марія, Аделаїда

— Австралія; Йосип, архітект, нар. 2. 4. 1924 на Волині; Марія, з дому Їжак, нар. 28. 12. 1925 в Харківській області; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Строкон Андрій д-р, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Строкон Микола інж. і Степанія д-р, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Струк Володимир, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Струмінський Роман д-р і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 337 дол.*

Студентська громада, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Студентське товариство „Обнова", Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ступак Гриць і Анна, Судбури — Канада; Гриць, нар. 1912 р. в Любачівському повіті, Галичина; помер 4. 7. 1978 р.; Анна, з дому Добровольська; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Судомляк Григорій, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Судомляк Теофіль і Орися, Аделаїда — Австралія; Теофіль електронік, нар. 22. 2. 1931 р. в Лопатині, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Судчак Ярослав і Орися з Роговських, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 520 дол.*

о. Сулик Степан, митрополит, Філядельфія – ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Сулима Михайло інж., Оттава — Канада; інж. економіст, нар. 20. 7. 1916 р. в с. Улашківці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.260 дол.*

Сунак М., Редвотер — Канада; *фундатор ЕУ — 420 дол.*

Сум Нестор, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сурмач Мирон, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Сус Микола і Наталка, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 285 дол.*

Суспільна служба українців Канади — філія, Тандер Бей — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Сухарська Марія Емілія, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Сухарський Володимир і Ірина, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Сухарський Олександра і Анна, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 2.200 дол.*

Суховерський Омелян інж., Нью Джерзі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Суховерський Целестин Микола д-р і Ірина, Едмонтон — Канада; Микола, бібліотекар і доцент, нар. 8. 5. 1913 р. в Чернівцях на Буковині; Ірина, нар. 12. 11. 1926 р. в Києві; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Сухотеплий Сергій, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Сушків Олександер д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сушко Володимир і Ольга, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Т

Таран П., Лондон — Англія; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Тарнавська Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Тарнавська Оксана, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Тарнавський Богдан і Богданна, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Тарнавський Володимир митр. радник і Стефанія, Едмонтон — Канада; о. Володимир, нар. 16. 7. 1912 р. в с. Мухавка, Галичина; Стефанія, з дому Смик, нар. 28. 5. 1916 р. в Галичині; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Тарнавський Іван, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Тарнавський Омелян інж. і Олександра, Торонто — Канада; Омелян, економіст, громадський діяч, нар. 27. 5. 1910

р. в Станиславові, Галичина; Олександра, з дому Шипайло, нар. 24. 11. 1921 р. в Тисьмениці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.750 дол.*

Тарнавський Остап д-р і Марта, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Тарнавський Петро і Анна, Філядельфія – ЗДА; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Тарнавськнй Юрій і Уляна, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Тарнавський Яків і Богданна, Україна; Яків, священик, нар. 21. 3. 1885 р. в с. Мушкатівка, Галичина; помер 21. 5. 1940 р. в с. Улашківці, Галичина; Богданна, з дому Глібовицька, нар. в с. Доброкут, Галичина; померла 18. 1. 1980 р. в Торонті, Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Тарнович Маріян, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Татарнюк Михайло, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 220 дол.*

Татарський Василь інж., Ґросмерінґ — Німеччина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Татарський Дмитро і Анна, Україна; посмертну фундацію в пам'ять батьків зложила дочка Франка Татарська-Дахнівська, Чікаґо; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Татарський Теофіль д-р і Анастасія, Щецін — Польща; Теофіль, лікар ветеринар, нар. 1890 р. в Дрогобичі, Галичина; помер в Щецині 1987 р.; Анастасія, з дому Хасенецька, нар. 1897 р. у Львові; посмертну фундацію у пам'ять батьків зложили: Ірина Козак та Зенон Татарський з родинами; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Татомир Ярослав, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Татунчак Юліян Володимир, Філядельфія — ЗДА; учитель, нар. 1. 2. 1901 р. в Станиславові, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.190 дол.*

Татух Михайло, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Татчин Ярослав і Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Ташіонас Марія, Торонто — Канада; нар. 25. 6. 1910 р. в с. Шегині, Галичина, з дому Лотоцька, померла 31. 8. 1974 р. в Торонті, Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Телішевська Марія, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Темко Віктор і Ольга, Монтреаль – Канада; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Темницькнй Іриней д-р і Софія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Теплицький Петро, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 102 дол.*

Терлецький Маркіян проф., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 292 дол.*

Тершаковець Андрій мґр., Торонто — Канада; юрист, нар. 6. 2. 1911 р. в с. Якимці, Галичина; *фундатор ЕУ — 316 дол.*

Тершаковець Юрій і Мирослава, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Тесарович Ярослав і Марія, Норт Порт - ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Теслюк Осип д-р, Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тесля Йосиф, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Тижук Олександер інж., Венесуеля; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тимків Стефан д-р і Тамара, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Тимко Василь і Стефанія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тимняк Микола д-р, Чікаґо — ЗДА; лікар-ветеринар, нар. 15. 5. 1910 р. в Глинянах, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Тимофій Степан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Тимочко Константин, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Тимцюрак Богдан і Тамара д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

Тимяк М. Сидір інж. і Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.225 дол.*

Тисяк Роман, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Титаренко Федір, Лондон — Англія; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Тиховська Юліяна і Данкович Дональд, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тиховський Ярослав д-р, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Тихоменко Василь і Ані, Венесуеля; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тишовницький Михайло, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тищенко Михайло, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ткач Степан інж., Тандер Бей — Канада; інженер хемік, нар. 11. 5. 1912 р. у Форт Вілліям, Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.120 дол.*

Ткачик Ярослав, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ткачук Богдан д-р і Ореста, Чікаґо — ЗДА; Богдан, лікар-ветеринар, нар. 26. 6. 1919 р. в с. П'ядики, Галичина; Ореста, з дому Бзова, Буковина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.150 дол.*

Ткачук Василь, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Ткачук Дмитро, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Ткачук Іван, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Ткачук Ліда мґр., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Ткачук Мирослав, Едмонтон — Канада; нар. 18. 12. 1902 в Золочеві, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 4.000 дол.*

Ткачук Роман д-р і Марічка, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ткачук Роман д-р і Софія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ткачук Теодор д-р, Чікаґо — ЗДА; лікар ветеринар, нар. 11. 12. 1904 р. в с. П'ядики, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Товариство бувших вояків, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство бувших вояків українців, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство бувших вояків УПА, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство бувших вояків УПА, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство взаїмна поміч, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство мужчин при катедрі св. Йосафата, Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Товариство пенсіонерів „Розрада", Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Товариство прихильників УНРади, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

Товариство прихильників УНРади, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Товариство „Пролог", Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

*

Товариство „Просвіта":

— Вест Форт Вілліям — *фундатор ЕУ — 600 дол.*

— Детройт — *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Льорейн — *фундатор ЕУ — 150 дол.*

— Монтреаль — ім. Т. Шевченка; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Монтреаль-Ляшін — *фундатор ЕУ — 550 дол.*

— Тандер Бей — Порт Артур; *фундатор ЕУ — 850 дол.*

— Тандер Бей — Форт Вілліям; *фундатор-меценат ЕУ — 1.700 дол.*

Разом: ***фундатор-меценат ЕУ — 4.150 дол.***

*

Товариство професіоналістів і підпри-

ємців, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство старших громадян ім. Івана Франка, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Товариство старших при українській громаді Квінсленду, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 342 дол.*

Товариство студентів Сіднейського університету, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство „Українська учительська громада", Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.050 дол.*

*

Товариство українських інженерів:

— Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 970 дол.*

— Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 460 дол.*

— Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

— Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.175 дол.*

— Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Разом: ***фундатор-меценат ЕУ — 5.530 дол.***

*

Товариство українських піонерів, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство українських самостійників, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство українських сеньйорів, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Товариство українських старших громадян при українській католицькій парафії св. Володимира і Ольги, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

— при українській католицькій катедрі св. о. Миколая, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Товариство української студіюючої молоді ім. М. Міхновського, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 562 дол.*

Товариство читальня „Просвіта", Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.470 дол.*

Тодорук Петро, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тодосійчук Дмитро д-р і Марія, Едмонтон — Канада; Дмитро, лікар, нар. 14. 1. 1922 р. в с. Гаврилівці, Буковина; Марія, з дому Ляшкевич, нар. 1. 9. 1924 р. в м. Снятин, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.350 дол.*

Токарик Михайло, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Томашевський Василь, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 370 дол.*

Томич Омелян і Ярослава мґр., Ютика — ЗДА; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Томків Зиновій, Детройт — ЗДА; рентґенівський технолог, нар. 1. 2. 1917 р. у Тарнобжеґу, Польща; *фундатор-меценат ЕУ — 1.255 дол.*

Томків Ярослав і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 575 дол.*

Томюк Святослав д-р, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Топольницький Роман д-р, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Торищак Осип, Судбури — Канада; підприємець, нар. в Ясіні, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 5.524 дол.*

Трач Анна, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Трач Володимир і Анна, Маямі — ЗДА; підприємець, нар. 16. 11. 1903 р. на Збаращині, Галичина, посмертну фундацію зложив син Любомир з дружиною Іриною; *фундатор-меценат ЕУ — 1.550 дол.*

Трач Михайло, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Трач Павло інж. і Тетяна д-р, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Третяк Олег д-р і Рената д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Тригуб Зіна, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Трильовський Петро, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 739 дол.*

Тритяк Ольга, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тріска Євгенія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Трофіменко С. д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Трусевич Богдан інж. і Галина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Трусевич Таня, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Трухлий Василь д-р і Лідія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Трухлий Юрій д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Труш Осип, Ньюарк-Ірвінґтон, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Трушкевич Степан, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Туган" спілка з обмеженою порукою, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Тураш Мирослав, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Туринів Дмитро і Анна, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Туркевич Стефанія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Турко Богдан інж., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Турула Павло д-р і Олена, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Турула Павло д-р і Олена інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Турус Розалія, Віндзор — Канада; родом зі Стрийщини; див.: ОУК.

Турушанко Евзебій, Відень — Австрія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.647 дол.*

Турченюк Богдан інж. і Христина, Філядельфія — ЗДА; Богдан нар. у Краснім Ставі, Холмщина; Христина, з дому Паліїв, нар. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Турчик Віталій, Канберра — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Турчин Андрій д-р, Індіяна — ЗДА; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Турчин Олександер і Марта, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Турчин Петро, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Турянський Мирослав мґр., і Рома, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 800 дол.*

Тутецький Іван і Олена, Ст. Катеринс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тутка Володимир інж., Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тучапський Касіян проф., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 240 дол.*

Тучапський Степан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Тхір Василь і Олена, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Тхір Й., Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тхорик Степан і Катерина, Монтреаль — Канада; Степан, фармер, нар. 17. 1. 1911 р. в с. Жирниця Вижня, Галичина; дружина Катерина, з дому Сойко, нар. 18. 5. 1909 р. в с. Лісько, Лемківщина; *фундатор ЕУ — 535 дол.*

Тягнибіда Анна, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Тягур Василь, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

У

Угера Григорій і Іван, брати, Вінніпеґ — Канада; Григорій, нар. 19. 9. 1912 р. в с. Грабовець, Галичина; помер 14. 6. 1978 р. в Торонті; Іван, підприємець, нар. 4. 7. 1909 в с. Грабовець; помер 17. 2. 1980 р. у Вінніпезі; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Угера Н. і В., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Угрин Калина д-р, Париж — Франція; *фундатор ЕУ — 180 дол.*

„Україна" спортове товариство, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 370 дол.*

Українська американська координаційна рада, Відділ Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Українська громада, Валенсія — Венесуеля; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Українська громада, Кабрамата і Ферфільд, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 398 дол.*

Українська громада, Монтбеліярд — Франція; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українська громада, Сефтон — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Українська громада, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 104 дол.*

Українська громада, Форт Саскачеван — Канада; *фундатор ЕУ — 223 дол.*

Українська громада Вікторії, Філія, Джілонґ — Австралія; *фундатор ЕУ — 398 дол.*

Українська громада Вікторії, Філія Мельборн — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 2.667 дол.*

Українська громада Вікторії, Філія, Нобл Парк — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Українська громада Вікторії, Філія, Ст. Албанс — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Українська громада Квінсленду, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ 1.000 дол.*

Українська громада Південної Австралії, Аделаїда — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.520 дол.*

Українська громада в Реймсі, — Франція;*фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українська громада Франції, Париж — Франція; *фундатор-меценат ЕУ — 1.110 дол.*

Українська гуртівня „ЮБіЕЙ", Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.250 дол.*

Українська капеля бандуристів, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українська католицька епархія, Мельборн — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.071 дол.*

Українська католицька катедра св. Володимира і Ольги, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українська католицька катедра св. о. Миколая, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Українська католицька місія св. ап. Андрея, Сакраменто — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Українська католицька місія св. Володимира, Сан Хозе — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

*

Українська католицька парафія:

— Пассейк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— і католицькі організації, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

— св. Василія Великого, Монтреаль-Ляшін, — Канада; *фундатор ЕУ — 920 дол.*

— св. Василія Великого, Ріджайна — Канада; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

— св. Володимира і Ольги, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

— св. Духа, Гамільтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.275 дол.*

— св. Духа, Монтреаль, Пойнт Ст. Чарльз, Канада;*фундатор ЕУ — 545 дол.*

— св. Йосифа, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— св. Миколая, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— св. Миколая, Монтреаль, Лясаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— св. Михайла, Монтреаль-Ібервіль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— свв. ап. Петра і Павла, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— св. Покрови, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

— св. Покрови, Бурлінґтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— Успіння Божої Матері, Монтре-

аль-Роземонт — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.200 дол.*

— Непорочного Зачаття, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— св. Кирила і Методія, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

— св. Миколая, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 13.100 дол.*

— свв. ап. Петра і Павла, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— св. Покрови, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 26.965 дол.*

*

Українська кооператива „Говерля", Гайндмарш — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.120 дол.*

Українська кооператива св. Андрея, Авенсборн — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Українська кооперативна спілка „Будучність", Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.950 дол.*

Українська координаційна рада, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

*

Українська кредитова кооператива:

— Льорейн — ЗДА; *фундатор ЕУ — 265 дол.*

— Рочестер — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.850 дол.*

— Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Ст Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 850 дол.*

— Аделаїда — Австралія „Говерля"; *фундатор-меценат ЕУ — 1.189 дол.*

— Мельборн — Австралія „Дністер"; *фундатор-меценат ЕУ — 5.455 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 9.709 дол.*

*

Українська кредитова спілка:

— Віндзор — Канада; *фундатор ЕУ — 925 дол.*

— Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

— Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 340 дол.*

— Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 12.550 дол.*

— „Віра", Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 325 дол.*

— „Карпати", Сідней — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.148 дол.*

— „Карпатія", Вінніпег — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 7.000 дол.*

— „Нова громада", Саскатун — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.800 дол.*

— „Поступ", Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— „Союз", Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.255 дол.*

— при церкві св. Духа, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

— при церкві св. Йосафата, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

— при церкві св. Івана Хрестителя, Ошава — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

— при церкві Матері Божої, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.325 дол.*

— при церкві св. Юрія, Ошава — Канада; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 30.768 дол.*

*

Українська Санітарно-харитативна служба (УМХС, Мюнхен, Німеччина) — Делеґатура в Монтреалі, — Канада; *фундатор ЕУ — 655 дол.*

Українська Мішіґенська ліґа, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.550 дол.*

Українська Народня каса, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.400 дол.*

Українська народна фундація ім. Т. Шевченка, Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 15.000 дол.*

Українська національна єдність, Париж — Франція; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українська національна кредитова спілка, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.813 дол.*

Українська Повстанська Армія, станиця б. вояків, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

УАПЦ парафія св. Миколая, Братство і Сестрицтво, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Українська православна катедра св. Івана, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Українська православна кооператива, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.600 дол.*

Українська споживча кооператива, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

*

Українська Стрілецька Громада:

— Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

— Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

— Головна управа, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 2.800 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 3.550 дол.*

*

Українська торговельна кооператива „Поступ", Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Українська центральна шкільна рада, — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Українська центральна шкільна рада і українська недільна школа в Аделаїді, Аделаїда — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.120 дол.*

Українська щадниця, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.250 дол.*

— „Тризуб", Ньюарк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— „Тризуб", Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Українське католицьке братство св. апп. Петра і Павла, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 648 дол.*

Українське католицьке релігійне товариство св. Софії Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українське католицьке юнацтво екзархату Східної Канади, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 130 дол.*

*

Українське Лікарське Товариство Північної Америки:

— Відділ Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

— Відділ Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Відділ Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

— Відділ Мериленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Відділ Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 515 дол.*

— Відділ Огайо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Відділ Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Відділ Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Відділ Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

— Відділ Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.185 дол.*

— Централя Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.900 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 9.760 дол.*

*

Українське національне об'єднання — УНО:

— Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— філія Ст. Боніфас — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

— Головна екзекутива, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Філія Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

— Філія Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.125 дол.*

— Філія Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Філія Тандер Бей — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

— Філія Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.165 дол.*

— Торонто Захід — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— Філія і Братні організації Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 710 дол.*

— Філія і Братні організації Судбури — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 9.750 дол.*

*

Українське похоронне заведення „Кардинал і Син”, Яків Кардинал, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

„Українське село” Ґлен Спей, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.345 дол.*

Українське технічне товариство Канади, Відділ Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Українське технічне товариство Канади, Відділ Торнто — Канада; *фундатор ЕУ — 570 дол.*

Українське технологічне товариство, Пітсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українське товариство взаїмної помочі, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Українське товариство інженерів, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Український Братський Союз, Скрентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Український громадський клюб — Франклін, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Український демократичний клюб, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

*

Український Золотий Хрест:

— 8 Відділ ім. О. Теліги, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 375 дол.*

— 12 Відділ, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— 15 Відділ, Ст. Пол-Міннеаполіс — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

— 18 Відділ, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Головна Управа, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 2.075 дол.*

*

Український Канадський леґіон, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

— Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Український клюб золотого віку „Тризуб”, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

*

Український конґресовий комітет Америки — УККА:

— Відділ Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Відділ Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

— Відділ Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

— Відділ Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 908 дол.*

— Відділ Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 800 дол.*

— Відділ Льорейн — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.112 дол.*

— Відділ Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 233 дол.*

— Відділ Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— Відділ Нью Гейвен — ЗДА; *фундатор ЕУ — 412 дол.*

— Відділ Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

— — Відділ Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 886 дол.*

— Відділ Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 126 дол.*

— Відділ Ютика — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Метрополітальний Відділ Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 750 дол.*

— Централя Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.166 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 10.638 дол.*

*

Український культурний осередок „Тирса”, Ґвельф — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Український літературний фонд, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Український Народний Дім:

— Брентфорд — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

— Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Едмонтон — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

— Елизабет, Джерзі Сіті — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 4.500 дол.*

— Льорейн — ЗДА; *фундатор ЕУ — 920 дол.*

— Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

— Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

*

Український Народний Союз — УНС:

— Відділ Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Відділ Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.742 дол.*

— 39 Відділ „Українська Січ”, Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— 42 Відділ Пассейк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— 174 Відділ Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

— 320 Відділ „Братство Пресвятої Тройці”, Балтімор — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.579 дол.*

— 337 Відділ ім. Івана Франка, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

— Колишній дім, Чікаґо південь, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

— Округа Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Окружна рада, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

— Централя, Джерсі Сіті — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 51.050 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 56.691 дол.*

*

Український національний музей, Чікаґо ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Український релігійно-культурний осередок св. Андрія, Норт-Порт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Український робітничий дім, Торолд-Савт — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Український робітничий союз, Скрентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Український спортовий клюб, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Український спортовий осередок „Тризуб”, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Український студентський клюб при університеті Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 160 дол.*

Український фестивальний комітет, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Український центр, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Український чорноморський дім, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українські комбатанти, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українські сеньйори, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українсько-американське кредитове товариство, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

— „Самодомога", Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Українсько-американський клюб, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Українсько-американський осередок, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 182 дол.*

Українсько-канадійський інститут „Просвіти", Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Українсько-канадські організації, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 207 дол.*

Українці працівники фірми Вестінґгавзен, Філядельфія-Лестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 277 дол.*

Умриш Богдан д-р, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Умриш Ірина А., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Урбанський Омелян і Юлія, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Уссик Володимир і Анна, Едмонтон — Канада; Володимир, підприємець, нар. в Раві Руський, Галичина; Анна, з дому Шелвіка; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Утриско Мирон мґр. і Олена, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ухач Богдан, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Учасники змагань молодіжих організацій у поширені ЕУ, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.197 дол.*

Учительський збір школи українознавство т-ва „Рідна Школа", Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.170 дол.*

Учні школи українознавства при українському православному соборі св. кн. Володимира, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ф

Файгель Андрій інж., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фанок Максим і Ольга, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фараонів Богдан д-р і Ольга, Трентон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Фаріон Дмитро д-р і Гельґа, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 395 дол.*

Фаріон Євген інж. і Оксана, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Фаріон Олександер д-р і Ярослава, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Федак В. мітрат, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Федак Євген, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Федак Михайло і Марія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Федейко Ілярій д-р і Ольга мґр., Торонто — Канада; Ілярій, лікар отолярингголог, нар. 22. 7. 1900 в Україні, помер 21. 2. 1949 р. у Торонті; Ольга, з дому Терлецька, нар. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 3.046 дол.*

Феденко Степан і Анна, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Феденко С. і Н., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 330 дол.*

Феденко С. і Дужий Я., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Феденко Степан, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

*

Федеральна кредитова кооператива „Самопоміч":

— Балтімор — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.826 дол.*

— Гартфорд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 340 дол.*

— Елізабет — ЗДА; *фундатор ЕУ — 126 дол.*

— Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.500 дол.*

— Джерсі Сіті — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 4.400 дол.*

— Ньюарк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 2.610 дол.*

— Нью Йорк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 5.650 дол.*

— Сиракузи — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

— Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 13.500 дол.*

— Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 10.309 дол.*

Разом: *фундатор-меценат ЕУ — 43.461 дол.*

*

Федерація американських українців стейту Мічіген — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Федеркевич Ярослав, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Федик Дмитро і Юрій, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Федик Нестор, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Федик Роман і Іванна, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Фединяк Володимир д-р і Ореста, Чікаґо — ЗДА; Володимир, ветеринарний лікар, нар. в Бушковичах, Галичина; Ореста з Помірків; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

Федів Іван, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Федорів Василь і Варвара, Торонто — Канада; Василь нар. 6. 2. 1904 р. в с. Угорники, Галичина; помер 8. 11. 1980 р. в Торонті; Варвара з дому Гречаник, нар. 17. 9. 1905 р. в с. Угорники, Галичина, померла 23. 10. 1987 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Федорів Василь мґр. і Ірина, Торонто — Канада; фармацевт, нар. 27. 9. 1909 у с. Цінева, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.150 дол.*

федорів Володимир і Дарія, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Федорів Ігор д-р і Марта, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Федорів Ірина Ярослава, Торонто — Канада; нар. 26. 6. 1913 р. в Підгороддю, повіт Рогатин, Галичина; померла 14. 3. 1979 р. в Торонті; посмертну фундацію вплатив брат Мирослав Богдан Бігус; — Торонто; *фундатор-меценат ЕУ — 1.460 дол.*

Федорів Мирон д-р, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Федорів Мирон, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Федорів Петро д-р і Іванка, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Федорів Ярослав і Тетяна, Едмонтон — Канада; Ярослав нар. 5. 5. 1920 р. в с. Криве, Галичина; Тетяна нар. 26. 1. 1922 р. на хуторі Веснівка, пов. Бережани, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.030 дол.*

Федорко Дмитро і Люба, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Федорович Василь мґр. і Стефанія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

федорук Григорій, Аделаїда — Австралія; нар. 21. 7. 1923 р. в Затурцях на Волині; *фундатор-меценат ЕУ — 11.048 дол.*

Федорчук Іван, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Федорюк Олекса, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Федуняк Ярослав і Наталія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 176 дол.*

Федущак Михайло, Каліфорнія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Федчук Богдан і Стефанія, Торонто — Канада; Богдан, педагог, нар. в Україні; Стефа драматичне сопрано, вчителька французької мови; *фундатор-меценат ЕУ — 2.100 дол.*

Федюшко Ярослав інж., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 310 дол.*

Фербей Данило, С., Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фесяк С., Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фецик Микола, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Филипович Євген і Ольга, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Филипович С., Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Филипчак Борис і Ірина, Пассейк — ЗДА; Борис, лікар-хірург, нар. 30. 11. 1907 р. в Самборі, Галичина, помер 16. 5. 1988 р. в Пассейку; Ірина - Дибко, автор поезій та оповідань для молоді; *фундатор-меценат ЕУ — 6.775 дол.*

Фіґоль Атанас д-р і Володимира, ур. Сілінська, Мюнхен — Німеччина; *фундатор-меценат ЕУ — 14.179 дол.*

„Фіґоль Дістрібюторс"-ф-а, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фіґоль Світляна, Мюнхен — Німеччина; *фундатор ЕУ — 155 дол.*

Філь Григорій, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Філь Леонід, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Фіріщак Осип, Чікаґо — ЗДА; нар. 18. 4. 1919 р. в Требушанах, Карпатська Україна; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Фірман Володимир і Ксеня, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фіцик Константин, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 181 дол.*

Фішер-Слиж Марія д-р, Чікаґо — ЗДА; лікар-педіятр, нар. 13. 9. 1922 р. в Коломиї, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.850 дол.*

Фляк Микола інж., Едмонтон — Канада; інж.-архітект, нар. в Галичині; *фундатор ЕУ — 505 дол.*

Фодчук Дмитро, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фокшан Василь і Стефанія, Ґленрой — Австралія; Василь, торг. і кооп. працівник, нар. 11. 11. 1919 р. в с. Стецева, Галичина; помер 28. 4. 1986 р. в Ґленрой; Стефанія, з дому Шуст, померла 21. 4. 1987 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 2.197 дол.*

Фонд допомоги „Діти дітям" і „Учителі учителям", Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 420 дол.*

Фонд допомоги українців Канади, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фонд допомоги українців Канади, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 400 дол.*

о. Форостій Теодор мітрат і Анна, Норт Порт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Форсей Богдан, Ванкувер — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Фостяк Михайло д-р, Судбури — Канада; лікар, нар. 24. 3. 1918 р. в Судовій Вишній, Галичина; помер 13. 9. 1976 р.; посмертну фундацію вплатила сестра Ярослава Лабка, Трентон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Фотій Юрій і Олександра, Монтреаль - Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Франків Тадей і Галина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Фріт М. і Ольга, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ - 100 дол.*

Фундація ім. Великого князя київського Святослава Завойовника, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 104 дол.*

Фур Іван інж. і Стефанія, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 139 дол.*

Фурсенко Ярослав і Леся, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

„Фючер Фюел", фірма Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Х

Хабурський Мирон і Ірина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 166 дол.*

Хабурський Омелян мґр. і Зіновія, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.030 дол.*

о. Хабурський Степан, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Хадай Василь і Ольга, Денвер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Хамуляк Іван мґр., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Харак Андрій і Софія-Іванна, Торонто — Канада; Андрій, учитель, нар. 3. 3. 1915 р. в Щирці, Галичина; Софія Іванна з Еліяшевських, нар. 13. 4. 1912 р. у Львові, померла 4. 4. 1978 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 3.120 дол.*

о. Харина Мирослав шамб. і Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Харів Петро д-р, Сідней — Австралія; лікар, нар. 17. 10. 1920 р. у Києві; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Харкевич Мирослав д-р і Олена, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

Харук Петро д-р і Галина, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Харуцький Віталій і Тамара, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 147 дол.*

Хархаліс Микола і Параскевія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 310 дол.*

Хархаліс Микола і Ярослава, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 754 дол.*

Хархаліс Остап, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 122 дол.*

Хейс Валентин, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Хімяк Петро, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Хлипиняч Ярослав і Анна, Чікаґо — ЗДА; в пам'ять батька Івана, загинув підчас бомбардування міста Чоп на Закарпатті; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Хміляк Василь інж. і Олена, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 507 дол.*

Ходак Василь, Філядельфія — ЗДА; нар. 16. 10. 1896 р. в с. Побереже, Галичина; *фундатор ЕУ — 502 дол.*

Ходновський Нестор інж. і Марія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Холевчук Марія, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Холоднло Теодор і Марія, Тандер Бей — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Хома Іван і Ірина, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 140 дол.*

Хомич Михайло, Тандер Бей — Канада; нар. 2. 2. 1921 р. в с. Підманастирок, Галичина; *фундатор ЕУ — 620 дол.*

Хомяк Іван і Катерина, Саскатун — Канада; Іван, селянин-фармер, нар. 25. 4. 1900 р. в с. Перемислів, Галичина; Катерина, з дому Башук, нар. 2. 3. 1909 р.; *фундатор ЕУ — 605 дол.*

Хом'як Михайло мґр. і Леся, Едмонтон — Канада; Михайло, журналіст і громадський діяч, нар. 12. 8. 1905 р. в с. Стронятин на Львівщині; помер 16. 4. 1974 р. в Едмонтоні; *фундатор-меценат ЕУ — 2.517 дол.*

Хомяк Олександер, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 310 дол.*

Хомяк Стефан і Елеонора, Маямі — ЗДА; Стефан, купець, нар. 1897 р. в Самборі, Галичина, помер 2. 5. 1974 р., Елеонора, з дому Мидлаківна, померла 15. 5. 1975 р.; посмертну фундацію вплатили сини: Лев і Володимир; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Хор „Бурлаки", Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Хор при „Самопомочі", Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Хор „Славута", Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Хор української католицької церкви св. Івана Христителя, Ньюарк — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Хоростіль Євген і Павла, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Хоростіль Ярослав і Ольга, Торонто — Канада; Ярослав, купець, нар. 12. 4. 1909 р. у Перемишлі, Галичина; помер 7. 3. 1980 р. в Торонті; Ольга, з дому Потоцька, нар. 6. 3. 1910 р. в с. Шетині, Галичина; померла 6. 12. 1973 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 1.758 дол.*

Хотинецький Олександер і Галина, Торонто — Канада; Олександер, учитель, нар. 29. 12. 1907 р. в с. Биків, Гали-

чина, помер 19. 5. 1988 р. в Торонті; Галина, з дому Созанська, нар. в с. Сілець, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.100 дол.*

Хохлач Іван і Ярослава, Монтреаль — Канада; Іван, будівельний підприємець, нар. 6. 1. 1915 р. в с. Банилів, Буковина; Ярослава з дому Волошин, учителька, нар. 20. 5. 1922 р. в с. Крегулець, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 5.020 дол.*

Храпливий Зеновій д-р проф. Матаван-Нью Йорк — ЗДА; проф. фізики, нар. 15. 3. 1904 р. в Лисівцях, Галичина; помер 1. 10. 1983 р.; посмертну фундацію зложила дружина Марія Курилець-Храплива; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Хрептовський Ахіль д-р і Віра, Чікаґо — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.135 дол.*

Худьо Богдан д-р і Богданна мґр., Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Хухра Андрій, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Ц

Цап Михайло і Мирослава, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Цап Степан, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Царик Леонід, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 120 дол.*

Цвікілевич Володимир і Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 352 дол.*

Цегелик Еміль і Емілія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Цегельська Стефанія, Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Цегельський Євген д-р і Любов, Рочестер — ЗДА; Євген, соліст-скрипаль, нар. 5. 5. 1912 р. у Чернівцях, Буковина; Любов, з дому Кліш; *фундатор-меценат ЕУ — 1.050 дол.*

Цегельський Юрій д-р і Соня, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Целевич Богдан д-р, Чікаґо — ЗДА; лікар, нар. 12. 11. 1922 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 2.700 дол.*

Ценко Алексіс і Марта, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ценко Микола д-р і Володимира, Нью Йорк — ЗДА; Микола, правник і гром. діяч, нар. в Синевідську Нижньому, Галчина; Володимира, з дому Ґардецька, нар. 3. 1. 1923 р. в Криворівні, Гуцульщина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.355 дол.*

„Централь Альберта Міт" фірма, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Цепеняк Василь, Прованс — Франція; нар. 9. 8. 1897 р. у с. Кривці, Україна; *фундатор-меценат ЕУ — 1.250 дол.*

Церква Успіння Пресвятої Богородиці, Міссіссаґа — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Церковний Хор св. Андрія Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Цибрівський Олекса д-р і Мирослава, Чікаґо — ЗДА; Олекса, фізик-дослідник науковець, нар. 26. 3. 1914 р. у Підсоснові, Галичина; Мирослава, фармацевтка; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Цибрівський Роман, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Цибуляк П., Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 145 дол.*

Цибульський Михайло інж. і Дарія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 170 дол.*

Цибульський Олександер і Оксана, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Циганенко Володимир і Марія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 115 дол.*

Циганчук Василь, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

о. Цимбалістий Антоній, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Цимбалістий Богдан д-р і Марта, Джеймсбурґ — ЗДА; Богдан, психолог і гром. діяч, нар. 5. 8. 1919 р. в Бовшеві,

Галичина; Марта, з дому Вальницька-Олесницька; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Цимбалістий Ігор д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Цимбалістий Любомир і Анна, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 552 дол.*

Цимбалюк Сергій Сідней — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Цинцар Орест і Надія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 128 дол.*

Ціґаш Олена, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Цімура Ярослав інж., Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Цісарук Андрій д-р і Марія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 620 дол.*

Цісик Зенон і Тет'яна д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 275 дол.*

Цмайло-Кульчицький Тарас, Сан Франціско — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Цурковський Роман д-р, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.165 дол.*

Цюк Ярослав інж., Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.140 дол.*

Цюпак Павло і Марія, Мельборн — Австралія; Павло, нар. 18. 12. 1910 р. в с. Мшанець, Галичина; Марія, з дому Блатків, учителька, нар. 16. 10. 1910 р. в Теребовлі, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.148 дол.*

Цюрак Микола і Любомира, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 107 дол.*

Цяпа Осип і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Цяпка-Скоропад Іван, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ч

Чабан Григорій і Марія, Монтреаль Канада; Григорій, селянин-робітник, нар. 22. 1. 1902 р. у с. Унів, Галичина, помер 13. 5. 1983 р. в Монтреалю; Марія, з дому Гіщинська; *фундатор ЕУ — 450 дол.*

Чабан Степан і Марія, Оттава — Канада; Степан, робітник, нар. 10. 5. 1923 р. в с. Красна, Галичина; Марія, з дому Краса, нар. 18. 4. 1927 р. в с. Піддубці, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чайківський Богдан інж. і Ірина мґр. Нью-Ірвінґтон, — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.350 дол.*

Чайківський Зенон і Людмила, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чайківський Іван, Ст. Катерінс — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Чайківський Михайло, Бостон — ЗДА; гром. діяч, нар. 23. 11. 1897 в Могильниці, Галичина; *фундатор ЕУ — 535 дол.*

Чайківський Михайло, Нью-Гейвен — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Чайківський Михайло і Марія, Коннектикат — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чайківський Ярослав і Люся, Бостон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чайковська Люба, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Чарторийський Володимир і Оксана, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чвалюк Зенон, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чепесюк Мартин і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чепесюк М. В., Келовна — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чепіль Володимир і Ліза, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Черевик Дорота, Вінніпеґ — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.070 дол.*

Черевко В. і Я., Ст. Петерсбурґ — ЗДА; *фундатор ЕУ — 620 дол.*

Черевко Ярослав д-р, Вірджіль — Канада; лікар, нар. 11.2.1921 в с. Корчмина, Галичина; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Черкаський Олексій інж., Мельборн — Австралія; інженер-агроном, нар. 29. 10. 1916 р. в с. Піддубцях, Волинь; *фундатор ЕУ — 648 дол.*

Чернейко Ігор д-р, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Черник Олександер д-р і Зеня д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Чехут Богдан, Едмонтон — Канада; ветеринарний лікар і громадський діяч, нар. 1906 р.; помер 1956 р.; посмертну фундацію вплатила Климкович Софія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Чехут Віра Олеся, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Чехут Павло і Марія, Україна; Павло, священик, нар. 1875 р., помер на восьмому році заслання в Караґанді-Казахстан; посмертну фундацію вплатила Климкович Софія, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Чешик Дмитро, Судбури — Канада; нар. 28. 10. 1919 р. у с. Стецева, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чиж Володимир, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чикало Олександер, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чипак Ярослав інж. і Ольга, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Чіляк Іван і Марія, Судбури — Канада; Іван нар. в Кадворт, Канада; Марія, з дому Боднар; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Чолій Ярослав інж. і Марія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чолкан Роман і Любов, Торонто — Канада; Роман, підприємець, нар. 1923 р. в Галичині; Любов, з дому Кочергін, нар. 2. 4. 1924 р. в Києві, померла 13. 5. 1972 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Чолкан і Спольський фірма, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чорний Дмитро, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Чорний Петрусь, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чорній Андрій і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чорній Андрій і Марія, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чорній Галина, Чікаґо — ЗДА; нар. 13. 9. 1931 р. в Бродах, Галичина, померла 21. 1. 1978 р.; посмертну фундацію вплатив муж Юліян; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Чорній Евфемія, Чікаґо — ЗДА; нар. 25. 3. 1901 р. в с. Гаї Дітковецькі, Галичина, померла 18. 2. 1980 р.; посмертну фундацію вплатила дочка Стефанія Бабій і син Юліян Чорній; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Чорній Космин і Мстислава, Аделаїда — Австралія; Космин, ботанік, нар. в с. Бобулинці, Галичина; Мстислава, з дому Крушевська, мистець-маляр, нар. 27. 4. 1933 р. в Копичинцях, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Чорній Маруся, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чорній Семен і Марія, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Чорнобіль Андрій, Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Чорнодольський Володимир і Дарія, Балтімор — ЗДА; Володимир, підприємець, нар. 18. 6. 1901 р. в Золочеві, Галичина, помер 5. 3. 1973 р. в Балтімор; Дарія, з дому Мриц, учителька; *фундатор ЕУ — 755 дол.*

Чорпіта Степан інж. і Христина, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Чубатий Данило Ростислав, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чубатий Роман проф., Нью Йорк — ЗДА; професор-філолог, нар. 2. 11. 1891 р. в Будилові, Галичина; помер 12. 1. 1979 р. в Нью Йорку; *фундатор ЕУ — 525 дол.*

Чубатий Тарас і Стефанія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чудакевич Павло і Лідія, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 202 дол.*

Чулак Василь, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чума Ігор і Богданна, Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чумак Богдан, Оттава — Канада; посмертну фундацію вплатили в пам'ять брата і шваґра Чумак Олег і Раїса з Оттави; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чумак Михайло і Татяна, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чумак Олег і Раїса, Оттава — Канада; Олег, бакалавр бібліотекарства; Раїса, бакалавр славістичного відділу у Вотерлю, Канада; *фундатор ЕУ — 760 дол.*

Чумак О'Нілл Ліда, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Чупрунда Василь і Павлина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Чурма Василь і Єва, Монтреаль — Канада; Василь, підприємець, нар. 22. 2. 1908 р. у с. Команча, пов. Сянік; Єва, з дому Боївка; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чучман Євген, Торонто — Канада; підприємець, нар. 25. 1. 1894 р. у Буську, Галичина, помер в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чучман Маріян, Торонто — Канада; підприємець, нар. 1889 р. в Буську, Галичина, помер 24. 1. 1974; *фундатор-меценат ЕУ — 1.100 дол.*

Чучман Олена, Торонто — Канада; нар. 5. 6. 1907 р. у Львові, з дому Волошинович; померла в Торонто; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Чучман Юрій, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Ш

Шанковський Лев проф. і Марта, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Шанта Юрій і Олександра, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шаргук Степан інж., Нью Йорк — ЗДА; аґроном, нар. 16. 7. 1897 р. в м. Залітачівка, Поділля; помер у Філядельфії; *фундатор-меценат ЕУ — 2.000 дол.*

Шарко Богдан мґр., Мюнхен — Німеччина; бандурист, концертовий співак, нар. 31. 10. 1920 р. у Викторові, Галичина; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Шарко Володимир, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Шарко Т., Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шафранюк Михайло і Ярослава, Торонто — Канада; Михайло, підприємець, нар. 6. 11. 1911 р. в с. Худиївці, Галичина; Ярослава нар. 21. 1. 1905 р. в Тернополі, з дому Завадович; *фундатор-меценат ЕУ — 2.300 дол.*

Шашаровський Володимир і Юлія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Швед Остап і Віра, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Швед Т. С., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Шведак Зенон, Чікаґо — ЗДА; кооператор, нар. 28. 10. 1912 р. в Копичинцях, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

о. Шевців Іван мітрат, Сідней — Австралія; нар. 1. 11. 1926 р. у м. Зборів, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.079 дол.*

Шевченківський об'єднаний комітет, Ніяґара Фолс — Канада; *фундатор ЕУ — 114 дол.*

Шевченківський ювілейний комітет 1961-64, Брадфорд — Великобрітанія; *фундатор ЕУ — 203 дол.*

Шевченко Павло, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Шевчик Йосиф, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

о. Шевчук Володимир, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Шевчук Дмитро, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Шевчук Омелян і Ольга, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шевчук Степан і Віра, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шевчук Степан і Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 107 дол.*

Шегедин Мирослав проф., Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шегедин Тарас д-р і Любов, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Шеґрин Яків, Бостон — ЗДА; громадський діяч, народився в Західній Україні; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Шелепюк Петро і Єлисавета, Тандер Бей — Канада; Петро, підприємець, нар. 12. 3. 1890 р. в с. Балківці, помер 3. 10. 1941 р. в Тандер Бей; Єлисавета, підприємець, нар. 28. 5. 1911 р. в Тандер Бей, з дому Ленович; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Шемет Богдан інж., Мельборн — Канада; *фундатор ЕУ — 248 дол.*

Шенкірик Остап, Лос Анджелес — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шепетюк Андрій, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Шепетюк Василь і Марія, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шепетюк Соня, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Шептун Іван і Олександра, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шеремета Адріян д-р, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шеремета Орест і Любомира, Чікаґо — ЗДА; Орест, ляборaторний технік, нар. 23. 8. 1919 р. в Радехові, Галичина, помер 8. 9. 1982 р.; Любомира, з дому Вільчанська; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Шехович Богдан д-р і Ірина д-р, Сідней — Австралія; Богдан, лікар, нар. 13. 6. 1921 р. в Перемишлі, Галичина, Ірина, лікар-дентист, нар. 23. 8. 1925 р. у Львові, з дому Федусевич; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Шидловська Юстина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шиманський Григорій д-р і Ірина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Шипайло Ярослав д-р і Ольга, Торонто — Канада; Ярослав, адвокат, нар. 5. 7. 1884 р. в Перемишлянах, Галичина, помер 11. 12. 1968 р. в Торонті; Ольга де Дашинич Кульчицька, нар. 25. 9. 1896 в Коломиї, Галичина, померла 15. 12. 1982 р.; *фундатор-меценат ЕУ — 1.372 дол.*

Шипилявий Богдан і Христина, Боффало — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Шипилявий Степан і Катерина, Боффало — ЗДА; Степан, кооператор і гром. діяч, нар. 17. 7. 1897 р. в Жизномирі, Галичина; Катерина, нар. 1. 12. 1900, родом зі Жизномира, Галичина; *фундатор ЕУ — 608 дол.*

Шиприкевич Володимир інж. і Олена, Філядельфія — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

о. Шиприкевич Григорій, архиєп., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Шиприкевич Марта, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 675 дол.*

Шкамбара Василь, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 225 дол.*

Шкандрій Ростислав, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Шкільник Ілля і Павлина, Торонто — Канада; Ілля, учитель, нар. 29. 7. 1905 р. в с. Сурохові, Галичина; Павлина, з дому Коцюба, садівничка, нар. 30. 7. 1905 р. в Дрогобичі, Галичина; померла 7. 4. 1975 р. в Торонті; *фундатор-меценат ЕУ — 2.420 дол.*

Шкільник Михайло д-р, Торонто — Канада; нар. 19. 9. 1891 у с. Сурохові, Галичина; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Шкляр Володимир, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Школьник Олександра д-р, Клівленд — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.125 дол.*

Школьник Теодат мґр. і Олександра д-р, Чікаґо — ЗДА; Теодат, кооператор, нар. 16. 8. 1912 р. в с. Долішнім,

Галичина; Олександра нар. 1. 5. 1923 р. в Тернополі, Галичина, з дому Олійник; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Шкоропад Степан, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шлапак Іван, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Шмелька Іван, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 112 дол.*

Шмігельський Омелян і Іванна, Торонто — Канада; нар. 22. 1. 1918 р. в с. Плугів, Галичина, помер 4. 12. 1978 р. в Торонті, посмертну фундацію вплатила дружина Іванна; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Шморгун Іван і Інґа, Балтімор — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Шиурівка Галина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шнурівський Ігор і Євгенія, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шнурівський Михайло і Стефанія, Монтреаль — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.075 дол.*

Шологон-Ґавюк Марія, Дургам — Канада; нар. 1889 р. в с. Стецева, Галичина, з дому Филипчук, померла 1968 р. в Дургам, посмертну фундацію вплатили: син Степан і дочка Катерина з чоловіком Емеліяном Роґальським; *фундатор-меценат ЕУ — 2.315 дол.*

„Шоп ізі" - фірма, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шост Олекса і Емілія, Брізбен — Австралія; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Шостак Дмитро, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шостак Іван, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 235 дол.*

Шотило Іван і Елейн, Едмонтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Шпак Степан, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Шпетко Микола д-р, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Шпитко Роман проф., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

о. Шпитковський Ігор, Аделаїда — Австралія; священик, нар. 21. 2. 1915 р. у Львові; *фундатор ЕУ — 688 дол.*

Шпонтак Михайло, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Штепа Павло проф., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Штундер Дмитро, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 176 дол.*

Шуган Степан і Евстахія, Нью Джерсі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Шулякевич Богдан і Лідія, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Шулякевич Любомир і Оксана, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Шумська Марія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Шуст Ігор і Дарія, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Шухевич Богдан д-р і Єлисавета, Ріджайна — Канада; *фундатор ЕУ — 210 дол.*

Шухевич Іван д-р, Сідней — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Щ

Щебловський Володимир і Стефанія, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Щупаківський Іван, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Щур Василь і Марія, Нью Йорк — ЗДА; Василь нар. 1894 р. в с. Волощина, Галична; помер 11. 8. 1961 р. в Нью Йорку; Марія з Артимяків нар. 1888 р. в Тернополі, Галичина і тамже померла в грудні 1939 р.; посмертну фундацію на пошану батьків зложили Оксана і Лев Щур; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Щур Іван і Катерина, Торонто — Канада; Іван нар. 2. 6. 1901 р. в Сухолівці, Галичина; помер 13. 10. 1983 р. в Торонті; Катерина з дому Козулкевич, нар. 28. 5. 1910 у Снятині, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.500 дол.*

Щур Лев і Оксана, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 291 дол.*

Щур Лев і Оксана, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Щур Орест, Лондон — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Щуровський Степанв і С., Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 107 дол.*

Ю

Ювілейний комітет для відзначення 100-ліття НТШ, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Юзич Маріян д-р і Христина, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Юнґкінд К., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Юрканін Михайло д-р і Ірина, Детройт — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Юркевич Софія, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Юрків-Бетін Христина мґр., Рочестер — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Юрчук Іреней інж. і Олена, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Юськів Емілія, Монтреаль — Канада; нар. 24. 10. 1911 в с. Камінці Струмиловій, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ющук Іван, Брізбен — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ющук Іван, Канберра — Австралія; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Я

Яблонський Леонід і Наталія, Торонто — Канада; Леонід, учитель музики, нар. 12. 3. 1908 р. у Києві; помер 11. 1. 1966 р. в Торонті; Наталія, учителька, нар. 24.12.1908 в Підгороддю, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.200 дол.*

Явний Любомир д-р і Марія, Ньюарк-Ірвніґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Явний Любомир д-р і Звенислава, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 600 дол.*

Яворська Е., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яворський Богдан інж., Торонто — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.080 дол.*

Яворський Олекса д-р, Торонто — Канада; правник і гром.-політ. діяч, родом з Підгаєччини; *фундатор-меценат ЕУ — 1.362 дол.*

Яворський Осип і Люба, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 105 дол.*

Яворський Степан, М. А., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Яворський Ярослав і Осипа, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Якимець Андрій д-р, Венесуеля; лікар, нар. 23. 1. 1949 р. у Валенсії, Венесуеля; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

Якимець Федір інж. і Віра, Наґуанаґа — Венесуеля; Федір, будівельний інженер, нар. 2. 4. 1913 р. у с. Слобода Золота, Галичина; Віра нар. 30. 3. 1921 р. в Рудках, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 2.940 дол.*

Якимець Юрій інж., Венесуеля; інженер-хемік, нар. 20. 5. 1941 в Рудках, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.300 дол.*

Якимечко Григорій і Марія д-р, Едмонтон — Канада; Григорій, соціяльний працівник, нар. 23. 1. 1915 р. в Ямниці, Галичина; помер 18. 12. 1988 р. в Едмонтоні; Марія, з дому Сушко, лікар, нар. 15. 8. 1922 р. у Львові; *фундатор-меценат ЕУ — 3.105 дол.*

Яковина Михайло, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Яковина Михайло, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Яковлів Володимир і Романа, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Якубович Євген, Клівленд — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ямнюк О. інж. і Я., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 200 дол.*

Ямнюк Степан, Вінніпеґ — Канада; нар. 1915 р. в м. Броди, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 1.035 дол.*

Янів Володимир д-р проф. і Софія д-р, Сарсель — Франція; *фундатор-меценат ЕУ — 1.520 дол.*

Янкевич Осип, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Янківський Степан і Марія, Вінніпеґ — Канада; Степан, підприємець, нар. 17. 3. 1912 р. в Стрию, Галичина; Марія, з дому Рудий; *фундатор-меценат ЕУ — 3.075 дол.*

Янковська Марія, Вінніпеґ — Канада; *фундатор ЕУ — 300 дол.*

Янковський Зенон інж. і Євгенія, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Янковський Михайло д-р, Судбури — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Янович Іван інж., Міннеаполіс-Ст. Пол, — ЗДА; *фундатор ЕУ — 232 дол.*

Янчишин Іван д-р, Детройт — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Янчишин Роман інж. і Галя, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Янчура Михайло, Ванкувер — Канада; *фундатор-меценат ЕУ — 1.000 дол.*

Ярема Тома, Маямі — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яременко Іван, Мельборн — Австралія; *фундатор ЕУ — 148 дол.*

Яремкевич Софія, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 135 дол.*

Яремко Іван д-р і Мирослава, Торонто — Канада; Іван, адвокат, політичний і громадський діяч Канади, нар. 10. 8. 1918 у м. Велланд, Канада; Мирослава, з дому Материн, нар. в Монтреалі — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 3.000 дол.*

Яремчук Григорій, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яремчук Дмитро мґр., Вінніпеґ — Канада; бібліотекар, нар. на Буковині; *фундатор-меценат ЕУ — 3.035 дол.*

Яремчук Дмитро мґр., Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 650 дол.*

Яремчук Ізидор, Гамільтон — Канада; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Яремчук Ілля і Орися, Тандер Бей — Канада; Ілля, підприємець, родом з Тернопільщини, Галичина; Орися, з дому Пахолків, учителька, родом з Волині; *фундатор-меценат ЕУ — 1.150 дол.*

Яримович Богдан, Оттава — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яримович Борис і Вероніка, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Яримович Михайло д-р, Неї сюр Сен — Франція; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яримович Юрій проф. і Ореста, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 550 дол.*

Яримович Ярослав д-р і Марта, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 250 дол.*

Яріш Василь інж. і Ірина, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 700 дол.*

Яріш Василь і Ірина, Монтреаль — Канада; *фундатор ЕУ — 110 дол.*

Яріш Іван і Катерина, Монтреаль — Канада; Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яріш Петро, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яровий Петро і Христина, Аделаїда — Австралія; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ярош Іван д-р і Олександра д-р, Ньюарк-Ірвінґтон — ЗДА; *фундатор-меценат ЕУ — 1.250 дол.*

Ярошевич Мирон і Дарія інж., Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 175 дол.*

Ясінський Богдан мґр. і Тетяна, Вашінґтон — ЗДА; *фундатор ЕУ — 515 дол.*

Ясінський Петро і Ольга, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 179 дол.*

Ястрембський Юліян інж. і Оля, Нью Йорк — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Ястремський Володимир д-р і Евстахія, Чікаґо — ЗДА; Володимир, лікар-ветеринар, нар. 5. 2. 1914 р. в с. Ситіхів, Галичина; Евстахія, з дому Паславська; *фундатор ЕУ — 500 дол.*

Яхторович Орест д-р і Романа, Чікаґо — ЗДА; *фундатор ЕУ — 125 дол.*

Яцик Петро, Торонто — Канада; підприємець, громадський діяч, нар. 7. 7. 1921 р. в с. Синевідсько Вижнє, Галичина; *фундатор-меценат ЕУ — 59.775 дол.*

Яцишин М., Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яців Богдан інж. і Іванна, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Яців Володимир мґр., Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 150 дол.*

Яців Петро і Люба, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яців Юрій д-р, Торонто — Канада; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Яцкевич Іван проф., Мюнхен — Німеччина; філолог, нар. 17. 4. 1887 р. в м. Стрий, помер 29. 4. 1971 р. в Мюнхені; *фундатор ЕУ — 510 дол.*

Яцкевич Лев інж. і Олександра, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 715 дол.*

Яцкевич Тарас, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 350 дол.*

Яшан Василь д-р, Саскатун — Канада; *фундатор ЕУ — 190 дол.*

Яшун Василь д-р, Філядельфія — ЗДА; *фундатор ЕУ — 100 дол.*

Сума всіх фундацій в цьому списку фундаторів за абеткою: . . . . 2.718.593,— дол.

„Збірна Фундація” (датки нижче 10,— дол. в 4-му томі і датки нижче 100,— дол. в 6-му томі ЕУ/2, див.: ЕУ/2 том 10-ий „Додаток”, стор. 63. . . . . 158.063,— дол.

Разом — вислід Акції-С
в **роках 1954 — 1991:** . . . . 2.876.656,— дол.

Мюнхен, в березні 1992.

За Централю Акції-С:

(—) Атанас Фіґоль *(—) Іван Керестіль*